

Nauəuə Asim Rəha Uhgin Nəmtətən Vi

Whitesands New Testament

Contents

Matiu	1
Mak	79
Luk	125
Jon	202
Uək Min Rəha Aposil Min	272
Rom	341
1 Korən	376
2 Korən	407
Kəlesia	427
Efəsis	441
Filipai	452
Kolosi	460
1 Təsalonaikə	469
2 Təsalonaikə	476
1 Timoti	480
2 Timoti	490
Taitəs	497
Filimon	502
Hiprus	504
Jemis	540
1 Pitə	549
2 Pitə	560
1 Jon	566
2 Jon	579
3 Jon	581
Jut	583
Nəhan-əhaniən	586

Nauəuə Asim Rəha Uhgín Nəmtətəñ Vi

The New Testament in the Whitesands language of Tanna Island, Vanuatu

Niutesteman long Nərak, lanwis blong Whitesands Tanna, Vanuatu

Language: Whitesands

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

d358a6c6-d49c-5996-813a-4d5586c622f0

ISBN: 978-1-5313-0644-1

Matiu

*Nanusian Təuvir Rəha Iesu
Kristo İətəm Matiu Təmətəi*

Nəghatıən əkuəkır rəha nauəuə u Matiu

?Pəh təmətəi nauəuə u? Matiu təmətəi nauəuə u. In iətəmi tueləf kəti rəha Iesu. Nərgin kəti min u Lifai. Matiu in iətəm İsrəl iətəm tatos mənı rəha takis rəha kəpmən rəha Rom. Mətəu Iesu təmauin lan məmə in otuva rəhan kəti iətəmimi.

?Təmətəi tətuvən kəm pəh? Təmətəi nauəuə u tətuvən o nətəm İsrəl, mətəu təmətəi e nəghatıən Kris iətəm təhmen e Bislama rəha nətəmimi min rəfin ikin əha. (Afin-to “Nəghatıən Kris” e tiksınəri.)

?Natigıən təhro lanu nian təmətəi? Nauəuə u tatılpin Oltestimin mine Niutestimin mətəu-inu in tətəghati tepət e nəghatıən rəha iəni min rəha Ughin aıpən iətəm kəmətəi e Oltestimin. Kəməutəhtahnin iətəmi kəti iətəm otuva mosmiəgəh ilah. Kəutauin e iətəmi u məmə Kristo, uə Məsaiə. E nian rəha Iesu, nətəm İsrəl kəmautatig əhgəl kəpmən rəha Rom.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Matiu təmətəi nauəuə u məmə otəni pətigəm vivi məmə Iesu in Kristo (Məsaiə), iətəmi iətəm Ughin təməni rəkis məmə otəpanahli = pa məmə otuva mosmiəgəh İsrəl. Matiu təməghati e nəghatıən tepət rəha Ughin e Oltestimin iətəm iəni min kəmotəghati lan e Iesu, kəni mətəgə-tun məmə nəghatıən min u kohiet = pa e nəmiəgəhiən rəha Iesu. Kəni Matiu tolkeikei məmə nətəmimi okotəhrun

məmə Iesu in Kig iətəm in ilis e kig min rəfin.

Tipi Iesu Kristo tərəh min

(Luk 3:23-38)

1 İlah min u nərgi tipi Iesu Kristo tərəh min nəuvein. Kig Tefit in tipin tərəh asoli kəti. Kəni tipin tərəh asoli min kəti u tətəupən in Epraham.^a

² Epraham in tatə rəha Aisək, kəni Aisək in tatə rəha Jekəp, kəni Jekəp in tatə rəha Juta mine pian min,

³ kəni Juta in tatə rəha Peres mine Serə, rəhalau məmə u Təmar,

kəni Peres in tatə rəha Hesron, kəni Hesron in tatə rəha Ram,^b

⁴ kəni Ram in tatə rəha Aminatap, kəni Aminatap in tatə rəha Nason,

kəni Nason in tatə rəha Salmon,

⁵ kəni Salmon in tatə rəha Poas u rəhan məmə Rehəp,

kəni Poas in tatə rəha Opet u rəhan u məmə Rut,

kəni Opet in tatə rəha Jese,^c

⁶ kəni Jese in tatə rəha Kig Tefit.^d

Kəni Kig Tefit in tatə rəha Solomən u rəhan məmə in pətən rəha Uraiə aıpən,

⁷ kəni Solomən in tatə rəha Rehəpom,

kəni Rehəpom in tatə rəha Apia

kəni Apia in tatə rəha Asa,

⁸ kəni Asa in tatə rəha Jehosəfat,

kəni Jehosəfat in tatə rəha Jehorəm,

kəni Jehorəm in kəha tərəh rəha Usaiə,

⁹ kəni Usaiə in tatə rəha Jotəm,

kəni Jotəm in tatə rəha Ahas,

kəni Ahas in tatə rəha Hesikaiə,

¹⁰ kəni Hesikaiə in tatə Mənase,

kəni Mənase in tatə rəha Amon,

kəni Amon in tatə rəha Josaiə,

¹¹ kəni Josaiə in tatə rəha Jekonaie mine pian min, kəni uərisig lan, tikimır

^a1:1 Jen 22:18; 1Kron 17:11 ^b1:3 Jen 38:29-30; Rut 4:18-22

^c1:5 Rut 4:13-17 ^d1:6 2Saml 12:24

min rəha nəuaniləuis min rəha Isrel kəmotəmki ilah məhuvən Papilon məmə ilah okəhuva slef min rəhalah.^e

¹² Kəni inu nərgi kəha min iətəm təmətəuəin e nian nəuaniləuis min rəha Isrel kəməhuvən Papilon.

Jekonaio in tatə rəha Sealtiel, kəni Sealtiel in kəha rəha Serupapel,^f

¹³ kəni Serupapel in tatə rəha Apiut,

kəni Apiut in tatə rəha Eliakim,

kəni Eliakim in tatə rəha Asor,

¹⁴ kəni Asor in tatə rəha Satok,

kəni Satok in tatə rəha Akim,

kəni Akim in tatə rəha Eliut,

¹⁵ kəni Eliut, in tatə rəha Eleasar,

kəni Eleasar in tatə rəha Matən,

kəni Matən in tatə rəha Jekəp,

¹⁶ kəni Jekəp in tatə rəha Josip u iərman rəha Meri.

Kəni Meri təmələs Iesu, kəni kətauin lan məmə Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa.

¹⁷ Təmətəuəin e Epraham mətəuərus = pən Kig Tefit, kəha tərəh min əmə u nəuvein kəmətəi rəkis nərgilah, ilah fotin. Kəni təmətəuəin min e Kig Tefit mətəuərus = pən nəuaniləuis min rəha Isrel kəməhuvən Papilon, kəha tərəh min ilah rəfin fotin. Kəni təmətəuəin min e nəuaniləuis min rəha Isrel kəməhuvən Papilon mətəuərus = pən Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa, kəha tərəh min ilah rəfin fotin.

Nairiən rəha Iesu Kristo

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Inu nanusiən təuvir rəha nairiən rəha Iesu Kristo.

Məmə rəha Iesu, nərgin u Meri, kinəni rəkis məmə okos rəhan kətim kan məmə

otitəu = pən suah kəti, nərgin u Josip. Mətəu e nian kəsieuva əhanəhiən muatig pəti kətiəh, kəni Josip təsuvən əhanəhiən meruh, mətəu Narmin Rəha Uhgın tinol məmə Meri, iəpəou tinaratig rəkis lan.^g ¹⁹ Kəni rəhan iauəhli Josip in iətəmi əhruahru, kəni tətəlig lan məmə otəpəh Meri, mətəu in təsolkeikeiən məmə otol Meri taulis, kəni nikin təhti məmə otəsəni pətigəmiən kəm nətəmiimi.

²⁰ Mətəu nian nikin təmətəhti məmə in otol nətəligiən əha, kəni agelo kəti rəha İərməniğ tuva ohni e nəməhlairiən məni = pən kəm in məmə, “Josip, mipi Tefit tərəh. Onəsəginian məmə onəkit Meri məmə in rəham pətan, mətəu-inu suakəku əha tətətig lan, in təmsipən əmə e Narmin Rəha Uhgın. ²¹ Kəni in otələs nətən kəti iərman, kəni onəkəuin e nərgin məmə Iesu* mətəu-inu in otosmiəgəh rəhan min nətəmiimi e nolien tərəh min rəhalah.”^h ²² Natimnati min rəfin əha kəməhuva motol əmə nipəhriənian e nəghatiən rəha İərməniğ iətəm rəhan kəti iəni təməni aypən ikin məmə, ²³ “Pətan mitə kəti iətəm iərman təsuvən əhanəhiən ohni, otəpəh məuiğ, kəni məpanələs nətən kəti iərman, kəni okəuin e nərgin məmə Imaniuel,”ⁱ inu nipətən təni məmə, “Uhgın tətətig kitah min.”

²⁴ Kəni nian Josip təmair, kəni təmitəu = pən əmə nəghatiən rəha agelo rəha İərməniğ. Kəni təmuvən mit Meri muva e rəhan lahuənu məmə rəhan pətan, ²⁵ mətəu in təməsuvən əhanəhiən meh matuvən mətəuərus = pən Meri tələs nətən iərman. Kəni Josip təmauin e nərgin məmə Iesu.^j

*1:21 Nərgin u Iesu, nipətən tətəni məmə, “İərməniğ tatosmiəgəh”

^e1:11 2King 22–24; 2Kron 36:10; Jer 27:20 ^f1:12 Esra 3:2

^g1:18 Luk 1:27,35 ^h1:21 Luk 1:31; 2:21 ⁱ1:23 Aes 7:14 ^j1:25 Luk 2:21

Nətəmi asoli kəmotəsal e Iesu

2 Iesu təməir əpəha nitəni Jutiə e taun Petlehem e nian Kig Herot Asoli in təmətarmənig lan. Kəni uərisig lan, nətəmi asoli min nəuvein kəmotəsipari isəu məhuva Jerusiləm. Koteinatig vivi e nəniən nipəti məhau min. Kəni məhuva motətapuəh məmə, ² “?Suakəku u in iə, iətəm təməir məmə in kig rəha nətəm Isrel? İməteh rəhan məhau təməri əpəha pari, kəni iəkəhuva məmə iəkotəfən nisiəiən kəm in.”^k

³ Nian Kig Herot Asoli təmətəu nəghatiən əha, ilah nətəm Jerusiləm nikilah rəfin təmərah.[†] ⁴ Kəni tuhapumin pris asoli min mine nəgətun min rəha Lou rəha nəfakiən rəha nətəm Isrel, kəni mətapuəh o lah məmə, “?Kristo iətəm Uhgın təməni rəkis məmə otahli = pa, in otair iə?” ⁵ Kəni kəmotəni = pən kəm in məmə, “In otair əpəha taun Petlehem e nitəni rəha Jutiə. Mətəu-inu iəni kəti rəha Uhgın aupən, təmətei tol lanu lan məmə, ⁶ İk Petlehem əpəha e nitəni Juta,[‡] ko kəsəniən məmə ik nati əpnəpin e nətəmi asoli min əpəha ikin Juta, mətəu-inu iətəmi asoli kəti otsipən lam, kəni in otateh vivi rəhak min nətəm Isrel təhmen = pən e iətəmi tətəsal vivi o rəhan min sipsip min.”^{||}

⁷ Kəni Kig Herot Asoli təmauin e nətəmi min u koteinatig vivi e nəniən nipəti məhau min kəhuva tuhapumin

oneuən ilah, mətapuəh o lah məmə məhau əha təməri əhruahru e nian nak, kəni kəmotəni = pən nian rəha məhau kəm in. ⁸ Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Əhuvən Petlehem motəsal vivi e suakəku. Nian onəkoteruh, kəni nəkotətos nəghatiən lan məhuva məmə iəu min iəkuvən məfən min nisiəiən kəm in.”

⁹⁻¹⁰ Nian kəmotətəu nəghatiən əha, kəməhiet məhuvən, kəni moteh məhau əpələ iətəm kəmotəh əpəha pari, kəni nikilah təmagiən təmagiən ohni. Kəni məhau u təmaupən e lah muvən məhtul əhruahru əha suakəku əpələ tətapili ikin. ¹¹ Kəni kəməhuvən əha imə, moteh suakəku ilau rəhan mamə Meri. Kəni kəmotəsiəulin mautəfən nisiəiən kəm suakəku əha. Kəni kəmotiəlgi nautə e rəhalah kətim min iətəm nəhmtiləh tiəkis, motəfən kəm in. Kəmotəfən aiən u kol toraip-oraip, mine nati kəti min iətəm nəmiəvin təuvir nian kuan e nigəm, nərgin u frankinsens, mine fomat iətəm nəmiəvin təuvir, nərgin u mir.^m

¹² Kəni Uhgın təməniəhu ilah e nəməhlairiən məmə okəsəhtəlig-pəniən o Kig Herot Asoli. Kəni inəha ilah kəmotəuəvlək e Kig Herot məhuvən = pən e suaru pisin mautəhuvən imalah ikin.

Josip mine Meri kəmuos Iesu mihlagim mihluvən İjip

¹³ Nian nətəm koteinatig vivi min u kəməhiet rəkis minautəhuvən, kəni agelo kəti rəha Uhgın təmuva miet pətigəm o

[†]2:3 Herot nikin təmauit məgin mətəu təmətəu məmə kig kəti min tinair. Kəhrun nəniən məmə “niki Jerusiləm rəfin təmauit,” nipətin u məmə nətəmi asoli min rəha Herot kəmotəgin. Uə mətə nətəmi min rəfin nəuvein kəmotəhrun məmə nəmə kig kəti min təri, kəni okəkeikei kol nəluəginəniən kəti kəm nətəm Rom, mətəu-inu Rom in təmətarmənig e Isrel e nian əha.

[‡]2:6 Aupən ikin, nətəmi rəha Isrel kəmotətig e profens tətət, kəni nitəni Juta in təhmen e profens kəti rəha Isrel. Mətəu kəməhuva slef min rəha Asiria minəhuvən ikin əha, kəni uərisig lan, kəməhuva slef min rəha Papilon məhuvən məutətig ikin. Nian nətəm Isrel kəməhtəlig = pa Isrel, mətəu kəməhuvən ikin kətiəh əmə, iuəkir o Jerusiləm. Kətauin ikin əha məmə Jutiə.

^k2:2 Nam 24:17

^l2:6 Maeka 5:2; Jon 7:42

^m2:11 Sam 72:10-15; Aes 60:6

Josip e nәмәhlairiән мәтәни = пән кәм in мәмә, “Әһтүл уәһай, мәләс суакәкү илау рәһан мәмә, онәклагим мihлу-вән әрәһа Ijip. Кәни онәклатиг әһа икин миләтәуарус = пән иәу әмә иәкәни = пинә мин кәм ik мәмә онәклитәлиг = па мин, мәтәу-ину отәсүвәһиән, Kig Herot Asoli отәсал е суакәкү u мәмә отоһаму.”

¹⁴ Кәни әмеико е nian әмә әһа lapin, Josip тәмәһтүл мәләс суакәкү илау рәһан мәмә мihлагим мihлувән әрәһа Ijip. ¹⁵ Кәни кәмәһлатиг е nitәни әһа миләтәуарус Kig Herot Asoli timis. Nati u tinuva мәмә otol nipәһриәнiән е нәғһатиән iәтәм Iәrmәniғ тәмәни рәкис әүпән е нәғһатиән рәһа iәни кәти тәтәни lanu lan мәмә, “Iәmauin е нәтiк iәрman мәмә otiet рәкис Ijip.”ⁿ

Soldiә min rәһa Kig Herot Asoli кәмotoһаму нәүәу min нәман

¹⁶ Кәни е nian Kig Herot Asoli тәмәһрун мәмә нәтәм koteinatig vivi е мәһау min кәмәсотoliән нәуian motaуvlәк е суару pisin motagim, кәни nikin тәмәһмә pik agin. Кәни in тәмәһли = пән рәһан min soldiә min мәмә окәһувән Petlehem mine икин min рәфин titәlau lan, мәмә okotәsal е нәүәу min нәман рәһalah nu тәsapirәkisiән nu keiu, кәни okotoһаму рәфин ilah. In тәmitәpin nu keiu lanәһа мәтәу-ину nikin тәмәһти мәмә nian әһруәһру әһа iәтәм нәтәм koteinatig кәмoteһ мәһау lan.

¹⁷ Natimnati min u тәmol нәғһатиән u tuva mol nipәһриәнiән lan iәтәм iәни Jerimaiә тәмәни рәкис әүпән икин мәмә, ¹⁸ “Nәтәм Ramә кәмotәтәу пәтан кәти тәтәсәк мәтәсәк мәтәу-ину тәтәтәу тәрәһ agin. Пәтан әһа in Reijel, in тәтәсәк о nenәtin min. Кәни мәsolkeikeiән мәмә iәтәми кәти otuva мәғһати мәфәри min

рәһан нәтәлиғиән мәтәу-ину nenәtin min kinohmis рәфин.”^{o¶}

Josip mine Meri mine суакәкү кәмһliet Ijip mihlitәliғpән Nasәrit

¹⁹ Uәrisig е nian Kig Herot Asoli тәmimis, мәтәу Josip mine Meri mine суакәкү кәһлатиг әһанәһ әрәһа Ijip, кәни agelo кәти рәһа Uһgin тәүмау о Josip е нәмәһlairiән кәти мәтәни = пән кәм in мәмә, ²⁰ “Josip. Әһтүл мәләс суакәкү mine рәһан мәмә кәни mihlitәliғ = пән е nitәни Isrel, мәтәу-ину нәтәми min u кәmotolkeikei мәмә okotoһаму суакәкү, ilah kinohmis рәкис.”

²¹ Кәни Josip тәмәһтүл мәләс суакәкү әһа mine рәһан мәмә, кәни mihlitәliғ = пән min е nitәни әһа Isrel.

²² Мәтәу nian Josip тәмәтәу мәмә Akeleas тәмос nimei рәһан tatә Kig Herot Asoli мәтәrmәniғ е Jutiә, кәни in тәмәғin е nitәliғ-pәniән Jutiә. Кәни Uһgin тәмәғһати кәм Josip е нәмәһlairiән кәти min мәмә in отәсүвәniән Jutiә, кәни тәmiet муvән икин pisin е nitәни asoli Kalәli. ²³ Кәни кәмһлуvән мәһлатиг е nitәни әһа Kalәli е таun u Nasәrit. Nati u tinuva мәмә otol нәғһатиән рәһа iәни min рәһа Uһgin әүпән otuva mol nipәһриәнiән. Ilah кәmotәни = пән мәмә, “Okotәни мәмә in iәтәм Nasәrit.”^p

Jon Bәptais тәманус пәtiғәм нәғһатиән рәһа Uһgin

(Mak 1:1-8; Luk

3:1-9,15-17; Jon 1:19-28)

3 Nu min нәүеin tinuva minuvән рәкис, кәни Jon Bәptais тәmiet пәtiғәм, кәни мәтәни пәtiғәм нәғһатиән рәһа Uһgin әрәһа Jutiә икин тәpiә-mәpiә икин, ² мәтәни мәмә, “Otәһһlin itәmah е рәһатәmah noliән тәрәһ min, кәни

¶2:18 E fes u, нәrgin u Reijel, тәтәһтүл о mәмә min рәфин рәһа Isrel.

¶2:15 Hos 11:1 **¶2:18** Jer 31:15 **¶2:23** Aes 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

mähuvän o Uhgín, mätäu-inu, nian iätäm Uhgín otarmänig e nätämimi rəfin tinuva iuəkir.”^q ³Jon Bəptais u, iätäm Aiseə, iəni rəha Uhgín aupən, təmətəghati lan məmə, “Suah kəti tətəuin əpəha təpiə-məpiə ikin mətəni məmə, ‘Itəmah, otol əpenə-penə e suaru rəha lərmänig, kəni motol rəhan suaru təhruahru.’”^{sr}

⁴Jon tatuvən e napən iätäm kəmol e nimeimei nati miəgh kəti kətəni məmə kəmol, kəni rəhan kətəuti kəmol e nilosi kau, kəni nigín nauəniən, tatun pitu mine nəhu sukəpak.^{**s} ⁵Kəni nətämimi tēpət kəmətsipən Jerusiləm, mine ikin min e nitəni Jutiə, mine ikin min iuəkir o nəhu əha Jotən, kəməhuva məmə okoteruh Jon. ⁶Kəni kəmotəni pətigəm rəhalah nolien tərāh min, kəni in təmol bəptais e lah e nəhu əha Jotən.

⁷Mətäu nian Jon təmafū məmə Farəsi min mine Satusi min tēpət kəməhuva məmə otol bəptais e lah, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “!Itəmah nəkotəhmen e təgəluə min! Rəhatəmah nolien tekəu-ekəu. Nikitəmah təsəhtiən məmə, nəmə nautol əmə bəptais u, kəni onəkotagim rəkis e nalpinien mine niəməha rəha Uhgín iätäm otuva. !Kəpə!^t ⁸Otol

natimnati iätəm kautəgətun məmə nəmotəlali e nətəligiən rəhatəmah, motəpəh pəhriən nolien tərāh min, kəni mähuvän o Uhgín.

⁹“Kəni sotəni aruiən kəm təmah e nəfəriən məmə itəmah nəkotəhruahru əmə mətäu-inu itəmah nəuaniləuis min rəha Epraham. !Kəpə! Inu nati əpnəpin əmə. Iətəni kəm təmah məmə nati əpnəpin kəpiel min əmə, mətäu Uhgín təhrun nəuhliniən ilah kəhuva nəuaniləuis min rəha Epraham.^{††u} ¹⁰Mətäu-inu rəueiu mine, Uhgín tinəhtul maru rəkis məmə otəuahli nigí iätəm təsəuəiən e nəuan iätəm təuvir. Kəni in otəuahli = pən nigí əpəha e nəukətin mərəki = pən lan e nigəm.^v

¹¹“Rəueiu, iatol bəptais e təmah e nəhu mətäu-inu, itəmah nəmotəuhlin rəhatəmah nətəligiən e nolien tərāh min rəhatəmah. Mətäu iätämimi kəti otuva iätəm rəhan nəsanəniən mine nepətiən tapirəkis iəu. Kəni iəu ləhtəni agin, iəsəhmen-pəniən məmə iəkos rəhan put təhmen e iol əhrui. Kəni suah kəha, in otol bəptais e təmah e Narmin Rəha Uhgín mine nigəm.^w ¹²In tətəhtul maru o nakilien nolien rəha nətämimi məmə otəuəri nətämimi, təhmen = pən e iətəmi tətəsum mətəuəri rəkis nəua wit təu-

§3:3 Nipətin rəha nəghatiən u məmə, “Nian iətəmi asoli kəti tuva, itəmah nəkotələhu əhruahru suaru mine motol vivi. Mine itəmah motol əpenə-penə natimnati rəfin. Kəni təhmen əmə, itəmah nəkotəkeikei motələhu əhruahru nətəligiən rəhatəmah kəni motol əpenə-penə nikitəmah məmə nian lərmänig otuva, mətäu itəmah ninotol əpenə-penə rəkis o nətəuiən in mine nuərisigiən lan.”

**3:4 Jon tatuvən e napən iätəm təhmen e rəha iəni Elaijə təmatuvən lan aupən. (2King 1:8, Sek 13:4). Nətəm Isrel, nikilah təmatəhti məmə Elaijə otitəlig = pa min e nəhue niftəni nian kəti min məmə otol əpenə-penə nətämimi o nuvaiən rəha Kristo (Mal 4:5-6). Uərisig, Iesu təməni əpu vivi məmə Jon in iəni kəti təhmen e Elaijə iätəm niki nətämimi tətəhti məmə otuva min. (Mat 11:14; 17:10-13)

††3:9 Nətəm Isrel, nikilah təhti məmə in nati asoli məmə ilah nəuaniləuis pəhriən rəha Isrel, mətäu nati asoli e nəhmti Uhgín məmə nətämimi okotəkeikei motəuhlin motəlali e rəhalah nətəligiən kəni motol nəuiən.

¶3:2 Mat 4:17; Mak 1:15 ¶3:3 Aes 40:3 §3:4 2King 1:8

¶3:7 Mat 12:34; 23:33 ¶3:9 Jon 8:33,39; Rom 4:12

¶3:10 Mat 7:19; Luk 13:6-9 ¶3:11 Jon 1:26-27,33; Uək 1:5

vir mine nilosi wit tərāh. Tatos nəua wit təuvir matuvən lahuənu. Mətəu tətəraki = pən e nilosi wit tərāh e niğəm asoli iətəm tatuəu naunun tikə.”[‡]

Jon təmol bəptais e Iesu

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³Kəni Iesu təmiet e nitəni Kaləli muva e nəhu Jotən məmə Jon otol bəptais lan. ¹⁴Mətəu Jon tətəniəhu əskasik in mənī = pən məmə, “Təhruahru əmə məmə ik onəkol bəptais lak. ?Təhro nətuva məmə iəkol bəptais lam?” ¹⁵Mətəu Iesu təmənī = pən kəm in məmə, “Kəpə. Pəh otol lan u rəueiu. E nolien əha, kilau okuol nati kəti iətəm Uhgīn tolkeikei.” Kəni Jon təmegəhan lan.

¹⁶Kəni Jon təmol bəptais e Iesu, kəni rəueiu agin Iesu təməri e nəhu, kəni əmeiko negəu e neai təməuag, kəni təmeruh Narmin Rəha Uhgīn təmeiuaiu = pa təhmen e mak, kəni məharəg-pəri lan.^x ¹⁷Kəni nəuia Uhgīn təmsipəri e neai mətəni məmə, “Inu nətik keikei iətəm iəkolkeikei pik, kəni nikik tagien pik ohni.”^y

Setən təməfən-əfən kəm Iesu

(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 Kəni Narmin Rəha Uhgīn təməghati = pən e niki Iesu məmə in otuvən əpəha ikin təpiə-məpiə ikin məmə Setən otəfən-əfən kəm in. Kəni Iesu təmuven ikin.^z ²Kəni Iesu təməpəh nauəniən o nian fote, e nərauie mine lapin, kəni uərisig lan nəumis təmus pik.^a ³Kəni Setən təmuva minatəfən-əfən kəm Iesu mənī = pən kəm in məmə, “Nəmə ik Nəti Uhgīn,

əni = pən kəm kəpiel min pəh kotəuhlin ilah məhuva motol piret lan.”

⁴Mətəu Iesu təmuhalpin nəghatiən rəha Setən məmə, “Kəmətēi e Nauəuə Rəha Uhgīn məmə, ‘Nətəmimi ko kəsotəmiəgəhiən e nauəniən əmə, mətəu okotatig e nəghatiən min rəfin iətəm tatsipən o Uhgīn.’”^b

⁵Kəni Setən təmit Iesu mian əpəha Jerusiləm, e nəhue nimə əpəha ilis agin e Nimə Rəha Uhgīn, ⁶kəni mənī = pən kəm Iesu məmə, “Nəmə ik Nəti Uhgīn, iuvig pətigəm, mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə, ‘Uhgīn otəni = pən kəm rəhan nagelo min məmə okotəsal vivi lam, kəni motələs ik əpə ilis e nəhlmilah məmə nəsoriniən nəhlkəm nəuuetin e kəpiel.’”^c

⁷Kəni Iesu təmuhalpin nəghatiən rəha Setən məmə, “Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni min məmə, ‘Ko nəsəfən-əfəniən kəm rəhatəmah Iərməniğ Uhgīn matol məmə in tətətig itəmah min, uə kəpə.’”^d

⁸Kəni Setən təmit min Iesu mian əpəha ilis e nitəuət asoli, kəni məgə-tun in e nitənimtəni min rəfin, mine nəpətiən rəhalah, mine natimnati təuvir agin min rəfin iətəm kəutatig lan, ⁹kəni təmənī = pən kəm Iesu məmə, “Natimnati min rəfin min əha, iəkəfinə kəm ik məmə onətərməniğ e lah, nəmə nəkasiəulin = pa kəni məfaki = pa kəm iəu.”

¹⁰Kəni Iesu təmuhalpin rəhan nəghatiən məmə, “!Amərəkis muven isəu, Setən! Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə, ‘Onəkotəfaki əmə kəm rəhatəmah Iərməniğ Uhgīn, kəni in əmə, onautol əmə rəhan nətəligiən.’”^e

[‡]3:12 Nipəti nəghatiən u məmə Uhgīn otəuəri nətəmimi. Nətəmimi u kəutəhatətə e Iesu okəhuvən e negəu e neai, mətəu nətəmimi u kəsotəhatətəiən, otəraki = pən e niğəm asoli, inəha “hell.”

^x3:16 Jon 1:32 ^y3:17 Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

^z4:1 Hip 2:18; 4:15 ^a4:2 Eks 34:28 ^b4:4 Dut 8:3; Kol 1:16-17

^c4:6 Sam 91:11-12 ^d4:7 Dut 6:16 ^e4:10 Dut 6:13

¹¹ Kəni Setən təmagim məpəh İesu, kəni nagelo min kəməhuva motasiru lan.

İesu təmətuəuin mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın e nitəni Kaləli
(*Mak 1:14-15; Luk 4:14-15*)

¹² Kəni e nian əha, kəmaskəlim Jon Bəptais kləfən e kaləpus. Kəni nian İesu təmətəu nəghatiən lan, kəni in təmiet muvən e taun Nasərit e nitəni Kaləli.^f ¹³ Kəni ko uərisig, təməpəh natigən Nasərit, kəni miet muvən əpəha ləuəhtəni e taun kəti, nərgin u Kapeniəm, iuəkir o nəhu Lek Kaləli, kəni mətatig ikin əha e nitəni asoli rəha nəuaniləuis min rəha Sepulun mine Naptali auppən. ¹⁴ Təmuvən ikin əha məmə nəghatiən rəha iəni Aiseə otuva mol nıpəhrioniən lan iətəm təməni auppən məmə, ¹⁵ “Niftəni rəha nəuaniləuis rəha Sepulun, mine niftəni rəha nəuaniləuis rəha Naptali tətəməhli e suaru tatuvən e nəhu Lek Kaləli, nəven = pən e nəhu Jotən. Inu nitəni asoli Kaləli, ima Nanihlə min. ¹⁶ Nətəmi ikin kəmotatig e napinəpuian, mətəu kəmoteruh nəhagəhagiən asoli kəti. Kəni tinatian, kəni nəhagəhagiən asoli təmasiəgəpin ilah nətəm kəmotatig e napinəpuian rəha nimisiən u tətəhtərain ilah nian rəfin.”^g

¹⁷ Kəni mətuəuin e nian əha, İesu təmətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın mətəni məmə, “Otəuhlin itəmah e rəhatəmah nolien tərəh min, kəni mohtəlig = pən o Uhgın, mətəu-inu Narməniğiən Rəha Uhgın tinatuvə iuəkir.”^h

İesu təmauin e nətəmimi kuvət məmə okotohtəupən in

(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11*)

¹⁸ İesu təmətəliuək e nikali nəhu Lek Kaləli, kəni meruh suah mil keiu ilau pian, Antiru mine Saimon, u nərgin kəti min u Pitə. İlau kətuatu e net e nəhu Lek Kaləli mətəu-inu ilau iətəmmi mil rəha niuviən nəmu min. ¹⁹ Kəni təməni = pən kəm lau məmə, “İəuva, muıtəu = pa iəu, miəuva rəhak iətəmmi mil, kəni iəu iəkol itəlau nəkiəuva iətəmmi mil rəha niuviən nətəmmi məmə okəhuva rəhak min nətəmmi.” ²⁰ Kəni rəueiu agin, ilau kəmuəpəh rəhalau net, kəni muıtəu = pən.

²¹ Kəni İesu təməliuək muvən nəuan nəuətin min, kəni meruh suah mil keiu min ilau pian, nərgiləu u Jemis mine Jon, nəti Səpəti mil. Kətuəharəg e nıpəgnəua bot ilahal rəhalau tatə mətuəhli vivi rəhalau min net. Kəni İesu təmauin e lau məmə okiəuva miəuərisig lan. ²² Kəni rəueiu agin, ilau kəmuəhtul muəpəh bot mine tatə rəhalau, kəni miətəu = pən İesu.

İesu təməgətun nətəmmi kəni matol vivi nətəmmi e nimisiən

(*Luk 6:17-19*)

²³ Kəni İesu təməliuək ikin min rəfin e nitəni Kaləli, mətəgətun nətəmmi əpəha e nimə min rəha nuhapuminiən, kəni mətəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Uhgın kəm nətəmmi, kəni matol vivi nətəmmi nətəm kəutohmis e nimisiən rəfin, mine nətəmmi nətəm nıpətəlah tərəh o nimisiən rəfin.ⁱ ²⁴ Kəni nanusiən e İesu təmətəlau rəfin e profens ikin Siriə, kəni nətəmmi kəmos nətəmmi rəfin nətəm kəutohmis məhuva o İesu, rəhaləh nimisiən tol min lanu: nəuvein kau-

^f4:12 Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 ^g4:16 Aes 9:1-2

^h4:17 Mat 3:2; 19:27 ⁱ4:23 Mat 9:35; Mak 1:39; Uək 10:38

tohmis, năuvein nĭpətĭlah tətahmă, năuvein narmin tərăh tətatig e lah, năuvein kautos nĭmisĭan rəha mənĭg măutaui, kəni năuvein nĭpətĭlah năuvein təmĭmis. Mətəu Iesu təmōl vivi ilah.^j
²⁵ Kəni nĭmənĭn nətəmĭmi kəmohiet e ikin min rəfin. Mohiet e nĭtəni Kaləli, mine ikin Tekapolis, mine Jerusalem əpəha Jutiə, mine ikin pĭsin min năuvein əpəha Jutiə, mine ikin min nəven = pən e nəhu Jotən kəni ilah rəfin kəməhuarisig e Iesu.^k

Əpəha ilis e nĭtəuət, Iesu təməgətun rəhan nətəmĭmi nətəm kautəhuərisig lan

5 Nian Iesu təmeruh nĭmənĭn nətəmĭmi nətəm kəutohtəu = pən in, kəni in təmuvən əpəha ilis e nĭtəuət, kəni mətəharəg, kəni rəhan nətəmĭmi nətəm kautəhuərisig lan, ilah kəməhuva. ² Kəni minətuəuin mətəgətun ilah.

Nətəmĭmi nətəm kəutatig e năuvĭriən pəhrĭən

Iesu təməni məmă,

- ³ “Nəkəutatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nautosĭahu itəmăh, mətəni e nĭkitəmăh məmă năutəhtul = pən əmə e Uhgĭn. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, itəmăh nətəmĭmi rəha Uhgĭn, kəni in tətərmənĭg e təmăh.^l
- ⁴ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nautasək kəni nĭkitəmăh tətahmă.^m In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, Uhgĭn otosĭahu nĭkitəmăh.^m
- ⁵ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nəsofəri aruiən itəmăh. In nău-

virĭən pəhrĭən mətəu-inu, o nian kəti Uhgĭn otəfinə nəhue nĭftəni kəm təmăh u rəhan min.ⁿ

- ⁶ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nəkotolkeikei pik e nĭkitəmăh rəfin agĭn məmă nămiəgəhiən rəhatəmăh otəhruahru e nəhmti Uhgĭn. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, Uhgĭn otol itəmăh nəkotəhruahru.^o
- ⁷ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nəkotasəkəhrui nətəmĭmi. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, Uhgĭn otasəkəhrui itəmăh.
- ⁸ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nĭkitəmăh təhruahru măuvĭr. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, onəkoteruh Uhgĭn.
- ⁹ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian itəmăh nətəmĭmi rəha nələhuĭen nəməlinuĭen. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, okauĭn e təmăh məmă nenəti Uhgĭn.
- ¹⁰ Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nautol natimnati iətəm kotəhruahru e nəhmti Uhgĭn, kəni nətəmĭmi kautol tərăh kəm təmăh ohni. In năuvĭriən pəhrĭən mətəu-inu, itəmăh nətəmĭmi rəha Uhgĭn, kəni in tətərmənĭg e təmăh.^p
- ¹¹ “Nəkotatig e năuvĭriən pəhrĭən nian nətəmĭmi kautol natimnati min tərăh kəm təmăh mətəu-inu itəmăh nətəmĭmi rəhak, inəha kəutəni rah itəmăh, kəni mətərəkĭn itəmăh, kəni məuteiuə e təmăh mətəni nəghatĭen tərăh min mətərəkĭn itəmăh lan.^q
- ¹² Nĭpəhrĭənĭen, nətəmĭmi kəmautol nolĭen əhmen min əmə kəm ĭəni min aupən ikin iətəm ilah kautol kəm

[¶]5:4 Iesu təsənĭən əhruahru u ĭĭnu məmă iətəmi kəti təməhro nĭkin təhmă. Nəmă təhro nĭkin tətahmă o nolĭen tərăh rəhan, uə kəmă təhro nĭkin tətahmă mətəu-inu iətəmi kəti təmĭmis, uə nəmə təhro in nati kəti min.

^j4:24 Mak 6:55 ^k4:25 Mak 3:7-8 ^l5:3 Aes 57:15

^m5:4 Aes 61:2-3; Nəh 7:17 ⁿ5:5 Sam 37:11 ^o5:6 Aes 55:1-2

^p5:10 1Pitə 3:14 ^q5:11 1Pitə 4:14

təmah. Kəni otagiən pik, mətəu-inu nətəouiən asoli rəhatəmah tətətig əpəh e negəu e neai.^r

Sol mine nəhagəhagiən

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³“Itəmah nəkotəhmen e sol o nətəmimi rəfin e nəhue niftəni.^{§§} Mətəu nəmə rəhan nətəhiən tinikə, otəhro muva mətəhiən min? !Təsəuvir minien o nati kəti min! Okəraki lan, kəni nətəmimi okotaliuaək lan.*

¹⁴“Itəmah nəhagəhagiən rəha nətəmimi e nəhue niftəni. Taun iətəm kəmol əpəha ilis e nitəuət, ko təsəhluaigien.^s ¹⁵Kəni iətəmimi kəti tikə məmə otasiəpən e lait, kəni masuəpərim lan e bəkit. Kəpə, nian tasiəpən e lait, kəni in otəkeikei maharu-pəri ilis, ikin lait tətəharəg ikin məmə lait otasiəgəpin rəfin nipiəgnəua nimə o nətəmimi rəfin.^t ¹⁶Kəni e nolien əhmen min əmə, otol rəhatəmah lait e nəmiəgəhiən rəhatəmah tasiə məmə nətəmimi okoteruh uək təuvir min iətəm itəmah nautol, kəni ilah okotəfəri nərgi tatə Uhgien iətəm tətətig e negəu e neai.”^u

Lou rəha Mosis

¹⁷Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni = pən kəm lah məmə, “Məta nikitəmah təhti məmə iəmuva məmə iəkərəkien Lou iətəm Uhgien təməfən kəm Mosis mine iəni min aupən. !Kəpə! İəməsuvaieən

məmə iəkərəkien ilah, mətəu iəmuva məmə iəköl nipiəti nəghatiən pəhriən min əha okəhuva motol nipiəhriənien.^v ¹⁸Pəhriən, iatəni kəm təmah məmə nian niftəni mine neai kətuatig, kəni Lou, in min otətətig. Kəni ko nati kəti otəsikəieən lan, nati əpnəpin in letə əkəku agin, kəni Lou otəhtul matol uək mətəuarus = pa nəghatiən min rəfin rəha Lou kəhuva motol nipiəhriənien lan.^w ¹⁹Kəni, o nati əha inəha, iətəmi kəti iətəm təpəh Lou mətəgətun nətəmimi min məmə ilah min okotəpəh, nati əpnəpin in Lou kəti ləhtəni agin, kəni okotəuən e iətəmi əha məmə in ləhtəni agin e Narməniəgiən Rəha Uhgien. Mətəu iətəmi kəti iətəm tatol Lou min əha, mətəgətun nətəmimi lan, kəni okotəuən e iətəmi əha məmə in ilis agin e Narməniəgiən Rəha Uhgien.^x ²⁰Iatəni lanəha kəm təmah mətəu-inu, rəhatəmah nolien otəkeikei məhruahru vivi agin e nəhmti Uhgien, tapirəkis nolien min rəha Fərəsi min mine nəgətun min rəha Lou nətəm nikilah əmə təhti məmə kotəhruahru vivi. Nəmə rəham nolien təsəhruahru vivien lanəha lan, kəni ko nəsuvenien matig ahgəl Narməniəgiən Rəha Uhgien.”

Nəniən rəha Iesu o nolien niəməha

(Luk 12:57-59)

²¹Kəni Iesu təməni min məmə, “Itəmah nəmotətəu rəkis nəghatiən iətəm nəgətun min kəmotəni kəm kəha min rəhatəmah aupən. İlah kəmotəni

§§5:13 Sol tatol nauəniən tətəhiən vivi, kəni məsərahien. Təuvir məmə nolien rəhatah otətəsiru e nətəmimi məmə ilah kəhuva nətəmimi nətəm kotəhruahru. Mətəu tərəh okəmə nolien rəhatah tatiuvi = pən nətəmimi e nolien tərəh.

*5:13 Kitah kotəhmen e nipiəti nien nian kakiəh kəni kauərin nati lan, nətəmimi kotun motətəu təuvir. Mətəu nəmə nolien rəhatah tatiuvi = pən nətəmimi e nolien tərəh, kəni kitah kotəhmen əmə napat e nien ko kəsolien nati kəti min lan. Təuvir əmə məmə kəraki lan.

^r5:12 2Kron 36:16; Uək 7:52 ^s5:14 Jon 8:12; 9:5

^t5:15 Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 ^w5:16 Efəs 5:8-9; 1Pitə 2:12

^v5:17 Rom 3:31 ^x5:18 Luk 16:17; 21:33 ^y5:19 Jem 2:10

məmə, ‘Sotohamuian itəmi,’ kəni ‘Itəmimi iətəm təməhamu iətəmi, otəkeikei məhtul e nəhmti kot mos nalpinian.’^y ²²Mətəu iəu iətəni kəm təmah məmə,[†] nəmə iətəmi kəti niəməha tatol əmə o nati kəti pian təmol, kəni təhruahru məmə iətəmi əha iətəm niəməha təmol, otəhtul e nəhmti kot. Kəni nəmə iətəmi kəti tətəni rah pian, kəni təhruahru məmə in otəhtul e nəhmti kaunsil asoli. Kəni nəmə iətəmi kəti təuiakən e iətəmi kəti, [‡]kəni təhruahru məmə iətəmi təməni nəghatiən əha otuvən e nigəm asoli.^z

²³“Kəni o nati əha inəha, nəmə nian natuvən e oltə e Nimə Rəha Uhgın məmə onəkəfən nati kəm Uhgın, mətəu ikin əha, nikim tinəhti piam iətəm tatol niəməha kəm ik o nati kəti nəmol lan təsəhmenian,^a ²⁴əpəh pipim rəham nati əha, kəni muvən meruh piam muələhu əhruahru nətəligiən rəhatəlau, muəpəh nolian tikimir, miəuva matuol kətiəh, kəni uərisig nəpanitəlig muvən məfən nati kəti rəham kəm Uhgın e oltə əpəha e Nimə Rəha Uhgın.

²⁵“Kəni nəmə nəmol nati kəti təsəhmenian e iətəmi kəti, kəni iətəmi u tolkeikei məmə otələs ik nəkian e kot, təuvir məmə nəkuvən uəhai əmə, nian nəsian əhanəhian e kot, kəni muələhu əhruahru pipim nipəgnəmtin rəhatəlau. Nəmə nəkəpəh, iətəmi u otləfən ik e nəhlmi iətəm tətakil nəghatiən, kəni

iətəm tətakil nəghatiən otləfən ik e nəhlmi polis, kəni polis otləfən ik e kaləpus. ²⁶Nipəhriənian iətəni kəm təmah məmə, nəmə tol lanəha, ko nəsietian e kaləpus mətəuarus nəkəkeikei mətəou e məni rəfin agin o nalpinian rəham.”

Iətəmi iətəm tətəkləh e pətan

²⁷Kəni Iesu tətəkeikei mətəni = pən kəm lah məmə, “Itəmah nəmotətəu rəkis nəghatiən u məmə, ‘Itəmah nətəm nəmotol rəkis marit, nəsotəkləhian e nipətan pisin min.’^b ²⁸Mətəu iəu, iəu iətəni kəm təmah məmə nian suah kəti iətəm tinol rəkis marit tateruh pətan pisin kəti matolkeikei məmə otəkləh lan, kəni in tinol rəkis təfagə tərəh e nikin, təhmen əmə məmə in tinəkləh pəhriən lan. ²⁹Nəmə nəhmtəm tol ik natol təfagə, kəni təuvir məmə nəkələs rəkis mərəki lan. Təməuvir məmə nipətim nəuvetin tikə, tapirəkis agin nəmə nipətim rəfin okərəki = pən e nigəm asoli u naunun tikə.^c ³⁰Kəni nəmə nəhlməm tol ik natol təfagə, kəni təuvir məmə nəkətəhtuv rəkis mərəki lan. Təməuvir məmə nipətim nəuvetin tikə, tapirəkis agin məmə nipətim rəfin okərəki = pən lan e nigəm asoli u naunun tikə.”^d

Iətəmi iətəm tətəpəh rəhan pətan

(*Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18*)

³¹Kəni Iesu təməni min məmə, “Itəmah nəmotətəu rəkis nəghatiən u

[†]5:22 Iesu təməsəniən məmə Lou tərəh. Mətəu in tətəni pətigəm lou iətəm təuvir pik, kəni matek niki nətəmi.

[‡]5:22 Nəghatiən u “təuiakən e iətəmi kəti,” tətəghati e nəghatiən min təhmen e “Ik iərmis,” uə “Ik ialməli,” uə “Rəhm-kapə tikə,” uə “Ik nəti iərmis.”

[§]5:30 Inu nəghatiən əuhlin iətəm tətəgətun məmə Iesu tolkeikei məmə kitah okotəkeikei motol uək əskasik o nəpəhian rəhatah nolian tərəh min. Təhmen əmə məmə kəutəhtuv rəkis nolian tərəh min. Mətəu Iesu təsəlkeikeian məmə okotərəkin nipətətah, mətəu tolkeikei məmə kəutaliuək e nolian əhruahru, kəni molkeikei məmə nikitah kəutəhruahru.

^y5:21 Eks 20:13; Dut 5:17 ^z5:22 1Jon 3:15 ^a5:23 Mak 11:25; 1Jon 4:20-21;

Hos 6:6; Aes 1:10-17; 1Saml 15:22 ^b5:27 Eks 20:14; Dut 5:18

^c5:29 Mat 18:9; Mak 9:47 ^d5:30 Mat 18:8; Mak 9:43

məmə, 'Iətəmimi iətəm otəpəh rəhan pətan, in otəkeikei məfən nauəuə kəti kəm in iətəm tətəgətun məmə in tinəpəh.^e 32 Mətəu iəu, iəu iətəni kəm təmah məmə, nəmə iərman kəti iətəm təmol marit tatol tifos mətəpəh rəhan pətan, mətəu pətan u təsapiliən ilau suah pišin kəti, kəni rəhan iərman tatol təfagə tərəh. Kəni nəmə pətan əha tatitəu = pən suah pišin, kəni pətan əha tatol təfagə, mətəu nəmkarəpəniən rəha iərman rəhan aupən. Kəni suah u iətəm tatit pətan əha, in min tatol təfagə.”

Nonauvil min

33 Kəni Iesu təməni min məmə, “Nəmotətəu rəkis nəghatiən kəti min iətəm nəgətun min kəmotəni kəm rəhatah kəha min aupən məmə, 'Nəsotatgəhliən nonauvil min rəhatəmāh iətəm nəmotos, mətəu nəkotəkeikei motol nati nak nəmotos nonauvil lan kəm Uhgīn məmə nəkotol.^fg 34 Mətəu iəu, iəu iətəni kəm təmah məmə, sotos əməiən nonauvil e nati kəti məmə otol rəhatəmāh nəghatiən təskasik. Sotosiən nonauvil e negəu e neai mətəu inu ikin əha Uhgīn tətarməniḡ lan, kəni nolien əha təhmen məmə nautos nonauvil e Uhgīn.^h 35 Kəni sotosiən nonauvil e nəhue niiftəni mətəu-inu ikin əha Uhgīn tətarməniḡ lan, kəni nolien əha təhmen məmə nautos nonauvil e Uhgīn. Kəni sotosiən nonauvil e Jerusiləm mətəu-inu ikin əha in taun rəha Uhgīn, u in Kig asoli ikin, kəni nolien əha təhmen məmə nautos nonauvil e Uhgīn.ⁱ 36 Kəni sotosiən nonauvil e rəhn-kəpə təmah, mətəu-inu rəhatəmāh nəsanəniən tikə lan. Nəkotəruru nəuhlīniən nəuanutəmāh kətiəh əmə tuva mərūən uə mapin. Uhgīn əmə tətarməniḡ e natimnati e nəmiəgəhiən

rəhatəmāh. Kəni nolien əha təhmen məmə nautos nonauvil e Uhgīn.³⁷ Mətəu nian rəfin onəkotəni əmə niḡəhriəniən, nati kəti min tikə. Kəni nəmə rəhatəmāh nətəliḡiən e nati kəti in 'əuəh,' kəni nəkotəni əmə məmə, 'əuəh.' Kəni nəmə rəhatəmāh nətəliḡiən e nati kəti in 'kəpə,' kəni nəkotəni əmə məmə, 'kəpə.' Nəghatiən min iətəm kotəpirəkis 'əuəh' uə 'kəpə,' kəutsipən e Setən.”

Nalpinien

(Luk 6:29-30)

38 Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Nəmotətəu rəkis nəghatiən kəti məmə, 'Nəmə iətəmi kəti tərəkin nəhmtəm kəti, kəni nətəmimi okotərəkin min nəhmtin kəti. Kəni nəmə iətəmi kəti tərəkin nəhluvm kəti, kəni nətəmimi okotərəkin min nəhlavn kəti.^j 39 Mətəu iəu, iəu iətəni kəm təmah məmə, nəsalpiniən nərahien iətəm iətəmimi kəti təmol kəm ik. Nəmə iətəmi kəti tahi ik mem niḡapim maru, kəni nəkəkeikei malelin = pən min niḡapim məuil pəh tem min. 40 Kəni nəmə iətəmi kəti tələs ik nəkian e kot, kəni mətəkeikei ohnik məmə nəkəfən rəham sot əkəku kəm in məmə otol vivi rəhatəlau nərahien, kəni nəkəkeikei məfən min rəham sot asoli. 41 Kəni nəmə soldie kəti rəha nətəm Rom tətəkeikei ohnik məmə nəkələs rəhan kətim muvən kilomitə kətiəh, mətəu ik nəkəkeikei mələs min muvən kilomitə kəti min tol keiu. 42 Nəmə iətəmi kəti təteasiə ohnik, kəni ik nəkəkeikei məfən kəm in. Kəni nəmə iətəmi kəti tolkeikei məmə in otos rəham nati kəti muvən konu mos mitəliḡ min muva, kəni nəsanəniən məmə nəkəpəh. Nəkəkeikei məfən.”

^e5:31 Dut 24:1-4; Mak 10:4 ^f5:33 1Kor 7:10-11

^g5:33 Lev 19:12; Nam 30:2; Dut 23:21 ^h5:34 Aes 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12

ⁱ5:35 Sam 48:2; Aes 66:1 ^j5:38 Eks 21:24; Lev 24:20; Dut 19:21

Noliän rəha nolkeikeiän tikimir min*(Luk 6:27-28,32-36)*

⁴³ Kəni Iesu təməni min məmə, “Nə-motətəu rəkis məmə, ‘Onəkotolkeikei nətəmi min u iuəkir o təmah, kəni mətəməki e tikimir min rəhatəmāh.”^k
⁴⁴ Mətəu iəu, iəu iətəni kəm təmah məmə onəkotolkeikei rəhatəmāh tikimir min, kəni motəfaki o nətəmimi min u nətəm kautol nərahien kəm təmah,^l
⁴⁵ kəni noliän əha otəgətun məmə itəmāh nenəti Uhgīn rəhatəmāh iətəm tətətig ilis e negəu e neai. Kəni otol lanəha mətəu-inu rəhatəmāh Uhgīn tatol mitigar tətasiəgəpīn nətəmimi nətəm kotəuvir mine nətəmimi nətəm kotərah, kəni in mətahli = pa nuhuən kəm nətəmimi min u nətəm rəhalah nəmiəgəhien təhruahru, mine nətəmimi min u nətəm rəhalah nəmiəgəhien təsəhruahruian.

⁴⁶ “?Nəmə nəkotolkeikei əmə nətəmimi min u nətəm kotolkeikei itəmāh, kəni nikitəmāh təhti məmə Uhgīn otətəou itəmāh o noliän kəti iətəm təuvir? !Kəpə! !Nətəmimi min u nətəm kautos məni rəha takis, iətəm kətəni məmə nətəmimi ilah kotərah, ilah min kotolkeikei ilah min!

⁴⁷ “?Kəni nəmə nəkotos əmə itəmāh min nəuvein mətəgəhati kəm lah min, mətəu təhro? ?Nikitəmāh təhti məmə nautol nati kəti iətəm təuvir tapirəkis nətəmimi əpnəpīn? Kəpə. Nətəmimi min nətəm kəsotəhrunian Uhgīn, ilah min kautol lanəha. ⁴⁸ Tol lanəha, itəmāh nenəti Uhgīn nəkotəkeikei motol noliän iətəm in təuvir məhruahru nian rəfin, təhmen = pən əmə məmə rəhatəmāh Tatə Uhgīn in tatol.”^m

Noliän min iətəm təuvir kəm Uhgīn

6 Kəni Iesu təməni min məmə, “Sotoliän məmə nəkotol noliän təuvir min məmə nətəmimi okoteruh itəmāh ohni. Nəmə nəkotol məmə nətəmimi okoteh, kəni Uhgīn əpəha e negəu e neai otəsətəouian itəmāh ohni.”ⁿ

**Noliän iətəm təuvir
o nəfəniän kəm nanrah min**

² “Tol lanəha, nəmə nəkotəfən nati kəti kəm nanrah min məmə nəkotəsiru e lah, nəsothliän təui lan məmə nətəmimi okotəhrun. Inu təhmen e noliän rəha nəfaki eiue min. Nian ilah kotəsiru e nanrah min, rəhalah noluək min kətəni pətīgəm e nimə rəha nuhapuminiän mine ihluə e suaru asoli. Kautol lanəha məmə nətəmimi okotisiəi ilah. Nipəhriənian iətəni kəm təmah məmə, ilah kinotos rəkis nətəouian rəhalah, inəha nisaiän rəha nətəmimi.
³ Mətəu itəmāh, nəmə nəkotəfən nati kəti kəm nanrah min məmə nəkotəsiru e lah, nəkotəkeikei motol məmə nətəmimi okəsoteruhian, nati əpnəpīn rəhatəmāh min nətəmimi. ⁴ Otol lanəha məmə nətəmimi okotəriru rəhatəmāh noliän təuvir min, kəni rəhatəmāh Tatə iətəm tateruh rəhatəmāh noliän təuvir min nati əpnəpīn nətəmimi kəsoteruhian, in otətəou itəmāh o noliän min əha.”

Noliän rəha nəfakiän*(Luk 11:2-4)*

⁵ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Nian nəkotəgəhati kəm Uhgīn e nəfakiän, kəni sotoliän e noliän rəha nəfaki eiue min. Nətəmimi min əha, ilah kotolkeikei məmə okotəhtul əpəha e nimə rəha nuhapuminiän, mine ihluə e suaru asoli, kəni motəfaki

^k5:43 Lev 19:18 ^l5:44 Eks 23:4-5; Luk 23:34; Uək 7:60; Rom 12:14,20

^m5:48 Lev 19:2; Dut 18:13 ⁿ6:1 Mat 23:5

məmə nətəmiimi okotafu motətəu ilah. Nipəhriənən iətəni kəm təmah məmə ilah kinotos rəkis nətəouiən rəhalah, inəha nisaiən rəha nətəmiimi.^o ⁶Mətəu nian nəkotəghati kəm Uhgīn e nəfakiən, nəkəhuvən əpəha e nipəgnəua nimə rəhatəmah, kəni motahtipəsīg, kəni motəfaki kəm Uhgīn iətəm tətətiḡ ikin əha iətəm nətəmiimi kəsoteruhiən itəmah. Kəni rəhatəmah Tatə iətəm tateh rəhatəmah noliən oneuən min, in otətəu itəmah o rəhatəmah noliən təuvir min.

⁷“Kəni nian nəkotəghati kəm Uhgīn e nəfakiən, sotoriarunian nəghatiən min tepət pik u nipətin tikə, təhmen e nətəm kotəruru Uhgīn. Nīkilah təhti məmə rəhalah uhgīn min okotətəu ilah o nəghatiən min tepət iətəm kəutəfaki məutəni.^p ⁸Sotoliən məmə ilah mine, mətəu-inu uərisīg nəkotətapuəh ohni, mətəu rəhatəmah Tatə Uhgīn tinəhrun rəkis nati nak iətəm nəkotolkeikei.^q

⁹“Kəni tol min lanəha, nian nəkotəghati kəm Uhgīn e nəfakiən, kəni nəkotəfaki lanu lan:

“Tatə rəhatiməh iətəm nətətiḡ e nəḡəu e neai, pəh nətəmiimi kotisiai ik.

¹⁰Pəh narmənəḡiən rəham tuva, kəni pəh nati iətəm ik nəkolkeikei in otuva mol nipəhriənən lan u ikinu e nəhue niftəni, təhmen = pən əmə mə inko ilis e nəḡəu e neai.^r

¹¹Əfa-to nauəniən kəm timəh təhmen o nian rəueiu.

¹²Kəni alu məsalpinian, noliən tərəh min rəhatiməh, təhmen = pən əmə məmə itiməh iəsotalpinian motalu lan kəni məsotaskəlīm əskasikien e nikitiməh noliən tərəh min rəha nətəmiimi nətəm kautol nərəhiən kəm timəh.^s

¹³Kəni segəhaniən e timəh iəkəhuvən ima nəfeifeiən, mətə oiəkotəkeikei motol noliən tərəh. Mətəu os rəkis itəmah e nəhlmi Setən.^t

¹⁴“Nəmə itəmah nəkotalu e noliən tərəh min rəha nətəmiimi iətəm kautol e təmah məsotaskəlīm iəkisən e nikitəmah məsotalpinian, kəni rəhatəmah Tatə Uhgīn e nəḡəu e neai, in otalu məsalpinian rəhatəmah noliən tərəh min.^u ¹⁵Mətəu nəmə itəmah nəsotaluiən, motaskəlīm iəkis e nikitəmah noliən tərəh min rəha nətəmiimi iətəm kautol e təmah, motalpin, kəni ko rəhatəmah Tatə Uhgīn otəsaluiən kəni malpin noliən tərəh min rəhatəmah.”

Noliən rəha nətəuakəmiən

¹⁶Kəni Iesu təmətəni min məmə, “Nian nəkotətuakəm motəpəh nauəniən motəfaki kəm Uhgīn, sotoliən nəhmtitəmah təpəu təhmen = pən e nəfaki eiə min. Ilah kautol nəhmtiləh tol pisin, məmə nətəmiimi okoteruh ilah məmə nəumis tinus ilah, kəni nətəmiimi okotisiai ilah. Nipəhriənən iətəni kəm təmah məmə ilah kinotos rəkis nətəouiən rəhalah, inəha nisaiən rəha nətəmiimi.^v ¹⁷Mətəu nian nəkotətuakəm motəpəh nauəniən məutəfaki kəm Uhgīn, onəkoteikuas e nəhmtitəmah, kəni motol məmə okeruh məmə nəkotəuvir. ¹⁸Nautol lanəha məmə nətəmiimi okəsoteruhiən məmə nəutətuakəm məutəpəh nauəniən məutəfaki kəm Uhgīn. Kəni rəhatəmah Tatə iətəm tateruh rəhatəmah noliən oneuən min, in otətəu itəmah o rəhatəmah noliən təuvir min.”

^o6:5 Mat 23:5; Luk 18:10-14 ^p6:7 1King 18:26-29 ^q6:8 Mat 6:32

^r6:10 Luk 22:42 ^s6:12 Mat 6:14-15; 18:21-35 ^t6:13 Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Təs 3:3; 2Tim 4:18 ^u6:14 Mak 11:25-26 ^v6:16 Aes 58:5-9

Nati tæuvir æpaha e negau e neai*(Luk 11:34-36)*

¹⁹ Kæni Iesu tæmætæni min mæmæ, “Tæsæuviriæn mæmæ nækotoriarun ræhatæmah natimnati tæuvir min e næhue niftæni u mæmæ ræhatæmah nautæ oterpæt, mætæu-inu e næhue niftæni u, uvni min kotæhrun noarehreiæn, kæni namræiæn tæhrun nærækinien natimnati min æha, kæni naklæh min kotæhrun næhapuiæn nimæ mæhuvæn imæ motaklæh e ræhatæmah natimnati.^w ²⁰ Mætæu tæuvir mæmæ nækotoriarun ræhatæmah natimnati tæuvir min æpaha e negau e neai. Ikin æha uvni min kæsotoarehreiæn, kæni namræiæn ko tæsærækinien natimnati min æha, kæni naklæh min ko kæsotaklæhiæn lan.^x ²¹ Næukæti nætæligiæn u mæmæ onæsotaluiæn lan mæmæ, ikin pæhruvæn ræhatæmah natimnati tæuvir min kætæmæhli ikin, mætæu nian ræfin nikitæmah otækeikei mætæhti natimnati min æha ikin æha.

²² “Næhmtæm in tæhmen e lait iætæm tætæfinæ næhagæhagiæn kæm nipætæm. Næmæ næhmtæm mil kuæuvir, tæhmen æmæ mæmæ nipætæm tæriauæh e næhagæhagiæn. ²³ Mætæu næmæ næhmtæm mil kuærah, tæhmen æmæ mæmæ nipætæm in tæriauæh e napinæpuiæn. !Kæni næmæ næhagæhagiæn e nipætæm in napinæpuiæn æmæ, tæhmen æmæ mæmæ ik nætætig e napinæpuiæn asoli agin![§]

²⁴ “Iætæmimi tikæ iætæm tæhrun nuvaiæn in slef ræha iætæmi asoli keiu. Næmæ in tætalkut mæmæ otol lanæha, kæni otolkeikei kæti mol næuiæn, kæni mæmæki e kæti mæsoliæn næuiæn. Ko næsoliæn slef

ræha Uhgîn mine mæni e nian kætæih æmæ.”

Tæsæuviriæn mæmæ nækotætælig pik*(Luk 12:22-31)*

²⁵ Kæni Iesu tæmæni mæmæ, “Kæni o natimnati min æha, iæu iætæni kæm tæmah mæmæ, tæsæuviriæn mæmæ nækotætælig pik e ræhatæmah næmiægæhiæn mæmæ onækotun nak, kæni motæmmim nak. Kæni tæsæuviriæn mæmæ nækotætælig pik e nipætæmah mæmæ onækotos iæ ræhatæmah napæn. ?Næukæti næmiægæhiæn ræhatæmah tætæmiægæh æmæ e nauæniæn, uæ kæpæ? Kæpæ. ?Kæni nati nak in nati asoli o nipætæmah? ?Napæn, uæ kæpæ? Kæpæ.^y ²⁶ Oteruh-to mænig min iætæm kautiuvig mæutan. Ilah kæsotasumiæn, kæni mæsotæulækiæn, kæni ilah kæsotælæhu viviæn nauæniæn e nipægnæua nimæ, mætæu Tatæ ræhatæmah e negau e neai, in tætæfæn nauæniæn kæm lah. ?Kæni e næhmtæm, nikitæmah tæhti mæmæ in tolkeikei pik itæmah tapirækis mænig min? !Æuæh!^z ²⁷ ?Nikitæmah tæhti mæmæ ræhatæmah nætælig pikien tæhrun nolien ræhatæmah næmiægæhiæn tæfæmæh? !Kæpæ! Nolien ræha nætælig pikien tæsæfinæiæn auæ kætæih min e ræhatæmah næmiægæhiæn.

²⁸ “?Kæni tæhro nikitæmah tætæhti pik napæn onækæhuvæn lan? Nikitæmah tæhti-to næugi nigî min iætæm kauteviæ æpnapin æmæ. Ilah kæsotol pikien uæk o næhliæn ræhalah napæn. ²⁹ Mætæu iækæni kæm tæmah mæmæ aupæn Kig Solomæn, in iætæmimi ræhan nautæ tepæt, kæni ræhan napæn iætæm tatuvæn lan, ilah kotæuvir motapirækis. Mætæu næugi nigî æpnapin min kotæuvir tapirækis agin ræhan

§6:23 Nipætæm kætæi ræha “næhmtæm mil kuæuvir” tæni mæmæ, ik iætæmi kætæi iætæm nikitæ tagiæn o nasiruiæn e nætæmimi e ræham mæni. Kæni nipætæm kætæi min ræha “næhmtæm mil kuærah” tæni mæmæ, ik iaværæs kætæi.

^w6:19 Jem 5:1-3 ^x6:20 Mat 19:21; Luk 18:22

^y6:25 Fil 4:6; 1Tim 6:6-8; 1Pitæ 5:7 ^z6:26 Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

napən.^a ³⁰Uhgîn təmöl nīmanuvehli əp-
napīn əmə təuvīr pik e nəugi nigī mīn
əha. Mətəu nīmanuvehli əha in rəha nīan
kətīəh əmə, kəni olauīg kuvan e nigəm.
?Kəni nəmə Uhgîn tatol vivi nīmanu-
vehli əha, kəni nīkitəmah təhti məmə
Uhgîn otəfīnə napən iətəm nəkotəkeikei
məhuvən lan? !Əuəh! In otol lanəha. !Ei,
rəhatəmah nəhatətəiən in təkəku agīn!

³¹“Tol lanəha, təsəuvīriən məmə
itəmah nəkotətəlig pik məmə, ‘?İəkotun
nak?’ uə ‘?İəkotəmnīm nak?’ uə
‘?İəkotos iə napən məhuvən lan?’

³²Sotətəlig pikīən. Nətəmimi nətəm
kotəruru Uhgîn, ilah kautətəlig pik
e natimnati iətəm tol lanəha. Mətəu
itəmah nenəti Uhgîn mīn, kəni
rəhatəmah Tatə əpəha e negəu e neai,
in təhrun məmə nəkotəkeikei motos
natimnati mīn əha.^b ³³Mətəu pəh
onəkotol Narməniğīən Rəha Uhgîn,
mīne nəmiəğəhiən əhruahru iətəm
Uhgîn tolkeikei, ilau okuəhtul aupən
e nəmiəğəhiən rəhatəmah. Nīan
nəkotol lanəha, kəni Uhgîn otəfīnə
mīn natimnati mīn əha kəm təmah
o natīğīən.^c ³⁴Tol lanəha, təsəuvīriən
məmə nəkotətəlig pik e natimnati iətəm
onəkotəkeikei motos olauīg, mətəu-inu
natimnati mīn rəha olauīg, ilah rəha
olauīg. Nərahīən rəha nīan kətīəh, in
tinəhmen rəkis rəha nīan kətīəh.

Sotakiliən noliən rəha iətəmi kəti mīn

(Luk 6:37-38,41-42)

7 Nəmə nəutakil rah nətəmimi, kəni
Uhgîn otələhu nəghatīən rəha
nalpinīən rəhatəmah.^d ²Tol lanəha

mətəu-inu, nəghatīən əskasik iətəm
nəutəni məmə iətəmi kəti in iətəmi
tərah, kəni Uhgîn otitəu = pən əmə o
nəniən rəhatəmah noliən tərah mīn.
Nəmə nəkotakil iətəmimi e noliən
iətəm təhruahru, kəni Uhgîn otakil
itəmah e noliən iətəm təhruahru. Mətəu
nəmə nəkotakil rah nətəmimi e noliən
əskasik, kəni Uhgîn otakil itəmah e
noliən əhmen mīn əmə.^e ³?Təhro
nəutəni nīpispisi nigī iətəm tətətig e
nəhmti piatəmah mīn, mətəu itəmah
nəsoteruhīən nigī asoli iətəm tətətig e
nəhmtitəmah? ⁴?Kəni təhro nəutəni
məmə, ‘Ei piak, pəh iəkos rəkis nīpispisi
nigī e nəhmtəm,’ mətəu nəsoteruhīən
nigī asoli e nəhmtitəmah? ⁵!Itəmah
nəfaki eiūə mīn! Otaupən, motos
rəkis nigī asoli e nəhmtitəmah, kəni
nəkotəhrun neruh viviən noh rəkisiən
nīpispisi nigī iətəm tətətig e nəhmti
piatəmah mīn.

⁶“Sotəfəniən natimnati rəha Uhgîn
kəm kuri mīn, kəni sotəraki-pəniən na-
timnati təuvīr mīn kəm pikəh mīn.
**Okəmə nəkotol lanəha, kəni pikəh
mīn okotaliūək lan kəni motəlali motus
itəmah.”

Noliən əhruahru o nətapuəhiən e nati kəti o Uhgîn

(Luk 11:9-13; 6:31)

⁷Kəni İesu təmətəkeikei mətəni
məmə, “İəkəni kəm təmah məmə,
otətapuəh = pən kəm Uhgîn o natimnati,
kəni in otəfīnə kəm təmah. Kəni otəsəl
lan kəni onəkoteruh. Kəni otəhti-əhti
doə, kəni doə oterəh o təmah.^f

^{**7:6} Nəghatīən Kris əhruahru tətəni məmə, “sotəraki-pəniən rəhatəmah pərl kəm
pikəh mīn.” Pərl u, in kəpiəl kəti iətəm nəhmtīn tiəkis. Təmsipən e niki kəuvīn kəti.
Kəmə təhro, “kuri” mīne “pikəh” kətuəpsen = pən nətəm kotərah.

^a6:29 1King 10:4-7; 2Kron 9:3-6 ^b6:32 Mat 6:8

^c6:33 1King 3:11-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17

^d7:1 Rom 2:1; 1Kor 4:5; Jem 4:11-12 ^e7:2 Mak 4:24

^f7:7 Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24

⁸Iäkəni lanu mətəu-inu nətəmimi rəfin nətəm kəutətapuəh, ilah okotos. Kəni nətəmimi min u nətəm kəutəsəl, ilah okoteruh. Kəni nətəmimi min u kəutəhti-əhti doə, kəni doə oterəh o lah.⁸

⁹“?Itəmah pəh, nian nətīn tətəpuəh o pīret, mətəu in tətəfən kəpiel? !Kəpə!
¹⁰?Uə, nian in tətəpuəh e nəmu, mətəu in tətəfən sineik? !Kəpə!
¹¹Nati əpnəpin itəmah nətəmimi nəkotərəh, mətəu nəutəfən natimnati təuvir min kəm nenətītəmah min. !Mətəu Tatə Uhgin e negəu e neai, nolīən rəhan in təuvir pik mapirəkis agin nolīən rəhatəmah, kəni nīpəhrīənīən, in otəfən natimnati təuvir min kəm nətəmimi min u ilah kəutətapuəh ohni!^h

¹²“Kəni tol lanəha, otol təuvir kəm nətəmimi rəfin e nolīən min rəfin iətəm nəkotolkeikei məmə nətəmimi okotol kəm təmah. Inu nīpəti Lou iətəm Uhgin təməfən kəm Mosis, mine nəukəti nəghatīən iətəm təməfən kəm iəni min aupən.”ⁱ

Suaru keiu

(Luk 13:24)

¹³Iesu təməni min məmə, “Itəmah onəkotəkeikei məhuvən=pən e ket iətəm təkəku, mətəu-inu ket iətəm iahgin mine suaru iətəm timətīg əmə tatuvən o nərəkīnīən, kəni nətəmimi tepət kautəhuvən=pən e ket əha.
¹⁴Mətəu ket iətəm təkəku, mine suaru iətəm tiəkis tatuvən o nəmiəghīən, kəni nətəmimi nəuan nəuvein əmə okoteruh kəni motohtəu=pən.”

Nigi ilau nəuan

(Luk 6:43-44)

¹⁵Kəni Iesu təməni məmə, “Autətəu vivi itəmah o iəni eiūə min. Ilah kəutəhuva məutəghati mətīg e nolīən əpəou təhmen e sipsip, mətəu əpəha imə e nīkilah, ilah kotəhmen e kuri arpin.^j
¹⁶Kəni e nəmiəghīən rəhalah, nəkotərəh nəuan, kəni nəkotəhrun nak tətātīg e nīkilah. Nətəmimi ko kəsəhu-vəniən motəhli nəua krep e nīləuis arfu, uə nəua fik e təlīluə.^k
¹⁷Tol min lanu, nigi iətəm təuvir tətəuə e nəuan iətəm təuvir, mətəu nigi iətəm tərəh tətəuə e nəuan iətəm tərəh.
¹⁸Kəni nigi iətəm təuvir ko təsəuəiən e nəuan iətəm tərəh, kəni nigi iətəm tərəh, ko təsəuəiən e nəuan iətəm təuvir.
¹⁹Nigi min rəfin iətəm kəsotəuəiən e nəualah iətəm təuvir, okətēi rəkis ilah, kəraki=pən e lah e nīgəm.^l
²⁰Tol lanəha, e nəmiəghīən rəha iəni eiūə min əha, onəkoteruh nəua lah, kəni nəkotəhrun nak tətātīg e nīkilah.^m

²¹“Səniəmə nətəmimi rəfin nətəm kəutəuin lak məutəni məmə, ‘Iərmənīg, Iərmənīg,’ nətəm ilah kotəhrun nuvəniən motātīg ahgəl Nərmənīgīən Rəha Uhgin, mətəu ilah min əmə u, nətəm kautol nəuia rəhak Tatə iətəm tətātīg e negəu e neai.ⁿ
²²E nian Uhgin otakil nətəmimi rəfin, nətəmimi tepət okotəni=pən kəm in məmə, ‘!Iərmənīg, Iərmənīg! ?Təhro? ?Nəkəhrun uə kəpə məmə, itimah iəməutəni pətīgəm nəghatīən rəham iətəm nəməfa kəm timah, kəni motəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nərgəm, kəni mautil natimnati apīspīs min e nərgəm?’
²³Kəni oiəkəni=pən əhruahru kəm lah

§7:8 Jon 15:7; Jem 4:3; 1Jon 3:22 ^h7:11 Jem 1:17

ⁱ7:12 Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10

^j7:15 Mat 24:24; Uək 20:29; 2Pitə 2:1 ^k7:16 Kəl 5:19-22; Jem 3:12 ^l7:19 Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 ^m7:20 Mat 12:33 ⁿ7:21 Luk 6:46; Jem 1:25

məmə, ‘Aupən iəkəruru, kəni rəueiu min iəkəruru itəmah. Itəmah səniəmə rəhak min nətəmimi. !Əhuvən isəu ohniəu, itəmah nətəm nautol nolian tərah!’”^o

Iətəmimi keiu kəmuol nimə

(Mak 1:22; Luk 6:47-49)

²⁴ Kəni Iesu təmol naunun e rəhan nəghatiən məmə, “Nəmə itəmah u nətəm nəmotətəu nəghatiən min u rəhak mautol, kəni onəkotəhmen e iətəmimi iətəm teinatig, təmuvləkin rəhan nimə təskasik, mel pos min kəuteiuaiu məhuvən isəu məğərain tiəkis.^{††} ²⁵ Kəni nuhəuən təməfuv, kəni naruəh taiu, kəni nimətəgi asoli talifu moh nimə. Mətəu nimə təsəmeiən mətəu-inu təmuvləkin rəhan nimə təskasik. ²⁶ Nəmə itəmah u nətəm nəmotətəu nəghatiən min u rəhak kəni məsotoliən, kəni onəkotəhmen e iətəmimi iətəm təsətəlig vivian e nolian natimnati, kəni in ialməli, təməseliən rəhan pos min kəhuvən əpəha isəu, maharu rəkis əmə əpə ilis, kəni rəhan nimə təsəskasikiən.^{‡‡} ²⁷ Kəni nuhəuən təməfuv, kəni naruəh taiu, kəni nimətəgi asoli talifu moh nimə. Kəni nimə təməmei. E nian təməmei, kəni mərah agin.”

Nəghatiən rəha Iesu, nəsənəniən tətətig lan

²⁸ Kəni nian Iesu təmol naunun e nəghatiən rəhan, kəni nətəmimi nar-miləh təmiuvig pik ohni, ²⁹ mətəu-inu nian tətəgətun, səniəmə təhmen e rəhaləh nəgətun min rəha Lou, mətəu rəhan nəghatiən təfigəm, nəpətian əha ikin.^p

Iesu təmol vivi iətəmi kəti təmos nimisiən u leprosi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 Nian Iesu təmeiuaiu = pa e nitəuət, nətəmimi tepət kəmohtəu = pən. ² Kəni suah kəti nimisiən u leprosi “^{††}təmol təmuva ohni, məsiəulin = pən o Iesu, kəni məni məmə, “Iərməniğ, nəmə nəkolkeikei, kəni nəkəhrun nol vivian iəu kəni mafəl rəkis namikmikikiən lak.”

³ Kəni Iesu təmuahru e nəhlmin mələhu = pən lan, məni məmə, “Əuəh. İəkolkeikei. !Əuvir-tə!” Kəni rəueiu agin min, nimisiən u leprosi təmikə lan. ⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Səni pətiğəmiən natimnati min u kəm nətəmimi, mətəu uvən əmə meruh pris kəti pəh in teruh məmə nipətim tinəuvir lankonu lan, kəni əfən kəm in nati u iətəm Lou rəha Mosis təməni o iətəmi kəti iətəm rəhan leprosi tinikə, kəni nətəmimi okotəhrun məmə nipəhriəniən ninəuvir, kəni rəham namikmikikiən tinikə.”^q

^{††}7:24 Nəghatiən əhruahru rəha Kris tətəni məmə, “in təmuvləkin = pən nəukəti rəhan nimə e kəpiel.” E nian əha ilah kəmautol rəhalah nimə min e kəpiel, mine nəukəti nimə okəkeikei kol təskasik e kəpiel. Nəmə kəsotoliən lanəha, nimə təsəskasikiən kəni təhrun nəmeiən.

^{‡‡}7:26 Nəghatiən əhruahru rəha Kris tətəni məmə, “in təmuvləkin = pən nəukəti rəhan nimə e nipəkil əmə.”

^{††}8:2 E Nauəuə Rəha Uhgın, nəghatiən u “leprosi” tətəghati e nimisiən pisin pisin min rəha nilositəmi. Nimisiən min u tətərekin nilositəmi, kəni Lou rəha Mosis tətəni məmə iətəmi kəti iətəm təmos nimisiən lanəha, in tamikmik e nəhmti Uhgın. Afin Lev 13-14.

^o7:23 Luk 13:25-27; Sam 6:8; 2Tim 2:19

^p7:29 Mak 1:22; Luk 4:32

^q8:4 Lev 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

**Nəhatətəiən rəha iətəmi asoli
kəti rəha soldia min**

(Luk 7:1-10)

⁵Kəni Iesu təmuvən miet pətigəm əpəha e taun Kapeniəm, kəni iətəmi asoli kəti rəha soldia min rəha nətəm Rom təmuva meruh Iesu, kəni mətasək = pən ohni mətəni məmə, ⁶“Tərmənig, rəhak ioluək tatimis, kəni mətapili əpəha e nimə rəhak, nipətin rəfin təmimis, kəni tətətu tərəh pik.” ⁷Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Oiakuvnə mol in təuvir min.”

⁸Kəni iətəmi asoli rəha soldia min təməni = pən kəm in məmə, “Tərmənig, iəu iətəmi kəti iətəm iəsəhruahruian, kəni iəsəhmenian məmə ik onəkuva e rəhak nipəgnəua nimə. Əni əmə nəghatien kəti, kəni iəkəhrun məmə in otətəu təuvir min. ⁹Iəkəhrun məmə ik natos narmənigian məmə nimisian otəkeikei mol nəuiam. Iəkəhrun mətəu-inu iəu min, rəhak nətəmi asoli min kəutarmənig lak, kəni iatol nəuialah. Kəni soldia min nəuvein əha ikin nətəm iəu iətarmanig e lah. Nəmə iəkəni kəm kəti məmə, ‘Uvən,’ kəni tuvən. Kəni nəmə iəkəni kəm kəti məmə, ‘Va,’ kəni tuva. Kəni nəmə iəkəni kəm rəhak slef məmə, ‘Ol nati u,’ kəni tol nati əha.”

¹⁰Nian Iesu təmətəu nəghatien əha, kəni narmin təmiuvig pik ohni, mətəu-inu nati əpnəpin səniəmə in iətəm Isrel, mətəu rəhan nəhatətəiən təskasik e Uhgın. Kəni təməni = pən kəm nətəmimi nətəm kəutəhuərisig lan məmə, “Nipəhrənian iətəni kəm təmah məmə, iətəmi u səniəmə iətəm Isrel, mətəu in rəhan nəhatətəiən e Uhgın in təskasik. Kəni nati əpnəpin nəuaniləuis min rəha Isrel, mətəu iəsehian ilah kəti iətəm rəhan nəhatətəiən təskasik təhmen = pən lan. ¹¹Iətəni kəm təmah

məmə nətəmimi təpət okotsipən e nikalın min rəfin rəha nəhue niftəni, məhuva motauən kətiəh e təpıl ilah Epraham, mine Aisək, mine Jekəp əpəha e narmənigian əpəha e negəu e neai.^r ¹²Mətəu itəmah nəuaniləuis rəha Isrel təpət nətəm Uhgın təmaupən mitəpin itəmah məmə in otarmənig e təmah, in otəraki = pən e təmah ihluə e nəpinəpuian, kəni ikin əha, nətəmimi okotasək kəni motətəu tərəh, kəni mautigət-ərain nəhlvlah min.”^s

¹³Kəni Iesu təməni = pən kəm iətəmi asoli rəha soldia min məmə, “Atuvən. Rəham ioluək otəuvir tol əmə məmə inu mine nəməhatətə məmə Uhgın otol lanko.” Kəni e nian əhruahru əha, nipəti ioluək rəha iətəmi asoli rəha soldia min təmuva məuvir min.

**Iesu təmol nimisian
təpət kotəuvir min**

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴Kəni təmuvən e nimə rəha Pitə, kəni muvən imə meruh uhu Pitə tətətəpu ətəpu mətapili. ¹⁵Kəni təmuahru e nəhlmin mek nəhlmi pətəuəhli u, kəni nətəpu ətəpuian tikə rəkis lan magim, kəni təhtul. Kəni minatol nauənian nig Iesu.

¹⁶Tinəpinəpu mitigar tinatiuvig, nətəmimi kəmotos nətəmimi təpət nətəm narmin tərəh tətətig e lah məhuva o Iesu, kəni Iesu təməhgi pətigəm narmin tərəh min e nəghatien əmə rəhan, kəni mol vivi nətəmimi rəfin nətəm kəutəhmis. ¹⁷Natimnati min əha təmol lanəha məmə otol nəghatien rəha iəni Aisə tuva mol nipəhrənian lan, iətəm təməni əupən ikin məmə, “In təmos rəkis nimisian min rəhatah, kəni mol nipətətah min u kəutəhmə, kotəuvir.”^t

**Iətəmimi keiu kəmuəkeikei
məmə okiauərisig e Iesu**

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Kəni nian Iesu təməsal = pən meruh nīmənin nətəmimi kautəhuərisig məhuva mohtəlau lan, kəni təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə okəhuvən e nikali lek e nitəni = pən. ¹⁹ Kəni iəgətun kəti rəha Lou təmuva məni = pən kəm in məmə, “Iəgətun. Onəkuvən = pən iə ikin, iəkitəu = pən ik.”

²⁰ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Kuri rarpin min, rəhalah nipəg tatig məmə okotapili ikin. Kəni mənig min, nimaalah tatig məmə okotapili ikin. Mətəu iəu Nəti Iətəmimi, ^{§§}nimə rəhak tikə o napiliən.”^u

²¹ Kəni iətəmimi kəti min rəha Iesu təmuva məni = pən kəm in məmə, “Iərmənig. Oiəkitəu = pən ik mətəu, pəh iəkuvən pipim mitənim rəhak tatə.”

²² Mətəu Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Itəu = pa iəu. Nətəmimi nətəm kəsotolien nəuia Uhgın, təhmen əmə məmə ilah kinohmis rəkis e nikilah. Pəh ilah okəhuvən mohtənim rəhalah nətəmimi nətəm kəmoħmis.”

**Iesu təmənihu nimətəgi asoli
e nəhu Lek Kaləli**

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Kəni Iesu təmuvən e bot, kəni rəhan min nətəmimi kəhuvən ilah min. ²⁴ Kəni təsuvəhien, nimətəgi asoli kəti təhtul kəni minol peau-peau asoli min e lek, kəni nəhu tətəri = pən e bot, iuəkir əmə bot tətəmmim, mətəu Iesu tətəpili.^v ²⁵ Kəni kəməhuvən motəhgi-pəri Iesu

motəni = pən məmə, “!Iərmənig! !Osmiəgəh itah! !Otəsuvəhien kotəmmim!”

²⁶ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Təhro nəutəgin pik? Rəhatəmah nəhatətəien təkəku agin.” Kəni təməhtul mənihu nimətəgi mine peau-peau asoli min. Kəni nimətəgi təmeiuaiu, kəni mol nəməlinuiən asoli.^w ²⁷ Kəni nətəmimi rəha Iesu narmilah təmiuvig pik mautəni məmə, “!Ei! ?Iətəmimi nak u? Nati əpnəpin nimətəgi mine nəhu, mətəu ilau kəmuol nəuiən.”

**Iesu təməhgi pətigəm narmin
tərah e iətəmimi keiu**

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Kəni nian Iesu təmuva miet = pa e nitəni = pən e lek, ikin Katara, kəni iətəmimi keiu narmin tərah min kəutətig e lau kəmiaiet pətigəm = pa məmə okueruh Iesu. Ilau kəmiasipən e nipəg kəpiel min, ikin katitənim nətəmimi ikin. Ilau kuəsanən matuoh nətəmimi, kəni nətəmimi kəutəgin e nuvən-pəniən ikin. ²⁹ Kəni əmeiko narmin tərah min u kəutətig e lau kəmotəgət əfəməh motəni məmə, “!Ik Nəti Uhgın! ?Nəmuva məmə nəkəhro itimah? ?Nəmuva məmə nəkol uəhai əmə nalpinien kəm timah iətəm təsol əhanəhien nian əhruahru rəhan?”^x

³⁰ Iuəkir əmə o lah, pikəh min tepət əha ikin kəutəuən, ³¹ kəni narmin tərah min kotəsək = pən o Iesu motəni məmə, “Nəmə nəkəhgi pətigəm itimah, ahli = pən itimah iəkəhuvən e pikəh min əha.”

³² Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Əhuvən.” Kəni narmin tərah min kəmoħiet e lau, motəiu məhuvən e pikəh min. Kəni pikəh min

§§8:20 Nian Iesu təməni nərgin u “Nəti Iətəmimi,” tətəghati aru lan. Nərgin u təmiet e Nauəuə rəha Daniel mine nauəuə pisin pisin min e Oltestimin. Kəni nipətın təni məmə iətəmi kəti iətəm təmsipən e Uhgın kəni matos nepətien rəha Uhgın.

^u8:20 2Kor 8:9 ^v8:24 Sam 4:8 ^w8:26 Mat 14:31; Sam 89:9

^x8:29 Mak 1:24; Luk 4:41

ilah rəfin kəmotaiu məuteiuaiu e ni-patu, kəni motiuvig = pən e nəhu motamnım. ³³ Kəni nətəmimi nətəm kəutaugin pikəh min, kəmotagim məhuvən e taun motəni pətīgəm natimnati rəfin, mine natimnati iətəm Iesu təmol e suah mil u narmin tərəh min kəutatig e lau. ³⁴ Kəni əmeiko nətəmimi rəfin rəha taun kəməhuva məmə okotafu Iesu. Kəni nian kəmoteruh in, kəni kəməutəkeikei əskasik kəm in məmə otəkeikei miet əha ikin əha.

Iesu təmol vivi iətəm nīpətīn təmīmīs

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 Kəni Iesu təmuvən e bot muvən e nītəni = pən e lek, kəni miet pətīgəm iman ikin, e taun Kapeniəm.^y ² Kəni nətəmimi nəuvein kəmotələs iətəmimi kəti məhuva ohni. Nīpətīn nəuvetīn təmīmīs, kəni tətəpīli e rəhan nīmahān. Kəni nian Iesu təmeruh rəhalah nəhatətəiən, kəni təməni = pən kəm iətəmimi əha məmə, “Nətīk, səginīən. Rəham nolīən tərəh min iəmos rəkis rəkis.”

³ Kəni nian kəmotətəu nəghatīən əha, nəgətun min nəuvein rəha Lou kotəni = pən kəm lah min məmə, “Nəghatīən əha tərəh. Suah kəha tətəghati təhmen məmə in Uhgīn.”

⁴ Mətəu Iesu təhrun nətəligīən rəhalah kəni təməni = pən kəm lah məmə, “?Təhro itəmah nəutos nətəligīən iətəm tərəh min lanu lan?”^z ⁵ In pəhruvən tīmətīg məmə oiəkəni, məmə, ‘Iəmafəl rəkis rəham nolīən tərəh min,’ uə ‘əhtul maliuək?’ ⁶ Kəni rəueiu iəköl nati kəti məmə nəkotəhrun məmə Nəti

Iətəmimi tatos nepətīən ikīnu e nəhue niftəni məmə otafəl rəkis təfagə tərəh min.” Kəni in təməni = pən kəm suah kəha tatīmīs məmə, “əhtul mos rəham nīmahān maliuək matuvən lahuənu.”^a ⁷ Kəni suah u tatīmīs təməhtul maliuək matuvən lahuənu. ⁸ Kəni nian nīmənīn nətəmimi kəmotafu nati əha, kəni kəmotəgīn, kəni motəni-vivi nərgī Uhgīn iətəm təməfən nepətīən kəm iətəmimi məmə otöl lanəha.

Iesu təmauin e Matiu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Kəni Iesu təmaliuək muvən nəuvetīn min, mafu suah kəti, nərgīn u Matiu. In iətəmimi iətəm tatos məni rəha takis, kəni tətəharəg ikin kətətəou = pən takis ikin. Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Uərisig lak, muva iətəmimi rəhak.” Kəni in təməhtul muərisig e Iesu.

¹⁰ Kəni Iesu təmuvən mətəuən e nīmə rəha Matiu, kəni nətəmimi tēpət rəha nosīən məni rəha takis kəməhuva, kəni nətəmimi tēpət nətəm kautöl təfagə tərəh* kəməhuva, kəni ilah kəməhuva motəharəg motəuən ilah Iesu mine rəhan min nətəmimi. ¹¹ Kəni nian Fərəsi min kəmotafu nati əha, kəni kəmotəni = pən kəm nətəmimi rəha Iesu məmə, “?Təhro rəhatəmah iəgətun tətəuən pətī ilah nətəm kautös məni rəha takis mine nətəm kautöl təfagə?”^b

¹² Mətəu Iesu təmətəu rəhalah nəghatīən kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Iətəmimi iətəm təsīmīsīən təsuvənīən o toktə. Mətəu iətəmi u iətəm tatīmīs, in otəkeikei muvən o toktə. ¹³ Əhuvən moteruh-to kəni

*9:10 Fərəsi min, ilah kəmautohtəu = pən vivi agin Lou rəfin iətəm Uhgīn təməfən kəm Mosis məmə Mosis otəfən kəm nətəm Isrel. Kəni ilah kautohtəu = pən vivi min nəghatīən min iətəm kəmotəpən e Lou rəha Mosis, mətəu nətəmimi əmə kəmotöl, səniəmə Lou əhruahru min rəha Uhgīn. Kəni Fərəsi min, kəutəni məmə nətəmimi rəfin nətəm kəsotohtəu-pənīən lou əlkələh min əha, ilah nol təfagə.

^y9:1 Mat 4:13

^z9:4 Luk 9:47; Jon 2:25

^a9:6 Jon 17:2

^b9:11 Luk 15:2

motətəlig əhruahru lan məmə nıpəti nəghatiən u iətəm Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,

‘Nati kəti tatol nıkkik tətəgiən, inu məmə onəkotasəkəhruin nətəmimi, mətəu səniəmə rəhatəmäh sakrifais min iətəm nautol mətəfa kəm iəu iətəm tatol nıkkik tətəgiən.’^{c†}

Iətəni tol lanu lan mətəu iəu iəməsu-vaian məmə iəkəuın e nətəmimi min u kotəni məmə kınətəhruahru rəkis. Mətəu iəmuva məmə iəkəuın e nətəmimi min u kotəhrun əmə məmə ilah kautol nolien tərəh min.”

**Nolien rəha nəpəhiən
nauəniən o Uhgın**

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴Kəni nətəmimi rəha Jon Bəptais kəməhuva moteruh Iesu motəni = pən kəm in məmə, “Eruh-to. İtimah iəutə-tuakəm mətəpəh nauəniən mətəfaki kəm Uhgın, kəni Fərəsi min, ilah min kautol lanəha. ?Mətəu təhro rəham nətəmimi kəsotolien lanəha?”^d

¹⁵Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nian nətəmimi kautol marit rəha suah kəti, kəni in tətən e nauəniən rəhan ilah in min nəuvein, nikitəmäh təhti məmə in min nəuvein okotasək? !Kəpəl! Mətəu nian əha ikin iətəm tətəva məmə nətəmimi okotələs rəkis iətəmimi iətəmi katol nauəniən rəhan. Kəni e nian əha, in min nəuvein kotəhrun nəpəhiən nauəniən.

¹⁶“Kəni iətəmimi kəti tikə məmə otos nəuvei napən vi kəti, kəni məhli-ərain = pən e napən əmnəmit rəhan iətəm təməhapu, mətəu-inu nəmə tol lanəha, kəni nəuvei napən vi təhrun nauvinien məhapuian napən əmnəmit, kəni ikin təməhapu ikin aupən təhrun nuvaian mol iahgin pik agin.

¹⁷“Kəni iətəmimi kəti tikə məmə otos wain iətəm kəmol vi, kəni miuvi = pən e pətəl əuas u təkəsik iətəm kəmol e nilosi nəni. Nəmə tol lanu lan, kəni nahgi wain otahlifu, kəni pətəl otəhapu, kəni wain otəuvəregin, kəni pətəl otərah.[‡] Mətəu wain kəmol vi okəkeiki kiuvi = pən e pətəl iətəm kəmol timətmətig, kəni wain mine pətəl kətuəmähli vivi.”[¶]

**Pətauəhli kəti iətəm tatimis mine
pətəkəku kəti iətəm təmimis**

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸Nian Iesu tətəni = pən natimnati min əha kəm lah, iətəmi asoli kəti tuva masiəulın = pən nəulın o Iesu məmə, “Nətik pətəkəku təmimis rəueiu əmə. Mətəu va, mələhu = pən nəhlməm lan, kəni otəmiəgəh min.” ¹⁹Kəni Iesu təməhtul mine rəhan min nətəmimi, məhuərisig e suah u məhuvən.

²⁰Kəni əmeiko pətən kəti əha ikin iətəm tatos nimisiən rəhalah nıpətan nian rəfin əmə, minos nu tueləf.[§] Kəni pətən əha təmsipən e nəmtah Iesu ikin, kəni meapən mek nıfifi napən rəhan, ²¹təmol lanəha mətəu-inu tətəni aru əmə kəm in məmə, “Nəmə iəkek əmə

[†]9:13 Nian Uhgın təməni lanəha, nıpətin u məmə in otəpəh sakrifais min mətəu-inu nərahien tətətig e nıkilah. Uhgın təməni məmə ilah kotəkeiki motəsəkəhruin nətəmimi.

[‡]9:17 Afin futnot e Luk 5:37.

[¶]9:17 Iesu təməni lanəha məmə in otəgətun ilah e nəgətunien vi kəti tol pisin e nəgətunien rəha Fərəsi min mine nəgətun min rəha Lou.

[§]9:20 Lou təməni məmə nimisiən u təmol pətən əha tamıkmik, kəni nəmə tatek iətəmi kəti, kəni in min otamıkmik.

[¶]9:13 Hip 10:8; Hos 6:1-6; Maeka 6:6-8; 1Saml 15:22 ^d9:14 Luk 18:12

nififi napən rəhan, kəni rəhak nimisiən otol naunun.”^e

²² Kəni Iesu təmeirair meruh pətan əha, kəni məni = pən kəm in məmə, “Nətik pətan, səginian. E rəham nəhatətəian lak, ninuva minəuvir.” Kəni e nian əha, rəhan nimisiən təmikə.

²³ Kəni nian Iesu təmuva miet pətigəm = pa e nimə rəha iətəmi asoli əha, kəni təmuvən imə meruh nətəmimi kautahli nau məutani nəpuən lan rəha nimisiən, kəni nətəmimi kəməutasək pik. ²⁴ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Ohiet məhuvən isəu, mətəu-inu pətəkəku u təsimisiən, mətəu in tətəpili əmə.” Kəni ilah kəmotələh əuvsan lan. ²⁵ Mətəu nian nətəmimi kəməohiet məhuvən ihluə, kəni tuvən imə, maskəlim nəhlmi pətəkəku, kəni pətəkəku u təməhtul. ²⁶ Kəni nanusiən rəha nati u təmaiu mətəlau rəfin e nitəni əha.

Iesu təmol vivi iəmnəu təräh mil keiu

²⁷ Kəni nian Iesu təmiet ikin əha, mətəu iəmnəu mil təräh keiu kəmuıtəu = pən in, kəni mətəuagət əfəmäh məmə, “!Mipi Kig Tefit, asəkəhrui itimlau!”^f

²⁸ Nian Iesu tinuvən əpəha imə, kəni iəmnəu təräh mil kiəuva ohni. Kəni Iesu təməni = pən kəm lau məmə, “?Itəlau nətuəhatətə məmə iəkəhrun nol viviən nəhmtitimlau, uə kəpə?”

Kəni ilau kuəni = pən məmə, “Əuəh, İərməniğ.”

²⁹ Kəni Iesu təmələhu = pən nəhlmin e nəhmtitəlau məni = pən məmə, “Uhgın otol vivi nəhmtitəlau mətəu-inu nəmuəhatətə lan.” ³⁰ Kəni nəhmtitəlau təuvir kəni kinatueruh nati. Kəni Iesu təməni = pən əskasik kəm lau məmə,

“Onəsəni pətigəmiən natimnati min u kəm nətəmimi.”^g ³¹ Mətəu ilau kəmiaiet mian, kəni muəni pətigəm nanusiən rəha Iesu tuvən mətəlau ikin min rəfin e nitəni u.

Iesu təməhgi pətigəm narmin təräh e iətəm təruru nəghatiən

³² Nian suah mil u kəmiaiet, nətəmimi kotələs iətəmi kəti təruru nəghatiən məhuva o Iesu. Suah kəha in təruru nəghatiən mətəu-inu narmin təräh tətətig lan. ³³ Kəni Iesu təməhgi pətigəm narmin təräh e suah kəha, kəni tinətəghati. Kəni nimənin nətəmimi narmilah təmiuvig pik ohni, kəni motəni məmə, “Suah kəti təsehian nati kəti tol lanu u ikinu İsrəl nian kəti mine.”^h

³⁴ Mətəu Farəsi min kəmotəni məmə, “Tatos nəsanəniən o iətəmi asoli rəha narmin təräh min məmə otəhgi pətigəm narmin təräh min lan.”ⁱ

Iesu nikin təməhmə pik o nətəmimi

³⁵ Kəni Iesu təmalieuək matuvən e taun mine lahuənu min rəfin, kəni mətəgətun əpəha e nipəgnəua nimə min rəha nuhapuminiən, mətəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Narməniğiən Rəha Uhgın, kəni matol vivi nətəmimi rəfin nətəm kautohmis, mine nətəmimi rəfin nətəm nipətəlah təräh kautəuvir.^j

³⁶ Nian təmeruh nimənin nətəmimi tinəpət pik, kəni nikin təməpət pik o lah mətəu-inu kinotos pik nahməian, kəni motəruru nasiru aruiən e rəhalah nəmiəğəhiən, kinotəhmen e sipsip min rəhalah iətəmimi tikə o neruh viviən ilah.^k ³⁷ Kəni Iesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “!Oteruh-to! Nauəniən tepət əpəha e

^e9:21 Mat 14:36 ^f9:27 Mat 20:29-34 ^g9:30 Mat 8:4 ^h9:33 Mak 2:12

ⁱ9:34 Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^j9:35 Mat 4:23; Mak 1:39

^k9:36 Nam 27:17; 1Kıng 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34

nasumiən tiniməhtə, mətəu noluək min təkəku əmə kəutəulək lan.^{1 38} Otətapuəh o iətəmi asoli rəha nasumiən məmə otahli = pa noluək min tətət məmə okəhuvən motəulək e nasumiən rəhan.”

Nətəmi tueləf rəha Iesu

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 Kəni Iesu təmauin e nətəmi tueləf rəhan kəhuva kətiəh, kəni məfən nəsanəniən kəm lah məmə ilah kəhuvən motəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nətəmiimi, kəni motəhrun nol vivien nimisiən min rəfin, mine nətəmiimi min u nipətilah təmərəh.^m

²Kəni inu nərgi nətəmi tueləf rəha Iesu: in aupən Saimon, u nərgin kəti min u Pitə; mine notəhan Antiru; mine Jemis mine pian Jon, nəti Səpəti mil; ³mine Filip mine Patolomiu; mine Toməs mine Matiu, iətəmiimi rəha nosiən məni rəha takis; mine Jemis nəti Alfias; mine Tateas;^{**} ⁴mine Saimon u kətauin lan məmə Selot;^{††} mine Jutəs Iskariot u təmegəhan = pən e Iesu tuvən e nəhlmi rəhan min tikimir.^{‡‡}

Iesu təmahli pətīgəm rəhan nətəmiimi tueləf

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵Kəni nian Iesu təmahli pətīgəm rəhan nətəmiimi tueləf məmə okəhuvən motol rəhan uək, təmaupən məghati kəm lah məmə, “Itəmah onəsəhuvən o nətəmi min u səniəmə nəuaniləuis min rəha

Isrel, kəni məsəhuvənən e taun kəti rəha nətəm Səmeriə, ⁶mətəu onəkəhuvən o nəuaniləuis min rəha Isrel nətəm kotəhmen e sipsip min kəutəluəi.ⁿ ⁷Kəni nian nəkəhuvən, nəkotəkeikei motəni pətīgəm məmə, ‘Nian iətəm Uhgın otarmanig e nətəmiimi rəfin lan, tinuva iuəkir.^o

⁸“Kəni itəmah nəkotəkeikei motol nətəm kəutohmis kotəuvir min. Kəni itəmah nəkotəkeikei motol nətəm kəmohmis kotəmiəgəh min. Kəni nətəmiimi nətəm leprosi tatol ilah, nəkotəkeikei motol nipətilah tuva məuvir min. Kəni nətəmiimi nətəm narmin tərəh tətətig e lah, itəmah nəkotəkeikei motəhgi pətīgəm narmin tərəh min kəhuvən isəu o lah. Kəni nəsanəniən iətəm nəmotos, nəməsotosiən nəhmtin. Kəni onəkotəkeikei motol əmə uək, nətəmiimi okəsotətəouiən itəmah lan.

⁹Nian nəkəhuvən, nəsotosiən məni e rəhatəmah pauis.^p ¹⁰Kəni məsotəmkian rəhatəmah kətim min. Kəni napən iətəm nautəhuvən lan, in əmə ko, məsotosiən inəuau kəti min. Kəni məsotosiən put, mine kasikin rəhatəmah min. Iətəni lanu lan mətəu-inu təhruahru əmə məmə kətəfən kəm noluək min natimnati iətəm təhruahru o natigien rəhalah.^q

¹¹“Nian nəkəhuvən e taun kəti uə lahuənu kəti, nəkotəkeikei motəh iətəmiimi kəti iətəm nikin tagiən məmə

^{**}10:3 E nauəuə mil rəha Mak mine Luk, kətauin pişin e nərgi Tateas məmə Jutəs nəti Jemis. Mətəu in iətəmi kətiəh əmə.

^{††}10:4 Selot in suah kəti iətəm in tətəhtul əskasik o kəntri rəhan. Eruh e tiksınəri.

^{‡‡}10:4 Iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Saimon, ilau u Saimon Pitə mine Saimon u kətauin lan məmə Selot. Kəni iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Jemis, ilau u Jemis nəti Səpəti mine Jemis nəti Alfias. Kəni iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Jutəs, inu Jutəs Iskariot mine Jutəs nəti Jemis u kətauin pişin məmə Tateas e nauəuə u rəha Matiu.

^l9:37 Luk 10:2 ^m10:1 Mak 6:7; Luk 9:1 ⁿ10:6 Jer 50:6

^o10:7 Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 ^p10:9 Luk 10:4 ^q10:10 Luk 10:7; 1Kor 9:14

nəkəhuvən motatig itəmah min, kəni nəutatig ikin əha mətəuarus = pən nian nəkohiet min.¹² Nian nəkəhuvən motatig e nimə kəti, nəkotəkeikei motəghati vivi kəm lah məmə, ‘Nəməlinuian tətətig o təmah.’^r ¹³ Kəni nəmə nətəmimi e nīpəgnəua nimə u, nikilah tagiən məmə okotos itəmah, kəni pəh rəhatəmah nəghatiən rəha nəməlinuian tətətig o lah. Mətəu nəmə nikilah təsəgiənən o təmah, nəkotəkeikei motos nəghatiən rəha nəməlinuian mautəhuvən.

¹⁴ “Kəni nəmə nətəmimi nəuvein kəsotolkeikeiən məmə okotit itəmah nəkəhuvən e rəhalah nīpəgnəua nimə, uə kəsotətəligiən e rəhatəmah nəghatiən, kəni nian nautohiet e nimə rəhalah, uə rəhalah lahuənu, nəkotəkeikei motohrapispis rəkis nīməulul e nəhlkitəmah məmə ilah okotəhrun məmə nəmotəuhlin = pən pəhriən nəmtahtəmah o lah motəpəh əgin ilah.^s ¹⁵ Nīpəhriənən iətəni kəm təmah, e nian iətəm Uhgīn otakil nətəmimi, nalpiniən rəha nətəmi min əha in otəskasik pik mairəkis nalpiniən rəha nətəm kotərəh aupən e taun mil əha, Sotəm mine Kəmorə.”^{¶t}

Nətəmimi okotol tərəh kəm nətəmimi rəha Iesu

¹⁶ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Otətəlig-to. Iətahli = pən itəmah nautəhuvən təhmen e sipsip min iətəm kəməhuvən e nəlugi kuri rarpin min. Onəkotəkeikei moteinatig vivi təhmen e məlikim, kəni itəmah motan mətig təhmen e mənig mak.^u ¹⁷ Onəutətəu vivi itəmah o nətəmimi.

ilah okotələs itəmah məhuvən məmə nəkotəhtul e nəhmti kaunsil rəhalah mətəu-inu itəmah nətəmimi rəhak. Kəni okotalis itəmah əpəha e nimə rəha nuhapuminian.

¹⁸ “Kəni okoteikəpan itəmah nəkəhuvən motəhtul e nəhmti nətəmi asoli min rəha kəpmən min, mine kig min məmə onəkotəni pətəgəm nəghatiən təuvir rəhak e nəhmtilah, kəni mine e nəhmti Nanihluə min. ¹⁹ Nian ilah okəhuva motələs itəmah, kəni nik-itəmah təsəhti pikien məmə onəkəhuvən motəni məmə nak, uə nəkotəhro lanu lan motəghati. Nəsotəginian mətəu-inu Narmin Rəha Uhgīn, in otəfinə nəghatiən iətəm onəkotəni e nian əhruahru əha. ²⁰ Nəsotəginian mətəu-inu səniəmə itəmah onəkotəghati, mətəu Narmin Rəha rəhatəmah Tatə Uhgīn, otəfinə nəghatiən kəm təmah məmə nəkotəni pətəgəm.^v ^w

²¹ “Nətəmimi okotəgəhan = pən e pialah əhruahru min kəm rəhalah tikimīr min məmə okotohamu ilah, kəni tatə min okotol min lanəha kəm nenətilah əhruahru min, kəni kəlkələh min okotəhtul motol nolien əhmen min əmə kəm rəhalah tatə min mine məmə min məmə okotohamu ilah.^x ²² Nətəmimi rəfin okotəməki e təmah o nərgək. Mətəu iətəmi otəhtul əskasik mətəuarus = pən natimnati min u okotol naunun, kəni Uhgīn otosmiəgəh. ²³ Nian okotol tərəh kəm təmah e taun kəti, kəni nəkohiet motəgim məhuvən e taun pişin kəti min. Iətəni pəhriən kəm təmah məmə ko nəşəhuvən rəfinian e taun min rəha Isrel

¶**10:15** Sotəm mine Kəmorə, ilau taun mil aupən ikin iətəm təfəgə tərəh tepət tepət əha ikin. Kəni Uhgīn təmol nalpiniən kəm lau mahli = pən nigəm məmə otus ilau.

†**10:12** Luk 10:5-6 §**10:14** Luk 10:10-12; Uək 13:51

‡**10:15** Mat 11:24; Jaj 7 ¶**10:16** Luk 10:3; Rom 16:19

‡**10:20** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 ¶**10:20** Jon 14:26

‡**10:21** Maeka 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

mätəuarus = pən Nəti İətəmimi in otuva min.

²⁴ “Nətəmimi nətəm kətəgətun ilah, ko kəsotapirəkisiən rəhalah iəgətun. Kəni noluək min, ko kəsotapirəkisiən rəhalah iətəmi asoli.^y ²⁵ Nətəm kətəgətun ilah, kotəkeikei motagiən məmə okəhuva motəhmen e iəgətun rəhalah, kəni noluək min kotəkeikei motagiən məmə okəhuva motəhmen e iətəmi asoli rəhalah. İəu, iəu iətəmi asoli rəha nimə. Nəmə nətəmimi nəuvein kotəni rah iəu məmə iəu Pielsepul, u nərgin kəti rəha Setən, kəni ko təhmen min əmə e noluək min rəha nimə rəhak. İnəha, nətəmimi okotəni rah ilah min tapirəkis.”^z

**İətəmimi rəha İesu
təsəginian e nətəmimi**

(Luk 12:2-7)

²⁶ Kəni İesu təməni məmə, “Tol lanəha, sotəginian e nətəmimi. Natimnati iətəm nətəmimi kautəht-ərain, Uhgın otəfətīgəm ikin təhagəhag ikin, kəni natimnati iətəm nətəmimi kəutəhluaiğ lan, Uhgın otəfətīgəm, nətəmimi rəfin okotafu.^a ²⁷ Natimnati iətəm iətəni kəm təmah əmə əha rəueiu, itəmah onəkotəkeikei motəni pətīgəm min təhagəhag kəm nətəmimi rəfin. Kəni təhmen əmə, natimnati iətəm iətəni oneuən, itəmah onəkotəkeikei motəni pətīgəm e nəhmti nətəmimi.

²⁸ “Sotəginian e nətəmimi nətəm kotəhrun nohamuiən nipətītəmah, mətəu ko kotəruru nohamuiən narmitəmah. Mətəu nəkotəgin e Uhgın iətəm təhrun nərəkinian nipətītəmah

mine narmitəmah e nigəm asoli.^b

²⁹ Oteruh-to. Nıməniğ əlkələh min, nətəmimi kautos nəhmtiləh e məni əkəku əmə. Mətəu nəmə rəhatəmah Tatə Uhgın təsegəhanian e lah, ko kəti təsimisiən. ³⁰ Kəni Uhgın təhrun vivi agin itəmah mine. Kəni nati əpnarın nəuanutəmah ko e rəhn-kapə təmah in səniəmə nati agin kəti, mətəu Uhgın in tətəfin rəfin ilah. ³¹ !Tol lanəha, sotəginian! Uhgın tolkeikei pik itəmah tapirəkis məniğ əlkələh min əha.^c

³² “Tol lanəha, nəmə iətəmimi otəni pətīgəm nərgək e nəhmti nətəmimi, kəni iəu min, iəkəni pətīgəm nərgin e nəhmti rəhak Tatə e nəgəu e neai. ³³ Mətəu nəmə iətəmimi otəni pətīgəm e nəhmti nətəmimi məmə in səniəmə rəhak, kəni iəkəni pətīgəm e nəhmti rəhak Tatə e nəgəu e neai məmə in səniəmə rəhak.^d

³⁴ “Nikitəmah təsəhtian məmə iəmuva məmə iəkələhu nəməlinuian e nəhue niftəni. İəməsuvaian məmə iəkələhu nəməlinuian, mətəu iəmuva məmə iəkol nətəmimi kotərgəhu. ³⁵ İətəni lanəha mətəu-inu iəmuva məmə iəkol iərman mine rəhan tatə okətuərah o lau min, kəni pətan mine uhun okətuərah o lau min, ³⁶ kəni iətəmimi otol tikimir ilah aru rəhan min.^{eş}

³⁷ “Kəni iətəmimi iətəm tolkeikei pik rəhan tatə mine məmə tapirəkis iəu, in təsəhmenian məmə otuva rəhak iətəmimi. Kəni iətəmimi iətəm tolkeikei pik nətin iərman uə pətan tapirəkis iəu, in təsəhmenian məmə otuva rəhak iətəmimi.^f ³⁸ Kəni iətəmimi iətəm təsələsian rəhan nigə kəməluau

§§10:36 Fəmli nəuvein okotəhapu ilah min mətəu-inu nəuvein e fəmli min okəhuərisiğ e İesu, kəni nəuvein e fəmli əmə əha okotəməki e İesu.

^y10:24 Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20

^z10:25 Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^a10:26 Mak 4:22; Luk 8:17

^b10:28 Rom 8:31; Jem 4:12 ^c10:31 Mat 6:26 ^d10:33 Luk 12:8-9

^e10:36 Maeka 7:6; Luk 12:51-53 ^f10:37 Luk 14:26-27

muærisig lak,* in tæsəhmenian mæmə otuva rəhak iətəmini. ³⁹ Kəni iətəmini iətəm tatol pik uək əmə mæmə rəhan nəmiəgəhian e nəhue niftəni u in otəuvir, otəmkarəpən e nəmiəgəhian pəhriən. Mətəu iətəmini iətəm otimis o nərgək, in otos nəmiəgəhian itulin.⁸

⁴⁰ “Kəni iətəmini iətəm tatos itəmah e nikin agiən kəni təhmen əmə mæmə tatos iəu e nikin agiən. Kəni iətəmini iətəm tatos iəu e nikin agiən, kəni təhmen əmə mæmə tatos iətəmi u iətəm təmahli = pa iəu.^h ⁴¹ Kəni iətəmini iətəm təhrun mæmə suah kəti in iəni kəti rəha Uhgīn, kəni tatos e nikin agiən, in otos nətəouiən lan, təhmen əmə e iətəm iəni min kautos. Kəni iətəmini iətəm tatos e nikin agiən iətəmi əhruahru, in otos nətəouiən lan, təhmen e iətəmi əhruahru. ⁴² Kəni nəmə iətəmini kəti tətəfən nati kəti kəm suah kəti mətəu-inu təhrun mæmə in rəhak iətəmini, nipəhriənian Uhgīn otətəou in o rəhan noliən təuvir u, nati əpnəpin rəhan nəfəniən in nati əkəku əmə təhmen e nəhu ətəpu nəuan nəuətən əmə, uə rəhak iətəmini in ləhtəni agin.”

Iesu mine Jon Bəptais

(Luk 7:18-35)

11 Nian Iesu tinol naunun nəgə-tunian rəhan nətəmini tueləf, tēmiet ikin əha muvən e taun min e nitəni Kaləli, mətəgətun nətəmini kəni mətəni pətīgəm nəghatien rəha Uhgīn kəm lah.

² E nian əha, Jon Bəptais tətətig e kaləpus, kəni in təmətəu nanusiən e uək iətəm Iesu tatol. Kəni təmahli = pən rəhan nəuvein nətəmini kəhuvən motə-tapuəh ohni mæmə, ³ “Təhro? ?Ik u iətəm kəmətəni aupən mæmə suah kəti otuva, uə itimah iəutəhtahnin iətəmini kəti min mæmə otəpanuva min?”

⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah mæmə, “Əhuvən moteruh Jon motəni = pən nati nak iətəm nəməhuva motətəu kəni moteruh: ⁵ nətəmi nəhmtilah təpis kinauteruh nati. Kəni nətəmini nətəm nəhlkilah tərəh kinotətəu təuvir kəni minətəliuək. Kəni nətəmini min u kəmosos nimisiən leprosi, nilosilah tinəuvir. Kəni nətəmini min u nipəgtəlgilah təmalu, rəueiu əha kinautətəu nati. Kəni nətəmini min u kəmoħmis, kinotəmiəgəh min. Kəni rəueiu, iətəmi kəti tinatəni pətīgəm nanusiən təuvir kəm nanrah min.ⁱ ⁶ Iətəmini otətig e nəuviriən pəhriən nəmə in təsəhlmanian e nəhatətəiən lak o natimnati min iətəm iəu iatol uə iəsəliən.”

Iesu təməghati e Jon Bəptais

⁷ Nian nətəmini rəha Jon kautohtəlig, kəni Iesu tinətəuwin mətəghati e Jon kəm nətəmini min u kəutəharəg əha ikin, mətəni mæmə, “?Aupən, nəməutəhuvən ikin təpiə-məpiə ikin mæmə nəkotəh nak? ?Nəməhuvən mæmə nəkotəfu iətəmi əpnəpin əmə kəti təhmen e nimanuvehli əfəməh iətəm nimətəgi tətəlifə alifə əpnəpin

***10:38** Nipətəi nəghatien rəha Iesu səniamə rəhan nətəmini okotəkeikei moħmis e nigī kəməluau təhmen əmə lan. Nipətəi nəghatien u mæmə kitah rəfin kətəiəh kətəiəh kotəkeikei motegəhan lan mæmə Uhgīn otol nəuiən e nəmiəgəhian rəhatah nati əpnəpin mæmə rəhan nətəligiən mæmə kəutatig e nian iəkis min. Nəmə təhro nətəmini okotol nərahian kəm tah, nəmə təhro kitah okoħmis o nərgin, uə nəmə təhro nərahian min əha otəsuvaiən e nəmiəgəhian rəhatah. Kitah kotəruu, mətəu kotəhtul maru əmə o natigian e nəmiəgəhian iətəm Uhgīn tolkeikei.

⁸**10:39** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25

^h**10:40** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 ⁱ**11:5** Aes 35:5-6; 61:1

əmə? Kəpə. ⁸?Kəni təhro itəmah nəmohiet, məmə nəkotafu iətəmi kəti iətəm tatuvən e napən təuvir nəhmtin tiəkis? Kəpə. Nətəmimi kautəhuvən e napən təuvir tol lanəha, nian rəfin kəutatig e nimə rəha kig. ⁹?Mətəu nati nak əha nəməhuvən məmə nəkotəruh, iəni kəti, uə? Əuəh, pəhriən, mətəu iətəni kəm təmah məmə in ilis tapirəkis iəni. ¹⁰Suah u inu Nauəuə Rəha Uhgın təmətəghati lan. Uhgın təməni məmə, ‘Otafu-to. Iətahli = pinə iahləpis iətəm otos rəhak nəghatiən.

In otaupən lam məmə otol əpenə-penə e rəham suaru.’^j

¹¹Nipəhriən iətəni kəm təmah məmə, nətəmi u kəmotair e niftəni u, kəti təsapirəkisiən suah kəha Jon Bəptais. Kəni mətəu iətəmi in ləhtəni agin e Narməniğiən Rəha Uhgın, in ilis tapirəkis Jon.† ¹²E nian Jon Bəptais təmətuəuin mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın mətəuarus = pa rəueiu, Narməniğiən Rəha Uhgın in təskasik məmə otol uək matuvən. Kəni nətəmimi nətəm kotəskasik kotalkut pik məmə okəhuvən motatig ahgəl.‡ ¹³Iətəni lanəha mətəu-inu, aupən agin mətəuarus = pa nian rəha Jon, nəghatiən min rəha Lou iətəm Uhgın təməfən kəm Mosis, mine nəghatiən min rəha iəni min rəha Uhgın, kautəni pətigəm Narməniğiən Rəha Uhgın.k ¹⁴Kəni nəmə nikitəmah tagiən məmə nəkotos nətəligiən u, iəkəni

məmə Jon in Elaijə iətəm in iəni kəti aupən kəmətəni məmə otuva mol əpenə-penə e suaru rəha Məsaia.¹ ¹⁵Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni mətəhrun nəghatiən min u.

¹⁶“?Nətəmimi min u nətəm kəutatig rəueiu, ilah kotəhro lanu lan? Ilah kotəhmen = pən e kəlkələh min kəutəharəg ikin katol makit ikin mətəhkuł məutəuin e lah min nəuvein məmə, ¹⁷‘Itəmah iəmotahli nau kəm təmah məmə onəkau-tol danis rəha nəğiən iən lan, mətəu itəmah nəsotoliən danis. Kəni itəmah iəməutasək eiua rəha nimisiən, mətəu nəsotasəkiən kitah min itəmah.’

¹⁸“Kəni təhmen əhmen əmə, itəmah nəsotolkeikeiən Jon, kəni məsoltolkeikeiən iəu. Iətəni lanəha lan mətəu-inu Jon təmuva, kəni mətətuakəm mətəpəh nauəniən mətəfaki kəm Uhgın, kəni məsəmnimiən wain. Kəni nəmotəpəh in motəni məmə, ‘Suah kəha narmin tərəh kəti tətətig lan.’

¹⁹“Mətəu nian iəu, Nəti Iətəmimi, iəmuva kəni mətəuən kəni mətəmnim wain, mətəu nəmotəpəh min iəu motəni məmə, ‘Otafu-to, suah kəha in iətəmimi rəha nauən pik iən mine iətəmimi rəha nəpisiən, kəni mətəni pəti ilah nətəmimi rəha nosiən məni rəha takis, mine nətəmimi nətəm nol təfəgə tərəh.’ Mətəu nətəmimi min u kəutətəlig e nol iən rəhak mine rəha Jon, kotəhrun neh iən

†**11:11** Fes u tətəni məmə uək rəha Jon, in uək iətəm tatos nisiəiən. In tatol əpenə-penə suaru rəha Kristo iətəm Uhgın otahli = pa, kəni in tətəni pətigəm məmə Kristo tinatuvə. Uək u in uək asoli. Kəni Jon in iətəmi asoli mətəu-inu in tatos uək əha. Mətəu nati kəti iətəm in təuvir tapirəkis uək rəha Jon, inu nəmə suah kəti tətuvə iətəmi rəha Uhgın nian in tətəhatətə e Iesu Kristo.

‡**11:12** Suaru kəti min o nəuhliniən fes u tol lanko lan məmə: E nian Jon Bəptais təmətuəuin mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın mətəuarus = pa rəueiu, mətəu nətəmimi kəutəluəgin ilah nətəmimi nətəm kəutatig ahgəl Narməniğiən Rəha Uhgın. Kəni nətəmimi rəha nəluəgin iən kəutalkut məmə okotiui rəkis nətəmimi rəha Uhgın məmə kəhuvə nətəmimi rəhalah.

^j**11:10** Mal 3:1; Luk 1:76 ^k**11:13** Luk 16:16

¹**11:14** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13; Mak 1:1-8

məmə nati iətəm iəmuol təhmen vivi pəhriən.”^m

Nahməiən asoli otuva

(Luk 10:13-15)

²⁰ Kəni Iesu təməghati əskasik e natigiən rəha nətəmimi e taun min əha iətəm in təmol nati apispis tepət ikin e nəhmtilah. Təməghati lanəha mətəu-inu ilah kəməsotəuhliniən nətəligiən rəhalah o rəhalah nolien tərəh min. ²¹ Təməni məmə, “Itəmah nətəm Korasin, kəsi, nərahien asoli otuva o təmah! !Itəmah nətəm Petsaitə, kəsi, nərahien asoli otuva o təmah! Mətəu-inu iəmol pau nati apispis tepət e taun mil rəhatəmah mətəu itəmah nəsotəuhliniən nətəligiən rəhatəmah! Kəni nəmə iəmol natimnati min əha əpəha Taea mine Saedon aupən, ko nətəmimi əha ikin əha kəmotəuhlin rəhalah nətəligiən e nolien tərəh min, kəni ilah məhuvən e napən əuas min məhuvən məutəharəg e nəhmtahu e nigəm məutəgətun məmə kautətəu tərəh agin o nolien tərəh min rəhalah.

²² “Mətəu iətəni kəm təmah məmə e nian əha iətəm Uhgın otol nalpinien kəm nətəmimi, nalpinien rəhatəmah otəskasik, mapirəkis nalpinien rəha nətəm Taea mine Saedon u aupən.”ⁿ ²³ ?Kəni itəmah nətəm Kapeniəm, nikitəmah təhti məmə Uhgın otəfəri = pən itəmah əha ima nisaiən əpəha e negəu e neai? !Kəpə! Mətəu Uhgın otəhlman e təmah nəkoteiuaiu ləhtəni agin, ima naulisiən, mətəu-inu iəmol nati apispis tepət e taun rəhatəmah. Kəni nəmə iəmol natimnati

min u əpəha Sotəm, iətəm taun əha təfagə tərəh min tepət ikin, kəni nətəm ikin kəmotəuhlin rəhalah nətəligiən, kəni nəmə Uhgın təməsərəkinien Sotəm, kəni təmətatig əmə mətəuarus = pa u rəueiu.^o ²⁴ Mətəu iətəni kəm təmah məmə e nian əha iətəm Uhgın otol nalpinien kəm nətəmimi, nalpinien rəhatəmah otəskasik, mapirəkis nalpinien rəha nətəm Sotəm aupən ikin.”^p

Itəmah nətəm ninotəpəou

(Luk 10:21-22)

²⁵ Kəni e nian əha, Iesu təmətəfaki mətəni məmə, “Tatə Uhgın, ik İərməng rəha natimnati rəfin ilis e neai mine ləhtəni e nəhue niftəni. İətəni-vivi ik mətəu-inu nəməhluaig e nıpəti natimnati min u e nəhmti nətəmimi nətəm koteinatig motəhrun vivi nati. Kəni nəmol əpu kəm nətəmimi nətəm kotəhmen = pən əmə e kəlkələh min məmə okotəhrun vivi.”^q ²⁶ Əuəh, Tatə, inu nati kəti iətəm ik nəkolkeikei.”

²⁷ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni kəm lah məmə, “Rəhak Tatə təmegəhan = pa rəkis natimnati rəfin e nəhlmək. Kəni iətəmi kəti tikə iətəm təhrun vivi iəu u Nəti Uhgın, məmə iəu pəh əhruahru. Mətəu Tatə Uhgın əmə təhrun. Kəni iətəmi kəti tikə iətəm təhrun vivi Uhgın, mətəu iəu pisin əmə u Nəti Uhgın, iəkəhrun, mine nətəmimi nətəm iəu iəmitəpin məmə iəköl pətigəm Tatə Uhgın kəm lah.”^r

²⁸ “Əhuva ohniəu, itəmah nətəm nahgıtəmah nıkə kəni ninotəpəou e natipəien e katipə figəm min, kəni

^m11:19 Mat 9:14

ⁿ11:22 Aes 23; Esik 26–28; Joel 3:4-8; Amos 1:9-10; Sek 9:2-4

^o11:23 Jen 19:24-28; Aes 14:13-15 ^p11:24 Mat 10:15; Luk 10:12

^q11:25 1Kor 1:26-29 ^r11:27 Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2

iækəfɪnə nəmeigian.^{¶s} 29 Itəmah otos uək iətəm iækəfɪnə kəm təmah, kəni pəh iəkaupən mægətun itəmah lan. Iətəni lanəha mətəu-inu iəu iətəmi mətig, kəni rəhak nətəligian in ləhtəni. Kəni onəkotos nəmeigian e nikitəmah. 30 Tol lanəha mətəu-inu rəhak uək iækəfɪnə kəm təmah in timətig, kəni rəhak katipə in təhvevig.^{¶t§}

Iərməniɡ rəha Sapət

(Mak 2:23–3:6; Luk 6:1-11)

12 Kəni e nian əha e Sapət kəti, Iesu mine rəhan min nətəmimi kəməutaliuək mətəuhapumin e nasumiən rəha wit,^{**} kəni rəhan min nətəmimi nəumis təmus ilah, kəni kəmautəhli nəua wit kəni mautun.^u 2 Mətəu nian Fərəsi min kəmotafu ilah, kəni kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “!Ei, afuto! Rəham nətəmimi kautol nati kəti iətəm kəutatgəhli Lou rəha Sapət.”^{††}

3 Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmotafin uə kəpə, nati nak iətəm Kig Tefit təmol aupən, nian in

mine rəhan min nətəmimi nəumis təmus ilah? 4 In təmuvən imə e Nima Tapolin Rəha Uhgɪn, kəni mos pɪret mun iətəm pris min kinotəfən rəkis kəm Uhgɪn. Kəni noliən əha tətətgəhli Lou, mətəu-inu pɪret əha, Lou tətəni məmə pris min əmə kotəhrun nunian.^{vww} 5 ?Kəni nəmotafin e Lou uə kəpə, məmə nian rəfin e Sapət, pris min əpəha e Nimə Rəha Uhgɪn, ilah kautol uək rəhalah iətəm tətətgəhli Lou rəha Sapət? Mətəu Uhgɪn tateruh məmə nati əha in təhruahru əmə.^x 6 Mətəu iətəni kəm təmah məmə iətəmi kəti u ikinu in ilis tapirəkis Nimə Rəha Uhgɪn.^y 7 E Nauəuə Rəha Uhgɪn, in tətəni məmə,

“Nati kəti tatol nɪkik tətəgɪən, inu məmə onəkotasəkəhrui nətəmimi, mətəu səniəmə rəhatəmah sakrifais min iətəm nautol mətəfa kəm iəu iətəm tatol nɪkik tətəgɪən.”^z

Nəmə nəkotəhrun nɪpətɪ nəghatɪən u, kəni nətəmimi min u nətəm kotəhruahru, ko nəsotakilɪən ilah motəni məmə ilah kautol noliən tərəh. 8 Iətəni lanu lan

[¶]11:28 Nəghatɪən u “natɪpəiən e katɪpə figəm min” tətəghati e Lou rəha nətəm Isrel iətəm kotəhmen e nati figəm mətəu-inu Lou min u, ilah kotəsaskɪk pɪk, kəni tiəkis o noliən.

[§]11:30 Nian Iesu təməni “rəhak katɪpə in təhvevig,” nəghatɪən əhruahru rəha katɪpə, in “iok.” In nati kəti kəm ol e nɪɡi iətəm kəmələhu = pən e nentəui nati miəgəh əsanən kəti, kətəni məmə “okis,” nati miəgəh u təhmen e kau. Nətəm Isrel kəutələhu = pən iok e nentəui okis, kəni motəlɪs = pən nati kəti lan məmə okis otɪuvi, təhmen e “kat” uə “plau,” nati iətəm tətəhlu e nɪftəni. Nətəm Isrel kəmotəni məmə nɪtəu-pəniən Lou rəha Mosis in təhmen e iok kəti mətəu-inu in uək əskasɪk. Mətəu iok iətəm Iesu tətəfa kəm təh in təhvevig mətəu-inu, nian təmɪmɪs e nɪɡi kəmələuə mos nalpɪniən o tətəfəgə tərəh min rəhatah, kəni in tɪnol rəkis uək rəhatah. In təni məmə kɪtah kotəkeikɪ mətəhatətə əmə lan. Kəni in otasɪru e təh məmə okotalɪuək e suaru əhruahru rəha Uhgɪn.

^{**}12:1 Wit in nati kəti təhmen e rais. Afɪn-to e tɪksɪnəri.

^{††}12:2 Lou rəha nətəm Isrel tətəgəhan məmə iətəmimi təhrun nosɪən nəua wit e nasumiən rəha nətəmimi nian tətəliuək mətəuhapumin e lah (Dut 23:25). Fərəsi min nɪkɪlah təmərah mətəu inko nətəmimi min rəha Iesu kəmautol uək rəha nəuləkɪən, u in kəti rəha tətə-nain noliən min kəmənɪəhu aɡɪn məmə okəsoliən e nian rəha Sapət. (Eks 20:8-11; 34:21; Dut 5:12-15)

[¶]11:28 Jer 31:25 [‡]11:30 1Jon 5:3 ^u12:1 Dut 23:25 ^v12:4 1Saml 21:1-6

^w12:4 Lev 24:5-9 ^x12:5 Nam 28:9-10 ^y12:6 Mat 12:41-42

^z12:7 Hos 6:6; Mat 9:13

mætəu-inu iəu, Nəti İətəmimi, iəu iətar-məniğ e nian rəha Sapət.”

⁹Kəni İesu təmiet ikin əha, mali-uək matuvən əpəha imə e nimə rəha nuhapuminiən rəhalah. ¹⁰Kəni əmeiko ikin əha, iətəmi kəti əha ikin nəhlmin təmimis, təsuahruəniən lan. Kəni kəmotə-taruəh o İesu məmə, “?Təhro? ?In təhru-ahru e Lou məmə e Sapət, iətəmi təhrun nol viviən iətəmimi iətəm tatimis?” İlah kəmotətaruəh ohni mətəu-inu kəutəsəl e nətəliğən tərəh kəti rəha İesu uə nolien kəti rəhan təhmen e nol viviən iətəmi e Sapət, iətəm ilah okotləfən in e kot ohni.^a

¹¹Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Okəmə itəmah kəti rəhan kəti sipsip, kəni sipsip u tiuvig = pən e nimil e Sapət, nəkitəmah təhti məmə iətəmi əha otuvən miuvi-pəri = pa min? !Əuəh! Otəkeikei muvən miuvi-pəri. ¹²!Mətəu iətəmimi, in nati keikei tapirəkis sipsip! Konu, in təhruahru əmə e Lou məmə natol nati təuvir min əmə kəm nətəmimi e Sapət.”^b

¹³Kəni təməni = pən kəm iətəmi nəhlmin təmimis məmə, “Uahru-to e nəhlmə.” Kəni təmuahru e nəhlmin, kəni nəhlmin tuva minəuvir agin min, məhmen e nəhlmin u kəti min. ¹⁴Mətəu Fərəsi min kəməhiet məhuvən ihluə minəutətəi nəuə ohni məmə okotohamu İesu.^c

Ioluək iətəm Uhgın təmitəpin

¹⁵Kəni İesu təməhrun nətəliğən rəhalah, kəni təmiet ikin əha. Kəni nətəmimi tepət kəməhuərisiğ lan. Kəni in təmol vivi nimisiən rəfin rəhalah kəutəhuva məutəuvir min. ¹⁶Kəni təməniəhu ilah məmə okəsotəni pətigəmiən in kəm

nətəmimi min.^d ¹⁷Natimnati min əha kəməhiet məmə nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın otuva mol nıpəhriniən lan. Uhgın təməfən kəm iəni Aiseə u əupən o nəni pətigəmiən məmə,

¹⁸“İnu ioluək rəhak iətəm iəu initəpin rəkis, iəkolkeikei pik in, kəni nikik tagiən pik ohni.

Kəni iəu iəkol məmə Narmin Rəhak otuva məriəuəh lan.

Kəni in otəni pətigəm nolien əhruahru rəhak mine nosmiəğəhiən rəhak e nəhmti nətəmimi e nitəni pisin pisin min.^e

¹⁹Ko in təsərgəhuəniən kəni məsəgət əfəməhiən, məsəğhati pikien ikin nətəmimi kəutəhapumın ilah min ikin.

²⁰In iətəmi mətig, kəni in otol təuvir kəm nətəmimi nətəm kəutəpəou kəni rəhalah nəsanəniən tikə.^{††}

In otol lanəha mətəuərus = pa nolien iətəm in təhruahru otol win e nolien iətəm tərəh.

²¹Kəni nətəmimi min u səniəmə nəuaniləuis min rəha İsrəl, ilah okotələhu = pən əskasik rəhalah nətəliğən tətətiğ lan, məmə in otosmiəğəh ilah.”^f

İesu mine Pielsepul

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²²Kəni nətəmimi kəmətos iətəmi kəti məhuva kəm İesu iətəm nəhmtin təpis kəni təsəğhatiən mətəu-inu narmin tərəh kəti tətətiğ lan. Kəni İesu təmol vivi min, kəni iətəmi kəha tinateruh nati kəni minətəğhati. ²³Kəni nətəmimi rəfin nar-miləh təmiuviğ motəni məmə, “?Nəmə

^{††}12:20 Nəghatiən Kris əhruahru rəha fes 20 tətəni məmə, “Ko təsəğğəhliən niuig kəti iətəm təməğəu, kəni ko təsəmkəpis aginiən wik rəha lait iətəm tətənəh əmə.”

^a12:10 Luk 14:3 ^b12:12 Luk 14:5 ^c12:14 Jon 5:16

^d12:16 Mat 8:4; Mak 3:12 ^e12:18 Mat 3:17 ^f12:21 Aes 42:1-4

təhro suah u in Mipi Kig Tefit iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa?”

²⁴ Kəni nian Fərəsi min kəmotətəu nati əha mine nəghatiən lan, kəni kəmotəni məmə, “Suah kəha tətəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nəsanəniən əmə rəha Pielsepul u iətəmi asoli rəha narmin tərəh min.”^g

²⁵ Mətəu Iesu təhrun nətəligiən rəhalah, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə nətəmimi e kəntri kəti kautəhapu ilah min, kəni okotərəkin rəhalah kəntri. Kəni təhmen = pən əmə e taun kəti uə lahuənu kəti, nəmə nətəmimi kautəhapu ilah min, kəni okotərəkin taun u uə lahuənu u.

²⁶ “Kəni nəmə Setən tətəhgi pətīgəm narmin tərəh min rəhan e nətəmimi, kəni tatol aru əmə tikimir kəm in. ?Kəni otəhro lanu, rəhan narməniğiən otəhtul? ²⁷ ?Kəni nəmə iəu iətəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha Pielsepul, kəni təhro e rəhatəmah min nətəmimi? Ilah kautəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha pəh? ?Rəha Setən? Kəpə. Kəni tərəh məmə nautəni məmə iəu iatol lanəha. Tol lanəha, rəhatəmah nətəmimi okotakil nəghatiən min rəhatəmah, motəni məmə in neiuəiən. ²⁸ Mətəu nəmə iətəhgi pətīgəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın, kəni Narməniğiən Rəha Uhgın tinuvnə rəkis o təmah.^h

²⁹ “Kəni iəkəni e suaru kəti min tol lanəha məmə, iətəmimi kəti tikə məmə təhrun nuvəniən e nimə rəha iətəmimi kəti iətəm nahgin tepət təhmen e Setən məmə otəmki rəhan natimnati. Mətəu iətəmimi kəti iətəm nahgin tepət agin otaupən məlis-ərain iətəmimi u iətəm nahgin tepət, uərisig təpanuvən imə məmki rəkis rəhan natimnati.

³⁰ “İətəmi u in təsuərisiğiən lak, in rəhak tikimir. Kəni iətəmi u in təsori- aruniən sipsip min, in tatol ilah kəu- tagim atiti.ⁱ ³¹ Tol lanəha iətəni kəm təmah məmə, Uhgın otafəl rəkis nolien tərəh pisin pisin min rəfin,^{fi} mine nəghatiən tərəh pisin pisin min rəfin iətəm nətəmimi kəutəni lan, mətəu otol nalpiniən, kəni məsaluiən e nəghatiən tərəh min iətəm nətəmimi kautəni e Narmin Rəhan.^j ³² Kəni nəmə iətəmimi tətəni rah iəu, Nəti iətəmimi, kəni Uhgın otalu kəni məsalpiniən. Mətəu iətəmimi iətəm tətəni rah Narmin Rəha Uhgın, Uhgın ko təsaluiən lan e nian kəti, e nəhue niftəni u, mine e nian iətəm tətuva.^{§§}

³³ “Nəmə niği in təuvir, kəni nəuan in otəuvir; nəmə niği in tərəh, kəni nəuan in otərəh. Tol lanəha mətəu- inu itəmah nəkotəruh əmə e nəua niği məmə niği in təuvir uə niği in tərəh.^{*k}

³⁴ !İtəmah nəkotəhmen e sineik! İtəmah nautol nolien ekəu-ekəu, kəni itəmah nətəm nəkotərəh. Ko nəsotəniən nati

^{fi} **12:31** Uhgın tətəfəl rəkis nolien tərəh min nian nətəmimi kotəuhlin rəhalah nətəligiən kəni məutətapuəh ohni məmə in otalu məsalpiniən rəhalah nolien tərəh min.

^{§§} **12:32** Nətəmimi nəuvein kotəni məmə nəghatiən u tətəghati e nətəmi min u nətəm kəmutəni məmə Iesu tatol vivi nətəmimi e nəsanəniən rəha Setən. Təhmen əmə məmə ilah kotəuin lan məmə Narmin Rəha Uhgın in Setən. Nətəmimi nəuvein min kotəni məmə nəghatiən u tətəghati e nətəmimi nətəm kəsotəhatətə əhanəhiən e Iesu, kəni motəpəh uək rəha Narmin Rəha Uhgın.

^{*} **12:33** Nipəti nəghatiən rəha Iesu məmə in iətəmi təuvir mətəu-inu tatol əmə natimnati təuvir min.

^g **12:24** Mat 9:34; 10:25 ^h **12:28** Uək 10:38; 1Jon 3:8

ⁱ **12:30** Mak 9:40; Luk 9:50 ^j **12:31** Hip 6:4-6 ^k **12:33** Mat 7:16-20

təuvir kəti, mətəu-inu nian iətəmimi tətəghati, tətəni əmə nati nak iətəm tərīauəh e nikin.¹ ³⁵Iətəmimi iətəm nətəligiən təuvir tərīauəh e nikin, nian rəfin in tətəni nati iətəm in təuvir. Kəni iətəmimi iətəm nətəligiən tərāh tərīauəh e nikin, nian rəfin in tətəni nati iətəm tərāh. ³⁶Iətəni kəm təmāh məmə e nian Ughin otakil nətəmimi lan, nətəmimi okotəkeiki motəni pətīgəm kəm in məmə təhro ilah kəmutəni nəghatiən tərāh ənpəpin min rəfin agin rəhalah. ³⁷Tol lanəha, in otakil rəfin nəghatiən pisin min rəhatəmāh, məmə itəmāh nətəm nəkotəhrūahru uə nətəm nəkotərah.”

Nəmtətīən rəha Jonə

(Mak 8:12; Luk 11:29-32)

³⁸Kəni nəgətun min nəuvein rəha Lou mine Farəsi min kəmotəni = pən kəm in məmə, “Iəgətun. Iəkotolkeiki məmə iəkoteruh nəmtətīən kəti iətəm tapispis ik onəkol.”^m

³⁹Mətəu təmāni = pən kəm lah məmə, “Itəmāh nətəmimi rəueiu mine, nəkotərah, nəmotəpəh rəhatəmāh nəhatətəiən e Ughin, təhmen e pətan kəti tətəpəh rəhan iərman mətītəu = pən suah pisin. Kəni rəueiu nəkotolkeiki məmə iəkol nəmtətīən kəti iətəm otəgətun məmə iəmsipən e Ughin. Mətəu Ughin otəfinə əmə nəmtətīən kətīəh əmə, kəni inəha nəmtətīən rəha iəni əha Jonə.ⁿ ⁴⁰Təhmen əmə məmə Jonə təməmāhli o nian kisil lapin mine lənian e nərfi nəmu asoli təfla, kəni Nəti Iətəmimi, in otəmāhli o nian kisil lapin mine lənian əpəha e niki niftəni.^o

⁴¹“E nian əha iətəm Ughin otakil nətəmimi rəfin, kəni nətəm Ninivə əupən, ilah okotəhtul motəni pətīgəm məmə itəmāh nəuaniləuis rəha Isrel nəkotərah. Okotəhrun nəniən lanəha mətəu-inu nian ilah kəmotətəu nəghatiən rəha iəni əha Jonə, ilah kəmotəuhlin rəhalah nətəligiən e rəhalah nolīən tərāh min. Kəni oteruh-to, iətəmi kəti iətəm ilis tapirəkis Jonə tinuva, mətəu itəmāh nəsotəuhliniən rəhatəmāh nətəligiən e rəhatəmāh nolīən tərāh min.^p ⁴²Kəni e nian əha Ughin otakil nətəmimi rəfin, kəni kwīn rəha nitəni pesi ikin,^q otəhtul məni pətīgəm məmə itəmāh nətəm nəkotərah. Otəhrun nəniən lanəha mətəu-inu, in təmīet e nikali nitəni əpəha isəu agin, kəni maliuək muva məmə otətəu nəghatiən rəha Kig Solomən u iətəm teinatig pik. Kəni oteruh-to, suah kəti iətəm in ilis agin mapirəkis Kig Solomən tinuva, mətəu itəmāh nəsotətəligiən.

⁴³“Nian narmin tərāh tiet e iətəmimi, kəni in otuvən maliuək mətan əpəha ikin nigī mine nian mitə tikə ikin, kəni nəhu tikə ikin, mətəsəl ikin otatig məmeig ikin, mətəu təsehīən. ⁴⁴Kəni təni aru əmə kəm in məmə, ‘Iəkītəlig = pən e rəhak nimə[†] iətəm iəmsipən ikin.’ Kəni nian tuva meruh nimə, iətəmimi tikə ikin, kəni kəmafəl, kəni kəməlin vivi natimnati. ⁴⁵Kəni tuvən mit narmin tərāh səpin min u kotərah pik motapirəkis in, kəni məhuvən imə motatig. Kəni natigīən rəha iətəmi əha rəueiu tərāh pik tapirəkis rəhan natigīən iətəm əupən. Kəni kotəhmen əmə e təmāh nətəm nəkotərah nətəm nəutatig rəueiu.”^r

[†]12:44 Nəghatiən u “nimə” tətəghati e iətəmi u iətəm narmin tərāh təmīet rəkis lan.

¹12:34 Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:43-45

^m12:38 Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

ⁿ12:39 Jona 1:17; Mat 16:4; Mak 8:12 ^o12:40 Jona 1:17 ^p12:41 Jona 3:5

^q12:42 1King 10:1; 2Kron 9:1 ^r12:45 Luk 11:24-26; 2Pitə 2:20

Mamə rəha Iesu mine pian min

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶Nian Iesu tətəghati əhanəh kəm nətəmimi, kəni rəhan mamə mine pian min kautəhtul əpəha ihluə məutətapuəh lan məmə okotəghati kəm in. ⁴⁷Kəni iətəmimi kəti təməni = pən kəm Iesu məmə, “Rəham mamə mine piam min əpəha ihluə kəutəhtul. Ilah kotolkeikei məmə okotəghati kəm ik.”[‡]

⁴⁸Kəni Iesu təməni = pən kəm iətəmi təməni pətigəm məmə, “?Pəh u rəhak mamə, kəni pəh u piak min?” ⁴⁹Kəni muahru = pən e nəhlmin məgətun = pən rəhan nətəmimi, kəni məni məmə, “!Inu rəhak mamə mine piak min! ⁵⁰Iətəni lanəha lan mətəu-inu pəh u tatol nəuia rəhak Tatə əpəha ilis e negəu e neai, in piak, mine nəuvinik, mine rəhak mamə.”[§]

Nəghatiən əuhlin e niftəni

(Mak 4:1-20; Luk 8:4-15)

13 E nian əmə kəha, Iesu təmiet e nimə muvən mətəharəg əpəha iuəkir e nikali nəhu Lek Kaləli. ²Mətəu-inu nətəmimi tepət kəməhuva motəhtul titəlau lan, kəni in təmuvən e bot kəti u tətəhtul iuəkir əmə o nipəkil, kəni mətəharəg. Kəni nətəmimi kəmutəhtul ipari.[†] ³Kəni in təməni = pən natimnati min tepət kəm lah e nəghatiən əuhlin min.

Təməni məmə, “Iətəmimi kəti təmuvən məmə otearəgrəg nikiti wit rəhan əpəha e rəhan nasumiən.”[¶] ⁴Kəni nian təmətarəgrəg nikiti wit rəhan, nəuvein kəmotəmei = pən e suaru, kəni məniğ min kəməhuva motun

rəfin ilah. ⁵Kəni nikiti wit nəuvein kəmohməarəgrəg = pən e niftəni iətəm kəpiel iuəkir əmə. Kəmoteviə uəhai əmə mətəu-inu niftəni nəuan nəuvein əmə. ⁶Nian mitigar təri, kəni məhgi ilah kotaukei-aukei mətəu-inu nokiləh təseiuiəu pikiən. ⁷Kəni nikiti wit nəuvein kəmotəmei = pən e niki niləuis u tol nihlin, kəni nian nikiti wit min koteviə mətəu niləuis tətətu-atu ilah kəni kohmis. ⁸Kəni nikiti wit nəuvein min kəmotəmei = pən e niftəni iətəm təuvir, kəni kəmotəuə e nəualah. Nəuvein nəualah tate, nəuvein nəualah sikiste, nəuvein nəualah uan-hanrit. ⁹Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”

¹⁰Kəni nətəmimi rəha Iesu kəməhuva motətapuəh ohni məmə, “?Təhro nətəghati kəm nətəmimi e nəghatiən əuhlin min?”

¹¹Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Iətəni lanəha mətəu-inu itəmah u, Uhgın təmerəh e suaru o təmah məmə itəmah onəkotəhrun nəghatiən oneuən min rəha Narməniğən Rəha Uhgın. Mətəu ilah, Uhgın təməserəhiən e suaru lanu o lah. ¹²Tol lanəha mətəu-inu, iətəmi u iətəm rəhan əha ikin nəhruniən, Uhgın otəfən min nəhruniən kəm in, kəni rəhan nəhruniən in otepət pik. Mətəu iətəmi u iətəm rəhan nəhruniən tikə, Uhgın otos rəkis rəfin rəhan nəhruniən iətəm nikin təhti məmə in tatos.”[‡] ¹³Iətəghati e nəghatiən əuhlin kəm lah mətəu-inu ilah kautafu pau mətəu kəsotəhruniən, kəni ilah kautətəu pau mətəu kəsotəhrun viviən. ¹⁴Nəmiəgəhiən rəhalah tatol

[‡]12:47 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutəstəmin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, fes 47 tikə.

[†]13:3 Afin-to “wit” e tiksınəri.

[§]12:50 Rom 8:29 [¶]13:2 Luk 5:1-3

[‡]13:12 Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26

nəghatiən rəha iəni Aiseə tətuvə matol nıpəhriəniən lan. In təməni məmə, ‘Okautətəu, mautətəu, mautətəu, mətəu ko kəsotəhruniən.

Kəni okauteruh, mauteruh, mauteruh, mətəu ko kəsotəhruniən nian kəti.

¹⁵In tol lanəha mətəu-inu nikilah tiniəkis rəkis.

Kəmotasisig e matəlgilah mine nəhmtilah.

Mətəu kəmautol lanəha məmə, okəsoteruhiən e nəhmtilah, kəni okəsotətəuiən e matəlgilah, kəni nikilah təruru nəhruniən.

Kəni məsəhuvaieən ohniəu məmə iəkos-miəgəh ilah.^v

¹⁶Mətəu itəmah u, Uhgın təməfinə rəhan nəuviriən kəm təmah, kəni nian nəkotəruh, motəhrun, kəni nian nəkotətəu motəhrun. ¹⁷Nıpəhriəniən iətəni kəm təmah məmə, iəni min tepət mine nətəm kotəhruahru min tepət kəmotolkeikei pik məmə okoteruh nati nak iətəm nauteruh, mətəu kəməsoteruhiən. Kəni motolkeikei pik məmə okotətəu nati nak iətəm nautətəu, mətəu kəməsotətəuiən.^w

¹⁸Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, ‘Itəmah otətəlig vivi-to məmə nəkotəhrun nıpəti nəghatiən əuhlin rəha iətəmi u iətəm təməarəgrəg nikiti wit. ¹⁹Nikiti wit iətəm təməmei e suaru, tətəgətun = pən iətəmimi iətəm tətəu nəghatiən rəha Narməniəniən Rəha Uhgın, mətəu in təsəhruniən. Kəni Setən tuva mos rəkis uəhai əmə nəghatiən əha iətəm təmuvən e nikin.

²⁰‘Kəni nikiti wit iətəm təməmei = pən e niftəni iətəm kəpiel iuəkir əmə, tətəgətun = pən iətəmimi iətəm tətətəu nəghatiən rəha Uhgın, kəni mos e nikin agiən, ²¹mətəu nokin təseiuiəu pikian, kəni tətəhtul o nian

əkuəkir əmə. Nian nəəsəsuaiən, uə nərahien tuva e nəmiəgəhiən rəhan o nəghatiən əha, kəni təmei uəhai əmə e rəhan nəhatətəiən.

²²‘Kəni nikiti wit iətəm təməmei = pən e niki niləuis tol nihlin, tətəgətun = pən iətəmimi iətəm tətəu nəghatiən rəha Uhgın, mətəu rəhan nətəligiən tətuvən pik o natimnati rəha nəhue niftəni, kəni in tolkeikei məmə rəhan nautə oterət; kəni nətəligiən min əha kotatu-atu nəghatiən rəha Uhgın, kəni nəghatiən əha təsəsuaiən e nəuan.^x

²³‘Mətəu nikiti wit iətəm təməmei = pən e niftəni təuvir, tətəgətun = pən iətəmimi iətəm tətəu nəghatiən rəha Uhgın kəni məhrun nıpətin. Kəni e nəmiəgəhiən rəhan, in otəuə e nəuan, nian nəuvein nəuan tate, nian nəuvein nəuan sikiste, kəni nian nəuvein nəuan uan-hanrit.”

Nəghatiən əuhlin e manuvehli iətəm tərəh

²⁴Kəni Iesu təməni nəghatiən əuhlin kəti min kəm lah mətəni məmə, ‘Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narməniəniən Rəha Uhgın. Iətəmimi kəti təməarəgrəg e nikiti wit təuvir e rəhan nasumiən. ²⁵Mətəu nian in mine rəhan min nətəmimi kəmautapili, rəhan kəti tikimir təmuvən mərakı e nikiti nimanuvehli tərəh min e rəhan nasumiən, kəni magim. ²⁶Kəni nikiti wit təuvir mine nikiti manuvehli tərəh koteviə kəni kotəhmen əhmen əmə. Mətəu wit təmaupən mol nəuan, kəni e nian əha, noluək min kotəhrun neruhiən məmə manuvehli tərəh, ilah min əha ikin.

²⁷‘Kəni noluək min rəha iətəmimi əha, kəməhuva moteruh in, mətəni məmə, ‘Iətəmi asoli. ?Nikiti wit min iətəm nəməarəgrəg e rəham nasumiən,

^v13:15 Aes 6:9-10; Jon 12:40; Uək 28:26-27 ^w13:17 Luk 10:23-24

^x13:22 Luk 12:16-21; 1Tim 6:9-10,17

ilah nikiti wit tæuvir min æmæ, uæ kæræ? ?Mætæu tæhro nikiti manuvehli tærah min kinotæri? 28 Kæni tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, ‘Tikimær kæti tæmol nati æha.’

“Kæni ræhan min noluk min kotæni = pæn kæm in mæmæ, ‘?Mætæu tæhro? ?Nækolkeikei mæmæ itimah iækæhuvæn moteuvi rækis manuvehli tærah min æha?’

29 “Mætæu tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, ‘Kæræ. Otæpæ. Næmæ itamah nækæhuvæn moteuvi rækis manuvehli tærah min, kæni mæta nækoteuvi rækis min wit tæuvir min. 30 Pæh kotæri pæti æmæ mætæuarus = pæn wit timæhtæ. Kæni iækæni = pæn kæm nætæmimi nætæm okotæulæk e wit mæmæ ilah okotaupæn moteuvi rækis manuvehli iætæm tærah motælis o næraki-pæniæn e nigæm. Uærisig okotæulæk e wit tæuvir min motæmki mæhuvæn e nimæ ræhak iætæm kætælin nauæniæn ikin.’”

Næghatiæn æuhlin e nikiti mastæt

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

31 Kæni Iesu tæmæni næghatiæn æuhlin min kæti kæm lah mæmæ, “Narmænigiæn Ræha Uhgîn in otækeikei mepæt tæhmin, tæhmen e nikiti mastæt[§] iætæm iætæmimi tæmos muvæn mærfæi e ræhan nasumiæn. 32 Nikiti mastæt æha in natiækæku agin, mætæu nian in oteviæ, in otuva iahgîn tæhmen e nigî kæti, kæni mænig min iætæm

kautiuvig ilis okæhuva motol nimaalah e næhlmîn min.”**

Næghatiæn æuhlin e is

(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)

33 Kæni Iesu tæmæni næghatiæn æuhlin kæti min mæmæ, “Narmænigiæn Ræha Uhgîn in otækeikei mepæt tæhmin, tæhmen = pæn e is næuan næuветin iætæm pætan kæti tætalkin e flauæ tepæt iætæm kæmol = pæn e pesin asoli, kæni tæhgi flauæ ræfin tætasisi matol iahgîn.”

34 Natimnati min ræfin æha, Iesu tæmæghati æuhlin lan kæm nætæmimi. In tæmatægætun æmæ nætæmimi e næghatiæn æuhlin. 35 Noliæn æha tæmol næghatiæn ræha iæni aupæn tætuva matol nipæhræniæn lan. Tæmæni mæmæ, “Iækæni pætigæm ræhak næghatiæn e næghatiæn æuhlin min.

Iækæni pætigæm natimnati iætæm iæmæhluaig e lah e nian iæmætuæuin matol niftæni mætæuarus = pa u ræueiu.”^y

Iesu tæmæni nipæti

næghatiæn æuhlin e manuvehli

36 Kæni Iesu tæmæni rækis e nætæmimi, kæni muvæn min e nipægnæua nimæ kæti. Kæni ræhan min nætæmimi kæmæhuva ohni motætapuæh mæmæ, “Æni-to kæm timah nipæti næghatiæn æuhlin e manuvehli iætæm tæmæri e nasumiæn.”

§13:31 Mastæt in nigî iætæm katol = pæn nikitin e nauæniæn mæmæ tæpien vivi. Nikitin in natiækæku agin, mætæu tæteviæ matol nigî asoli lan.

**13:32 Næghatiæn æuhlin e mastæt mine pîret u is tikæ lan tætægætun = pæn Narmænigiæn Ræha Uhgîn tætætuæuin mætig æmæ, kæsæni pîkiæn nepætiæn ræhan mæmæ nætæm Isrel min kotalkeikei mine. Næghatiæn æuhlin min u kæutægætun itah e: (1) mæmæ tæhro lanu Narmænigiæn Ræha Uhgîn tætarmænig vivi agin e næmiægæhiæn ræha nætæmimi kætiæh kætiæh u ilah ræhan min, (2) mæmæ tæhro lanu Narmænigiæn Ræha Uhgîn e næhue niftæni, mætæfa nætæmimi tepæt kæutæhuva e næhatætæiæn lan. Suaru ræha Narmænigiæn Ræha Uhgîn tætarmænig e nætæmimi e næmiægæhiæn mine nimisîan ræha Iesu, keruh mæmæ tækæku, mæpæou mæsæhmenîæn o nati kæti (mæmæ in æha nætæm Isrel nikilah tætæhti mine), mætæu nian kæti nætæmimi ræfin okoteruh nepætiæn mine næhagæhagiæn asoli ræhan.

³⁷ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Iətəmimi iətəm tēmeārəgrəg nīkīti wit təuvir min e nasumiən, tətəgətun = pən iəu, Nəti Iətəmimi. ³⁸ Kəni nasumiən, tətəgətun = pən nəhue niftəni. Kəni nīkīti wit təuvir min, ilah u kəutəgətun = pən nətəmimi rəha Uhgīn nətəm tətarməniḡ e lah. Kəni manuvehli tərāh min, ilah kəutəgətun = pən nətəmimi rəha Setən. ³⁹ Kəni tikimīr iətəm təmuvən meārəgrəg manuvehli tərāh, tətəgətun = pən Setən. Kəni nian okəulək e nasumiən, tətəgətun = pən naunun nian, kəni nətəmimi nətəm kautəulək e nasumiən, kəutəgətun = pən nagelo min. ⁴⁰ Okotəmki manuvehli tərāh motuvan əhtuv e niḡəm, nolīən əha təhmen e naunun nian.

⁴¹ “Iəu Nəti Iətəmimi, iəkahli = pən nagelo min rəhak okəhuvən ikin iətarməniḡ ikin, motos rəkis natimnati rəfin minə nətəmimi rəfin nətəm kautiuvi = pən nətəmimi o nolīən təfəgə tərāh min minə nətəmimi rəfin nətəm kautol nolīən tərāh min.”^z ⁴² Ilah okotəraki = pən e lah e niḡəm asoli, kəni ikin əha nətəmimi okotasək kəni mautiḡət-ərain nəhluvlah min ikin.^a ⁴³ Kəni nətəm kotəhruahru okotasīə təhmen e mītiḡar e narməniḡiən rəha rəhalah Tatə Uhgīn. Itəmāh rəfin matəlḡitəmāh tatīḡ, otətəlīḡ vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”^b

Nəghatiən əuhlin e bokis məni iətəm tətəhluaiḡ

⁴⁴ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narməniḡiən Rəha Uhgīn. Bokis məni kəti tətəhluaiḡ e

niftəni kəti. Kəni iətəmimi kəti təmətən mafu bokis məni əha, kəni tatīḡ mītənim min. Nīkin təmāḡiən pik, kəni təmuvən mol səlīm e natimnati rəfin rəhan, kəni mos nəhmti niftəni əha.”

Nəghatiən əuhlin e kəpiel perəl

⁴⁵ Kəni Iesu təməni məmə, “Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narməniḡiən Rəha Uhgīn. Iətəmimi kəti tətəsəl e natimnati, kəni matol səlīm min lan. Kəni in tətəsəl e kəpiel təuvir min nəhmtilah tiəkis, kətəni məmə perəl. ⁴⁶ Nian təmeruh perəl kəti iətəm təuvir pik aḡin, kəni in təmuvən mol səlīm e rəhan natimnati min rəfin, kəni muvən mos nəhmti perəl əha, kəni mələs rəhan.”^{††}

Nəghatiən əuhlin e net rəha niuviən nəmu

⁴⁷ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narməniḡiən Rəha Uhgīn. Nətəmimi kəutəraki = pən e net əpəha itəhi mautos nəmu pišin pišin min lan. ⁴⁸ Nian net tinəriauəh e nəmu, kəni kotiivi-pari net, kəni motəuəri nəmu min motaipei = pən nəmu təuvir min e kətim asoli min rəhalah, mətəu okotəraki e nəmu min iətəm kotərāh. ⁴⁹ Kəni e naunun nian, nagelo min okəhuvə motos rəkis nətəmimi nətəm kotərāh e nətəmimi nətəm kotəhruahru, ⁵⁰ kəni motəraki = pən e nətəmimi kotərāh e niḡəm asoli, kəni ikin əha nətəmimi okotasək mautiḡət-ərain nəhluvlah ikin.^c

⁵¹ “?Itəmāh nəkotəhrun natimnati min u, uə kəpə?” Kəni ilah kəmotəni kəm

^{††} 13:46 Nipəti nəghatiən əuhlin mil u məmə, Narməniḡiən Rəha Uhgīn in təuvir pik aḡin. In təhruahru məmə kitāh kotəfən rəfin natimnati min rəhatah məmə kotəhrun nosiən.

^z 13:41 Mat 24:31; 25:31; Mak 13:27 ^a 13:42 Mat 8:12 ^b 13:43 Dan 12:3

^c 13:50 Mat 13:42; Luk 13:28

in mämə, “Əuəh.” ⁵² Kəni təməni = pən kəm lah mämə, “Tol lanəha, nəgətun min rəfin rəha Lou iətəm kəməgətun vivi ilah e Narmənigiən Rəha Uhgın, kotəhmen e iətəmi asoli rəha nimə iətəm rəhan nautə tepət. Kəni nian kəti in tatos rəkis nati vi e rəhan nautə, kəni nian kəti min tatos rəkis nati əuas.”[‡]

Iəni iətəm kəsisiəiən

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Nian Iesu tinol naunun nəghatiən e nəghatiən əuhlin min əha, kəni təmiet ikin əha, ⁵⁴ muvən iman ikin. Kəni tətəgətun nətəmimi əpəha e nimə rəha nuhapuminien, kəni narmilah təmiuvig, kəni kotəni mämə, “Suah u təmos iə neinatigiən əha mine nəsanəniən əha o nolien nati apispis min?^d ⁵⁵ Suah kəha, kitah kotəhrun vivi in. ?In nəti iətəmimi iətəm tatol nimə, uə kəpə? ?Kəni rəhan mämə, in Meri, kəni pian min ilah Jemis, mine Josip, mine Saimon, mine Jutəs, uə kəpə?^e ⁵⁶ ?Kəni rəhan kakə min kitah min ilah, uə kəpə? ?Təmos iə nəhrunien o nolien natimnati min əha?” ⁵⁷ Kəni nikiilah təsagiənien ohni kəni motəuhlin nəmtahlah ohni.

Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah mämə, “Nəmə iətəmi kəti in iəni, nətəmimi rəfin kautisiiəi. Mətəu rəhan min nətəmimi əpəha lahuənu mine rəhan min nətəmimi e nipəgnəua nimə rəhan, ilah əmə kəsotisiəiən.”^f

⁵⁸ Kəni təməsoliən nati apispis tepət ikin əha, mətəu-inu ilah kəsotəhatətəiən lan.

Kig Herot Antipas təməghati o Iesu

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 E nian əha, Kig Herot Antipas[¶] u tətarmənig e nitəni Kaləli, tətəuə nanusiən rəha Iesu. ² Kəni təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi asoli mämə, “Suah u in Jon Bəptais iətəm təməmiəgəh min e nimisiən. Tol lanəha tatos nəsanəniən əha o nolien nati apispis min.”

Nimisiən rəha Jon Bəptais

³⁻⁴ Herot Antipas təməghati lanəha mətəu-inu in təmoəhamu rəkis Jon Bəptais. Inu nanusiən e nimisiən rəha Jon Bəptais, tol lanu lan.

Aupən ikin, Kig Herot Antipas təmakləh e Herotiəs u pətauəhli rəha pia Herot u, Filip Kətiəh. Kəni Jon təməni = pən kəm in mämə, “Təsəhru-əhruiən mämə nəkos pətan u, mətəu-inu nətəgəhli Lou.” Kəni Herot Antipas təmaskəlim Jon o Herotiəs, məlisərain, miləfən e kaləpus.⁸ ⁵ Herot Antipas tolkeikei mämə in otoəhamu Jon, mətəu təməsoliən mətəu-inu tətəgin e nətəmimi. Ilah kautisiiəi Jon mətəni mämə in iəni kəti.^h

⁶ Mətəu nian kəti, Herot Antipas təmol lafet kəti rəha nian təmair lan, kəni pətan mitə, nəti Herotiəs, təmol danis aupən e nəhmti nətəmimi rəfin. Kəni rəhan nolien danis təmol Herot Antipas nikin təmuvən pik lan,⁷ kəni tol lanəha, in təməni əskasik mos nonauvil mämə in otəfən nati nak iətəm pətan mitə əha tolkeikei. ⁸ Kəni Herotiəs təməghati kəm nətin, kəni nətin təməni = pən

[‡]13:52 Kəmə təhro nəghatiən u “nati əuas” tətəghati e nəghatiən rəha Uhgın iətəm kəmətəi e Nauəuə Rəha Uhgın əpəha Oltestimin, kəni nəghatiən u “nati vi e rəhan nautə” tətəghati e nəgətunien vi rəha Iesu.

[¶]14:1 Afin-to “Herot” e tiksınəri meruh famli rəha Herot.

^d13:54 Jon 7:15 ^e13:55 Jon 6:42 ^f13:57 Jon 4:44

⁸14:3-4 Lev 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 ^h14:5 Mat 21:26

nəghatiən rəha Herotias kəm Herot Antipas məmə, “Os rəhn-kapə Jon Bəptais e pilet kəti muva u ikinu məfa kəm iəu rəueiu.”⁹ Kəni kig, nikin təpəou. Mətəu təməni = pən kəm rəhan nətəmimi məmə ilah okotol nəuia nəti Herotias, mətəu-inu o rəhan nonauvil mine nəniəskasikiən iətəm təmōl e nəhmti nətəmimi.¹⁰ Kəni təmahlī = pən nətəmimi nəuvein kəhuvən e kaləpus, kəni ilah kəmotəuəhtuv rəkis rəhn-kapə Jon ikin əha, ¹¹ motələhu = pən e pilet kəti, motos məhuva, motəfən kəm nəti Herotias, kəni in təməfən kəm rəhan mamə.^{§§} ¹² Kəni nətəmimi rəha Jon kəməhuvən motos nīpətīn məhuvən mohtənīm, kəni məhuvən motəni = pən kəm Iesu.

Iesu təmaugin nətəmimi faif-tausin

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Nian Iesu təmətəu nanusiən əha, kəni təmuvən e bot kəti muvən əpəha ikin nətəmimi kohkə ikin. Mətəu nian nīmənīn nətəmimi kəmotəhrun ikin təmuvən ikin, kəni ilah kəmoħiet e rəhalah lahuənu min motaliuək ipari məhuərisig e Iesu. ¹⁴ Nian Iesu təmuvəri, mafu məmə nīmənīn nətəmimi tēpət, kəni nikin tēpēt o lah, molkeikei ilah, kəni mol vivi nīmisiən min rəhalah.

¹⁵ Kəni ləhnaiuv iuəkīr o napinəpuiən, rəhan min nətəmimi kəməhuva ohni mautəni məmə, “Ikinu, ikin nətəmimi kohkə ikin, kəni otəsuvəhiən tapinəpu. Ahli = pən nīmənīn nətəmimi məmə okəhuvən lahuənu min motos nəhmti niglah nəuvein nauəniən.”

¹⁶ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Kəpə. Otəpəh əmə ilah kautol u ikinu, kəni itəmah əmə otaugin ilah.”

¹⁷ Mətəu kotəni = pən kəm in məmə, “Itimah iautos əmə pīret faif mine nəmu keiu.”

¹⁸ Kəni təni məmə, “Otos məhuva kəm iəu.” ¹⁹ Kəni məni = pən kəm nətəmimi məmə okotəharəg ləhtəni e nimanuvehli. Kəni təmos pīret faif mine nəmu keiu əha, məsal-pəri əpəha e neai, məfaki = pən lan, kəni məharu pīret. Kəni məfən kəm rəhan min nətəmimi, kəni kotəfən kəm nīmənīn nətəmimi.ⁱ ²⁰ Kəni ilah rəfin kəmotəuən, narfilah tasisi. Kəni nīpīspīsi nauəniən iətəm kəmotəpəh, nətəmimi rəha Iesu kəmotəipēi = pən e kətim asoli ilah tueləf kotəri vivi. ²¹ Kəni nətəmimi nətəm kəmotəuən, nəman əmə təhmen e faif-tausin, mətəu kəsafiniən nīpətan mine kəlkələh min.

Iesu təmalīuək e nəhue nəhu

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Kəni Iesu təməni kəm rəhan nətəmimi məmə ilah okəhuvən e bot məhuvən e nəven = pən əpəha e lek, mətəu in otahlī = pən nətəmimi kohtəlīg = pən imalah min ikin. ²³ Nian tinahlī = pən rəkis nətəmimi, kəni muvən əpəha ilis e nītəuət kəti in pīsin əmə, məmə otəfaki. Nian tinapinəpu, Iesu pīsin əmə əha ikin,^j ²⁴ mətəu bot tinuvən rəkis e nəlugi lek, kəni minətələs pīkin nīmətəgi, kəni peau-peau min kīnəutoh bot.

²⁵ Kəni lapin iuəkīr o nianiən, Iesu təmalīuək e nəhue nəhu mətəuva o lah. ²⁶ Mətəu nian nətəmimi rəha Iesu kəmotəfəu in tətaliuək e nəhue nəhu, kəni kəmotəgin pīk mautəni məmə, “!Ei, narmi iətəmimi kəti!” Kəni kəmotəsək əfəməh mətəu-inu kəutəgin.^k

§§14:11 Herotias təmōlkeikei məmə kəməfən rəhn-kapə Jon e pilet məmə təgətun məmə Jon in təmimis pəhriən. In tətəgətun min məmə Herotias in iərmis e pətan.

ⁱ14:19 Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

^j14:23 Luk 6:12; 9:28

^k14:26 Luk 24:37

²⁷ Mätəu uəhai əmə, Iesu təməghati kəm lah məmə, “!Ei, nikitəmah təhtul məha-məha. Mə iəu əpə. Sotəginian!”

²⁸ Kəni Pitə təni məmə, “!Ərməniğ, nəmə ik pəhriən, kəni auiñ lak iəkaliuək e nəhue nəhu muvñə.”

²⁹ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Va.”

Kəni Pitə təmeiuaiu e nəhue bot, kəni maliuək e nəhue nəhu matuvən o Iesu.

³⁰ Mätəu nian nikin təməhti nimətagi asoli, kəni nikin təməgin pik, kəni minə-tamnim mətasək = pən o Iesu təməni məmə, “!Ərməniğ, asiru lak!”

³¹ Kəni rəueiu agin Iesu təmeapən maskəlim Pitə, kəni məni = pən kəm in məmə, “!Ik rəham nəhatətəiən təkəku agin. ?Təhro rəham nəhatətəiən təkəku ohniəu?”¹

³² Kəni nian kəmuəri = pən e bot, kəni nimətagi təmeiuaiu. ³³ Kəni ilah əha e nəhue bot kəmotəfən nisiaiən asoli kəm in mautəni məmə, “Pəhriən, ik Nəti Uhgın.”

³⁴ Nian kinəhuvən e nəve nitəni = pən, kəməhuvəri = pən e nitəni Kenesəret.

³⁵ Kəni nian nətəmimi əha ikin əha kinotəhrun Iesu, motahli = pən nəghatiən tuvən mitəlau o nətəmimi e lahuənu min rəfin əha ikin. Kəni kəmotos rəhalah min nətəmimi nətəm kəmotəkeikei o Iesu, ³⁶ kəni kəmotəkeikei o Iesu məmə ilah nətəm kəmotəkeikei okotək əmə nififi napən rəhan. Kəni ilah rəfin nətəm kəmotək nififi napən rəhan, rəhalah nimisiən təmikə, kəni kəmotəuvir.^m

Nati iətəm tatol iətəmimi tətəmiçmik

(Mak 7:1-23)

15 Kəni Farəsi min nəuvein mine nəgətun min nəuvein rəha Lou kəmotəpən Jerusiləm məhuva o Iesu.

Kəni motətapuəh ohni məmə, ² “?Təhro rəham min nətəmimi kəutatəghli kastim rəhatah iətəm rəhatah kəha min aupən kəmotəgətun itah lan? !lah kəutaəuən mətəu kəsotaupəniən moteikuas e nəhlmiləh.”

³ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Mätəu təhro itəmah min nəutatəghli Lou rəha Uhgın o naskəlim əskasikiən kastim pisin pisin min rəhatəmah? ⁴ !təni lanəha mətəu-inu, Uhgın təməni məmə, ‘Nəkotisiai rəhatəmah tatə mine mamə,ⁿ kəni təməni min məmə, ‘!təməmi iətəm otəghati rah e rəhan tatə uə mamə, okəkeikei kohamu.’^o ⁵ Mätəu itəmah nəkotəni məmə, nəmə iətəmi kəti rəhan kəti məni əha ikin iətəm in təhrun nasiruiən e rəhan tatə mine mamə, in təhrun nəniən kəm lau məmə, ‘Kəsi, iəmələhu pisin məni u məmə rəha Uhgın,’ ⁶ kəni təsəfəniən məni u kəm rəhan tatə, kəni nolien əha tətəgətun məmə ko in təsisiəiən in. E nolien əha, itəmah nautol nəghatiən rəha Uhgın tatol nati ənpəpin lan, mətəu-inu itəmah nəkotolkeikei məmə nəkotəskəlim kastim min əmə rəhatəmah. ⁷ !Itəmah nəfaki eiuə min. Nəkotəhmen e kəhvitei. Inu ihluə nəkotəuvir, mətəu nəkəutamikmik e nikitəmah. !əni Aiseə təməghati əhruəhru e təmah nian təməni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın iətəm tətəni məmə,

⁸ “Nətəmimi min u kəutisiai iəu e nohliləh əmə, mətəu nikiləh isəu ohniəu, ⁹ Rəhalah nolien rəha nəfakiən kəm iəu in nati ənpəpin əmə, kəni nian kəutatəgətun, kəutəni məmə nəghatiən min rəhak, mətəu in nəghatiən min rəha nətəmimi əmə.”^p

¹14:31 Mat 8:26; Mak 4:39 ^m14:36 Mat 9:20-21; Mak 6:53-56

ⁿ15:4 Eks 20:12; Dut 5:16 ^o15:4 Eks 21:17; Lev 20:9 ^p15:9 Aes 29:13

¹⁰ Kəni Iesu təmauin e nətəmimi məmə okəhuva ohni, kəni məni = pən kəm lah məmə, “Otətəlig-to, kəni motəhrun nati u. ¹¹ Nati nak iətəm nətəfən e nohlim matun, təsolian ik nəkamikmik e nəhmti Uhgin, mətəu nati nak iətəm tatiet e nohlim, in tatol ik nəkamikmik e nəhmti Uhgin.”^q

¹² Kəni rəhan min nətəmimi kəməhuva ohni məutətapuəh məmə, “?Nəkəhrun məmə Fərəsi min, nikilah tərəh nian kəmotətəu nəghatien əha?”

¹³ Kəni təməni = pən məmə, “Nigi min rəfin iətəm rəhak Tatə əpəha e negəu e neai təməsərfeian, okeuvi-pəri ilah nokin. ¹⁴ Əpəh ilah. Ilah kəuit nətəmimi, mətəu nəhmtilah təpis. Nəmə iətəmimi, iətəm nəhmtin təpis tit iətəmimi kəti iətəm nəhmtin təpis, kəni ilau pəti okiauvig = pən e nimil.”^r

¹⁵ Kəni Pitə təməni = pən kəm in məmə “Əni-to niyəti nəghatien əuhlin u kəm timah.”

¹⁶ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Itəmah rəhak min nətəmimi, mətəu itəmah min nəsotəhrun əhanəhian? ¹⁷ ?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, nati nak iətəm tatuvən e nohli iətəmimi meiuai e nərfən, kəni miet min e niyəti iətəmimi? ¹⁸ Mətəu natimnati min iətəm kəutohiet e nohli iətəmimi, ilah kəutsipən e niki iətəmimi. Kəni natimnati min tərəh əpəha e niki iətəmimi kəutol iətəmimi u tətamikmik e nəhmti Uhgin. ¹⁹ Tol lanəha mətəu-inu, natimnati iətəm kəutsipən e niki iətəmimi kotol lanu lan: nətəligian tərəh min; nohamuiən iətəmimi; nakləhian e pətan; niyətan

mine nəman mine, kəuit oneuən ilah min; nakləhian; nəghati eiuəian e nətəmimi; nəni rahian nərgi iətəmimi. ²⁰ Inu natimnati iətəm tol iətəmimi tətamikmik e nəhmti Uhgin. Mətəu nəmə iətəmi kəti təseikuasian e nəhlmin kəni mauən, inu təsolian in tamikmik e nəhmti Uhgin.”

Nəhatətəian rəha pətan Ianihluə

(Mak 7:24-30)

²¹ Kəni Iesu təmiet ikin əha, kəni muvən ikin iətəm taun keiu əha, Təa mine Saedon kətuəməhli ikin. ²² Kəni pətan kəti əha ikin, Ianihluə pətan Kenan, təmuva ohni mətasək əfəməh məmə, “Iərməni, Mipi Təfit, asiru lak. Narmin tərəh kəti təskasik tətətig e nətik pətan mətərakin in.”

²³ Mətəu Iesu təsəni = pən aginian nəghatien kəti kəm in. Kəni rəhan nətəmimi kəməhuva məutəkeikei ohni, motəni məmə, “Ahli = pən in isəu, mətəu-inu tətəsək əfəməh matuərisig e tah.”

²⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Kəmahli = pa əmə iəu o sipsip min rəha nəuaniləuis rəha Isrel nətəm kəmotəluie.”^s ²⁵ Mətəu pətan əha təmuva misin nəulin əupən e Iesu mətəni məmə, “Iərməni, asiru lak.” ²⁶ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Təsəhrəhruian məmə iəkos nauəian nig kəlkələh min, kəni məraki = pən kəm kuri min.”^t

²⁷ Kəni pətan u təməni = pən məmə, “Əuəh, Iərməni. Mətəu kuri min kəutun niyəsi nauəian iətəm tətəmei e tepil rəha narməni min rəhalah.”

²⁸ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Ei,

^q15:26 Nəghatien u “kəlkələh” tətəghati e nətəm Isrel, kəni nəghatien u “kuri” tətəghati e Nanihluə min. Nəghatien u səniəmə nəghatien təuvir agin. Iesu in tətəni əmə nəghatien rəha nətəm Isrel mine rəhan min nətəmimi kəutəni. Kəni rəueiu in tolkeikei məmə otəgətin ilah e nati kəti məmə nəhatətəian rəha pətan u tətəgətin məmə səniəmə in nati əpnəpin əmə e nəhmti Uhgin.

pətan. !Rəham nəhatətəiən in iahgin! Nati nak iətəm nəkolkeikei, otuva mol nīpəhrīəniən.” Kəni rəueiu aɡin, nətīn pətan təuvir min.

Iesu təmol vivi nīmisiən tepət

²⁹ Kəni Iesu təmīet ikin əha maliuək e nīkali nəhu Lek Kaləli. Kəni məri muvən əpəha ilis e nītəuət kəti kəni mətəharəg. ³⁰ Nīmənīn nətəmīmi kəməhuva ohni, mautos nətəmī min u nətəm nəhlikilah təməpaiu-əpaiu, mine nətəmī min u nəhmtilah təpis, mine nətəmī min u nīpətīlah nəuvetīn tēmīmis, mine nətəmī min u kotəruru nəghatiən, mine nīmisiən pīsīn pīsīn min. Kəni motəlīn = pən ilah iuəkīr o Iesu, kəni tol vivi ilah. ³¹ Kəni nīmənīn nətəmīmi narmīlah tēmīuvg nīan kəmotafu nətəmīmi kotəruru nəghatiən kəmotəghati, mine nətəm nīpətīlah nəuvetīn tēmīmis kotəuvir, mine nətəm nəhlikilah təməpaiu-əpaiu kotaliuək, mine nətəm nəhmtilah təpis koteruh nati. Kəni mautəni-vivi Uhgīn rəha Isrel.^t

Iesu təmauɡin nətəmīmi fo-tausin

(Mak 8:1-10)

³² Kəni Iesu təmauīn e rəhan min nətəmīmi kəhuva ohni, təməni = pən kəm lah məmə, “Nīkīk nəhmə pik o nətəmīmi min u. Kitah min ilah o nīan kisil əha rəueiu, kəni nati tīkə məmə okotun. Iəsolkeikeiən məmə iəkahli = pən ilah kautəhuvən, nəumis tus ilah, mətə nəuvein kohmīseah e suaru.”^u

³³ Kəni rəhan nətəmīmi kotəni = pən kəm in məmə, “?Okotos iə pīret u ikinu, ikin təpiə-məpiə ikin iətəm təhmen məmə okotaugīn nīmənīn nətəmīmi lan?”

³⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Pīret ko kuvəh u nautos?”

Kəni kotəni = pən məmə, “Iautos pīret səpīn mine nəmu əkəku nəuan nəuvein əmə.”

³⁵ Kəni Iesu təməni = pən kəm nīmənīn nətəmīmi məmə okotəharəg e nīftəni.

³⁶ Kəni təmos pīret ilah səpīn, mine nəmu əlkələh, kəni məfaki məni tagkiu kəm Uhgīn ohni, kəni məhapu ilah, məfən kəm rəhan min nətəmīmi, kəni kotəfən kəm nətəmīmi. ³⁷ Kəni ilah rəfīn kəmotun nərfīlah tāsīsi. Kəni nətəmīmi rəha Iesu kəmotaipei = pən nīpīspīsi nauəniən iətəm kəmotun motəpəh e kətim asoli ilah səpīn, kəmotəri vivi.

³⁸ Nətəmīmi nətəm kəmotun, nəman ilah fo-tausin, mətəu kəsafīniən nīpətan mine kəlkələh min. ³⁹ Kəni Iesu tahlī = pən nīmənīn nətəmīmi kautəhuvən, kəni in təmuvən e bot muvən ikin Makatən.

Farəsi min mine Satusi min kəutətəpuəh o nəmtətīən kəti.

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 Kəni Farəsi min mine Satusi min kəməhuva o Iesu, kəni kəmotəghati əuhlin kəm in məmə otol kəm lah nəmtətīən kəti rəha nəɡəu e neai, inu nati apīspīs asoli iətəm otəgətun məmə Uhgīn təmahli = pa in.^v

² Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Nīan tīnəhnaiuv, nəkotəni məmə, ‘olauig tərəuiə, mətəu-inu nəpuə tətəruvarəuv.’ ³ Kəni ləplapīn nəkotəni məmə, ‘Nuhuən otəfuv, mətəu-inu nəpuə tīnəruvarəuv mītəlau.’[†] Nəkotəhrun nəniən məmə nīpəti nəmtətīən min e nīmali nəpuə iətəm tatiet, mətəu nəkotəruru nəniən nīpəti nəmtətīən iətəm nəuteruh əha rəueiu, inəha nati aɡin min iətəm kəutəhuva e nəmiəgəhiən rəhatəmāh rəueiu.

[†]16:3 Inu e Nītəni kotəni məmə, “Nəmə nəpuə apīn tīnəri, kəni otəsuvəhiən təfuv.”

^t15:31 Mak 7:37

^u15:32 Mat 14:14

^v16:1 Mat 12:38; Luk 11:16

⁴“Itamah nətəmimi rəueiu mine, nəkotərəh, itamah nətəm Isrel nəmotəpəh rəhatəmah nəhatətəiən e Uhgın, təhmen e pətan kəti tətəpəh rəhan iərman mətītəu = pən suah pişin. Kəni rəueiu nəkotolkeikei məmə iəkol nəmtətəiən kəti iətəm otəgətun məmə iəmsipən e Uhgın. Mətəu Uhgın otəfinə əmə nəmtətəiən kətiəh əmə, kəni inəha nəmtətəiən rəha iəni Jonə.”³ Kəni in tətəpəh ilah matuvən.

Is rəha Farəsi min mine Satusi min

(Mak 8:14-21)

⁵Nian Iesu mine rəhan min nətəmimi kəmutəhuvən e nəve nəhu = pən e nəhu Lek Kaləli, rəhan nətəmimi kəmotalu məmə okotos pīret nəuvein. Kəni nian kinəhuvən e nəve nəhu = pən, ⁶kəni təməni = pən kəm rəhan nətəmimi məmə, “Onətətəu itamah o is rəha Farəsi min mine Satusi min.”^w

⁷Kəni nəruuiən tinos ilah, kəni kəmotəni = pən kəm lah min məmə, “Tətəghati lanəha mətəu-inu kəmotalu e nəmkiən pīret nəuvein.”

⁸Mətəu Iesu tinəhrun rəhalah nətəligiən, kəni təməni = pən kəm lah məmə. “Ei, rəhatəmah nəhatətəiən təkəku agin. ?Təhro nəutəni = pən kəm təmah min məmə pīret tikə o təmah? Mətəu təhro nəutətəlig pik məmə pīret tikə? ⁹?Nəsotəhrun əhanəhiən, uə kəpə? ?Ninotalu e pīret faif u iətəm iəmaugin nətəmimi faif-tausin lan, kəni uərisig, nauəniən tepət əha ikin kəməpəh, kəni nəməhuveipei = pən

nipispisi nauəniən e kətim asoli tepət?^x ¹⁰?Kəni ninotalu e pīret səpin u iətəm iəmaugin nətəmimi fo-tausin? Kəni kəpəh nipispisi nauəniən tepət əha ikin, kəni nəmotəipei = pən e kətim asoli tepət.^y ¹¹?Təhro itamah nəsotəhrun iən məmə iəu iəsəghatiən e pīret? Autətəu itamah o is rəha Farəsi min mine Satusi min.” ¹²Təməni lan əha, kəni e nian əha, ilah kəmotəhrun məmə in təsəghatiən e is rəha nolīən pīret məmə okautətəu ilah ohni, mətəu okotətəu ilah o nəghatiən min iətəm Farəsi min mine Satusi min kautəgətun nətəmimi lan.

Pitə təməni məmə Iesu in Kristo

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³Nian Iesu təmuva ikin Sisəriə Filipai, məni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “?Nətəmimi kautəni iəu məmə iəu pəh, Nəti İətəmimi?”

¹⁴Kəni kotəni = pən məmə, “Nəuvein kautəni məmə ik Jon Bəptais, nəuvein kautəni məmə ik iəni Elaijə, kəni nəuvein kautəni məmə ik iəni Jerimaiə, uə iəni kəti aupən ikin.”^z

¹⁵Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “?Mətəu təhro e təmah? ?Nəkotəni məmə pəh u iəu?”

¹⁶Kəni Saimon Pitə təməni = pən məmə, “Ik Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa. Ik Nəti Uhgın iətəm tətətig mətəmiəgəh.”^a

¹⁷Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Uhgın təməfinə rəhan nəuiriən kəm ik, Saimon nəti Jonə, mətəu-inu

³16:4 Nian təfla təmərgei Jonə, in təhmen məmə təmimis, kəni nərfi təfla u təhmen e suvət rəhan. Təmatig e nərfi təfla o nian kisil. Nian təfla təmeuə e Jonə, təhmen məmə təməmiəgəh min e rəhan nimisiən. Iesu təni məmə in otimis, kəni nətəmimi okohtənim e suvət kəti. In otatig e suvət o nian kisil, kəni otəmiəgəh min. Tol lanəha, nəmtətəiən rəha Jonə məmə Iesu otimis matig e suvət o nian kisil məməmiəgəh min e nimisiən. Afin-to Mat 12:40 mine Jona 1:17.

^w16:6 Luk 12:1 ^x16:9 Mat 14:17-21 ^y16:10 Mat 15:34-38

^z16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ^a16:16 Jon 6:69

səniəmə iətəmimi əmə təmol pətīgəm nati u kəm ik, mətəu rəhak Tatə əpəha e negəu e neai iətəm təmol əpu nati u kəm ik.^b ¹⁸ Kəni iəkəni = pinə kəm ik Pitə, u nīpətīn təni məmə kəpiel. Kəni iəkuvləkin rəhak nīməfaki e kəpiel u, kəni ko nəsanəniən rəha nīmisiən otəsapirəkisiən.^c ¹⁹ Iəkəfinə kəm ik nepətīən iətəm tatsipən o Uhgīn əpəha e negəu e neai. Kəni əpəha e negəu e neai, Uhgīn tīnegəhan rəkis e nəuiam iətəm onəkəni e nəhue niftəni. Nian onəkəhtipəsīg e nati kəti, uə nəkegəhan e nati kəti, kəni otol.”
²⁰ Kəni məni = pən əskasik kəm rəhan nətəmimi məmə okəsotəni-pəniən kəm iətəmi kəti məmə in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa.

Iesu təməni pətīgəm rəhan nīmisiən

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27)

²¹ E nian əha, Iesu təmətuəuin mətəni pətīgəm kəm rəhan nətəmimi məmə in otəkeikei muvən Jerusiləm, kəni pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmi asoli min rəfin rəha nətəm Isrel okotol in tətəu nahməiən e nərahīən tēpət, kəni okotohamu in. Kəni uərisisig e nian kisil lan, in otəmiəgəh min e nīmisiən.

²² Kəni Pitə tos pisin Iesu, kəni mətuəuin mətəniəhu mətəni məmə, “Tərmənīg, Uhgīn otəkeikei mahtipəsīg e nati əha. !Nati əha ko təsuvaieən mol nīpəhrīəniən lan!”

²³ Kəni Iesu təlali məni = pən kəm Pitə məmə, “!Setən! !Uvən isəu ohniəu! Ik nətəhtul-pəsīg lak. Rəham nətəligiən səniəmə nətəligiən rəha Uhgīn, mətəu in nətəligiən rəha nətəmimi əmə.”

²⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm rəhan nətəmimi məmə, “Iətəmimi iətəm tolkeikei məmə otuərisisig lak, otəkeikei malu aru lan, kəni mələs rəhan nīgī kəməluau mītəu = pa iəu.^d ²⁵ Tol lanəha mətəu-inu, iətəmimi iətəm tatol pik uək əmə məmə rəhan nəmiəgəhiən e nəhue niftəni u in otəuəvir, otəmkarəpən e nəmiəgəhiən pəhrīən. Mətəu iətəmimi iətəm otimis o nərgək, in otos nəmiəgəhiən itulin.^e ²⁶ ?Nəmə iətəmimi kəti tatos rəfin natimnati e nəhue niftəni, mətəu təsosieən nəmiəgəhiən itulin, in təmol win e nati təuəvir, uə kəpə? Kəpə. Ko iətəmi əha təsəfəniən nati kəti rəha nəhue niftəni kəm Uhgīn məmə Uhgīn otəfən nəmiəgəhiən itulin kəm in.^f ²⁷ Tol lanəha mətəu-inu, iəu Nəti Iətəmimi iəpanuva itimah nagelo min e nəsanəniən mine nepətīən əhagəhag asoli rəha Tatə rəhak, kəni iəkəfən nətəouiən kəm nətəmimi rəfin e uək əhruahru iətəm kəmotol.^g ²⁸ Iətəni = pinə nīpəhrīəniən məmə nətəmimi nəuvein kautəhtul u ikinu nətəm kəsəhmisiən motəmiəgəh əmə moteruh Nəti Iətəmimi u in kig, nian tətəuva e narməniğiən rəhan.”

Nīpətī Iesu təmuva mol pisin

(Mak 9:2–13; Luk 9:28–36)

17 Nian sikis tinuva minuvən rəkis, Iesu tit Pitə, mine Jemis, mine Jon u pia Jemis, mit ilahal məhuvən əpəha ilis e nītəuət əfəməh, ilah pisin əmə. ² Kəni ikin əha, nīpətī Iesu təməuhlin muva mol pisin. Rəhn-kapə təmasiə məhagəhag təhmen e mitigar, kəni rəhan napən tinuva məruən məhagəhag.^h ³ Rəueiu agin, Mosis mine

^b16:17 Kəl 1:15–16 ^c16:18 Jon 1:42; Efəs 2:20

^d16:24 Jon 19:17; Fil 2:8; Mat 10:38; Luk 14:27

^e16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 ^f16:26 Mat 4:8–9 ^g16:27 Sam 62:12;

Prov 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Nəh 22:12 ^h17:2 2Pitə 1:16–18

Elaijə kəmiaietigəm = pa məhləghati ilah Iesu.

⁴Kəni Pitə təməni = pən kəm Iesu məmə, “!İərməniğ! Təuvir məmə itimahal u iəmluva u ikinu. Nəmə nəkolkeikei, iəkol nimauvluvl kəti u ikinu, rəham kəti, rəha Mosis kəti, kəni rəha Elaijə kəti.”

⁵Nian Pitə təmətəghati əhanəh, nəpuə əhagəhag kəti təmuva məuveg ilah, kəni kəmotətəu nəuia iətəmi kəti təmietet e nəpuə mətəni məmə, “Inu nətik iətəm iəkolkeikei pik. Nətik tagiən pik ohni. !Nəklətəlig lan!”ⁱ

⁶Nian suah milahal əha kəmhlətəu nəghatiən əha, mihləmei = pən mihlitənim = pən rəhn-kapə lahal e niftəni məhləgin pik. ⁷Mətəu Iesu təmuva mek ilahal mətəni məmə, “Ləhtul. Sləginien.”

⁸Nian kəmhləsəl-pəri, məsleruh minien iətəmi kəti, mətəu Iesu pişin əmə.

⁹Nian kəmotəiuaiu = pa e nitəuət, Iesu tənə kəm lahal məmə, “Nəsləniən kəm iətəmi kəti nati nak iətəm nəmhləruh mətəuarus = pən Nəti İətəmi iətəmiəğəh min e nimisiən.”

¹⁰Kəni kihləni = pən məmə, “?Mətəu təhro nəğətun min rəha Lou kəutəni məmə Elaijə otəkeikei maupən muva min?”^j

¹¹Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Nipəhriəniən məmə Elaijə otəkeikei maupən muva məmə otol vivi min natimnati rəfin.^k ¹²Mətəu iəkəni = pinə kəm təmahal məmə, Elaijə tinuva rəkis, mətəu nətəmi kəsotəhriən in, kəni motol tərəh lan. E nolien əhmen min

əmə, Nəti İətəmi otətəu nəhməien e nəhmlilah.”^l ¹³Kəni rəhan nətəmi kinotəhriən məmə tətəghati e Jon Bəptais kəm lah nian tətəghati e iəni Elaijə.^m

İesu təməhi pətigəm narmin tərəh e suakəku kəti

(Mak 9:14-32; Luk 9:37-45)

¹⁴Nian kinohiet = pa o niməni nətəmi, suah kəti tuva misin nəulin aupən e Iesu, ¹⁵kəni mənə məmə, “İərməniğ, asiru e nətik. Tətauit, kəni mətəu pik nəhməien lan. Nian tətə tətəmei = pən e nigəm, mətəmei = pən e nəhu. ¹⁶İəmələs muvən o rəham min nətəmi, mətəu kotəruu nol vivien.”

¹⁷Kəni Iesu təməni = pən məmə, “!Ei! İtəmah nətəmi rəueiu nəsotəhatətəien, kəni ninəhuvən isəu o suaru rəha Uhgın. !?Kərmə oiəkətiğ kitah min itəmah mətəuarus = pən nian nak nəmanotəhatətə lak!? !?Kəni kərmə onəghin iəpanəmeig e təmah!? !Tit suakəku ko məhuva kəm iəu!” ¹⁸Kəni Iesu təməghati əskasik kəm narmin tərəh, kəni tiet e suakəku, kəni rəueiu agin suakəku təməuvir.

¹⁹Kəni rəhan nətəmi kəməhuva motəhtul pişin ilah Iesu, kəni motətapuəh ohni məmə, “?Təhro itimah iəkotəruu nəghi pətigəmiən narmin tərəh?”ⁿ

²⁰Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Mətəu-inu rəhatəmah nəhatətəien təkəku əmə, təsəhmenien. Mətəu iətəni pəhriən kəm təmah

ⁱ17:10 Nian Uhgın təməghati kəm lahal əpəha e nitəuət, ilahal kiləhriən məmə Iesu in Kristo iətəm otuva. Kəni kiləhriən məmə Elaijə otəkeikei maupən muva min, mətəu kəmsleruhiən məmə Elaijə təmuva mol əpenə-penə natimnati rəfin. Tol lanəha, rəhalah nətəligiən tinol nəruuiən, mətəu-inu Iesu iətəm in Kristo tinuva rəkis, mətəu Elaijə təməsuvaien.

^j17:5 Dut 18:15; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

^k17:10 Mal 4:5 ^l17:11 Mal 4:5-6 ^l17:12 Mat 11:14 ^m17:13 Luk 1:17

ⁿ17:19 Mat 10:1

məmə, nəmə rəhatəmah nəhatətəiən əha ikin, nati əpnarın təhmen e nikiti mastət u təkəku aɡin, kəni nəkotəhrun nəni-pəniən kəm nitəuət u məmə, ‘İet u e nimeim, muvən ikin əha,’ kəni nitəuət otiet, kəni nati kəti tikə iətəm itəmah nəkotəruru noliən.”⁸⁰

²²Nian kəməhuva kətiəh əpəha Kaləli, İesu təməni = pən kəm lah məmə, “Təu Nəti İətəmimi, suah kəti oteɡəhan = pən lak e nəhlmi tikimır min.”^{P 23}Nətəmimi okotohamu iəu, kəni uərisig e nian kisil, Uhgın otosmiəɡəh min iəu e nimisiən.” Kəni rəhan min nətəmimi kəmotətəu tərəh pik aɡin o nəghatiən əha.

Takis rəha Nimə Rəha Uhgın

²⁴Nian İesu mine rəhan nətəmimi kəməhuva Kapeniəm, nətəmimi rəha nosiən məni rəha takis rəha Nimə Rəha Uhgın, kəməhuva o Pitə motəni məmə, “?Təhro? ?Rəham iəɡətun tatətəu takis u, uə kəpə?”^q

²⁵Kəni Pitə təməni = pən məmə, “Əuəh, tatətəu.”

Nian Pitə təmuvən e nıpəɡnəua nimə, kəni İesu təmaupən məghati mətəni kəm in məmə “?Saimon, nikim təhti məmə nak? ?Kig min rəha nəhue niiftəni kautos takis o pəh, kautos o rəhalah min nətəmimi, uə nətəmimi pişin min?”

²⁶Pitə təməni = pən məmə, “Kautos o nətəmimi pişin min.”

Kəni İesu təməni = pən məmə, “Kəni tol lanəha, nətəmimi rəha kig kəsotətəouiən.”^{** 27}Mətəu kitah kəsotolkeikeiən məmə kotol ilah kotətəu tərəh o tah. Kəni tol lanəha, təuvir məmə ik onəkuvən əpəha ləuahtəni e lek, mərakı rəham nıpien o niuviən nəmu. Nəmu iətəm nəkaupən miuvi, məharu nıpəɡnəuan, kəni meruh məni silfə kəti təhmen o nətəouiən takis. Mos muvən məfən kəm lah o nətəouiən rəhalau takis.”

İətəmi asoli e Narməniɡiən Rəha Uhgın

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 E nian əha, nətəmimi rəha İesu kəməhuva ohni motətapuəh ohni məmə, “?Pəh u in iətəmi asoli e Narməniɡiən Rəha Uhgın?”^r

²Kəni İesu tauin e suakəku kəti tuva məhtul e nəlugin e lah, ³kəni məni məmə, “Pəhriən iətəni kəm təmah məmə nəmə nəsotəuhliniən itəmah məhuva motəhmen e kəlkələh min, ko nəsəhu-vəniən motatig ahɡəl Narməniɡiən Rəha Uhgın.”^{s 4}Tol lanəha, pəh u otosiahu in təhmen e suakəku u, in iətəmi asoli e Narməniɡiən Rəha Uhgın.

⁵“Nəmə iətəmi kəti in ləhtəni təhmen e suakəku u, kəni iətəmimi kəti niɡin taɡiən o nosiən iətəmimi u muvən e nıpəɡnəuan nimə rəhan, kəni nəmə tatol

§17:20 E kəpi əuas min nəuvein rəha Niutəstimin iətəm kəmətəi e nəghatiən Kris aupən, nəghatiən pişin kəti min əha ikin iətəm tatilpin nəghatiən u mətəni məmə, “^{2f}Mətəu suah kəti iətəm tolkeikei məmə otəhgi pətigəm narmin tərəh min lanəha, in otəkeikei mətəfaki kəni mətətuakəm.”

**17:26 Inu tol lanu məmə nətəm Rom ilah kəutarməniɡ e nitəni u İsrel. Kəni nətəm İsrel ilah kəutətəu takis tatuvən o Rom. Mətəu nətəm Rom, ilah kəsotətəouiən takis. Mətəu e fes u, in tətəghati e takis pişin kəti o Nimə Rəha Uhgın u nətəm İsrel ilah kəutətəu. Mətəu İesu tətəni məmə, in Nəti Uhgın pəhriən. Kəni Nimə Rəha Uhgın in rəhan min. Ko ilah kəsotətapuəhiən o İesu məmə in otətəu takis u.

°17:20 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Kor 13:2 P17:22 Mat 16:21 q17:24 Eks 30:13; 38:26 r18:1 Luk 22:24 s18:3 Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

e nərgək, kəni in təhmen məmə tatos iəu min e nikin agiən.^t

⁶“Rəhək iətəmimi u tətəhatətə lak təhmen e suakəku əha. Kəni nəmə iətəmimi kəti tatiuvi = pən suakəku kəti əha məmə tatol təfagə tərəh, kəni iətəmimi əha, Uhgın otol nalpiniən asoli kəm in. Kəni nalpiniən əha otəskasik tapirəkis nəmə kətu = pən kəpiel kəti e nentəui, kəni kəraki = pən lan əpəha ləuantəhi lokamnim təmnim.^u

⁷“Kəsi, nahməiən asoli otuva o nətəmimi rəha nəhue niftəni, nətəm kautəfən-əfən kəm nətəmimi məmə okotol təfagə tərəh. Nəfən-əfəniən min əha okotəkeikei məhuva. Mətəu kəsi, nahməiən asoli otuva o iətəmimi u iətəm in suaru rəha nərahien əha. ⁸Nəmə nəhlməm uə nəhlkəm tol ik natol təfagə, kəni nəkətei rəkis məraki lan. Mətəu-inu təuvir pik məmə nian nəkuvən e negəu e neai, nəhlkəm kəti uə nəhlməm kəti tikə, tapirəkis agin məmə ik nətəskəlīm nəhlməm pəti mil mine nəhlkəm pəti mil əha ikin, kəni kəraki = pən lam e nigəm iətəm tatuəu naunun tikə.^v ⁹Nəmə nəhmtəm tol ik natol təfagə, kəni isul rəkis məraki lan. Mətəu-inu təuvir pik məmə nian nəkuvən e negəu e neai, nəhmtəm kəti tikə, tapirəkis agin inu məmə ik nətəskəlīm nəhmtəm pəti mil, kəni kəraki = pən lam e nigəm asoli iətəm tatuəu naunun tikə.”^{††w}

Nəghatiən əuhlin e sipsip iətəm təməluēi

(Luk 15:3-7)

¹⁰Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Nəkotəkeikei motəhrun vivi məmə nəsotəhauien nətəmimi rəhək min nətəm kotəhmen e kəlkələh min, mətəu-inu iətəni kəm təmah məmə nəgelo min nətəm kauteh ilah, nian rəfin ilah kautəhtul e nəhmti rəhək Tatə u tətətig əpəha e negəu e neai məmə okotəni pətigəm ilah kəm in.”^{††x}

¹²“?Nikitəmah təhti məmə nak? ?Nəmə iətəmimi kəti rəhan sipsip uan-hanrit, kəni kətiəh təluēi mətən, kəni iətəmi əha otol nak? In otəpəh nainti-nain əpəha nitəuət, kəni muvən məsal e inu iətəm təməluēi. ¹³Kəni nəmə təmeruh, iətəni pəhriən kəm təmah məmə, nikin otagiən o sipsip u kətiəh əmə, tapirəkis min ilah u nainti-nain u kəməsotəluēiən. ¹⁴E noliən əhmen min əmə, rəhatəmah Tatə əpəha e negəu e neai, in təsolkeikeiən məmə nətin kəti otuvən məluēi.”

Piam iətəm tatol nərahien kəm ik

(Luk 17:3)

¹⁵Kəni Iesu təməni məmə, “Nəmə piam kəti tol noliən tərəh kəti kəm ik, uvən meruh itəlau pisin əmə, kəni nəkəni = pən nati nak iətəm təmol təsəhruahruēiən. Nəmə tətətəlig lam, rəham nəghatiən otol in titəlig = pa min muəuvir o təlau min.^y ¹⁶Mətəu nəmə təsətəligiən lam, os iətəmimi

^{††18:9} Inu nəghatiən əuhlin iətəm tətəgətuən məmə Iesu tolkeikei məmə kitah okotəkeikei motol uək əskasik o nəpəhiən rəhatah noliən tərəh min. Təhmen məmə kəutətahtuv rəkis noliən tərəh. Mətəu in təsolkeikeiən məmə okotərəkin nipətətah.

^{††18:10} E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, nəghatiən pisin kəti min əha ikin iətəm tatilpən nəghatiən u mətəni məmə, “^{††1} Kəni iəu, Nəti İətəmimi, iəmuva məmə iəkəsmiəgəh ilah u kəmətəluēi.”

^{t18:5} Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 ^{u18:6} Mak 9:42; Luk 17:1-2 ^{v18:8} Mat 5:29-30 ^{w18:9} Mak 9:43-48 ^{x18:10} Hip 1:14 ^{y18:15} Luk 17:3; Kəl 6:1

kətiəh uə keiu miħluvən min miħleruh məmə nəghatiən min rəfin onəkotəni, okotəhrun məmə ilah rəfin niḫəriənən əmə.^z ¹⁷ Mətəu nəmə təsətəlig minien e təmah, nəkəni = pən kəm niməfaki kəni pəh iətəmi kəti rəha niməfaki otəghati kəm in. Mətəu nəmə təsətəligiən e niməfaki, kəni niməfaki otol in məmə lanihluə uə iətəmimi rəha nosiən məni rəha takis.

¹⁸ “Iətəni pəhriən kəm təmah məmə, əpəha e negəu e neai, Uhgın tineghən rəkis məmə nəuiatəmah iətəm nəkotəni e nəhue niftəni. Nian nəkautahitpəsīg e nati kəti uə nəkautegəhan e nati kəti, kəni otol məmə inu mine.^a

¹⁹ “Kəni iətəni pəhriən min kəm təmah məmə, nəmə itəlau keiu nəkuəni əskasik nəghatiən kəti o nati kəti kəni muətapuəh ohni e nəfakiən kəm Uhgın, kəni rəhak Tatə əpəha e negəu e neai otol nati nak iətəm nəkotətapuəh ohni.^b

²⁰ Tol lanəha mətəu-inu, ikin pəhrvən iətəmimi keiu uə kisil kihluva kətiəh e nərgək, iəu əha ikin e nəlugin.”

Nəghatiən əuhlin e iətəmimi iətəm təsaluieən e kauin rəha iətəmi kəti.

²¹ Kəni Pitə təmuva o Iesu kəni mətapuəh ohni məmə, “Iərməniğ. ?Nəmə piak kəti tatol tərəh kəm iəu, kəni oiəkalu məsalpiniən e noliən tərəh rəhan mau kuvəh? ?Mau səpin?”

²² Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Iəkəni = pinə kəm ik məmə, səniəmə mau səpin əmə, mətəu mau səpinte-səpin.”^c

²³ “Nəkəkeikei mol lanəha mətəu-inu Narməniğiən Rəha Uhgın təhmen e nəghatiən əuhlin u. Kig kəti tolkeikei

məmə oteruh-to kauin min iətəm rəhan nətəmimi kəmotol kəm in məmə ilah okotətəu. ²⁴ Nian tinətuəuin uək əha, kotələs rəhan kəti ioluək məhuva ohni iətəm təmol rəhan kauin iahgin ağin, təhmen e fifti-tausin-miliən vatu (50,000,000,000 vatu). ²⁵ Mətəu suah kəha tinəruru nətəuieən, kəni tol lanəha, kig təməni məmə okotol səlim lan, mine rəhan pətan, mine rəhan min kəlkələh min, mine rəhan natimnati min rəfin məmə otətəu rəhan kauin.^{§§}

²⁶ “Kəni rəhan ioluək təmeiuiəu misin nəulin əupən lan. Kəni mətəkeikei ohni mətəni = pən kəm in məmə, ‘Pale. ?Nəkəhrun nəfaiən nian əkuəkir nəuəvetin kəm iəu məmə iəkətəu rəfin rəhak kauin?’ ²⁷ Kəni rəhan iətəmi asoli təmasəkəhrui in, kəni məpəh rəfin rəhan kauin məmə otəsətəuieən nian kəti mine, kəni megəhan lan məmə tuvən.

²⁸ “Mətəu nian ioluək u təmuvən, kəni meruh iətəmimi kəti u təmol kauin kəm in, təhmen e uan-hanrit təusin vatu (100,000 vatu). İlau pəti ioluək mil katuol uək kətiəh əmə rəha iətəmi asoli u. Kəni ioluək iətəm iətəmi asoli təmalu e rəhan kauin, in təmaskəlim iətəmimi u kəti kəmatuol pəti uək, kəni mətəmkəhtuy nentəui, mətəni məmə, ‘!Ətəu = pə rəham kauin iətəm nəmol kəm iəu!’

²⁹ “Kəni ioluək əha iətəm təmol kauin kəm in, teiuiəu misin nəulin mətəkeikei ohni mətəni məmə, ‘Pale. ?Nəkəhrun nəfaiən nian əkuəkir nəuəvetin kəm iəu məmə iəkətəu rəhak kauin?’

³⁰ “Mətəu in təni məmə, kəpə. Kəni təmuvən məni məmə okələs suah u kan kləfən e kaləpus mətəuarus otətəu

^c18:22 Niḫətəi “mau səpinte-səpin” məmə kitah kotəkeikei motalu e nərahien rəha iətəmi kəti nian rəfin, naunun tikə.

§§18:25 Inu noliən əskasik rəhalah e nian min əha.

^z18:16 Dut 19:15; Jon 8:17 ^a18:18 Mat 16:19; Jon 20:23

^b18:19 Mak 11:24; Jon 15:7 ^c18:22 Luk 17:4

rəfin rəhan kauin iətəm təmöl. ³¹ Mətəu noluək min nəuvein min kəmoteruh nati əha, nīkilah təmāhmə pik ohni, kəni məhuvən motəni = pən kəm iətəmi asoli natimnati rəfin iətəm kəmoteruh.

³² “Kəni iətəmi asoli təmauin e ioluək əha tuva təni = pən kəm in məmə, ‘Ik ioluək tərāh aɡin. Iəmərəh rəfin rəham kauin mətəu-inu nəmatəkeikei ohniəu.

³³ ?Təhro nəsasəkəhruiən iətəmi u natuol pəti uək itəlau min, təhmen = pən əmə e iətəm iəmöl kəm ik?” ³⁴ ?Kəni niəməha təmöl iətəmi asoli, kəni təni məmə okələs kan kləfən e kaləpus məmə iətəm tətəhtul o kaləpus otaskəlim in mətəuərus = pən otətəou rəfin rəhan kauin iətəm təmöl.”^d

³⁵ Kəni nian Iesu təmöl naunun e nəghatiən əuhlin, təməni = pən kəm lah məmə, “Kəni e suaru kətiəh əmə, rəhak Tatə əpəha e nəgəu e neai, otol kəm təmāh rəfin, nəmə nəutəlpin məsotalu pəhrionən e nərahion iətəm piatəmāh min kautol kəm təmāh.”^e

Iərman mine pətan kətuəpəh ilau min

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

19 Nian Iesu təmöl naunun e nəniən natimnati min u, kəni miet Kaləli muvən e nitəni Jutiə e nitəni = pən e nīkali nəhu Jotən. ² Kəni niəmən nətəmimi kəmautəhuərisig lan məhuvən əha ikin əha, kəni təmöl vivi ilah e nimisiən min.

³ Kəni Fərəsi min nəuvein kəmotol nəniən ekəu-ekəu məmə otiuvi = pən Iesu e nəghatiən kəti iətəm təəhruahruien. Kəməhuva o Iesu motəni məmə, “?Lou tətəni məmə iərman təhrun nəpəhion rəhan pətan mol difos lan o nati ənpəpin əmə kəti uə kəpə?”

⁴ Kəni təmöl aulis ilah məni = pən məmə, “?Nəmotəfin uə kəpə məmə, e nətuəuiniən nian muva mətəuərus = pa u rəueiu, Uhgın u iətəm təmöl nətəmimi rəfin, təmöl iərman mine pətan?”^f ⁵ Kəni Uhgın u inu, u təməni məmə, ‘O nati əha in əha, iərman otəpəh rəhan tatə mine mamə, kəni mətuətig ilau rəhan pətan. Kəni ilau okiəuva nīpətəiləu kətiəh.’^g ⁶ Kəni rəueiu, ilau səniəmə keiu, mətəu kətiəh əmə. Uhgın tinilpin ilau kiniəuva minuol kətiəh, kəni o nati əha, pəh iətəmimi ənpəpin əmə kəti ko təsətəhtu-viən rəhaləu natigien.”

⁷ Kəni Fərəsi min kotəni = pən məmə, “?Mətəu təhro Mosis təməni məmə iətəmimi təhrun nəfəniən nauəuə kəti kəm rəhan pətan o nəpəhion mol difos lan, kəni mahli = pən tatuvən?”^h

⁸ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Mosis təmegəhan e təmāh nətəm Isrel məmə onəkotəpəh rəhatəmāh nīpətan min motol difos e lah mətəu-inu rəhn-kəpə təmāh təskasik pik. Mətəu əupən, e nətuəuiniən nian muva mətəuərus = pa u rəueiu təməsoliən lanu. ⁹ Mətəu iətəni kəm təmāh məmə, nəmə suah kəti tatol tifos mətəpəh rəhan pətan mətəu pətan u təsapiliən ilau suah pişin kəti, kəni suah u in mit pətan pişin, təhmen əmə məmə in tatol təfəgə mətakləh e pətan əha.”ⁱ

¹⁰ Kəni nətəmimi rəha Iesu kotəni məmə, “Nəmə natigien rəha iərman mine pətan təskasik pik lanu, təuvir məmə iərman mine pətan okəsuliən marit.”

¹¹ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Səniəmə nətəmimi rəfin okotəhrun nosiən nəghatiən u, mətəu nətəmimi əmə min konu nətəm kəməfən nəghatiən u kəm lah, məmə rəhaləh əmə. ¹² Tol lanəha mətəu-inu, nətəmimi

^d18:34 Mat 5:25-26 ^e18:35 Mat 6:15; Mak 11:25; Efəs 4:32; Kol 3:13

^f19:4 Jen 1:27; 5:2 ^g19:5 Jen 2:24; Efəs 5:31 ^h19:7 Dut 24:1-4; Mat 5:31

ⁱ19:9 Mat 5:32; 1Kor 7:10-11

nəuvein okəsotolien marit o nati pisin pisin min. Kəti ko təsolien marit mətəu-inu nipətin nəuветin tərəh nian təmair. Kəti ko təsolien marit mətəu-inu nətəmimi kəmotərəkin nipətin nəuветin. Kəni kəti tətəni aru məmə in otəsolien marit məmə otol uək rəha Narməniğien Rəha Uhgın. İətəmimi iətəm təhrun nosien nəghatien u, in təkeikei mos.”

Iesu təməfaki o kəlkələh min

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Kəni nətəmimi kəmos kəlkələh min məhuva o Iesu məmə otələhu = pən nəhlmin e lah, kəni məfaki o lah. Mətəu nətəmimi rəha Iesu kəmotəniəhu ilah. ¹⁴ Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Pəh kəlkələh min kəhuva ohniəu, sotəniəhuien ilah, mətəu-inu Narməniğien Rəha Uhgın in rəha nətəmimi min u kotol lanu.”^j ¹⁵ Kəni təmələhu = pən nəhlmin e lah məfaki o lah, kəni miet ikin əha.

İətəm aluə iətəm rəhan nautə tepət

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Kəni suah kəti təmuva o Iesu məni = pən məmə, “İəğətun. ?İəu oiəkəikei mol uək nak iətəm in təuvir məmə iəkos nəmiəğəhiən itulin?”

¹⁷ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “?Təhro nətətapuəh ohniəu o nati nak iətəm təuvir? İətəmi kətiəh əmə iətəm in təuvir. Nəmə nəkolkeikei məmə nəkos nəmiəğəhiən itulin, itəu = pən nəghatien min rəha Lou.”^k

¹⁸ Kəni suah u təməni = pən məmə, “?Lou min pəhrvən?”

Kəni Iesu təməni = pən məmə, “So-hamuien iətəmimi, kəni məsakləhiən

e pətan, kəni məsakləhiən, kəni mə-seiuəien e kot,^l ¹⁹ kəni misiai rəham tatə mine məmə, kəni molkeikei ik kəti təh-men əmə məmə nəkolkeikei aru ik.”^m

²⁰ Kəni iətəm aluə u təməni = pən məmə, “Natimnati rəfin ko iatol. ?Nati nak min əha ikin iətəm iəsolien?”

²¹ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Nəmə nəkolkeikei məmə rəham nolien otəhruahru agin, uvən mol nətəmimi kotos nəhmti rəham nautə, kəni məfən məni lan kəm nanrah min. Kəni ik onəkos nəuvirien tepət əpəha e negəu e neai. Kəni muva, muərisig lak, mol məmə rəhak iətəmimi.”

²² Nian iətəm aluə təmətəu nəghatien əha, kəni təmagim matuvən. Nikin təpəou mətəu-inu rəhan nautə tepət.

²³ Kəni Iesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “İətəni pəhriən məmə, tiəkis o iətəmimi iətəm rəhan nautə tepət məmə otuvən matig ahgəl Narməniğien Rəha Uhgın. ²⁴ Kəni iətəni min kəm təmah məmə, tiəkis məmə kaməl* otuvən = pən e nipəg nitil, mətəu tiəkis pik məmə iətəmimi rəhan nautə tepət otuvən matig ahgəl Narməniğien Rəha Uhgın.”

²⁵ Nian nətəmimi rəha Iesu kəmotətəu nəghatien əha, narmilah təmiuvig pik, mətəu nikilah təhti məmə ilah u nətəm rəhalah nautə tepət, konu Uhgın tolkeikei pik agin ilah, mətəu in tətəsiru e lah. Kəni motəni = pən məmə, “?Kəni pəh təhrun nosien nəmiəğəhiən itulin?”

²⁶ Kəni Iesu təməsal = pən əhruahru meruh ilah kəni məni məmə, “Nati u, ko iətəmimi təsolien. Mətəu Uhgın, in təhrun nolien natimnati rəfin.”ⁿ

*19:24 Kaməl in nati miəğəh kəti iətəm in iahgin tapirəkis hos mine kau. Afin-to e tiksınəri.

^j19:14 Mat 18:2-3 ^k19:17 Lev 18:5; Luk 10:28

^l19:18 Eks 20:13-16; Dut 5:17-20 ^m19:19 Eks 20:12; Lev 19:18

ⁿ19:26 Job 42:2

²⁷ Kəni Pitə təməni = pən məmə, “Iə-motəpəh natimnati rəfin məmə iəkotohtəu = pīnə ik. ?Nati nak u, o nian kəti in rəhatəmāh?”

²⁸ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Iətəni pəhriən kəm təmāh məmə, e nian iətəm natimnati rəfin okotəuhlin məhuva motiuvī, kəni Nəti iətəmimi otəharəg e rəhan jeə rəha kig iətəm in təhagəhag məuvir agin, kəni itəmāh ko nətəm nəmotohtəu = pa iəu, onəkotəharəg min e jeə rəha kig ilah tueləf, kəni məutakil məutarməniḡ e nəuaniləuis min ilah tueləf rəha Isrel.^o ²⁹ Kəni nətəmimi rəfin u nətəm kəmotəpəh rəhalah nimə min, uə pialah min, uə nəuvinilah min, uə rəhalah tatə uə məmə, uə nenətīlah min, uə rəhalah nīpətan min o nərgək, Uhgīn otəfən natimnati min əha tepət pik agin kəm lah, kəni məfən nəmiəgəhiən itulīn kəm lah. ³⁰ Mətəu nətəmimi tepət nətəm kautəhtul aupən e nəhue nīftəni rəueiu, okəhuva motəhtul uərisiḡ e nəmiəgəhiən iətəm otuva. Kəni nətəmimi tepət kautəhtul uərisiḡ e nəhue nīftəni rəueiu, okəhuva motəhtul aupən e nəmiəgəhiən iətəm otuva.”^p

Nəghatiən əuhlin e noluək min əpəha e nasumiən

20 “Tol lanəha mətəu-inu Narməniḡiən Rəha Uhgīn təhmen e nəghatiən əuhlin u. Iətəmi asoli kəti rəha nasumiən təmiet ləplapīn agin məmə otəsəl e nətəmimi məmə okəhuva motol uək e rəhan nasumiən. ² Kəni in təməni məmə otətəou ilah kətiəh kətiəh uan tənariəs[†] e nian

kətiəh, kəni mahli = pən ilah kəhuvən e rəhan nasumiən.

³ “Iuəkīr o nain klok ləplapīn, təmiet muvən e makit meruh nətəmimi nəuvein kəutəhtul məsotoliən nati kəti. ⁴ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, ‘Itəmāh min, əhuvən motol uək əpəha e rəhak nasumiən, kəni iəkətəou itəmāh e məni iətəm təhruahru.’ ⁵ Kəni kəməhuvən.

“Kəni iuəkīr o tinə, təmiet muvən mol nati kətiəh əmə, kəni mol min e tri klok ləhnaiuv. ⁶ Kəni iuəkīr e faif klok ləhnaiuv, təmiet muvən meruh nətəmimi nəuvein min kautəhtul əpnapīn əmə. Kəni təməni = pən kəm lah məmə, ‘?Təhro nəutəhtul u ikinu nian ariəpiə kəti, məsotoliən nati kəti?’ ⁷ Kəni kotəni = pən məmə, ‘Mətəu-inu iətəmi kəti təsəsaliən e timah məmə iəkotol uək rəhan.’ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, ‘Itəmāh min əhuvən motol uək e rəhak nasumiən.’ Kəni ilah kəməhuvən.

⁸ “Nian tinəhnaiuv, iətəmi asoli rəha nasumiən təməni = pən kəm rəhan iətəmimi iətəm tətəsəl o noluək min məmə, ‘Auin e noluək min kəhuva, nəkəfən rəhalah məni. Nəkətuəuin mətəou nətəmimi nətəm kəməhuva uərisiḡ muvən mətəuarus nətəmimi kəmotəupən motol uək.’^q

⁹ “Kəni noluək min nətəm kəməhuva motol uək e faif klok, kəməhuva kəni təmətəou ilah uan tənariəs kətiəh kətiəh. ¹⁰ Tol lanəha, nətəmimi min u nətəm kəmotəupən motol uək, nikiləh təhti məmə okotos məni tapirəkis nətəmi min u kəmotol uək uərisiḡ. Mətəu ilah kətiəh kətiəh kəmotos min əmə uan tənariəs. ¹¹ Nian kəmotos məni, kəni nīkilah tinərah minəutəni nīkali iətəmi

[†]20:2 “Tənariəs,” inu məni rəhalah, təhmen e vatu rəha Vanuatu. Tənariəs kətiəh in təhmen e nətəouin rəha uək o nian kətiəh. Rəueiu, 1 tənariəs təhmen e 1,000 vatu.

^o19:28 Mat 25:31; Luk 22:30; Nəh 3:21

^p19:30 Mat 20:16; Luk 13:30

^q20:8 Lev 19:13; Dut 24:15

asoli rəha nasumiən, kəni mətəni = pən kəm in məmə, ¹² Nətəmimi min u nətəm kəmotol uək uərisig, kəmotol uək əmə e auə kətiəh əmə, mətəu ik nəmətəou itimah təhmen-əhmen əmə. Mətəu itimah iəmotol uək asoli e nərauiə əskasik e nian ariəpiə.’

¹³ “Mətəu iətəmi asoli təməni = pən kəm lah məmə, ‘Təu kəti. İəsakləhiən kəm ik. ?Nəməni məmə nəkol uək o uan tənariəs, uə kəpə? ¹⁴ Os rəham məni matuvən. İəkolkeikei məmə iəkətəou iətəmimi u iətəm təmol uək uərisig təhmen əmə lam. ¹⁵ Rəhak u məni. ?İəkəhrun noliən lanəha nati nak iətəm iəkolkeikei, uə kəpə? ?Nətəməki lak mətəu-inu iatol təuvir?”

¹⁶ Kəni nian İesu təmol naunun e nəghatiən əuhlin, təməni = pən kəm lah məmə, “Tol lanəha, iətəmi tatuərisig otaupən, kəni iətəmi tətaupən otuərisig.”^r

İesu təməni pətigəm rəhan nimisiən

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Kəni nian İesu təmatuvən Jerusiləm, təmos rəhan nətəmimi tuələf motəhtul pisin, kəni təməni = pən kəm lah məmə, ¹⁸ “Kautəhuvən əpəha ilis Jerusiləm, kəni iəu Nəti iətəmimi, okegəhan = pən lak kəm pris asoli min mine nəgətun min rəha Lou. Kəni okotiuvi pətigəm iəu məmə iəkimis,^s ¹⁹ kəni motəfən iəu kəm Nanihlə min məmə okotəuvsan lak, kəni motalis motoh, kəni motətupəri iəu e nigə kəməluu məmə iəkimis. Kəni uərisig e nian kisil, kəni Uhgən oto-smiəgəh min iəu e nimisiən.”

Nətapuəhiən rəha məmə kəti o İesu

(Mak 10:35-45)

²⁰ Kəni pətan rəha Səpəti, tos nətilau mil muva misin = pən nəulin o İesu, mətətapuəh e nati kəti ohni. (İlau iətəmimi mil rəha İesu.) ²¹ Kəni İesu təməni = pən məmə, “?Nəkolkeikei nak?”

Kəni pətan təməni = pən məmə, “Pəh nəkegəhan lan məmə nətik mil u, ilau pəti kəti otəharəg e nikalim maru, kəni kəti təharəg e nikalim məuil, ikin ima nəsanəniən mine nisialiən, nian onəkar-mənig lan.”^t

²² Kəni İesu təməni = pən kəm lau məmə, “Nəkuəruu nati iətəm nətuətapuəh ohniəu. ?Təhro? ?İtəlau, nik-itəlau təhti məmə nəkuəhrun məmə ko nəkuos nahməiən u oiəkəkos məmə oiəkətəu tərəh?”^z Kəni kuəni = pən kəm İesu məmə, “Əuəh, iəkuəhrun.”^u

²³ Kəni İesu təməni = pən kəm lau məmə, “Pəhriən, onəkuəmnim = pən e rəhak kap rəha nətəuiən nahməiən. Mətəu o nəharəgiən e nikalik maru mine məuil, səniəmə rəhak məmə iəkəni. İkin mil əha, ilau rəha nətəmimi min u iətəm Uhgən təmol əpenə-penə o lah.”

²⁴ Nian nətəmimi ten min rəha İesu kəmotətəu nəghatiən əha, kəni niəməha təmol pik ilah o suah mil ilau pian mətəu ilah min kotolkeikei məmə kəhuva motepət. ²⁵ Mətəu İesu təmauin e lah kəhuva kətiəh, kəni məni = pən kəm lah məmə, “Nəkotəhrun rəkis noliən rəha nətəmi asoli rəha Nanihlə min. İlah kautol təkəsik pik kəm rəhalah min nətəmimi. Kəni rəhalah kəpmən min kautol ilah kəutəməhli ləhtəni e nar-

^z20:22 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “?İtəlau, nikitəlau təhti məmə nəkuəhmen məmə kitahal okihləmnim pəti e kap rəha nətəuiən nahməiən iətəm iəu iəkəkeikei məmnim lan?”

^r20:16 Mat 19:30; Mak 10:31

^s20:18 Mat 16:21; 17:22-23

^t20:21 Mat 19:28; Luk 22:30

^u20:22 Mat 26:39; Jon 18:11

mänigian rəhalah.^v ²⁶ Mətəu itəmah, ko nəsotolian lanəha. Mətəu nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə otuva in iətəmi asoli kəti rəhatəmah, in otəkeikei muva məhmen e ioluək kəti rəhatəmah,^w ²⁷ kəni nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə otəhtul aupən e təmah, in otəkeikei muva slef rəhatəmah. ²⁸ Nolian əha təhmen əmə lak, Nəti Iətəmimi. Iəməsuvaian məmə nətəmiimi okotol uək rəhak, mətəu iəmuva məmə iəkol uək rəhalah, kəni iəkəfən rəhak nəmiəgəhiən məmə iəkətis ilah e rəhalah nolian tərəh min.”^x

Iəmnəu mil kəmuəruh nati

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Nian Iesu mine rəhan min nətəmiimi kəmohtiet e taun Jeriko, nīmənin nətəmiimi kəmohtəu = pən. ³⁰ Kəni iəmnəu mil keiu kətuəharəg e nīkali suaru, kəni nian kəmuətəu məmə Iesu tətaliuək e suaru mətuvə, kəni kəmuəgət əfəməh muəni məmə, “!Iərmənig, Mipi Kig Tefit, asəkəhrui in itimlau!”

³¹ Kəni mətəu, nīmənin nətəmiimi kautəniəhu ilau, motəni = pən məmə kəsuağət pikian, mətəu ilau kuəgət pik agin min məmə, “!Iərmənig, Mipi Tefit, asəkəhrui masiru itimlau!”

³² Kəni Iesu təhtul mauin e lau, mənī = pən məmə, “?Nəkuolkeikei məmə iəkol nak kəm təlau?”

³³ Kəni kuəni = pən məmə, “Iərmənig, iəkuolkeikei məmə iəkuəruh nati.”

³⁴ Kəni Iesu təməsəkəhrui ilau, kəni mek nəhmtilau. Kəni rəueiu agin, kinatueruh nati, kəni matuiətəu = pən Iesu.

Iesu təmuəvən əpəha Jerusiləm mol əpu məmə in Kig

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

21 Nian kinəhuva iuəkir o Jerusiləm, minəhuva Petfas e Nītəuət Rəha Nigi U Olif, kəni Iesu təməhlirəkis rəhan mil iətəmiimi keiu, ² kəni mənī = pən kəm lau məmə, “Ian əpəha e lahuənu aupən e tah, kəni ikin əha nəkuəruh uəhai əmə togki kəti kəmoħrain ilau nətīn. Kəni nəkiatis ilau muasig miəuva kəm iəu. ³ Nəmə iətəmi kəti tənī nati kəti kəm təlau, nəkuəni = pən kəm in məmə Iərmənig tolkeikei ilau, kəni otəpanahli = pa uəhai əmə ilau.”

⁴ Nati u təmuəvə məmə otol nəghatien nak iətəm iəni təmənī otuva mol nīpəhrīənīən. Iəni təmənī məmə,

⁵ “Otəni = pən kəm nətəmiimi əha Jerusiləm^f məmə,

“Oteruh-to, rəhatəmah kig tətuvə o təmah,

rəhan nətəligian in ləhtəni,

kəni mətəsue e togki,

mine togki u in nətīn əmə.”^y

⁶ Kəni iətəmiimi mil rəha Iesu kəmian muol nati nak iətəm Iesu təmənī məmə okuol. ⁷ Kəmuasig togki mine nətīn, kəni muələhu-pəri rəhalau kot min e togki mil, kəni Iesu təməharəg-pəri lan. ⁸ Nīmənin nətəmiimi tēpət kautepin rəhalah min kot əpəha e suaru, kəni nəuvein kotətēi nimali nigi min, kəni motepin ilah e suaru e nisīaiən. ⁹ Kəni nīmənin nətəmiimi nətəm kətaupən e Iesu, mine nīmənin nətəmiimi nətəm

^f21:5 Nəghatien əhruahru rəha Kris tənī məmə, “Nətīn Pətan Saion” kəni nīpətī nəghatien u məmə “nətəmiimi rəha Jerusiləm.” Saion in nərgin kəti min rəha Jerusiləm.

^v20:25 Luk 22:25-26 ^w20:26 Mat 23:11; Mak 9:35

^x20:28 Luk 22:27; Fil 2:7 ^y21:5 Sek 9:9

kautəhuərisig e Iesu, kəutagət əfəməh
mautəni məmə,

“!Hosanə[§] o Mipi Tefit!

!İərməniğ Uhgın tətətiğ ilau iətəmi u
iətəm tətəva e nərgin!^z

!Hosanə o Uhgın əpəha ilis e negəu e
neai!”

¹⁰ Nian Iesu təmiət = pən Jerusiləm,
nətəmiimi rəfin əha ikin nikilah təmauit,
kəni mautəni nəghatiən tepət məutətə-
pəh məmə, “?Pəh u?”

¹¹ Kəni nīmənin nətəmiimi kotəni
məmə, “Inu iəni Iesu, rəha Nasərit,
əpəha e nitəni Kaləli.”

Iesu əpəha e Nīmə Rəha Uhgın

(Mak 11:15-19; Luk
19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Kəni Iesu təmuvən əpəha imə e
Nīmə Rəha Uhgın, kəni məhgi pətəgəm
nətəmiimi nətəm kətol səlim mine mau-
tos nəhmtin natimnati əha ikin məmə
okotol sakrifais lan. Kəni mahuvihin
tepil min iətəm kətəuhlin məni ikin, kəni
mahuvihin jeə min rəha nətəmiimi min
u kətol səlim e iəuein min.** ¹³ Kəni
məni = pən kəm lah məmə, “Kəmətəi
e Nauəuə Rəha Uhgın məmə, ‘Rəhak
nīmə, okauin lan məmə nīmə rəha nəfak-
iən kəm Uhgın,’^a mətəu itəmah nəmotol
məmə in ‘nīmə rəha iakləh min.’”^b

¹⁴ Kəni nətəmiimi nətəm nəhmtiləh
tərah mine nətəmiimi nəhlikiləh
təməpaiu-əpaiu kəməhuva ohni əpəha

e Nīmə Rəha Uhgın, kəni tol vivi ilah.

¹⁵ Kəni pris asoli min mine nəgətun
min rəha Lou kəmoteruh nati təuvir
min iətəm in təmol, kəni moteruh min
kəlkələh min kəutagət əfəməh əpəha
e Nīmə Rəha Uhgın, mautəni məmə,
“!Hosanə o Mipi Tefit!”

Mətəu nətəmi asoli əha, niəməha tə-
mol ilah. ¹⁶ Kəni kotəni = pən kəm Iesu
məmə, “?Nətətəu nati nak kəlkələh min
kəutəni, uə kəpə?”

Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə,
“Əuəh. Nəmotəfin, uə kəpə, nəghatiən
iətəmi kəti təməni kəm Uhgın iətəm
tətəni lanu lan məmə,

‘E nohli kəlkələh agin min mine nəpəou
min agin,

nəmol məmə ilah okotəni-vivi ik’.”^c

¹⁷ Kəni təməpəh ilah miet Jerusiləm
muvən e taun Petəni, məpili ikin.

Niği kəti fik təmaukei-aukei

(Mak 11:12-14,20-26)

¹⁸ Ləpləpin agin, Iesu təmitəlig = pən
min Jerusiləm, kəni nəumis tinus.

¹⁹ Kəni təmafə niği u fik e nikali suaru,
kəni təmuvən ohni mətəu təsehian
nəuan kəti, mafə əmə nimalin. Kəni
təni = pən kəm niği u məmə, “!Ko
nəsəuə minian!” Kəni rəueiu agin, niği
təmaukei-aukei.

²⁰ Nian rəhan nətəmiimi kəmoteruh
nati əha, kəni narmiləh təmiuvig, kəni
motəni = pən kəm Iesu məmə, “?Təhro

[§]21:9 Nipəti nəghatiən u “Hosanə” təni məmə, “əni-vivi.” Nətəmiimi kəməutəni
pətəgəm məmə Iesu in Məsaiə, iətəmiimi u Uhgın təməni məmə in otahli = pə məmə
otəsmiəgəh ilah.

**21:12 Afın-to e tiksınəri “Nīmə Rəha Uhgın” o nəhrunian natimnati nian Iesu
təmuven məhgi pətəgəm nətəmiimi e Nīmə Rəha Uhgın.

^z21:9 Sam 118:26

^a21:13 Aes 56:7

^b21:13 Jer 7:11

^c21:16 Sam 8:2

nigi əha fik təmaukei-aukei uəhai əmə lanəha?”^{††}

²¹ Mətəu Iesu təməni = pən məmə, “İətəni = pinə nipəhriənən məmə nəmə nautos nəhatətəən, kəni rəhatəmah nətəligiən təsoliən keiu, nəkotəhrun noliən nati nak iətəm iəmol e nigə u fik. Mətəu səniəmə in əmə əha, nəkotəhrun nəni-pənən kəm nitəuət əha məmə ‘Uvən miuvig mamnim əpəha ləuan-təhi,’ kəni otol nəuiətəmah.^d ²² Nəmə nəkotəhatətə, kəni onəkotos nati nak iətəm nəutətapuəh lan e nəfakiən.”^e

Nətapuəhiən o nepətəən rəha Iesu

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Iesu təmuvən e Nimə Rəha Uhgın, kəni nian təmətəgətun, pris asoli min mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, kəhuva ohni motəni = pən məmə, “?Natol natimnati min u e nepətəən rəha pəh? ?Kəni pəh təməfinə nepətəən ko?”

²⁴ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “İəkətapuəh = pinə min e nəghatiən kəti kəm təmah. Nəmə nəkotəfa nəghatiən kəti, kəni iəkəni = pinə kəm təmah məmə nepətəən nak iətəm iatol natimnati min u lan. ²⁵ ?Nepətəən rəha Jon təmsipən iə o noliən bəptais? ?Təmsipən e negəu e neai, uə rəha nətəmimi əmə?”

Kəni kəmotəni = pən kəm lah min məmə, “Nəmə kotəni məmə, ‘Nepətəən rəha Jon təmsipən e negəu e neai,’ kəni otəni məmə, ‘?Mətəu təhro nəsətəniən nipəhriənən lan?’ ²⁶ Mətəu nəmə kotəni məmə, ‘Rəha nətəmimi əmə,’ kitah

kəutəgin e nımənin nətəmimi ikinu rəueiu mətəu-inu nıkilah təhti məmə Jon in iəni kəti rəha Uhgın.”^f

²⁷ Tol lanəha, kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “İtəmah iəkotəruru.”

Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Kəni iəu min, ko iəsəniən kəm təmah məmə e nepətəən nak iatol natimnati min u lan.”

Nəghatiən əuhlin e suah mil keiu.

²⁸ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “?Təhro? ?Nikitəmah tətəhti məmə nak? Suah kəti, nətin iərman keiu. Kəni təmuvən məni = pən kəm iətəm iahgin lan məmə, ‘Nətik, uvən mol uək rəueiu əpəha e nasumiən.’ ²⁹ Mətəu nətin təməni = pən məmə, ‘İəkəpəh.’ Kəni matig məuhlin min rəhan nətəligiən, kəni muvən e nasumiən.

³⁰ “Kəni tatə təmuvən o nətin iətəm təkəku, məni = pən min kəm in nati kətiəh əmə. Kəni nətin təməni = pən məmə, ‘Əuəh, tatə, iəkuvən,’ mətəu təməpəh = pən e nasumiən.

³¹ “?Otəni-to məmə suakəku mil u in pəhruvən, təmol nəuia rəhan tatə?”

Kəni kəmotəni = pən məmə, “Suakəku iətəm iahgin lan.”

Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Əuəh, in əhruahru. Kəni iətəni = pinə nipəhriənən məmə, nətəmi kautos məni rəha takis, mine nipətan rəha suaru kəutəhuvən e Narmənigiən Rəha Uhgın aypən e təmah, ³² mətəu-inu Jon təmuva o təmah məmə otəgətun suaru rəha noliən əhruahru, kəni mətəu itəmah nə-

^{††}21:20 E Oltestimin, nigə u fik tatol nəmtətəən e nətəm Isrel. Iesu in təmol nigə u fik taukei-aukei məmə otəgətun nətəmi asoli rəha Isrel, okol nalpinən kəm lah. Uə təhmen əmə lanu məmə Uhgın otol nalpinən kəm nətəmimi min u kəsotolien nəuan uə məsotəfakiən kəm in (Aiseə 5:1-7 mine Jeremaea 8:4-13 rəhalau nəghatiən təhmen əhmen; eruh min Matiu 24:2 mine futnot). Mine Iesu təməgətun min lanu məmə otəgətun rəhan min nətəmimi o rəhalah nəhatətəən, u inu, rəhalah nəhtulien e Uhgın.

^d21:21 Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Kor 13:2 ^e21:22 Mat 7:7-11; 18:19

^f21:26 Mat 14:5

sotəniən nipəhriəniən lan. Nəti suah u iətəm təkəku tətəgətuən = pən itəmah. Mətəu nətəm kautos məni rəha takis, mine nipətan rəha suaru kəmotəni nipəhriəniən lan. Nəti suah iətəm tepət lan tətəgətuən = pən ilah. Kəni nəmoteruh pau nati əha, mətəu nəməsotəuhliniən itəmah e rəhatəmah noliən tərəh min, kəni məsotəniən nipəhriəniən lan.”^{‡‡g}

Nəghatiən əuhlin e nətəmimi tərəh nətəm kəutasum e nasumiən

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Kəni Iesu tətəkeikei mətəni məmə, “Otətəlig-to e nəghatiən əuhlin kəti min. Iətəmi asoli kəti rəha nasumiən, təmol nasumiən kəti e niləuis kəti kətəni məmə krep, u katol wain lan. Kəni mol kəlkəl e kəpiel muvən mitəlau lan. Kəni mol ikin kəti o noliən nimei nevig-evigien e nəua krep məmə nəhu krep otaiu kəni mol wain lan. Kəni mol nimə kəti iətəm in ilis məmə iətəmi otəri lan mətəsəl vivi o nasumiən o nati miəgəh min mine nətəmimi.”^{¶¶}

“Kəni təmegəhan = pən e nasumiən kəm nətəmimi məmə okotasum lan, kəni məuəri nəua krep, nəuvein rəhan, nəuvein rəhalah. Kəni miet muvən e nali-uəkiən ikin pisin pisin kəti.^h

³⁴ “Nian krep tinimarəg, kəni tahli = pən rəhan ioluək min məmə okəhuvən e nasumiən rəha krep, motətapuəh o nətəmimi nətəm kautol uək e nasumiən məmə okotəfən rəhan krep nəuətəin kəm lah.

³⁵ “Mətəu nətəm kautol uək e nasumiən kəmotəskəlim rəhan ioluək min, kəni motoh kəti, motohamu kəti, motəhti e kəpiel iətəm tatol kisil lan. ³⁶ Kəni tahli = pən min ioluək min nəuvein kəhuvən o lah, ilah tepət tapirəkis in min aupən. Kəni nətəmimi nətəm kautol uək e nasumiən kotol tərəh e lah e noliən əhmen min əmə məmə kəmotol e in min aupən. ³⁷ Naunun agin, tahli = pən nətin iərman tuvən o lah, kəni məni məmə, ‘İlah okotəkeikei motisiai nətik.’

³⁸ “Mətəu nian nətəmimi min kautol uək e nasumiən kəmotafu nətin, kəni kotəni = pən kəm lah min məmə, ‘İnu nəti iətəmi asoli iətəm otarməniğ e nasumiən nian rəhan tatə otimis. Pəh kəhuvən motohamu min, kəni motos nasumiən məmə rəhatəmah motarməniğ lan.’ⁱ ³⁹ Kəni kəmotəskəlim motatu pətigəm lan e nasumiən, kəni motohamu.”^j

⁴⁰ Kəni nian Iesu təmol naunun e nəghatiən əuhlin, kəni məni məmə, “?Tol lanu lan, nian iətəmi asoli rəha nasumiən otuva, kəni otol nak e nətəmimi nətəm təmegəhan = pən e nasumiən kəm lah?”

⁴¹ Kəni kəmotəni = pən məmə, “Otərəkin agin nətəm kotərəh min əha, mohamu ilah. Kəni uərisiğ, təpanegəhan e rəhan nasumiən əha tuvən e nəhlmi nətəmimi pisin nəuvein, kəni e nian əhruahru iətəm krep tatimarəg, ilah okotəfən nəuətəin rəhan.”

^{‡‡}21:32 Nətəmimi rəha nosiən takis mine nipətan rəha suaru, ilah kautol təfəgə tərəh, kəni ilah kotəhmen e suakəku u iətəm tepət lan. Aupən kəmotəhti nəuia Uhgın, mətəu uərisiğ ko kotol nati nak təməni. Nətəmi asoli rəha nətəm Isrel mine nətəm u kəsotəhatətəiən e Iesu kotəhmen e suakəku u iətəm təkəku. Kəutəni əmə e nəhlilah məmə kətolkeikei Uhgın kəni motol nəuiən, mətəu nəkilah isəu o Uhgın.

^{¶¶}21:33 Natimnati iətəm Iesu tətəghati lan e fes 33 tətəghati e noliən rəha noliən wain

^g21:32 Luk 3:12; 7:29-30 ^h21:33 Aes 5:1-2 ⁱ21:38 Mat 27:18

^j21:39 Hip 13:12

⁴²Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmotafin e Nauəuə Rəha Uhgín u, uə kəpə? Tətəni məmə, ‘Pos u iətəm nətəmimi rəha nuvləkinian nimə kəsotolkeikeiən motəpəh, in tinuva pos iətəm tol nəhgin o nolian nimə.”^{§§}

Iərməniḡ təmöl nati u, kəni in nati təuvir agin e nəhmtitah.^k

⁴³Tol lan əha, iətəni kəm təmah məmə Narməniḡiən Rəha Uhgín okos rəkis o təmah, kəni kəfən kəm nətəmimi min u nətəm okotol nəuialah. ⁴⁴Nəmə iətəmi kəti otaiu mələs pikin pos u, nikilkilin titəgit əgit. Uə nəmə pos u otəmei məməhli-ərain in, otəuvtəuvtə mərəh agin.”*

⁴⁵Nian pris asoli min mine Fərəsi min kəmotətəu nəghatiən əuhlin iətəm Iesu təməni, kəni kəmotəhrun məmə tətəghati e lah. ⁴⁶Kəni kinəutəsəl e suaru kəti məmə okotaskəlīm Iesu motləfən e kaləpus, mətəu kəutəgin e nimənin nətəmimi, mətəu-inu nətəmimi kəutəni məmə in iəni kəti.

Nəghatiən əuhlin e nauəniən asoli rəha marit

22 Kəni Iesu təməni min nəghatiən əuhlin kəti min məmə, ²“Nəghatiən əuhlin u tətəgəturn = pən Narməniḡiən Rəha Uhgín. Kig kəti iətəm təmöl əpenə-penə e nauəniən asoli o marit rəha nətín. ³Kəni mahli = pən rəhan noluək min məmə okəhuvən o nətəmimi min u nətəm təmahli = pən rəkis nəghatiən o lah məmə okəhuva

o nauəniən rəha marit. Mətəu kotəni məmə ko kəsəhuvaian.

⁴“Kəni tahli = pən rəhan noluək nəuvein min, məni = pən kəm lah məmə, ‘Əhuvən motəni = pən kəm nətəmimi min u nətəm iəmahli = pən rəkis nəghatiən o lah məmə, inol əpenə-penə rəkis e rəhak nauəniən. Rəhak kau min mine nətə kau min u kotasisi vivi, iəmoḡ rəkis ilah, kəni natimnati rəfin tinəhmen. Əhuva e nauəniən rəha marit.’

⁵“Mətəu kəsotətəliḡiən e noluək min, kəni motaiu atiti, kəti tatuvən e rəhan nasumiən, kəti tatuvən e rəhan bisnis. ⁶Kəni nəuvein kotaskəlīm noluək min rəhan, motol tərəh e lah, kəni motohamu ilah.¹ ⁷Kəni kig, niəməha təmöl pik. Kəni tahli = pən rəhan soldiə min kəhuvən, kəni motohamu nətəmimi min u nətəm kəmotohamu rəhan noluək min, kəni motasiəpən e rəhalah taun asoli.

⁸“Kəni məni = pən kəm rəhan noluək min məmə, ‘Kinol əpenə-penə rəkis e nauəniən rəha marit, mətəu nətəmimi min u iəmahli = pən rəkis nəghatiən o lah, nolian rəhalah təsəhmenian məmə okəhuva. ⁹Tol lanəha, əhuvən əpəha e suaru asoli min kəni motəni = pən kəm nətəmimi əpnəpin rəfin nətəm nəkotəruh məmə okəhuva e nauəniən rəha marit.’ ¹⁰Kəni noluək min kəməhuvən əpəha e suaru asoli min, kəmotuhəpumin nətəmimi rəfin u kəmotəruh ilah, nətəmimi nətəm kotəuvir mine nətəmimi min u nətəm kotərah, kəni ikin kətauən ikin təməriəuəh e nətəmimi.

^{§§}21:42 “pos” — Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “kəpiel.” E nian əha, nətəmimi kəmotol nimə e kəpiel. Kəni kəpiel keikei in kəpiel ləhtəni agin u tətəskəlīm nimə mətuvləkin nimə lan. Rəueiu u Tanna, nətəmimi tepət kəutol nimə e pos mine napət. Kəni pos iətəm in nati keikei in pos u iətəm tol nəhgin maskəlīm nəhgi nimə. Iesu tətəghati aru lan məmə in pos iətəm tol nəhgin.

*21:44 E kopi ətas min nəuvein rəha Niutestimin təuvir agin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris əupən, nəghatiən rəha fes 44 u tikə.

¹¹“Mətəu nian kig təmuva meruh nətəmimi, təmeruh min iətəmimi kəti əha ikin iətəm təsuvənian e napən rəha marit. ¹²Kəni kig təməni = pən məmə, ‘?İəu kəti, nəməhro? ?Nəmuva imə mətəu nəməsuvənian e napən rəha marit?’ Kəni suah u tinəruru nuhalpinian nəghatian rəhan. †

¹³“Kəni kig təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, ‘Otəlis-ərain nəhlmin mine nəhlkin, kəni motəraki pətigəm əpəha e napinəpuian ikin katasək ikin, kəni katigət-ərain nəhluvətəmi ikin.’”^m

¹⁴Kəni İesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Tol lanəha mətəu-inu nətəmimi tepət, kətahli = pən nəghatian o lah, mətəu nəuan nəuvein əmə nətəm katitəpin ilah.”

Takis rəha Kig Sisə

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵Kəni Fərəsi min kəməhiet məhuvən motol nəghatian ekəu-ekəu min məmə otiuvi = pən İesu o nəniən nəghatian kəti iətəm təsəhruahruian.ⁿ ¹⁶Kəni kotahli = pən rəhalah nətəmimi kəhuvən o İesu ilah nətəmimi rəha pati rəha Herot. Kəni motəni = pən məmə, “İəgətun. İəkotəhrun məmə ik iətəmi

əhruahru, kəni mətəgətun pəhriən suaru əhruahru rəha Uhgın. Nəsoliən məmə nətəligiən rəha nətəmimi okotiuvi rəkis rəham nətəligiən, mətəu-inu natol təhmen-əhmen əmə kəm nətəmimi rəfin, nəmə in iətəmi asoli uə iətəmi əpnəpin əmə. ¹⁷Kəni əni-to kəm timah rəham nətəligiən e nati u. ?Təhruahru məmə okətəu = pən takis kəm Kig Sisə, uə kəpə?”

¹⁸Mətəu İesu tinəhrun rəhalah nətəligiən tərəh min, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “!İtəmah kəuit kəsə min! ?Təhro nəutalkut məmə nəkotol kekəu-ekəu ohni iəu? ¹⁹Otəgətun-to məni iətəm katətəu takis lan.” Kəni kotos məni †məhuva kəm in, ²⁰kəni təməni = pən kəm lah məmə, “?Narmi pəh u, kəni nərgi pəh u e məni u?”

²¹Kəni kəmotəni = pən məmə, “Kig Sisə.”

Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “Narmın tətəgətun məmə inu in nati kəti rəhan pəhriən. Kəni tol lanko, nak u rəha Kig Sisə, otəfən kəm Kig Sisə. Kəni nak u rəha Uhgın, otəfən kəm Uhgın.”^o

²²Nian kəmotətəu nəghatian əha, narmilah təmiuvig. Kəni kəmotəpəh İesu motəgim.⁴

[†]22:12 Nətəmimi nəuvein rəha noliən stadi e Baebol ilah nikilah təhti məmə kig təməfən napən rəha marit kəm nətəmimi rəfin məmə okəhuvən lan, mətəu inkonu kəmos əpnəpin əmə nətəmimi nətəm kəmafı ilah e suaru min. Mətəu iətəmimi u nikin təməhti məmə otəsuvənian e rəhan napən əha kəməfən məmə otuvən lan, inu noliən u tətəgətun məmə in təsisiaien kig mine nətin.

[‡]22:19 Məni iətəm kəmos məhuva in koin kəti, nərgin u “tənarıəs,” iətəm təhmen e 1,000 vatu.

⁴22:22 Nəmə İesu tuhalpin kəni məni məmə okəsotətəouiən takis, in otol nati kəti nətəm Rom nikilah otəsəgəniən ohni, kəni ko kətəhrun nələsiən in. Nəmə in tuhalpin məni məmə okotəkeikei motətəu takis, kəni in otol nati kəti nətəm İsel nikilah otəsəgəniən ohni, kəni okotələs in. Mətəu rəhan nuhalpinian in tol pisin, rəhan nəghatian təməu nikilah e nati əha: u niki iətəmimi. Kəni ilah kəməsotələsiən in mine ilah kəmotəuit pəhriən e nəghatian əha.

**Nian Uhgin otosmiægäh
nätämimi e nimisiän.**

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³E nian äha inäha, Satusi min kämähuva o Iesu. Ilah kätüni mämä nätämimi okäsoämiegäh miniän e nimisiän. Këni kotäni = pän käm Iesu mämä,^p ²⁴“Iägätun. Mosis tämäni käm tah mämä, nämä iärman këti otimis, këni mæpäh rahan pätan, këni mäsuäläsian nätülu këti mine, këni pian otäkeikei mit pätalimis äha, mämä okuäläs nätülu këti ko, këni suakäku u otos nimei rahan tatä asoli äpaha tinimis räkis.^q

²⁵“Këni ikin äha imatimah ikin, näman ilah säpin, u rähalah tatä këtiäh. Këni iätäm tepät e lah tæmaupän mit pätan këti, këni mäsuäläsian nätülu këti, këni mimis. Këni pian iätäm tatol keiu lan tit pätalimis. ²⁶Këni in min tämimis mäseläsian nätin këti, këni iätäm tatol kisil lan mine ilah räfin mähuven mätauarus = pän iätäm tatol säpin, kämotol nati këtiäh ämä. ²⁷Këni ämeiko, pätalimis timis. ²⁸?Tol lanäha, äni-to käm timah mämä, e nian iätäm Uhgin otosmiægäh nätämimi lan e nimisiän, pätan äha in raha päh, mätau-inu ilah räfin äha säpin kämotol marit e pätan äha?”

²⁹Këni Iesu tämäni = pän käm lah mämä, “Itämah nämotäni aräpän rähätämah nęghatiän mätau-inu näsoätärünian Nauäuä Raha Uhgin mine näsanänian rahan. ³⁰Nian Uhgin otosmiægäh nätämimi e nimisiän, këni nätämimi okäsoätolian marit, okotähmen e nagelo min äpaha e negäu e neai. ³¹?Nämotafin uä kæpæ, Nauäuä Raha Uhgin iätäm tätęghati e nian Uhgin otosmiægäh nätämimi e nimisiän? Tätäni mämä, ³²‘Iäu Uhgin raha

Epraham, iäu Uhgin raha Äisäk, këni iäu Uhgin raha Jekæp.”^r In säniämä Uhgin raha nätäm kämohmis, mätau in Uhgin raha nätämimi nätäm kätümiægäh, tähmen = pän min e suah milahal, u nati äpnäpin nipätülahal tämimis nuväh räkis, mätau narmilahal tätätig ähanäh u räueiu.”

³³Nian nimänin nätämimi kämotätäu nęghatiän äha, narmilah tämiuvig o nęgätünian rahan.

Lou iätäm in ilis pik

(Mak 12:28-34)

³⁴Nian Faräsi min kämotätäu mämä Iesu tæmasisig e nohli Satusi min e rahan nęghatiän, këni Faräsi min kämähuva këtiäh. ³⁵Këni këti iätäm tährun pik Lou, tämäni = pän nęghatiän këti käm Iesu mämä Iesu otäni nęghatiän këti täsährü-ährüian, mämä ³⁶“Iägätun. ?Lou pährüvæn raha Uhgin u in ilis pik?”

³⁷Këni Iesu tämäni = pän mämä, “Näkäkeikei molkeikei Iärmänig Uhgin rähäm e nikim räfin rähäm, mine nätäligian räfin rähäm, mine nämiægähian räfin rähäm.”^s ³⁸Inu in Lou iätäm tætaupän këni in ilis pik. ³⁹Këni Lou iätäm tatol keiu lan, in iuäkir tähmen ämä, mämä, ‘Näkäkeikei molkeikei ik këti tähmen ämä mämä näkolkeikei aru ik.”^t ⁴⁰Këni Lou mil u keiu, ilau näukäti Lou räfin, mine nauäuä raha iäni min räfin aupän.”^u

Kristo in näti päh

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹Këni e nian Faräsi min kätütuha-pumin ilah min, Iesu tämäni = pän mämä, ⁴²“?Nikitämah tähti mämä nak, e Kristo iätäm Uhgin tämäni mämä otahli = pa? ?In tatsipän e näuaniläuis raha päh?”

^p22:23 Uäk 23:8 ^q22:24 Dut 25:5 ^r22:32 Eks 3:6 ^s22:37 Dut 6:5

^t22:39 Lev 19:18; Mat 7:12 ^u22:40 Rom 13:10; Käl 5:14

Kəni ilah kotəni = pən məmə, “In mipi Kig Tefit.”^v

⁴³Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Mətəu təhro e Tefit, iətəm tətəghati e Narmin Rəha Uhgın, tətəuin e Kristo məmə ‘Iərməniġ.’ Mətəu-inu tətəni məmə,

⁴⁴‘Iərməniġ Uhgın təməni = pən kəm rəhak Iərməniġ məmə,

“Əharəġ u e rəhak maru, ikin ima nəsanəniən mine nisaiəni,

mətəuərus = pən iəu iəkələs iahu rəham tikimir min

məlin = pən ilah əpəha ləhtəni e nəhlkəm,

məmə nətərməniġ e lah.”^w

⁴⁵?Kəni nəmə Tefit tətəuin e Kristo məmə ‘rəhak Iərməniġ,’ kəni otəhro məmə Kristo in mipi Tefit tərəh?”

⁴⁶Kəni iətəmimi kəti təruru nuhalpiniən nəghatiən rəha Iesu. Kəni e nian əha matuvən, kəmotəġin e nətapuəhiən e nəghatiən kəti min.

Iesu təmagət əskasik e nəġətun min rəha Lou mine Farəsi min

(Mak 12:38-40; Luk 11:37-54; 20:45-47)

23 Kəni Iesu təməni = pən kəm nimənin nətəmimi, mine rəhan min nətəmimi məmə, ²“Nəġətun min rəha Lou mine Farəsi min kautos nəpətiən məmə okotəni pətiġəm Lou rəha Mosis kəm təmah. ³Tol lanəha,

nəkotəkeikei motohtəu = pən kəni motol natimnati min rəfin iətəm kəutəni kəm təmah. Mətəu nəsotoliən kəmə ilah u kəutəni əmə nati, mətəu ilah kəsotoliən nati iətəm kəutəni pətiġəm. ⁴Kəutəkeikei o nətəmimi məmə okotohtəu = pən lou əskasik min iətəm kotəhmen e katipə fiġəm, mətəu ko ilah kəsotəfəniən nəuanəhlmilah məmə okotasiru e lah.

⁵“Natimnati rəfin iətəm ilah kautol, kautol əmə məmə nətəmimi okoteruh. Nəkotəhrun pauis kəti kətəni məmə failaktri iətəm nətəmimi kəmotəipei = pən nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın ikin, konu motəlis rəhn-kəpə lah mine nəhlmilah lan.[§] Mətəu rəha nəġətun min rəha Lou mine Farəsi min, rəhalah pauis in iahgin tapirəkis. Kəni nəkotəhrun niləuis əlkələh min iətəm kəutəhku = pən e nipəġnəmti kot min, iətəm tətəġətun məmə iətəmimi in tətəhtul əskasik o nitəu-pəniən Lou. Mətəu rəha nəġətun min rəha Lou mine Farəsi min, rəhalah niləuis təfəməh pik.^x ⁶Kəni e lafet min, ilah kətolkeikei ima nisaiəni, kəni e nimə rəha nuhapuminian, ilah kətolkeikei məmə okotəharəġ e jeə aupən. ⁷Kəni e ikin katol makit ikin, ilah kətolkeikei məmə nətəmimi kotəni təuvir kəm lah, kəni məutəuin e lah

§23:5 “pauis” — inu bokis əkəku kəti kəmol e nilosi kau. Kəmətei rəkis = pən nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın e letə əkəku aġin motəipei = pən lan (Eks 13:1-10, 11-16; Dut 6:4-9; 11:13-21). Nətəmimi kəmotol lanəha mətəu-inu kəmotolkeikei məmə otol nəghatiən iətəm tətətiġ e Dut 6:8 mine 11:18. Kəni nəman min u nətəm Isrel min rəfin nətəm kinotos rəkis nu tatin, ilah okotəfən pauis min əha nian tēpət, kəni nian rəfin e nian rəha nəfakiən. Kətəlis e nipənəġin mine nəhlmin məuil e niləuis kəmol e nilosi kau. E nəghatiən Inglis, kətəni pauis min əha məmə, “Phylacteries.”

^v22:42 Jon 7:42 ^w22:44 Sam 110:1; Mat 26:64

^x23:5 Eks 13:9; Nam 15:38-39; Dut 6:8; Mat 6:1

məmə ‘Rapai’ u nīpətīn tēni məmə ‘iəgətun katisiai.’**

⁸“Mətəu sotolīan məmə nətəmimi okotauin e təmah məmə ‘Rapai,’ mətəu-inu rəhatəmah iəgətun katisiai kətīah əmə, kəni itəmah piatəmah min. ⁹Kəni sotauinīan e iətəmi kəti u e nəhue niftəni məmə, ‘Tatə, iətəm katisiai,’ mətəu-inu Tatə rəhatəmah kətīah əmə əpəha ilis e negəu e neai. ¹⁰Kəni sotolīan məmə nətəmimi okotauin e təmah məmə, ‘Iəgətun,’ mətəu-inu rəhatəmah iəgətun kətīah əmə, Kristo iətəm Uhgīn tətəni məmə otahli = pa. ¹¹Iətəmimi u in tepət e təmah, in təkēikei muva ioluək rəhatəmah. ¹²Tol lanəha mətəu-inu, iətəmimi iətəm otəfəri aru in, Uhgīn otosiahu, kəni iətəmimi iətəm otosiahu aru in, Uhgīn otəfəri.^z

¹³“!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahīan asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiūə min! Nəutasisig e suaru o nətəmimi o nuvənīan matig ahgəl Narmənīgīan Rəha Uhgīn. Mətəu itəmah nəsəhuvənīan, kəni nəsotegəhanīan məmə nətəmimi kəhuvən ikin, nati əpnapīn ilah kolteikei məmə okəhuvən.^{††}

¹⁵“!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahīan asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiūə min! Nikitəmah tagīan əmə məmə nəkəhuvən isəu e negəu, uə e nali-

uəkīan əmə o nuvənīan e niftəni pišin pišin min məmə nəkotīuvi = pa iətəmimi kətīah əmə e nəfakīan rəhatəmah. Mətəu nīan iətəmimi kəti tatos nolīan min əha rəhatəmah, kəni tətūva iətəmi tərāh tapirəkis itəmah, kəni nəmotol məmə in otəkēikei mos nalpīnīan e nīgəm asoli tapirəkis itəmah.

¹⁶“!Kəsi, nərahīan asoli otuva o təmah nətəm nautit nətəmimi mətəu nəhmtītəmah təpis! Itəmah nəutəni məmə, ‘Nəmə iətəmi kəti tatos nonauvil e Nīmə Rəha Uhgīn məmə otol rəhan nəghatīan tətəhtul əskasik, nəmə təsolīan, mətəu in nati əpnapīn əmə. Mətəu nəmə iətəmi kəti tatos nonauvil e aiən u kol tətoraip-oraip rəha Nīmə Rəha Uhgīn, kəni in otəkēikei mol nəuiān iətəm təmos nonauvil ohni.^a ¹⁷!Itəmah nətəm nəkotalməli, nəhmtītəmah təpis! ?Naku u in ilis, aiən u kol tətoraip-oraip, uə Nīmə Rəha Uhgīn iətəm tatol aiən u tətəsim? ¹⁸Kəni nəkotəni min məmə, ‘Nəmə iətəmi kəti tatos nonauvil e oltə, in nati əpnapīn əmə. Mətəu nəmə iətəmi kəti tatos nonauvil e sakrifais iətəm tətəharəg lan, kəni in otəkēikei mol nəuiān iətəm təmos nonauvil ohni.’ ¹⁹!Itəmah nətəm nəkotalməli, nəhmtītəmah təpis! ?Nak u in ilis, sakrifais uə oltə iətəm tatol sakrifais tətəsim? ²⁰Tol lanəha, iətəm tatos

**23:7 Nəmə iəgətun rəha Lou təmaliuək mətuvən iuəkīr ohnik, nəkəhtul e nisīaiān, kəni nəkəni təuvīr kəm in, mauīn lan məmə, “iətəmi asoli,” uə “Rapai.” Kəni nətəm Isrəl kəutauin e rəhalah nəgətun asoli min nətəm ilah ilis pik məmə, “Rapai,” u nīpətīn tēni məmə “iətəmimi in ilis” uə “iətəmimi tətəmki nətəmimi” uə “iəgətun katisiai.”

††23:13 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətēi e nəghatīan Kris aupən, nəghatīan pišin kəti min əha ikin iətəm tatilpīn nəghatīan u mətəni məmə, “¹⁴Kəsi, nəhməin asoli otuva o təmah nəgətun min rəha Lou, mine Farəsi min. !Itəmah nəfaki eiūə min! Nəutakləh e natimnati rəha pətālimis min, mətəu nīan kətīah əmə, nautol nəfakīan əfəməh min məmə nətəmimi okotīsiai itəmah. E nolīan əha, rəhatəmah nalpīnīan otəskasik təhmin min.”

^y23:11 Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

^z23:12 Job 22:29; Prov 29:23; Luk 14:11; 18:14 ^a23:16 Mat 15:14

nonauvil e oltə, pəhriən, tatos nonauvil e oltə mine natimnati rəfin iətəm tətəharəg lan. ²¹ Kəni iətəm tatos nonauvil e Nimə Rəha Uhgın, pəhriən tatos nonauvil e Nimə Rəha Uhgın mine Suah u tətətig ikın. ²² Kəni iətəmi tatos nonauvil e negəu e neai, pəhriən tatos nonauvil e jeə rəha kig u in rəha Uhgın, kəni tatos nonauvil e Suah u tətəharəg-pəri lan.^b

²³ “!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiüə min! Nautəfən tait rəhatəmah e natimnati rəfin muvən mətəuarus = pən e nimali nigı əlkələh min agin nəmiəvilah tətəpien u kətəfən e nauəniən, kətəni məmə minit, mine til, mine kumin. Mətəu nəutəpəh nati asoli e Lou, inu iətəmi tətəl təhruahru kəni məhmen-əhmen əmə kəm nətəmi, kəni mətasəkəhruin nətəmi, kəni tətəl nian rəfin nati iətəm təkəikei matol. Təuvir nautol lou əlkələh min, mətəu nəkotəkəikei mautol lou asoli min, mətəu kəpə, nəsotolien.^c ²⁴ !Itəmah nautit nətəmi mətəu nəhmtitəmah təpis! !Itəmah nətəmi nəutəsəl e mənman e rəhatəmah kap məmə o nəsotəgeiən, mətəu nautəgei nati miəgəh asoli u kau!

²⁵ “!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiüə min! Nautol nolien min nəuvein məmə nətəmi nikilah otəhti məmə itəmah nəkotəhruahru kəni rəhatəmah nolien min kotəuvir. Mətəu əpəha imə e nikitəmah, itəmah nəumis min, kəni nian

rəfin nautol əmə natimnati tərəh min iətəm tətətig e rəhatəmah nətəligiən. Itəmah nəkotəhmen e kap mine pilet min. Nəutafəl vivi ihluə e kap mine pilet, mətəu əpəha imə tamikmik məri-əuəh e nəpieniən rəha nəmnəmitiən.^d ²⁶ !Itəmah Farəsi min, nəhmtitəmah təpis! Otaupən motafəl əpəha imə e kap mine pilet, kəni ihluə min e kap mine pilet, in təuvir təsamikmikien, u nipətin tol lanu lan. Otaupən motol nikitəmah təhruahru, kəni uərisig, rəhatəmah nolien min otəhruahru min.

²⁷ “!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiüə min! Nəkotəhmen e suvət rəha nətəm kəmoħmis iətəm kəmuħ e pen ruən. Ihluə nətəmi koteruh məmə təuvir, mətəu əpəha imə tərəuəh e nikilkili nətəm kəmoħmis, mine natimnati rəfin iətəm tamikmik.^{††e} ²⁸ E nolien əhmen min əmə, ihluə, e nolien rəhatəmah, nətəmi, nikilah tətəhti məmə itəmah nəkotəhruahru. Mətəu imə, e nikitəmah, nəkotərəuəh e nəghatiən nəkotəni məsotolien, mine nolien tərəh agin min.^f

²⁹ “!Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah! !Itəmah nəfaki eiüə min! Nəutəvləkin nimə e kəpiel rəha suvət rəha iəni aupən mine nətəm kotəhruahru, kəni mautol nahlu e kəpiel, kəni mautol malə-malə lan. ³⁰ Kəni nəkotəni = pən məmə, ‘Nəmə itimah iəmotətig e nian min rəha tıpıtah min, ko itimah iəməsotasiruiən e lah motohamu iəni min.’ ³¹ E nəghatiən

††23:27 Lou rəha nətəmi Isrel təni məmə, nian iətəmi kəti tatek nipəti iətəmi kəti tinimis, kəni tamikmik e nəhmti Uhgın o nian səpin. Kəni təkəikei mıtəu = pən nolien rəha neikuasiən məmə rəhan namikmikien otikə. Nəmə təsolien nolien əha, kəni nətəm Isrel kotəkəikei motəpəh in. In səniəmə iətəmi Isrel u rəueiu. Afin e nauəuə u Namba jəptə 19.

^b23:22 Aes 66:1; Mat 5:34 ^c23:23 Lev 27:30; Maeka 6:8 ^d23:25 Mak 7:4

^e23:27 Uək 23:3 ^f23:28 Luk 16:15

əha, nautəni pətīgəm məmə itəmah nəuaniləuis əhruahru rəha tipitəmah min aupən nətəm kəmotohamu iəni min əha, kəni nəkotəhmen əhmen əmə e lah.^g
³² Kəni təuvir əmə, itəmah nəkotəkeikei motol naunun e uək iətəm tipitəmah min kəmotətuəuin.

³³ “!Itəmah sineik min, mine nəti sineik min! ?Nikitəmah təhti məmə ko nəkotəgim e nalpinian e nigəm asoli? !Kəpə!^h ³⁴ Tol lanəha, iəkahli = pīnə iəni min, mine nətəm koteinatig, mine nəgə-tun min. Nəuvein, itəmah onəkotohamu ilah motətu-pəri ilah e nigə kəməluau, nəuvein onəkotalis motoh ilah əpəha e nimə rəha nuhapuminian rəhatəmah, kəni nəuvein nəkotəgəu rəkis ilah kohiet e taun kəti mohiet məhuvən e kəti. ³⁵ Kəni tol lanəha, itəmah onəkotos nalpinian rəha nətəmimi nətəm kəmotohamu nətəmimi rəfin nətəm kotəhru-ahru, iətəm tətəuəuin e Epilⁱ iətəm təhru-ahru, muvən mətəuarus = pən Səkaraea, nəti Perekaea,^j iətəm tipitəmah min kəmotohamu e Nimə Rəha Uhgīn nəlugin e oltə mine nimə.^k ³⁶ Iətəni pəhriən kəm təmah məmə, nalpinian rəfin u otuva o nətəm Isrel nətəm kəutatig u rəueiu.

³⁷ “!Əui, kəsi, nətəm Jerusiləm! Itəmah nəutohamu iəni min rəha Uhgīn, kəni nətəmimi nətəm Uhgīn təmahli = pa kəm təmah, nəutahtimu

ilah e kəpiel apin, inəha nətəmimi u rəha Uhgīn nətəm kautos nəghatien rəhan. Nian tepət iətigaru əfəməh e nəhlmək məmə iəkos vivi itəmah, təhmen = pən e mənig iətəm tatuu nenətin min e nikəuvkəuvin, mətəu nikitəmah təsəgəniən, kəni mətəpəh iəu. ³⁸ Otafu-to. Uhgīn tinəpəh itəmah, rəhatəmah nimə nərahien otələs, kəni nati tikə ikin.^l ³⁹ Kəni iəkəni kəm təmah məmə, nati əha in nipəhriənian mətəu-inu onəsoteruh minian iəu mətəuarus nəkotəni məmə,
 “!Iərmənig Uhgīn tətətig ilau suah u iətəm tətəva e nərgin.”^{m§§}

Nəmtətien min rəha naunun nian

(Mak 13:1-37; Luk 21:5-36)

24 Iesu təmiet e Nimə Rəha Uhgīn maliuək matuvən, kəni rəhan min nətəmimi kəhuva motəni = pən kəm in məmə oteruh-to nimə min u kəmol e kəpiel min əpəha e Nimə Rəha Uhgīn. ² Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Əuəh, oteruh-to nimə min əha. Nipəhriənian iətəni kəm təmah məmə nimə min əha nətəmimi okotəharəg-rəg kəpiel min e lah. Ko kəpiel kəti təsəməhliən e nimein.”ⁿ

³ Kəni uərisig lan, Iesu təmaliuək ilah rəhan min nətəmimi məhuvən əpəha e Nitəuət Rəha Nigə U Olif kəni mətəharəg.

^{¶¶}23:35 E nauəuə rəha nətəm Isrel, Epil in iətəmimi əhruahru iətəm kəmaupən agin kohamu, kəni Səkaraea in naunun.

^{§§}23:39 1. Nipilga nətəmimi u kəmotol stadi vivi e Baebol, kotəni məmə nəghatien u, u təmietigəm e Oltestimin in tətəni lanu: Nətəmimi nəuvein ko kəsotəuhlinian ilah məmə kəhuva o Uhgīn mine ko kəsotəhatətəien e Iesu məmə in otosmiəgəh ilah. Nati ənpərin nəmə ilah kəmotol nolien min tol lanəha, kəni e nian Uhgīn o takil nətəmimi, ilah min okotəkeikei motəni məmə, nipəhriənian, Iesu in Iərmənig, kəni okotəfəri nərgin, Kol 2:9-11. 2. Mətəu nətəmimi min nəuvein u kəmotol vivi stadi e Baebol ilah kotəni məmə Iesu in tətəghati e nian kəti u in otəpanuva e nəhue niftəni. Kəni e nian əha, nətəm Isrel ilah okəhuva nəkəlası min e lah kəni okotəhatətə e Iesu məmə in Iosmiəgəh rəhalah.

§23:31 Uək 7:52 ^h23:33 Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 ⁱ23:35 Jen 4:8; Hip 11:4

^j23:35 Sek 1:1 ^k23:35 2Kron 24:21 ^l23:38 1King 9:7-8; Jer 22:5

^m23:39 Sam 118:26; Luk 13:34-35 ⁿ24:2 Luk 19:44

Kəni rəhan min nətəmimi kotagim rəkis e nətəmimi məhuva pişin əmə ohni motəni = pən məmə, “?Əni-to məmə natimnati min u okəhuva e nian nak, kəni nəmtətian nak otol əpu məmə rəham nuvaian mine naunun nian tinuva iuəkir?”

⁴Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Oteh vivi itəmah məmə iətəmimi kəti otəseiuəian e təmah, ⁵mətəu-inu nətəmimi tepət okəhuva motos nərgək motəni məmə, ‘Təu Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahlı = pa,’ kəni okoteiuə e nətəmimi tepət.” ⁶Onəkotətəu nanusiən min rəha nəluəginian min, kəni onəkotətəu nəghatian əpnəpən min məmə nətəmimi kəutəluəgin. Mətəu onauteh vivi itəmah məmə nəsoətəginian. Natimnati min əha okotəkeikei məhuva motol nıpəhrəian lan, mətəu naunun nian otəpanuva. ⁷Negəu min okotoh negəu min, kəni nitəni min okotoh nitəni min. Nəumis otan, kəni nəmig otəlauəl e ikin min tepət. ⁸Natimnati min əha, ilah nətuəuinian əmə rəha nərahian, təhmen e pətan iətəm tinətuəuin mətətəu nahməian o neməkian.

⁹“E nian min əha, nətəmimi okotegəhan = pən e təmah məmə okol nərahian kəm təmah, kəni kohamu itəmah, kəni nətəmimi rəha nitəni min rəfin okotəməki e təmah mətəu-inu o nərgək.” ¹⁰Kəni e nian min əha, nətəmimi tepət okotəpəh rəhalah nəhatətəian, kəni okotegəhan = pən e lah min e nəhlmi tikimir min rəhalah, kəni motəməki e lah min, ¹¹kəni iəni eiua min tepət okəhuva moteiuə e nətəmimi tepət.” ¹²Mətəu-inu nərahian tinəpət, iuəkir nətəmimi rəfin rəhalah nolkeikeian o Uhgın otikə, ¹³mətəu iətəmimi iətəm tətəhtul

əskasik mətəuarus naunun nian, Uhgın otosmiəgəh in.” ¹⁴Kəni nanusiən təuvir əha rəha Narməniəgian Rəha Uhgın, okəni pətigəm ikin min rəfin e nəhue niftəni, məmə suaru əha ikin rəha nitəni min rəfin o nətəliəgian, kəni naunun nian otuva.” ⁵

¹⁵“Təni u Daniəl təməghati e nati kəti kətəni məmə, ‘nati iətəm Uhgın təsolkeikeian, kəni matol Nimə Rəha Uhgın təsasimian’” (*nian iətəmi kəti tafin nati u, pəh otətəlig e nıpətin*). Tol lanəha, nian nati tərəh əha tətəhtul e Nimə Rəha Uhgın, ¹⁶kəni itəmah nətəm nəutətig Jutiə, nəkotaiu motagim məhuvən motəhluaig e nitəuət min. ¹⁷Nəmə iətəmimi tətəmeig ihluə e rəhan nimə, ko təsuvəniən imə mos min rəhan natimnati.” ¹⁸Nəmə iətəmimi əpəha e nasumian rəhan, ko təsitəlig-pəniən lahuənu mos rəhan kot. ¹⁹!Kəsi! Nahməian asoli o nıpətan nətəm kəmotol nərfiləh mine nıpətan kəutəfən nah kəm nəpəou min. E nian əha okotos pik nahməian. ²⁰Təuvir nəkotəfəki məmə onəsotəgimian e nərahian əha e nian rəha nətəpuian, uə e nian rəha Sapət, ²¹mətəu-inu e nian əha, nərahian asoli otuva iətəm iətəmimi təsafuiən tol lanəha əupən mətəuarus = pa u rəueiu, kəni ko nərahian asoli kəti min tol lanəha otəsuva minian nian kəti təhmen e inəha.” ²²Kəni nəmə Uhgın təsətəi əkuəkirian nian rəha nərahian əha, ko iətəmimi kəti təsəmiəgəhian. Mətəu Uhgın tətətei əkuəkir rəkis nian əha o rəhan min nətəmimi nətəm tinitəpən rəkis ilah.

²³“E nian əha, nəmə iətəmi kəti otəni = pinə kəm təmah məmə, ‘!Otəfu-to, inu Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otəpanahli = pa!’ uə

^o24:5 Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 ^p24:9 Mat 10:22

^q24:11 Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 ^r24:13 Mat 10:22 ^s24:14 Mat 28:19

^t24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 ^u24:17 Luk 17:31 ^v24:21 Dan 12:1

‘In əpəha!’ sotəniən nīpəhriənīən lan,^w 24 mətəu-inu nətəmimi nəuvein okəhuva motəni məmə ilah Kristo, mine iəni eiua min okəhuva, kəni ilah okotol nəmtətīən asoli min, mine nati apispis min məmə okoteiua e nətəmimi nətəm Uhgīn təmitəpīn rəkis ilah, nəmə ilah kotəhrun noliən.^x 25 Nikitəmah otəkeikei mətəhti vivi nəghatīən min u iətəm iəmāni rəkis kəm təmah, uərisig natimnati min u okəhuva motol nīpəhriənīən lan.

26 “Tol lanəha, nəmə iətəmi kəti təni kəm təmah məmə, ‘In əpəha, ikin təpiə-məpiə ikin,’ səhuvəniən. Uə iətəmi kəti təni məmə, ‘In əpə imə,’ nəsotəniən nīpəhriənīən lan,^y 27 mətəu-inu nian Nəti Iətəmimi otitəlig = pa min, otuva uəhai əmə, kəni nətəmimi rəfin okoteruh in, təhmen e noraiپیən iətəm təmoraiپ masiə misipəsi muva məsəu-pahav rəfin əpə ilis e niməgəuagəu.^z 28 Nian tiapīn min tepət kinotəri, kəni nəkotafu mənig min ləuantəhi kəhuva.* E noliən əhmen min əmə, nian nəkotərūh nəmtətīən min əha, nəkotəhrun məmə otəsuvəhiən iəkuva min.^a

29 “Nian əhruahru nərahīən əha otol naunun, kəni ‘mitigar otəpīs agin,

kəni məuiğ otəsasiə minīən, kəni məhau min okotəmei e neai, kəni Uhgīn otələuəl e nəsanəniən e nati iəkis min əpəha e neai.^{b†‡}

30 “E nian əha, nəmtətīən rəha Nəti Iətəmimi okeruh pətīgəm əmə e neai, nətəmimi e negəu min rəfin e nəhue niftəni okotasək e nəginīən. Kəni okoteruh iəu, Nəti Iətəmimi iəkuva e nəpuə e neai e nəsanəniən mine nepətīən əhagəhag asoli rəha Uhgīn iətəm otasiə mitələu lak.^c 31 Kəni iəkahlī = pən rəhak nagelo min kohiet nian okotətəu təui otasək əfəməh, kəni ilah okəhuvən ikin min rəfin e nəhue niftəni, motos rəkis rəhak min nətəmimi nətəm Uhgīn təmitəpīn rəkis ilah, kəni motuhapumīn ilah kətīəh.^d

32 “Nikitəmah otəkeikei mətəhti nigī u fik.^f Nian əhruahru iətəm nəhlmin min kinəutətəuəuin mauteviə, kəni nimalin min kinəutəpīlpil, itəmah nəkotəhrun məmə nian əha inəha iətəm nəkotəsum lan rəhatəmah. 33 Kəni e noliən əhmen min əmə, nian nəkotərūh nəmtətīən min əha, onəkotəhrun məmə otəsuvəh aginīən iəkuva min. 34 İatəni pəhriən kəm təmah məmə nətəmimi nətəm kəutətig u rəueiū, ko kəsəhmīs rəfinīən mətəuarus natimnati min əha okəhuva

*24:28 Nəghatīən əhruahru rəha Kris tətəni məmə, “Nian nati miəgəh kəti təmimīs, nəkotafu kueriə min kəhuva məmə okoton.”

†24:29 Məta “nəsanəniən min əpəha e neai” tətəgətun = pən narmin min, uə nəmə təhro natimnati təhmen = pən e mitigar mine məuiğ əpəha e neai.

‡24:29 Aupən aupən agin, nian Uhgīn təmol natimnati min rəfin, e nian təm tatol kəvət lan, in təmələhu = pən mitigar mine məuiğ mine məhau e neai (Jen 1:14-19). Mətəu e fes 29, kotərūh məmə təmos rəkis min ilah. Nəghatīən əhmen min u tətətig min e ikin min tepət e Oltestimin, nian Uhgīn tətəghati e nian in otakil nətəmimi lan. Afin-to fes min u: Aes 13:9-13; 24:21-23; 34:4; Esik 32:7-8; Joel 2:10,31; 3:15; Amos 8:9; 2Pitə 3:10; Nəh 6:12-13.

§24:32 Nigī u fik təhmen e niməh.

w24:23 Mat 24:5 x24:24 Dut 13:1-3; 2Təs 2:8-9; Nəh 13:13-14

y24:26 Luk 17:23-24 z24:27 Mat 24:37-39 a24:28 Luk 17:37

b24:29 Aes 13:10; 34:4; Esik 32:7; Joel 2:10,31; 2Pitə 3:10; Nəh 6:12-13

c24:30 Dan 7:13; Sek 12:10; Nəh 1:7 d24:31 1Kor 15:52; 1Təs 4:16

motol nīpəhrīənīən lan.^{§e} 35 Neai mine nīftəni okiakə, mətəu nəghatīən mīn rəhak ko kəsəhkəiən.”^f **

**Iətəmimi tikə iətəm təhrun
nuvaiən rəha Iesu Kristo**

³⁶ Kəni Iesu təmətəkeikei mətəni məmə, “Iətəmimi kəti təsəhrunīən nīən uə auə əhruahru rəha natimnati mīn əha. Nagelo mīn əpəha e neai kotəruru, kəni iəu mīn Nəti Iətəmimi iəkəruru. Mətəu Tatə Uhgīn əmə in təhrun nīən əhruahru əha.[§] ³⁷ E nīən iəu, Nəti Iətəmimi, iəkuva lan, otəhmen = pən əmə e nīən rəha Noa aupən, iətəm nətəmimi kəmotol natimnati mīn məsotəhrunīən məmə Uhgīn otol nati kəti lan, məsotol əpenə-penəiən.^h ³⁸ E nīən əha, iətəm naruəh təsaiu əhanəhiən, nətəmimi kəutauən, mətəmnīm, mautol marit, inəha natimnati mīn rəfin kəmautol e nəmiəgəhiən rəhalah, mətəuarus = pən nīən Noa təmuvən imə e nīpəgnəua negəu asoli rəhan, ³⁹ kəni ilah məsotəhrunīən nati nak otuva mətəuarus = pa naruəh təmaiū məmki ilah rəfin. In əha otol təhmen əmə e nīən Nəti Iətəmimi otuva lan.ⁱ ⁴⁰ Iətəmimi keiu e nasumīən, kəni okos kətiəh, kəpəh kətiəh. ⁴¹ Pətan keiu kətuəharəg pəti matuol nauəniən, kəni okos kətiəh, kəpəh kəti.

⁴² “Tol lanəha, nəkotəkeikei motair, mətəu-inu nəkotəruru nīən nak

rəhatəmah Iərməniɡ otuva lan.^j ⁴³ Mətəu nəkotəkeikei motəhrun nati u. Nəmə iətəmi asoli rəha nīmə təhrun nīən əhruahru lapīn iətəm iakləh otuva lan, kəni in otəkeikei mətair mateh vivi rəhan nīmə məmə iakləh otəsəhapuiən muvən imə.^k ⁴⁴ Kəni itəmah mīn onəkotəkeikei mautəhtul maru, mətəu-inu Nəti Iətəmimi otuva e auə əmə iətəm nīkitəmah təsəhtiən.

⁴⁵ “Nīkitəmah otəkeikei mətəhti vivi nolīən rəha ioluək iətəm in teinatīɡ kəni tətəskəlīm vivi uək rəhan kəni məsəpəhiən. Iətəmi asoli təmələhu məmə ioluək əha otərməniɡ e rəhan mīn rəfin noluk mīn məmə in otəfən nauəniən kəm lah e nīən əhruahru. ⁴⁶ Kəni nəmə iətəmi asoli otuva meruh iətəm tətərməniɡ e noluk mīn rəhan, kəni matol vivi rəhan uək, kəni otəfən nətəouiən kəti kəm iətəmi əha. ⁴⁷ Nīpəhrīənīən iəkəni kəm təmah məmə, iərməniɡ in otəfəri ioluək əha tuva mol iətəmi asoli lan məmə in otərməniɡ e natimnati rəfin rəhan.^l ⁴⁸ Mətəu nəmə ioluək əha, in iətəmi tərəh, kəni nīkin otəhti məmə, ‘Rəhak iətəmi asoli təsuvaiən nuvəh,’ ⁴⁹ kəni mətəuiin matoh noluk mīn nəuvein, kəni muvən mətəuən mətəmnīm ilah nətəm kəutapīs. ⁵⁰ Kəni iətəmi asoli rəha noluk mīn əha otuva e nīən mine auə iətəm ioluək nīkin təsəhtiən məmə rəhan iətəmi asoli otuva lan. ⁵¹ Iətəmi asoli əha otol nalpinīən asoli kəm ioluək

§24:34 Suaru kəti mīn rəha nəuhlinīən fes 34 tətəni məmə, “Iətəni pəhrīən kəm təmah məmə nəuaniləuis u rəha Isrel otəsikəiən mətəuarus natimnati mīn əha okəhuva motol nīpəhrīənīən lan.”

**24:35 Nəghatīən u e jəptə u təmuva rəkīs nu 40 uərisīɡ e nīən Iesu təmimīs kəni mair mīn lan. Nati u təmuva nīən nətəm Isrel kəmotəməu ilah nətəm Rom, kəni soldīə mīn rəha Rom kəməhuva motoh motərkīn kəntri rəha Isrel. Mətəu nəghatīən rəha Iesu tətəghati əhanəh mīn e nuvaiən mīn e Nīən Uərisīɡ məmə otəpanuva.

§24:34 Mat 16:28 §24:35 Mat 5:18 §24:36 Uək 1:7; 1Təs 5:1-2

^h24:37 Jen 6:5-8 ⁱ24:39 Jen 7:21-23; Luk 17:26,27 ^j24:42 Mat 25:13

^k24:43 Luk 12:39-40; Nəh 16:15 ^l24:47 Mat 25:21,23

əha kəni məraki = pən lan ima nəfaki eiua min. İkin əha, nətəmimi okotasək mautigət-ərain nəhluvlah ikin.”

Nəghatiən əuhlin e nıpətan əlkələh ten

25 Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narmənigiən Rəha Uhgın e nian iətəm rəhatəmah İərməniğ otuva min lan. Nıpətan mitə^{††} ilah ten kəmohtəlapin məmə okəhuvən e marit kəti, kəni məutəhtahnin iətəmi otol marit otuva mos rəhan pətan muvən e rəhan nimə, əpəha ikin katol lafet ikin. İlah ten kəmotos rəhalah lait.^m ²Faif kotalməli, kəni faif koteinatig. ³Nıpətan min u ilah faif nətəm kotalməli kəmotos rəhalah lait min, mətəu kəsotosiən kərəsin nəuətin min o niuvi-pəniən e lait. ⁴Mətəu nıpətan min u ilah faif nətəm koteinatig kəmotos rəhalah lait min, kəni motos min kərəsin nəuətin min o niuvi-pəniən e rəhalah lait. ⁵Kəni iətəmi otol marit təsuva uəhaiən, kəni napiliən tinos ilah, kəni minəutapili.

⁶“Kəni lapin agin, iətəmi təmagət əfəməh məmə, ‘İətəmimi iətəm tatol marit tinatuva əha rəueiu! İhuva moteruh!’

⁷“Kəni nıpətan mitə min u ilah ten kəmotair motuerin asoli rəhalah min lait. ⁸Kəni nıpətan nətəm kotalməli kotəni = pən kəm nıpətan nətəm koteinatig məmə, ‘İəui! Otəfa rəhatimah nəuətin kərəsin mətəu-inu rəhatimah kərəsin e rəhatimah lait kinotamir, okotəpis rəueiu.’

⁹“Mətəu nıpətan nətəm koteinatig kotəni = pən kəm lah məmə, ‘İKəpə!

Kərəsin min u kəsotəhmeniyən e tah rəfin. Mətəu ohtəlig məhuvən motos nəhmti rəhatəmah kəti kərəsin əpəha e stəuə.’

¹⁰“Mətəu nian nıpətan nətəm kotalməli kəmohtəlig məhuvən o kərəsin, kəni iətəmi iətəm otol marit təmuva. Kəni nıpətan mitə nətəm kəutəhtul maru, kəməhuvən ilah min e nauəniən rəha marit, kəni məhuvən imə. Kəni kəsisig e doə.

¹¹“Uərisig, nıpətan mitə nətəm kotalməli kəmohtəlig = pa motauin motəni məmə, ‘İətəmi asoli, iətəmi asoli! İegəhan e timah iəkəhuvnə imə!’ⁿ

¹²“Mətəu iətəmi otol marit təməni = pən kəm lah məmə, ‘İətəni = pinə pəhriən məmə, iəu iəkəruru itəmah.’^o

¹³Kəni nian İesu təmol naunun e nəghatiən əuhlin, təməni = pən kəm lah məmə, “Tol lanu lan, itəmah nəkotəkeikei məutair, mətəu-inu nəkotəruru nian mine auə rəha rəhatəmah İərməniğ otuva lan.”^p

Nəghatiən əuhlin e noluək min kisi

¹⁴Kəni İesu təməni nəghatiən əuhlin kəti min məmə, “İəkəni min nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narmənigiən Rəha Uhgın e nian iətəm rəhatəmah İərməniğ otuva min lan. İətəmi asoli kəti təmol əpenə-penə məmə otaliuək muvən isəu e nitəni pisin kəti. Kəni mauin e rəhan noluək min kəhuva, kəni tələhu = pən e nəhlmilah rəhan məni məmə okotol nati kəti lan. ¹⁵Təməfən titəu = pən rəhalah nəhruniən məmə okotol uək lan. İətəmimi kətiəh təfən faif-miliən vatu. Kəni kəti min təməfən tu-miliən vatu. Kəni naunun lanko

^{††}25:1 Nıpətan əha, kəsotol əhanəhiən marit. Rəhalah nu tuenti mine.

^m25:1 Luk 12:35; Nəh 19:7 ⁿ25:11 Luk 13:25-27 ^o25:12 Mat 7:23

^p25:13 Mat 24:42

təməfən uan-miliən vatu.^{‡‡} Kəni iətəmi asoli təmiet muvən e rəhan naliuəkian.^q

¹⁶ “Kəni ioluək iətəm təmos faif-miliən vatu təmuvən uəhai əmə mol bisnis tepət lan, kəni mos min faif-miliən vatu. ¹⁷ Kəni təhmen əmə e iətəm təmos tu-miliən vatu, təmuvən mol bisnis tepət min lan, kəni mos min tu-miliən vatu. ¹⁸ Mətəu ioluək iətəm təmos uan-miliən vatu, in təmuvən mil nimil məh-luaig = pən e məni rəha rəhan iətəmi asoli ikin.

¹⁹ “Kəni nu tepət tinuva minuvən, kəni iətəmi asoli rəha noluək min u təmitəlig = pa, kəni mauin e rəhan noluək min məmə oteruh-to məmə ilah kəmotol nak e məni min iətəm təməfən kəm lah. ²⁰ Ioluək iətəm təmos faif-miliən vatu, təmos min faif-miliən vatu muva məhtul e nəhmti iətəmi asoli kəni məni məmə, ‘Iətəmi asoli. Aupən nəmələhu = pa faif-miliən e nəhlmək. Kəni iəmol bisnis lan, kəni mos min in-əuau faif-miliən u.’

²¹ “Kəni iətəmi asoli təməni = pən kəm in məmə, ‘Nəmol təuvir, kəni ik ioluək təuvir iətəm nətaskəlim vivi uək rəham kəni məsəpəhiən. Nəmol təuvir lanu e natimnati min əha nəuan nəuətin, kəni iəkələhu ik nəkarmənig e natimnati tepət. !Va imə matig ahgəl nagəniən rəha iətəmi asoli rəham!’^r

²² “Ioluək iətəm təməfən tu-miliən vatu kəm in, təmuva məni = pən məmə, ‘Iətəmi asoli. Aupən nəmələhu = pa-tu miliən vatu e nəhlmək. Kəni iəmol bisnis lan, kəni mos min inəuau tu-miliən u.’

²³ “Kəni iətəmi asoli təməni = pən kəm in məmə, ‘Nəmol təuvir, kəni ik ioluək təuvir iətəm nətaskəlim vivi uək rəham

kəni məsəpəhiən. Nəmol təuvir lanu lan e natimnati min əha nəuan nəuətin, kəni iəkələhu ik nəkarmənig e natimnati tepət. !Va imə matig ahgəl nagəniən rəha iətəmi asoli rəham!

²⁴ “Ioluək iətəm kəməfən uan-miliən vatu kəm in, təmuva məni = pən məmə, ‘Iətəmi asoli. Ik iətəmi nətəkeikei pik kəm nətəmiimi. Kəni ik natos nauəniən e nasumiən iətəm nəməsasumiən lan, kəni mətəhli nəua nigə e nigə iətəm nəməsərfəiən. ²⁵ Kəni iəməgin lam, məmə nəmə iəmərəkin rəham məni, kəni onəkol nalpinien asoli kəm iəu, kəni iəmos rəham məni muvən məhluəig e niftəni. Ah, inu rəham məni.’

²⁶ “Kəni rəhan iətəmi asoli təməni = pən məmə, ‘Ik ioluək tərəh, ik iəlpah! Ik ninəhrun rəkis məmə iatos nauəniən e nasumiən iətəm iəsasumiən lan, kəni mətəhli nəua nigə e nigə iətəm iəsərfəiən. ²⁷ ?Təhro nəsuəvəniən əmə mələhu = pən rəhak məni e bank? Nəmə nəmol lanəha, nian iəmitəlig = pa, iəkuvən mos rəhak məni, kəni iəkos məni nəuətin min iətəm bank otəfa.’

²⁸ Kəni iətəmi asoli təməni = pən kəm rəhan ioluək pisin məmə, ‘Os rəkis məni ohni məfən kəm ioluək u iətəm təmos faif-miliən, ²⁹ mətəu-inu iətəmiimi u iətəm tinos rəkis nati kəti mol uək lan tuva mepət, kəni okəfən min nəuətin min, rəhan natimnati tepət. Mətəu iətəmiimi iətəm təsəliən uək e rəhan natimnati tuva mepət, okos rəkis rəfin natimnati ohni.^s ³⁰ Kəni ioluək u iəlpah iətəm təruru nolien nati təuvir kəti, əraki = pən lan ihluə e napinəpuien, ikin əha kətəsək ikin katigət-ərain nəhluvtəmi ikin.’”^t

^{‡‡}25:15 E Nəghatien Kris əhruahru tətəni məmə, təməfən “talən” pisin pisin min kəm lah, faif talən, mine tu talən, mine uan talən.

^q25:15 Rom 12:6 ^r25:21 Mat 24:45-47; Luk 16:10

^s25:29 Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ^t25:30 Mat 8:12; Luk 13:28

Sipsip min mine nāni min

³¹ Kāni Iesu tāmāni = pān māmā, “Nāti Iātāmimi otuva e nepētian āhagāhag mine nāsānānīan rāhan, ilah nagelo min rāfin. In Kig, kāni in otāharāg e rāhan jeā rāha Kig mātārmānig e nāsānānīan mine nepētian āhagāhag rāhan.^u ³² Nātāmimi rāfin e nāuanilūis min rāfin e nāhue niftāni, okotuhapumin ilah min e nāhmtin, kāni in otāuēri nātāmimi tāhmen e iātāmimi iātām tateh sipsip min tatāuēri sipsip min mine nāni min.^v ³³ In otāuēri sipsip min kāhuva e nāhlmin maru, kāni nāni min okāhuvān e nāhlmin māuil.^f”

³⁴ “Kāni Kig otāni = pān kām nātāmimi min āha e nāhlmin maru māmā, ‘Āhuva-tā, itāmāh u nātām rāhak Tatā Uhgīn tāmāfinā rākis nāuvirīan rāhan kām tāmāh. Āhuva-tā motos nati nak u iātām Uhgīn tāmāluhu pisin rāhatāmāh. Āhuva motatig āhgāl narmānigīan rāhan iātām tāmōl āpenā-penā lan uārisig tāmānōl nītāni. ³⁵ Āhuva motos, mātāu-inu nian nāumis tāmātus iāu, nākotāfa nāuanīan iākun; kāni iāmātāuauā, nākotāfa nāhu iākāmnim; kāni iāu iāpispis, nāmōtit iāu kāhuvān e rāhatāmāh lahuānu;^w ³⁶ kāni rāhak napān tikā, kāni nākotāfa napān kām iāu; kāni matimīs, nākotēh vivi iāu; kāni iāmātātig e kalāpus, nākāhuva motāsal = pa lak.’

³⁷ “Kāni nātāmimi nātām kotāhrūhru okotāni = pān kām in māmā, ‘?Iārmānig, nian nak iāmōteruh ik nāumis tāmūs ik, kāni iākotāugīn ik; uā nāmāuauā, kāni iākotāfinā nāhu māmā nākāmnim? ³⁸ ?Nian nak iāmōteruh ik iāpispis, kāni

iākotit ik māhuvān lahuānu; uā rāham napān tikā, kāni iākotāfinā napān kām ik? ³⁹ ?Nian nak iāmōteruh ik natimīs, uā nātātig e kalāpus, kāni iākāhuvnā motāsal = pinā lam?’

⁴⁰ “Kāni Kig otāni = pinā māmā, ‘Iātāni = pinā nīpāhrīanīan māmā nati nak iātām nāmōtol kām piak min u kāti, nati āpnāpin in iānrah, mātāu nāmōtol kām iāu.^x”

⁴¹ “Kāni in otāni = pān kām nātāmimi min u e nāhlmin māuil māmā, ‘Āhuvān isāu ohniāu. Uhgīn tināluhu rākis rāhatāmāh nālpinīan. Āhuvān e nīgām asoli iātām tatuāu nāunūn tikā u Uhgīn tāmōl rāha Setān min nagelo min rāhan.^y ⁴² Āhuvān isāu mātāu-inu nian nāumis tāmūs iāu, nāsotāfaiān nāuanīan kāti māmā iākun; kāni iāmātāuauā, nāsotāfaiān nāhu māmā iākāmnim; ⁴³ kāni iāu iāpispis, nāsotāuinīan lak māmā iākūva lahuānu; kāni rāhak napān tikā, nāsotāfaiān napān kāti rāhak; kāni iāmātimīs, mātātig e kalāpus, nāsotūvaiān motāsal = pa lak.’

⁴⁴ “Kāni ilah min okotāni = pān māmā, ‘!Iārmānig! ?Nian nak iātām iāmōteruh ik nāumis tāmūs ik, uā mātāuauā, uā ik iāpispis, uā rāham napān tikā, uā nāmātimīs, uā nāmātātig e kalāpus kāni iāsāhuvnāiān motāsal = pinā lam?’

⁴⁵ “Kāni in otāni = pān kām lah māmā, ‘Iātāni = pinā pāhrīan kām tāmāh māmā, nāmā nāmāsotasirūiān e piak min u kāti, nati āpnāpin in iānrah, mātāu nāmāsolīan kām iāu.’

⁴⁶ “Kāni ilah okāhuvān motos nālpinīan iātām nāunūn tikā. Mātāu

^f25:33 Nātāmimi rāha Iesu kotāhrūn māmā lapin, nātāmimi rāha nāsāliān e sipsip min, okotākeikei motāuēri sipsip min mine nāni min mātāu inko nāni min kotākeikei motāpīli pisin u nātāpuīan tāsēpēt pīkiān ikin. Tāuvir min māmā kāhrūn māmā nātām Isrel ilah kotolkeikei sipsip min tapirākis nāni min.

^u25:31 Mat 16:27; 19:28 ^v25:32 Esik 34:17; Nāh 20:11-13

^w25:35 Aes 58:7 ^x25:40 Prov 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 ^y25:41 Mat 7:23

nätämimi nätäm kotähruahru okotos nämiägähian itulin.”^z

Nälpäkauiän o nohamuiän Iesu

(Mak 14:1-2; Luk 21:1-2; Jon 11:45-53)

26 Nian Iesu tæmol naunun e næghatiän min äha kæm ræhan nätämimi, kæni mäni = pæn kæm lah mäme, ²“Nækotæhrun mäme lafet ræha Pasova otuva, nian keiu ämä äha ikin. Kæni iäu, Næti Iätämimi, okegæhan = pæn lak mäme okætu-pæri iäu e nigä kæmæluau.”^a

³Kæni pris asoli min mine nätæmi asoli ræha næuanilæuis ræha Isrel kæmotuhapumin ilah min e nimæ ræha pris asoli ägin u nærgin u Kaiäfæs. ⁴Kæni motälpäkau mäme okotaskælim Iesu e nolien ekæu-ekæu, mäme okotohamu in. ⁵Mætæu kæmotæni mäme, “Sæniämæ e nian ræha lafet ræha Pasova, okotol mäta nätämimi kotoh ilah min motoh min itah.”

Pætän kæti tæmæueiu Iesu e nati pien-pien min

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶Nian Iesu æpäha Petæni e nimæ ræha iätæmi äha, nærgin u Saimon u aupæn leprosi tæmol, ⁷kæni pætän kæti tæmuva ohni mos sæntæ kæti u næhmtin tiækis, kæmiuvi = pæn e pætäl kæmol e kæpiel iätäm næhmtin tiækis, kætæni mäme ala-pastæ. Nian Iesu tætäharæg e tepil mætauæn, kæni pætän u tæmæueiu ræhn-kapæ e sæntæ äha.^b

⁸Nian nätämimi ræha Iesu kæmotafu nati äha, niämæha tæmol ilah, kotæni mäme, “?Tæhro katærækin nati u? ⁹Sæntæ u, kæhrun nolien sælim lan, kæni kos mäni asoli lan, kæfæn kæm nanrah min.”

¹⁰Mætæu Iesu tinæhrun næghatiän iätäm kæutæni, kæni tæni = pæn kæm lah mäme, “?Tæhro næutæni rah pætän u? In tæmol nati tæuvir ägin kæm iäu. ¹¹Nanrah min nian ræfin kæutatig itæmah min ilah. Mætæu iäu, iæsatiagian kitah min itæmah nian ræfin.^c ¹²Nian tæmæueiu nipætik, tæmol mäme otol æpenæ-penæ o nitænimiän iäu. ¹³Iätæni pæhriän kæm tæmah mäme, ikin min ræfin e næhue niftæni iätäm okæni pætigæm nanusiän tæuvir u, kæni okækeikei kæni pætigæm min nati nak iätäm pætän u tæmol, kæni nikilah otætæhti min in.”

Pris asoli min kæmotætæu Jutæs mäme otegæhanpæn e Iesu e næhlmi ræhan tikimir min

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴Kæni iätämimi tuelæf u kæti ræha Iesu, nærgin u Jutæs Iskariot, tæmuven meruh pris asoli min, ¹⁵kæni mäni = pæn mäme, “?Onækotæfa nak kæm iäu næmä iækegæhan = pinæ e Iesu kæm tæmah?” Kæni kæmotafin mäni ilah ræfin tate iätäm kæmol e silfæ.^d ¹⁶Kæni tætuæuin e nian äha, Jutæs tæmætæsal e suaru mäme otegæhan = pæn Iesu e næhlmi ræhan min tikimir min.

Naunun nauæniän

(Mak 14:12-25; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Kor 11:23-26)

¹⁷E nian äha e nætuæuniän nian iätäm lafet ræha Piret u Is Tikæ Lan, nätämimi ræha Iesu kæmæhuva motæni = pæn kæm in mäme, “?Nækolkeikei mäme itimah iækotol æpenæ-penæ iæ ræham nauæniän ræha lafet ræha Pasova mäme nækauæn ikin?”^{§§e}

§§26:17 Lafet ræha Pasova katol pæti ilau lafet ræha Piret u Is Tikæ Lan.

^z25:46 Dan 12:2; Jon 5:29 ^a26:2 Eks 12:1-27; Mat 20:18

^b26:7 Luk 7:37-38 ^c26:11 Dut 15:11 ^d26:15 Sek 11:12; Jon 11:57

^e26:17 Eks 12:14-20

¹⁸ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Əhu-vən əpəha e taun. İətəmi kəti əha ikın inıtəpın rəkis, kəni onəkoteruh in. Kəni nəkotəni = pən kəm in məmə, “İəgətun tətəni məmə: Nian iətəm Uhgın təmitəpın rəkis məmə rəhak, tinuva iuəkır. Kəni iəkol lafet rəha Pasova kitah min itimah rəhak min nətəmimi e rəham nimə.” ¹⁹ Tol lanəha rəhan nətəmimi kəmotol nati nak iətəm Iesu təməni məmə okotol o nol əpenə-pənəiən o nauəniən rəha lafet rəha Pasova.

²⁰ Nian tinəpınəpu, Iesu tətəharəg ilah rəham nətəmimi tueləf əpəha e tepil. ²¹ Kəni nian kəmətauəən, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “İatəni pəhrion kəm təmäh məmə itəmäh kəti otegəhan = pən lak e nəhlmi tikimir min rəhak.”

²² Kəni nikilah tinəpəou, kəni ilah rəfin kətiah kətiah kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “?Eh, İərməniğ, pəh u? ?İəu?”

²³ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “İətəmimi iətəm otegəhan = pən lak e nəhlmi tikimir min rəhak, in rəhak kəti iətəm tatos niğın pıret məfən məuveri e pilet pəti əmə itimlau min.” ^f ²⁴ Kəni iəu Nəti İətəmimi oiəkəkeikei mimis məmə inu Nauəuə Rəha Uhgın təməni lak mine. !Mətəu kəsi, nərahion asoli o iətəmi u iətəm otegəhan = pən e Nəti İətəmimi e nəhlmi rəhan tikimir min! Təuvir pik ağın nəmə təməsair əməiən.”

²⁵ Kəni Jutəs u iətəmi otegəhan = pən e Iesu e nəhlmi rəhan tikimir min təməni = pən məmə, “İəgətun. ?Pəh kəha? ?İəu?”

Mətəu Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Əuəh, ik. Ik aru nəməni.”

²⁶ Nian kəmətauəən, Iesu təmos pıret, məfaki məni tagkiu ohni, məhapu, məfən kəm rəhan min nətəmimi, məni = pən məmə, “Otos motun, inu nıpətik.”

²⁷ Kəni mos kap wain, məfaki məni tagkiu ohni, məfən kəm rəhan min nətəmimi, məni = pən məmə, “Otəmnim, itəmäh rəfin. ²⁸ Inu nırak iətəm tatol məmə nəniəskasikiən rəha nasiruiən in tətəhtul nətəmiəgəh. Nırak u otaiu o nimənin nətəmimi tepət məmə otafəl rəkis rəhalah nolıən təräh min.” ^g ²⁹ İətəni pəhrion kəm təmäh məmə iəsəmnim minion wain u mətəuarus = pən nian iətəm iəkəmnim wain vi kitah min itəmäh əpəha e negəu rəha Tatə rəhak.”

³⁰ Kəni kəmotəni nəpuən əfaki kəti, uərisiğ kohiet məhuvən əpəha e Nıtəuət Rəha Niği U Olif.^h

Iesu təməni pətigəm məmə Pitə otəpəh in

*(Mak 14:26-31; Luk
22:31-34; Jon 13:36-38)*

³¹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “O lapın əmə u, nəkotəhlman e rəhatəmäh nəhatətəiən lak o nati iətəm okol lak. Nauəuə Rəha Uhgın iətəm təkəikei mol nıpəhrionion, təməni məmə,

‘İəu iəkəhamu iətəmimi iətəm tətəsəl o sipsip min,

kəni sipsip min okotaiu kətiah kətiah.”ⁱ

³² Mətəu nian iəkəmiəgəh min e nimisiən, iəkaupən muvən əpəha Kaləli, kəni itəmäh nəmanəhuərisiğ.”^j

³³ Kəni Pitə təməni = pən məmə, “Mətə, ilah rəfin okotəpəh rəhalah nəhatətəiən lam, mətəu iəu, kəpə,

^{*}26:23 E nian rəha Iesu, nian nətəmimi kotauən pəti, in nəmtətəiən məmə rəhalah niəli in təuvir.

^f26:23 Sam 41:9 ^g26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Kor 10:16

^h26:30 Luk 22:39; Jon 18:1 ⁱ26:31 Sek 13:7; Jon 16:32 ^j26:32 Mat 28:7,16

iəsəpəhian rəhak nəhatətəian lam nian kəti mine.”

³⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm Pitə məmə, “Iətəni = pinə pəhriən kəm ik məmə, lapin əmə u, mənig otəsəkakə əhanəhian, onəkəni mau kisil məmə nəkəruu iəu.”^k

³⁵ Mətəu Pitə təməni məmə, “!Nati əpnapin iəkəkeiki mimis kilau min ik, ko iəsəniən məmə iəkəruu ik!” Kəni rəhan min rəfin nətəmimi kəmotəni min təhmen e Pitə.

Iesu təməfaki əpəha Ketsəməni

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi kəməhuvən ikin kəti kətəni kəmə Ketsəməni, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Ətəharəg u ikin u, pəh iəu iəkuvən ikin əha məfaki = pən kəm Uhgin.”

³⁷ Kəni təmit Pitə mine nəti Səpəti mil ilah min, nikin tinəhmə pək, kəni tinətəu tərəh. ³⁸ Kəni təməni = pən kəm lahal məmə, “Iəkətəu niki tinəhmə pək, iuəkir iəkimis lan. Itəmahal ələharəg u ikin u, məhlair kitah min iəu.”^l

³⁹ Kəni muvən nəuan nəuətəin əmə, meiuaiu misin = pən rəhan kapə e niftəni mətəfaki, mətəni məmə, “Rəhak Tatə, nəmə suaru kəti min əha ikin o rəham nəlpəkəuian, pəh nəkoh rəkis ohniəu nərahian iətəm tətəu.” Matəkeiki məmə, “Mətəu səniəmə nəkol nəuiak, mətəu nəkol nəuiam.”

⁴⁰ Kəni təmitəlig = pa meruh ilahal kəhlapili. Kəni təməni = pən kəm Pitə məmə, “!Təhro nəslairiən kitah min iəu o əuə kətəh əmə mine!? ⁴¹ Hlair kəni mihləfaki məmə nəhləhtul əskasik

nian nəfən-əfəniən tuva o təmahal. Niki-təmahal tolkeikei, mətəu nipiətətəmahal təpəou.”[†]

⁴² Kəni mitəlig = pən min mətəfaki mau keiu, mətəni məmə, “Rəhak Tatə, nəmə iəkəkeiki mos nərahian iətəm tətəu, kəni pəh nəkol nəuiam.”

⁴³ Kəni nian təmitəlig = pa, təmeruh ilahal kinlapili mətəu napiliən təmos ilahal. ⁴⁴ Kəni təpəh ilahal mitəlig = pən min mətəfaki mau kisil, mətəni əmə nəghatian kətəh əmə.

⁴⁵ Kəni mitəlig = pa məni = pən kəm lahal məmə, “?Nəhlapili əhanəh məhləmeig? Lahfu-to, nian tinuva iuəkir əha rəueiu, kəni iəu Nəti Iətəmimi, okegəhan = pən lak e nəhlmi nətəm nol təfagə tərəh. ⁴⁶ !Hləhtul-tə, kautəhuvən! Lahfu-to, iətəmimi u tətəgəhan = pən lak e nəhlmi tikimir min, əpəha tətəu.”^m

Tikimir min kəmotaskəlim Iesu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:2-11)

⁴⁷ Nian Iesu təmətəghati əhanəh, Jutəs, in iətəmi tuələf kəti rəha Iesu, təmietigəm = pa ilah nīmənin nətəmimi nətəm kautəmki nau asoli rəha nəluəginian mine neim. Pris asoli min mine nətəmi asoli rəha nəuaniləuis min rəha Isrel kəmotahli = pa ilah. ⁴⁸ Jutəs təməni = pən rəkis nəghatian kəm lah məmə, “Pəh u iətəm iəkol nəmtətəin kəti rəha nolkeikeian lan, kəni nəkotaskəlim.”[‡] ⁴⁹ Kəni rəueiu əgin, Jutəs təmaliuək muvən o Iesu məni = pən kəm in məmə, “!Təuvir, Iəgətun!” Kəni təmol nəmtətəin rəha nolkeikeian kəm in.

[†]26:41 Iesu tolkeikei məmə ilahal okəhləhtul əskasik məsləhlmanian e rəhalahal nəhatətəian lan. Afin min fes 31-35.

[‡]26:48 E nəghatian Kris əhruahru, Jutəs təməni məmə “Iətəmi u iətəm iəkəpəh nikipin, kəni nəkotaskəlim.” E nolian rəha nətəm Isrel əupən, nəpahian in nəmtətəin rəha nolkeikeian.

⁵⁰ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Iəu kəti, ol nati nak iətəm nəmuva ohni.”

Kəni nətəmimi kəməhuva motaskəlīm Iesu məmə okotləfən e kaləpus. ⁵¹ Kəni iətəmimi kəti rəha Iesu təmeapən meuvi rəkis nau rəha nəluaginian, kəni mauəh lan mohatuv rəkis matəlgi ioluək rəha pris asoli agin.ⁿ

⁵² Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Əfən rəham nau e nimein, mətəu nətəmi min kəutəuəh e nau, okohmis e nau.” ⁵³ ?Nəkəhrun uə kəpə məmə iəkəhrun nauinian e rəhak Tatə, kəni rəueiu agin min otahli = pa nagelo min tausin tepət tepət^f məmə okotasiru lak? ⁵⁴ Mətəu nəmə iəkol lanəha, ko Nauəuə Rəha Uhgīn otəsuvaiən mol nīpəhrīniən lan, iətəm tətəni məmə otuva tol lanu lan.”

⁵⁵ E nian əha, Iesu təməni = pən kəm nīmənin nətəmimi məmə, “?Təhro nəməhuva motəmki nau asoli min mine neim min? ?Nikitəmah təhti məmə iəu iohamu itəmi kəti matol nəluaginian o nələs iəhuian kəpmən, uə? !Kəpə! Nian rəfin iətəharəg əpəha e Nimə Rəha Uhgīn mətəgətun nətəmimi, kəni nə səhuvaian motaskəlīm iəu.^p ⁵⁶ Mətəu natimnati rəfin min u tinuva minol nīpəhrīniən lan məmə Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm iəni min aupən kəmotətəi otuva mol nīpəhrīniən lan.” Kəni rəhan min nətəmimi kəmotəpəh in motagim.

Iesu təməhtul e nəhmti kaunsil

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71;
Jon 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Nətəmimi min u kəmotaskəlīm Iesu, kəmotələs məhuvən o Kaiəfəs u

in pris asoli agin. Ikin əha, iəgətun min rəha Lou mine nətəmi asoli rəha nəuaniləuis rəha Isrel, kəutəhuva motəhapumīn ikin. ⁵⁸ Mətəu Pitə tətən təlig-təlig matuərisig e Iesu, muvən əpəha lahuənu rəha pris asoli agin. Kəni təmuvən əpəha e iat mətəharəg ilah soldia min məmə oteruh-to məmə okol nak e Iesu.

⁵⁹ Pris asoli min mine nətəmimi rəfin rəha kaunsil kəutəsəl e nəghatian eiə min e Iesu məmə okohamu o nəghatian min əha. ⁶⁰ Mətəu kəsoteruhian nolian tərəh kəti rəhan e nəghatian eiə min rəha nətəmimi, nati ərnapin nəghatian eiə min tepət kəməhiet.

Kəni əmeiko, iətəmimi keiu kiəuva aupən, ⁶¹ kəni muəni pətigəm məmə, “Suah u təmətəni məmə təhrun nərəkiniən Nimə Rəha Uhgīn, kəni muvləkin min e nian kisil əmə.”^q

⁶² Kəni pris asoli agin təhtul mənī = pən kəm Iesu məmə, “?Təhro nə səghatian? ?Təhro e nəghatian min əha iətəm kətəni pətigəm tətələs pikin ik?” ⁶³ Mətəu Iesu tərnapin əmə mə səghatian.

Kəni pris asoli agin təməni = pən kəm in məmə, “Onəkəkeikei mos nonauvil kəti e Uhgīn iətəm tətəmiəgəh, kəni mənī pətigəm nīpəhrīniən kəm timah məmə ik Nəti Uhgīn mine Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa, uə kəpə.”^r

⁶⁴ Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Əuəh, tol əmə məmə inu nəməni mine. Mətəu iəkəni = pinə kəm təmah rəfin məmə, e nian iətəm otuva, onəkoteruh iəu Nəti Iətəmimi iəkəharəg e nīkalin maru e Uhgīn u iətəm rəhan nəsanəniən

^f26:53 Nəghatian Kris əhruahru tətəni məmə, “Kəmpəni rəha nagelo tueləf,” iətəm təhmen e nagelo səpīntə-tu-tausin.

ⁿ26:51 Jon 18:26 ^o26:52 Jen 9:6; Nəh 13:10 ^p26:55 Luk 19:47; 21:37

^q26:61 Jon 2:19-21 ^r26:63 Aes 53:7; Mat 27:12

iahgin, kəni məteiuaiu = pa e neai e nəpuə.”^s

⁶⁵ Kəni pris asoli agin tearis rəhan napən mətəu-inu niəməha təmol o nəghatiən rəha Iesu,[§] kəni mənə məmə, “!Tətəghati rah e Uhgin!”^{**} ?Təhro məmə suah kəti min təkəikei məghati min lan? Otətəlig-to, nəmotətəu nəghatiən tərəh kəha.^t ⁶⁶ ?Nikitəmah təhti məmə nak?”

Kəni kəmotəni = pən məmə, “Otəkəikei mimis.”^u

⁶⁷ Kəni kəmotəgəh əpnapin əmə nəhmtin, kəni motəhti e nəhlmilah. Nəuvein kotem e nəhlmilah,^v ⁶⁸ kəni motəni = pən məmə, “Ei, Kristo. ?Əni pətigəm e nəsanəniən rəha Uhgin məmə pəh təmoh ik?”

Pitə təməni məmə təruru Iesu

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62;
Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ E nian əha, Pitə tətəharəg ihluə e iat rəha nimə, kəni pətan mitə kəti u in ioluək tuva ohni mənə = pən kəm in məmə, “Ik min u, nəmatuərisig e Iesu, iətəm Kaləli.”

⁷⁰ Mətəu Pitə təmeiua e lah rəfin məmə, “!Əkəruru nati ko iətəm nətəni.”

⁷¹ Kəni maliuək muvən e ket rəha iat, kəni ikin əha pətan mitə kəti min təmeruh in, kəni təməni = pən kəm nətəmimi ikin əha məmə, “suah u kəti u təmatuərisig e Iesu İətəm Nasərit.”

⁷² Mətəu Pitə təmeiua əskasik min mos nonauvil məmə, “!Əkəruru suah kəha!”

⁷³ Təsuvəhiən, nətəmimi min u kautəhtul ikin əha kəməhuvən o Pitə motəni = pən məmə, “Pəhriən məmə ik kəti əha, mətəu-inu nolien rəha nəghatiən rəham təhmen əmə e lah.”^{††}

⁷⁴ Kəni təni məmə nəmə təteiua pəh nərahien rəha Uhgin otuva ohni. Kəni təmos nonauvil məmə, “!Əkəruru suah kəha!”

Kəni rəueiu agin, mənig təkəkə. ⁷⁵ Kəni Pitə nikin təhti nəghatiən iətəm Iesu təməni kəm in məmə, “Uərisig mənig təkəkə, onəkəni mau kisil məmə nəkəruru iəu.” Kəni Pitə təmiet muvən ihluə, nikin titəgit kəni təmasək pik.^w

Jutəs təmarin aru in

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

27 Ləplapin agin, pris asoli min rəfin mine nətəmi asoli min rəha nətəmimi kəmotuhapumın min motətəi nəuə məmə okotohtəu = pən suaru nak o nohamuiən Iesu. ² Kəmotəlis in, kəni motələs məhuvən motəhlman = pən lan e nəhlmi Pailət, kəpmən rəha Rom.

³ Nian Jutəs u iətəm təmegəhan = pən e Iesu e nəhlmi rəhan min tikimir, təmafu məmə kəmotiui pətigəm Iesu məmə otimis, nikin tinahmə pik o nati iətəm təmol, kəni təmki mənə əha kəmol e silfə ilah tate, məmə otəfən kəm pris asoli min mine nətəmimi asoli min rəha nətəm İsrəl. ⁴ Kəni mənə = pən məmə, “Inol təfagə tərəh mətəu-inu iəmegəhan = pən e nəhlmi tikimir min

[§]26:65 Nətəmimi rəha kaunsil, kəsətəniən niəpəhriənən məmə Iesu in Məsaiə, nəti Uhgin. İətəmi asoli rəha pris min təməhapu rəhan napən mətəu-inu niəməha təmol o nəghatiən rəha Iesu. Lou rəha Mosis e Lev 10:6 mine 21:10 tətəni məmə iətəmi asoli rəha pris min otəsəhapuiən napən rəhan.

^{**}26:65 İətəmi asoli rəha pris min təməni məmə Iesu təməni rah Uhgin mətəu-inu Iesu tətəni məmə in təhmen əmə e Uhgin.

^{††}26:73 Pitə in iətəm Kaləli, kəni nəghatiən rəhan tol pisin nəuan nəuəvetin e nətəm Jerusiləm.

^s26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 ^t26:65 Mat 9:3; Jon 10:33

^u26:66 Lev 24:16; Jon 19:7 ^v26:67 Aes 50:6; 53:5 ^w26:75 Mat 26:34

iətəmi kəti iətəm təsolian nati kəti tərəh.”

Kəni kotəni = pən məmə, “Inu nati əpnapin əmə o timah. !In nati kəti rəham əmə!”

⁵Tol lanəha, Jutəs təməmki məni morin = pən əpəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni in miet magim muvən marin aru in.^x

⁶Kəni pris asoli min kəməhuvən motəuəri-əuəri məni, kəni motəni məmə, “Təsəhruahru-pəniən e rəhatah Lou məmə okotələhu = pən məni u ilah məni rəha Nimə Rəha Uhgın, mətəu-inu kəmotos nəhmti nira iətəmimi lan.”

⁷Kəni kautəni məmə okotos məni kəha məhuvən motos nəhmti niftəni kəti u əupən kətəni məmə, “niftəni rəha iətəmi kəti iətəm tatol sospən e niftəni,” kəni kautəni məmə okatitənim napispis min ikin. ⁸Tol lanəha, muva mətəuarus = pa u rəueiu, nətəmimi kətauin e niftəni əha məmə, “Niftəni E Nirə.” ⁹Kəni nəghatiən nak iətəm iəni Jeriməiə təməni əupən, təmuva mol niphəriənən lan. Təməni məmə, “Kəmotos məni tate əha iətəm kəmol e silfə, inu nəhmtin iətəm nətəm Isrel kəmotəni o iətəmi u, ¹⁰kəni kautos məni əha məmə okotos nəhmtin ‘niftəni o noliən sospən,’ təhmen əmə məmə lərməniğ təməni kəm iəu.”^y

Iesu təməhtul e nəhmti Pailət

(Mak 15:2-15; Luk 23:3-5, 13-25; Jon 18:33–19:6)

¹¹Kəni Iesu təmuvən məhtul e nəhmti Pailət, kəni Pailət təmətapuəh ohni məmə, “Ik kig rəha nətəm Isrel?”

Kəni Iesu təməni = pən məmə, “Əuəh, tol əmə məmə inu nəməni mine.”

¹²Nian pris asoli min mine nətəmi asoli min rəha Isrel kautəni pətəgəm

nəghatiən min e Iesu, mətəu Iesu təsuhəlpiniən rəhalah nəghatiən.^z

¹³Kəni Pailət təməni = pən kəm in məmə, “?Natətəu nəghatiən min iətəm kətuəni tatələs pikin ik, uə kəpə?” ¹⁴Mətəu Iesu təpnapin əmə məsəghatiən, kəni məsuhəlpin minien nəghatiən kəti ilah kətuəni, kəni Pailət, narmin təmiuvig pik.

¹⁵Kəni e nian rəha lafet rəha Pasova, in noliən rəha kəpmən məmə otahli pətəgəm iətəmimi kəti e kaləpus iətəm nimənin nətəmimi kəmotəni. ¹⁶E nian əha, iətəmi kəti tətəməhli e kaləpus, nərgin u Parəpəs. Kəni nətəmimi rəfin kotəhrun məmə in təmol tərəh pik agin. ¹⁷Kəni nian nimənin nətəmimi kinəhuva, kəni Pailət təmətapuəh o lah məmə, “?Nəkotolkeikei məmə iəkahli pətəgəm pəh e kaləpus tiet matuvən, Parəpəs, uə Iesu, kətauin lan məmə Kristo?” ¹⁸Təməni lanəha mətəu-inu in təhrun məmə kəmotəgəhan = pən e Iesu e nəhlmin mətəu-inu kautetət Iesu.^a

¹⁹Nian Pailət tətəharəg e jeə rəha nakiliən nəghatiən, rəhan pətan təhli = pən nəghatiən kəm in məmə, “Suah konu təsolian nati tərəh kəti. Solian nati kəti lan, mətəu iəməməhlair lan, kəni rəueiu iətətəu tərəh agin ohni.”

²⁰Mətəu pris asoli min mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəmotəghati kəm nimənin nətəmimi məmə okotəuhlin nətəligiən rəhalah. Kəni ilah kəmotətapuəh o Pailət məmə otahli pətəgəm Parəpəs, kəni kotohamu Iesu.

²¹Kəni Pailət təmətapuəh o lah məmə, “?Suah mil u, in pəhruvən lan iəkahli pətəgəm?”

Mətəu nimənin nətəmimi kəmotəni = pən məmə, “Parəpəs.”

^x27:5 Mat 26:14-15; Uək 1:18-19 ^y27:10 Sek 11:12-13 ^z27:12 Aes 53:7

^a27:18 Jon 11:47-48; 12:19

²² Kæni Pailæt tæmæni = pæn mæmæ, “?Kæni oiækæhro Iesu u kætæni mæmæ Kristo?”

Kæni nimænin nætæmimi ræfin kæmotæni = pæn mæmæ, “!Okætu-pæri e niçi kæmæluau otimis!” ²³ Kæni Pailæt tæmæni = pæn kæn lah mæmæ, “?O nak? ?Tæmol nati tærah nak?”

Mætæu nimænin nætæmimi kæmotagæt æfæmæh, motæni mæmæ, “!Okætu-pæri in e niçi kæmæluau otimis!”

²⁴ Kæni nian Pailæt tæmeruh mæmæ ko tæsælæhuian næghatiæn ræhalah, kæni ilah kinæutæhtul maru o norgæhuian, kæni tos næhu meikuas e næhlmin e næhmti nimænin nætæmimi, kæni mæni = pæn kæn lah mæmæ, “Næghatiæn kæti ræhak tikæ o suah u, mæmæ niran otæmæhli = pa lak. !Nimisien ræhan tætæmæhli = pinæ e næhlmitæmah!”^b

²⁵ Kæni nætæmimi ræfin kæmotæni mæmæ, “!Pæh niran tæmæhli = pa o timah mine kælkælæh min ræhatimah min!”^c

²⁶ Kæni Pailæt tæmahli pætægæm megæhan = pæn e Paræpæs kæn lah. Mætæu tæmæni mæmæ okalis Iesu, kæni tæmegæhan = pæn lan mæmæ okætu-pæri e niçi kæmæluau mæmæ otimis.

Soldiæ min kæmæutæuvsan e Iesu

²⁷ Kæni soldiæ min ræha Pailæt kotælæs Iesu mæhuvæn æpæha imæ e nimæ asoli ræha kæpmæn, kætæni mæmæ Praetoriæm. Kæni kæmotauin ræfin e soldiæ min kæhuva mohtælau lan. ²⁸ Kæni motæmkirækis ræhan natimnati, mæhuvæn = pæn e kot æraræuv kæti kæn in, tæhmen e kot

ræha kig kæti.^d ²⁹ Kæni motol nilæuis iætæm nihlin æha ikin motol kæfæfau lan, motæfæfau = pæn e ræhn-kapæ Iesu motalæh æuvsan lan mæmæ in hat ræha kig kæti. Kæni motælæhu = pæn næuanigi kæti e næhlmin maru mæmæ in niçi ræha kig, kæni motisin næulilah æupæn lan, motalæh æuvsan, motæni = pæn kæn in mæmæ, “!Ækotisïai ik, kig ræha nætæm Isrel!” ³⁰ Kæni motagæh lan, kæni motælæs næuanigi motoh ræhn-kapæ lan motau tepæt.^e ³¹ Nian kinotol æuvsan rækis lan, kæni motæpeg rækis kot æraræuv, mæhuvæn = pæn min e ræhan natimnati. Kæni motælæs mæhuvæn mæmæ okotætu-pæri e niçi kæmæluau mæmæ otimis.

Kæmætu-pæri Iesu e niçi kæmæluau

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Nian kæmæutæhuvæn, motafu iætæm Sairæni kæti, nærgin u Saimon, kæni kæmotæni = pæn æskasik ohni mæmæ otælæs niçi kæmæluau.^{††} ³³ Kæmæhuva ikin kæti kætæni mæmæ, Kolkotæ, u nipætæn tætæni mæmæ Louipil-uipil. ³⁴ Ikin æha kæmotæfæn wain kæn Iesu iætæm kæmalkin ilau nati tarfu. Mætæu nian Iesu tæmænnim askæuvin, kæni mæpæh næm-nimien.^{¶¶} ³⁵ Nian kæmætu-pæri e niçi kæmæluau, kæni moturin tais o ræhan napæn.[§] ³⁶ Kæni mæutæharæg mauseruh Iesu ikin æha mæmæ otimis agin. ³⁷ Ilis e ræhn-kapæ, kæmætei = pæn nipægnæmti nænien tætæni mæmæ,

Inu Iesu, kig ræha nætæm Isrel.

^{††}27:32 Iesu tinæpæou rækis mætæu kæmotalis pik kæni motoh pik.

^{¶¶}27:34 Mæta nati tarfu u in nati kæti tæhmen e mærsin mæmæ otol tæsætæu pikien nahmæian, mæmæ otol iætæmimi tæsætæg vivien. Mætæu Iesu in tæsolkæikeien mæmæ otæsætæuian nahmæian, kæni molkeikei mæmæ ræhan nætægigian otætæuvir æmæ. Tol lanæha in tæmæsmnien mærsin u.

^b27:24 Dut 21:6-9

^c27:25 Uæk 5:28

^d27:28 Luk 23:11

^e27:30 Aes 50:6

^f27:34 Sam 69:21

[§]27:35 Sam 22:18

³⁸ Kəni iətəmimi keiu iətəm katuoḥ nətəmimi mətuaqləḥ e rəḥalah natimnati, kəmətu-pəri ilau e niḡi kəməluau, kəti e nikalin maru, kəti e nikalin məuil.^h

³⁹ Kəni nətəmimi min u kəməutaliuək məutəhuva məutəhuvən, məutəni = pən nəghatiən tərəḥ kəm Iesu, məuturinurin rəḥn-kapə lah,ⁱ ⁴⁰ məutəni məmə, “Nəmətəni məmə onəkərəkkin Nimə Rəḥa Uḡgin kəni ik pišin əmə muvləkin o nian kisil. !Osmiəgəḥ aru ik! !Kəni eiuiu e niḡi kəməluau nəmə ik Nəti Uḡgin pəhriən!”^j

⁴¹ E nolien əḥmen min əmə, pris asoli min, mine iəgətun asoli min rəḥa Lou, mine nətəmimi asoli min rəḥa nətəm Isrel kotel əuvsan, ⁴² motəni məmə, “Təmosmiəgəḥ nətəmimi, mətəu ko təruru nosmiəgəḥ aruiən in. In kig rəḥa Isrel. Nəmə teuiui aru e niḡi kəməluau, kəni okotəni niḡipəhriənien lan. ⁴³ Tətəḥatətə e Uḡgin. Təməni məmə in Nəti Uḡgin, kəni pəḥ Uḡgin tos rəkis in əḥa rəueiu nəmə in tolkeikei.”^k ⁴⁴ E nolien əḥmen min əmə, iakləḥ mil iətəm kəmətu-pəri ilau ilaḥal min e niḡi kəməluau, kətuəni = pən nəghatiən tərəḥ tepət kəm in.

Iesu tinimis

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Kəni e tueləf klok mətəuarus = pən tri klok, napinəpuien təmeiuiui mirəuei rəfin natimnati. ⁴⁶ Kəni iuəkir e tri klok ləḥnaiuiv, Iesu təmasək əfəməḥ e rəḥan nəghatiən məni məmə, “!Eli, Eli! ?Lema sapaktəni?” Niḡətəi rəḥan nəghatiən təni

məmə, “!Uḡgin rəḥak, Uḡgin rəḥak! ?Təḥro nətəpəḥ iəu?”^l

⁴⁷ Nian nətəmimi nəuvein nətəm kəməutəhtul əḥa ikin kəmotətəu təmasək əfəməḥ lanəḥa, kəni kotəni məmə, “In tətəuin e Elaijə.”

⁴⁸ Kəni rəueiu agin min, kəti təmaiū muvən mələs nati kəti təḥmen e kotin,^{*} kəni məueiu wain u tarfu, məu e niḡi, kəni məfən məmə Iesu otəmnim.^m

⁴⁹ Kəni ilah min nəuvein kotəni = pən məmə, “Əpəḥ əmə. Pəḥ kautəḥ-to nəmə Elaijə otuva mosmiəgəḥ in, uə kəpə.”

⁵⁰ Kəni Iesu təmasək əfəməḥ min, megəḥan aru lan məmə otimis, kəni rəḥan nehagiən tiet.

⁵¹ E nian əḥruahru əḥa, napən iətəm tətəḥkul e Nimə Rəḥa Uḡgin təməḥapu mol nəuветin keiu, təmətuəuin əpəḥa ilis muva mol naunun əpəḥa ləḥtəni. Nəmiḡ təməlauəl, kəni kəpiel min kəmotəḥapu.ⁿ ⁵² Kəni suvət min u kəmol e niḡəḡ kəpiel kəmotəuag, kəni nətəmimi nətəm kotəḥruahru tepət nətəm kəməḥmis rəkis, kəmotəmiəgəḥ min. ⁵³ Kəməḥiet e suvət min, kəni uərisiḡ Iesu təmanəmiəgəḥ min e niḡimiən, kəni ilah kəməḥuvən əpəḥa Jerusiləm məḥiet = pən o nətəmimi tepət.

⁵⁴ Kəni iətəmi asoli rəḥa soldia min rəḥa nətəm Rom ilah rəḥan soldia min nətəm kəmoteruh Iesu, kəmotafu nəmiḡ mine natimnati min əḥa. Kəni kəmotəḡin pik, kəni motəni əfəməḥ məmə, “!Niḡipəhriənien, inu Nəti Uḡgin pəhriən!”

⁵⁵ Niḡətan tepət kəməutəhtul isəu məutarfu. Ilah kəmətsipən ikin Kaləli

§§27:46 “Eli, Eli” in nəghatiən Hipru, kəni “lema sapaktəni” in nəghatiən Aramaik (nəghatiən u in iuəkir əmə o nəghatiən Hipru). Iesu mine rəḥan min nətəmimi kəutəḡḥati pik e nəghatiən mil u mine nəghatiən Kris.

*27:48 Nati u təḥmen niḡispisi matris.

^h27:38 Aes 53:12 ⁱ27:39 Sam 22:7; 109:25 ^j27:40 Mat 26:61; Jon 2:19

^k27:43 Sam 22:8 ^l27:46 Sam 22:1 ^m27:48 Sam 69:21

ⁿ27:51 Eks 26:31-33; Hip 10:19-20

mautohtæu = pæn Iesu mæutasiru lan e nati pisin pisin min.^{†o} ⁵⁶ Ilah min næuvein u Meri Maktälæ, kæni Meri u mamæ ræha Jemis mine Josis, kæni mamæ ræha næti Sæpæti mil.

Kæmitænim Iesu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷ Iætæm Aramatia u ræhan nautæ tepæt, nærgin u Josip, in iætæmimi kæti ræha Iesu. Nian tinætuvæ iuækir o napinæpuiæn, ⁵⁸ tæmuvæn meruh Pailæt, kæni mætæpuæh o nipæti Iesu, kæni Pailæt tæmegæhan e nipæti Iesu kæm in.^p ⁵⁹ Kæni Josip tæmos nipæti Iesu muvæn mæuveg e næpæn ruæn vi kæti, nærgin u linæn, ⁶⁰ kæni mælæs muvæn mælæhu = pæn e suvæt vi kæmol e nipæg kæpiel. Suvæt u ræha Josip. Kæni misuæ = pæn e kæpiel asoli kæti mahtipæsigg e nipæg kæpiel lan, kæni matuvæn.^{‡q} ⁶¹ Meri Maktälæ, mine Meri kæti min kætuæharæg æha iuækir o suvæt.

Soldiæ min nætæm kæmotæh nipæg kæpiel

⁶² Nian æha, in nian katol æpenæ-penæ o Sapæt lan, kæni kæmæni lauigg lan e Sapæt, pris asoli min mine Færesi min kæmæhuvæn moteruh Pailæt. ⁶³ Motæni = pæn mæmæ, “Iætæmi asoli. Nikitimah tinæhti mæmæ, nian

suah kæha, iætæmi ræha neuæiæn, tæmætæmiægæh æhanæh, mætæni mæmæ, ‘Nian kisil otuva muvæn, kæni Uhgîn otosmiægæh min iæu e nimisiæn.’^r ⁶⁴ Tol lanæha, ahli = pæn ræham næuvein soldiæ okæhuvæn mæuteh nipæg kæpiel suvæt motætæuarus = pæn nian kisil tuva muvæn. Mæta ræhan min okæhuva motæklæh e nipætîn, kæni motæni = pæn kæm nætæmimi mæmæ tæmæmiægæh min e nimisiæn. Kæni neuæiæn u, in otærah tapirækis iætæm aupæn.”

⁶⁵ Kæni Pailæt tæmæni = pæn mæmæ “Otos soldiæ min, kæni mæhuvæn motol natimnati ræfin iætæm nækotolkeikei mæmæ okotol e neh viviæn suvæt e nipæg kæpiel.” ⁶⁶ Kæni soldiæ min kæmæhuvæn mauteh vivi nipæg kæpiel, motælæhu = pæn næmtætïæn kæti e kæpiel.^{†f} Kæni kæmotælæhu soldiæ min mæmæ okauteh ikin æha.

Iesu tæmæmiægæh min e nimisiæn

(Mak 16:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

28 E Sante[§] læplapin agin, tæmæ-tian mæsiæn viviæn, Meri Maktälæ mine Meri kæti min kæmian mæmæ okuæsal = pæn e suvæt e nipæg kæpiel.

² Kæni æmeiko, næmig asoli kæti tæmælauæl mætæu-inu agelo kæti ræha Iærmæniæg tæmsipæri e negæu e neai muvæn e nipæg kæpiel, kæni misuæ rækis

^{†27:55} Nipætæn min æha kæmotasiru e Iesu e nati pisin tæhmen e nauæniæn, mine næhu, mine ikin ræha napiliæn.

^{‡27:60} Kæpiel u kætahtipæsigg = pæn lan e nipæg suvæt lan, kæmætei tæharæg æharæg tæhmen e whil ræha loto asoli kæti, tæhmen e uan mitæ mine e næharæg æharægïæn ræhan.

^{†27:66} Ræueiu, kitah kæsotæhrun æhruæhruiæn mæmæ kæmol næmtætïæn æha e noliæn næk. Kæmæ tæhro kæmælis nilæuis kæti iætæm tæmol mak lan, uæ kæmæ tæhro, kæmol plastæ. Mætæu nætæmimi ræfin kotæhrun mæmæ iætæmi kæti otæsekïæn nati æha mæselæs rækisiæn. Kæni næmæ kæuteruh næmtætïæn kæti mæmæ tæmæhæpu = pæn, uæ tæmiæt rækis, kæni soldiæ min okotæhrun mæmæ iætæmi kæti tæmahuvihin rækis kæpiel.

^{§28:1} Næghatiæn Kris æhruæhru tætæni mæmæ, “Nian Sapæt tinol naunun, e nian iætæm tætaupæn e wik”

^{o27:55} Luk 8:2-3 ^{p27:58} Dut 21:22-23 ^{q27:60} Aes 53:9

^{r27:63} Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

e kæpiel, kæni mætəharəg-pəri lan. ³In tətasiə təhmen e noraiþiən, kæni rəhan napən min kotəruən təhmen e nəuau i nitəhi. ⁴Soldiə min kæmotəgin pik, kæni motərəmrumin, narmilah tæmikə təhmen e nətəm kæmohmis.

⁵Kæni agelo tæmæni = pæn kæm pəta mil mæmə, “Suəginian, mətəu-inu iækəhrun mæmə nətuəsəl e Iesu iətəm kæmätu-pəri e nig i kæməluau. ⁶Tikə u ikin inu. In tæmæmiəgəh min e nimisiən təhmen əmə e inu tæmæni mine aupən. Iəuva mueruh ikin tæmətəmähli ikin.⁵ ⁷Kæni ian uəhai, kæni muæni = pæn kæm rəhan min nətəmimi mæmə, ‘In tæmæmiəgəh min e nimisiən, kæni in tətaupən e tæmah matuvən əpəha Kaləli. Kæni ikin əha, onəkoteruh in ikin.’ Intələh, rəhak u nəghatiən inəni kæm təlau.”

⁸Kæni pəta mil kæmuagim uəhai əmə e suvət e nipəg kæpiel, mətəuəgin, mətəu nikilau tagiən, mətian mæmə okuæni = pæn kæm nətəmimi min rəha Iesu. ⁹Kæni əmeiko, Iesu tiet pətigəm o lau, mæni = pæn kæm lau mæmə, “Təuvir.” Kæni kæmiəuva o Iesu, muaskəlim nəhlikin, kæni muəfaki kæm in. ¹⁰Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm lau mæmə, “Suəginian. Ian muæni = pæn kæm piak min mæmə okəhuvən Kaləli. Ikin əha okoteruh iəu ikin.”^t

Nəghatiən rəha soldiə min

¹¹Nian pəta mil kæmualiuək mətian, kæni soldiə min əha nəuvein kæməhuvən e taun, kæni motæni = pæn kæm pris asoli min natimnati rəfin iətəm kæmoteruh. ¹²Nian pris asoli min kæməhuvən moteruh nətəmimi asoli rəha nətəm

Isrel, kæni motol nəuə kæti motəlis nəghatiən lan. Kæni motəfən mæni asoli kæm soldiə min, ¹³motæni = pæn kæm lah mæmə, “Nəkotæni = pæn kæm nətəmimi mæmə, ‘Rəhan min nətəmimi kæməhuva lapin nian itimah iəmotapili, motakləh e nipətin motələs motagim.’ ¹⁴Næmə kæpmən otətəu nanusiən u, kæni itimah iækəhuvən motæni nəghatiən kæti kæm in. Kæni itimah onəsotosiən nərahiən kæti lan.” ¹⁵Tol lanəha, soldiə min kæmotos mæni, kæni motol təhmen = pæn əmə mæmə kæmæni mine kæm lah. Kæni nəghatiən eiəu u tæmuvən mitəlau e nətəm Isrel muva mətəuarus = pa rəueiu.

Iesu tæmiet pətigəm o rəhan min nətəmimi

(Mak 16:14-18; Luk
24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶Kæni nətæmi lepən rəha Iesu kæməhuvən Kaləli, məhuvən e nitəuət iətəm Iesu tæmæni kæm lah mæmə okəhuvən ikin.^u ¹⁷Nian kæmoteruh in, kæni kæmotəfaki kæm in, mətəu nəuvein rəhalah nətəligiən tatol keiu. ¹⁸Kæni Iesu tuva o lah, kæni mæni = pæn kæm lah mæmə, “Nepətiən rəfin rəha negəu e neai mine nəhue niftæni o narməniəgin, Uhgīn tæməfa kæm iəu.^v ¹⁹Tol lanu, onəkəhuvən motiuvi nətəmimi e nəuaniləuis min rəfin e nitæni min rəfin mæmə okəhuva rəhak nətəmimi, kæni motol bəptais e lah e nargi Tatə Uhgīn, mine Nətin, mine Nərmin,^w ²⁰kæni motəgətuən ilah mæmə okotohtəu = pæn rəfin nəghatiən min iətəm iəməni kæm tæmah. Kæni nipəhriənian, iətətig kitah min itəmah nian min rəfin mətəuarus naunun nian.”

^s28:6 Mat 12:40; 16:21 ^t28:10 Mat 26:32 ^u28:16 Mat 26:32

^v28:18 Jon 13:3; Efəs 1:20-22 ^w28:19 Mak 16:15-16; Uək 1:8

Mak

Nanusian Təuvir Rəha Iesu Kristo

Iətəm Mak Təmətəi

**Nəghatiən əkuəkir
rəha nauəuə u Mak**

?Pəh təmətəi nauəuə u? Jon Mak təmətəi nauəuə u. In səniəmə iətəmi tueləf kəti rəha Iesu. Mətəu kətəni məmə in niəli təuvir kəti rəha Pitə iətəm ilau kətian ikin min tepət. Nauəuə rəha Uək Min tətəni məmə in təmuvən ilau Pol e rəhan naliuəkiən iətəm təmaupən mol, kəni uərisig lan, təmuvən ilau Panəpəs.

?Təmətəi tatuvən kəm pəh? Kəmotəni məmə Mak təmətətiğ Rom nian in təmətəi nauəuə u, kəni nəmə təhro ilau Pitə, uərisig kohamu Pitə. Mak təmətəi nauəuə u tatuvən o nəfaki min əpəha Rom u ilah Nanihlə min. Kitah kotəhrun lanəha mətəu-inu in tətəni pətiğəm niətəi nolien min rəha nətəm Isrel iətəm kautol. Kəni e nauəuə u, təmətəi nəghatiən nəuvein e nəghatiən Aramaik iətəm nətəm Isrel kinotəhrun rəkis. Mətəu in təməuhlin nəghatiən min u tuva e nəghatiən Kris iətəm Nanihlə min əpəha Rom kəutəghati lan.

?Natigian təhro lanu nian təmətəi? E nian Mak təmətəi nauəuə u, kəni nətəm Rom kəutarmənig e nitəni asoli iətəm titəlau e Nitəhi Metitereniən. Rəhalah nəghatiən kətiəh əmə, kəni rəhalah suaru kotəuvir, kəni rəhalah nolien o nahli-pəniən nəghatiən min in təuvir. Nian əha, in nian təuvir o nəni pətiğəmiən Nanusian Təuvir rəha Iesu Kristo. E nian əha, Nanusian Təuvir təmaiu uəhai əmə e nitəni pisin pisin min e suaru min rəha Rom.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Mak tolkeikei məmə otəni pətiğəm əhru-

əhru nanusian rəfin rəha Iesu, məmə in pəh, kəni in təmol nak, kəni mətəğə-tun nak. Nəmə təhro in tolkeikei məmə otəfəri nətəligiən rəha nəfaki min əpəha Rom, mətəu-inu nətəmimi tepət kəmol nərahian kəm lah. Mak təmətəi nətəligiən tepət o nian iəkis min iətəm otəpanuva e nəmiəğəhiən rəha nətəmimi rəha Iesu. Kəni in təməni pətiğəm nolien rəha Iesu məmə in min təmətətiğ e nian iəkis min.

Jon Bəptais təmol əpenə-penə e suaru

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 Inu nətuəuiniən rəha Nanusian Təuvir rəha Iesu Kristo, Nəti Uhgın. ²Iəni rəha Uhgın, nərgin u Aiseə təmətəi lanu e nauəuə aupən. Uhgın təməni məmə,

“Otafu-to. Iətahli = pinə iahləpis iətəm otos rəhak nəghatiən. In otaupən lam məmə otol əpenə-penə e rəham suaru.”^x

³“Iətəmimi u tətəuin əpəha ikin təpiə-məpiə ikin mətəni məmə, ‘Itəmah, otol əpenə-penə e suaru rəha İərmənig, kəni motol rəhan suaru təhruahru.”^y

⁴Kəni iahləpis u in Jon Bəptais. Tol lanəha, təmiet = pa ikin təpiə-məpiə ikin matol bəptais e nətəmimi, kəni mətəni pətiğəm nəghatiən rəha Uhgın kəm lah məmə okotəkeikei motəuhlin nəmtəhlah o nolien tərəh min rəhalah, kəni məhuvən o Uhgın, məmə in otəfəl nolien tərəh min rəhalah. Kəni nəmtətiən kəti o nati u, okol bəptais e lah.^z ⁵Nətəmimi tepət pik e nitəni Jutiə mine taun əha Jerusiləm, kəməhuva motətiğ e rəhan nəghatiən, kəni motəni pətiğəm rəhalah nolien tərəh min, kəni Jon təmol bəptais e lah əpəha e nəhu Jotən.

⁶Jon təməsuvəniən e napən təuvir. Rəhan napən təhmen əmə e rəha iəni

^x1:2 Mal 3:1 ^y1:3 Aes 40:3 ^z1:4 Uək 13:24; 19:4

u Elaijə aupən. Rəhan napən kəmol e nimeimei kaməl, kəni rəhan kətəuti kəmol e niłosi kau, kəni matun əmə pitu mine nəhu sukəpak e niķinati.^a ⁷ Kəni təməni pətigəm kəm nətəmimi məmə, “İətəmi kəti u tatuərisig lak, rəhan nəsanəniən mine nepətian tapirəkis iəu. Kəni iəu ləhtəni agin, iəsəhmen minian məmə iəkeiuaiu mitis rəkis niłəuis e rəhan put.^b ⁸ İatol bəptais e təmah e nəhu, mətəu in otəpanol bəptais e təmah e Narmin Rəha Uhgın.”

Jon təmol bəptais e İesu əpəha e nəhu Jotən

(*Mat 3:13-17; Luk 3:21-22*)

⁹ E nian əha, İesu təmiet əpəha Nasərit, lahuənu kəti əpəha Kaləli muva. Kəni Jon təmol bəptais lan əpəha e nəhu Jotən. ¹⁰ Nian İesu təməri əpəha e nəhu, kəni məsal-pəri mafu negəu e neai təməuag, kəni Narmin Rəha Uhgın təmeiuaiu = pa ohni təhmen = pən e mak. ¹¹ Kəni nəuia Uhgın təmsipəri əpəha e negəu e neai mətəni lanu lan məmə, “İk nətik keikei, iəkolkeikei pik ik, kəni niķik tagiən pik agin ohnik.”^c

Setən tətəfən-əfən kəm İesu

(*Mat 4:1-11; Luk 4:1-13*)

¹² Kəni rəueiu agin min, Narmin Rəha Uhgın təmiti = pən İesu əpəha ikin təpiə-məpiə ikin, ¹³ ima nati rarpin min. Təmatig ikin mos nian fote. E nian min əha Setən tətəfən-əfən kəm in. Kəni nagelo min kəmotasiru lan.^d

İesu tinətəuəin mətəni pətigəm Nanusiən Təuvir

(*Mat 4:12-17; Luk 4:14-15*)

¹⁴ Nian kiñləfən rəkis Jon e kaləpus, İesu təmuəvən əpəha Kaləli mətəni pətigəm Nanusiən Təuvir rəha Uhgın

kəm nətəmimi.^e ¹⁵ Təməni məmə, “!Nian tinuva əhruahru əha rəueiu! !Rəhan nian tinuva! !Nian rəha Narməniğiən Rəha Uhgın tinatuva iuəkir! !Otəuhlin nətəliğiən rəhatəmah, motəpəh pəhriən noliən tərəh min, kəni məhuvən o Uhgın, kəni motəhatətə e Nanusiən Təuvir!”^f

İesu təmauin e nətəmimi kuvət rəha niuviən nəmu

(*Mat 4:18-22; Luk 5:1-11*)

¹⁶ Nian İesu tətəliuək e nikali nəhu Lek Kaləli, kəni meruh suah mil keiu, rəha niuviən nəmu min, nərgilau u Saimon mine pian Antiru. Kətuatu e net. ¹⁷ Kəni İesu təməni = pən kəm lau məmə, “İəuva, muıtəu = pa iəu, miəuva rəhak iətəmimi mil, kəni iəu iəkol itəlau nəkiəuva iətəmimi mil rəha niuviən nətəmimi məmə okəhuva rəhak min nətəmimi.” ¹⁸ Kəni əmeiko kuəpəh rəhalau net, kəni muıtəu = pən.

¹⁹ Kəni İesu təmalieuək muəvən təhmin min nəuəvətin, kəni meruh nəti Səpəti mil Jemis mine pian Jon kətuəharəg e rəhalau bot mətuəhli vivi rəhalau net. ²⁰ Kəni e nian əmə kəha inəha, İesu təmauin e lau lan, kəni kuəhtul muəpəh rəhalau tatə Səpəti mine rəhan noluək min kətuəharəg e niəpəg nəua bot, kəni muıtəu = pən İesu.

İesu təməhgi pətigəm narmin tərəh min e iətəmi kəti əpəha Kapeniəm.

(*Luk 4:31-37*)

²¹ Kəni İesu mine rəhan min nətəmimi kəməhuvən əpəha lahuənu Kapeniəm. Kəni e nian rəha Səpət, İesu təmuəvən əpəha e nimə rəha nuhapuminian mətəgətuən nətəmimi. ²² Kəni nətəmimi kəmotətəu rəhan nəghatiən, narmiləh təmiuəvig pik ohni mətəu-inu rəhan nəghatiən təfiğəm, nepətian əha ikin,

^a1:6 2King 1:8; Mat 11:8 ^b1:7 Uək 13:25 ^c1:11 Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 ^d1:13 Sam 91:11-13 ^e1:14 Mak 6:17 ^f1:15 Mat 3:2

kəni mapirəkis rəha nəgətun min rəha Lou.^g

²³ Kəni e nian əha, iətəmi kəti narmin tərəh tətətig lan təmuva imə mətəgət əfəməh məmə, ²⁴ “!Ik Iesu iətəm Nasərit! ?Nəmuva məmə onəkəhro e timah? !Nəmə təhro nəmuva məmə onəkərəkini itimah! İəu inəhrun rəkis ik, ik İətəmi Asim rəha Uhgın!”^h

²⁵ Kəni mətəu Iesu təməni = pən əskasik kəm narmin tərəh kəha məmə, “!Ah! Səghatən, miet e suah u.” ²⁶ Kəni narmin tərəh təmöl nıpəti suah kəha tərərumin, magət əfəməh miet lan.ⁱ

²⁷ Kəni nətəmimi kəmotaut motəni = pən kəm lah min məmə, “!Ei, nak u! Nəgətuənən vi kəti u. !Suah u tatos nəsanənən o nəghatən kəm narmin tərəh min, kəni kautətəlig lan mautol nəuian!” ²⁸ Kəni kəmanus ueiuəhai əmə Iesu, tuvən mapəköl əpəha e nitəni Kaləli.^j

Iesu təmöl vivi nətəmimi tepət

(*Mat 8:14-17; Luk 4:38-41*)

²⁹ Nian Iesu mine Jemis, Jon, Saimon, mine Antiru kəmoħiet e nimə rəha nuħapuminiən, kəni motaiu əhruahru məhuvən əpəha lahuənu ima Saimon mine Antiru ikin. ³⁰ Nian kəməhuvən, mətəu uhu Saimon tətəpəu-ətəpəu, kəni mətəpili pəri e rəhan pet, kəni kəmotəni = pən kəm Iesu məmə pətan əha tatimis. ³¹ Kəni Iesu təmuvən meapən o nəħlmin kəni masiru lan təhtul. Kəni nətəpəu-ətəpəuən tagim lan. Kəni tuvən matol niğlah nauəniən.

³² Tinapinəpəu mitigar tinatiuvig, nian rəha Sapət tinol naunun, kəni nətəmimi min u kautohmis, mine nətəmimi narmin tərəh tətətig e lah, pialah min kəmotos ilah məhuva o Iesu. ³³ Nətəmimi rəfin e lahuənu əha kəməhuva motuha-

pumin əmə ilah min əpəha e namtiħluə e nimə əha rəha Saimon mine Antiru. ³⁴ Kəni Iesu təmöl vivi nətəmimi tepət u kautos nimisiən pisin pisin min kotəuvir, kəni məħgi pətigəm narmin tərəh tepət e nətəmimi, mətəu təməniəhu narmin tərəh min məmə okəsotəghatən, mətəu-inu kinotəhrun rəkis məmə pəh u Iesu.^k

Iesu təmətanus pətigəm rəhan nəghatən əpəha Kaləli

(*Luk 4:42-44*)

³⁵ Kəni ləplapin agin, fətukai təsəri əhanəħiən, Iesu təmiet muvən əpəha ikin nətəmimi kohkə ikin mətəfaki.^l ³⁶ Kəni Saimon mine in min nəuvein kəməhuvən məutəsəl lan. ³⁷ Nian kəmoteruh, kəni kəmotəni = pən kəm in məmə, “Nətəmimi rəfin kəutəsəl lam.”

³⁸ Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Kəpə. Pəh kəhuvən əpəha e lahuənu pisin min nəuvein, iəkanus pətigəm rəħak nəghatən kəm nətəmimi mapəköl mətəu-inu, nati u inu iəmuva ohni məmə iəkol.”

³⁹ Kəni muvən mapəköl rəfin e nitəni əpəha Kaləli, mətətanus pətigəm rəhan nəghatən əpəha e nimə rəha nuħapuminiən min, kəni məħgi pətigəm narmin tərəh min e nətəmimi.^m

Iesu təmöl vivi suah kəti leprosi təmöl

(*Mat 8:1-4; Luk 5:12-16*)

⁴⁰ Suah kəti leprosi təmöl, təmuva misin = pən nəulin o Iesu mətəsək = pən e nəuviriən ohni məmə, “Nəmə nəkolkeikei, kəni nəkəhrun nol viviən iəu kəni mafəl rəkis namikmikiən lak.”

⁴¹ Kəni Iesu nikin təməħmə pik ohni, kəni təmuahru e nəħlmin mələhu = pən lan, məni məmə, “Əuəħ. İəkolkeikei. !Əuvir-tə!” ⁴² Kəni rəueiu agin min, nimisiən leprosi təmagim miħə lan,

^g1:22 Mat 7:28-29 ^h1:24 Mak 5:7 ⁱ1:26 Mak 9:26 ^j1:28 Mat 4:24

^k1:34 Mak 3:10-12 ^l1:35 Mat 14:23; Mak 6:46 ^m1:39 Mat 4:23; 9:35

kəni nɪpətɪn təuvɪr, namɪkmɪkɪən tɪkə. ⁴³⁻⁴⁴Kəni Iesu təməni = pən əskasɪk kəm suah kəha məmə, “Nəsəni pətɪgəmɪən natɪmnatɪ mɪn u kəm nətəmɪmɪ, mətəu uvən əmə meh prɪs kəti pəh in teh məmə nɪpətɪm tɪnol lanu lan, kəni əfən kəm in natɪ u iətəm Lou rəha Mosis təməni o suah kəti iətəm rəhan leprosi tɪnikə, kəni nətəmɪmɪ okotəhrun məmə nɪpəhrɪənɪən nɪnəuvɪr, kəni rəham namɪkmɪkɪən tɪnikə.” Kəni mahli = pən tatuvən.¹

⁴⁵Mətəu suah u təmuvən kəni məni pətɪgəm natɪ u kəm nətəmɪmɪ mɪn rəfɪn mol məmə Iesu təsuvənɪən e lahuənu mɪn məghatɪ mətəu-inu nɪmənɪn nətəmɪmɪ tɛpət pɪk kautəhtul pəsɪg lan. Kəni o natɪ əha inəha, təmətən ikɪn nətəmɪmɪ kohkə ikɪn. Kəni nətəmɪmɪ kotsɪpən ikɪn mɪn rəfɪn mətəhuva ohni.

Iesu təmol vivi suah kəti nɪpətɪn nəuvetɪn təmɪmɪs

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Nian nəuvein kɪnəhuva rəkis mɪnəhuvən, Iesu təmɪtəlɪg = pən mɪn əpəha Kapenɪəm, kəni nəghatɪən təmɪaiu muvən kəm nətəmɪmɪ mɪn məmə Iesu əpəha e rəhan nɪmə. ²Kəni nətəmɪmɪ tɛpət kəməhuva motəriaueh vivi əpəha imə, mɪne ihluə mɪne, kəni nəua nɪmahan kəti tɪkə o iətəmɪmɪ kəti mɪn. Kəni Iesu tətəni pətɪgəm rəhan nəghatɪən kəm lah.

³Kəni nətəmɪmɪ kuvət kəmotəlɪs pɪalah kəti məhuva o Iesu iətəm nɪpətɪn nəuvetɪn təmɪmɪs mətəpɪli-pəri əmə e rəhan nɪmahan. ⁴Nian kəməhuva, mətəu nətəmɪmɪ nəri əpəha imə, kəni ko kəsəhuvənɪən imə moteruh Iesu. Kəni kotələs məhuvən əpəha ilɪs e nəhue nɪmə motos rəkis nəhgi nɪmə nəu-

vetɪn əhruahru əmə əha Iesu tətəhtul ikɪn imə,** kəni motəhlman-əhlman e iətəmi u teiuaɪu e nɪmahan rəhan muvən iuəkɪr əmə o Iesu. ⁵Nian Iesu təmərɪh nəhatətəɪən rəhalah, kəni təni = pən kəm iətəm tatɪmɪs əha məmə, “Nətɪk, iəu inos rəkis rəkis nolɪən tərəh rəham.”

⁶Mətəu nəgətun mɪn nəuvein rəha Lou kəutəharəg əpəha imə, kəni nɪkɪlah təməhtɪ məmə, ⁷“?Təhro suah u tətəni rah Uhgɪn? Nəghatɪən əha tərəh. Uhgɪn əmə təhrun nos rəkisɪən nolɪən tərəh rəha iətəmɪmɪ. !Pəh mɪn təhrun nos rəkisɪən!”

⁸Kəni rəueɪu agɪn mɪn, Iesu təhrun rəhalah nətəlɪgɪən, kəni məni məmə, “?Təhro nɪkɪtəmah tətəhtɪ pɪk natɪmnatɪ mɪn lanu lan? ⁹?In pəhrɪvən tɪmətɪg, iətəm inu məmə iəkəni = pən kəm suah u məmə, ‘Inos rəkis rəkis rəham nolɪən tərəh,’ uə inu tɪmətɪg məmə, ‘əhtul, mələs rəham nɪmahan matuvən?’ ¹⁰Mətəu iəkɪl natɪ kəti məmə onəkotəhrun məmə iəu Nətɪ Iətəmɪmɪ, iatos nɛpətɪən u ikɪnu e nəhue nɪftəni o nos rəkisɪən nolɪən tərəh rəha nətəmɪmɪ.” Kəni məni = pən kəm suah kəha məmə, ¹¹“Iətəni = pɪnə kəm ik məmə, əhtul, mələs rəham nɪmahan matuvən imam ikɪn.” ¹²Kəni əmeɪko suah u təməhtul, mələs rəhan nɪmahan, maliuək matuvən, kəni ilah rəfɪn kəmoteruh, motauɪt, narmɪlah təmɪuɪvɪg ohni, kəni motəni-vivi Uhgɪn motəni məmə, “Iəsotəh əhanəhɪən natɪ kəti tol lanu lan nian kəti mɪne.”

Iesu təməuɪn e Lifai məmə otuva muərisɪg lan.

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³Iesu təmuvən mɪn mətəliuək əpəha e nɪkali nəhu Lek Kaləli, kəni nɪmənɪn

**2:4 E nian əha, kəmɪl nəhgi nɪmə e tael. Kəni nətəmɪmɪ mɪn u kəmotos rəkis tael mɪn nəuvein məmə kotol nɪpəg təhmen e iətəmi u iətəm tatɪmɪs.

¹1:43-44 Lev 14:1-32

nätəmimi kəməhuva ohni, kəni tətəgə-tun ilah. ¹⁴ Kəni təmaliuək matuvən kəni meruh Lifai nəti Alfias, in iätəmimi rəha nosiən məni rəha takis, tətəharəg imə matol uək. Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Itəu = pa iəu, muva rəhak iätəmimi.” Kəni əmeiko təhtul muərisig lan.

¹⁵ Kəni nian kəti, Iesu təmuven mətauən əpəha ima Lifai ikin ilah nätəmimi rəha nosiən məni rəha takis, mine nätəmi kətəni məmə nol təfagə tərəh nəuvein.†† Mətauən pəti ilah Iesu mine rəhan min nätəmimi mətəu-inu nätəmimi tepət kotol təfagə tərəh lanəha mautəhuərisig e Iesu. ¹⁶ Iəgətun min nəuvein rəha Lou, ilah Farəsi min. Kəni nəuvein kəmotəh məmə Iesu tətəuən pəti əmə ilah nol təfagə min əha, mine nätəmimi rəha nosiən məni rəha takis, kəni kotətapuəh o nätəmimi rəhan min məmə, “?Təhro Iesu tətəuən pəti əmə ilah nätəm kəutol lanəha?”^o

¹⁷ Kəni Iesu təmətəu rəhalah nəghatiən kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Nätəmimi min u kəsəhmis-ohmisien kəsəhuvəniən o toktə, mətəu nätəmimi min u kəutohmis-ohmis, toktə təkeikei muven meruh ilah. Iəu iəməsuvaiən məmə iəkəuin e nätəmimi min u kotəni məmə kinotəhruahru rəkis. Mətəu iəmuva məmə iəkəuin e nätəmimi min u

kotəhrun əmə məmə ilah kəutol nolien tərəh min.”‡‡

Kotəpəh nauəniən o nəfakiən

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Kəni e nian əha, nätəmimi min rəha Jon Bəptais mine Farəsi min kəmotəpəh nauəniən mətətuəkəm o nəfakiən kəm Uhgın. Kəni nätəmimi nəuvein kəməhuva motəni = pən kəm Iesu məmə, “Afu-to, nätəmimi rəha Jon Bəptais minə Farəsi min kəutətuəkəm o nəfakiən. ?Mətəu təhro rəham min kəsotolien lanəha?”

¹⁹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nian katol lafet lan rəha iätəm tatol marit, kəni iərman u otol marit tətətig əhanəh ilah in min nəuvein mautilafet, nikitəmah təhti məmə otətuəkəm məpəh nauəniən? !Kəpə! Nian tətətig əhanəhiən ilah min, kəni nikilah tətəgiən, mətauən əmə. ²⁰ Mətəu nian əpəha ikin məmə okəpanələs rəkis suah kəha lan, kəni e nian əha in əha, in min nəuvein nikilah otəhmə ohni, kəni kəpanotətuəkəm motəpəh nauəniən lan.”

²¹ Kəni təmatig məni məmə, “Suah kəti min ko təsəhli-pəniən nəuveti napən vi kəti e napən ənnəmit iätəm təməhapu. Nəmə otəhli = pən, kəni napən vi u təhrun nəhapu asolien napən ənnəmit u.

††2:15 Farəsi min, kəutəni e nätəmimi tepət məmə ilah nol təfagə tərəh. Nəmə təhro ilah kəsotəfaki vivien, uə nəmə təhro ilah nanihluə min, uə nəmə təhro nätəmimi kəsotolkeikeien ilah, uə nəmə təhro ilah nipətan rəha suaru uə nätəmi rəha nosiən takis, uə nəmə təhro ilah kəsotohtəu = pən vivien nipilga lou əlkələh min e Lou asoli rəha Mosis.

‡‡2:17 Farəsi min mine nätəmi asoli rəha nätəm Isrel, nikilah təhti məmə ilah kotəhruahru e nəhmti Uhgın mətəu-inu kəutohtəu = pən Lou Rəha Mosis. Uhgın təhrun nikilah məhrun məmə ilah nol təfagə pəhriən. Mətəu Iesu təruru nasiruiən e lah mətəu-inu ilah kəsotəgəhaniən məmə ilah nol təfagə. Mətəu nätəmimi tepət kəmotəhrun məmə ilah nol təfagə motolkeikei məmə kotəpəh nolien tərəh min rəhalah motolkeikei məmə Uhgın otəfəl rəkis təfagə tərəh min rəhalah. Iesu təni məmə in təmuva məmə otasiru e lah.

^o2:16 Mat 11:19

²²“Iätəmi kəti min ko təsiuvi-pənian wain vi kəti e nilosi nati əuas kəti, mətəu-inu nəmə otiuvi = pən wain vi e nilosi nəni əuas iätəm təskasik, kəni wain otahlifu kəni nilosi nəni əuas u otasisi kəni məhapu, kəni wain mine nilosi nəni u okuərah. Mətəu wain vi okiuvi = pən əmə e nilosi nəni vi iätəm timətətiḡ.”^{¶¶}

**Nətəmi min rəha
Iesu kəmotəhli wit e Sapət**

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³E nian kəti e Sapət, Iesu mine rəhan min nətəmi kəmətəliuək məutohapumin e niki nasumiən rəha wit, kəni nətəmi min rəha Iesu kəmotəhli wit məmə okotun.

²⁴Kəni Farəsi min u kəutaskəlim əskasik Lou rəha Mosis kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “!Ei, afu-to! E Sapət, kəsəuləkian e nasumiən mine kəsəliən natimnati min lanəha kotərəkin Lou. ?Təhro rəham min nətəmi kautol lanəha?”^{¶¶}

²⁵⁻²⁶Iesu təmuhalpin rəhalah nəghatiən məmə, “Nəmə təhro itəmah nəsofəfin əhanəhian nati u Tefit təmol əpən nian Apiətə in pris asoli aḡin rəha Uḡin. Itəmah ninofəfin rəkis məmə Tefit nəumis təmus, kəni tuvən əpəha e Nima Tapolin rəha Uḡin, kəni mələs pīret asim u pris min əmə kautun, kəni in mələs muva mun ilah in min nəuvein.”^{¶¶}

²⁷Kəni təmatig məni = pən min kəm lah məmə, “!Kəməsolian Sapət məmə in nati fiḡəm kəm nətəmi, mətəu kəmol

Sapət məmə otasiru e lah kotəmeiḡ!^{§§}
²⁸Tol lanəha, iəu Nəti Iətəmi iətar-məniḡ rəfin e natimnati min, kəni mə-tərməniḡ min e Sapət.”

**Iesu təmol vivi
nəhlimi suah kəti təməpaiu**

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 E Sapət kəti min, Iesu təmitəlig = pən min əpəha e nimə rəha nuhapuminiən kəni meruh suah kəti nəhlimin təmimis, təsuahruian lan. ²Nian Iesu təmuvən imə, kəni nətəmi nəuvein kəməuteruh vivi məmə otol vivi iätəmi u e Sapət, uə kəpə. Nəmə in tatol, kəni okotəni məmə in tətərəkin Lou rəha Sapət. ³Kəni Iesu təməni = pən kəm suah u məmə, “Əhtul muva u əpən,” kəni təhtul muvən əpəha əpən.

⁴Kəni Iesu təməhi ilah məmə, “!əkəkekei məmə iəkətapuəh nati kəti o təmah. ?Təhro? ?E nian rəha Sapət, noliən nak in təhruahru e Lou məmə okol, kəhrun noliən nati təuvir uə kəhrun noliən nati tərah? ?Okosmiəḡh iätəmi, uə okuhamu itəmi?” Mətəu kotəpnəpin əmə.[†]

⁵Kəni Iesu təməsal = pən meruh ilah, kəni niəməha tol, kəni niki təhmə o lah mətəu-inu rəhn-kəpə lah tiəkis pik. Kəni məni = pən kəm suah u məmə, “Uahru-to e nəhlmə.” Kəni suah u təmuahru e nəhlimin, əmeiko nəhlimin təuvir. ⁶Kəni Farəsi min əha kəməhiet motəi əhruahru əmə məhuvən moteruh rəhalah tikimir min e pati rəha Herot, motol məhuva əmə kətiəh motəsal e suaru məmə okotələs Iesu motəhamu.^{¶¶}

^{¶¶}2:22 Afın futnot e Luk 5:37

^{§§}2:27 Farəsi min kəmotol lou əlkələh min tēpət tēpət rəha Sapət, kəni tiəkis məmə nətəmi okotol rəfin ilah. Inu tatol məmə Sapət in nati fiḡəm. Mətəu nətəligian rəha Uḡin məmə Sapət in nian kəti iätəm nətəmi okotəmeiḡ magian lan.

^{¶¶}2:24 Dut 23:25 ^{¶¶}2:25-26 1Saml 21:1-6 ^{¶¶}2:25-26 Lev 24:5-9

^{¶¶}2:27 Dut 5:14 ^{¶¶}3:4 Luk 14:3 ^{¶¶}3:6 Mat 22:15-16

Nimənin nətəmimi kəmautəhuərisig e Iesu

⁷ Iesu mine rəhan min nətəmimi kə-mohiet moteiuaiu məhuvən əpəha e nəhu Lek Kaləli. Nimənin nətəmimi kə-mautəhuərisig e lah. Nətəmimi min u nəuvein kəmotəpən e lahuənu rəhalah e nitəni Kaləli, ⁸ nəuvein kotsipən əpəha e lahuənu əlkələh min e nitəni əpəha Jutiə; nəuvein kotsipən Jerusiləm. Nəuvein min kəmotəpən e nəuветin min əpəha nitəni Itumiə mine nəve nəhu Jotən e nitəni = pən matuvən. Nəuvein min kəmotəpən pahav əpəha ikin min e taun mil u Taea mine Saedon. Nətəmimi min u kinotətəu rəkis natimnati min u Iesu tatol ilah, kəni kəməhuva məmə okoteruh.

⁹ Kəni nimənin nətəmimi kəməhuva pik, kəni Iesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə okotol əpenə-penə e bot kəti məmə otuvən məharəg lan, məmə nimənin nətəmimi okəsotəhgi-əhgi pikian in. ¹⁰ Mətəu-inu tinol vivi rəkis nətəmimi tepət, kəni nətəmimi min u kəutəhmis əhanəh kəutəhgi-əhgi ilah min məmə okəhuva iuəkir motek Iesu.^v ¹¹ Kəni nian nətəmimi nətəm narmin tərəh min kəutatig e lah kəmotafu Iesu, kəmotaiu əpən lan motəmei = pən ohni motəgət əfəməh məmə, “Ik Nəti Uhgini!”^w ¹² Mətəu Iesu təməniahu əskasik narmin tərəh min u məmə kəsotəni pətigəmiən in kəm nətəmimi.^x

Iesu təmauin e rəhan nətəmimi ilah tueləf məmə okəhuərisig lan.

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Kəni Iesu mine kəməhuvən əpəha e nəhue nitəuət, kəni tətəuin e nətəmimi nəuvein əmə okəhuva ohni. ¹⁴ Nian kəməhuvən, kəni təmitəpən rəkis ilah tuələf kəni məfəri ilah məmə aposil min. In təməni min məmə nətəmimi min əha, ilah əha okotaliuek ilah min, kəni in otahli rəkis ilah kəhuvən motəni pətigəm nanusiən təuvir kəm nətəmimi əpəha ikin min, ¹⁵ kəni okotos nepətian mine nəsanəniən o nəhgi pətigəmiən narmin tərəh min e nətəmimi.

¹⁶ Nətəmi min u ilah u təmitəpən ilah, ilah u, Saimon u Iesu təmauin = pən min nərgin kəti min məmə Pitə,^y ¹⁷ mine Jemis mine pian Jon nəti Səpəti mil u Iesu təməfən min nərgilau notəhan məmə, “Poanejes,” nipəti nəghatian əha təni məmə nəti kaluəluə mil, mətəu-inu niəməha tatol uəhai ilau.^z ¹⁸⁻¹⁹ Kəni mine Antiru, Filip, Patolomiu, Matiū, Toməs, Jemis u nəti Alfias, Taitəs, Saimon u kətauin lan məmə, Selot,^{*} mine Jutəs Iskariot u otegəhan = pən e Iesu e nəhlmi tikimr min. Nətəmi min əha ilah kəha tuələf, Iesu təməfəri ilah.[†]

Iesu mine Pielsepul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Uərisig, təmitəlig = pən min lahuənu, kəni nimənin nətəmimi kəməhuva min ohni, kəni Iesu mine

*3:18-19 Selot in suah kəti iətəm in tətəhtul əskasik o kəntri rəhan. Afin-to e tiksinəri.

†3:18-19 Iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Saimon, ilau u Saimon Pitə mine Saimon u kətauin lan məmə Selot. Kəni iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Jemis, ilau u Jemis nəti Səpəti mine Jemis nəti Alfias. Kəni iətəmi keiu rəha Iesu kətauin e lau məmə Jutəs, inu Jutəs Iskariot mine Jutəs nəti Jemis u kətauin pisin məmə Tateas e nauəuə rəha Matiū.

^v3:10 Mat 14:36

^w3:11 Luk 4:41

^x3:12 Mak 1:34

^y3:16 Jon 1:42

^z3:17 Luk 9:54

rəhan min nətəmimi kinotəruru nəmeigian mine nauənian mine. ²¹Nian rəhan mamə mine kəmotətəu nəghatian u kətəni e Iesu, kəni məhuva məmə okotit rəkis o nətəmimi, mətəu-inu nətəmimi nəuvein kəutəni məmə Iesu in nətalməli.

²²Nəgətun min nəuvein rəha Lou kə-motsipən əpəha Jerusiləm məhuva kəni motəni məmə Pielsepul (nərgin kəti min rəha Setən), u in iətəmi asoli rəha narmin tərəh min, in tətətig e Iesu, kəni motəni məmə in tətəfən nəsanənian kəm Iesu məmə otəhgi pətigəm narmin tərəh min e nətəmimi.^a

²³Kəni Iesu təmauin e lah kəhuva iuəkir ohni kəni məni nəghatian əuhlin kəti kəm lah, məmə, “?Nikitəmah tətəhti məmə ko Setən təhgi pətigəm aru Setən? !Kəpə! ²⁴Nəmə nətəmimi e kəntri kəti kəutəhapu ilah min, kəni okotərəkin rəhalah kəntri, kəni narmənigian rəhan otəmei mikə. ²⁵Kəni təhmen = pən əmə, e lahuənu kəti, nəmə nətəmimi lan kəutəhapu ilah min, kəni okotərəkin agin lahuənu u. ²⁶Kəni nəmə Setən tətəhgi pətigəm narmin tərəh min rəhan e nətəmimi, kəni tatol aru əmə tikimir kəm in. ?Kəni otəhro lanu, rəhan narmənigian otəhtul? Uək rəhan otəmei mikə.

²⁷“Kəni ko iakləh kəti təsuvən əpnapinian e nimə rəha iətəmi kətəgin lan kəti, mə takləh e natimnati rəhan, mətəu otəkeikei məlis e niləuis, mələhu, kəni ko məpanuvən makləh e rəhan natimnati.

²⁸“Iətəni pəhriən kəm təmah məmə təfagə tərəh rəfin rəha nətəmimi, mine nəghatian tərəh min iətəm ilah kəutəni, Uhgın təhrun nos rəkisian. ²⁹Mətəu iətəmi tətəni rah Narmin Rəha Uhgın, ko Uhgın təsos rəkisian rəhan təfagə tərəh. Təfagə tərəh əha otətətig kətəih lan mətətig, ko təsikəian.”[‡] ³⁰Iesu təməni lanəha mətəu-inu kəmotəupən motəni məmə narmin tərəh kəti tətətig lan.

Mamə rəha Iesu mine pian min

(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹Kəni e nian əha, mamə rəha Iesu mine pian min kəməhuva, kəni mautəhtul əmə əpəha ihluə kəni motəhli = pən nəghatian o Iesu məmə tuva-to meh ilah.^b ³²Kəni nimənin nətəmimi kəmotəharəg kan kekəu e Iesu, kəni motəni = pən kəm Iesu məmə, “Ei, mamə rəham mine pian min əpəha ihluə, kətolkeikei məmə okotəh-to ik.”

³³Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Pəh u rəhak mamə mine piak min?” ³⁴Kəni məsal = pən meruh rəfin ilah kəni məni məmə, “Oteruh-to. Itəmah u piak min mine rəhak mamə əhruahru min. ³⁵Nətəmimi min u kəutol nəuia Uhgın, ilah u piak min, mine rəhak kakə min, mine rəhak mamə.”

Iətəm tətərfei nikitə natimnati

(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 Kəni Iesu təmitəlig = pən min əpəha e nəhu Lek Kaləli mətəgətun nətəmimi, mətəu nimənin nətəmimi kəməhuva ohni, motol məmə Iesu tuvən e bot. Kəni bot u tətəməhli = pən

[‡]3:29 “Təfagə tərəh əha otətətig iəkis lan, ko təsikəian.” Təfagə tərəh u təsəghatian o nolian rəha nətəmimi nəuvein o nənian nərgi Iesu nian niəməha tatol ilah. Uhgın təhrun nəfəl rəkisian təfagə tərəh u nəmə ilah kəutəni nolian tərəh rəhalah məutətapuəh o Uhgın məmə in otəfəl rəkis. Təfagə tərəh u tətəghati e suah kəti iətəm tətəuhlin nəmtahn e Iesu Kristo məsolkeikeian məmə nimisian rəhan e nigə kəməluau otəfəl rəkis təfagə tərəh min rəhan. Inəha, suah u təsəhatətəian e Iesu Kristo.

^a3:22 Mat 9:34; 10:25 ^b3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Uək 1:14

e lek, ipari əmə o nipəkil, kəni Iesu tətəharəg = pən lan. Kəni nīmənin nətəmimi kəmotəharəg əpəha ipari e nīkali lek.^c ²Kəni Iesu təməghati e nəghatiən əuhlin kəm lah mətəgətun ilah e natimnati tēpət.^d

³Təməni = pən kəm lah məmə, “Otətəlig-to. Suah kəti təmuvən məmə otearəgrəg rəhan nīkiti natimnati əpəha e rəhan nasumien. ⁴Nian təmətearəgrəg rəhan nīkiti natimnati, kəni nəuvein kotəmei = pən ikin kətaliuək ikin, kəni mənig min kəhuva motun rəkis.

⁵“Kəni nīkiti wit nəuvein kəmohtmərəgrəg = pən e niftəni iətəm kəpiel iuəkir əmə. Kəmotevia uəhai əmə mətəu-inu niftəni nəuan nəuvin əmə. ⁶Nian mitigar təri, kəni məhgi ilah kotaukei-aukei mətəu-inu nokilah təseiuaiu pikien.

⁷“Kəni nīkiti wit nəuvein kəmotəmei = pən e nīki nīləuis u tol nihlin, kəni nian nīkiti wit min kotevia mətəu nīləuis tətatu-atu ilah kəni kohmis məsotəuəiən.

⁸“Kəni nəuvein min kəmotəmei = pən e niftəni təuvir, kəni motevia vivi motol iahgin, kəni motəuə e nəualah, nəuvein nəualah tate, nəuvein nəualah sikiste, nəuvein nəualah uan hanrit.”

⁹Kəni Iesu təmatig məni = pən min kəm lah məmə, “Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”

Nətəmimi min rəha Iesu kotəni məmə otəni nipəti nəghatiən əuhlin u

(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰Nian Iesu pisin əmə mine rəhan nətəmimi tueləf mine nətəmimi nətəm kəutəhuərisig lan, kəmotətapuəh ohni o nəghatiən əuhlin min. ¹¹Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Itəmah u, Uhgın tətəni = pinə nəghatiən oneuən rəhan kəm təmah məmə in tətəva məmə

otarmənig e rəhan min nətəmimi. Mətəu nətəmi min u nanihluə min, kəutətəu əmə nəghatiən rəha Uhgın e nəghatiən əuhlin. ¹²Noliən u tol lanu lan məmə, ‘Kəutafu pau mətəu kəsotehiən, mautətəu pau, mətəu kəsotəhrunien, rəhn-kapə lah tiəkis, mətəu-inu ko kəsotolkeikei aginien məmə okotəuhlin ilah e rəhalah nətəligien motəpəh noliən təfagə tərəh min rəhalah, məmə Uhgın otos rəkis rəhalah təfagə tərəh.’”^e

Iesu təməni pətigəm nipəti nəghatiən əuhlin

(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmə təhro itəmah nəkotəruə əhanəh nəghatiən u? ?Onəkotəhra motəhrun min nipəti nəghatiən pisin pisin min rəfin? Otətəlig vivi-to məmə nəkotəhrun.

¹⁴“Nipəti nəghatiən əuhlin u məmə, nīkiti natimnati əha tətəgətun = pən nəghatiən rəha Uhgın iətəm kətəni pətigəm kəm nətəmimi. Kəni niftəni tətəgətun = pən nīki nətəmimi.

¹⁵“Nīkiti natimnati u təməmei = pən e suaru tətəgətun = pən nətəmimi nəuvein nətəm kəutətəu nəghatiən rəha Uhgın. Nian kəutətəu, mətəu Setən tuva mos rəkis uəhai əmə o lah.

¹⁶⁻¹⁷“Nīkiti natimnati u tətəmei = pən e nīki kəpiel nokilah təseiuaiu pikien tətəgətun = pən nətəmimi nəuvein nətəm kəutətəu nəghatiən rəha Uhgın, mautos uəhai əmə e nəgəniən, mətəu təsatigien tuvəh e nīkilah. Nian kotatig rah, uə nətəmimi kəutol tərəh e lah o nəghatiən rəha Uhgın, kəni kəutəmei uəhai əmə e rəhalah nəmiəgəhiən.

¹⁸“Kəni nīkiti natimnati u təməmei = pən e nīki nīləuis tətəgətun = pən nətəmimi nəuvein

^c4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

^d4:2 Mat 13:34; Mak 4:33-34

^e4:12 Aes 6:9-10

min nətəm kautətəu nəghatiən rəha Uhgín, mətəu nian kautətəu, ¹⁹rəhalah nətəligiən tatuvən pik o natimnati rəha nəhue niftəni, kəni nautə mine natimnati təuvir min rəha nəhue niftəni kotiuvi rəkis rəhalah nətəligiən, motatu-atu e nikilah, mol kotəpəou e noliən nəghatiən rəha Uhgín, kəni məsotəuəiən e nəualah təuvir e nəmiəgəhiən rəhalah.^f

²⁰ “Kəni nikiti natimnati u təməmei = pən e niftəni təuvir tətəgətun = pən nətəmimi nəuvein min nətəm kautətəu nəghatiən rəha Uhgín, kəni mautos e nikilah pəhriən, kəni motəuə e nəualah təuvir e nəmiəgəhiən rəhalah, nəuvein tate, nəuvein sikiste, kəni nəuvein uan-hanrit.”

Otələhu-pəri lait e tepil

(Luk 8:16-18)

²¹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Pəh tətasiəpən e lait kəni masuəpəpim lan e bəkít, uə tətəfən e nípəg pet? !Kəpə! Kəsoliən lan əha. Nian nəkotasiepən e lait, kəni motələhu-pəri e tepil məmə nətəmimi okoteh nati lan.^g ²² Nati kətəhtərain okəkeikei kauvis, kəni nati tətəhluaig otəkeikei miet = pa ikin təhagəhag ikin.^h ²³ Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”

²⁴ Kəni matig məni = pən min kəm lah məmə, “Otətəlig vivi-to. Iətəmimi iətəm tətəlkut məmə otəhrun rəhak nəghatiən, Uhgín oteghəhan məmə otəhrun. Kəni oteghəhan məmə in otəhrun pik.ⁱ ²⁵ Tol

lanəha mətəu-inu, iətəmi u iətəm rəhan əha ikin nəhruniən, kəni in tatitəu = pən molkeikei min məmə otəhrun pik, kəni Uhgín otəfən min nəhruniən kəm in, kəni rəhan nəhruniən otepət pik. Mətəu iətəmi u iətəm rəhan nəhruniən tikə məsolkeikeiən məmə otəhrun, Uhgín otos rəkis rəfin rəhan nəhruniən iətəm nikin təhti məmə in tatos.”^j

Nəghatiən əuhlin e nisuvian nikiti natimnati

²⁶ Kəni Iesu təməni min məmə, “Nəghatiən əuhlin u tətəgətun = pən Narməniəgəni Rəha Uhgín. Iətəmi kəti təmisuv nikiti natimnati əpəha e rəhan nasumiən. ²⁷⁻²⁸ Lapin min tuvən mətəpili, kəni e nərauie min tuvən maliuək mətən, kəni məsol minien nati kəti lan mine, mətəu-inu niftəni əmə tətəfən neamtəiən kəm in məmə otəuə e nəuan. Mətəu nikiti nati u tineviə minuva minol iahgin, mətəu suah u təruru məmə təməhro lanu lan meviə. Kəni təməgeiət mol iahgin, kəni mol = pən nimalin, kəni məuə mətuvən matuvən, kəni miniməhtə. ²⁹ Kəni nian tiniməhtə, e nian əmə kəha inəha, iətəmi əha tuvən mələs rəhan nisə muvən matətei rəkis mətəulək lan, mətəu-inu nian əhruahru rəhan tinuva.”

Nəghatiən əuhlin e nikiti mastə

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Kəni Iesu təməni min məmə, “Pəh iəkəni nəghatiən əuhlin kəti məmə otəgətun itəmah e Narməniəgəni Rəha

^f4:24 Suaru kəti min o nəuhliniən fes u: Nəkotəhrun nosiən nípəti nəghatiən rəhak təhmen əmə e nalkutiən iətəm nəkotalkut motəhrun lan. Nəmə nəkos kətim əkəku əmə molkeikei məmə Uhgín otəri e nəhruniən, in otəfinə nəhruniən əkəku əmə lanəha. Kəni nəmə nəkos kətim asoli agin kəti molkeikei məmə Uhgín otəri lan e nəhruniən tepət, in otəfinə nəhruniən tepət lanəha, kəni otəfinə nəhruniən tapirəkis kəm ik.

^f4:19 Mat 19:23-24 §4:21 Mat 5:15; Luk 11:33

^h4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 ⁱ4:24 Mat 7:2 ^j4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

Uhgin. ³¹ Nikiti mastət tətəgətun = pən Narməniğin Rəha Uhgin. Mastət u in nigı kəti nikitin təkəku agin uəha. In təkəku e nikiti nigı min rəfin. ³² Mətəu nian kəmərfei, kəni teviə mol iahgin mapirəkis nigı min iətəm katərfei e nasumiən, mol nəhlmin iahgin min, kəni mənig ilis min kəhuva motol = pən ni-maalah e nikəmkəmin.”

Iesu təmatəgətun nətəmimi e nəghatiən əuhlin

(Mat 13:34-35)

³³ Iesu təmatəgətun lanəha nətəmimi e nəghatiən əuhlin tepət, mətəu təmatəni əmə təhmen o nəhruniən. ³⁴ In təmatəgətun əmə nətəmimi e nəghatiən əuhlin tepət. Mətəu nian kotan pisin əmə ilah rəhan min nətəmimi, kəni tətəni pətəgəm nıpəti nəghatiən əuhlin kəm lah.

Iesu təmənihu nimətəgi asoli mine nəhu mine

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Tinəhnaiuv, kəni Iesu təmənı = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Pəh-to kəhuvən-to e nikali lek e nitəni = pən.” ³⁶ Kəni kəmotəpəh nətəmimi, kəni rəhan min nətəmimi kəməhuvən e bot mətəu Iesu tinuvən rəkis mətəharəg. Kəni kəmotələs Iesu e bot məhuvən ilah bot nəuvein min kautəhuərisig e lah. ³⁷ Kəmautəhuvən əmeiko nimətəgi asoli kəti nahgin təhmen e nəliu təmuva. Kəni peau-peau asoli min kinəutorasilig = pən e nıpəgnəua bot, kəni nəhu tinətəri = pən e bot, kəni bot tinatol o namnimien. ³⁸ Mətəu Iesu əpəha uərisig təmapili alu mətəsauə. Kəni rəhan min nətəmimi kəmotaiu məhuva motəhgi-pəri, motəni məmə, “!Ei, İəgətun! !Təhro nikim təsəhtien itimah mine, iuəkır əmə iəkohmis!”

³⁹ Kəni Iesu təmair məhtul mətənihu nimətəgi mine nəhu məmə, “!Nəhmen!

!Uəmeig-tə!” Kəni nimətəgi təmohrahli nəhlmin, kəni peau-peau asoli min əha kəmohkə, kəni təməməlinu asoli.

⁴⁰ Kəni Iesu təmənı = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “?Təhro nəutəgin pik lanəha? Nəmə təhro rəhatəmah nəhatətəien tikə əhanəh lak.”

⁴¹ Mətəu rəhan min nətəmimi kinotəgin pik, kəni motəni = pən kəm lah min məmə, “!Ei nəman! ?İətəmimi nak u? Nati ənəpin nimətəgi mine nəhu, mətəu ilau katuol nəuian.”

Iesu təməhgi pətəgəm narmin tərəh e suah kəti

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 Iesu mine rəhan min nətəmimi kəməhuvən məhuvəri əpəha e nitəni = pən e nəhu Lek Kaləli, əpəha ima nətəm Kerasa. ² Nian Iesu təmeiuaiu e bot, kəni meruh suah kəti təmsipən əpəha e nıpəg kəpiel min, ikin katitənim nətəmimi ikin. Suah u narmin tərəh tətətig lan. ³ Suah u tətətig əmə əpəha e suvət. Ko kəsaskəlimiən, kəni kəruru min nəlisien e niləuis uə sen. ⁴ Nian tepət kotəlis nəhlmin mine nəhlkin mine e sen. Mətəu nian rəfin tətəatuv-eatuv sen, kəni matohratuv-ohratuv sen e nəhlmin mine nəhlkin mine, kəni məsanən pik məsəhmenien e iətəmi kəti məmə otaskəlim. ⁵ Kəni lapin mine nərauie min mine nian rəfin, in tətən əpəha e suvət, mine əpəha e nitəuət min, in pisin əmə, mətəgət əfəməh, kəni matətəi aru in e kəpiel asilə min.

⁶ Nian suah u təmafı Iesu əpəha isəu tətəva əhanəh, kəni təmaiı muvən meiuaiu misin = pən nəulin ohni. ⁷⁻⁸ Iesu tənı məmə, “!Ik narmin tərəh, iet e suah u!” Mətəu narmin tərəh kəha təmagət əfəməh məmə, “!Iesu, ik Nəti Uhgin İlis! ?Nəmuva məmə onəkəhro lak? !Uprəh

əmə iəu! !Iatisiai ik e nərgi Uhgin məmə onəsoliən nalpinian kəm iəu!”^k

⁹ Kəni Iesu tətəpəpuəh ohni məmə, “?Ik nərgəm pəh?” Mətəu təni məmə, “Nərgək u, Nīmənin Təpət, mətəu-inu itimah tətət.” ¹⁰ Kəni kəmotəni = pən əskasik kəm Iesu motisimaru motisimaru məmə otəsahli pətigəmiən ilah əha ikin əha.

¹¹ Ikin əha, pikəh min tətət pik kəutahlə əpəha e nikali nitəuət u. ¹² Kəni narmin tərəh min əha kəməutasək = pən o Iesu məmə, “Kəsi, ahli = pən-to itimah iəkəhuvən o pikəh min əpəha, megəhan e timah iəkəhuvən motatig əpəha e lah.”

¹³ Kəni Iesu təmegəhan e lah məmə okəhuvən, kəni narmin tərəh min əpəha kəmohiet e suah kəha məhuvən əpəha e pikəh min. Pikəh min əha kotəhmen e tu-tausin. Kəni pikəh min ilah rəfin kəmotaiu məuteiuaiu e nīpatu, kəni motiuvig = pən e nəhu motammim.

¹⁴ Kəni nətəmimi nətəm kəutaugin pikəh min u, kəmotaiu məhuvən motəni pətigəm nati u kəm nətəmimi min əpəha e taun rəhalah, kəni motəni tuvən məpəköl əpəha lahuənu min. Kəni nətəmimi tətət kəməhuva məmə okotafu-to nati u məmə kəməhro lanu.

¹⁵ Nian kəməhuva o Iesu, kəni motafu suah u narmin tərəh min kəmautatig lan əupən, tinəpəh nalməliən kəni minuvən e napən mətəharəg, kəni narmilah təmiuvig ohni kəni motəgin. ¹⁶ Kəni nətəmimi min u kəmotəh nati əhruahru e nəhmtilah, kəmotanus kəm ilah min nəuvein nati u kəmotəh Iesu tətöl e suah u mine pikəh min. ¹⁷ Mətəu nətəmimi min u e nitəni u kəmotəni = pən əskasik kəm Iesu məmə otatuvən məsatigian əha imalah ikin.

¹⁸ Kəni nian Iesu tinitəlig = pən min məmə otuvən e bot, mətəu suah u narmin tərəh min kəməutatig lan, tə-

molkeikei pik məmə otuvən ilah Iesu mine, kəni mətəni = pən kəm Iesu məmə, “Egəhan lak, pəh iəkuvnə kitah min itəmah.”

¹⁹ Mətəu Iesu təməsegəhanian, mətəu tətəni = pən kəm in məmə, “Itəlig = pən imam ikin, kəni manus kəm nətəmi imam ikin nati nak iətəm Uhgin ilis agin tətöl kəm ik, kəni məmə in təmasəkəhruin ik.”

²⁰ Kəni təmuvən əpəha ikin Tekapolis mətəni pətigəm natimnati iətəm Iesu tətöl kəm in. Kəni nian nətəmimi kəmotətəu, kəni kəmotəuit pik ohni.

Pətəuəhli kəti iətəm tatimis mine pətəkəku kəti iətəm təmimis

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Kəni Iesu mine kəməhuvən min e bot mohtəlig = pən e nəve nitəni = pa e lek, mətəu nīmənin nətəmimi kəməhuva ohni mohtəlau lan e nikalkali lek. ²² Kəni iətəmi kəti, nərgin u Jaerəs, in iətəmi asoli kəti rəha nīmə rəha nuhapuminiən, təmeruh Iesu kəni tuva misin = pən nəulin ohni. ²³ Kəni mətəpuəh o Iesu mətəkeikei kəm in o nasiruiən məmə, “Nətik pətəkəku tatimis pik otəsuvəhian timis. !Pale, va-to kian nəkələhu = pən nəhlməm lan pəh təsanən” ²⁴ Kəni Iesu tətəitəu = pən suah u mian, kəni nīmənin nətəmimi tətət kəmoəuərisig mohtəlau lan məutəhgi ilah min.

²⁵ Kəni pətan kəti təmuva o Iesu iətəm tatos nīmisiən rəhalah nīpətan nian rəfin əmə, minos nu tueləf. ²⁶ Kəni təmuvən o toktə tətət, kəni mərəkin rəfin rəhan məni e lah, mətəu uək rəhalah kəmotöl tətəu pik nəhməiən. Mətəu rəhan nīmisiən təməseiuaiuiən, nīmisiən təməri nəvetin min. ²⁷⁻²⁸ In təmos nəghatian e Iesu, kəni nikin təməhti məmə, “Nəmə iəkək əmə rəhan nififi napən, kəni rəhak nīmisiən otöl nau-

nun.” Kəni tol lanəha, təmuva mali-uək muərisig e lah, misipən e nəmtah Iesu ikin, kəni meapən mek rəhan nififi napən.

²⁹ Nian təmek nififi napən rəha Iesu lanəha, kəni rəueiu agin min rəhan nimisiən təməhtul, kəni təmətəu əmə e nipətin məmə in tinəuvir.

³⁰ Kəni rəueiu agin min əmə, Iesu təmətəu məmə nəsanəniən nəuветin təmiet lan, kəni təmeirair mətapuəh məmə, “?Pəh təmek rəhak napən?”¹

³¹ Mətəu rəhan min nətəmiimi kotəni məmə, “Ei, afu-to. Nətəmiimi kətəhgi-əhgi rəkis pikin ik. ?Təhro nətəni lanko məmə ‘pəh təmek iəu?’”

³² Mətəu Iesu təmətəsal məmə oteh-to məmə pəh təmek. ³³ Kəni əmeiko pətan u tinəhrun məmə nian in təmek napən rəha Iesu, rəhan nimisiən tinikə. Kəni tinəhrun məmə Iesu tətəsal lan. Tol lanəha, tinatəgin mətərəmrumin muva meiuaiu misin = pən nəulin o Iesu mətəni = pən natimnati rəfin kəm in.

³⁴ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Nətik pətan, e rəham nəhatətəiən lak, ninuva minəuvir. Kəni atuvən, pəh nəməlinuiən rəha Uhgın tətətig ohnik. Rəham nimisiən tinikə!”^m

³⁵ Nian Iesu təmətəghati əhanəh kəm pətan u, kəni nətəmiimi nəuvein kəmot-sipən əpəha ima Jaerəs ikin məhuva motəni = pən kəm Jaerəs məmə, “Nətım pətəkəku tinimis rəkis. Mə iəgətun təsu-vaiən, məsolien namulien kəm in.”

³⁶ Mətəu Iesu təməsətəligiən e rəhalah nəghatiən, kəni məni = pən kəm Jaerəs məmə, “Səginien, məsolien nikim tərəh. Əhatətə əmə lak.”

³⁷ Kəni Iesu təməniəhu nətəmiimi məmə okəsohuərisigiən e lau, kəni mit əmə Pitə mine Jemis mine pian Jon məhuvən. ³⁸ Kəni kəməhuvən əpəha ima Jaerəs ikin motafu nətəmiimi tepət

kəməhuva məutasək əuiləuil. ³⁹ Kəni Iesu təmuvən əpəha imə məni = pən kəm lah məmə, “?Nəutagət pik lanu o nak? ?Kəni məutasək pik o nak? Pətəkəku u təsimisiən, tətəpili əmə.”

⁴⁰ Kəni nətəmiimi kəmotələh əuvsan lan. Mətəu Iesu tətəhli pətigəm ilah məmə okohiet məhuvən əpəha ihluə. Kəni mit əmə rəhan iətəmiimi milalah mine məmə mine tatə rəha pətəkəku u məhuvən əha tətəpili ikin. ⁴¹ Kəni Iesu təmos nəhlmin, məni e rəhalah nəghatiən məmə, “*Talitə kum.*” Nipəti nəghatiən u təni məmə, “!Pətəkəku, iətəni = pinə kəm ik məmə onəkəhtul!”ⁿ

⁴² Kəni rəueiu min əmə, pətəkəku əha təməhtul minətəliuək. (Pətəkəku u tinos nu tueləf.) Nian kəmotafu nati u Iesu təmol, kəni narmilah təmiuvig pik ohni. ⁴³ Kəni Iesu təməni = pən əskasik kəm nətəmi min u məmə, “Onəsotəni pətigəmiən nati u kəm iətəmi kəti.” Kəni matig məni = pən min kəm lah məmə okotəfən nauəniən kəti kəm pətəkəku u tun.

Nətəm Nasərit kəməsotisiaiən Iesu

(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 Iesu təmiet ikin əha kəni rəhan min nətəmiimi kəməhuərisig lan məhuvən əpəha iman ikin. ² Kəni e nian rəha Sapət, Iesu təmuvən əpəha e nimə rəha nuhapuminien mətəgətun nətəmiimi. Kəni nətəmiimi tepət nətəm kəmotətəu rəhan nəghatiən, kəmotəuit pik ohni motəni məmə, “?Ei nəman, kəruru məmə suah əpəha təmos iə natimnati min əpəha? ?Kəruru məmə təmos iə neinatigiən tol lanəha? ?Uə kəruru məmə təməhro lanəha matol nati apispis min əpəha? ³ Kitah kotəhrun əmə məmə suah kəha iol əmə nimə. In nəti Meri, pia Jemis, Josis, Jutəs mine Saimon. Kəni kitah rəhan min kakə min

¹5:30 Luk 6:19 ^m5:34 Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 ⁿ5:41 Luk 7:14

käutan.” Kəni nīkilah təsagīənīən ohni kəni motəuhlin nəmtahlah ohni.

⁴Mətəu Iesu təni məmə, “Iəni rəha Uhgīn kətīsiāi pik in ikīn min rəfin. Mətəu rəhan min əmə, mine nətəmi iman ikīn kəsotīsiāiən.”^o

⁵Kəni ikīn əha, ko təsoliən nati apīspīs kəti ikīn, mətəu təmələhu = pən əmə nəhlmin e nətəm kautohmīs nəuvein, kəni kotəmiəgəh min. ⁶Kəni Iesu narmin təmiuvig pik o nətəm iman ikīn mətəu-inu kasotolkeikeiən məmə okotəni nīpəhrīənīən lan. Kəni tāmali-uək muvən lahuənu min rəfin, mətəgə-tun nətəmimi.

Iesu təmahlipən rəhan nətəmimi tueləf məmə okəhuvən e nītəni min

(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

⁷Kəni matīg mauīn min e rəhan tueləf nətəmimi kəhuva ohni, kəni mahli = pən ilah keiu-keiu. Təməfən nəsanəniən kəm lah o nəhgi pətīgəmiən narmin tərəh min e nətəmimi. ⁸Kəni məni = pən nəghatīən u kəm lah məmə, “Onəsotosiən nati kəti e rəhatəmah naliuəkīən, mətəu onəkotos əmə kasikin rəhatəmah. Onəsotosiən məni kəti e pauiis rəhatəmah, kəni məsotosiən pīret, uə kətīm, uə nati kəti. ⁹Onəkəhuvən e put, mətəu onəsotosiən sot keiu. ¹⁰Nəmə onəkəhuvən əpəha ima iətəmi kəti ikīn, kəni otapili əmə e rəhan nimə motatīg motətəuarus mohiet lahuənu əha. ¹¹Kəni nəmə onəkəhuvən e lahuənu kəti, mətəu nətəmimi nəuvein kəsotolkeikeiən məmə okotit itəmah nəkəhuvən e rəhalah nīpəgnəua nimə, uə okəsotətəlīgīən e rəhatəmah nəghatīən, kəni nian nautohiet e rəhalah lahuənu, nəkotəkeikei motəhrapīspīs rəkīs nīməulul e nəhlkītəmah məmə ilah okotəhrun məmə nəmotəuhlin = pən

pəhrīən nəmtəhtəmah o lah motəpəh agīn ilah.”^{pq}

¹²Kəni kəmohtiet məhuvən motəni = pən kəm nətəmimi məmə okotəuhlin nətəlīgīən rəhalah, motəpəh pəhrīən nolīən tərəh min, kəni məhuvən o Uhgīn. ¹³Kəni motəhgi pətīgəmə narmin tərəh min tēpət e nətəmimi, kəni motol = pən oiel e nətəmimi min u kautohmīs, kəni motol vivi ilah.^r

Kig Herot Antipas təməni məmə Jon Bəptais tīnəmiəgəh min

(Mat 14:1-2; Luk 9:7-9)

¹⁴Kəni Kig Herot Antipas təmətəu nəghatīən rəha Iesu tīnūvən minapəkol e nītəni min rəfin. Kəni nətəmimi nəuvein kotəni məmə in Jon Bəptais əpə tīnair = pa min mol tatos nəsanəniən o nolīən nati apīspīs min.^s

¹⁵Mətəu nətəmimi nəuvein min kotəni məmə in Elaijə, nəuvein min kotəni məmə in iəni kəti rəha Uhgīn mətəu təhmen e iəni min rəha Uhgīn aupən.

¹⁶Mətəu Kig Herot Antipas təmətəu, kəni məni məmə, “!Jon Bəptais əpəha! Iəməuəhtuv rəkīs rəhn-kapə, mətəu tīnəmiəgəh min.”

Nolīən iətəm Kig Herot Antipas təmohamu Jon Bəptais lan.

(Mat 14:3-12; Luk 3:19-20)

¹⁷⁻¹⁹Kig Herot Antipas təməni lanəha mətəu-inu in təmol nati kəti təsəhmenīən. Pian Filip təmatit pətan kəti nərgīn u Herotīəs muol marit, kəni Kig Herot Antipas tītīrəkīs pətan u ohni muol min marit. Kəni Jon təmətəni = pən kəm in məmə, “Nətətgəhli Lou. Təsəhmenīən məmə onəkīt pətan rəha piam.” Kəni Herotīəs təmətəu nəghatīən u kəni mətəməki e Jon ohni, kəni molkeikei

^o6:4 Jon 4:44 ^p6:11 Luk 10:4-11 ^q6:11 Uək 13:51 ^r6:13 Jem 5:14

^s6:14 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

məmə okohamu, mətəu kəpə, Kig Herot təsegəhanian.

Mətəu təmolkeikei məmə otol rəhan pətauəhli nikin tagian, kəni mahli = pən rəhan min nətəmimi kəhuvən motaskəlim Jon motəlis-ərain, kəni motələs məhuvən motləfən e kaləpus.^t ²⁰Mətəu Kig Herot Antipas tatisiai Jon məhrun məmə in iətəmi asim, kəni in iətəmi əhruahru kəti mol tateh vivi kəni məsohamuiən. Nian tepət tətəu nəghatian rəha Jon, kəni tinəruru əfəməh, mətəu tolkeikei məmə otətəlig lan.

²¹Matuvən matuvən Herotias tinos rəhn maru Jon e nian kəmatol lafet lan rəha Kig Herot Antipas e nian təmair lan. Kig təmauin ərəfin e nətəmi asoli rəhan min, mine nətəmi asoli rəha rəhan soldia min, mine nətəmi asoli rəha nətəm Kaləli, məmə okəhuva motəh motauən.

²²Kəni e nian əha, pətan mitə u nətəi Herotias təmuva imə matol danis e nəhmtilah. Kəmoteruh təmol danis kəni nikilah təmagian pik ohni. Kəni kig əha təməni = pən kəm pətan mitə əha məmə, “Nəmə nəkolkeikei nak, nəkətapuəh lan ohniəu, kəni iəkəfinə kəm ik.” ²³In təməni əskasik kəni mos nonauvil ohni məmə, “Nati nak nəkolkeikei kəni nəkeasiə lan ohniəu, iəkəfinə. Nati ənpərin nəmə iahgin təhmen e nipilga rəhak natimnati, mətəu iəkəkeikei məfinə.”

²⁴Kəni pətan mitə əha təmuvən əpəha ihluə mətəpuəh o rəhan məmə məmə, “?Məmə, oiəkəasiə o nak e kig?” Mətəu rəhan məmə təni məmə, “Uvən measiə o rəhn-kapə Jon Bəptais.”

²⁵Kəni pətan mitə əha təmaui ueiuəhai əmə muvən əpəha imə o kig kəni məni məmə, “Iəkəkeikei

rəhn-kapə Jon Bəptais u rəueiu əmə, kələhu = pən e pilet kəti.”⁸

²⁶Kəni nati u təmol kig nikin təpəu pik, mətəu ko təsəpəhian, mətəu-inu təmos rəkis nonauvil e nəhmti nətəmimi u kəməhuva o lafet. ²⁷Kəni mahli = pən rəhan kəti soldia məmə otaiu əmə muvən mələs rəhn-kapə Jon Bəptais muva. Kəni soldia əha təmuvən əpəha e kaləpus, kəni mohatuv rəhn-kapə Jon Bəptais, ²⁸kəni mələhu = pən e pilet kəti mələs muva, kəni məfən kəm pətan mitə kəha, kəni tələs muvən kəm rəhan məmə. ²⁹Nian nətəmimi min rəha Jon Bəptais kəmotətəu nətəmimi kəmotanus nati u kəmol e Jon, kəni kəməhuvən motələs nipətin məhuvən mohtənim e nipəg kəpiel kəti.

**Nətəmi tueləf rəha
Iesu kəmohtəligpa min ohni**

(Luk 9:10)

³⁰Kəni aposil min rəha Iesu kəmohtəlig = pa min ohni, kəni motəni = pən natimnati rəfin iətəm kəmotol, mine nəghatian min iətəm kəmotəgətun nətəmimi lan.^u ³¹Mətəu nətəmimi tepət kəutəhuva mautəhuvən, kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi kinotəruru nauəniən mine nəmeigian mine. Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Pəh-to kəhuvən-to əpəha ikin kəti nətəmimi kohkə ikin, kəni nəkotəmeig nəuvetin.” ³²Kəni ilah əmə məhuvən e bot kəti minautəhuvən əpəha ikin nətəmimi kohkə ikin.

Iesu təmaugin nəman faif tausin
(Mat 14:13-21; Luk 9:11-17; Jon 6:1-14)

³³Mətəu nətəmimi tepət kəmotafu ilah nian kəmohtə, kəni motəhrun ilah. Kəni kəmohtə e lahuənu min mo-

⁸6:25 ?Pətan u təmətapuəh o rəhn-kapə Jon e pilet o nak? Məmə okəhrun əhruahru məmə tinimis, mine o nol əuvsəniən in.

^t6:17-19 Lev 18:16 ^u6:30 Luk 10:17

taiu motaupən e lah, məhuvən əpəha kautəhuvən ikin. ³⁴Nian Iesu təmuvari e bot mafu nīmənin nətəmimi tepət kəməhuva rəkis, kəni nikin təmepət pik o lah, mətəu-inu kotəhmen əmə e sipsip min nətəm nətəmimi tikə o neruh vivian ilah. Kəni təməhtul mətəgətun ilah e natimnati tepət.^v

³⁵Kəni mətəuarus tinəhnaiuv, kəni nətəmimi rəha Iesu kəməhuva motəni = pən kəm in məmə, “Nəpinəpu, kəni ikinu ikin nətəmimi kohkə ikin. ³⁶Təuvir məmə onəkahli = pən-tə nətəmimi kautəhuvən e lahuənu min, mine əpəha ikin min, məmə okotos nəhmti niglah nauənian.”

³⁷Mətəu in təməni = pən kəm lah məmə, “Kəpə, itəmah əmə. Nəkotaugin nətəmimi min əha.” Mətəu kotəni məmə, “!Nak! ?Nəkəmə oiəkəhuvən motəraki e məni asoli agin u tu-hanrit tənariəs o nosian piset lan u o nauginian nīmənin nətəmimi u?”**

³⁸Mətəu Iesu təni məmə, “?Nautos piset kuvəh? Əhuvən-to moteh-to.” Kəməhuvən moteh məmə, “Piset faif, kəni nəmu keiu.”

³⁹Kəni Iesu təni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə okotol nətəmimi kotəharəg e nimanuvehli fifti-fifti mine uan-hanrit-uan-hanrit, ⁴⁰kəni kəmotəharəg lanəha fifti-fifti mine uan-hanrit-uan-hanrit. ⁴¹Kəni Iesu təmos piset faif mine nəmu mil u keiu, kəni məsal-pəri əpəha e neai məfaki = pən lan, kəni məhapu piset u məfən kəm rəhan min nətəmimi məmə okotəuəri e nətəmimi. Kəni matig mos min nəmu mil u keiu məhapu məuəri kəm nətəmimi. ⁴²Kəni nətəmimi rəfin kəmotəuən nərfilah tasisi, ⁴³kəni

motəpəh nipişipi piset u mine nəmu mil u, kəni nətəmimi min rəha Iesu kəmotəipei = pən e kətim asoli tueləf kotəri vivi. ⁴⁴Kəni nətəmimi min u kəmotəuən, nəman e lah kotəhmen e faif-tausin.^w

Iesu təmaliuək e nəhue nəhu

(Mat 14:22-33; Jon 6:15-21)

⁴⁵Kəni rəueiu agin min, Iesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə okotələs bot kəti motaupən məhuvən e nəve nitəni = pən əpəha ikin kəti nərgin u Petsaitə, mətəu in otatig mahli = pən pipim nətəmimi kautəhuvən imalah min ikin. ⁴⁶Nian tinəuiəhrui rəkis nətəmimi, mahli = pən ilah kautəhuvən, kəni muvən əpəha e nitəuət məmə otəfaki.^x

⁴⁷Kəni tinəpinəpu, bot tinuvən əpəha e nəlugin əhruahru əpəha e lek, mətəu Iesu tətən pişin əmə əpəha ipari. ⁴⁸Kəni mafu ilah kəutasuə məutasuə mətəu kinotəpəou mətəu-inu nīmətəgi tatoh ilah. Kəni lapin iuəkir o nianian, kəni taliuək e nəhue nəhu mətəuə. Təmaliuək muva, məmə otəpirəkis ilah.

⁴⁹⁻⁵⁰Kəni nian nətəmimi min rəha Iesu kəmotəfəu tətəliuək e nəhue nəhu mətəuə, kəni nikilah təhti məmə narmi iətəmi kəti. Kəni ilah rəfin kəmotəruh, kəni motəgin məutearəg əfəməh. Mətəu rəueiu agin əmə, Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “!Ei, nikitəmah təhtul məhəməhə. İəu əmə u. Sotəginian!”^y ⁵¹Kəni məri e bot ilah min ilah, kəni nīmətəgi təmeiuaiu, kəni kəmotəuit pik ohni,^z ⁵²mətəu-inu rəhn-kəpə lah tiəkis. Kəmotəfəu pau Iesu təmaugin nətəmimi tepət e piset nəuan nəuətəin əmə, mətəu ilah kotəruu əhanəh məmə in pəh.

**6:37 “Tənariəs,” inu məni rəhalah, təhmen e vatu rəha Vanuatu. Rəueiu, tu-hanrit tənariəs təhmen e tu-hanrit-tausin vatu (200,000 vatu).

^v6:34 Nam 27:17; Mat 9:36 ^w6:44 Mak 8:1-9 ^x6:46 Luk 5:16

^y6:49-50 Luk 24:37 ^z6:51 Mak 4:39

**Iesu tæmol vivi nætəm
kautohmis əpəha Kenesəret**

(Mat 14:34-36)

⁵³ Kəməhuvən e nəve nitəni = pən məhuvəri əpəha ikin kəti nərgin u Kenesəret, kəni motiuvi-ərain bot ikin. ⁵⁴ Nian kəməhuvəri ikin əha, nətəmimi min ikin kəmotəhrun uəhai əmə məmə in Iesu. ⁵⁵ Kəni kəmotaiu məhuvən əpəha lahuənu min mautəni = pən kəm nətəmimi. Kəni nian kotətəu məmə Iesu əha ikin əha, kotəmki nətəm kautohmis e rəhalah min pet məhuva ohni. ⁵⁶ Kəni ikin min rəfin Iesu tatuvən = pən ikin e lahuənu əlkələh min, mine lahuənu asoli min, mine ikin min rəfin titəlau, nətəmimi kotəmki nətəm kautohmis mohiet motəlin əmə ilah əpəha e makit ikin. Kəni kəmotəkeikei mautəni = pən kəm Iesu məmə otegəhan e lah kotek əmə nififi napən rəhan. Kəni nətəmimi rəfin u kəmotek rəhan kot kəmotəuvir e rəhalah nīmisiən.

**Nətəmi asoli min kəmotəməki e
Iesu o kastim rəhalah**

(Mat 15:1-9)

7 Kəni Farəsi nəuvein mine nəgə-tun nəuvein rəha Lou, kəmotəsipən əha Jerusiləm, mautəharəg ilah Iesu. ² Kəni kəmotafu məmə nətəmimi min rəha Iesu nəhlmilah tamikmik kəni məsoteikuasiən e nolien rəha Farəsi min, kəni motauən.^a ³ Farəsi min, mine nətəm Isrel tepət, kəmautohtəu = pən əhruahru kastim rəha tipilah nuvəh min. Kəutəkeikei moteikuas e nəhlmilah e nolien kəti, kəni uərisig lan, kotəhrun nauəniən. ⁴ Kəni nian kotsipən e makit məhuva, məsotauən pipimien, motaupən moteikuas e nəhlmilah, uərisig

kəmanotauən. Kəni mautohtəu = pən natimnati tepət min lanəha iətəm kəmos o tipilah nuvəh min. Kəni kastim əhruahru əha ikin rəha neikuasiən e sospən, mine kap, mine pesin u kəmol e aiən.^b

⁵ Kəni inu Farəsi min mine nəgə-tun min rəha Lou kotətapuəh o Iesu məmə, “!Təhro rəham min nətəmimi kəsotohtəu-pəniən kastim rəha tipitah nuvəh min!? Təhro kəsoteikuasiən e nəhlmilah ko məpanotauən, kəni mautol lanəha!?”

⁶ Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Aupən Aiseə təməni pəhrion nian təməni pətigəm əhruahru nəghatiən rəha Uhgın mətəni e təmāh məmə itəmāh nəfaki eiua min. In təməni məmə,

‘Uhgın təni məmə nətəmimi min u kautisai iəu e nəghatiən əmə rəhalah,

mətəu nikilah tətən = pən əpəha isəu.

⁷ Məutəfaki kəm iəu o nati ərnapin əmə, mətəu-inu ilah kəutəgəgun nətəmimi e lou iətəm iətəmimi əmə təmol mautəni məmə lou rəha Uhgın, mətəu kəpə.”^c

⁸ Kəni Iesu təməni min kəm lah məmə, “Itəmāh nəutəpəh Lou rəha Uhgın mautəhtəu = pən əmə kastim rəha iətəmimi.”

⁹ Kəni məni = pən kəm lah məmə, “Nəutəfəri pik o nolien əpətu rəhatəmāh məmə nəkotəpəh Lou rəha Uhgın kəni mautəhtəu = pən aru əmə kastim rəhatəmāh. ¹⁰ Mosis təməni məmə, ‘Onəkisai rəham tatə mine məmə. Nəmə iətəmi kəti tətəghati rah e rəhan tatə mine məmə, okəkeikei kohamu.’^d

¹¹ Mətəu itəmāh nəkotəni məmə, iətəmi kəti nəmə təpəh nasiruiən e rəhan tatə mine rəhan məmə kəni məni = pən kəm lau məmə, ‘Rəhak u nati u iəkəmə

^a7:2 Luk 11:38 ^b7:4 Mat 23:25 ^c7:7 Aes 29:13

^d7:10 Eks 20:12; 21:17; Dut 5:16

iækasiru e tēlau lan, mētəu iəmələhu əmə məmə rəha Uhgīn. Kəni nati kətəfən kəm Uhgīn ko kəsoliən nati kəti lan.’

¹² “Kəni kastim rəhatəmah tətəgəhan məmə suah kəti təhrun nəpəhiən nasiruən e rəhan tatə mine rəhan mamə e noliən əha. Kəni inu təsisiəiən ilau. ¹³ Mətəu e noliən əha, nəutəgətun nətəmimi e rəhatəmah kastim məmə in nati agin, kəni motol nəghatiən rəha Uhgīn tatol əmə nati ərnapin lan. Kəni natimnati min tərət min lanəha itəmah nautol.”

Nati tol nətəmimi kotərəh e nəhmti Uhgīn

(Mat 15:10-20)

¹⁴ Kəni Iesu təmauin e nimənin nətəmimi məmə okəhuva iuəkīr ohni kəni təni = pən kəm lah məmə, “Otətəlig vivi-to lak məmə nəkotəhrun noliən rəha nauəniən mine neikuasiən. ¹⁵ Nati iətəmimi tatun təsoliən iətəmimi tamikmik e nəhmti Uhgīn, mətəu nati tatsipən e niki iətəmimi tatol iətəmimi tətəmikmik e nəhmti Uhgīn.”††e

¹⁷ Nian Iesu təmiet rəkis e nimənin nətəmimi u, kəni muvən əpəha imə, kəni rəhan min nətəmimi kotərapuəh o nipəti nəghatiən min u kəm in. ¹⁸ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə təhro itəmah min rəhn-kapə təmah tikə. Onəkotəkeikei motəhrun məmə natimnati iətəm iətəmimi tatun in təhmen əmə e nati ihluə təsoliən iətəmimi tətərəh e nəhmti Uhgīn. ¹⁹ Mətəu-inu tun kəni təsuvəniən e nikin, mətəu tatuvən e nisi-gan, kəni matiet min.” (E nəghatiən əha Iesu təməni pətigəm məmə nauəniən rəfin katun təuvir e nəhmti Uhgīn.)

²⁰ Kəni təni məmə, “Mətəu nati iətəm tatiet e niki iətəmimi, in tol iətəmimi tətəmikmik e nəhmti Uhgīn. ²¹ Mətəu-inu niki iətəmimi tətəhti natimnati tərəh tərət, kəni nətəmimi kautol noliən tərəh min u: nipətan mine nəman mine, kautit oneuən ilah min; kəutakläh; kəutəhamu iətəmi; ²² kəutakläh e pətan rəha iətəmi pisin; kəutaumis pik o natimnati; kautol təfagə tərəh min; kəuteiuə; kautit ərnapin əmə nipətan mine nəman; kautet; kəutəni nikali iətəmi; kəutəfəri ilah; kəutalməli. ²³ Noliən tərəh min əha, ilah kəha kautsipən e niki nətəmimi kəni mautol ilah kotəmikmik e nəhmti Uhgīn.”

Iesu təməhgi pətigəm narmin tərəh e nati pətan kəti

(Mat 15:21-28)

²⁴⁻²⁶ Kəni Iesu təmiet u ikinu kəni məsəu-pahav muvən əpəha Fonisiə, ima Nanihluə min e nitəni rəha Siriə, mətətig e nimə kəti iuəkīr o taun u Taea, mətəh-luaig məsolkeikeiən məmə nətəmimi okotəhrun məmə in tətətig əha ikin əha, mətəu ko təsəhluəgiən.

Mətəu pətan kəti əha ikin, narmin tərəh tətətig e rəhan pətəkəku. Pətan u təmair ikin əha, kəni in təsəfakiən, in Ianihluə. (Nətəm Isrel kotəni məmə Nanihluə min kotəhmen e kuri.) Nian təmətəu natimnati təuvir min iətəm Iesu tatol ilah, kəni təsək muva misin = pən nəulin ohni məmə otəhgi pətigəm narmin tərəh e rəhan pətəkəku. ²⁷ Mətəu Iesu təni məmə, “Kəpə. Pəh ko-taupən motəugin kəlkələh min. Təsəu-

††7:15 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətəi e nəghatiən Kris əupən, nəghatiən pisin kəti min əha ikin iətəm tatilpin nəghatiən u mətəni məmə, “¹⁶ Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”

virian mämä okäraki = pän e nauänian nig kälkälöh min käm 'kuri min.'^{††}

²⁸ Mätäu pätan u tæni mämä, "Nipährianian iätæmi asoli, mätäu nati ænapin kuri min, mätäu kegøhan mämä ilah kautun nipispisi nauänian nig kälkälöh min iätäm tatimærægæg = pän e nipæg tepil."

²⁹ Kæni Iesu tæmæni = pän käm in mämä, "Mätäu-inu næmuhälpin vivi røhak næghatiæn, uvæn-to æpøha imam ikin mafu narmin tørah tiniet rækis e røham pätækæku." ³⁰ Pätan u tæmaiu muvæn iman lahuænu mafu røhan pätækæku tætapili-pæri vivi æmä e røhan pet, kæni narmin tørah tiniet rækis lan.

Iesu tæmol vivi iätæmimi kæti matälgin talu mæruu næghatiæn

³¹ Kæni Iesu tæmiet ikin øha ima nætäm Tæa kæni muvæn = pän æpøha Saedon muvæn = pän æpøha Tekapolis ikin matuvæn æpøha e næhu Lek Kalæli. ³² Kæni nætæmimi kæmotit iätæmimi kæti nimatälgin talu kæni mæruu næghatiæn mæhuva mämä Iesu otäløhu = pän næhlmin lan pøh tætu tæuvir min e nimisiæn. ³³ Kæni Iesu tæmit suah u mian æpøha isøu næuvetin o nætæmimi, kæni mæfæn næuanøhlmin e nimatälgin kæni magøh næhlmin "I mæløhu = pän e namin. ³⁴ Kæni mæsal pæri æpøha e neai, kæni mæhagøhli øhni e røhan næghatiæn mämä, "Efata!" Nipætän tæni mämä, "I øuvir-tø!" ³⁵ Kæni æmeiko iätæmi u tinatætu nati, kæni namin tinæuvir minatæghati vivi.

³⁶ Kæni Iesu tæmæniøhu ilah mämä okæ-sotænian nati u käm nætæmimi. Mätäu nian Iesu tæmætækeikei käm lah, mätäu ilah kæmotækeikei motæni pætigøm pik min käm nætæmimi.^f ³⁷ Kæmotauit pik øhni motæni mämä, "Natimnati ræfin iätäm tatol, mätäu in tæuvir pik agin. Nætæmimi min u nimatälgilah talu kinautætu nati, mine nætæmimi min u kotæruu næghatiæn kinautæghati."^g

Iesu tæmaugin nætæmimi fo-tausin

(Mat 15:32-39; Mak 6:35-44)

8 E nian kæti min, nætæmimi tepet kæmøhuva min øhni, kæni mätäu niglah nauänian tinikæ. Kæni Iesu tæmauin e røhan min nætæmimi kæhuva kæni tæni = pän käm lah mämä, ² "Nikik tinahmä pik o nætæmimi min æpøha mätäu-inu, kæmøhuærisig lak minotos rækis nian kisil, kæni ræueiu øha, niglah nauänian tinikæ. ³ Næmä iækahli = pän ilah kautøhuvæn øha ræueiu, kæni sueieui otøh ilah, kæni næhmtilah otapin e suaru, mätäu-inu kæmæsotæuanian nuvøh, kæni næuvein kæmotsipæn æpøha isøu."

⁴ Kæni røhan min nætæmimi kæmotætæpuøh øhni mämä, "?Okos iø poret tæhmen o nauginian ilah? In u ikinu nati tükæ ikin, nætæmimi kæsatätigian ikin."

⁵ Kæni Iesu tæmætæpuøh o lah mämä, "?Nautos poret kuvøh?" Mätäu kotæni mämä "Sæpin."

⁶ Kæni tæmæni = pän käm nætæmimi mämä okotøharæg, kæni tos poret u mæfaki mæni tagkiu käm Uhgän øhni, kæni mæhapu mæfæn käm røhan min nætæmimi mämä okotøuæri e nætæmimi,

^{††}7:27 "Kälkälöh min" tætgætun nætäm Isrel, kæni "kuri min" tætgætun Nanihluæ min. Nian koteruh næghatiæn u "kuri" mak u tætatig lan, tætgætun mämä Iesu in tætæni næghatiæn røha nætæmimi næuvein nætäm kæutæni e Nanihluæ min mämä "kuri min."

^f7:33 E nian min øha, nætæmimi nikilah tæhti mämä næunøhuatæmi in tæhmen e mærsin kæni tætasiru e nimisiæn.

^g7:36 Mak 1:43-45 ⁸7:37 Aes 35:5

kəni ilah kəmotol lanəha. ⁷Kəni kəmos min nəmu əlkələh nəuvein motəfən kəm Iesu, kəni Iesu təfaki kəm Uhgīn ohni kəni məfən min kəm lah məmə okotəuəri kəm nətəmimi. ⁸⁻⁹Kəni nətəmimi min u Iesu təmaugin ilah kotəhmen e fo-tausin, kəmotun nauənən nərfileh tāsisi, kəni motəpəh nīpīspīsi nauənən, kəni kaipei = pən e kətim asoli səpīn kotəri. ¹⁰Kəni Iesu tahli = pən nətəmimi kautəhuvən imalah min ikin. Kəni ilah rəhan min nətəmimi kəməhuvən e bot məhuvən əpəha e nītəni Talmanutə.

**Farəsi min kəmotəni məmə
okotəh nəmtətīən kəti**

(Mat 16:1-4)

¹¹Kəni Farəsi min nəuvein kəməhuva o Iesu mautorgəhu kəm in motəni = pən kəm in məmə otol-to nəmtətīən asoli kəti pəh kotəhrun məmə in təmsipən pəhrīən o Uhgīn, uə kəpə. ¹²Kəni Iesu nīkin təməpəou, kəni təməəhagəhli o lah kəni mənī məmə, “?Kərmə təhro nətəmimi min u rəueiu mine kotəni məmə okotafu-to nəmtətīən kəti? Mətəu iətəni pəhrīən kəm təmah məmə ko kəsoliən nəmtətīən kəti kəm təmah.”^h

¹³Kəni məpəh ilah məhuvən e bot məhuvən əpəha e nīkali nəhu nəven = pən.

**Is rəha Farəsi min mine
is rəha Kig Herot Antipas**

(Mat 16:5-12)

¹⁴Rəhan min nətəmimi kəmotalu e nəkīən pīret təhmen mətəu kəmos əmə kətīəh əmə məhuvən e bot. ¹⁵Kəni Iesu təməuvahag kəm lah məmə, “Onautəh vivi itəmah o is rəha Farəsi min mine is rəha Herot Antipas.”ⁱ

¹⁶Kəni kəmotəni = pən kəm lah min məmə, “Tətəni lanəha mətəu-inu kəmə-sotəmkīən pīret.”

¹⁷Kəni mətəu Iesu tinəhrun rəhalah nətəligīən kəni mənī məmə, “?Təhro nəutəni nəghatīən əha məmə nəmə-sotəmkīən pīret? ?Təhro itəmah nə-sotəruh əhanəhīən kəni məsotəhrun əhanəhīən? !Rəhn-kəpə təmah tiəkis!^j ¹⁸Nəhmtitəmah u ikin. ?Təhro nə-sotəhīən nati? Kəni nīpəgtəlgītəmah u ikin. ?Təhro nə-sotətəuīən nati? İəkəhrun məmə nəmə təhro nīnotalu e natimnati iətəm kīnəhuva rəkis. ¹⁹?Nian iəmos pīret min əha faif məfən kəm nətəmimi əha faif-tausin kotun, kəni uərisig nəmotaipēi nīpīspīsin e kətim asoli kuvəh?” Mətəu kotəni məmə, “Tueləf.”^k

²⁰Kəni təmətapuəh min o lah məmə, “?Kəni nian iəmos pīret əha səpīn məmə iəkəfən kəm nətəmimi min əpəha fo-tausin kotun, kəni uərisig nəməhuvēipēi = pən nīpīspīsin e kətim asoli kuvəh?” Mətəu kotəni məmə, “səpīn.”

²¹Kəni təmətapuəh o lah məmə, “?Mətəu itəmah nəkotəruru əhanəh iəu?”

**Iesu təmol vivi
iətəmi kəti nəhmtīn tərəh**

²²Kəni kəməhuvəri əpəha ikin kəti kətəni məmə Petsaitə, kəni nətəmimi ikin kəmotit suah kəti nəhmtīn tərəh məhuva kəni məutəkeikei o Iesu məmə otələhu = pən nəhlmin lan. ²³Kəni Iesu təmos nəhlmi suah u mian isəu nəvetin o lahuənu kəni magəh nəhmti suah u^{§§} kəni mələhu = pən nəhlmi mil lan, kəni mətapuəh ohni məmə, “?Nīnəhrun neruhīən nati uə kəpə?”

²⁴Mətəu suah u təməsal pəri kəni mənī məmə, “İətəfu nətəmimi mətəu

§§8:23 Afīn-to e futnot e Mak 7:33.

^h8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 ⁱ8:15 Luk 12:1 ^j8:17 Mak 6:52

^k8:19 Mak 6:41-44

kotähmen əmə e nigı min mətəu in əmə u kəutaliuək.”

²⁵ Kəni Iesu təmatig mələhu = pən min nəhlmin mil e nəhmti suah u, kəni nəhmtin tinəhrun neruh vivian natimnati minəpəh nəuau-əuauian. ²⁶ Kəni Iesu təmahli = pən məmə otatuvən iman ikin mətəu təməniəhu məmə otəsuvən-pəniən əha lahuənu əha ikin.

**Pitə təməni pətigəm məmə
Iesu in Məsaiə əpələ**

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi kəməhiet motəsəu pahav məhuvən e lahuənu min u iuəkir o nati əpəha Sisəriə Filipai. Nian kəməutəhuvən e suaru kəni tətəpuəh o lah məmə, “?Otəni-to məmə nətəmimi kotəni iəu məmə iəu pəh?”

²⁸ Mətəu rəhan min nətəmimi kotəni məmə, “Nətəmimi nəuvein kotəni məmə ik Jon Bəptais. Nəuvein kotəni məmə ik Elaijə. Nəuvein min kotəni məmə ik iəni kəti rəha Uhgın əupən.”¹

²⁹ Kəni tətəpuəh o lah məmə, “?Mətəu itəmah nəkotəni məmə iəu pəh?” Kəni Pitə təni məmə, “!IK u Məsaiə* əpələ!”^m

³⁰ Kəni Iesu təməniəhu əskasik ilah məmə, okəsotəni pətigəmiən in kəm iətəmi kəti.ⁿ

Iesu təməghati e rəhan nimisiən

(Mat 16:21-23; Luk 9:22)

³¹ Kəni təmatəğətun ilah kəni mətəni məmə, “Iəu Nəti İətəmimi oiəpanətəu nəhməiən o natimnati tepət. Nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, mine pris asoli min, mine nəğətun min rəha Lou okotəməki lak, kəni motohamu

iəu, mətəu oiəkos nian kisil ko, kəni məpanəmiəğəh min.” ³² Təməni-vivi pau kəm lah, mətəu Pitə təmit Iesu mian əpəha e nikali suaru kəni mətəniəhu əskasik məmə otəsəğhatiən lanəha. ³³ Kəni mətəu Iesu təməsal = pən meruh rəhan min nətəmimi, kəni mənəni = pən kəm Pitə məmə, “!Ik iərmis Setən asoli, əgim muvən isəu ohniəu! Rəham nətəligiən səniəmə rəha Uhgın, mətəu rəha iətəmimi əmə.”

**Naulisiən e nəni pətigəmiən
Iesu kəm nətəmimi**

(Mat 16:24-28; Luk 9:22-27)

³⁴ Kəni Iesu təmauin rəfin e nətəmimi, mine rəhan min nətəmimi, məmə okəhuva ohni, kəni mənəni məmə, “Nəmə iətəmi kəti təni məmə otuərisig lak, otəkeikei malu aru lan, kəni mələs rəhan nigı kəməluau muərisig lak.^{†o} ³⁵ İətəmimi iətəm tolkeikei məmə otosmiəğəh rəhan nəmiəğəhiən e nəhue niftəni u, kəni otəmkarəpən e rəhan nəmiəğəhiən itulin. Mətəu iətəmi otimis ohniəu mine Nanusiən Təuvir rəhak, in otos nəmiəğəhiən itulin. ³⁶ ?Nəmə iətəmimi kəti tatos rəfin natimnati e nəhue niftəni, mətəu uərisig lan otimis kəni təsosian nəmiəğəhiən itulin, in təmol win e nati təuvir kəti, uə kəpə? Kəpə. ³⁷ Ko iətəmi təsəfəniən nati kəti kəm Uhgın məmə Uhgın otəfən nəmiəğəhiən itulin kəm in.

³⁸ “Nəmə nətəmimi kəutaulis e nəni pətigəmiən iəu mine rəhak nəğhatiən kəm nətəmi kəsotəfəkiən mautol təfəğə tərəh, kəni o nian iəu Nəti İətəmimi oiəkuva lan, iəu min oiəkaulis e nəni pətigəmiən məmə ilah u rəhak min

*8:29 Afin-to e tiksınəri o nəğhatiən u “Məsaiə.”

†8:34 Nian nəmə okətu-pəri iətəmimi kəti e nigı kəməluau, in otəkeikei mələs rəhan nigı kəməluau muvən ikin okətu-pəri ikin.

l8:28 Mak 6:15 m8:29 Jon 6:68-69 n8:30 Mak 9:9

o8:34 Mat 10:38-39; Luk 14:27

nätəmimi. O nian əha iəkuva itimah nagelo asim min e noraiprən əhagəhag asoli rəha rəhak tatə.”^p

9 Kəni İesu təməni məmə, “İətəni pəhrən kəm təmäh məmə, itəmah nəuvein u nəutəhtul u ikinu rəueiu, ko kəsəhmisiən motətəuarus koteruh Narməniğin Rəha Uhgın otuva e nəsanəniən asoli.”^q

Nipəti İesu təmuva mol pisin

(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

²Kəni nian sikis kinəhuva minəhuvən rəkis, kəni İesu tit Pitə, Jemis, mine Jon, kəni ilahal pisin əmə kiluərisig lan məhuvən əpəha e nitəuət əfəməh kəti, kəni ilah pisin əmə əha ikin. Kəni kəmlafu nipəti İesu təməuhlin muva mol pisin. ³Rəhan napən təmuva məruən mətəraip-oraip, ko iətəmi kəti təseikuasiən e napən kəti tərueən lanəha.

⁴Kəni suah milahal əha kəmlafu Elaijə mine Mosis kəmiaiet pətiğəm = pa məhləghati ilahal İesu.

⁵Kəni Pitə təməni = pən kəm İesu məmə, “İəgətun, təuvir məmə iəkluva u ikin u. Pəh mihlol nimauvluvl kisl, rəham kəti, rəha Mosis kəti, kəni rəha Elaijə kəti.” ⁶Pitə tinətəghati əpnəpin əmə mətəu-inu kinkləgin pik məhlərəmrumin.

⁷Kəni nəpuə təmuva məuveg ilah, kəni kəmotətəu nəuia iətəmi kəti təmsipən əpəha e nəpuə məmə, “İnu nətik keikei u iəkolkeikei pik. Onəklətəlig lan.”^r ⁸Kəni rəueiu əgin min, kəmləirair, mətəu kəsleruhən min suah mil, mətəu kəmleruh əmə İesu tətəhtul ilahal min.

⁹Nian kəməuteiuaiu e nitəuət məhuvən əpəha ləhtəni, kəni İesu təmənəiəhu əskasik ilahal məmə, “Natimnati min u nəmleh əpəha ilis e nitəuət, onəslənən kəm iətəmi kəti milətəuarus = pən iəu Nəti İətəmimi oikəmiəgəh min e nimisiən.”

¹⁰Kəni ilahal kəmlisiəni nəghatiən rəha İesu, mətəu kəməhləni əmə kəm ləhal min məmə, “Nəghatiən əha təməni məmə otəmiəgəh min e nimisiən, kəruru məmə nipətin təni məmə nak.”

¹¹Kəni kəmlətapuəh o İesu məmə, “?Təhro iəgətun min rəha Lou kotəni məmə Elaijə otəkeikei maupən muva?”^s

¹²Kəni İesu təməni = pən kəm ləhal məmə, “Nipəhrənən, Elaijə otaupən muva məmə otol vivi natimnati rəfin. ?Mətəu təhro Nauəuə Rəha Uhgın təməni məmə iəu Nəti İətəmimi oipənətəu nəhməiən o natimnati tərət, kəni nətəmimi okoteruh iəu motəuhlin nəmtəhlah ohniəu motəpəh iəu?”^t

¹³Mətəu iətəni pəhrən kəm təmahal məmə Elaijə tinuva rəkis, kəni kəmol nati tərəh lan təhmen e Nauəuə Rəha Uhgın təməni məmə okəpanol lanəha.”^u

İesu təməhgi pətiğəm narmin tərəh e suakəku kəti

(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴Nian kəmohtəlig = pa min, moteruh nətəmimi nəuvein min rəha İesu, mətəu nimənin nətəmimi kəmohtəlau e lah, kəni iəgətun nəuvein rəha Lou mine nətəmimi min rəha İesu kəutərgəhu.

¹⁵Nian nətəmimi kəmoteruh İesu, narmiləh təmiuvig pik ohni, kəni motaiu məhuva məmə okotəghati kəm

^{9:12} Nətəm İsrəl rəhalah nətəliğin məmə nəmə Məsaie tuva, in otepət e nətəm Rom mine marməniğ e nətəmimi. Mətəu ilah kəsotətəliğin lanu e Məsaie məmə otimis o lah, kəni mosmiəgəh ilah o nos rəkisiən nalpiniən o təfəgə tərəh, kəni məfən nəmiəgəhiən itulin, kəni kotol win e nimisiən.

^{p8:38} Mat 10:33 ^{q9:1} Mak 13:30 ^{r9:7} Uək 3:22; 2Pitə 1:17-18

^{s9:11} Mal 3:1 ^{t9:12} Sam 22:1-18; Aes 53:3; Mal 4:5-6 ^{u9:13} Mat 11:14

in. ¹⁶ Kəni Iesu təmətapuəh o lah məmə, “?Nakəha nautorgəhu ohni itəmah nətəmimi min əpəha?”

¹⁷ Mətəu nətəmimi min u kəti təni məmə, “Iəgətun, iəu iəmit nətik muva ohnik məmə onəkol vivi, mətəu-inu narmin tərəh kəti tətətig lan kəni mol təruru nəghatiən. ¹⁸ Kəni nian narmin tərəh əpə taskəlīm in, kəni moh mələs iahu morin e niməulul, kəni nəhun nəuan ruən tatiet, təhmen e nauau nitəhi, kəni matigət-ərain nəhlun, nipətīn tatikimkim. Kəni iəmətapuəh o rəham nətəmimi məmə okotəghi pətīgəm narmin tərəh u lan, mətəu kotəruru nəghi pətīgəmiən.”

¹⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Kəsi, itəmah u nətəmimi rəueiu mine nəsothəhatətəiən lak. Kərmə oiəkətig kitah min itəmah mətəuarus = pən nian nak nəmanotəhatətə lak. Kəni kərmə onəghin iəpanəmeig e təmah. !Otit suakəku ko məhuva kəm iəu!”

²⁰ Kəni kəmotələs məhuvən o Iesu. Kəni narmin tərəh əpəha təmafū Iesu kəni tol suakəku u tauit nipətīn tərəmrumin pik, kəni məmei morin əpə ləhtəni e niməulul məsəuəsəu mətān, kəni nəunəhuan tiet təhmen e sop. ²¹ Kəni Iesu təmətapuəh o rəhan tatə məmə, “Təmōl lanəha minos nu kuvəh?”

Mətəu rəhan tatə təni məmə, “Təmətəuūin e nian təmatəkəku mətəuarus = pə əha rəueiu. ²² Kəni nian tepət narmin tərəh kəha tatoh mətələfən əpəha e nigəm mine nəhu məmə otohāmu. Nəmə nəkəhrun nolīən, pəh nəkasəkəhrūin itimlau masiru e timplau.”

²³ Mətəu Iesu təni məmə, “Nak əha, nəghatiən u məmə, ‘Nəmə nəkəhrun nolīən?’ Ughin təhrun nolīən natimnati rəfin kəm iətəmimi iətəm tətəhatətə lan.”^v

²⁴ Kəni rəueiu agin, tatə rəha suakəku u təmagət əfəməh məmə, “Iəkəhatətə lam, mətəu in əmə u rəhak nəhatətəiən təkəku əmə. !Asiru lak məmə rəhak nəhatətəiən otəri mepət!”

²⁵ Kəni nian Iesu təmeruh məmə nətəmimi nəuvein min kinəutaiu minəutuva iuəkīr ohni məmə okotafu-to, kəni təni = pən əskasik uəhai əmə kəm narmin tərəh əpəha məmə, “Ik narmin tərəh iətəm natol nimatəlgitəmi tətalu, kəni mol iətəmi təruru nəghatiən. !Iəkəni = pinə əhruahru u rəueiu məmə onəkiet e suakəku u, kəni məsuva minīən muvən lan!”

²⁶ Kəni narmin tərəh əha təmagət əfəməh mol suakəku əpəha tauit mərəmrumin min u iuəkīr agin timis, kəni miet lan. Ko nakafu məmə tinimis rəkis, kəni nətəmimi tepət kotəni məmə tinimis.^w ²⁷ Mətəu Iesu təmeapən maskəlīm nəhlmin miuvi-pəri, kəni təhtul.

²⁸ Iesu təmuvən imə, kəni ilah pisin əmə rəhan min nətəmimi kəutəharəg, kəni kotətapuəh ohni məmə, “?Kərmə təhro iəkotəruru nəghi pətīgəmiən narmin tərəh əpəha?”

²⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Nəfakiən əmə təhrun nəghi pətīgəmiən narmin tərəh min əha lanəha.”

Iesu təməni pətīgəm min rəhan nimisiən

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Kəni Iesu mine rəhan nətəmimi kəmohtet u ikinu kəni məhuvən = pən əpəha e nitəni Kaləli ikin, mətəu Iesu təsolkeikeiən məmə okəhrun məmə in əha ikin əha.^x ³¹ Təmōl lanəha mətəu-inu tətəgətun rəhan min nətəmimi. Təməni məmə, “Iəu Nəti Iətəmimi, okegəhan = pən lak kəm nətəmimi ko-

tohamu iəu iəkimis. Mətəu oiəkos nian kisił, kəni məpanəmiəgəh min.”^y

³² Kəni mətəu rəhan min nətəmiimi kəsotəhrun vivien rəhan nəghatiən, kəni nikilah tinətəgin o nətapuəhiən e nipəti nəghatiən rəhan.^z

?Pəh in tepət e lah?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Kəməhiet = pa əpəha Kəpeniəm, kəni minautəhuvən imə kəti. Kəni Iesu tətətapuəh o lah məmə, “?Nak əha nəməutəni e suaru?”

³⁴ Mətəu kinotaulis o nuhalpinien motəpnəpin əmə mətəu-inu, e suaru kəməutəni məmə pəh in tepət e lah.

³⁵ Kəni Iesu təməhtiahu məharəg, kəni mauin e rəhan nətəmiimi tuələf məmə okəhuva-to ohni, kəni təni = pən kəm lah məmə, “Iətəmi tolkeikei məmə in otepət e nətəmiimi, in otəkeikei meiuaiu e lah kəni muva məmə in ioluək əmə kəti rəhalah.”^a

³⁶ Kəni mələs suakəku kəti muva mem aupən e lah, kəni maskəlim məmə,

³⁷ “Kəni iətəmiimi iətəm tatos e nikin agiən suakəku təhmen e inu, kəni tatol e nərgək, kəni təhmen əmə məmə tatos iəu e nikin agiən. Kəni iətəmiimi iətəm tatos iəu e nikin agiən, kəni təhmen əmə məmə tatos iətəmi u iətəm təmahli = pa iəu.”^b

Suah kəti təmol nati apispis e nərgi Iesu

(Luk 9:49-50)

³⁸ Kəni Jon təməni = pən kəm Iesu məmə, “Iəgətun iəmotafu suah kəti

tətəghi pətigəm narmin tərəh min e nərgəm, kəni iəmotəniəhu mətəu-inu səniəmə kitah kəti.”

³⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Sotəniəhuien, mətəu-inu nətəmiimi rəfin nətəm kautol nati apispis min e nərgək, ko kəsotəni uəhaiən nəghatiən tərəh lak. ⁴⁰ Iətəmiimi iətəm səniəmə rəhatah tikimir, in tolkeikei itah.”^c

⁴¹ Iətəni pəhriən kəm təmah məmə, nəmə iətəm tətəsiru e təmah, mətəu-inu rəhak u itəmah, kəni Uhgın otətəou in o rəhan nolien təuvir u, nati əpnəpin rəhan nasiruiən in nati əkəku əmə təhmen e nəhu tətəfinə kəm təmah məmə nəkotəmmim.”^d

Nati tol iətəmiimi tətəmei e rəhan nəmiəgəhiən

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² Kəni Iesu tətətəkeikei mətəni məmə, “Kəlkələh min u kəutəhatətə lak, nəmə iətəmi kəti tol kəti təmei e rəhan nəmiəgəhiən uə rəhan nəhatətəiən, kəni iətəmi əha, Uhgın otol nalpinien asoli kəm in. Kəni nalpinien əha otəskasik tapirəkis nəmə kətu = pən kəpiel kəti e nentəuin, kəni kahtiuvət lan əpəha ləuantəhi lokammim məmə otammim.

⁴³⁻⁴⁴ “Kəni nəmə nəhlməm tol ik natol təfagə, kəni təuvir məmə nəkətahtuv rəkis məraki lan.”^f Nəmə nəhlməm kətiəh əmə mətəu onəkos nəmiəgəhiən itulin, inu təuvir pik mapirəkis agin məmə

^g9:43-44 Inu nəghatiən əuhlin iətəm tətəgətun məmə Iesu tolkeikei məmə kitah okotəkeikei motol uək əskasik o nəpəhiən rəhatah nolien tərəh min. Təhmen məmə kəutətahtuv rəkis nolien tərəh. Mətəu in tətəsolkeikeiən məmə okotərəkin nipətətah.

^y9:31 Mak 8:31; 10:32-34 ^z9:32 Luk 9:45

^a9:35 Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 ^b9:37 Mat 10:40

^c9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 ^d9:41 Mat 10:42

nəhləm keiu mətəu okəraki = pən lam e nigəm asoli u naunun tikə.”^{§e}

⁴⁵⁻⁴⁶ Kəni nəmə nəhlkəm kəti tol ik nətəmei e rəham nəmiəgəhiən, nəkətah-tuv rəkis. Nəmə nəhlkəm kətiəh əmə mətəu onəkəs nəmiəgəhiən itulin, inu təuvir pik mapirəkis agin məmə nəhlkəm keiu mətəu okəraki = pən lam e nigəm asoli.^{**}

⁴⁷ Kəni nəmə nəhmtəm kəti tol ik nətəmei e rəham nəmiəgəhiən, nəkələs rəkis. Nəmə nəhmtəm kətiəh əmə mətəu onəkuvən ikin Uhgın tətarməniğ ikin, inu təuvir pik mapirəkis agin məmə nəhmtəm keiu mətəu okəraki = pən lam e nigəm asoli.^f ⁴⁸ Kəni ikin əha, uhrəl min okotətu e nipəti nətəmimi ikin məsohmisiən, kəni nigəm tatus ilah kəni matuəu əmə kilpın ko kəsəhapisiən nian kəti.^g

⁴⁹ “Uhgın tətəarəgrəg = pən nigəm e nətəmimi təhmen əmə e sol kətəarəgrəg = pən e nauəniən.

⁵⁰ “?Sol təuvir, mətəu nəmə otisiu, kəni kəruru məmə okəfən min nak pəh tətəhiən? Onəkotəkeikei motos sol u təhmen e nolkeikeiən e rəhatəmah nəmiəgəhiən, kəni motatig e nəməlinuiən nian rəfin.”^h

?Təuvir məmə nipətan mine nəman okotəpəh ilah min, uə kəpə?

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

10 Kəni Iesu təmiet ikin əha kəni muvən miet = pən əpəha e nitəni əpəha Jutie e nəven nitəni = pən e nəhu Jotən. Kəni nimənin nətəmimi kəmotuhapumin = pən min ilah min ohni, kəni

tətəgətun ilah məmə inu tətəgətun ilah mine nian min.

² Kəni Fərəsi nəuvein kəməhuva moteiuə əmə motətəpuəh ohni məmə, “?Təhro? ?Rəhatah Lou tətəgəhan məmə iərman təhrun nəpəhiən rəhan pətan mol difos lan, uə kəpə?”

³ Mətəu Iesu tətətarpuəh o lah məmə, “?Lou nak u Mosis təmələhu aupən kəm təmah?”

⁴ Kəni mətəu kotəni məmə, “Mosis təmegəhan lan məmə nəmə iərman tətəpəh rəhan pətan, kəni təkeikei mətei nauəuə kəti məfən kəm rəhan pətan məmə in tinəpəh minol difos lan, kəni ko mənahli pətigəm.”ⁱ

⁵ Mətəu Iesu təni məmə, “Mosis təmətei lou ko mətəu-inu rəhn-kapə təmah tiəkis pik. ⁶ Mətəu e nətuəuinien, Uhgın təmol natimnati, kəni mol iərman mine pətan.^j ⁷ O nati əha in əha, iərman otəpanəpəh rəhan tatə mine məmə, kəni mətuatig ilau rəhan pətan. ⁸ Kəni ilau okiəuva nipətılau kətiəh. Kəni rəueiu, ilau səniəmə keiu, mətəu kətiəh əmə.^k

⁹ Uhgın tinilpin ilau kiniəuva minuol kətiəh, kəni o nati əha, pəh iətəmimi kəti ko təsətəhtuviən rəhalau natigian.”

¹⁰ Kəni Iesu mine rəhan nətəmimi kəməhuvən əpəha imə, kəni rəhan min nətəmimi kotətəpuəh ohni o nati u.

¹¹ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “İətəmi tatol tifos mətəpəh rəhan pətan kəni matit min in pisin kəti, in tatol təfəgə tərəh e rəhan əhruahru pətan.^l ¹² Kəni təhmen min əmə, nəmə pətan kəti tətəpəh rəhan iərman kəni

[§]9:43-44 E kopi əuas min nəuvein rəhan Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, katilpin nəghatiən kəti min e fes 44 iətəm təhmen = pən əmə e fes 48.

^{**}9:45-46 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, katilpin nəghatiən kəti min e fes 46 iətəm təhmen = pən əmə e fes 48.

^e9:43-44 Mat 5:30 ^f9:47 Mat 5:29 ^g9:48 Aes 66:24

^h9:50 Mat 5:13; Luk 14:34 ⁱ10:4 Dut 24:1-4; Mat 5:31 ^j10:6 Jen 1:27; 5:2

^k10:8 Jen 2:24; Efəs 5:31-33 ^l10:11 Mat 5:32

matitəu = pən in pisin kəti, in min tatol təfagə tərəh e rəhan əhruahru iərman.”

Iesu təməfaki o kəlkələh min

(*Mat 19:13-15; Luk 18:15-17*)

¹³ Kəni nətəmimi nəuvein kəmotəmki kəlkələh min məhuva o Iesu məmə otələhu = pən nəhlmin e lah məfən nəuvirien rəha Uhgın kəm lah. Mətəu rəhan min nətəmimi kəmautəniəhu ilah.

¹⁴ Mətəu nian Iesu təmeruh, kəni niəməha tol, mətahi ilah məmə, “Pəh kəlkələh min okəhuva ohniəu. Sotəniəhuiən kəlkələh min u, mətəu-inu nətəmimi min u nikilah təhmen əmə e niki kəlkələh min, ilah u Uhgın tətarmənig e lah. ¹⁵ Iatəni pəhriən kəm təmāh məmə, nəmə iətəmi kəti təsəlkeikeiən məmə oteiuaiu məhmen e kəlkələh min u kəti mupəh Uhgın tarmənig lan, ko in təsətiḡ ahgəliən Narmənigiən Rəha Uhgın.”^m ¹⁶ Kəni mos kəlkələh min e nəhlmin, kəni mələhu = pən nəhlmin e lah məmə, “Pəh Uhgın otəfinə rəhan nəuvirien kəm təmāh.”

Suah kəti rəhan nautə tepət

(*Mat 19:16-22; Luk 18:18-23*)

¹⁷ Nian Iesu tinətaliuək matuvən, kəni suah kəti təmai u muva misin = pən nəulin ohni məmə, “Təḡətun təuvir, oiəkəkeikei mol nak u məmə iəkos nəmiəḡəhiən itulin?”

¹⁸ Mətəu Iesu təni məmə, “?Təhro nətəni məmə iəu iətəmi təuvir? Uhgın pisin əmə u in təuvir, iətəmi kəti min tikə məmə in təuvir. ¹⁹ Ik ninəhrun rəkis lou min rəha Mosis məmə onəsohamuiən iətəmi, məsəkləhiən, məseiəuəiən, məsəkləhiən e pətan,

onəkəkeikei misiai rəham tatə mine məmə.”ⁿ

²⁰ Mətəu suah u təni məmə, “Təḡətun, lou min u, iatol rəfin ilah nian iəmatəkəku mətəuarus = pa u rəueiu mine.”

²¹ Kəni Iesu təməsəl = pən əhruahru meh suah u molkeikei pik, kəni məni məmə, “Nati kəti min əmə əha ikin onəkol. Uvən mol nətəmimi kotos nəhmti rəham nautə rəfin aḡin, kəni məfən məni lan kəm nanrah min, kəni ik onəkos nəuvirien tepət əpəha e neḡəu e neai. Kəni muva, muərisig lak, mol məmə rəhak iətəmimi.”

²² Kəni nian suah u təmətəu nəḡətiən u, kəni nəhmtin təməpəou, kəni nikin təməpəou pik ohni, matuvən mətəu-inu rəhan nautə tepət.

Tiəkis o iətəmi rəhan nautə tepət məmə otuvən ima Uhgın

(*Mat 19:23-30; Luk 18:24-30*)

²³ Kəni Iesu təməsəl = pən meruh nətəmi min əha ikin, kəni məni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “!Nəman! Tiəkis pəhriən o nətəm rəhalah nautə tepət məmə okəhuvən motatiḡ ahḡəl e Narmənigiən Rəha Uhgın.”

²⁴ Kəni rəhan min nətəmimi kəmotəuit pik o nəḡətiən rəhan, mətəu Iesu təməni min məmə, “Nənətik min, tiəkis pəhriən məmə iətəmi kəti otuvən matig ahḡəl e Narmənigiən Rəha Uhgın. ²⁵ Tiəkis o kaməl^{††} asoli məmə otuvən = pən e nipəḡ nitil, mətəu tiəkis pik aḡin o iətəm rəhan nautə tepət məmə otuvən matig ahḡəl e Narmənigiən Rəha Uhgın.”

^{††}10:25 Kaməl in nati miəḡəh kəti iətəm in iahgin tapirəkis hos mine kau. Afin-to e tiksinarı.

^m10:15 Mat 18:3 ⁿ10:19 Eks 20:12-17; Dut 5:16-20

²⁶ Kəni rəhan min nətəmimi kəmotauit pik ohni motəni məmə, “?Ei, mətəu pəh təhrun nosiən nəmiəgəhiən itulin?”^{‡‡}

²⁷ Kəni Iesu təməsal = pən meruh ilah, kəni məni məmə, “Nak u, ko iətəmimi təsoliən. Mətəu Uhgın, in təhrun nolien natimnati rəfin.”

²⁸ Mətəu Pitə təni məmə, “Itimah iəmotəpəh rəfin rəhatimah natimnati məmə oiəkohuərisig lam.”

²⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Itəni pəhriən, iətəmimi iətəm otəpəh rəhan nimə, uə pian min, uə kakə min, uə mamə, uə tatə, uə kəlkələh min, uə rəhan niftəni ohniəu mine Nənušien Təuvir, ³⁰e nəmiəgəhiən rəha nəhue niftəni u, in otos nitaillah uan-hanrit, inu nimə min, mine pian min, mine kakə min, mine mamə min, mine kəlkələh min, mine niftəni min — kəni in otos min nərahien min iətəm nətəmimi okotol kəm in. Kəni e nəmiəgəhiən vi iətəm otəpanuva, in otos nəmiəgəhiən itulin. ³¹Mətəu nətəmimi tepət u kəutaupən u rəueiu, okəpanəhuərisig, kəni nətəmi u kəutəhuərisig u rəueiu okəpanotəupən.”^o

Iesu təməni min məmə otəpanimis

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Kəni Iesu mine kəmotaliuək e suaru mətəri = pən əpəha Jerusiləm, kəni Iesu təmətaupən e rəhan min nətəmimi, əmeiko narmilah təmiuvig pik ohni, kəni nətəmi kəmutəhuərisig e lah kəmotəgin. Kəni Iesu tit rəkis rəhan min nətəmi tueləf məhuvən, kəni mətəni = pən nati nak iətəm okəpanol lan, ³³məni məmə, “Otətəlig vivi-to lak. Rəueiu kinautəri minautəhuvən

əpəha Jerusiləm, kəni okegəhan = pən lak iəu Nəti Iətəmimi e nəhlmi pris asoli min mine nəgətuən min rəha Lou. Kəni okotəni məmə oiəkimis, kəni okotəhlman = pən lak e nəhlmi Nanihluə min. ³⁴Kəni okotəuvsan lak, kəni motəgəh iəu, motalis iəu, kəni motohamu iəu. Mətəu e nian tatol kisil lan u, iəpanəmiəgəh min.”^p

Jemis mine Jon kəmutəpuəh məmə Iesu otol nati kəti kəm lau

(Mat 20:20-23)

³⁵ Kəni Jemis mine Jon, nəti Səpəti mil, kəmiəuva o Iesu, kəni muəni = pən ohni məmə, “Iəgətuən, iəkuolkeikei nati kəti məmə onəkol kəm timplau.”

³⁶ Kəni Iesu təni məmə, “?Nəkuolkeikei nak məmə iəkol kəm təlau?”

³⁷ Mətəu kuəmə, “O nian nəkuva məmə onəkarməniğ e nəhəgəhəgiən rəha nəsanəniən rəham, kəni iəkuolkeikei məmə onəkegəhan e timplau kəti təharəg e nəhlməm maru kəni kəti təharəg e nəhlməm məuil, ikin mil ko ima nəsanəniən mine nisaiəni ikin.”

³⁸ Kəni Iesu təməni = pən kəm lau məmə, “Itəlau nəkuəruru nati nətuəni. ?Təhro? ?Itəlau, nikitəlau təhti məmə nəkuəhmen o nəmnimiən e kap rəha nəhməiən iəu oiəkəmnim lan? ?Kəni muəhmen min məmə okol bəptais e təlau e nəhməiən məmə inu okol lak?”^q

³⁹ Kəni kuəmə, “!Əuəh, iəkuəhmen lan!” Mətəu Iesu təni məmə, “Pəhriən, onəkuəkeikei nəmnimiən e kap iəu iəkəmnim lan. Kəni okol bəptais e təlau e bəptais iətəm okol bəptais lak lan.”^r

⁴⁰ Mətəu o nəharəgiən e nəhlmək maru

^{‡‡}10:26 Narmilah təmiuvig pik, mətəu-inu nikilah təhti məmə ilah u nətəm rəhalah nautə tepət, konu Uhgın tolkeikei pik agin ilah, mətəu-inu in tətəsiro e lah e nautə rəhalah.

^o10:31 Mat 20:16; Luk 13:30

^p10:34 Mak 8:31; 9:31

^q10:38 Mak 14:36; Luk 12:50

^r10:39 Uək 12:2; Nəh 1:9

mine mæuīl, səniamə rəhak məmə iəkəni. Ikin mil əha, ilau rəha nətəmimi u iətəm Uhgīn təmol əpenə-penə o lah.”

Iətəmi iətəm oterət e nətəmimi

(Mat 20:24-28)

⁴¹ Uərisig lan, rəhan nətəmi ten kəmotətəu nəghatiən u, kəni niəməha təmol ilah o Jemis mine Jon. ⁴² Kəni Iesu təmauin e rəhan min nətəmimi kəhuva, kəni təni = pən kəm lah məmə, “İtəmah nəkotəhrun məmə nətəmimi min u kotəni məmə okotəpət e Nanihlə min, kautəfəri aru ilah, kəni nətəmi asoli rəhalah kautol nalkutiən asoli kəm rəhalah min nətəmimi.^s

⁴³ “Mətəu itəmah onəsotoliən lanəha. Nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə in oterət e təmah, in otəkeikei muva məmə in ioluək əmə kəti rəhatəmah.^t ⁴⁴ Kəni nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə in otit itəmah, kəni in otəkeikei muva məmə in iol əhrui kəti rəhatəmah. ⁴⁵ Kəni iəu min, Nəti İətəmimi, iəməsuviəni məmə nətəmimi okotol uək kəm iəu, mətəu iəmuva məmə iəkol uək kəm nətəmimi kəni məfən rəhak nəmiəgəhiən məmə iəkitis ilah e rəhalah nolien tərəh min.”

Iesu təmol vivi nəhmti Patimiəs

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi, kəməhuva əpəha Jeriko. Kəni nian kinohiet mautəhuvən, kəni nətəmimi tepət kəməhuərisig e lah. Kəni suah kəti nəhmtin tərəh, tətəharəg e nikali suaru, nərgin u Patimiəs nəti Timiəs. Nian rəfin tətəasiə e məni o nətəmimi. ⁴⁷ Nian təmətəu məmə Iesu iətəm Nasərit tətəliuək e suaru mətəuva, kəni təmagət əfəməh məmə, “!Əui, Iesu Mipi Təfit, asəkəhrui iəu masiru lak!”

⁴⁸ Kəni nətəmimi nəuvein kotearəg lan motəni məmə, “!Ei, sagətiən!” motəni

pau mətəu in təməha magət əfəməh pik min məmə, “!Mipi Təfit, asəkəhrui iəu masiru lak!”

⁴⁹ Kəni Iesu təhtul kəni məni məmə, “Otauin-pən-to e suah u məmə tuva.” Kəni motəni = pən kəm in məmə, “Ei, agiən, məhtul, mətəu-inu Iesu tətəuin lam.”

⁵⁰ Kəni suah u təməraiki e rəhan kot, miuvig-pəri məhtul muvən o Iesu. ⁵¹ Kəni Iesu tətəpuəh ohni məmə, “?Nəkolkeikei nak?” Mətəu təni məmə, “İəgətun, iəkolkeikei məmə nəkol vivi nəhmtək pəh iəkeh nati.”

⁵² Kəni Iesu təni məmə, “Atuvən. Rəham nəhatətəiən tinol vivi ik.” Kəni rəueiu agin min nəhmtin təməuvir, tinəteh nati. Kəni minatitəu = pən Iesu məutan.^u

Iesu təmasuə e togki mətuvən Jerusiləm

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

11 Kəməhuvən iuəkir o Jerusiləm, iuəkir o lahuənu mil u Petfas mine Petəni, mautəhuvən əpəha e Nitəuət Rəha Nigi U Olif, kəni Iesu təmahli = pən rəhan keiu iətəmimi mil kuaupən. ² Təməni = pən nəghatiən u kəm lau məmə, “Onəkian əpəha e lahuənu əha kəutəsəl = pən ikin. O nian nəkian əha ikin, kəni ko mueruh min nəti togki kəti kəsasuə əhanəhiən lan kəmoərain. Kəni nəkiatis muasig miəuva. ³ Kəni nəmə iətəmi kəti tətəni məmə, “?Onəkuəhro e nəti togki?” kəni nəkuəmə, “İərməniəg tolkeikei, kəni otəpanahli = pa min tuva uəhai əmə.”

⁴ İlau kəmian kəni mueruh nəti togki u kəmoərain e nikali suaru əpah iuəkir o namtiəluə e nimə, kəni kiatis. ⁵ Mətəu nətəmimi nəuvein kəməutəhtul əha ikin

kəni motətapuəh o lau məmə, “!Ei! !Nə-tiatis nəti togki u o nak?”

⁶Kəni kəmuəni = pən nəghatiən rəha Iesu kəm lah, kəni kəmotegəhan = pən e nəti togki kəm lau. ⁷Kəni kəmuasig togki mian o Iesu, kəni muəpeg rəhalau kot muəhtərain nəhue togki u lan, kəni Iesu təmasuə lan.[¶] ⁸Kəni nətəmimi tepət kəmotepin rəhalah kot əpah e suaru, kəni nəuvein kəmotaiu məhuvən əpəha e niki-nati motətei nīmənati motəmki məhuva motepin əpah e suaru.^{§§} ⁹Nətəm kəutaupən mine nətəm kəutəhuərisig kəmotagət əfəməh məmə,

“!Hosanə,* əni-vivi Uhgīn!

!Iərmənīg Uhgīn tətətiḡ ilau iətəmimi u iətəm tətəva e nərgin!^v

¹⁰!Pəh Uhgīn otəfən rəhan nəuviriən kəm suah u tətəva məmə iərmənīg təhmen e Tefit u tipitimah aupən!

!Hosanə o Uhgīn əpəha ilis e negəu e neai!”

¹¹Kəni Iesu təmuvən əpəha Jerusiləm e Nimə Rəha Uhgīn meruh rəfin natimnati mitəlau. Mətəu mitigar tinaləlin rəkis, kəni tiet ilah rəhan min tueləf nətəmimi mautəhuvən min Petəni.

Niḡi kəti fik iətəm nəuan tikə

(Mat 21:18-19)

¹²Kəni kəməni pa lauḡ lan, kohiet min Petəni minautəhuvən Jerusiləm,

kəni nəumis tinus Iesu. ¹³Kəni təsal = pən e niḡi kəti fik tətəhtul əpəha isəu nəuветin nimalin tepət. Tuvən məmə otəhli nəuan kəti, mətəu nəuan tikə, nimalin əmə, mətəu-inu səniəmə nian rəha niḡi fik tətəuə lan.^w ¹⁴Kəni Iesu təməni = pən kəm niḡi fik əha məmə, “Pəh nətəmimi kəsotun minien nəuam e nu min rəfin.” Kəni rəhan min nətəmimi kəmotətəu rəhan nəghatiən əha təməni.[†]

Iesu təmahli pətiḡəm nətəmimi e Nimə Rəha Uhgīn

(Mat 21:12-17; Luk

19:45-48; Jon 2:13-22)

¹⁵Kəni kəməhuvən mohiet = pən əpəha Jerusiləm, kəni Iesu tuvən əpəha imə e Nimə Rəha Uhgīn məḡi pətiḡəm nətəmimi kəutul makit, kəni mahuvihin tepil rəha nətəm kəutul senis e məni, mine stul rəha nətəmi kəutul səlim e mak min.^{‡x} ¹⁶Kəni məhtul pəsḡ e nətəmimi məmə okəsotəmkien rəhalah natimnati məhuvən əpəha e Nimə ikin Rəha Uhgīn. ¹⁷Kəni təməḡətun ilah məmə, “Kəmətei = pən e Nauəuə Rəha Uhgīn məmə Uhgīn təni məmə, ‘Rəhak nimə, in nimə rəha nəfakien məmə nətəmimi e nitəni min rəfin okotəfaki = pa ikin kəm iəu.^y Mətəu

[¶]11:7 Togki in nati miəḡəh kəti təhmen e əhos əkəku. Iətəmi rəha nəluaginien otasua e əhos kəti, mətəu iətəmi rəhan nətəliḡien ləhtəni otasua e togki. Nian Iesu təmasua e togki, tətəḡətun məmə in tətəva e nəməlinuəiən təhmen e Kig iətəm rəhan nətəliḡien ləhtəni. Sek 9:9 tətəni məmə nian Məsaia otəva Jerusiləm, in otasua e nəti togki kəti.

^{§§}11:8 Kəmotol lanəha tətəḡətun = pən məmə kəutəfən nisaiən.

*11:9 Aupən niḡətəi nəghatiən u “Hosanə” təni məmə, “osmiəḡəh.” Kəni mətəu uərisḡ lanko, niḡətin tinuva min, “əni-vivi.”

[†]11:14 E Oltestimin mine Niutestimin, niḡi fik tətəḡətun nətəm Isrel.

[‡]11:15 Afin-to e tiksinəri “Nimə Rəha Uhgīn” o nəhrunien natimnati nian Iesu təmuvən məḡi pətiḡəm nətəmimi e Nimə Rəha Uhgīn.

^v11:9 Sam 118:25-26 ^w11:13 Luk 13:6

^x11:15 Sek 14:21; Jer 26:1-15; Hos 9:15-16; Mal 3:1-5 ^y11:17 Aes 56:7

itəmah nəmotol məmə in ‘nimə rəha iakləh min.’”^z

¹⁸ Kəni pris asoli min mine nəgəṭun min rəha Lou kəmotətəu rəhan nəghatiən. Kəni kinotəgin e Iesu mətəu-inu nian nimənin nətəmimi kəmotətəu rəhan nəgəṭuniən, narmilah tiuvig pik ohni. Kəni pris asoli min mine nəgəṭun min rəha Lou kinotəṭuəuin məutəsəl e suaru kəti məmə okotohamu in.^a ¹⁹ Kəni nian tinəhnaiv, Iesu mine rəhan min nətəmimi kohiet Jerusiləm minautəhuvən.

**Nigi fik təmimis mətəgəṭun
nəhatətəiən rəha nətəmimi**

(Mat 21:20-22)

²⁰ Kəni kəməni lauig lan, kəməhuva min e suaru motafu nigi fik əha tinaukei rəkis muvən mətəuarus əpəha e nəukətin. ²¹ Kəni Pitə nikin tinəhti nəghatiən rəha Iesu e nigi əha, kəni təni = pən kəm in məmə, “!İəgəṭun, afu-to nigi fik əpələ nəməni rah, kəni tinaukei rəkis!”

²² Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Otəhatətə əmə e Uhgın. ²³ İətəni pəhriən kəm təmah məmə nəmə iətəmi kəti tətəhatətə pəhriən e Uhgın, kəni otəni = pən kəm nitəuət əpəha məmə, ‘Uvən, miuvig pətəgəm əpəha ləuantəhi mamnim,’ kəni nəmə təsəniən e nikin keiu, məhatətə əmə e Uhgın, kəni nati u otol nipəhriəniən.^b ²⁴ Kəni o nati u inu, iəkəni kəm təmah məmə, nəmə nəkotəfaki o nati kəti kəni motəhatətə məmə onəkotos pəhriən, kəni onəpanotos rəfin nati u nəmotəfaki ohni.^c

²⁵ “!E nian nəkotəhtul məutəfaki, mətəu nikitəmah nəuvetin əha ikin tərəh mətəu-inu iətəmi kəti təmol nati kəti təsəhmenien e təmah, kəni otalu e rəhan nolien tərəh məsotalpinien nitai təfagə tərəh rəhan. Otol lanəha pəh Uhgın əpəha e negəu e neai in otalu kəni mafəl rəhatəmah təfagə tərəh min.”^d

**?Pəh təmegəhan e Iesu məmə otol
natimnati min əha?**

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Kəni Iesu mine rəhan tueləf nətəmimi kəmohtəlig = pa min əpəh Jerusiləm. Kəni Iesu taliuək mətən əpəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni pris asoli nəuvein, mine nəgəṭun min rəha Lou, mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəməhuva ohni. ²⁸ Kəni kəutətapuəh məmə, “?Əni-to kəm timah məmə pəh təmegəhan lam natol natimnati min əha? ?Kəni pəh təmegəhan e nepətiən əha, Uhgın uə iətəmimi əmə?”

²⁹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Oikətapuəh-pinə-to nəghatiən kəti kəm təmah, kəni nəmə nəkotəhalpin ko, kəni iəkəni = pinə məmə pəh təmegəhan e nepətiən u məmə iəkol natimnati min əha. ³⁰ ?Otəni-to məmə pəh təməni məmə Jon otol bəptais e nətəmimi? ?Uhgın, uə iətəmimi əmə kəti?”

³¹ Kəni əmeiko kinotəni-əni kəm lah min məmə, “?Ei, okotəni məmə nak? Nəmə okotəni məmə Uhgın əha rəueiu, kəni otəni min məmə, kəni təhro kəməsotəhatətəiən e Jon. ³² Mətəu, ko kə-

^f11:25 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətəi e nəghatiən Kris aupən, nəghatiən pisin kəti min əha ikin iətəm tatilpin nəghatiən u mətəni məmə, “²⁶ Mətəu nəmə itəmah nəsotaluiən, motaskəlim iəkis e nikitəmah nolien tərəh min rəha nətəmimi iətəm kautol e təmah, motalpin, kəni ko rəhatəmah Tatə Uhgın əpəha e negəu e neai otəsəluieən kəni malpin nolien tərəh min rəhatəmah.”

^z11:17 Jer 7:11

^a11:18 Mak 14:1

^b11:23 Mat 17:20

^c11:24 Mat 7:7

^d11:25 Mat 6:14-15

sotəniən məmə iətəmi əmə kəti.” Kəmotəni lanəha mətəu-inu ilah kəmotəgin e nətəmi iətəm kinotəni rəkis nıpəhriənən e Jon məmə in iəni kəti rəha Uhgın. ³³ Kəni kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “İtimah iəktötürü.” Mətəu Iesu təni məmə, “Kəni iəu min, ko iəsəni pətəgəmiən kəm təmah məmə pəh təmegəhan e nətəniən məmə iəkol nətinnati min əha.”

**Nəghatən əuhlin e nətəmi
kəutasum o nəua krep
(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)**

12 Kəni Iesu təməni nəghatən əuhlin kəti kəm lah məmə, “Suah kəti təmasum e nəua krep, u nıləuis katol wain e nəuan. Kəni mol kəlkəl e kəpiel tuvən mıtəlau lan, kəni mol ikin kəti o nolən nımei nalıuək-aliuəkian e nəua krep məmə nəhuin otaiu kəni kol wain lan. Kəni mol nımə kəti iətəm in ilis məmə iətəmi otəri lan mətəsal vivi o nasumiən o nati miəgəh min mine nətəmi. Kəni təmegəhan = pən e nasumiən kəm nətəmi məmə okotasum lan, kəni məuəri nəua krep, nəuətın rəhan, nəuətın rəhalah. Kəni miet muvən e nalıuəkian iki pisin kəti.”^{§**e}

² “Matuvən, matuvən, kəni nian nıləuis u krep təmol nəuan kəni minimarəg, iətəmi asoli təmahli = pən rəhan kəti ioluək məmə in otuvən meh nətəm kautol uək e rəhan nasumiən məmə okotəhli nəua krep, kəni mətəuəri mətəfən rəha iətəmi asoli nəuvein. ³ Mətəu nətəmi min əha kəmotəhtul mətəhti ioluək əha, kəni mətahli = pən titəlig məsotəfəniən nəua krep nəuvein mine kəm in.

⁴ “Kəni iətəmi asoli u tahli = pən min rəhan kəti ioluək tuvən, kəni kotoh rəhn-kəpə motol aulis in. ⁵ Kəni tahli = pən min rəhan kəti ioluək tuvən, kəni kotohamu timis. İlah tətət kəməhuvən, kəni nətəmi min u kotohaein nəuvein, kəni mətohamu nəuvein.

⁶ “Kəni kətiah əmə əha ikin ilau min kətuatig, inu nətın keikei. Nəun, təmahli = pən nətın, kəni nıkin təhti məmə, ‘İlah okotəkeikei mətisai nətik.’ ⁷ Mətəu təmuvən kəni nətəmi min u kotəni məmə, ‘İnu nətı iətəmi asoli iətəm otarmənig e nasumiən nian rəhan tatə otimis. !Pəh kəhuvən mətohamu min, kəni mətarmənig e nasumiən rəhan!’ ⁸ Kəni kəmotəkəlim mətohamu, kəni mətələs nıpətın məhuvən mətəraki = pən lan əpəha ihluə e nasumiən.”^f

⁹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?İətəmi asoli u otol nak? Otuvən məhamu ilah kəni məfən min nasumiən u kəm nətəpisin min nəuvein.”

¹⁰⁻¹¹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmotəfin e Nəuəuə Rəha Uhgın u, uə kəpə? Tətəni məmə, ‘Kəpiel u iətəm nətəmi rəha nıvləkiniən nımə kəsotolkeikeiən mətəpəh,

in tinuva kəpiel keikei o nolən nımə.

İərmənig təmol nati u,

kəni in nati təuvir əgin e nəhmtitah.”^g

¹² Kəni nətəmi asoli kətolkeikei məmə okotəkəlim Iesu mətəfən e kaləpus, mətəu-inu tətəghati rah e lah e nəghatən əuhlin u. Mətəu kinotəgin e

§12:1 E Oltestimin, nasumiən rəha krep in tatol nəmtətən rəha İsrel.

**12:1 Afin-to e tiksınəri “nasumiən rəha krep.”

^e12:1 Aes 5:1-2 ^f12:8 Hip 13:12 ^g12:10-11 Sam 118:22

nimənin nətəmiimi kəni motəpəh, motəgin.^{††}

?Təhruahru o nətəuiən takis kəm Sisə, uə kəpə?

(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³Fərəsi min nəuvein mine nətəmiimi nəuvein e pati rəha Kig Herot Antipas, rəhalah min nətəmi asoli kəmotəhli = pən ilah məmə okəhuva moteiuə e Iesu pəh təmei aru e rəhan nəghatiən.^h

¹⁴Kəməhuva ohni kəni motəni = pən kəm in məmə, “İğətun, iəkotəhrun məmə ik iətəmi əhruahru. Noliən rəham o nətəmiimi təhmen əhmen əmə o nətəmi asoli mine nətəmiimi əpnəpən min rəfin əmə. Mətəni niphəriənən mətəğətun nətəmiimi e suaru rəha Uhgın. ?Əni-to məmə təhruahru məmə iəkotətəu = pən takis kəm Kig Sisə, kəpmən asoli rəha nətəm Rom, uə kəpə? ?Oiəkotəkeikei motətəu = pən, uə kəpə?”

¹⁵Mətəu Iesu tinəhrun əmə məmə kəutəni əmə e nohliləh mətəu nikiləh tol pisin, kəni məni məmə, “?Təhro nəkotəni məmə onəkotol məmə iəkəmei e rəhak nəghatiən? Otos-to məni kəti məhuva-to pəh iəkəh.”

¹⁶Kəni kəmotos kəti məhuva, kəni təmətapuəh o lah məmə, “?Narmi pəh u, kəni nərgi pəh u e məni u?” Mətəu kotəni məmə, “Sisə, iətəmi asoli rəha Rom.”

¹⁷Kəni Iesu təni məmə, “Natimnati rəha Sisə, okəfən kəm Sisə. Mətəu natimnati rəha Uhgın okəfən kəm Uhgın.”^{‡‡} Kəni narmiləh təmiuwig mətəu-inu təmuhəlpən vivi rəhalah nəghatiən.ⁱ

?Təhro iətəmiimi timis kəni məmiəğəh min?

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸Kəni Satusi min nəuvein kəməhuva o Iesu. E rəhalah nətəligiən, nətəmiimi kəmoħmis məsotəmiəğəh minien. Kəməutalkut o noliən məmə rəhalah nətəligiən in təhruahru, kəni tol lanəha, kəmotəni kəm Iesu məmə,^j ¹⁹“İğətun, Mosis təmətei rəkis lou kəti u təni məmə, ‘Nəmə iərman kəti otimis, kəni məpəh rəhan pətan, kəni məsuələsiən nətəlau kəti mine, kəni pian otəkeikei mit pətəlimis əha, məmə okuələs nətəlau kəti ko, kəni suakəku u otos nimei rəhan tatə asoli əpəha tinimis rəkis.’^k

²⁰“Kəni nəman ilah səpin, u rəhalah tatə kətiəh. Kəni iətəm tepət e lah təmaupən mit pətan kəti, kəni məsuələsiən nətəlau kəti, kəni mimiis. ²¹Kəni iətəm təmuərisig tit pətəlimis u, kəni məsuələsiən nətəlau kəti mine, kəni timis min. Kəni pialəu iətəm tatuərisig e lau tol əmə nati kətiəh. ²²Mətuvən, matuvən kəni nətəmi min u səpin ilah pialəh min kəmotit pətan u kəni ilah rəfin moħmis, kəni məsotələsiən nətəlah kəti mine. Kəni pətan əpəha təmimis min. ²³?Kəni o nian nətəmiimi okotəmiəğəh min e rəhalah nimisiən, kəni pətan əha rəha pəh, u ilah rəfin səpin kəmotit?”

²⁴Mətəu Iesu təni məmə, “İtəmah nəmotəmkərəpən. ?Nəkotəhrun məmə onək? Mətəu-inu itəmah nəkotəruru Nauəuə Rəha Uhgın, kəni mautəruru min nəsanəniən rəha Uhgın.

^{††}12:12 E nəghatiən əuhlin u, iətəmi rəha nasumiən tətəğətun = pən Uhgın. Kəni nətəmiimi nətəm kəutasum tətəğətun = pən nətəmi asoli rəha İsrəl. Kəni noluk min kəutəğətun = pən iəni min rəha Uhgın. Kəni nətin tətəğətun = pən Iesu məmə otəmanimis. Kəni nalpiniən tətəğətun = pən nalpiniən iətəm otəpanuva o nətəmi asoli rəha İsrəl.

^{‡‡}12:17 Nətəligiən rəha nətəmiimi məmə məni rəfin rəha Rom, in rəha iətəmi asoli rəha Rom. Kəni nətəligiən rəhatah məmə nəmiəğəhiən rəhatah mine natimnati rəfin rəhatah, ilah rəha Uhgın.

^h12:13 Luk 11:53-54 ⁱ12:17 Rom 13:7 ^j12:18 Uək 23:8 ^k12:19 Dut 25:5

²⁵Nian nətəmimi nətəm kəmoħmis okotəmiəgəħ min, ilah okotəħmen e nagelo min əpəħa e neai, kəni məsotit minian pətan, mine məsotohtəu = pən minian iərman. ²⁶Kəni oiəkəgətun itəmah e iətəm tətəmiəgəħ min e rəħan nimisiən. Kəni nəmə təħro itəmah nəsoťafin əħanəħiən nəghatiən əħa kəmətei = pən e nauəuə rəħa Mosis, tətəni nanusiən rəħa Mosis nian nigı kəti nigəm tətəmus. Kəni e nian əħa, Epraham, mine Aisək, mine Jekəp kinohmis rəkis nuvəħ. Kəni Uħgin təməni = pən kəm Mosis məmə, ‘Rəueiu əħa, iəu Uħgin rəħa Epraham, mine Uħgin rəħa Aisək, mine Uħgin rəħa Jekəp.’¹ ²⁷Tol lanəħa, kəmləmiəgəħ e narmiləħal, nati ənpəpin kəmlimis e nipətəiləħal. Kəni tol pəħriən lanu mətəu-inu Uħgin, in Uħgin rəħa nətəm kəutəmiəgəħ, səniəmə rəħa nətəm kəmoħmis agin. Itəmah nəmotəmkərapən pəħriən.”

?Lou nak in tepət e lou min?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸Kəni iəgətun kəti rəħa Lou tətətəħarəg mətətəu ilah kəutəghati, kəni İesu tətəħalpın vivi nəghatiən rəħa Satusi min. Kəni tuva o İesu mətətapuəħ ohni məmə, “?Lou əħro pəħruvən u in ilis agin kəni in məuvir məmə okotohtəu = pən?”^m

²⁹Kəni İesu təməni = pən kəm in məmə, “Lou u in ilis agin u okotohtəu = pən təni məmə, ‘!Otətəlig vivi-to itəmah nətəm İsrəl! Uħgin u in rəħataħ İərməniğ, in əmə in Uħgin. ³⁰Onəkölkeikei Uħgin u rəħam İərməniğ e niķim rəfin, mine nəmiəgəħiən rəfin rəħam, mine nətəliğiən rəfin rəħam, mine nəsanəniən rəfin rəħam.’ⁿ ³¹Kəni lou iətəm

tətuərisiğ lan təni məmə, ‘Onəkölkeikei ik min nəuvein təħmen = pən əmə məmə natölkeikei aru ik.’ Lou kəti tikə min tapirəkis lou mil əħa.”^o

³²Kəni iəgətun əħa rəħa Lou təni məmə, “İəgətun, rəħam nəghatiən təħru-əħru. Nəməni pəħriən məmə İərməniğ əmə in Uħgin. Uħgin kəti min tikə.

³³Kəni okotölkeikei Uħgin e nikitəħ rəfin, mine nətəliğiən rəfin rəħataħ, mine nəsanəniən rəfin rəħataħ, kəni motölkeikei kitəħ min nəuvein məmə kotölkeikei aru kitəħ min. Təuvir pik məmə okotohtəu = pən lou mil əħa tapirəkis nuvan əhtuviən nati miəgəħ mine sakri-fais min rəfin iətəm Lou tətəni.”^p

³⁴Kəni İesu təməħ məmə rəħan nəghatiən teinatig pik, kəni təni = pən ohni məmə, “İk ninuva iuəkır o Nərməniğiən Rəħa Uħgin.” Kəni uərisiğ lan, ilah rəfin kinotəğin e nətapuəħ minian nəghatiən ohni.

Məsaie səniəmə mipi Tefit əmə, mətəu rəħan min iətəmi asoli

(Mat 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵Nian İesu tətətəgətun nətəmimi əpəħa e Nimə Rəħa Uħgin, kəni mətətapuəħ o nəghatiən kəti o lah məmə, “?Təħro iəgətun min rəħa Lou kotəni məmə Məsaie u in mipi Kig Tefit? ³⁶Nərmın Rəħa Uħgin təməfən neinatigiən kəm Tefit məmə otəni məmə,

‘İərməniğ Uħgin təməni = pən kəm rəħak İərməniğ məmə, Əħarəg u e rəħak maru, ikin ima nəsanəniən mine nisaiəñ, mətəuərus = pən iəu iəkələs iəħu rəħam tikimir min məlin = pən ilah əpəħa ləhtəni e nəħlkəm, məmə nətərməniğ e lah.’^q

³⁷Tefit aru təməni məmə Məsaie in rəħan İərməniğ. ?Kəni nəmə mipi

¹12:26 Eks 3:2,6 ^m12:28 Luk 10:25-28 ⁿ12:30 Dut 6:4-5

^o12:31 Lev 19:18 ^p12:33 1Saml 15:22; Hos 6:6 ^q12:36 Sam 110:1

Tefit aru əmə, kəni təhro matol rəhan İerməniq?”

Kəni nətəmimi min u kəmautətəlig e İesu kəmotagiən pik e rəhan nəghatiən.

**Nətəmimi okotətəu vivi ilah o
nəgətu min rəha Lou**

(Mat 23:1-36; Luk 20:45-47)

³⁸Nian İesu tətətəgətu ilah, kəni məni məmə, “İtəmah onəkotəkəikei məutətəu vivi itəmah kəni məsotohtəu-pəniən nolien min rəha nəgətu min rəha Lou. İlah kotolkeikei məmə okəhuvən e napən əfəmäh min rəha nəfəriən məmə nətəmimi okoteruh = pən ilah lan. Kəni nikilah tətəgiən nian nətəmimi kəutəfəri nəhlmi lah kəm lah e nisaiən əpəha e makit. ³⁹Kəni əpəha imə e nimə rəha nuhapuminien, kotolkeikei məmə okotəharəg əupən əpəha təuvir ikin. Kəni e nian rəha lafet, ilah kotolkeikei məmə okəhuvən motəharəg əupən ikin nisaiən ikin. ⁴⁰Kəni motakləh e nimə min rəha pətəlimis min, kəni moteiue əmə məutəfaki əfəmäh məmə okotol pəh nətəmimi kotisiai ilah, mətəu okəmanol nalpinien kəm lah tapirəkis.”

Məni rəha pətəlimis

(Luk 21:1-4)

⁴¹Kəni İesu tətətəharəg əpəha e Nimə Rəha Uhgın iukir o bokis kətəfən məni ikin, materuh nətəmimi tətət kəutəraki = pən e məni rəhalah. Kəni nətəmi rəhalah nautə tətət kəutəraki = pən e məni asoli min. ⁴²Kəni pətəlimis kəti ianrah tətəfən məni əkəku keiu əmə.^f ⁴³Kəni İesu təmauin e rəhan min nətəmimi kəhuva kəni məni məmə, “İətəni = pinə kəm

təmah məmə pətəlimis əha ianrah pəhriən, mətəu tətəraki = pən e məni asoli tapirəkis rəha nətəmimi min rəfin.^f ⁴⁴İlah kəmotəraki = pən e rəhalah məni, mətəu tətət min əpəha lahuənu. Mətəu pətəlimis u iətəm in ianrah pəhriən, in tətəfən rəfin məni rəhan o nosiən nəhmti nigin nauəniən, kəni tikə min əha ikin.”

İesu təni məmə

Nimə Rəha Uhgın otəmei

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 Nian İesu tətətiət e Nimə Rəha Uhgın, kəni rəhan kəti nətəmi tueləf tətəni = pən ohni məmə, “İəgətu, afu-to kəpiel asoli min mine nimə min kotəuvir!”^{§§}

²Kəni mətəu İesu təni məmə, “İtəmah nauteh natimnati min əha, mətəu nian otətəva iətəm nimə min əha, nətəmimi okotəharəg-rəg kəpiel min e lah. Ko kəpiel kəti tətəməhliən e nimein.”^s

Nəhməiən asoli otəva

(Mat 24:3-14; Luk 21:7-19)

³Uərisig lan, İesu təmuven mətəharəg əpəha e Nitəuət Rəha Nigi U Olif ikin kəhrun neruhiən Nimə Rəha Uhgın e nitəni = pən. Kəni Jemis, Jon, Pitə mine Antiru kəməhuva ohni ilah pisin əmə. ⁴Kəni kəmotətəpuəh ohni məmə, “?Əni-to məmə natimnati min əha okəhuva nəhgın? ?Kəni nəmtətiən əhro u otol pəh iəkotəhrun məmə tinol nian əhruahru əha rəueiu rəha natimnati min əha?”

⁵Kəni İesu tətəni = pən kəm lah məmə, “Onəutətəu vivi itəmah o nətəmimi, məsotegəhaniən məmə koteiue e təmah. ⁶Kəni mətəu nətəmimi tətət okəpanəhuva e nərgək, kəti otəni

^f12:42 Məni u təhmen = pən e tuenti vatu.

^{§§}13:1 İnəha Nimə Rəha Uhgın ikin, kəmol nimə min e kəpiel asoli min. Nəuvein rəhalah nəfigəmiən təhmen e fote-faif-tausin kilo.

[†]12:43 2Kor 8:12 [§]13:2 Luk 19:44

məmə in Məsaia, kəti otəni məmə in, kəni moteiuə e nətəmiimi tēpət.

⁷“Kəni nəmə nəkotətəu məmə nətəmiimi nəuvein kəutəməu əpəha iuəkīr o təmah, kəni motətəu min nəuvein min əpəha isəu kautoh ilah min, mətəu nəgənməpītəmah otəsəginiən. Natimnati min əha okotaupən məhuva pəhriən, mətəu səniəmə naunun nian əha tinətəuva. ⁸Nitəni asoli min okotəluagin, kəni kəntri min okotoh min ilah min, kəni nəmig asoli otələuəl ikin min rəfin, kəni nəumig asoli otus nətəmiimi; mətəu natimnati min əha nətuəuiniən əmə rəha nahməiən iətəm otəmanuva, kotəhmen əmə e pətən iətəm təmol nərfin, kəni minətəuəuin mətətəu nahməiən məmə otəsuvəhiən tēmək.

⁹“Onətətəu vi itəmah. Okələs itəmah kan nəkotəhtul e nəhmti kaunsil, kəni okoh itəmah əpəha imə e nimə rəha nuhapuminiən min, kəni onəkotəhtul aupən e kig min mətəu-inu rəhak min u nətəmiimi itəmah. Kəni onəkotəni pətīgəm iəu kəm lah.^t ¹⁰Mətəu okaupən kəni pətīgəm Nanusiən Təuvir kəm nətəmiimi ikin min rəfin ko, kəni naunun nian təmanuva.

¹¹“Nəmə kəhuva motələs itəmah kətan məmə onəkotəhtul e kaunsil, kəni nikitəmah təsəhti pikiən məmə onəkotəni nak. E nian əhruahru əha, onəkotəni pətīgəm əmə nəghatiən u Uhgīn otəfinə kəm təmah, mətəu-inu nəghatiən u onəkotəni, səniəmə rəhatəmah nəghatiən, mətəu rəha Narmin Rəha Uhgīn otəfinə.^u

¹²“Nətəmiimi okotegəhan = pən e pialah əhruahru min kəm rəhalah tikimīr min məmə okotohamu ilah, kəni tatə min okotol min lanəha

kəm nenətīlah əhruahru min, kəni kəlkələh min okotəhtul motol nolīən əhmen min əmə kəm rəhalah tatə mine məmə min məmə okotohamu ilah.^v ¹³Nətəmiimi rəfin okotəmāki e təmah o nərgək. Mətəu iətəmi otəhtul əskasik mətəuarus = pən natimnati min əha okotol naunun, kəni Uhgīn otosmiəgəh.”^w

Nahməiən asoli əpəha Jerusiləm

(Mat 24:15-28; Luk 21:20-24)

¹⁴“Nian əha, onəkoteruh ‘nati iətəm Uhgīn tətəmāki lan əpəha e Nimə Rəha Uhgīn, kəni nati u tatol Nimə Rəha Uhgīn təsasimiən.’ (Iətəmi tətəfin nəghatiən u, in otəkeikei məsal lan məhruon nipətin.) Kəni e nian əha, nətəm Jutiə okotəkeikei motaiu motagim = pən e nitəuət min.^x ¹⁵Iətəmi tətəmeig ih-luə e rəhan nimə ko təsuvən minīən e nipəgnəua nimə məmki rəhan natimnati. Otaiu əmə magim.^y ¹⁶Nəmə iətəmi tətəsum, kəni ko təsuvəniən lahuənu o rəhan napən mos. Otaiu əmə magim.

¹⁷“!Kəsi! Nahməiən asoli o nipətan nətəm kəmotol nərfiləh mine nipətan kəutəfən nah kəm nəpəou min. E nian əha okotos pik nahməiən.^z ¹⁸Otəfaki əsanən kəm Uhgīn məmə natimnati min əha okəsəhuvaieən e nian rəha nətəpuiən, inəha nian rəha nimətəgi asoli mine nuhuən mine, ¹⁹mətəu-inu e nian əha, nahməiən asoli kəsəruh əhanəhiən kəti mine tol lanəha e nian Uhgīn tətəuəuin mol natimnati mətəuarus = pa u rəueiu mine. Kəni okəsəruh minīən nahməiən asoli kəti tol min lanəha.^a ²⁰Mətəu Uhgīn tətətei əkuəkīr nian əha. Nəmə tətəsətəi əkuəkiriən, kəni ko iətəmi kəti tətəmiəgəhiən. In tətətei əkuəkīr rəkis

^t13:9 Mat 10:17-20 ^u13:11 Luk 12:11-12 ^v13:12 Mat 10:21

^w13:13 Mat 10:22; Jon 15:21 ^x13:14 Dan 9:27; 11:31; 12:11

^y13:15 Luk 17:31 ^z13:17 Luk 23:29 ^a13:19 Dan 12:1; Nəh 7:14

nian əha o rəhan min nətəmimi nətəm tinitəpən rəkis ilah məmə rəhan min.

²¹ “E nian əha, nəmə iətəmi kəti otəni məmə, ‘!Afuto Məsaia əpəha!’ uə ‘!Afuto in əpə!’ mətəu onəsotəhatətəiən lan.

²² Onəsotəhatətəiən lan mətəu-inu, Məsaia eiua nəuvein, mine iəni eiua min, ilah okəhuva motol nəmtətəiən min mine nati apispis min. Nəmə ilah kotəhrun nolian, okotalkut məmə okotiuvi rəkis nətəmimi min u nətəm Uhgın təmitəpən rəkis ilah.^b ²³ !O natimnati min əha, onəkotətəu! Mətəu iəmaupən rəkis məni pətigəm rəfin natimnati min əha kəm təmah.”

Nian rəha Nəti İətəmimi otuva

(Mat 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ “Kəni e nian nahməiən asoli əha otikə,

‘kəni mitigar otəpis,

kəni məuig otəsasiəiən,

²⁵ kəni məhau min e neai okotəmei

kəni natimnati asoli min ikin e neai okotəlauəl.^c

²⁶ Kəni nətəmimi okotafu iəu Nəti İətəmimi oiəkuva e nəpuə e rəhak nəsanəniən mine nepətəiən əhagəhag asoli rəhak iətəm otəsiəgəpən rəfin iəu.^{*d} ²⁷ Kəni e nian əha, iəkahlı = pən nagelo min rəhak kəhuvən motəmki nətəmi min u Uhgın təmitəpən ilah məhuva motoriarun əmə ilah kətiəh. Nagelo min okəhuvən e nətəni min rəfin agin e nəhue niftəni məmə okotəmki ilah.^e

Kəruru nian iətəm Nəti İətəmimi otuva lan

(Mat 24:32-36; Luk 21:29-33)

²⁸ “Nikitəmah otəkeikei mətəhti nigı u fik. Nian əhruahru iətəm nəhlmin min kinəutətəuəin mauteviə, kəni nimalin min kinəutəpirlil, itəmah nəkotəhrun məmə nian əha inəha iətəm nəkotasum lan rəhatəmah. ²⁹ Kəni e nolian əhmen min əmə, nian nəkotəruh məmə natimnati min u kinəutəhuva, kəni nəkotəhrun əmə məmə otəsuvəhiən agin iəkuva min.

³⁰ “İatəni pəhriən kəm təmah məmə nətəmimi nətəm kəutatig u rəueiu, ko kəsəhmis rəfiniən mətəuarus natimnati min əha okəhuva motol niphəriənən lan.[†] ³¹ Neai mine niftəni okiakə, mətəu nəghatəiən min rəhak ko kəsəhkəiən.

³² İətəmi kəti təsəhruniən nian uə əuə əhruahru rəha natimnati min əha. Nagelo min əpəha e neai kotəruu, kəni iəu min Nəti İətəmimi iəkəruru. Mətəu Tatə Uhgın əmə in təhrun nian əhruahru əha.

İtəmah onəkotətəu vivi itəmah

(Mat 24:42-44)

³³ “Onəutətəu vivi itəmah məutair, mətəu-inu itəmah nəkotəruu nian əha rəhak oiəkuva lan məmə otuva nəhgın.

³⁴ Otəhmen e iətəmi asoli kəti tətəvən məmə otəliuək əpəha iki pisin kəti, kəni məlin rəhan min noluek məmə okəutatig o rəhan min natimnati, kəni məfən rəhalah min uək kətiəh kətiəh.

*13:26 Afin-tu Dan 7:13

†13:30 Woning u e japtə 13 kəməhuva pəhriən təhmen e nu fote nian İesu təmimis rəkis nian nətəm İsrəl kəmotəməu ilah nətəm Rom. Kəni Rom təmos rəhan soldia min tətət tətət məhuva motəh rəhalah kəntri. (Mətəu nətəm kəutəfaki, ilah kəmotəhrun woning rəha İesu e fes 14-16 kəni ilah kotəgim.) Mətəu nəghatəiən rəha İesu tətəghati min o Naunun Nian min u kəmanəhuva.

^b13:22 Nəh 13:13

^c13:25 Aes 13:10; 34:4; Joel 2:10

^d13:26 Nəh 1:7

^e13:27 Mat 13:41

Kəni məni = pən kəm iətəmi e namtihiluə məmə otətair.

³⁵“Kəni itəmah onəutatig məutair məutəsəl mətəu-inu itəmah nəkotəruru nian iətəmi asoli rəha nimə u otuva lan. Kəruru məmə otuva ləhnaiv, uə o lapin, uə o fətukai tinətəri, uə mitigar tinətəri.^f

³⁶Kəruru, kəmə təhro otuva ueiuəhai əmə. !Təsəuvirən məmə nəkotapili nian in otuva! ³⁷!Mətəu nəghatiən min u iətəm iətəni = pinə kəm təmah, iətəni min kəm nətəmiimi min rəfin məmə okəutair məutəsəl!”

**Nətəmi asoli kəməutəsəl
e suaru o Iesu məmə okotoh**

(Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

14 Nian keiu əmə əha ikin kəmanol lafet mil lan rəha Pasova mine Piret U Is Tikə Lan. Kəni pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou kəməutəsəl e suaru o Iesu məmə okotələs oneuən motohamu. ²Kəni kotəni məmə okəsotoliən e nian rəha lafet mətəu-inu mətə nimənin nətəmiimi okotorgəhu nəmə kotəhrun məmə kəmotol nati kəti tərəh kəm Iesu.

**Pətan kəti təməueiu
rəhn-kapə Iesu e səntə**

(Mat 26:6-13; Jon 12:1-8)

³Kəni Iesu təmətatig əpəha Petəni ima Saimon u leprosi təmatol əupən. Nian təmətauən, kəni pətan kəti təmos səntə kəti təməri e pətəl u kəmol e kəpiel iətəm nəhmtin tiəkis, kətəni məmə əlapastə. Səntə u, nəmiəvin təuvir, kəni nəhmtin tiəkis, kəmol e nokə nard, niği kəti. Kəni pətan əha təməhti rəkis, məueiu rəhn-kapə Iesu e səntə əha.^g ⁴Kəni nətəmiimi nəuvein

kəməutəharəg əha ikin, niəməha təmol ilah, kəni məutəni = pən kəm lah min məmə, “?Təhro tətərəkin səntə? ⁵!Nəmə tol səlim lan təhrun nosiən məni asoli təhmen e tri-hanrit tənariəs,[‡] məhrun nəfəniən kəm nanrah min!” Kəni məutəhi pətan u.

⁶Mətəu Iesu təni məmə, “!Otəpəhtə! ?Nəutəhi onak? In təmol nati təuvir kəm iəu. ⁷Nian min rəfin itəmah nanrah min nəutatig, kəni nəmə nəkotolkeikei, nəkotəhrun nasiruiən e lah. Mətəu iəu iəsətiğiən nian rəfin kitah min itəmah.^h ⁸Pətan u təmol nati u in təhrun. Təməueiu nipətik məmə otol əpenə-penə o nian okitənim iəu.ⁱ ⁹Iətəni pəhriən kəm təmah məmə, ikin min rəfin okətanus pətiğəm Nanusiən Təuvir, kəni okətanus min nati u pətan u təmol məmə okəsəluieən lan.”

Jutəs təməni məmə oteğəhan e Iesu

(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰Kəni Jutəs Iskariot in e nətəmi tueləf rəha Iesu, təmuvən meruh pris asoli min məmə oteğəhan = pən e Iesu kəm lah. ¹¹Nian kəmotətəu rəhan nəghatiən, kəni kəmotətiğən ohni, motəni məmə okəmanotəfən məni kəm in. Kəni Jutəs təmətəhtəhniən əmə nian təuvir məmə otuva kəni teğəhan e Iesu lan kəm lah.

**Nol əpenə-penəiən
o lafet rəha Pasova**

(Mat 26:17-19; Luk 22:7-13)

¹²Nian tinuva o nolieən lafet rəha Piret U Is Tikə Lan, kəni kinatətuəuin nolieən lafet, kəni nolieən rəhalah katoh sipsip o lafet rəha Pasova. E nian əha, nətəmiimi min rəha Iesu kəməhuva ohni motəni məmə, “?Nəkolkeikei məmə iəkəhuvən

[‡]14:5 “Tənariəs,” inu məni rəhalah, təhmen e vatu rəha Vanuatu. Rəueiu, tri-hanrit tənariəs təhmen e tri-hanrit-tausin vatu (300,000 vatu).

^f13:35 Luk 12:38

^g14:3 Luk 7:37-38

^h14:7 Dut 15:11

ⁱ14:8 Jon 19:40

iə motol əpenə-penə ikin məmə onəkol lafet ikin rəha Pasova?"^j

¹³ Kəni Iesu təmahli = pən rəhan keiu iətəmimi mil məmə, "Onəkian əha taun mueruh iətəmi kəti tətəharu pəri pətəl asoli kəti təmətu = pən nəhu lan, kəni nəkuıtəu = pən. ¹⁴ Əpəha e nimə iətəm tatuvən = pən rəhan, kəni nəkuətəpuəh o iətəmi asoli rəha nimə ko məmə, "ʔİəgətun təni məmə nəuan u in pəhruvən məmə itimah in, mine rəhan min nətəmimi iəkotəuən ikin e lafet rəha Pasova?" ¹⁵ Kəni in otəgətun nəuan asoli u in ilis əgin kinəlin vivi rəkis natimnati ikin. Onəkian əmə muol nigtah ikin nauənən."

¹⁶ Kəni kəmian e taun mueruh natimnati təhmen = pən əmə məmə inu Iesu təməni mine. Kəni ilau kəmuol əpenə-penə nauənən ikin məmə rəha lafet rəha Pasova.

**Iesu təməni pətigəm məmə
Jutəs otegəhanpən lan**

(*Mat 26:20-25; Luk
22:14,21-23; Jon 13:21-30*)

¹⁷ Tınəhnaiuv, Iesu mine rəhan min nətəmimi tuələf kəməhuva, ¹⁸ məutəuən e tepil. Iesu təməni = pən kəm lah məmə, "İətəni pəhriən kəm təmah məmə itəmah kəti u ikinu rəueiu kəutəuən pəti kitah min, otegəhan = pən lak kəm rəhak min tikimir."^k

¹⁹ Kəni rəhan min nətəmimi nikilah təməpəou əgin, kəni məutəpuəh kətiəh kətiəh ohni məmə, "ʔEi, İərməniğ, pəh u? !İəu!?"

²⁰ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, "İtəmah əmə kəti u nətəmi tuələf u in tətəuveri pəti pıret e dis kətiəh matun. ²¹ Kəni iəu Nəti İətəmimi oıəkəkeıkei mımıs məmə inu Nauəuə Rəha Uhgın təməni lak mine, mətəu kəsi o iətəmi u iətəm tatol kəuit kəsüə iətəm otegəhan = pən lak Nəti İətəmimi. !Təməuvır əmə məmə in təməsair = paıən!"

**Iesu mine kəmotəuən
e lafet rəha Pasova**

(*Mat 26:26-30; Luk
22:15-20; 1Kor 11:23-25*)

²² E nian kəməutəuən, Iesu təməs pıret məfaki məni tagkiu ohni kəm Uhgın, kəni məhapu məfən kəm lah məni məmə, "Otos, inu nıpətık."^f

²³ Matıg mos min kap wain məfaki məni tagkiu ohni kəm Uhgın, məfən kəm lah, kəni ilah rəfin kəmotəmnım = pən lan. ²⁴ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, "İnu nırak iətəm tatol məmə nəniəskasikiən rəha nasıruıən in tətəhtul mətəmiəgəh. Nırak u otaiu o nətəmimi tepət məmə otafəl rəkis rəhalah təfəgə tərəh min.¹ ²⁵ İətəni pəhriən kəm təmah məmə oıəsəmnım minıən wain u mətəuərus = pən oıəmanəmnım min ikin Uhgın otarməniğ ikin."

²⁶ Kəni kəmotəni nəpuən əfaki kəti, uərisiğ kohiet məhuvən əpəha e Nıtəuət Rəha Nıgi U Olif.

^f14:22 Pıret mine wain uə jus in nəmtətiən e nıpəti Iesu mine nıra Iesu, kəni mətasıru e tah məmə kəutətəliğ e nati nak Iesu təmol kəm tah e nıgi kəməluau. Mətəu nıməfaki min nəuveın kotəni məmə pıret u mine wain kətiəuva nıpəti Iesu mine nıra Iesu əgin.

^j14:12 Eks 12:6 ^k14:18 Sam 41:9

¹14:24 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Kor 10:16; Hip 9:20

**Iesu tāmāni pätigām māmā
Pitā otāni māmā in tēruu in**

(*Mat 26:31-35; Luk
22:31-34; Jon 13:36-38*)

²⁷ Kāni Iesu tāmāni = pēn kām lah māmā, “Itāmāh rēfin u onēpanotagim motāpēh iāu mātēu-inu Nauēuā Rēha Uhgīn tināni rākis aupēn māmā Uhgīn otāmanoh iētāmi rēha nāsaliēn e sip-sip min, kāni sipsip min okotaiu kätīāh kätīāh.^m ²⁸ Mātēu nian iākāmīgēh min e nimisiēn, iēkaupēn muvēn epēha Kalēli, kāni itāmāh nāmanāhuērisig.”ⁿ

²⁹ Mātēu Pitā tēni māmā, “Nati ēp-napīn ilah rēfin okotagim rākis lam, mātēu iāu ēmā ko iēsagim rākisiēn lam.”

³⁰ Kāni Iesu tāmāni = pēn kām in māmā, “Iētāni pēhriēn kām ik māmā o lapīn ēmā u, nian mēnig otēsākakē āhanāhīn mau keiu, kāni ik onākāni mau kisil māmā nākēruu iāu.”

³¹ Mātēu Pitā tāmāni āskasik māmā, “Nati ēpnapīn iākēkeikei mīmīs kilau min ik, ko iēsāniēn māmā iākēruu ik.” Kāni rēhan rēfin nētāmimi kotāni min tāhmen e Pitā.^o

**Iesu tāmuvēn mātēfaki
epēha Ketsāmāni**

(*Mat 26:36-46; Luk 22:39-46*)

³² Kāni lapīn kāmāhuvēn epēha ikin kāti nārgīn u Ketsāmāni, kāni Iesu tāmāni = pēn kām lah māmā, “Otāharāg u ikin u, pēh iākuvēn mātēfaki.”^p

³³ Kāni mit Pitā, Jemis mine Jon māhuvēn, kāni nīkin tinētāhmā pik, kāni tinētēu tērah agīn. ³⁴ Kāni tēni māmā,

“Nīkik tētāhmā pik, kāni iuākīr iākīmis lan. Ēlēharāg u ikinu kāni mēhlair ēmā.”^q

³⁵ Kāni muvēn min nēuvētīn meiuaiu māmēi e nīftāni mātēfaki māmā, “Nēmā suaru kāti min āha ikin, pēh nian āfigām u otēsuvaiēn ohniēu.” ³⁶ Kāni mātēfaki māmā, “Apā,” (u nīpētīn u tēni māmā rēhak tatā), “ik nākēhrun nolīēn natīm-nati min rēfin. Ōui, os rākis nahmāiēn min u iētām okāmānhuva. Mātēu nēsoliēn rēhak nātēligiēn, mātēu ol nati nak iētām ik ēmā nēkolkeikei.”^r

³⁷ Kāni mītēlig = pa. Mātēu rēhan iētāmimi milahal kēhlapīli. Kāni tēni = pēn kām Pitā māmā, “?Saimon, nētāpīli, uā? ?Tēhro nēsairiēn-to auē kätīāh ēmā?” ³⁸ Kāni mēni = pēn kām lahal māmā, “Onēklair mēhlēfaki maleh vivi māmā onēsłēmēi-pēniēn e nēfeifeiēn. Nīkītāmāhal tolkeikei, mātēu nīpētītāmāhal tēpēou.”

³⁹ Kāni tāmāpēh min ilahal, mītēlig = pēn min mātēfaki mātēni ēmā nati kätīāh. ⁴⁰ Kāni mītēlig = pa min, mātēu kinlapīli min, minlēruru nairiēn, kāni minlēruru māmā okīhlēni = pēn nak kām in.

⁴¹ Tāmuvēn min kāni mītēlig = pa mau kisil, mātēu kēhlapīli, kāni tāmāni = pēn kām lahal māmā, “?Nēhlapīli āhanāh mēhlēmēig? !Nēhmen! Nian tinuva māmā iāu Nēti Iētāmimi okegēhan = pēn lak e nēhlmi nētām nol tēfagē tērah. ⁴² !Hhlēhtul-tē, kautēhuvēn! Lahfu-to, iētāmimi u tētēgēhan = pēn lak e nēhlmi tikimir min, epēha tētuva.”

^m14:27 Sek 13:7 ⁿ14:28 Mat 28:16; Mak 16:7 ^o14:31 Jon 11:16

^p14:32 Jon 18:1 ^q14:34 Jon 12:27 ^r14:36 Mak 10:38; Jon 6:38

Tikimir min rəha Iesu kəmotaskəlim in

(Mat 26:47-56; Luk
22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Iesu təmətəghati əhanəh, kəni Jutəs in e nətəmi tuələf rəhan min[§] tətaupən e nīmənin nətəmimi. Nəuvein kotəmki nau rəha nəluaginian, mine neim məhuva. Nətəmi min u, pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəmotahli = pa ilah. ⁴⁴ İətəmi u tətəgəhan e Iesu kəm lah təməni rəkis kəm lah məmə, “İətəmi əha iəkol nəmtətian kəti rəha nolkeikeian lan, nəkotəhrun əmə məmə iətəmi əha in əha. !Nəkotaskəlim motos məhuvən motaskəlim vivi!”

⁴⁵ Kəni əmeiko Jutəs təmuva iuəkir o Iesu, kəni məni məmə, “İəgətun,” kəni mol nəmtətian rəha nolkeikeian lan.

⁴⁶ Kəni nətəmimi min əha kəməhuva motaskəlim tiəkis. ⁴⁷ Mətəu ilah kəti rəha Iesu təmatəhtul iuəkir o lah təmeuvi nau rəha nəluaginian e nimein maut-aut əmeiko mauəh e nau mohatuv rəkis matəlgi ioluək kəti lan rəha pris asoli agin.

⁴⁸ Kəni Iesu təni məmə, “?Təhro nəutəmki nau asoli rəha nəluaginian mine neim məutəhuva məmə onəkotələs iəu? ?Nikitəmah təhti məmə iəu iohamu itəmi kəti matol nəluaginian o nələs iahuiən kəpmən, uə? !Kəpə! ⁴⁹ Nian min rəfin kitah min itəmah əpəha e Nīmə Rəha Uhgın iətəgətun nətəmimi ikin. ?Kəni nəkotəhro məsotaskəlimian iəu? Mətəu nati Nauəuə Rəha Uhgın təməni otəkeikei muva mol niphəriənian lan.”^s

⁵⁰ Kəni rəhan min rəfin nətəmimi kinotəpəh in, kəni motəgim.^t ⁵¹ Kəni iətəm aluə kəti iətəm təməlkahu əmə e napən kəti matuərisig e Iesu, kəni nətəmimi nəuvein kəmotələs, motəmkarəpən lan, ⁵² kəni rəhan napən titis, taiu piəpiə əmə magim.**

Iesu təməhtul e nəhmti kaunsil min

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71;
Jon 18:13-14,19-24)

⁵³ Kəni tətəpinəpu əhanəh, kəmosos Iesu məhuvən əpəha ima pris asoli agin u kətuəpumin rəfin pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel ikin. ⁵⁴ Kəni Pitə tətən təlig-təlig matuərisig e lah muvən əpəha lahuənu ima pris asoli agin ikin. Kəni təmuvən əpəha e iat mətəharəg ilah soldia min rəha pris asoli agin mətətəgəm e nigəm.

⁵⁵ Kəni pris asoli min mine nətəmimi rəfin rəha kaunsil kəməutəsəl e nəniən min nəuvein rəha Iesu məmə okotəhamu ohni. Mətəu kəsotəhian kəti mine. ⁵⁶ Kəni nətəmimi tətət kəmotəiəu e Iesu, mətəu rəhalah nəghatian tətəiəu pisin pisin.

⁵⁷ Kəni nəuvein kotəhtul mətəiəu lan məmə, ⁵⁸ “İəmətəu təməni məmə otərəkin Nīmə Rəha Uhgın u nətəmimi əmə kəmotol e nəhlmiləh. Mətəu e nian tatol kisil lan, təmanuvləkin min nitain u kəsolian e nəhlmītəmi.”^u ⁵⁹ Kəmotəni lanəha mətəu ilah min, rəhalah nəghatian tətəiəu pisin pisin.

⁶⁰ Kəni pris asoli agin təməhtul aypən e lah kəni məni = pən kəm Iesu məmə, “?Təhro nəsəghatian? ?Təhro

[§]14:43 Inu Mak təmsimaru min, məni məmə Jutəs in min iətəmimi tuələf kəti rəha Iesu. In tolkeikei məmə tətəgətun əhruahru məmə noliən rəha Jutəs in tərəh pəhriən agin. In tatol kəuit kəsua.

**14:52 Nətəmimi tətət kotəni məmə iətəm aluə u in Mak, in iətəmimi u təmətəi nauəuə u.

[§]14:49 Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

^t14:50 Sam 31:11

^u14:58 Jon 2:19-21

e nəghatiən min əha iətəm kautəni pətiğəm tətələs pikin ik?”

⁶¹Mətəu Iesu təpnapin əmə məsəghatiən. Kəni pris asoli agin əpəha təməni = pən min məmə, “?Təhro? ?Ik Məsaiə u Nəti İətəmi kətəni-vivi?”

⁶²Kəni Iesu təni məmə, “!Əuəh, iəu u! Onəpanoteruh iəu Nəti İətəmi iətəharəg e nəven maru rəha Uhgın u iətəm rəhan nəsanəniən iahgin, kəni manotəh min iəu e nəpuə e neai iətuva.”

⁶³Kəni pris asoli agin tearis rəhan napən min mətəu-inu in tolkeikei məgətun kəm nətəmi məmə nikin təmərəh o nəghatiən rəha Iesu, kəni məni məmə, “Okəsotəsəl minien iətəmi kəti məmə otəni min nati kəti lan.

⁶⁴!Ninotətəu rəkis tətəghati rah e Uhgın! ?Nəutəhrətəlig? ?Okotəhro e suah u?” Kəni ilah rəfin kəmotəni məmə otəkeikei mimis.^v

⁶⁵Kəni kəmotol əuvsan Iesu, kəni nəuvein kəmotagəh lan, nəuvein kotəlis nəhmtin motoh kəni motəni məmə, “!Ei, ik iəni rəha Uhgın! !Əni-to məmə pəh u təmoħ ik!” Kəni soldia min rəha pris asoli agin kəmotem.

Pitə təməni məmə in təruru Iesu

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-27)

⁶⁶Kəni Pitə təmətan əhanəh əpəha ləhtəni e iat. Kəni pətan mitə kəti u in ioluək rəha pris asoli agin təmuva. ⁶⁷Kəni mafu tətətogəm e nigəm, kəni təmeruh mətig Pitə kəni məni məmə, “Ik min itəlau Iesu iətəm Nasərit nəmətuan.”

⁶⁸Mətəu Pitə təmeiua, kəni məni məmə, “İəkəruru nati ko nətəni,” kəni muvən mətəhtul əpəha e ket rəha iat. Kəni mənig kəti təkəkə.

⁶⁹Kəni pətan əha təmeruh min in ikin əha, kəni məni = pən kəm nətəm kəutəh-

tul əha ikin məmə, “Suah u in min in ilah kəti.” ⁷⁰Mətəu Pitə təmeiua min.

Kəni təsuvəhiən, nətəmi nətəm kəutəhtul əha ikin əha kəmotəni = pən min kəm in məmə, “Nipəhriən, ik min ilah kəti mətəu-inu iəkotəhru məmə ik iətəm Kaləli.”

⁷¹Mətəu Pitə təməni məmə, “Nəmə iətəiua, pəh Uhgın otol nalpinien əskasik kəm iəu,” kəni mos min nonauvil məmə, “!İəkəruru suah kəha nəutəni!”

⁷²Kəni rəueiu agin min mənig təkəkə min, kəni nikin təhti nəghatiən rəha Iesu məmə, “Mənig otəsəkəkə əhanəhiən mau keiu, kəni ik onəkəni mau kisil məmə nəkəruru iəu.” Kəni Pitə tinətəu tərəh əmeiko mətəsək.

Iesu təməhtul e nəhmti Pailət

(Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

15 Kəni ləplapin agin pris asoli min, mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmi min rəfin rəha kaunsil kəmotuhapumin ilah min, kəni mautələhu nəghatiən məmə okotohamu Iesu. Kəmotəni = pən kəm nətəmi nəuvein məmə okotəlis Iesu kəni motit məhuvən motəhlman = pən lan e nəhlmi Pailət, u kəpmən asoli rəhalah.^w

²Kəni Pailət təmətapuəh ohni məmə, “?Ik kig rəha nətəm Isrel?” Kəni mətəu Iesu təni məmə, “Ik nətəni məmə tol lanko.”

³Kəni pris asoli min kəmotəni pətiğəm nolien tepət lan. ⁴Kəni Pailət təmətapuəh ohni məmə, “?Təhro nəsuhalpinien? ?Nəmətəu kəmotəni pətiğəm nipəgnəmtin tepət lam?”

⁵Mətəu Iesu təsəghati minien, məpnapin əmə, kəni Pailət narmin təmiuvig ohni.^x

**Pailət tәмәni mәмә
Iesu otәkeikei mimis**

(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25;
Jon 18:39–19:16)

⁶E nu min rәfin, nian katol lafet lan rәha Pasova, noliән rәha kәpmән u Pailət mәмә in otahli pәtigәм iәtәmi kәti e kalәpus iәtәм nәtәм Isrel kәmotәni. ⁷Kәni suah kәti, nәrgin u Parәpәs, tәtatig e kalәpus ilah in min nәuvein, mәtәu-inu kәmotohamu iәtәmimi e nian kәmәutәluagin ilah kәpmән. ⁸Kәni nimәnin nәtәmimi kәmәhuva o Pailət motәni = pән kәм in mәмә otol әmә nati kәtiәh tәhmen = pән e iәtәм tatol nian min, mahli pәtigәм iәtәmi kәti e kalәpus.

⁹Kәni Pailət tәмәtapuәh o lah mәмә, “?Nәkotolkeikei mәмә iәkahli pәtigәм kig rәha nәtәм Isrel?” ¹⁰Tәмәni lanәha mәtәu-inu in tinәhrun rәkis mәмә pris asoli min kәmotәfән Iesu e nәhlmin mәtәu-inu kautetet.

¹¹Mәtәu pris asoli min kәmotәkeikei kәм nimәnin nәtәmimi mәмә okotәuhlin nәtәligiән rәhalah. Kәni ilah kәmotәtapuәh o Pailət mәмә otahli pәtigәм Parәpәs, mәtәu sәniәmә Iesu.^y ¹²Kәni Pailət tәмәtapuәh o lah mәмә, “?Mәtәu iәkәhro e suah u itәmah nәmotәni mәмә in kig rәha nәtәм Isrel?”

¹³Kәni kәmotagәt әfәмәh mәмә, “!Okәtu-pәri e nigі kәmәluau!”

¹⁴Kәni Pailət tәмәtapuәh min o lah mәмә, “?O nak? ?Noliән tәrah nak u suah u tәmol?” Mәtәu kәmotagәt әfәмәh min mәмә, “!Okәtu-pәri e nigі kәmәluau!”

¹⁵Kәni Pailət tәmolkeikei mәмә otol nikilah, kәni mahli pәtigәм Parәpәs,

kәni mәhlman = pән e Iesu e nәhlmi rәhan soldiә min mәмә okotalis kәni motәtu-pәri e nigі kәmәluau.

Soldiә min kәmautol mirә Iesu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶Kәni soldiә min rәha Pailət kotәlәs Iesu mәhuvән әpәha imә e nimә asoli rәha kәpmән, kәtәni mәмә Praetoriәm. Kәni kәmotauin rәfin e soldiә min kәhuva mohtәlau lan. ¹⁷Kәni mәhuvән = pән e kot әrarәuv tәhmen әmә e kot rәha kig, kәni motuerin-uerin nilәuis iәtәм tol nihlin nihlin motol kәfәfau lan iәtәм tәhmen e kәfәfau rәha kig, kәni motәfәfau = pән lan kәм in. ¹⁸Kәni motol mirә kәni mәutәuvsan lan mәutәni mәмә, “Itimәh iәkotәfinә nisiәiән kәм ik, kig rәha nәtәм Isrel.” ¹⁹Kәni motoh rәhn-kapә e nәuanigi, motagәh lan, motasiәulin e nәulilah mәutәfән nisiәiән eiуә kәм in. ²⁰Nian kәmotol әuvsan rәkis lan, kәni motәpeg rәkis kot әrarәuv әha, kәni mәhuvән = pән әhanәh e rәhan napән, kәni motit mәhuvән mәмә okotәtu-pәri e nigі kәmәluau.

Kәmәhtipән Iesu e nigі kәmәluau

(Mat 27:32-44; Luk
23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹Nian әha, e suaru, kәmoteruh suah kәti iәtәм Sairәni, nәrgin u Saimon. (In tatә rәha Aleksantә mine Rufәs.)^{††} Tәtuvән Jerusilәм, kәni kotәkeikei kәм in mәмә otәlәs nigі kәluau.^z ²²Kәni kәmotit Iesu mәhuvән әpәha ikin kәti kәtәni mәмә, Kolkotә, u nipәtin tәni mәмә Louipil-uipil. ²³Kәni kәmotәfән wain u kәmol filәh-filәh ilau mәrsin u mir mәмә otәmnim pәh tәsәtәuiән

^{††}15:21 Kateruh lanu lan mәмә nәtәmimi min u Mak tәмәtei nauәuә u tәtuvән kәм lah, ilah kinotәhrun rәkis Aleksantә mine Rufәs. Mәta Rufәs pәhriән u Pol tәмәni e Rom 16:3.

nahmæiæn e nipætïn, mætæu tæpæh næmniimiæn.

²⁴ Kæni kæmotælæs Iesu mæhuvæn motætu-pæri e nigï kæmæluau. Kæni motæuari ræhan napæn moturin tais ohni mæmæ pæh otos.^a

²⁵ Kæmotætu-pæri Iesu e nigï kæmæluau e nain klok læplapïn, ²⁶ kæni motætei rækis nipægnæmtïn u kæmoteh lan mæmæ,

In kig ræha nætæm Isrel kæni motæhti = pæn næghatiæn u e ræhan nigï kæmæluau. ²⁷ Kæni iætæmimi mil keiu iætæm kætuæluagin kæm kæpmæn matuoh nætæmimi, kæmætu-pæri ilau e nigï kæmæluau, kæti e nikalin maru, kæti e nikalin mæuil.^{‡‡}

²⁹ Kæni nætæmimi nætæm kætaliuæk e suaru, mæuturin-urin ræhn-kapæ lah kæm in mæutæuvsan lan mæutæni mæmæ, “Ei, ik næmæni mæmæ onækærækin Nimæ Ræha Uhgïn kæni nian tatol kisil lan, næmanu- vlækin min in pisin.^b ³⁰ !Eiuaiu-to e nigï kæmæluau ko, mosmiægæh aru-to ik!”

³¹ Pris asoli min mine nægætun min ræha Lou kæmotol æmæ nati kætiæh motol æuvsan motæni mæmæ, “!Tæmasiru e nætæmimi tepæt, mætæu ko tæsasiru aruiæn lan! ³² Tæuvir pæh kitah koteruh-to Mæsaia u, kig ræha nætæm Isrel, oteiuaiu e nigï kæmæluau pæh kitah koteruh motæhatætæ lan.” Kæni iætæmimi mil u kætuæhkul ilahal Iesu kinatuæni min næghatiæn tærah lan.

Iesu tinimis

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Kæni e tuelæf klok mætæuarus = pæn tri klok, napinæpuiæn tæmeiuaiu miræuei nati. ³⁴ Kæni e tri klok læhnaiuv, Iesu tæmasæk æfæmæh e ræhan næghatiæn mæni mæmæ, “!Eli, Eli! ?Lema sapaktæni?”^{¶¶} Nipæti ræhan næghatiæn tæni mæmæ, “!Uhgïn ræhak, Uhgïn ræhak! ?Tæhro nætæpæh iæu?”^c

³⁵ Nætæmimi næuvein kæmæutæhtul æha ikin kæmæsotætæu viviæn næghatiæn u, kæmotæni mæmæ, “Otætæu-to. Tætæuin e Elaijæ.” ³⁶ Kæni ilah kæti tæmaiuv muvæn miuvi = pæn wain u tarfu e nati kæti timætætæg tæhmen e kotïn, mæu-pæri e næuanigï tuvæn o Iesu mæmæ otæm-nim. Kæni mæni mæmæ, “Pæh-to koteh-to mæmæ Elaijæ otuva mælæs iahu, uæ kæpæ.”^d

³⁷ Mætæu Iesu tæmagæt æfæmæh min, kæni ræhan nehagiæn tiet.

³⁸ Kæni æpæha e Nimæ Ræha Uhgïn, napæn iætæm tæthkukl pæsig e Ikin Tasim Agin Ikin, tæmæhapu næuuetin keiu tæmætuæuin æpæha ilis mætæuarus = pa æpæha læhtæni. ³⁹ Kæni iætæmi asoli ræha soldia min iætæm tæmatahtul e nikali Iesu, tæmeh mæmæ tæmimis lanæha, kæni in tæmæni mæmæ, “!Nipæhriæniæn, suah u in Næti Uhgïn pæhriæn!”

⁴⁰ Nipætæn næuvein kæmæutæhtul isæu mæutæsal = pa mauteruh. Ilah næuvein u Meri Maktælæ, mine iahuni mamæ ræha Jemis ækæku mine Josis, mine Sælome.^e ⁴¹ Ilahal kæmæhlitæu = pæn Iesu

‡‡15:27 E kopi æuas min næuvein ræha Niutestimin iætæm kæmætei e næghatiæn Kris æupæn, næghatiæn pisin kæti min æha ikin iætæm tatilpïn næghatiæn u mætæni mæmæ, “²⁸ Kæni næghatiæn iætæm Aisæ tæmætei e Nauæuæ Ræha Uhgïn tinuva pæhriæn. Tætæni mæmæ, ‘Kætæni mæmæ in iætæmi ræha næhtiæn lou.’” (Aes 53:12)

¶¶15:34 Afin-to e futnot e Mat 27:46

^a15:24 Sam 22:18

^b15:29 Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58

^c15:34 Sam 22:1

^d15:36 Sam 69:21

^e15:40 Luk 8:2-3

nian tāmətatiḡ Kaləli, məhlasiru lan. İlah nıpətan tēpət kəmotəri məhuvən əpəha Jerusiləm ilah İesu.

Josip təməhluaiḡ e İesu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴²Kəni nian əha İesu təmimis lan, in nian rəha nol əpenə-penəiən natimnati rəha Sapət, kəni olauig nian rəha Sapət, kəsoliən uək lan. Tinapinəpu, ⁴³Josip in iətəm Aramatəiə tinuva. In iətəmi kəti rəha kaunsil iətəm kətisiəi in. In nikin təməhti pik Narməniḡiən Rəha Uḡin. Kəni təməsəḡiniən, muvən o Pailət mətapuəh o nıpəti İesu. ⁴⁴Nian Pailət təmətəu məmə İesu tinimis rəkis, kəni təmauit mauin e iətəmi asoli rəha soldie min mətapuəh ohni məmə, “?Kətəni pəhriən məmə İesu tinimis rəkis uəhai əmə?”^{§§}

⁴⁵Mətəu iətəmi asoli rəha soldie min təni məmə, “Nipəhriənəiən, tinimis rəkis.” Pailət təmətəu nəḡhatəiən u kəni meḡəhan = pən e nıpəti İesu kəm Josip.

⁴⁶Kəni Josip təmuvən mos nəhmti napən ruən kəti, nərgin u linən, muva mələs iahu İesu e nigə kəməluau məuveḡ lan, mələs muvən mələhu = pən e nıpəḡ kəpiel u kəmel rəkis məmə okol suvət ikin. Kəni misuə = pən e kəpiel asoli kəti mahtipəsəḡ = pən e nıpəḡ kəpiel u lan. ⁴⁷Kəni Meri Maktələ mine Meri mamə rəha Josis, ilau kəmuəruh ikin əha kəmələhu = pən İesu ikin.

İesu tinəmiəḡəh e rəhan nimisiən

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

16 Nian rəha Sapət tinuva minuvən rəkis, kəni Meri Maktələ mine

Meri mamə rəha Jemis, mine Səlome kəmləs nəhmti nati pien-pien min u nəmiəvilah təuvir məmə okilol = pən e nıpəti İesu. ²Ləplapin aḡin mitiḡar tinətəri e Sante, pəta milahal u kəmhluvən e suvət. ³Nian kəmhluvən e suaru kəni məhləni kəm lahal min məmə, “?Kərmə pah otasiru e tahal misuə rəkis kəpiel asoli əpəha e nıpəḡ kəpiel?” ⁴Mətəu-inu kəpiel əha kəpiel asoli.

Mətəu nian kəmhluvən iuəkir, miləsəl = pən milafu kinisuə rəkis e kəpiel. ⁵Kəmhluvən imə e nıpəḡ kəpiel milafu iətəm aluə kəti tətəharəḡ əha e nıpəḡ kəpiel e nikalin maru ikin rəhalahal, təmuvən e kot əfəməh ruən kəti, kəni ilahal kəmhluuit pik ohni. ⁶Kəni təməni = pən kəm lahal məmə, “Sləḡin pikien. Nələsəl e İesu iətəm Nasərit, iətəm kəmətə-pəri e nigə kəməluau, mətəu in tikə u ikinu rəueiu. In tinəmiəḡəh rəkis e rəhan nimisiən. Leruh-to nimein u kəmələhu = pən ikin. ⁷Kəni rəueiu onəkluvən mihləni = pən kəm rəhan min nətəmiimi mine Pitə, məmə in otaupən matuvən Kaləli, kəni onəkohuərisiḡ lan məhuvən motəh əha ikin məmə inu təməni rəkis mine kəm təmah.”^f

⁸Kəmlaiu mihliet e suvət məhlagim, mətəu-inu kinləḡin pik məhləḡəmrumin.

^{§§}15:44 Nian nətəm Rom kətətə-pəri nətəmiimi e nigə kəməluau, kətəhrun nəmiəḡəhiən o nian kətiəh uə keiu uə kisil mine, kautol məmə nətəmiimi okotos pik nahməiən, uərisiḡ ko kəmanohmis.

^f16:7 Mat 26:32; Mak 14:28

Kəni mihluvən məslənən nati kəti mine kəm nətəmimi mətəu-inu kinləgin pik.*

Iesu təmietpa o Meri Maktələ

(Mat 28:9-10; Jon 20:11-18)

⁹Nian Iesu təməmiəgəh min e Sante ləplapin agin, kəni maupən miet=pa o Meri Maktələ. Aupən təməhgi pətigəm narmin tərəh səpin lan. ¹⁰Kəni Meri təmuvən məni=pən kəm rəhan min nətəmimi nətəm kəməutan ilah min ilah aupən, mətəu nikilah tətahmə pik kəni məutasək. ¹¹Mətəu nian kəmotətəu məmə Iesu tinəmiəgəh rəkis e rəhan nimisiən, kəni miet=pa o pətan əha, mətəu ilah kəməsətənən niphəriənən lan.

Iesu təmietpa o rəhan iətəmimi mil keiu

(Luk 24:13-35)

¹²Uərisig, Iesu təmiet=pa o iətəmimi mil keiu kəmiəsipən Jerusiləm mətian e suaru, mətəu e nian əha niphətin təmol pisin. ¹³Kəni ilau kəmiatəlig min mian muəni=pən kəm ilau min nəuvein, mətəu ilah kəməsətəni minən niphəriənən e lau.

Iesu təmietpa o rəhan nətəmimi lepin

(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Uək 1:6-8)

¹⁴Kəni uərisig, Iesu təmiet=pa min o rəhan nətəmimi lepin nian kəməutaun. Kəni mətəhi ilah məmə, “Itəmah nəsətəhatətəiən lak, rəhn-kapə təmah tiəkis pik.” Təmah ilah mətəu-inu kəsətəhatətəiən e nətəm kəmotəh məmə tinəmiəgəh rəkis e rəhan nimisiən.⁸

¹⁵Kəni məni=pən kəm lah məmə “Əhuvən motəni pətigəm Nanusiən Təuvir kəm nətəmimi min e nəuaniləuis min rəfin e nitəni min rəfin.^h ¹⁶Iətəmi otətəu Nanusiən Təuvir tətəhətə lan kəni mol bəptais, Uhgın otosmiəgəh. Mətəu iətəmi təsəhatətəiən lan, Uhgın otol nalpinən asoli kəm in.ⁱ ¹⁷Kəni nətəmi okotəhatətə lak, Uhgın otol ilah kotol nati apispis min. Okotəhgi pətigəm narmin tərəh tepət e nərgək, kəni motəghati e nəghatiən iki pisin min.^j ¹⁸Ilah kotəhrun naskəlimiən sineik u tatus itəmi, motəhrun nənmimiən nati kətəkonə lan, mətəu ko təsəəkiniən ilah. Ilah motəhrun nələhu-pəniən nəhlmilah e nətəm kəmotəhmis kotəmiəgəh.”^k

***16:8** E kopi əuas min tepət rəha Niutestimin iətəm kəməti e nəghatiən Kris aupən, fes 9-20 kəhkə, kəni nəghatiən rəha Mak təmol naunun u ikinu. Kəni nətəmi asoli nətəm kotəhrun vivi Baebol, nikilah təhti məmə nətəpisin kotilpin fes 9-20. E kopi əuas min nəuvein min rəha Niutestimin, nəghatiən u tatos nimef fes 9-20: Niphətan min u kəməhuva, motəfa nəniən min u kəm Pitə mine in min nəuvein u ilah min ilah, e natimnati min u iətəmi u təməni kəm lah. Konu uərisig e natimnati min u, Iesu əmə təməfən nəghatiən kəm lah u tasim, tətəmiəgəh, məruuru məsikəiən nian kəti. Nəghatiən u tətəni məmə Uhgın təhrun nosmiəgəhiən nətəmimi, in təhrun naskəlimiən iətəmimi mətəuərus naunun nian. Kəni Iesu təmahli pətigəm nətəmimi min rəhan məmə okotos rəhan nəghatiən məhuvən e nitəni min rəfin rəha nəhue niftəni.

⁸**16:14** 1Kor 15:5 ^h**16:15** Uək 1:8 ⁱ**16:16** Uək 2:38 ^j**16:17** Uək 2:4; 8:7

^k**16:18** Luk 10:19; Uək 28:3-6

Iesu tinəri matuvən e neai*(Luk 24:50-53; Uək 1:9-11)*

¹⁹ Kəni nian İərməniġ İesu tinəġhati rəkis kəm rəhan min nətəmimi, kəni Uġin tos minatuvən e neai, kəni in tətəharəġ e nikali Uġin maru, ikin ima nəsanəniən mine nisiaiən.¹

²⁰ Kəni rəhan min nətəmimi kəmo-hiet məhuvən motanus pətiġəm rəhan nəġhatien əpəha ikin min rəfin. Kəni İərməniġ tətəsiru e lah matol nəmtətien tərət. Kəni nəmtətien min əha kautol nəfiġəmiən məmə rəhalah nəġhatien in niərəniən.^m

¹16:19 Uək 1:9-11; 2:33-34

^m16:20 Uək 14:3; Hip 2:3-4

LUK

*Nanusian Təuvir Rəha Iesu
Kristo İətəm Luk Təmətei*

Nəghatien əkuəkir rəha nauəuə u Luk

?Pəh təmətei nauəuə u? Luk təmətei nauəuə u. Səniən mə in iətəmi tuələf kəti rəha Iesu, mətəu in niəli kəti rəha Pol, in təman pik ilau Pol. In səniən mə in iətəm İsrəl, in İanihluə əmə kəti, mətəu in iəfaki kəti. In toktə kəti təmol pik skul. In təməhrun vivi natimnati e nəmiəgəhiən rəha Iesu. In təmətei nauəuə mil u: Nanusian Təuvir İətəm Luk Təmətei, mine Uək Min Rəha Aposil Min.

?Təmətei tətuvən kəm pəh? Luk təmətei nauəuə u tətuvən kəm rəhan kəti niəli u Teofiləs. Nipəti nərgin u məmə, “İətəmimi iətəm tolkeikei Uəgin.” Luk təmətei nauəuə u tətuvən kəm suah u, mətəu in təhrun məmə Nanihluə[†] min tepət okotafin.

?Natigien təhro lanu nian təmətei? Nətəmimi tepət, nikilah təhti məmə Luk tətətətiğ Rom uə Sisəriə nian təmətei nauəuə u. E nian əha, nəniən tepət o Iesu təmitələu-təlau.

?Təmətei nauəuə u o nak? Luk təmolkeikei məmə otətei nəniən kəti təm təhruahru kəni məhagəhag e nəmiəgəhiən rəha Iesu. Kəni in təməğhati ilah nətəmimi min kəmotəliuək ilah Iesu maüteruh rəhan min nolien mine nəniən min. Nian in təmos nəghatien rəha Iesu o lah kəni Luk təmətei nauəuə u. In tolkeikei məmə otəgətun məmə Iesu in iətəmi pəhriən kəti, mətəu in təməsoliən nati

kəti tərəh. Kəni in Uəgin, mine in İosmiəgəh.

1¹⁻² Teofiləs, ik iətəmi asoli kətsiəi ik, kəni iəkətei nauəuə u tətuvən kəm ik.ⁿ

Aupən, Uəgin təməni natimnati nəuvein, kəni rəueiu e nian rəhatah, in tinol ilah kənəhuva minautol nipətin. Nətəmimi tepət kəməutətiğ e nian əha, maüteruh natimnati min əha e nəhmtilah əhruahru, kəni mətəni. Kəni nətəmi nəuvein kəməutətəu rəhalah nəghatien, kəni mətətalkut pik məmə okotətei rəkis əhruahru natimnati min əha. ³Kəni iəu iəmitəu vivi nəghatien min əha məmə iəkəhrun əhruahru mə təmətuəuin əhro, kəni iəu rəhak nətəligien məmə təuvir iəu min iəkətei rəkis əhruahru natimnati ərəfin min əha məmə onəkəfin. İətətei əhruahru natimnati min u nəukəti nəniən mine natimnati iətəm kəutəhuərisiğ. ⁴İəkolkeikei məmə iəkəni natimnati min əha kəm ik məmə nəkəhrun əhruahru məmə nəniən iətəm kəməni rəkis kəm ik, in nipəhriən.

Agelo təməğhati e nairiən rəha Jon Bəptais

⁵E nian rəha suah kəti, nərgin u Herot Asoli, kig rəha Jutiə, e nian əha pris kəti nərgin u Səkarəea. In kəti min e pris min u kətəni nərgi lah məmə, Pris min rəha Apia. Aupən rəkis, suah u Apia tatsipən e pris u Eron. Rəhan pətauəhli nərgin u İlesəpet, kəni in min tatsipən e pris u Eron. ⁶Kəni ilau kuəhruahru e nəhmti Uəgin, nian rəfin kətuıtəu = pən vivi nolien rəha Lou rəhan mine nəghatien min rəhan, kəni məsuəəkiniən kəti. ⁷Nati əpnəpin kuəhruahru, mətəu ilau nətilau tikə. İlesəpet, in təməkien mətəuarus minəpətauəhli kəni ilau pəti kənəuəhli.

[†]1:0 Nanihluə, İanihluə — Afin-to e tiksineri.

ⁿ1:1-2 Uək 1:1

⁸Kəni nian tinuva əhruahru, məmə pris mīn rəha Apia okəhuvən e Nimə Rəha Uhgīn motol rəhalah natimnati mīn. Kəni Səkaraea, in mīn təmuvən mə tol pisəpis rəha Uhgīn.

⁹E nolīən rəha pris mīn, ilah kəmotatu e kəpiel əkəku mīn mə otəgətun pəh mə otol nati e Nimə Rəha Uhgīn məmə otuvan nati pien-pien tuvən kəm Uhgīn. E nian ilah kəmotol lanəha in təməgətun Səkaraea.^o ¹⁰Kəni e nian in təmuvən imə mətuvan nati pien-pien, nətəmimi tepət kəmutəhtul ihluə mautəfaki.

¹¹Kəni agelo kəti rəha Uhgīn təmi-etigəm = pən ohni mətəhtul əha e nəven maru ikin, əha kətuvan nati pien-pien ikin. ¹²Kəni nian Səkaraea təmeruh, kəni narmin təmiuvig mətərəmrumin mīnəruru əfəməh nati, kəni nəginīən təməriauəh e nīkin.

¹³Mətəu agelo təməni = pən kəm in məmə, “Səkaraea, səginīən, mətəu rəueiu Uhgīn tinətəu rəham nəfakiən. Kəni rəham pətəuəhli İlesəpet otos nətin kəti iərman. Kəni onəkəkeikei mauin e nərgin məmə Jon. ¹⁴Kəni onəkətəu təuvir magiən mīn, kəni nətəmimi tepət okotagiən o nairiən rəhan, ¹⁵mətəu-inu in otuva iətəmi asoli e nəhmti İərmənig. Kəni in otəsəmnim aginīən wain mīne nəmnimiən əskasik mīn. Kəni Narmin Rəha Uhgīn otəriauəh lan, nian otətətig əhanəh e nərfi rəhan məmə, matuvən əmə lanəha nian rəfin.^p ¹⁶Kəni in otiuvi = pa nətəm İsrəl tepət okohtəlig = pa o İərmənig, Uhgīn rəhalah.

¹⁷“Uərisig İərmənig otuva, mətəu in otəupən muva mətan e narmin mīne e nəsanənīən təhmen e Elaijə məmə in otəuhlin nətəligiən rəha tatə mīn kohtəlig = pən mīn o rəhalah kəlkələh mīn, kəni in otəuhlin mīn nətəm kətəhti

nəuia Uhgīn okotos mīn neinatigīən rəha nətəmi kotəhruahru. E nolīən əha, in otol əpenə-penə o nəmiəgəhiən rəha nətəmimi o nuvaiən rəha İərmənig.”^q

¹⁸Kəni Səkaraea təməni = pən kəm agelo məmə, “?Oiakəhro lanu məhrun məmə nati u otuva mol nīpəhrīənīən lan? Mətəu-inu iəu inauəhli rəkis, kəni rəhak pətan mīn tinəpətəuəhli.”

¹⁹Kəni agelo təməni = pən kəm in məmə, “İəu, nərgək u Kapriel, kəni iəu iətəhtul e nəhmti Uhgīn e nian ərəfin. Kəni in təmahli = pa iəu məmə iəkuva məghati kəm ik, kəni məni = pinə nanusiən təuvir u.^r ²⁰!Ətəlig-to lak! Naməm otekəu kəni onəsəghatiən mətəuərus = pa nəkeruh nīpəti nəghatiən u, mətəu-inu nəməsənīən nīpəhrīənīən e rəhak nəghatiən. Nati u in otuva mol nīpəhrīənīən lan e nian əhruahru rəhan.”

²¹Kəni e nian əha, nətəmimi kəməutəhtahnin Səkaraea, nīkilah təhti məmə təhro tīnan tīnuvəh əha e Nimə Rəha Uhgīn. ²²Mətəu nian in təmuva ihluə, mətəu tinəruru nəghatiən, kəni ilah kəmotəhrun məmə in təmeruh nati kəti təhmen e nəməhlairiən əpəha imə. In təməghati əmə e nəhlmin kəm lah, məsəghatiən mətəu namin təmekəu.

²³Nian rəhan uək rəha pris e Nimə Rəha Uhgīn təmol naunun, kəni in təmitəlig = pən lahuənu. ²⁴Kəni təsuvəhiən, rəhan pətəuəhli təməpəh məuig e iəpəou. Kəni e məuig faif, pətəuəhli u in təmətəhluaig əmə lahuənu, ²⁵kəni in təməni məmə, “Inu uək rəha İərmənig. Aupən ikin, nətik tikə kəni iətaulis. Mətəu rəueiu u, Uhgīn tinol təuvir kəm iəu, kəni nīkin tagiən məmə iəkələs nətik, kəni iəu oiasaulis mīniən e nəhmti nətəmimi.”

^o1:9 Eks 30:7 ^p1:15 Nam 6:2-3 ^q1:17 Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13

^r1:19 Dan 8:16; 9:21

Agelo tāmēni pētīgēm mē Iesu otair

²⁶Nian Ilesāpet iāpəou tīnatīg lan minos mēuīg sikis, Uhgīn tāmahlī = pən rəhan agelo, nərgin u Kapriel, mēmə in otuvən e nītēni Kaləli e taun kəti nərgin u Nasərit. ²⁷In tēmos nəghatiən kəti matuvən rəha pətan mītə kəti iətəm təruru əhanəh iərman, mətəu kinəni rəkis mēmə okitipən mē rəha suah kəti, nərgin u Josip. In mipi Kig Tefit tərāh. Kəni pətan əha, nərgin u Meri.^s ²⁸Kəni agelo tāmuvən miet = pən, kəni mēni = pən kəm in mēmə, “Təuvir, Meri. Uhgīn tāmələhu rəhan nəuviriən kəm ik, kəni in mətatiğ itəlau min.”

²⁹Mətəu Meri tīnəruru əfəməh nəghatiən əha, kəni nīkin tīnəhti pik mēmə nīpəti nəghatiən əha təhro lanu. ³⁰Kəni agelo tāmēni = pən kəm in mēmə, “Səginīən, Meri, mətəu-inu Uhgīn tāmēni rəkis mēmə in otətūati e rəhan nəuviriən kəm ik. ³¹Kəni inəha, ik onəkəpəh mēuīg e nətīm kəti, kəni onəkələs iərman. Kəni onakauin e nərgin mē Iesu.^t ³²In otuva iətəmi asoli kəni in iətəmi keikei, kəni okauin lan mēmə Nəti Uhgīn Ilis Agin. Kəni Iərməniğ Uhgīn otol in tuva Kig təhmen = pən əmə e tīpin tərāh Tefit. ³³Kəni in otarməniğ e nətəmimi min rəfin nətəm kautsipən e Jekəp, kəni rəhan narməniğiən otatiğ itulin matuvən naunun tikə.”^u

³⁴Kəni Meri tāmēni = pən kəm agelo mēmə, “?Iəsəhruniən mēmə oiəkəhro lanu mələs suakəku kəti nēmə iəsītəpəniən iərman kəti?” ³⁵Kəni agelo tāmēni = pən kəm in mēmə, “Narmin Rəha Uhgīn otuva matig lam, kəni nəsanəniən rəha Uhgīn Ilis Agin otəuveg ik. Kəni in ko, suakəku asim ko onəkələs, okauin lan mēmə in nəti Uhgīn. ³⁶Kəni

iətəni = pīnə kəm ik mēmə ik kəti Ilesāpet tīnamki-amki rəkis e nətīn kəti iərman, nati əpnəpīn in tīnəpətauəhli rəkis. Kəmətəni lan mēmə ko təsemək-iən, mətəu rəueiu əha tīnəpəh rəkis mēuīg sikis e nətīn. ³⁷Natimnati min u tatitəu = pən əmə nəghatiən rəha Uhgīn mēmə, “Uhgīn təhrun nolīən natimnati ərəfin, kəni nati kəti təsiəkisiən ohni.”^v ³⁸Kəni Meri tāmēni = pən mēmə, “Əuəh, iəu pətan iol əhruin əmə rəha Iərməniğ. Pəh in otol lak nati nak iətəm ik nīnəni rəkis.” Kəni agelo təpəh in, kəni mītəliğ.

Meri tāmuvən mēmə otəsəlpən e Ilesāpet

³⁹Uərisiğ lan təsuvəhiən, kəni Meri tēmiet iman ikin kəni maliuək uəhai mətuvən e taun e nītəuət e Jutiə mē otəsəl = pən e Ilesāpet, ⁴⁰kəni in tāmuvən e lahuənu rəha Səkarəea, kəni muvən imə mətəni təuvir kəm Ilesāpet. ⁴¹Kəni nian Ilesāpet tēmətəu nəghatiən rəha Meri, suakəku u iətəm tətatiğ e nərfin təmauit, kəni Narmin Rəha Uhgīn təməri e nīki Ilesāpet. ⁴²Kəni in təmagət əfəməh mēmə, “!Uhgīn tīnol təuvir ohnik tapirəkis nīpətan ərəfin, kəni in tīnol təuvir min kəm suakəku u onəkələs! ⁴³Nīkik tagiən. Kəni təhro Uhgīn təmōl nati təuvir asoli kəm iəu, mēmə mamə rəha Iərməniğ rəhak tuva məsəl = pə lak. ⁴⁴Iətəni lanu mətəu e nian iəmətəu rəham nəghatiən, kəni suakəku u e nərək təmagiən mauit. ⁴⁵Uhgīn otol təuvir kəm ik mətəu-inu nēməni nīpəhrīniən e nəghatiən u Iərməniğ tāmēni tīnuva lam mēmə otol nīpəhrīniən lan.”

Nəpuən rəha Meri

⁴⁶Kəni Meri tāmēni mēmə,

^s1:27 Mat 1:16,18 ^t1:31 Aes 7:14; Mat 1:21-23

^u1:33 2Saml 7:12,13,16; Aes 9:7 ^v1:37 Mat 19:26; Job 42:2; Jer 32:17

“E nemiəgəhiən rəfin rəhak, iatləfəri nərgi İərməniğ ilis,^w

⁴⁷ Kəni nīkik tətəgiən pik o Uhgīn İos-miəgəh rəhak,

⁴⁸ mətəu-inu iəu pətan iol əhrui əmə u iəu nati əpnəpīn əmə, mətəu nīkin tətəhti iəu.

Kəni rəueiu mine matuvən, nətəmimi rəfin okotəni məmə Uhgīn təmol təuvir kəm iəu;

⁴⁹ mətəu-inu Uhgīn u nəsanəniən rəhan in iahgin,

in təmol nati apispis min təuvir pik agin kəm iəu,

kəni in nərgin tasim.

⁵⁰ In tatolkeikei nətəmimi min u kəutisiai in, inu nətəmimi e nəuaniləuis əupən ikin mətəuarus = pa nəuaniləuis min nətəm kəutəhuva əhanəh.^x

⁵¹ In təmol nati apispis min e nəsanəniən e nəhlmin.

In təməhgi-atiti nətəm kəutəfəri ilah e nətəligiən rəhalah.

⁵² In tatosiahu narməniğ min e rəhalah narməniğiən,

kəni in tətəfəri nətəmi min u rəhalah nətəligiən teiuaiu.^y

⁵³ Nətəmi nəumis tatus ilah, in tətaugin ilah e nauəniən təuvir,

Kəni nətəmi rəhalah nautə tepət, in tahlī pətiğəm ilah, kəni nati tikə e nəhlmi lah.^z

⁵⁴ Uhgīn təmasiru e nəuaniləuis min rəha İsrəl u rəhan iol əhrui min,

kəni təməsaluən e rəhan nolkeikeiən e^a ⁵⁵ Epraham mine rəhan min nəuaniləuis,

matuvən əmə lanko naunun tikə məmə inəha təməni kəm tīpilah min nu-vəh.”^b

⁵⁶ Kəni Meri təmatig ilau İlesəpet mətəuarus = pən məuiğ kisil, kəni in təmitəlig = pən əpəha iman ikin.

Nairiən rəha Jon Bəptais

⁵⁷ Kəni nian əhruahru rəha İlesəpet tinuva məmə otemək lan, kəni təmələs nətīn iərman. ⁵⁸ Kəni nətəmimi nətəm kəutətiğ iuəkīr ohni mine rəhan min nəuaniləuis, kəmotətəu nanusiən əha məmə İərməniğ təmol nəuviriən asoli kəm in, kəni ilah kəməhuva motol kətiəh ilah min məmə okotəgiən pəti.

⁵⁹ Nian suakəku əha tinos nian eit, ilah kəməhuva məmə okotəhgi = pən. Kəni iuəkīr kotauin e nərgin məmə iahuni rəhan tatə Səkaraea,^c ⁶⁰ mətəu rəhan məmə təni məmə, “Kəpə. Okauin e nərgin məmə Jon.”

⁶¹ Kəni ilah kəmotəni kəm in məmə, “?Onak? Rəham nərgin u Jon tikə.”

⁶² Kəni kəmotəghati e nəhlmilah məutətapuəh o Səkaraea mə in otəkeikei məni-to mə okauin e nərgin mə pəh. ⁶³ Kəni in təmətapuəh o nati kəti mə otətei rəkis nati kəti lan, kəni in təmətei = pən məmə, “Nərgin u Jon.” Nian kəmotəh, narmilah təmiuvig pik.

⁶⁴ Kəni e nian əmə əha, nami Səkaraea tīnimətiğ kəni tīnəhrun nəghatiən mətəni-vivi Uhgīn. ⁶⁵ Kəni nətəmimi rəfin u kəutətiğ iuəkīr kəmotəgin. Kəni nətəmimi kəmotəni pik natimnati min u tītəlau-təlau əha ilis e nitəni Jutiə. ⁶⁶ Kəni nətəmimi min ərəfin nətəm kəmotətəu nanusiən əha, kəni məutətəlig lan, məutətapuəh məmə, “?Suakəku əha, otuva iətəmi əhro?” Kəməutəni lanəha mətəu-inu kəmoteruh əmə məmə nəsanəniən rəha İərməniğ tətətiğ lan.

^w1:46 1Saml 2:1-10 ^x1:50 Sam 103:13,17

^y1:52 Job 12:19; 5:11; Sam 147:6 ^z1:53 Sam 34:10 ^a1:54 Sam 98:3

^b1:55 Jen 17:7; Maeka 7:20 ^c1:59 Jen 17:12; Lev 12:3; Luk 2:21

**Səkaraea təməni pətigəm
nəghatiən Uhgın təməfən kəm in**

⁶⁷ Kəni Narmin rəha Uhgın təməri e niki Səkaraea, tatə rəha Jon, kəni in təməni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın təməfən kəm in. Kəni təməni lanu məmə,
⁶⁸ “Pəh kotəni-vivi İərmənig, u in Uhgın rəha nətəm İsrəl, mətəu-inu in təmuva məmə otasiru e rəhan min nətəmimi, kəni in təmos rəkis ilah e nəhlmi tikimir min rəhalah.^d
⁶⁹ Uhgın u təməfəri iosmiəgəh əsanən iətəm otosmiəgəh kitah. İosmiəgəh u təmsipən e nəuaniləuis rəha iol əhruiñ rəhan u Təfit.^e
⁷⁰ Kəni in təhmen = pən əmə e nəghatiən iətəm Uhgın təməni rəkis kəm tah nəghatiən rəha iəni min rəhan aıpən.
⁷¹ In təməni-əskasik rəkis məmə otosmiəgəh itah o tikimir min rəhatah mine nətəmimi rəfin nətəm kəutəməki e tah.^f
⁷² In tətləfəri iosmiəgəh əha məmə otol nəuvirən u in təməni kəm kəha tərəh min, kəni təsaluiən e rəhan nəghatiən iətəm in aru təməni e rəhan nəniəskasikiən rəha nasiruiən,^g
⁷³ inu nəniəskasikiən iətəm in təməni kəm kəha Epraham.^h
⁷⁴ In təmləfəri iosmiəgəh əha məmə otosmiəgəh itah, kəni mələs rəkis itah e nəhlmi tikimir min rəhatah məmə nian min rəfin e nəmiəgəhiən rəhatah, kitah okotəhrun nolien rəhan uək e nəhmti Uhgın, kəni məsotəginien,

⁷⁵ kəni kitah okotasim, kəni nəmiəgəhiən rəhatah otəhruahru e nian min rəfin.ⁱ

⁷⁶ “Kəni ik, nətik, okauin lam məmə ik iəni rəha Uhgın İlis Agin, mətəu-inu ik onəkəupən e İərmənig məmə onəköl əpenə-penə rəhan suaru.^j

⁷⁷ Ik onəkəni pətigəm kəm rəhan min nətəmimi məmə Uhgın otosmiəgəh ilah nian in otafəl rəkis rəhalah təfəgə tərəh min.^k

⁷⁸ In otol mətəu-inu, in tolkeikei itah matol təuvir kəm tah.

E nolkeikeiən rəhan, Kristo otuva o tah təhmen = pən e mitəgar tətəri e neai,^l

⁷⁹ mətəsiəgəpən itah nətəmimi kəutatig e nəpənəpuiən mine əpəha ikin nimisiən tatoh itəmi ikin, kəni matit vivi nəhlkitah e suaru rəha nəməlinuiən.”

⁸⁰ Kəni suakəku təməpət e nipətin, kəni narmin rəhan təsanən. Kəni nian rəfin in tətətig əpəha ikin təpiə-məpiə ikin mətəhtahnin nian rəhan otuva iətəm otətəuəin uək lan kəni nətəm İsrəl okoteruh.

Nairiən rəha İesu

(Mat 1:18-25)

2 E nian min əha uərisig İesu tair, suah kəti iətəm Rom, nərgin u Sisə Okastas, in iətəmi asoli təmətərmənig e nitənimtəni min rəfin rəha Rom. In təmələhu lou kəti məmə okafin rəfin nətəmimi iətəm kəutatig rəfin əha ikin.
² Inu nəfiniən nətəmimi kəmaıpən kol, kəni Kuarinias in kəpmən rəha Siria.
³ E nian əha, nətəmimi rəfin okotəkeikei mohtəlig = pən imalah min ikin kəmotair ikin məmə okafin ilah, kəni kətəi rəkis nərgilah e nauəuə rəha kəpmən.

^d1:68 Sam 72:18 ^e1:69 Sam 18:2 ^f1:71 Sam 106:10

^g1:72 Jen 17:7; Sam 105:8-9 ^h1:73 Jen 22:16-17 ⁱ1:75 Tait 2:12-14

^j1:76 Aes 40:3 ^k1:77 Jer 31:34 ^l1:78 Aes 60:1-2

⁴ Kəni Josip mine Meri kəmiaiet e nitəni Kaləli e taun kəti, nərgin u Nasərit, mian əpəha nitəni Jutiə e taun kəti, nərgin u Petlehem, ima Kig Tefit aupən. Ilau kəmian ikin əha mətəu-inu Josip in mipi Tefit tərəh.

⁵ Ilau Meri kətian məmə okos nərgilau. Kinəni rəkis mə Meri otitəu = pən Josip, kəni Meri in namki-amki rəkis e iəpəou.

⁶ Nian ilau əpəha Petlehem, nimə tikə məmə okuapili ikin, kəni kətuapili e nimə rəha natimiəgəh min. Kəni nian rəha Meri tinuva məmə otemək e nətīn. ⁷ Kəni iəpəou iətəm in təmaupən mair, in iərman. Kəni in təuveg e napən, mələhu = pən e bokis kəti iətəm kətələhu = pən manvehli u natimiəgəh min kətauəuən = pən ikin.

Nətəmimi rəha sipsip min mine nagelo min

⁸ Kəni e nikali Petlehem, nətəmimi rəha sipsip min kəməutəsəl o rəhalah min sipsip min lapin. ⁹ Kəni agelo kəti rəha İərməniğ təmietigəm = pən o lah, kəni nəhagəhagiən asoli rəha İərməniğ təmasiəgəpin ilah, kəni kəmotəgin pik. ¹⁰ Mətəu agelo tənī = pən kəm lah məmə, “Sotəginian, mətəu-inu iəu iətuva məmə iəkəfinə nəniən təuvir kəti iətəm otol niki nətəmimi kotagiən pik, kəni nəniən u in rəha nətəmimi ərəfin. ¹¹ Əpəha e taun rəha Kig Tefit, suakəku kəti təmair = pa u rəueiu. In İosmiəgəh, kəni in Kristo iətəm Uhgīn təməni aupən məmə otahlī = pa o təmah, kəni in İərməniğ. ¹² Inu nəmtətīən rəhatəmāh: onəkoteruh suakəku kəməuveg e napən, kəni kələhu = pən e bokis kətaugin = pən nati miəgəh min ikin.”

¹³ Kəni rəueiu agin, nagelo min tepət kəmohietigəm = pa məutəhtul ilah min, məutəni-vivi Uhgīn, məutəni məmə,

¹⁴ “Kətəni-vivi Uhgīn əpəha ilis ilis agin e neai.

Kəni əpəha ləhtəni e nəhue nitəni u, nətəmimi iətəm niki Uhgīn tətəgiən o lah, ilah okotatig e nəməlinuian.”^m

Nətəmimi min rəha sipsip min kəməhuvən moteh İesu

¹⁵ Nian nagelo min kinotəpəh nətəmimi rəha sipsip min minotohtəlig = pən e negəu e neai, kəni nətəmimi rəha sipsip min kəmotəni kəm lah min məmə, “Pəh kəhuvən Petlehem moteh-to nati u İərməniğ təməni = pa kəm tah.”

¹⁶ Kəmotəhrəmlin uəhai əmə məhuvən moteh Meri mine Josip mine suakəku iətəm kəmələhu = pən e bokis iətəm kətaugin = pən nati miəgəh min ikin. ¹⁷ Nian kəməhuvən rəkis moteh suakəku u, kəni kəmotanus nəghatiən e suakəku u iətəm kəmotos o agelo. ¹⁸ Kəni nətəmimi rəfin nətəm kəmotətəu nəghatiən əha rəha nətəmimi rəha sipsip min, ilah kəmotauit, narmilah təmiuvig pik. ¹⁹ Mətəu Meri təmatos əmə e nikin natimnati rəfin min u, kəni mətətəlig lan nian min.ⁿ ²⁰ Kəni nətəmimi rəha sipsip min kəmohtəlig, məutəfəri nərgi Uhgīn məutəni-vivi in o natimnati rəfin iətəm kəmotətəu kəni moteh, təhmen = pən əmə e nati u agelo təməni = pən kəm lah.

Kəmauin e nərgi İesu.

²¹ Nian suakəku təmair minos nian eit, kəni kəhgi = pən titəu = pən Lou rəhalah, kəni kauin e nərgin məmə İesu, nərgin u iətəm agelo təməni = pən kəm Meri aupən rəkis, nian in təməsəpəh əhanəhiən məuig lan.^o

Josip mine Meri kəmuos Iesu mian e Nimə Rəha Uhgın

²² Kəni tinuva əhruahru e nian rəha Josip mine Meri məmə okuələs suakəku u mian əpəha Jerusiləm məmə okuəfən kəm İərmənig. Kəni ilau kəmian.^p ²³ Inu tatitəu = pən əhruahru Lou rəha İərmənig u tətəni məmə, “Suakəku İərman min u kəmaupən kələs ilah, okəkeikei kətəfən ilah kəm Uhgın məmə rəhan.”^q

²⁴ Kəni ilau kəmian Jerusiləm o nati kəti min, məmə ilau okuos mak keiu uə iəuein keiu, kəni miohamu mətuəfən kəm Uhgın o nafəliən namikmikien rəha Meri, tatitəu = pən əmə Lou rəha İərmənig u Mosis təmətəi.^{‡r}

Simion təmeruh Iesu

²⁵ Kəni inu iətəmimi kəti əha Jerusiləm nərgin u Simion. Rəhan nəmiəgəhiən təhruahru, kəni nian rəfin tatitəu = pən nəghatien rəha Uhgın. Kəni in tətəhtahnin nuvaiən rəha Kristo iətəm otuva mosmiəgəh mol nəunəhmtiləh nətəm İsrəl. Kəni Narmin Rəha Uhgın təmuva məriəuəh e nikin. ²⁶ Narmin Rəha Uhgın tinəni rəkis kəm in məmə otəsımisiən mətəuarus in oteh Kristo iətəm İərmənig təməni mə otahli = pa. ²⁷ Narmin Rəha Uhgın təməuhlin nikin məmə in otuvən e Nimə Rəha Uhgın. Kəni Josip mine Meri kəmuələs suakəku u Iesu mian e nimə Rəha Uhgın məmə ilau okuol natimnati rəfin iətəm Lou tətəni. ²⁸ Kəni Simion təmeruh Iesu, kəni in təmələs = pa

e nərfın, kəni mətəni-vivi Uhgın, mətəni = pən məmə,

²⁹ “İərmənig, nəmol rəfin rəham nəghatien o nəniəskasikiən kəm iəu, iol əhruiən əmə rəham.

Kəni rəueiu, inategəhan lak məmə iəkimis-tə e nəməlinuiən,

³⁰ mətəu-inu ineruh e nəhmtək suakəku u iətəm otosmiəgəh nətəmimi.^s

³¹ İk nəmol əpenə-penə məmə in İosmiəgəh, kəni nətəmimi rəfin okoteruh.

³² In otuva nəhəgəhəgəhən, kəni otəgətun rəhan suaru kəm Nanihlua^f min, kəni nətəmimi okotləfəri rəham min nətəm İsrəl o İosmiəgəh əha.”^t

³³ Kəni tatə mine məmə rəha suakəku u, narmilau təmiuvig o nəghatien min əha Simion təməni lan. ³⁴ Kəni Simion təməfaki məmə nəuvirien rəha Uhgın otuvən o lau. Kəni in təməni kəm Meri u məmə rəha suakəku məmə, “Onakateh, Uhgın təməni rəkis məmə suakəku u otol məmə nətəmimi tepət əpəha İsrəl okoteiuiəu motorin, kəni tepət min okotəri. Kəni in otuva nəmtətien kəti nətəmimi tepət okotəghati rah lan məmə,^u ³⁵ nətəmimi okoteruh nətəligien min e niki nətəmimi tepət.

“Kəni Meri, nikim otitəgət təhmen e suah kəti təməu nikim e nau asilə.”

Ana təmeruh Iesu

³⁶ Kəni pətauəhli kəti əha ikin, nərgin u Ana, kəni in iəni kəti. In nəti Fanuel, iətəmi kəti in təmsipən e Aser aupən ikin. Pətauəhli u, rəhan nu tepət. Nian in pətan mitə əmə kəti, kəni mitəu = pən

^{‡2:24} Lou təməni məmə nian suakəku kəti otair, rəhan məmə nıpətın otamikmik e nəhmti Uhgın o nian fote. Rəkis ko, rəhan məmə mine tatə okuəkeikei muol sakrifais rəha naruətuəhiən tətitəu = pən Lou rəha Mosis.

^f2:32 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksınəri.

^p2:22 Lev 12:1-8 ^q2:23 Eks 13:2,12 ^r2:24 Lev 12:8

^s2:30 Aes 52:10; Luk 3:6; Tait 2:11 ^t2:32 Aes 42:6; 49:6; 52:10

^u2:34 Aes 8:14; Mat 21:42; 1Pitə 2:8

rəhan iauəhli. Kəni ilau kəmuən o nu səpin əmə, kəni rəhan iauəhli timis.
³⁷ Kəni pətan u təmətatig əmə lanəha mətəuarus = pa in pətauəhli kəti. Kəni rəueiu minos nu eiti-fo. Nian rəfin in tətətatig e Nimə Rəha Uhgın mətəfaki, in-əha ləpləpın mine ləhnaiuv tətətuakəm mətəpəh nauəniən mətəfaki kəm Uhgın.
³⁸ Kəni in təmuva ikin əha e nian əhruahru Simion tətəghati e suakəku. Kəni pətauəhli u tətəni-vivi Uhgın ohni, kəni mətəghati e suakəku əha kəm nətəmimi rəfin u kəməutəhtahnin məmə Kristo in otitis nətəm Isrel.[§]

Josip mine Meri kəmian Nasərit

³⁹ Nian Josip mine Meri, ilau kəmuol natimnati u lou rəha İərməniğ tətəni, kəni kəmlitəlig = pən nitəni Kaləli e taun Nasərit, imalahal ikin.^v ⁴⁰ Kəni suakəku təməpət muva məskasik, kəni in teinatig vivi, kəni nian rəfin nəuvirən rəha Uhgın tətəriauəh e rəhan nəmiəghən.

Iətəm aluə İesu əpəha e Nimə Rəha Uhgın

⁴¹ E nu min rəfin, tatə mine məmə rəha İesu kətian Jerusiləm məmə okotol lafet rəha Pasova.^w ⁴² Nian İesu tinos nu tueləf, in təmitəu = pən ilau mihluvən əpəha ilis e lafet əha, təhmen = pən əmə e nolien rəha nətəm Isrel. ⁴³ Nian lafet tinol naunun, kəni nətəmimi kinotəhtəlig mautəhuvən imalah min ikin, mətəu iətəm aluə İesu in təməsitəu-pəniən rəhan tatə mine məmə, in ma-

tol əmə əpəha Jerusiləm, mətəu ilau kuəruu. ⁴⁴ Nikilau təhti mə in təmuvən ilah nətəmimi min nəuvein motaupən, kəni ilah kəmotaliuək o nian apəpəpə kətəh. Kəni ilau kinətuəsəl lan o rəhalau min nətəmimi, mine nətəmimi iətəm kuəhrun ilah. ⁴⁵ Mətəu nian ilau kəməsueruhien in, kəni kəmiatəlig muəsəl lan mian Jerusiləm.

⁴⁶ Kəni e nian kisil, kəni mueruh e Nimə Rəha Uhgın, tətəharəg ilah nəgətuən min matətəlig e lah, kəni mətətapuəh o lah o natimnati nəuvein. ⁴⁷ Kəni nətəmimi rəfin nətəm kəmotətəu nati u, narmilah təmiuvig pik o rəhan nəhruniən mine rəhan nuhalpiniən nəghatiən min.

⁴⁸ Kəni nian rəhan tatə mine məmə kəmueh, kəni narmilau təmiuvig pik ohni. Kəni rəhan məmə təməni = pən kəm in məmə, “Nətik. ?Nəkəhro matol lanu lan e timlau. Itimlau rəham tatə nikitimlau təhti pik ik, kəni iətuəsəl pik lam.”
⁴⁹ Kəni in təməni = pən kəm lau məmə, “?Nətuəsəl lak onak? ?Nəsəuəhruniən məmə iəu iəkəkeikei mətəuva e nimə rəha rəhak Tata?”
⁵⁰ Mətəu ilau kəsəuəhruniən nipəti nəghatiən tətəni kəm lau.

⁵¹ Kəni in təmitəu = pən ilau mihleiuaiu mihluvən əpəha Nasərit. Kəni in təmisiai ilau matol nəuiəlu. Mətəu nian rəfin rəhan məmə tətətəlig e natimnati rəfin min əha e nikin.^x ⁵² Kəni İesu təməpət e nipətin, kəni rəhan nəhruniən tatol iahgin, kəni e nian min rəfin, Uhgın mine nətəmimi nikilah tətəgiən ohni.^y

§2:38 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “Kristo in otitis Jerusiləm,” kəni Jerusiləm tatəpsen = pən nətəm Isrel ərəfin. Kəni nəghatiən u rəhan suaru keiu. Nətəmimi nəuvein iətəm kəutatig e nian rəha İesu, nikilah təhti məmə Kristo otos rəkis nətəm Isrel e nəhlimi tikimır min u nətəm Rom. Mətəu nipətin asoli məmə Kristo otitis nətəm Isrel e təfəgə tərəh min rəhalah.

^v2:39 Mat 2:23 ^w2:41 Eks 12:24-27; 23:14-17; Dut 16:1-8 ^x2:51 Luk 2:19

^y2:52 1Saml 2:26; Prov 3:4

Jon Bəptais təməni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın

(Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28)

3 Kəni e nian rəha iətəm Rom, nərgin u Sisə Taipiriəs, in təmətarmənig e nitəni min rəfin rəha Rom. Kəni e nian in təmətarmənig mətəuarus = pa nu fiftin, kəni nətəmi asoli nəuvein min kəutar-mənig ləhtəni e Sisə e niftəni əlkələh min rəha Rom, inu Herot tətarmənig əpəha Kaləli, mine pian Filip in tətarmənig əpəha Ituria mine Trakonaetas, mine Lisaniəs tətarmənig əpəha Apilin, mine Pontias Pailət u iətəm Rom in kəp-mən rəha Jutiə. ²Inu e nian əhruahru rəha Anəs mine Kaiəfəs ilau pris asoli ağin mil rəha Isrel.

E nian əha, Jon nəti Səkaraea, in tinəpət rəkis, in mətən əpəha təpiə-məpiə ikin, kəni Uhgın təməfən nəghatiən kəti kəm in. ³Kəni in təmuvən mətən rəfin əha iuəkir o nəhu Jotən mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın. In mətəni məmə nətəmimi okotəkeikei mohtəlig e noliən tərəh min rəhalah, kəni məhuvən o Uhgın, məmə in otafəl noliən tərəh min rəhalah. Kəni nəmtətiən lanko, okol bəptais e lah.^z ⁴In təhmen əmə e nəghatiən rəha iəni u Aisə iətəm təmətəi e nauəuə rəhan məmə, “Suah kəti tətəuin əpəha ikin təpiə-məpiə ikin mətəni məmə, ‘itəmah, nəkotol əpenə-pənə e suaru rəha İərmənig, kəni mautol rəhan suaru təhruahru. ⁵Nipəgləuahtəni min otirəuei vivi, kəni nitəuət min mine narit min rəfin okosiahu, kəni suaru ekəu-ekəu min okəgəhruahru, kəni suaru u tapəhri-apəhri okol təpiə. ⁶Kəni nətəmimi rəfin okotəh suaru rəha Uhgın o nosmiəgəhiən nətəmimi.”^a

⁷Kəni e nian əha, nətəmimi tēpət kəməhuva o Jon məmə in otol bəptais e lah, mətəu in təməni = pən kəm lah məmə, “!İtəmah nəkohtəhmen əmə e təgəluə min! !Nikitəmah təsəhtiən məmə onəkotəgim rəkis e niəməha mine nalpiniən rəha Uhgın iətəm tətəuva!^b

⁸Onəkotəkeikei motol nati kəti pəh kəhrun məmə ninotəpəh pəhriən noliən tərəh min rəhatəmāh kəni məhuva o Uhgın. Kəni sotəni aruiən kəm təmāh e nəfəriən məmə itəmāh nəkotəhruahru mətəu-inu itəmāh namipi Epraham min. !Kəpə! Inu nati ərnapin əmə. İətəni kəm təmāh məmə, Uhgın təhrun noliən kəpiel min u kəhuva namipi Epraham min.^c ⁹Kəni rəueiu əha, Uhgın tinəhtul maru o nətəhli-pəniən nigı e nəukətin. Kəni nəmə nigı kəti təsəuəiən e nəuan iətəm təuvir, kəni in otəuahli məraki = pən e nigəm.”^d

¹⁰Kəni nimənin nətəmimi kəmotətapuəh o Jon məmə, “?Kəni oiəkotol nak?”

¹¹Kəni Jon təməni = pən kəm lah məmə, “Okəmə rəham napən keiu, əfən kəti kəm suah kəti u rəhan tikə. Nəmə nəgəm nauəniən tatig, əfən kəti kəm nətəmimi u niglah tikə.”

¹²Nətəmimi nəuvein rəha nosiən məni rəha takis kəməhuva məmə otol bəptais e lah, kəni motətapuəh o Jon məmə, “?Kəni oiəkotol nak?”^e ¹³Kəni Jon təməni = pən kəm lah məmə, “Sotos əuəuiən məni o nətəmimi tapirəkis inu təhmen əmə mə onəkotos.”

¹⁴Kəni soldia min nəuvein kəmotətapuəh min, “Kəni itimāh? ?İtimāh o iəkotəhro?” Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Sotoliən nəginin kəm nətəmimi məmə, ‘Okəmə nəsotəfaiən məni, kəni iəkotol nəhməiən kəm təmāh.’ Kəni sotoliən nəginin kəm nətəmimi məmə, ‘Okəmə nəsotəfaiən

^z3:3 Uək 13:24 ^a3:6 Aes 40:3-5 ^b3:7 Mat 12:34; 23:33

^c3:8 Jon 8:33,39 ^d3:9 Mat 7:19 ^e3:12 Luk 7:29

mæni, kæni iækotæni = pæn kæm nætæmi asoli mæmæ næmotol nati kæti tærah. 'Nik-itæmah otækeikei magiæn o nos æhru-æhruiæn nætæouiæn ræhatæmah kæni in æmæ ko."

¹⁵ Kæni nætæmi u kæmæutæhtahnin Kristo u Uhgîn tæmæni mæmæ otahli = pa, nikilah tæhti mæta Jon in Kristo. ¹⁶ Mætæu Jon tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, "Iatol bæptais e tæmah e næhu, mætæu iætæmi kæti tætuva ræhan nasænæniæn mine nepætiæn tapirækis iæu. Kæni iæu læhtæni agin, iæsæhmenien mæmæ iækuva iæu iol æhruiæn kæti ræhan o noliæn ræhan uæk.** Kæni suah kæha, in otol bæptais e tæmah e Narmin Ræha Uhgîn mine nigæm.^f ¹⁷ In tætæhtul maru o neruhien noliæn ræha nætæmimi mæmæ otæuæri ilah, nætæm kotæuvir mine nætæm kotærah tæhmen e iætæm tætasum. Tætælæs fok o nafæl rækisien nilosi wit mæmæ otos nipætin iætæm tæuvir. Nætæm kotæuvir kotæhmen e nipæti wit, tatos ilah matuvæn lahuænu. Mætæu nætæm kotærah kotæhmen e nilosi wit, tæraki = pæn e lah e nigæm asoli iætæm tatuæu naunun tikæ."

¹⁸ Kæni Jon tæmæni pætigæm nænien tæuvir e næghatiæn tepæt mæmæ otiuvi = pa nætæligiæn ræha nætæmimi kæhuvæn o Uhgîn.

Herot tæmlæfæn Jon e kalæpus

¹⁹ E nian æha, Herot Antipas tæmi-tirækis Herotiæs inu pætæn ræha pian, kæni in tæmol natimnati tepæt tærah. Kæni noliæn min æha, Jon tæmæni æskasik mahi Herot Antipas o noliæn tærah min ræhan.^g ²⁰ Kæni Herot Antipas tæmatig mol min noliæn tærah kæti min tapirækis,

in tæmælæs Jon muvæn mahtipæsig lan e kalæpus.

Jon tæmol bæptais e Iesu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11)

²¹ Mætæu nian Jon tæmæsuven æhanæhien e kalæpus, kæni in tæmatol bæptais e nætæmimi min, kæni Iesu min tæmuva, kæni Jon tol bæptais lan. Kæni nian Iesu tæmætæfaki, Uhgîn tæmeræh e neai, ²² kæni Narmin Ræha Uhgîn tæmsipæri meiuaiu, nipætin tæhmen e mak muva mæharæg pæri e Iesu, kæni næuia Uhgîn tæmsipæri e negæu e neai mætæni mæmæ, "Ik nætik keikei, iækolkeikei pik ik, kæni nikik tagiæn pik agin ohnik."^h

Kæha tærah min ræha Iesu

(Mat 1:1-17)

²³ Nian Iesu tæmætuæuin ræhan uæk, ræhan nu tæhmen = pæn e tate.

Nætæmimi nikilah tæhti mæmæ in næti Josip.

Kæni Josip in næti Heli,ⁱ

²⁴ Heli in næti Matat,

Matat in næti Lifai,

Lifai in næti Melki,

Melki in næti Janae,

Janae in næti Josip,

²⁵ Josip in næti Matatias,

Matatias in næti Amos,

Amos in næti Neham,

Neham in næti Esli,

Esli in næti Nagae,

²⁶ Nagae in næti Mahat,

Mahat in næti Matatias,

Matatias in næti Semein,

Semein in næti Josek,

Josek in næti Jota,

²⁷ Jota in næti Joanan,

**3:16 Næghatiæn æhruahru ræha Jon tætæni mæmæ, "iæsæhmenien mæmæ iækitis rækis nilæuis e ræhan put." Uæk u, in uæk ræha slef.

^f3:16 Uæk 13:25 ^g3:19 Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 ^h3:22 Jon 1:32

ⁱ3:23 Luk 4:22; Jon 6:42

Joanan in nēti Resa,
 Resa in nēti Serupapel,
 Serupapel in nēti Sealtiel,
 Sealtiel in nēti Neri,
²⁸Neri in nēti Melki,
 Melki in nēti Ati,
 Ati in nēti Kosam,
 Kosam in nēti Elmatam,
 Elmatam in nēti Er,
²⁹Er in nēti Josuə,
 Josuə in nēti Eliesa,
 Eliesa in nēti Jorim,
 Jorim in nēti Matat,
 Matat in nēti Lifai,
³⁰Lifai in nēti Simion,
 Simion in nēti Juta,
 Juta in nēti Josip,
 Josip in nēti Jonam,
 Jonam in nēti Eliakim,
³¹Eliakim in nēti Melea,
 Melea in nēti Mena,
 Mena in nēti Matata,
 Matata in nēti Natan,
 Natan in nēti Tefit,
³²Tefit in nēti Jese,
 Jese in nēti Opet,
 Opet in nēti Poas,
 Poas in nēti Salmon,
 Salmon in nēti Nason,[‡]
³³Nason in nēti Aminatap,
 Aminatap in nēti Atmin,
 Atmin in nēti Ani,
 Ani in nēti Hesron,
 Hesron in nēti Peres,
 Peres in nēti Juta,
³⁴Juta in nēti Jekəp,
 Jekəp in nēti Aisək,
 Aisək in nēti Epraham,
 Epraham in nēti Tera,
 Tera in nēti Nahor,
³⁵Nahor in nēti Seruk,
 Seruk in nēti Rehu,
 Rehu in nēti Pelek,

Pelek in nēti Eper,
 Eper in nēti Sela,
³⁶Sela in nēti Kaenan,
 Kaenan in nēti Apaksat,
 Apaksat in nēti Sem,
 Sem in nēti Noa,
 Noa in nēti Lamek,^k
³⁷Lamek in nēti Metusela,
 Metusela in nēti Inok,
 Inok in nēti Jaret,
 Jaret in nēti Mahalalel,
 Mahalalel in nēti Kenan,
³⁸Kenan in nēti Enos,
 Enos in nēti Set,
 Set in nēti Atəm,
 kəni Atəm in nēti Uhgīn.^{††1}

Setən təməfən-əfən kəm Iesu

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

4 Narmin Rəha Uhgīn təmərīauəh e nəmīəgəhīən rəha Iesu, kəni nian in təmsīpən e nəhu Jotən, kəni Narmin Rəha Uhgīn təməghati = pən e nīki Iesu məmə in otuvən əpəha təpīə-məpīə ikin. ²Kəni e nian fote, Setən təməfən-əfən kəm Iesu. E nian min rəfin əha, in təsauəniən, kəni e naunun nian min əha, nəumis təmus agin in. ³Kəni Setən təni = pən kəm Iesu məmə, “Okəmə ik Nəti Uhgīn, əni = pən kəm kəpīel u məmə otəuhlin mol pīret lan.” ⁴Kəni Iesu təmuhalpīn nəghatīən rəha Setən məmə, “Kəmətēi e Nauəuə Rəha Uhgīn məmə, ‘Nətəmīmi ko kəsotəmīəgəhīən e nauəniən əmə.’”^m

⁵Kəni Setən təmit Iesu mian əpəha e nītəuət əfəməh kəti, kəni məgətun uəhai əmə in e nītənīmṭəni min rəfin, mine e nəuvīrīən rəhalah, ⁶kəni in təməni = pən kəm in məmə, “Iəu o iəkəfīnə e nəhlməm narmənīgīən min mine nəpətīən min rəfin, mine nəmēmṭəhīən rəhalah, mətəu-inu na-

††3:38 Kətəni mə Atəm in nēti Uhgīn mətəu-inu, Uhgīn in təmol Atəm.

‡3:32 Rut 4:17-22 ^k3:36 Jen 11:10-26 ^l3:38 Jen 4:25-26 ^m4:4 Dut 8:3

timnati rəfin tətətig e nəhlmək, kəni iəkəhrun negəhan-pənion kəm iətəmi-pəh iəkolkeikei məmə iəkəfən kəm in. ⁷Mətəu nəmə nəkəfaki = pa kəm iəu, kəni natimnati min rəfin u rəham.”

⁸Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, ‘Onəkotəfaki əmə kəm rəhatəmah İərmənig Uhgın, kəni in əmə, onautol əmə rəhan nətəligiən.’”ⁿ

⁹Kəni Setən təmit in mian əpəha Jerusiləm e nəhue nimə əpəha ilis agin e Nimə Rəha Uhgın. Kəni məni = pən kəm in məmə, “Okəmə ik Nəti Uhgın, iuvig-to u ikinu, ¹⁰mətəu-inu kəmətəi e Nauəuə Rəha Uhgın məmə, ‘In otahli = pa nagelo min rəhan kəhuva motəsal vivi ohnik, ¹¹kəni ilah okotos əmə ik ilis e nəhlmiləh məmə onəsorinən nəhlmək e kəpiel.’”^o

¹²Kəni Iesu təmuhalpın nəghatiən rəha Setən məmə, “Nauəuə Rəha Uhgın tətəni min məmə, ‘Onəsotolion nəfən-əfənion kəm rəhatəmah İərmənig Uhgın məmə otol nati kəti, məmə nəkoteruh məmə in tətətig itəmah min, uə kəpə.’”^p

¹³Nian Setən təmol naunun e nəfən-əfənion rəhan, in təmagim muvən isəu o Iesu mətəhtahnin mə nian təuvir kəti min rəhan otəpanuva min.^q

Iesu təmətəuəin rəhan uək əpəha Kaləli

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴Kəni Iesu təmitəlig = pən nitəni Kaləli, kəni nəsanənion rəha Uhgın təməriəuəh e nəmiəgəhiən rəhan. Kəni nəghatiən ohni təmitəlau-təlau e lahuənu min tepət e nitəni əha. ¹⁵Kəni Iesu in təmətəgətun e nimə rəha nuhapuminion min, kəni nətəmimi min rəfin kəmətəni-vivi in.

Nətəm Nasərit kəmotəpəh Iesu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶Kəni Iesu təmuvən Nasərit, ikin əha in təməpət ikin əupən. Kəni e nian rəha Sapət, in təmuvən e nimə rəha nuhapuminion təhmen əmə mə in tatol nian min. Kəni in təməhtul məmə otəfin Nauəuə Rəha Uhgın.

¹⁷Kəni kəməfən nauəuə iətəm kəmaiu-aiu rəha iəni u Aiseə. Kəni in təmuəhru = pən e iətəm Aiseə təmətəi tətəni lanəha məmə, ¹⁸“Narmin Rəha Uhgın tətətig lak mətəu-inu təmitəpin iəu məmə iəkəni pətigəm nənion təuvir kəm nanrah min. Kəni təmahlı = pa iəu məmə iəkuvən məni = pən kəm nətəmi kəutətig e kaləpus məmə iəkitis ilah, kəni mahli pətigəm ilah, kəni məni = pən kəm nətəmimi min nəhmtiləh təpis məmə okoteruh nati. Kəni təmahlı = pa iəu məmə iəkuvən mitis niki nətəmimi, ¹⁹kəni məni pətigəm məmə nian tinuva rəkis məmə İərmənig otəgətun rəhan nəuvirion kəni mosmiəgəh nətəmimi.”^r

²⁰Nian təmafın rəkis nauəuə u, kəni maiu-aiu min məfən nauəuə u kəm iətəm tətələhu nauəuə u, kəni mətəharəg məmə otəgətun nətəmimi. Kəni nəhmti nətəmimi rəfin əha imə təməhtul əmə lan. ²¹Kəni in təmətəghati kəm lah mətəni məmə, “Rəueiu u e nian u nəutətəlig lan e Nauəuə Rəha Uhgın, Uhgın tinol əpu nəghatiən min əha tinuva matol nipəhrionion lan.”

²²Nətəmimi rəfin kəmotəni-vivi in, kəni narmiləh təmiuvig o nəghatiən təuvir min in tətəni, kəni məutəni kəm lah min məmə, “?Nəti Josip u, uə kəpə?”^s

²³Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “İəkəhrun məmə onəkotəni = pa nəghatiən əuas u kəm iəu u tətəni məmə, ‘Toktə, ol vivi aru-to nipətım,’ u nipətin

ⁿ4:8 Dut 6:13 ^o4:11 Sam 91:11-12 ^p4:12 Dut 6:16; 1Kor 10:9

^q4:13 Hip 2:18; 4:15 ^r4:19 Aes 61:1,2 ^s4:22 Luk 3:23; Jon 6:42

məmə, ‘Natimnati min əha u kətəni mə nəmöl rəkis ilah əpəha Kapeniəm, təuvir məmə nəkuva mol min ilah u ikinu imam ikin.’²⁴ Pəhriən, iəkəni kəm təmah məmə ko nətəmimi kəsotisiaiən iəni kəti iətəm tatsipən e lah.^t ²⁵ E nian rəha Elaijə, nuhəən təməsəfuvien o nu kisil mine məuig sikis, nəumis təman kəni nauəniən tikə. Kəni iətəni pəhriən kəm təmah məmə, e nian əha, pətəlimis min tepət u ikinu Isrel,^u ²⁶ mətəu Uhgın təməsahli-pəniən Elaijə məmə otuvən masiru e lah. Kəpə. In təmahli = pən məmə otasiru e pətəlimis kəti əpəha Sədon e taun Sarefat, kəni pətan u in pətan Ianihluə kəti.^v ²⁷ Kəni e nian rəha iəni Elisa, nətəmimi tepət kəməutatig Isrel u kəmautos nimisiən u leprosi e nipəti lah, kəni Elisa təməsöl vivien kəti mine. Mətəu in təmol vi əmə Neman u iətəm Siriə, in iətəm Ianihluə kəti.^w

²⁸ Kəni e nian nətəmimi u e nimə rəha nuhapuminiən kəmotətəu nəghatiən əha niəməha təmol pik ilah. ²⁹ Kəni kəmotəhtul uəhai əmə motaskəlim Iesu, motələs mohiet itaun, məhuvən əpəha e kiəkis e nikali taun məmə kotəraki pətigəm lan. ³⁰ Mətəu Iesu təmaliuək rəkis e lah miet e nəlugin e lah kəni matuvən.

Iesu təmahli pətigəm narmin tərəh e iətəmimi kəti

(Mak 1:21-28)

³¹ Kəni Iesu təmeiuaiu muvən əpəha Kapeniəm, taun kəti min rəha Kaləli. Kəni e nian rəha Sapət in təmətəgə-tun nətəmimi. ³² Kəni nətəmimi iətəm kəmotətəu rəhan nəghatiən, narmilah təmiuvig pik ohni mətəu-inu rəhan nəghatiən təfigəm, nepətiən tatig lan.^x

³³ Kəni in əpəha imə e nimə rəha nuhapuminiən, kəni suah kəti əha ikin iətəm narmin tərəh kəti tətətig lan. Kəni in təmagət əfəməh məmə, ³⁴ “!Ei, Iesu iətəm Nasərit! ?Təhro? ?Nəmuva məmə nəkol nərahien kəm timah? In-əhrun rəkis ik. Ik Iətəmi Asim rəha Uhgın!” ³⁵ Mətəu Iesu təmagət əskasik lan məmə, “!Aaah, sagətiən! !Iet magim rəkis e suah u!” Kəni narmin tərəh əha təmol suah u tispəri morin e niftəni e nəlugilah, əmeiko magim rəkis lan, mətəu təməsərkəniən suah u.

³⁶ Kəni nətəmimi rəfin ikin əha narmilah təmiuvig kəni məutəni = pən kəm lah min məmə, “Ei! ?Nəghatiən nak u? Suah u, təmagət əskasik e narmin tərəh min e nəghatiən rəha nepətiən mine nəsanəniən, kəni ilah kəmohtiet e nətəmimi.” ³⁷ Kəni nəniən rəha Iesu təmaiu mətəlau e nitəni əha.

Iesu təmasiru e nətəmimi tepət

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-34)

³⁸ Iesu təməhtul kəni miet e nimə rəha nuhapuminiən muvən əpəha e nimə rəha Saimon.^{‡‡} E nian əha, uhu Saimon tatimis matətəpu-ətəpu pik, kəni ilah kəmotəni = pən kəm Iesu məmə oteruh. ³⁹ Kəni Iesu təməhtul = pən iuəkir ohni kəni magət əskasik e nimisiən, kəni pətan u təsanən. Əmeiko in təhtul kəni mol nauəniən niglah.

⁴⁰ Nian mitigar tınıuvig rəkis, nətəmimi kəmotos nətəmimi min rəfin u nətəm kəutohmis e nimisiən pisin pisin min məhuva o Iesu. Kəni in təmələhu = pən nəhlmin e lah kətiəh

^{‡‡}4:38 Nian min nəuvein, kətauin e Saimon Pitə məmə, “Saimon,” kəni nian nəuvein, kətauin lan məmə, “Pitə.”

^t4:24 Jon 4:44 ^u4:25 1King 17:1,7 ^v4:26 1King 17:8-16

^w4:27 2King 5:1-14 ^x4:32 Mat 7:28-29

kətiəh, kəni ilah rəfin kəmotəsanən.[¶]

⁴¹ Kəni iərmis min kəmoħiet motagim e nətəmiimi tēpət məutagət əfəməh məmə, “!Ik Nəti Uħgin!” Mətəu Iesu təmagət əskasik e lah maħtipəsik e lah o nəghatiən mətəu-inu ilah kotəħrun məmə in Kristo iətəm Uħgin təmahli = pa.^γ

⁴² Kəni kəməni lauig lan, Iesu təmiet əha ikin əha muvən əpəha ikin kəti iətəm nətəmiimi kohkə ikin. Mətəu nətəmiimi kəmotəsəl lan, kəni nian kəmoteruh in, ilah kəməhuva ohni məutalkut məmə okotəniəhu məmə in təsagimian məpəh ilah. ⁴³ Mətəu in təməni = pən kəm lah məmə, “Kəpə. Iəu iəkəkəikei muvən lahuənu pišin min nəuvein, məni pətigəm nəniən təuvir rəha Narməniğian Rəha Uħgin, mətəu-inu Uħgin təmahli = pa iəu məmə iəkol lanu.”

⁴⁴ Kəni in təmatuvən mətan e nitəni Jutiə mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uħgin e nimə rəha nuħapuminian min.^z

**Natətəlig min iətəm Iesu
təmaupən mauin e lah**

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20)

5 Nian kəti, Iesu təmətəhtul e nikali nəhu asoli, nərgin u Lek Kaləli.^{§§} Kəni nimənin nətəmiimi kəməhuva motəhtul motəhtəlau lan məutatətə kəni məutəħgi ilah min məmə okotətəu nəghatiən rəha Uħgin.^a ² Kəni in təmeh bot keiu rəha nətəm kautos nəmu e nipəkil mətəu ilah kəutafəl nopin min rəhalah. ³ Kəni Iesu təmuvən e bot rəha

Saimon,^{*} kəni mətapuəh ohni məmə otiuvi-pah bot tuvən ihluə nəuvein. Nian Saimon təməharəg pətigəm e bot, kəni Iesu təməharəg lan mətəgətun nətəmiimi.

⁴ Nian Iesu təməghati rəkis kəm nətəmiimi, kəni məni = pən kəm Saimon məmə, “Saimon, otasəu kotəsəu-pah lokamnim, kəni ko motəraki e nopin motos nəmu nəuvein.” ⁵ Kəni Saimon təni məmə, “Iətəmi asoli, iəmotalkut pik lapin mətəuarus = pa u, məsotəsiən nəmu kəti mine. Mətəu ik ninəni min mə okəhuvən, təuvir pəh kəhuvən motəraki min e nopin.”^b

⁶ Kəni nian ilah kəmotol, kəmotos pik nəmu tēpət e rəhalah nopin, kəni nopin min rəhalah kəmotəri kəni motasisi e nəmu min, kəni nopin min təsuvəħiən kotəħapu. ⁷ Kəni ilah kəmotəuin = pən min e nətəmiimi e bot pišin mə kəhuva motəsiru e lah. !Kəni ilah kəməhuva motəmki = pən nəmu e bot pəti mil kuəri muəriəuəh e nəmu, kəni iuəkir bot mil kuamnim!

⁸ Nian Saimon Pitə təmeruh nati u, kəni təmasiəulin = pən kəm Iesu e nisiəiən mətəni məmə, “!Iərməniğ, uvən isəu ohniəu, iəu iəsəħmenian, iəu iol təfəgə tərəh!” ⁹ In təməghati lanu mətəu-inu in mine nətəmi min əha e bot mil, kəmotəuit pik narmilah təmiuvig o nəmu min u tēpət lanəha. ¹⁰ Kəni Jemis mine Jon, nəti Səpəti mil u katiəvi nəmu min ilahal Saimon, ilau min kəmuəuit pik narmiləu tiuvig o nəmu min u.

[¶]4:40 Lou kəti rəha nətəm Isrel tətəni məmə iətəmiimi ko təsələsiən iətəm tatimis e nian rəha Sapət. Mətəu nian miğigar tiniuvig rəkis, kəni Sapət tinol naunun, kəni nətəmiimi kotəħrun nələsiən nətəmiimi.

^{§§}5:1 Nəghatiən Kris əħruəhu təni məmə, “Lek Kenesəret” u nərgin kəti min rəha Lek Kaləli.

^{*}5:3 Inu Saimon Pitə.

^γ4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12 ^z4:44 Mak 1:35-39; Mat 4:23

^a5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 ^b5:5 Jon 21:3-8

Mätəu Iesu təməni = pən kəm Saimon məmə, “Səginian. Ik iətəm rəha niu-vian nəmu, mätəu rəueiu əha matu-vən, ik onəkiuvi = pa nətəmimi.”¹¹ Kəni nian ilah kəmotiuvi-pari rəhalah bot min, kəni motəpəh ərəfin natimnati kəni məhuərisig e Iesu, kəni məhuva rəhan min nətəmimi.^c

**Iesu təmol vivi iətəm
tatos nimisiən u leprosi**

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹²Nian Iesu təmətaliuək e taun kəti, suah kəti iətəmi təmos nimisiən u leprosi[†] təmaliuək muva. Nimisiən u leprosi təmaiu ərəfin e nipətin. Kəni nian in təmeruh Iesu, təmeiuaiu masiəulīn = pən nipənəgin e niftəni mətəfən nisiaiən kəm in, mətəsək mətəkeikei kəm in mətəni kəm in məmə, “Iərməniḡ, okəmə nəkolkeikei, kəni nəkəhrun nol vivian iəu, kəni mafəl rəkis namikmikien lak.”

¹³Kəni Iesu təmuahru e nəhlmin mələhu = pən lan məni məmə, “Əuəh. İəkolkeikei. !Əuvir-tə!” Əmeiko rəueiu agin, nimisiən u leprosi tikə lan.

¹⁴Kəni Iesu təmənīəhu məmə otəsəni pətigəmiən natimnati min u kəm nətəmimi, mätəu təməni kəm in məmə, “Uvən meruh pris kəti pəh in oteh məmə nipətim tinol lanko, kəni ko ik mol sakrifais kəm Uhgīn iətəm Lou rəha Mosis tətəni məmə nəmə suah kəti iətəm rəhan leprosi tinikə, kəni nətəmimi okotəhrun məmə ninəuvir pəhriən, kəni rəham namikmikien tinikə.”^d

¹⁵Mätəu nanusiən rəha Iesu təmiet muvən ikin min rəfin, kəni nətəmimi tətət kəməhuva məmə okotətəlig e rəhan nəgətuniən, kəni məmə in otol vivi nimisiən min rəhalah. ¹⁶Mätəu nian tətət, in tatuvən təpiə-məpiə ikin, in pisin əmə, məmə otətəfaki.

**Iesu təmol vi iətəmi
nipətin nəuvin təmimīs**

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷Nian kəti, Iesu təmətəgətun əpəha ima e nimə kəti, kəni Farəsi min, mine nəgətun min rəha Lou, ilah min əpəha ikin kəutəharəḡ, kəmotsipən əpəha lahuənu min e nitəni Kaləli, mine nitəni Jutiə, mine taun Jerusiləm. Kəni nəsanəniən rəha Iərməniḡ tətətig o Iesu məmə in otol vi nətəmimi min u kəutəhmīs. ¹⁸E nian əha, nətəmimi nəuvein kəmotələs suah kəti məhuva, in tətəpili əmə e niməhan rəhan mätəu-inu nipətin nəuvin təmimīs. Kəni ilah kəmotolkeikei məmə okotələs məhuva motələhu = pən e nəhlki Iesu. ¹⁹Mätəu ilah kotəruu nuvəniən ima mätəu nətəmimi tətət əha ikin. Kəni kəməhuvən əpəha ilis e nəhue nimə motos rəkis nəhḡi nimə nəuvin,[‡] kəni motəhlman-əhlman e suah u teiuaiu e niməhan rəhan muvən iuəkīr əmə o Iesu.

²⁰Nian Iesu təmeruh rəhalah nəhatətəiən, kəni təni məmə, “Niəli. Rəham nolrahian min, iəu inos rəkis rəkis.”^e

²¹Kəni nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min nikilah təhti məmə, “?İətəmi

[†]5:12 E Nauəuə Rəha Uhgīn, nəghatīən u “leprosi” tətəghati e nimisiən pisin pisin min e nilositəmi. Nimisiən min u tətərkīn nilositəmi, kəni Lou rəha Mosis tətəni məmə iətəmi kəti təmos nimisiən lanəha, in tamikmik e nəhmti Uhgīn. Afin Levitikas iətəm tətət 13-14.

[‡]5:19 E nian əha, kəmol nəhḡi nimə nəuvein e tael. Kəni nətəmi min u kəmotos rəkis tael min nəuvein məmə otol nipəḡ təhmen e suah u iətəm in tatimīs.

^c5:11 Mat 19:27 ^d5:14 Lev 14:1-32 ^e5:20 Aes 43:25; Luk 7:48

nak u tətəghati əuvsan məmə in Uhgın? Uhgın əmə in təhrun nos rəkisiən nolien tərəh min rəha nətəmimi.”

²² İesu in tinəhrun rəkis rəhalah nətəligiən, kəni in təməni=pən kəm lah məmə, “?Təhro nətətəlig lanko? ²³?Nikitəmah təhti məmə nəghatiən u timətig o nəniən, ‘İəkos rəkis rəham təfəgə tərəh min,’ uə nəghatiən u, ‘Əhtul maliuək?’ ²⁴Kəni rəueiu onəkoteruh məmə Nəti İətəmimi in tatos nepətiən o nos rəkisiən təfəgə tərəh min u ikinu e nəhue nitəni.” Kəni in təməni=pən kəm suah u təmatimis məmə, “Əhtul, mos rəham nimahan maliuək matuvən imam ikin.”^f ²⁵Kəni əmeiko təsuvəhiən agin, suah u təhtul mələs rəhan nimahan minətaliuək mətəni-vivi Uhgın matuvən. ²⁶Kəni ilah rəfin kəmotauit pik ohni narmilah təmiuvig, kəni məutəni-vivi nərgi Uhgın, kəni məutərəmrumin kəni məutəgin nəuветin məutəni məmə, “Nəman, rəueiu kitah kauteruh nati apispis agin.”

İesu təmauin e Lifai

(*Mat 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Uərisig e natimnati min u, İesu təmiet maliuək matuvən, kəni in təmeruh suah kəti iətəm tatos məni rəha takis, nərgin u Lifai, tətəharəg ikin kətətəou=pən takis ikin. Kəni İesu təməni=pən kəm in məmə, “Va, muərisig lak muva rəhak iətəmimi.” ²⁸Kəni in təmərəpəh natimnati min rəfin rəhan, məhtul muərisig e İesu.

²⁹Kəni Lifai təmol nauəniən asoli kəti rəha İesu əpəha e rəhan nimə. Kəni nətəmimi tepət nətəm kautos məni rəha takis, mine nətəmi əpnəpin min kəməhuva məutəharəg pəti ilah min

ilah məmə okotauən. ³⁰Kəni Fərəsi min mine nətəmimi nəuvein min u rəhalah nəgətun min rəha Lou, nıkilah təsəgiəniən kəni məutəni=pən kəm nətəmimi rəha İesu məmə, “?Təhro itəmah nəuətauən pəti əmə itəmah nətəmi kautos məni rəha takis mine nətəm nol təfəgə tərəh?”^g

³¹Kəni İesu təməni=pən kəm lah məmə, “İətəmimi u in təsimisiən, təsarəriəniən e toktə. Mətəu iətəm tatimis, in otarəriə e toktə. ³²İəu iəməsuvaieən məmə iəkauin e nətəmimi min u kotəni məmə kinotəhruahru rəkis. Mətəu iəmuva məmə iəkauin e nətəmimi min u kotəhrun əmə məmə ilah kautol nolien tərəh min, məmə okotəuhlin rəhalah nətəligiən.”

Nolien rəha nəpəhiən nauəniən o Uhgın

(*Mat 9:14-17; Mak 2:18-22*)

³³Kəni ilah kəmotəni=pən kəm İesu məmə, “Nətəmimi rəha Jon Bəptais, nian rəfin kəutərəpəh nauəniən məutətəuəkəm o nəfakiən kəm Uhgın, kəni nətəmimi rəha Fərəsi min ilah min kautol əmə nati kətiəh, mətəu rəham nətəmimi min kəutəuən əmə katilpın. ?Təhro?” ³⁴Kəni İesu təməni=pən kəm lah məmə, “?Nian itəmah nautol nauəniən rəha iətəm təmol əmə marit, mətəu okotəni kəm rəhan min məmə okotəkeikei motərəpəh nuniən nauəniən, uə kərəpə? !Kərəpə!^h ³⁵Mətəu nian tətəuva nətəmimi okotələs rəkis suah u təmol əmə marit motələs məhuvən isəu o rəhan min nətəmimi. Kəni e nian əha, ilah okotərəpəh nauəniən lan.”ⁱ

³⁶Kəni İesu təməni min nəghatiən əuhlin kəti tol lanu məmə, “Ko suah kəti təsosiən napən vi rəhan məhapu nəu-

^g5:35 “İətəmimi iətəm təmol əmə marit” tətəgətun=pən İesu, kəni “rəhan min nətəmimi” tətəgətun=pən nətəmimi min rəha İesu.

^f5:24 Jon 5:8 ^g5:30 Luk 15:1-2 ^h5:34 Jon 3:29

vetin, kəni məhli = pən e napən əmnəmit məmə otol pəsige e iətəm tərəh. Mətəu tənəi məmə otol lanəha, kəni otərəkin rəhan napən vi, kəni napən vi nəuветin ko təsəməhli viviyən ilau napən əuas.

³⁷ “Kəni ko suah kəti təsosian wain vi miuvi = pən e pətəl əuas u təskasik, pətəl u kəmol e nilosi nənəi.⁸ Nəmə suah kəti tol lanəha, kəni wain vi otahlifu kəni mīməhrehreh, kəni wain taiəh rəfin, kəni pətəl min, otərəh. ³⁸ Mətəu wain vi okəkeikei kiuvi = pən e pətəl vi ətmətig. ³⁹ Kəni iətəmi iətəm təmənnim rəkis wain əuas, ko in təsolkeikeiən məmə otənnim min wain vi, mətəu in otənəi məmə, “Wain əuas in təuvir.”

Nətəmiimi rəha İesu kəməutəhli wit e nian rəha Sapət

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

6 Nian kəti e Sapət, İesu mine rəhan min nətəmiimi kəməutaliuək məu-tohapumin e nasumiən min rəha wit, nati kəti təhmen e rais, kəni rəhan min nətəmiimi kəutəhli wit nəuvein məutauiğ rəkis nilosin, kəni mautun.¹

² Mətəu Farəsi min nəuvein kəmotagət məmə, “!Ei! Sapət u rəueiu, kəni noliən u nautol təsəhmen-pənien e Lou. ?Təhro itəmah nautol lanko?”^j

³ Mətəu İesu təməni = pən kəm lah məmə, “?İtəmah nəsotafiniən e Nauəuə Rəha Uhgın, natimnati min əha Kig Tefit təmol əupən? İlah rəhan min nətəmiimi nəumis təmus ilah.^k ⁴ Kəni in təmuvən imə e Nima Tapolin rəha Uhgın, təmos pıret u iətəm pris min kinotəfən rəkis kəm Uhgın. Kəni Lou tətəni məmə pris min əmə kotəhrun nunien, mətəu Tefit

in təmun kəni məfən nəuvein kəm rəhan min nətəmiimi məmə okotun.”¹ ⁵ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “İəu, Nəti İətəmiimi, iəu iətərmənig e nian rəha Sapət.”

İesu təmol vi iətəmiimi e nian rəha Sapət

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Kəni e nian pisin kəti min rəha Sapət, İesu təmuvən əpəha imə e nimə rəha nuhapuminiən, mətəgətuən nətəmiimi. Kəni ikin əha, suah kəti əha ikin nəhlmin maru təmimis, ko təsegaruiən lan. ⁷ Kəni nəgətuən min rəha Lou, mine Farəsi min, ilah kəutəsəl məmə okoteruh mə İesu otol vi suah u e nian rəha Sapət, pəh ilah kotəhrun nəniən mə İesu təmatgəhli Lou.

⁸ Mətəu İesu təməhrun əmə nətəligiən rəhalah, kəni təməni = pən kəm suah u nəhlmin təmimis məmə, “Va, məhtul əupən.” Kəni tuvən məhtul = pən əha əupən. ⁹ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “İəkolkeikei məmə iəkətapuəh nati kəti o təmah. ?Təhro? ?E nian rəha Sapət, noliən nak in təhruahru e Lou məmə okol, kəhrun noliən nati təuvir uə kəhrun noliən nati tərəh? ?Okosmiəgəh iətəmi, uə okuhamu itəmi?” ¹⁰ Kəni İesu təməsal = pən meruh nətəmiimi mitəlau, kəni məni = pən kəm suah u nəhlmin təmimis məmə, “Uahru-to e nəhlməm.” Kəni in təmuahru e nəhlmin, kəni nəhlmin təuvir. ¹¹ Mətəu Farəsi min mine nəgətuən min rəha Lou, nikilah nərah pik ağın, kəni məutəghati-əghati kəm lah min məmə okotəhro e suah kəha İesu.

^{§5:37} E nian əha, kəmol pətəl rəha wain e nilosi nənəi. Pətəl vi in timətətig o nahgigiən. Mətəu pətəl əuas in təskasik ko təsahgigiən. Nian nəhu krep tuva mol wain lan, kəni nahgin tətəlifü pətəl tətəsisəi.

ⁱ6:1 Dut 23:25

^j6:2 Jon 5:10

^k6:3 1Saml 21:1-6

^l6:4 Lev 24:5-9

**Iesu tēmauin
e tuelōf aposil min rēhan**

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Kēni e nian min ēha, Iesu tēmuvān ēpēha ilis e nītēuēt mēmā otōfaki, kēni mētēfaki lapin mētēuarus tian. ¹³ Kēni tian, in tēmauin e rēhan min nētēmimi mēmā okēhuva moteruh in. Kēni in tēmītēpin rākis tuelōf, mauin e nērgin lah mēmā aposil min. ¹⁴ Nērgi aposil min u tol lanu: Saimon iētēm Iesu tēmauin e nērgi vi mā Pitē, mine pian Antiru, mine Jemis mine Jon, mine Filip, mine Patolomiu, ¹⁵ mine Matiu, mine Tomēs, mine Jemis nēti Alfīās, mine Saimon u kētauin lan mēmā Selot, ^{**} ¹⁶ mine Jutēs nēti Jemis, mine Jutēs Iskariot u iētēm tēmēgēhan e Iesu kēm rēhan min tikimir min. ^{††}

**Iesu tēmēgētun nētēmimi kēni
mosmiēgēh nētēm kautohmis**

(Mat 4:23-25)

¹⁷ Kēni Iesu mine rēhan aposil min kēmotēiuaiu e nītēuēt mēhuva ikin kēti tēmēhli ikin, ilah nētēmimi rēhan min tēpēt, mine nētēmimi ēpnāpin min tēpēt, kēmōtsipēn nītēni Jutiē, mine Jerusilēm, mine nikalkali nītēhi Taea mine Saedon. ¹⁸ Ilah kēmēhuva mēmā okotētēu nēghatiēn rēha Iesu, kēni mēmā otol vi nimisiēn min rēhalah. Kēni in tēmōl vi nimisiēn min rēhalah. Kēni in tēmōl vi min nētēmimi narmin tērah min kēmotērēkin ilah. ¹⁹ Kēni nētēmimi nētēm kēmētētētul tēlau-tēlau lan, kēmōtalkut

mēmā okotek mētēu-inu nēsanāniēn tāt-sipēn lan matol vi ilah rēfin.

Nagiēniēn mine nērahīēn

(Mat 5:1-12)

²⁰ Kēni Iesu tēmāsāl = pēn meruh rēhan min nētēmimi, kēni tēni = pēn kēm lah mēmā,

“Itēmah u nanrah min, nētutātig e nēuviriēn pēhriēn. In nēuviriēn pēhriēn mētēu-inu, itēmah nētēmimi rēha Uhgīn, kēni in otarmēnig e tēmah.

²¹ Itēmah nētēm nēumis tatus itēmah rēueiu, nētutātig e nēuviriēn pēhriēn. In nēuviriēn pēhriēn mētēu-inu, onēkotēni mēmā, ‘Ōuēh, tēhmen.’

Itēmah nētēm nētāsāk u rēueiu, nētutātig e nēuviriēn pēhriēn. In nēuviriēn pēhriēn mētēu-inu onēkotālēh.^m

²² Onēkotatig e nēuviriēn pēhriēn nian nētēmimi kētēmāki e tēmah, kēni kēsēgēhaniēn e tēmah mēmā onēkotol nati kētiēh itēmah min ilah, kēni kētēni rah itēmah, kēni kētērēkin nērgi tēmah mēmā itēmah rēha iēr-mis min, kēni ilah kautol nolīēn min ēha kēm tēmah mētēu-inu iēu Nēti iētēmimi, kēni itēmah rēhak min.ⁿ

²³ E nian min ēha, nēkotagiēn, kēni motēmako e nagiēniēn mētēu-inu nētēouiēn asoli rēhatēmah rēha natimnati min ēha tētātig e negēu e neai. Nikitēmah otagiēn mētēu tipilāh min kēmōtol nolīēn kētiēh ēmā kēm iēni min aupēn ikin.

^{**} 6:15 Afīn-to futnot e Mat 10:4.

^{††} 6:16 Iētēmi keiu rēha Iesu kētauin e lau mēmā Saimon, ilau u Saimon Pitē mine Saimon u kētauin lan mēmā Selot. Kēni iētēmi keiu rēha Iesu kētauin e lau mēmā Jemis, ilau u Jemis nēti Sēpēti mine Jemis nēti Alfīās. Kēni iētēmi keiu rēha Iesu kētauin e lau mēmā Jutēs, inu Jutēs Iskariot mine Jutēs nēti Jemis u kētauin pisin mēmā Tateas e nauēuē rēha Matiu.

^m 6:21 Sam 126:5-6; Aes 61:3; Nēh 7:16-17

ⁿ 6:22 Jon 15:19; 16:2; 1Pitē 4:14

²⁴ Mətəu, kəsi, nərahian asoli otuva o təmah u rəhatəmah nautə tepət rəueiu mətəu-inu, nīnotos rəkis nagianian rəfin iətəm onəkotos,

²⁵ Kəsi, nərahian asoli otuva o təmah nətəm nəutauən pik məutətəu təuvir lanəha rəueiu mətəu-inu, nəumis otəpanus itəmah.

Kəsi, nahməian asoli otuva o təmah nətəm nəutaləh əha rəueiu mətəu-inu, onəpanotasək agin.

²⁶ Kəsi, nərahian asoli otuva o təmah nian nətəmimi min kautləfəri nərgi təmah mətəu-inu, tipilah min kəməutləfəri lanəha nərgi iəni eiue min aupən ikin.”

Otolkeikei rəhatəmah min tikimir min

(Mat 5:38-48; 7:12)

²⁷ Kəni təməni min məmə, “Mətəu iətəni kəm təmah nətəm nəutətəlig lak motəhrun məmə, onəkotəkeikei məutolkeikei rəhatəmah tikimir min, kəni məutol təuvir kəm nətəm kəutəməki e təmah, ²⁸ kəni nian nətəmimi kəutəuiakən e təmah, mətəu itəmah onəkotəni = pən kəm Uhgīn məmə otəfən rəhan nəuvirən kəm lah, kəni onəkotəfəki o nətəmimi u kautol tərəh e təmah.

²⁹ “Okəmə suah kəti tem nikapim, əfən min nəven tem. Okəmə suah kəti tos rəham kot, kəni ətəhtul maru min o nəfən minian rəham sot. ³⁰ Kəni əfən min nati nak kəm iətəmimi kəti nəmə teasiə lam, kəni iətəmimi kəti təmos rəham nəuvein natimnati, əpəh əmə, məsətapühian lan. ³¹ Kəni otol təuvir kəm nətəmimi rəfin e noliən min rəfin iətəm nəkotolkeikei məmə nətəmimi okotol kəm təmah.^o

³² “Nikitəmah təsəhtian məmə okləfəri itəmah nəmə itəmah nautolkeikei

əmə nətəmimi min u kotalkeikei əmə itəmah mətəu-inu, nətəmi kotərəh min, ilah min kotalkeikei ilah min. ³³ Nīk-itəmah təsəhtian məmə okləfəri itəmah nəmə itəmah nautol təuvir əmə kəm nətəmi min u kautol təuvir əmə kəm təmah. Mətəu-inu nətəm kotərəh min kautol min nati kətiəh. ³⁴ Nīkitəmah təsəhtian məmə okəni-vivi itəmah nəmə nautegəhan e natimnati kəm nətəmi nəuvein nətəm ilah kotəhrun nalpinian nitàin kəm təmah. Mətəu-inu nətəmimi kotərəh, ilah min kəutegəhan e natimnati kəm lah min məmə nian kəti kəpanos = pən min nitàin.

³⁵ “Mətəu onəkotəkeikei məutolkeikei rəhatəmah min tikimir min, kəni məutol təuvir kəm lah, kəni məutegəhan = pən e natimnati u kəmotos məmə okəsotalpinian. Okəmə onautol lanəha, rəhatəmah nətəouian asoli tətətig, kəni nəkəhuva nenəti Uhgīn Ilis Agin, mətəu-inu in tatol təuvir kəm nətəm kəutaumis min, kəni matol təuvir min kəm nətəmi u kəsotəniən məmə nīkilah tagiən o natimnati təuvir u in tatol kəm lah. ³⁶ Mətəu onəkotolkeikei nətəmimi təhmen əmə e rəhatəmah Tatə tatolkeikei nətəmimi.”

Səniən noliən rəha iətəmimi

(Mat 7:1-5, 17-27; 12:34-35)

³⁷ Kəni İesu təməni məmə, “Onəsəniən noliən rəha iətəmimi məmə tərəh, pəh kəsəniən rəham noliən məmə tərəh; onəsəniən məmə suah kəti otəkeikei mos nalpinian o təfagə tərəh rəhan, kəni pəh okəsəniən məmə ik onəkəkeikei mos nalpinian o təfagə tərəh kəti rəham; salpinian malu e noliən tərəh rəha iətəmimi u tatol kəm ik, kəni pəh kəsəlpinian kalu e noliən tərəh rəham.^p ³⁸ Ətuati, məfən kəm nətəmimi, kəni Uhgīn otəfinə natimnati tepət tepət kəm

ik, tǎhmen e kǎtim u tǎmǎri kasin-asin kargin tǎri mǎriaueh kǎni mǎtauvǎregin u okǎfinǎ e nǎhlmǎm. Okǎmǎ nǎkǎfǎn tepǎt, okǎfinǎ tepǎt kǎm ik, mǎtǎu nǎmǎ nǎkǎfǎn tǎkǎku ǎmǎ, okǎfinǎ ǎmǎ tǎkǎku kǎm ik.”^q

³⁹ Kǎni in tǎmǎni nǎghatǎion ǎuhlin kǎti kǎm lah mǎmǎ, “Iǎtǎmi nǎhmtǎn tǎpis ko tǎsitǎion iǎtǎmi kǎti min u nǎhmtǎn tǎpis min. !Kǎsi, okǎiauvig = pǎn e nipǎg asoli!”^r ⁴⁰ Iǎtǎm kǎtǎgǎtun, in tǎs-apirǎkisǎion rǎhan iǎgǎtun, mǎtǎu iǎtǎmi u tǎtǎtǎlig vivi mǎtǎitǎu = pǎn iǎgǎtun e nǎtǎligǎion min rǎfin, in otuva mǎhmen e rǎhan iǎgǎtun.^s

⁴¹ “?Tǎhro nǎtǎni nipǎspǎsi nigǎ e nǎhmtǎ piǎm, mǎtǎu nikim tǎsǎhtǎion nigǎ asoli agin e nǎhmtǎm? ⁴² ?Nǎmǎ nǎsǎhrunǎion nigǎ asoli e nǎhmtǎm, kǎni onǎkǎhro mos rǎkis nipǎspǎsi nigǎ e nǎhmtǎ piǎm? !Itǎmah nǎfǎki eiue min! Aupǎn mos rǎkis nigǎ asoli e nǎhmtǎm, kǎni mǎhrun neruhǎion nǎftǎni e nǎhmtǎ piǎm kǎti.”

⁴³ Mǎtǎu Iesu tǎkeikei mǎtǎni mǎmǎ, “Ko nigǎ katun kǎti kotǎsǎuǎion e nigǎ kǎsunǎion, tǎhmen = pǎn ǎmǎ e nigǎ kǎsunǎion ko tǎsǎuǎion e nigǎ katun, ⁴⁴ mǎtǎu kǎhrun neruhǎion nigǎ e nǎuan. Ko iǎtǎmi tǎsǎhliǎn nǎua nigǎ katun e nigǎ akonǎ, kǎni ko iǎtǎmi tǎsǎhliǎn nǎua nigǎ ǎtǎhǎion e nǎuanilǎuis arfu. ⁴⁵ Iǎtǎmi tǎuvir, nǎkin tǎriaueh e natimnati tǎuvir min, kǎni in tatol natimnati tǎuvir. Kǎni iǎtǎm tǎrah, nǎkin tǎriaueh ǎmǎ e nolǎion tǎrah min, kǎni in tatol ǎmǎ nolǎion tǎrah; mǎtǎu-inu e nǎn in tǎtǎghati, kǎni natimnati min ǎha e nǎkin kautohiet.”^t

⁴⁶ Kǎni Iesu tǎmǎni mǎmǎ, “?Tǎhro nǎutauin lak mǎmǎ ‘Iǎrmǎnig, Iǎrmǎnig,’ mǎtǎu nǎsotoliǎn nati iǎtǎni?”^u ⁴⁷ Pǎh iǎkǎgǎtun itǎmah e nolǎion rǎha suah kǎti iǎtǎm tǎmuva ohniǎu, kǎni mǎtǎtǎu

nǎghatǎion min rǎhak, kǎni matol natimnati min iǎtǎm iǎtǎni ilah.

⁴⁸ “Kǎni in tǎhmen ǎmǎ e iǎtǎmimi u tǎmol rǎhan nimǎ. Tǎmaupǎn mel nǎftǎni meiuaiu muvǎn mafǎl vivi kǎpiel ǎpǎha lǎhtǎni, kǎni mol pǎn rǎhan nimǎ ikin. Nǎn nuhuǎn tǎmǎfuv maiu mahruǎh muva mǎlǎs pikin, mǎtǎu tǎsǎlauǎliǎn lan, mǎtǎu-inu tǎmol tǎskasik. ⁴⁹ Mǎtǎu iǎtǎmi iǎtǎm tǎtǎtǎu nǎghatǎion rǎhak kǎni mǎsoliǎn, in tǎhmen = pǎn e iǎtǎm tǎmol pǎri rǎhan nimǎ ǎmǎ e nǎftǎni. Nǎn nuhuǎn tǎmǎfuv maiu mahruǎh muva mǎlǎs pikin nimǎ, kǎni ǎmeiko tǎmei morin mǎharu-ǎharu.”

Nǎhatǎtǎion rǎha iǎtǎmi asoli kǎti rǎha soldiǎ min

(Mat 8:5-13)

7 Nǎn Iesu tǎmǎghati rǎkis kǎm nǎtǎmimi, kǎni in tǎmuvǎn ǎpǎha e taun Kapeniǎm. ² Kǎni ikin ǎha, iǎtǎmi asoli kǎti rǎha soldiǎ min rǎha nǎtǎm Rom tǎtatǎig, kǎni slef kǎti ǎha ikin rǎhan iǎtǎmimi in tolkeikei pik, mǎtǎu slef ǎha tatimis pik, rǎhan nahmǎion tepǎt. ³ Kǎni e nǎn iǎtǎmi asoli ǎha tǎmǎtǎu nǎnǎion rǎha Iesu, kǎni in tǎmahli rǎkis nǎtǎmi asoli nǎuvein rǎha nǎtǎm Isrel mǎmǎ okǎhuvǎn motǎni = pǎn kǎm Iesu mǎmǎ otuvǎn mol vi rǎhan slef. ⁴ Kǎni nǎtǎmi asoli min ǎha kǎmǎhuva motǎh Iesu, mǎutǎtǎpuǎh ǎskasik ohni mautǎni mǎmǎ, “Iǎrmǎnig, tǎhruahru ǎmǎ mǎmǎ nǎkasiru e suah kǎha, ⁵ mǎtǎu-inu in tolkeikei pik kitah nǎtǎm Isrel, kǎni in tǎmasiru mol nimǎ rǎha nuhapuminiǎn.”

⁶ Kǎni Iesu tǎmitǎu = pǎn ilah. Kǎni nǎn kinǎhuva iuǎkir o nimǎ, iǎtǎmi asoli rǎha soldiǎ min tahli = pǎn rǎhan min nǎtǎmimi kǎhuvǎn moteruh Iesu mǎutǎni rǎhan nǎghatǎion u mǎmǎ, “Iǎrmǎnig, suvaiǎn nahgim tǎsikǎion,

^q6:38 Mak 4:24 ^r6:39 Mat 15:14 ^s6:40 Mat 10:24-25

^t6:45 Mat 7:17-20; 12:34-35 ^u6:46 Mat 7:21

mætəu-inu iəu iəsəhmenian məmə nəkuva imak ikin. ⁷Kəni tol lanu, iəu iəsəhmenian mə iəkuva meh ik. Ik iətəmi asoli kəti, mətəu iəu iətəmi əkəku əmə. Mətəu əghati əmə, kəni rəhak iol əhrui, in otətəu təuvir min. ⁸Iəkəhrun məmə ik natos narmənigiən məmə nimisiən otəkeikei mol nəuiam. Iəkəhrun mətəu-inu iəu min, rəhak nətəmi asoli min kəutarmənig lak, kəni iatol nəuialah. Kəni soldia min nəuvein əha ikin nətəm iəu iəutarmənig e lah. Nəmə iəkəni kəm kəti məmə, ‘Uvən,’ kəni tuvən. Kəni nəmə iəkəni kəm kəti məmə, ‘Va,’ kəni tuva. Kəni nəmə iəkəni kəm rəhak slef məmə, ‘Ol nati u,’ kəni tol nati əha.”

⁹Nian Iesu təmətəu nəghatiən u, narmin təmiuvig pik o nəghatiən rəha suah u. Kəni in təmeirair mənī = pən kəm nəhlin nətəmimi u kəutəhtul uərisig lan məmə, “Iəkəni kəm təmāh məmə, suah u səniəmə in iətəm Isrel. Kəni nati əpnəpin nətəm Isrel, mətəu iəseruhian ilah kəti rəhan nəhatətəiən iahgin təhmen = pən lan.” ¹⁰Kəni e nian iahlirəkis min rəha iətəmi asoli kəmohtəlig = pən imə, kəni moteruh iol əhrui əha tinasənən rəkis.

Iesu təmosmiəgəh nəti pətəlimis kəti

¹¹Kəni təsuvəhian e natimnati min u, Iesu təmuvən e taun kəti nərgin u Nain, ilah rəhan min nətəmimi mine nimənin nətəmimi tēpət kəutəhuərisig lan. ¹²Kəmol nipaī e kəpiel titəlau e taun əha, kəni nian Iesu təmuva iuəkīr o namtihlūə rəha taun, meruh nətəmimi kəutsipən e taun mautələs iətəm təmimis kəti. In iətəm aluə iərman, nəti pətəlimis kəti in kətiəh əmə. Kəni nimənin nətəmimi tēpət e taun əha kəutaliuək pəti ilah pətəlimis əha.

¹³Mətəu nian Iərmənig təməh pətəlimis əha, nikin tahmə pik ohni, kəni mənī = pən kəm in məmə, “Sasəkiən.”

¹⁴Kəni in təmuvən mek uvləuvlə u kətəlis suah u təmimis lan, kəni kəmotəhtul. Kəni Iesu təmənī = pən məmə, “!Iətəm aluə! !Iətəni kəm ik məmə, əhtul!” ¹⁵Kəni iətəm təmimis təməmiəgəh kəni məhtul, kəni minətəghati. Kəni Iesu təfən iətəm aluə əha kəm rəhan māmə.^v

¹⁶Nətəmimi rəfin kəmotəgin məutərmumin, kəni məutəni-vivi Uhgīn məmə, “!Iəni asoli kəti tinuva u rəueiu kəutatig kitah min!” Kəni məutəni min məmə, “!Uhgīn təmuva məmə otasiru e rəhan min nətəmimi!”^w

¹⁷Kəni nanusiən rəha Iesu təmai u mītəlau ikin min rəfin e nitəni Jutiə kəni e niftəni min rəfin min iuəkīr ohni.

Iesu mine Jon Bəptais

(Mat 11:2-19)

¹⁸Nətəmimi rəha Jon Bəptais kəmotəni = pən kəm in natimnati rəfin iətəm Iesu təmol ilah. Kəni Jon Bəptais təmauin e rəhan keiu iətəmimi mil kiəuva ohni, ¹⁹kəni tahli rəkis ilau məmə okian mueruh Iərmənig muətapuəh ohni məmə, “?Təhro? ?Ik u iətəm kəmətəni əupən məmə suah kəti otuva, uə itimah iəutəhtahnin iətəmimi kəti min məmə otəpanuva min?”

²⁰Kəni nian suah mil kəmiəuva mueruh Iesu, kəmuəni = pən kəm in məmə, “Jon Bəptais təmahli = pa itimlau iəkīəuva məmə iəkuətapuəh ohnik məmə, “?Təhro? ?Ik u iətəm kəmətəni əupən məmə suah kəti otuva, uə itimah iəutəhtahnin iətəmimi kəti min məmə otəpanuva min?”^x

²¹Kəni e nian əmə əha ilau kəmiəuva mueruh Iesu lan, mətəu Iesu tatol nimisiən tēpət kotəuvir. Nəuvein kəutos

^v7:15 1King 17:23; 2King 4:36 ^w7:16 Luk 1:68

^x7:20 Sam 40:7; Mal 3:1; Nəh 1:8

nimisian pisin pisin min, nœuvein narmin tērah tētatiġ e lah. Kēni nētēmimi tepēt nēhmti lah tērah, mētəu Iesu tēmōl vivi ilah. ²² Kēni Iesu tēmāni = pēn kēm lau mēmə, “Iatēlig mian muēni = pēn natimnati min ērēfin u kēm Jon, nati iētəm nēmuētəu kēni mueruh. Nētēmi nēhmtilah tēpis kinauteruh nati. Kēni nētēmimi nētəm nēhmkilah tērah kinotētəu tēuvir kēni minəutaliuək. Kēni nētēmimi min u kēmotos nimisian leprosi, nilosilah tinəuvir. Kēni nētēmimi min u nipēgtēlgilah tēmālu, rœueiu əha kinautētəu nati. Kēni nētēmimi min u kēmohmis, kinotēmiēgəh min. Kēni rœueiu, iētēmi kēti tinatēni pētīgēm nanusian tēuvir kēm nanrah min.^y ²³ Iētēmimi otatiġ e nœuvirion pēhriēn nēmə in tēsəhlmanian e nēhatētēian lak o natimnati min iētəm iəu iatol uə iəsoliēn.” [‡]

²⁴ Nian iahlēpis mil rəha Jon ilau kēmiatēlig min, kēni Iesu tinətuəuin mētəghati e Jon kēm nētēmimi min u kēutəharəg əha ikin, mētēni mēmə, “?Aupən, nēmautəhuvən ikin tēpiə-məpiə ikin mēmə nəkoteh nak? ?Nēməhuvən mēmə nəkotafu iētēmi əpnəpin əmə kēti tēhmen e nimanuvehli əfēməh iētəm nimətəgi tətəlifū alifū əpnəpin əmə? Kəpə. ²⁵ ?Kēni tēhro itēmah nēmohiet, mēmə nəkotafu iētēmi kēti iētəm tatuvən e napən tēuvir nēhmtin tiəkis? Kəpə. Nētēmimi kautəhuvən e napən tēuvir, mētətagian əmə o rəhalah nautə, ilah kēutatiġ e nimə tēuvir min tēhmen e rəha kig. ²⁶ ?Mētəu nati nak əha nēməhuvən mēmə nəkoteruh, iēni kēti, uə? Əuəh, pēhriēn, mētəu iētēni kēm tēmāh mēmə in ilis tapirəkis iēni.^z ²⁷ Suah u

inu Nauəuə Rəha Uhgīn tēmətəghati lan. Uhgīn tēmāni mēmə, ‘Otəfu-to. Iətahli = pinə iahlēpis iētəm otos rəhak nēghatian. In otaupən lam mēmə otol əpenə-penə e rəham suaru.’^a

²⁸ Iētēni kēm tēmāh mēmə, nētēmi u kēmotair e niftēni u, kēti tēsəpirəkisian suah kəha Jon. Kēni mētəu iētēmi in lēhtēni agin e Narmənigian Rəha Uhgīn, in ilis tapirəkis Jon.”

²⁹ Nian nētēmi əpnəpin, mine nētēmimi rəha nosian takis kēmotētəu nēghatian rəha Iesu, ilah kēmotēni mēmə suaru rəha Uhgīn in suaru əhruahru. Kēutēni lanəha mētəu-inu Jon tēmōl bəptais rəkis e lah.^b ³⁰ Mētəu Fərəsi min mine nēgətun min rəha Lou, ilah kēməsotosian bəptais rəha Jon, kēni inəha ilah kēmotəpəh suaru rəha Uhgīn e nēmiēgəhian rəhalah.^c

³¹ Kēni Iesu tēməghati min mēmə, “?Oiəkēni nolian rəha nētēmimi u rœueiu, mēmə tēhmen e nak? ?Kēni rəhalah nətēligian tēhro? ³² Ilah kotəhmen = pēn e kəlkələh min kēutəharəg ikin katol makit ikin mētəhkuł mētəuvin e lah min nœuvein mēmə, ‘Itimah iēmotahli nau kēm tēmāh mēmə onəkautol danis rəha nagiēnian lan, mētəu itēmāh nəsotolian danis. Kēni itimah iēməutasək eiūə rəha nimisian, mētəu nəsotasəkiēn kitah min itēmāh.’

³³ “Iatēni lanu mētəu-inu nian Jon Bəptais tēmuva, mētətuakəm məsūnian nauēnian nian tepēt o nəfakiēn, məsəmnimian wain. Kēni itēmāh nētēni mēmə, ‘Suah kəha, narmin tērah kēti tētatiġ lan.’ ³⁴ Mētəu iəu, Nəti Iētēmimi, iēmūva mētəuēn mētəmnim

[‡]7:23 E nian rəha Iesu, nētēmimi tepēt kēutəsəl = pēn o Kristo iētəm otəpanuva. Mētəu nikilah tēhti mēmə in otol nolian pisin e nolian rəha Iesu. Nikilah tēhti mēmə Kristo otos nəsənēnian o nəluagiēn o kəpmən rəha Rom.

^y7:22 Aes 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 ^z7:26 Luk 1:76 ^a7:27 Mal 3:1

^b7:29 Luk 3:12 ^c7:30 Mat 21:32

wain, kəni itəmah nəutəni məmə, '!Otafu-to, suah kəha in iətəmimi rəha nauən pikien mine iətəmimi rəha napisən, kəni mətan pəti ilah nətəmimi rəha nosiən məni rəha takis, mine nətəmimi nətəm nol təfagə tərəh!^d ³⁵Mətəu neinatigien rəha Uhgın mine nəlpəkəuiən rəhan in təhruahru məmə itimlau Jon iatuol nati in tolkeikei. Kəni nəmiəgəhien rəha nətəmimi u kəutəhatətə lanəha tətəgətun məmə inu nīpəhriənien."

**Pətan tərəh kəti təməueiu
nəhlki Iesu e səntə**

³⁶Kəni Farəsi kəti, nərgin u Saimon, in təməuin e Iesu məmə otuvən mauən e rəhan nimə. Kəni Iesu təmuvən lahuənu, kəni muvən imə e nimə rəha Farəsi u mətəharəg məmə otauən.^f

³⁷Kəni pətan kəti e taun əha in iol təfagə tərəh, təmətəu məmə Iesu tətəuən əpəha ima Farəsi ikin. Kəni in təmos səntə kəti muva iətəm nəhmtin tiəkis. Səntə u e pətəl kəmol e kəpiel iətəm nəhmtin tiəkis, kətəni kəmə alapastə.^e

³⁸Kəni in təmuva iuəkir o Iesu məhtul e nikali nəhlkin mətasək, nəhu nəhmtin tahli = pən e nəhlki Iesu mol nəhlkin təpirig. Kəni təmafəl nəhu nəhmtin e nəhlki Iesu e nəuanun, kəni matek nəhlki Iesu e nikapin mətəfən nisaiən kəm in,^{§§} kəni mol = pən səntə e nəhlkin.

³⁹Kəni Farəsi u təmeħ nati u, kəni məni aru e nīkin məmə, "Nəmə suah u in iəni pəhriən, ko in təhrun əmə noliən rəha pətan əha iətəm tatek nəhlkin, məmə in iol təfagə tərəh."

⁴⁰Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, "Saimon, iəkolkeikei məmə iəkəni nati kəti kəm ik."

Kəni Saimon təni məmə, "Əuəħ, İəgə-tun, nati nak?"

⁴¹Kəni Iesu təni məmə, "Suah keiu, rəhaləu məni təsəħmenien, kəni iərməniğ kəti təməfən məni nəuvein kəm lau, mə nian kəti kəmənūhalpin rəhan məni. Kəti təmos faif-hanrit tənariəs, kəni kəti tos fifti tənariəs.* ⁴²Nian ilau kinuəuru nalpinien, kəni iərməniğ təməni məmə, 'uəpəħ əmə nalpinien məni u nəmuos.' ?Kəni suah mil u in pəhruvən lan otolkeikei pik iərməniğ?"

⁴³Kəni Saimon in təni məmə, "Nīkik təhti məmə iətəm u in təmos məni tēpət, iərməniğ in nīkin tēpət ohni, in otolkeikei pik iərməniğ." Kəni Iesu təməni məmə, "Nəməni pəhriən."

⁴⁴Kəni Iesu təmeirair meruh pətan u, kəni məni = pən kəm Saimon məmə, "?Saimon, nəmeħ pətan u, uə kəpə? Nian iəmuva imam ikin, ik nəsəfaiən nəhu kəti o nəueiuən nəhlkək, mətəu pətan u, in təməueiu nəhlkək e nəhu nəhmtin mafəl e nəuanun. ⁴⁵Nian iəmuva, kəni Saimon, ik nəməsolien nəmtətiən kəti məmə nəkolkeikei iəu.

^f7:36 Nian min nəuvein, nətəm Isrel kəutohtəu = pən noliən rəha nətəm Kris mine nətəm Rom nian kəutəuən. Mətəu tepil rəhalah in ləhtəni ağin, kəni nətəmimi kəutəməhli e nikali lah mətəl nəhlmilah tətəu pəri kəugə lah, kəni nəhlmi lah maru tatos nauəniən mautun. Kəni mautuahru əmə e nəhlkilah kateruh əmə. Inu Iesu təmol lanu nian pətan əha təmuva məueiu nəhlkin. Eruh narmin e Mat 26.

^{§§}7:38 Nəghatien Kris əhruahru tətəni məmə, pətan əha təkək nəhlki Iesu e nəhlin, kəni inu nəmtətiən rəha nisaiən, kəni nīkin tagiən o natimnati iətəm Iesu təmol kəm in.

*7:41 "Tənariəs," inu məni rəhalah, təħmen e vatu rəha Vanuatu. Rəueiu, faif-hanrit (500) tənariəs təħmen e faif-hanrit-tausin vatu (500,000 vatu), kəni fifti (50) tənariəs təħmen e fifti-tausin vatu (50,000 vatu).

Mätəu pətan u, tatek əmə nəhllək e nīkapin lanko, kəni nolian rəhan tətəgə-tun məmə in tolkeikei iəu. ⁴⁶ Saimon, ik nəməsəueiuiən rəhk-kapə e kaliku nəu-veitin, mätəu pətan u, in təməueiu nəhllək e səntə iətəm nati kəti nəhmtin tiəkis. ⁴⁷ Kəni tol lanu iətəni kəm ik məmə, inafəl rəkis rəhan təfagə tərəh min u tepət pik, kəni tol lanu, nolian min əha iətəm təmol, tətəgə-tun məmə tolkeikei pik iəu. Mätəu nian iətos rəkis təfagə tərəh rəha iətəmimi nəuan nəu-veitin əmə, kəni kəsi, rəhan nolkeikeiən in natiəkəku ohniəu.”

⁴⁸ Kəni Iesu təməni = pən kəm pətan u məmə, “Rəham təfagə tərəh min, iəu in-afəl rəkis.”

⁴⁹ Kəni nətəmimi nəuvein min iətəm kəməutauən ilah min, kəutəni kəm lah min məmə, “?Iətəmimi naku təni məmə tatos rəkis təfagə tərəh rəha iətəmimi?”

⁵⁰ Mätəu Iesu təməni = pən kəm pətan u məmə, “Uhgin tinosmiəgəh ik mätəu-inu nəməhatətə lak. Kəni uvən, pəh nəməlinuiən rəha Uhgin tətətig ohnik.”^f

Nipətan min u kəmautasiru e Iesu

8 Uərisig e natimnati min əha, Iesu in tətəliuək matuvən e taun min nəuvein mine lahuənu min nəuvein. In mətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgin kəni mətənus pətigəm nanusiən təu- vir rəha Narməniəgəh Rəha Uhgin. Kəni e nian əha, tueləf aposil min rəhan kəməutohtəu = pən. ² Kəni nipətan nəu-vein min kəmautuərisig e Iesu, inu aupən ilah kəmautohmis, uə kəmautos narmin tərəh min e lah, mätəu Iesu in təməhgi pətigəm narmin tərəh min kəni mol vi rəhalah nimisiən. Nərgi nipətan min u Meri u kətəni məmə Maktələ u Iesu təməhgi pətigəm narmin tərəh səpin lan;⁸ ³ mine Joana pətauəhli rəha Jusa iətəm in tepət e nətəmimi nətəm kautol

uək e nimə rəha kig Herot Antipas; mine Susana; mine nipətan tepət min. Nipətan min u kəutəfən rəhalah məni o nosiən nəhmti natimnati o nasiruən e Iesu mine rəhan tueləf nətəmimi min.

Nəghatiən əuhlin e niftəni

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Nətəmimi min tepət kəmotsipən e taun min tepət məhuva o Iesu. Nian kəməhuva məutəhtul titəlau lan, kəni təməni nəghatiən əuhlin u kəm lah, ⁵ “Suah kəti, rəha nərfəiən nikititə wit, tə- muvən mətəarəgrəg e nikititə wit əpəha e nasumiən. Kəni nəuvein timəarəgrəg e suaru, mätəu nətəmimi kəməhuva motəliuək lan, kəni mənig min kəməhuva motun rəkis ilah. ⁶ Kəni nikitin nəu-vein kohmərəgrəg = pən e niftəni nəuan nəuveitin iətəm kəpiel əha ləhtəni lan. Nian koteviə, kəni motəukei mätəu-inu nəhu tikə ləhtəni ikin. ⁷ Kəni nikititə wit nəuvein kəmotəmei = pən e niki nıləuis u tol nihlin, kəni nian nikititə wit min koteviə mätəu nıləuis tətətu-atu ilah kəni kohmis. ⁸ Mätəu nikititə wit nəuvein kəmotəmei = pən e niftəni təu- vir kəni motəviə kəni motəuə e nəua lah tepət pik təhmen = pən e uan-hanrit.”

Nian Iesu təməni rəkis nəghatiən u, kəni məghati, məni kəm lah məmə, “Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u.”

⁹ Kəni nətəmimi rəha Iesu kəmotə- tapuəh ohni məmə, “Əni = pa nipətə nəghatiən u kəm timah.” ¹⁰ Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Itəmah, Uhgin tinerəh rəkis e rəhatəmah suaru məmə itəmah onəkotəhrun nəghatiən rəha Narməniəgəh Rəha Uhgin iətəm tətəhluaig. Mätəu nətəmimi min nəu-vein, ilah kautos əmə e nəghatiən əuhlin min, məmə ilah okoteh, mätəu

^f7:50 Luk 8:48; 18:42 ⁸8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

kotæuru, kæni ilah okæutætæu, mætæu ko kæsotæhruniæn.”^h

¹¹ Kæni Iesu in tæmæni mæmæ, “Nipæti næghatiæn u tol lanu. Nikiti wit tætægætun = pæn næghatiæn ræha Uhgîn. ¹² Nikiti wit iætæm tæmæmei e suaru tætægætun = pæn nætæmimi min u kæutætæu næghatiæn ræha Uhgîn, mætæu Setæn tatos rækis næghatiæn ræha Uhgîn e ræhalah nætæligiæn mæmæ okæsotosiæn nipæhriæniæn lan, mæ Uhgîn otæsosmiægæhiæn ilah.

¹³ “Nikiti wit min u kæmotæmei = pæn niftæni u tækæku kæpiel æha læhtæni, kæutægætun = pæn nætæmimi u kæutætæu næghatiæn ræha Uhgîn, nikilah tætagiæn ohni. Mætæu nokilah tæseiuiæniæn isæu, ilah kæutæhatætæ e nian ækuækir æmæ. Mætæu nian næfeifeiæn tuva, uæ nærahæiæn tuva e næmiægæhiæn ræhalah, kæni ilah kotæmei e ræhalah næhatætæiæn.

¹⁴ “Kæni nikiti wit min u kæmotæmei = pæn e niki nilæuis, kæutægætun = pæn nætæmimi u kæmotætæu næghatiæn ræha Uhgîn, mætæu natimnati tepæt tætatu-atu = pæn e næmiægæhiæn ræhalah, mætæu ilah kæutætælig pik e natimnati ræha næmiægæhiæn ræhalah, uæ ilah kotolkeikei nautæ tepæt, uæ ilah kotolkeikei mæmæ okotætæu tæuvir e ræhalah næmiægæhiæn. Kæni næmiægæhiæn ræhalah tæsæuæiæn e nati tæuvir kæti e næghatiæn ræha Uhgîn.

¹⁵ “Mætæu nikiti wit min u kæmotæmei e niftæni tæuvir, kæutægætun = pæn nætæmimi u kæmotætæu næghatiæn ræha Uhgîn, kæni nikilah tæhruahru kæni mæuvir, kæni ilah kæmotaskælim næghatiæn ræha Uhgîn tiækis e nikilah. Kæni ilah kotæuæ e næmiægæhiæn tæuvir.”

Otaharu pæri lait e tepil

(Mak 4:21-25)

¹⁶ Kæni Iesu tæmæni = pæn mæmæ, “?Pæh tætasæpæn e lait kæni masuæpæpim lan e bækit, uæ taharu = pæn e nipæg pet? !Kæpæ! Kæsoliæn lanæha. Nian nækotasiæ e lait, kæni motaharu pæri e tepil mæmæ nætæmimi okoteruh nati lan.ⁱ ¹⁷ Kæni tol min lanæha, næmæ suah kæti tæthluaig e nati kæti, mætæu Uhgîn in otol æpu in, kæni næmæ suah kæti tatos oneuæn næghatiæn kæti, mætæu Uhgîn in otæni æpu.^j ¹⁸ Næghatiæn u næutætæu, otætælig vivi lan. Iætæmi u in tinæhrun rækis nipæti næghatiæn ræhak, in tæhrun nosiæn tepæt tæhmin. Mætæu iætæmi u tæsæhruniæn, in otæmkaræpæn e nati iætæm nikin tæthti mæmæ tatos.”^k

Mamæ ræha Iesu mine pian min

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Kæni e nian æha, mamæ ræha Iesu mine pian min kæmæhuva mæmæ okoteh, mætæu ko kæsæhuvæniæn iuækir moteh mætæu nætæmimi tepæt kæutætælig lan. ²⁰ Kæni nætæmimi kæmotæni = pæn kæm in mæmæ, “Mamæ ræham mine pian min ilah æpæha ihluæ kæutæhtul, ilah kotolkeikei mæmæ okoteruh ik.”

²¹ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Nætæmimi ræfin u nætæm kæutætæu næghatiæn ræha Uhgîn kæni mæutohtæu = pæn, ilah u ræhak nætæmimi min, ilah ræhak min mamæ min mine piak min.”

Iesu tæmæniæhu nimætagi asoli e næhu Lek Kalæli

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Nian kæti Iesu mine ræhan min nætæmimi kæmæhuvæn e bot kæti, kæni in tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Pæh

^h8:10 Aes 6:9 ⁱ8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 ^j8:17 Mat 10:26; Luk 12:2

^k8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

kəhuvən e nīkali lek e nītəni = pən.” Kəni kəmotiuvī nivən mohiet. ²³ Nian bot tīnətaiu, kəni Iesu təmuvən mətəpīli. Kəni nīmətəgi asoli kəti təmeiuiu = pən e nəhu əha, kəni nəhu tīnatuvən e nīpəgnəua bot, kəni iuəkīr əmə bot tām-nim. ²⁴ Kəni kəmotəhgi-pəri Iesu kəni motəni, “!Ei, Iətəmi asoli! !Ei, Iətəmi asoli! Air-tə, okohmis rəueiu!”

Kəni Iesu təmair magət mənīəhu nīmətəgi mine peau-peau asoli min. Kəni nīmətəgi təmoħrahli nəhlmin, kəni təməməlinu. ²⁵ Kəni Iesu təməni kəm lah məmə, “Təħro? ?Rəhatəmah iə nəhatətəiən?”

Mətəu ilah kinotəgin, kəni narmilah tēmīuvig min, kəni minautəni = pən kəm lah min məmə, “!Ei! ?Iətəmimi nak u? Nati əpnəpīn nīmətəgi mine nəhu, mətəu kətuətəlig e rəhan nəghatīən matuol.”

**Iesu təməhgi pətīgəm
narmin tərəh e suah kəti**

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Kəni ilah kəməhuva mohi-etīgəm = pa ima nətəm Kerasa ikin, inəha e nītəni = pən e nəhu u, kəni məhuvāri. ²⁷ Nian Iesu təmuvari, kəni əmeiko iətəmimi kəti əha ikin təmuva meh. Suah u, narmin tərəh min kəutatig lan, kəni in aupən in təsuvənīən e nəpən, kəni in təsapīliən imə, mətəu in tətətig əmə əha e nīpəg kəpiel min, ikin katitənim nətəmimi ikin. ²⁸⁻²⁹ Aupən ikin, nian tepət, narmin tərəh əha tatol in tətəlməli pik, kəni nətəmimi kəutəlis nəhlkin mine nəhlmin e sen məmə otaskəlim tiəkis mauteh məmə otəsərəkīniən natimnati. Mətəu nian rəfin tətəatuv-eatuv sen min əha, kəni narmin tərəh tətəkeikei kəm in məmə otiet magim muvən əpəha ikin təpiə-məpiə ikin.

Mətəu nian ialməli u təmeh Iesu, tēmearəg əfəməh, muva morin = pən e nəhlki Iesu, kəni mətəgət məmə, “!Iesu,

Nəti Uħgin Ilis Agin! ?Nəmə nəkəħro lak? !Əui, iətətapuəh ohnik məmə onə-soliən nalpīniən asoli kəti kəm iəu!” Narmin tərəh u təməni lanu mətəu-inu Iesu təməni rəkis məmə in otiet magim e suah u.

³⁰ Kəni Iesu təmətapuəh ohni məmə, “?Nərgəm pəh?” Kəni in təməni məmə, “Nīmənīn Tepət.” Təməni lanəha mətəu-inu narmin tərəh min tepət kəməutatig lan. ³¹ Kəni narmin tərəh min kəmotətapuəh əskasik o Iesu məmə, “Onəsahli-pəniən itimah e nīpəg iətəm naunun tikə tapinəpu ikin, u imə nalpīniən.”

³² Kəni ikin əha e nīkali nītəuət, pikəh min tepət kəutəuən məutan əha ikin. Kəni narmin tərəh min kəməutasək = pən məutəni = pən kəm Iesu məmə, “Əui, egəhan e timah iəkəhuvən e pikəh min əha.” Kəni Iesu təmēgəhan e lah kəhuvən. ³³ Kəni narmin tərəh min u kəmoħiet e suah u məhuvən e pikəh min, kəni pikəh min ilah rəfin kəmotaiu məuteiuiu e nīpatu, kəni motiuvig = pən e nəhu motəmmim.

³⁴ Nian nətəmimi nətəm kəutaugin pikəh min kəmotəh nati u, kohiet motəgim məhuvən məutəni pətīgəm nanusiən rəha natimnati min u e taun rəhalah mine ikin min rəfin tītəlau-təlau. ³⁵ Kəni nətəmimi kəmoħiet e taun məhuvən məmə okoteruh natimnati min əha. Kəni kəməhuva moteruh Iesu, kəni motəh min suah u narmin tərəh min kəmoħiet rəkis lan, in tətəharəg e nəhlki Iesu kəni nəpəh nalməliən, kəni minəfən rəkis rəhan nəpən. Kəni nətəm e taun u kəmotəgin.

³⁶ Kəni nətəmimi u kəmotəh əħruəħru nati u e nəhmtīlah, ilah kəmotanus tətuvən kəm nətəmimi nəuvein min məutəni pətīgəm məmə Iesu təməħrol lanu mol vivi suah kəha, u aupən narmin tərəh min kəməutatig lan. ³⁷ Kəni nətəmimi rəfin u kəutatig iuəkīr o Kerasa, kə-

motəni = pən kəm Iesu məmə otiet əha imalah ikin mətəu-inu ilah kinəutəgin pik. Kəni əmeiko in təmuvən e bot məmə okotasuə məhuvən nəve nəhu = pən.

³⁸ Mətəu suah u narmin tərəh min kə-mohiet lan, in təmətapuəh o Iesu məmə, “!Pəle, pəh iəkuvnə kitah!” Mətəu Iesu təni = pən kəm in məmə, ³⁹ “!təlig muvən imam ikin, muvən mənəni pətīgəm natimnati min u Uhgīn təmol kəm ik.” Kəni suah u təmuvən ikin rəfin e taun u iman ikin mətəni pətīgəm natimnati min iətəm Iesu təmol kəm in.

**Pətəuəhli kəti iətəm tatimis minə
pətan kəti iətəm təmimīs**

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Nian Iesu təmitəlig = pa min e nītəni = pa e nəhu u, nətəmimi niki-lah təmagiən məmə koteruh min Iesu, mətəu-inu ilah kəmautəhtahnin. ⁴¹ Kəni iətəmi kəti təmuva meh, nərgin u Jaerəs, suah u in iətəmi asoli kəti rəha nimə rəha nuharupuminien. Təmuva meiuaiu misin nəulin e nisaiəən, mətəkeikei e nətəpuəhiən kəm Iesu məmə in otuvən əpəha iman ikin, ⁴² mətəu-inu nətīn pətəkəku tatimis pik rəhan nahməiən tepət, kəni təsuvəhiən rəueiu timis. In nəuan kətīəh əmə, rəhan nu tueləf.

Kəni Iesu təmalieuək matuvən o pətəkəku əha, kəni nimənin nətəmimi tepət kəmotəhtul təlau lan məutatətə əmə e lah min. ⁴³ Kəni pətan kəti təmuva o Iesu iətəm tatos nimisiən rəhalah nīpətan nian rəfin əmə minos nu tueləf, kəni in təmuvən o nətəmimi tepət iətəm kautol mərsin, mətəu ko kəti təsol viən. ⁴⁴ Kəni pətan əha in təmsipən e nəmtah Iesu ikin, kəni meapən mek nififi napən rəha Iesu, kəni əmeiko rəueiu agin min, rəhan nimisiən təmol naunun. ⁴⁵ Kəni Iesu təni məmə, “?Ei, pəh təmek iəu?”

Mətəu nətəmimi kotəni məmə, “Kəti təsekiən ik,” kəni Pitə təni məmə, “!Iətəmi asoli, nətəmimi tepət kəutələs pikin ik.”

⁴⁶ Mətəu Iesu təni məmə, “Kəpə. Iəkəhrun məmə iətəmi kəti təmek iəu mətəu-inu iətəmə nəsənəniən təmiet lak.”

⁴⁷ Kəni nian pətan əha tinəhrun məmə ko təsəhluaigien, in təmuva mətərəmrumin pik kəni misin nəulin mətəfən nisaiəən kəm Iesu. Kəni e nəhmti nətəmimi rəfin, təni pətīgəm kəm Iesu məmə təmek in o nak, kəni mətəni pətīgəm min məmə nian təmek in, kəni rəueiu agin min, rəhan nimisiən təmol naunun. ⁴⁸ Kəni Iesu təmənī = pən kəm in məmə, “Nətik pətan, e rəham nəhatətəiən lak, ninuva minəuvir. Kəni atuvən, pəh nəməlinuiəən rəha Uhgīn tətətig ohnik.”¹ ⁴⁹ Nian Iesu təmətəghati əhanəh, kəni iətəmi kəti təmsipən ima Jaerəs ikin tiet = pa, kəni mənī kəm Jaerəs məmə, “Nətīm pətəkəku tinimis rəkis. Mə iəgətun nahgin təsikəiən məmə tuva.”

⁵⁰ Mətəu nian Iesu təmətəu nəghatiən əha, in təmənī = pən kəm Jaerəs məmə, “Səginien. Əhatətə əmə lak, kəni pətəkəku rəham, in otəmiəgəh min.”

⁵¹ Nian Iesu təmuvən mietīgəm = pən lahuənu ima suah kəha, kəni mit rəkis əmə Pitə mine Jon, mine Jemis, mine mamə mine tatə rəha pətəkəku u iətəm təmimīs, məmə ilah əmə okəhuvən imə. ⁵² Nətəmimi rəfin kəutasək əfəməh məutauin e pətəkəku əha, mətəu Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Sotasəkiən. Pətəkəku u in təsimisiən. In tətəpili əmə.”

⁵³ Kəni ilah kəmotələh əuvsan lan mətəu-inu ilah kotəhrun məmə pətəkəku əha tinimis rəkis. ⁵⁴ Mətəu Iesu təmuvən imə, kəni meapən mos nəhlmi pətəkəku

u kəni mauin lan məmə, “Pətəkəku, əhtul.”⁵⁵ Kəni əmeiko pətəkəku əha təməmiəgəh min məhtul. Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Otəfən nati kəti tun.”⁵⁶ Kəni rəhan məmə mine tatə, narmilau təmiuvig pik, mətəu Iesu təni = pən kəm lau məmə, “Onə-suəni pətigəmiən natimnati min u kəm iətəmimi kəti.”

**Iesu təmahlı pətigəm rəhan nətəmi
tueləf məmə okotəni pətigəm
Narmənigiən Rəha Uhgın**

(Mat 10:5-15; 14:1-2; Mak 6:7-16)

9 Kəni Iesu təmoriarun rəhan min tuələf nətəmimi, kəni məfən nəsanəniən kəm lah kəni mətəgəhan = pən e rəhan nepətien kəm lah məmə ilah kotəhrun nəhgi pətigəmiən narmin tərəh min, kəni mə ilah okotol vivi nımisiən min.² Kəni Iesu təmahlı pətigəm ilah məmə okotəni pətigəm Narmənigiən Rəha Uhgın, kəni məmə okotol vivi nətəmimi iətəm kəutohmis.

³ Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Nian onəkəhuvən, məsotosiən natimnati nəuvein rəha naliuəkiən rəhatəmah, natimnati iətəm təhmen e kasikin, uə kətim, uə nauəniən, uə məni, kəni məsotosiən napən keiu.⁴ Kəni nian itəmah nəkəhuvən e lahuənu kəti məutatig e nımə kəti, nımə u inu onəkotatig əmə lan mətəuarus nian itəmah onəkohiet lan.⁵ Kəni ikin pəhruvən onəkəhuvən ikin, nəmə nətəmimi nikilah təsəginien məmə nəkəhuva motatig itəmah milah, kəni onəkotohrapispis rəkis nıməulul e nəhlki təmah kəni mohiet. Inu nəmtətien kəti tətəgətun məmə nəkotəpəh ilah, kəni niki Uhgın tərəh o lah.”^m

⁶ Kəni ilah kəməhiet motaliuək məutəhuvən lahuənu min məutanus pətigəm nanusiən təuvir, kəni ikin min

rəfin kəutəhuvən ikin, məutəfaki kəm nətəmimi tərət, kəni kotəmiəgəh.

⁷ Kəni Kig Herot Antipas u in iərmənig e nitəni Kaləli, in təmətəu nanusiən rəha natimnati min u iətəm Iesu tatol ilah. In təmətəlig lan muvən, mətəu tinəruru əfəməh mətəu-inu nətəmimi nəuvein kəutəni məmə Jon Bəptais tinəmiəgəh min,ⁿ ⁸ kəni nətəmimi nəuvein min kəutəni məmə Elaijə tinuva min, kəni nətəmimi nəuvein kəutəni məmə in iəni kəti rəha Uhgın əupən ikin iətəm təməmiəgəh min.⁹ Kəni Herot Antipas təməni məmə, “Jon u, iəu iəməuəhtuv rəkis rəhn-kapə. ?Mətəu iətəmi pəh u iətətəu rəhan nanusiən?” Kəni in mətəsal e Iesu məmə oteruh.^o

Iesu təmaugin nətəmimi faif-tausin

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-14)

¹⁰ Kəni aposil min rəha Iesu kəməhtəlig = pa min ohni, kəni motəni = pən kəm in natimnati rəfin iətəm kəmotol. Kəni in təmit ilah mohiet rəkis e nətəmimi, məhuvən əpəha taun pisin kəti min, nərgin u Petsaitə.¹¹ Mətəu nian nətəmimi kəmotətəu nanusiən məmə Iesu tinuva, kəni kəməhuva məutəhuərisig e lah. Kəni Iesu nikin təmagiən əmə nian təmeruh ilah, kəni in təməgətun ilah e Narmənigiən Rəha Uhgın, kəni mətəol vivi nətəmi kəutohmis kəutəmiəgəh min.

¹² Kəni ləhnaiuv iuəkir tapinəru, nətəmi tuələf rəha Iesu kəməhuva ohni məutəni məmə, “İərmənig. Ahli = pən nətəmimi rəfin kəutəhuvən əpəha lahuənu min məmə okotəsal ikin kəti o napiliən kəni motəsal e nauəniən kəti kotun mətəu-inu, ikinu nətəmimi kohkə ikin, in liminan.”

¹³ Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Kəpə, itəmah əmə.

Onəkotaugin nətəmimi min əha.” Mətəu ilah kəmotəni məmə, “İtimah iəutos əmə pīret faif mine nəmu keiu. ?Təhro? ?Nəkolkəikei məmə iəkəhuvən motos nəhmti nauəniən kəti min nig nīmənin nətəmimi min rəfin əha?”¹⁴ Kəmotəghati lanəha mətəu nətəmimi tēpət pik u kəməhuva ikin əha, nəmə kafin nəman əmə, kəni ilah rəfin faif-tausin.

Mətəu Iesu təni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Əhuvən motəuəri ilah fifti fifti motəni məmə okotəharəg.”¹⁵ Kəni rəhan min nətəmimi kəmotəuəri ilah min lanəha, kəni nətəmimi rəfin kəmotəharəg.

¹⁶ Kəni Iesu təmos pīret əha faif mine nəmu u keiu, məsal-pəri əpəha e neai, kəni məfaki = pən lan, kəni məmkəris məfən kəm rəhan min nətəmimi məmə okotəfən kəm nətəmimi.¹⁷ Kəni nətəmimi rəfin kəmotəuən məhuvən nərfiləh tasisi. Kəni kotəpəh nīpīspīsi nauəniən, kəni nətəmimi rəha Iesu kəmotəipei = pən e kətim asoli ilah tueləf kotəri vivi.

Pitə təməni məmə Iesu in Kristo

(Mat 16:13-20; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Kəni nian kəti, Iesu mine rəhan min əmə nətəmimi kautatig, kəni Iesu tətəfaki kəm Uhgın. Kəni in təmətapuəh e lah məmə, “?Nətəmimi kəutəni iəu məmə iəu pəh?”¹⁹ Mətəu kotəni məmə, “Nəuvein kəutəni məmə ik Jon Bəp-tais. Kəni nəuvein kəutəni məmə ik iəni Elaijə. Kəni nəuvein kəutəni məmə ik iəni kəti rəha Uhgın u aypən ikin iətəm tinəmiəgəh min.”^p ²⁰ Kəni Iesu təmətapuəh e lah məmə, “?Mətəu itəmāh

nəkotəni məmə iəu pəh?” Kəni Pitə təni məmə, “İk Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa.”^q

²¹ Mətəu Iesu təmənīəhu əskasik ilah məmə okəsotəniən nəghatiən min əha kəm nətəmimi.²² Kəni in təmātig məni min kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Nati kəti otəkeikei muva mol nīpəhrīəniən lan, məmə iəu, Nəti İətəmimi, oīəkətəu nahməiən e natimnati tēpət. Kəni nətəmi asoli u nəhlin rəha Isrel, mine pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, ilah okotəməki lak, kəni motuhamu iəu, kəni iəkimis. Mətəu nian tatol kisil lan, Uhgın otol iəkəmiəgəh min e nimisiən.”^r

²³ Kəni Iesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “İətəmi u tolkeikei məmə otuva muərisig lak, in otəkeikei məpəh natimnati min nīkin tolkeikei, kəni mələs rəhan nīgi kəməluau muərisig lak,^s ²⁴ mətəu-inu nəmə iətəmimi tolkeikei məmə otosmiəgəh rəhan nəmiəgəhiən e nīftəni u, in otəmkarəpən e rəhan nəmiəgəhiən itulin. Mətəu iətəmimi u otimis o nərgək, kəni in otos nəmiəgəhiən itulin.^t

²⁵ ?Nəmə suah kəti otos rəfin natimnati rəha nīftəni u, kəni mīmīs ohni, in otos nati təuvir nak? ²⁶ Okəmə nəkaulis o nəniən nərgək mine rəhak nəghatiən, kəni Nəti İətəmimi in min otaulis min ohnik e nian in otuva e nəpətiən əhagəhag mine nəsanəniən rəhan, mine e nəpətiən əhagəhag mine nəsanəniən rəha Tatə rəhan mine nagelo min asim.^u

²⁷ Mətəu iətəni nīpəhrīəniən kəm tēmāh məmə, itəmāh nəuvein u nəutəhtul u ikinu, onəkoteruh Nərmənigīən Rəha Uhgın uərisig nəpanohmis.”

^p9:19 Luk 9:7-8 ^q9:20 Jon 6:68-69 ^r9:22 Luk 9:44; 18:32-33

^s9:23 Mat 10:38; Luk 14:27

^t9:24 Mat 10:39; Mak 8:35; Luk 17:33; Jon 12:25 ^u9:26 Mat 10:33; Luk 12:9

Iesu mine Mosis mine Elaijə

(Mat 17:1-8; Mak 9:2-8)

²⁸ Nian Iesu tēməghati rəkis, iuəkir o nəfakiən kətiəh, kəni Iesu tēmit Pitə, mine Jon, mine Jemis kəməhuvən əpəha ilis e nitəuət məmə in otəfaki.

²⁹ Kəni nian in tēmətəfaki, kəni rəhn-kapə tēməuhlin muva mol pisin, kəni nəpən rəhan təmuva məruən matorairp-orairp. ³⁰ Kəni əmeiko Mosis mine Elaijə kəmiaiet = pa muəhtul məhləghati ilahal Iesu, ³¹ Kəni nəhagəhagiən asoli kəti təmasiə mitəlau e lau, ilahal kəməhləghati e nimisiən rəha Iesu əpəha Jerusiləm iətəm otol nəghatiən rəha iəni min rəha Uhgın mə tuva mol nipəhrəniən lan.^{†v}

³² Mətəu Pitə mine suah mil, napiliən tinos rəkis ilahal, kəni kəmhləpili nəuvetin. Mətəu nian kəmhlair, mihlafu nəhagəhagiən asoli titəlau e Iesu, kəni kəmhləruh Mosis mine Elaijə kətuəhtul ilahal Iesu.^w ³³ Kəni nian suah mil kinətuagim rəkis e Iesu, kəni Pitə təməni = pən kəm Iesu məmə, “Iərməniğ, təuvir məmə itimahal iəkluva məhlatig u ikinu. Pəh iəklol nimauvlavl kisl, rəham kəti, rəha Mosis kəti, kəni rəha Elaijə kəti.” Mətəu in tēmətəghati əpnapin əmə, məsəhruniən məmə nəghatiən nak u in tətəni.

³⁴ Mətəu nian tēmətəghati əhanəh, kəni nəpuə kəti təmuva məuveg ilahal, nian kəmhləruh nəpuə təməuveg ilahal, kəni kəmhləgin pik. ³⁵ Kəni ilahal kəhlətəu nəuia suah kəti təmsipən e nəpuə, mətəni məmə, “Inu nətik iətəm iəu iəmitəpin. !Əhlətəlig vivi lan!”^x

³⁶ Nian kinotətəu rəkis nəuia Uhgın tēməghati, kəni Pitə mine Jon mine Jemis kəmhləruh pisin əmə Iesu. Kəni e nian min əha, kəsləniən natimnati min

əha kəm suah kəti min, kəməsləniən natimnati min u iətəm kəmhləruh.

Iesu tēmahlı pətigəm narmin tərəh e suakəku kəti

(Mat 17:14-23; Mak 9:14-32)

³⁷ Kəni kəməni lauig lan, nian Iesu mine rəhan iətəmi milahal kəmotsipəri ilis e nitəuət moteiuaiu = pa, kəni moteh nətəmimi tətət kəməhuva ohni. ³⁸ Kəni nətəmimi min əha kəti təmauin əfəməh e Iesu məmə, “Iəkolkeikei məmə nəkuva masiru e rəhak suakəku iərman, mətəu-inu in nəuan kətiəh əmə. ³⁹ Nian tətət, narmin tərəh kəti tətəuə lan, kəni mol in tətəgət pik, kəni mol nipətin tətərum-rumin pik, nəhun nəuan ruən tatiət, təh-men e nəuəui nitəhi. Narmin tərəh əha tatorin pik in, kəni mətəskəlīm in, kəni məsəpəhiən nian kəti. ⁴⁰ Kəni iəu iəmə-təpuəh o rəham min nətəmimi məmə okotəghi pətigəm narmin tərəh u, mətəu ilah kotəruru nəghi pətigəmiən.”

⁴¹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Itəmah u nətəmi rəueiu mine, rəhatəmah nəhatətəiən tikə. Kəni rəhatəmah nətəligiən təsəhruahruieən. Kərmə oiəkətig kitah min itəmah mətəuərus = pən nian nak nəmanotəhatətə lak. Kəni kərmə onəhgin iəpanəmeig e təmah. It nətim muva u ikinu.”

⁴² Nian suakəku u təmətəuə əhanəh o Iesu, kəni narmin tərəh tətəgəpis təmei morin = pən e niftəni, mol nipətin tətərum-rumin pik. Mətəu Iesu təmagət əskasik e narmin tərəh u, kəni məhgi pətigəm narmin tərəh tiet, kəni mol vi suakəku. Kəni məfən suakəku u kəm rəhan tətə.

⁴³ Kəni ilah rəfin, narmiləh təmiuvig o nəsanəniən asoli rəha Uhgın. Mətəu nian nətəmimi narmiləh təmiuvig o

[†]9:31 Nəghatiən Kris əhruahru təni məmə, “kəni kəhləghati e nian in otiet magim əpəha Jerusiləm.”

natimnati min rəfin u Iesu təmol ilah, kəni in təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, ⁴⁴“Otos nəghatiən u teiuaiu mamnim e nikitəmah kəni məsotaluiən lan. İəu Nəti İətəmimi, suah kəti oteğəhan = pən lak e nəhlmi tikimır min rəhak.”^y ⁴⁵Mətəu rəhan min nətəmimi kəsotəhruniən nıpəti nəghatiən u mətəu-inu Uhgın təməhluaiğ e nıpəti nəghatiən u məmə ilah okəsotəhruniən, kəni ilah kınotəgin o nətapuəhiən o nıpəti nəghatiən u o Iesu.^z

?Pəh in tepət?

(*Mat 18:1-5; Mak 9:33-40*)

⁴⁶Kəni nətəmimi rəha Iesu kınautol nıkilah min məmə pəh in otepət mairəkis ilah rəfin.^a ⁴⁷Mətəu Iesu təməhrun rəkis nati nıkilah tətəhti, kəni in təmos suakəku kəti kəni mit muva kəni təhtul e nıkalı lah, ⁴⁸kəni məni = pən kəm lah məmə, “Nəmə iətəmi kəti, nıkin tagiən məmə otos suakəku kəti meruh vivi, kəni in tatol lanəha e nərgək, kəni in təhmen = pən məmə in tatos iəu, match vivi iəu. Kəni iətəmi tatos iəu e nıkin agiən, in tatos Uhgın u iətəm təmahli = pa iəu. Nəniən pəhriən u mətəu-inu iətəmi tatosiahu in ləhtəni agin, in otuva iətəmi asoli.”^b

⁴⁹Kəni Jon təməni məmə, “İərməniğ. İtimah iəmoteruh suah kəti tətəhgi pətigəm narmin tərəh min e nərgəm, kəni iəmotəniəhu məmə otəsoliən lanəha mətəu səniəmə in rəhatah kəti iətəmimi.” ⁵⁰Mətəu Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Səniəhuin mətəu-inu,

nəmə suah kəti təsoliən tikimır itəmah min, kəni in tolkeikei itəmah.”^c

Nətəm Səmeriə nəuvein nıkilah təməsagiəniən o Iesu

⁵¹Kəni tinuva iuəkır o nian Uhgın otos Iesu lan muvən əpəha e negəu e neai, kəni Iesu tinolkeikei məmə otəkeikei muvən Jerusiləm. ⁵²Kəni in təmahli = pən nətəmimi nəuvein mə kotos rəhan nəghatiən motaupən məhuvən əpəha lahuənu kəti e nıtəni Səmeriə məmə okotol əpenə-penə ohni. ⁵³Mətəu nətəmi ikin əha, kəsotolkeikeiən məmə in otuvən matig əha imalah ikin, mətəu ilah kotəhrun vivi məmə in tatuvən Jerusiləm.[‡] ⁵⁴Kəni nian rəhan iətəmimi mil, Jemis mine Jon, ilau kəmuəruh nati min u, kəni kəmuəni məmə, “?İərməniğ, nəkolkeikei məmə iəkuauin e niğəm tisipən əpəha ilis e negəu e neai meiuaiu muva mus ilah?”^d ⁵⁵Mətəu Iesu təmeirair mahi ilau. ⁵⁶Kəni ko məhuvən min lahuənu pişin kəti min.

Nətəmimi nəuvein kəmotəni mə okohuərisiğ e Iesu

(*Mat 8:19-22*)

⁵⁷Kəni e nian Iesu mine rəhan min nətəmimi kəmətaliuək mautəhuvən e suaru, kəni suah kəti təməni = pən kəm in məmə, “Onəkuvən = pən iə ikin, iəkıtəu = pən ik.”

⁵⁸Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Kuri rarpin min, rəhalah nıpəğ tatig məmə okotapili ikin. Kəni məniğ min, nımaaləh tatig məmə okotapili ikin.

[‡]9:53 Nətəm Səmeriə kəutəfaki e nıtəuət Kerasim əpəha Səmeriə. Tol lanəha, ilah kəsotolkeikeiən nətəm İrel u kəutəhuvən = pən əha imalah ikin mautəhuvən Jerusiləm məutəfaki e Nımə Rəha Uhgın.

[¶]9:54 E kopı əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, kətılpin nəghatiən u məmə, “təhmen e Elaijə.” Afin-to e 2King 1:9-16

^y9:44 Luk 9:22 ^z9:45 Luk 18:34 ^a9:46 Luk 22:24 ^b9:48 Mat 10:40

^c9:50 Mat 12:30; Luk 11:23 ^d9:54 2King 1:9-16

Mətəu iəu Nəti İətəmimi, nimə rəhak təkə o napiliən.”

⁵⁹ Kəni İesu təməni = pən kəm suah kəti min məmə, “Va, kilau min ik, nəkuva ik rəhak iətəmimi.” Mətəu suah u təni = pən məmə, “İərməniğ, əui. Oiakitəu = pən ik mətəu pəh iəkuvən pipim mitənim rəhak tatə.” ⁶⁰ Mətəu İesu təməni = pən kəm in məmə, “Kəpə, əpəh = pən. Pəh nətəmi kinohmis rəkis e nikilah, kohtənim aru ilah min. Mətəu ik, uvən məni pətigəm Narməniğien Rəha Uhgın.”

⁶¹ Kəni kəti min təni məmə, “İərməniğ, iəkətəu = pinə ik muva iətəmimi rəham, mətəu əui, pəh pipim iəkətəliğ = pən imak ikin mauiahruiin rəhak min nətəmimi.”^e

⁶² Mətəu İesu təməni = pən kəm in məmə, “Nəmə suah kəti tinətuəuin matol uək rəha Uhgın, mətəu rəhan nətəliğien tatuvən o natimnati pisin pisin min nəuvein, kəni suah u təsəhmen-pəniən məmə Uhgın otarməniğ lan.”

İesu təmahlipən rəhan nətəmimi səpinte-tu o nəniən nanusiən təuvir

10 Uərisig e natimnati min əha, İərməniğ təmitəpən rəkis səpinte-tu nətəmimi nəuvein min rəhan, kəni mahli = pən ilah keiu-keiu kotaupən lan məhuvən e taun min, mine ikin min nəuvein min iətəm İesu təpanuərisig muvən ikin.^f

² Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “!Oteruh-to! Nauəniən tepət əpəha e nasumiən tiniməhtə, mətəu noluək min təkəku əmə kəutəulək lan. Otətapuəh o iətəmi asoli rəha nasumiən məmə otahli = pa noluək min tepət məmə okəhuvən motəulək

e nasumiən rəhan.^g ³ Əhuvən, mətəu onəkotəkeikei motəhrun məmə iəu iətahli = pən itəmah nautəhuvən təhmen e sipsip əlkələh min məutaliuək mautəhuvən e nəlugin kuri rarpin min.^h ⁴ Kəni onəsotosiən kətim əkəku rəha məni, mine kətim, mine put, kəni məsotəmeiğien e suaru məutəghati kəm nətəmimi.¹

⁵ “Nimə nak o nəkəhuvən ikin, nəkotaupən motəni pətigəm məmə, ‘!Pəh nəməlinuiən otətətiğ ikin!’ ⁶ Nəmə iətəmi rəha nəməlinuiən əha ikin, kəni rəhatəmah nəfakiən otuva mol nipəhrəniən lan, kəni nəməlinuiən otətətiğ ohni. Mətəu nəmə iətəmimi kəti tol lanəha təkə, kəni nəua nəfakiən rəhatəmah otitəliğ = pa min o təmah. ⁷ Kəni onəkotətiğ əmə e nimə kətiəh, sotapiliən e nimə pisin pisin min. Kəni nauəniən nak okotəfinə kəm təmah, nəkotun. Kəni nəmnimiən nak okotəfinə, nəkotəmmim. Mətəu-inu nəmə suah kəti tatol uək, kəni təhruahru məmə in otos nətəouiən lan.^j

⁸ “Nian itəmah nəkəhuvən e taun kəti, nəmə nikilah tagiən o təmah, kəni nəkotun nauəniən nak kotəfinə kəm təmah,^k ⁹ kəni itəmah onəkotəkeikei motol vi nətəmi kəutohmis məutətiğ ikin, kəni motəni = pən kəm lah məmə, ‘Narməniğien Rəha Uhgın tətuvə iuəkir o təmah.’ ¹⁰ Mətəu nəmə nəkəhuvən e taun kəti, kəni nətəmimi nikilah təsəgiəniən o təmah, kəni əhuvən məutaliuək e suaru asoli min, kəni motəni məmə, ¹¹ ‘Niməulul rəha niftəni e nəhlkitimah, iəkotohrəpispis rəkis, inu in nəmtətəiən tətəgətun məmə nəmotol təsəhmeniən, kəni Uhgın təpəh itəmah. Mətəu onəkotəkeikei motəhrun məmə Narməniğien Rəha Uhgın tinatuvə

^e9:61 1King 19:20 ^f10:1 Mak 6:7 ^g10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35

^h10:3 Mat 10:16 ⁱ10:4 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

^j10:7 1Kor 9:6-14; 1Tim 5:18 ^k10:8 1Kor 10:27

iuækir rækis.¹ ¹² Kæni iætæni pæhriæn kæm tæmah mæmæ, Uhgîn otæfæn nalpînien asoli kæm lah tapirækis nalpînien ræha taun æha Sotæm aupæn.^m

¹³ “!Itæmah nætæm Korasin, kæsi, nahmæien asoli otuva o tæmah! !Itæmah nætæm Petsaitæ, kæsi, nahmæien asoli otuva o tæmah! Mætæu-inu iæmol pau nati apispis tepæt e taun mil ræhatæmah mætæu itæmah næsotæuhlinien nætæligien ræhatæmah! Kæni næmæ iæmol natimnati min æha æpæha Tæa mine Saedon aupæn, ko nætæmimi æha ikin æha kæmotæuhlin ræhalah nætæligien e nolien tærah min, kæni ilah mæhuvæn e napæn æuas min mæhuvæn mæutæharæg e næhmtahu e nigæm mæutægætun mæmæ kautætæu tærah agin o nolien tærah min ræhalah. ¹⁴ Mætæu e nian æha iætæm Uhgîn otol nalpînien kæm nætæmimi, nalpînien ræhatæmah in otæskasik, mapirækis nalpînien ræha nætæm Tæa mine Saedon u aupæn. ¹⁵ ?Kæni itæmah nætæm Kæpeniæm, nikitæmah tæhti mæmæ Uhgîn otæfæri = pæn itæmah æha ima nisaiæn æpæha e negæu e neai? !Kæpæ! Mætæu Uhgîn otæhlman e tæmah nækoteiuaiu læhtæni agin, ima naulisien.”ⁿ

¹⁶ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm ræhan min nætæmimi mæmæ, “Nætæmimi u kæutætælig e tæmah, kæutætælig lak. Kæni nætæmimi min u kæutæuhlin = pæn næmtahlah e tæmah, kæutæuhlin = pa næmtahlah kæm iæu, kæni mæutæuhlin = pæn næhmtilah kæm suah u iætæm tæmahli = pa iæu.”^o

Sæpinte-tu nætæmimi ræha Iesu kæmohtælig

¹⁷ Kæni nætæmimi min ræha Iesu ilah sæpinte-tu kæmohtælig = pa min, kæni nikilah tæmagien mæutæni kæm Iesu mæmæ, “!Iærmænig, nati ænnapin narmin tærah min, mætæu nian itimah iækotæghati e nærgæm, kæni ilah kautol næuiatimah!” ¹⁸ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Iæu iæmeh Setæn tæmsipæri ilis e neai meiuaiu tæhmen = pæn e noraiþien.^p ¹⁹ Otætælig-to. Iæu inæfinæ rækis næsanæniæn kæm tæmah, u itæmah nækotæhrun nævig-ærainien sineik min mine skopion^s min. Kæni næsanæniæn u iætæfinæ kæm tæmah, in tapirækis næsanæniæn ræha tikimir ræhatah, Setæn. Kæni ko nati kæti tæsærækinien itæmah. ²⁰ Inu nipæhriæniæn. Mætæu onæsotægiæniæn mæmæ narmin tærah min kautol næuiatæmah, mætæu onækotægiæn æmæ mætæu-inu Uhgîn tinætei rækis nærgitæmah æpæha e negæu e neai.”^q

²¹ Kæni e nian æha, Narmin Ræha Uhgîn tæmol niki Iesu tætagien pik, kæni in tæmæfaki mæni mæmæ, “Tatæ Uhgîn, ik Iærmænig ræha natimnati ræfin ilis e neai mine læhtæni e næhue niftæni. Iætæni-vivi ik mætæu-inu næmæhluaiæ e nipæti natimnati min u e næhmti nætæmimi nætæm koteinatig motæhrun vivi nati. Kæni næmol æpu kæm nætæmimi nætæm kotæhmen = pæn æmæ e kælkælæh min mæmæ okotæhrun vivi. Ðuæh, Tatæ, inu nati kæti iætæm ik nækolkeikei.”

²² Kæni Iesu tækeikei mætæghati kæm lah mæmæ, “Ræhak Tatæ tæmegæhan = pa

§10:19 Skopion in nati kæti tæhmen e tupæ ækæku kæti u tætælkæu e niftæni. Tatus itæmi, kæni tætahmæ, tapirækis nilpat uæ þitimar.

¹10:11 Uæk 13:51; 18:6 ^m10:12 Jen 19:24-25; Mat 10:15; 11:24

ⁿ10:15 Mat 11:20-24 ^o10:16 Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

^p10:18 Aes 14:12; Næh 12:7-10,13; Luk 10:15; Jon 12:31; Næh 20:1-3,10

^q10:20 Fil 4:3; Næh 3:5

rækis natimnati ræfin e næhlmæk. Kæni iætæmi kæti tikæ iætæm tæhrun vivi iæu u Næti Uhgîn, mæmæ iæu pæh æhruahru. Mætæu Tatæ Uhgîn æmæ tæhrun. Kæni iætæmi kæti tikæ iætæm tæhrun vivi Uhgîn, mætæu iæu pisin æmæ u Næti Uhgîn, iækæhrun, mine nætæmimi nætæm iæu iæmitæpin mæmæ iækol pætigæm Tatæ Uhgîn kæm lah.”^r

²³ Kæni Iesu tæmeirair mæghati æmæ kæm ræhan min nætæmimi mæmæ, “!Onækotatig e næuviræn pæhræn mætæu-inu itæmah nauteh e næhmtitæmah natimnati min u! ²⁴ Iætæni kæm tæmah mæmæ, iæni min tepæt aupæn, mine kig min tepæt, kæmotolkeikei pik mæmæ okoteh natimnati min u itæmah nauteruh, mætæu kæmæsoteruhæn. Kæni ilah kæmotolkeikei mæmæ okotætæu natimnati min u itæmah nautætæu, mætæu kæmæsotætæuiæn.”^s

Iesu tæmæghati æuhlin e iætæmi tæuvir kæti ræha Sæmeriæ

²⁵ Kæni e nian æha, ieinatig kæti ræha Lou tæmæhtul meiuæ æmæ e nætapæhiæn kæti kæm Iesu mæmæ oteh-to mæmæ Iesu in teinatig pæhræn uæ kæpæ. In tæmæni mæmæ, “?Iægætun, oiækæhro lanu mos næmiægæhiæn itulin?”^t ²⁶ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm in mæmæ, “?Lou ræha Mosis tætæni mæmæ nak? ?Nian ik nætæfin, nipætîn tætæni nak kæm ik?”

²⁷ Kæni suah u tæmæni = pæn mæmæ, “Onækækeikei molkeikei Iærmænig ræham Uhgîn e nikim ræfin, mine næmiægæhiæn ræfin ræham, mine næsanænien ræfin ræham, mine nætæligæn ræfin ræham,^u

kæni molkeikei min ik min næuvein mæmæ natolkeikei aru ik mine.”^v

²⁸ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm in mæmæ, “In æhruahru ko. Okæmæ natol lanæha, kæni ik onækos næmiægæhiæn itulin.”^w

²⁹ Mætæu suah kæha, in tolkeikei æmæ mæmæ otægætun ræhan nolien mæmæ in iætæmi æhruahru, kæni in tæmætæpuæh o Iesu mæmæ, “?Mætæu nipæh min ilah iæu min næuvein?”

³⁰ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm in mæmæ, “Suah kæti tæmsipæn Jerusilæm kæni maliuæk meiuaiu matuvæn æpæha Jeriko. Kæni e suaru, naklæh min næuvein kæmotaskælim motæmki rækis ræhan napæn, kæni motoh motælæhu timiseiah mætæmæhli e suaru, kæni motagim motæpæh.

³¹ “Kæni æmeiko tæuvir agin, pris kæti tatitæu min suaru æha mætuva, mætæu nian in tæmeruh suah kæha, in tæmaliuæk mos nikali suaru matuvæn. ³² Kæni Lifait^{**} kæti titæu min suaru kætiæh muva, mætæu nian in tæmeruh suah kæha in tæmæhli, tæmol æmæ nati kætiæh min maliuæk mos nikali suaru. ³³ Mætæu iætæm Sæmeriæ kæti, iætæm kautol tikimir ilah nætæm Isrel, in min tatitæu suaru æha mætuva, kæni meruh suah kæha tæmæhli. Nian tæmeruh, nikin tæmahmæ ohni, ³⁴ kæni in tæmaliuæk muvæn ohni, mafæl ræhan nimægim e oiel mine wain, kæni mæuveg vivi ilah. Kæni milæfæri suah u maharu-pæri e ræhan togki, kæni mælæs mian æpæha e hotel kæni mateh vivi. ³⁵ Kæni kæmæni lauig lan, in tæmos mæni^{††} muvæn mæfæn kæm iætæmi ræha

^{**} **10:32** Lifait, ilah nætæmimi min u kæutasiru e pris min e uæk ræhalah, kæni kautol uæk pisin pisin min æpæha e Nimæ Ræha Uhgîn.

^{††} **10:35** Næghatiæn Kris æhruahru tætæni mæmæ, “Tænariæs keiu.” “Tænariæs,” inu mæni ræhalah, tæhmen e vatu ræha Vanuatu. Nian suah kæti tatol uæk nian kætiæh, kæni kætætæu in tænarîæs kætiæh.

^r**10:22** Jon 3:35; 10:15 ^s**10:24** Mat 11:25-27; 13:16-17 ^t**10:25** Mat 22:35-40; Luk 18:18 ^u**10:27** Dut 6:5 ^v**10:27** Lev 19:18 ^w**10:28** Lev 18:5

hotel, kəni məni = pən kəm in məmə, ‘Onateh vivi suah u, kəni nəmə nəkəraki e rəham kəti məni lan, kəni nian iəu iəkətəlig = pa min, kəni nəkəni = pa, kəni iəu iəpanalpin.’”

³⁶ Kəni nian Iesu təmol naunun e nəghatiən u, kəni mətapuəh o iəinatig e Lou məmə, “?E rəham nətəligiən, suah milahal əha, nəkəhrun məmə ilahal pəh təmol təuvir kəm suah kəha kəməh, təhmen məmə in in kəti?” ³⁷ Kəni iəinatig e Lou təməni = pən məmə, “Iətəmini iətəmi in təmolkeikei pik suah kəha.” Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Intəh. Ik uvən mol min təhmen = pən əmə məmə inu suah kəha təmol.”

Iesu təmuvən e lahuənu rəha Matə mine Meri

³⁸ Nian Iesu mine rəhan min nətəmini kəməutaliuək e suaru, kəni kəmohiet = pən lahuənu kəti. Kəni pətan kəti, nərgin u Matə, in təmos Iesu e nikin agiən muvən əpəha e rəhan nimə. ³⁹ Pətan əha, pian kəti əha ikin, nərgin u Meri. Kəni Meri təmuva məharəg iuəkir e nəhlki Iərməniğ mətətəlig e nəgətuniən min rəhan.^x ⁴⁰ Mətəu Matə, rəhan nətəligiən tatuvən pik o noliən nauəniən, kəni uək tinatoh in. Kəni təmuvən o Iesu məni = pən kəm in məmə, “?Iərməniğ, təhro? ?Nikim təhti məmə təhruahru əmə, uə kəpə, məmə pətan u piak təsasiruiən lak mine o noliən uək u, kəni iəu pisin əmə iatol? Ahli = pa məmə otuva masiru lak.” ⁴¹ Mətəu Iərməniğ təməni = pən kəm in məmə, “Ei, Matə. Sətəlig pikien e natimnati min tepət lanko. ⁴² Mətəu nati kətiəh əmə in nati agin, kəni Meri in tinitəpin rəkis nati u iətəm in təuvir tapirəkis, kəni ko iəu iəsos rəkisən nati əha ohni.”^y

Iesu təmətəgətun rəhan min nətəmini e suaru rəha nəfakiən kəm Uhgın

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

11 Nian kəti, Iesu təmətəfaki kəm Uhgın ikin kəti. Nian təmol naunun nəfakiən rəhan kəm Uhgın, kəni rəhan kəti iətəmini təmətapuəh ohni məmə, “Iərməniğ, əgətun-to itəmah e suaru rəha nəfakiən kəm Uhgın, təhmen = pən e Jon Bəptais in təməgətun rəhan min nətəmini.”

² Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nian nəmə nəkotəfaki kəm Uhgın, nəkotəni məmə, “Tatə Uhgın, nərgəm ilis agin, pəh nətəmini okotisiai.

Pəh rəham narməniğiən tuva mətatig.

³ Nian rəfin, onəkəfa nauəniən niğtəmah təhmen o nian rəueiu.

⁴ Kəni mafəl rəkis rəhatimah noliən tərəh min mətəu-inu itəmah min iə-sotapliniən motəpəh rəkis naskəlīm iəkisən e nikitimah noliən tərəh min rəha nətəmini iətəm kautol e timah.

Kəni məsegəhan-pəniən e timah iəkəhuvən ima nəfeifeiən, məta iəkotəmkarəpən motol təfəgə tərəh.”

⁵⁻⁶ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmə suah kəti tuva imam ikin lapin, mətəu nauəniən tikə, kəni onəkəhro? Onəkuvən e nimə rəha ik kəti, kəni məni = pən məmə, ‘Pale, suah kəti əha təmsipən isəu muva imak ikin rəueiu lapin, mətəu nauəniən təmikə mə iəkəfən kəm in. Əfa nauəniən kəti, iəkos muvən məfən kəm in.’ ⁷ Kəni nəmə, in otəni = pinə kəm ik məmə, ‘!Aaah! Atuvən, səhgi-pəriən itəmah, inotəpili rəkis itəmah kəlkələh min rəhak. Ko iəsəhtul mininən məfinə

nauənian kəm ik.’⁸ Iəkəni kəm təmah məmə, nati ərnaḡin ik in kəti, mətəu suah u təsolkeikeian məmə in otəfinə nauənian kəm ik. Mətəu iətəni pəhriən, nian nətəkeikei mətətapuəh ohni, kəni in otəhtul məfinə natimnati min rəfin iətəm ik nəkolkeikei.

⁹“Kəni tol lanu iəkəni kəm təmah məmə, otətapuəh = pən kəm Uhgın o natimnati, kəni in otəfinə kəm təmah. Kəni otəsəl lan, kəni onəkoteruh. Kəni otəhti-əhti doə, kəni doə oterəh o təmah. ¹⁰Iəkəni lanu mətəu-inu nətəmimi rəfin nətəm kəutətapuəh, ilah okotos. Kəni nətəmimi min u nətəm kəutəsəl, ilah okoteruh. Kəni nətəmimi min u kəutəhti-əhti doə, kəni doə oterəh o lah.

¹¹“Itəmah tatə min. ?Itəmah kəti, nian nətən tətəpuəh o nəmu, kəni in otəfən sineik? !Kəpə! ¹²?Uə nian in tətəpuəh o nonalı mənig, kəni in otəfən skopion?^{‡‡} !Kəpə! ¹³Nati ərnaḡin itəmah nətəmimi nəkotərəh, mətəu nəutəfən natimnati təuvir min kəm nenətītəmah min. Mətəu Tatə Uhgın e negəu e neai, nolien rəhan in təuvir pik mapirəkis agin nolien rəhatəmah, kəni niphəriənian, in otəfən Narmin Rəhan kəm nətəmimi min u ilah kəutətapuəh ohni.”

**Nətəmimi nəuvein kəmotəni
məmə Iesu tatol uək
e nəsanəniən rəha Setən**

(Mat 12:22-30,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴Kəni e nian kəti, suah kəti əha ikin iətəm narmin tərəh tətətig lan, kəni in təruru nəghatien. Kəni Iesu təməhgi pətigəm narmin tərəh əha, kəni suah kəha təmətəuvin məghati, kəni nətəmimi narmilah təmiuvig pik ohni. ¹⁵Mətəu nətəmimi min əha nəuvein kəutəni məmə, “Pielsepul u in iətəmi asoli rəha narmin tərəh min, in əmə əha

təməfən nəsanəniən kəm suah u məmə in otəhgi pətigəm narmin tərəh min e nətəmimi.”^z ¹⁶Kəni nətəpisin min nəuvein kəmotətapuəh o Iesu məmə in otolto nəmtətien asoli kəti e nəsanəniən iətəm tatsipən e negəu e neai mətəu-inu, ilah kətolkeikei məmə okotəhruən-to məmə Iesu in iətəmi pəh.^a

¹⁷Mətəu Iesu tinəhruən rəkis nətəligien rəhalah, kəni təni məmə, “Nəmə nətəmimi e kəntri kəti kəutəhapu ilah min, kəni okotərəkin rəhalah kəntri, kəni narmənigien otearis mikə. Kəni təhmen = pən əmə, e lahuənu kəti, nəmə nətəmimi lan kəutəhapu ilah min, kəni okotərəkin agin lahuənu u. ¹⁸?Kəni nəmə nətəmimi rəha Setən kəutəhapu ilah min, kəni otəhro lanu e rəhan narmənigien otətig? Iətəni lanu mətəu-inu nəutəni lanu məmə iətəhgi pətigəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha Pielsepul. ¹⁹?Kəni nəmə iəu, iətəhgi pətigəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha Pielsepul, kəni itəmah nəutəni məmə rəhatəmah min nətəmimi kəutəhgi pətigəm narmin tərəh min e nəsanəniən rəha Pielsepul. Təmə tol lanəha, ilah okotakil rəhatəmah min nəghatien məmə in neiuəien. ²⁰Mətəu nəmə iəu iətəhgi pətigəm narmin tərəh min e nətəmimi e nəsanəniən rəha Uhgın, kəni tətəgətun məmə Narmənigien Rəha Uhgın tinuəvə rəkis o təmah.

²¹“Nian iətəmi rəhan nəsanəniən tēpət tətəmki natimnati rəha nəluaginien, in otətəhtul maru mətəsəl vi o rəhan nimə, in ko rəhan natimnati kəutəməhli vi əmə. ²²Mətəu nian iətəpisin kəti min iətəm rəhan nəsanəniən tapirəkis in, in otuva muəluagin mətian-mətian tēphəu in, kəni mos rəkis rəfin rəhan natimnati

^{‡‡}11:12 Skopion — afin-to futnot e Luk 10:19

^z11:15 Mat 9:34; 10:25 ^a11:16 Mat 12:38

rəha nəluaginən iətəm təmələhu = pən rəhan nətəligiən lan, kəni in otəuəri natimnati rəfin rəha suah kəha kəm rəhan min nətəmimi.^b

²³ “Iətəmi u in təsuərisigiən lak, in rəhak tikimir. Kəni iətəmi u in təsori-aruniən sipsip min, in tatol ilah kəu-tagim atiti.”^c

²⁴ Kəni təməni əskasik məmə, “Nian narmin tərəh tatiet e suah kəti, kəni in tuvən mətan əpəha ikin kikə-kikə ikin, ikin nəhu tikə lan mətasal ikin otəmeig ikin, mətəu təseruhian. Kəni in otəni məmə, ‘Pəh iəkətəlig = pən e rəhak nimə u iəmsipən ikin aupən.’

²⁵ Kəni nian in təmitəlig = pa, meh rəhan nimə kəmafəl təpiə vivi, kəni natimnati rəfin kəutəmähl-məhli vi əmə. ²⁶ Kəni in otuvən mit min narmin tərəh səpin min məhuva u kotərəh pik motapirəkis in. Kəni okəhuvən min imə motatig e nəmiəgəhiən rəha suah u. Kəni suah u, aupən rəhan nəmiəgəhiən tərəh, mətəu rəueiu tinərəh pik agin.”

²⁷ Nian Iesu təməni nəghatiən əha, pə-təuəhli kəti tagət əfəməh məmə, “Uhgın təmətuati pəhriən e rəhan nəuviriən kəm pətan u iətəm təmemək lam, kəni məfinə nah kəm ik.”^d

²⁸ Kəni Iesu təni məmə, “Nipəhriəniən, mətəu Uhgın otətuati e rəhan nəuviriən kəm nətəmimi min u kəutətəu rəhan nəghatiən tapirəkis agin, kəni mautil.”

Nəmtətəiən rəha Jonə

(*Mat 12:38-42; Mak 8:12*)

²⁹ Kəni nian nətəmimi kəməhuva məmə okotətəu nəghatiən rəha Iesu, kəməhuva tepət nəuvin min, kəni Iesu təni məmə, “Itəmah nətəmi rəueiu mine, itəmah nol təfəgə tərəh agin min. Itəmah nəkotolkeikei məmə nəkotəh

nati apispis u nəmtətəiən kəti. Mətəu Uhgın ko təsəfinəiən nəmtətəiən kəti kəm təmāh tol lanu. Mətəu Uhgın otəfinə əmə nəmtətəiən kətiəh kəm təmāh, inəha nəmtətəiən rəha iəni Jonə.^e ³⁰ Təhmen əmə e Jonə mə in nəmtətəiən kəti tatuvən o nətəm Ninivə u aupən, kəni tol lanu, iəu Nəti Iətəmimi iəu min nəmtətəiən rəha nətəmimi u rəueiu mine.

³¹ “Kəni e nian əha Uhgın otakil nətəmimi rəfin, kəni kwın rəha nitəni pesi ikin, otəhtul məni pətigəm məmə itəmah nətəm nəkotərəh. Otəhrun nəniən lanəha mətəu-inu, in təmiət e nikali nitəni əpəha isəu agin, kəni maliuək muva məmə otətəu nəghatiən rəha Kig Solomən u iətəm teinatig pik. Kəni oteruh-to, suah kəti iətəm in ilis agin məpirəkis Kig Solomən tinuva, mətəu itəmah nəotətəligiən.^f

³² “Kəni nətəm Ninivə okotəhtul e nian Uhgın otakil nətəmimi ərəfin lan, kəni ilah okotəni məmə itəmah nəmotol nol-iən tərəh. Kəni ilah okotəhrun nəniən lanəha mətəu-inu, nian ilah kəmotətəu nəghatiən rəha Jonə, ilah kəmotəuhlin ilah e nol-iən tərəh min rəhalah. Kəni rəueiu u, suah kəti u ikinu in ilis pik tapirəkis Jonə.”^g

Nəhəgəhəgiən rəha lait

(*Mat 5:15; 6:22-23*)

³³ Kəni Iesu təməni məmə, “Ko suah kəti təsasiəpəniən e lait, kəni ko matig məhluəig lan uə təfən e nipəg nati kəti. Kəpə. Mətəu nian iətəmi təsiəpən e lait, otəkeikei maharu pəri e nigə rəha lait məmə nətəmimi u kəutəhuva e nipəg nəuan nimə, kəni ko maüteruh nəhəgəhəgiən rəha lait kəni kotəhrun neruhien nati lan.^h ³⁴ Nəhmtəm təhmen

^b11:22 Kol 2:15 ^c11:23 Luk 9:50 ^d11:27 Luk 1:28,42,48

^e11:29 Mat 16:4 ^f11:31 1King 10:1-10 ^g11:32 Jona 3:5-10

^h11:33 Mak 4:21; Luk 8:16

e lait u tətəfən nəhagəhagiən kəm nipətīm. Nian nəhmtəm mil kuəuvir, təhmen əmə məmə nipətīm təriauəh e nəhagəhagiən. Mətəu nian nəhmtəm mil kuərah, təhmen əmə məmə nipətīm təriauəh e napinəpuian.[¶] ³⁵ Kəni tol lanəha, ik onəkəkeikei mateh vivi məmə rəham nəhagəhagiən in səniən məmə napinəpuian. ³⁶ Kəni nəmə rəham nəmiəgəhiən təriauəh vivi e nəhagəhagiən, napinəpuian otikə agin lam, kəni nəhagəhagiən tasiəgəpin vivi rəfin rəham nəmiəgəhiən, təhmen = pən əmə e nəhagəhagiən rəha nəuanisiə tətasiəgəpin ik.”

**Iesu təmagət əskasik e Farəsi min
mine nəgətun min rəha lou**

*(Mat 23:1-36; Mak
12:38-40; Luk 20:45-47)*

³⁷ Kəni nian Iesu təməghati rəkis, kəni Farəsi kəti təmuva məni = pən kəm in məmə okian muauən əpəha e rəhan nimə. Kəni Iesu təmalieuək muvən əpəha imə məharəg e nikali tepil o nauəniən. ³⁸ Kəni Farəsi əpəha təmauit ohni narmin təmiuvig nian təmeruh məmə Iesu təməsəueiuən nəhlmin e nəhu uərisig tərpanauən.

³⁹ Kəni İərməniğ təməni = pən kəm in məmə, “İtəmah u Farəsi min, nəkotəhmen əmə e kap mine pilet iətəm nəutafəl ilah əpəha ihluə əmə, mətəu in əpəha e nipəgnəualah, kotəpin. İtəmah nəkotəriauəh e navərəsiən mine nərahien. ⁴⁰ !İtəmah nəutalməli pik! ?Nikitəmah təhti uə kəpə məmə, Uhgın iətəm təmol nipətitəmi, in min təmol nikitəmi? !Əuəh! ⁴¹ Mətəu onəkotəfən

kəm nanrah min e nikitəmah agiən, kəni natimnati rəfin ihluə mine imə okotəhruahru motəuvir.

⁴² “!Mətəu itəmah Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah! İtəmah nəutohtəu = pən vivi nipispisi Lou min. İtəmah nəkotəni məmə nautol tait rəhatəmah e nimali minit mine ru mine nəuvein min kotal lanəha, u iətəmini tətəfən e nauəniən. Inu təhruahru e Lou, mətəu itəmah ninotəpəh nitəu-pəniən suaru əhruahru rəha nakiliən iətəmini, mine suaru rəha nolkeikeien Uhgın. Onəkotəkeikei motol nolien təuvir asoli əha, kəni məsotaluian məmə nəkotol tait rəhatəmah.

⁴³ “İtəmah u Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah, mətəu-inu nəkotolkeikei məmə nəkəhuvən məutəharəg əupən e nimə rəha nuhapuminien. Kəni e makit, nəkotolkeikei məmə nətəmini okotəfəri = pinə nəhlmi lah kəm təmah o nisaiən itəmah.

⁴⁴ “İtəmah u Farəsi min, nərahien asoli otuva o təmah, mətəu-inu itəmah nəkotəhmen e suvət u kotamikmik, mətəu kəsəhrun əhruahruən məmə in iə, kəni nətəmini kəutaliuək pikin lan motəruru, məutol rəhalah nəmiəgəhiən tətamikmik.”^{§§}

⁴⁵ Kəni iəgətun kəti rəha Lou təməni = pən kəm Iesu məmə, “İəgətun. Nian nətəni nəghatien min u, kəni tətərəkin min itimah.”

⁴⁶ Kəni Iesu təni məmə, “!Nəgətun min rəha Lou! Nərahien asoli otuva o təmah mətəu-inu, itəmah nəutəlin-pəri nati figəm min u tiəkis məmə nətəmini

[¶]11:34 Nipətın kəti rəha “nəhmtəm mil kuəuvir” təni məmə, ik kəti u nikim tagiən o nasiruiən e nətəmini e rəham məni. Kəni nipətın kəti rəha “nəhmtəm mil kuərah” təni məmə, ik iəumis kəti. Nipətın kəti min rəha “nəhmtəm mil kuəuvir” təni məmə, rəham nətəligiən kətiəh əmə o Uhgın.

^{§§}11:44 Lou rəha nətəm İsrəl tətəni məmə, nəmə suah kəti otek iətəmi təmimis, kəni in tamikmik e Lou. Tol lanəha, ilah okotəkeikei motol əpətın uə nəmtətien kəti ikin kəmol suvət ikin məmə nətəmini okəsotalieuək pikiniən lan.

okotos.* Kəni məsotasiruiən nəuветin e nəuanəhlmitəmah məmə onəkotasiru e lah o nosiən natimnati min əha.

⁴⁷“Nərahien asoli otuva o təmah mətəu-inu itəmah nəutuvləkin nimə təuvir min o suvət rəha iəni min rəha Uhgın aypən, kəni məutəni məmə nəutisiai ilah. Mətəu nəuteiuə. Təpitəmah min əmə kəmotohamu ilah.†

⁴⁸Tol lanu, itəmah nəutəni pətigəm məmə itəmah nəutegəhan e natimnati min əha təpitəmah min kəmotol aypən, u kəmotohamu iəni min, kəni itəmah nikitəmah tagiən o nolien rəhalah, kəni ko nautuvləkin suvət min rəhalah.

⁴⁹“Kəni tol lanəha, Uhgın u iətəm teinatig pik təməni məmə, ‘İəu oiəkahlı = pən rəhak iəni min mine aposil min okəhuvən motəghati kəm lah, kəni ilah okotəgəu rəkis ilah motol nərahien kəm nəuvein, kəni motuhamu nəuvein.’ ⁵⁰Tol lanəha, Uhgın otakil itəmah təhmen məmə itəmah əmə nəmotohamu iəni min rəfin rəhan, kəni in otol nalpinien kəm təmah o nimisiən rəhalah, ilah u kəməutatig e nətuəuinien e niftəni mətəuarus = pa u rəueiu, ⁵¹iəni min rəfin u kəmotuhamu əpəha e Epil mətəuarus = pən Səkaraea, u iətəm təmimis e Nimə rəha Uhgın e nəlugin e oltə mine nimə.‡ Kəni nıpəhriəniən, itəmah u rəueiu mine, Uhgın otol nalpinien kəm təmah.

⁵²“Kəsi, itəmah min u nəgətun min rəha Lou, nərahien asoli otuva o təmah mətəu-inu suaru kəti əha ikin iətəm tətəgətun nak Uhgın tolkeikei. Itəmah nəkotəhrun suaru əha, mətəu nəutəh-

luaig lan məmə nətəmimi kotəruru. Itəmah nəsotəgətun-pəniən, kəni məuta-sisig e nətəmimi məmə ilah min kotəruru nitəu-pəniən.”

⁵³Nian İesu təmiet e nimə əha minətəliuək minatuvən, kəni nəgətun min rəha Lou mine Fərəsi min, niəməha təmol ilah. Təmətuəuin əha ikin əha, ilah kəməhuva məmə tikimir min rəhan. Kəni ilah kəməutərakipən e nəghatiən əskasik tepət kəm in ⁵⁴məmə okoteruh-to nəniən kəti rəhan u iətəm təsəhmenien.

Nəghatiən min rəha nem əskasikiən

(Mat 10:19-20,26-33; 12:32)

12 Kəni e nian əha, nətəmimi tepət kəməhuva kətiəh, ko kafin kəruru. Mətəu nətəmimi tınepət pik, kəni məutəhgi-əhgi rəkis ilah min. Kəni ko İesu tətuəuin mətəghati kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Itəmah, onəutətəu itəmah o is rəha Fərəsi min, is u in nolien rəhalah u rəhalah nəniən təuvir, mətəu nikilah tamikmik. ²Natimnati u iətəmimi tatol oneuən, Uhgın otəpanəfətigəm, tagəhag ikin. Kəni natimnati iətəm iətəmimi tətəhluaig lan, kəni Uhgın otəpanəfətigəm, nətəmimi okoteruh.¹

³Natimnati u nəutəni e napinəpuiən, nətəmimi okotətəu e nərauiə asoli. Kəni natimnati u nəutəni oneuən e nıpəgnəua nimə, nətəmimi kəpanotəni pətigəm əpə ihluə, nətəmimi rəfin okotətəu.

⁴“Rəhak min nətəmimi, iəkəni kəm təmah məmə, nəsotəginiən e nətəmimi

*11:46 “Nati figəm” u İesu tətəghati lan, in lou əlkələh min tepət pik rəha nətəm İsrəl.

†11:47 İesu tətəhi Fərəsi min mətəu-inu kəutəni məmə kəutisiai iəni aypən min. Mətəu ilah kəsotolien natimnati min u iəni min kəməutəni.

‡11:51 E Nauəuə Rəha Uhgın u e Oltestimin, Epil in iəni aypən agin, kəni Səkaraea, in naunun. Afin-to e Jen 14 mine 2Kron 24:22.

u kotəhrun nuhamuiən nipətītəmah, mətəu uərisig, ko kəsotol miniən nati kəti tərəh e təmah. ⁵Mətəu iəkəni pətīgəm kəm təmah iətəmi u təhruahru məmə onəkotəgin lan. Onəkotəkeikei motəgin e Uhgīn, mətəu-inu nian in otohamu suah kəti, in təhrun nərəki-pəniən in e nigəm asoli. Əuəh, nipəhriəniən, iəkəni kəm təmah məmə onəkotəkeikei motəgin e Uhgīn. ⁶Mənig əlkələh uəha kotəhmen e kəuviəguvehli u kos nəhmti lah məni əkəku əmə, mətəu Uhgīn təsaluiən agin e kəti. ⁷Sotəginian, mətəu-inu Uhgīn tolkeikei itəmah tapirəkis mənig min tepət. Nipəhriəniən, Uhgīn təmafīn məhrun vivi nəuanutəmah rəfin.^j

⁸“Iəkəni kəm təmah məmə, nəmə iətəmi tətəni pətīgəm e nəhmti nətəmimi məmə in rəhak kəti, kəni iəu Nəti İətəmimi, iəu min iəkəni pətīgəm e nəhmti nagelo min rəha Uhgīn məmə in rəhak iətəmimi. ⁹Mətəu nəmə iətəmi tətəni pətīgəm e nəhmti nətəmimi məmə in səniəmə məmə iətəmimi kəti rəhak, kəni iəu iəkəni pətīgəm e nəhmti nagelo min məmə suah u in səniəmə iətəmimi kəti rəhak. ¹⁰Kəni iətəmimi tətəni nəghatiən tərəh e Nəti İətəmimi, Uhgīn otəfəl rəkis rəhan təfəgə tərəh. Mətəu iətəmimi tətəghati rah e Narmin Rəha Uhgīn, ko Uhgīn təsafəl rəkisiən rəhan təfəgə tərəh.”^f

¹¹“Kəni nian kotiivi pətīgəm itəmah e nimə rəha nuhapuminiən, mine e nəhmti iərmənig min, mine nətəmi asoli min məmə okotiivi pətīgəm itəmah məutakil rəhatəmah nəghatiən, kəni nikitəmah otəsəhti pikien məmə onəkotəhro lanu motuhalpīn rəhalah nəghatiən,^k ¹²mətəu-inu e nian əhruahru əha, Narmin Rəha Uhgīn

otəgətun itəmah e nəghatiən nak onəkotəghati lan kəni motəni kəm lah.”

Nəghatiən əuhlin e iətəmi u rəhan nautə tepət mətəu rəhn-kapə tikə

¹³Kəni nətəmi min əha kəti tətəni = pən kəm İesu məmə, “İəgətun. Rəhak tatə tinimis rəkis. Pale, əni = pən kəm piak məmə otəuəri natimnati rəha tatə rəhatımlau məmə təfa rəhak nəuvein, u iətəm tatə təmələhu məmə rəhak.” ¹⁴Mətəu İesu tətəni kəm in məmə, “İəu kəti, iəu iəkikə e nətəligiən u rəhatəlau o nəuəriən rəhatəlau natimnati.” ¹⁵Kəni İesu tətəni = pən kəm lah məmə, “Onəutətəu vivi itəmah. Onəkotəsisig vivi e təmah məmə nəsotoliən məmə itəmah nəvərəs min, mətəu nəukəti nəmiəgəhiən təsisipəniən e nautə tepət.”^l

¹⁶Kəni tətəni nəghatiən əuhlin u məmə, “Suah kəti, rəhan nautə tepət, kəni rəhan nasumiən təuvir pik. ¹⁷Kəni mənəni = pən aru kəm in məmə, ‘?Kəsi, oiəkəhro əha rəueiu, mətəu-inu rəhak nimə min kinotəpəh nəhmeniən məmə iəkəfən nauəniən nəgək min ikin?’

¹⁸“Kəni in tətəni məmə, ‘Təuvir məmə iəkəlanu lan. İəkəmki rəkis nimə min u, kəni mol nimə asoli min nəuvein iətəm iahgin min nəuətīn. Kəni məlin = pən nəgək nauəniən, mine nautə min rəhak ikin. ¹⁹Kəni iəkəhrun nəniən aru kəm iəu məmə, rəhak natimnati tepət pəhriən təhmen o nu tepət. Kəni rəueiu əha iəkəmeig, mətəuən, mətəm-nim, kəni mətətəu nagieniən təuvir əmə lanu rəha nian rəfin.’

²⁰“Mətəu Uhgīn tətəni = pən kəm in məmə, ‘!Ik ialməli! İəu iəməfīnə nəmiəgəhiən u kəm ik, mətəu rəueiu əmə u lapin, iəkəkos rəkis, nəkimis. ?Kəni

^f12:10 Afin-to futnot min əpəha Mat 12:32 mine Mak 3:29.

^j12:7 Luk 12:24; Uək 27:34 ^k12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15

^l12:15 1Tim 6:9-10

okəhro e natimnati min u rəham ik nə-moriarun = pa tepət pik, kəni pəh otar-məniḡ e natimnati min əha?"

²¹ Kəni Iesu təməni məmə, "Uhgın otol əmə lanəha kəm nətəmimi u kəutori-arun nautə min tepət məmə rəhalah, kəni nikin təsəhti pikian noliən təuvir min u Uhgın tolkeikei."^m

Nəsotətəliḡ pikian e natimnati rəha niḡətətəmi

(Mat 6:19-21,25-34)

²² Kəni Iesu təməni kəm rəhan min nətəmimi məmə, "Mətəu-inu noliən əha, iətəni kəm təmah məmə, nəsotətəliḡ pikian e natimnati rəha nəmiəḡəhiən rəhatəmah məmə onəkotun nak, kəni məsotətəliḡ pikian e natimnati rəha niḡətətəmah məmə onəkəhuvən e nak. ²³ Nəsotətəliḡ pikian mətəu-inu nəmiəḡəhiən rəhatəmah tapirəkis nauəniən, kəni niḡətətəmah tapirəkis napən min rəha nuvəniən lan. ²⁴ Oteruh-to məniḡ min, ilah kəsotasumiən, kəni məsotəuləkian, kəni rəhalah nimə rəha nauəniən tikə, mətəu Uhgın in tətaugin ilah. !Mətəu Uhgın tolkeikei pik itəmah tapirəkis məniḡ min!

²⁵ "Nikitəmah təhti məmə rəhatəmah nətəliḡ pikian təhrun noliən rəhatəmah nəmiəḡəhiən təfəməh? !Kəpə! Noliən rəha nətəliḡ pikian təsəfinəiən auə kətiəh min e nəmiəḡəhiən rəhatəmah. ²⁶ ?Mətəu nəmə itəmah nəsotəhruniən noliən nati əkəku kəti tol lanəha, kəni təhro nəutətəliḡ pik e natimnati pišin pišin min e nəmiəḡəhiən rəhatəmah?

²⁷ "Nikitəmah təhti-to noliən rəha nəuginiḡi min u kəutəugin. Ilah kəsotoliən nati kəti, məsotəhliən rəhalah napən. Mətəu iəkəni kəm təmah məmə aupən, Kig Solomən, in iətəmimi rəhan nautə tepət, kəni rəhan napən

iətəm tatuvən lan, ilah kotəuvir mo-tapirəkis. Mətəu nəugi niḡi əpnapin min kotəuvir tapirəkis agin rəhan napən. ²⁸ Nəuginiḡi min əha kəutəhtul o nian kətiəh əmə, kəni olauig, kuvan e niḡəm, mətəu Uhgın in tatol ilah kotəuvir pik. ?Kəni nikitəmah təhti məmə in otəfinə napən kəm təmah uə kəpə? !Əuəh! Rəhak nətəmimi, rəhatəmah nəhatətəiən təkəku agin.

²⁹ "Təsəuviriən məmə nikitəmah təhti pik natimnati o nəmiəḡəhiən rəhatəmah, kəni nian rəfin nautəsəl e nauəniən niḡtəmah mine nəmmimiən nimtəmah. ³⁰ Nikitəmah təsəhti pikian natimnati min əha, mətəu-inu nətəm kəsotəhatətəiən e Uhgın, ilah kəutəsəl e natimnati min əha. Rəhatəmah Tatə in təhrun natimnati iətəm nəkotəkeikei motos o nəmiəḡəhiən rəhatəmah. ³¹ Mətəu onəkotətəliḡ pik əmə e natimnati rəha Narməniḡiən Rəha Uhgın motol təhtul aupən e nəmiəḡəhiən rəhatəmah, kəni in otəfinə min kəm təmah natimnati min rəha nəmiəḡəhiən u ikinu e nəhue niftəni.

³² "Nəsotəḡiniən, itəmah rəhak min siḡsiḡ itəmah təkəku əmə, mətəu-inu Tatə rəhatəmah nikin tətəḡiən pik o təmah məmə onəkotətiḡ aḡḡəl rəhan narməniḡiən, kəni in oteh vivi itəmah, kəni onəkotarməniḡ itəmah min. ³³ Onəkotəfətiḡəm rəhatəmah natimnati nətəmimi kotos nəhmtin, kəni motəfən məni kəm nanrah min. Nian nəkotol təuvir lanu, in təhmen məmə ikin nautə rəhatəmah otətəməhli ikin ko təsərahien nian kəti, kəni itəmah onəkotələhu pən rəhatəmah natimnati iətəm təuvir əpəha e negəu e neai iətəm ko təsikəiən. Kəni ikin əha, ko nakləh min kəsotərəkiniən, kəni ko uvni min kəsotərəkiniən natimnati min əha.ⁿ ³⁴ Iətəni lanu mətəu-inu, ikin

pəhruvən rəhatəmah natimnati təuvir min kəutəmähli ikin, kəni nikitəmah otəkeikei məhti-əhti natimnati min əha ikin əha.”

**Nətəmimi rəha Iesu okotəkeikei
mautol əpenə rəhan nuvaiən**

³⁵ Kəni Iesu təməni məmə, “Nian min ərəfin, onəutəhtul maru, təhmen e iətəmi təfən napən rəha uək, meargin rəhan kətəuti, kəni masiəpən e rəhan nəuanisiə nian rəfin.^o ³⁶ Onəkotəkeikei motəhmen e noluək min rəha iərməniğ kəti təmsipən e lafet kəti rəha marit kəti. Kəni nian in təmuva məhti-əhti doə, kəni əmeiko, ilah koterəh e doə məmə otuvən imə. ³⁷ Noluək min u kəutair mətəhtul maru nian iərməniğ tətuva, ilah kəmotəh kəni motos nəuviriən rəha iərməniğ. Nipəhririən u iəkəni kəm təmah məmə, in otuvən e napən rəha uək, kəni mauin e lah məmə okəhuva motəharəg, kəni in oteh vivi ilah kəni maugin ilah. ³⁸ Kəni nəmə iərməniğ otətəva lapin e napinəpuin, uə e nian mənig nətəkəkə lan, mətəu noluək min kəutair mautol əpenə əmə, kəni in otol təuvir ağin kəm lah. ³⁹ Kəni itəmah nəkotəkeikei motəhrun məmə, nəmə suah kəti təhrun nian əhruahru iətəm iakləh otuva e rəhan nimə məmə otakləh, kəni ko in təsapiliən, in otətəhtul maru mateh vivi rəhan nimə məmə iakləh otəsuvaiən imə.^p ⁴⁰ Kəni itəmah, nian rəfin nəkotəkeikei mətəhtul maru mətəu-inu iəu Nəti Iətəmimi iəkuva min e nian iətəm itəmah nəsotəhruniən.”

⁴¹ Kəni Pitə təməni = pən kəm in məmə, “Iərməniğ. ?Nəghatiən əuhlin u nətəni rəhatiməh əmə, uə rəha nətəmimi ərəfin?”

⁴² Kəni Iərməniğ tənə məmə, “?Pəh u in ioluək kəni meinatig min matol rəhan uək e nian min rəfin e noliən iətəm təuvir? ?Kəni iərməniğ kəti otəfəri pəh otuva iətəmi asoli rəha noluək min e nimə rəhan məmə in təuəri nauəniən nig noluək min rəfin e nian əhruahru rəhan? ⁴³ Kəni nian iərməniğ rəha suah kəha titəlig = pa, kəni meruh məmə in tatol vivi rəhan uək, kəni in otol təuvir kəm ioluək əha. ⁴⁴ Nipəhririən iəkəni kəm təmah məmə, iərməniğ in otəfəri ioluək əha tuva mol iətəmi asoli lan məmə in otərməniğ e natimnati rəfin rəhan.^q ⁴⁵ ?Mətəu nəmə ioluək u nikin təhti məmə, ‘Rəhak iətəmi asoli təsuvaiən nuvəh. Ko təsuva uəhaiən.’ Kəni ioluək əha tinətuəuin minatoh noluək min nipətan mine nəman, kəni muvən mətəuən mətəmnim mətəpis. ?Kəni iərməniğ otol nak? ⁴⁶ Iərməniğ rəha suah u otitəlig = pa ohni e nian kəti iətəm in təsəhruniən kəni məsəhtul maruiən ohni. Kəni iərməniğ otəfən nalpiniən asoli kəm in, kəni in otəfən in tuvən matig ilah nətəmi min u kəsotolien rəhan nəghatiən.^f

⁴⁷ “Ioluək əha iətəm tinəhrun rəkis nəghatiən rəha iərməniğ rəhan, mətəu in təsəhtul maruiən məmə otol uək min əha, kəni okoh in tətəu nahməiən.^s ⁴⁸ Mətəu ioluək iətəm in təsəhruniən nəghatiən min rəha iərməniğ, kəni in matol natimnati iətəm in təsəhruahruin iətəm in otəkeikei mos nalpiniən ohni, kəni okoh mətig ioluək u. Iətəmimi u Uhgın tətəfən natimnati tepət kəm in, in otəkeikei mol natimnati tepət. Kəni iətəmimi u kətələhu = pən natimnati tepət e nəhlmin, okətapuəh e natimnati tepət ohni.”^t

^o12:35 Mat 25:1-13 ^p12:39 Mat 24:43-44; 1Təs 5:2 ^q12:44 Mat 25:21,23

^r12:46 Mat 24:45-51 ^s12:47 Jem 4:17 ^t12:48 Mat 10:34-36

Iesu tatol nətəmimi kəutəuəri ilah min

⁴⁹ Kəni Iesu təməni məmə, “Təmuva məmə iəkəhlman e nigəm e nəhue niftəni, kəni nəmə rəueiu əha nigəm əha tinatuəu rəkis, kəni nikik tagiən. ⁵⁰ Nian əskasik kəti otuva e rəhak nəmiəgəhiən, təhmen e nolien bəptais kəti, kəni nikik tətəhmə lan mətəuarus otol naunun. ⁵¹ ?Nikitəmah təhti məmə iəmuva u məmə iəkələhu nəməlinuian e nəhue niftəni? !Kəpə! İəməsuvaiən məmə iəkələhu nəməlinuian, mətəu iəmuva məmə iəkol nətəmimi kotaiu atiti. ⁵² Kəni rəueiu əha, nəmə nətəmimi faif e lahuənu kəti, kəni okotəuəri ilah min, kişil oklahi keiu, kəni keiu okuahi kişil. ⁵³ Tatə mine nətın iərman okətəurah o lau min. Kəni məmə mine nətın pətan, okətəurah o lau min. Kəni pətan mine uhun, okətəurah o lau min.”^w

Nətəmimi okotəkeikei motəhrun nəmtətian min

(Mat 16:1-4; Mak 8:11-13)

⁵⁴ Kəni in təməghati min kəm nimənin nətəmimi mətəni məmə, “Nian nəkotəruh nimali nəpuə min okotəri, kəni nəkotəni uəhai əmə məmə otəfuv, kəni otol pəhriən. ⁵⁵ Kəni nian nəkotəruh niuig notəsuvəhiən tol nauğin,[§] nəkotəni məmə okəpiapei, kəni otol pəhriən. ⁵⁶ !Ei! !İtəmah nəfaki eiuə min! İtəmah nəkotəni məmə nəkotəhrun pik natimnati min, kəni motəhrun nehian niftəni mine neai, kəni nəkotəhrun məmə nian otuva lanəha, kəni otol pəhriən lanəha. ?Mətəu təhro

nəsotəhrunian nipəti nəmtətian min iətəm nauteruh əha rəueiu?

⁵⁷ “?Təhro nəsotitəpənian suaru iətəm təhruahru məmə onəkotohtəu = pən? ⁵⁸ Nian suah kəti otələs ik nəkian e kot, kəni e nian natuəliuək e suaru, kəni təuvir məmə nəkaupən məghati kəm in muəni-vivi rəhatəlau nərahian. Nəmə nəsuolien, kəni otələs ik mian e kot, kəni iətəmi asoli rəha kot otegəhan = pən lam e nəhlmi polis, kəni otələs ik muvən masisig lam e kaləpus. ⁵⁹ İətəni kəm ik məmə, nəmə tol lanəha, ko nəsiətian e kaləpus mətəuarus nəkəkeikei mətəu e məni rəfin ağin o nalpinian rəham.”^w

Nətəmimi okotəkeikei motəuhlin ilah e rəhalah nolien tərəh min

13 Kəni e nian əha, nətəmimi nəuvein kəməhuva motəni = pən kəm Iesu məmə nətəm Kaləli nəuvein kəutə natimiəgəh min məmə okotol sakrifais lan kəm Uhgın, əmeiko, soldia min rəha kəpmən u Pailət kəməhuva motəhamu ilah, kəni nira natimiəgəh min mine nira nətəmimi min kəmotaiu motol əmə kətiəh.**
² Kəni Iesu təməni = pən məmə, “?Təhro? ?Nikitəmah təhti məmə nərahian əskasik rəha nətəm Kaləli əha məmə inkonu ilah kotərah pik tapirəkis ərəfin nətəm Kaləli?^x ³ !Kəpə! İətəni kəm təmah məmə təsolian lanəha. Mətəu okəmə itəmah min nəsotəuhlinian itəmah e nolien tərəh min rəhatəmah, kəni itəmah min onəkohmis. ⁴ ?Kəni təhro e nətəm Sailoam eitən əpə nimə əfəməh təməmei

§12:55 Nəghatian Kris əhruahru tətəni məmə, “Nian nəkotətəu nimətəgi iətəm tatsipesi,” mətəu-inu əpəha İsrəl, nəpiapeian tətərisig e nimətəgi iətəm tatsipesi.

**13:1 Nətəm İsrəl kəmotəuit o nimisian rəha nətəmimi min əha mətəu-inu ilah kəutətiğ e Nimə Rəha Uhgın u tasim, kəni mautol nati Lou tətəni.

^u12:50 Mak 10:38-39

^v12:53 Maeka 4:6

^w12:59 Mat 5:25-26

^x13:2 Jon 9:2

məharəg-ərain ilah kohmis? ?Nikitəmah təhti məmə nəmiəgəhiən rəhalah tərəh tapirəkis nətəmimi rəfin əpəha Jerusiləm? ⁵!Kəpə! İətəni kəm təmah məmə təsolian lanəha. Mətəu nəmə itəmah nəsotəuhlinian itəmah e nolian tərəh rəhatəmah, kəni itəmah min onəkohmis.”

⁶Kəni təməni nəghatien əuhlin u məmə, “İətəmimi kəti təmərfəi nigə kəti e nasumien rəhan, nərgin u fik. Kəni nian nu min nəuvein təmuva minuvən rəkis, kəni suah u təmuvən nian tərət mətəsəl e nəuan nigə u, mətəu-inu təsəuəian. ⁷Kəni in təməni = pən kəm suah u tateh nasumien məmə, ‘Eruh-to. İəmuva mətəsəl e nəuan nigə minos nu kisil, mətəu iəseruhien nəuan nigə kəti mine. Əuahli rəkis. Təsəuvirien məmə təhtul pəsig e niftəni rəha nasumien.”^y ⁸Kəni suah u iətəm tateh nasumien tənə = pən kəm in məmə, ‘İətəmi asoli, upəh-to pəh tos min nu kətiəh. Kəni iəkəl niftəni mitəlau e nəukətin, kəni masiru lan məmki = pən niftəni təuvir.^z ⁹Kəni nəmə təuə e nu əha ikin, kəni ko təuvir. Mətəu nəmə kəpə, ik nəkəhrun nətei rəkisien.”

İesu təmol vi pətan kəti e Sapət

¹⁰Kəni e Sapət kəti, İesu təmətəgətun nətəmimi əpəha e nimə rəha nuhapuminian. ¹¹Kəni pətan kəti əha ikin narmin tərəh tətətig lan e nu eitən, kəni tatol məmə nəmtahn tatekəu e nian rəfin, kəni məsəhtul əhruahruian. ¹²Kəni İesu təməruh in, kəni in təmauin lan məmə otuva ohni, kəni tənə = pən kəm in məmə, “Pətan. İəu iatitəs rəkis rəham nimisien, ko təsaskəlimiən ik.” ¹³Kəni İesu təmələhu = pən nəhlmin lan,

kəni əmeiko, təməhtul əhruahru minəuvir, kəni minətəni-vivi Uhgən.

¹⁴Mətəu iətəmi asoli rəha nimə rəha nuhapuminian, nikin təmahmə məmə inko İesu təmol vi pətan u e nian rəha Sapət. Kəni in təməni = pən kəm nətəmimi məmə, “Nian sikis rəhatəmah o nolian uək lan. Nəkotəhrun nəhuvaian e nian min əha məmə in otol vi itəmah lan, mətəu e nian rəha Sapət, onəsəhuvaian lan.”^a

¹⁵Kəni İərməniğ təməni = pən kəm in məmə, “!İtəmah nəfaki eiue min! ?Pəh u ikinu e nikitəmah e nian rəha Sapət, kəni təsitisien rəhan kau uə togki u təməhrain, kəni masig muvən tənim nəhu? !Kəpə! İtəmah min nau-tol lanəha.^b ¹⁶Mətəu pətan əha, in nəuaniləuis kəti rəha Epraham, u Setən təməlis o nu eitən. Kəni təhruahru əmə iəu iəkəkeikei mitəs kəni mosmiəgəh in e nian rəha Sapət.” ¹⁷Kəni nəghatien rəha İesu təmol rəhan tikimər min kəmotaulis. Kəni nətəmimi rəfin, nikilah tagien o uək təuvir agin min iətəm İesu tatol ilah.

İesu təməni nəghatien əuhlin keiu e Narməniğien Rəha Uhgən

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸Kəni İesu təməni məmə, “?Narməniğien Rəha Uhgən in təhmen e nak? Pəh iəkəni nəghatien əuhlin kəti məmə otəgətun itəmah e Narməniğien Rəha Uhgən. ¹⁹Nəua nigə kəti u nikitin natiəkəku agin u tətəgətun = pən Narməniğien Rəha Uhgən.”^{††} Kəni suah kəti tərfei e rəhan nasumien. Kəni nikitin teviə mol iahgin, kəni məniğ ilis min kəhuva motol = pən nimaalah e nəhlmin min.”

^{††}13:19 Nəghatien Kris tətəni məmə, “nikiti mastət.” Mastət in nigə kəti u nikitin in natiəkəku. Tateviə əpəha İsrəl, mətəu tikə əpəha Nitiəni.

^y13:7 Luk 3:9 ^z13:8 2Pitə 3:9,15 ^a13:14 Eks 20:9-10; Dut 5:13-14

^b13:15 Luk 14:5

²⁰ Kəni təməni min məmə, “?Iətəgətun Narməniğən Rəha Uhgın məmə in təhmen = pən e nak? ²¹ In təhmen = pən e is nəuan nəuətin iətəm pətan kəti tətalkin flauə e pesin asoli, kəni təhgi flauə rəfin tətasisi matol iahgin.”

Təuə əkəku

(Mat 7:13-14,21-23)

²² Nian Iesu təmətaliuək matuvən Jerusiləm, kəni mətəgətun nətəmimi e nəhrənu asoli min mine lahuənu min. ²³ Kəni suah kəti təmətapuəh ohni məmə, “?Iərməniğ, nətəmimi nəuan nəuvein əmə iətəm Uhgın otosmiəgəh ilah?”

Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, ²⁴ “Iəkəni kəm təmah məmə onəkotəkeikei motalkut pik məmə nəkəhuvən pən e namtəhluə u iətəm natiəkəku tatuvən e negəu e neai, mətəu-inu nətəmimi tepət okotalkut məmə okəhuvən imə, mətəu ko kəsəhuvəniən. ²⁵ Mətəu o nian kəti, iərməniğ rəha nimə əha in otəhtul masisig e rəhan doə. Kəni itəmah u nəşəhuvaiən əha imə e nīkulu iətəm natiəkəku, onəkəutəhtul ihluə mətəhti-əhti nīkulu mətəni məmə, ‘Pale, Iərməniğ. !Erəh e doə o timah!’ Mətəu in otəni məmə, ‘Iəkəruru agin itəmah.’ ²⁶ Kəni itəmah onəkotəni məmə, ‘Iərməniğ, kitah kəmotəuən pəti, kəni ik nəməgətun itimah əpəha imatimah ikin.’ ²⁷ Mətəu in otəni = pinə məmə, ‘Iəu iətəni kəm təmah məmə iəkəruru agin itəmah. Itəmah rəfin nətəm nəkotərəh agin. !Əhuvən əpəha isəu ohniəu!’^d

²⁸ “E nian əha itəmah onəkoteruh Epraham, mine Aisək, mine Jekəp, mine iəni əupən min kəutatig e negəu e neai iətəm Uhgın tətərməniğ lan, mətəu itəmah onəkəutəhtul ihluə kəni okəraki pətiğəm e təmah, kəni onəkotasək, mautigət-ərain nəhluvtəmah, mətətəu tərəh.^e ²⁹ Kəni nətəmimi okotsipən e nīkalin min rəfin rəha nəhue niftəni, məmə okəhuvən motəharəg motəuən e negəu e neai iətəm Uhgın tətərməniğ lan.^f ³⁰ Kəni təuvir məmə nəkotəhrun məmə, nətəmimi nəuvein iətəm kəutəhuərisig okəhuva motəhtul əupən. Kəni nətəmimi nəuvein u kəutaupən, ilah okəpənəhuərisig.”^g[‡]

Herot təmolkeikei məmə in otuhamu Iesu

(Mat 23:37-39)

³¹ Kəni e nian əha, Farəsi min nəuvein kəməhuva motəni = pən kəm Iesu məmə, “Təuvir məmə onəkiet uəhai əmə u ikinu matuvən, mətəu-inu Herot Antipas tolkeikei məmə otuhamu ik.”

³² Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Herot Antipas in iol ekəu-ekəu, təhmen e kuri rəpin. Əhuvən motəni = pən kəm in məmə iəu iətəni məmə, ‘Eh-to. Nian əkuəkir əmə əha ikin tətətiğ iətəm iəu iəkəhgi pətiğəm narmin tərəh min e nətəmimi, kəni matol vivi nīmisiən rəha nətəmimi, kəni uərisig e nian kisil lan, kəni iəköl naunun e rəhak uək.’

³³ “Nati əpnəpin Herot təməni lanəha, mətəu iəu iəkəkeikei mətətuə = pən rəhak suaru matuvən u rəueiu, mine oləuig, mine oniəh muvən miet pən

[‡]13:30 Nətəm Isrel, nīkilah təhti məmə ilah kəutəhtul əupən e nətəmimi ərəfin. Kəni nīkilah təhti məmə Nanihluə min kotərəh əmə. Mətəu Iesu təni məmə nətəmimi tepət rəha Isrel okəsəhuvəniən e negəu e neai, kəni Nanihluə min tepət, ilah okəhuvən e negəu e neai.

^c13:25 Mat 25:10-12 ^d13:27 Sam 6:8 ^e13:28 Mat 8:11-12

^f13:29 Sam 107:3 ^g13:30 Luk 14:9; Mak 9:35; 1Kor 4:9; Mat 20:8

Jerusilēm. Ikin əha əhruahru iətəm okotəkeikei kisiai iəni min ikin. Mətəu Jerusilēm əmə, kətuhamu iəni min rəha Uhgın ikin.

³⁴“!Əui kəsi, nətəm Jerusilēm, nətəm Jerusilēm! Itəmah nəutohamu iəni min rəha Uhgın, kəni nətəmimi nətəm Uhgın təmahlı = pa kəm təmäh, nəutahtımu ilah e kəpiel apın, inəha nətəmimi u rəha Uhgın nətəm kautos nəghatiən rəhan. Nian tepət iətıgaru əfəmäh e nəhlmək məmə iəkos vivi itəmah, təhmen = pən e mənıg iətəm tətuu nenətin min e nıkəuvkəuvin, mətəu nıkıtəmah təsag-iəniən, kəni mətəpəh iəu. ³⁵Otafu-to. Uhgın tınəpəh itəmah, rəhatəmah nımə nərahıən otələs, kəni nati tikə ikin. Kəni iəkəni kəm təmäh məmə, nati əha in nıpəhrıənıən mətəu-inu onəsoteruh minıən iəu mətəuərus nəkotəni məmə, ‘!İərmənıg Uhgın tətətig ilau suah u iətəm tətıva e nərgın.’”^h

Iesu təmuvən əpəha ima Farəsi kəti ikin

14 E nian e Sapət kəti, Iesu təmuvən e nımə rəha iətəmi asoli kəti rəha Farəsi min məmə otəuən, kəni nətəmimi kəmauteruh vivi in məmə otol-to nak.

²Kəni inəha Iesu tətətəharəg ikin, suah kəti tatımis e nımısıən u nıpətın tətəsisi, in tətəharəg iükır əmə ohni.

³Kəni Iesu tətətapuəh o nəgətun min rəha Lou mine Farəsi min məmə, “?Təhro? ?Lou tətəgəhan məmə suah kəti otol vivi nətəmi kəutohmıs kotəhrun nəmiəgəhiən min e Sapət, uə Kəpə?”ⁱ

⁴Mətəu ilah kəsotəniən nati kəti mine. Kəni Iesu təmos suah u, mol nıpətın təuvır min, kəni mahlı = pən tətıvən.

⁵Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “?Nəmə itəmah kəti, rəhan suakəku, uə rəhan kau otıuvıg = pən pikın e nımıl

asoli e Sapət, kəni in otəhro? In otəkeikei mıtən mələs rəkıs uəhai əmə. ?Pəh u e təmäh otəsoliən lanəha?”^j ⁶Kəni rəhalah kəti nəghatiən təmıkə məmə okotəni.

⁷Kəni Iesu tətəh nətəmimi nəuvein iətəm kəmauın e lah o nauəniən, kəni kəməhuva imə kəni motitəpın ikin min rəha nısiəiən məmə okotəharəg = pən ikin. Kəni təməni = pən kəm lah məmə,

⁸“Nəmə iətəmi tətəuın lam məmə onəkıva o nauəniən rəha marıt, kəni nəsuvenıən məharəg pıpım ikin təuvır ikin maupən. Məta suah kəti in tepət mapırəkıs ik tuva,^k ⁹kəni iətəmi asoli rəha nımə otəni kəm ik məmə, ‘Agım. Pəh suah u in otəharəg u ikinu.’ Kəni onakaulıs mətəu-inu onəkəkeikei meıuəıu məharəg ləhtəni əgin ikin nısiəiən tikə ikin. ¹⁰Mətəu nəmə suah kəti taun lam məmə nəkuvən mauən e nauəniən kəti, kəni təuvır məmə nəkıtəpın ikin nısiəiən tikə ikin. Kəni ko, nəmə iətəmi asoli rəha nımə tuva, kəni in otəni kəm ik məmə, ‘Rəhak iətəmimi, uvən məharəg əha ilıs, ikin təuvır ikin.’ Kəni inu otləfəri nərgəm e nəhmtı nətəmi rəfin əha imə. ¹¹Iəkəni lanu mətəu-inu iətəmi tətəfəri aru in məmə otıva iətəmi asoli, Uhgın in otosıahu in. Mətəu iətəmimi tətəsıahu aru in, Uhgın otəfəri matol iətəmi asoli lan.”^l

¹²Kəni Iesu təməni = pən kəm iətəmi asoli rəha nımə u məmə, “Nəmə natol nauəniən asoli kəti e nərauıə uə lapın, təsəuvırıən məmə nəkəuın e ik min nəuvein, mine pıam min, mine nımənin min rəham, mine nətəmi rəhalah nautə tepət u kəutatıg təlau lam. Nəmə natol lanəha, kəni məta, ilah min okotəuın lam məmə nəkuvən motəuən itəmah min ilah, kəni ilah okotalpın nati nəmol kəm lah. ¹³Mətəu nian na-

^h13:35 Sam 118:26; Mat 21:9; 23:39; Mak 11:9-10; Jon 12:13 ⁱ14:3 Luk 6:9

^j14:5 Mat 12:11; Luk 13:15 ^k14:8 Prov 25:6-7 ^l14:11 Mat 23:12; Luk 18:14

tol nauəniən kəti, onəkəkeikei mauin e nanrah min, mine nətəmi nipəti lah nəu-
vetin tərəh, mine iəhlkin rah min, mine
nətəmi nəhmtilah tərəh, məmə okəhuva
nəkaugin ilah. ¹⁴ Kəni Uhgın in otətuati
e rəhan nəuvirien kəm ik, mətəu-inu ko
ilah kəsotalpin aginiən nati nəmöl kəm
lah. Mətəu e naunon nian, nian nətəm
kotəhruahru okotəmiəgəh min, Uhgın
otətəu ik lan.”^m

Nəghatiən əuhlin e nauəniən asoli

(Mat 22:1-10)

¹⁵ Kəni ilah kəti əha ikin e
nauəniən təmətəu nəghatiən əha, kəni
təməni = pən kəm Iesu məmə, “Təuvir
pik o iətəmiimi u otuvən əpəha e negəu
e neai ikin Uhgın tətərməniğ lan, kəni
mauən e nauəniən asoli rəhan.”ⁿ

¹⁶ Mətəu Iesu təməni = pən kəm in
məmə, “Nian kəti, suah kəti təmöl
nauəniən asoli kəti rəhan, kəni mauin
e nətəmiimi tēpət məmə okəhuva mo-
tauən pəti ilah min. ¹⁷ Kəni e nian rəha
nauəniən, in təmahlı = pən rəhan iol
əhrui məmə otuvən məni pətiğəm kəm
nətəmiimi u təmauin rəkis e lah. Kəni
təmuven məni = pən kəm lah məmə,
‘Əhuva-tə motauən, inol əpenə-penə
rəkis e nauəniən.’ ¹⁸ Mətəu ilah rəfin kə-
motəpəh nuvəniən motəni məmə ko kə-
suvaieən. Kəti təmaupən məni kəm in
məmə, ‘Pale. Əni = pən-to kəm rəham
iətəmi asoli məmə ko iəsuvnəiən mətəu-
inu, iəmos əmə nəhmti niftəni kəti, kəni
iəkəkeikei muven meruh.’

¹⁹ “Kəni kəti min təni məmə, ‘Pale.
Əni = pən kəm rəham iətəmi asoli məmə
ko iəsuvnəiən mətəu-inu iəmos əmə
nəhmti kau ten rəha niuvien kat, kəni
iəkəkeikei muven meh pipim rəhalah
min uək.’

²⁰ “Kəni kəti min təni məmə,
‘Əni = pən kəm rəham iətəmi asoli
məmə ko iəsuvnəiən mətəu-inu, kəmit
rəhak pətan kəhuva lahuənu u rəueiu.”^o

²¹ “Kəni iol əhrui təmuva məni = pən
kəm rəhan iətəmi asoli. Kəni iətəmi asoli
u nikin təmahlı pik, kəni təməni = pən
kəm rəhan iol əhrui məmə, ‘Uvən uəhai
e suaru mine ikin min nəuvein e taun
meruh nanrah min, mine nətəmi nipəti
lah min tərəh, mine nətəmi nəhmti lah
tərəh, mine nətəmi nəhlkilah tərəh, kəni
mit ilah məhuva.’

²² “Kəni in təmöl nati rəhan iətəmi
asoli təməni, kəni nian in təmitəliğ = pa
məni = pən kəm rəhan iətəmi asoli
məmə, ‘Iətəmi asoli. İəu inol rəkis natim-
nati min iətəm ik nəməni məmə iəköl,
mətəu nauəniən tēpət əhanəh əha ikin,
kəni nimə təhmen e nətəmiimi nəuvein
min.’

²³ “Kəni iətəmi asoli təməni kəm
ioluək məmə, ‘Kəni ko uvən e suaru,
mine ikin min rəfin ihluə e taun, kəni
muven muh nikilah məmə ilah okəhuva
imə, məmə nimə u rəhak otəkeikei məri.

²⁴ Mətəu iəkəni kəm ik məmə nətəmi iə-
maupən mauin e lah, ko kəsotun askəu-
vinien nauəniən nəuvin rəhak.”

Suaru o nitəu-pəniən Iesu

²⁵ Nımənin nətəmiimi tēpət
kəmautəhuərisiğ e Iesu e suaru. Kəni
nian in təmeirair məni = pən kəm lah
məmə, ²⁶ “Nəmə suah kəti tolkeikei
məmə otuərisiğ lak, in otəkeikei mol iəu
iəkəhtul aupən e rəhan nəmiəgəhiən.
In otəkeikei molkeikei pik ağin iəu,
mapirəkis rəhan tatə mine mamə mine
rəhan pətan mine nətın min mine
pian min mine nəuvinin min, mine in

əhruahru min.[¶] Kəni nəmə təsolian lanəha, ko in təsəhmenian məmə otuva rəhak iətəmimi.^p ²⁷ Kəni nəmə iətəmimi kəti təsələsian rəhan nigı kəluau mıtəu = pa iəu, ko in təsəhmenian məmə in otuva mol rəhak iətəmimi lan.

²⁸ “Nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə tol nimə asoli kəti u təfəməh, in otaupən məharəg meruh rəhan məni rəha natimnati min məmə təhmen uə kəpə. ²⁹ In tatol lanəha mətəu nəmə in təsaupənian meruh məni ohni, kəni in otətuəuin mətələhu nəkəti^{§§} nimə əmə, nəmə təsolian naunun lan, kəni nətəmi rəfin u kəhuva moteruh kəni motaləh lan motəni məmə, ³⁰ ‘Otafu-to. Suah əpəha təmol nimə kəni məsol rəfinian.’

³¹ “Kəni nəmə kig kəti, rəhan nətəm kəutəluagin ilah ten-tausin əmə, mətəu tətətəu məmə kig pisin kəti min rəhan nətəm kəutəluagin ilah tuenti-tausin tətəu məmə okuəluagin, ko təsuvən uəhəian mə otəluagin. In otaupən məharəg mətəlig lan məmə təhrun nehpuhian, uə kəpə. ³² Nəmə təhrun məmə ko təsehpəhian, in otəkeikei mahli = pən nətəmi nəuvein kəhuvən moteh rəhan min tikimir nian in isəu əhanəh, məmə okotol nəməlinuian. ³³ Kəni təhmen əmə, nəmə itəmah kəti in təsol əpenə-pənəian məmə otəhlman e natimnati rəhan məmə tuva muərisig lak, ko in təsuvaian mə rəhak iətəmimi.”

³⁴ Kəni Iesu təmol naunun e nəghatian rəhan kəm nətəmimi e suar məmə, “Sol in nati təuvir kəti, mətəu nəmə narfuian rəhan tikə, ko nati tikə mə ko tol məmə in otəuvir min.^{*q} ³⁵ Kəni ko kəsolian nati təuvir kəti lan, kəni nətəmimi okotəraki əmə lan. Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig, otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatian min u.”

Nəghatian əuhlin e sipsip iətəm təməluai

(Mat 18:10-14)

15 E nian əha, nətəmimi tepət nətəmi kautos məni rəha takis, mine nətəmimi min tepət u iol təfagə tərəh min, kəməhuva məmə okotətəlig e Iesu.

² Kəni Farəsi min mine nəgətun min rəha Lou kəməutəni nıkalı Iesu o nətəm iol təfagə tərəh min əha, məutəni məmə, “Suah əha, nıkin tagian əmə məmə nol təfagə tərəh min kəutəhuva ohni, kəni məutəuən pəti.”^r

³ Kəni əmeiko Iesu təməni nəghatian əuhlin kəti məmə, ⁴ “Inu nıpəhrionian, uə kəpə. Nəmə itəmah kəti rəhan sipsip ilah uan-hanrit, kəni kətiəh təluai, kəni tupəh nainti-nain kəutan ikin təpiə ikin məutəuən, kəni muvən məsal e sipsip u təməluai mətəuərus məkeikei meruh.^s

⁵ Nian in təməh, kəni in təməfəri mələs, kəni nıkin təmagian. ⁶ Kəni nian in təmiet = pa lahuənu, in otəkeikei mauin e in min nəuvein, mine nətəmimi min u

[¶]14:26 Nəghatian Kris əhruahru tətəni məmə, iətəmi tolkeikei məmə otuərisig e Iesu, in otəkeikei məməki e rəhan min. Mətəu nıpəti nati u məmə, kitah okotolkeikei kitah min, mətəu okotəkeikei mautolkeikei pik agin Iesu.

^{§§}14:29 Nəghatian u “nəkəti,” tətəghati e kəpiel min iətəm kətaupən kətələhu o nolian nimə.

^{*}14:34 Sol rəha nətəmimi e nian əha, in təmol filəh-filəh e nati pisin pisin u rəhalah nətəhianian tikə. Kəni nian nəuvein, nəmə nəhu tatol filəh-filəh e sol, kəni ko narfuian tiet. Mətəu sol rəhatah u rəueiu təsolian lanəha. In tarfu əmə lanko.

^p14:26 Luk 9:23 ^q14:34 Mat 5:13; Mak 9:50 ^r15:2 Luk 5:30

^s15:4 Esik 34:11,16; Luk 19:10

kəutatig ilah min, kəni mənɪ = pən kəm lah məmə, ‘Əhuva. Pəh kotagiən pəti, mətəu-inu iəmeruh min rəhak sipsip u təməluei.’”

⁷Nian Iesu təmənɪ rəkis nəghatiən əuhlin u, kəni mənɪ = pən kəm lah məmə, “Kəni iəu iəkəni kəm təmäh məmə, əpəha e neai otəhmen əmə lanəha. Nəmə iol təfagə təräh kəti titəlig e rəhan nətəligiən muva o Uhgɪn, kəni nəgiənɪən asoli əpəha ilis e negəu e neai o suah u otepət, mapirəkis nəgiənɪən o nətəmimi nainti-nain u nikilah təhti məmə kotəhruahru məsotoliən nati kəti təräh iətəm okotəkeikei mohtəlig e nətəligiən rəhalah ohni.”†

Nəghatiən əuhlin e mənɪ təmikə

⁸Kəni Iesu təmatig məghati min məmə, “?Nəmə pətan kəti rəhan mənɪ ten kəmöl e silfə, kəni məruru kətiəh, kəni in otol nak? In otasiə, kəni maiəh məsal vi əha imə mətəuarus meruh. ⁹Kəni nian in təmeruh mənɪ əha, in otəuin e in min nəuvein mine nətəmimi min u kəutatig ilah min, mənɪ məmə, ‘Əhuva pəh kotagiən pəti mətəu-inu iəmeruh rəkis rəhak mənɪ əpələ təmikə.’”

¹⁰Nian Iesu təmənɪ rəkis nəghatiən əuhlin u, kəni mənɪ = pən kəm lah məmə, “Iəu iəkölkeikei məmə iəkəni kəm təmäh məmə, təhmen əmə min lanəha, nəgiənɪən asoli e nəhmti nəgəlo min əpəha ilis e neai, nian iol təfagə təräh kəti titəlig e nətəligiən rəhan matuvən o Uhgɪn.”

Nəghatiən əuhlin e nəti suah kəti iətəm təməluei

¹¹Kəni Iesu təmətəkeikei mətənɪ məmə, “Suah kəti, nətin iərman keiu.

¹²Iətəm təkəku lan tənɪ = pən kəm timiləu, ‘Tatə. Əuəri nautə min rəham, kəni məfa rəhak u rəueiu.’ Kəni timiləu təuəri rəhan natimnati kəni məfən kəm lau.

¹³“Kəni təsuvəhiən, nətin iətəm təkəku tos rəhan muvən mətəuati lan kəni mos mənɪ lan, kəni miet imalah ikin muvən e nitənɪ pisin kəti min isəu. Kəni mol rəhan mənɪ mərəkin-rəkin e nolien təräh min əmə. ¹⁴Kəni nian rəhan mənɪ təmikə rəfin, nəumis asoli təman e nitənɪ əha, kəni nəumis tinatus suah u, nigɪn nauənɪən tinikə. ¹⁵Kəni təmuvən matol uək kəm suah kəti əha ikin, kəni suah u təmähli = pən məmə otuvən mətəugin rəhan min nipikəh min. Nian in təmətəugin nipikəh min əha, ¹⁶mətəu nəumis natus pik kəni əmeiko in tinatölkeikei məmə otun nauənɪən nig pikəh min. Mətəu iətəmi tikə məmə otəfən nati kəm in.

¹⁷“Kəni əmeiko nətəligiən təuvir kəti tinuva ohni, kəni tətəlig məmə, ‘Kəsi. Rəueiu əha noluk min rəha tatə, niglah nauənɪən tepət mapirəkis agɪn, mətəu iəu əpə iətətig u ikinu, otəsuvəhiən iəkimis e nəumis. ¹⁸Oiəkəkeikei miet u ikinu mitəlig = pən o rəhak tatə, kəni mənɪ = pən kəm in məmə, “Tatə. Iəu iəmol təfagə təräh e Uhgɪn mine ik.^t ¹⁹Rəueiu əha iəsəhmenɪən məmə onəkəuin lak məmə nətim. Mətəu ol iəu məmə ioluk əmə kəti rəham.” ’ ²⁰Kəni təməhtul maliuək minatuvən məmə oteh rəhan tatə.

“Mətəu nian təmətəuva əhanəh isəu, rəhan tatə təməsal = pən mafu, kəni nikin təməpət ohni, kəni maiu muvən mos nəuegin magiən ohni.

²¹“Kəni nətin tənɪ = pən kəm in məmə, ‘Tatə. Iəu iəmol təfagə təräh e Uhgɪn

†15:7 Iesu tətəghati e Farəsi min nətəmi kəutohtəu = pən Lou rəha Mosis, kəni ilah kəutənɪ məmə kotəhruahru, nati əpnəpin nərahɪən tətətig e nikilah rəfin.

mine ik. Ræueiu əha iəsəhmenian məmə onəkauin lak məmə nətim.'

²² "Mətəu rəhan tatə taun e rəhan min noluk min məni = pən kəm lah məmə, '!Ei! Əhuvən uəhai motos napən u iətəm təuvir mapirəkis məhuva məhuvən = pən lan kəm in, kəni motos ring motəfən e nəhlmin, kəni motos put kəhuva məhuvən = pən e nəhlkin, ²³ kəni motos kau iətəm tasisi-asisi məuvir kəni motoh, pəh kotol pəti nauəniən asoli rəha nətik, ²⁴ mətəu-inu nətik u, in təhmen əmə məmə təmimis rəkis, mətəu ræueiu in tinəmiəgəh min. In təməluēi, mətəu ineruh min.' Kəni əmeiko ilah kinautol lafet.^u

²⁵ "Kəni e nian əha, nətin iətəm tepət in əpəha e nasumian. Nian təmətuva minuva iuəkir o lahuənu, kəni mətəu nətəmimi kautol nəpuən, kəni məutol danis. ²⁶ Kəni taun e ioluək kəti tuva tətəpuəh lan məmə, '?!Ei, nati nak əha nətəmimi kautol?' ²⁷ Kəni təməni = pən kəm in məmə, 'Piam təmuva, kəni rəham tatə təmoh pilik iətəm tasisi mətəu-inu piam tinitəlig = pa, kəni in təsanən əmə.'

²⁸ "Kəni nikin təmahmə, kəni in təməni məmə, 'Ko iəsuvəniən imə.' Mətəu rəhan tatə təmuva ihluə mətəkeikei kəm in məmə otuvən imə. ²⁹ Mətəu tənī = pən kəm rəhan tatə məmə, 'Afu-to. Kəmətuatig nu tepət rəkis, kəni iatol uək u ikinu təhmen = pən əmə məmə rəham kəti ioluək, kəni məsəhtian nəuiam. ?Mətəu təhro, tatə? Nəməsəfaiən nati əkəku kəti kəm iəu təhmen = pən e nəni, məmə iəkol nauəniən lan itimah iəu min nəuvein. ³⁰ Mətəu nətim əha iətəm təmərəkīn rəfin rəham min natimnati o nətəouiən nīpətan min lan rəha suaru, mətəu nian tinitəlig = pa lahuənu, kəni nəkauit moh pilik u tasisi-asisi matol lafet lan rəhan.'

³¹ "Mətəu rəhan tatə tənī = pən məmə, 'Nətik. Nian rəfin kilau min ik kətuatig, kəni natimnati rəfin rəhak in rəham. ³² Mətəu təhruahru əmə məmə okol lafet u motagiən, mətəu-inu piam u təhmen = pən əmə məmə təmimis rəkis, mətəu ræueiu in tinəmiəgəh min. In təmikə, mətəu ræueiu kinoteh min.'"

Nəghatīən rəha iətəmi asoli iətəm tatol nolīən ekəu-ekəu

16 Kəni Iesu təməni kəm rəhan min nətəmimi məmə, "Suah kəti rəhan nautə tepət, kəni in təmos suah kəti tuva in iətəmi asoli rəha noluk min. Kəni rəhan min nəuvein noluk min kəməhuva motəni = pən nərahian rəha iətəmi asoli əha kəm iərməniḡ, motəni məmə, 'Ei, suah kəha tətərəkīn rəham natimnati.' ² Kəni təmauin e suah kəha məmə tuva təghati kəm in məmə, '?!Ei, nəghatīən nak u iətətəu kətəni lam? Iəkolkeikei məmə nəkos rəfin nəghatīən min rəha uək rəham muva, mətəu ræueiu əha iəkahlī pətīgəm ik e uək.'

³ "Kəni iətəmi asoli əha təmuvən nīkin təhti məmə, 'Kəsi. Rəhak iərməniḡ tənī məmə otəraki lak e rəhak uək əha ræueiu. ?Kəni oiəkəhro əha ræueiu? Iəu iəsəhmenian məmə o iəkuvən mətu niftəni o nosiən məni, kəni iəu iəkisiəi neasiəiən o məni. ⁴ !Əuəh! Ræueiu əha in-əhrun nati oiəkol pəh nətəmimi okotol iəu iəkuvən imalah ikin kəni ko moteh vivi iəu nəmə rəhak iərməniḡ otəraki lak e rəhak uək.'

⁵ "Kəni ko in təmauin rəfin e nətəmimi nətəmi kəmotos məni o iərməniḡ kəhuva kətīəh kətīəh. Kəni in təməni = pən kəm iətəm təmaupən muva məmə, '?!K nəmos nak?' ⁶ Kəni suah kəha tənī məmə, 'Təmos dirəm rəha oiəl rəha nauəhian

^u15:24 Efəs 2:1,5

ilah uan-hanrit.[‡] Kəni iətəmimi asoli təməni = pən kəm in məmə, ‘Inu mə nauəuə rəha kauin rəham. Əharəg uəhai, kəni mətei fifti dirəm əmə e rəham nauəuə.’

⁷“Kəni ko məni = pən kəm suah kəti min məmə, ‘?Ik nəmos nak?’ Mətəu in təni məmə, ‘Təmos uan tausin pak wit.’ Kəni iətəmi asoli təni məmə, ‘Os nauəuə rəha kauin rəham, kəni mətei = pən əmə eit-hanrit pak wit.’

⁸“Kəni ko, iərməniğ rəha iətəmi asoli əha iətəm in təmöl tərəh lan, təməni-vivi in o rəhan neiuəiən məmə in oteh vivi aru in.

“Nati u tətəgətun məmə nətəmimi rəha niiftəni, ilah kotəhrun vivi nolien min rəha niiftəni nian ilah kəutəghati kəm lah min, tapirəkis nətəmimi rəha nəhagəhagiən.[¶]

⁹“Kəni iətəni kəm təmāh məmə, onəkotasiru vivi e nətəmimi e məni rəha niiftəni məmə ilah okəhuva rəhatəmāh niəli min. Kəni nian məni rəha niiftəni u otikə, kəni Uhgın otos itəmāh muvən əpəha e negəu e neai iətəm ko təsikəiən.

¹⁰“Nəmə suah kəti in tətəsəl vivi o nati əkəku kəti, kəni in otəhrun nəsalien o nati asoli. Kəni nəmə suah kəti in tatol nolien tərəh e nati əkəku kəti, kəni in otol nolien tərəh e nati asoli.^v ¹¹?Kəni tol lanəha, nəmə itəmāh nəsotəsəl viviən o məni rəha niiftəni u, kəni pəh otegəhan e təmāh məmə nəkotos nati iətəm təu-vir pəhriən, u natimnati rəha Uhgın? ¹²Kəni nəmə itəmāh nəsotəsəl viviən e natimnati rəha suah kəti min, kəni niki təmāh təsəhtiən məmə okəfiənə min kəm təmāh məmə rəhatəmāh əhruahru na-

timnati mətəu-inu, kateruh məmə ko nə-sotəsəl viviən min natimnati min əha.

¹³“Ko iətəmimi kəti təsuvaian məmə in ioluək rəha iətəmi asoli mil keiu. Nəmə tol lanəha, in otolkeikei kəti matol nəuian, kəni məməki e kəti kəni məsolien nəuian. Kəni ko nəsolien ioluək rəha Uhgın mine məni e nian kətiəh.”^w

¹⁴Fərəsi min kotolkeikei pik məni, kəni nian kəmotətəu nəghatiən min u, kəni kəmotələh əuvsan e Iesu. ¹⁵Mətəu in təməni kəm lah məmə, “Itəmāh nautol nolien min məmə nətəmimi kotəni məmə itəmāh nəkotəhruahru. Mətəu Uhgın təhrun nikitəmāh məmə nəkotərəh. Iətəni lanu mətəu-inu nati nak u nətəmimi kəutos məmə in nati agin, mətəu e nəhmti Uhgın in nati əp-nəpin əmə.”^x

¹⁶Kəni in təmətəkeikei mətəni məmə, “Kəmətəni pətigəm Lou mine nəghatiən rəha iəni min rəha Uhgın mətəuərus = pa Jon Bəptais, kəni ko uərisig lan, kətəni pətigəm nanusiən təu-vir rəha Narməniğiən Rəha Uhgın, kəni nətəmimi rəfin kəutalkut pik məmə okəhuvən motatig lan.^y ¹⁷Mətəu kəsəniən məmə uək rəha Lou mine nəsanəniən rəhan, təmöl naunun. Nəghatiən rəfin rəhan kəutatig, iətəm tepət min mətəuərus = pən iətəm təkəku agin. Lou otətətig mapirəkis neai mine niiftəni.^z

¹⁸“Kəni təhmen = pən əmə lanəha: nəmə iətəmi kəti tatol tifos mətəpəh rəhan pətan, kəni matit pətan pisin kəti min mətuatig, in tatol təfagə tərəh. Kəni nəmə iətəmi kəti tatit pətan kəti iətəm rəhan iərman təməpəh kəni ilau mətə-

[‡]16:6 Dirəm e oiel kətiəh təhmen e tate o fote litə.

[¶]16:8 Nipəti nəghatiən rəha Iesu məmə nətəmimi rəha nəhagəhagiən kəsotolien natimnati iətəm Uhgın in tolkeikei məmə otəhtul əupən e rəhalah nəmiəgəhiən. Nikilah təsəhti pikien nətəligiən rəha Uhgın.

^v16:10 Luk 19:17-26

^w16:13 Mat 6:24

^x16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14

^y16:16 Mat 11:12-13

^z16:17 Mat 5:18

atig, in tatol təfagə tərəh mətəu-inu in tətəkləh e pətan rəha iətəmi pisin kəti.”^a

**Nəghatien rəha Lasiris mine
iətəmi kəti rəhan nautə tepət**

¹⁹ Kəni Iesu təməni məmə, “Iətəmi kəti rəhan nautə tepət, kəni in tatuvən e napən təuvir kəmoh e al u nəugi naris in nəhmtin tiəkiš, kəni nian rəfin in tatun əmə nauəniən təuvir min. ²⁰ Kəni ianrah kəti, nərgin u Lasiris, niməgim təmol rəfin nipətin min. Kəni kəmələs kan əpəha e namtihlua rəha suah u. ²¹ In tolkeikei pik məmə otatun nipispisi nauəniən min u kətəmei e tepil rəha iətəmi asoli əha. Kəni nati tərəh min kəti, kuri min kətəhuva mətəpəh-əpəh niməgim min rəhan.

²² “Kəni ianrah əha təmimis, kəni nagelo min kəmos in məhuvən əpəha e nikali Epraham, ima nəuviriən ikin. Kəni iətəmi u rəhan nautə tepət, in min təmimis kəni kitənim. ²³ Kəni in təmu-vən əpəha e nigəm asoli, kəni tətətəu naməhiən asoli, kəni nian təməsal-pəri, mafu Epraham əpəha isəu. Kəni Lasiris əpəha e nikalin. ²⁴ Kəni təmauin əfəməh məmə, ‘!Əui, Tatə Epraham! Asiru lak. Əni=pən kəm Lasiris məmə otəfən nəuan nəhlmin e nəhu kəni mos muva mek namik lan məmə otətəpu, mətəu iətətəu nahməiən asoli e nigəm u ikinu rəueiu.’

²⁵ “Mətəu Epraham təni məmə, ‘Nətik, nikim təhti-to rəham nəmiəgəhiən aupən. Ik nəmatos natimnati təuvir min rəham tepət, mətəu Lasiris təmatətəu nahməiən tepət e nipətin. Mətəu rəueiu əha, in tətətəu təuvir u ikinu, kəni ik nətətəu nahməiən tepət e nipətim. ²⁶ Kəni nati kəti min. E nəlugin e tah, nimil asoli tətəuəri itah, ik ko, kəni itimah u. Nəmə itimah kəti tolkeikei məmə otuvnə meh ik, mətəu ko

təsuvəniən. Kəni nəmə itəmah kəti tolkeikei məmə otuva meh itimah mətəu ko təsuvaian.’

²⁷ “Kəni iətəm rəhan nautə tepət təməni məmə, ‘Tatə. Əui, kəsi. Ahli=pən Lasiris tuvən e nimə rəha tatə rəhak, ²⁸ mətəu-inu piak faif əha ikin. Təuvir məmə in otuvən məghati məm əskasik ilah məmə okotətəu ilah məmə okəsəhuvaian u ikinu iətəm iətətəu nahməiən asoli agin ikin.’

²⁹ “Mətəu Epraham təni məmə, ‘Kəpə. Nəghatien rəha Mosis mine iəni min rəha Uhgın tətətig. Pəh piam min okotətəu nəghatien min əha.’

³⁰ “Kəni iətəmi rəhan nautə tepət təməni məmə, ‘Kəpə, Tatə Epraham. Təsəhmenien. Mətəu nəmə iətəmi kəti otəmiəgəh min e nimisiən otuvən məghati kəm lah, kəni nipəhriənien, ilah okotəuhlin rəhalah nətəligiən kəni motəpəh təfagə tərəh min rəhalah.’

³¹ “Kəni Epraham təni məmə, ‘Nəmə kəsotətəligiən e nəghatien rəha Mosis mine iəni min rəha Uhgın, kəni nati əp-napin nəmə iətəmi kəti təmiəgəh pau e nimisiən kəni muvən məghati kəm lah, mətəu ko kəsotəniən nipəhriənien lan.’”

Əutətəu itəmah

(*Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42*)

17 Kəni Iesu təməni kəm rəhan min nətəmi məmə, “Pəhriən, natimnati min u kautiuvu=pən iətəmi tətəmei=pən e təfagə tərəh, okəhuva. !Mətəu nərahien asoli o iətəmi əha u tətəfən-əfən kəm nətəmi, uə in suaru rəha nəfən-əfəniən! ² Mətəu nəmə iətəmi kəti tiuvi=pən rəhak kəti iətəmi u təhmen e suakəku, məmə otol təfagə tərəh, kəni suah kəha, Uhgın otol nalpiniən asoli kəm in. Kəni nalpiniən əha otəskasik tapirəkis nəmə kətu=pən kəpiel kəti e nentəui, kəni

^a16:18 Mat 19:1-12; Mak 10:1-12

kəraki = pən əpəha itəhi lokammim.
³ Kəni tol lanəha, əutətəu mauseruh vi rəhatəmah nəmiəgəhiən.

“Nəmə piam tatol təfagə tərəh kəm ik, kəni əni = pən rəhan noliən tərəh e nəhmtin, kəni nəmə tətəuhlin rəhan nətəligiən, kəni alu e rəhan noliən tərəh məsosian tatig e nikim.^b ⁴ Kəni nati əpnapin nəmə in tatol təfagə tərəh lam mau səpin e nian kətiah, kəni muva mau səpin, kəni məni = pən kəm ik məmə, ‘Kəsi, iəmol təfagə tərəh lam. Iatitəlig e nətəligiən rəhak kəni mətəpəh təfagə tərəh,’ kəni ik onəkəkeikei məsalpinien malu e rəhan noliən rah min, kəni məsosian tatig e nikim.”[§]

⁵ Kəni aposil min kəmotətapuəh o iər-məniəg məmə, “Ol rəhatimah nəhatətəiən təkaskik təhmin.”

⁶ Kəni İərməniəg təməni məmə, “Nati əpnapin nəmə rəhatəmah nəhatətəiən natiəkəku agin pau təhmen e nipisipi nipəkil, kəni nəkotəhrun nəniən kəm niği u nokin təfəməh məmə, ‘Euvi aru ik, kəni muvən miuvig = pən itəhi,’ kəni niği u otol nəuiatəmah.”^{**c}

⁷ “Otəni-to. ?Nəmə iətəmi kəti rəhan ioluək tətəsum, uə in tateh rəhan min sipsip min, nian in tuva lahuənu, nikitəmah təhti məmə, iətəmi asoli otəni = pən kəm in məmə, ‘!Ei! Va uəhai məharəg mun nauəniən əha?’ !Kəpə!
⁸ In otəni = pən kəm rəhan ioluək məmə, ‘Uvən mol nəgək nauəniən, kəni ko muvən muvən e rəham napən təuvir,

kəni məfa nəgək nauəniən mine nimək nəmmimien. Nian nəkol rəfin rəham uək, ko nəkəhrun nunien nauəniən kəni mine nəmmimien.’ ⁹ ?Kəni nık-itəmah təhti məmə iətəmi asoli, in otəni-vivi rəhan ioluək o uək asoli rəhan iətəm in otəkeikei mol? !Kəpə! ¹⁰ Kəni itəmah ko, nəkotəhmen əmə e noluək min rəha Uhgın. Nian nəmotol rəkis natimnati rəfin iətəm Uhgın təməni məmə onəkotəkeikei motol, onəkotəni məmə, ‘İtimah noluək min əmə. Noliən rəhatəmah təsəhmenien o nəni-vivien. İtimah iəmotol əmə uək u itimah oəkotəkeikei mautol.”

Iesu təmol vivi nətəmi ten iətəm leprosi təmol ilah

¹¹ Nian Iesu təmətəliuək matuvən Jerusiləm, in təmətəliuək matuvən = pən e nəlugi nitəni mil u Səmeriə mine Kaləli. ¹² Kəni nian in təmiet = pən lahuənu kəti, nətəmimi ten iətəm nimisien u leprosi təmol ilah kəməhuva motəhtul isəu nəuvetin, ¹³ kəni motauin lan məmə, “!Iesu, İətəmi asoli, asiru e timah!”^d

¹⁴ Kəni nian in təməh ilah, təni məmə, “Onəkəhuvən o pris məmə in oteh nipətətəmah.”^{††e} Kəni nian ilah kəmautəliuək əhanəh e suaru, kəni motəuvir, nimisien təmikə.

¹⁵ Kəni ilah kəti təmeruh məmə leprosi rəhan tinikə, kəni in təməlali mitəlig = pən o Iesu, mətəni əfəməh

[§]17:4 Nipəti nəghatien əha təsəniən məmə kitah okotalu e təfagə tərəh rəha iətəmi kəti mau səpin əmə, mətəu okotəkeikei motalu lanu naunun tikə.

^{**}17:6 E nəghatien əhruahru rəha Iesu, in tətəghati e nikitə mastət u in natiəkəku agin, mine niği kəti nəukətin təmeviə agin, nərgin u fik-malperi.

^{††}17:14 Nian nimisien leprosi təmol suah kəti, Lou tətəni məmə in tamikmik. Nian nimisien təmikə, in otəkeikei muvən meruh pris kəti məmə in otəni pətəgəm kəm nətəmimi rəfin məmə nimisien təmikə mine namikmikien təmikə. Nian Iesu təməni kəm lah məmə okəhuvən moteruh pris kəti, in təhmen məmə in təməni məmə in otol vivi ilah.

^b17:3 Mat 18:15 ^c17:6 Mat 17:20; 21:21 ^d17:13 Lev 13:45-46

^e17:14 Lev 14:2-3; Mat 8:3-4

məmə, “!Iatəni-vivi Uhgín! !Iatəni-vivi Uhgín!”¹⁶ Kəni in təmeiuaiu e nəh-
lki Iesu misin nəulín nípənəgín tatek
niftəni, kəni mətəni kəm Iesu məmə
nikin tətəgíən məmə in təmol vivi rəhan
nimisiən. Kəni suah u in iətəm Səmeriə.
¹⁷ Kəni Iesu təməni məmə, “?Iəmol vivi
nətəmi ten kəni mos rəkis rəhalah
nimisiən, uə kəpə? ?Mətəu nain min,
ilah iə?¹⁸ ?Suah u in iapispis əmə, mətəu
in pisin əmə təmitəlig = pa mətəni-vivi
Uhgín?”¹⁹ Kəni Iesu təməni kəm suah u
məmə, “Əhtul maliuək matuvən. Rəham
nəhatətəiən təmol vivi ik.”

Nuvaíən rəha Narməniğíən Rəha Uhgín

(Mat 24:23-28,36-41)

²⁰ Nian kəti, Fərəsi min kəmotəta-
puəh o Iesu məmə, “?Onəhgín Nar-
məniğíən Rəha Uhgín otuva?” Kəni
in təməni = pən kəm lah məmə, “Nar-
məniğíən Rəha Uhgín otəsuvaiən məmə
nətəmimi okoteruh e nəhmti lah.²¹ Kəni
iətəmimi tikə mə otəni məmə, ‘Əsal = pa
meh, in uəha,’ uə ‘!Əsal = pən meh, in
əpəha!’ mətəu-inu Narməniğíən Rəha
Uhgín tinuva rəkis mətətig e nikitəmah.”

²² Kəni Iesu təni kəm rəhan min
nətəmimi məmə, “Nian min kəutəhuva
iətəm itəmah onəkotolkeikei məmə
onəkoteh nian min rəha Nəti Iətəmimi,
mətəu ko nəsotehiən.²³ Kəni nətəmimi
okotəni kəm təmah məmə, ‘!Əsal = pa,
in uəha!’ uə ‘!Əsal = pən, in əpəha!’
Mətəu onəsəhuvəniən motohtəu = pən
ilah,^f ²⁴ mətəu-inu e nian iəu Nəti
Iətəmimi oiəkuva lan, in otəhmen
e noraiپیən iətəm tətoraip kəni
mətəsiəgəpín neai e nikalín kəti
mətəuarus = pən nikalín kəti min, kəni
nətəmimi rəfin okoteruh motəhrun.
²⁵ Mətəu aupən, iəu iəkəkeikei mətəu

naməhiən təpət, kəni nətəmi kəutatig
rəueiu, ilah okotəuhlin nəmtahlah
mətəpəh iəu.

²⁶ “E nian iəu, Nəti Iətəmimi, iəkuva
lan, otəhmen = pən əmə e nian rəha
Noa aupən, iətəm nətəmimi kəmotol
natimnati min məsotəhruniən məmə
Uhgín otol nati kəti lan məsotol əpenə-
penəiən.²⁷ E nian əha, nətəmimi kəməu-
tauəh, mətəmnim, mautol marit, in-
əha natimnati min rəfin kəmautol e
nəmiəgəhiən rəhalah, motətuərus = pa
nian iətəm Noa tinuvən e nípəgnəua
negəu asoli rəhan. Kəni nuhuən təməfuv
naruəh asoli təmuva kəni maiu melər-
min rəfin nətəmimi iətəm kəməsəhu-
vəniən e negəu.

²⁸ “In təhmen = pən əmə e nian rəha
suah kəha Lot. Nətəmimi kəmotəuən,
mətəmnim, məutos nəhmti natimnati
min, məutasum, mautuvləkin nimə
min, inəha natimnati rəfin kəmautol e
nəmiəgəhiən rəhalah.^g ²⁹ Mətəu e nian
iətəm Lot təmiet lan e taun əha Sotəm,
kəni nigəm mine kəpiel min kəmoəhuəu
mautsipəri e neai motəhamu ilah rəfin
əpəha e taun.

³⁰ “Kəni otəhmen əmə e nian iəu
Nəti Iətəmimi oiəkuva min lan kəni,
Uhgín otol əpu iəu kəm nətəmimi.³¹ E
nian əha, nəmə suah kəti tətəharəg ih-
luə e rəhan nimə, pəh in tagim məsu-
vən miníən imə məmə in otos rəhan
natimnati, kəni nəmə suah kəti in
əpəha e nasumiən, pəh in otəgim mə-
suva miníən lahuənu.^h ³² !Onəsotaluiən
e pətauəhli rəha Lot!ⁱ ³³ In təmolkeikei
məmə otaskəlim rəhan nəmiəgəhiən e
nəhue niftəni u məsitəupaíən iəu, in
otəsosiən nəmiəgəhiən itulin. Mətəu
iətəmimi u tətəpəh natimnati rəha
nəmiəgəhiən e nəhue niftəni u, kəni
mətətəu = pa iəu, in otos nəmiəgəhiən

^f17:23 Mak 13:21; Luk 21:8 ^g17:28 Jen 18:20; 19:25

^h17:31 Mat 24:17-18 ⁱ17:32 Jen 19:26

itulinj ³⁴Iətəni kəm təmah məmə, e nian əha lapin, iətəmimi keiu okətu-apili e pet kətiəh, kəni okos rəkis kəti, kəpəh kəti. ^{35–36}Pətan keiu kətuəharəg pəti matuol nauəniən, kəni okos kətiəh, kəpəh kəti. ^{‡‡}

³⁷Kəni rəhan noluək min kəmotəni = pən kəm in məmə, “?Iərməniğ, onəkuvə iə?”

Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Onəkotəhrun əmə. Təhmen e nian nati miəgəh kəti təmimis mətəməhli, kəni ku-veriə min koteiuaiu mauton pəti.”^{¶¶}

Nəghatiən əuhlin rəha pətəlimis kəti iətəm tətəsək o nasiruiən

18 Kəni Iesu təməni nəghatiən əuhlin kəm lah mətəgətun ilah lan məmə okotəkeikei məutəfaki nian rəfin məsotəpəhiən, məsotoliən məmə nik-ilah otəsəmeiən.^k ²In təməni məmə, “Lahuənu kəti, iəni kəti əha ikin rəha nələhuiən nəghatiən min. Kəni təsisiaien Uhgın, kəni təsisiai minien nətəmimi. ³Kəni e lahuənu əha, pətəlimis kəti əha ikin, kəni nian rəfin tətuvə materuh iəni u mətəni = pən kəm in məmə, ‘Əui. Kəsi, onəkəsi ru lak məghati o nələhu əhruahru iən nərahien rəha tikimır rəhak tatol kəm iəu.’ ⁴Mətəu iəni u in təmə-suvəniən, kəni mos nian əfəməh məmə otagət mol vi nərahien əha rəha pətəlimis. Mətəu pətan əha təmətətapuəh o suah kəha nian rəfin matuvən matuvən, kəni iəni nikin təni məmə, ‘Nati əpnapin iəsisiaien Uhgın, kəni məsisiai minien nətəmimi, ⁵mətəu pətan əha tətəni mətəni nati kətiəh minatol mirə iəu o rəhan nəghatiən, matol matol. Pəh iəkəkeikei muvən məni-vivi rəhan

nərahien kəni mələhu nəuvirien. Nəmə iəkəpəh, kəni in otətuvə ohniəu matol matol rəueiu kəni iəkəpəu lan.”

⁶Kəni nian Iərməniğ təməni rəkis nəghatiən əuhlin əha, kəni məni məmə, “Otətəlig-to e nəghatiən rəha iəni əpəha iətəm in tərəh təhmin. ⁷?Mətəu təhro e Uhgın? In təmitəpin rəhan min nətəmimi, kəni ilah kəutasək = pən kəm in nian rəfin e nərauie mine lapin min rəfin. ?Kəni nikitəmah təhti məmə in otəni = pən kəm lah məmə, ‘Pəh pipim?’ Kəpə. ?Kəni nikitəmah təhti məmə in ko təsasiruiən uəhai əmə e rəhan min? Kəpə. ⁸Iətəni = pinə kəm təmah məmə nipəhrionien, in otasiru uəhai əmə e rəhan min, kəni mol vivi rəhalah nərahien. ?Mətəu nian iəu Nəti Iətəmimi oiəkətilig = pa min lan e niftəni, oiəkəh nətəmimi nəuvein nətəm kəutəhatətə e Uhgın, uə kəpə?”

Nəghatiən əuhlin rəha Farəsi mine iətəm tatos məni rəha takis

⁹Kəni Iesu təməni nəghatiən əuhlin kəti kəm nətəmimi nəuvein nətəm nik-ilah təhti məmə ilah kotəhruahru motəpirəkis nətəmimi rəfin, kəni motəsəl iəhu e lah. ¹⁰In təməni məmə, “Suah mil keiu kəmian əpəha e Nimə Rəha Uhgın məmə kuəfaki. Kəti, in Farəsi, kəni kəti in iətəmi tatos məni rəha takis. ¹¹Kəni Farəsi təməhtul məmə tətəfaki, kəni in mətəni aru əmə in, mətəni məmə, ‘Uhgın, iətəni-vivi ik mətəu-inu nəmol məmə iəkəkol iətəpisin lak, mə in-əha nətəmimi kotəkeikei pik məni kəni məuteiuə məmə kotəkləh lan, kəni məutətol tərəh, kəni məutəkləh e pətan rəha iətəpisin. Mətəu iəu iəsoliən kəmə ilah.

^{‡‡}17:35-36 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris arupən, kəmilpin nəghatiən min u rəha fes 36: Iətəmi keiu okətuasum, kəni okos rəkis kəti, kəpəh kəti.

^{¶¶}17:37 Nipəti nəghatiən u məmə, e nian Iesu in otuva lan, nətəmimi rəfin okoteruh.

Kəni iəu min iəsolian kəmə suah kəha iətəm tatos məni rəha takis. ¹²Nian keiu e nəfakian kətiəh, iətətuakəm mətəpəh nauəniən mətəfaki kəm ik. Kəni nəmə iəkos natimnati ten, iətos rəkis kətiəh mətəfinə kəm ik.¹

¹³“Mətəu suah kəha, iətəmi tatos məni rəha takis, in təməhtul = pən isəu, kəni mətəaulis məsəsal pəriən e negəu e neai kəni məfaki. Kəni nikin titəgət mətətasək mətəhti mankilahan mətəni məmə, “Uhgın, iəu iətəmi tərəh. !Nikim teiuaiu ohniəu!”^m

¹⁴Kəni Iesu təni məmə, “Iətəni kəm təmäh. Nian suah mil u okiatəlig = pən lahuənu, iətəmi rəha takis, in otəhruahru e nəhmti Uhgın. Mətəu Fərəsi, in təsolian lanəha, mətəu-inu iətəmi tətəfəri aru in, Uhgın otosiahu, mətəu iətəmi tatosiahu aru in, Uhgın otəfəri.”ⁿ

Kəlkələh min kəməhuva o Iesu

(*Mat 19:13-15; Mak 10:13-16*)

¹⁵Kəni nətəmimi nəuvein kəmotos rəhalah min iəpəou mətəmätig min məhuva kəm Iesu məmə in otələhu = pən nəhlmin e lah kəni məfaki o lah. Mətəu nian rəhan min nətəmimi kəmotəh ilah, kəni motəniəhu ilah. ¹⁶Mətəu Iesu təmauin e iəpəou min əha mə okəhuva ohni, kəni məni = pən kəm rəhan min natətəlig məmə, “Sotəniəhuiən iəpəou min məmə okəsəhuvaian ohniəu, pəh ilah okəhuva ohniəu, mətəu-inu Narməniğian Rəha Uhgın in rəha nətəmimi min u kotəhmen e iəpəou min u. ¹⁷Iətəni pəhriən kəm təmäh məmə, nəmə iətəmi kəti təsolkeikeiən məmə oteiuaiu məhmen e kəlkələh min u kəti mupəh

Uhgın tarməniğ lan, ko in təsatig ahğəliən Narməniğian Rəha Uhgın.”^o

Suah kəti rəhan nautə tepət

(*Mat 19:16-30; Mak 10:17-31*)

¹⁸Kəni iətəmi asoli kəti təməni = pən kəm Iesu məmə, “Iəgətun, ik iətəmi təuvir. ?Oikəhro mos nəmiəğəhiən itulin?”^p ¹⁹Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “?Təhro nətauin lak məmə iəu iətəmi təuvir? Suah kəti tikə in iətəmi təuvir, mətəu Uhgın əmə in təuvir. ²⁰Ik nəkəhrun nəğhatian min e Lou rəha Uhgın tətəni məmə, “Sakləhiən e pətən rəha iətəpisin, məsohamuiən iətəmimi, məsəkləhiən e natimnati, məseiuəiən e kot, misiai rəham tatə mine məmə.”^q

²¹Kəni suah u təməni məmə, “Natimnati min rəfin u, iəmol rəfin ilah, nian iəmətəkəku mətəuarus = pa u rəueiu.” ²²Nian Iesu təmətəu nəğhatian əha, kəni təni = pən kəm in məmə, “Nati kəti min əmə əha ikin onəköl. Uvən mol nətəmimi kotos nəhmti rəham nautə rəfin ağin, kəni məfən məni lan kəm nanrah min. Kəni ik onəkös nəuviriən tepət əpəha e negəu e neai. Kəni muva muərisig lak, mol məmə rəhak iətəmimi.”

²³Mətəu nian təmətəu nəğhatian min əha, nikin təməpəou mətəu inko rəhan nautə tepət. ²⁴Kəni nian Iesu təməsal = pən meruh məmə nikin nəpəou, kəni təni məmə, “!Ei, tiəkis ağin o iətəmi rəhan nautə tepət məmə in otuva matig ahğəl e Narməniğian Rəha Uhgın! ²⁵Tiəkis məmə kau otuvən = pən e nipəg nitil, mətəu tiəkis pik məmə iətəmi rəhan nautə tepət otuva matig ahğəl e Narməniğian Rəha Uhgın.”^{§§}

§§18:25 Nəğhatian Kris əhruahru tətəni məmə, “Tiəkis o kaməl otuvən = pən e nipəg nitil.” Kaməl in nati miəğəh asoli kəti tapirəkis kau.

¹18:12 Aes 58:1-4; Mat 23:23 ^m18:13 Sam 51:1 ⁿ18:14 Mat 23:12

^o18:17 Mat 18:3 ^p18:18 Luk 10:25 ^q18:20 Eks 20:12; Dut 5:16-20

²⁶ Kəni nətəmimi u kəutətəu nəghatiən əha kəmotəni məmə, “?Nəmə tiəkis o iətəmi rəhan nautə tepət, kəni pəh əha in təhmen məmə otos nəmiəgəhiən əha?”

²⁷ Mətəu in təməni məmə, “Nati nak u tiəkis pik agin, mə ko nətəmimi kəsotoliən, mətəu Uhgın in təhrun noliən.”

²⁸ Kəni Pitə təməni = pən kəm in məmə, “?Mətəu təhro e timah? İəmotəpəh rəfin rəhatimah natimnati kəni məhuva məmə iəkhəuərisig lam.”

²⁹ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “İətəni pəhriən kəm təmah məmə, iətəmi təməpəh rəhan nimə, uə rəhan pətan, uə pian min, uə rəhan tatə mine mamə, uə rəhan kəlkələh min mətəu-inu in tatitəu = pən Narməniğiən Rəha Uhgın, ³⁰ kəni e nəhue niftəni u, in otos natimnati tepət tapirəkis ilah min u təməpəh ilah, kəni uərisig, in otos min nəmiəgəhiən itulın.”

İesu təməni pətiğəm rəhan nimisiən

(*Mat 20:17-19; Mak 10:32-34*)

³¹ Kəni İesu təməni = pən kəm rəhan tuələf natətəlig min məmə okohiet e nımənin nətəmimi məhuva kətiəh motuhapumin ilah min, kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Otətəlig-to. Rəueiu kəhuvən əpəha ilis Jerusiləm, kəni natimnati min iətəm iəni min rəha Uhgın əupən kəmotəni lak, Nəti İətəmimi, e nauəuə min rəhalah, ilah okəhuva motol nıpəhriənən.[†] ³² Nətəmimi okotegəhan = pən lak e nəhlmi Nanihlə min, kəni nətəmimi okotəghati motaləh əuvsan lak, motol = pən əmə iəu, motagəh əpis nəhmtək,^s ³³ kəni okalis iəu, kəni kohamu iəu. Mətəu e nian tatol kisil lan, oiəkəmiəgəh min.”

³⁴ Mətəu kəsotəhruniən rəhan nəghatiən min. In təhmen = pən e nəghatiən iətəm nıpətın tətəhluaig, kəni

kəsotəhruniən nıpəti nəghatiən min əha.[†]

İesu təmol vi iətəmi kəti nəhmtin tərəh

(*Mat 20:29-34; Mak 10:46-52*)

³⁵ Nian İesu təmuva iuəkir o taun əha Jeriko, suah kəti in tətəharəg e nikali suaru nəhmtin tərəh. Nian rəfin in tətəasiə e məni o nətəmimi. ³⁶ Kəni nian iətəmi əha nəhmtin tərəh təmətəu məmə nətəmimi tepət kəutaliuək e suaru, kəni in təmətapuəh məmə, “?Nati nak əha katol?” ³⁷ Nətəmimi kəmotəni = pən kəm in məmə, “İesu əpəha, iətəm Nasərit, tətəaliuək e suaru.”

³⁸ Kəni təmagət əfəməh məmə, “!İesu! !Mipi kig Təfit! !Asiru lak!”

³⁹ Kəni nətəmimi min u kəutaliuək məutaupən e İesu, kəmotagət lan, motəni məmə, “!Səgətiən!” Mətəu in təmagət əfəməh təhmin məmə, “!Mipi kig Təfit! !Asəkəhruin iəu masiru lak!”

⁴⁰ Kəni İesu təməhtul təməni = pən kəm lah məmə okotit məhuva. Kəni nian kəmotit məhuva iuəkir, İesu tətapuəh ohni məmə, ⁴¹ “?Nəkolkeikei məmə iəkol nak kəm ik?” Kəni in təməni məmə, “İərməniğ, iəkolkeikei məmə oiəkair meruh nati.”

⁴² Kəni İesu təməni = pən kəm in məmə, “Air meruh nati. Rəham nəhatətəiən tinol vivi ik.” ⁴³ Əmeiko rəueiu agin min, təməir minatəh nati, kəni minatuərisig e İesu, mətəni-vivi Uhgın. Kəni nian nətəmimi rəfin kəmoteruh nati əha, ilah kəməutəni-vivi Uhgın.

İesu mine Sakiəs

19 Kəni İesu təmalıuək muvən imə e taun u Jeriko matuvən məmə otiet = pən e nikalın nəuəvətin min kəti.

[†]18:31 Luk 24:44 ^s18:32 Luk 9:22,44

[†]18:34 Mak 9:32

²Kəni e taun əha, suah kəti əha ikin, nərgin u Sakiəs. In iətəmi asoli kəti rəha nətəm kautos məni rəha takis, kəni in rəhan nautə tepət. ³Kəni in tolkeikei məmə oteh-to məmə Iesu in pəh, mətəu təruru neruhian mətəu in təkuekir, nətəmimi kəutəhtul pəsig lan. ⁴Kəni in təmaiu aupən muvən məri e nigı kəti, nərgin u sikəmo, məmə otəhrun neruhian Iesu nian in otuva = pa in ikin.

⁵Kəni nian Iesu təmuva əhruahru əha ikin, təməsal-pəri meruh, kəni məni = pən kəm in məmə, “Sakiəs. Eiuaiu uəhai, mətəu rəueiu ko iəkəkeikei muvən mauən əpəha e rəham nimə.”

⁶Kəni Sakiəs təmeiuaiu uəhai əmə, kəni mit Iesu mian əpəha iman ikin imə, kəni nikin təmagiən.

⁷Mətəu nian nətəmimi kəmoteruh natimnati min əha, kəni kəutasiuən kəm lah min o nolien əha mətəni nikali Iesu məmə, “Suah əha tatuvən e nimə rəha iol təfagə tərəh.”^u

⁸Kəni nian kinəhuvən rəkis e nipəgnəua nimə rəha Sakiəs, in təhtul məni kəm İərməniğ məmə, “İərməniğ, ətəlig-to. Oiəkəuəri rəhak natimnati mol nəhmtin keiu, kəti rəhak, kəni kəti iəkəfən kəm nanrah min. Kəni natimnati iətəm iəmakləh lan o suah kəti, oiəkəlpin mau kuvət.”^v

⁹Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Rəueiu Uhgın tinosmiəgəh ik mine rəham min, mətəu-inu ik min, nəməhatətə e Uhgın, kəni ik nəuaniləuis pəhriən kəti rəha Epraham.”^w ¹⁰Kəni iəu, Nəti İətəmimi, iəmuva məmə iəkəsal e nətəmimi iətəm kəmotəluai, kəni mosmiəgəh ilah.”^x

Nəghatiən əuhlin rəha nətəmimi nətəm kəmotos məni rəha iərməniğ rəhalah

¹¹Nian nətəmimi kəməutətəlig e Iesu, in təmətəkeikei mətəni nəghatiən əuhlin kəm lah mətəu-inu in tinuva iuəkir o Jerusiləm, kəni nikilah təhti məmə Narməniğiən Rəha Uhgın otəsuvəhiən əha rəueiu tuva. ¹²Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “İərməniğ kəti tolkeikei məmə in otuvən isəu meruh kig asoli agin məmə kig asoli otəfəri in mol kig lan əpəha iman ikin, kəni in otəpanitəlig = pa min. ¹³Kəni in təmauin e rəhan noluək min ten, kəni məuəri məni asoli kətiəh kətiəh e lah.* Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, ‘İtəmah onəkotəkeikei motalkut o məni u o nolien nətin mətəuarus = pən iəu iəkətəlig = pa min.’

¹⁴“Mətəu nətəm iman ikin kəsotolkeikeiən suah kəha, kəni motahli = pən nətəmimi nəuvein kotos nəghatiən məhuvən kəm kig asoli agin məmə, ‘İtəmah iəsotolkeikeiən məmə suah u otərməniğ e timah.’ ¹⁵Mətəu kəmləfəri iərməniğ u kol kig lan, kəni in təmitəlig = pa min. Kəni suah u təmauin e rəhan noluək min iətəm in təməuəri rəhan məni kəm lah. In tolkeikei məmə otəhrun məmə ilah kəmotətəuarus məni nak nian in təmətatig əpəha isəu.

¹⁶“Kəni iətəm təmaupən muva məni = pən kəm in məmə, ‘İərməniğ, nəmələhu = pa məni kətiəh e nəhlmək, kəni iəmətəuarus məni ten min.’ ¹⁷Kəni rəhan iərməniğ təməni = pən kəm in məmə, ‘İk ioluək təuvir, nəmol nati iətəm in təuvir. Mətəu-inu nəmol uək təuvir o neruh vivien nati iətəm təkəku,

***19:13** Kəni iərməniğ təməfən məni kətiəh kətiəh kəm rəhan ioluək ten, kəni məni kətiəh in təhmen = pən e uan-hanrit-tausin vatu.

^u**19:7** Luk 15:2 ^v**19:8** Eks 22:1; Nam 5:6-7 ^w**19:9** Luk 13:16; Uək 16:31

^x**19:10** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Tim 1:15

kəni rəueiu əha oiəkegəhan lam məmə ik onəkarməniḡ e taun ilah ten.^ʏ

¹⁸“Kəni iətəm tətuarisig lan təmuva məni = pən məmə, ‘Iərməniḡ, nəmələhu = pa məni kətiəh e nəhlmək, kəni iəmətəuarus məni faif min.’ ¹⁹Kəni iərməniḡ təməni = pən kəm in məmə, ‘Ik onəkarməniḡ e taun ilah faif.’

²⁰“Kəni ioluək kəti min təmuva məni = pən kəm in məmə, ‘Iərməniḡ, inu rəham məni. Iəməlis-ərain e napən, kəni məhluəig vivi lan. ²¹Iəu iəməgin lam mətəu-inu, iəkəhrun məmə ik iətəmi nolien rəham tiəkis. Ik natos natimnati kəsəniəmə məmə rəham, kəni matos nauəniən e nasumiən min rəha nətəmiimi pisin min.’

²²“Kəni iərməniḡ təməni = pən kəm in məmə, ‘Ik ioluək tərəh! E rəham əmə nəghatiən, iətakil ik məmə nəmol tərəh agin. Nəmə ik ninəhrun rəkis məmə iəu iətəmi iəkis, kəni iətos natimnati iətəm kəsəniəmə rəhak, kəni matos nauəniən e nasumiən min rəha nətəmiimi pisin min, ²³kəni təhro nəməsosien rəhak məni muvən məfən e bank, kəni nian iəkitəlig lan, iəkəhrun nosien rəhak məni ilau nətin.’

²⁴“Kəni təməni = pən kəm rəhan min nətəmiimi məmə, ‘Otos rəkis rəhan məni, kəni motəfən kəm suah u rəhan məni ten.’

²⁵“Kəni ilah kəmotəni məmə, ‘Iərməniḡ, təsəhruahruien mətəu-inu rəhan məni ten rəkis!’

²⁶“Kəni iərməniḡ təməni = pən kəm lah məmə, ‘Iətəni kəm təmah məmə, iətəmiimi iətəm tatos nati kəti, kəmanəfən min nəuvein min kəm in. Mətəu iətəmi rəhan nati kəti tikə, kəpanos rəkis rəhan natimnati rəfin.^z ²⁷Kəni rəueiu, rəhak tikimir min iətəm kəməso-

tolkeikeiən iəu məmə iəkuva kig rəhalah, onəkotit ilah məhuva, kəni motuhamu ilah e nəhmtək.”

Iesu təmuven Jerusiləm

(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸Kəni nian Iesu təməghati rəkis, kəni in təmalieuək mauvən matuven əpəha ilis Jerusiləm, kəni nətəmiimi kəmautuərisig lan. ²⁹Nian kəməhuva iuəkir o lahuənu mil u keiu, Petfas mine Petəni e Nitəuət Rəha Nigi U Olif, kəni in təməni = pən kəm rəhan mil keiu iətəmiimi məmə, ³⁰“Onəkian əpəha lahuənu ikin kəmot-sipən ikin. Ikin əha, onəkueh nəti togki kəti kəsəsuə əhanəhiən lan. Nəkiatis niləuis lan muasig miəuva u ikinu. ³¹Kəni nəmə suah kəti tətəpuəh o təlau məmə, ‘?Nətiatis togki o nak?’ kəni onəkuei = pən kəm in məmə, ‘Iərməniḡ, in tolkeikei məmə otol nati kəti lan.”

³²Kəni kəmian mueruh natimnati rəfin tol əmə məmə inu Iesu təməni. ³³Kəni nian kəmətiatis nəti togki, kəni nətəmiimi min rəha togki kəmotətaruəh o lau məmə, “!Ei! ?Nətiatis nəti togki o nak?” ³⁴Kəni ilau kəmuəni = pən məmə, “Kəpə. Iərməniḡ tolkeikei məmə otol nati kəti lan.” ³⁵Kəni kəmuasig miəuva kəm Iesu, kəni kəmuəpəg rəhalau kəti napən muəhtərain nəmtah nəti togki lan, kəni muasiru e Iesu təri masuə e nəti togki. ³⁶Nian təmasuə lan minatuvən, kəni rəhan min nətəmiimi kəmotəuəpən motəpəg rəhalah min kəti napən motəpenə e suaru.[†]

³⁷Nian Iesu tinatuvə iuəkir o Jerusiləm mətasuə e togki məteiuəiu e Nitəuət Rəha Nigi U Olif, kəni nətəmiimi min rəfin rəhan nikilah təmagiən, kəni minautəni-vivi Ughin məutəgət əfəməh

[†]19:36 Nian kəmotəpəg rəhalah min kəti napən motəpenə e suaru məmə togki otalieuək lan, inu nəmtətəiən rəha nisaiəiən rəhalah o Iesu.

o nati apispis min ilah kəmoteruh in təmatol. ³⁸ Kəni ilah məutəni məmə, “!İərməniġ Uhgın tətətiġ ilau kig u iətəm tətuvə e nərgin!^a

Pəh nəməlinuian otatiġ əpəha e negəu e neai, kəni əpəha ilis ilis agin e negəu e neai, okətəfəri nərgi İərməniġ Uhgın!”

³⁹ Kəni Farəsi min nəuvein əha kəutətiġ əha ikin kəmotəni = pən kəm in məmə, “İəgətun. Əniəhu rəham min nətəmimi məmə okəsotəgətian.”

⁴⁰ Mətəu in təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə nətəmi min u kəsotəgətian, kəni kəpiel əpnəpin min u, ilah okotəgət əfəməh.”

Iesu təmasək o nətəm Jerusiləm

⁴¹ Kəni nian Iesu təmuva iuəkir meruh taun əha Jerusiləm, in təmasək o nətəmimi min əha ikin əha.

⁴² Kəni in təni məmə, “Kəsi, iəmolkeikei pik məmə itəmāh min nəmotəhrun natimnati min iətəm okotəfinə nəməlinuian kəm təmāh e nian u rəueiu. Mətəu kəpə. Kəni rəueiu, natimnati min əha kəutəhluaig ko nəsoteruhian. ⁴³ Mətəu e nian min iətəm otuva o təmāh, rəhatəmāh tikimir min okəhuva motəhtul titəlau e təmāh, okotel niftəni motətu-pəri motol əpətin rəhatəmāh taun, kəni motəhtipəsiz lan məmə onəsohietian.

⁴⁴ Kəni ilah okotərəkin rəfin nimə e taun rəhatəmāh, kəni ko kəpiel kəti mine rəha nimə min otəsəhtulian. Kəni okotohamu itəmāh rəfin itəmāh kəlkələh min rəhatəmāh. Natimnati rəfin u otuva mətəu-inu itəmāh nəmoteruh mətəu nəməsotəhrunian

nian iətəm Uhgın təmuva məmə in otosmiəgəh itəmāh lan.”^b

Iesu təmāhgi pətigəm nətəmimi iətəm kautol makit e Nimə Rəha Uhgın

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Kəni Iesu təmuvən Jerusiləm, kəni muvən e iat rəha Nimə Rəha Uhgın meruh nətəmimi kautol makit ikin, kəni mətəhgi pətigəm ilah.[‡] ⁴⁶ Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Kəmətei rəkis e Nauəuə Rəha Uhgın məmə, ‘Rəhak nimə, in nimə rəha nəfakian,’^c mətəu itəmāh ninautol tinuva məmə ‘nimə kəti iətəm nakləh min kəutəhluaig ikin.’”^d

⁴⁷ Kəni uərisiz lan, e nian min rəfin, Iesu təmətəgətun əpəha imə e Nimə Rəha Uhgın. Kəni pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmimi asoli min rəha nətəm İsrəl, kəməutəsəl e suaru məmə okotuhamu Iesu,^e ⁴⁸ mətəu kəsotəhian suaru kəti mətəu-inu nətəmimi rəfin kotolkeikei pik məmə okotətəu nəghatian min rəhan, kəni nəghatian rəhan tətəskəlīm vivi rəhalah nətəligian.

Nətapuəhian məmə pəh təmegəhan e Iesu məmə otol uək

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

20 Nian kəti, Iesu təmətəgətun nətəmimi əpəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni mətəni pətigəm nanusian təuvir rəha Uhgın kəm nətəmimi. Kəni pris asoli min, mine nəgətun min rəha Lou, mine nətəmimi asoli min rəha nətəm İsrəl kəməhuva motəh in, ² kəni kəmotətapuəh ohni məmə, “?Əni-to kəm timāh məmə natol natimnati

[‡]19:45 Afın-to e tiksınəri “Nimə Rəha Uhgın” o nəhrunian natimnati nian Iesu təmuvən məhgi pətigəm nətəmimi e Nimə Rəha Uhgın.

^a19:38 Sam 118:26

^b19:44 Lük 21:6

^c19:46 Aes 56:7

^d19:46 Jer 7:11

^e19:47 Lük 21:37

min əha e nepətiən əhro? ?Kəni pəh təmegəhan lam natol natimnati min əha?”³ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Təuvir əmə. İəu iəkətapuəh min e nəghatiən kəti kəm təmah, kəni itəmah onəkotaupən motuhalpın = pa kəm iəu. ⁴?Pəh təmegəhan e nepətiən kəm Jon məmə in otol bəptais e nətəmimi, Uhgın uə iətəmimi əmə?”

⁵Kəni kinəutəni nəghatiən u kəm lah min, məutəni məmə, “Nəmə kotəni məmə Uhgın təmegəhan lan, kəni in otəni məmə, ‘?Mətəu təhro nəsotəniən nıpəhrıənıən e nəghatiən rəha Jon?’

⁶Mətəu nəmə kitah kotəni məmə nətəmimi əmə kəmotegəhan lan, kəni nətəmi min əha okotəhti itah e kəpiel mətəu-inu ilah kinotəni rəkis nıpəhrıənıən e Jon məmə in iəni kəti rəha Uhgın.” ⁷Kəni ilah kəmotuhalpın məmə, “İtimah iəsotəhrunıən məmə pəh təmegəhan lan.” ⁸Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Kəni iəu min, ko iəsəniən məmə pəh təmegəhan e nepətiən kəm iəu məmə iəkol natimnati min u.”

Nəghatiən əuhlin e nasumiən rəha krep

(*Mat 21:33-46; 22:15-22; Mak 12:1-17*)

⁹Kəni Iesu təməni nəghatiən əuhlin kəti kəm nətəmimi məmə, “İətəmi asoli kəti təmərfəi nıləuis u krep e nasumiən asoli rəhan. Kəni mələhu = pən nasumiən u e nəhlmi nətəmimi nəuvein, kəni ilah okəutasum kəni məutafəl, kəni nian rəha nəuləkıən, kəni ilah okotəfən nəu-
vetin kəm in. Kəni in təmuvən əpəha e

nıtəni pısın kəti min, kəni minatig minos nian tepət.^f

¹⁰“Kəni nian krep təmol nəuan kəni minatimarəg, iətəmi asoli u təmahli = pən rəhan kəti ioluək məmə in otuvən meruh nətəm kəutasum e rəhan nasumiən məmə okotəhli nəua krep, kəni mətəuəri motəfən rəha iətəmi asoli nəuvein. Mətəu nətəmimi min əha kəmotəhtul motəhti ioluək əha, kəni motahli = pən titəlig kəni məsotəfəniən nəua krep nəuvein kəm in. ¹¹Kəni iətəmi asoli təmahli = pən min rəhan kəti ioluək. Kəni ilah kəmotəh min, kəni motol aulis in, kəni motahli = pən titəlig məsotəfəniən nəua krep kəti kəm in mine. ¹²Kəni in təmahli = pən min kəti, kəni ilah kəmotəh motəfən nıməgım kəm in, kəni motəraki pətigəm lan.

¹³“Kəni iətəmi asoli rəha nasumiən təni məmə, ‘?Oıəkəhro əha rəueiu? Təuvir məmə iəkahli = pən nətik əhruahru, iətəm iəkölkeıkeı pik. Nıki k təhti mətə okotısıai in.’ Kəni in təmahli = pən.

¹⁴“Mətəu nian nətəmimi min əha kəmoteruh, kəni kəmotəni kəm lah min məmə, ‘Nətı iətəmi asoli əpə tətəva u nian kəti nasumiən tuva mol rəhan lan. Pəh kotohamu, kəni kitah kotos nasumiən u rəhan məmə rəhatah.’ ¹⁵Kəni kəmotaskəlım motatu pətigəm lan e nasumiən, kəni motəh motohamu.

“?Kəni tol lanəha, iətəmi asoli rəha nasumiən otol nak e nətəmimi min əha? ¹⁶In otəva kəni moh nətəmimi min əha mohamu ilah, kəni in otələhu = pən nasumiən asoli əha tıvən e nəhlmi nətəpısın.”^g

^f20:16 Nəghatiən əuhlin u tətəghati e nətəmimi pısın pısın min tepət. İətəmi asoli rəha nasumiən tətəgətun = pən Uhgın. Kəni nasumiən rəha krep tətəgətun = pən nətəmimi rəha İsrəl. Nətəm kəutasum tətəgətun = pən nətəmimi asoli min rəha nətəm İsrəl. İol əhrıın nati rəha iətəmi asoli tətəgətun = pən iəni min rəha Uhgın. Kəni nətı iətəmi asoli tətəgətun = pən Kristo Iesu.

^g20:9 Aes 5:1

Kəni nian nətəmimi kəmautətəlig lan kəmotətəu nəghatən əha, məutəni məmə, “!Təuvir məmə, otəsəl aginən nati əha!”

¹⁷ Mətəu Iesu təməsəl = pən meruh ilah, kəni mənə məmə, “?Mətəu nəghatən u nipətən nak? Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, ‘Kəpiel iətəm nətəmimi rəha nuvləkinən nimə kəmotəraki lan, in tinuva kəpiel keikei rəha nolən nimə.”⁸

¹⁸ “Nətəmimi rəfin nətəm okotəmei motorin = pən ilah e kəpiel əha, kəni nikilkililəh otitəgit-əgit. Kəni nəmə kəpiel əha otəmei məhti iətəmi kəti, kəni in otəuvtəvətə mərah agin.”^h

¹⁹ Kəni nəgətun min rəha Lou, mine pris asoli min kəmotəhrun məmə nəghatən əuhlin u rəhan tətəni əmə ilah, kəni tol lanəha, ilah kəutəsəl e suaru məmə okotəskəlim uəhai əmə, motləfən e kaləpus, mətəu kənotəgin e nətəmimi, kəni motəpəh.

**?Təhruahru məmə nətəmimi
okotətəu takis kəm Sisə, uə kəpə
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)**

²⁰ Kəni nəgətun min rəha Lou, mine pris asoli min kəutəsəl vivi o Iesu məmə okotətəu nəghatən kəti rəhan u təsəhmen əhruahruən. Kəni o nəghatən u, okotəfən in e nəhlmi iətəm kəti rəha kəpmən rəha Rom. Kəni kəmotəhli = pən nətəmimi nəuvein məmə ilah okəhuvən motol kəuit kəsüə e Iesu.ⁱ ²¹ Kəni kəuit kəsüə min kəməhuvən motətəpuəh o Iesu məmə, “İəgətun. İtimah iəkotəhrun natimnati min iətəm nətəni mine natimnati iətəm nətəgətun nətəmimi lan, kotəhruahru vivi. İk onəsoliən nolən pisin kəm suah kəti, kəni matig mol

pisin min kəm suah kəti. Mətəu onəköl təhmen-əhmen əmə kəm lah rəfin. Kəni ik nətəghati əmə e nipəhrənən mətəgətun nətəmimi e suaru rəha Uhgın. ²² Kəni tol lanu, əni-to kəm təmah məmə, təhruahru e Lou rəhatah məmə okotətəu takis kəm Kig Sisə u in iətəmi asoli agin rəha kəpmən rəha Rom, uə kəpə?”

²³ Mətəu Iesu təməhrun rəkis məmə kəutol kəuit kəsüə kəm in, kəni in təmənə = pən kəm lah məmə, ²⁴ “Otəgətun-to mənə[§] kəti kəm iəu. ?Narmə pəh u tətətig e mənə u? ?Kəni nərgi pəh u tətətig e mənə u?” Kəni kəmotəni məmə, “Narmə Sisə, mine nərgi Sisə.”

²⁵ Kəni in təmənə = pən kəm lah məmə, “Kəni ko nəmə natimnati rəha Sisə, əfən kəm Sisə. Kəni natimnati rəha Uhgın, əfən kəm Uhgın.”

²⁶ Kəni e nəhmti nətəmimi ərəfin, nəghatən min iətəm kəutətəpuəh lan, ko kəsələs iəhuən Iesu lan. Mətəu narmiləh təmiuvig pik e nəghatən iətəm Iesu təmuhalpin, kəni kəməsotəghatən.

**?Təhro e iətəmi timis
kəni məmiəgəh min?**

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Kəni Satusi min nəuvein kəməhuva o Iesu. İlah kəutəni məmə nian iətəmi timis, ko təsəmiəgəh minən. ²⁸ Kəni kəmotətəpuəh e nəghatən kəti kəm Iesu məmə, “İəgətun. Mosis təmətəi = pən e Lou rəhatah məmə nəmə iərman kəti otimis, kəni məpəh rəhan pətan, kəni məsuələsiən nətiləu kəti mine, kəni pian otəkeikei mit pətəlimis əha, məmə okuələs nətiləu kəti ko, kəni suakəku u otos nimey rəhan tatə asoli əpəha tinimis rəkis.^j

[§]20:24 Mənə u in silin kəti rəha Rom, kətəni məmə Tənariəs. Okotəkeikei motətəu takis e mənə əha tatuvən kəm Sisə.

[§]20:17 Sam 118:22 ^h20:18 Aes 8:14-15 ⁱ20:20 Luk 11:54 ^j20:28 Dut 25:5

²⁹“Tol lanəha, nəman ilah səpən, u rəhalah tatə kətiəh. Kəni iətəm tepət e lah təmaupən mit pətan kəti, kəni məsuələsiən nətilau kəti, kəni mimis. ³⁰Pian iətəm tətərisig lan, təmit min pətəlimis u, mətəu in min təmimis, kəni kəməsuələsiən nətilau kəti. ³¹Kəni uərisig lan, pialah kəti min təmit min pətəlimis u, mətəu in min təmimis. Kəni pian min əha ilah rəfin səpən kəmotit pətan u, mətəu kəsotələsiən nətilah kəti, ilah kəməhmis ərəfin. ³²Kəni uərisig lan, pətəlimis u timis min. ³³Inəha nətəmimi səpən, ilah pialah min kəmotit pətan əha. ?Mətəu e Naunun Nian, nian nətəmimi okotəmiəgəh min e nimisiən, pətan əha in rəha pəh lan?”

³⁴Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “E nian u rəueiu e nəhue niftəni u, nəman mine nipətan kətol marit. ³⁵Mətəu e nian rəha natigien vi, otəsoliən lanəha. Nətəmimi nətəm Uhgın nikin tətəgiən o lah məmə ilah okotəmiəgəh min e nimisiən, kəni in otos ilah məhuvən kotatig e natigien vi. Kəni ko ilah okəsotoliən marit, kəni ilah okəsotohtəu-pəniən nolien rəha marit, ³⁶mətəu-inu ilah ko kəsəhmis minien. Kəni ko kəsəhmis minien mətəu-inu, ilah okotəhmen əmə e nagelo min nətəm kəsəhmisiən, kəni məsotoliən marit, kəni məsoteməkiən e kəlkələh min. Kəni ilah min u nətəm Uhgın təmol ilah kotəmiəgəh min e nimisiən, ilah min nenəti Uhgın.” ³⁷Kəni kotəhrun məmə inu otuva mol nipəhrieniən lan mətəu-

inu, nauəuə rəha Mosis tətəgətun min məmə nian nətəmimi okəhmis, ilah okotəmiəgəh min. E nəniən rəha niggi iətəm nigəm təmatuəu = pən lan, Mosis təmauin e İərməniəg məmə in ‘Uhgın rəha Epraham, Uhgın rəha Aisək, mine Uhgın rəha Jekəp,^k nati ənpənin ilahal kəmlimis rəkis nuvəh nəuveitin. ³⁸Uhgın u, in Uhgın rəha nətəm kəutəmiəgəh, mətəu səniəmə in Uhgın rəha nətəm kəməhmis, mətəu-inu in tateh nətəmimi min rəfin məmə ilah okotəmiəgəh, nati ənpənin nəmə kəməhmis rəkis uə kəutəmiəgəh əhanəh.”

³⁹Kəni nəgətun min rəha Lou nəuvein kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, “İəgətun, nəmuhəlpin vivi pəhrien.” ⁴⁰Kəni kəmotəgin o nətapuəh minien nəghatiən kəti min tol lanəha.

Kig Tefit mine Kristo

(Mat 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “?Təhro nətəmimi kəutəni məmə Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa, in mipi Kig Tefit? ⁴²Mətəu-inu e Nauəuə Rəha Nəpuən Min,^{††} Kig Tefit aru əmə təməni məmə, ‘İərməniəg Uhgın təməni = pən kəm rəhak İərməniəg^{‡‡} məmə, “Əharəg u e rəhak maru, ikin ima nəsanəniən mine nisaiən, ⁴³mətəuarus = pən iəu iəkələs iahu rəham tikimir min, məlin = pən ilah əpəha ləhtəni e nəhlkəm,

^{**}20:36 Nətəmimi u kəutatig rəueiu e nəhue niftəni u, kətol marit məmə okotemək e kəlkələh min. Mətəu nəmə iərman kəti o pətan kəti tatuvən e negəu e neai, ko təsimisiən, kəni ko təsoliən marit məmə otemək.

^{††}20:42 “Nauəuə Rəha Nəpuən Min” in “Ol Sam” e Bislama Baebol.

^{‡‡}20:42 Nətəmimi e nian rəha Iesu, kotəhrun məmə nəghatiən u “İərməniəg” e nəpuən u tətəghati e Məsaiə iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa.

məmə nətərmənig e lah.” ʹ¶¶

⁴⁴Kig Tefit əhruahru təməni məmə Kristo in rəhan İərmənig. ?Kəni nəmə mipi Tefit əhruahru əmə, kəni təhro matol rəhan İərmənig lan?”

İesu təmagət e nəgətun min rəha Lou

(*Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54*)

⁴⁵Nətəmimi kəməütətəlig, kəni İesu təməni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, ⁴⁶“İtəmah onəkotəkeiki məütətəu vivi itəmah kəni məsotohtəu-pəniən nolien min rəha nəgətun min rəha Lou. İlah kotolkeiki məmə okəhuvən e napən əfəməh min rəha nəfəriən məmə nətəmimi okoteruh = pən ilah lan. Kəni nikilah tətəgiən nian nətəmimi kəütəfəri nəhlmi lah kəm lah e nisaiəən əpəha e makit. Kəni əpəha imə e nimə rəha nuhapuminien, kotolkeiki məmə okotəharəg əupən əpəha təuvir ikin. Kəni e nian rəha lafet, ilah kotolkeiki məmə okəhuvən motəharəg əupən ikin nisaiəən ikin. ⁴⁷Kəni ilah kəütöl tərəh kəni məütəkləh e nimə min rəha pətəlimis min. Kəni ilah kəütəfəki əfəməh məuteiüə əmə məmə nətəmimi okoteruh ilah ohni. Nəlpiniən rəha nətəmimi min u in otəskasik mapirəkis.”

Pətəlimis kəti təməfən rəhan məni kəm Uhgın

(*Mak 12:41-44*)

21 Kəni nian İesu təməsal-pəri, materuh vivi nətəmimi min u rəhalah nautə tēpət kəütəfən rəhalah məni e bokis kətəfən məni ikin əpəha e Nimə Rəha Uhgın, ²kəni in təmeruh pətəlimis kəti ianrah tətəfən məni

əkəku keiu əmə.^{§§} ³Kəni İesu təni məmə, “Nipəhriənien iətəni kəm təmah məmə, məni iətəm pətən u təməfən, in tapirəkis rəha nətəmimi rəfin,^m ⁴mətəu nətəm rəhalah nautə tēpət kəmotəfən məni nəuvein mətəu inko in nati ənpəpin o lah, rəhalah tēpət min əpəha ikin. Mətəu pətəlimis u in ianrah pəhriən, in təməfən rəfin rəhan məni o nos nəhmtiniən nauəniən nigin, kəni tikə min əha ikin.”

İesu təməghati e natimnati min iətəm okəhuva

(*Mat 24:1-35,42-44; Mak 13:1-37*)

⁵Kəni İesu təmətəu rəhan min nəuvein nətəmimi kəütəni Nimə Rəha Uhgın iətəm rəhan kəpiel asoli min kotəuvir, mine natimnati təuvir min əha imə iətəm nətəmimi kəmotəfən kəm Uhgın. Kəni təni məmə, ⁶“İtəmah nəuteruh natimnati min əha, mətəu nian otətuva nətəmimi okotəharəg-rəg kəpiel min rəha nimə əha, kəpiel min rəfin okotəmei, ko kəti təsəhtulien əha tətəhtul ikin rəueiu.”ⁿ

⁷Kəni kəmotətapuəh ohni məmə, “İəgətun. ?Natimnati min əha onəhgın kəhuva? ?Kəni nəmtətiən nak otəgətun məmə otəsüvəhiən natimnati min əha okəhuva?”

⁸Kəni İesu təni məmə, “Onəkotəkeiki məütətəu vivi itəmah məmə suah kəti otəsəiüəniən e təmah, mətəu-inu nətəmimi tēpət okəhuva motəni məmə, ‘İəu, iəu Kristo!’ Kəni nəuvein okotəni məmə, ‘Nian rəha natimnati əha tinuva iüəkir.’ Mətəu onəsəhuərisigien e lah. ⁹Kəni nian onəkotətəu nanusien məmə nətəmimi kəütəluagin, uə nətəmimi kəütəməu ilah rəhalah kəpmən, mətəu

¶¶20:43 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “İəkol rəham tikimr min ilah okotəhmen e nati kəti iətəm kətəharəg matəfu-pəri nəhlkəm lan.”

§§21:2 Məni u təhmen = pən e tuenti vatu.

¶20:43 Sam 110:1

¶21:3 2Kor 8:12

¶21:6 Luk 19:44

itəmah onəsotəginian. Natimnati min əha okotaupən məhuva pipim, mətəu kəsəniə məmə in Naunun Nian.”

¹⁰ Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Nətəmimi e nitəni min nəuvein okotəluagin ilah nətəmimi e nitəni min nəuvein, kəni kəpmən nəuvein okotəluagin ilah kəpmən nəuvein. ¹¹ Kəni nəmig asoli min okotan, kəni nəumis otan ikin min tətət e nəhue niftəni, kəni nimisiən əskasik min okotan e nəhue niftəni, kəni əpəha ilis e neai, natimnati min okəhuva motol niki nətəmimi otəgin, kəni ilah okoteruh nəmtətian asoli min e neai.

¹² “Mətəu nian natimnati min u okəsəhuva pipim əhanəhian, nətəmimi okotaskəlim itəmah, kəni motol nərahian kəm təmah o nəhatətəian rəhatəmah, kəni motələs itəmah məhuvən əpəha e nimə rəha nuhapuminiən, mine e kaləpus, kəni onəkotəhtul e nəhmti kig min mine nətəmi asoli min rəha kəpmən mətəu-inu itəmah nautos nərgək məutəni niphəriəniən lak. ¹³ Inəha nian təuvir əhruahru məmə nəkotəni pətigəm nanusiən təuvir kəm lah.

¹⁴ Mətəu otol əpenə-penə e nikitəmah rəueiu məmə e nian əha nikitəmah təsəhtian məmə nəghatian nak onəkotəni kəm lah,^o ¹⁵ mətəu-inu iəu oiəkəfinə nəghatian əhruahru kəm təmah kəni məfinə nəhruniən kəm təmah, kəni mol rəhatəmah nəghatian təsanən, kəni rəhatəmah min tikimir ko kəsotuhəlpiniən, kəni ko kəsotəniən məmə nəsotəniən niphəriəniən.^p ¹⁶ Kəni rəhatəmah tatə mine məmə min, mine piatəmah min, mine rəhatəmah nimənin min, mine niəli min okotəfən itəmah e nəhlmi tikimir min. Kəni okotohamu

itəmah nəuvein.^q ¹⁷ Nətəmimi min rəfin okotəməki e təmah o nərgək. ¹⁸ Mətəu ko nəuanutəmah uəha kəti, ko təsikəian. ¹⁹ Nian onəutəhtul əskasik məutəhatətə lak e nian iəkis min iətəm okəhuva e rəhatəmah nəmiəghəhian, kəni onəkotos nəmiəghəhian itulin.

²⁰ “Mətəu nian onəkoteruh soldiə min okəhuva tətət motohtəlau e taun u Jerusiləm, kəni itəmah onəkotəkeiki motəhrun məmə otəsuvəhian kəni kərəkin agin taun əha Jerusiləm. ²¹ Kəni itəmah nəutatig Jutiə, onəkotəkeiki motaiu motəgin məhuvən motəhluaig əpəha e nitəuət min. Kəni itəmah nətəm nəutatig e taun əha, onəkotəkeiki mohiet. Kəni itəmah nətəm nəutatig ikinu titəlau e taun əha, onəsəhuvən minian əha imə e taun əha, ²² mətəu-inu nian əha, in nian rəha Uhgın otol nalpiniən lan kəm nətəm kautol nolian tərəh, kəni mol əpu nəghatian iətəm kəmətəi = pən e nauəuə rəhan tuva matol niphəriəniən lan.^f

²³ “!Kəsi! Nahməian asoli o niphətan nətəm kəmotol nərfiləh mine niphətan kəutəfən nah kəm nəpəou min. E nian əha okotos pik nahməian, mətəu-inu nərahian asoli otuva e nəhue niftəni, kəni niəməha mine nalpiniən rəha Uhgın otuva kəm nətəmimi min u rəha Isrel u kautol nolian tərəh min. ²⁴ Kəni rəhalah tikimir min okəgəmu ilah e nau, kəni nian okotoh ilah, kəni okotit ilah məhuvən e nitəni pisin pisin min kəni ilah okəhuva iol əhruin nati min rəhalah. Kəni Nanihlua min okotali-uək kəni motevig əpevin e Jerusiləm motələs iahu nətəmimi min ikin iətəm kəutatig əhanəh, məutərməniğ e lah,

^o21:14 Luk 12:11-12 ^p21:15 Uək 6:10 ^q21:16 Mat 10:21-22

^r21:22 Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

mätəuarus = pən rəhalah nian otol nau-nun.^s

²⁵ “Kəni nəmtətian nəuvein okəhuva e mitigar, mine məuig, mine məhau min. Kəni ikinu e nəhue niftəni, nətəmimi rəfin okotəgin e nərkərikiən rəha nitəhi mine peau-peau asoli min.^t ²⁶ Nətəmimi okotəgin pik məutimiseiah e nərahieñ asoli min iətəm kəutəhuva e nəhue niftəni, mətəu-inu natimnati e neai iətəm kotəskasik pik, mətəu Uhgīn otəlauəl-auəl e lah. ²⁷ Kəni e nian əha, okoteruh Nəti Iətəmimi tətuvə e nimali nəpuə kəti e nəsanəniən mine nəpətian əhagəhag asoli rəhan.^u ²⁸ Kəni nian natimnati min u kinotətuəuin minəutəhuva minautol nipəhriəniən lan, otəhtul məha-məha motəhrun məmə nati təuvir tinatuvə, mətəu-inu otəsuvəhiən Uhgīn otosmiəgəh itəmah.”

²⁹ Kəni in təməni nəghatian əuhl-in u kəm lah məmə, “Nəkotəhrun-to nigī u fik mine nigī nəuvein min. ³⁰ Nəmə kinotəhaləgləg minəutəpəlpil min, kəni nəkotəhrun məmə in nian rəha nasumiən. ³¹ Təhmen əmə, nəmə nəkotəh natimnati min u kautol lanəha, onəkotəhrun məmə otəsuvəhiən, Nəməniəniən Rəha Uhgīn tuva.

³² “Nipəhriəniən iətəni kəm təmah məmə nimənin rəha Isrel[†] otəsikəiən mətəuarus = pən natimnati rəfin əha okotol nipəhriəniən. ³³ Neai mine niftəni okiakə, mətəu nəghatian min rəhak ko kəsəhkəiən.”

³⁴ Kəni Iesu tətəni məmə, “Nəkotəkeikei məutətəu itəmah.

Sotəəkiniən rəhatəmah nian min o noliən əmə lafet, məutəpis lan, kəni məutətəlig pik e natimnati rəha niftəni u. Təsəuviriən məmə nian asoli u otuvə mos kauit kəm təmah təhmen = pən məmə nəuanikulu təmahtipəsīg e təmah, ³⁵ mətəu-inu nian əha otuvə mələs nətəmimi min rəfin e nəhue niftəni. ³⁶ Mətəu nian rəfin onəkotəkeikei məutəhtul maru, kəni məutəkeikei məutəfaki məmə nəkotos nəsanəniən təhmen məmə nəkəutəhtul əskasik əmə e natimnati ərəfin əha okəhuva, kəni ko Nəti Iətəmimi otəgiən o təmah nian onəkotəhtul e nəhmtin.”

³⁷ Kəni nian rəfin Iesu tətəgətun nətəmimi əpəha e Nimə Rəha Uhgīn, kəni lapin min in tiet muvən əpəha Nitəuət Rəha Nigī U Olif mətapili əha ikin. ³⁸ Kəni nian min rəfin ləpləpin agin, nətəmimi kəutəhuva məmə okotətəlig e rəhan nəghatian əpəha e Nimə Rəha Uhgīn.

Jutəs təmətuati e Iesu

(*Mat 26:1-5, 14-16; Mak 14:1-2, 10-11; Jon 11:45-53*)

22 Kəni nian rəha lafet rəha Piret U Is Tikə Lan tinatuvə iuəkīr, kəni in tinətuəuin e lafet rəha Pasova. ² Kəni pris asoli min mine nəgətun min rəha Lou kəməutəsəl oneuən e suaru məmə okotohamu Iesu lan. Kəməutəsəl oneuən e suaru mətəu-inu ilah kəutəgin e nətəmimi məmə, kəta nimənin nətəmimi okotərgəhu nəmə kotəhrun məmə kəmotəhamu Iesu.

^s21:24 E nian Iesu təmimis lan mətəuarus = pa nu fote, soldia min rəha Rom kəmotəh Jerusiləm motəəkīn e nu 70 AD.

[†]21:32 Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə nəghatian u tətəghati e nətəmimi iətəm kəutəmiəgəh nian Iesu tətəghati. Kitah kəmotətəi təhmen e nətəmimi nəuvein min iətəm kəutan məmə tətəghati e nimənin min rəfin rəha Isrel tatuvən muvən isəu.

^s21:24 Sam 79:1; Nəh 11:2

^t21:25 Aes 13:10; Esik 32:7; Joel 2:31; Nəh 6:12-13

^u21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; Nəh 1:7

³Kəni Setən təmuvən e niki Jutəs, u nərgin kəti min u Iskariot, in kəti e nətəmimi tuələf rəha İesu.^v ⁴Kəni in təmuvən meruh pris asoli min mine nətəmi asoli min rəha soldia rəha Nimə Rəha Uhgın, məutəsəl e suaru məmə otegəhan e İesu tuvən e nəhlmilah. ⁵Kəni niki-lah təmagiən, kəni kəmotəniəkis məmə okotəfən məni kəti kəm in. ⁶Kəni Jutəs təmegəhan lan məmə in otol, kəni mətəsəl e suaru məmə otegəhan e İesu tuvən e nəhlmilah nian nətəmimi okohkə lan.

İətəmi keiu rəha İesu kəmuol əpenə-penə o lafet rəha Pasova

(Mat 26:17-29; Mak 14:12-25; Jon 13:21-30; 1Kor 11:23-26)

⁷Kəni e nian rəha lafet rəha Piret U Is Tikə Lan tinuva, kəni e nian əha, nətəmimi okotəkeikei motuh nəti sipsip rəha lafet rəha Pasova.^w ⁸Kəni İesu təmauin e Pitə mine Jon, kəni məni = pən kəm lau məmə, “İan kəni muol əpenə-penə nauəniən rəha lafet rəha Pasova məmə okəhuvən motauən ikin.”

⁹Kəni kəmuəni = pən kəm in məmə, “Nəkolkeikei məmə itimlau oəkian iə muol əpenə-penə e nauəniən ikin?”

¹⁰Kəni təməni = pən kəm lau məmə, “Uətəlig vivi-to. Nian itəlau onəkian = pən itaun, kəni onəkueh suah kəti tətəharu pəri pətəl asoli kəmətu = pən nəhu lan. Kəni nəkiauerisig lan mihluvən e nimə kəti iətəm in otuvən ikin. ¹¹Kəni nəkuəni = pən kəm iətəmi asoli rəha nimə, ‘İəgətun təmahli = pa itimlau məmə iəkuva muətapuəh ohnik məmə nəuan u in pəhruvən iətəm in mine rəhan min nətəmimi okəhuva motol nauəniən ikin rəha lafet rəha Pasova?’ ¹²Kəni in otit itəlau nəkian əpəha e nəuan ilis ikin iətəm kinol vivi rəkis

natimnati rəfin rəha nauəniən əha ikin. Kəni nəkuol əpenə-penə nauəniən əha ikin.”

¹³Kəni kəmian mueruh natimnati rəfin təhmen = pən əmə məmə inu İesu təməni mine. Kəni ilau kəmuol əpenə-penə nauəniən ikin məmə rəha lafet rəha Pasova.

Naunun nauəniən rəha İesu mine rəhan min natətəlig

¹⁴Kəni e nian rəha nauəniən, İesu təmuvən məharəg e tepil ilah rəhan min aposil min. ¹⁵Kəni təməni = pən kəm lah məmə “Otəsuvəhiən, okol nəhməiən kəm iəu. Mətəu niki tinokeikei pik məmə okotaupən motun nauəniən rəha lafet rəha Pasova. ¹⁶İəkolkeikei pik məmə kitah okotauən lanu mətəuinu, ko iəsəuəniən min e nauəniən rəha Pasova mətəuarus nipəti lafet u tuva mol nipəhrəniən lan e Narməniğiən Rəha Uhgın.”

¹⁷Kəni İesu təmos kap wain məni tagkiu ohni kəm Uhgın, kəni məni məmə, “Otos itəmah rəfin kəni motəmmim, ¹⁸mətəu-inu rəueiu iətəni kəm təmah məmə iəsəmmiməiən wain mətəuarus = pən nian natimnati rəfin okotətig ahgəl Narməniğiən Rəha Uhgın.”

¹⁹Kəni təmos piret məni tagkiu ohni kəm Uhgın, kəni məhapu məfən kəm rəhan min nətəmimi, kəni məni məmə, “İnu nipətik iətəm iətəfinə o təmah. Nian rəfin onəkotəkeikei mautol nati u məmə nikitəmah tətəhti iəu.”

²⁰E nolien əhmen min əmə, nian kəmotauən rəkis, İesu təmos kap wain kəni məni məmə, “Kap wain u tətəgətun = pən nəniəskasikiən vi rəha nasiruiən rəha Uhgın kəm nətəmimi, kəni nəniəskasikiən vi u tətəhtul mətəmiəgəh e nirak iətəm otəiu o

təmah. ²¹ Mətəu onəkotətəlig vivi-to. Suah kəti u ikinu kəutauən kitah min e tepil, kəni in otəpanegəhan = pən lak e nəhlmi rəhak min tikimir.^x ²² İəu Nəti İətəmiimi oiəkəkeikei mimis məmə inu Uhgın təməni mine. !Mətəu kəsi, nərahian asoli tatuvən o iətəmi təmegəhan = pən lak e nəhlmi tikimir min!" ²³ Kəni kinəutətapuəh-ətapuəh o lah min məmə, "?Kitah pəh otol nati əha?"

²⁴ Kəni nati kəti min, ilah kinautol nik-ilah min məmə pəh u in otepət mapirəkis nəuvein.^y ²⁵ Kəni İesu təni = pən kəm lah məmə, "Kig min rəha niftəni u kəutarməniğ e nətəmiimi e rəhalah nəsanəniən, kəni kəutauin aru e lah məmə ilah 'Nətəmiimi rəha Nasiruiən.'^z ²⁶ Mətəu itəmah onəsotoliən lanəha. Nəmə itəmah kəti in ilis, in otosiahu in təhmen = pən e suakəku. Kəni nəmə itəmah kəti tətəhtul əpən, kəni in otuva iol əhrui nati əmə kəti.^a ²⁷ ?Pəh u in ilis pik, iətəmi in tətauən e tepil, uə iol əhrui iətəm tatos nauəniən e tepil in ilis tapirəkis? Nəkotəhrun məmə iətəm tətauən e tepil in ilis tapirəkis. Mətəu iəu, iətəmi asoli rəhatəmah, nian iəmətali-uək kitah min itəmah, iəməhmen = pən e iol əhrui əmə kəti.^b

²⁸ "İtəmah u, nian rəfin nəutətiğ iuəkir ohniəu nian iətətiğ e nian əskasik min. ²⁹ Kəni təhmen əmə məmə Tatə rəhak tətəfəri iəu məmə iəkuva kig, kəni iəu min oiəkəfəri itəmah məmə nəkəhuva kig min, ³⁰ məmə nəkəhuva motəharəğ kitah min iəu, motauən pəti e nian iəkuva mol kig lan. Kəni e nian əha, itəmah min onəkotəharəğ e jəə min rəha Kig, kəni itəmah onəkəhuva motəhtul

əpən e nəuaniləuis min ilah tueləf rəha İsel məutakil ilah məutarməniğ e lah."^c

³¹ Kəni İesu təni = pən kəm Saimon Pitə məmə, "Kəsi. Saimon. Ətəlig-to lak. Setən tinətapuəh rəkis o Uhgın məmə otegəhan məmə in otuva məfən-əfən kəm təmah mol nərahian kəm təmah məmə otəgətun rəhatəmah nəhatəiən məmə təskasik lak uə kəpə. ³² Mətəu inəfaki rəkis ohnik məmə rəham nəhatəiən otəsəmeiən. Kəni nian nəkəuhlin rəham nətəliğin titəlig = pa min, ik onəkəkeikei mol nətəliğin rəha piam min okotəskasik."^d

³³ Mətəu Saimon Pitə təni = pən kəm in məmə, "İərməniğ. İətəhtul maru məmə iəkuvən kilau min ik e kaləpus, kəni mimis kilau min ik."

³⁴ Kəni İesu təni = pən kəm in məmə, "Pitə, iətəni kəm ik məmə, o lapin u məniğ otəsəkakə əhanəhiən, kəni ik onəkəni mau kisil məmə nəkəruu iəu."^e

³⁵ Kəni İesu təni = pən kəm lah məmə, "Əpən, iəmahli pətiğəm itəmah, nəmə-sotosiən məni e pauis, mine kətim, mine put. ?Təhro? ?Rəhatəmah natim-nati təsəhmeniən, uə kəpə?" Kəni ilah kəmotəni məmə, "Kəpə."^f

³⁶ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, "Mətəu rəueiu, nəmə suah kəti tatos rəhan məni e pauis uə kətim, otəkeikei mos. Kəni iətəm təsosiən nau rəha nəlu-əginən, pəh otətuati e rəhan kot mos nəhmti rəhan kəti. ³⁷ İətəni kəm təmah məmə nəğhatiən u e Nauəuə Rəha Uhgın tətəghati lak, kəni in otəkeikei mol nipəhrəniən. In tətəni məmə, 'Nətəmiimi nikilah təhti məmə in iətəmiimi kəti in tətəraki e Lou.'^g Əuəh, nəğhatiən u tatol nipəhrəniən əha rəueiu."

^x22:21 Sam 41:9; Jon 13:21-22 ^y22:24 Luk 9:46 ^z22:25 Mat 20:25-27; Mak

10:42-45 ^a22:26 Mat 23:11; Mak 9:35 ^b22:27 Jon 13:12-15

^c22:30 Mat 19:28 ^d22:32 Jon 17:15 ^e22:34 Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon

13:36-38 ^f22:35 Luk 9:3; 10:4 ^g22:37 Aes 53:12

³⁸ Kəni ilah kəmotəni məmə, “Iərməniḡ, afu-to. Nau rəha nəluaginian keiu u.” Kəni in təni=pən kəm lah məmə, “Nəhmen. Otəpəh-tə.”

**Iesu təmuvən mətəfaki əpəha e
Nītəuət Rəha Nigi U Olif**

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Kəni Iesu təmiet e taun muvən əpəha e Nītəuət Rəha Nigi U Olif təhmen=pən əmə məmə in tatol nian min rəfin, kəni rəhan min nətəmimi kəutohtəu=pən in. ⁴⁰ Kəni nian in təmuvən mətəuarus=pən əha ikin əha, məni=pən kəm lah məmə, “Onəkotəkeikei mətəfaki məmə nati kəti otəsəfən-əfəniən kəm təmah.”

⁴¹ Kəni in təmaliuək mupəh ilah muvən nəuvetin, kəni misin nəulin mətəfaki mətəni məmə, ⁴² “Tatə, okəmə nikim tagiən, kəsi, os rəkis nahməiən min u okəpanəhuva. Mətəu nəsolian rəhak nətəligiən, mətəu ol nati ik əmə nəkolkeikei.” ⁴³ Kəni agelo e neai kəti təmietigəm=pən məfən nəsanəniən kəm Iesu. ⁴⁴ Kəni mətəu-inu nikin tətahmə pik, kəni rəhan nətəligiən təsəməhliən, kəni təməfaki əskasik pik, kəni nəmnəhagiən asoli təmaiu lan mətəhliahli=pən e niftəni təhmen e nira.[‡]

⁴⁵ Nian təməfaki rəkis, kəni məhtul mətəlig=pən o rəhan min nətəmimi, kəni meruh ilah kinotapili alu rəkis. Kəmotəpərou mətəu-inu nikilah tətahmə. ⁴⁶ Kəni təni=pən kəm lah məmə, “?Təhro nəutapili? Otair mətəfaki məmə nati kəti otəsəfən-əfəniən kəm təmah.”

**Tikimir min rəha Iesu
kəməhuva motos**

(Mat 26:47-56; Mak
14:43-50; Jon 18:2-11)

⁴⁷ Nian Iesu təmətəghati əhanəh, nimənin nətəmimi kəmohiet=pə əha ikin, kəni suah kəha Jutəs, u in iətəmimi kəti e nətəmi tuələf rəha Iesu, in təmit ilah məhuva, in təmuva iuəkir məmə otol nəmtətiən kəti rəha nolkeikeiən kəm Iesu. ⁴⁸ Mətəu Iesu təni=pən kəm in məmə, “?Jutəs, iəu Nəti Iətəmimi, mətəu təhro nəmuva məmə onəkol nəmtətiən kəti rəha nolkeikeiən kəm iəu, kəni e nolien u megəhan=pən lak e nəhlmi rəhak tikimir min?”

⁴⁹ Kəni nian nətəmimi min rəha Iesu kəmoteruh natimnati min əha minotəhrun məmə nak əha okol, kəni kəmotəni=pən kəm in məmə, “?Iərməniḡ oiəkotəhro? ?Iəkotəluagin e nau, uə?” ⁵⁰ Əmeiko ilah kəti təmauəh e nau rəha nəluaginian mohatuv rəkis nimatəlgin maru rəha ioluək rəha pris asoli agin.

⁵¹ Mətəu Iesu təni məmə, “!Ei! !Nəhmen, otupəh əmə!” Kəni in təmələhu=pən nəhlmin e matəlgi suah u, kəni mol vivi min.

⁵² Kəni Iesu təməghati kəm pris asoli min, mine nətəmimi asoli min rəha soldia rəha Nimə Rəha Uhgın, mine nətəmi asoli rəha nimənin rəha Isrel, u kəməhuva məmə okotaskəlim Iesu. In təməni=pən kəm lah məmə, “Təhro, nəman? ?Nikitəmah təhti məmə iəu iohamu itəmi kəti matol nəluaginian o nələs iahuiən kəpmən, uə? !Kəpə! ?Kəni nəutəmki nau asoli min mine neim min məutəhuva məmə onəkotaskəlim iəu? ⁵³ ?Nian rəfin iətan ki-tah min itəmah e Nimə Rəha Uhgın,

[‡]22:44 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətəi e nəghatiən Kris aypən, nəghatiən rəha fes 43-44 tikə. Tol mə, səniəmə Luk u təmətəi fes 43-44, mətəu suah kəti min in təmətəi kopi kəti rəha nauəu u.

mətəu təhro nəsotaskəlīmīən iəu? Mətəu rəueiu əha, in nian əhruahru rəhatəmāh, kəni nəsanəniən rəha napinəpuīən in tətarmənīg.”

Pitə təmāni məmā in təruru Iesu

(*Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27*)

⁵⁴ Kəni kəməhuva motaskəlīm Iesu motələs məhuvən e lahuənu rəha pris asoli agin. Kəni Pitə təmuərisisig e lah mətəu təməsuvəniən iuəkīr o lah.^h ⁵⁵ Nətəmi min əha kəmotahli nigəm əpəha e iat rəha pris asoli agin, kəni məutəharəg titələu e nigəm. Kəni Pitə tuvən mətəharəg ilah min. ⁵⁶ Kəni pətan mitə kəti u in ioluək rəha pris asoli agin, təmuva meruh Pitə tətəharəg, kəni nəhagəhagiən rəha nigəm təmāsīəgəpīn in, kəni pətan əha təmāteruh mətiğ in, kəni mənī = pən kəm lah məmā, “Suah u, in min ilau Iesu kəmətuan.” ⁵⁷ Mətəu Pitə təni = pən kəm pətan u məmā, “Iəsəhrunīən suah u nətəni.”

⁵⁸ Kəni uərisisig lan təsuvəhiən, suah kəti min tuva mənī = pən kəm Pitə məmā, “Ei, ik min, ik iətəmi kəti rəhan.” Mətəu Pitə təni məmā, “Ei, səniəmā iəu iətəmimi rəhan.”

⁵⁹ Kəni ko uərisisig lan, auə kəti tīnuva minuvən rəkīs, kəni suah kəti təmāni əskasik kəm lah məmā, “Nipəhriənīən məmā suah u təmatuərisisig e Iesu, mətəu in iətəm Kaləli!” ⁶⁰ Mətəu Pitə təni məmā, “!Ei! !Iəsəhrun aginīən nəghatiən u nətəni!” Kəni nian Pitə təmətəghati əhanəh, kəni mənīg təkəkə. ⁶¹ Kəni Iərmənīg təmeirair məsal = pən əhruahru meruh Pitə. Kəni Pitə, nīkin təhti nəghatiən rəha Iərmənīg iətəm təmāni lan məmā, “O lapīn əmā u, nian mənīg otəsəkəkə əhanəhiən, ik onəkəni mau

kisil məmā nəkəruru iəu.” ⁶² Kəni Pitə tiet muvən ihluə, təmasək təmasək.

Nətəmimi kəmotələh əvsan e Iesu

(*Mat 26:67-68; Mak 14:65*)

⁶³ Kəni e nian əha, nətəmimi nətəm kəmotaskəlīm Iesu kəmotagət əvsan lan, kəni mautoh. ⁶⁴ Ilah kəmotəlis-ərain nəhmtin kəni motoh, məutəni = pən məmā, “!Ei, iəni! ?Əni-to məmā pəh tətəh ik?” ⁶⁵ Kəni ilah kəmotəni nəghatiən tərāh tərət məutərəkin in lan.

Kəmiuvi pətiğəm Iesu e kaunsil

(*Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24*)

⁶⁶ Kəni ləplapīn agin, nətəmi asoli rəha nīmənīn rəha Isrel kəməhuva motuhapumīn e kaunsil rəhalah, ilah u pris asoli mīn mīne nəgətun min rəha Lou. Kəni nətəmimi kotos Iesu məhuva təhtul e nəhmti kaunsil əha. ⁶⁷ Kəni nətəmi rəha kaunsil kəmotətapuəh ohni məmā, “Nəmā ik Kristo u iətəm Uhgīn təmāni məmā otahli = pa, əni kəm timah.” Mətəu Iesu təni = pən kəm lah məmā, “Nəmā iəkəni kəm təmah, kəni nəsotəniən nīpəhriənīən lak.ⁱ ⁶⁸ Kəni nəmā iəkətapuəh itəmah, ko nəsotuhalpīniən. ⁶⁹ Mətəu tətəuvin rəueiu, iəu Nəti Iətəmimi, iəu oiəkuvən məharəg e nikali Uhgīn maru, Uhgīn u iətəm rəhan nəsanəniən iahgin agin.”^j

⁷⁰ Kəni ilah rəfin kəmotətapuəh ohni məmā, “?Təhro? Ik Nəti Uhgīn?”

Kəni Iesu təni = pən məmā, “Itəmah nəutəni məmā iəu u inu.”

⁷¹ Kəni kotəni məmā, “?Təhro kitah kəutəsəl e nəghatiən kəti mīn məmā otasiru e rəhatah nəghatiən? Kīnotətəu əhruahru nəghatiən əha e nohlin.”

^h22:54 Mak 14:53-54 ⁱ22:67 Jon 3:12 ^j22:69 Uək 7:56

Iesu tәмәhtul e nәhmti Pailәt

(*Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38*)

23 Kәni nәtәmimi rәfin rәha kaun-sil kәmotәhtul motit Iesu mәhuvәn kәm Pailәt. ²Kәni motәni pәtigәm nipәgnәmtin min iәtәm otoh Iesu mәmә, “Tәmoteh mәmә suah u tatit rәhatah nәtәmimi min, kәni mol ilah kәutalmәli, kәni mәtәuhlin rәhalah nәtәligiәn kautol tikimir ilah kәpмән rәha Rom, mәtahtipәsig e timah mәmә iәsotәtәouiәn takis tuvәn kәm Sisә iәtәm tәtarmәnig e nitәni u. Kәni in mәtәni pәtigәm mәmә in Kristo iәtәm Uhgин tәmahli = pa mәmә in kig kәti.”

³Kәni Pailәt tәmәtapuәh ohni mәmә, “?Tәhro? ?Ik kig rәha nәtәm Isrel?” Mәtәu Iesu tәni = pән kәm in mәmә, “Ik nәmәni lanko.”

⁴Kәni Pailәt tәmәni = pән kәm pris asoli min mine nәtәmimi rәfin mәmә, “Iәsehian nipәgnәmtin kәti mine, iәtәm tәtәni mәmә suah u tәmәrәkin Lou.”

⁵Mәtәu ilah kәmotagәt әfәmәh mәutәni mәmә, “Kәpә. Mәtәu suah u tәtan әnnapin mәtәgәtun nәtәmimi rәfin ikin min әha Jutiә tәmәtuәuin әpәha Kalәli mәtuva mәtәuarus = pa u ikinu, kәni mol nәtәligiәn rәha nәtәmimi kәutәluei mәutalmәli.”

⁶Kәni nian Pailәt tәmәtәu nәghatiәn әha, tәtapuәh mәmә, “?Tәhro? ?Suah u in iәtәm Kalәli?” ⁷Kәni nian tәmәtәu mәmә Iesu tisipән Kalәli, ikin әha iәtәm Herot Antipas tәtarmәnig ikin, in tәmahli = pән Iesu mәmә otuvәn meruh Herot, mәtәu-inu e nian әha, Herot min in tәtatig Jerusilәm.^k

Iesu tәмәhtul e nәhmti Herot Antipas

⁸Kәni nian Herot Antipas tәmeruh Iesu, nikin tәmagiәn pik, mәtәu-inu

nuvәh nәuvetin in tәmolkeikei mәmә oteruh. Herot tәmәtәu әmә nәniәn rәhan, kәni in tәmolkeikei pik mәmә teruh otol nati apispis kәti. ⁹Kәni o natimnati min u, Herot Antipas tәmәtapuәh lan o nәghatiәn min tepәt o Iesu, mәtәu Iesu tәmәnnapin әmә mәsuhalpinian rәhan nәghatiәn. ¹⁰Kәni pris asoli min mine nәgәtun min rәha Lou kәmotәhtul motagәt әskasik e nipәgnәmtin min rәhalah mautuh Iesu lan. ¹¹Kәni uәrisig lan, Herot Antipas mine rәhan min soldia kotagәt әuvsan e Iesu, kәni mәutәuvsan lan. Kәni Herot tәmәni = pән kәm rәhan min soldia mәmә okәhuvәn = pән e napән tәuvir rәha kig kәm in, kәni motit min mәhuvәn kәm Pailәt.

¹²Aupән ikin, Herot Antipas mine Pailәt kәmatuol tikimir kәm lau min, mәtәu e nian әha, ilau kәmiәuva min-uolkeikei ilau min.

Pailәt tәmәni mәmә Iesu otәkeikei mimis

(*Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16*)

¹³Kәni Pailәt tәmauin e pris asoli min, mine nәtәmi asoli rәha nәtәm Isrel, mine nәtәmimi rәfin, kәni ilah rәfin kәmәhuva kәtiәh. ¹⁴Kәni in tәmәni = pән kәm lah mәmә, “Suah u, nәmotos mәhuva tәhtul e nәhmtәk, kәni nәmotәni mәmә tәtәuhlin nәtәligiәn rәha nәtәmimi rәhatәmah kautol tikimir kәm kәpмән. Mәtәu iәmakil rәkis rәhan nәtәligiәn u e nәhmtitәmah, kәni mәsehian mәmә tәmatgәhli lou kәti, kәni nipәgnәmtin min iәtәm nәutәni lan tәsolian nipәhrianiәn. ¹⁵Kәni Herot Antipas min, in tәmakil meruh mәmә noliәn rah kәti tәsәhkuл-pәniәn lan. Tol lanәha, in tahli = pa tuva min kәm tah, kәni tәhruahru әmә mәmә suah u in

^k23:7 Luk 3:1

təməsoliən nati kəti iətəm tərəh məmə in otimis ohni. ¹⁶⁻¹⁷ Kəni o nati əha inəha, rəhak min soldia okotalis əmə, kəni uərisig kotahli = pən tatuvən.”^f

¹⁸ Mətəu ilah rəfin kəmotagət əfəmäh məutəni məmə, “!Otiləfətigəm suah u kəni motohamu! !Mətəu ahli pətigəm Parəpəs tuva meh itəmäh!” ¹⁹ (Suah u Parəpəs, kəmləfən e kaləpus mətəu-inu təməhtul aupən məmki nətəmimi məutəluagin mə kotələs iahu kəpmən rəha Rom e taun əha, kəni in təmohamu itəmi.)

²⁰ Mətəu Pailət in təmolkeikei məmə otəhlman e Iesu tatuvən, kəni in təməghati min kəm lah. ²¹ Mətəu ilah kəmotagət əfəmäh pik məmə, “!Ətu-pəri in e nigı kəməluau! !Ətu-pəri in e nigı kəməluau!”

²² Mətəu Pailət təməghati min kəm lah minau kisil məmə, “?O nak? ?Suah u in təmol nati tərəh nak? İəu iəseruhien məmə in təmol nati kəti iətəm təhruahru məmə in otimis ohni. Mətəu rəhak soldia min, ilah okotalis əmə, mə kəman-otəhlman lan tatuvən.”

²³ Mətəu ilah kəmotəkeikei məutagət əskasik, kəni məutagət əfəmäh e Pailət məmə otətu-pəri Iesu e nigı kəməluau. Kəni məutagət məutagət pik, kəni motapirəkis Pailət. ²⁴ Tol lanəha, Pailət təməni məmə Iesu otəkeikei mimis təhmen = pən məmə ilah kəutəni mine. ²⁵ Kəni in təmol nətəligiən rəhalah, kəni mahli pətigəm Parəpəs u in təmətatig e kaləpus o nəluaginien o kəpmən mine mohamu itəmi. Kəni in megəhan = pən e Iesu e nəhlmi rəhan min soldia məmə

ilah okotos məhuvən mohtəu nətəligiən rəha nımənin nətəmimi.

Kəmit Iesu kan məmə otimis

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶ Kəni nian soldia min kəmotit Iesu mohiet e taun, kəni motafu iətəm Sairəni kəti, nərgin u Saimon. Kəni kəmotaskəlim motələhu pəri nigı kəməluau rəha Iesu e nəuegin məmə otələs, kəni motəni = pən məmə otitəu = pən Iesu.

²⁷ Kəni nımənin nətəmimi tərət kəmautaliuək məutuərisig e Iesu e suaru, kəni nıpətan min kəmautəhuərisig e lah, məutasək o Iesu kəni məutəuın lan. ²⁸ Mətəu Iesu təmeirair məsal = pən meruh ilah, kəni məni = pən kəm lah məmə, “Nıpətan Jerusiləm. Sotasəkiən ohniəu, mətəu otasək aru o təmah, mine nenətitəmah min. ²⁹ Otətəlig-to lak. Nian tərəh min otətəva kəni kəmanəni məmə, ‘!Otagiən itəmäh nətəm nəsoteməkiən uə nəsotəfəniən nah kəm iəpəou!’¹

³⁰ E nian əha, nətəmimi okotəni = pən kəm nitəuət asoli min məmə, ‘Əui, ohməgrəg = pa e timah.’^m ³¹ İətəni lanu mətəu nətəmimi min u kətol nati tərəh min u kəm iəu rəueiu e nian u nigı tətəmtə əhanəh. ?Kəni otəpanəhro əhanəh nian nigı tinimətu?”[§]

Soldia min kəmotətu-pəri Iesu e nigı kəməluau

³² Kəni soldia min kəmotələs suah mil keiu iətəm ilau kəmuatgəhli lou, məmə okuhamu ilahal Iesu. ³³ Kəni kəməhuva

^f23:16-17 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, katilpın nəghatiən kəti min u ikinu tətəni məmə, “E nian rəha lafet rəha Pasova, Pailət in otəkeikei mahli pətigəm rəhalah kəti iətəmimi otiet e kaləpus.”

[§]23:31 “Nigı tətəmtə əhanəh” tatəpsen = pən Iesu iətəm in təhruahru agin, mətəu in tatos nalpiniən. Kəni “nigı tinimətu” tatəpsen = pən nətəm İsel. Kəni uərisig lan, nətəm Rom okotol nalpiniən asoli kəm lah. Afin Luk 21:20-24.

¹23:29 Luk 21:23 ^m23:30 Hos 10:8; Nəh 6:16

ikin kəti, nərgin u Louipil-uipil. Ikin əha, motətu-pəri Iesu e nigı kəməluau. Kəni kəmotətu-pəri iatgəhli lou mil əha ikin, kəti e nikali Iesu maru, kəni kəti e nikalin məuil. ³⁴ Kəni Iesu təni məmə “Tatə. Alu e rəhalah nolian tərəh min kətol lak, kəni məsalpinian, mətəuinu kəsotəhrunian nati nak ilah kətol.” Kəni kəmotəuəri napən rəhan moturin tais ohni.ⁿ

³⁵ Kəni nətəmimi min u kəməutəhtul əha ikin, maüteruh natimnati min u, mətəu nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel kətol əvsan e Iesu məutəni məmə, “!In təmosmiəgəh nətəmimi tepət rəkis. Mətəu nəmə in Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa, kəni in Iətəm Uhgın Təməni Rəkis, təuvir pəh otosmiəgəh aru in!”^o

³⁶ Kəni soldia min, ilah min kəutəghati əvsan e Iesu, kəni məhuva iuəkir ohni məutətapuəh məmə in tolkeikei wain u iətəm tarfu,^{**p} ³⁷ məutəni məmə, “!Nəmə ik kig pəhriən rəha Isrel, osmiəgəh aru-to ik əha rəueiu!”

³⁸ Kəni nəghatian kəti əha ikin kəmətəi kətu-pəri e rəhn-kapə nigı kəməluau, tətəni məmə,

Inu kig rəha nətəm Isrel

³⁹ Kəni iatgəhli lou mil kəti iətəm kətuəhkul-pəri e nigı kəluau, in təməghati rah e Iesu, mətəni məmə, “!Ei! ?Ik Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa, uə kəpə?”

⁴⁰ Mətəu iatgəhli lou əha kəti min təməni = pən kəm in kəti, kəni mahtipəsığ lan məmə, “?Təhro? ?Nəsəginian e Uhgın, nati əpnəpin onəkimis? Nəlpinian u rəhatahal in təhmen-əhmen əmə. ⁴¹ Mətəu

təməhruahru əmə məmə kilau okiamis o rəhalau nolian tərəh min iətəm kəmuol. Mətəu suah u, in təsolian nati kəti tərəh kəti mine.”

⁴² Kəni məni = pən kəm Iesu məmə, “Iesu, o nian onəküva mətol kig lan, kəni nikim otətəhti iəu.” ⁴³ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Nipəhriənian iətəni kəm ik, məmə rəueiu əmə kilau min ik əpəha e nəgəu e neai.”

Iesu təmimis

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

⁴⁴⁻⁴⁵ Kəni iuəkir tueləf klok e nərauiə, mitigar təsasiəian, kəni napinəpuiən tinan rəfin ikin əha mətəuarus = pən tri klok ləhnaiuv. Kəni napən iətəm tətəhkul pəsığ = pən Ikin Tasim Agın Ikin e Nımə Rəha Uhgın, təməhapu nəuvetin keiu.^q ⁴⁶ Kəni Iesu təmasək əfəməh məmə, “!Tatə. Iatələhu = pən nəmiəgəhian rəhak e nəhlməm!” Nian təməni rəkis nəghatian əha, kəni rəhan nehagian tiet.

⁴⁷ Kəni nian iətəmi asoli rəha soldia min əha rəha nətəm Rom təməh natimnati min əha, kəni in təməni-vivi Uhgın mətəni məmə, “!Nipəhriənian, suah u in təhruahru pəhriən!” ⁴⁸ Kəni nətəmimi min u kəməhuva ikin əha məmə okoteruh, nian kəmoteruh natimnati min əha, kəməutətu tərəh e nikilah kəni məutəhti-əhti mankilahalah, kəni minəutəhüvən. ⁴⁹ Kəni niəli min rəha Iesu, mine nipətan iətəm kəmitsipən Kaləli motohtəu = pən Iesu məhuva, ilah kəməutəhtul isəu nəuvetin kəni maüteruh natimnati min əha.

**23:36 Wain u iətəm tarfu, in nənnimian rəha nanrah min.

ⁿ23:34 Sam 22:18; Aes 53:12 ^o23:35 Sam 22:7-8 ^p23:36 Sam 69:21

^q23:44-45 Hip 6:19-20; 10:19-20

Josip tæmitønim Iesu

(Mat 27:57-61; Mak
15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kæni iætəm Aramatia kæti əha ikin, nærgin u Josip. Aramatia in taun kæti rəha Isrel, kæni suah kəha in iætəmimi kæti rəha kaunsil rəha nətəm Isrel. In iætəmi tæuvir, rəhan næmiəgəhiən təhruahru, kæni in iætəmi kæti tæmətəhtahnin məmə oteruh Narməniəgəhiən Rəha Uhgın. Kæni in tæməsəgəhanian e nəghatian rəha kaunsil iætəm kəmotegəhan e Iesu məmə okuh. ⁵² Kæni in tæmuvən meh Pailət mətəpuəh ohni məmə otegəhan e nipətəi Iesu tos. ⁵³ Kæni Josip tæmuvən mosiahu nipətəi Iesu e nigı kəməluau, mos muva mæuveg e napən tæuvir kæti, nærgin u linən. Kæni mos muvən mələhu = pən e nipəg kəpiel iætəm kəmətəi rəkis o noliən suvət ikin, mətəu kəsitənim əhanəhiən suah kæti ikin. ⁵⁴ Inəha e nian rəha nətəm Isrel iætəm kautol əpenə-penə lan o nian rəha Sapət, kæni iuəkır Sapət tətəuvin.

⁵⁵ Kæni nipətan u kəmotəsipən Kaləli kəmautuərisig e Iesu, kəməutohtəu = pən suah u, kəməhuvən kæni moteruh nipəg kəpiel, kæni moteruh noliən iætəm in təmələhu Iesu ikin. ⁵⁶ Kæni uərisig, nipətan kəmohtəlig = pən lahuənu, kæni mautil əpenə-penə nimənati min nəuvein mine fomat iætəm næmiəvilah tæuvir məmə okotol = pən e nipətəi Iesu. Kæni e nian rəha Sapət, ilah kəmotəmeig məutohtəu = pən nəghatian rəha Lou.^r

Iesu təməmiəgəh min e nimisian

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

24 Kæni e Sante ləplapın agin, nipətan kəməhuvən əpəha e suvət, motos natimnati u næmiəvilah tæuvir u

kəmotol əpenə-penə rəkis lan. ² Nian kəməhuva e suvət, moteruh kəpiel u kətahtipəsıg e nipəg kəpiel lan, mətəu kəmisuə rəkis rəkis. ³ E nian kəməhuvən imə e nipəg kəpiel, mətəu kəsotehiən nipətəi Iərməniəg Iesu. ⁴ Kæni ilah kinotəruu əfəməh mətətəlig e natimnati min əha. Kæni əmeiko kəmotəuit pik e iætəmi keiu kəmiətiəgəm = pa əha ikin mətuəhtul ilah nipətan, kəmian e napən iætəm tətəraip-oraip. ⁵ Kæni nipətan kəmotəgin pik, motasiəulin nəulilah mətəusal iahu mauteh niftəni.

Kæni suah mil kuəmə, “Təhro nəutəsal e iætəmi tətəmiəgəh u ikinu imə nətəm kəmoħmis? ⁶ In tikə u ikinu. !In tinəmiəgəh min! Nikitəmah təhti nəghatian in təməni kəm təmāh nian in təmətətiəg əhanəh əpəha Kaləli məmə,^s ⁷ ‘Natimnati min u okotəkeikei muva motol nipəhriənian lan. Okegəhan = pən e Nətəi Iætəmimi tuvən e nəħlmi iol təfəgə tərāh min, kæni okətu-pəri e nigı kəməluau timis, mətəu e nian tatol kisil lan, kæni in otəmiəgəh min.’” ⁸ Kæni nikilah tinəhti nəghatian rəha Iesu.

⁹ Kæni kəmoħiet e suvət məhuvən motəni = pən natimnati min əha kəm nətəmi lepın rəha Iesu, mine rəhan min rəfin. ¹⁰ Kæni nipətan min əha u kəmotəni pətıgəm natimnati min u kəm aposil min, inko Meri Maktələ, Joana, Meri mamə rəha Jemis, mine nipətan min nəuvein iætəm kəməhuvən e suvət. ¹¹ Mətəu aposil min kəmotətəu nəghatian əha təhmen = pən əmə e nəghatian alməli kæti iætəm nipətin tikə, kæni məsətəniən nipəhriənian lan.

¹² Mətəu Pitə təməhtul maiu muvən əpəha e suvət, məməħli-əməħli məsal = pən e nipəg kəpiel kæni meruh əmə napən iætəm kəməuveg nipətəi Iesu lan, mətəu nati min kæti tikə əha ikin. Kæni in təmāliuək mıtəlig minatuvən

lahuənu, kəni matətəlig pik e natimnati min əha.

E suaru tatuvən Emeəs

(Mak 16:12-13)

¹³E nian əmə əha inəha, suah mil keiu rəha Iesu kəmətualiüək mətian lahuənu kəti, nərgin u Emeəs. Lahuənu u mətəuarus = pən Jerusiləm, in iuəkir o lepın kilomitə. ¹⁴Kəni nian ilau kəmətualiüək mətian, kəni ilau mətəuəghati e natimnati min u kəmol ilah. ¹⁵Nian ilau kəmətəuəghati lanəha, kəni Iesu təmuva iuəkir o lau, məhlaliüək pəti mih-luvən. ¹⁶Mətəu kəməsuəhrunian məmə pəh əha ilahal min kəməhlaliüək mətəu-inu Uhgın təmahtipəsıg e nətəligiən rəhalau.

¹⁷Kəni Iesu təməni = pən kəm lau məmə, “Suah mil. ?Nati nak u nətəüni?”

Kəni əmeiko kəmuəlali muəhtul, nəhmtılau təməpəou. ¹⁸Kəni suah mil əha kəti, nərgin u Kleopas, təməni = pən kəm in məmə, “İtəhrun məmə ik əmə u iapispis kəti u Jerusiləm iətəm nəsuəhrunian natimnati min kəmol ilah e nian min u kınəhüva minəhuvən rəkis.”

¹⁹Kəni in təməni = pən kəm lau məmə, “?Natimnati min nak əha?”

Kəni kəmuəni = pən kəm in məmə, “Natimnati min u kəmol e Iesu iətəm Nasərit. In iəni kəti rəha Uhgın, kəni rəhan uək təsanən vivi mine rəhan min nəghatiən kotəfigəm, kəni niki Uhgın mine niki nətəmimi tətəgiən lan. ²⁰Mətəu rəhatimah pris asoli min mine nəgətun min rəha Lou kəmotəfən in tuvən e nəhlmi nətəm Rom məmə okotakil məmə in otimis. Kəni kəmotətu-pəri e nigı kəluau timis.

²¹“Mətəu itimah iəmotələhu = pən pau rəhatimah nətəligiən tətətig əskasik lan məmə in otos rəkis

itimah nətəm Isrel e nəhlmi tikimir min rəhatimah. Kəni rəueiu in nian tatol kisil lan.^t ²²Kəni nati kəti min, nipətan nəuvein u iəməutan, kəmotol narmitimah təmiuvig o nəghatiən kəti. Rəueiu ləplapın agin, kəməhuvən əpəha e suvət u kəmitənim Iesu ikin, ²³mətəu kəməsoteruhien nipətin. Kəni kəmohtəlig = pa motəni məmə, ‘Təmotəh nati kəti təhmen e nəməhlairiən, agelo mil keiu kətuəni = pa məmə Iesu təməmiəgəh.’ ²⁴Kəni rəhatimah nəuvein nətəmimi kəməhuvən e suvət, kəmotəh natimnati rəfin agin təhruahru təhmen əmə e nəghatiən əha nipətan min əha kəmotəni, mətəu kəsotehiən Iesu.”^u

²⁵Kəni in təməni = pən kəm lau məmə, “Suah mil. !Rəhatəlau kapə tikə, nəkotəhro tiəkis agin o təmah o nəniən nipəhriəniən e natimnati min u iəni min rəha Uhgın kəmotəni!

²⁶?Nəkuəhrun uə kəpə məmə, Kristo, u Uhgın təməni məmə otahli = pa otəkeikei mos nahməiən e nipətin, kəni uərisig lan, in təpanuvən e negəu e neai mos nərgin rəha nisaiəni?”^v

²⁷Kəni Iesu təməni = pən vivi kəm lau Nauəuə Rəha Uhgın u kəutəghati lan, təmətuəuin e nauəuə rəha Mosis kəni muvən mətəuarus = pən nauəuə min rəha iəni min rəha Uhgın.^w

²⁸Kəni kınəhlüva iuəkir o lahuənu u suah mil u kətian ikin. Kəni kınuafo məmə Iesu tinətaliüək minətəpirəkis ilau məsəhtuliən, ²⁹mətəu ilau kətiəh nikin məmə, “Ei, təuvir məmə nəkuva kitahal min ik, mətəu tinəpinəpu rəkis, kəni təsuvəhiən rəueiu mitigar tiuvig.” Kəni ko tuvən meruh ilau məhləharəg.

³⁰Nian kınəhləharəg məmə okihlauən, kəni in təmos pıret kəni məni-vivi Uhgın ohni, kəni ko

^t24:21 Luk 19:11; Uək 1:6 ^u24:24 Jon 20:3-10 ^v24:26 Luk 9:22

^w24:27 Sam 22:1-21; Aes 53

məmkəris məfən kəm lau. ³¹ Kəni əmeiko Uhgın tol kinuəhrun məmə in İesu, kəni əmeiko in tatig mikə min, kəni kəməsueruhiən min. ³² Kəni kəmuəni = pən kəm lau min məmə, “!Ei! ?Nian in təməni = pa vivi Nauəuə Rəha Uhgın kəm lau e suaru, kəni kəmuətəu təuvir lan nikilau tətəgiən pik, uə kəpə?”

³³ Kəni rəueiu agin min, kəmuəhtul miaiet ikin əha miatəlig = pən min Jerusiləm. Kəni ikin əha, ilau kəmueh nətəmimi lepin rəha İesu mine nətəmimi min nəuvein min rəhan kəməhuva motuhapumin rəkis ilah min məutəharəg, ³⁴ kəni məutəni məmə, “!Nipəhrioniən! !Ərməniğ təməmiəgəh min, kəni Saimon Pitə^{††} təməh rəkis!”^x ³⁵ Kəni ilau kəmuəni = pən rəfin natimnati iətəm kəmol kəm lau e suaru, kəni muəni = pən nian ilau kəmuəhrun İesu lan e nian iətəm in təməgəuvahli piret məfən kəm lau.

Nətəmimi min rəha İesu kəmotəh in

(*Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23*)

³⁶ Kəni nian kətuəni əhanəh nəghatiən min əha, İesu təmuva məhtul e nəlugin e lah mətəni kəm lah məmə, “Nəməlinuəin tətətig o təmah.”

³⁷ Mətəu ilah kəmotəuit lan kəni minəutəgin, nikilah təhti məmə kinotafu narmin kəti.^y ³⁸ Mətəu in təməni = pən kəm lah məmə, “?Təhro rəhatəmah nətəligiən tətərah lanko? ?Təhro rəhatəmah nətəligiən tətəhtul pəpəg? ³⁹ Oteh-to nəhlmək mine nəhlkək məmə iəu əmə əpə. Otea = pa motək nipətik kəni motəhrun məmə iəu. Narmi iətəmimi nipətin mine nikilkilin tikə, təsolian məmə inu nauteh iəu, nipətik mine nikilkilik əpə ikin.”

⁴⁰ Təməni nəghatiən əha, kəni məgətun nəhlmin mine nəhlkin kəm lah. ⁴¹ Kəni narmilah təmiuvig nikilah təmagiən pik kəni motalu məmə nati u in nipəhrioniən. İlah kəsotəni-vivi əhanəhiən nipəhrioniən lan. Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “?Nauəniən kəti u nəutos, uə?” ⁴² Kəni kəmosos nəmu nəuvein iətəm kəmuvan rəkis motəfən kəm in, ⁴³ kəni e nəhmtilah, təmos mun.

⁴⁴ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “Aupən ikin, nian iəmətətig əhanəh kitah min itəmah, iəməni nəghatiən u kəm təmah məmə, natimnati rəfin iətəm kəutəgəhati lak e Nauəuə Rəha Uhgın, okotəkeikei məhuva mautol nipəhrioniən lan, inu nəghatiən min e nauəuə rəha Mosis, mine nauəuə min rəha iəni min rəha Uhgın, mine Nauəuə Rəha Nəpuən Min.”^z

⁴⁵ Kəni in təmərah e rəhalah nətəligiən məmə okotəhrun nəghatiən min iətəm tətətig e Nauəuə Rəha Uhgın. ⁴⁶ Kəni təməni = pən kəm lah məmə, “Nəghatiən iətəm tətətig e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə nətəmimi okotol tərah e Kristo iətəm Uhgın təmahli = pa, mautol tətətəu nəhməiən e nipətin mətuvən mətəuərus timis, mətəu e nian tatol kisil lan, in otəmiəgəh min e nimisiən. ⁴⁷ Kəni e nərgi Kristo u Uhgın təmahli = pa, nətəmimi okotəkeikei motəni pətigəm nəghatiən u məmə nətəmimi okotəkeikei motəuhlin kəni motohtəlig e rəhalah təfəgə tərah min, kəni Uhgın in otəsalpiniən nitai təfəgə, kəni malu e rəhalah nolian tərah min. Nəghatiən u otəkeikei muvən kəm nətəmimi min e nəuaniləuis min rəfin e nitəni min rəfin, otətuəuin Jerusiləm muvən əpəha ikin min rəfin e nəhue nitəni min.

^{††}24:34 Nəghatiən Kris əhruəhru tətəni məmə, “Saimon.”

^x24:34 1Kor 15:4-5 ^y24:37 Mat 14:26 ^z24:44 Luk 9:22

⁴⁸ Itəmah nəmotəh natimnati min u, kəni onəkotəni pətigəm əhruahru nəghatiən min lan.^a ⁴⁹ Kəni iəkahli = pa suah u iətəm rəhak Tatə təməniəkis məmə in otahli = pa kəm təmah, inu rəhan Narmin. Mətəu onəkotəhtahnin e taun əha motətəuərus = pən nəkotos nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın, kəni təriəuəh e nəmiəgəhiən rəhatəmah.”^b

Uhgın təmos Iesu muvən e neai

(Mak 16:19-20)

⁵⁰ Kəni Iesu təmit ilah mohiet e taun məhuvən əha lahuənu Petəni. Kəni

məfəri nəhlmin məfaki o lah. ⁵¹ Kəni nian təmətəfaki o lah, kəni məpəh ilah nian Uhgın təmos minatuvən əpəha ilis e negəu e neai. ⁵² Kəni kəmotəiuəiu motəfaki = pən kəm in, kəni uərisig lan, kəmohtəlig = pən Jerusiləm nikilah tətəgiən. ⁵³ Kəni nian rəfin, kəutəhuvən e Nimə Rəha Uhgın məutəni-vivi Uhgın.

^a24:48 Jon 15:27; Uək 1:8 ^b24:49 Jon 14:16; 15:26; Uək 1:4

Jon

*Nanusian Təuvir Rəha Iesu
Kristo İətəm Jon Təmətei*

Nəghatıən əkuəkir rəha nauəuə u Jon

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Jon təmətei nauəuə u. In pia Jemis, kəni ilau nəti Səpəti mil. In kəti nətəmimi tueləf rəha Iesu, kəni Iesu tolkeikei pik in. E nauəuə u, Jon təsənıən nərgin mine. Mətəu təməni əmə nati tol lanu məmə “iətəmimi kəti min rəha Iesu,” (Jon 18) uə “suah u iətəmi Iesu tolkeikei pik,” (Jon 13:23; 20:2; 21:7,20) uə “İətəmi təmiəu-iəu muva iuəkir o Iesu e nian kəməutauən e lafet rəha Pasova” (Jon 21:20). In təmətei nauəuə min u: Nanusian Təuvir İətəm Jon Təmətei, 1Jon, 2Jon, 3Jon, mine Nəhan-əhanıən.

?Təmətei tətuvən kəm pəh? Təmətei nauəuə u tətuvən kəm nətəmimi məmə okotəni nıpəhrıənıən e Iesu. In tolkeikei məmə otasıru e lah mol nəhatətəıən rəhalah tuva məskasik, mətəu-inu rəhalah nəhatətəıən təsəskasik əhanəhıən.

?Natıgıən təhro lanu nian təmətei? Jon in iətəmi asoli kəti rəha nıməfaki, kəni nətəmimi rəfin rəha nıməfaki kautısıai in. In tolkeikei məmə nətəmimi rəfin okotəhrun vivi rəhan nəgətunıən, kəni nian nəgətunıən eıuə tətən,

mətəu nətəmimi kotəhrun nahtıpəsıgıən e nəghatıən eıuə min e nəghatıən rəha Jon e nauəuə u.

?Təmətei nauəuə u o nak? Jon təmətei nauəuə u mətəni pətıgəm vivi məmə Iesu in nəti Uhgın, kəni nətəmimi rəfin nətəm okotəhatətə lan, okotos nəmiəgəhıən itulın. Kəni Jon tolkeikei məmə otəni pətıgəm təhruahru məmə Iesu in nəti Uhgın, kəni Iesu in Uhgın pəhrıən. Kəni Jon tolkeikei məmə otəni pətıgəm nanusıən min nəuvein rəha Iesu iətəm nauəuə min rəha Matıu, mine Mak, mine Luk kəmsləniən. Kəni tolkeikei məmə otəgəu əhruahru nətəlıgıən min nəuvein iətəm nətəmimi kəutəni e Iesu.

Nəghatıən Rəha Uhgın Təmuva İətəmimi, in Iesu

1 Aupən ađın, e nətuəuinıən nian, Nəghatıən^{‡‡} tınatıg rəkis.^{¶¶} Nəghatıən u təmətatıg ilau Tatə Uhgın, kəni Nəghatıən u, in min, in Uhgın. ²E nəukətı nian, in təmətatıg rəkis ilau Uhgın, ³kəni Uhgın təmol natımnati rəfin e Nəghatıən u, kəni natımnati rəfin iətəm Uhgın təmol, nati kəti tıkə mine məmə Nəghatıən u təsolıən.^{§§*} ⁴Inu, in Nəukətı Nəmiəgəhıən,[†] kəni Nəmiəgəhıən u, in Nəhagəhıgıən rəha nətəmimi rəfin.[‡] ⁵Nəhagəhıgıən əha, tətəsıəgəpın napınəpuıən, kəni napınəpuıən ko təsapırəkısıən.[¶]

^{‡‡}1:1 Nian Aposil Jon təmətei “Nəghatıən” e japtə 1, tətəghati e Iesu Kristo, kəni “Nəghatıən” in təhmen e nərgin kəti rəhan.

^{¶¶}1:1 Jen 1:1; 1Jon 1:1; Jon 17:5; Nəh 19:13

^{§§}1:3 Laen e “Nəghatıən” mil u kətuəni əmə nati kətıəh əmə. Mətəu-inu in nolıən rəha Jon o nəniən nati kətıəh e suaru pısın pısın min.

^{*}1:3 Kol 1:16; 1Kor 8:6; Hip 1:2

[†]1:4 Jon 5:26; 11:25; 14:6; Jen 1

[‡]1:4 Jon japtə 1 tətəl məmə kıtah kotətəlıg e Jenesıs japtə 1, nian Uhgın təmol nəhue nıftəni mine natımnati rəfin ađın. Japtə mil u kuəghati e nəghatıən, mine nəhagəhıgıən, mine nəmiəgəhıən. Kəni Jon japtə 1 tətəuın e Iesu Kristo məmə in Nəghatıən rəha Uhgın, mine Nəhagəhıgıən, mine Nəmiəgəhıən.

[¶]1:5 Jon 9:5; 12:46

⁶Iətəmiimi kəti iətəm Uhgín təmahlí = pa təmuva, nərgín u Jon Bəptais.[§] ⁷Təmuva mətəhtul pətīgəm məmə otanus pətīgəm Nəhagəhagíən əha kəm nətəmiimi, pəh ilah rəfin kotəni nípəhríəníən lan. ⁸Səniəmə Jon Bəptais in Nəhagəhagíən əha, mətəu in təmuva əmə məmə otəhtul pətīgəm məni pətīgəm Nəhagəhagíən əha kəm nətəmiimi rəfin.^{**} ⁹Nəghatíən əha təmətúva e nəhue niftəni, kəni in Nəhagəhagíən pəhríən, iətəm in tətasiəgəpín nətəmiimi rəfin.^{††}

¹⁰Nati ərnapín məmə Uhgín təmol niftəni u e Nəghatíən əha, kəni Nəghatíən u təmətətig e nəhue niftəni u, mətəu nətəmiimi rəha nəhue niftəni u kəsotəniən nípəhríəníən məmə in pəh. ¹¹Təmuva iman ikín, mətəu nətəmiiman mín kəutəuhlin = pən nəmthlah kəm in, məsotolkeikeiən. ¹²Mətəu nətəmiimi nəuvein kəmos in, kəni ilah rəfin nətəm kəmos in, níkilah tagíən ohni, kəni motəhatətə e nərgín, kəni in təməfən nepətíən kəm lah məmə kotəhrun nuvaiən nenətí Uhgín mín.^{‡‡} ¹³Nenətí Uhgín mín əha, ilah kəsotairíən e nolíən u iəpəou mín kəutair lan, kəni məsəniən mín məmə e nətəlígíən rəha iətəmiimi, təhmen e tatə kəti iətəm tolkeikei in otos iəpəou.

Mətəu ilah kəutair vi mín e Uhgín, e rəhan əmə nəsanəniən.^{¶¶}

¹⁴Nəghatíən əha, in təmuva iətəmiimi, mətətig kitah mín u nətəmiimi rəha nəhue niftəni. Kəni itimah iəmoteruh rəhan nepətíən, kəni nəsanəniən asoli mine nəhagəhagíən rəhan e nəhmtítimah.^{§§} Inu, in nəsanəniən asoli mine nəhagəhagíən rəha Nəuan Kətíəh Əmə, iətəm in təmsípən e Tatə Uhgín. In təriaueh e nəuviríən iətəm tətətuati lan kəm tah, kəni məriaueh mín e nípəhríəníən.*

¹⁵Jon təmətəhtul pətīgəm mətəni əfəməh məmə, “Iətəmi u inu iətəm iəu iəmətəni məmə, ‘Iətəmi kəti tətəurisig lak, mətəu in ilis tapirəkis iəu, mətəu-inu, nian iəməsair əhanəhiən, in təmətətig itulin rəkis.’”^{††}

¹⁶Kəni in təməriaueh e nəuviríən iətəm in tətətuati lan kəm tah, kəni e nəuviríən əha rəhan, nian rəfin in tətəfa, mətəfa, mətəfa, kəm tah rəfin.

¹⁷Tol lanəha mətəu-inu Lou iətəm Uhgín təməfa aupən, Mosis in suaru ohni, mətəu Iesu Kristo in suaru rəha nətuatíən e nəuviríən əha mine nípəhríəníən rəha Uhgín kəm tah.^{‡‡}

¹⁸Iətəmi kəti təseruhíən Uhgín nian kəti mine.^{¶¶} Mətəu Nəuan Kətíəh Əmə, in Uhgín, iətəm in iuəkir o níki Tata

§1:6 Aposil Jon in təmətəi nauəuə u. In tətəghati e suah pisin kəti e fes mín u, nərgín u Jon Bəptais.

****1:8** Nətəmiimi tepət kəməutəhtahnin Məsaiə iətəm Uhgín təməni məmə otahlí = pa, kəni ilah tepət, níkilah təhti məmə Jon Bəptais u in Məsaiə. Jon 1:19-28

††1:9 1Jon 2:8; Jen 1:1-5 tətəghati e nəhagəhagíən rəha nian Uhgín təmol nəhue niftəni, kəni Jon tətəghati e nəhagəhagíən rəha Narməniğíən Rəha Uhgín iətəm tətəsiə e níki nətəmiimi.

‡‡1:12 Kəl 3:16

¶¶1:13 Jon 3:5; 1Pitə 1:23

§§1:14 Jon tətəghati e aposil mín nətəm kəmoteruh rəhan nepətíən, mine nəsanəniən, mine nəhagəhagíən e nəhmtílah.

***1:14** Fil 2:7; 1Tim 3:16

†1:15 Jon 1:1

‡1:17 Rom 5:21

¶1:18 Eks 33:20

Uhgin, in tæmol æpu Uhgin kəm tah kəni kotəhrun. §

Jon tæmæni mæmæ səniamæ in Kristo iætəm Uhgin tæmæni mæmæ otahlipa
(*Mat 3:11-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17*)

¹⁹ Kəni nətəmimi asoli min rəha nətəm Isrel nətəm kautatig Jerusiləm, kəmotahli = pæn pris min nəuvein mine Lifait min u, nətəm kəutasiru e pris min e Nimə Rəha Uhgin, mæmæ okəhuva moteh Jon motətapuəh ohni, mæmæ, “?Ik iætəmi pəh ko?” Kəutətapuəh mətəu-inu nətəmimi tətət kəmutəni mæmæ Jon in Kristo iætəm Uhgin tæmæni mæmæ otahli = pa. Kəni əmeiko, Jon tæməhtul pətigəm mæni pətigəm in.

²⁰ Nian ilah kəmotətapuəh ohni, in tæməsəhluaigien, mətəu tæmæni = pæn əhruahru əmə in kəm lah mæmæ, “Səniamæ iəu Kristo iætəm Uhgin tæmæni mæmæ otahli = pa.”

²¹ Kəni ilah kəmotəni mæmæ, “?Nəmə səniamæ ik Kristo, kəni ik pəh? ?Ik Elaijə?”**

Mətəu Jon tæni mæmæ, “Kəpə, səniamæ iəu Elaijə.”

Kəni ilah kəmotətapuəh min ohni mæmæ, “?Nəmə səniamæ ik Elaijə, kəni ik pəh? ?Ik iəni rəha Uhgin iætəmi kəmətəni aupən mæmæ otəpanuva?”††

Mətəu Jon tæni mæmæ, “Kəpə.”

²² Kəni ilah kəmotəni mæmæ, “?Kəni ik pəh? Ik onəkeikei mæni pətigəm ik kəm timah, pəh itimah iəkəhu-

vən motəni = pæn kəm nətəmimi kəmotahli = pa itimah iəkəhuva.”

²³ Kəni tæni = pæn kəm lah mæmæ, “Iəu u iætəm iəni rəha Uhgin Aiseə tæmæni rəkis aupən mæmæ, ‘Iəu u nəuia iætəmi kəti tətəuin əfəməh əpəha ikin təpiə-məpiə ikin, mətəni mæmæ, otol suaru təhruahru rəha Iərməniɡ.’”‡‡

²⁴ Nətəmimi nətəm kəmahli = pa ilah, Fərəsi min nəuvein əha ikin, ²⁵ kəni ilah kəmotətapuəh o Jon mæmæ, “?Nəmə səniamæ ik Kristo iætəm Uhgin tæmæni mæmæ otahli = pa, kəni səniamæ ik Elaijə, kəni səniamæ ik iəni iætəm kəmətəni pətigəm aupən, kəni təhro natol bəptais e nətəmimi?”

²⁶ Kəni tuhalpən mətəni mæmæ, “Iəu iətol bəptais e nətəmimi e nəhu, mətəu iætəmi kəti u ikin e nəlugin e təmah, iætəm itəmah nəkotəruru in. ²⁷ Iætəmi u tətəurisig lak, mətəu in ilis, in tətət mapirəkis iəu, kəni iəu ləhtəni lan, kəni iəsəhmen aginien mæmæ iəkəkol uək əkəku agin kəti rəhan.”¶¶ ²⁸ Natimnati min u, kəmol əpəha e lahuənu kəti, nərgin u Petəni, in tətətəp əpəha e nitəni = pæn e nəhu Jotən. Ikin əha Jon təmatol bəptais e nətəmimi ikin.

Iesu in təhmen e nəti sipsip rəha Uhgin.

²⁹ Kəməni lauig lan, Jon təmeruh Iesu tətəliuək mətəuva, kəni in tæni mæmæ, “!Ei! !Oteruh-to! Suah u inu, in Nəti Sipsip rəha Uhgin o nolien sakrifais lan o nolien tərah min rəha nətəmimi. §§

§1:18 2Kor 4:6; Kol 1:19; 2:9; Nəh 22:4

**1:21 Mal 3:1; 4:5-6; Mat 11:14; 17:10-13

††1:21 Dut 18:15

‡‡1:23 Aes 40:3

¶¶1:27 Nəghatien pəhriən iætəm Jon tæmæni, tol lanu, “Iəu iəsəhmen aginien mæmæ iəkəkol rəkis put rəhan.” Nətəmimi aupən kotəni mæmæ uək rəha nos rəkisien put rəha iərməniɡ, in uək rəha slef iætəm in ləhtəni agin.

§§1:29 Aupən ikin, e nian rəha Oltestimin, nətəmimi kəutohamu nəti sipsip mautil sakrifais lan mæmæ otəfəl rəkis təfəgə tərah rəhalah. Afin-to nəghatien u “sakrifais” e tiksini. Jen 22:8; Aes 53:7; 1Pitə 1:19; Nəh 5:6

Kəni in otəpanos rəkis nolien təräh min rəha nitənimtəni min.* ³⁰ Iətəmi u inu, iəu iəmətəni kəm təmah məmə, 'Iətəmi kəti tətəuərisig lak, mətəu in ilis tapirəkis iəu, mətəu-inu, nian iəməsair əhanəhiən, in təmətətig itulin rəkis.' ³¹ Nian iəu iəmətəghati lan, kəni iəu min iəməruru məmə in iətəmi pəh; mətəu iəmuva matol bəptais e nətəmimi e nəhu məmə iəkol əpu suah u kəm nətəmimi min rəha Isrel."

³²⁻³³ Jon təmətəhtul pətigəm mətəni məmə, "Uhgın təmahlı = pa iəu məmə iəkol bəptais e nətəmimi e nəhu, kəni nian iəmətəghati lan, iəu min iəməruru məmə suah u inu. Mətəu Uhgın təməni = pa kəm iəu məmə, 'Onəkəruh Narmin Rəhak oteiuaiu matig e iətəmimi kəti. Kəni suah u inu, in otol bəptais e nətəmimi e Narmin Rəha Uhgın.' Kəni əmeiko, uərisig iəmeruh Narmin Rəha Uhgın təmsipəri e neai təhmen e mak, muva, meiuaiu məharəg-pəri lan. ³⁴ Iəu əhruahru iəmeruh nati u, kəni iəməhtul pətigəm mətəni pətigəm məmə, 'Suah u inu, in Nəti Uhgın pəhriən."

Iesu təmətəuəin mətəuəin e rəhan nətəmimi

³⁵ Kəməni lauig lan, Jon tətəhtul əmə əha ləmen kətiəh əmə ilahəl rəhan keiu iətəmimi mil. ³⁶ Kəni nian nəhmti Jon təməhtul e Iesu taliuək mətəva kəni təni məmə, "Iəi! Oteruh-to! Iəu suah u inu, in Nəti Sipsip rəha Uhgın!"

³⁷ Kəni nian rəhan iətəmimi mil kəmuətəu nəghatiən əha, kəmuəhtul mətəuərisig e Iesu. ³⁸ Kəni Iesu teirair meruh suah mil u kətiətəu = pən in, kəni in təni məmə, "Ei! Iəu suah mil! Nətuəsəl lak onak?"

Kəni ilau kuəmə, "Rapai. ?Ik nətatig iə?" (Nəghatiən u "Rapai," nipətın u "Iəgətun.")

³⁹ Kəni Iesu təməni = pən məmə, "Pəh kihlövən nəkuəruh-to." Kəni ilau kəmiəuərisig lan mihlövən kuəruh ikin in tətətig ikin. Iuəkir mitigar tiuəvig ləhniəu, ilau kəmətəuan ilahəl min mətəuərus tapinəpu.

⁴⁰ Suah mil u kəti iətəm təmətəu Jon kəni muərisig e Iesu, nərgin u Antiru, pian u Saimon Pitə. ⁴¹ Kəni rəueiu agin min, in təmuəvən meh pian Saimon, kəni mənı = pən kəm in məmə, "Iəi! Inotafu rəkis Məsaiə!" (Nəghatiən u, Məsaiə, nipətın u məmə, "Kristo," iətəm Uhgın təməni məmə otahlı = pa.) ⁴² Kəni təmit Saimon muva o Iesu.

Kəni nian nəhmti Iesu təməhtul lan, kəni mənı = pən kəm in məmə, "Ik u inu Saimon, nəti Jon, mətəu rəueiu okəuəin ərəg-rəg lam məmə 'Kəfəs.'" (In "Pitə" e nəghatiən Kris u nipətın məmə "kəpiəl.")†‡

Iesu təmauəin e Filip mine Nətəniəl

⁴³ Kəməni lauig lan min, Iesu nikin tinəhti məmə otuəvən-to Kaləli.

Təməsəl e Filip kəni meruh. Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, "Vəto, mıtəu = pa iəu." ⁴⁴ Filip u, in iətəm

*1:29 Hiprus 9:22,26

†1:42 Nətəmimi rəha Kris kəutəni kəpiəl məmə "pitə." Kəni nəghatiən u pitə tinuəvə nərgin kəti rəhalah, kətuəin e nətəmimi lan. Kəmətəi nauəuə min rəha Niutestimin e nəghatiən rəha Kris. Nətəmimi tətət kəmətəghati e nəghatiən rəha Kris, təhmen əmə e nətəmimi tətət e nəhue niftəni rəueiu kəutəghati e nəghatiən mil u rəha Inglan uə Franis. "Kəfəs" in nəghatiən kəti rəha Aram u nipətın təni məmə kəpiəl. Nətəm Isrel kəmətəghati e nəghatiən rəha Aram təhmen e nətəm Vanuatu kəutəghati e nəghatiən u Bislama.

‡1:42 Mat 16:18

Petsaitə, ima Antiru mine Pitə. ⁴⁵Kəni in təmuvən məsal meruh Nətaniəl, kəni təni = pən kəm in məmə, “Itimah in-oteruh suah əpələ u, aupən Mosis təmətəi rəkis rəhan nəghatiən min iətəm tətəghati lan e nauəuə rəha Lou. Kəni iəni min rəha Uhgın aupən ilah min kəmotətəi rəkis nəghatiən min iətəm tətəghati lan. In iətəm Nasərit, in nəti Josip, kəni nərgin u Iesu.”

⁴⁶Mətəu Nətaniəl təni məmə, “!Nati nak! ?Nikim təhti məmə nati təuvir kəti otsipən e Nasərit? !Kəpəl!”

Kəni Filip təni məmə, “Intəh, təuvir əmə, pəh-to kian nəkeruh-to.”

⁴⁷Nian Iesu təmeruh Nətaniəl tətali-uək mətuva, kəni təni məmə, “!Suah u, in iətəm Isrel pəhriən! !Neiuiəni təkə lan!”^f

⁴⁸Kəni əmeiko Nətaniəl təmauit mətapuəh o Iesu məmə, “?Nəməhra məhrun məmə iəu iətəmi tol lanu?”

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nian ik nəmətəharəg e nəukəti nigı fik, kəni Filip təsauin əhanəhiən lam, mətəu iəu iəmafı rəkis ik.”⁸

⁴⁹Kəni Nətaniəl təni məmə, “!İəgətun! !Ik Nəti Uhgın! Ik Kig rəha nətəm Isrel!”

⁵⁰Iesu təməni = pən kəm in məmə, “?Ik nəməhatətə lak mətəu-inu iəu iəməni əmə məmə iəmeruh rəkis ik nian nəmətəharəg = pən əha e nəukəti nigı fik? Ik onəmaneruh nati asoli min tapirəkis inu.” ⁵¹Kəni məni min məmə, “Nipəhriənən agin u iətəni = pinə kəm

təmāh məmə, onəpanoteruh negəu e neai otəuag, kəni nagelo min rəha Uhgın kəutəri mautəhuvən e neai, kəni məuteiuai mautəhuva e Nəti İətəmimi u təhmen e suaru tətılpin nuvənən e neai mine nəhue niftəni.”^{**}

Marit kəti əpəha Kenə

2 Kəməni niəh lan, katol marit kəti əpəha Kenə, lahuənu kəti e Kaləli. Kəni mamə rəha Iesu in əpəha ikin.^{††}
²Kəni ilah kotauin = pən min e Iesu mine rəhan min nətəmimi, məmə ilah min okəhuvən e marit əha. ³Kautol mautil lafet, kəni nətəmimi min kotəmnim rəfin wain, kəni mamə rəha Iesu təni = pən kəm in məmə, “Rəhalah wain təmikə.”

⁴Mətəu Iesu təni = pən kəm in məmə, “?Pətəuəhli, təhro nətələhu = pa nati u kəm iəu? Nian rəhak təsuva əhanəhiən.”

⁵Mətəu rəhan mamə təni = pən kəm noluək min rəha marit məmə, “İtəmāh onəkotəkeikei motol natimnati rəfin iətəm in otəni.”

⁶Nilosı nati asoli ilah sikis, kəməlin əha ikin əha o nəhu, məmə nətəm Isrel ilah okoteikuas məutarətuəh lan e nəhmti Uhgın. Nilosı nati min u, kəmöl e kəpiel, kəni kətiah təhrun nosiən uanhanrit litə nəhu.

⁷Kəni Iesu təni = pən kəm nətəm kautol uək məmə, “Otətu = pən nəhu e nilosı nati min u.” Kəni kəmotətəu ilah kotəri-auəh vivi.

^f1:47 Jen 27:30-36; 31:26; 32:28 Nərgin u “Isrel,” in nərgin kəti min rəha iətəmimi u Jekəp. Nərgin u Jekəp nipətin təni məmə “iətəmi tətəiəu.” Mətəu Uhgın təmauin ərəgrəg e nərgin tuva “Isrel” məmə otəgətun nəmiəgəhiən vi rəhan.

§1:48 Nigı min u fik, ilah nigı kəhrun min e nasumiən ikin Isrel. Nətəmimi kautun nəualah, kəni məutəharəg əhgəl nimalilah. Kəutəharəg əhgəl pik nigı fik iuəkır o nimə rəhalah kəni məutəfaki məmə nikilah otətəhti nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın. Nati iətəm Iesu təməni e fes 47 mine 51 in tətəghati e Nətaniəl məmə nəmə təhro təmətəharəg əhgəl rəhan nigı fik, kəni nikin təmatətəhti nəmiəgəhiən rəha Jekəp.

**1:51 Jen 28:12

††2:1 Nəmə təhro Josip u iərman rəha Meri, mamə rəha Iesu, in tinimis rəkis. Mətəu Jon u təmətəi nauəuə u, təməənən məmə inəha ikin ilah min ilah.

⁸ Kəni təni = pən kəm lah məmə, “Otətu rəkis nəhu kəti motos məhuvən kəm iətəm tətarmənig e marit.” Kəni ilah kəmotol lanəha.

⁹ Kəni nian iətəmi u təməmnim askəuvin, mətəu nəhu tinol rəkis wain lan. Mətəu iətəmi u in tətarmənig e marit u, in təruru məmə kəmos iə wain u. Nətəmi mīn əmə u nətəm kəmos nəhu məhuva, ilah əmə kotəhrun. Kəni iətəm tətarmənig e marit təmauin e iətəm təmol marit, ¹⁰ məni = pən məmə, “Nian rəfin nətəmi kətaupən motəfətigəm wain təuvir, kəni uərisig nətəmi kotəmnim tepət ko, kəni kəpanəfətigəm inu təsəuvir pikiən. !Mətəu ik, nəmaharu kalin iətəm təuvir mətəuarus = pa u rəueiu!”

¹¹ Kəni inu nəmtətən iətəm Iesu təmətuəuin aɡin lan mol. Kəni in təmol ikin Kenə, lahuənu kəti e Kaləli. E nəmtətən əha, in təməgətun nepətən rəha Uhgīn lan, kəni rəhan nətəmi mīn, kəmotəhatətə əskasik lan.

**Iesu təməhgi pətigəm nətəmi
nətəm kautol makit
e Nimə Rəha Uhgīn**

(Mat 21:12-13; Mak
11:15-18; Luk 19:45-46)

¹² Uərisig e marit əha, in təmeiuaiu muvən e taun asoli əha Kəpeniəm əpəha Kaləli ilah rəhan məmə mīne pian mīn mīne rəhan nətəmi mīn. Kəni kəmotatig nian nəuvein əha ikin əha. ¹³ Kəni tinuva iuəkir o nian rəha lafet rəha nətəm Isrel iətəm kətəni məmə lafet rəha Pasova. ‡ Kəni Iesu təməri muvən əpəha Jerusiləm.

¹⁴ Ihlua lan e Nimə Rəha Uhgīn kəutəfaki ikin, Iesu təmafu nətəmi kautol səlim e kau, mīne sipsip, mīne mak mīn, məmə nətəmi okotos nəhmtin o noliən sakrifais lan. Kəni nətəmi nəuvein əha ikin, ilah kautol senis e məni rəha nətəmi iki pisin pisin mīn. ¹⁵ Kəni in tos təulə nəuvein, mətəl o nalisiən iətəmi. Kəni in mītəu nətəmi mīn u ilah kau mīn mīne sipsip mīn məmə okohiet e Nimə Rəha Uhgīn. Kəni in mauvəregin məni rəha nətəmi mīn u nətəm kautol senis lan, kəni təmahuvihin-ahuvihin rəhalah tepil mīn. ¶ ¹⁶ Kəni mahi ilah mīn u nətəm kautol səlim e iəuein məni = pən kəm lah məmə, “!Otəmki natimnati mīn u mohiet! !Itəmah məsotoliən Nimə Rəha Tatə rəhak tuva məmə in nimə rəha noliən makit!” ¹⁷ Kəni nətəmi rəhan, nikilah təməhti nəghatiən kəti e Nauəuə Rəha Uhgīn, iətəm tətəni məmə, “Iəu iəkolkeikei pik Nimə Rəham e nikik, nikik pik aɡin lan.” §§*

¹⁸ Kəni nətəmi asoli mīn rəha nətəm Isrel nikilah təməhmə motətapuəh ohni məmə, “?Pəh təmol məmə nəkəhrun noliən nati u? !Ol nəmtətən məmə otəgətun əhruahru kəm timah!”

¹⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Nəmə itəmah nəkotərəkin Nimə u Rəha Uhgīn, kəni nian kisil əmə, iəu iəkuvləkin mīn təhtul.” †

²⁰ Kəni nətəmi asoli mīn əha kotəni məmə, “!Ei, nəman! Nətəmi kəmotol uək asoli o nu ilah rəfin fote-sikis motuəvləkin Nimə u Rəha Uhgīn. !Onəkəhro lanu muəvləkin e nian kisil əmə!”

²¹ Mətəu Nimə əha Rəha Uhgīn iətəm Iesu tətəghati lan, in nipətin. ²² Kəni

‡2:13 Eks 12; Dut 16:1-6

¶2:15 Afin-to e tiksīnəri “Nimə Rəha Uhgīn” o nəhruniən natimnati nian Iesu təmuvən məhgi pətigəm nətəmi e Nimə Rəha Uhgīn.

§§2:17 Suaru kəti mīn o nəuhliniən fes u tol lanu lan; “Iəu iəkolkeikei pik Nimə Rəham e nikik, nikik pik aɡin lan, kəni nətəmi okotohamu iəu lan.”

*2:17 Sam 69:9

†2:19 Mat 26:60-61; 27:40; Mak 14:57-59; 15:29

uærisig, nian in tinimis rækis, kæni minæmiægəh min, kæni rəhan nətəmimi min, nikilah tæhti nəghatiən əha rəhan iətəm təmæni. Kæni ilah kəmotəhatətə e Nauəuə Rəha Uhgín, mine nəghatiən iətəm Iesu təmæni = pən kəm lah.

Iesu tinəhrun rækis nətəligiən min rəha nətəmimi

²³ Nian əha Iesu təmətatiɡ e Jerusiləm e nian rəha lafet rəha Pasova u, nətəmimi tepət kəmoteruh nəmtətiən min iətəm in təmol, kæni kəmotəhatətə lan. ²⁴ Mətəu Iesu in təməhrun nati iətəm tətatiɡ e nikilah, kæni məsəhatətəiən e lah. ²⁵ Ko iətəmi kəti təsəhtul pətəgiəmən məghati rəha nətəmimi lan, mətəu-inu Iesu təhrun rəfin nətəligiən rəha nətəmimi.[‡]

Nikotiməs təmuvən meruh Iesu

3 Iətəmi asoli kəti rəha nətəm Isrel, nərgin u, Nikotiməs.[¶] In Fərəsi kəti. ² Kæni nian kəti lapin, in təmuvən məmə otəghati ilau Iesu. In təmæni = pən məmə, “Iəgətun, itimah iəkotəhrun məmə ik iəgətun kəti iətəm Uhgín təmahlí = pa ik nəkuva, mətəu-inu iətəmi kəti ko təsoliən nəmtətiən min u ik natol nəmə Uhgín təsatiɡiən ohni.”

³ Kæni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nipəhrəniən agin u iətəni = pinə kəm ik məmə, nəmə iətəmimi kəti təsair vivi minin,[§] ko in təsəruhien Narməniɡiən Rəha Uhgín.”^{**}

⁴ Kæni Nikotiməs, narmin təmiuvig pik, kæni mətəpuəh ohni məmə, “?Iətəmi tinol iahgin rækis, otəhro mair mətətətiɡ min? Ko təsuvən minin e nərfi rəhan məmə kæni mair = pa min!”

⁵ Kæni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nipəhrəniən agin u iətəni = pinə kəm ik məmə, nəmə iətəmi təsair viən e nəhu mine Narmin Rəha Uhgín, ko təsuvəniən matətiɡ aħgal Narməniɡiən Rəha Uhgín.^{††} ⁶ Nipətətiəmí təmair əmə e nərə rəha iətəmimi əmə, mətəu Narmin Rəha Uhgín əmə u in tatol məmə narmitəmi tətair vi min. ⁷ Təsəviriən məmə nar-məm otivig nian iəmæni = pinə kəm ik məmə, ‘Onəkəkeiki motair vi min.’ ⁸ Təhmen əmə e nimətəgi u nəseruhien məmə tatsipən ikin kəti, matelel nati matuvən ikin kəti iətəm in tolkeiki məmə otuvən = pən ikin. Natətəu əmə, mətəu ik nəseruhien məmə təmsipən iə, kæni matuvən iə. Kæni e suaru kətiəh əmə, kitah kəsoteruhien Narmin Rəha Uhgín, mətəu kauteruh əmə rəhan uək e nəmiəghien rəha iətəmi iətəm təmair vi min.”^{‡‡¶¶}

⁹ Kæni əmeiko, Nikotiməs tətəpuəh o Iesu məmə, “?Natimnati min u, otəhro lanu muva?”

¹⁰ Kæni Iesu təni məmə, “Ik iəgətun asoli rəha nətəm Isrel. ?Təhro nəkəruu natimnati min u? ¹¹ Nipəhrəniən agin u iətəni = pinə kəm ik məmə, nəghatiən min u iətəm iətəni ilah, iəu iəkəhrun vivi, kæni natimnati iətəm iətəni pətəgiəm, iəu ineruh rækis. Mətəu

[‡]2:25 Jon 1:47; 6:61; 13:11

[¶]3:1 Jon 7:50-51; 19:39-42

[§]3:3 Nəghatiən u “nair viən,” nipətin keiu məmə, “iətəmi tətair vivi min” mine “Uhgín təmol məmə in tair e nairiən rəha nəgəu e neai.” Nəghatiən u in əha ikin e fes 5 min.

^{**}3:3 Jon 1:13; 1Pitə 1:23; Jem 1:18

^{††}3:5 Esik 36:25-27; Efəs 5:26; Tait 3:5

^{‡‡}3:8 E nəghatiən rəha Kris, nəghatiən mil u “nimətəgi” mine “narmin,” ilau nəghatiən kətiəh mil əmə.

^{¶¶}3:8 Esik 37:9

itamah nəsotəhatətəiən e nəghatiən min rəhatimah.^{§§} ¹²Iəu iəməni natimnati min iətəm katol e nəhue nitəni əmə u, mətəu itamah nəsotəhatətəiən e rəhak nəghatiən. ?Kəni nəmə iəkəni natimnati min iətəm katol e Negəu e Neai, nəkotəhro lanu motəhatətə lan? ¹³Iətəmi kəti tisuvəniən əpəha ilis e Negəu e Neai, meiuaiu = pa, məni pətigəm nian kəti mine. Mətəu Nəti Iətəmiimi əmə, təmsipən iman ikin e Negəu e Neai, meiuaiu = pa, təhrun nəni pətigəmiən.*

¹⁴“Aupən, əpəha ikin təriə-məriə ikin, Mosis tamos narmi sineik kəti, mətəu-pəri ilis e nigə əfəmäh kəti, kəni miłəfəri.† Kəni e nolien əhmen əmə lanəha, okəkeikei kətu-pəri miłəfəri Nəti Iətəmiimi lanəha,‡ ¹⁵məmə nətəmiimi min u nətəm okotəhatətə lan, ilah okotos nəmiəgəhiən itulin.

¹⁶“Tol lanəha, Uhgın təmolkeikei pik nətəmiimi e nəhue niftəni, tol = pən in təməfa Nətin Nəuan Kətiəh Əmə, məmə nətəmiimi min rəfin u nətəm kəutəhatətə lan, ilah ko kəsəhuvəniən e nigəm itulin, mətəu okotos nəmiəgəhiən itulin.¶ ¹⁷Uhgın in təməsahli = paien Nətin tuva e nəhue niftəni u məmə otəni pətigəm nalpinien rəha nolien rəha nətəmiimi rəha nəhue niftəni, mətəu in təmahli = pa məmə Nətin otuva in suaru o nosmiəgəhiən nətəmiimi e nəhue niftəni.

¹⁸“Nətəmiimi nətəm kəutəhatətə lan, Uhgın otəsəniən nalpinien rəhalah. Mətəu nətəmiimi nətəm kəsotəhatətəiən lan, Uhgın tinəni rəkis nalpinien rəhalah, mətəu-inu kəsotəhatətəiən e Nəti Uhgın Nəuan Kətiəh Əmə. ¹⁹Uhgın tətakil nətəmiimi e nolien u məmə, Nəhagəhagien tinuva rəkis e nəhue niftəni, mətəu nətəmiimi kəsotolkeikeien Nəhagəhagien, mətəu-inu nian rəfin rəhalah nolien, təsəhruahruien. ²⁰Nətəmiimi nətəm kəutol nolien iətəm təsəhruahruien, ilah kəutəməki e Nəhagəhagien. Kəni ilah kəsəhuvaiən e Nəhagəhagien, mətəu-inu ilah kəutəpəh məmə Nəhagəhagien əha otasiəgəpin pətigəm rəhalah nolien tərəh min.

²¹“Mətəu nətəmiimi nətəm kəutohtəu = pən suaru rəha niyəhrieniən ilah okəhuva e Nəhagəhagien, məmə Nəhagəhagien əha, in otasiəgəpin rəhalah nolien, kəni mətəgətun məmə ilah kəutol nəuia Uhgın e nəsanəniən əmə rəhan.”

Jon təməghati min e Iesu

²²Uərisig e natimnati min əha, Iesu mine rəhan min nətəmiimi kəməhiet Jerusiləm motan əmə e nitəni Jutiə. Təmatig nuvəh nəuətəin ilah min ikin əha, kəni matol bəptais e nətəmiimi. ²³Mətəu e nian əha, Jon min, in tatol bəptais e nətəmiimi əpəha ikin kəti iuəkir əmə o Salim, nərgin u, Aenon, mətəu-inu,

§§3:11 Nəghatiən Kris əhruahru rəha fes 11 tətəni məmə, “Niyəhrieniən agin u iətəni = pinə kəm ik məmə, nəghatiən min u iətəm iəutəni ilah, itimah iəkotəhruun vivi, kəni natimnati iətəm iəutəni pətigəm, itimah inoteruh rəkis. Mətəu itamah nəsotəhatətəiən e nəghatiən min rəhatimah.” Nəmə təhro, Iesu təməni məmə, “itimah” e fes u mətəu-inu e fes 2, Nikotiməs təməni məmə “itimah.” Uə nəmə təhro Iesu tətəghati e Uhgın, Narmin Rəhan, mine in; uə nəmə təhro tətəghati e Jon Bəptais mine in.

*3:13 Nian Iesu təməni “Nəti Iətəmiimi,” in təməghati aru lan.

†3:14 Eruh min e Namba 21:4-9 tətəghati e aiən sineik. Jon 8:28; 12:32; 12:24

‡3:14 Nəghatiən u “okəkeikei kətu-pəri miłəfəri Nəti Iətəmiimi lanəha” niyətəin keiu u ikinu: məmə nətəmiimi okotəfəri Iesu ilis e nigə kəməluau məmə otimis, kəni mine Uhgın otəfəri min in təri muvən e neai ikin ima nisiəiən.

¶3:16 Esik 18:23,32; 37:9; 1Tim 2:4; 4:10; 1Jon 4:9-10

ikin əha, nəhu tepət ikin. Kəni nətəmimi kautəhuvən ikin əha, məmə Jon otol bəptais e lah. ²⁴E nian əha, kəsələfən əhanəhiən Jon e kaləpus.

²⁵Kəni nətəmimi nəuvein rəha Jon, ilah kəmotorgəhu ilah iətəm kəti u taskəlīm vivi lou rəha Mosis, o nolien əhruahru iətəm iətəmimi otəkeikei maig məmə in otəhruahru e nəhmti Uhgın. ²⁶Kəni ilah kəməhuvən moteruh Jon, motəni = pən kəm in məmə, “İəgə-tun, ik nəkəhrun iətəmimi kəti u aupən itəlau min əpəha e nitəni = pən ikin e nəhu Jotən, kəni ik nəməhtul pətigəm mətəghati lan kəm nətəmimi. Rəueiu əha, in tinatol bəptais e nətəmimi. Kəni ilah rəfin kinautəhuvən ohni.”

²⁷Kəni Jon təni = pən məmə, “İətəmimi təruru nolien nati kətiəh mine, nəmə Uhgın əpəha e Negəu e Neai tətəfən uək əha kəm in. ²⁸İtəmah u nəutəhtul = pa ohniəu. İtəmah nəkotəhrun məmə iətəni lanu məmə, ‘Səniəmə iəu Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa.’ Mətəu Uhgın təmahlı = pa iəu məmə iəkaupən muva, kəni Kristo in otəpanuərisig. ²⁹İətəm aluə kəti məmə otol marit, in otos pətan vi rəhan. Mətəu iətəmimi u tətəsi ru e lafet rəha marit u, nikin tagiən pik məmə otəhtul e nikali iətəm aluə u mətəlig lan. Kristo in təhmen e iətəm aluə, kəni iəu iəkəhmen e iətəm tasiru. Kəni nikik tagiən məmə in təmuva, kəni nikik tagiən min məmə nətəmimi okotuərisig lan. ³⁰Kristo əha, in otəkeikei muva mə in ilis tapirəkis iəu, kəni ko iəu iəkeiuaiu.”

³¹İətəmimi in təmsipən ilis e Negəu e Neai, in ilis tapirəkis nətəmimi ərəfin. İətəmimi iətəm tətən əmə e nəhue niftəni, in iətəmimi əmə rəha nəhue niftəni, kəni in təhrun əmə nəniən na-

timnati min u e nəhue niftəni u. Mətəu, iətəmimi iətəm tatsipən ilis e neai in ilis tapirəkis nətəmimi rəfin. ³²In tətəhtul pətigəm o nəni pətigəmiən natimnati iətəm in təmeruh kəni minətəu rəkis, mətəu iətəmimi kəti mine təsəhatətəiən e rəhan nəghatiən. ³³İətəmimi iətəm təmos rəhan nəghatiən kəni mətəhatətə lan, in tətəhtul pətigəm məmə nəghatiən iətəm Uhgın təməni, in nipəhrinəniən. ³⁴Tol lanəha mətəu-inu iətəmimi əha iətəm Uhgın təmahlı = pa tuva, in tətəni pətigəm əmə nəghatiən min rəha Uhgın. Kotəhrun məmə in tətəni pətigəm əmə nəghatiən min rəha Uhgın mətəu-inu Uhgın təməfən Narmin Rəhan tərəiauh lan, ko kəseuviəhliniən keruh kəni kəsehiən naunun lan.

³⁵Əuəh, Tatə Uhgın in tolkeikei pik Nətin əha, kəni in tinələhu = pən rəkis natimnati rəfin e nəhlmin. ³⁶İətəmimi u iətəm tətəhatətə e Nəti Uhgın u, in tatos nəmiəgəhiən itulın u, naunun tikə. Kəni mətəu, iətəmi tətəhti nəuia Nətin u, in ko təsosien nəmiəgəhiən itulın u nian kəti mine, mətəu-inu iətəmimi iətəm tol lanəha, niəməha rəha Uhgın tatuvən ohni naunun tikə.

İesu təmətəghati kəm pətan Səmeriə

4 Farəsi min kəmotətəu nəghatiən, məmə İesu in tinatiuvi = pa nətəmimi tepət kinəutəhuva ohni, kəni in tatol bəptais e lah tepət. Rəhan nətəmimi tepət e rəha Jon. ²(Mətəu nipəhrinəniən səniəmə İesu in tatol bəptais e lah, nətəmimi min əmə rəhan ilah kautol bəptais e nətəmimi.) ³Kəni nian İesu tinəhrun məmə Farəsi min kinautətəu nəghatiən əha, kəni in təmiet Jutiə mitəlig = pən əpəha Kaləli.

⁴Kəni nian in təmatuvən əha ikin əha, təməni məmə otəkeikei muvən = pən

Sæmeriä ikin.[§] ⁵ Kæni in tæmuvæn = pæn e taun kæti e Sæmeriä, nærgin u, Saikar. Taun äha, in iuäkîr o nitæni kæti iætäm Jekæp tæmætei mæfæn aupæn ikin** kæm nætin u Josip. ⁶ Kæni wel ræha Jekæp äha ikin. Kæni Iesu tinæpæou agin, mætæu-inu in tæmalieuæk e suaru æfæmæh, kæni tuva mæharæg-pæri iuækîr o wel, mætæmeig. E nian äha, mitigar tinæhtul æhruahru.

⁷⁻⁸ Kæni ræhan min nætæmimi kæmhævæn æpæha itaun, mæmæ okotos næhmti nauæniæn. Kæni tæsuvæhiæn, pætan Sæmeriä kæti, tæmuva mæmæ otætu næhu. Kæni Iesu tæni = pæn kæm in mæmæ, “Ei. Æfa-to næhu næuan næuævetin kæm iæu. Iækolkeikei mæmæ iækæmnmim.”

⁹ Kæni pætan Sæmeriä u, tæni = pæn kæm in mæmæ, “!Ei! Ik iætäm Isrel ko, kæni iæu pætan Sæmeriä. ?Tæhro nætætapuæh = pa o næhu kæm iæu?” Tæmæni = pæn lanæha mætæu-inu iætäm Jutiä mine iætäm Sæmeriä kæsuæmnmim pætiæn næhu e kap kætiæh.

¹⁰ Kæni Iesu tæni = pæn kæm in mæmæ, “Ik nækærruru nati nak iætäm Uhgîn tolkeikei mæmæ otæfinæ kæm ik. Kæni ik mærruru min iæu, iæu u, iætætapuæh = pinæ o næhu kæm ik. Næmæ ik nækæhrun, ik onækætapuæh o næhu ohniæu. Kæni iæu oiækæfinæ næhu miægæh.”^{††}

¹¹ Kæni pætan u, tæni = pæn kæm in mæmæ, “Iætæmi asoli, ik ræham pækît tikæ kæni wel u, in æpæha læhtæni isæu. ?Næhu miægæh u, nætæni mæmæ onækætu æhro

lanu? ¹² Ræhatah kæha Jekæp u aupæn, in tæmæfa wel u kæm tah, kæni in tæmatætu næhu ikin nimin, ilah nenætîn min, mine ræhan min kau min. ?Kæni tæhro? ?Ik nækapirækis Jekæp, uæ?”

¹³ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm in mæmæ, “Nætäm kæutæmnmim næhu e wel u, ilah okæpanotæuauæ min. ¹⁴ Mætæu iætæmimi iætäm otæmnmim næhu iætäm iæu iækæfæn kæm in, ko tæsæuauæ minian nian kæti mine.^{‡‡} Næhu iætäm iæu oiækæfæn kæm in, in tæhmen e næhmti næhu kæti iætäm tætapuæl-apuæl matæiu æpæha imæ e nikin nian ræfin, mætæfæn næmiægæhiæn itulin kæm in, iætäm otæsolian naunun.”^{¶¶}

¹⁵ Kæni pætan äha tæni = pæn kæm in mæmæ, “!Iætæmi asoli, æui! Æfa-to næhu u kæti kæm iæu, mæmæ iæu iæsæuauæ minian nian kæti, kæni mæsuvæiæn min u ikinu, mætu næhu.”^{§§}

¹⁶ Kæni Iesu tæni = pæn kæm in mæmæ, “Uvæn mauin = pæn e ræham iærman, kæni miæuva u ikinu.”

¹⁷ Kæni pætan äha tæni = pæn kæm in mæmæ, “M-m-m. Iæu ræhak iærman tikæ.”

Mætæu Iesu tæni = pæn kæm in mæmæ, “Nætæni pæhriæn mæmæ ræham iærman tikæ. ¹⁸ Mætæu-inu ik, næmitæu = pæn rækis næman faif, kæni iærman u iætäm itælau min nætuatig u ræueiu, sæniæmæ ræham æhruahru iærman. Næghatiæn ræham u ræueiu, in nipæhriænian.”

¹⁹ Kæni pætan u, tæni = pæn mæmæ, “!Ei-i-si! Iætæmi asoli, iætæfu mæmæ ik iæni

§4:4 E nian äha, tiækis o nætäm Isrel mæmæ okæhvæn ima nætäm Sæmeriä, mætæu-inu e ræhalah neruhiæn, nætäm Sæmeriä ilah kotamîkmîk e næhmti Uhgîn. Kæni nati ænæpin kæmæutæni min mæmæ kæmotsipæn e Jekæp, mætæu kæutæmæki e lah min.

****4:5** Jen 48:22; Jos 24:32

††4:10 Pætan u tæmæsæhrun viviæn nipæti næghatiæn iætäm Iesu tæmæni = pæn mæmæ otæfæn næhu miægæh. Næghatiæn äha, nipætîn æhruahru u næhmti næhu kæti iætäm tæhlan mætapuæl-apuæl. Mætæu Iesu in tætgæhati aru lan, mæmæ Narmin Ræhan in tætgæfæn næhu itulin. Aes 44:3; 55:1; Jer 2:13; 17:13; Sek 14:8; Jon 7:37-38; Næh 7:17; 21:6; 22:1,17

‡‡4:14 Jon 6:35

¶¶4:14 Sam 42:1-2; 63:1; Aes 12:3; 41:17-18; 44:3; 49:10; 55:1; Jer 2:13; 17:13; Jon 7:38

§§4:15 Jon 6:34

kæti ræha Uhgîn. ²⁰ Tipitimah min aupæn, ilah kəmautəfaki kəm Uhgîn əpəha ilis e nitəuət əpəha, mətəu itəmah nətəm Isrel, nətəni məmə Jerusiləm əmə əha, okəkeikei kətan ikin kətəfaki.”

²¹ Mətəu Iesu təni = pən kəm in məmə, “Pətan, ik onəkəkeikei məni nīpəhrīənīən e rəhak nəghatīən. Nian əha ikin tətuvə, məmə itəmah onəsotəfaki minīən kəm Tatə Uhgîn əpəha e nitəuət asoli əha, mine Jerusiləm min. ²² Itəmah nətəm Səmeriə, itəmah nətəfaki kəm Uhgîn mətəu itəmah nəkotəruru in. Mətəu itimah iəutəfaki kəm Uhgîn u, iəkotəhrun in, mətəu-inu suaru rəha Uhgîn o nosmiəgəhiən nətəmimi in təmsipa e timah, nətəm Isrel. ^{*} ²³ Mətəu otəsuvəhiən, Narmin rəha Uhgîn in otasiru e nəfaki pəhrīən min, mol ilah məmə ilah okotəhrun vivi Uhgîn məmə Uhgîn u, in Uhgîn pəhrīən, kəni mol ilah məmə ilah okotəfaki kəm in e nīkilah pəhrīən. Mətəu-inu Tatə Uhgîn in tətəsəl e nəfaki min nətəm kəutol lanəha. Kəni nīpəhrīənīən məmə nian əha tinuva rəkis. ²⁴ Uhgîn sənīəmə iətəmimi. Kəpə. In narmin. Tol lanəha, kəni nətəmimi nətəm kəutəfaki kəm in, ilah kotəkeikei motəfaki kəm Uhgîn məmə Uhgîn u, in Uhgîn pəhrīən, kəni ilah kotəkeikei motəfaki kəm in e nīkilah pəhrīən e nəsanənīən rəha Narmin Rəhan.”

²⁵ Kəni pətan u, təməni = pən kəm in məmə, “Iəu inəhrun məmə Məsaīə, otəkeikei muva. Inu, kətauīn lan məmə Kristo iətəm Uhgîn təməni məmə otahli = pa. Kəni nian otuva, kəni in

təhrun nəni pətīgəmiən natimnati rəfin kəm tah.”[†]

²⁶ Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Iəu u inu, iətəghati kəm ik.”

²⁷ Kəni əmeiko, nətəmimi rəha Iesu kəmohtəlig = pa min. Kəni narmilah təmiuvig pik nian kəmotəh in tətəghati ilau pətan kəti. Mətəu ilah kəti təməsə-təpuəhiən o pətan əha məmə, “?Ik nəkolkeikei nak?” uə kəm Iesu məmə, “?Ik nətəghati kəm pətan əha o nak?”

²⁸ Kəni pətan u, təməpəh rəhan nilosi nəhu tətəharəg, mitəlig muvan əpəha e taun. Təmuvən mətəni = pən kəm nətəmimi ikin əha məmə, ²⁹ “!Ei! Əhuvən-to motafu suah kəti əha ikin əha. In təməni pətīgəm rəfin natimnati min iətəm iəu iəmol. ?Nəmə təhro in Kristo iətəm Uhgîn təməni məmə otahli = pa?” ³⁰ Kəni ilah kəmohtiet e taun əha, minautəhuvən məmə okotafu to Iesu.

Iesu təməghati əuhlin e nauənīən

³¹ Kəni e nian əha, nətəmimi rəha Iesu kəmautuh nīkin məmə, “Iəgətun, ik auən kəti.”

³² Mətəu in təni = pən kəm lah məmə, “Iəu nəgək əpəha nauənīən iətəm itəmah nəkotəruru.”[‡]

³³ Tol lanəha, rəhan min nətəmimi kinəutətapuəh-ətapuəh o lah min məmə, “?Təhro? ?Kəmə təhro iətəmi kəti təməfən nauənīən kəti kəm in, uə?”

³⁴ Mətəu Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Uhgîn təmāhli = pa iəu iəkuva, kəni nauənīən u nəgək, məmə iətol natimnati iətəm in tolkeikei məmə iəkol.”[¶] Kəni iəkol rəfin uək min iətəm in təməfa məmə iəkol, o nol nauunīən rəhan uək.

*4:22 Rom 3:1,2; 9:4,5; 15:8,9

†4:25 Nətəm Səmeriə kəmotəhrun e nauəuə rəha Dut 18:15-19 məmə Kristo in otəni əpu kəm lah nəlpəkəuiən rəha Uhgîn.

‡4:32 Job 23:12; Jon 6:27

¶4:34 Jon 5:30; 8:29

³⁵“Itamah näkotährun-to näghatiän kätü u kätäni mämä, ‘Mäuig kuvät äha ikin tətätig mämä okotätëuarus nian rëha näüläkian e nauëniän e nasumiän.’ Mätëu iëu iätëni këm tëmäh, oteruh-to nauëniän u e nasumiän. Rëueiu äha, nimalilah tinimätu räkis. Nian rëha näüläkian äha rëueiu.[§]

³⁶“Iätëmimi rëha näüläkian tinuva, minätëtuëuin minatos räkis rëhan nätëouiän. Këni nauëniän u, in tëmäüläk lan o nämiägähian itulin.** E nolian u, iätëmimi iätëm tëtäsum mine iätëmimi iätëm tëtäüläk lan mos mätuva, ilau pätü nikilau otägian.³⁷ Näghatiän kätü u kätëni mämä, ‘Iätëmi kätü tëmuvän mämä otërfei këni misuv nati, mätëu iätëmi pisin kätü min otäüläk lan mos muva.’ Näghatiän u, in niphëriëniän.³⁸ Iëu iëmähli = pën itëmäh mämä onäkëhuvän motäüläk e nasumiän iätëm itëmäh nämäsotërfeiän mine mäsisuviän. Nätëpisin min, ilah këmotasum lan. Këni itëmäh ninäutähli nëua rëhalah uäk.”

Nätëm Sämeriä tepät këmotähätätë e Iësu

³⁹ Këni e taun u, nätëm Sämeriä tepät, ilah këmotähätätë e Iësu mätëu-inu pë-

tan äha tëmähütl pätigëm mätëni = pën këm lah mämä, “Iësu tëmäni pätigëm nätimnati rëfin iätëm iëu iëmatol.”

⁴⁰ Këni nian nätëm Sämeriä këmähuvän motëh, këni këmotäkeikei ohni mämä otuvän motätig ilah min. Këni Iësu tëmuvän motätig o nian keiu.⁴¹ Këni nätëmimi tepät min këmotähätätë lan e rëhan min näghatiän.

⁴² Këni mautëni = pën këm pätan u mämä, “Itimah iëmötähätätë lan o näghatiän u iätëm ik nämëni = pa, mätëu rëueiu äha, iäkotähätätë lan mätëu-inu itëmäh ähruahru iëmötätëu rëhan näghatiän min, këni motährun pëhriän mämä in Iosmiägäh rëha nähue niftäni.”††

Iësu tämöl vivi näti iätëmi asoli kätü rëha kig

⁴³ Nian Iësu tëmätig mos nian keiu räkis ikin äha, in tämiet muvän Kalëli.⁴⁴ Aupän, in tëmätëni mämä iëni min rëha Uhgün, nauät imalah min, ilah kësotisiaiän ilah.^{‡‡} ⁴⁵ Nätëm Kalëli, aupän ilah këmähuvän Jerusilëm mautol lafet rëha Pasova, këni e nian äha, ilah këmoteruh nätimnati min iätëm in tämöl

§4:35 Nian Iësu tëtëghati e nauëniän e nasumiän iätëm nimalilah tinimätu räkis, in tëtäni ähruahru ämë mämä, “!Oteruh-to! Nätëmimi kinotähütl maru räkis. Sotolian mäi mäutapili o näni pätigëmiän näghatiän rëha Uhgün tähmen = pën ämë e nätëm kautol mäi o näüläkian, këni mäutäni mämä, ‘Mäuig kuvät äha ikin, këni nauëniän tëpanimähü.’ Këpë, nätëmimi kinautähütl maru räkis o nosiän näghatiän rëha Uhgün.”

**4:36 Nipätü näghatiän u mämä nätëmimi rëha Iësu okotos nätëmimi mähuva o Uhgün tähmen = pën ämë e iätëmimi tatos nauëniän e nasumiän. Nätëmimi min okotos nämiägähian itulin.

††4:42 1Jon 4:14

‡‡4:44 Nati äpnäpin Iësu tëmair lahuënu Petlehem, e niftäni asoli Jutiä, nätëmimi kãuteruh mämä in iätëm Nasërit äpëha Kalëli, mätëu-inu tëmätig nuväh ikin äha (Jon 7:41; 18:5; 19:19). Nätëmi Isrel e Jutiä mine Kalëli tepät kësotähätätë pëhriän lan, rëhalah nähätätëiän tækäku ämë lan, nian kãuteruh in tatol nati äpispis nëuvein (Jon 1:11; 2:18,23-25; 4:45,48; 6:2,41,66). Mätëu nätëm Sämeriä nätëm kotätig e taun u Saikë, ilah këmötähätätë pëhriän lan, mämä Iësu in Kristo iätëm Uhgün tëmäni mämä otähli = pa (Jon 4:40-42).

ikin əha. Kəni nian Iesu təmuvən Kaləli, nīkilah təmagiən ohni.

⁴⁶ Kəni Iesu təmitəlig = pən min e lahuənu Kenə, əpəha Kaləli. Ikin əha aypən, in təmol nəhu tuva mol wain.[¶] Kəni e Kəpeniəm iuəkir əmə, iətəmi asoli kəti rəha kig tətətig ikin. Kəni nətin kəti tatimīs. ⁴⁷ Kəni nian suah u təmətəu məmə Iesu təmsipən Jutiə minuva rəkis Kaləli, kəni in təmuva meruh Iesu. Kəni məni = pən kəm in məmə oteiuaiu muva əpəha Kəpeniəm masiru e nətin. Mətəu-inu suakəku otimīs rəueiu.

⁴⁸ Kəni Iesu təni = pən kəm suah u məmə, “!Nəman! Itəmah u, nəkotəni məmə onəkoteruh əmə nəmtətəiən min mine natimnati min iətəm narmitəmah otaupən miuvig ohni, uərisig ko, nəpan-otəhatətə lak. Mətəu nəmə nəsoteruhiən, ko nəsotəhatətəiən lak.”

⁴⁹ Kəni suah kəha təni məmə, “!İətəmi asoli, əui! !Pəh kian uəhai əmə! !Otəsuvəhiən rəueiu nətik timīs!”

⁵⁰ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Uvən; nətim otəpanəmiəgəh.” Kəni suah u təməhatətə e nəghatiən rəha Iesu kəni mitəlig.

⁵¹ Nian in təmatuvən əhanəh e suaru, meruh rəhan noluək min, kəni ilah kotəni = pən kəm in məmə, “Rəham suakəku tinəmiəgəh rəkis.”

⁵² Kəni in təmətapuəh o lah məmə, “?Təməuvir e nian nak?”

Kəni ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “Nəniuv ləhnaiuv e uan klok rəhan nəriapeiən təmikə.” ⁵³ Kəni suah u, təməhrun məmə, e nian əhruahru əha inəha, Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Rəham suakəku otəpanəmiəgəh.” Kəni

in mine rəhan min, kəmotəhatətə e Iesu. ⁵⁴ Inu nian tatol keiu lan iətəm Iesu təmiet Jutiə, muva Kaləli kəni mol nəmtətəiən kəti.

Iesu təmol vivi suah kəti əpəha iuəkir e nəhu Petseta

5 Uərisig e nian əha, Iesu təməri muvən e taun u Jerusiləm, mətəu-inu katol lafet kəti rəha nətəm Isrel əha ikin əha.

² E Jerusiləm, noan nəhu asoli kəti əpəha ikin, iətəm kətaig lan. E nəghatiən rəha nətəm Isrel kətəni nərgin məmə Petseta. Kəni nimə kəti tətəhtul iuəkir o noan nəhu əha. Nimə u, fərantə lan, faif. In iuəkir əmə o ket u e nīkali taun u, nərgin u, Ket rəha Sipsip. ³⁻⁴ Kəni ikin əha e fərantə min, nətəm kau-tohmīs tepət kətapili əha ikin. Nəuvein nəhmtilah tərəh, kəni nəuvein nəh-lkilah tərəh, nəuvein min nīpətilah nəvetin təmimīs.^{§§} ⁵ Kəni suah kəti əha ikin tətəpili. In təmatimīs minos rəkis nu tate-eit. ⁶ Kəni Iesu təmeruh suah u tətəpili, kəni in minəhrun məmə suah u təmimīs nuvəh nəvetin, kəni tətəpuəh ohni məmə, “?Təhro? ?Nəkölkeikei məmə onəkəuvir?”

⁷ İətəmi tatimīs əha təni = pən kəm in məmə, “İətəmi asoli, iətəmi tikə məmə otələs iəu meiuaiu muvən e noan nəhu əha nian nəhu təlauəl. Nian rəfin, iəu iətalkut pik məmə iəkeiuaiu muvən e nəhu, mətəu nətəmiimi nəuvein ilah kotəpīrəkis iəu moteiuaiu məhuvən. Kəni ilah motəupən motek nəhu.”

⁸ Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “!Əhtul! Mos rəham niməhan maliuək

[¶]4:46 Jon 2:1-11

^{§§}5:3-4 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aypən, kəmətu = pən nəghatiən rəha fes 3-4 tol lanu məmə, “^{3b} İlah kətapili ikin əha mətəhtahnin nəuan əha məmə otəlauəl. ⁴ Mətəu-inu, nian nəuvein, agelo kəti rəha Uhgīn tuva, muvən e noan əha, kəni mol tatəlauəl. Kəni nian nəmə nəhu əha təlauəl, iətəmiimi iətəm taupən meiuaiu muvən e nəhu, nati əpnəpīn tatos nimisiən nak, mətəu rəhan nimisiən otəuvir.”

matuvən.”⁹ Kəni rəueiu agin suah kəha təməuvir min. Kəni maiu-aiu rəhan nimahan mos matuvən.

Nati u kəmol e nian rəha Sapət,*¹⁰ kəni nətəmi asoli min rəha Isrel kəmotahi suah kəha iətəm tinəmiəgəh e rəhan nimisiən, motəni məmə, “Nian u rəueiu rəha Sapət; kəni təsəhruahruian e Lou rəhatah məmə onəkos lanko rəham nimahan.”†

¹¹ Kəni in təni = pən kəm nətəmi min u məmə, “Mətəu suah u təmol vivi iəu, in təməni = pa məmə iəkos rəhak nimahan maliuək matuvən.”

¹² Kəni ilah kəmotətapuəh ohni məmə, “?Suah pəh ko təməni = pinə kəm ik məmə onəkol nati u?”

¹³ Mətəu suah u təruru nərgi Iesu, mətəu-inu nətəmi tepət ikin əha, kəni Iesu təmikə = pən əmə əpəha e nikilah.

¹⁴ Kəni uərisig, Iesu təmeruh suah kəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni təni = pən kəm in məmə, “!Ei! !Eruh-to! !Ik ninəuvir rəkis! Mətəu onətətəu ik məmə nəsol minian təfagə tərəh min. Nəmə nəkol, nərahian kəti otos min ik, iətəm tərəh pik min.”

¹⁵ Kəni suah kəha təmuven məni pətigəm kəm nətəmi asoli min rəha Isrel məmə, “Suah u iətəm təmol vivi iəu, nərgin ko, Iesu.”

¹⁶ Kəni tol lanəha, nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, ilah kinautohtəu-ohntəu Iesu məmə okotol nərahian kəm in, mətəu-inu ilah kəuteruh in tatol natimnati min tol lanəha e nian rəha Sapət kəni nati u tol ilah kəutəməki lan.¹⁷ Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nian rəfin

rəhak Tatə in tatol uək, kəni iəu min ia-tol uək.”‡

¹⁸ Kəni nəghatiən u, tol nətəligiən rəhalah təkaskik təhmin min, məmə okotəhamu in timis. Mətəu-inu rəueiu əha, səniəmə məmə tətətgəhli əmə Lou rəha Sapət, mətəu nati asoli agin, in tətəni məmə rəhan Tatə əhruahru Uhgın, kəni tol lanəha, in matol məmə in təhmen əhruahru e Uhgın.¶

Iesu in tətərməniğ mətəu-inu in Nəti Uhgın

¹⁹ Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Nipəhrriənən agin u iətəni kəm təmāh, Nəti Uhgın təruru nolian nati kəti e rəhan aru əmə nətəligiən. Təhrun əmə nolian natimnati min u iətəm tateruh Tatə Uhgın tatol, mətəu-inu natimnati rəfin u iətəm Tatə Uhgın tatol, Nətın, in min in tatol.§²⁰ Nətın təhrun nolian lanəha, mətəu-inu Tatə Uhgın tolkeikei pik Nətın, kəni in tətəgətun in e natimnati rəfin iətəm in tatol. Kəni in otəpanəgətun in e natimnati rəfin iətəm in tatol. Kəni in otəpanəgətun min natimnati min kəm in iətəm iahgin min kətapirəkis in min u, məmə otol itəmāh narmitəmāh tatiuvig pik ohni.

²¹ “Mətəu-inu Tatə Uhgın tatol nətəm kəmoħmis ilah kotəmiəgəh min, kəni e nolian kətiəh əmə, Nətın təhrun nəfəniən nəmiəgəhiən kəm nətəmi nətəm nikin tagiən məmə otəfən kəm lah.**²² Mətəu-inu səniəmə Tatə Uhgın iətəm in otakil nətəmi, mətəu in təmələhu = pən rəfin nakiliən e nəħlmi

*5:9 Sapət — Eruh e tiksini.

†5:10 Jer 17:21

‡5:17 Jon 14:10

¶5:18 Jon 10:30,33; 19:7

§5:19 Jon 14:10

**5:21 Rom 4:17; Jon 11:25

Nətin,^{††‡} 23 məmə nətəmimi ilah rəfin okotisiai Nətin, təhmen əmə məmə inu kəutisiai lanəha Tatə Uhgın. İətəmimi iətəm təsisiaien Nətin, ko təsisiaien Tatə Uhgın u iətəm təmahli = pa Nətin.^{¶¶}

²⁴ “Nipəhrriənian agin u iatəni kəm təmah, məmə, iətəmimi iətəm tətətəu rəhak nəghatien, kəni mətəhatə e Uhgın iətəm təmahli = pa iəu iəkuva, in tinatos nəmiəgəhiən itulin. Ko in təsəhtulien e nəhmtək məmə oiəkəni pətigəm nalpinien rəhan. In tinagim rəkis e nimisien, kəni minuva o nəmiəgəhiən.^{§§}

²⁵ Nipəhrriənian agin u iatəni kəm təmah, məmə o nian kəti iətəm tətəu, nətəmi min u kəmoħmis, ilah okotətəu nəuia Nəti Uhgın, kəni nətəmi min u ilah kəutətəlig lan, ilah okotos nəmiəgəhiən. Kəni nipəhrriənian, nian əha tinuva rəkis.

²⁶ Tatə Uhgın in Nəukəti Nəmiəgəhiən, kəni e noliən kətiəh əmə, in təmol məmə Nətin in min Nəukəti Nəmiəgəhiən,^{*} ²⁷ kəni in təmələhu = pən nəsanəniən mine nepətien e nəħlmi Nətin məmə in otakil noliən min rəha nətəmimi, mətəu-inu in Nəti İətəmimi.

²⁸ “Təsəuviriən məmə narmitəmah otiuvig pik o nati u, mətəu-inu nian əha ikin tətəu iətəm nətəm kəmoħmis

okotətəu nəuia Nətin, ²⁹ kəni ilah okotəhtul e rəhalah min suvət, ilah min u aupən kəmautol noliən təuvir min okotəkeikei motəhtul min motos min nəmiəgəhiən, mətəu nətəmi min aupən ilah kəmautol noliən tərəh min, ilah okotəkeikei motəhtul min e nimisien kəni motəhtul e nəhmti Tatə Uhgın məmə Nətin otəni pətigəm rəhalah nalpinien.[†]

³⁰ “Təu iəkəruuru nol aruiən nati kəti e rəhak əmə nəsanəniən. İəu iətakil noliən min rəha nətəmimi min, mətəu iatol əhruahru əmə məmə rəhak Tatə tətəni mine məmə oiəköl. Kəni nian iəkakil noliən rəha nətəmimi, iəkəhrun məmə iəköl təhruahru, mətəu-inu oiəsolkeikeien məmə iəköl əmə e rəhak nətəligien. İəkəkeikei mol təhmen e nətəligien rəha Uhgın iətəm təmahli = pa iəu iəkuva.”[‡]

Nəhtul pətigəmiən o nəruəsəniən İesu

³¹ Nəmə iəu pisin əmə iətəhtul pətigəm mətəghati aru lak, kəni rəhak nəghatien ko təsəhtulien.[¶] ³² Mətəu iətəmi kəti min əha ikin in tətəhtul pətigəm kəni matol nəfigəmiən ohniəu, kəni iəu iəkəhrun məmə nəghatien

^{††}5:22 Kitah koteruh fes 21-22 kəni məhrun məmə İesu in otakil itah rəfin o nian kəti, kəni in otəfən nəmiəgəhiən kəm nətəmimi min u nətəm nikin tagien məmə otəfən kəm lah. Mətəu Jon 3:17 tətəgətuən məmə İesu təməsuvaieən e nəhue niiftəni o nəni pətigəmiən nalpinien rəhatah, mətəu təmuva o nəfəniən nəmiəgəhiən kəm tah.

^{‡‡}5:22 Jon 5:26-27; 9:39; Uək 10:42

^{¶¶}5:23 Luk 10:16; 1Jon 2:23

^{§§}5:24 Jon 3:18

^{*}5:26 Jen 2:7; Job 10:12; 33:4; Sam 36:9; 42:8; 66:9; Jon 1:1-4

[†]5:29 Nətəmimi nətəm kəutəhatətə e İesu, kəutos nəmiəgəhiən itulin. Nətəmimi nətəm kəsotəhatətəien lan, ilah okotos nalpinien itulin (Jon 3:36; 5:24; Mak 16:16; Efəs 2:8-10). Natimnati min nətəm nətəmimi kautol, okotol əpu nəmə təhro ilah kəutəhatətə pəhriən e İesu o kəpə (Mat 7:17-20; Kəl 5:6; Jem 2:17,26). Uhgın tətəfən nəhatətəien kəm nətəmimi əpnəpin əmə, kəni matig masiru min e lah məmə okautol natimnati təuvir min.

[‡]5:30 Jon 8:16

[¶]5:31 Dut 17:6; 19:15

min u rəhan iətəm tətəni lak ilah nīpəhrīənīən.[§]

³³“Aupən, itəmah nəmotahli = pən rəhatəmah min nətəmimi məmə okəhuvən motətəhtig e nəghatīən rəha Jon, kəni in tətətəhtul pətīgəm o nīpəhrīənīən.”^{**} ³⁴Iətəghati lanu lan, mətəu iəsarəriəiən e nəghatīən rəha iətəmimi əmə kəti məmə təhrun nolīən nəfigəmīən ohniəu. Kəpə. Təsoliən lanəha.^{††} Iətəghati e nəghatīən rəha Jon lanu mətəu-inu iəkolkēkei məmə Uhgīn otosmiəgəh itəmah. ³⁵Jon u, təhmen e lait kəti. Tatuəu məhagəhag vivi, kəni nikitəmah təmagīən ohni o nian əkuəkīr əmə.

³⁶“Mətəu rəhak uək min,^{‡‡} ilah min kautol nəfigəmīən ohniəu. Kəni ilah kotəsanən motapirəkis nəghatīən min u Jon tətətəni. Uək min u, rəhak Tatə təməfa kəm iəu mə iəkol naunun e lah. Kəni uək min u rəhak, ilah kəutəni pətīgəm iəu, kəni ilah mautil əpu iəu məmə rəhak Tatə in təmahlī = pa iəu.”^{¶¶} ³⁷Kəni Tatə Uhgīn iətəm təmahlī = pa iəu, inəha iətəm tinatəhtul pətīgəm ohniəu. In tətəni pətīgəm pau iəu, mətəu itəmah nəsotətəu aginiən nəuiən aupən mətəuarus = pa u rəueiu mine, kəni itəmah nəsoteruhiən nəhmtīn.

³⁸Kəni nəghatīən rəhan təsatiɡ viviən e nikitəmah, mətəu-inu itəmah nəsotəhatətəiən lak, iəu u, iətəm in təmahlī = pa iəu iəkuva.

³⁹“Itəmah nəutafin pik nəghatīən min e Nauəuə Rəha Uhgīn, kəni motəhatətə e nəghatīən min əha məmə itəmah onəkotos nəmiəgəhiən iətəm naunun tikə. Mətəu oteruh-to. Nəghatīən min əha e Nauəuə Rəha Uhgīn, ilah kəutəghati lak, məutəni pətīgəm iəu. ⁴⁰Mətəu itəmah nəutəpəh nuvaīən ohniəu məmə nəkotos nəmiəgəhiən ohniəu.^{§§}

⁴¹“Təsoliən nati agin e nəni-viviən rəha nətəmimi. Kəpə. ⁴²Mətəu mə itəmah ko, iəu iəkəhrun vivi itəmah, kəni iəu iəkəhrun vivi məmə nolkeikeiən rəha Uhgīn tikə e nikitəmah. ⁴³Iəu iəmuva e nərgi Tatə rəhak, mətəu itəmah nəsotosiən iəu e nikitəmah, nikitəmah təsagiənīən ohniəu; mətəu nəmə iətəmi kəti tətəva e nərgin aru əmə, kəni nikitəmah tos, kəni motagiən ohni. ⁴⁴Nian rəfin itəmah nəkotolkeikei məmə nəkotos nəni-viviən rəhatəmah min, mətəu nəsotalkut aginiən məmə onəkotol nati kəti iətəm Uhgīn u, in pisin əmə in Uhgīn, otəni-vivi itəmah ohni. ?Onəkotəhatətə əhro lanu lak nian nau-tol nolīən əha?

§5:32 Jon 8:17-18

**5:33 Jon 1:19-28

††5:34 1Jon 5:9

‡‡5:36 Uək min iətəm Iesu təmol tol lanu lan: in təmol vivi nətəmimi u kautohmis; in təmahlī pətīgəm narmin tərāh min e nətəmimi; in təməgətun nətəmimi e Narməniəgiən Rəha Uhgīn; in təmaugīn nətəmimi faif-tausin e pīret faif mine nəmu əkəku keiu; in təməniəhu nīmətəgi asoli əpəha e nəhu Lek Kaləli. Natimnati min tol lanəha kəutəgətun məmə Uhgīn in Tatə rəha Iesu kəni mahli = pa e nəhue niftəni.

¶¶5:36 Jon 10:25; 14:11

§§5:40 E fes min u 31-40, Iesu tətəghati e lou rəha nətəm Isrel u tətəni məmə, nəmə iətəmi keiu uə kisil kəutəhtul məutəni pətīgəm nati kəti e iətəmi kəti, nətəmimi okotəhrun məmə nəghatīən rəhalah in nīpəhrīənīən. Nətəmi asoli rəha Isrel, kəmotəni = pən kəm Iesu məmə, ko təsəhtulīən məghati pətīgəm aru əmə mətəu-inu in pisin əmə (fes 31). Mətəu Iesu təni məmə kəpə, in min Jon Bəptais ilau min (fes 33); mine uək min rəhan təmol ilah (fes 36); mine Rəhan Tatə Uhgīn (fes 37); mine nauəuə rəha Uhgīn (fes 39). Ilah min u kəutəhtul məutəni pətīgəm in. Afin-to Jon 8:17-18.

⁴⁵“Təsəuviriən məmə nikitəmah otəhti məmə, iəu oiəkəni pətigəm noliən tərəh min rəhatəmah e nəhm̄ti Tatə Uhḡin. Kəpə. Mətəu Mosis pəhriən, nian rəfin itəmah nəutəsəl = pən ohni,* in otəni pətigəm noliən tərəh min rəhatəmah. ⁴⁶Mətəu-inu nəmə itəmah nəmotəhatətə pəhriən e nəghatiən min rəha Mosis, kəni itəmah onəkotəhatətə min e rəhak nəghatiən min. Mətəu-inu tətətei nəghatiən min kəutəghati lak. ⁴⁷Mətəu itəmah nasotəhatətəiən e nəghatiən min iətəm in tətətei, tol lanəha, suaru tikə agin məmə onəkotəhatətə lak.”

Iesu təmaugin nətəmimi tepət

(*Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17*)

6 Uərisig e natimnati min u, Iesu təmuvən əpəha e nitəni = pən e nəhu asoli nərgi u, Lek Kaləli. Kəni nərgin kəti min u, Lek Taipiriəs. ²Kəni nimənin nətəmimi kəmautuərisig lan, mətəu-inu kəutafu nəmtətəiən min rəhan, iətəm tatol nətəmimi kəutohm̄is kəmotəsənən. ³Kəni Iesu təmuvən əpəha ilis e nitəuət kəti, kəni mətəharəg ikin ilah rəhan min nətəmimi. ⁴E nian əha, lafet kəti rəha nətəm Isrel u, kətəni məmə lafet rəha Pasova tinuva iuək̄ir.

⁵Kəni nian Iesu təməsəl = pən, kəni meruh nimənin nətəmimi tepət ilah kəməhuva, kəni in tətətapuəh o Filip məmə, “?Okotəhro motos p̄iret tepət təhmen e nətəmimi min u məmə ilah okotun?” ⁶In tətəni askəuvin əmə məmə oteruh-to nəhatətəiən rəha Filip,

mətəu in tinəhrun rəkis nati nak iətəm in otəpanol.

⁷Kəni Filip təni = pən kəm in məmə, “!Ei! Nəmə okos nəhm̄ti p̄iret məni lan təhmen e tu-hanrit tənariəs pau,[†] mətəu ko təsəhmenien. Nətəmimi min u rəfin ilah okotun əmə təkəku məkəku.”

⁸Kəni iətəmimi kəti rəha Iesu, nərgin u Antiru u pia Saimon Pitə, in tətəni = pən kəm Iesu məmə, ⁹“Suakəku kəti uəha tatos p̄iret faif kəmol e pale, mine nəmu keiu. Mətəu ko təsəhmen aginien e nətəmimi min əha.”[‡]

¹⁰Kəni Iesu təni məmə, “Otəni = pən kəm nətəmimi məmə okotəharəg.” Kəni ikin əha, manuvehli tepət, kəni ilah kəmotəharəg. Kəni nəmpə rəha nəman əmə, təhmen e faif-tausin.[¶] ¹¹Kəni Iesu təmos p̄iret, məni tagkiu kəm Uhḡin ohni, kəni məfən p̄iret u kəm lah rəfin u kəutəharəg, kəni matig mol min nati kətəiəh əmə e nəmu. Kəni ilah kəmotun təhmen nərfilah tasisi.

¹²Kəni nian kinotauən rəkis, nərfilah tasisi, kəni Iesu təni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Əhuvən motəuəri n̄ipispisi p̄iret min kəutəmähl-mähl̄i. Təsəuviriən məmə okotərək̄in əmə.” ¹³Kəni ilah kəməhuvən motəuəri n̄ipispisi p̄iret kəni məhuveipei = pən e kətim asoli min ilah tueləf kotəriauəh vivi. P̄iret u, in n̄ipispisi p̄iret ilah faif kəmol e pale,[§] iətəm nətəmimi kəmotun motəpəh.

¹⁴Kəni nian nətəmimi kəmoteruh nəmtətəiən əha iətəm Iesu təmol, kəni ilah kəmotəni məmə, “N̄ipəhriənien.

*5:45 Jon 9:28; Rom 2:17

†6:7 “Tənariəs,” inu məni rəhalah, təhmen e vatu rəha Vanuatu. Rəueiu, tu-hanrit tənariəs təhmen e tu-hanrit-tausin vatu (200,000 vatu).

‡6:9 2King 4:42-44

¶6:10 N̄ipətan mine kəlkələh min ilah min e nimənin əha, mətəu kəmafin əmə nəman. Noliən rəhalah tol lanəha. !Nəmə təhro, nətəmimi ilah rəfin tuenti-tausin!

§6:13 Pale in nati kəti təhmen e rais uə wit.

!Iæni pæhriæn u** ræha Uhgîn iætəm aupæn kəmætəni mæmə in otuva e næhue niftəni!"†† 15 Kæni Iesu tæmæhrun mæmə nætəmimi min u kotəni mæmə okæhuva motos in mæhuvæn motækeikei kəm in mæmə in otuva mol kig ræhalah. Kæni in tæmagim min, mæpæh ilah muvæn æpæha e nitəuæt, mætæn in pisin æmə.‡‡

Iesu tæmalieuæk e næhue næhu

(Mat 14:22-27; Mak 6:45-52)

16 Nian mitigar tæmeiuaiu, nætəmimi ræha Iesu min kæmoteiuaiu mæhuvæn e lek æha. 17 Kæni tinapinæpu, mætəu Iesu tikæ, tæsuva-æhanæhiæn. Kæni æmeiko, ilah kæmæhuvæn motəri e bot kæti, kæni minəutasuæ lan minəutohapumin min e lek, mæmə ilah okæhuvæn Kapeniæm. 18 Kæni nimætagi asoli kæti tæmæhtul minatol næhu tinætərah. 19 Kæni nian ilah kæmæutasuæ mautæhuvæn, tæhmen e faif uæ sikis kilomitæ, kæni ilah kæmotafu Iesu talieuæk e næhue næhu"¶¶ mætuvæ iuækir o ræhalah bot. Kæni ilah kæmotægîn pik,§§ 20 mætəu in tæmæni = pæn kəm lah mæmə, "Sotægîn pikian, mæ iæu æpæ." 21 !Kæni nikilah tæmagiæn mæ kotələs in e bot, mautol æmeiko, ræueiu agin, mætəu bot tinuvæn e næve næhu e nitəni = pæn ikinu kæmæutəni mæmə okæhuvæn ikin!

Nætəmimi kæmæutəsəl e Iesu

22 Kæmæni lauig lan, nætəmimi min nætəm kætutagig æha e læven = pæn = pa ikin e lek asoli u, ilah kæmoteruh mæmə

aupæn, bot kætiah æmə tətæhtul. Kæni ilah kotæhrun mæmə Iesu tæsuvenian e bot u ilah ræhan min nætəmimi, mætəu-inu nian kæmohiet, ilah pisin æmə mæhuvæn. 23 Kæni bot min næuvein, komotsipæn e taun u Taipiriæs, ilah kæmæhuva. Iah kæmæhuværi iuækir æmə u ikinu iætəm Iærmæniig tæmæhtul ikin mæfaki mætəni tagkiu o piret, kæni nætəmimi kæmotun. 24 Kæni ilah kæmoteruh mæmə Iesu tinikæ u ikinu, moteruh mæmə ræhan min nætəmimi kinohkæ min, kæni tol lanæha, ilah min kæmotasuæ min e bot min, mæhuvæn Kapeniæm, mautəsəl lan.

Iesu in piret ræha næmiægæhiæn

25 Nian nætəmimi min u kæmoteruh Iesu æpæha næve næhu = pæn æpæha e lek u, kotətapuæh ohni mæmə, "?Iægætun, ik næmuva u ikinu næhgin?"

26 Mætəu Iesu tæmæni = pæn kəm lah mæmə, "Nipæhriænian agin iætəni kəm tæmah mæmə, itæmah næutəsəl lak, sæniæmə næmoteruh næmtætian min u iætəm iæmol, mætəu itæmah næmotun æmə piret, nærfitæmah tasisi. 27 Mætəu tæsuvirian mæmə itæmah nahgitæmah otikæ o nosian piret iætəm otəpanæmnæmit mikæ.* Itæmah, nahgitæmah otækeikei mikæ o nosian piret iætəm tətätig itulin u, piret ræha næmiægæhiæn iætəm naunun tikæ.† Piret u, inu, Næti Iætəmimi otəpanæfinæ kəm tæmah; mætəu-inu Tatæ Uhgîn, in tæmægætun mæmə nikin tagiæn o Nætin."‡‡

** 6:14 Nætəm Isrel ilah kæmotæhtahnin iæni kæti mæmə in otuva tæhmen e Mosis (Jon 1:21). E nian ræha Mosis, Uhgîn tæmæfæn piret tæmsipæri e neai, nærgin u mana. Kæni ilah kæmæuteruh æmə Iesu tæmol nati apispis, maugin ilah e piret. Ræhalah nætæligiæn tæmuvæn o nauæniæn (fes 26) mine noh rækisian ilah o nætəm Rom (fes 15).

†† 6:14 Dut 18:15-19

‡‡ 6:15 Mat 4:8-10; Jon 18:36-37

¶¶ 6:19 Job 9:8

§§ 6:19 Mat 14:26; Mak 6:49; Luk 24:37

* 6:27 Aes 55:2

† 6:27 Jon 6:35,48

‡ 6:27 Aes 55:2

²⁸ Kəni ilah kəmotətapuəh ohni məmə, “?Nolien nak min u iətəm Uhgîn tolkeikei məmə itimah oiəkotol?”

²⁹ Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Itəmah nəkotəkeikei motəhatətə lak, məmə Uhgîn təmahli = pa iəu.[¶] Nati u inu Uhgîn in tolkeikei.”

³⁰ Kəni ilah kəmotətapuəh min ohni məmə, “?Mətəu ik onəkol nəmtətiən nak, məmə itimah iəkoteruh kəni iəkotəhatətə lam? ?Ik onəkol nati nak?

³¹ Nian rəhatah kəha min u aupən, ilah kəmautan ikin təriə-məriə ikin, ilah kəmautan ‘mana.’[§] Nəghatiən kəti e Nauəuə Rəha Uhgîn tətəni məmə, ‘In təməfən pīret iətəm təmsipən e Negəu e Neai məmə ilah okotun.’^{***}

³² Mətəu Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nipəhrīənīən agin u iətəni kəm təmah məmə, səniəmə Mosis təməfinə pīret u iətəm tatsipən e Negəu e Neai məmə nəkotun. Mətəu mə rəhak Tatə in təməfinə. Kəni in u tətəfinə pīret pəhrīən iətəm tatsipən e Negəu e Neai, məmə itəmah onəkotun. ³³ Mətəu-inu pīret rəha Uhgîn, inu in iətəm tatsipən e Negəu e Neai, məteiuaiu = pa e nəhue niftəni.^{††} Kəni pīret u tətəfən nəmiəgəhiən kəm nətəmimi e nəhue niftəni.”^{‡‡}

³⁴ Kəni ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “Iətəmi asoli, kəsi, əfa-to pīret u kəm timah nian rəfin.”^{¶¶}

³⁵ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Iəu u, iəu^{§§} Pīret iətəm tətəfən nəmiəgəhiən. Iətəmimi otuva ohniəu, in nəumis otəsus miniən. Kəni iətəmimi iətəm otəhatətə lak, in otəsəuəuə miniən.^{††} ³⁶ Mətəu iəu iəmāni = pinə rəkis kəm təmah, məmə nati əpnəpin nauteruh iəu, mətəu itəmah nəotəhatətəiən lak. ³⁷ Nətəmimi nətəm rəhak Tatə tətəfa ilah kəm iəu, ilah okəhuva ohniəu. Kəni iətəmimi iətəm otuva ohniəu, ko iəsahli pətigəmiən.[‡]

³⁸ Mətəu-inu iəu iəmsisipənīən e Negəu e Neai meiuaiu = pa e nəhue niftəni məmə iəkol natimnati min u iəu əmə iəkolkeikei. Mətəu iəmuva məmə iəkol natimnati min u iətəm rəhak Tatə təmahli = pa iəu iəkuva ohni. ³⁹ Kəni in tolkeikei məmə iəu iəkaskəlīm tiəkis nətəmimi min u nətəm in təməmki = pa ilah kəm iəu, oiəsəmkəpənīən e iətəmi kəti mine. In tolkeikei məmə e naunun nian, iəu iəkol nətəmi min u ilah okotəmiəgəh min e nimisiən.[¶] ⁴⁰ Mətəu-inu rəhak Tatə in tolkeikei məmə nətəmimi rəfin nətəm kəutəsəl = pən o Nətīn, kəni motəhatətə

[¶]6:29 Jon 6:35; 1Təs 1:3; 1Jon 3:23

[§]6:31 Nam 11:7-9

^{**}6:31 Eks 16:4,15; Neh 9:15; Sam 78:24; Sam 105:40

^{††}6:33 Jon 3:13,31

^{‡‡}6:33 Dut 8:3; Mat 4:4; Luk 4:4

^{¶¶}6:34 Mat 6:11; Jon 4:15

^{§§}6:35 Jon 8:12; 10:7,11; 11:25; 14:6; 15:1

^{*}6:35 Jon 4:14; 7:37-39

[†]6:35 E nauəuə rəha Jon, Iesu in tətəni in məmə in nati səpin: in Pīret iətəm tətəfən nəmiəgəhiən (6:35); in Nəhəgəhəgiən rəha nətəmimi u e nəhue niftəni (8:12); in Namtiəhlə (10:7,9); in Iətəmimi rəha Nəsal Vivīən Sipsip Min (10:11,14); in Nəukəti Nair = pa Miniən e Nimiəsiən, kəni in Nəukəti Nəmiəgəhiən (11:25); in Suaru, mine Nəukəti Nipəhrīənīən, mine Nəukəti Nəmiəgəhiən (14:6); in Nəukəti Nigi Pəhrīən (15:1).

[‡]6:37 Jon 17:2

[¶]6:39 Jon 17:2,12; 18:9

lan, ilah okotos nemiægähian itulin. Kæni e naunun nian, iæu oiækol nætämimi min u ilah okotæmiægäh min e nimisian.”

⁴¹ Kæni o nati u, nætämimi nikilah tinætuæuin mætagæt, mætæu-inu in tætæni mæmæ, “Iæu u, Piret iætäm tatsipæn e Negæu e Neai, meiuaiu = pa e nähue niftæni.” ⁴² Ilah kæutæni mæmæ, “?Tæhro? Suah u in Iesu, næti Josip, kitah kotæhrun æmæ ræhan tatæ mine mamæ. ?Tæhro in tætæni lanæha mæmæ, ‘Iæu iæmsipæn e Negæu e Neai, mætæuva e nähue niftæni?’”

⁴³ Iesu tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Tæsæuvirien mæmæ nækotæghati lanko.

⁴⁴ Næmæ Tatæ Uhgîn iætäm tæmahli = pa iæu iækuva, in tæsiuvi = paiæn iætämimi kæti tuva ohniæu, kæni ko iætämimi u tæsuva aruiæn ohniæu mæmæ iækol otæmiægäh min e nimisian e naunun nian.[§] ⁴⁵ Næghatien iætäm iæni kæti tæmætei aupæn e Nauæuæ ræha Uhgîn, tætæni tol lanu mæmæ, ‘Uhgîn in otægætun nætämimi ræfin.’** Iætämimi iætäm tætætellig e nægætunien ræha Tatæ Uhgîn kæni mos ræhan nætelligian ikin, in tætuva ohniæu. ⁴⁶ Iætämimi kætiæh mine tikæ, iætäm tæmeruh Tatæ Uhgîn. In pisin æmæ u iætäm tæmsipæn lan, tæmeruh in. ⁴⁷ Nipæhriænien agin u iætæni kæm tæmah mæmæ, iætämimi iætäm tætæhatætæ lak, in tinos næmiægähian itulin.

⁴⁸ “Iæu u, Piret ræha næmiægähian.††

⁴⁹ Nati æpnæpin tipitæmah min aupæn,

ilah kæmotun piret u ‘mana’ æpæha ikin tæpiæ-mæpiæ ikin, mætæu ilah kæmohmis rækis. ⁵⁰ Mætæu Piret iætäm tæmsipæn e Negæu e Neai meiuaiu = pa u ræueiu, in tol pisin. Piret u, tæmeiuaiu = pa mæmæ iætæmi iætäm tatun, ko tæsimisian ⁵¹ Iæu u, iæu Piret iætäm tætæmiægäh, tæmsipæn e Negæu e Neai, meiuaiu = pa e nähue niftæni. Iætæmi otun Piret u, in otæmiægäh matuvæn æmæ lanko naunun tikæ; kæni Piret u, iætäm iæu iækæfinæ o næmiægähian ræha nætämimi e nähue niftæni, inu nähuvegæk.”

⁵² Næghatien u tæmol nætämimi kinæutæhtul minæutorgæhu kæm lah min, motæni mæmæ, “?Tæhro ?Suah u tæhrun næfaiæn nähuvegin kitah kotun?”

⁵³ Kæni Iesu tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Nipæhriænien agin u iætæni = pinæ kæm tæmah mæmæ, næmæ itæmah næsotunien nähuvegi Næti Iætämimi, kæni næsotæmnimien niran, ko næsotosian næmiægähian itulin.‡‡

⁵⁴ Iætämimi iætäm tatun æmæ nähuvegæk mætæmnim nirak, in otos næmiægähian itulin,^{¶¶} kæni e naunun nian, iæu oiækol in otæmiægäh min e nimisian.^{§§}

⁵⁵ Iæmæni lanæha, mætæu-inu nähuvegæk in piret pæhriæn nig nætämimi. Konu nirak, in næmnimien pæhriæn nim nætämimi. ⁵⁶ Iætämimi iætäm tatun

§6:44 Hos 11:4; Jon 6:65; 12:32

**6:45 Aes 54:13; Jer 31:34

††6:48 Piret æpnæpin æmæ tasiru e nipætithæ mæmæ kitah okotæmiægäh kæni mæutatig, mætæu Iesu, in Piret ræha næmiægähian, kæni in næukæti næmiægähian itulin, iætäm tætætuæuin u ræueiu.

‡‡6:53 Iesu tætæghati e næghatien æuhlin æha mæmæ katun nähuvegin, katænim niran. Nipætîn u, mæmæ nætämimi okotækeikei motæhatætæ e ræhan nimisian kæni motos næmiægähian itulin. (Jon 6:27,29,35,47-48,60). Nati nak in tæmæni tol nikitah tæhti nipæti Nauænien Ræha Næmtætien Ræha Iesu; Mat 26:26,28.

¶¶6:54 Fes 54 in suaru kæti min ræha næniæn fes 40. Nipætîlau kuæhmen-æhmen e lau min. In tæhruahru æmæ mæmæ nunien nähuvegi Iesu mine næmnimien niran in næghatien æuhlin o næhatætæian ræhatah.

§§6:54 Sam 63:5

nəhuvegək, kəni mətəmnim nırak, in otatig lak. Kəni iəu iətatig lan.*†

⁵⁷ “Rəhak Tatə iətəm təmahli = pa iəu iəkuva, in nəukəti nəmiəgəhiən. Kəni iəu iatos nəmiəgəhiən ohni. Kəni e nolien əhmen əmə, iətəmimi iətəm taturu iəu, inu tatos nəmiəgəhiən ohniəu. ⁵⁸ Iəu u pıret pəhriən, iətəm təmsipən e Negəu e Neai, meiuaiu = pa e nəhue niftəni. In təsəhmenien e pıret u, iətəm tipitah min aupən kəmautun. Nati əpnarın məmə ilah kəmotun pıret əha, mətəu ilah kinohmis rəkis. Mətəu iətəmimi iətəm tun pıret u, in otos nəmiəgəhiən itulin, iətəm naunun tikə.”‡ ⁵⁹ Iəsu təməni pətigəm nəghatien min u, nian təmətəgətun nətəmimi əpəha e nimə rəha nuhapuminien[¶] e Kapeniəm.

Nətəmimi min rəha Iəsu kəmotəpəh nəhatətəien lan

⁶⁰ Nətəmimi tepət rəha Iəsu kəmotətəu nəghatien u rəhan, kəni ilah kotəni məmə, “!Nəman! !Nəghatien u tiəkis agin! ?Pəh u təhrun nosien nəghatien tol lanəha?”

⁶¹ Kəni Iəsu təməhrun aru məmə nətəmimi min rəhan, kinautəni mun-mun e nəghatien əha rəhan. Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “?Mətəu təhrol əha? ?Nətəligien rəhatəmah təmeiuaiu o nati u? ⁶² ?Mətəu nəmə təhro nəkotəruh Nəti Iətəmimi təri matuvən min ikin əha, in

təmsipən ikin aupən, təhrol u rəueiu?[§] ⁶³ Narmin Rəha Uhgın əmə təhrun nəfəniən nəmiəgəhiən kəm iətəmimi.** Nəsanəniən rəha iətəmimi təruru nolien nati u. Nəghatien min u iəmatəni kəm təmah, ilah nəghatien min rəha Narmin Rəha Uhgın iətəm tətəfən nəmiəgəhiən kəm nətəmimi. ⁶⁴ Mətəu itəmah nəuvein u ikinu, itəmah nəsotəhatətə əhanəhiən lak.” (Iəsu təməni lanəha mətəu-inu in tinəhrun rəkis e nətuəuinien məmə nətəmi nıpəh min u kəsotəhatətəien lan, kəni pəh u in otegəhan = pən e nəhlmi tikimır min rəhan.)†† ⁶⁵ Kəni in təməni məmə, “O nati u inu, iəu iəməni rəkis kəm təmah, məmə ko iətəmimi kəti təsuvaieən ohniəu nəmə Tatə Uhgın təsolien suaru ohni.”‡‡

⁶⁶ Uərisig e nəghatien əha, nətəmimi rəhan tepət kəmotəgim, minotəpəh nitəu-pəniən.

Pitə təməni pətigəm məmə in tətəhatətə e Iəsu

⁶⁷ Kəni Iəsu təmətapuəh o rəhan nətəmimi tueləf məmə, “?Təhro e təmah? ?Itəmah min nəkotəni məmə nəkotəgim motəpəh iəu?”

⁶⁸ Kəni Saimon Pitə təməni = pən kəm in məmə, “?İərməniğ, itimah oiəkəhuvən o pəh? Ik əmə u, rəham əmə nəghatien in tətəfən nəmiəgəhiən iətəm naunun tikə.”¶¶ ⁶⁹ Kəni itimah inotəhatətə

*6:56 Nian kitah kəutəni məmə kəutatig e Iəsu, uə kəutəpeir = pən e Iəsu, nıpətın u məmə kitah kəutatig e Iəsu məsohiətien, məutsipən lan, məutəhtul = pən lan, kautos rəfin nəsanəniən rəhatah ohni, məutarəriə lan, kautılpin kitah min.

†6:56 Jon 15:4-7; 1Jon 3:24; 4:15

‡6:58 Jon 6:41,51

¶6:59 “nimə rəha nuhapuminien” — Afin-to e tiksınəri.

§6:62 Jon 3:31; 17:5

**6:63 Jon 6:68; 2Kor 3:6

††6:64 Jon 2:25

‡‡6:65 Jon 3:27; 6:44; 14:6

¶¶6:68 Jon 6:63

rækis lam, kəni itimah inotəhrun rækis məmə ik İətəmi Asim rəha Uhgın.”^{§§}

⁷⁰ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “İtəmah u, nətəmi tuələf rəhak. İəu u, iəmitəpın itəmah, mətəu itəmah kəti u ikin, in iərmis.”^{**} ⁷¹ In tətəni Jutəs, nəti Saimon Iskariot, mətəu-inu in min in iətəmi tuələf kəti rəha İesu, mətəu uərisig ikin, in otəpanegəhan = pən in e nəhlmi rəhan min tikimir.[†]

İesu təməghati ilah pian min

7 Uərisig e natimnati min u, İesu təsolkeikeiən məmə otuvən lahuənu min e Jutiə məmə otol rəhan uək əha ikin əha, mətəu-inu, nətəmi asoli rəha nətəm Jutiə kəmotətəi nəniən oneuən kəti ohni məmə okotuhamu in. Kəni titəlig muvən lahuənu min e nitəni Kaləli. ² Mətəu nian tinəkuəkır e nian rəha noliən lafet kəti rəha nətəm İrel, nərgin ko lafet rəha Noliən Nimauvlul.[‡] ³ Kəni pia İesu min kəmotəni = pən kəm in məmə, “Təuvır agin konu məmə nəkiət muvən əpəha Jutiə, pəh nətəmimi min rəham əha ikin əha, ilah koteruh nati apispis min rəham iətəm natol. ⁴ Mətəu-inu iətəmimi iətəm tolkeikei məmə nətəmimi okotəhrun in, kəni ko təsəhluaigien e rəhan min uək min. Nəmə natol natimnati min u, uvən mol əpu ik, kəni təuvır agin məmə

onəkol pəh nətəmimi min e nəhue niftəni koteruh.” ⁵ Pian agin min pau, ilah min kəsotəhatətəiən lan, kəni mol kəutəni lanəha.[¶]

⁶ Kəni İesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nian əhruahru rəhak təsuva əhanəhiən,[§] mətəu itəmah, nian min rəfin əmə təhruahru o təmah. ⁷ Nətəmimi rəha nəhue niftəni u, ilah ko kəsotəməkiən e təmah, mətəu iəu, ilah kəutəməki lak,^{**} mətəu-inko iəu iatəni pətigəm məmə rəhalah noliən təsəhruahruəni.^{††} ⁸ İtəmah onəkəutəhuvən e lafet, mətəu ko iəu iəsaupəniən muvən e lafet əha mətəu inko, nian əhruahru rəhak təsuva əhanəhiən.”^{‡‡¶¶} ⁹ In təmətəni nəghatiən u, kəni mətətig əpəha Kaləli.

İesu təmuvən min e lafet rəha Noliən Nimauvlul

¹⁰ Kəni pia İesu min kəmotəpən məhuvən e lafet əha, uərisig ko, İesu təmuvən min. Mətəu nian təmuvən, in təmətən oneuən əmə o nətəmimi məmə okəsotehiən. ¹¹ Kəni e lafet əha, nətəmi asoli rəha nətəm Jerusiləm, kəutəsal lan məutətapuəh lan əpnəpin əmə o nətəmimi məmə, “?Suah əpə in iə?”

¹² Kəni ikin əha, nımənin nətəmimi kəməutəsiuən-asiuən lan. İlah nəuvein kotəni məmə, “In iətəmi təuvır kəti,”

§§6:69 Mak 1:24; 8:27-30; Luk 4:34

*6:70 Jon 13:2,27

†6:71 Jon 17:12

‡7:2 Lafet rəha Noliən Nimauvlul — Eruh e tiksınəri.

¶7:5 Sam 69:8; Mak 3:21

§7:6 Mat 26:18; Jon 2:4; 7:30

**7:7 Jon 15:18-21

††7:7 Jon 3:19-20

‡‡7:8 Jon 7:6

¶¶7:8 Kəpi əuas min nəuvein rəha nauəuə u kəutəni məmə, “O iəu iəsuvenien e lafet əha.” Nipəti nəghatiən u məmə İesu otəsuvenien e lafet əha mətəu-inu pian min, nıkilah təhti məmə in otəkeikei muvən məmə in otol nati apispis min, kəni mol narmi nətəmimi okotiuvig ohni. Mətəu İesu otuvən əmə e lafet e nian əhruahru iətəm Uhgın otəni kəm in.

mätəu nəuvein kotəni məmə, “Kəpə, in tətəiuə əmə əpəha e nətəmimi.”¹³ Mätəu ilah kəutəgin e rəhalah nətəmi asoli,^{§§} kəni kəti təməsəni pətigəmiən Iesu e niki nətəmimi məmə nətəmimi okotətəu.

¹⁴ Lafet əha, kəmol o nəfakiən apiriə kəti, kəni e nəlugi lafet u, Iesu in təmu-vən əpəha e Nimə Rəha Uhgın, mətəgə-tun nətəmimi. ¹⁵ Kəni nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, narmilah təmiuvig pik, kəni kotəni məmə, “?Suah u təməhro məhrun natimnati min u e Nauəuə Rəha Uhgın? Rəhatah kəti iətəmi asoli təsəgətuniən lan mine.” ¹⁶ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəghatiən min u iətəm iətəgətun nətəmimi lan, səniəmə rəhak əmə. Ilah kəutsipən e Tatə Uhgın iətəm təmahlı = pa iəu iəkuva.

¹⁷ “Kəni nəmə suah kəti rəhan nətəligiən təkaskik məmə otol natimnati min iətəm Uhgın tolkeikei, kəni in təhrun məmə nəghatiən min u rəhak, ilah kəutsipən o Uhgın, səniəmə rəhak aru əmə. ¹⁸ Iətəmimi iətəm tətəghati aru əmə e rəhan nepətiən, in tətəlkut aru əmə ohni, məmə otiuvi rəkis nətəmimi, kəni kotəfəri nərgin ohni.* Mätəu iətəmimi iətəm tolkeikei məmə nətəmimi okotəfəri nərgi iətəm

təmahlı = pa in tuva, in iətəmimi rəha nənian nıpəhriənian, in səniəmə iətəm tətəiuə. ¹⁹ Mosis təməfən Lou kəm təmahlı, mätəu itəmahlı kətiəh mine təsəl vıviən Lou əha mine. ?Itəmahlı nətəlkut məmə nəkotəhamu iəu o nak?”[†]

²⁰ Kəni nımənin nətəmimi kotəni məmə, “!Nəman! !Narmın tərəh kəti u tətətig lam! ?Pəh təni məmə otəh ik mine?”

²¹ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Iəu iəmol uək kətiəh əmə,[‡] kəni itəmahlı rəfin, narmıtəmahlı tatiuvig ohni. ²² Mätəu itəmahlı min nau-tol uək e Sapət, nətəhgi = pən nəsu-alkələh e nian əha, mautəhtəu = pən Lou rəha Mosis.[¶] (Nıpəhriənian, səniəmə Mosis əhruahru in təmətəuəin nolien əha, mätəu tıpitəmahlı min ilah kəmotə-təuəin.)[§] ²³ Mätəu nian rəfin, itəmahlı nətəhgi = pən nəsualkələh e nian rəha Sapət mautol məmə onəsotəgəhliən Lou rəha Mosis.** ?Kəni təhro nıəməha tatol itəmahlı mätəu-inu iəu iəmol vıvi agin nıpəti iətəmimi e nian rəha Sapət?”^{††}

²⁴ Otəpəh nakiliən nolien rəhak u iətəm nətəteruh əmə e nəhmtitəmahlı, mätəu onəkotəkeikei motətəlig e natimnati

§§7:13 Jon 9:22; 12:42-43; 19:38; 20:19

*7:18 Jon 5:41; 8:50,54

†7:19 Nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel, kəmutəsəl e suaru o nohamuiən Iesu e Jon 5:18 mine 7:25. E Lou rəha Mosis, Uhgın tətəniəhu nohamuiən iətəmi (Eks 20:13).

‡7:21 Jon 7:23; Jon 5:2-9

¶7:22 Lev 12:3

§7:22 Jen 17:9-14; 21:4

**7:23 Nətəm Isrel, nətəligiən rəhalah tol lanəha. Nəmə lou keiu, kəni kuol pisin e lau min, nəmə natol kəti iətəm tatol ik nətətgəhli min kəti min, kəni onəkəikei məhrun məmə lou nak u in iahgin. Nati əpnəpin məmə kəsəgəhanian nolien uək e nian rəha Sapət, mätəu nətəm Isrel ilah kınətəhrun rəkis məmə nəhgi-pəniən iətəmi, in iahgin e lou rəha Sapət. Tol lanəha, nəmə okəhgi = pən suakəku kəti e nian rəha Sapət, kəni okəkəikei kəhgi = pən e nian əha, kəni səniəmə nolien tərəh. Nətəligiən rəha Iesu tol lanu məmə, nəmə ilah kəutəgəhan nəhgi-pəniən nəsualkələh e nian rəha Sapət, kəni kəutəkəikei motəgəhan o nol vıviən nıpəti iətəmimi kəti nəmə nımisiən uə nərahian kəti tətətig lan e nian rəha Sapət.

††7:23 Jon 5:2-9; Mak 3:5; Luk 13:12-14; Luk 14:4-6

iätəm nəsoteruhien e nəhmtitəmah, kəni motakil e nətəligian iätəm təhruahru.”^{‡‡}

Nətəmimi kəmotəghati e Kristo

²⁵ Kəni e nian əha, nətəm Jerusiləm nəuvein kotəni məmə, “?Təhrol əha? ?Suah u inu, nətəmi asoli kotəni məmə okotuhamu?”[¶] ²⁶ Mətəu oteruh-to. In tinatəgətu pətigəm əmə nətəmimi əpəha e nəhmti nətəmimi mətəu suah kəti təsahien ohni. ?Təhro nəmə nak nətəmi asoli min kinotəhrun rəkis məmə in Kristo iätəm Uhgın təməni məmə otahli = pa? ²⁷ Mətəu kitah kotəhrun ikin suah u təmsipən ikin. Mətəu nian Kristo in otuva, ko iətəmi kəti təsəhrunien ikin in tatsipən ikin.”^{§§}

²⁸ Kəni e nian əha, Iesu in tətəgətu nətəmimi e Nimə Rəha Uhgın. Kəni in təmagət əfəməh mətəni pətigəm məmə, “Nikitəmah təhti məmə nəkotəhrun iəu, kəni motəhrun min ikin iəmsipən ikin, mətəu itəmah nəkotəruru. Iəu, iəməsu-vaiən e nətəligian əmə rəhak. Uhgın təmahlı = pa iəu iəkuva. Kəni Uhgın, in nipəhrionien. Itəmah nəkotəruru in, ²⁹ mətəu iəu iəkəhrun,* mətəu-inu iəu iəmsipən lan. Kəni in təmahlı = pa iəu iəkuva.”

³⁰ O nati u, nətəmi asoli min kəmotolkeikei məmə soldia min okotaskəlim Iesu, mətəu kəti təməsea-pəniən mek, mətəu-inu təsol əhanəhien nian rəhan.[†]

³¹ Mətəu e nimənin nətəmimi ikin əha, ilah tətət kəmotəhatətə lan, kəni motəni məmə, “Nəmə Kristo tuva, kəni ko in təsolien nəmtətiən tətət tapirəkis ilah min u suah u Iesu tatol.”[‡]

Soldia min rəha Nimə Rəha Uhgın kəməhuva məmə okotaskəlim Iesu

³² Kəni nian Farəsi min kəmotətəu nimənin nətəmimi kəutasiuən-asiuən e Iesu lanəha, ilah mine pris asoli min kəmotahlı = pən soldia min nətəm kəutəhtul o Nimə Rəha Uhgın məmə okotaskəlim Iesu.[¶]

³³ Kəni Iesu təməni = pən kəm nimənin nətəmimi məmə, “Iəu iətatig nian təkəkir əmə kitah min itəmah, kəni uərisig, iəkətəlig = pən min o iətəm təmahlı = pa iəu. ³⁴ E nian u, itəmah onəpanotəsəl lak, mətəu ko nəsotehien iəu; mətəu-inu ikin əha, iəu iətuvən ikin, ko itəmah nəsəhuvaieən ikin.”

³⁵ Kəni nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel kinəutətapuəh-ətapuəh o lah min məmə, “?In otuvən iə əha məmə kitah okəsoteruhien in? ?Otuvən o nətəm Isrel nəuvein u nətəm kəutatig e nitəni pisin pisin min ilah Nanihluə[§] min, məmə otəgətu ilah? ³⁶ In tətəni məmə e nian əha, kitah okotəsəl lan, mətəu kəsoteruhien in, mətəu-inu ikin əha in tətuvən ikin, ko kitah kəsəhuvəniən ikin. ?Nəghatiən nak u, nipətın tətəni nak?”

^{‡‡}7:24 Aes 11:1-3; Jon 8:15

[¶]7:25 Jon 7:1

^{§§}7:27 Nətəmimi kotəhrun məmə Iesu təməpət əha Nasərit, kəni in rəhan u məmə mine tatə u Josip mine Meri (Mat 2:23; Jon 1:45; 6:42; 18:5). Nətəm Isrel nəuvein ilah kotəhrun məmə Kristo in otsipən əpəha taun Petlehem (Maeka 5:2; Mat 2:4-6), mətəu nəuvein, nikilah təhti məmə in otuva əmə, nətəmimi ilah okotəruru ikin in təmsipən ikin.

*7:29 Mat 11:27

†7:30 Mat 26:18

‡7:31 Jon 2:23; 4:48

¶7:32 Jon 7:45-48

§7:35 Nanihluə, Ianihluə — Afin-to e tiksineri.

Nəhu iətəm tətəfa nəmiəgəhiən pəhriən

³⁷ Naunun nian rəha lafet əha, in iahgin tapirəkis e nian min nəuvein rəha lafet. Kəni e nian əha, Iesu təməhtul əpəha e nəhmti nətəmimi magət əfəməh məmə, “!İətəmimi iətəm tətəuauə, pəh in otuva ohniəu, məmnim!***†³⁸ İətəmimi iətəm tətəhatətə lak, in təhmen e nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın u tətəni lanu məmə, ‘Nəhu iətəm tətəfən nəmiəgəhiən pəhriən, in otsipən e nikin, təhmen e nəhmti nəhu iətəm tətəpuəl-apuəl mətəri mətaiəh pətigəm.’”‡³⁹ Iesu təməni nəghatiən u, mətəghati e Narmin Rəha Uhgın u uərisig in otəpanəfən kəm nətəmi min u kotəhatətə lan.“[¶] Mətəu e nian əha, Narmin Rəha Uhgın, təsuva əhanəhiən e nətəmimi, mətəu-inu Uhgın təməsəfəri əhanəhiən Iesu.^{§§}

Nətəmimi kəmotəuəri ilah min o Iesu

⁴⁰ Nian nətəmimi əha ikin kəmotətəu nəghatiən u, kəni nəuvein kotəni məmə, “Suah u, in iəni rəha Uhgın u, əupən kəmatəghati lan.”

⁴¹ Mətəu nəuvein min ilah kotəni məmə, “Suah u, in Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa.”

Mətəu in pisin min nəuvein kotəni məmə, “?Nikitəmah təhti məmə Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa təhrun nisipəniən e Kaləli? !Kəpə!.*⁴² Nauəuə rəha Uhgın tətəni

məmə Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa otəkeikei misipən e nəuaniləuis rəha Tefit, e taun u Petlehem, ima Tefit əupən.”†⁴³ Tol lanəha, kəni nımənin nətəmimi min u, kəmotuəri ilah min o Iesu.⁴⁴ Kəni nəuvein kotəni məmə okotaskəlīm in, mətəu iətəmi kəti təməsea-pəniən mek.

Nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel kəməsotəhatətəiən e Iesu

⁴⁵ Kəni soldia min kəmohtəlig məhu-vən o pris asoli min mine Farəsi min, kəni nətəmi asoli min əha kəmotətapuəh o lah məmə, “?Təhro nəsotələsiən Iesu məhuva?”

⁴⁶ Kəni soldia min əha kotəni = pən kəm lah məmə, “!İəməsotələsiən mətəu-inko suah kəti təsəghatiən təhmen lan!”

⁴⁷ Kəni Farəsi min kəmotəni = pən kəm lah məmə, “?Təhro? In tiniuvi = pən nətəligiən rəhatəmah min e rəhan nəghatiən eiua? ⁴⁸ ?Nəmoteruh rəkis rəhatah kəti iətəmi asoli uə Farəsi kəti təməhatətə lan? ⁴⁹ Mətəu nətəmi əpnəpin min, ilah kotəruuə agin Lou rəha Mosis, tol lanəha, Uhgın otəəkən ilah.”

⁵⁰ Kəni Nikotiməs u in Farəsi kəti, in əha ikin ilah min. Suah u inu əupən təmuvən mətəghati kəm Iesu.[‡] Kəni in təməni = pən kəm lah məmə,⁵¹ “?Təhro? ?Təhruahru e Lou rəhatah məmə kitah okotəni pətigəm nalpinian rəha iətəmimi iətəm kitah kəsotaupəniən motəhrun

**7:37 “Nəuəuəiən” in nəghatiən əuhlin tətəgətun məmə kitah kotəkeikei motos Uhgın təhmen e iətəmimi iətəm tətəuəuə təkeikei məmnim nəhu. “!Əhuva ohniəu, məmnim!” in nəghatiən əuhlin iətəm tətəni məmə, “Əhatətə lak.”

††7:37 Aes 55:1; Jon 4:13-14; 6:35; Nəh 22:17

‡‡7:38 Jer 2:13; Aes 44:3; 55:1; 58:11; Sek 14:8-9; Jon 4:10-14; 6:35; Nəh 7:17

¶¶7:39 Jon 1:33; Uək 2:17,33

§§7:39 Jon 12:23,32; 13:31,32

*7:41 Jon 1:46

†7:42 2Saml 7:16; Sam 89:3-4; Maeka 5:2; Jer 23:5; Mat 2:1,22-23; Luk 2:4-7

‡7:50 Jon 3:1

vivi, konu, mäsoteh ähruahruian nati nak iätäm in tatol?”

⁵² Këni ilah kämotëni = pën këm in mämë, “?Tähro? !?Ik u ik iätäm Kalëli, uä!? Uvën-to mafin min Nauëuë Rëha Uhgïn. Ik onäkeruh mämë iëni këti ko täsisipëniän Kalëli.”

⁵³ Këni nätëmimi kinotohtëlig = pën min mäutëhuvën lahuënu min.[¶]

8 Mätëu Iësu tämuvën äpëha e nitëuät u, nergïn u, Nitëuät Rëha Nigi U Olif.

Pëtan iätäm tämapili ilau iërman pisin u säniämë rëhan iërman

² Kämëni lauig, læplapin ägin, këni Iësu tämitëlig = pën min e Nimë Rëha Uhgïn. Këni nätëmimi tepët këmëhuva, motuhapumin = pën ilah min ohni, këni Iësu tämëharäg këni minëtuëuin mätëgë-tun ilah.

³ Këni nögätun min rëha Lou mine Farësi min kämotëlës pëtan këti mähuva ohni. Këni motol in tähtul aupën e nähmtiläh. Pëtan äha, nätëmimi näuvein kämoteruh e nähmtiläh mämë tätapili ilau iërman këti säniämë rëhan ähruahru iërman. ⁴ Këni nätëmi asoli min äha kämotëni = pën këm Iësu mämë, “?ägätun, pëtan u nätëmimi kämoteruh e nähmtiläh mämë in tätapili ilau iërman këti, mätëu säniämë rëhan ähruahru iërman. ⁵ E Lou rëhatah, Mosis tämälëhu nëghatiän këti tätëni mämë, pëtan tol lanu, kitah kotäkeikei motëhti e kәpiel apin motahtimu.[§] ?Mätëu ik, rëham nätëligiän tähro?” ⁶ Ilah kämotëtapuëh lanëha, mämë okotol nätëligiän ekäu-

ekäu, pëh ilah moteruh = pën nolian täräh näuvein lan, mämë ilah kotährun nakiliän nolian rëhan.^{**} Mätëu Iësu tänapin ämë, mämähli-ämähli mätëtei nati e niftëni e näuanählmïn.

⁷ Ilah kämëutëhtul mäutëtapuëh e nëghatiän u këm in, këni in tähtul, këni mäni = pën këm lah mämë, “Nämë itëmäh këti u ikinu, in täsoliän nolian täräh nian këti mine, pëh in otaupën mähti pëtan u.”^{††} ⁸ Këni in mämähli-ämähli min, mätëtei nati e niftëni e näuanählmïn. ⁹ Këni nian ilah kämotëtäu nëghatiän rëhan, kinëutan këtiäh këtiäh, mäutägim. Nauähli min kotaupën motägim këtiäh këtiäh, motëpëh ämë Iësu mine pëtan äha.

¹⁰ Këni Iësu tämëhtul ähruahru min lan mäni = pën këm pëtan mämë, “?Pëtan, nätëmimi min u kämotëhruvën? ?Këti täsuvaian mämë otëni pätigëm rëham nalpinian?”

¹¹ Këni pëtan äha tämëni = pën këm in mämë, “Iätëmi asoli, ilah kohkë.”

Këni Iësu täni = pën mämë, “Iëu min, ko iäsëni pätigëmiän rëham nalpinian. Mätëu atuvën, mol naunun e nolian täräh min.”^{‡‡}

Iësu in nähagëhagiän rëha nätëmimi e nähue niftëni

¹² Këni Iësu tämätëghati min këm lah, mätëni mämë, “Iëu u, iëu Nähagëhagiän rëha nätëmimi u e nähue niftëni.”^{¶¶} Iätëmimi iätäm tätitëu = pa iëu, ko in täsaliuëkiän e napinëpuian nian këti

[¶]7:53 E kopi äuas min näuvein rëha Niutëstimin iätäm kämëtei e nëghatiän Kris aupën, nëghatiän u Jon 7:53–8:11 tikë.

[§]8:5 E Lou rëha Mosis pëtan mine iërman ilau pëti okäkeikei kahtimu ilau (Lev 20:10; Dut 22:22-24).

^{**}8:6 Nikilah tähti mämë niki Iësu otasäkëhruin pëtan äha, konu ilah okotëni mämë in täsitëu-pëniän Lou rëha Mosis.

^{††}8:7 Dut 17:7; Rom 2:1,22

^{‡‡}8:11 Jon 3:17; 5:14

^{¶¶}8:12 Esik 1:26-28; Jon 1:4-5; Hip 1:3

mine, mätəu in otos nəhagəhagian e nəmiəgəhiən rəhan.”^{§§}

¹³ Kəni Fərəsi min kəmotəni = pən kəm in məmə, “!Ik nətəfu pətīgəm ik lanko, mätəu iətəmi kəti təsolian rəhan aru nəfigəmiən, kəni tol lanko, rəham nəghatien ko təsəhtulian!”^{*}

¹⁴ Kəni Iesu təni = pən məmə, “Əuəh, nīpəhriənian məmə iəu əmə iətəni pətīgəm iəu. Mätəu rəhak nəghatien in tətəhtul pəhriən, mätəu-inko, iəu iəkəhruən ikin iatsipən ikin, kəni məhruən min ikin iatuvən min ikin,[†] mätəu itəmah nəkotəruu ikin iatuvən ikin, kəni motəruu ikin iatsipən ikin.”[‡]

¹⁵ “Itəmah u, nəutakil nolien rəha iətəmi e nətəligian rəha iətəmi əmə. Mätəu iəu iəsakilian nolien rəha iətəmi lanəha, məsakilian iətəmi kəti.

¹⁶ Mätəu nəmə iəu, iəkakil nolien rəha nətəmi, oiəkol e nolien iətəm təhruahru, mätəu-inu səniəmə iətakil e nətəligian əmə rəhak, mätəu itimlau Tatə Uhgīn iətəm təmahli = pa iəu, rəhatimlau nakilian in kətiəh əmə. ¹⁷ E Lou rəhatəmah, kəmətei məmə, nəmə iətəmi keiu, katuol nəfigəmiən o nəghatien kəti, kəni nəghatien u, in otatəhtul.”[¶] ¹⁸ Kəni rəueiu əha, iəu iətəni pətīgəm iəu, mätəu rəhak Tatə iətəm in təmahli = pa iəu iəkuvə, in min tatol nəfigəmiən ohniəu.”[§]

¹⁹ Kəni tol lanəha, ilah kinəutətapuəh ohni məmə, “?Mätəu Tatə in iə rəham?”

Kəni in təni məmə, “Itəmah nəkotəruu iəu, kəni itəmah nəkotəruu min rəhak Tatə. Nəmə itəmah nəkotəhruən mə iəu pəh, kəni nəkotəhruən min rəhak Tatə.”^{**}

²⁰ Iesu təməni nəghatien u e Nīmə Rəha Uhgīn əhruahru, nian in təmətəgə-tun nətəmi əpəha ikin kəti iətəm kətəfən məni ikin. Mätəu iətəmi kəti təməsuvəniən maskəlim in, mätəu-inu təsol əhanəhiən nian rəhan.

Iesu təmsipən ilis

²¹ Kəni Iesu təməni = pən min kəm lah məmə, “Iəu iəpanagim rəkis e təmah, kəni itəmah onəkotəsal lak. Mätəu itəmah onəkohmis, kəni təfagə tərəh u rəhatəmah^{††} otatig əhanəh e təmah. Ikin əha iatuvən ikin, ko itəmah nəsəhuvaian ikin.”

²² Kəni nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, ilah kotəni məmə, “?Nəghatien əha Iesu tətəni məmə, ikin əha in tatuvən ikin, ko kitah kəsəhuvəniən ikin, nīpətīn tətəni nak? ?Nəmə təhro in otohamu aru in, uə?”

²³ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Imatəmah u ikinu, mätəu iəu, iəu imak əha ilis ikin əha, kəni iəmsipən ikin, meiuaiu = pa. Itəmah nətəmi rəha nəhue niftəni u. Mätəu iəu, səniəmə iətəmi rəha nəhue niftəni u.”^{‡‡} ²⁴ Tol lanəha, iətəni = pinə kəm təmah məmə, itəmah onəpanohmis e nolien tərəh min

^{§§}8:12 Sam 27:1; 44:3; 119:105; Prov 6:23; Aes 49:6; 60:19-20; Mat 5:14; Nəh 21:23-24

^{*}8:13 Jon 5:31

[†]8:14 Jon 13:3; 16:28

[‡]8:14 Nəghatien rəha Iesu in nīpəhriənian mätəu-inu təmsipən e Uhgīn, kəni mətətəlig e Uhgīn, kəni Uhgīn in nīpəhriənian.

[¶]8:17 Dut 19:15

[§]8:18 Mak 1:10-11; Jon 1:33-34; Jon 5:31-40

^{**}8:19 1Jon 2:23

^{††}8:21 Nian Iesu tətəni “təfagə tərəh u,” nəmə nak in tətəghati e təfagə tərəh iətəm kəsətəhatətəian lan (Jon 9:41).

^{‡‡}8:23 Jon 3:31

rəhatəmah, mətəu-inu nəmə itəmah nə-sotəhatətəiən lak məmə İəu U Inu, ¶ kəni itəmah onəkohmis, kəni nolien tərəh min rəhatəmah okotətiğ agin e təmah.”§§

²⁵ Kəni ilah kəmotətiğəuəh ohni məmə, “!Ei! ?Ik pəh konu?”

Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “İəu iəkəhmen əmə məmə in konu iəmatəni kəm təmah aupən, mətəuərus = pa u rəueiu. ²⁶ Natimnati tepət iətəm iəkəhrun nəniən e təmah, kəni məhrun nakilien nolien min rəhatəmah ohni, mətəu iətəmi iətəm təmahli = pa iəu, rəhan nəghatiən in niphəriənən əmə. İəu iətəni pətiğəm əmə natimnati min iətəm iəmətəu ohni, məmə nətəmi rəha nəhue niftəni ilah okotətəu.”

²⁷ Mətəu ilah kəsotəhrunien məmə İesu in tətəgətun Tatə Uhgın. ²⁸ Tol lanəha, in təni = pən kəm lah məmə, “Nian onəkotləfəri rəkis Nəti İətəmi, * nəpanotəhrun məmə İəu U Inu. † Kəni onəpanotəhrun min məmə iəsol aruiən nati kəti e rəhak nətəliğin. İətəni əmə natimnati iətəm Tatə Uhgın təməgətun iəu lan. ‡ ²⁹ İətəmi təmahli = pa iəu iəkuva, in tətətiğ itimlau min. In təsəpəhiən iəu iəkan pişin, ¶ mətəu-inu,

nian rəfin, iatol natimnati min iətəm nikin tətəgiən ohni.”§

³⁰ Nian İesu təmətəni nəghatiən min əha, nətəmi tepət kəmotəni niphəriənən lan.

Niphəriənən Tateuvi Rəkis İtəmi

³¹ Kəni İesu təməni = pən kəm nətəm İsel min u kəmotəni niphəriənən lan məmə, “Nəmə nəkotəskəlim əskasik nəghatiən min u rəhak, iətəm iətəni = piənə kəm təmah, itəmah əhrəhru konu, rəhak nətəmi min.”* ³² Kəni itəmah onəkotəhrun niphəriənən, kəni niphəriənən u, otitis itəmah məmə nəsəhuva minien motol slef.”††

³³ Kəni ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “İtimah u namipi Epraham, ‡ itimah u iəsotol aginien slef ¶ min rəha iətəmi kəti. ?Təhro nəməni nəghatiən u məmə, ‘Niphəriənən otitis itəmah, nəkotəpiə.’?”

³⁴ Kəni İesu təni = pən kəm lah məmə, “Niphəriənən agin u iətəni = piənə kəm təmah, nətəmi nətəm kautol nolien tərəh, kəni nolien tərəh u, in tətəməniğ e lah, kəni mətəskəlim matol

¶8:24 E kopi əuas min rəha Niutestimin iətəm kəməte i nəghatiən Kris aupən, nəghatiən u rəha İesu, “Mə İəu U Inu,” təməni u ikinu mine ikin min tepət e nauəuə u, in təhmen-əhmen əmə e nəghatiən kəti iətəm Uhgın təmətəni o nəni aruiən nərgin kəm Mosis, mətəni məmə, “İəu İətətiğ.” Afın-to e nauəuə rəha Eks 3:14-16. İesu tətəni nəghatiən əha, matol əpu in məmə in Uhgın. İesu in tətəni məmə in Uhgın. Jon 8:28,58; 13:19; 18:6

§§8:24 Rəueiu İesu in təsəghatiən əmə e nolien tərəh asoli iətəm kəsotəhatətəiən lan, mətəu tətəghati e nolien tərəh min rəfin agin iətəm nətəmi əha kəmotol.

*8:28 Jon 3:14; 12:32-33

†8:28 “İəu u inu” — Afın-to futnot e Jon 8:24.

‡8:28 Jon 14:24

¶8:29 Jon 16:32

§8:29 Jon 4:34; 5:30; 6:38

**8:31 2Jon 1:9

††8:32 Rom 8:2; 2Kor 3:17; Kəl 5:1

‡‡8:33 Luk 3:8

¶¶8:33 “slef” — Afın-to e tiksineri.

ilah kəutəhuva rəhan min slef.^{§§ 35} Kəni slef, rəhan iətəmi asoli təsegəhanian məmə otatig e nimə rəhan. Mətəu iər-məniḡ tətəgəhan lan məmə nətīn tətə-tatig e nimə rəhan nian rəfin matuvən əmə lanko naunun tikə.³⁶ !Tol lanəha, nəmə Nəti Uhgīn tatitīs itəmah, kəni tatitīs pəhriən agin itəmah, kəni itəmah nə səhuva minian motol slef!³⁷ Iəkəhrun məmə itəmah namipi Epraham, mətəu nəutəsəl e suaru məmə onəkotohamu iəu, mətəu-inu nəsətolkeikeian məmə onəkotətəlig e rəhak nəghatian.*³⁸ Iəu iətəni natimnati min u, iətəm iəmeruh rəhak Tatə təmol. Mətəu itəmah nautol natimnati min u iətəm rəhatəmah əmə tatə təməni kəm təmah.”

³⁹ Kəni ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “!Mətəu tatə rəhatimāh, in Epraham!”

Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə itəmah namipi Epraham əhruahru min, kəni itəmah onəkotos rəhan nolian min, təhmen lan təmol aupən. Mətəu itəmah səniəmə namipin əhruahru, mətəu-inu nəsotosian nolian min rəhan.[†] ⁴⁰ Iəu iətəni pətīgəm nəghatian pəhriən kəm təmah iətəm iəmətəu o Uhgīn, mətəu itəmah nəkotəni məmə onəkotohamu iəu. ?Nikitəmah təhti məmə nolian rəha Epraham tol lanəha?⁴¹ Itəmah nəutohtəu = pən əmə nolian əmə rəha tatə rəhatəmah.”

Kəni ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “Itimah u səniəmə kəlkələh min e suaru. Uhgīn əmə in Tatə rəhatimāh.”

Nenəti Setən

⁴² Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Nəmə Uhgīn pəhriən in Tatə rəhatəmah, kəni itəmah onəkotolkeikei iəu, mətəu-inu iəu iəmsipən lan, muva u ikinu.[‡] Mətəu in səniəmə rəhatəmah Tatə. Iəu iəməsuvaian u ikinu e rəhak aru əmə nətəligian, iəmuva mətəu-inu in təmahli = pa iəu.

⁴³ “?Mətəu təhro nəsətothrunian nipəti nəghatian rəhak? !Mətəu-inu nəsətolkeikei aginian məmə nəkotətəu rəhak nəghatian!⁴⁴ Itəmah, rəhatəmah nolian təhmen əmə e nolian rəha tatə rəhatəmah, Setən. Kəni nian rəfin itəmah nəkotolkeikei nolian nəuan.[¶] Nolian rəhan iətəm təmatol e nətuəuinian,[§] tatol əhanəh, in iətəmi rəha nohamuiən itəmi. In təməki e nipəhriənian, mətəu-inu nipəhriənian tikə lan. Nian in tətəiəu, in tatol əmə rəhan nolian, mətəu-inu in iətəmi rəha neiuəian, kəni in tatə rəha neiuəian min.

⁴⁵ “Mətəu iəu iətəni nipəhriənian əmə kəm təmah, kəni tol lanəha, itəmah nəsətohatətəian e rəhak nəghatian.⁴⁶ ?Təhro? Itəmah kəti u ikinu təhrun nəgətunion məmə iəu iəmol nolian tərəh kəti mine? ?Nəmə iəu iətəni nəghatian pəhriən min, kəni təhro itəmah nəsətohatətəian lak?⁴⁷ Iətəmini rəha Uhgīn, in tatətəlig e nəghatian rəha Uhgīn, mətəu itəmah səniəmə nətəmini rəha Uhgīn. Tol lanəha, nəsətoətəligian e nəghatian rəha Uhgīn.”

§§8:34 Rom 6:12-23; 1Jon 3:8-9

*8:37 Jer 9:25-26; 1Jon 3:10

†8:39 Rom 2:28-29; 9:7-9

‡8:42 1Jon 5:1

¶8:44 1Jon 3:8

§8:44 E nauəuə rəha Jen 3:4, koteruh məmə Setən təmaupən meiuə e nətuəuinian. In təməni = pən kəm Iv məmə, “Ko ik onəsīmis aginian.” Mətəu Setən təmətəghati lanu, məuhlin nəghatian iətəm Uhgīn təməni e Jen 2:17.

Iesu mine Epraham

⁴⁸ Kəni nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəmotahi Iesu motəni məmə, “!Nəman! !Itimah inoteruh əhruahru ik! Ik iətəm Səmeriə kəti. !Ik, narmin tərəh kəti tətətig lam!”

⁴⁹ Mətəu Iesu təni məmə, “Narmin tərəh tikə lak, mətəu iəu iətəfəri nərgi rəhak Tatə, mətəu itəmah, nəutərəkin nərgək. ⁵⁰ Iəu iəsalkutiən o nərgin asoli, mətəu iətəmi kəti in tətəlkut ohniəu. Kəni in otəpanakil nətəmi rəfin. ⁵¹ Nipəhrioniən agin u iətəni = pinə kəm təmah məmə, iətəmi iətəm tatol nəuiak, ko in təsimisiən nian kəti mine.”

⁵² Kəni nətəmi min əha kotəni = pən kəm in məmə, “!Rəueiu inotəhrun məmə narmin tərəh kəti tətətig lam! Epraham təmimis, kəni iəni min kəmoħmis min, mətəu ik nətəni məmə, iətəmi iətəm tatol nəuiam, ko in təsimisiən nian kəti. ?Nəghatiən nak u? ⁵³ ?Ik nəkapirəkis Epraham u tipitəmah tinimis rəkis? ?Kəni mine iəni min u kinohmis rəkis? ?Kəni nəkəmə ik iətəmi nak?”**

⁵⁴ Kəni Iesu təni = pən məmə, “Nəmə iəu əmə iətəfəri aru iəu, kəni rəhak nisiəiən in nati əpnəpin əmə. Mətəu rəhak Tatə u itəmah nəutəni məmə in Uħgin rəhatəmah, inəha in tətəfəri iəu mətəfən nisiəiən kəm iəu. ⁵⁵ Itəmah nəkotəru in, mətəu iəu iəkəhrun in. Nəmə iəkəni məmə iəkəru in, kəni in otol iəu məmə

iəu iətəmi rəha neiuəiən, təhmen əmə e təmah. Mətəu iəu iəkəhrun in, kəni iəu matol nəuiən. ⁵⁶ Tipitəmah u Epraham, nikin təmagiən pik məmə in otəpaneħ nian rəhak otuva. Kəni nian in təməhrun məmə rəhak nian otəkeiki muva, kəni nikin təmagiən-pik.”

⁵⁷ Kəni nətəmi min u kəmotahi motəni məmə, “!Nəman! !Ik nəsos əhanəhiən nu fifti mine! Nəməħro mafu Epraham?”††

⁵⁸ Kəni Iesu təni məmə, “Nipəhrioniən agin u iətəni = pinə kəm təmah məmə, nian Epraham təməsair əhanəhiən, mətəu Iəu Iətətig.”‡‡¶¶

⁵⁹ Kəni əmeiko, ilah kəmotəmkı kəpiel apin, motəni məmə okotəhti Iesu lan;§§ mətəu Iesu təməħluaig, kəni miet e Nimə Rəha Uħgin matuvən.

Iesu təmol vivi nəħmti suah kəti

9 Kəni nian kəti, Iesu təmaliuək mətan, kəni meruh suah kəti. Nian təmair, nəħmtin təpis. ² Kəni nətəmi min rəha Iesu kəmotəni = pən kəm in məmə, “Iəgətun, suah u təmair nəħmtin təpis. ?O nak? ?O noliən tərəh rəhan, uə noliən tərəh rəha tatə mine mamə rəhan?”*

³ Mətəu Iesu təni məmə, “Nəħmti suah u təmərah, mətəu səniəmə e noliən tərəh rəhan, uə e noliən tərəh rəha tatə mine mamə rəhan. Mətəu, nəħmti suah u təməpis lanəha məmə Uħgin otəgətun

** 8:53 Jon 4:12

†† 8:57 Epraham təmimis minos rəkis nu tu-tausin, uərisig Iesu təpanair = pa.

‡‡ 8:58 Nian Iesu təməni min məmə, “Iəu Iətətig,” tatos nərgi Uħgin (Eks 3:14), təhmen e “Mə Iəu U Inu” (Jon 8:24). Tol lanəha, təhmen = pən əmə məmə in təməni məmə in Uħgin əhruahru. Afin-to futnot e Jon 8:24.

¶¶ 8:58 Jon 1:1; 17:5; 17:24

§§ 8:59 Lev 24:16

* 9:2 Luk 13:2-3

rəhan uək e nəmiəgəhiən rəhan.^{†‡} 4 Nian tətian əhanəh,[†] kitah kotəkeikei motol uək rəha Uhgīn, iətəm təmahlī = pa iəu iəkuva. Nian lapīn otəpanuva, kəni iətəmimi in təruru noliən uək.[§] 5 Nian iəu iətətiḡ əhanəh e nəhue niftəni u, iəu Nəhagəhagiən rəha nətəmimi e nəhue niftəni.^{**}

⁶ Nian Iesu təməni rəkis nəghatiən əha, təmagəh niftəni, kəni, mol nəmit lan, kəni mos nəmit əha, mol = pən e nəhmti suah kəha.^{††} 7 Kəni Iesu təni = pən ohni məmə, “Onəkuvən e noan nəhu Sailoam, kəni məueiu nəhmtəm.” (Nərgin u Sailoam, nipətin təni məmə, “Kəmahlī = pən.”) Kəni suah kəha, təmuvən, məueiu nəhmtin. Nian təmitəliḡ = pa, mətəu nəhmtin tinəuvir, kəni minateruh nati.^{‡‡}

⁸ Kəni nətəmimi iman ikin, mine nətəm min u nətəm kotəhrun in, məmə in iətəmimi kəti nian rəfin tətəasiə o məni o nətəmimi, ilah narmilah təmiuvig pik ohni. Kəni kinautətapuəh-ətapuəh o lah min məmə, “!Ei! !Oteruh-to! ?Suah u inu, nian rəfin tətəharəḡ mətəasiə o məni o nətəmimi?”

⁹ Kəni nətəmimi nəuvein kotəni məmə, “Əuəh, inəha.”

Kəni mətəu nəuvein kotəni məmə, “Kəpə. Təhmen əmə lan, mətəu səniəmə in.”

Mətəu suah kəha təni məmə, “!İəu u inu!”

¹⁰ Kəni ilah kəmotətapuəh ohni məmə, “?Nəhmtəm təməhro məuvir?”

¹¹ Kəni in təni məmə, “Suah u, nərgin u Iesu, in təmol nəmit nəuveitin kəni mol = pən e nəhmtək, kəni məni məmə, ‘Uvən əpəha Sailoam, məueiu nəhmtəm.’ Kəni əmeiko, iəmuvən. Nian iəməueiu nəhmtək, mətəu nəhmtək tinəuvir, inateh nati.”

¹² Kəni ilah kəmotətapuəh ohni məmə, “?Mətəu suah tətətiḡ iə?”

Kəni in təni məmə, “İəu iəkəruu.”
¹³ Kəni nətəmimi kəmotələs suah u nəhmtin təmərəh aupən, məhuvən kəm Farəsi min. ¹⁴ Nian u, iətəm Iesu təmol = pən nəmit e nəhmti suah kəha kəni mol vivi, in nian rəha Sapət.

¹⁵ Kəni Farəsi min kəmotətapuəh ohni məmə, “?Nəməhro nəhmtəm təuvir?”

Kəni suah kəha təməni = pən kəm lah məmə, “İesu təmol = pən nəmit e nəhmtək, kəni iəkuvən məueiu rəkis, kəni nəhmtək təuvir, iateruh nati.”

¹⁶ Kəni Farəsi min nəuvein kəmotəni = pən məmə, “Suah ko təsisipəniən o Uhgīn, mətəu-inu, in təsitəu-pəniən lou rəha Sapət.”

Mətəu Farəsi min nəuvein min kotəni məmə, “?Mətəu təhro? Suah kəha səniəmə in tatol noliən tərəh. İətəm tatol noliən tərəh təruru noliən

[†]9:3 Nətəm Isrel kəutəghati pik o nətəpuəhiən min tol lanu, mətəu Iesu in təməsuvəniən pik o nəghatiən min tol lanu, mətəu in təmətəḡətun ilah məmə kotəh nəsanəniən rəha Uhgīn.

[‡]9:3 Jon 11:4

[†]9:4 Nian Iesu tətəni məmə, “Nian tətian əhanəh,” nəghatiən u tətəḡətun rəhan nəmiəgəhiən, mətəu-inu in Nəhagəhagiən (fes 5). Mətəu lapīn tətəḡətun = pən rəhan nimisiən.

[§]9:4 Jon 12:35-36

^{**}9:5 Jon 1:4

^{††}9:6 E nian əha, nətəmimi nikilah təhti məmə nəḡəhiən tatol uək təhmen e mərsin. Nəmə təhro, noliən u rəha Iesu təmasiru e iətəmimi əha məmə otəhatətə e nəsanəniən rəhan.

^{‡‡}9:7 Aes 35:5

nəmtətian kəti lanəha.” Kəni ilah kəmotəuəri ilah min o nəghatian u.

¹⁷ Kəni ilah kəmotətapuəh min ohni məmə, “?Suah kəha təmol vivi nəhmtəm, kəni nikim təhti məmə in iətəmimi nak?”

Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “In iəni kəti.”

¹⁸ Mətəu nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəsotəniən nīpəhriəniən lan məmə suah u aupən nəhmtin təmərəh, mətəu rəueiu əha, tīnətair. Tol lanəha, ilah kəmotəuain = pən e rəhan tatə mine mamə kiəuva, ¹⁹ kəni kəmotətapuəh o lau məmə, “?Təhro? ?Nətītəlau u suah u? ?Itəlau onəkuəni-to məmə nian in təmair = pa, kəni nəhmtin təpis? ?Okəmə nīpəhriəniən, kəni nəhmtin təməhro məuvir?”

²⁰ Kəni rəhan mamə mine tatə kuəmə “Itīmīlau iəkuəhrun məmə nətītīmīlau əha, kəni itīmīlau iəkuəhrun məmə təmair = pa, nəhmtin tərāh. ²¹ Mətəu itīmīlau iəkuəruru məmə, rəueiu əha, kəməhro nəhmtin tair. Kəni itīmīlau iəkuəruru min məmə iətəmimi pəh təmol nəhmtin təuvir. Təuvir məmə itəmāh nəkotətapuəh ohni. In tīnəpət rəkis, in təhrun nəniən natimnati min rəfin kəm təmāh.” ²² Rəhan tatə mine mamə, kəmuəni lanəha, mətəu-inu ilau kətuəgin e nətəmi asoli min rəha Isrel, mətəu-inu ilah kinotələhu rəkis nəghatian kəti məmə, iətəmimi iətəm tətəni pətīgəm məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa, kəni

ilah okotahli pətīgəm e nimə rəha nuhapuminian.[¶]

²³ Tol lanəha, rəhan tatə mine mamə, ilau kəmuəni məmə, “In tīnəpət rəkis, təuvir məmə itəmāh nəkotətapuəh ohni, pəh in təni.”

²⁴ O nati u, ilah kəmotəuain = pən min e suah kəha iətəm nəhmtin təmərəh aupən, məmə otuva məhtul aupən e nəhmtilah. Kəni kəmotəhi motəni məmə, “Ōni nīpəhriəniən kəni məfəri nərgi Uhgīn. Itīmāh iəkotəhrun məmə suah u, in iol təfagə tərāh.”

²⁵ Mətəu suah u təni məmə, “Iəu iəkəruru məmə suah u in iol təfagə tərāh, uə kəpə. Nati kətīəh əmə iətəm iəu iəkəhrun. Aupən nəhmtək təməu, mətəu rəueiu inətair.”

²⁶ Kəni ilah kinəutətapuəh min ohni məmə, “?Təməhro ik? ?Təməhro lanu mol nəhmtəm tair?”

²⁷ Mətəu in təni məmə, “Təməni = pīnə rəkis kəm təmāh, mətəu itəmāh nəsotətəligiən lak. ?Təhro nəkotəni məmə iəkəni min? ?Itəmāh min nəkotəni məmə rəhan u itəmāh!?”

²⁸ Kəni ilah kəmotəhi motəni rah, motəni məmə, “!Ah! !Ik u rəhan iətəmimi! !Mətəu itīmāh u, nətəmimi rəha Mosis!^{§§} ²⁹ Itīmāh iəkotəhrun vivi məmə Uhgīn təmətəghati kəm Mosis, mətəu suah ko, iəkotəruru məmə təmsipən iə.”*

³⁰ Kəni suah kəha təni məmə, “!Nəman! !Narmək təmiuvig pik! !Suah u in təmol vivi nəhmtək, mətəu itəmāh nəkotəruru ikin təmsipən ikin! ³¹ Ki-

[¶]9:22 Nəmə kotahli pətīgəm nətəmimi nəuvein e nimə rəha nuhapuminian, kəni nətəmimi rəfin okoteruh məmə ilah nətəm kotərəh.

^{§§}9:28 Jon 5:45

*9:29 Nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, təməuvir məmə ilah okotəhrun məmə Iesu təmsipən o Uhgīn, mətəu-inu Uhgīn əmə təhrun nol viviən iəmnəu. Nəuvētīn min u, Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə nian Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa tuva, kəni in otol vivi iəmnəu min okotəuvir (Aes 29:18; 35:5; 42:7). Mətəu, nətəmi asoli rəha nətəm Isrel, nəhmtilah təu o natimnati min rəha Uhgīn, kəni kəutəpəh nītəu-pəniən Iesu.

tah kotəhrun məmə Uhgín təsətəligiən e nətəm kautol noliən tərəh. !Mətəu iətəmi tatisiai Uhgín, kəni matol nəuiian, Uhgín tətətəlig lan![†] ³²E nətuəuinian nian, mətəuarus = pa u rəueiu, kəsətəu əhanəhiən iətəmi kəti təmol vivi iətəm nəhmtin təməpis kəti iətəm təmair = pa tol lanəha. Mətəu nəhmtək tinəuvir. ³³Nəmə iətəmi kəti təsisipəniən e Uhgín, ko təsəl aginian nati kəti. Mətəu təhrualhru əmə məmə in tatsipən e Uhgín.”[‡]

³⁴Kəni ilah kəmotahi min motəni məmə, “!Nəman! Ik iətəmimi rəha noliən tərəh nian min rəfin əmə, tətəuain e nian nəmair = pa mətəuarus = pa u rəueiu. ?Nəkəhro məmə nəkəgətun itimah?” Kəni ilah motəraki pətigəm lan.[¶]

Nətəligiən rəha Fərəsi min, təhmen e iətəm nəhmtin təpis

³⁵Kəni Iesu tətətəu nəghatiən məmə kəmahlí pətigəm suah u e nimə rəha nuhapuminiən, kəni in təmuven meruh, kəni tətəpuəh ohni məmə, “?Təhro? ?Ik nətəhatətə e Nəti Iətəmimi?”

³⁶Kəni suah u təni məmə, “?Iətəmi asoli, iətəmimi ko in pəh? !Əui! Əni = pa-to, pəh iəu iəkəhatətə lan.”[§]

³⁷Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Rəueiu əha, ik nineh rəkis in. Suah u, mə inu iəu, iətəghati kəm ik u rəueiu.”^{**}

³⁸Kəni suah u təni = pən kəm Iesu məmə, “Iərməniğ, iəu inəhatətə lam əha rəueiu.” Kəni in masiəulin = pən kəm in, kəni mətəfaki kəm in.^{††}

³⁹Kəni Iesu təməni məmə, “Iəu iəmuva e nəhue niftəni u məmə iəkakil nətəmimi məuəri ilah, kəni tol lanəha, nətəmi nəhmtilah təməpis, okoteh nati, kəni nətəmi min u kauteh nati, nəhmtilah otəpis.”^{‡‡}

⁴⁰Kəni Fərəsi min nəuvein əha ikin, kəmotətəu nəghatiən lan, kəni kotəni = pən kəm in məmə, “?Təhro? ?Ik nətəni məmə nəhmtitimah min təpis?”^{¶¶}

⁴¹Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə nəhmtitəmah təpis, oiasəniən məmə itəmah nəkotəkeiki motos nalpiniən o təfagə tərəh min rəhatəmah. Mətəu itəmah nəkotəni məmə nəhmtitəmah təuvir, nəuteh nati, kəni tol lanəha, təfagə tərəh min rəhatəmah tətətig əhanəh e təmah.”^{§§*}

Iesu təməghati əuhlin e iətəmi rəha nəsalien e sipsip

10 Kəni təni məmə, “Nipəhriənien agin u iətəni kəm təmah məmə,

[†]9:31 Sam 66:16-20; Prov 15:29; Aes 1:15; 59:2

[‡]9:33 Jon 3:2

[¶]9:34 Jon 9:2; Aes 66:5

[§]9:36 Rom 10:14

^{**}9:37 Jon 4:26

^{††}9:38 Mat 28:9

^{‡‡}9:39 Aes 6:10; Mak 4:12; Luk 4:18

^{¶¶}9:40 Rom 2:19

^{§§}9:41 Nian Iesu tətəghati e noliən rəha nehien, tətəghati e noliən rəha nehien e nəhmti nikitəmi. Fərəsi min kəutəni məmə kotəhrun nehien, kəni nipətin nati u təni məmə kotəhrun Lou rəha Mosis. Lou tətəgətun ilah məmə noliən min nak ilah təfagə tərəh min, kəni mətəgətun məmə Uhgín təkəkeiki mol nalpiniən kəm lah o təfagə tərəh min rəhalah. Mətəu ilah kəsotəhatətəiən e Iesu, tol lanəha Uhgín təsafəliən təfagə tərəh min rəhalah, mətəu təfagə tərəh min rəhalah tətətig əhanəh e lah.

^{*}9:41 Jon 15:22,24; Hip 10:28-31

iətəmi iətəm tatuvən imə e nīpai rəha sipsip, təsuvən-pəniən e namtīhluə, mətəu in tətəri kəni matiuvigegəu məmə otuvən imə e nīpai rəha sipsip,[†] in iakläh mine iohamu itəmi kəti.[‡]
²Mətəu iətəmimi iətəm tatuvən = pən e namtīhluə, in iətəm tətəsal o sipsip.[¶]
³Iətəmimi iətəm tətəhtul e namtīhluə, nian rəfin in taterəh e doə o suah u, kəni sipsip min kotəhrun nəuian. Nian rəfin in tətəuin e nərgi sipsip min kətiəh kətiəh, kəni in matit ilah mautohiet.
⁴Nian in tatit rəhan min sipsip min mautohiet e nīpai, in tətəupən e lah, kəni sipsip min kautəhuərisig lan, mətəu-inu kotəhrun nəuian. ⁵Mətəu ilah kəsotohtəu-pəniən iətəmi kəti u iətəm kotəruru, ilah okotəkeikei motəgim motəpəh, mətəu-inu ilah kotəruru nəuian.”

⁶Iesu təməghati əuhlin lanu, mətəu ilah kotəruru nīpətīn məmə tətəni nak.

Iesu in iətəmimi əhruahru rəha nəsalien e sipsip

⁷Tol lanəha, kəni Iesu təməni = pən min kəm lah məmə, “Nīpəhrīeniən agin u iətəni kəm təmāh məmə, iəu u, Namtīhluə rəha sipsip min iətəm kautəhuvən = pən ikīn.[§] ⁸Nətəmi min u nətəm kəmotəupən lak, ilah rəfin

nətəmimi rəha naklähien əmə mine nohamuiən itəmi.** Mətəu sipsip min ko kəsotətəligiən e lah. ⁹Iəu u, iəu Namtīhluə u. Iətəmi tətəuva = pa iəu ikīn, məmə otuvən imə, in otos nəmiəghien. In otuva imə, miet muvən ihluə e iəu, kəni mos nimanuvehli əmemtəh təuvir.^{††‡‡}
¹⁰Mətəu iakläh, in tətəuva əmə o nati kətiəh əmə. In tətəuva məmə otakläh kəni mohamu itəmi, kəni mərəkin-ərəkin natinmati rəfin. Mətəu iəu, iəmuva məmə iəkol suaru o nosien nəmiəghien,^{¶¶} kəni nəmiəghien u otol niki nətəmimi tagien vivi.

¹¹“Iəu u, Iətəmimi rəha Nəsal Vivien Sipsip Min.^{§§} Iətəmi təuvir u, iətəm tətəsal vivi o sipsip min, in nikin tagien əmə məmə otəfən nəmiəghien rəhan o sipsip min.* ¹²Sipsip min, ilah rəha Iətəmimi rəha Nəsal Vivien e Sipsip Min. Mətəu iətəmimi kəti iətəm kətətəou məmə in otətəsal o sipsip min, in səniəmə iətəmi əhruahru rəha nəsalien o sipsip. Səniəmə in rəhan əha sipsip min. Kəni nəmə tafu kuri arpīn kəti tuva məmə otus ilah, kəni in otaiu magim məpəh ilah. Kəni kuri arpīn u, tuvən mus sipsip min nəuvein, kəni məhgi atiti ilah kətiəh kətiəh. ¹³Iətəmi tol lanəha, in otəgim mətəu-inu kətətəou əmə in o

[†]10:1 Nīpai rəha sipsip əha, təhmen e ikīn kəti iətəm kətəhgi = pən sipsip min ikīn nian rəfin lapin məmə ilah okəutəmähli vivi ikīn o kuri rarpin min mine laion min.

[‡]10:1 Jon 10:8,10

[¶]10:2 E fes min u 1-5, namtīhluə mine iətəmi tətəsal o sipsip, ilau pəti kətuəgə-tun = pən Iesu, konu nakläh min kautəgə-tun = pən nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel mine məsaiə eiua min e nian əha. Konu sipsip min kətuəgə-tun = pən nətəmimi min rəha Ughin.

[§]10:7 Jon 1:51; 14:6

^{**}10:8 Jer 12:1; Esik 34:2

^{††}10:9 Sam 118:20,22-24

^{‡‡}10:9 Dut 28:6

^{¶¶}10:10 Jon 1:4; 3:15-16; 5:40; 20:31

^{§§}10:11 Sam 23:1; Aes 40:11; Esik 34; Maeka 5:2,4; Mat 2:6; Mak 6:34; 1Pitə 2:25; 5:2-4; Nəh 7:17; Jon 15:13; 1Jon 3:16

^{*}10:11 Hip 13:20

nəsalian o sipsip min, mətəu e nikin, in təsəniən nati agin e sipsip min.

¹⁴⁻¹⁵“Iəu u inu, iəu İətəmimi rəha Nəsal Vivian o Sipsip Min. Tatə Uhgın in təhrun iəu, kəni iəu İəkəhrun in,[†] kəni e nolian əhmen əmə, iəu İəkəhrun rəhak sipsip min, kəni rəhak sipsip min ilah kətəhrun iəu. Iəu nikik tagian əmə, məmə oİəkimis o nosmiəgəhiən ilah. ¹⁶Rəhak min nəuvein min sipsip əpəha İkin, İətəm ilah kasotatigian e nıpai u, mətəu iəu İəkəkeikei mit min ilah kəhuva. İlah min, okəpanotəhrun nətəuiən nəuiak. Kəni sipsip min u ilah rəfin u, okəhuva motuhapumin əmə ilah min motol kətiəh. Kəni İətəmimi kətiəh əmə, in otateruh ilah.^{‡¶}

¹⁷“Rəhak Tatə in tolkeikei pik iəu, mətəu-inu nikik tagian əmə məmə İəkəfən rəhak nəmiəgəhiən o nətəmimi, məmə uərisig lanko, iəu İəkos min nəmiəgəhiən rəhak.[§] ¹⁸İətəmimi kəti tikə məmə otos rəkis nəmiəgəhiən rəhak, mətəu iəu aru əmə İəkəfən rəhak nəmiəgəhiən mətəu-inu iəu əmə İəkolkeikei lanəha. Iəu aru əmə İətos nepətiən məmə İəkəhlman e rəhak nəmiəgəhiən, kəni iəu aru əmə matos min nepətiən məmə İəkəskəlim min rəhak nəmiəgəhiən. Nati u inu, İətəm

rəhak Tatə təməni = pa kəm iəu məmə İəkəkeikei mol.”^{**}

¹⁹Kəni nətəm İsrel u, ilah kəmotəhapu min ilah min. ²⁰İlah tepət kəutəni məmə, “!Suah u narmin tərəh kəti tətatig lan! !Rəhn-kapə tətəlməli! ?Təhro itəmah nəutətəlig lan?”

²¹Mətəu nəuvein min, ilah kəutəni məmə, “Nəghatiən u, səniəmə nəghatiən rəha İətəmi narmin tərəh tətatig lan. ?Nikitəmah təhti məmə, narmin tərəh təhrun nol vivian İətəmi nəhmtin təməu, təuvir min?”^{††}

**Nətəmimi kəmotəməki
e İesu, mətəu-inu in təməni
məmə in Nəti Uhgın**

²²Tinuva e nian rəha nətəm İsrel İətəm kəutol lafet kəti lan əpəha Jerusiləm. Nərgin u, lafet rəha Nol Vivian Min Nimə Rəha Uhgın.^{‡‡} ²³İnəha e nian rəha nətəpuian. Kəni İesu təmətəliuək e fərantə kəti e Nimə Rəha Uhgın, nərgin u Fərantə Rəha Kig Solomən. ²⁴Kəni nətəmi asoli rəha nətəm İsrel nəuvein kəməhuva motəhtul, mohtəlau lan. Kəmotəni = pən kəm in məmə, “?Onəhgın kəni ik nəmanol itimah İəkotəhrun ik? Nəmə ik Kristo pəhriən İətəm Uhgın

[†]10:14-15 Mat 11:27

[‡]10:16 Fes 16 u, in tətitəlig = pən e fes min 1-5. İkin əha, nıpai rəha sipsip tətəgə-tun nətəm İsrel. İesu tətauin e lah məmə rəhan min. Sipsip min İətəm kəutəməhli əhanəh e nıpai kəha, ilah u, nətəm İsrel nətəm kəutəhatətə e İesu. Sipsip min İətəm İesu tətəni məmə ilah kasotəməhliən e nıpai u, ilah Nanıhluə min. Nian in otəuin e lah, kəni ilah min okotətəlig e nəuiən, kəni ilah rəfin okəhuva motol kətiəh, kəni İətəmimi kətiəh əmə, inu İesu, in otətəsəl vivi ilah.

[¶]10:16 Aes 56:8; Jon 11:52; Uək 10:34,35; Rom 1:16; Efəs 3:6

[§]10:17 Aes 53:12

^{**}10:18 Mat 26:53-54; Fil 2:8; Hip 5:8

^{††}10:21 Eks 4:11

^{‡‡}10:22 Lafet əha kəutol nikilah tətəhti nian kəti aıpən. Nian kəti, tikimir min rəha İsrel kəməutəluəgin məhuvən imə e Nimə Rəha Uhgın, kəni maautos nımə kəha. Kəni konu uərisig lan, kəni nətəm İsrel kəmotəhtul kəni motəluəgin ilah rəhalah min tikimir, kəni motəhgi pətigəm lah. Kəni konu motəfəl vivi min Nimə Rəha Uhgın tuva masim min. Lafet əha, kətəni min məmə lafet rəha Lait Min, mətəu-inu nətəmimi kəmotəsəpən e lait min tepət e rəhalah lahuənu min.

təməni məmə otaħli = pa, nəkəni = pa vivi kəm timah.”[¶]

²⁵ Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Iəu iəməni = pinə rəkis kəm təmah,^{§§} mətəu itəmah nəsotəhatətəiən lak. Nəmtətəiən min u iətəm iatol e nərgi rəhak Tatə, ilah kautol nəfigəmian e nəghatiən rəhak,* ²⁶ mətəu itəmah nəsotəhatətəiən lak, mətəu-inko itəmah səniəmə rəhak min sipsip min.† ²⁷ Rəhak sipsip min ilah kəutətəu nəuiak kəni motəhrun. Iəu iəkəhrun vivi ilah, kəni ilah kəutuərisig lak. ²⁸ Kəni iəu iətəfən nəmiəgəhiən itulin u naunun tikə kəm lah, ilah ko kəsəhmisən nian kəti mine. Kəni iətəmimi kəti mine ko təsiuvi rəkisən ilah e nəħlmək.‡ ²⁹ Rəhak Tatə iətəm təməfa ilah kəm iəu, in təsanən tapirəkis natimnati min rəfin. Tol lanəha, kəni iətəmi kəti ko təsiuvi rəkisən ilah e nəħlmin.¶ ³⁰ Itimlau rəhak Tatə, itimlau kətiah əmə.”§

³¹ Kəni nətəm Isrel kəmotəmki min kəpiel apin, məmə okotəhti in lan. ³² Mətəu Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Iəu inol rəkis nəmtətəiən təuvir min tepət e nəhmtitəmah. Nəmtətəiən min əha ilah əha, rəhak Tatə təməfa məmə iəu iəkol. ?Mətəu nəmtətəiən əhro u itəmah nəkotəni məmə onəkotəhti iəu ohni e kəpiel apin?”

³³ Kəni ilah kotəni məmə, “Itimah iə-sotəniən məmə iəkotəhti ik e kəpiel apin o nati apispis təuvir u ik natol. Itimah iəkotəni məmə iəkotəhti ik mətəu-inu nətəni rah Uhgīn. Ik iətəmimi əmə, mətəu ik nətəni məmə ik Uhgīn.”

³⁴ Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Kəmətəi = pən aupən, e rəhatəmah əhruahru Lou, məmə Uhgīn təməni = pən kəm lah məmə, ‘Itəmah uhgīn min.’”^{**} ³⁵ Kəni kitah kotəhrun məmə Nauəuə Rəha Uhgīn, ko təsəuhliniən, in nipəhririən əmə. Uhgīn təməfa nəghatiən rəhan kəm nətəmimi nəuvein. ?Tol lanəha, nəmə Uhgīn təmətəghati e nətəmi min u, kəni məni ilah məmə uhgīn min, ³⁶ kəni nəkotəhro məutahi iəu məutəni məmə iəu iətəni rah Uhgīn mətəu iətəni məmə iəu Nəti Uhgīn? Iəu u inu, iətəm Tatə Uhgīn in təmələhu = pən iəu məmə rəhan pisin əmə, kəni mol əpenə-penə iəu, məmə otaħli = pa iəu iəkuva e nəhue niftəni.

³⁷ “Nəmə iəsoliən nəmtətəiən min iətəm rəhak Tatə tatol, kəni sotəhatətəiən lak. ³⁸ Mətəu nəmə iatol nəmtətəiən min u rəhak Tatə tatol, kəni nati ənrapin məmə itəmah nəsotəhatətəiən e rəhak nəghatiən min, mətəu təuvir məmə onəkotəhatətə e nəmtətəiən min rəhak. Kəni tol lanəha,

[¶]10:24 Luk 22:67-71

^{§§}10:25 Jon 8:58

*10:25 Jon 5:36; 14:11

†10:26 Jon 6:44

‡10:28 Jon 6:39; Rom 8:35-39

¶10:29 Jon 17:2,6,24

§10:30 Dut 6:4; Jon 17:21-23

^{**}10:34 E Sam 82:1-2, Uhgīn təmol nəghatiən əuhlin kəti məmə, nətəmi asoli min rəha nətəmimi rəhan, ilah kotəhmen e uhgīn min, mətəu-inu in təmitəpin ilah məmə ilah okautəhtul o Uhgīn, kəni motakil rəhan nətəmimi min. Kəmotakil nətəmimi lanəha, kəni tol lanəha, kəni təni e lah məmə, “uhgīn min.” Mətəu kəsi, məmə ilah kəməsotakiliən suaru əhruahru, kəni Uhgīn otərkīn ilah. Inu e fes u Jon 10:34, Iesu in tatos e nəghatiən u kəmətəi aupən e Sam, kəni tətəghati kəm nətəmi asoli min rəueiu.

itəmah onəmanotəhrun vivi agin məmə Tatə Uhgın tətətig lak, kəni iətətig e Tatə Uhgın.”†† 39 Tol lanəha, e nəghatən min u, ilah kəmotolkeikei min məmə okotaskəlīm in, mətəu in təmiet e lah magim.

40 In təmohapumin = pən min e nəve nəhu Jotən, muvən əpəha Jon təmatol bəptais e nətəmimi ikin aupən. Kəni mətətig əha ikin əha. 41 Kəni nətəmimi tepət kəməhuva ohni, kəni motəni məmə, “Jon təməsolien nəmtətien kəti mine. Mətəu nəghatən min iətəm in təmətəni e suah u, ilah rəfin nīpəhrənien əmə.”‡‡ 42 Kəni ikin əha, nətəmimi tepət kəmotəhatətə e Iesu.

Lasiris təmimis

11 Iətəm Petəni kəti, nərgin u Lasiris, tatimis. Petəni, in lahuənu kəti, ima Meri mine pian Matə.¶¶ 2 Meri u, inu, uərisig otəpanəueiu nəhlki İərmənig rəhatah e səntə, kəni mafəl e nəuanun, tasik.§§ Kəni pətan u, rəhan u kakə Lasiris u tatimis. 3 Tol lanəha, nəuvini Lasiris mil kuahli = pən nəghatən o Iesu məmə, “Iətəmi asoli, ik kəti u iətəm nəkolkeikei pik,* in tatimis.”

4 Nian Iesu təmətəu nəghatən u, kəni in təni məmə, “Lasiris tatimis, mətəu rəhan nīmisiən əha, ko təsolien in timis agin. Nīmisiən əha rəhan otol

məmə nətəmimi okotəfəri motəni-vivi Uhgın ohni. Kəni nīmisiən əha otol məmə nətəmimi okotəfəri motəni-vivi Nəti Uhgın ohni.”

5 Iesu tolkeikei pik Matə mine pian, mine rəhalau kakə Lasiris. 6 Tol lanəha, nian tətətəu pau məmə Lasiris tatimis, in təmatig mos nian keiu əpəha ikin tətətig ikin.† 7 Kəni uərisig, təni = pən kəm rəhan min nətəmimi məmə, “Pəh kohtəlig = pən min Jutiə.”

8 Mətəu rəhan min nətəmimi kotəni = pən, kəm in məmə, “İəgətun, rəueiu əmə uəha, nətəmimi asoli rəha Isrel əha ikin əha kəmotəni məmə okotahtimu ik e kəpiel apin. ?Mətəu ik nəkəni məmə onəkətlig = pən min ikin əha?”

9 Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “İtəmah nəkotəhrun məmə tueləf auə lənian. Nəmə iətəmimi tətaliuək lənian, ko təsorinien nəhlkin e kəpiel kəti, mətəu-inu tateruh nati e nəhəgəhəgən rəha nəhue niftəni.‡ 10 Mətəu nəmə in tətaliuək lapin, in təhrun norinien nəhlkin e kəpiel kəti, mətəu-inu rəhan nəhəgəhəgən tikə.” 11 Iesu tinəni rəkis nəghatən əha, kəni in məni = pən kəm lah məmə, “Kitah kəti u Lasiris, in tətəpili. Mətəu iəu oikuvən əha ikin məhgi-pəri.”¶

12 Kəni rəhan min nətəmimi kotəni = pən kəm in məmə, “Iətəmi

††10:38 Jon 14:10,11,20; 17:21

‡‡10:41 Jon 1:26-27,30,34

¶¶11:1 Luk 10:38-42

§§11:2 Jon 12:3

*11:3 Jon 11:5,36

†11:6 Iesu in tolkeikei Meri mine Matə mine Lasiris, tol lanəha in tətəhtahnin məmə Lasiris otaupən mīmīs, mətəu-inu in otol nəhatətəien rəhalahal təskasik min nian in otol Lasiris təmiəgəh min e nīmisiən. Afın-to fes 14-15.

‡11:9 Jon 8:12; 9:5

¶11:11 E nəghatən rəhalah, “napiliən” nīpətīn keiu. Kəti məmə napiliən, kəni kəti min məmə nīmisiən. Nīmisiən rəha nətəm kəutəhatətə e Iesu in təhmen əmə məmə kəmotəpili alu əmə mətəu-inu ilah kəmotos nəmiəgəhiən itulin. Jon 3:16; 5:24; 10:28; 11:25-26; 1Təs 4:13-18

asoli, nāmə in tətəpili, kəni rəhan nīmisiən otikə. !In otətəu təuvir min!”

¹³ E nəghatiən u rəha Iesu, nipətin u māmə Lasiris tinimis rəkis. Mətəu ilah nikilah təhti māmə Lasiris in tətəpili əmə. ¹⁴ Kəni Iesu təmāni = pən vivi māmə, “Lasiris tinimis rəkis. ¹⁵ Nian nikik tətəhti itəmāh, nikik tagiən māmə iəməsatiğiən itimlau min, mətəu-inu nati u, otasiru e təmāh māmə onəkotəhatətə lak. Mətəu təuvir māmə pəh kəhuvən moteh in.”

¹⁶ Kəni Toməs u, kətauin lan māmə, Mil-Mil, in təni = pən kəm nətəmimi nəuvein min rəha Iesu māmə, “Təuvir, pəh kitah rəfin kəhuvən, māmə kitah rəfin okohmis əmə kitah min.”

Iesu in nəukəti nairpa minian e nīmisiən

¹⁷ Nian Iesu təmietigəm = pən Petəni, kəni təmətəu māmə kəmitənim Lasiris tinos nian kuvət rəkis. ¹⁸ Lahuənu u, Petəni, in iuəkir əmə o Jerusiləm, nāmə təhro suaru lan təhmen e kilomitə kisil, ¹⁹ kəni nətəm Isrel tepət kəməhuva māmə okotəh Matə mine Meri o nəfəriən nətəligiən rəhalau mətəu-inu kətuətəu tərāh o rəhalau kakə təmimis.

²⁰ Kəni nian Matə təmətəu māmə Iesu tətəu, in təməhtul muvən māmə oteruh. Mətəu Meri, in təmətəharəg əmə imə.[§]

²¹ Kəni Matə təmāni = pən kəm Iesu māmə, “Iətəmi asoli, nāmə ik nəmətətig u ikinu, ko rəhak kakə təməsimisiən. ²² Mətəu iəu iəkəhrun māmə nati nak onəkətapuəh lan kəm Uhgīn, kəni Uhgīn otəpanəfinə kəm ik.”

²³ Kəni Iesu təni = pən kəm in māmə, “Rəham kakə otəpanəmiəgəh min.”

²⁴ Matə təni māmə, “Əuəh. Iəu iəkəhrun māmə Lasiris otəmanəmiəgəh min e Naunun Nian, iətəm nətəmimi rəfin kəmoħmis okotair = pa min.” **

²⁵ Kəni Iesu təni = pən kəm in māmə, “Iəu u, iəu Nəukəti Nair = pa Minian e Nīmisiən, kəni iəu min, iəu Nəukəti Nəmiəgəhiən. Iətəmimi iətəm in otəhatətə lak, nati ərnapin māmə in təmimis, mətəu in otəmiəgəh min. ²⁶ Kəni iətəmi iətəm tətəmiəgəh kəni mətəhatətə lak,^{††} in ko təsimišiən agin nian kəti mine.^{‡‡} ?Nətəhatətə e nəghatiən u rəhak?”

²⁷ Matə təni = pən kəm in māmə, “Əuəh, Iərməniğ. Iəu inəhatətə lam, māmə ik Kristo iətəm Uhgīn təmāni māmə otahli = pa. Ik Nəti Uhgīn. Ik u inu, aupən kəmāni e Nauəuə Rəha Uhgīn māmə ik onəpanuva e nəhue niftəni.”

Iesu təmasək

²⁸ Nian Matə tinəni rəkis nəghatiən u, kəni muvən māmə otəni = pən kəm pian Meri tuva. Təmuvən kəni masi-uən = pən e matəlgin māmə, “Iəgətun^{¶¶} tinuva rəkis. Tolkeikei māmə oteruh ik.”

²⁹ Kəni nian Meri təmətəu nəghatiən u, təməhtul uəhai əmə, matuvən māmə oteruh Iesu. ³⁰ Iesu in təsuvən əhanəhiən lahuənu, in tətəhtul əha ikin Matə təmuvən ikin meh. ³¹ Kəni nətəm Isrel min u kəməutəharəg imə ilah Meri, məutəfəri rəhan nətəligiən. Nian kəmoteruh in təməhtul uəhai əmə matuvən ihluə, kəni ilah kəhuərisiğ lan. Nikilah təhti māmə tatuvən e suvət, otasək.

§11:20 Luk 10:38-42

**11:24 Dan 12:2; Jon 5:28,29; 6:39,40; Uək 24:15

††11:26 Jon 3:15

‡‡11:26 Mat 25:46

¶¶11:28 Jon 13:13

³² Meri tæmiet = pæn u ikin Iesu tətəhtul ikin, kəni nian tæmeruh Iesu, in tæmasiulīn mæni = pæn kəm in mæmæ, “Iətæmi asoli, næmæ ik næmætätig u ikinu, kəni ko rəhak kakə tæsimisiän.”

³³ Nian Iesu tæmeruh mæmæ pətan u mine nətəmimi min u ilah min kəutasək, in tətətu tərah pik, nīkin təfigəm.

³⁴ Kəni in tæmətapuəh o lah mæmæ, “?Nəmohtənim iä?”

Kəni ilah kəmotəni = pæn kəm in mæmæ, “Iətæmi asoli, va-to meruh.”

³⁵ Iesu, nəhu nəhmtin tæmaiəh.^{§§}

³⁶ Kəni nətəm Isrel min u, ilah kotəni mæmæ, “Ei, nətəmimi. !In tæmolkeikei pik agin suah u tapirəkis!”

³⁷ Mətəu ilah nəuvein min kotəni mæmæ, “Suah kəha inəha aupən, tæmol vivi iətəm nəhmtin təpis. ?Kəni təhro mæsoniəhuian Lasiris mæmæ tæsimisiän?”

Iesu tæmosmiəgəh min Lasiris

³⁸ Kəni Iesu tæmətəu min tərah pik, kəni in tæmuvən əpəha e suvət. Ilah kəmohtənim Lasiris əpəha e nipəg kəpiel kəti, kəni motləfən min kəpiel kəti min motahtipəsīg = pæn nipəg kəpiel lan. Inu rəhalah nolīn.* ³⁹ Kəni Iesu təni = pæn mæmæ, “Otəhuvihin rəkis-to kəpiel.”

Kəni Matə u, nəuvini Lasiris, təni = pæn kəm Iesu mæmæ, “!Mətəu iətəmi asoli, in tinəpien rəkis! Kəmitənim tinos nian kuvət rəkis.”

⁴⁰ Mətəu Iesu təni = pæn kəm in mæmæ, “?Təhro? ?Ik ninalu mæmæ iəmæni = pinə rəkis kəm ik mæmæ næmæ nəkəhatətə lak kəni onəkəh nəsanəniən asoli mine nepətīən əhagəhag rəha Uhgīn?” ⁴¹ Tol lanəha, ilah kəmotəhuvihin rəkis kəpiel. Kəni Iesu tæməsəl-pəri kəni mæni mæmæ,

“Tatə, iəu iətəni tagkiu ohnik mətəu-inu næmətəu rəkis rəhak nəghatiən. ⁴² Kəni iəkəhrun mæmæ e nian rəfin, natətəu iəu. Mətəu iətəni nəghatiən u, o nətəmi min u, nətəm kəutəhtul titəlau lak, mæmæ ilah okotəhatətə mæmæ ik nəmahli = pa iəu.”†

⁴³ Kəni əmeiko, nian Iesu tinəni rəkis nəghatiən u, in təmauin əfəməh mæmæ, “!Lasiris, əhtul miet!” ⁴⁴ !Kəni Lasiris tæməhtul miet mətəmtīg əmə, napən min u iətəm kəmatu-ərain nəhlmin mine nəhlkin mine nəhmtin mine lan tətätīg əhanəh lan!

Kəni Iesu təni = pæn kəm lah mæmæ, “Ohtis rəkis napən min əha, pəh in taliuək.”

Nətəmi asoli min rəha Isrel

(Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Nətəm Isrel nətəm kəməhuva o Meri kəni motəh natimnati min u iətəm Iesu tæmol, ilah tepət kəmotəhatətə lan.

⁴⁶ Mətəu ilah min nəuvein kəməhuvən o Farəsi min, kəni motəni pətīgəm kəm lah natimnati min rəfin iətəm Iesu tæmol. ⁴⁷ Kəni o nati u, Farəsi min u mine pris asoli min ilah kəmotəskəlīm nuhapuminiən asoli kəti rəhalah, kəni ilah kəmotəni kəm lah min mæmæ, “?Okotəhro lanu? Suah kəha tinatol nəmtətīən tepət. ⁴⁸ Nəmə kotəpəh əmə, tatol lanəha, kəni nətəmimi rəfin okotəhatətə lan, kəni nətəm Rom ilah okəhuva motəəkīn Nimə Rəha Uhgīn mine nitəni rəhatah, kəni motos rəkis ilau e nəhlmitah.”

⁴⁹ Kəni ilah kəti u, nərgin u Kaiəfəs, in pris asoli agin e nu əha. Tol lanəha, in təməni mæmæ, “Itəmah nəkotəruu agin nati u. ⁵⁰ ?Təhro itəmah nəsotəhrunian?

§§11:35 Luk 19:41

*11:38 Nətəm Isrel e nian əha kəsotitənimian iətəmimi e niftəni. Ilah kəuteikuas e nipətīlah, kəni motəuveg ilah e napən u kəmotol = pæn nati pien-pien u tətəpien təuvir (Afin-to Jon 12:7; 19:39-40), konu motəfən e nipəg kəpiel, kəni motahtipəsīg = pæn nipəg e kəpiel asoli kəti.

†11:42 Jon 3:17

?Itamah nəsotəhrunian məmə təuvir nəuветin o təmah məmə iətəmi kətiəh əmə otimis o nətəmini, tapirəkis məmə kəntri apiəpiə otimis?"[‡]

⁵¹ Nian in tinəni nəghatiən u, in təməsəni aruiən e nətəligiən əmə rəhan. In pris asoli agin e nu əha, kəni in təmaupən məni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın təməfən kəm in. Kəni in təməni məmə Iesu in otimis o nosmiəgəhiən nətəm Isrel.[¶]

⁵² Kəni mətəu rəhan nimisiən, səniəmə o nosmiəgəhiən nətəm Isrel əmə, mətəu o nosmiəgəh miniən nenəti Uhgın min nətəm kəutan atiti e nəhue nitəni min, kəni mol ilah kəhuva motol kətiəh əmə.[§]

⁵³ Tol lanəha, e nian əha, ilah kəmotegəhan lan məmə okotəkeikei motəsəl e suaru kəti o nuhamuiən Iesu. ⁵⁴ Kəni o nati u, Iesu təsaliuək pətigəmiən min ikin min e Jutiə, in təmagim ikinu, muvən əpəha e taun kəti, nərgin u Efraim. Taun u, in iuəkir əmə o ikin təpiə-məpiə ikin. Kəni in mətətig ikin əha, ilah rəhan min nətəmini.

Nətəmini kəmautol əpenə-pəna o nolian lafet rəha Pasova

⁵⁵ Tinatuvən iuəkir o nian rəha lafet kəti rəha nətəm Isrel, nərgin u, lafet rəha Pasova.^{**} Kəni nətəmini tēpət kinəutohiet ikin pisin pisin min minəutəhuva Jerusiləm məmə okotol natimnati min məmə ilah okotarətuəh^{††} e nəhmti Uhgın, uərisig ko, kəmanotətuəuin e lafet əha. ⁵⁶ Kəni nətəmi min əha kinəutəsəl e Iesu. Kəni nian kəmotuhəpumin e Nīmə Rəha Uhgın, kinəutətuəh-ətapuəh o lah min məmə, “?Kəruru mə Iesu otuva e lafet u, uə kəpə?”

⁵⁷ Mətəu e nian əha, pris asoli min mine Farəsi min kəmotələhu nəghatiən kəti, məmə nəmə iətəmini kəti təhrun ikin Iesu tətətig ikin, in otəkeikei muva məni pətigəm kəm lah, pəh soldia min kəhuvən motaskəlim.

Meri təməueiu nəhlki Iesu e səntə

(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

12 Nian sikis əha ikin tətətig əhanəh kəpənan e nian rəha lafet rəha Pasova, kəni Iesu tinitəlig = pa min Petəni, ima Lasiris ikin. Suah u inu,

[‡]11:50 Jon 18:14

[¶]11:51 Kaiəfəs tolkeikei məmə okuhamu Iesu mətəu-inu təsolkeikeiən məmə nətəm Rom okotərəkin kəntri rəha nətəm Isrel. Mətəu, in təmatəni aupən nati kəti iətəm otuva mol nipəhriənian lan. Uhgın təməfən nəghatiən u kəm in e nohlin məmə otəni pətigəm mətəu-inu in Pris Asoli rəhan. Mətəu in təruru nati əha in tətəni. Rəhan nəghatiən, nipətin tətəgətin məmə Iesu otəkeikei mimis məmə Uhgın otəsolian nalpiniən kəm rəhan nətəmini o rəhalah təfagə tərəh min. Nipəhriənian agin məmə nətəmi asoli rəha Isrel kəmotolkeikei məmə kotoh Iesu, nati əpnəpin in təmatol natimnati min təuvir tēpət. Nihilah təhti məmə mətə otəmki nətəmini min nəuvein motəluagin ilah nətəm Rom, mətəu ko kəsotoliən win. Kəni nəmə nati u otol lanu, kəni okəmki iahu ilah, kəsəhuvaiən məmə nətəmi asoli rəha Isrel. Nian Iesu təmimis rəkis nu 30 rəkis, nəluaginian kəti təməhtul kəni nətəm Rom kəmotol win, kəmotərəkin tēpət kəni motohamu nətəmini təusin tēpət, kəni motol nətəmini təusin tēpət min kəhuva mol slef e lah kəni kəmki ilah kəgim.

[§]11:52 Aes 49:6; Jon 10:16

^{**}11:55 Eks 12:13,23,27

^{††}11:55 Okotarətuəh, nipətin u, məmə ilah okotəfəl vivi ilah min, mətəu-inu ilah kotəhrun məmə ilah kotamikmik e nəhmti Uhgın.

Lasiris Iesu in tæmol in tæmiægəh min e nimisiæn. ²Kəni nətəmimi ikinu, kəmotol nauəniæn kəti rəha Iesu e nimə rəha Matə. Kəni in tos nauəniæn, muva. ³Kəni Lasiris min əha ikin e nauəniæn əha, ilah Iesu mine, kautəmähli = pən məutauən. ⁴Kəni Meri təmos səntə kəti təməri e nilosi nati, muva. Səntə u, kəmol e noki nard. ⁵Səntə əha, nəmiəvin təuvir, kəni nəhmtin tiəkis. Kəni in təməueiu nəhlki Iesu e səntə u, kəni mafəl e nəuanun. Nəmiəvi səntə u, təməriauəh rəfin e nipəgnəuan nimə.*

⁴Mətəu iətəmimi kəti rəha Iesu, nərgin u Jutəs Iskariot, suah u inu uərisig lanko təpanegəhan = pən e Iesu e nəhlmi rəhan tikimir min, in təmahi ohni. In təməni məmə, ⁵“?Ik nəkəruru nolien səlim e səntə u, mos məni lan, kəni məfən kəm nanrah min? Səntə, in təhmen e məni u, tri-hanrit tənariəs.”[†] ⁶In təməni lanəha, mətəu səniəmə in tatol nati agin e nanrah min, mətəu in təməni əmə, mətəu-inu in iakləh. In tatos kətim rəha məni rəhalah, kəni nian nəuvein, in tətakləh lan.

⁷Mətəu Iesu təni məmə, “Upəh-to pətan u. Sərakiniən rəhan nətəligiən. In təmətəluhu vivi səntə u, məmə otəueiu nipətik, o nian əha iətəm okitənim iəu lan.”[‡] ⁸Nanrah min, nian rəfin itəmah

min ilah nəutatig.[¶] Mətəu iəu, ko iəsətiğiən nian rəfin kitah min itəmah.”

Pris asoli min kəməutəsəl min e suaru o nohamuiən Lasiris

⁹Kəni nian nimənin nətəm Jutiə kəmotətəu məmə Iesu tətətiği lahuənu Petəni, kəni ilah kinəhuvən ikin. Kəsəhuvaiən əmə məmə okoteh Iesu, mətəu ilah kəməhuva min məmə okoteh-to Lasiris u təmimis, kəni Iesu tol min tæmiægəh.[§] ¹⁰Kəni əmeiko, pris asoli min, kəmotegəhan lan min məmə okəkeikei kohamu min Lasiris, ¹¹mətəu-inu nian nətəm Isrel tēpət kəmoteruh Lasiris təməmiægəh min, kəni ilah kəmotəhatətə e Iesu, kəni minautəpəh rəhalah nətəmimi asoli min.

Iesu təmuva Jerusiləm matol əpu in məmə in kig

(*Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40*)

¹²Kəməni lauig lan, nimənin nətəmimi nətəm kəməhuva Jerusiləm məmə okotol lafet rəha Pasova, kəmotətəu məmə Iesu tətəliuək minatuvən e taun. ¹³Kəni tol lanəha, ilah kəməhiet e taun u, məutəmki nati kəti təhmen e nimali nəmil**

^{‡‡}12:2 Luk 10:38-42

^{¶¶}12:2 Nipəhriəniən məmə ilah kəsotəharəgiən motauən. Mətəu e nolien rəhalah e nian əha, ilah kotapili məutisin = pən nəunəlmiləh e tēpil, məutauən.

^{§§}12:3 Nard in nati kəti nəmiəvin tətəpien vivi, təhmen e nigipisi.

*12:3 Mak 14:3

[†]12:5 “Tənariəs,” inu məni rəhalah, təhmen e vatu rəha Vanuatu. Rəueiu, tri-hanrit tənariəs təhmen e tri-hanrit tausin vatu.

[‡]12:7 Afin-to futnot e Jon 11:38 iətəm tətəghati e nolien rəha nitənimien itəmi.

[¶]12:8 Dut 15:11

[§]12:9 Jon 11:43,44

**12:13 Nimali nəmil u in nəmtətiən rəha niftəni rəhalah məmə ilah kəmotol win e tikimir min rəha nətəm Isrel. Ilah kəməutəfəri nimali nəmil mətəu-inu nikiləh təhti məmə Iesu in Kristo, kəni in tinuva məmə otəmki rəkis ilah e narməniğiən rəha nətəm Rom.

mautəhuvən məmə okoteruh Iesu. Kəni
məutağət əfəmäh mautəni məmə,
“!Hosanə!^{††}

!İərməniğ Uhgın tətatiğ ilau suah u
iətam tətuvə e nərgin!

!İərməniğ Uhgın tətatiğ ilau Kig u rəha
nətəm İsrəl!”^{‡‡}

¹⁴ Kəni Iesu təmeruh nəti togki^{¶¶} kəti,
kəni tasuə lan maliuək matuvən. Natim-
nəti min u, Nauəuə Rəha Uhgın tinəni
rəkis məmə,

¹⁵ “Nətəm Jerusiləm,^{§§} İtamah
sotəginən.

!Oteruh-to! !Kig rəhatəmäh tətuvə,
in tətəsüə e nəti togki maliuək mətuvə,
mətuvə!”^{*}

¹⁶ E nian əha, nətəmimi rəha Iesu ilah
kotəruru niyəti nati u. Mətəu uərisiğ,
nian Iesu tinəmiəgəh min e nimisiən,
kəni Uhgın tinol əpu rəkis nepətiən
rəha Iesu, kəni nikilah təpanəhti məmə
aupən, kəmətəi rəkis nəghatiən lan e
Nauəuə Rəha Uhgın, konu nətəmimi
kinotol nəghatiən min əha, tinuva minol
niyəhriənən lan.

¹⁷ E nian Iesu təmauin e Lasiris, kəni
Lasiris tiet e niyəğ kəpiel məmiəgəh
min, nimənin nətəmimi tepət ilah Iesu
e ikin əha e nian əha. Kəni ilah
kəməutanus natimnəti u in təmol. ¹⁸ Tol
lanəha, nətəmimi tepət kəməhuva məmə

okoteruh Iesu, mətəu-inu kəmotətəu
məmə in təmol nəmtətiən əha. ¹⁹ Kəni
Fərəsi min kinautəni-əni kəm lah min
məmə, “!Oteruh-to, ko kitah kəsotol
əginən nati kəti. Rəueiu əha, nətəmimi
rəfin e nəhue niyəti kinautəhuərisiğ
lan!”

Nətəm Kris nəuvein kəmotolkeikei məmə okoteruh Iesu

²⁰ Kəni nian nətəmimi kəməhuvən
Jerusiləm məmə okotəfaki e nian
rəha lafet u, kəni nətəm Kris nəuvein
min əha ikin ilah min, kəməutəfaki.

²¹ Nətəm Kris min u kəməhuva motəh
Filip. Filip in iətam Petsaitə əpəha
Kaləli.[†] Kəni ilah kəmotəni = pən kəm
in məmə, “İətəmi asoli, iəkotolkeikei
məmə iəkoteruh Iesu.” ²² Kəni Filip
təhtul muvən məni = pən kəm Antiru,
kəni ilau kəmian muəni = pən kəm Iesu.

²³ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah
məmə, “Rəueiu əha, Nəti İətəmimi,
rəhan nian tinuva rəkis, məmə Uhgın
otol əpu rəhan nepətiən. ²⁴ Niyəhriənən
əgin u iətəni kəm təmah məmə, iətəmimi
otəkeikei mītənim nikiti nati e niyəti
keruh məmə timis. Nəmə təsimisiən,
ko təseviəiən kəni məsəuəiən. Mətəu
nəmə otimis, kəni otəuə e nəuan tepət.”^{¶¶}

²⁵ Kəni tol lanu, iətəmi nikin tətəhti

^{††}12:13 “Hosanə,” niyətin əhruəhru məmə, “Asiru, Uhgın, osmiəgəh itimah,” mətəu
e nian rəha Iesu, nəghatiən u, ilah kəməutəuhlin məmə niyətin məmə, “Əni-vivi
Uhgın!” Fes u ilah kəutəni təmsipən e Sam 118:25-26.

^{‡‡}12:13 Jon 1:49

^{¶¶}12:14 Togki in nati miəgəh kəti təhmen e əhos əkəku, in nəhmtin teiuaiu əmə e
əhos.

^{§§}12:15 Nəghatiən əhruəhru ikinu tətəni “Nətəm Saion.” Saion u, in nərgi Jerusiləm
kəti min. Kəmauin e Jerusiləm məmə Saion, mətəu-inu nərgin əha rəha niyəuət kəti
iətam kəmuvləkin-pəri taun lan.

^{*}12:15 Sek 9:9

[†]12:21 Jon 1:43-44

[‡]12:24 Iesu in tətəghati aru lan u ikinu, məmə otəkeikei mimis, kəni nəua nimisiən
rəhan məmə nətəmimi tepət okotos nəmiəgəhiən vi nian Uhgın tosmiəgəh ilah. In
təmətəghati min e rəhan min nətəmimi. Rəhatah nəmiəgəhiən əuas e təfəgə tərəh
otəkeikei mimis, kəni ko kotəhrun nolən nəuatah vi min tepət.

^{¶¶}12:24 1Kor 15:36

pik rəhan nəmiəgəhiən e nəhue niftəni u, in otəmkarəpən lan. Mətəu iətəmi iətəm nikiən təsəhti pikien lanəha rəhan nəmiəgəhiən e nəhue niftəni u, in otaskəlīm vivi nəmiəgəhiən rəhan o nəmiəgəhiən itulin.[§] ²⁶Iətəmi tolkeikei məmə otol uək rəhak, in otəkeikei muərisig lak,** kəni nəmə ikin pəhruvən iəu iəkatig ikin, kəni in min, in otatig ikin.^{††} Kəni iətəmi tatol uək rəhak, Tatə Uhgīn otisiai in.”

Iesu təməghati e nimisiən rəhan

²⁷ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Rəueiu əha, nikik tətahmə pik.^{‡‡} ?Oiakəhrol lanu? Ko iəsəniən məmə, ‘Tatə, oh rəkis nahməiən iətəm tətuvə ohniəu.’ Nati u inu, iəu iəmuva ohni. ²⁸Tatə, ik əfəri aru nərgəm.”

Kəni əmeiko, rəueiu agin ilah kəmotətəu nəuia iətəmi kəti təmsipəri = pən e neai tətəni məmə, “Iəu inəfəri rəkis nərgək, kəni rəueiu əha, oiakəfəri min.”

²⁹ Kəni nətəmimi nətəm kəməutəhtul iuəkir ohni kəmotətəu nəuia iətəmi əha, kəni ilah nəuvein kotəni məmə,

“!Nətəmimi! ?Nati nak u? ?Kalueluə kəti, uə?” Mətəu nəuvein kotəni məmə, “Agelo kəti əha tətəghati kəm in.”

³⁰ Mətəu Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Nəuia iətəmi u, təməsuvaiən məmə iəu iəkətəu. Mətəu təmuva məmə itəmah onəkotətəu.^{¶¶} ³¹Rəueiu əha tinol nian iətəm Uhgīn otakil nolien rəha nətəmimi e nəhue niftəni. Rəueiu əha, in otoh iahu nəsanəniən rəha Setən,^{§§} iərməniɡ rəha nəhue niftəni u.^{*} ³²Nian kətəfəri iəu ilis,[†] kəni ko iəu oiakiuvi = pa nətəmimi rəfin kəhuva ohniəu.”^{‡‡} ³³E nəghatiən u, in tinuahpik e nimisiən rəhan məmə otəhro lanu mimis.^{¶¶}

³⁴ Kəni nətəmimi kəmotəni = pən kəm in motəni məmə, “Itimah iəmotətəu rəkis e Lou rəhatah, məmə nian Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa tuva, in otətətig itulin əmə, mətuvən əmə lanko naunun tikə.[§] ?Təhro ik nətəni məmə nətəmimi okotəkeikei motəfəri Nəti Iətəmimi?^{**} ?Mətəu Nəti Iətəmimi u, in pəh?”

³⁵ Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nəhagəhagiən u, tətətig o

§12:25 Mat 10:39; 16:25; Mak 8:34-38; Luk 14:26; 17:33; 2Kor 5:14-15

**12:26 Mat 10:38; Luk 14:27

††12:26 Jon 14:3; 17:24

‡‡12:27 Mat 26:38,39; Jon 11:33,38; 13:21

¶¶12:30 Eks 19:9; Jon 11:42

§§12:31 Nati ərnapin məmə nimisiən rəha Iesu təmol məmə nəmə təhro Setən təmol win, mətəu nīpəhrīəniən məmə in təsoliən win. Afin-to Luk 10:18; Hip 2:14-15; 1Jon 4:4; Nəh 12:8-9.

*12:31 Mat 4:8-9; Jon 14:30; 16:11; 2Kor 4:4; Efəs 2:2; 6:12

†12:32 E nauəuə rəha Jon, tətəghati e nəghatiən u “kīnatləfəri rəkis iəu ilis” nian tēpət. Kəni in nīpətīn keiu. Nian tətəni “kīnatləfəri rəkis iəu ilis,” nīpətīn kəti in tətəghati e nimisiən rəha Iesu e niɡi kəməluau. Erub min e Namba 21:4-9 tətəghati e aiən sineik. Kəni nīpətīn kəti min, e niɡi kəməluau əha, in tətəgətun nəuviriən asoli min nēpətīn asoli rəha Iesu.

‡12:32 Jon 3:14; 6:44; 7:39; 8:28

¶12:33 Fil 2:8-9; 1Tim 3:16; Hip 1:3

§12:34 Nətəmimi nikilah tətəhti fes min əha, təhmen e 2Saml 7:16; Sam 72:17; 89:4,35-37; 110:1,4, Aes 9:7; Esik 37:25; Dan 7:14. Nikilah təsəhtīən fes min iətəm kəutəni məmə Kristo in otəupən mimis.

**12:34 “əfəri” — Afin-to futnot əpəha Jon 3:14.

təmah o nian əkəku əmə. Kəni nian nəhagəhagiən u, tətətiḡ o təmah, itəmah nəkotəkeikei motəliuək lan. Nəmə kəpə, kəni napinəpuian otətəuarus itəmah. Kəni iətəmimi iətəm tətəliuək e napinəpuian, in təruru ikin in tatuvən ikin. ³⁶Nian nəhagəhagiən u tətətiḡ əhanəh o təmah, itəmah nəkotəkeikei motəhatətə e nəhagəhagiən u məmə itəmah nəkəhuva nenəti nəhagəhagiən.”††

Nətəm Isrel ilah kəməsotəhatətəiən e Iesu

Nian Iesu təməni rəkis nəghatiən u kəm lah, kəni magim məpəh ilah muvən mətəhluaiḡ. ³⁷Nati əpnapin məmə in tinol rəkis nəmtətiən tepət e nəhmti nətəm Isrel, mətəu ilah kəsotəhatətəiən lan. ³⁸Iəni rəha Uhgın u Aiseə, təmaupən mətəghati e rəhalah nolian. Kəni nati u təmuva məmə otol nəghatiən rəhan tuva mol nipəhriənian lan. In təməni məmə,
“?Iərməniḡ, pəh otəhatətə e nəghatiən rəhatimah, uə kətiəh əmə mine?
?Iəutəni pətiḡəm, kəni pəh otəhatətə lan, uə kətiəh əmə mine?
?Kəni Iərməniḡ otol əpu kəm pəh nahgin iətəm təsanən pik o nosmiəḡhiən?”‡‡

³⁹Konu ilah kotəruru nəhatətəiən lan mətəu-inu təhmen = pən əmə məmə Aiseə təməni pətiḡəm min əupən məmə,
⁴⁰“In təmol ilah məmə nəhmtilah otəpis. Nəmə təsəpisiən, kəni ilah okoteruh nati kəni motəhrun.
Kəni in tinahtipəsḡ rəkis e nikilah.

Nəmə təsoliən, kəni ilah okoteinatig kəni motəhrun nəuhlinian nətəliḡiən rəhalah, kəni motəhatətə lak, iəkol nəmiəḡhiən rəhalah, otuvi min.”¶¶§§

⁴¹Iəni rəha Uhgın, Aiseə u əupən, təməni lanu lan mətəu-inu in təmeruh nəpətiən əhagəhag rəha Iesu, kəni tol lanəha, in tətəghati lan.*

⁴²Kəni mətəu, nətəmi asoli min tepət nəuветin, ilah min kəmotəhatətə e Iesu. Mətəu ilah kəutəgin e nəni pətiḡəmian məmə ilah kəmotəhatətə lan, mətəu-inu kəutəgin e Farəsi min məmə mətə kotahli pətiḡəm ilah e nimə rəha nuhapuminiən, ⁴³mətəu-inu nətəmi asoli min u, ilah kətolkeikei pik məmə nətəmimi okotəni-vivi ilah, tapirəkis məmə Uhgın nikin, otəgiən o lah.

Nəghatiən rəha Iesu təhrun nakiliən nolian rəha nətəmimi

⁴⁴Kəni Iesu təmagət əfəməh məmə, “Iətəmimi iətəm tətəhatətə lak, səniəmə tətəhatətə pisin əmə lak, mətəu tətəhatətə min e Uhgın iətəm təmahli = pa iəu. ⁴⁵Kəni iətəmimi u iətəm təmeruh iəu, səniəmə təmeruh əmə iəu. In təmeruh min Uhgın u təmahli = pa iəu.† ⁴⁶Iəu u nəhagəhagiən.‡ Iəmuva e nəhue niftəni u, məmə iətəmimi iətəm otəhatətə lak, otəsatiḡiən e napinəpuian. ⁴⁷Iətəmimi iətəm tətətəu rəhak nəghatiən, məsoliən, ko iəu iəsəni pətiḡəmian rəhan nalpinian, mətəu-inu iəməsuvaian e nəhue niftəni u məmə iəkəni pətiḡəm nalpinian rəha nətəmimi. Mətəu iəmuva

††12:36 Mat 5:14; Efəs 5:8-9; 1Təs 5:5

‡‡12:38 Aes 53:1; Rom 10:16

¶¶12:40 Nətəmimi ilah kənotəni rəkis məmə okəsotəhatətəiən, kəni Uhgın təhlman e lah lanəha. Eruh min to Mat 13:13-15; Uək 28:26-27; Rom 11:8.

§§12:40 Aes 6:10

*12:41 Aes 6:1-4

†12:45 Jon 14:8-9

‡12:46 Jon 1:4

məmə iəkosmiəgəh ilah.[¶] 48 Mətəu iətəmimi iətəm tətəuhlin = pa nəmtahn kəm iəu, məsosiən rəhak nəghatiən, nati kəti əha ikin tətətig məmə in otəni pətigəm rəhan nalpiniən. E Naunun Nian, nəghatiən min u rəhak, ilah okotəni pətigəm nalpiniən rəhan.[§] 49 Tol lanəha mətəu-inu nəghatiən min u, səniəmə rəhak pišin əmə, mətəu Tatə Uhgin u təmahli = pa iəu, kəni in təməni məmə iəkəkeikei muvən məni lanəha, kəni məghati lanəha.^{**} 50 Kəni iəu inəhrun rəkis məmə nəghatiən min u, iətəm in təməni = pa kəm iəu, nəmiəgəhiən itulin tətətig lan. Kəni tol lanəha, nəghatiən min u iətəni ilah, Tatə Uhgin təməni = pa kəni məgətun iəu lan, məmə iəkəni.”

Iesu təməueiu nəhlki rəhan min nətəmimi

13 Tinuva mətəuarus nian nətəm Isrel kotol lafet lan, lafet rəha Pasova, kəni Iesu tinəhrun məmə rəhan nian tinuva rəkis məmə otəpəh nəhue niftəni u, muvən meruh Tatə Uhgin.^{††} Nian rəfin in təmatolkeikei pik rəhan nətəmimi u kətatig e nəhue niftəni, kəni mətəu rəueiu in tətəgətun əsas rəhan nolkeikeiən kəm lah muvən mətəuarus naunun nian rəhan.

²Tinəhnaiuv, Iesu mine rəhan min nətəmimi kəməutəuən, kəni Setən tinəfən rəkis nətəligiən e niki Jutəs Iskariot, nətə Saimon, məmə in otətuati e Iesu tuvən e nəhlmi rəhan tikimir min. ³Iesu təməhrun məmə Tatə Uhgin təmələhu = pən rəkis natimnati rəfin u e nəhlmin,^{‡‡} kəni tinəhrun min

məmə in təmsipən e Uhgin, kəni in otəpanitəlig = pən min o Uhgin. ⁴Tol lanəha, in təməhtul, kəni məpəg rəkis rəhan sot asoli, kəni matu in e tauil kəti. ⁵Kəni mələs pesin kəti, mətəu = pən nəhu lan, kəni əmeiko mətəuəin mətəueiu nəhlki rəhan min nətəmimi, kəni mətafəl e tauil, tauil u iətəm in tətətuati lan.

⁶Təmol lanəha muvən e Saimon Pitə, kəni Pitə təni = pən kəm in məmə, “?Tərmənig, təhro? Təsəuviriən məmə ik onəkəueiu nəhlkək.”

⁷Mətəu Iesu təni = pən kəm in məmə, “Rəueiu ik nəkəruru nipəti nati u iəu iatol, mətəu uərisig nəpanəhrun nipətin.”

⁸Kəni Pitə təni = pən in məmə, “Onəkəpəh agin nafəliən nəhlkək.”

Mətəu Iesu təni məmə, “Nəmə iəsəueiuən nəhlkəm, kəni ko ik nəsuvaieən mol rəhak iətəmimi.”

⁹Kəni Saimon Pitə təməni = pən kəm in məmə, “Tərmənig, nəmə tol lanəha, kəni onəsəueiu əməiən nəhlkək, mətəu əueiu min nəhlmək mine rəhk-kəpə!”

¹⁰Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “!Kəpə! Iətəmimi u tinaig rəkis, in tinəruən rəkis, tinəhmen. Təuvir əmə məmə okəsəueiu mininən nipətin; mətəu iəu oiəkəkeikei məueiu min əmə nəhlkin. Itəmah ninotəruən rəkis. Mətəu səniəmə itəmah rəfin agin.”^{¶¶}

¹¹Iesu tinəhrun rəkis məmə ilah pəh u otegəhan = pən lan e nəhlmi rəhan min tikimir min. Tol lanəha, kəni in təni məmə, “Səniəmə itəmah rəfin agin.”

¹²Nian Iesu tinəueiu rəkis nəhlki rəhan min nətəmimi, kəni muvən min e rəhan napən, kəni muvən məharəg

[¶]12:47 Jon 3:17

[§]12:48 Jon 5:45

^{**}12:49 Jon 14:31

^{††}13:1 Jon 16:28

^{‡‡}13:3 Mat 28:18

^{¶¶}13:10 Jon 13:18

e nimein e tepil. Kəni əmeiko mətəpuəh o lah məmə, “?İtəmah nəkotəhrun nīpəti nati u iəmol rəueiu agin e təmah? ¹³İtəmah nəutauin lak məmə Nəgətun mine İərmənig, kəni təhruahru əmə lanko, mətəu-inu nīpəhrīənīən məmə iəu u, rəhatəmah Nəgətun mine rəhatəmah İərmənig.

¹⁴“Mətəu-inu iəu, iəu u rəhatəmah İərmənig mine iəu İəgətun rəhatəmah, konu iəu iəkəueiu nəhlkītəmah, konu itəmah min, onəkotəueiu nəhlkītəmah min.^{§§} ¹⁵Iəu iəmol məgətun itəmah lan, məmə itəmah onəkotol kəm təmah min.* ¹⁶Nīpəhrīənīən agin u iətəni = pīnə kəm təmah məmə, ioluək kəti, in təsapirəkisīən rəhan iətəmi asoli, konu iahli = pən in təsapirəkisīən iətəm tətahli. ¹⁷Rəueiu əha, itəmah nəkotəhrun vivi natimnati min u. Kəni o nati u, nəmə onautol lanu, kəni itəmah onəkotos nəuvirīən o Uhgīn.†

¹⁸“Iəu iəsənīən itəmah rəfin.‡ İəkhərun vivi itəmah min u nətəm iəu iəmitəpīn itəmah.¶ Mətəu nəghatīən u rəha Nauəuə Rəha Uhgīn, otəkeikei muva mol nīpəhrīənīən lan. Nəghatīən u tətəni məmə, †İətəmimi u, aupən itimlau iəmatuauən pəti e pilet kətīəh, mətəu rəueiu, in tīnəuhlin rəhan nətəligīən, mīnətələhu nəghatīən tərəh ohniəu.⁸

¹⁹“Iəu iətəni pətīgəm natimnati min u kəm təmah u rəueiu, nian okəsəl əhanəhiən. Mətəu nian okatol, kəni itəmah onəkotəhatətə lak, məmə İəu U Inu.** ²⁰Nīpəhrīənīən agin u iətəni = pīnə kəm təmah məmə, iətəmimi pəh iətəm tatos iətəmi u iətahli = pīnə, kəni nīkin tagīən ohni, təhmen = pən əmə məmə in tatos min iəu, kəni nīkin tagīən ohniəu. Konu iətəmimi iətəm tatos vivi iəu, kəni nīkin tagīən ohniəu, təhmen = pən əmə məmə in tatos vivi min rəhak Tatə, kəni nīkin tagīən ohni.”††

Iəsu təməni pətīgəm məmə Jutəs in oteghənpən lan e nəhlmi tīkimir min

(*Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23*)

²¹Nian İəsu tīnəni pətīgəm rəkis nəghatīən əha, kəni nīkin təməfigəm pīk, kəni in təni məmə, “Nīpəhrīənīən agin u iətəni = pīnə kəm təmah məmə, itəmah kəti u ikīnu oteghən = pən lak e nəhlmi tīkimir min rəhak.”

²²Kəni rəhan min nətəmimi kəmotəsəl = pən moteruh ilah min, mīnotəruru agin məmə in tətəni pəh. ²³Kəni ilah kəti u iətəm İəsu in tolkeikei pīk,‡‡ in tətəmähli¶¶ iuəkīr əmə o İəsu. ²⁴Kəni Saimon Pītə, in təmasiūən = pən kəm in məmə, “Ətapuəh-to ohni, məmə iətəmimi pəh kəha in tətəni.”

§§13:14 1Pītə 5:5

*13:15 İəsu təmöl uək rəha slef, kəni molkeikei məmə okotol uək rəha slef kəm kitah min nəuvein. Suaru min tepət o nasirūiən e kitah min nəuvein lanəha.

†13:17 Mat 7:24,25; Luk 11:28; Jem 1:25

‡13:18 Jon 13:10

¶13:18 Jon 15:16

§13:18 Sam 41:9

**13:19 “Iəu u inu” — Afīn-to futnot e Jon 8:24.

††13:20 Mat 10:40; Jon 17:18

‡‡13:23 İətəmimi iətəm nauəuə u tətəni, in Jon u iətəm tətəmähli iuəkīr o İəsu e tepil. In u, iətəm İəsu tolkeikei pīk, mətəu in təmətəi nauəuə u, kəni məsənīən nərgīn.

¶¶13:23 E nolīən rəhalah e nian əha, ilah kəutəmähli lanəha məutauən.

²⁵ Kəni suah kəha təmiəu-iəu muva iuəkir o Iesu, kəni mətapuəh ohni məmə, “?Iərməniġ, pəh u nətəni?”

²⁶ Kəni Iesu təni məmə, “Iəu iəkəmkəris pīret nəuветin, konu məuveri = pən e sup, kəni məfən kəm in, konu suah u, inko.” Kəni əmeiko, in təməmkəris pīret kəti, məuveri = pən e sup, kəni məfən kəm Jutəs, nətī Saimon Iskariot. ²⁷ Kəni Jutəs təmos pīret u. Kəni rəueiu agin, Setən^{§§} tinəuveġ rəhan nətəliġiən.

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nati u nəkəmə natol, uvən uəhai əmə mol.”* ²⁸ Nətəmiimi min u rəha Iesu nətəm kautəmähli titəlau e tepil məu-tauən, ilah kəsotəhrunien məmə Iesu təməni = pən nəghatien u kəm in o nak. ²⁹ Jutəs in tətəharu kətim rəha məni rəhalah, kəni ilah nəuvein nīkilah təhti məmə Iesu təməni = pən kəm in məmə otuvən mos nəhmtin nauəniən nəuvein niġlah o lafet, uə nəmə təhro tatu-vən otəfən məni kəti kəm nanrah min.† ³⁰ Kəni nian Jutəs təmos rəkis pīret u, təməhtul miet uəhai əmə. Kəni tinap-inəpu rəkis.‡

Iesu təməni nəghatien vi kəti məmə okotol

³¹ Nian Jutəs tiniet rəkis, kəni Iesu təni məmə, “Rəueiu əha, Uhgīn tinatəfəri

nərgi Nətī Iətəmiimi,[¶] kəni Nətī Iətəmiimi tinatəfəri nərgi Uhgīn. ³² Mətəu nian Nətī Iətəmiimi tinol əpu rəkis nepətien rəha Uhgīn, kəni Uhgīn aru əmə in otol əpu min nepətien rəha Nətī Iətəmiimi. Kəni in otol əmə uəha rəueiu əmə.§

³³ “Nənətik min, ko iəsatiġiən tuvəh kitah min itəmah. Kəni itəmah onə-manotəsal lak, mətəu iəu iətəni min nəghatien kətiah əmə kəm təmah u rəueiu, iətəm iəməni = pən kəm nətəmi asoli min rəha Isrel aupən. Iətəni = pinə kəm təmah məmə, ikin əha iatuvən ikin, itəmah nəkotəruru nuvəniən ikin.**

³⁴ “Iəu iətəni = pinə nəghatien vi kəti kəm təmah məmə nəkotəkeikei mautol.†† Itəmah nəkotəkeikei motolkeikei itəmah min.‡‡ Iəu iəmolkeikei itəmah, kəni itəmah nəkotəkeikei motolkeikei itəmah min təhmen əmə lanəha.¶¶ ³⁵ Kəni nəmə nəkolkeikei lanu itəmah min, kəni nətəmiimi rəfin okotəhrun məmə itəmah rəhak min nətəmiimi.”§§

Iesu təməni pətiġəm məmə Pitə otəpanəni məmə in təruru Iesu

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Kəni Saimon Pitə tətəpuəh ohni məmə, “?Iərməniġ, ik onəkuvən iə?”

§§13:27 Setən — Afin-to e tiksinəri.

*13:27 Luk 22:3

†13:29 Jon 12:5-6

‡13:30 Tinapinəpu mətəu-inu lapin, mətəu tinapinəpu min e niki nətəmiimi. E Luk 22:53, Iesu təməni kəm pris asoli min, mine nətəmi asoli rəha soldia min, mine nətəmi asoli rəha nətəm Isrel məmə, “Mətəu rəueiu əha, in nian əhruahru rəhatəmah, kəni nəsanəniən rəha napinəpuin in tətərməniġ.”

¶13:31 Jon 12:23

§13:32 Jon 17:1-5

**13:33 Jon 7:33-34

††13:34 Jon 15:12; 1Jon 2:7-11; 3:11

‡‡13:34 Lev 19:18; 1Təs 4:9; 1Pitə 1:22

¶¶13:34 Efəs 5:1-2; 1Jon 4:10-11

§§13:35 1Jon 3:14; 4:20

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “İkin əha iəu iatuvən ikin, ik nəkəruru nıtəu = paian iəu rəueiu, mətəu uərisig ko, onəpanuva.”*

³⁷ Kəni Pitə tətapuəh ohni məmə, “?İərməniğ, oiəsītəu-pəniən ik u rəueiu o nak? İəu, nikiğ tagiən əmə məmə iəkimis ohnik.”

³⁸ Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “?Ik nəkəmə nikim tagiən əmə məmə onəkimis ohniəu? Nipəhrriənən agin u iətəni kəm ik məmə, məniğ otəsəkəkə əhanəhiən, kəni ik onəkəni mau kisil məmə nəkəruru iəu.”†

Iesu in suaru o nuvəniən o Tatə Uhgın

14 Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Nikitəmah təsahməiən. İtəmah nəkotəkeikei motəhatətə e Uhgın,‡ kəni motəhatətə min lak. ²E nimə rəha Tatə rəhak, nəuan tepət əha ikin. Nəghatiən u in nipəhrriənən. Nəmə təsolian lanəha, ko inəni = pənə rəkis kəm təmah. Rəueiu əha, iəu iatuvən, iəkol əpenə-penə rəhatəmah.¶ ³Kəni mətəu-inu iəkuvən mol əpenə-penə o təmah, kəni iəu oiəpanitəlig = pa min mos itəmah nəkəhuva motatig kitah min iəu,§ məmə itəmah onəkotatig

ikinu iətəm iəu min iətətig ikin.** ⁴İkin əha iatuvən ikin, itəmah ninotəhrun rəkis suaru rəhan.”

⁵Mətəu Toməs təni = pən kəm in məmə, “İərməniğ, itimah iəkotəruru ikin ko natuvən ikin. ?İəkotəhro lanu lan motəhrun suaru tatuvən ikin əha?”

⁶Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “İəu u,†† Suaru ohni.‡‡ Kəni iəu u, Nəukəti Nipəhrriənən,¶¶ kəni iəu u, Nəukəti Nəmiəgəhiən.§§ İətəmiimi kəti ko təsuvəniən o rəhak Tatə nəmə iəu iəsosian in muvən.* ⁷Nəmə nəmotəhrun iəu, kəni nəmotəhrun min rəhak Tatə.† Kəni tol lanəha, tətəuəin rəueiu, ninotəhrun rəkis in, kəni minoteruh.”

⁸Kəni Filip təni = pən kəm in məmə, “İərməniğ, əui, əgətun-to Tatə Uhgın e timah. Nati əmə u inu, itimah iəko-tolkeikei.”‡‡

⁹Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Filip, iəu iəmatig təfəməh kitah min itəmah. Mətəu ik nəkəruru əhanəh iəu. İətəmiimi iətəm tateruh iəu, in tateruh Tatə Uhgın.¶ Təhro ik nətəni məmə, ‘Əui, əgətun Tatə Uhgın kəm timah?’§

¹⁰?Ik nəşəhatətəiən məmə iətətig e Tatə Uhgın, konu Tatə Uhgın tətətig lak?*** Nəghatiən min u iəkatəni kəm təmah,

* 13:36 Jon 14:2

† 13:38 Jon 18:27

‡ 14:1 Sam 4:5

¶ 14:2 Hip 11:16

§ 14:3 1Təs 4:16-17; 2Kor 5:8; Fil 1:23

** 14:3 Jon 12:26

†† 14:6 Jon 6:35

‡‡ 14:6 Jon 10:9; Hip 10:20

¶¶ 14:6 Jon 1:14

§§ 14:6 Jon 1:4

* 14:6 Uək 4:12

† 14:7 Jon 1:18; 1Jon 2:23

‡ 14:8 Eks 33:18

¶ 14:9 Aes 9:6; Jon 1:14; 12:45; 2Kor 4:4; Fil 2:6; Kol 1:15; Hip 1:3

§ 14:9 Jon 1:18; 10:30; 12:44-45; 13:20

** 14:10 Jon 14:20; 10:38; 17:21

səniəmə rəhak əmə. Tatə Uhgın u, nian rəfin, tətətig lak, inu in tatol rəhan min u uək. ¹¹ Itəmah onəkotəkeikei motəhatətə lak nian iəu iətəni məmə iətətig e Tatə Uhgın, konu Tatə Uhgın tətətig lak. Mətəu nəmə kəpə, təuvir məmə nəkotəhatətə lak o nəfigəmiən rəha uək asoli min iətəm iəmatol.^{††} ¹² Nipəhriəniən agin u iətəni kəm təmah məmə, iətəmi iətəm tətəhatətə lak, in otol nolien uək min u iətəm iəu iəmatol.^{‡‡} Əuəh, in otol nolien uək təri təhmin min tapirəkis uək min u iətəm iəu iəmol, mətəu-inko iəu oiəkətvən o Tatə Uhgın. ¹³ Iəu Nətin, kəni nəmə nəkoteasiə e nati kəti e nərgək, nati əpnəpin nəmə nəkoteasiə e nati nak, iəu iəpanol,^{¶¶} məmə uək u rəha Nətin otəfəri nərgi Tatə Uhgın. ¹⁴ Kəni nəmə onəkoteasiə e nati kəti ohniəu, e nərgək, kəni iəu iəkol.”

Iesu təməni məmə Narmin Rəha Uhgın otuva

¹⁵ Kəni Iesu təməghati əhanəh matuvən, mətəni məmə, “Nəmə itəmah nəkotolkeikei iəu, konu itəmah onəkotol nəghatiən rəhak.^{§§} ¹⁶ Kəni iəu, oiəkeasiə e Tatə Uhgın məmə in otahli = pa Iasiru* kəti min o təmah. Kəni in otətətig itulin itəmah min. ¹⁷ Suah u inu, in Narmin rəha Nipəhriəniən.[†] Nətəmi rəha nəhue niftəni u, ko kəsotosiən in e nik-

ilah,[‡] mətəu-inu ilah kəsoteruhien in, motəruu in. Mətəu itəmah, nəkotəhrun in, mətəu-inko in tətətig itəmah min. Kəni in otəpanatig e nikitəmah.

¹⁸ “Nian iəu iəkiet e təmah, ko iəsəpəhiən itəmah nəkotatig pisin əmə, təhmen e iətəm kəmimis-ərin. Iəu iəpanitəlig = pa min o təmah. ¹⁹ Otəsuvəhiən, nətəmi rəha nəhue niftəni u ilah okəsoteruhien iəu. Mətəu itəmah onəpanoteruh iəu.[¶] Kəni mətəu-inu iəu iəpanəmiəgəh, itəmah min onəpanotəmiəgəh.[§] ²⁰ E nian rəha natimnati min u, kəni itəmah onəkotəhrun məmə iətətig e rəhak Tatə.^{**} Kəni itəmah nəkotatig lak, konu iəu iətətig e təmah.

²¹ “Iətəmi iətəm təmos vivi nəghatiən rəhak, kəni matol, iətəmi u inu in tolkeikei iəu. Kəni iətəmi iətəm tolkeikei iəu, rəhak Tatə in otolkeikei min in.^{††} Kəni iəu min oiəkolkeikei in. Kəni iəu oiəkol əpu iəu kəm in, məmə in otəhrun vivi iəu.”

²² Kəni Jutəs u, (səniəmə Jutəs Iskar-iot, mətəu iahunin kəti u in iətəmi kəti min rəha Iesu), in təmətapuəh ohni məmə, “?Iərməniğ, ik onəkəhro lanu kəni mol əpu ik kəm timah əmə, mətəu onəsol əpu iən ik kəm nətəmi rəha nəhue niftəni?”^{‡‡}

²³ Mətəu Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Iətəmi iətəm tolkeikei iəu,

^{††}14:11 Jon 5:36; 10:38

^{‡‡}14:12 Luk 10:17

^{¶¶}14:13 Mat 7:7

^{§§}14:15 Dut 11:13; Jon 13:34; 1Jon 2:3-5,24; 5:3; 2Jon 6

*14:16 Jon 14:26; 15:26; 16:7

†14:17 Jon 15:26; 16:13; 1Jon 4:6; 5:6

‡14:17 1Kor 2:14

¶14:19 Jon 16:16

§14:19 Jon 6:57

**14:20 Jon 10:38; 17:21

††14:21 Jon 16:27; 1Jon 2:5

‡‡14:22 Uək 10:41

in otatol năuiak, kăni răhak Tatə in otolkeikei in. Konu iəu mine răhak Tatə, itimlau oiăkiəuva mătuatig itimahal min. Kăni itimlau iəkuol imatimlau əha ikin.^{¶¶} ²⁴Iətəmiimi iətəm təsolkeikeiən iəu, in təsoliən năuiak. Nəghatiən min u iətəm nəmotətəu iəmatəni, iəməsəni aruiən ilah. Mətəu iəmos ilah o răhak Tatə iətəm in təmahli = pa iəu iəkuva.^{§§}

²⁵“Iəu iətəni pətigəm nəghatiən min u kəm təmah nian iətətig əhanəh ki-tah min itəmah. ²⁶Mətəu Narmin Rəha Uhgîn u, in Iasiru, iətəm Tatə Uhgîn otahli = pa e nərgək, in otəgətun itəmah e natimnati min rəfin. Kăni in otol itəmah məmə nikitəmah otətəhti natimnati min u iətəm iətəni kəm təmah, mə-sotaluian lan.*

²⁷“Rəueiu əha tinuəkir məmə iəu oiəkəpəh itəmah. Iəu iətələhu nəməlinuian răhak tətətig o təmah.[†] Konu nəməlinuian u, iətəm iəkəfinə, təsəhmenian e nəməlinuian iətəm nəhue niftəni u tətəfinə. Itəmah, nikitəmah təsahməian kăni məsotəginian.

²⁸“Itəmah ninotətəu rəkis răhak nəghatiən, iəməni = pinə kəm təmah məmə, ‘Iəu oiəpanəpəh itəmah, mətəu uərisig, oiəpanitəlig = pa min o təmah.’ Nəmə nəkotolkeikei pəhriən iəu, kăni nikitəmah otəginən əmə məmə

nəkoteruh iəu iətuvən o răhak Tatə, mətəu-inu in ilis tapirəkis iəu. ²⁹Iəu iətəni pətigəm rəkis əmə natimnati min u kəm təmah u rəueiu, nian ilah kəsotol əhanəhian, məmə nian ilah kinəhuva mautol nipəhriənian lan, kăni itəmah onəkotəhatətə lak. ³⁰Rəueiu əha, ko iəsəghatiən tətəməh min kəm təmah, mətəu-inu Setən u iərməniğ rəha nəhue niftəni u,[‡] in tinuva. In təsosian nəsənəniən məmə otol win lak.[¶] ³¹Mətəu iəu iətol əhruahru əmə năuia Tatə Uhgîn məmə nətəmiimi rəha nəhue niftəni okotəhrun məmə iəu iəkolkeikei in.[§]

“Intələh, pəh kotəhtul motəgin u ikinu, mautəhuvən.”

Iesu in təhmen e nəukəti nigî pəhriən

15 Kăni Iesu təni məmə, “Iəu u,^{**} iəu iəkəhmen e nəukəti nigî pəhriən. Kăni răhak Tatə in təhmen e iətəmiimi iətəm tətətəhlin nigî u.^{††} ²Nəhlmi nigî min rəfin iətəm kəsotəuəian, in tətətəi rəkis ilah, kăni nəhlmi nigî rəfin u iətəm kautəuə, in tətəfəl vivi ilah,^{‡‡} məmə ilah okotəuə e nəualah tətət.^{¶¶} ³Itəmah nəkotəhmen e nəhlmi nigî u. Kăni iəu inafəl vivi rəkis itəmah e nəghatiən min iətəm iəməni = pinə kəm təmah.^{§§} ⁴Otəhtul = pa lak,^{*} kăni

^{¶¶}14:23 Esik 37:27-28; Sek 2:10; Efəs 3:17; 1Jon 4:12,16; Nəh 21:3

^{§§}14:24 Jon 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50

*14:26 Jon 15:26; 16:7,13; 1Jon 2:27

[†]14:27 Aes 9:6-7; Luk 2:14; 24:36; Jon 16:33; Rom 5:1; Fil 4:7

^{‡‡}14:30 Jon 12:31

^{¶¶}14:30 Otəsuvəhian kăni nəmə təhro nətəmiimi rəha Iesu nikilah otəhti məmə Setən tatol win. Mətəu Iesu təməni nəghatiən u məmə otləfəri nətəligian rəhalah məmə nipəhriənian, nətəligian rəha Uhgîn tinātuva.

^{§§}14:31 Jon 10:18; 12:49

**15:1 Jon 6:35

^{††}15:1 Aes 5:1-7

^{‡‡}15:2 Hip 12:5-11

^{¶¶}15:2 Mat 7:20; Kəl 5:22-23; Efəs 5:8-9; Fil 1:11

^{§§}15:3 Jon 1:29; 13:10; Efəs 5:26

*15:4 Jon 6:56

iaü oiäkəhtul = pinə e təmah. Nəhlmi nigī otəsəuəiən nəmə in təsəhtul-pəniən e nəukətīn. Təhmen əmə, itəmah ko nəmiəgəhiən rəhatəmah təsəuəiən e nəuan nəmə nəsotəhtul = paian lak.†

⁵“Iəu u, iəu nəukətī nigī. Kəni itəmah nəhlmi nigī min, nəhlmi nigī min iətəm tatilpin = pa vivi lak, mautəhtul = pa. Nəmiəgəhiən rəha iətəmimi iətəm tətəhtul = pa lak kəni iətəhtul = pən lan, in otəuə e nəuan tēpət. Mətəu itəmah u, nəmə nəsotəhtul = paian lak, ko nəsotolien nati kəti.‡ ⁶Nəmə iətəmimi təsəhtul = paian lak, in təhmen e nəhlmi nigī kəti, iətəm kinəraki lan kəni tinimətu rəkis. Nəhlmi nigī min tol lanəha, kəhrun nəmki-pəniən e nigəm, kuvan əhtuv.¶ ⁷Nəmə itəmah nəkotəhtul = pa lak, kəni nəghatiən rəhak nəmotətəu rəkis tətətig e nikitəmah, nati nak itəmah nəkotolkeikei, nəkotəhrun neasiəiən lan. Kəni Uhgīn otol kəm təmah.§ ⁸Nian nəmiəgəhiən rəhatəmah otəuə e nəuan tēpət,** nati əha in tətəfəri nərgi rəhak Tatə, kəni e nolien u, tətəgətu n məmə itəmah rəhak min nətəmimi.††

⁹“Tatə Uhgīn in tolkeikei pik iəu. Təhmen əmə, iəu iəkolkeikei itəmah lanəha. Otəhtul e rəhak nolkeikeiən. ¹⁰Nəmə itəmah nautol rəhak nəghatiən,‡‡ kəni onəkotəhtul = pa e rəhak nolkeikeiən, təhmen əhruahru əmə məmə inu iəu iə-

mol nəghatiən min rəha Tatə Uhgīn, kəni iətəhtul = pən e rəhan nolkeikeiən. ¹¹Iəu iəmətəni pətīgəm nəghatiən min u kəm təmah, məmə nikitəmah otətəgiən, təhmen əmə məmə iəu nikik tətəgiən. Konu nikitəmah otəgiən magiən məriauəh.¶¶

¹²“Itəmah nəkotəkeikei mautol nəghatiən u rəhak. Tətəni məmə itəmah onəkotolkeikei itəmah min, təhmen əmə məmə iəu iəkolkeikei itəmah lanəha.§§ ¹³Iətəmi kəti tikə iətəm tolkeikei pik in kəti tapirəkis iətəmimi u iətəm tətəgəhan e rəhan nəmiəgəhiən məmə otosmiəgəh in min nəuvein.* ¹⁴Kəni nəmə itəmah nəkotol natimnati min u iətəni kəm təmah, tətəgətu n məmə itəmah ko, iəu min nəuvein.

¹⁵“Iəu oiəsauin minien e təmah məmə noluək min rəhak, mətəu-inu iətəm tatol uək, in təruru natimnati min iətəm rəhan iətəmi asoli tatol. Mətəu rəueiu əha, iəu iəkauin e təmah, məmə iəu min nəuvein, mətəu-inu natimnati min rəfin u iətəm iəmətəu o rəhak Tatə, inəni pətīgəm rəkis kəm təmah.† ¹⁶Itəmah nəməsotitəpiniən iəu, mətəu iəu iəmitəpin itəmah.‡ Kəni iəu iəmələhu = pən itəmah məmə itəmah onəkəhuvən motol uək, kəni uək rəhatəmah otəuə e nəuan.¶ Kəni nəuan u, in otətətig. Tol lanəha, kəni nəmə nəkoteasiə e natimnati min kəm Tatə Uhgīn e nərgək, kəni in otəfinə kəm

†15:4 Afin-to e futnot əpəha Jon 6:56.

‡15:5 Fil 4:13

¶15:6 Mat 3:10

§15:7 Mat 7:7

**15:8 Kəl 5:22-23

††15:8 Jon 8:31

‡‡15:10 Jon 14:15

¶¶15:11 1Jon 1:4

§§15:12 Jon 13:34

*15:13 Jon 10:11; Rom 5:7,8; 1Jon 3:16

†15:15 Jon 8:26

‡15:16 Jon 13:18

¶15:16 Jon 15:5

təmah. ¹⁷Iətəfīnə nəghatiən kəti kəm təmah in tol lanu. Itəmah onəkotəkeikei motolkeikei itəmah min.”[§]

Nətəmimi rəha nəhue niftəni, ilah kautəməki e nətəmimi rəha Iesu

¹⁸Kəni Iesu təni = pən məmə, “Okəmə nətəmimi rəha nəhue niftəni u kautəməki e təmah, nikitəmah otəkeikei məhti məmə aupən, ilah kəmotəməki lak lanəha.”^{**} ¹⁹Okəmə itəmah nətəmimi rəha nəhue niftəni u, kəni nətəmimi rəha nəhue niftəni okotolkeikei itəmah, mətəu-inu rəhalah u itəmah. Mətəu səniəmə itəmah nətəmimi rəha nəhue niftəni u. Iəu iəmitəpin rəkis itəmah, kəni mos rəkis itəmah o nəhue niftəni. Kəni o nati u inu, nətəmimi rəha nəhue niftəni, kautəməki e təmah.^{††} ²⁰Nikitəmah otəkeikei mətəhti nəghatiən u iəməni = pinə rəkis kəm təmah məmə, ‘Ioluək əmə kəti, təsapirəkisiən rəhan iətəmi asoli.”^{‡‡} Kəni mətəu-inu nətəmi rəha nəhue niftəni u, ilah kautol tərəh agin ohniəu, kəni tol lanəha, ilah okotol noliən kətiəh əmə e təmah.^{¶¶} Nəmə ilah kəmotol rəhak nəghatiən, kəni ilah okotol rəhatəmah nəghatiən. Mətəu ilah kəməsotol aginiən rəhak nəghatiən min. ²¹Ilah

okotol natimnati min lanəha, mətəu-inu itəmah rəhak min nətəmimi.^{§§} Ilah okotol lanəha, mətəu-inu ilah kotəruu Uhgīn iətəm təmahli = pa iəu.*

²²“Təmuva kəni məghati kəm lah. Tol lanəha nəua nəghatiən u, ilah kəmoteruh əsas rəhalah noliən tərəh min. Mətəu kəmotəuhlin matəlgiləh ohniəu motəpəh rəhak nəghatiən. Kəni rəueiəu, ko kəsotəniən məmə rəhalah noliən tərəh tikə.^{†‡} ²³Iətəmimi iətəm tətəməki lak, in tətəməki min e rəhak Tatə. ²⁴Iəmuva mol uək min u e nəhmtilah iətəm ko iətəpisiən kəti təməsoliən. Tol lanəha, ilah kəmotəhrun məmə pəh u iəu. Kəni nati əpnəpin kəmotəhrun iəu, mətəu kəutəməki lak, kəni tol lanəha məmə kəutəməki min e rəhak Tatə. Kəni rəueiəu, ko kəsotəniən məmə rəhalah noliən tərəh tikə.[¶] ²⁵Mətəu natimnati min əha otəkeikei mol lanəha, kəni mol məmə nəghatiən u otuva pəhriən iətəm nətəmimi aupən kəmotətəi rəkis e nauəuə rəha Lou. Rəhalah u Lou iətəm kotolkeikei pik tətəghati e lah mətəni məmə, ‘Iəu iəsoliən nati kəti e lah, mətəu ilah kotəməki agin lak, mautol timətəi kəm iəu.”[§]

²⁶“Mətəu nian Iəsiru otuva, in otəni pətigəm iəu. Narmin rəha Nipəhriən

§15:17 Jon 15:12

**15:18 Aes 66:5; 1Jon 3:13

††15:19 Jon 13:16; 17:14

‡‡15:20 Jon 13:16

¶¶15:20 2Tim 3:12

§§15:21 Aes 66:5; Mat 5:10-12; 10:22; Luk 6:22-23; Uək 5:41; 1Pitə 4:14; Nəh 2:3

*15:21 Jon 16:1-3

†15:22 Iesu tinuva kəni mol əpu rəhalah noliən tərəh, kəni mol suaru o nitisiən ilah e təfagə tərəh. Mətəu nətəmimi rəha nəhue niftəni kəutəməki məmə inko Iesu tatol əpu noliən tərəh min rəhalah. Tol lanəha, ilah kotəpəh in kəni mautəhtəu = pən napinəpuiən mapirəkis nəhəghəgiən, kəni nati u in təfagə tərəh asoli. (Jon 3:19-21; 9:39-41)

‡15:22 Jon 9:41; Rom 1:20; 2:1; Luk 11:31-32

¶15:24 Jon 5:36; Mat 11:20-24

§15:25 Sam 35:19; 69:4

u, tatsipən e Tatə Uhgīn.** Iəu iəkahli = pa in tuva o təmah. ²⁷ Konu itəmah min, onəkotəkeikei motəhtul pətīgəm motəni iəu,†† mətəu-inu itəmah nautatīg kitah min iəu e nətuəuinian e uək rəhak muva mətəuarus = pa u rəueiu.

16 Iəu inətəni pətīgəm natimnati min u kəm təmah məmə nə-sotəhlmanian e rəhatəmah nəhatətəian. ² Ilah okəpanotəhgi pətīgəm itəmah e nimə min rəha nuhapuminian rəhalah;‡‡ kəni nīpəhrīanin agin, nian əha ikin tətuvə iətəm nətəmimi okotohamu itəmah, kəni nikilah təhti məmə ilah kautol uək təuvir kəti rəha Uhgīn.¶¶ ³ Ilah okotol natimnati min u, mətəu-inu ilah kotəruru pəhrīan Tatə Uhgīn, kəni motəruru pəhrīan min iəu. §§ ⁴ Mətəu iəu iəkaupən məni pətīgəm natimnati min u kəm təmah. Kəni nian ilah kinotətuəuin minautol e təmah, kəni nīkitəmah otəhti məmə iəu iəməni rəkis natimnati min u kəm təmah.”

Uək min iətəm

Narmin Rəha Uhgīn otəpanol

Kəni Iesu təghati əhanəh matuvən, mətəni məmə, “Iəu iəməsəni pətīgəmian natimnati min u kəm təmah aupən, mətəu-inu iəmətətīg kitah min itəmah. ⁵ Mətəu rəueiu iəkītəlig = pən min o rəhak Tatə iətəm təmahli = pa iəu, mətəu itəmah kəti təsətapuəihən ohniəu məmə,

‘Ik onəkuvən iə?’ ⁶ Mətəu rəueiu, tol lanu lan məmə iəməni natimnati min u kəm təmah, kəni nīkitəmah təmahmə. ⁷ Mətəu iəu iətəni pəhrīan kəm təmah məmə, otəuvir pik o təmah məmə iəu iəkagim rəkis e təmah. Mətəu-inu nəmə iəsagim rəkisian e təmah, kəni ko Iasiru* təsuvaian matīg itəmah min. Mətəu nəmə iəu iəkagim muvən, kəni iəu iəkahli = pa in tuva matīg o təmah.† ⁸ Kəni nian in otuva, kəni otəgətun nətəmimi rəha nəhue niftəni məmə ilah nol təfagə tərāh, kəni nətəligian rəhalah təsəhmenian o noliən iətəm təhrū-ahru e nəhmti Uhgīn, kəni nətəligian rəhalah təsəhmenian o nakilian noliən rəha nətəmimi. ⁹ Narmin u otəgətun ilah məmə ilah nol təfagə tərāh,‡ mətəu-inu kəsotəhatətəian lak. ¹⁰ Narmin u otəgətun ilah məmə nətəligian rəhalah in təsəhmenian o rəhalah nəhrū-ahruian e nəhmti Uhgīn,¶ mətəu-inu iəu iəkītəlig = pən min o rəhak Tatə, kəni itəmah onəsoteruhian iəu. ¹¹ Narmin u otəgətun ilah məmə nətəligian rəhalah in təsəhmenian o nakilian noliən rəha nətəmimi, mətəu-inu Uhgīn in tinakil rəkis iərməniḡ rəha nəhue niftəni u, Setən. §

¹² “Iəu iatos əhanəh natimnati tepət min məmə iəpanəni kəm təmah. Mətəu rəueiu əha, ko nəsotos rəfinian ilah. Tiəkis pik o təmah.”** ¹³ Mətəu nian Nar-

** 15:26 Jon 14:26

†† 15:27 Luk 24:48; Jon 21:24; 1Jon 1:2; 4:14

‡‡ 16:2 Jon 9:22; 12:42

¶¶ 16:2 Uək 26:9-10

§§ 16:3 Jon 15:21; 1Jon 3:1

* 16:7 Jon 14:16

† 16:7 Jon 7:39

‡ 16:9 Jon 15:22

¶ 16:10 Aes 64:5; Mat 5:20; Rom 1:17; 3:21,22; 10:3; Fil 3:6-9; Tait 3:5; 1Pitə 3:18

§ 16:11 Jon 12:31

** 16:12 Mak 4:33

min rəha Nipəhrionian otuva,^{††} in otit itəmah, mol məmə itəmah nəkotəhrun nipəhrionian min rəfin. In ko təsəni aruiən rəhan əmə nəghatien. In otəni pətigəm əmə natimnati min u in tətətəu o Tatə Uhgīn. Kəni in otəni = pinə min kəm təmah natimnati min u nian kəti okəpanəhuva. ¹⁴In otətəu nəghatien pəhriən ohniəu kəni mətəni pətigəm kəm təmah. E nolien u, in otəfəri iəu. ¹⁵Natimnati min rəfin rəha Tatə Uhgīn, in rəhak^{‡‡} Tol lanəha, kəni iəu iətəni məmə, Narmin u, in otətəu nəghatien pəhriən ohniəu kəni matol əpu nipətin kəm təmah.”

Otəsu-vəhian koteruh Iesu

¹⁶Kəni Iesu təni = pən məmə, “Otəsu-vəhian onəsoteruhian iəu, mətəu uərisig ko, təsu-vəhian, kəni onəmanoteruh min iəu.”^{¶¶}

¹⁷Kəni nətəmimi min nəuvein rəhan, ilah kəutətapuəh-ətapuəh kəm lah min məmə, “?Nəghatien u, nipətin nak? In tətəni kəm tah məmə, ‘Otəsu-vəhian onəsoteruhian iəu, mətəu uərisig, otəsu-vəhian, nəmanoteruh min iəu.’ Kəni in təni məmə, ‘Mətəu-inu iəu iatuvən o Tatə Uhgīn.’ ¹⁸Nəghatien u, ‘otəsu-vəhian’ nipətin nak? Kitah kotəruru nəghatien min əha in tətəni.”

¹⁹Kəni Iesu tinəhrun rəkis məmə ilah kotolkeikei məmə okotətapuəh o nati kəti ohni, kəni təni = pən kəm lah məmə, “?Təhro? Iəu iəməni məmə, ‘Otəsu-vəhian itəmah nəsoteruhian iəu. Mətəu uərisig, təsu-vəhian

onəmanoteruh min iəu.’ ?Kəni rəueiu nəutətapuəh o təmah min o nipəti nəghatien u? ²⁰Nipəhrionian agin u iətəni məmə, itəmah nikitəmah otahmə, itəmah onəkotasək pik,^{§§} mətəu nətəmimi rəha nəhue niftəni, nikilah otagiən. Itəmah onəkotətəu tərəh pik agin, mətəu nahməian rəhatəmah otəuhlin = pa e nagianian.* ²¹Nian nəmə tinuəkir məmə pətan kəti otemək, kəni in otətəu tərəh, mətəu-inu tinol nian rəhan məmə otətəu nahməian əha. Mətəu uərisig, nəmə nətīn tinair rəkis, kəni in nikin təsəhti minian nahməian əha. In nikin tətagiən pik mətəu-inu nətīn tinair = pa e nəhue niftəni. ²²Kəni təhmen əmə, rəueiu əha itəmah nautətəu tərəh. Mətəu uərisig, konu iəu iəkeruh min itəmah. Konu nikitəmah otagiən pik, ko iətəmimi kəti təsol minian itəmah nikitəmah tahmə min. ²³O nian əha, itəmah onəsotətapuəh minian o nati kəti ohniəu. Nipəhrionian agin u iətəni kəm təmah məmə, nəmə itəmah nəkotətapuəh e nati kəti o Tatə Uhgīn e nərgək, kəni in otəfinə kəm təmah.[†] ²⁴Mətəuarus = pa u rəueiu, itəmah nəsotətapuəh əhanəhian e nati kəti e nərgək. Otətapuəh lan e nərgək, kəni onəkotos, məmə nikitəmah otagiən məri məriəuəh.”^{‡‡}

Iesu təmehpahu rəkis e natimnati min rəha nəhue niftəni

²⁵Kəni Iesu tətəghati əhanəh matuvən mətəni məmə, “Iəu iətəni = pinə natimnati min u e nəghatien əuhlin, mətəni

^{††}16:13 Jon 14:17

^{‡‡}16:15 Jon 17:10

^{¶¶}16:16 Jon 14:18

^{§§}16:20 Mak 16:10

* 16:20 Jon 20:20

[†]16:23 Mat 7:7

^{‡‡}16:24 Jon 15:7-8

kəm təmah.[¶] Mətəu nian əha ikin tətuvə, iətəm iəu iəsəni minian nəghatiən əuhlin lan, mətəu oiəkanus = pīnə rəhak Tatə kəm təmah e nolian kəti məmə itəmah onəkotəhrun vivi in lan. ²⁶E nian əha, itəmah onəkoteasiə e natimnati kəm rəhak Tatə e nərgək, mətəu iəu iəsəniən məmə iəu iəkuvən e nərgitəmah measiə e natimnati ohni[§] ²⁷mətəu-inu Tatə Uhgīn, in əmə tolkeikei pik itəmah. In tolkeikei itəmah mətəu-inu itəmah nəko-tolkeikei iəu, kəni itəmah nəmotəhatətə məmə iəu iəmsipən lan. ²⁸Iəu iəmsipən e Tatə Uhgīn, muva e nəhue niftəni u. Konu rəueiu otəsuvəhiən kəni iəkəpəh min nəhue niftəni u, mitəlig = pən min o Tatə Uhgīn.”

²⁹Kəni nətəmimi min rəhan kəutəni məmə, “In konu! !Rəueiu əha ik nəsəghati əuhlin minian! Ik nətəni əhruahru əmə kəm timah. ³⁰Rəueiu əha inotəhrun məmə ik nəkəhrun natimnati rəfin agin, kəni nati əpnəpin nəmə iətəmi kəti təsətapuəh əhanəhiən nati kəti ohnik, mətəu ik nəkəhrun nuhalpinian nəghatiən min rəfin iətəm kəsətapuəh əhanəhiən lan. Kəni nati u, tol kəni itimah iəkotəhrun məmə ik nəmsipən e Uhgīn.”

³¹Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “?Nipəhriənian, itəmah ninotəni

nipəhriənian lak u rəueiu?*** ³²Itəmah otətəlig-to lan, nian əha ikin tətuvə, nipəhriənian məmə nian əha tīniet pətīgəm = pa rəkis, iətəm nətəmimi okotəgəu rəkis itəmah, nəkotaiu atiti, məhuvən imatəmah min ikin, motəpəh iəu, iəu pisin əmə.^{††} Mətəu ko iəu iəsən pisin əməiən, mətəu-inu nian rəfin rəhak Tatə tətətig itimlau min.^{‡‡}

³³“Iəu iəməni pətīgəm rəkis natimnati min u kəm təmah, məmə otol nəməlinuian otətig e nikitəmah mətəu-inu nəutatig lak.“^{¶¶} E nəhue niftəni u, nəhməiən otepət o təmah,^{§§} mətəu sotəginian, motəhtul məha-məha,* mətəu-inu inəhpahu rəkis nəsanəniən rəha nəhue niftəni.”[†]

Iesu təməfaki aru ohni

17 Nian Iesu təməghati rəkis, kəni məsal-pəri ilis e neai, kəni mətə-faki mətəni məmə,

“Tatə, rəhak nian tinuva rəkis. Iəu iəkolkeikei məmə ik onəkəfəri nərgi Nətim, məmə in min otəmanəfəri nərgəm,[‡] ²mətəu-inu ik nəməfən nəsanəniən mine nepətiən kəm in, məmə in otərməniğ e nətəmimi rəfin,[¶] kəni məhrun min nəfəniən nəmiəğəhiən itulin kəm lah min u, nətəm ik nəməfən min ilah kəm in. ³Kəni nəmiəğəhiən

[¶]16:25 Mat 13:34; Mak 4:33,34; Jon 10:6

[§]16:26 Kitah kotəhrun nuvaiən o Uhgīn e nəfakiən, təhmen əmə e kəlkələh min kautəhuvən o rəhalah min tatə nətəm kotolkeikei ilah. Iesu tətəfaki o nati kətiəh əmə, inu, məmə Uhgīn oteruh itah məmə kotəhruahru e nəhmtin (Rom 8:34; Hip 7:24-25; 1Jon 2:1-2). Kəni tol lanəha, kitah kotəhrun nuvəniən moteasiə e natimnati o Uhgīn.

^{**}16:31 Jon 4:23

^{††}16:32 Sek 13:7; Mat 26:56; Mak 14:27

^{‡‡}16:32 Jon 8:29

^{¶¶}16:33 Jon 14:27

^{§§}16:33 Jon 15:18-21

^{*}16:33 Mak 13:9

[†]16:33 Rom 8:37; 1Jon 4:4; 5:4; Nəh 2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 21:7

[‡]17:1 Jon 12:23; 13:31,32

[¶]17:2 Dan 7:14; Mat 28:18; 1Kor 15:27-28

itulîn u, nipätin u mämä nätämimi okotährun ik, iätäm ik ämä u ik Uhgîn pährîän,[§] këni motährun min Iesu Kristo u, ik nämahli = pa.^{**} ⁴Iäu iämäfäri nergäm e nähue niftäni u,^{††} këni inol räfin uäk iätäm ik nämäfa käm iäu mämä iäkol.^{‡‡} ⁵Tatä, räueiu äha, tinol nian rëham mämä onäkos iäu iäkuvnä mätätig kilau min ik. Əfäri iäu mäfa nepätän əhagəhag käm iäu, təhmen ämä mämä inu, iämos aupən kilau min ik e nian niftäni u təmatikə əhanəh.^{¶¶}

Iesu tämäfäki o rəhan min

⁶“Nätämimi min u nätäm ik namos räkis ilah o nähue niftäni mäfa ilah käm iäu, iäu iəmatol əpu nergäm käm lah, mämä ilah okotährun ik.^{§§} Aupən, ilah rəham min nätämimi, mätəu räueiu ik nämäfa ilah e nählmək, mämä ilah rəhak min nätämimi. Ilah kəmautohtəu = pən rəham nəghatän, ⁷kəni räueiu äha, ilah kotährun mämä, natimnati min u ik nämäfa käm iäu, ilah kautsipən ämä ohnik. ⁸Ilah kotährun natimnati min u, mätəu-inu ik nämäni = pa räkis nəghatän käm iäu, këni iäu iämäni = pən käm lah, këni ilah kautos e nikilah. Kəni ilah motährun mämä nipəhrîänön agin mämä iäu iämsipinə lam, këni mätəhatətə lak mämä ik nämahli = pa iäu.

⁹“Iäu iätəfäki o lah min u. Iäu iəsəfäkän o nätämimi rəha nähue niftäni,

iätəfäki ämä o nätämimi min u nätäm ik nämäfa ilah käm iäu, mätəu-inu ilah u rəham min. ¹⁰Nätämimi min u iatos, ilah räfin rəham, konu ilah räfin u nätäm ik natos, ilah rəhak.* Kəni nätämimi min u, ik nəmol ilah mämä nəmiəgəhiän rəhalah tətəfäri nergək.

¹¹“Räueiu äha iätuva ohnik, këni təsuvəhiän iäu iəsätigän u e nähue niftäni u. Mätəu nätämimi min u, ilah okotätig əhanəh e nähue niftäni u. Tatä, ik nəkəruahru agin. Onəkaskəlîm nätämimi min u kotätig vivi e nəsənənön rəha nergäm u ik nämäfa käm iäu, mämä ilah okotätig kätiah ämä, təhmen e lau, kilau kätiah.[†]

¹²Nian iäu iämətätig itimah min ilah, këni mätəpali təuvir[‡] o lah, e nəsənənön e nergäm ämä iätäm ik nämäfa käm iäu. Iäu iämäteh vivi ilah, iäməsairəuauian e kəti.[¶] Kätiah ämä u iätäm nəti nərəkinian, inko Uhgîn otəkeikei mahli = pən e Nigəm Asoli.[§] Konu nati äha otol lanəha, mämä otol nəghatän e Nauəuə Rəha Uhgîn otuva mol nipəhrîänön.

¹³“Räueiu äha, iätuva ohnik, mätəu iätəni nəghatän min u nian iätätig e nähue niftäni, mämä ilah min, nikilah otägän məri məriauəh, təhmen ämä mämä iäu nikik tətägän. ¹⁴Iäu iämäni pätigəm rəham nəghatän min käm lah. Kəni tol lanəha, nätämimi rəha nähue niftäni u, kəsotolkeikeian

§17:3 Jon 17:25,26

**17:3 Fil 3:8

††17:4 Jon 13:31

‡‡17:4 Jon 19:30

¶¶17:5 Jon 1:1-2; 8:58; 16:28; Fil 2:6-11

§§17:6 Jon 1:18

*17:10 Jon 16:15

†17:11 Jon 17:21-23; Sam 133:1; Jon 10:30

‡17:12 “Mätəpali təuvir,” nipätin u, iämäteh vivi mämä nati kəti təsərəkiniän, məsal vivi o lah.

¶17:12 Jon 6:39

§17:12 Inu Jutəs. Jon 6:70,71

ilah, kəutəməki e lah, ** mətəu-inu ilah səniəmə nətəmimi rəha nəhue niftəni, †† təhmen əmə məmə iəu səniəmə iətəmi rəha niftəni u.

¹⁵ “Iəu iəsətapuəhiən ohnik məmə onəkəs rəkis ilah e nəhue niftəni u. Mətəu iəkolkeikei məmə ik onəkahtipəsəg e iətəmi tərəh u Setən, məmə otəsuvaiən mərəkin ilah. Ik nəkəpali təuvir:‡‡ o lah.”¶

¹⁶ “Iəu, səniəmə iətəmimi rəha nəhue niftəni u. Kəni tol lanəha, ilah min səniəmə nətəmimi rəha nəhue niftəni. ¹⁷ Rəham nəghatiən in nipəhrriən rəfin. Onəkol rəham nəghatiən məmə in otol uək e nəmiəgəhiən rəhalah məmə ilah nətəmimi pəhriən rəham motasim motəhruahru. §§ ¹⁸ Ik nəməhli = pa iəu, iəkuva e nəhue niftəni u, * kəni təhmen əmə, iəu inətəhli pətəgəm min ilah, kautəhuvən e nəhue niftəni. † ¹⁹ Kəni iəu iətəfinə aru iəu məmə iəkəsim o nolien nəlpəkəuiən rəham, ‡ məmə iəkəsiru e nətəmimi min u, məmə ilah min okotasim motəhruahru, kəni ilah nətəmimi pəhriən rəham. ¶

Iəsu təməfaki o nətəm okəpanotəhatətə lan

²⁰ “Iəu iəsəfaki əməiən o nətəmi min u, mətəu iətəfaki min o nətəmimi min u

nətəm okəpanotəhatətə lak e nəghatiən rəha nətəmimi min u. ²¹ Tatə. Iəu iətəfaki o lah, məmə ilah rəfin okəhuva kətəiəh əmə, təhmen = pən əmə məmə inu kilau kətəiəh əmə, kəni iətəhtul = pinə lam, kəni ik nətəhtul = pa lak. Iətəfaki məmə ilah okəhuva kətəiəh əmə kitah min ik, məmə nətəmimi rəha nəhue niftəni okotəhatətə məmə ik nəməhli = pa iəu. § ²² Ik ninəfa rəkis nepətiən** kəm iəu, kəni iəu iətəfən pəti nepətiən rəhak kəm lah, məmə ilah okəhuva kətəiəh əmə təhmen əmə məmə kilau katuol kətəiəh. †† ²³ Iətəhtul = pən e nikilah, kəni ik nətəhtul = pa lak. Tol lanəha, iətəfaki məmə, ilah okəhuva kətəiəh əmə e natimnati min rəfin məmə nətəmimi min u rəha nəhue niftəni, ilah okoteruh motəhrun məmə ik nəməhli = pa iəu, kəni məmə ik nəmolkeikei rəham nətəmimi:‡‡ təhmen əmə məmə inu, ik nəmolkeikei iəu mine.

²⁴ “Tatə, ik nəməfa ilah u e nəhlmək məmə ilah rəhak min, kəni iəu iəkolkeikei məmə ilah okotəhrun nuvaiən ikin ko iətəm iəu min iəkuvən ikin, ¶¶ məmə ilah okoteruh nepətiən

** 17:14 Jon 8:23; 15:19

†† 17:14 1Pitə 2:11

‡‡ 17:15 “Onəkəpali təuvir,” nipətin u, oteh vivi məmə nati kəti təsərəkinien ilah.

¶¶ 17:15 Mat 24:24; Jon 8:44; 1Pitə 5:8

§§ 17:17 Lev 11:44-45; Jon 15:3; 1Pitə 1:16

* 17:18 Jon 3:17

† 17:18 Jon 20:21; Mat 28:18-20

‡ 17:19 Mak 14:24; Luk 22:19; Jon 6:51; 1Kor 11:24; Dut 15:19,21; Tait 2:14; Hip 9:14

¶ 17:19 Hip 10:10

§ 17:21 Jon 3:17

** 17:22 Jon 1:14

†† 17:22 Jon 14:20

‡‡ 17:23 Jon 16:27

¶¶ 17:24 Jon 12:26

əhagəhag rəhak^{§§} iətəm iəu iatos. Nepətiən əhagəhag u, ik nəməfa kəm iəu, mətəu-inu ik nəmolkəikei iəu aupən agin nian niftəni u təmatikə əhanəh.*

²⁵“Tatə, ik nəkəhruahru agin.† Nətəmimi rəha niftəni u, ilah kotəruu ik,[‡] mətəu iəu iəkəhrun ik. Kəni nətəmimi min u rəhak min, ilah kotəhrun məmə ik nəmahlī = pa iəu. ²⁶Iəu iəmol əpu ik kəm lah, məmə ilah okotəhrun vivi ik,[¶] konu iəu, oikəkəikei matol əpu ik lanəha, məmə nolkeikeiən rəham otinpi vivi nikilah,[§] kəni məmə iəu aru oikəkatig e nikilah. Nolkeikeiən u iətəghati lan, in nolkeikeiən rəham, təhmen məmə inu ik nəkolkeikei iəu lan.”**

**Tikimir min rəha Iesu
kəməhuva motaskəlīm in**

(Mat 26:47-56; Mak
14:43-50; Luk 22:47-53)

18 Nian Iesu təmaupən məfaki rəkis, kəmohiet e taun u, kəni motohapumīn = pən e nitəni = pən e nipəg ləuahtəni kəti, nərgin u, Kitron. Kəni ikin əha, kəmərfei niği olif tepət ikin.

Kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi min kəməhuvən e niki niği min əha.

²Kəni Jutəs u, iətəmimi u uərisig in otəpanegəhan e Iesu kəm rəham min tikimir, in tinəhrun rəkis ikin əha, mətəu-inu nian nəuvein, Iesu mine rəhan min nətəmimi ilah kəutuhapumīn ilah min ikin.†† ³Kəni pris asoli min mine Farəsi min kəmotahlī = pən soldia min nətəm kəutəhtul o Nimə Rəha Uhgīn kəhuva moteh Jutəs. Kəni Jutəs təmit ilah mine soldia min nəuvein rəha nətəm Rom, mit ilah məhuvən e niki niği olif əha. Ilah kəutəmki nəuanisə, mine lait min, mine natimnati rəha nəluaginien.‡‡

⁴Iesu tinəhrun rəkis məmə natimnati min u, in otuva tol lanu lan, mətəu in təmalieuək muvən o lah, kəni mətapuəh o lah məmə, “Itəmah nəutəsəl e pəh u?”

⁵Ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “Iətəm Nasərit kəti, nərgin u Iesu.” Kəni in tənī = pən kəm lah məmə, “Mə Iəu u inu.”¶¶§§ (Kəni Jutəs, suah u iətəm təmegəhan = pən e Iesu e nəhlmlāh, in tətəhtul ilah min.) ⁶Kəni nian Iesu təməni məmə, “Mə Iəu U Inu,”* ilah kə-

§§17:24 Nətəm kəutəfaki kauteh nepətiən rəha Iesu nəuветin u rəueiu, (Jon 1:14; 2Kor 3:18). Mətəu kitah kotəhrun məmə nəmə otitəlig = pa, kitah okotəhmen lan, mətəu-inu e nian əha, okoteruh əsas rəhan nepətiən əhagəhag e nəhmtitah (1Jon 3:2). Nepətiən əhagəhag rəha Iesu iətəm rəhan nətəmimi min ilah okoteruh, inu rəhan nepətiən məmə in Uhgīn, nepətiən əhagəhag əha iətəm in təmos aupən niftəni təpənatiğ.

*17:24 Jon 1:1-3; 1:14; 1Pitə 1:20

†17:25 Sam 119:137; Rom 3:26

‡17:25 Jon 15:21; 16:3

¶17:26 Jon 17:6

§17:26 E fes u, nipətīn keiu. Kətiəh, Iesu tətəfaki məmə Tatə Uhgīn otolkeikei rəhan min nətəmimi, təhmen əmə məmə in tatolkeikei Iesu. Mətəu in tətəfaki min məmə rəhan nətəmimi okotolkeikei ilah min təhmen əmə məmə Tatə Uhgīn in tatolkeikei Iesu.

**17:26 Jon 15:9; Rom 5:5

††18:2 Luk 21:37; 22:39

‡‡18:3 Uək 1:16

¶¶18:5 “Iəu u inu.” — Afin-to futnot e Jon 8:24.

§§18:5 Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 8:6,8

*18:6 “Iəu U Inu.” — Afin-to futnot e Jon 8:24.

motan e nãmtahlah mohtãlig, moteiuaiu motãmei e niftãni.[†]

⁷ Kãni Iesu tatig mãtapuãh min o lah mãmã, “?Itãmah nãutãsal e pãh konu?”

Kãni ilah kotãni mãmã, “Iãtãm Nasãrit kãti, nãrgin u Iesu.”

⁸ Kãni Iesu tãni = pãn mãmã, “In-ãni = pinã rãkis kãm tãmãh mãmã, ‘Mã Iãu u inu.’[¶] Nãmã itãmah nãutãsal lak, kãni tãuvir mãmã nãkotãpãh nãtãmimi min u, kautãhuvãn lahuãnu.”⁹ In tãmãni lanãha mãmã nãghatiãn u iãtãm in tinãni rãkis in otol nãpãhriãniãn lan. Nãghatiãn u tãmãni mãmã, “Tatã, nãtãmimi min u nãtãm nãmãlãhu = pãn ilah e nãhlmãk, ko iãsairãuãniãn e kãti.”[§]

¹⁰ Saimon Pitã tãmãtãlãs rãhan kãti nau rãha nãluãginiãn. Kãni ãmeiko, in tãmeuvi pãtigãm uãhai ãmã rãhan nau, mauãh lan mohatuv rãkis nãmatãlgi ioluãk kãti rãha pris asoli agin, nãmatãlgin maru. Nãrgi suah kãha, Malkãs.

¹¹ Mãtãu Iesu tãni = pãn kãm Pitã mãmã, “ãfãn rãham nau e nãmein. Ik onãkãkeikei mãhrun mãmã nahmãiãn u rãhak,^{**} iãtãm Tatã Uhgìn in tãmãfa kãm iãu, kãni iãu iãkãkeikei mãtãlig ãmã lan, mol.”^{††}

Ilah kãmotãlãs Iesu mãhuvãn tãhtul aupãn e nãhmti Anãs

(Mat 26:57-58; Mak 14:53-54; Luk 22:54)

¹² Kãni soldia min rãha nãtãm Rom mine iãtãmi asoli rãhalah, mine soldia min rãha nãtãm Isrel, kãmotãskãlim Iesu, kãni motãlis-ãrain nãhlmãn. ¹³ Kãni kãmotaupãn motãlãs in mãhuvãn tãhtul e nãhmti Anãs. Anãs u inu, in rãhn-iãuãniãn Kaiãfãs. Kaiãfãs u inu, in pris asoli agin e nu ãha.^{‡‡} ¹⁴ Kãni Kaiãfãs u inu, in aupãn tãmãni kãm nãtãm asoli rãha nãtãm Isrel mãmã tãuvir pik mãmã iãtãmimi kãtiãh ãmã otimis o nãtãmimi, tapirãkis mãmã nãtãmimi rãfin okohmis.^{¶¶}

Pitã tãmãni mãmã in tãruru Iesu

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Kãni Saimon Pitã mine iãtãmimi kãti min rãha Iesu, ilau kãmãiuãrisig e Iesu. Iãtãmimi u kãti min rãha Iesu, pris asoli agin in tãhrun vivi. Tol lanãha, in tãmãtãu = pãn Iesu, muvãn ãpãha imã e iat rãha nimã rãha pris asoli agin u.

[†]18:6 Nãh 1:17

[‡]18:8 “Iãu u inu.” — Afin-to futnot e Jon 8:24.

[¶]18:8 Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 18:6

[§]18:9 Jon 6:39; 10:28; 17:12

^{**}18:11 Nian Iesu tãni mãmã, “Ik onãkãkeikei mãhrun mãmã nahmãiãn u rãhak,” nãghatiãn Kris ãhruãhru tãtãni mãmã, “?Oiãkãmnim-pãn e kap u iãtãm rãhak Tatã otãfa kãm iãu?” E nãghatiãn Kris, “oiãkãmnim-pãn e kap” in nãghatiãn ãuhlin, nãpãtin u, mãmã Iesu tãtegãhan lan mãmã in otos nahmãiãn u iãtãm otuva ohni nian Uhgìn otol nãlpiniãn kãm in o noliãn tãrah min rãha nãtãmimi rãfin.

^{††}18:11 Mat 20:22

^{‡‡}18:13 E nian rãha Oltestimin, kãtãfãri pris asoli agin min kautãhtul mãtãuãrus nian ilah okohmis. Mãtãu e nian Jon tãmãtei nauãuã u lan, nãtãm Rom kãmotãuhlin nãtãligiãn ãha, motol mãmã iãtãmi tatol pris asoli agin, okãkeikei kãtãfãri nãtain, mãmã iãtãmi kãti in otãsarmãniãniãn nian tãfãmãh. E nu 6 AD, nãtãm Rom kãmotãfãri Anãs mãmã in otuva pris asoli agin, konu e nu 15 AD, kãmotosiãhu in e rãhan uãk, kãni motãfãri Kaiãfãs mãmã tãtos nãmein. Mãtãu Anãs in tãtos ãhanãh nãrmãniãniãn e nãtãligiãn rãha nãtãm Isrel, kãni nãtãm Isrel kãutãni ãhanãh mãmã in pris asoli agin.

^{¶¶}18:14 Jon 11:49-51

¹⁶Mætəu Pitə in təmatəhtul əmə e ket. Kəni iətəmiimi kəti min u rəha Iesu, iətəm pris asoli agin təhrun vivi, in təmiet muva ihluə, kəni məni = pən kəm pətan u iətəm tətəhtul o ket. Kəni in təmit Pitə mian imə. ¹⁷Kəni əmeiko, pətan mitə u iətəm tətəhtul o ket, təmafū Pitə kəni tətəpuəh ohni məmə, “?Ei, ik min u iətəmiimi rəha suah kəha?”

Mətəu Pitə təni məmə, “Kəpə, səniəmə iəu rəhan iətəmiimi.”

¹⁸Kəni e nian əha, in nian rəha nətəpuəh, kəni noluek min rəha pris asoli agin, mine soldia min, ilah kəmotahli nigəm e nəmtahli nigəm, kəni mautəhtul titəlau lan, mautətogəm. Kəni Pitə min, in təmuvən matəhtul, matətogəm e nigəm.

Pris asoli agin təməghati kəm Iesu

(*Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71*)

¹⁹Kəni pris asoli agin tətəpuəh e natimnati min o Iesu. Tətəpuəh o nətəmiimi min rəhan mine nəghatiən min rəhan iətəm təmatəni mətəgətun ilah lan.^{§§}

²⁰Kəni Iesu tətəni = pən kəm in məmə, “Iəu iəmətəni rəhak nəghatiən min e nəhmti nətəmiimi. Nian rəfin, iətəgətun nətəmiimi lan, əpəha e nimə min rəha nuharuminian, kəni əpəha e Nimə Rəha Uhgīn, iətəm nətəm Isrel kəutəharəg ikin nian rəfin. Iəu iəsəhluəigian e rəhak nəghatiən min. ²¹?Təhro nəkətapuəh lanu lan kəm iəu? Təuvir məmə nəkuvən mətəpuəh o nətəmiimi kəmotətəu rəhak

nəghatiən min. Ilah kotəhrun vivi natimnati min u iətəm iəməni.”*

²²Nian Iesu təmatəni nəghatiən əha, kəni soldia kəti iətəm tətəhtul e Nimə Rəha Uhgīn, in tətəhtul əha ikin, təmem nikapin, kəni məni məmə, “?Nətəni lanko e pris asoli agin o nak?”

²³Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nəmə iəməni nəghatiən nəuvein kəsotəhruahruian, təuvir nəkəni pətigəm. ?Mətəu nəmə rəhak nəghatiən min kotəhruahru əmə, təhro nəkem iəu?”

²⁴Kəni əmeiko Anəs tahli = pən Iesu tuvən o pris asoli agin u Kaiəfəs. Mətəu təmatəmkī əhanəh niləuis u kəməlisərain lan.

Pitə tinəni min məmə təruru Iesu

(*Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62*)

²⁵Kəni Saimon Pitə təhtul əhanəh mətətogəm e nigəm. Kəni kautətapuəh ohni məmə, “?Ei, ik min u, ik iətəmiimi rəha iətəmi əha?”

Mətəu Pitə təni məmə, “Kəpə, səniəmə iəu rəhan iətəmiimi.”

²⁶Kəni əmeiko, ioluək kəti rəha pris asoli agin, in nəuaniləuis kəti rəha suah u Pitə təmətahtuv matəlgin aupən, in təməni məmə, “?Nikik təhti məmə iəmeruh ik itəmah min əpəha e niki nigī olif, uə kəpə?”

²⁷Mətəu Pitə təni məmə, “!Kəpə! Səniəmə iəu.”

Kəni kəueiu agin min, mənig kəti təkakə.†

§§**18:19** Nati əpnapin məmə Kaiəfəs in pris asoli agin e nu əha (fes 13), mətəu Anəs in tatos əhanəh nepətiən rəha pris asoli agin kəti, mətəu-inu in pris asoli aupən ikin. Kəni fes u tətəghati e Anəs. (Jon 18:24; Luk 3:2; Uək 4:5-6).

***18:21** Lou rəha nətəm Isrel tətəni məmə iətəmiimi kəti ko təsəni pətigəm aruiən in e kot. Mətəu pris asoli agin tətəpuəh o Iesu məmə otəni pətigəm aru in.

†**18:27** Jon 13:38

Iesu in tæmæhtul aupæn e næhmti Pailæt

(Mat 27:1-2,11-14; Mak
15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Kæni læplapin agin, kæmotælæs Iesu mohiet e nimæ ræha Kaiæfæs, mæhuvæn e nimæ ræha Pailæt. Pailæt in iætəm Rom, mætəu in tatos narmænigiæn asoli Isrel. Nætəm Isrel kautos nætuakæmian kæti ræhalah, ilah kæsəhuvæniæn e nimæ ræha lanihluæ kæti. Næmæ okæhuvæn imæ, kæni ilah kæutæni mæmæ ilah kotamikmik e næhmti Uhgin, kæni ilah ko kæsotuniæn naueniæn ræha lafet ræha Pasova.[¶] ²⁹ Nætuakæmian u ræhalah, tol kæni Pailæt in tæmiet e ræhan nimæ, muva ihluæ mæmæ oteruh ilah. Kæni in tæmætəpuæh mæmæ, “?Nipægnæmtin nak u itəmah nauteh = pæn e suah u?”

³⁰ Kæni ilah kæmotæni = pæn kæm in mæmæ, “!Næmæ suah u in tæsatgæhliæn lou, kæni iæsatælæsiæn mæhuva ohnik!”

³¹ Kæni Pailæt tæni = pæn kæm lah mæmæ, “Təuvir mæmæ itəmah onækotælæs in mæhuvæn, kæni itəmah motakil, titæu = pæn lou min ræhatəmah.”

Mætəu ilah kotæni = pæn kæm in mæmæ, “Mætəu nætəm Rom æmæ ilah kotegæhan mæmæ kæhrun nohamuiæn itæmi.” ³² Iesu tæmætæni aupæn mæmæ in otimis lanæha,[§] kæni natimnati min u kæmol mæmæ næghatiæn min u ræhan okæhuva motol nipæhriæniæn.

³³ Kæni æmeiko Pailæt tuvæn min imæ, kæni mauin e Iesu tuva mæhtul aupæn e næhmtin, kæni mætəpuæh ohni mæmæ, “?Təhro? ?Ik kig ræha nætəm Isrel?”^{**}

³⁴ Kæni Iesu tæni = pæn kæm in mæmæ, “?Ik aru æmæ nætətuæpuæh lankonu lan, uæ nætətuæpuæh mætəu-inu nætəmimi kæutæni = pinæ iæu kæm ik?”

³⁵ Kæni Pailæt tæni = pæn mæmæ, “?Təhro? !?Ik nikim tæhti mæmæ iæu iætəm Isrel kæti u! Nætəmimi imam ikin æmæ mine pris asoli min ræham, ilah kæmotegæhan = pa lam e næhlmæk. ?Ik næmol nati nak?”

³⁶ Kæni Iesu tæni mæmæ, “Iæu, iæsolian kig ræha niftæni u. Næmæ iæu kig kæti tæhmen e kig min ræha næhue niftæni u, kæni ræhak nætəmimi min okotəluagin, motoh nætəmimi min u kotalkeikei mæmæ okotæfæn iæu e næhlimi nætæmi asoli ræha nætəm Isrel. Mætəu iæu sæniæmæ kig kæti ræha næhue niftæni u.”^{††}

³⁷ Kæni Pailæt tæmæni mæmæ, “Pæhriæn. Ik kig kæti ko.”

Kæni Iesu tæni mæmæ, “Ik næmæni mæmæ iæu kig kæti. Iæu iæmair = pa e næhue niftæni u o nati kætiæh æmæ, mæmæ iætæhtul pætigæm mætæni pætigæm nipæhriæniæn.^{‡‡} Kæni iætəmimi iætəm nikin tagiæn mæmæ otitæu = pæn nipæhriæniæn, kæni in tatætælig e ræhak næghatiæn.”^{¶¶}

³⁸ Mætəu Pailæt tæni = pæn kæm in mæmæ, “?Nak u, nipæhriæniæn?”

[¶]18:28 E fes u, Jon tətægætun mæmæ nætæmi asoli ræha Isrel ilah kæutalkut pik o nitəu-pæniæn lou ælkælæh min ræhalah, mætəu ilah kautol mæmæ ilah kæutohamu iætæmi kæti timis mætəu-inu kæsotolkeikeiæn in.

[¶]18:28 Jon 11:55

[§]18:32 Iesu tæmæni mæmæ in otimis e niggi kæmæluau (Mat 20:19; 26:2; Jon 3:14; 8:28; 12:32-33). Kæni nætəm Rom, ilah kautohamu nætæmi kautol nærahian, mautətu-pæri ilah e niggi kæluau. Mætəu nætəm Rom kæsotegæhaniæn mæmæ nætəm Isrel, ilah okotohamu itæmi iætəm tatol nærahian.

^{**}18:33 Mat 2:2; Luk 23:2-3

^{††}18:36 Luk 17:21; Jon 6:51

^{‡‡}18:37 Jon 3:32

^{¶¶}18:37 Jon 8:47

**Pailət tɛmakil mɛmɛ
Iesu tɛkeikei mimis**

(*Mat 27:15-31; Mak
15:6-20; Luk 23:13-25*)

Kəni Pailət tɛmiet min muvən meh nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel, mənı = pən kəm lah mɛmɛ, “Iəu iəseruhian noliən təräh kəti mine e suah u, iətəm tətəni mɛmɛ suah u təmərəkın lou.^{§§} ³⁹Mətəu e noliən rəhatəmäh, e nian rəha lafet rəha Pasova, nian rəfin iatıtıs suah kəti mahli pətıgəm e kaləpus. ?Kəni təhro? ?Itəmäh nəkolkeikei mɛmɛ iəu iəkegəhan lan kəni mitıs kıg rəha nətəm Isrel?”

⁴⁰Kəni ilah kotagət əfəmäh motəni mɛmɛ, “!Kəpə! !Itımäh iəkotəpəh suah ko, iəkotalkeikei Parəpəs!” Parəpəs u, in iakläh kəti, kəni in təmətəluagin mətəhamu itəmi mɛmɛ otəhgi pətıgəm kəp-mən rəha Rom.*

19 Kəni Pailət təməfən Iesu e nəhlmi rəhan min soldıə min, kəni ilah kəmotalis.[†] ²Kəni kəmotəmki niləuis iətəm tol nihlin nihlin, motol kəfəfau lan, təhmen e kəfəfau rəha kıg, kəni motaharu = pən e rəhn-kapə. Kəni məhuvən = pən e kot əfəmäh kəti kəm in, tol nəugi narıs lan, təhmen e kot rəha kıg. ³Kəni ilah məhuva ohni, mətəuvsan lan, kəni mətəni mɛmɛ, “!k u inu, kıg rəha nətəm Isrel. Itımäh iəkotəfən nısi-aıən kəm ik.” Kəni ilah mətem = pən əmə nikapın.

⁴Kəni Pailət tiet min muvən ihluə, kəni mətəni = pən kəm nətəmimi mɛmɛ,

“Ei, nətəmimi. Iəu iəkahli pətıgəm min suah u tuva ihluə, mɛmɛ itəmäh onəkoteruh-to mɛmɛ iəu iəsehian noliən təräh lan mine.” ⁵Kəni Iesu təmiet min muva ihluə. In tətəfəu e kəfəfau u kəmol e lähi iətəm tol nihlin-nihlin, təhmen e kəfəfau rəha kıg, kəni matuvən e kot əfəmäh tol nəugi narıs, təhmen e kot rəha kıg, kəni Pailət təni = pən kəm lah mɛmɛ, “!Nətəmimi! !Oteh-to! Suah u inu!”

⁶Mətəu nian pris asoli min mine soldıə min nətəm kəutəhtul o Nimə Rəha Uhgın kəmotafu, ilah kəmotagət əfəmäh mətəni mɛmɛ, “!Okətu-pəri e nigı kəməluau! !Okətu-pəri e nigı kəməluau!”[‡]

Kəni Pailət təməni = pən kəm lah mɛmɛ, “Intələh, itəmäh pısın əmə, otos məhuvən, mətətu-pəri e nigı kəməluau. Mətəu iəu iəseruhian noliən təräh kəti mine lan.”

⁷Mətəu ilah kotəni mɛmɛ, “Rəhatımäh kəti əha ikın lou tətəni mɛmɛ in otəkeikei mimis, mətəu-inu in tətəni mɛmɛ in Nəti Uhgın.”[¶]

⁸Kəni nian Pailət təmətəu nəghatıən u, in təməgin pik təhmin min. ⁹Kəni in təmatıg muvən min imə, mətapuəh o Iesu mɛmɛ, “?Ik iətəm iə?”[§]

Mətəu Iesu təsuhalpınıən rəhan nəghatıən. ¹⁰Kəni Pailət təni = pən kəm in mɛmɛ, “?Təhro nəsəni = paıən kəm iəu? ?Ik nəsəhrunıən mɛmɛ iəu iətos nəsanəniən mɛmɛ iəkahli pətıgəm ik, kəni matos min nəsanəniən mɛmɛ okəhti = pən ik e nigı kəməluau?”

§§18:38 Luk 23:4

*18:40 Uək 3:14

†19:1 Aes 50:6; 53:5

‡19:6 Uək 3:13

¶19:7 Lev 24:16; Mat 26:63-66; Jon 5:18; 10:33

§19:9 Pailət təmətəpuəh lanəha o nəhrunıən mɛmɛ nəmə təhro Iesu in uhgın əkəku kəti, uə nəmə təhro nıkin tətəhti mɛmɛ Iesu in iətəm e nitəni pısın kəti kəni iətpısın kəti in otakil noliən rəhan (Luk 23:6-7). Iesu tinuhalpın rəkıs nəghatıən rəhan, mətəu Pailət təməsəniən nıpəhrıeniən lan (Jon 18:36-38a; Aes 53:7).

¹¹ Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Nəmə Uhgın təməsoliən nati u, ko ik onəsos aginiən nəsanəniən məmə onəkakil iəu.** Tol lanəha, noliən tərah rəha iətəmi u iətəm təməfinə iəu e nəhlməm, in tərah məpirəkis rəham.”††

¹² Kəni tətəuəin e nian əha, Pailət təmolkeikei məmə otəhlman e Iesu. Mətəu nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel kəu-tagət əfəməh mautəni məmə, “Nəmə nəkəhlman e suah u mahli pətīgəm, kəni ik saniəmə iətəmimi rəha Sisə. Iətəmi kəti u iətəm tətəni məmə in kig in tikimir rəha Sisə.”

¹³ Kəni nian Pailət təmətəu nəghatiən u, kəni təmit Iesu muva min ihluə. Kəni in təmuvən əha ikin kəti, nərgin u, Lou Kəpiel Epin-Epin, e nəghatiən Isrel, in Kapata,^{‡‡} kəni mətəharəg-pəri e jeə rəha nakiliən. ¹⁴ Tinuəkir mītigar təhtul əhruahru, e nian əhruahru rəha nol əpenə-penəiən o noliən lafet rəha Pasova.

Kəni Pailət təni = pən kəm nətəm Isrel məmə, “!Ei, nətəmimi min əpə! !Otafuto! !Suah u in kig rəhatəmah!”¶¶

¹⁵ Mətəu ilah kəmotagət əfəməh, motəni məmə, “!Ohamu! !Ohamu! !Ətu-pəri e nigı kəməluau!”

Kəni Pailət təməni = pən kəm lah məmə, “?Itəmah nəkotolkeikei mə iəu iəkətu-pəri kig rəhatəmah e nigı kəməluau?”

Mətəu pris asoli min kotəni məmə, “!Sisə əmə u, in rəhatimah kig!”

¹⁶ Kəni Pailət təmegəhan = pən e Iesu tuvən e nəhlmiləh, məmə soldiə min rəha Rom okəhuvən motətu-pəri e nigı kəməluau.^{§§}

Soldiə min kəmotətu-pəri Iesu e nigı kəməluau

(Mat 27:32-44; Mak
15:21-32; Luk 23:26-43)

Kəni ilah kəmotələs Iesu məhuvən. ¹⁷ In tatələs nigı kəməluau rəhan,* miet matuvən ikin kəti min, nərgin u, Kolkotə e nəghatiən rəha nətəm Isrel. Nipətin u, “Louipil-uipil.”

¹⁸ Kəni ikin əha, kəmotətu-pəri Iesu e nigı kəməluau. Kəni kəmotatig motəhti = pən min iətəmimi mil keiu e nigı kəməluau keiu min, kəti e nıkalin maru, kəti e nıkalin məuil, kəni Iesu in tətəhkul e nəlugin e lau.

¹⁹ Kəni Pailət təməni kətei rəkis nəghatiən kəti, kələs kan kəhti = pən e rəhn-kapə nigı kəməluau. Nəghatiən u tətəni məmə,

Iesu

iətəm Nasərit

kig rəha nətəm Isrel†

²⁰ Kəni nətəm Isrel tepət, ilah kotafin nəghatiən u, mətəu-inu ikin əha kəmotəhti = pən Iesu ikin, in iuəkir əmə o taun.[‡] Kəni nəghatiən u, kəmətei rəkis e nəghatiən rəha nətəm Isrel, mine nəghatiən rəha nətəm Rom, mine nəghatiən rəha nətəm Kris.

**19:11 Rom 13:1

††19:11 Jon 18:30; Uək 3:13

‡‡19:13 Kapata in ikin kəti kəməlin kəpiel iətəm tepin-epin min ikin, kol təhmen əmə e simen.

¶¶19:14 Jon 19:19,21-22

§§19:16 Pailət in təhrun əmə məmə Iesu nati tərah tikə lan, mətəu in təhrun min məmə nəmə təsoliən nıkiləh, okotol nərahien, kəni Sisə u kig rəha Rom təhrun nərakien lan e uək rəhan.

*19:17 Luk 14:27

†19:19 Jon 19:14,21

‡19:20 Hip 13:12

²¹ Kæni pris asoli min ræha nætəm Isrel, kəmæhuvən motəni = pən kəm Pailət mämə, “Onəsətēiən mämə, ‘Kig ræha nætəm Isrel.’ Təuvir mə onəkətēi mämə, ‘Suah u in tətəni mämə in kig ræha nætəm Isrel.’”[¶]

²² Mətəu Pailət təni mämə, “!Kəpəl! Nati iətəm iəmətēi təmähli əmə lanəha.”

Soldiə min kəmotəuəri natimnati ræha Iesu

²³ Kæni nian soldiə min kəmotəhti-pəri rækis Iesu e nigī kəməluau, kæni motos rəhan napən, kæni motəuəri nəhmtin kuvət, mətəu-inu soldiə min ilah kuvət. Mətəu kot əfəmäh rəhan, iətəmimi iətəm in təmol napən, təməsilpinian napən lan, in təmol ariəpiə əmə napən əha. ²⁴ Kæni soldiə min u kinotəni-əni kəm lah min mämə, “Ei, təsəuvirien mämə okotearis nati u. Təuvir mämə okotatu əmə e tais ohni. Kæni iətəmi tol win lan, in tos rəhan u kot.” Nati u təmiet mämə otol nəghatien ræha Nauəuə Rəha Uhgīn tuva mol nīpəhrīənian, u təməni mämə, “Ilah kəmotəmki rækis rəhak napən. Ilah kəmotəuəri e lah min. Kæni ilah kəmotatu e tais mämə otəgətun mämə pəh otos napən min əha.”[§] Kæni tol lanəha, soldiə min kəmotol pəhrīən lanəha.^{**}

Iesu mine rəhan mamə

²⁵ Kæni iuəkīr əmə o nigī kəməluau ræha Iesu, nīpətən kuvət kəmautəhtul əha ikin. Mamə ræha Iesu, mine pia

rəhan mamə, mine Meri kəti min, pətən ræha Klopəs, mine iahunin kəti min Meri pətən Maktələ.^{††} ²⁶ Kæni nian Iesu təmeruh rəhan mamə mine suah u iətəm in tolkeikei pik^{‡‡} kautəhtul e nīkalin, kæni təni = pən kəm rəhan mamə mämə, “!Pətən, nətīm ko!”

²⁷ Kæni məni = pən kəm suah u mämə, “!k rəham u mamə.” Kæni tətəuəin e nian əha, suah u təmit pətən u mian iman ikin, kæni in təmāteh vivi in, təhmen e rəhan əhruahru mamə.

Iesu tinimis

(*Mat 27:45-56; Mak 14:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ Kæni uərisig lan, Iesu təməhrun mämə uək min iətəm in təmūva mämə otol, tinol naunun rækis.^{¶¶} Kæni o nolien nəghatien min e Nauəuə Rəha Uhgīn tuva mol nīpəhrīənian lan, in təməni mämə “Inəuəuə.”^{§§}

²⁹ Kæni nosinati əkəku kəti əha ikin tətəharəg, kəmiuvi = pən wain lanu tarfu, məni lan nəhmtin teiuiə. Kæni ilah kəmotələs nati kəti talus-alus təhmen e kotin, kæni motəfən e wain u, kæni motətu = pən e nəhlmi nigī kəti kətəni mämə hisop, kæni motləfəri tuvən iuəkīr o nohli Iesu, mämə otəmnim. ³⁰ Kæni nian in təməmnim wain u nəuətin, kæni məni mämə, “!Natimnati rəfin tinol naunun!”^{*}

Kæni in təmarəg iahu e rəhn-kapə, mehag pətīgəm e rəhan nehagien tiet, kæni mimis.

[¶]19:21 Jon 19:14

[§]19:24 Sam 22:18

^{**}19:24 Jon 19:28,36,37

^{††}19:25 Luk 8:2; Jon 20:1,18

^{‡‡}19:26 Jon tətəni aru əmə in mämə, “suah u iətəm in tolkeikei pik” (Jon 13:23).

^{¶¶}19:28 Jon 17:4

^{§§}19:28 Sam 69:21; Jon 19:29

^{*}19:30 Luk 12:50; Jon 4:34; 17:4

Suah kəti təməu nīkali Iesu

³¹Nian əha rəha nol əpenə-penəiən, mətəu-inu okəni lauig lan, nian rəha Sapət. (Kəni Sapət u, in Sapət keikei kəti.)[†] Kəni nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kəsotolkeikeiən məmə nīpəti suah milahal əha okəhləhkul e nīgi kəməluau mətəuarus = pən nian əha. Kəni o nati əha inəha, ilah kəməhuvən motətapuəh o Pailət məmə otahlī = pən rəhan min nətəmini, kəhuvən, motahtihli nəhlkilahal, pəh ilahal okihlimis uəhai əmə. Konu ilah okotələs rəkis nīpətilahal. ³²Kəni soldia min kəmotapən motahtihli nəhlki suah mil u keiu iətəm kəmotəhti = pən ilau e nīgi kəməluau ilahal Iesu.

³³Mətəu nian kəməhuva o Iesu moteruh məmə in tinimis rəkis. Kəni əmeiko, ilah kəsotahtihliən nəhlkīn. ³⁴Kəni soldia kəti təməu əmə nīkalīn e rəhan nīrəu,[‡] kəni rəueiu agin, nīrə mine nəhu kəmuaiu əhmen-əhmen əmə,[¶] mətueiuaiu e nīpətīn.[§] ³⁵(Kəni suah kəti əha ikīn tətəhtul,^{**} in təmeh natimnati min u e nəhmtīn. Kəni nəghatiən min rəha suah u, in təhruahru, kəni in təhrun məmə in tətəni pəhriən. Kəni in tətəni pətīgəm məmə itəmah min onəkotəhrun

motəhatətə lan.) ³⁶Natimnati min u kəməhuva məmə okotol nəghatiən e Nauəuə Rəha Uhgīn tuva mol nīpəhriənīən lan,^{††} u tətəni məmə, “Ko nīkilkilīn kəti təsītəgītīən.”^{‡‡} ³⁷Kəni nəghatiən kəti min e Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə, “Ilah okoteruh suah u iətəm kəmotəu.”^{¶¶}

Josip mine Nikotiməs, ilau kəmiatənim Iesu

³⁸Kəni uərisig e natimnati min u, iətəm Aramatia kəti, nərgin u, Josip. Josip u, in iətəmini kəti rəha Iesu, mətəu tətəhluaig e nati u, mətəu-inu tətəgin e nətəmi asoli rəha nətəm Isrel.^{§§} In təmuvən meruh Pailət, kəni tətəpəuəh ohni məmə otegəhan lan pəh tos rəkis nīpəti Iesu. Kəni əmeiko, Pailət təmegəhan lan, kəni in təmuvən mos rəkis. ³⁹Kəni Nikotiməs, u aupən in təmuvən meruh Iesu lapin,^{*} in təmuvən ilau Josip. In tatitol kətim kəti, təməri-auəh e nati pien-pien min u mir mine alos. Kətim u təfigəm təhmen e tate kilo.

⁴⁰Kəni ilau kəmuos rəkis nīpəti Iesu, muəuveg e napən təuvir kəti, nərgin u linən. Kəni ilau kəmuol = pən mir mine alos e napən u, təhmen əhruahru əmə məmə inu nətəm Isrel kəutəuveg nīpəti iətəmini mine lan, mautəhtənim.

[†]19:31 Sapət u, in Sapət keikei kəti, mətəu-inu təmuva əhruahru e nian rəha lafet rəha Pasova.

[‡]19:34 Sek 12:10; Nəh 1:7

[¶]19:34 Nian nīrə mine nəhu kəmuaiu tətəgətun məmə Iesu təminis pəhriən agin.

[§]19:34 1Jon 5:6-8

^{**}19:35 Aposil Jon iətəm təmətei nauəuə u, in tətəghati aru əmə lan e fes 35 (Jon 19:26; 21:24).

^{††}19:36 Jon 19:24,28,37

^{‡‡}19:36 Iesu in təhmen e Nəti Sipsip rəha lafet rəha Pasova kəni niran otosmiəgəh nətəmini rəha Uhgīn. (Jon 1:29; 1Kor 5:7; 1Pitə 1:19) Təhmen məmə kəməsatgəhliən nīkilkilī nenətī sipsip min iətəm katoh e lafet rəha Pasova (Eks 12:46; Nam 9:12), e nolīən əhmen əmə, nīkilkilī Iesu kəti, təməsitəgītīən. Sam 34:20.

^{¶¶}19:37 Sek 12:10; Nəh 1:7

^{§§}19:38 Jon 7:13

^{*}19:39 Jon 3:1-2; 7:50

⁴¹ Kəni ikin əha kəmətu-pəri Iesu ikin e niği kəməluau, nımai kəti əha ikin, kəni ikin əha, nıpəg kəpiel kəti əha ikin, iətəm katitənim itəmi ikin. Kəni ikin əha, kəsitənim = pən əhanəhiən iətəmi kəti ikin.[†] ⁴² Kəni ilau kəmuələhu = pən nıpəti Iesu e nıpəg kəpiel u, mətəu-inu nıan əha in nıan rəha nətəm Isrel kəutol əpenə-penə lan o Sapət,[‡] kəni nıpəg kəpiel iətəm katitənim itəmi ikin, in iuəkir əmə.

Iesu tinəmiəgəh min

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 E Sante, ləplapın agin, tətəp-inəpu əhanəh, Meri u pətan Maktələ,[¶] təmuvən e nıpəg kəpiel. !Kəni meruh məmə kəpiel asoli u kəmahtipəsıg e nıpəg kəpiel lan, kəmisuə rəkis! ² Tol lanəha, kəni in təmaıu mıtəlig muvən o Saimon Pitə mine iətəmi u kəti min rəha Iesu, u Iesu tolkeıkeı pik, kəni məni = pən kəm lau məmə, “İlah kəmotələs rəkis nıpəti İərmənıg əpəha e nıpəg kəpiel. Kəni iəkotəruru məmə kəmotələhu = pən iə nıpətın.”

³ Kəni Pitə mine iətəmi kəti min u rəha Iesu, kəmiaiet mətian məmə okueruh nıpəg əha. ⁴ Kəmuaiu əsanən mian, mətəu suah u kəti in təmaıu maupən mapirəkis Pitə, maupən muvən əpəha nıpəg u ikin. ⁵ Kəni in təməməhli-əməhli məsal = pən əpəha imə, kəni meruh napən təuvır u linən tətəməhli, mətəu in təməsuvənıən imə.

⁶ Kəni Saimon Pitə in təmıet pətıgəm = pa min, kəni miuvıg = pən uəhai əmə imə e nıpəg kəpiel u, kəni meruh napən min u kəutəməhli, ⁷ kəni meruh min napən u kəməuveg rəhn-kapə Iesu lan aupən. Napən u,

in təsəməhli-pənıən ilah napən min u nəuvein, mətəu in kəmaıu-aiu vivi kələhu pısın. ⁸ İətəmi u rəha Iesu iətəm təmaupən, in min təmuvən imə e nıpəg kəpiel, kəni in təmeruh natımmati min u, kəni in təməhatətə məmə Iesu tinəmiəgəh min. ⁹ (Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə Iesu otəkeıkeı məmiəgəh min e nımişıən, mətəu ilah kəsotəhrun vivi əhanəhiən nəghatıən əha.)[§]

Meri u pətan Maktələ in təmeruh Iesu

(Mak 16:9-11)

¹⁰ Kəni iətəmi mil u rəha Iesu kəmiatəlig mətian imalau ikin, ¹¹ mətəu Meri in tətəhtul iuəkir e nıpəg kəpiel u mətasək. Kəni nıan in təmətasək əhanəh, kəni məməhli-əməhli mətəsəl = pən əpəha e nıpəg. ¹² Kəni əmeıko mafu agelo keıu əpəha imə. Napən rəhalau in tərıuən vivi. İlau kətuəharəg əha kəmələhu = pən Iesu ikin. Kətıəh tətəharəg e nımeı rəhn-kapə, kəni kətıəh e nımeı nəhllkın.

¹³ Kəni ilau kəmuətapuəh ohni məmə, “Pətan. ?İk nətasək o nak?”

Kəni in təməni = pən kəm lau məmə, “İlah kəmotələs rəkis nıpəti İərmənıg rəhak, kəni iəkəruru məmə kəmotələhu = pən iə.”

¹⁴ Nıan in tinəni rəkis nəghatıən u, kəni meıraır, kəni meruh Iesu tətəhtul, mətəu in təruru məmə Iesu.

¹⁵ Kəni Iesu təmətapuəh ohni məmə, “Pətan. ?Nətasək o nati nak? İk nətəsəl e pəh?”

Mətəu pətan u, nıkin təhti məmə məta iətəmi u tətəfəl nati əha ikin əha, kəni in təməni = pən kəm in məmə, “İtəmi asoli, nəmə ik nəmələs rəkis nıpətın, kəni mələhu = pən ikin kəti, əui,

[†]19:41 Afın-to futnot e Jon 11:38 iətəm tətəghati e nolıən rəha nıtənımiən itəmi.

[‡]19:42 Afın-to futnot e 19:31.

[¶]20:1 Luk 8:2; Jon 19:25

[§]20:9 Sam 16:10; Aes 53:11; Luk 24:25-27,46; Jon 2:22; Uək 2:24-28

əni = pa-to kəm iəu, pəh iəu iəkuvən mos.”

¹⁶ Kəni Iesu təni = pən məmə, “Meri.”**

Kəni Meri təmeirair uəhai əmə, məsal = pən meruh, kəni məni məmə, “!Raponi!” (Inu nəghatiən rəha nətəm Isrel u, nīpətīn təni məmə, “Rəhak ləgətun.”)

¹⁷ Kəni Iesu təməni = pən kəm in məmə, “Saskəlimiən iəu, mətəu iəu iə-suvən əhanəhiən əpəha ilis o rəhak Tatə. Mətəu ik, uvən, meh piak min kəni məni = pən kəm lah məmə iəu inatitəlig = pən ilis o rəhak Tatə, kəni in min rəhatəmāh Tatə. In Uhgīn rəhak, kəni in Uhgīn min rəhatəmāh.”

¹⁸ Kəni Meri təmuvən meruh nətəmimi min rəha Iesu, kəni təni = pən kəm lah məmə, “!Nəsuaħ min əpə! !Iəu iəmeruh Iərməniġ!” Kəni in təməni pətīgəm nəghatiən min iətəm Iesu in təməni = pən kəm in.

Nətəmimi min rəha Iesu kəmoteruh in

(Mat 28:16-20; Mak
16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ E Sante ləhnaiuv, nətəmimi min rəha Iesu kəmotuhapumīn ilah min əpəha e nīmə kəti, kəni motasisiġ e doə motol lok lan, mətəu-inu ilah kəutəġin e nətəmimi asoli rəha nətəm Isrel. Kəni əmeiko, Iesu təmuva məhtul e nəlugīn e lah kəni məni = pən kəm lah məmə, “Pəh

nəməlinuiən tətatiġ o təmāh.”†† ²⁰ Kəni məgətun nəhlmin mine nəhlkīn kəm lah, kəni nikiləh təmāġiən pik mətəu-inu kinoteruh Iərməniġ.‡‡

²¹ Kəni Iesu təni = pən min kəm lah məmə, “Pəh nəməlinuiən tətatiġ o təmāh.”¶¶ Tol mə rəhak Tatə təmāhli = pa iəu,§§ e nolīən əhmen əmə, iəu iətāhli = pən itəmāh.”* ²² Kəni nian in tinəni rəkis nəghatiən u, kəni in təmehaġ = pən e lah, kəni məni məmə, “Itəmāh, otos Narmin Rəha Uhgīn.† ²³ Nəmə nəkotalu e nolīən tərāh rəha iətəmimi, kəni Uhgīn min otafəl rəkis nolīən tərāh rəhan. Mətəu nəmə itəmāh nəsotaluiən e nolīən tərāh rəha iətəmimi, kəni Uhgīn otəsəluuiən lan kəni məsafəl rəkisiən.”‡‡

Iesu mine Toməs

²⁴ Kəni iətəmi tueləf u kəti rəha Iesu, nərgīn u Toməs, u kətauīn lan məmə, Mil-Mil, in təmīkə e nian Iesu təmiet pətīgəm = pa o lah. ²⁵ Kəni in min nəu-vein, ilah kəmotəni = pən kəm in məmə, “!Ei, iəmoteruh rəhataħ Iərməniġ!”

Mətəu Toməs təməni = pən kəm lah məmə, “Nəmə iəkəruh nimeī nil e nəhlmin mil, konu iəkək e nəuanəhlmək, konu meapən e nimeī nīrəu e nikalīn, konu pəh iəkəni nīpəhrīəniən məmə in pəhrīən məpanəhatətə lan. Mətəu nəmə iəsehiən, ko iəsəhatətəiən lan.”¶¶

²⁶ Kəni tinos nəfakiən apīəpiə kətiəħ rəkis, nətəmimi min rəha Iesu

**20:16 Iesu təmauiən e nərgi Meri e nəghatiən Aram, u nəghatiən əhruahru rəhalau, konu in təhrun məmə Iesu. Məta ilau kətuəghati e nəghatiən Kris kəm lau min e fes 13-15.

††20:19 Jon 20:21,26; Jon 14:27; 16:33

‡‡20:20 Jon 16:19-22

¶¶20:21 Jon 20:19,26

§§20:21 Jon 3:17

*20:21 Mat 28:19; Jon 17:18

†20:22 Esik 37:9; Jon 7:39; Uək 2:38; 8:15-17; 19:2; Kəl 3:2

‡20:23 Mat 16:19; 18:18

¶20:25 Mak 16:11

kautəharəg min əpəha imə, e nimə kətiəh əmə, kəni motahtipəsiz e doə, motol lok. Kəni Toməs əha ikin ilah min. Nati əpnaripin kəmol lok e doə, mətəu Iesu tatig muva min məhtul e nəlugin e lah mənə = pən məmə, “Pəh nəməlinuiən tətətig o təmah.”^{§ 27} Kəni mənə = pən kəm Toməs məmə, “Eruh-to nəhlmək. Va mek e nəuanəhlməm. Kəni muahru = pa e nəhlməm kəni meapən e nimei nīrəu u e nikalik. Səniən neiuəiən lan, mətəu ik onəkəkeikei məhatətə lak.”^{**}

²⁸ Kəni Toməs tənə = pən kəm in məmə, “Ik rəhak İərmənig, kəni ik rəhak Uhgīn.”^{††}

²⁹ Kəni Iesu tənə = pən kəm in məmə, “Ik nəməhatətə lak, mətəu-inu nəmeruh iəu.^{‡‡} Mətəu nətəmimi min u kəsoteruhien iəu, kəni ilah kəutəhatətə lak, ilah okotos nəuvirien pəhriən, nikilah tagien pəhriən.”^{¶¶}

Nauəuə u, kəmətəi məmə nətəmimi okotəhatətə e Iesu

³⁰ Iesu təmol nəmtətien min tepət e nəhmti rəhan nətəmimi, iətəm kəsətəi rəkisien e nauəuə u.^{§§ 31} Mətəu kəmətəi natimnati min u e nauəuə u məmə itəmah onəkotəhatətə* məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa, inu Nəti Uhgīn.

Kəmətəi lanəha, məmə itəmah onəkotos nəmiəgəhien e nərgin, mətəu-inu itəmah nəutəhatətə lan.[†]

Iesu təmol əpu in kəm rəhan nətəmimi ilah səpin

21 Uərisiz e natimnati min u, Iesu təmol əpu min in o rəhan min nətəmimi,[‡] əpəha e nīpəkil e nikali nəhu asoli, kətəni məmə Lek Kaləli.[¶] Kəni təmol əpu in lanu.² E nian əha, nətəmimi min u rəha Iesu kəmotaliuək kətiəh: Saimon Pitə, mine Toməs u kətauin lan məmə Mil-Mil, mine Nətəniəl u iətəm Kaləli iman lahuənu Kenə, mine nəti Səpəti mil,[§] mine iətəmimi mil keiu min rəha Iesu.³ Saimon Pitə tənə = pən kəm lah məmə, “İəu inatuvən iəkauəl e nəmu min.”

Kəni ilah kotəni məmə, “Intəh, pəh kitəh rəfin kəhuvən.” Kəni ilah rəfin kəmotəiuaiu, məhuvən e bot kəti. Kəni Pitə təməpeg rəhan napən o uək. Kəni ilah kəməhuvən, motəraki e net, mətəuərus tian. Mətəu kəsotosien nəmu kəti mine.^{**}

⁴ Kəni tinatian, kəni Iesu tuva mətəhtul ipari, mətəu rəhan min nətəmimi, ilah kotəruru məmə Iesu.^{††}

⁵ In tətəpuəh o lah məmə, “!Nəman! ?Nəsotosien nəmu kəti?”

§20:26 Jon 14:27; 20:19,21

**20:27 Luk 24:40

††20:28 Nəh 4:11

‡‡20:29 Jon 3:15

¶¶20:29 1Pitə 1:8-9

§§20:30 Jon 21:25

*20:31 Jon 3:15

†20:31 Jon 19:35

‡21:1 Jon 21:14; Jon 20:19,26

¶21:1 Nəghatien Kris əhruahru tətəni məmə “nəhu Lek Taipirias,” in nərgi nəhu Lek Kaləli kəti min.

§21:2 Nəti Səpəti mil keiu, ilau u Jemis mine Jon. Jon u inu in təmətəi nauəuə u.

**21:3 Luk 5:5

††21:4 Luk 24:16; Jon 20:14

Kəni ilah kotəni məmə, “Kəpə, nəmu tikə.”

⁶Kəni in təni = pən kəm lah məmə, “Intəh, otəraki = pən-to e net e nəven maru ikin e nikali bot, kəni onəkotiuvu nəmu nəuvein.” Kəni əmeiko, kəmotəraki pətiğəm e net, əmeiko, minotəruru niuvi-pəriən, mətəu-inu net təri minəri minəriauəh e nəmu.‡

⁷Kəni suah u iətəmi Iesu tolkeikei pik, in təni = pən kəm Pitə məmə, “!Ei! !Iərməniğ əhruahru əha!” Kəni nian Pitə təmətəu nəghatiən u, təmətəuti uəhai əmə e rəhan kot, kəni miuvig pətiğəm ləuantəhi, meai muvari. ⁸Kəni nətəmimi min u nəuvein rəha Iesu, ilah kəməhuvəri e bot, motiuvu net əpəha təməriauəh e nəmu, mətəu-inu bot iuəkir əmə o niyəkil, təhmen əmə o hanrit mitə. ⁹Kəni nian ilah kəməhuvəri, moteruh niğəm əkəku kəti əha ikin, nəuanəmkeiuv tatuəu əhanəh, kəni nəmu nəuvein əha ikin, kətuvan e niğəm, mine piret əha ikin.

¹⁰Kəni Iesu təni = pən kəm lah məmə, “Otos nəmu min ko nəuvein iətəm nəmotos məhuva.”

¹¹Kəni Saimon Pitə təmuven min e bot, kəni miuvi kəkan net muven əpəha ipari. Net u təriauəh e nəmu asoli min, ilah rəfin uan-hanrit fifti-tri. Kəni nati əpnəpən məmə net u təməriauəh pəu e nəmu, mətəu in təməsəhapuiən. ¹²Kəni Iesu təməni = pən kəm lah məmə, “Əhuva motəuən.” Kəni ilah nikilah təgin məmə otətapuəh ohni məmə, “?Ik pəh u?” mətəu-inu ilah kinotəhrun əsas

məmə in Iərməniğ. ¹³Kəni Iesu təmos piret muva məfən kəm lah, kəni məfən min nəmu.

¹⁴Kəni inu, nian tatol kisil lan, iətəm Iesu təmol əpu in o rəhan min nətəmimi uərisiğ e nian in təmimisi, kəni məmiəğəh min.¶

Iesu mine Pitə

¹⁵Nian ilah kinotəuən rəkis, Iesu təmətəpuəh o Saimon Pitə, məmə, “Saimon Pitə, nəti Jon. ?Ik nəkolkeikei iəu tapirəkis nətəmi min u?”

Pitə təni = pən kəm in məmə, “Əuəh, Iərməniğ, ik nəkəhrun məmə iəu iəkolkeikei pik ik.”§§

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Intəh, ik onəkaugən rəhak nenəti sipsip min.”

¹⁶Kəni Iesu tatig mətəpuəh min ohni məmə, “Saimon, nəti Jon. ?Ik nəkolkeikei iəu?”

In təni = pən kəm Iesu məmə, “Əuəh Iərməniğ, ik nəkəhrun məmə iəkolkeikei ik.”

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “Intələh, ik onəkəsəl vivi o rəhak min sipsip.”*

¹⁷Kəni mau kisil lan, Iesu tatig mətəpuəh min ohni məmə, “Saimon, nəti Jon. ?Ik nəkolkeikei iəu?”†

Kəni Pitə, nikin təməhmə, mətəu-inu Iesu təmətəpuəh ohni mau kisil, məmə, “?Ik nəkolkeikei iəu?” Kəni in təni = pən kəm in məmə, “Iərməniğ, ik nəkəhrun rəfin natimnati.‡ Nəkəhrun məmə iəu iəkolkeikei ik.”

‡21:6 Luk 5:4-7

¶21:14 Jon 20:1,19,26

§§21:15 Mat 26:33-35; Jon 13:37-38

*21:16 Esik 34:2; Mat 2:6; Jon 10:11; Uək 20:28; 1Pitə 5:2-3

†21:17 Jon 13:38

‡21:17 Jon 16:30

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “In-təh, ik ətaugin rəhak min sipsip.”[†]

¹⁸ “Nipəhrənən agin u iatəni kəm ik məmə, aypən, e rəham nətəm aluəiən, nəməteargin aru rəham kətəuti, kəni mətəliuək matuvən ikin min rəfin iətəm nəkolkeikei məmə nəkuvən ikin. Mətəu nian ik onəkəuəhli, onəkəuəhru e nəhlməm, kəni iətə-pisin kəti otəlis-ərain rəham kətəuti, kəni mit ik nəkian ikin ik nəsolkeikeiən məmə nəkuvən ikin.” ¹⁹ E nəghatən u, Iesu təmaupən mətəni pətigəm rəkis əmə, nolien iətəm Pitə otimis, kəni rəhan nimisiən,[§] in otəfəri nərgi Uhgın. **

Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “In-təh, uərisig lak.”^{††}

Iesu mine suah u iətəm Iesu təmolkeikei pik

²⁰ Kəni Pitə teirair meruh iətəmimi kəti rəha Iesu tətərisig e lau, iətəmimi u Iesu tolkeikei pik. Iətəmi əha in-əha, iətəm təmiəu-iəu muva iuəkir o Iesu e nian kəmətauən e lafet rəha Pasova, kəni mətətapuəh ohni məmə, “?Iərmənig, pəh u otegəhan = pən lam e nəhlmə rəham min tikimir?”^{‡‡}

²¹ Nian Pitə təmeruh in, kəni tətəpuəh o Iesu məmə, “?Iərmənig, mətəu təhro e suah kəha?”

²² Kəni Iesu təni = pən kəm in məmə, “?Nəmə iəu iəkolkeikei məmə in otətəmiəgəh muvən mətəuarus nian iəkitəlig = pa min, ik onəkəhrun o nak? Ik u, ik onəkəkeikei muərisig lak.”

²³ Kəni tol lanəha o nati u Iesu təməni, nəghatən kəti əha ikin kətəni titəlau-təlau e piatah min məmə, “Iətəmimi u rəha Iesu otəsimisiən,” mətəu Iesu təməsənən kəm Pitə məmə suah u otəsimisiən. In təməni əmə məmə, “?Nəmə, iəu iəkolkeikei məmə in otətəmiəgəh mətəuarus = pən iəkitəlig = pa min, ik onəkəhrun o nak?”

²⁴ Iətəmimi u rəha Iesu in iətəmimi kətəiəh əmə iətəm tətəni pətigəm natimnati min u,^{¶¶} kəni in mətəi rəkis nəghatən min u. Kəni itimah iəkotəhrun məmə nəghatən min u tətəni, in nipəhrənən əmə.^{§§}

Naunun nəghatən

²⁵ Kəni natimnati tepət min əpəha ikin iətəm Iesu təmol* kəni nəmə nətəmimi kəmotətəi rəkis natimnati min u ilah rəfin e nauəuə min, iəu, nikik təhti məmə nəhue niftəni u təkəku o nəliniən nauəuə min u.

[†]21:17 Nian Iesu tətəni məmə, “onəkəugin rəhak nenəti sipsip min,” mine “onəkəsəl vivi o rəhak min sipsip,” mine “ətaugin rəhak min sipsip,” kahləni nati kətəiəh əmə e suaru pisin pisin e nəghatən.

[§]21:19 Kətəni məmə e nu tate min tətəva, kəni kəpanətə-pəri Pitə e nigə kəməluuə.

**21:19 Jon 13:36; 2Pitə 1:14

††21:19 Mat 4:19; 16:24

‡‡21:20 Jon 13:23,25

¶¶21:24 Jon 15:27

§§21:24 Nian nəuvein, Jon tətəghati lanəha, mətəni məmə, “itimah,” uə “in,” məsənən “iəu,” mətəu in tətəni aru əmə in. (19:35; eruh-to 1Jon 1:1-4 mine Nəghatən əkuəkir rəha nauəuə u Jon: ?Pəh təmətəi nauəuə u?).

*21:25 Jon 20:30

Uŏk Mĭn

Uŏk Mĭn Rŏha Aposil Mĭn

Nŏghatiŏn ŏkuŏkir rŏha nauŏuŏ u Uŏk Mĭn

?Pŏh tŏmŏtei nauŏuŏ u? Luk tŏmŏtei nauŏuŏ u. Afin e “Nŏghatiŏn ŏkuŏkir rŏha nauŏuŏ u Luk” o nŏhrunĭn mŏmŏ Luk in pŏh.

?Tŏmŏtei tŏtuvŏn kŏm pŏh? Luk tŏmŏtei nauŏuŏ u tŏtuvŏn kŏm in kŏti, nŏrgĭn u Teofilŏs, iŏtŏm kŏtiŏh ŏmŏ iŏtŏm Luk tŏmŏtei nauŏuŏ u “Nanusĭn Tŏuvĭr Iŏtŏm Luk Tŏmŏtei” tŏtuvŏn kŏm in. Nŏrgĭn u, nĭpŏtĭn tŏni mŏmŏ, “Iŏtŏmimi iŏtŏm tolkeikei Uhgĭn.” Luk tŏmŏtei nauŏuŏ u tŏtuvŏn kŏm suah u, mŏtŏu in tŏhrun mŏmŏ nŏtŏm Isrel tepŏt mĭne Ianĭhluŏ tepŏt okotafĭn mĭn.

?Natiĭgĭn tŏhro lanu nĭan tŏmŏtei? Nauŏuŏ mĭn rŏha Nanusĭn Tŏuvĭr kŏutŏghati e nŏmiŏgŏhĭn mĭne nĭmĭsĭn rŏha Iesu. Nauŏuŏ u tŏtŏni pŏtigŏm mŏmŏ nĭmŏfaki tŏmŏhro lanu mŏtuŏuin. Nĭpilga nauŏuŏ aupŏn nŏuvetĭn u tŏtŏghati tepŏt e uŏk rŏha Pitŏ, kŏni nĭpilga asoli iŏtŏm tŏtuŏrisĭg lan tŏtŏghati e nŏmiŏgŏhĭn mĭne uŏk rŏha Pol.

?Tŏmŏtei nauŏuŏ u o nak? Luk tŏmŏtei nauŏuŏ u mŏtŏni mŏmŏ nĭmŏfaki tŏmŏhro lanu mŏtuŏuin, kŏni tŏmŏhro mĭn lanu nĭmŏfaki tŏmeviŏ. E nĭan ŏha, nŏtŏm Isrel tepŏt kŏsotatiĭgĭn e nĭtŏni Isrel, mŏtŏu kŏutatiĭg e nĭtŏni mĭn iŏtŏm Rom tŏtarmŏniĭg e lah. Aposil mĭn ilah rŏfĭn nŏtŏm Isrel. Nanusĭn

tŏuvĭr ŏha kŏmaupŏn kŏni = pŏn kŏm nŏtŏm Isrel mĭne Nanĭhluŏ[†] mĭn u kŏu-tohtŏu = pŏn nŏfakiŏn rŏha nŏtŏm Isrel. Kŏni Pitŏ mĭne Pol mĭne ilah mĭn nŏuveĭn kĭnautos mĭnautuvŏn kŏm Nanĭhluŏ mĭn ŏpnapĭn mĭn. Tŏmŏ iŏrman tolkeikei mŏmŏ otĭtŏu = pŏn nŏfakiŏn rŏha nŏtŏm Isrel, in okŏkeikei kŏhgi = pŏn kŏni mĭtŏu = pŏn mĭn lou ŏlkŏlŏh mĭn tepŏt. Mŏtŏu Pol mĭne Pitŏ rŏueiu kĭnuŏhrun mŏmŏ nŏmŏ iŏtŏmi tolkeikei mŏmŏ otŏhatŏtŏ e Iesu, kŏni ko nĭkĭn tŏsŏhtĭn mŏmŏ okŏhgi = pŏn mĭne mĭtŏu = pŏn lou ŏlkŏlŏh mĭn ŏha. Nŏtŏm Isrel tepŏt nĭan kŏmotŏtŏu nŏtŏliĭgĭn u, ilah kĭnotŏmŏki e Pol mĭne Pitŏ mĭnautol nŏrahĭn kŏm lau. Mŏtŏu ilau kŏmuhalpĭn = pŏn nŏghatiŏn rŏhalah. Nĭan kŏmotŏlŏs Pol mŏhuvŏn e kot, nŏtŏmi asoli rŏha Rom kŏmŏsoteruhĭn mŏmŏ in tŏmol nati kŏti tŏrah. E naunun nauŏuŏ u, Pol in tŏtatiĭg ŏpŏha e taun asoli u Rom, u iŏtŏmi asoli agĭn rŏha Rom tŏtatiĭg ikĭn. Kŏni Pol tŏmŏtŏni pŏtigŏm nanusĭn tŏuvĭr, iŏtŏmi tikŏ mŏmŏ otŏniŏhu.

Uhgĭn tŏmŏni mŏmŏ otahlĭpa Narmin rŏhan

1 Teofilŏs, e rŏhak nauŏuŏ iŏtŏm iŏmŏtei aupŏn, iŏmŏtei nolĭn mĭn rŏha natĭmnati rŏfĭn iŏtŏm Iesu tŏmol mĭne mŏtŏgŏtun nŏtŏmimi lan.^c
²Nauŏuŏ ŏha tŏtŏni pŏtigŏm nĭan Iesu tŏmŏtuŏuin rŏhan uŏk mŏtŏuarus Uhgĭn tŏmos rŏkis muvŏn e Negŏu e Neai. Mŏtŏu aupŏn, nĭan tŏmŏsuvŏn ŏhanŏhĭn e Negŏu e Neai, Narmin Rŏha Uhgĭn tŏmasĭru lan mŏmŏ

[†]1:0 Nanĭhluŏ, Ianĭhluŏ — Afin-to e tikŭsĭnŏri.

^c1:1 Luk 1:3

otægætun ræhan min aposil[‡] min nati nak in tolkeikei mæmæ okotol.^d ³E nian tæmæmiægæh min e nimisiæn, nian tepæt tætuva o lah, kæni koteruh in e nian kætiæh kætiæh e nian fote, kæni matol æpu in kæm lah kæni mægætun ilah e nolian min tepæt mæmæ in tæmæmiægæh pæhriæn e nimisiæn. Kæni e nian min æha, tæmætægætun ilah e Narmænigiæn Ræha Uhgîn.^e

⁴Iesu tæmætætig æhanæh ilah min ilah, kæni nian kæti, nian tæmætæuæn ilah min ilah, in tæmæni = pæn næghatiæn kæti kæm lah mæmæ, “Itæmah onæsotaupæniæn mohiet u Jerusilæm. Onækotækeikei mætætætig motætæuærus onækotos Narmin Ræha Uhgîn, u ræhak tatæ tæmæni æskasik rækis mæmæ otæfæn kæm tæmah, tæhmen lanu mæmæ iæu iæmæni = pinæ rækis kæm tæmah.^f ⁵Aupæn Jon tæmatol bæptais e nætæmimi e næhu, mætæu otæsuvæhiæn, Uhgîn in otol bæptais e tæmah e Narmin Ræhan.”^g

**Æpæha e Nitæuæt Ræha Nigi
U Olif, Uhgîn tæmos Iesu
muvæn e Negæu e Neai**

⁶E nian min æha, aposil min kæmæutætig ilah Iesu, kæmotætæpuæh ohni mæmæ, “?Iærmænig, ræueiu æha tinæuvir mæmæ ik onækol kitah nætæm Isrel okotarmænig e nitæni min ræhatah, uæ kæpæ?”^h

⁷Mætæu Iesu tæni = pæn kæm lah mæmæ, “E nian min ræha natimnati min æha, Tatæ Uhgîn tæmæhluaig e natimnati o tæmah, mæmæ ko næsotæhrunian.

In pinæn æmæ, tinitæpin rækis e ræhan næsanæniæn.ⁱ ⁸Mætæu nian Narmin Ræha Uhgîn otuva mætig e tæmah, itæmah onækotos næsanæniæn. Kæni itæmah onækotækeikei mæhuvæn motæni pætigæm ræhak næghatiæn æpæha Jerusilæm, mine ikin min æpæha Jutiæ, mine Sæmeriæ, kæni mine ikin min ræfin e nitænimtæni min.”^j

⁹Nian tæmæni rækis æmæ næghatiæn æha kæm lah, kæni Uhgîn tos rækis in mæri matuvæn e neai. Nian ilah kæmæuteruh, kæni næpuæ kæti tuva mæuveg, kæni ilah kæsoteruhian min. ¹⁰Nian kæmæutæsal pæri æhanæh e neai mæutæsal lan, æmeiko suah mil keiu kæmuæfæn næpæn ruæn kæmiaiet = pa e nælugin e lah. ¹¹Kæni muæni = pæn kæm lah mæmæ, “!Nætæm Kalæli! ?Tæhro næutæhtul u ikinu mæutæsal pæri lan æpætu lan e næpuæ? Iesu æha Uhgîn tæmos rækis o tæmah mos mæri matuvæn e neai, in otæmanitælig pa min tæhmen = pæn æmæ lanæha, mæ tæteri matuvæn.”^k

Aposil min

¹²Kæni aposil min kæmotsipæn e nitæuæt u kætæni mæmæ, Nitæuæt Ræha Nigi U Olif, motohtælig = pæn Jerusilæm sæniæmæ isæu pik, iuækir æmæ.^l ¹³Nian kæmohiet = pæn Jerusilæm, mæhuvæn = pæn imæ e næuan nimæ kæti æpæha ilis lan, ikin kæutatig ikin. Aposil min æha, nærgilah u Pitæ mine Jon mine Jemis mine Antiru mine Filip mine Tomæs mine Patolomiu mine Matiu mine Jemis næti Alfæs mine Saimon

[‡]1:2 “Aposil” in suah kæti iætæm Iesu Kristo tæmahli = pæn o næni pætigæmiæn ræhan næghatiæn. Nian nækotæfin næghatiæn æha “aposil” e nauæuæ u, nipætæn tæni mæmæ nætæmimi tuælæf ræha Iesu u kæmæutæliuæk ilah min. Kæni e nauæuæ = u, Pol tæmæni mæmæ in min aposil kæti ræha Iesu, mætæu in tæmæsanian ilah nætæmimi tuælæf min æha. Nauæuæ u, in tætgæhati tepæt e aposil mil, Pitæ mine Pol.

^d1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^e1:3 Luk 24:36-49; Uæk 10:41 ^f1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Uæk 2:33 ^g1:5 Mat 3:11 ^h1:6 Luk 24:21 ⁱ1:7 Mak 13:32
^j1:8 Mat 28:19; Luk 24:48 ^k1:11 Mat 26:64; Luk 21:27 ^l1:12 Luk 24:50-53

Selot^f mine Jutəs nətı Jemis.^m 14 Nətəmi min əha mine nıpətan min, mine Meri u məmə rəha İesu, mine notəha İesu min, ilah kəutəhuva pəti-pəti e nikilah kətiəh məutəfaki nian rəfin.

Iətəmi u otos nımei Jutəs

15 Kəni nian kəti, nian nətəm kautəhatətə e İesu kəməutəharəg, ilah tepət, təhmen e uan-hanrit-tuentı ilah rəfin. Kəni Pitə təməhtul mətəghati kəm lah məmə, 16 “Piak min mine nəuvinik min. Nuvəh aupən Narmin Rəha Uhgın təməfən nəghatiən kəti kəm Kig Tefit, kəni Kig Tefit təni pətıgəm. Təməni məmə suah kəti otegəhan e İesu kəm nətəmimi, kəni ilah okotaskəlım motohamu. Nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın otəkeikei muva mol nıpəhrıənıən lan, kəni rəueiu nəghatiən o suah u tınuva mol nıpəhrıənıən rəkis lan. Suah u in Jutəs.ⁿ 17 Jutəs, in rəhan əha ikın uək məmə otasıru e tah, in kıtah əmə.”

18 (Jutəs u inu təmos nəhmtı nıftəni kəti e məni u təmos e nolıən tərəh iətəm in təmol. E nıftəni əha, təməmei morin kəni nərfın təhapu nisigan tiet.^o 19 Kəni nətəm Jerusiləm kəmotətəu nəghatiən əha, kəni ilah kotauın e nıftəni əha e nəghatiən əha ikın məmə, “Akeltama,” nıpətın u məmə Nıftəni E Nırə.)

20 Kəni Pitə təməni məmə, “Natım-nati iətəm Jutəs təmol təmuva mol nıpəhrıənıən lan mətəu-inu e Nauəuə Rəha Nəpuən Min, nəghatiən kəti tətəni məmə,

‘Təuıvır məmə rəhan nımə tətəhtul əpnapın əmə, pəh iətəmi kəti otəsatiğıən ikın.’^{sp}

“Kəni nəghatiən kəti min tətəni lanu məmə,

‘Təuıvır məmə iətəmi pısın kəti min otuva mos nımeın.’

21–22 “Kəni tol lanəha, iətəmi kəti otəkeikei mos nımei Jutəs mətəni pətıgəm kəm nətəmimi itımah min, məmə İərmənıg İesu təməmıəgəh min e nımısıən. Suah u, in suah kəti iətəm itımah min iəmautan aupən e nian min u iətəm İərmənıg İesu təmətaliuək lan. Suah u in suah kəti iətəm təmətatiğ nian Jon təmətəni pətıgəm nəghatiən rəha nolıən bəptais e təmi, muva mətəuarus = pən nian Uhgın təmos rəkis İesu o tah mos məri muvən e Negəu e Neal.”^q

23 Kəni ilah kəmotəni nərgı iətəmi keiu, kəti nərgın u Josıp u nian nəuvein kətauın lan məmə Pasapəs Jastəs, kəni kəti min, nərgın u Matıəs. 24 Kəni ilah kəmotəfaki məutəni məmə, “İərmənıg ik nəkəhrun niki nətəmimi rəfin. Ik əgətun e tımah məmə suah mil u, in pəhruvən u ik nınıtəpın rəkis 25 məmə otaskəlım uək u rəha aposil iətəm Jutəs təməpəh məmə otuvən e suaru iətəm tərəh, iman əhruahru ikın.” 26 Nian ilah kəmotəfaki rəkis, ilah kəmoturın kəpiel nəuvein, kotəhmen e tais, məmə otəgətun məmə pəh otos uək əha, kəni kəpiel min kəmotəgətun nərgı Matıəs. Kəni ilah kotəfən Matıəs məmə in aposil kəti, kəni rəueiu tınol min tueləf aposil ilah rəfin.

Narmin Rəha Uhgın təmuva e nəmıəgəhiən rəhalah

2 E nian rəha Pentekos,^{**} lafet kəti rəha nətəm İsrəl, nətəm u

^f1:13 Eruh-to futnot e Mat 10:4

[§]1:20 Nıpətı nəghatiən u məmə, “pəh otımis.”

^{**}2:1 Pentekos — Afın-to e tiksinəri.

^m1:13 Mat 10:2-4 ⁿ1:16 Sam 41:9 ^o1:18 Mat 27:3-8

^p1:20 Sam 69:25; 109:8 ^q1:21-22 Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

kəutəhatətə e Iesu kəməhuva kətiəh.^r
²Kəni rəueiu agin min, kəmotətəu nati kəti təmsipəri e neai təhmen e nimətəgi asoli kəti tətərkərik, kəni nati kəha kəmotətəu təmuva məri rəfin e nipəgnəua nimə əha kəutəharəg ikin.³ Kəni ilah kəmoteruh nati kəti təhmen e nəmnamı nigəm tatuəu. Kəni nəmnamı nigəm min əha, kəmotiuvig motan-əhmen nətəmimi rəfin nətəm kəutəharəg əha imə.⁵ ⁴Kəni ilah rəfin, Narmın Rəha Uhgın təmuva məriaueh mətətig e lah, kəni məfən nəsanənən kəm lah, mol ilah kinəutəghati e nəghatiən iki pisin min.^t

⁵Kəni nətəmimi min nəuvein əha ikinu, nətəm Isrel nətəm kəutəfaki kəm Uhgın. Aupən, ilah kəməhuvən e nitəni pisin pisin min məutətig ikin, kəni rəueiu kohtəlig = pa məutətig Jerusiləm məmə okotol lafet rəha Pasova.⁶ Nian ilah kəmotətəu nəghatiən min əha, nətəmimi min tepət kəməhuva. Kəni ilah kəmotəuit pik mətəu-inu kəmotətəu nəghatiən min rəhalah nətəmimi min əha kəutəni.⁷ Kəmotəuit pik agin kəni məutəni məmə, “!Ei! ?Nətəm Kaləli min əmə əha kəutəghati, uə kəpə? ⁸?Təhro əpəha kitah rəfin kəutətəu rəhatah nəghatiən min ilah kəutəni? ⁹⁻¹¹Kitah u nətəmimi iki pisin pisin min tepət. Ikin u nətəm Patiə u ikin, mine nətəm Metiə, mine nətəm Elam, mine nətəm Mesopotemiə, mine nətəm Jutiə, mine nətəm Kapatosiə, mine nətəm Pontəs, mine nətəm Esiə, mine nətəm Fritiə, mine nətəm Pamfiliə, mine nətəm Ijip, mine nətəm Lipiə e nikalin = pən əha Saerin ikin, mine nətəm Rom, nətəm Isrel əhruahru, mine Nanihluə^{††} min

mətəu kitah kəutəfaki kəm Uhgın, mine nətəm Krit, mine nətəm Arepiə. Mətəu kitah rəfin kəmotətəu ilah kəutəghati e nəghatiən iki pisin pisin min rəhatah, məutəni pətigəm nati asoli min iətəm Uhgın təmol.”¹² Narmilah təmiuvig pik, kəni kəmotətəpuəh o lah min məmə, “!Ei! ?Nak u tol lanu?”

¹³Mətəu nəuvein kəmotaləh əuvsan e lah, məutəni məmə, “Nati kəutəpis əpəha.”

Pitə təmuhamteipən nipəti nati əha

¹⁴Kəni Pitə təməhtul ilah lepın aposil min, məghati əfəməh məni = pən kəm nətəmimi məmə, “Nətənimak min nətəm Isrel, mine nətəm iki pisin pisin min u nəutətig Jerusiləm, otətəlig vivi-to lak, pəh iəkuhamtei = pinə nipəti nati əha kəm təmah.¹⁵ Itəmah nəutəni məmə nətəmi min u kəutəpis. Mətəu kəpə, kəsotəpisiən. Nain klok əmə əha rəueiu ləplapın. ?Kəni ilah kotəhra motəpis?^{‡‡}

¹⁶“Mətəu mə tol lanu lan. İəni rəha Uhgın aupən, nərgin u Joel, təməni rəkis nati u itəmah nəuteruh. İn təməni məmə,

¹⁷“Uhgın təməni məmə,

“E naunun nian min, iəkəfən rəhak Narmın kəm nətəmimi rəfin. İlah rəfin okotos nəsanənən lan. Nenətətəmah min, nəman mine nipətan, ilah okotəni pətigəm nəghatiən min rəhak iətəm iəu iəkəfən kəm lah. Nətəm aluə min rəhatəmah, Uhgın otəfən nati kəti təhmen e nəməhlairiən kəm lah. Kəni nauəhli min rəhatəmah okotəməhlair e nəməhlairiən pisin pisin min.

^{††}2:9-11 Nanihluə, İanihluə — Afin-to e tiksinəri.

^{‡‡}2:15 Nətəmi min əha kəsotəmnimiən wain ləplapın, kəni iətəmi tikə mə tapis ləplapın.

^r2:1 Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 ^s2:3 Mat 3:11

^t2:4 Mak 16:17; Uək 4:31; 10:44-46; 19:6

¹⁸ Səniəmə nətəmi asoli min əmə, mətəu nəman mine nıpətan ilah noluək min əmə rəhak, kəni iəkəfən Narmin rəhak kəm lah e nian min əha. Kəni ilah okotəni pətigəm nəghatiən min rəhak iətəm iəkəfən kəm lah.

¹⁹ Oiakol nati apispis min əpəha e neai, mine nəmtətiən pisin pisin min e nitəni min. Onəkoteruh nirə mine nigəm mine nahniğəm okotəri motol nəpuə lan. ²⁰ Mitigar otaupən mapinəpu lan, kəni məuiğ otasiə təhmen e nira.^f Kəni ko uərisig, Nian asoli agin rəha İərməniğ otuva.

²¹ E nian əha, nətəmimi rəfin nətəm okotauin e Nərgək, iəu oiaikosmiəğəh ilah.”^u

²² “Nətəm Isrel, itəmah otətəlig e nəghatiən u. Itəmah nəkotəhrun vivi nati apispis min, mine nəmtətiən pisin pisin min iətəm İesu iətəm Nasərit təmol e nəsanəniən rəha Uhgın, u itəmah nəmoteruh. Natimnati min əha tətəğətun məmə Uhgın in pisin əmə təmahli = pa İesu tuva. ²³ E nəlpəkəuiən rəha Uhgın u in təmol rəkis mələhu əpən, in təməfinə suah u e nəhlmitəmah. Kəni itəmah nəmotuhamu in e nian nəmotəğəhan = pən lan tuvən e nəhlmi nətəm kəsotəfakiən. Kəmotuh u, kəmotətu-pəri e nigı kəməluau kəni timis.

²⁴ “Mətəu Uhgın təmitis İesu e nahməiən rəha nimisiən, kəni mol in təmiəğəh min e nimisiən, mətəu-inu nimisiən, rəhan nəsanəniən tikə o naskəlimiən in. ²⁵ Təfit təməni lanəha e İesu əpən məmə,

‘Nian rəfin iəkəhrun məmə İərməniğ tətətig itimlau min. Ko iəsəğiniən mətəu-inu tətətig e

nikalik itimlau min. ²⁶ Kəni tol lanəha, iəu nikik tətəgiən pik, mətəni-vivi ik e nohlik. Kəni nikik təməlinu mətəu iəkəhrun məmə Uhgın otosmiəğəh nıpətik.

²⁷ Kəni ko nəşəpəhiən narmək otətətig ima nətəm kəmoħmis ikin. Kəni ko nəşəğəhan mininiən nıpəti rəham İətəmi İəruəhu məmə otəmnəmit. ²⁸ Ik nəməğətun rəkis suaru rəha nəmiəğəhiən kəm iəu, kəni ik onəkol iəu nikik tətəgiən pik nian iətətig kilau min ik.’ Inu nəghatiən Təfit təməni e İesu əpən.^v

²⁹ “Piak min. İəkolkeikei məmə iəkəni nati əruəhu kəm təmah. İəuəhli u kəha rəhatah əpən, Kig Təfit, in təmimis rəkis, kəni kəmitənim, kəni rəhan suvət tətətig imatah ikin mətəuarus = pa u rəueiu.^w ³⁰ Mətəu in iəni kəti rəha Uhgın, kəni in təhrun məmə Uhgın təmos nonəuvil kəti kəm in məniəkis nəghatiən kəti kəm in məmə iətəmi kəti e nira rəhan otuərisig lan otəkeikei mol Kig.^x ³¹ Kig təmafə məmə nati u otəkeikei muva mol nıpəhriəniən lan. Kəni in təməni məmə Kristo əha, iətəm Uhgın təməni məmə otəhli = pa, Uhgın otol təmiəğəh min e nimisiən, kəni otəşəpəhiən narmin tətətig ima nətəm kəmoħmis ikin, kəni nıpətin ko təşəmnətiən.^y ³² Kəni nəghatiən u tətəğhati e İesu u Uhgın təmol rəkis təmiəğəh min e nimisiən. !Kəni itəmah iəmotəh e nəhmtitəmah! ³³ İesu, rəhan tatə təmos in məri muvən e nikalin maru ikin, imə nisiaiən mine nəsanəniən. Kəni təhmen = pən əmə məmə Uhgın təməni rəkis lan əpən, in təməfən Narmin rəhan kəm İesu məmə İesu otəfən

^f2:20 İəni min rəha Uhgın kəutəni nəghatiən min lanəha e natimnati əskasik min otəpanuva e Naunun Nian.

^u2:21 Joel 2:28-32 ^v2:28 Sam 16:8-11 ^w2:29 1King 2:10

^x2:30 2Saml 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 ^y2:31 Sam 16:10

kəm rəhan min. Kəni natimnati min u, nauteruh, məutətəu, Narmin Rəha Uhgın tatol.^z ³⁴ Kig Tefit tәмәsuvәniәn e Negәu e Neai tәhmen e Iesu. Kəni Tefit tәмәsәghati aruiәn lan nian in tәмәni nәghatiәn min әha mәмә,

‘Iәrmәnig. Ik Iәrmәnig rәhak.

Uhgın Iәrmәnig tәni kәм ik mәмә, “Әharәg e nikalik maru, ikin imә nisiaiәn mine nәsanәniәn, mәtәhtahnin. ³⁵ Oiәkol rәham min tikimir min mәмә okotәhmen e nimәulul iәtәm natevig-әrain e niftәni, kәni ik onәkarmәnig e lah.”

^a

³⁶ Pәh nәtәm Isrel rәfin kotәkeikei motәhrun vivi mәмә Iesu әha iәtәm itәmah nәmotәtu-pәri e nigı kәmәluau, inәha, Uhgın tәmol mәмә in Iәrmәnig mine Kristo — u iәtәm Uhgın tәмәni mәмә otahli = pa.”^b

Nәtәmimi tәpәt kәmotәni nipәhrriәniәn e Iesu

³⁷ Nәghatiәn u rәha Pitә tәmek pәhrriәn nikilah kәni nikilah tәpәou. Kәni kәmotәtapuәh o Pitә mine aposil min rәfin mәмә, “Piatimah min. ?Oiәkotәhro lanu?”

³⁸ Kәni Pitә tәмәni = pән kәм lah mәмә, “Onәkotәkeikei motәuhlin nәtәligiәn rәhatәmah, kәni kol bәptais e tәmah rәfin kәtiәh kәtiәh e nәrgi Iesu Kristo, mәмә Uhgın otafәl rәkis noliaәn tәrah min rәhatәmah. Kәni Uhgın otәfinә Narmin u kәм tәmah, ³⁹ mәtәu Uhgın tәмәni rәkis nәghatiәn u o tәmah, mine nenәtitәmah min, mine namipitәmah min iәtәm okәpanәhuva. Nәniәskasikiәn u tәtatig o nәtәmimi

rәfin min u iәtәm Iәrmәnig Uhgın rәhatah tәtauin e lah.”^c

⁴⁰ Kәni Pitә tәмәni nәghatiәn tәuvir tәpәt mәмә otiuvi = pa ilah kәhuva, kәni mәtәni kәм lah mәмә, “O nәkohiet rәkis e nәtәmi min u, nәpiәh mine u nәtәm kotәrah mәмә, Uhgın otәsoliaәn nalpiniәn kәм tәmah min ilah.” ⁴¹ Kәni ilah tәpәt u kәmotәtәu nәghatiәn rәha Pitә kәmotәni nipәhrriәniәn lan, kәni kәmol bәptais e lah. E nian әha, nәtәmimi tәpәt tәhmen e tri-tausin kәmәhuva mәhuәrisig e lah u kәutәhatәtә e Iesu.^d

Naliuәkiәn rәha nәtәmi min u kәmәutәni nipәhrriәniәn e Iesu

⁴² Nian rәfin nәtәmimi min u kәutәni nipәhrriәniәn e Iesu, kәutәtәlig e nәghatiәn iәtәm aposil min kәutәgәtun ilah lan. E naliuәkiәn rәhalah kәmәhuva kәtiәh, e nauәniәn mine Nauәniәn Rәha Nәmtәtiәn Rәha Iesu,^{§§} mine nәfakiәn. Kәni nian rәfin nikilah tәtәskasik mәмә okotәkeikei mautol nati әha.^e ⁴³ Aposil min kәmәutol nati apispis mine nәmtәtiәn pisin pisin min e nәsanәniәn rәha Uhgın. Kәni nәtәmimi narmilah tatiuvig pik ohni.

⁴⁴ Nәtәmimi min u kәutәhatәtә e Iesu, nian rәfin kәutәhuva kәtiәh mәutәfәn rәhalah min natimnati kәм lah min;^f ⁴⁵ kәmә iәtәmi kәti rәhan nati kәti tikә, kәni kәti tәfәn rәhan natimnati mos mәni lan, kәni mәuәri mәtuati kәni masiru lan. ⁴⁶ Nian rәfin kәutәhuvәn mәutәfaki pәti e Nimә Rәha Uhgın.* Kәni kәmәutәhuvәn e nimә pisin pisin min mәutәuәri nauәniәn niglah e nagiәniәn mine nikilah pәhrriәn, kәni kәmәutәuәn min e Nauәniәn Rәha Nәmtәtiәn Rәha Iesu. ⁴⁷ Kәni nian rәfin kәutәni-

§§2:42 Nauәniәn Rәha Nәmtәtiәn Rәha Iesu — Afin-to e tiksinäri.

*2:46 Nimә Rәha Uhgın — ikin nәtәm Isrel kәutәhuva mәutәfaki ikin kәм Uhgın.

^z2:33 Uәk 5:32; 7:55-56 ^a2:35 Sam 110:1 ^b2:36 Uәk 5:30-31

^c2:39 Aes 57:19 ^d2:41 Uәk 2:47; 4:4 ^e2:42 Uәk 20:7 ^f2:44 Uәk 4:32-35

vivi Uhgĭn, kəni nətəmimi kəutəni-vivi ilah o rəhalah noliən. Kəni nian rəfin lərmənĭg tatosmiəgəh nətəmimi, kəni ilah kəməutəhuva kətiəh ilah nətəm kəutəhatətə e Iesu.^g

Uhgĭn təmol nati apĭspĭs e iətəmi u nəhlkĭn tərəh

3 Nian kəti e tri klok ləhnaiuv, nian rəha nəfakiən, Pitə mine Jon kə-mualiuək mətian e Nimə Rəha Uhgĭn. ²Suah kəti iətəm təsaliuəkĭən e nian tə-mair mətəuarus = pa nian əha, kəmələs kəhuva kaharu e namtĭhluə e Nimə Rəha Uhgĭn u kətəni məmə Namtĭhluə Təuvir. Nian rəfin tətəasiə e mənĭ o nətəmimi kəutəhuvən imə. ³Nian təmeruh Pitə mine Jon kinətĭan məmə okia imə, in tətətapuəh o lau məmə okuəfən mənĭ kəti kəm in. ⁴Kəni Pitə mine Jon nəhmtĭlau təməhtul lan. Kəni Pitə tənĭ məmə, “Əsal = pa meh itĭmlau.”^h ⁵Kəni təməsəl = pən meruh ilau, nĭkin təhti məmə otos mənĭ kəti o lau.

⁶Mətəu Pitə təmənĭ = pən kəm in məmə, “Rəhak mənĭ tikə agin. Mətəu nati iətəm iəu iətos, iəkəfĭnə kəm ik. !E nərgĭ Iesu Kristo iətəm Nasərit, iətənĭ = pĭnə kəm ik, əhtul maliuək!”ⁱ ⁷Kəni in təmasĭru lan, mos nəhlmin maru miuvi-pəri məmə otəhtul. Kəni əmeiko rəueiu agin min nəhlkĭn mil kə-muəhruahru. ⁸Əmeiko təmətu-pəri məhtul minətaliuək, mətitəu = pən ilau mihluvən e Nimə Rəha Uhgĭn, kəni minətaliuək matiuvĭg-iuvĭg-pəri mətənĭ-vivi Uhgĭn. ⁹Kəni nətəmimi rəfin kəmoteruh in tətaliuək mətənĭ-vivi Uhgĭn. ¹⁰Ilah kinotəhrun məmə suah əpələ inəha u iətəm tətəasiə o mənĭ nian rəfin e namtĭhluə rəha Nimə Rəha Uhgĭn, kəni

kəmotauit pĭk, narmĭlah təmiuvĭg o suah kəha mətəu-inu nəhlkĭn tĭnəuvir.

Pitə təməghati kəm nətəmimi əpəha e Nimə Rəha Uhgĭn

¹¹Nian təmətəhkul = pən e Pitə mine Jon, nətəmimi rəfin narmĭlah təmiuvĭg ohni, kotaiu məhuva məmə okotafu e lahal əha nəuvetĭn kəti e Nimə Rəha Uhgĭn u kətəni məmə Fərantə rəha Kĭg Solomən.[†]

¹²Nian Pitə təmeruh ilah, kəni tənĭ = pən kəm lah məmə, “Nətəm Isrel. ?Təhro narmĭtəmah tatiuvĭg pĭk o nati apĭspĭs u? ?Nauteruh itimahal nĭkitəmah təhti məmə itĭmlau iətəmi asim mil keiu iəmol vi suah u e nəsanənĭən əmə rəhatĭmlau? !Kəpə!

¹³Nati apĭspĭs u iətəm nəmoteruh, Uhgĭn rəha Epraham, mine Aisək, mine Jekəp, mine tĭpĭtah min rəfin, in təməfəri nərgĭ rəhan ioluək lan, Iesu. Inu iətəmi kətiəh əmə Iesu u nəmotəfən məmə otuvən o nətəmi asoli rəha kəpmən məmə ilah okotuhamu, kəni nati əpnəpĭn Pailət təmənĭ rəkis məmə okəsuhamuĭən okəhlman lan, mətəu itəmah nəmotənĭ = pən kəm Pailət məmə kəpə, kəni motəpəh in.^j ¹⁴Itəmah nəmotəpəh Iesu u in iol əhruahru mine iətəm təuvir e nəhmtĭ Uhgĭn, kəni nəmotətapuəh o Pailət məmə otəhlman e suah kəha iohamu itəmi. ¹⁵Kəni e noliən əha, itəmah nəmotuhamu Iesu, iətəm nəmiəgəhiən rəfin tatsĭpən ohni. Mətəu Uhgĭn təmol təmiəgəh min e nĭmisĭən. Kəni itimah iəmoteruh e nəhmtĭitimah məmə nĭpəhriən.

¹⁶“Suah u iətəmi itəmah nauteruh motəhrun, in təməsənən əmə mətəu-inu itimah iəutəhatətə e Iesu mine

[†]3:11 Fərantə rəha Kĭg Solomən — ĭkin kəti imə e Nimə Rəha Uhgĭn. ĭkin əha inəha, nian rəfin nətəmi asoli rəha Isrel kəutəghati e Lou rəha Uhgĭn

g2:47 Uək 6:7; 11:21 h3:4 Uək 14:9 i3:6 Uək 4:10; 16:18
j3:13 Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Uək 2:23

nəsanəniən rəhan. In nəsanəniən rəha Iesu mine nəhatətəiən iətəm təməfa kəm tımah təmöl vi suah u, kəni itəmäh rəfin nəmoteruh.

¹⁷“Piak min. İəu iəkəhrun məmə nati u nəmotel e Iesu itəmäh rəhatəmäh nətəmi asoli min, itəmäh rəfin nəmotel mətəu-inu nəsotəhruniən məmə Iesu in pəh.^k ¹⁸Mətəu suaru u inu rəha Uhgın o noliən rəhan nəghatiən u in təməni aupən, tınuva minol nıpəhrıeniən lan. E nəghatiən rəha iəni min rəhan, in təməni rəkis məmə rəhan Kristo iətəm təməni rəkis aupən məmə otahli = pa, in otəkeikei mətəu nahməiən e nıpətın.

¹⁹“İntəh, rəueiu əha, onəkotəkeikei motəuhlin itəmäh e rəhatəmäh noliən təräh min, kəni motohtəlig = pa o Uhgın məmə in otafəl rəhatəmäh noliən təräh min, kəni məmə İərməniğ Uhgın otəfinə nəmeiğiən mine nəsanəniən vi e nəmiəğəhiən rəhatəmäh,¹ ²⁰kəni məmə in otahli = pa Kristo titəlig = pa min, iətəmi iətəm Uhgın təməni rəkis aupən. Kristo u iətəghati lan, in Iesu. ²¹Mətəu Iesu otatıg pıpım e Negəu e Neai mətəuarus Uhgın otol vi min natimnati rəfin təhmen = pən e itəmi Uhgın təməni əskasik kəm təmäh, iətəm rəhan min iəni min aupən ağın kəmotəni pətıgəm.

²²“Kəni iəni asoli Mosis təməni pətıgəm məmə, ‘İərməniğ Uhgın otəfəri iəni kəti min e təmäh təhmen lak. Onakotəkeikei mətətətəlig e natimnati min rəfin in otəni kəm təmäh mautol nəuiən. ²³Nətəmi min u okotəhti nəuia iəni əha, Uhgın otos rəkis ilah o rəhan min nətəmimi kəni ilah okohmis.”^m

²⁴Kəni iəni min rəfin kəmotəni əmə nəghatiən kətiəh, təmətəuəin e iəni u Samuel, muva mətəuarus = pa u rəueiu, kəutəni əhanəh nian əha u rəueiu.

²⁵“Nəniəskasikiən u iətəm Uhgın təməni = pən kəm rəhan iəni min aupən, in rəhatəmäh. Kəni nəniəskasikiən rəha nasıruəin iətəm Uhgın təməni kəm tıpitəmäh min aupən, in rəhatəmäh min, mətəu-inu Uhgın təməni = pən kəm Epraham məmə, ‘Oıəkol təuvır kəm nətəmimi rəfin e nıftəni, kəni nati kəti iətəm mıpım İosmiəğəh otol, otəfən nəuviriən əha kəm nətəmimi ərəfin.”ⁿ

²⁶Nian Uhgın təməfəri rəhan ioluək u Iesu İosmiəğəh, təmaupən mahli = pınə kəm təmäh məmə in otəuhlin itəmäh e rəhatəmäh noliən təräh min, kəni e noliən əha, in otol təuvır kəm təmäh.”^o

4 Nian Pitə mine Jon kəmətəughati əhanəh kəm nətəmimi, kəni pris min, mine iətəmi tətərməniğ e soldıə min u kəutəsəl o Nımə Rəha Uhgın, mine Satusi min,[‡] kəməhietıgəm = pa.

²Nikilah təmähmə pik mətəu-inu ilau kətuəğətun nətəmimi məmə Iesu təmimıs kəni məmiəğəh min. Kəni inu təmöl suaru məmə nətəmi min u kəməhmıs, Uhgın otosmiəğəh min ilah.

³Kəni kəmotəskəlim ilau, motləfən əmə ilau e kaləpus mətəu tınəpinəpu rəkis, məmə ilau okuəməhli ikin lapın, kəni olauıg lan kəmanuəhtul e kot.[†]

⁴Mətəu nətəmimi min tərət nian kəmotətəu nəghatiən kəmuəni kəmotəni nıpəhrıeniən lan. Kəni nətəmimi rəfin u kəmotəni nıpəhrıeniən e Iesu, nəman əmə ilah iuəkır təhmen e faif-tausin.^p

[‡]4:1 Eruh nəghatiən min əha e tiksınəri: pris min, mine soldıə min u kəutəsəl o Nımə Rəha Uhgın, mine Satusi.

[†]4:3 Okuəməhli ikin muətəuarus = pən olauıg mətəu inu Lou təməni məmə suah kəti təsuvəniən e kot lapın.

^k3:17 Luk 23:34; 1Tim 1:13 ^l3:19 Uək 2:38 ^m3:23 Dut 18:15,18-19

ⁿ3:25 Jen 22:18 ^o3:26 Uək 13:46 ^p4:4 Uək 2:41

**Pitē mine Jon kāmūhtul
e nāhmti kaunsil**

⁵ Kāmāni lauig lan, pris min nāuvein, mine nātāmi asoli rāha Isrel min, mine nāgātun min rāha Lou rāha Mosis,[§] kāmōtuhapumīn ilah min āpāha Jerusilām. ⁶ Kāmōtāharāg ilah Anēs u pris asoli agin, mine Kaiāfēs, mine Jon, mine Aleksantē, mine nātāmīmi min nāuvein e nāhlin rāha suah u pris asoli agin, kāmōtāharāg e kaunsil. ⁷ Motāni Pitē mine Jon kian muāhtul aupān e lah, kāni kotētāpuāh o lau māmā, “?Pāh tāmāfinā nepētīān kām tēlau megēhan e tēlau māmā natuol nati u, uā nāmūol e nārgi pāh?”

⁸ Kāni Narmin Rāha Uhgīn tāmāriāuāh e nīki Pitē, kāni Pitē tēni = pān kām lah māmā, “Itāmāh u nātāmī nātār-mānig e nātām Isrel, mīne nātāmī asoli min. ⁹ Itāmāh nātāsāl lan = pā o tīmlau māmā suah u iātām nāhllkīn tāmārah tēmos iā nāuvīriān, uā itīmlau iāmūāhro lanu muol vivi nāhllkīn. ¹⁰ Itāmāh rāfin u ikinu mine nātām Isrel min rāfin, onākōtēkeikei mōtāhrun māmā suah u iātām nāhllkīn tīnāuvīr rākis tētāhtul aupān e tāmāh e nāsānāniān āmā e nārgi Iesu Kristo, iātām Nasārit. Suah kāha ināha, itāmāh nāmōtātu-pāri e nīgi kāmāluau, in tāmīmis. Mētāu Uhgīn tēmōl tāmīāgāh min.^q ¹¹ Suah kāha ināha, iātām Nauāuā Rāha Uhgīn tāmāni lan māmā,

“Kāpiel u iātām itāmāh nātāmīmi rāha nolīān nīmā, nākōtāni māmā tērah kāni mōtāraki lan, mētāu rāueiu in tīnuva kāpiel tēuvīr agin iātām nīmā tēhtul-pāri lan.”^r

¹² Suah kētīāh āmā tēhrun nosmīāgāhīān nātāmīmi, Iesu pīsīn āmā, kāni iātāmīmi kēti min tīkē agin e nīftāni tēhrun nosmīāgāhīān nātāmīmi.”^s

¹³ Nātāmī asoli rāha kaunsil kāmōtāuit pik nīān kāmōteruh māmā kēsūāginīān e lah, nati āpnāpīn kēsūoliān skul, ilau iātāmīmi mil āmā. Kāmōtāhrun āhruāhru māmā suah mil āha ilah pāhriān Iesu kāmāutaliuāk mētān. ¹⁴ Kāni kinōtāruru nuhālpiāniān nāghatīān rāhalau mētāu-inu suah u nāhllkīn tīnāuvīr rākis ilāhal min ilau.

¹⁵ Kāni kāmōtāni = pān kām lahāl māmā okīhliet mīhluvān ihluā pāh ilah āmā kotāghatī pīpīm. ¹⁶ Kāni ilah kāmōtētāpuāh o lah min māmā, “?Okōtāhro e suah mil āha? Nātāmīmi rāfin u Jerusilām kinōtāhrun rākis māmā nati āpīspīs u kāmūol e suah u, in iāhgīn pik, kō kēsāniāpīniān lan. ¹⁷ Mētāu pāh kotāniāhu āskāsik ilau māmā okēsūāni pētīgām minīān nārgi Iesu kām nātāmīmi, kāni nāghatīān e nati āpīspīs āha otāsiet minīān nātāmīmi kotētāu.”

**Kaunsil tāmēgāhan e lau
māmā okiāiet**

¹⁸ Kāni kāmōtāuin e lahāl kihluva imā, kāni mōtāni = pān kām Pitē mine Jon māmā okēsūāni pētīgām minīān nārgi Iesu, kāni māsūāgātun minīān nātāmīmi lan.^t

¹⁹ Mētāu ilau kāmūāni = pān kām lah māmā, “Itāmāh āmā otākil māmā tēhruāhru e nāhmti Uhgīn māmā iākuol nāuiātāmāh uā nāuiā Uhgīn.”^u ²⁰ Mētāu itīmlau kō iāsūākīmīān nohllitīmālu. Oīākuākeikei muāni pētīgām nati

§4:5 “Lou rāha Mosis” — lou min iātām Uhgīn tāmāfān kām Mosis āpāha e nītēuēt Sainai

q4:10 Uāk 3:6,13-16 r4:11 Sam 118:22 s4:12 Mat 1:21 t4:18 Uāk 5:28
u4:19 Uāk 5:29

itimlau iæmueruh e næhmtitïmlau kæni muætæu e nipægtælgitïmlau.”

²¹ Kæni kaunsil tæmæni = pæn min kæm Pitæ mine Jon mæmæ ilah okotol nalpinïæn kæti kæm lau næmæ ilau okætuaeikei mætuaeini pætigæm Iesu kæm nætæmimi, kæni motahli pætigæm ilau. Kæmotahli pætigæm ilau mætæu-inu kinotæruru mæmæ okotoh æhro ilau. Kæmotæhrun mæmæ nætæmimi nikilah otahmæ næmæ ilah okotol nalpinïæn kæm lau, mætæu-inu nætæmimi ræfin kinætæni-vivi Uhgïn o nati apispis u Uhgïn tæmol e iætæm u. ²² Kæni suah u, næhlkin tæmæpaiu nian tæmair mætæuarus = pa æha ræueiu, kæni ræhan nu tapirækis fote.

Næfakiæn ræha nætæm kæmotæhatætæ e Iesu

²³ Nian nætæmi asoli ræha kaunsil kæmotegæhan e Pitæ mine Jon mæmæ okætian, kæmiaiet uæhai æmæ mian æpæha nætæm kæutæhatætæ e Iesu kæutatig ikin, kæni muæni pætigæm ræfin næghatiæn iætæm pris asoli min mine nætæmi asoli ræha kaunsil kæmotæni = pæn kæm lau.

²⁴ Nian kæmotætæu næghatiæn æha, ilah ræfin kæmæhuva kætiæh motæfaki = pæn kæm Uhgïn, mætæni mæmæ, “Iærmænig Uhgïn Asoli, ik næmol neai, mine niftæni, mine nitæhi, mine natimnati æræfin e lah.” ²⁵ Ik næmæghati e næsanæniæn ræha Narmin ræham kæm tipitimah u aupæn Kig Tefit, u in ræham ioluæk, kæni in tæmæni pætigæm ræham næghatiæn mæmæ, “Tæhro nætæmimi e nitæni pisin pisin min nikilah tætahmæ pik lanæha?

Tæhro ilah nikilah tætæhti mæmæ okotol nærahïæn min æha. Ko kotol pau ko kæsotoliæn nati kæti.

²⁶ Nætæm kæutærmænig e nitæni min, kæmotol æpenæ-penæ o næluagïniæn,

kæni nætæmi asoli min kæutæhuva pætipæti,

mæmæ kotæluagïn ilah Iærmænig Uhgïn mine Iosmiægæh iætæm in tæmæni rækis.”^w

²⁷ “Iærmænig Uhgïn, in nipæhrïeniæn næghatiæn iætæm Kig Tefit tæmæni, tinuva miniet = pa, mætæu-inu Kig Herot Antipas, mine Pontias Pailæ, mine nætæm Isrel, mine Nanihluæ min, ilah ræfin kæmæhuva kætiæh u ikinu lahuænu Jerusilæm, mætætei næghatiæn ekæu-ekæu mæmæ okotuhæmu Iesu, u in ræham ioluæk æhruahru u ik næmitæpin.”^x ²⁸ Mætæu natimnati ræfin iætæm kæmæutol tæmitæu = pæn æmæ ræham næghatiæn iætæm ik næmæni rækis e næsanæniæn mine næhruniæn ræham aupæn.”^y ²⁹ Tol lanæha, Iærmænig, nikim tætæhti næghatiæn iætæm ilah kæmotæni mæmæ okotoh itimah, ol itimah ræham noluæk min mæmæ iæsetægïniæn mæmæ iækotæni pætigæm ræham næghatiæn.”^z

³⁰ Uæhru = pa e næhlmæm æsanæn mæmæ otol vi nætæmi kæutohmis, kæni mol nati apispis min mine næmtætïæn pisin pisin min e nærgi Iesu, ræham ioluæk æhruahru.”

³¹ Nian kæmotæfaki rækis, kæni nimæ tæmarigrig, kæni Narmin Ræha Uhgïn tæmuva mæriæuæh mætætig e lah ræfin, kæni kinæutæni pætigæm næghatiæn ræha Uhgïn mæsetægïniæn.

Nætæm kæmæutæni nipæhrïeniæn e Iesu kæutæuæri nautæ ræhalah kæm lah min

³² Nætæmi kæutæni nipæhrïeniæn e Iesu ræhalah nætæligïæn tæmuva kætiæh. Kæti tæmæsæhluaigïæn e ræhan nautæ, mætæu kæmæutæuæri nautæ ræhalah kæm lah min.”^a ³³ Kæni aposil min kæmotos næsanæniæn e Narmin Ræha Uhgïn kæni mætæni pætigæm mæmæ Iærmænig Iesu

^v4:24 Eks 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6
23:7-11; Uæk 3:13 ^y4:28 Uæk 2:23

^w4:26 Sam 2:1-2 ^x4:27 Mat 27:1-2; Luk
^z4:29 Efæs 6:19

^a4:32 Uæk 2:44

təmamiəgəh min e nimisiən. Kəni e nəuviriən rəha Uhgīn, in tətasi ru e lah rəfin nətəm kəutəfaki. ³⁴ Kəni ilah kəti, rəhan kəti nati kəti təməsikəiən, mətəu-inu nətəmimi nəuvein nətəm rəhalah niftəni uə nimə tatig, kəmotol səlim lan, kəni mətəfən məni kəm aposil min,^b ³⁵ kəni ilah kəmotəuəri kəm nətəmi min u rəhalah nati kəti tikə.

³⁶ Tol lanəha, suah kəti əha ikin nərgin u Josip, in nəuaniləuis rəha Lifai, iətəm Saiprəs, aposil min kəmotəfən nərgin vi kəti kəm in, nərgin u Panəpəs, u nipətin təni məmə, “iətəm tətasi ru mətəfəri nətəligiən.” ³⁷ In təmol səlim e rəhan kəti niftəni, kəni mos məni lan muvən məfən kəm aposil min məmə ilah okotəuəri kəm lah min.

Anənaiəs mine Səfairə

5 Mətəu suah kəti min əha ikin, nərgin u Anənaiəs, mine rəhan pətan nərgin u Səfairə. Ilau min kəmos məni e niftəni kəti rəhalau. ² In təmaskəlīm oneuən məni nəuvetin, kəni rəhan pətan əmə təhrun. Kəni mos əmə nipilgan muvən məfən kəm aposil min məmə məni rəfin rəha niftəni.^c ³ Mətəu Pitə təməni = pən kəm in məmə, “Anənaiəs. ?Təhro nətegəhan e iərmis u Setən tətətuva e nikim? Nətəiuə e Narmin Rəha Uhgīn kəni mətəskəlīm nipilga məni nəuvetin rəha niftəni məmə rəham.^d ⁴ Uərisig nəmol səlim e niftəni u, in rəham pisin əmə. Kəni nian nəmol səlim rəkis lan, rəham pisin əmə məni. ?Təhro natol lanəha? !Ik nəseiəiən e iətəmimi mətəu nətəiuə e Uhgīn!”

⁵ Nian Anənaiəs tətətəu nəghatiən əha, əmeiko misipəri morin rəhan nehagiən tiet. Kəni nətəmimi min əha kəmotətəu nati əha, kəmotəgin motərəmrumin. ⁶ Kəni nətəm aluə min kəməhuva

motəuveg nipətin motələs mohiet məhuvən mohtənim.

⁷ Iuəkir auə kisil təmuva muvən rəkis, kəni rəhan pətan Səfairə təmiet = pa məruru məmə rəhan iərman tinimis rəkis. ⁸ Kəni Pitə tətətəpuəh ohni məmə, “?Əni-to kəm iəu məmə məni rəfin əha e niftəni rəhatəlau iətəm kəmos nəhmtin?”

Kəni in təməni məmə, “Əuəh. Nəhmtin rəfin u.”

⁹ Kəni Pitə təməni = pən kəm in məmə, “?Təhro nəmuol oneuən nətəligiən kəti məmə nəkueiuə e Narmin Rəha Iərməni g məmə ko təsəhruniən nati u nəmuol? !Ətəu-to! Nətəm kəmohtənim rəham iərman, ilah u e namtəhlua kəutəhuva məmə okotələs min ik.”

¹⁰ Kəni əmeiko tisipəri min morin = pən əpəha e nəhlki Pitə ikin, nehagiən rəhan tiet kəni timis. Nian nətəm aluə min kəməhuva imə, moteruh nimis rəkis, kəni kotələs mohiet məhuvən mohtənim e nikali rəhan iərman. ¹¹ Nian nətəmimi rəha nəfakiən mine nətəmi əpnəpin kəmotətəu nati əha, kəmotəgin pik.

Aposil min kəmotasi ru e nətəmimi tətət motol vi rəhalah nimisiən

¹² Kəni aposil min kəmotol nəmtətiən tətət mine nati apispis min e nəhmti nətəmimi. Kəni nətəmimi min u kəutəni nipəhriənən e Iesu kəməhuva kətiəh əmə e Fərantə rəha Kig Solomən e Nimə Rəha Uhgīn.^e

¹³ Nati əpnəpin nətəmimi min u kəsotəniən nipəhriənən e Iesu kəmotisi ai ilah, mətəu kəmotəgin e nuvəniən əha meruh ilah. ¹⁴ Mətəu nian rəfin nətəmimi tətət kəutəhuva mətəni nipəhriənən e Iərməni g Iesu, nəman mine nipətan, kəni ilah tətətət. ¹⁵ Mətəu-inu e nati apispis min

^b4:34 Uək 2:45 ^c5:2 Uək 4:34-35 ^d5:3 Jon 13:2 ^e5:12 Uək 2:43; 14:3

iētəm aposil min kəmautol, nətəmimi min kautos rəhalah min nimisiən məutəhuva, kəni məutəlin ilah kəutapili e rəhalah pət mine nimahan e suaru məmə nian Pitə otaliuək mapikalin e lah, in otek nəuvein, uə nəmə nənipisiən rəhan əmə tos nəuvein məmə okotəmiəgəh. ¹⁶ Kəni nətəmimi tepət tepət kəmotəsipən lahuənu min iuəkir o Jerusiləm məhuva. Motos rəhalah min nətəm kautohmis mine nətəmi min u narmin tərah tətətig e lah məhuva, kəni aposil min kəmotəfaki e lah kəni ilah rəfin kotəuvir.

Nətəmi asoli min kəmotəmkipən aposil min e kaləpus

¹⁷ Kəni suah u pris asoli agin mine rəhan min nətəmimi Satusi min u, ilah e pati kətiəh, niəməha təmol pik ilah mətəu-inu nətəmimi tepət kinəutəpəh ilah minautəhuvən o aposil min. ¹⁸ Kəni kəmotauit motaskəlīm aposil min motəmkī = pən ilah e kaləpus. ¹⁹ Mətəu lapin lan, agelo kəti rəha Iərməniəg təmuva merəh e doə e kaləpus mit ilah mohiet.^f ²⁰ Kəni mənī = pən kəm lah məmə, “Əhuvən e Nimə Rəha Uhgīn motəni pətigəm nəghatiən pəhriən rəha nəmīəgəhiən vi u kəm nətəmimi.”

²¹ Kəni kəmənī lauig lan, kəmotol nəuia agelo kəni mautəhuvən e Nimə Rəha Uhgīn minautəni pətigəm nərgi Iesu kəm nətəmimi.

Kəmləfən aposil min e kot

Kəni pris asoli agin mine rəhan min, kəsotəhrun əhanəhiən məmə ilau kəmi-aiet rəkis e kaləpus, kəni kəmotauin e nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel, kəni ilah kəməhuva kətiəh məmə ilah okotəharəg e kaunsil^{**} asoli rəha Is-

rel. Kəni motahli = pən nəghatiən kəm nətəm kəutarməniəg e kaləpus məmə okotahli = pa aposil min kəhuva e kot əpəha e kaunsil. ²² Mətəu nian soldiə min kəməhuvən e kaləpus, mətəu aposil min kohkə. Kəni kohtəlig = pa e kaunsil motəni məmə, ²³ “Nian iəməhuvən e kaləpus, motafu doə tahtipəsīg, lok tətəhkul = pən vi əmə lan, kəni soldiə rəha kaləpus kəutəhtul mauteruh vivi əmə namtiəluə e kaləpus, mətəu nian iəmoterəh e doə məhuvən imə, mətəu kikə-kikə əmə imə.” ²⁴ Iətəm tətərməniəg e soldiə min iətəm kəutəsəl o Nimə Rəha Uhgīn, mine pris asoli min kəmotətəu nəghatiən əha, kəni motauit pik, narmi lah təmiuvig, minotəruu əpnarīn əmə məmə nati nak otuva min.

²⁵ Kəni əmeiko iətəmimi kəti tietigəm = pa məmə, “!Ei, nəman! !Nətəmi min əpələ əpə nəmotəmkī = pən ilah e kaləpus, ilah əpəha e Nimə Rəha Uhgīn kəutəgətun nətəmimi!”

²⁶ Kəni iətəm tətərməniəg e soldiə min təmit min soldiə min rəhan məhuvən motəmkī aposil min məhuva. Mətəu kəməsoteikəpaniən ilah mətəu-inu kinotəgin məmə nətəmi əpnarīn okotəhti ilah e kəpiel arīn nəmə koteikəpan ilah.

²⁷ Nian kəmotit ilah məhuva imə, kəni motəni məmə ilah okotəhtul aupən e nətəmi asoli rəha kaunsil. Kəni pris asoli agin təmənī = pən kəm lah məmə, ²⁸ “Iəmotəniəhu əskasik agin itəmah məmə onəsotəgətuniən nətəmimi e nərgi suah kəha Iesu. Mətəu nəgətuniən rəhatəmah tinaiu ərəfin əpəha Jerusiləm. Kəni mautol məmə nətəmimi okotəni məmə itimah iəmotoh suah kəha Iesu.”^g

²⁹ Mətəu Pitə təməghati rəhalah aposil min lan məmə, “Itimah iəkotəkeikei

^{**}5:21 “kaunsil” — nətəmi asoli rəha Isrel kəutiuvī pətigəm nətəmimi ikin məmə okotəhtul e nəhmtiləh e kot.

^f5:19 Uək 12:7-10 ^g5:28 Mat 27:25

mautol năuia Uhgĭn, mătău săniămă năuia nătămimi ămă.^h ³⁰ Itămah nămotuhamu răkis Iesu motătu-pări e nigĭ kămăluau, mătău Uhgĭn u răha tipitah min aupăn tămol tămiăgăh min e nimisăn. ³¹ Uhgĭn u inu tămăfări răkis Iesu mămă otuvăn măharăg e nikalin maru, u ima nisăiăn mine năsănăniăn, mămă in Iărmănig mine Iosmiăgăh. Uhgĭn tămol nati ăha mămă in otol suaru mămă nătăm Isrel min kotăhrun năuhlinăn ilah e răhalah nolăn tărăh min, kăni in otafəl răkis nolăn tărăh min răhalah.ⁱ ³² Kăni itimah Narmin Răha Uhgĭn iăutăni pătigăm natimnati min u, kăni Uhgĭn tătăfăn Narmin răhan kăm nătămimi kautol năuiăn.”

³³ Nian nătămimi răha kaunsil kămotătău năghatiăn ăha, tămiuvi pik răhalah niămăha, kăni kotalkeikei mămă okotuhămu ămă ilah. ³⁴ Mătău suah kăti tămăhtul, nărgĭn u Kămaliel, in Fărăsi kăti mine iăgătun kăti răha Lou, u nătămimi răfin kăutisăi. Kăni tămăta-puăh o soldă min mămă okotit aposil min măhuvăn ihluă pipim.

³⁵ Kăni in tămăni kăm kaunsil mămă, “Nătămimak min, nătăm Isrel. Otătătălig vivi mămă onăkotăhro e nătămi min u. ³⁶ Vi agin uăha suah kăti nărgĭn u Teutas, tămiătigăm = pa mătăni mămă in iătămi asoli kăti, kăni iuăkir nătămimi fo-hanrit kămotuarisig lan. Mătău kămohămu in, kăni răhan nătămimi kămotan kătăh kătăh, kăni răhan nătăligăn tămuvăn mikă.^j ³⁷ Uărisig lan, nian kăpmăn tămatafin nătămimi, suah kăti min u nărgĭn u Jutăs, iătăm Kalăli, in min tămiuvi nătămimi kăhuărisig lan. Mătău nătămimi năuvein kămotohamu min,

kăni răhan nătămimi kămotan kătăh kătăh. ³⁸ Kăni inu răhak nătăligăn e năniăn u. !Ăkăni kăm tămah, păh năkotăpăh ămă ilah motegăhan e lah kohiet! Mătău nămă nati kautol, in răha iătămimi ămă, otăpanikă. ³⁹ Mătău nămă tatsipăn o Uhgĭn, ko năsotosiăn năsănăniăn mămă onăkotăniăhu ilah. Măta onăkotăruh mămă itămah Uhgĭn onăkotărgăhu.” ⁴⁰ Kăni ilah răfin kămotegăhan e răhan năghatiăn.

Kăni kămotăuin e aposil min mămă okăhuva imă, kăni motăni mămă soldă min okotalis ilah. Kăni motăniăhu ăskasik min ilah mămă okăsotăghati minăn kăm nătămimi e nărgi Iesu kăni motăhlman e lah kohiet.^k

⁴¹ Kăni aposil min kămohiet e kaunsil, nikilah tămagăn, mătău-inu Uhgĭn nigin tămepăt o lah kăni megăhan e lah mămă nătămimi okotoh ilah mătău inko kautăhuărisig e Iesu.^{l††} ⁴² Kăni nian răfin e Nimă Răha Uhgĭn mine nimă min, ilah kămăsotăpăhiăn mătăkeikei mătăni pătigăm kăni mătăgătun năghatiăn tăuvir mămă Iesu in Kristo iătăm Uhgĭn tămăni mămă otăhl = pa.

Kămăfări dikon min săpin

6 Nian năuvein tinuva răkis muvăn, kăni nătămi răha Iesu tinătări minătepăt. Năuvein ilah năuanilăuis răha Isrel kămotsipăn ikĭn pisin pisin min, kăni mătăni ămă năghatiăn Kris, măsotăniăn năghatiăn răha Isrel. Kăni tepăt, ilah nătăm Isrel ămă. Mătău năfăki min iătăm kăutăni ămă năghatiăn Kris kinăutăni nikali năfăki min u nătăm Isrel, mătăni mămă nian kăutăuări măni mine năuniăn kăm pătălimis min,

^{††}5:41 Nian kautos nahmăiăn nikilah tagăn, mătău răhalah Iărmănig tămos nahmăiăn. Răueiu ăha nian kăutătău tărăh, tăgătun mămă ilah kătăh ămă e Iărmănig.

^h5:29 Uək 4:19 ⁱ5:31 Uək 2:33-34; Efəs 1:20; Hip 2:10; 12:2

^j5:36 Uək 21:38 ^k5:40 Uək 4:18 ^l5:41 Mat 5:10-12; 1Pitə 4:13

mætøu kəsoteh vivian pətalimis min rəha nətəmi min u kəutəni nəghatien Kris.^m

²Kəni tueləf aposil min kəmotauin e nətəmi rəha Iesu məmə okəhuva-to. Kəni kəmotəni = pən kəm lah məmə, “Piatimah min. Təsəuvirien məmə itimah iəkotəpəh nəni pətigəmiən mine nəgətunien nəghatien rəha Uhgın məmə itimah iəkəhuvnə motəuəri məni mine nauəniən kəm pətalimis min. Inu uək rəha dikon min. ³Mætøu rəueiu, otəfətigəm-to itəmah səpin, nətəmi min u itəmah nəutisiai ilah, kəni motəhrun nati, mine Narmin Rəha Uhgın tərəiaueh e nəmiəgəhiən rəhalah. Kəni itimah iəkotəfən nati u kəm lah məmə ilah okotol. ⁴Kəni pəh itimah oiəkəuteruh əmə nəfakiən kəm Uhgın mine nəni pətigəmiən mine nəgətunien nəghatien rəha Uhgın.”

⁵Kəni ilah rəfin nikilah təmagiən, kəni məutegəhan e nəghatien əha. Kəni kəmotəfətigəm Stipin u rəhan nəhatətəiən təkaskik e Uhgın, kəni Narmin Rəha Uhgın təmərəiaueh mətətig lan. Motəfətigəm min Filip, mine Prokorəs, mine Nikano, mine Timon, mine Pamenəs, mine Nikoləs iətəm Antiok u aupən təməpəh nəfakiən rəha nətəm iman ikin muva mətitəu = pən nəfakiən rəha nətəm Isrel. ⁶Kəmotit ilah məhuvən kəm aposil min, kəni aposil min kəmotələhu = pən nəhlmilah e lah motəfaki e lah.

⁷Kəni nətəmi rəha Iesu kəutəni pətigəm nəghatien rəha Uhgın kəm nətəmi, kəni nətəmi rəha Iesu u Jerusiləm kinautepət pik. E nətəmi min əha, pris min tepət kəmotəhatətə e Iesu.ⁿ

Kəmotaskəlim Stipin

⁸Kəni Stipin u iətəm təmərəiaueh e nəuvirien mine nəsanəniən rəha Uhgın, təmol nəmtətien tepət mine nati apispis min e nəhmti nətəmi. ⁹Mætøu nətəmi nəuvein e nimə rəha nuhapuminien rəha Nətəm Kəmitis Ilah,^z kəmotəghati ilah Stipin. Nətəmi min u nətəm Isrel u kəmotəpən Saerin mine Aleksantriə. Kəni nətəmi nəuvein min u nətəm Isrel u kəmotəpən Silisiə mine Esia, ilah kəməhuva kətiəh, minautorgəhu ilah Stipin. Kotəni məmə nəghatien rəha Stipin təsəhruahruien, mætøu rəhalah təhruahru. ¹⁰Mætøu Narmin rəha Uhgın təmol Stipin teinatig pik, kəni nian in təghati, rəhan nəghatien tapirəkis rəhalah.^o

¹¹Kəni ilah kəmotəou oneuən nətəmi nəuvein məmə okotasiru e lah motəni pətigəm məmə, “Itimah iəmotətəu məmə Stipin təməni rah Mosis mine Uhgın.”

¹²Kəni rəhalah nəghatien təmol niki nətəmi, mine nətəmi asoli rəha Isrel, mine nəgətun min rəha Lou, kəmotəməki e Stipin. Kəni kəməhuvən motaskəlim motələs məhuvən məmə otəhtul e nəhmti kaunsil. ¹³Kəni kəmotəmki nətəmi nəuvein məhuva məmə okoteiuə e Stipin. Nətəmi min u kəmotəni məmə, “Nian rəfin tətəni nəghatien tərəh e Nimə Rəha Uhgın, kəni mətəni rah Lou rəha Mosis. ¹⁴Itimah iəmotətəu in təməni məmə Iesu u iətəm Nasərit, in otələs iahu Nimə Rəha Uhgın, kəni məuhlin nolien min u Mosis təməfa kəm tah aupən ikin.”

¹⁵Kəni nətəmi rəfin u kəmautəharəg e kaunsil kəmotəsəl = pən

^z6:9 “nimə rəha nuhapuminien rəha Nətəm Kəmitis Ilah” — Nətəmi min əha, aupən ilah slef rəha suah kəti, mætøu rəueiu əha kəmitis ilah.

^m6:1 Uək 4:35 ⁿ6:7 Uək 2:41; 16:5 ^o6:10 Luk 21:15

æhruahru o Stipin, motafu mæmæ næhmtin tinagæhag pæhriæn tæhmen e ræha agelo.

Stipin tæmæghati e Epraham

7 Kæni pris asoli agin tæmætapuæh o Stipin mæmæ, “?Tæhro? ?Nipæhriæn e næghatiæn min æha kætætu = pæn lam?”

²Kæni Stipin tæmæni mæmæ, “Piak min mine tatæ min. Otætælig-to lak. Uhgîn u iætæm in ilis ilis pik, tæmi-etigæm = pa o tipitah Epraham nian in tæmætatið æpæha Mesopotemiæ, mæsu-væn æhanæhiæn æpæha Haran. ³Uhgîn tæmæni = pæn kæm in mæmæ, ‘Æpæh ræham min, mine ikin nætatið ikin muvæn e ikin kæti iætæm iæu o iækægætun lam.”^p

⁴“Kæni Epraham tæmiet æha Kaltiæ muvæn mætatið æpæha Haran. Nian tæmætatið ikinu kæni ræhan tatæ timis, kæni Uhgîn tæmos muva u e niftæni u itæmah næutatið lan ræueiu.^q ⁵Mætæu tæmæsæfæn æhanæhiæn niftæni ækæku agin næuvetin kæm in mæmæ ræhan æhruahru. Mætæu Uhgîn tæmæni æskasik kæm in mæmæ otæpanæfæn ræfin nitæni æha kæm in mine namipin min. Kæni nitæni u otuva imalah agin ikin, nati ænnapin e nian æha Epraham tæmæsælæsiæn nætin kæti.^r

⁶Næghatiæn u Uhgîn tæmæni kæm in tol lanæha, in tæmæni mæmæ, ‘O nian kæti, næuanilæuis min ræham okæhuvæn motatið e niftæni pisin kæti ræha nætæmimi pisin, kæni ilah okæhuva iapispis min, kæni nætæm ikin okotol ilah okotæhuva slef min, kæni mautol miræ kæm lah kætæuarus nu fo-hanrit. ⁷Mætæu iækol nælpiniæn kæm nætæmimi min æha kæutarmænig e lah. Kæni uærisig, ræham min

nætæmimi okohiet e nitæni æha mæhuva motæfaki kæm iæu e nitæni u.st

⁸“Kæni Uhgîn tæmæni æskasik mæmæ in oteh vivi Epraham mine næuanilæuis min ræhan. Kæni mæni = pæn kæm in mæmæ in otæhgi = pæn næsualkælæh mæmæ in næmtætiæn kæti mæmæ ilah nætæmimi min ræha Uhgîn. Kæni nian Epraham tæmælæs Aisæk, kæni matig mæhgi = pæn nian tæmos nian eit.^t ⁹Kæni nian Aisæk tæmælæs Jekæp, kæni matig mæhgi = pæn min. Kæni nian Jekæp tæmæmki nenætin min ilah tuelæf, kæni mæhgi = pæn min ilah. Ilah tuelæf æha, næukæti niratah.”^u

Tipilah min kæmotæpæh Josip

⁹Kæni Stipin tæmæni = pæn min kæm lah mæmæ, “Kæni næukæti niræ min u ræhatah kæmautetet notæhalah u Josip, kæni motætuati = pæn lan kæm nætæm Ijip, mæmæ otuva slef ræhalah. Mætæu ilau Uhgîn e nian ræfin,^v ¹⁰kæni Uhgîn tos rækis in e nærahien ræfin ræhan. Nian tæmæhtul e næhmti kig ræha nætæm Ijip, kæni Uhgîn tæmæfæn næhruniæn kæm in, kæni matig mol min mæmæ kig otolkeikei in, kæni mol in tarmænig e nitæni Ijip mine nætæmimi mine natimnati ræfin ræhan.^w

¹¹“Kæni æmeiko næumis tæman e nitæni æpæha Ijip mine Kenan mol næuæniæn tikæ, kæni næumis natus nætæmimi, kæni tipitah min niglah næuæniæn tæmikæ.^x

¹²Nian Jekæp tinætæu mæmæ næuæniæn æpæha Ijip, tæmahli = pæn nenætin min u tipitah min æha kæhuvæn, kæni inu nætuæuinien ilah kæmæhuvæn Ijip. ¹³Kæni uærisig, ilah kæmæhuvæn min, kæni in tæmæni pætigæm in kæm lah, mætæu ilah kæsotæhruniæn mæmæ in Josip pialah.

^{¶¶7:8} Noliæn ræha nætæm Isrel tol lanu, nian suakæku iærman tair, e nian eit, kætæhgi = pæn.

¶7:3 Jen 11:31; 12:1 ¶7:4 Jen 11:31–12:5 ¶7:5 Jen 12:7; 15:18; 17:8

¶7:7 Jen 15:13-14; Eks 12:40 ¶7:7 Eks 3:12 ¶7:8 Jen 17:9-14; 21:4

¶7:9 Jen 37:11,28; 39:2,21-23 ¶7:10 Jen 41:37-44 ¶7:11 Jen 41:54; 42:1-2

Kæni kig ræha Ijip tæmætæu nænian o Josip mine pian min.^y ¹⁴Kæni Josip tæmahli = pæn næghatiæn kæm ræhan tatæ Jekæp mine ræhan min, mæmæ okæhuva motatig ilah min. E nætæmimi min æha, ilah ræfin sæpinte faif.^z

¹⁵“Kæni Jekæp mine ræhan min kæmæhuvæn Ijip, kæni kæmæutatig mæutatig, kæni Jekæp mine tipitah min kæmohmis ikin.^a ¹⁶Kæni kæmæmki ilah kan æpæha Sekæm e nitæni u ræhatah, kæni kitænim ilah ikin e nipæg kæpiel kæti Epraham tæmos rækis næhmtin o nætæm Hamor.”^b

Stipin tæmæghati e Mosis

¹⁷Kæni Stipin tæmætakeikei mætæni = pæn kæm lah mæmæ, “Tinatuva iuækir mæmæ Uhgîn otosmiægæh ræhan min nætæmimi u tæmæni rækis kæm Epraham, kæni næuanilæuis min ræhatah u kæmæutatig Ijip, ræueiu æha tinepæt. ¹⁸Kæni kig kæti min ræha Ijip tæmæhtul, in tæsisiai aginiæn Josip.^c ¹⁹In tæmosiahu tipitah min e nætæligiæn tærah min ræhan, matol nahmæiæn kæm lah. Kæni in tæmol lou kæti mæmæ okotæmki pætigæm nenætillah min iæpæou amrææ min ihluæ mæmæ okohmis.^d

²⁰“Kæni e nian æha, Mosis tæmair, kæni in suakæku tæuvir kæti e næhmti Uhgîn. Ræhan mæmæ mine tatæ kæmuæh-luaig oneuæn lan æpæha imæ muos mæuig kisil.^e ²¹Nian kæmlæfætigæm ihluæ, næti kig pætan tæmeruh, kæni tælæs mæmæ oteh vivi ræhan.^f ²²Kæmotægætun in e neinatigæiæn ræfin ræha nætæm Ijip, kæni nian in tæmepæt, in tæsanæn e næghatiæn mine nolæiæn nati.

²³“Nian tinos nu fote, nikin tæhti mæmæ otuvæn-to meruh-to nætæmiman

min, nætæm Isrel, ²⁴kæni mafu kæti iætæm Ijip kæti tatoh. Kæni in tæmuvæn mæmæ otasiru e in kæti æmeiko mohamu iætæm Ijip æpæha.^g ²⁵Kæni Mosis nikin tæmæhti mæmæ mæta in min, nætæm Isrel, okotæhrun mæmæ Uhgîn tæmahli = pæn in mæmæ otuvæn mæmkirækis ilah e nah-mæiæn katol e lah. Mætæu ilah kotæruu. ²⁶Kæni lauig lan tafu min iætæm Isrel mil keiu katuoh ilau min, kæni tuvæn mæ tæghati kæm lau mæmæ otos rækis ilau, kæni mæmæ otol ilau kuol vi ilau min. Kæni mæni = pæn kæm lau mæmæ, ‘Suah mil, itælau æmæ. ?Tæhro natuoh itælau min?’

²⁷“Mætæu suah u tæmaupæn mol næukæti norgæhuæiæn tæmægti = pæn Mosis isæu, kæni mæni = pæn kæm in mæmæ, ‘?Pæh tæmæfæri ik mæmæ onækarmæniæg kæni mætakil itimah? ²⁸!Iætæhrun mæmæ nækolkeikei mæmæ onækohamu min iæu tæhmen e iætæm Ijip u næmoh næniuv!’^h

²⁹Nian Mosis tæmætæu næghatiæn æha, kæni tæmægin kæni miet Ijip magim muvæn æpæha isæu ikin Mitian mætætig ikin mæhmen e iapispis kæti. Nian tæmætætig mætætig mit pætan ikin kæti, kæni mælæs nætin keiu iærman mil.ⁱ

³⁰“Nian tæmætætig Mitian mos nu fote, kæni nian kæti tuvæn mætan iuækir o nitæuæt æha Sainai æpæha tæpia-mæpia ikin. Kæni agelo kæti tæmiet = pæn ohni e nigæm iætæm tatuæu e nigî ækæku kæti. ³¹Nian tæmeruh nigæm æha, nar-min tæmiuvig pik ohni, kæni muvæn iuækir mæmæ oteruh vivi, kæni mætæu Iær-mæniæg Uhgîn tæmæghati kæm in mæmæ, ³²‘Iæu Uhgîn ræha tipim min, Uhgîn ræha Epraham, mine Aisæk, mine Jekæp.’ Kæni Mosis tæmægin minætæræmrumin

^y7:13 Jen 45:1-4,16 ^z7:14 Jen 45:9-11; 46:27 ^a7:15 Jen 46:1-7; 49:33
^b7:16 Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 ^c7:18 Eks 1:7-8 ^d7:19 Eks 1:11-22
^e7:20 Eks 2:2 ^f7:21 Eks 2:3-10 ^g7:24 Eks 2:11-15 ^h7:28 Eks 2:14
ⁱ7:29 Eks 2:21-22; 18:3-4

minatəgin e nəsəl-pəniən əha niğəm ikin.

³³ “Kəni İərməniğ Uhgın təməni = pən kəm in məmə, ‘Os rəkis rəham put e nəhlkəm mətəu-inu niiftəni ko ik nətəhtul ikin in tasim aɡin, mətəu iəu əha ikin. ³⁴ İmeruh nərahian iətəm katol e rəhak nətəmimi əpəha İjip, iəmətəu nəəkian rəhalah, kəni mineiuaiu muva məmə iəkəmkirəkis ilah o nətəm İjip. Va. Rəueiu əha iəkahli = pən ik nəkitəlig muvən min İjip.”^j

**Nətəmimi min rəha
İsrel kəmətəpəh Mosis**

³⁵ Kəni Stipin təmətəkeikei mətəni məmə, “İnu iətəm kətiəh əmə Mosis iətəm ilah kəmətəpəh nəuian nian ilah kəmətəni = pən məmə, ‘Pəh təmləfəri ik məmə onəkərməniğ kəni makil itimah?’ Mətəu Uhgın pişin əmə təmahli = pən suah kəha Mosis məmə otərməniğ kəni mosmiəgəh ilah. Təmahli = pən nian aɡelo təmiet = pən ohni e niğəm iətəm tatuəu e niği əkəku kəti.^k ³⁶ Kəni Mosis təmit ilah mohiet İjip, kəni in təmol nati apispis mine nəmtətiən tepət, təmol əpəha İjip, mine nian kəməutaliuək mautəhuvən = pən e niətəhi u kətəni məmə Nītəhi Ərarəuy, mine nu fote e ikin təpiə-məpiə ikin.^l

³⁷ “İnu iətəm kətiəh əmə Mosis u təməni = pən kəm nətəm İsrel məmə, ‘Uhgın otləfəri iəni kəti min e təmah təhmen lak.”^m

³⁸ “İnu Mosis iətəm təmauin e tipitah min məmə okotuhapumin ilah min əpəha təpiə-məpiə ikin, kəni aɡelo təməghati kəm in e Nītəuət Sainai, kəni Mosis u təməfən nəghatiən min u kəm tipitah min. Kəni nəghatiən min u, ilah nəghatiən keikei min iətəm kəutəfən

nəmiəgəhian kəm nətəmimi, kəni Mosis təməhlman tuva kəm tah.ⁿ

³⁹ “Mətəu nian in təmətətiğ əhanəh əpəha e Nītəuət Sainai, tipitah min kəmətəhti nəuian, motəpəh nətəliɡian, mətəu nikilah təmitəliɡ = pən o nati İjip. ⁴⁰ Kəni kəmətəni = pən kəm Eron məmə, ‘Ol narmi nati nəuvein məmə okəhuva uhɡin min rəhatah mə okotit itah. Mətəu Mosis əha inəha, iətəm təməmki itah kohiet İjip, kinotəruru məmə in tinəhruvən.^o ⁴¹ Kəni e nian əha, ilah kəmətol narmi nati məmə in otuva uhɡin rəhalah, kəni kəməutol sakrifais e nati miəgəh min məmə okotəfaki kəm in. Kəni kəməutol lafet rəha narmi nəti kau iətəm ilah əmə kəmətol.^p ⁴² Mətəu Uhgın təməuhlin = pən nəmtahn kəm lah, kəni meɡəhan = pən e lah məmə okotəfaki kəm miətiɡar mine məuiɡ mine məhau min e nəpuə. Kəni nati əha tətəɡətun əsas əmə nəghatiən rəha Uhgın iətəm kəmətei e nauəuə rəha iəni min rəha Uhgın. Tətəni məmə,

‘İNətəm İsrel! ?Nian rəfin e nu fote əpəha ikin təpiə-məpiə ikin, itəmah nəmautoh nati miəgəh min mautol sakrifais lan. ?Mətəu nikitəmah təhti məmə nəmautol kəm iəu? !Kəpə! ⁴³ Mətəu e nikitəmah, itəmah nəmautələs Nima Tapolin rəha uhɡin eiəu u Molek, mine narmi məhau rəha uhɡin eiəu u Refan. Nati mil u nəmautol məmə onəkotəfaki kəm lau. O nati əha, iəkahli pətiɡəm itəmah nəkəhuvən isəu motəpirəkis Papilon.”^q

Stipin təməghati e Nimə Rəha Uhgın

⁴⁴ Stipin təmətəkeikei mətəni məmə, “Nian tipitah min kəməutətiğ ikin təpiə-məpiə ikin aupən, ilah kəmətos rəha-

^j7:34 Eks 3:1-10 ^k7:35 Eks 2:14 ^l7:36 Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33

^m7:37 Dut 18:15 ⁿ7:38 Eks 19:3 ^o7:40 Eks 32:1 ^p7:41 Eks 32:2-6

^q7:43 Amos 5:25-27

lah nati kēti, Nima Tapolin rēha Uhgīn iētām tātəgətun mēmə Uhgīn tətatiḡ ilah min. Kēni Mosis tēmōl Nima Tapolin əha tətītəu = pən əmə nətəliḡiən rēha Uhgīn u tēmōni = pən rəkis kəm in. ⁴⁵ Kēni nu tēpət uərisiḡ, Josuə təmit ilah məhuva mēmə okotos rəkis nītəni əha o nətəm Kenan, nətəni u Uhgīn tēməḡirəkis nətəmimi ikin. Kēni ilah kəmotələs Nima Tapolin u məhuvən motatiḡ ilah min motətəuarus = pa e nian rēha Tefit tēmōl kig lan.^r ⁴⁶ Uhgīn tēmōl təuvir kəm Tefit, kēni Tefit tēmətapuəh ohni mēmə Uhgīn oteḡəhan lan pəh tol nimə kēti iētām Uhgīn otatiḡ ikin.^s ⁴⁷ Mətəu nimə əha, Kig Tefit tēməsoliən, mətəu nətīn Kig Solomən tēmōl.^t

⁴⁸ “Mətəu Uhgīn iētām ilis aḡin, təsatiḡiən e nimə iētām iētəmimi əmə tēmōl. Təhmen e nəḡhatiən rēha Uhgīn iētām iəni rəhan tēmōni mēmə,

⁴⁹ “Ikin min rəfin e neai təhmen əmə lak mēmə iəkəharəḡ ikin marməniḡ, kēni nītəni min rəfin təhmen əmə mēmə iəkəfu = pən nəhlkək ikin.

?Mətəu nimə nak iētām nəkotəhrun nolīən mēmə otəhmen lak?

?Kēni ikin pəhruvən nəkotəhrun nolīən mēmə iəkuvən mēməiḡ ikin?

⁵⁰ Otəni-to. ?Pəh tēmōl rəfin natimnati min əha?

Iəu pišin əmə, iəu Uhgīn iəmol rəfin ilah.”^{uu}

Nətəm Isrel kəmotəpəh iəni min rəfin rēha Uhgīn, mine Kristo

⁵¹ Kēni Stipin tēmətəkeikei mətəni mēmə, “!Itəmah u! Rəhn-kapə təmah təkaskik. Nikitəmah tapinəpu təhmen e rēha Nanihluə min. Matəḡiḡəmah talu o nətəuiən nəuia Uhgīn. !Itəmah nəkotəhmen əmə e tipitəmah min nətəm

kəməutəhti nəuia Narmin Rēha Uhgīn!^v ⁵² ?Iəni min rēha Uhgīn aupən, pəh tipitəmah min kəməsotoliən nərahiən kəm in? !Tikə! Kəmotol nərahiən kəm lah rəfin. Kəmotohamu min nətəmi min u kəməutəni pətiḡəm nuvaiən rēha Iətəmi Əhruahru. Kēni itəmah nəmotəḡəhan = pən e Itəmi Əhruahru u e nəhlmi rəhan min tikimir min kēni kotuhamu.^w ⁵³ Itəmah nəmotos rəkis Lou rēha Uhgīn u aupən nagelo min kəmotos məhuva, mətəu itəmah nəməsotohtəu = pən aḡiniən Lou əha.”

Kəmotahḡimu Stipin

⁵⁴ Nian kəməutətəu nəḡhatiən min rēha Stipin, nəhmtiləh təmapinəpu, nik-ilah təmahmə pik, kēni mautiḡət = pən nəhluvlah kəm in mətəu-inu nikilah nahmə aḡin. ⁵⁵ Mətəu Narmin Rēha Uhgīn tēməriauəh e Stipin, kēni təsal pəri e Negəu e Neai mafu nəḡḡəḡəḡiən iētəm təsanən pik təmiet ima Uhgīn ikin, kēni meruh Iesu tətəhtul e nikali Uhgīn maru, ikin ima narməniḡiən mine nəsanəniən.^x ⁵⁶ Kēni Stipin tēmōni = pən kəm lah mēmə, “!Ei, nəman! Iətəfu Negəu e Neai rēha Uhgīn taterəh, kēni Nəti Iətəmimi tətəhtul e nikali Uhgīn maru, ikin ima narməniḡiən mine nəsanəniən.”^y

⁵⁷ Nian nətəmi asoli rēha kaunsil kəmotətəu nəḡhatiən əha, kəmotəmkəḡgin matəḡiləh min e nəuanəhlmiləh, kēni motearəḡ e Stipin e nəuialah rəfin motait motaiu məhuvən moteapən əhmenəhmen əmə ohni, ⁵⁸ moteikəpan kēni motəraki pətiḡəm lan e taun. Kēni nətəmimi u kəmotətəu nəḡhatiən rēha Stipin, ilah kəmotəpəḡ rəhalah sot asoli min, motəlin = pən iuəkir e nəhlki iētəm

^v7:45 Jos 3:14-17 ^s7:46 2Saml 7:1-16 ^r7:47 1King 6:1-38
^t7:50 Aes 66:1-2 ^u7:51 Aes 63:10 ^w7:52 Mat 23:31 ^x7:55 Sam 110:1
^y7:56 Kol 3:1

aluæ kæti, nærgin u Sol. Kæni minæutæhti Stipin e kæpiel apin.

⁵⁹Nian kæmæutæhti, kæni Stipin tæmæfaki mæmæ, “Iærmænig Iesu, os narmæk.” ⁶⁰Kæni tæmeiuaiu misin næulin kæni masæk æfæmæh mæmæ, “Iærmænig, afæl nolien tærah iætæm ilah kautol lak.” Nian tæmol naunun e ræhan næfækien, kæni ræhan nehagien tiet.²

8 Kæni Sol in tæmatæhtul æmæ nikin tætagien mæmæ ilah kæmotahtimu Stipin.

Sol tæmoh nætæm kæutæfaki

Mætuæuin e nian æha, nærahien asoli kinotol e nimæfaki æpæha Jerusilæm. Kæni ilah kæmohiet Jerusilæm motagim = pæn Jutiæ mine Sæmeriæ motæpæh pisin æmæ aposil min kæutatig Jerusilæm. ²Nætæmimi næuvein nætæm kæutæfaki æskasik kæmæhuva motælæs Stipin mæhuvæn mohtænim, kæni ilah kæmotasæk pik ohni. ³Mætæu Sol tæmætuæuin minætærækin-ærækin nimæfaki, matuvæn e nimæ min mætiuvi pætigæm næman mine nipætan iætæm kæutæfaki, kæni matæmki = pæn ilah e kalæpus.^a

Filip tæmæni pætigæm nanusien tæuvir æpæha Sæmeriæ

⁴Kæni nætæm kæutæfaki iætæm kæmohiet Jerusilæm motagim, kæmæutæni pætigæm næghatien ræha Uhgîn ikin min ræfin iætæm ilah kæutæhuvæn = pæn ikin. ⁵Filip tæmuvæn e taun kæti ræha Sæmeriæ, kæni mætæni pætigæm nanusien ræha Kristo iætæm Uhgîn tæmæni mæmæ otahli = pa. ⁶Nian nimænin nætæmimi kæmotætæu Filip, kæni motafu nati apispis min iætæm in tatol, ilah ræfin kæmæutætælig vivi lan e nak in tætæni. ⁷Nætæmimi tepæt narmin tærah min kæmohiet e lah. Nian narmin tærah

min kæmohiet, kæmotasæk æfæmæh. Kæni nætæmimi tepæt iætæm nipætillah tæmimis, uæ nætæm kæsotaliuækien, kæmotæuvir min. ⁸Kæni nætæmimi ræfin e taun æha, ilah ræfin kæmotagien.

Saimon u tæmol natimnati e næsanæniæn ræha iærmis min

⁹Kæni e taun æha, suah kæti nærgin u Saimon, in tæmatol nati apispis tepæt e næsanæniæn ræha iærmis min, kæni nætæmimi ræfin e Sæmeriæ, narmillah tæmiuvig. Tæmol nuvæh næuvetin. In mætæfæri aru æmæ in mæmæ in iætæmi asoli kæti. ¹⁰Kæni nætæmimi ræfin, nætæmi asoli mætæuærus = pæn pik ohni kæni mætæni mæmæ, “Suah u in iætæmi kæti u in tatol uæk e Næsanæniæn Asoli Ræha Uhgîn.”

¹¹Kæmæutohtæu = pæn in nuvæh næuvetin mætæu-inu narmillah tatiuvig o natimnati min iætæm in tatol. ¹²Mætæu nian nætæmimi kæmotætæu næghatien iætæm Filip tætæni pætigæm e nanusien tæuvir ræha Nærmænigien Ræha Uhgîn mine næghatien ræha Iesu Kristo, kæmotæni nipæhræniæn lan, kæni kæmol bæptais e lah, næman mine nipætan. ¹³E nian æha, suah min u Saimon, tæmæni nipæhræniæn e Iesu, kæni kol bæptais min lan. Kæni in tætitæu = pæn Filip ikin min ræfin. Narmin tæmiuvig o nati apispis min mine næmtætien min iætæm in tateruh Filip tatol.

¹⁴Nian aposil min æpæha Jerusilæm kæmotætæu mæmæ nætæm Sæmeriæ kinotæhatætæ e næghatien ræha Uhgîn, kæni kæmotahli = pæn Pitæ mine Jon mæmæ okian o lah. ¹⁵Nian ilau kæmian miaiet = pæn o lah, muæfaki o lah mæmæ Narmin Ræha Uhgîn otæriæuæh mætætig e lah, ¹⁶mætæu-inu kæmol bæptais æmæ e lah e nærgi Iærmænig Iesu, mætæu Narmin Ræha Uhgîn tæsæriæuæh

^a7:60 Luk 23:34 ^a8:3 Uæk 9:1,13; 22:4; 26:9-11

əhanəhiən e nəmiəgəhiən rəhalah.

¹⁷ Kəni Pitə mine Jon kəmuələhu = pən nəhlmilau e lah muəfaki e lah, kəni Narmin Rəha Uhgın təməriauəh e lah.^b

¹⁸ Nian Saimon təmafu məmə Narmin Rəha Uhgın tatuvən e nəmiəgəhiən rəha nətəmimi nian aposil mil kəmuələhu = pən nəhlmilau e lah muəfaki e lah, kəni in təfətiğəm məni məmə otəfən kəm lau, ¹⁹ kəni məni = pən kəm lau məmə, “Uəfa min nəsanəniən u kəm iəu məmə nian iəkələhu = pən nəhlmək e nətəmimi, kəni ilah kotəhrun nosiən Narmin Rəha Uhgın.”

²⁰ Mətəu Pitə təməni = pən kəm in məmə, “!Ik mine rəham məni onəkian e niğəm asoli! Mətəu-inu nikim təhti məmə nəkəhrun nos nəhmti nati u iətəm Uhgın tətəfən kəm nətəmimi e məni. ²¹ Ko ik nəsolien uək u nəu-vetin mine, mətəu-inu rəham nətəliğin təsəhruahruien e nəhmti Uhgın. ²² Əuhlin ik e rəham noliən tərəh min kəni məfaki = pən kəm İərməniğ, mətə tafəl rəkis rəham noliən tərəh min iətəm nikim tətəhti ilah. ²³ İateruh məmə nian rəfin netetiən təməriauəh e rəham nətəliğin, kəni noliən tərəh min kəmotəlis ik tiəkis.”

²⁴ Kəni Saimon təməni = pən məmə, “!Əui! Uəfaki = pən kəm İərməniğ ohniəu məmə natimnati iətəm itələu nəmuəni, kəti otəsuvaiən ohniəu.”

²⁵ Kəni nian ilau kəmuəni pətiğəm rəkis nəğhatien rəha İərməniğ mine natimnati iətəm in təmöl, kəni kəmətian Jerusiləm matuəhtul əgməğim e lahuənu min rəha Səmeriə matuəni pətiğəm min nanusiən təuvir rəha İərməniğ.

Filip təməğhati kəm iətəm İtiopiə kəti

²⁶ Kəni agelo kəti rəha İərməniğ təməni = pən kəm Filip məmə, “Əsəu-pesi muvən e suaru tisipən Jerusiləm matuvən Kasa.” (Suaru əha tətəməhli əpəha ikin təpiə-məpiə ikin.)

²⁷ Kəni in təmatuvən əmeiko mafu iətəm İtiopiə kəti e suaru. Suah əha in iətəmi asoli kəti rəha kwin rəha nətəm İtiopiə.^{§§} Kəni in təmətərməniğ e məni rəha kwin. Suah u təmuvən Jerusiləm məmə otəfaki, ²⁸ kəni minatitəliğ matuvən iman ikin. Kəni in təmətəharəğ-pəri e nati kəti kətəni məmə, “kat” iətəm hos tatiuvi. Kəni mətəfin nauəuə iətəm iəni kəti rəha Uhgın təmətəi, nərgin u Aiseə. ²⁹ Kəni Narmin Rəha Uhgın təməni = pən kəm Filip məmə, “Uvən maliuək = pən iuəkir o kat əha.”

³⁰ Kəni Filip təmaiu muvən iuəkir ohni, mətəu suah u tətəfin nauəuə iətəm iəni Aiseə təmətəi. Kəni təmətəpuəh ohni məmə, “?Nəkəhrun niyəti nati u nətəfin, uə kəpə?”

³¹ Kəni suah u təməni = pən kəm Filip məmə, “?İəkəhra məhrun? Mətəu-inu iətəmi kəti tikə mə otuhamtəi = pa niyəti nəğhatien u kəm iəu.” Kəni in mətəpuəh məmə Filip otəri muvən ilau min muəharəğ. ³² In təmətəfin nəğhatien u e Nauəuə Rəha Uhgın, tətəni məmə,

“Kəmit təhmen e sipsip kan məmə okuhamu.

Kəni təhmen e nəti sipsip, təsəğətien nian kətətəi nimeimein,

Kəni in təməpnəpin əmə, məsəğhatien.

³³ Kəmol aulis in, kəni nian kəmakil e kot, kəsakil əhruahruien.

§§8:27 Nəğhatien Kris əhruahru tətəni məmə in suah kəti iətəm kəmitei. E nian əha, nəmə suah kəti tatol uək nian rəfin iuəkir o kwin kəti, kəni okitei məmə otəsitiən kwin.

^b8:17 Uək 19:6

Nian k motuhamu, in n lugi i t mimi  m  k ti, n tin tik .”^c

³⁴K ni suah u t m tapu h o Filip m m , “?K rm  Aise  t m t ghati aru lan, u  i t pisin k ti?” ³⁵K ni Filip t m tu uin e n ghati n k ti h  m  i t m t maf n, m t ni = p n n ni n t u- vir r ha Iesu.

³⁶Nian k m t ian e suaru mi uva ikin k ti n hu  ha ikin, k ni suah u t m ni = p n k m Filip m m , “!Afu-to! N hu k ti  p ha. ?T hro? ?P h n kol b ptais lak lan?” K ni Filip t meg han lan.^{*d}

³⁸K ni t m ni hu kat m m  ot htul, k ni ilau p ti k m ueiuaiu mian e n hu, k ni Filip tol b ptais lan. ³⁹Nian k - mu ri e n hu mi uva ilis, Narmin R ha I rm nig t l s r kis Filip. K ni suah u t m seruh mini n, m t u t matit lig matuv n iman ikin e nag ni n asoli e nikin. ⁴⁰M t u Filip t maf  m m  t t h- tul  p ha e nit ni pahav ikin  p ha As- tot. K ni in t matuv n, m t ni p tig m nanusi n t uvir r ha Iesu  p ha e taun min r fin m t uarus in t miet = p n  p ha Sis ria.^e

Sol t maf  Iesu e suaru r ha T maskis
(U k 22:6-16; 26:12-18)

9 K ni e nian  ha, Sol t m t ghati  skasik m t ni  skasik m m  oto- hamu n t mimi r ha Iesu. In t muv n meruh pris asoli agin^f ²m tapu h ohni m m  ot tei nau u  min k m nim  min r ha nuhapumini n r ha n t m Isrel  p ha T maskis, m m  n m  oteruh k ti tatit u = p n Suaru R ha Iesu, nati  p- narin i rman u  p tan, otask lim ilah

m lis ilah m mki ilah muv n e kal pus  p ha Jerusil m. K ni t m f n nau u  min k m in.

³Nian Sol t muva iu kir o T maskis,  meiko n hag hag n k ti t msip ri e neai tatu u t hmen e norai n muva masi g pin in mine ikin min tit lau lan. ⁴K ni in t msip ri morin e nift ni, k ni m t u n uia suah k ti t t ni = p n k m in m m , “!Sol! !Sol! ?T hro natol n rah n k m i u?”

⁵K ni Sol t tapu h m m , “?Ik pəh, I rm nig?” K ni n uia i t mi u t m ni = p n k m in m m , “I u Iesu i t m ik natol t rah lak. ⁶M t u r ueiu  htul muv n  p ha e taun. Ikin  ha, suah k ti  ha ikin ot pan ni = pin   m  m m  nati nak on kol.”

⁷K ni n t mimi n t m kaut hu risig e Sol, k motauit k ni mot htul m sotag ti n. K mot t u  m  n uia i t mi u, m t u k m soteruh n i t mi k ti. ⁸K ni Sol t htul, m t u n hmt n tin uau, tin ruru neruh n nati. K ni k motos  m  n hlmin motit m huv n T maskis. ⁹T mos nian kisil t m seh n nati, k ni m sau ni n k ni m s mmim n n hu mine.

¹⁰ p ha e T maskis, i t mi k ti r ha Iesu  ha ikin, n rgin u An nai s. I - m nig t mauin lan e nati k ti t hmen e n m hlairi n, k ni m ni = p n k m in m m , “!An nai s!” K ni in t m tam m m , “I rm nig, i u  p .”

¹¹K ni I rm nig t ni = p n k m in m m , “O n kuv n  ha e nim  r ha Jut s e suaru asoli i t m k t ni m m  T hruahru, k ni m tapu h o i t mi k ti, i t m Tas s, n rgin u Sol. In

^{*8:36} E kopi  uas min n uvein r ha Niutestimin i t m k m tei e n ghati n Kris aup n, n ghati n pisin k ti min  ha ikin i t m tatilpin n ghati n u m t ni m m , “³⁷K ni Filip t m ni = p n k m in m m , ‘N m  nəkəni nip hri ni n e Iesu e nikin r fin, i k hrun nol n b ptais lam.’ K ni t ni m m , ‘I u i t ni nip hri ni n e Iesu Kristo, m m  in N ti Uhgin p hri n.’”

^c8:33 Aes 53:7-8 ^d8:36 U k 10:47 ^e8:40 U k 21:8 ^f9:1 U k 8:3

tətəghati rəueiu kəm Uhgın e nəfak-
iən, ¹²kəni Uhgın təməfən nəməhlair-
iən kəti, kəni təmeruh ik, Anənaiəs, nə-
muva mələhu = pən nəhlməm lan məmə
nəhmtin otair min.”

¹³Mətəu Anənaiəs təni məmə, “Iər-
mənig, iətətəu nəghatiən tepət e suah
kəha e rəhan noliən tərəh min iətəm
tatol e nətəm kəutəhatətə lam əpəha
Jerusiləm. ¹⁴Kəni in təmuva u ikinu e
nərgi pris asoli min məmə otaskəlim,
mələs nətəm kəutəhatətə lam.”

¹⁵Mətəu Iərmənig təməni kəm Anə-
naiəs məmə, “!Uvən! Mətəu-inu suah u
in rəhak iətəmimi iətəm inauin rəkis lan
məmə otəni pətigəm nərgək kəm Nanih-
luə u səniə məmə nətəm Isrel, mine rəha-
lah kig min, mine nətəm Isrel min.^g
¹⁶Kəni iəu iəpanəgətun in məmə otos
nahməiən o nərgək.”^h

¹⁷Kəni Anənaiəs təmuvən lahuənu
muvən imə, kəni mələhu = pən nəhlmin
e Sol, məni = pən kəm in məmə, “Piak
Sol. Iərmənig Iesu iətəm təmietigəm
ohnik e suaru nian nəmətuvə u ikinu,
in təmahli = pa iəu məmə ik onəkeh
min nati, kəni Narmin Rəha Uhgın
otəriəuəh matig lam.” ¹⁸Əmeiko, nati
kəti təhmen e niviligi nəmu təmiet
rəkis e nəhmti Sol, kəni tair min mi-
nateruh nati. Kəni minəhtul mətəliuək,
kəni kol bəptais lan məmə in nəmtətən
rəha nəhatətəiən. ¹⁹Kəni nian təmun
nauəniən, kəni nipətin tuva məsanən
min.

**Sol tinətuəuin mətəni pətigəm
nərgi Iesu əpəha Təmaskis**

Kəni Sol təmatig mos nian nəuvein
min ilah nətəmimi rəha Iesu əpəha Tə-
maskis. ²⁰Təmətəuəuin min əmə e nian

əha, mətəni pətigəm Iesu əpəha e nimə
min rəha nuhapuminiən rəha nətəm Is-
rel məmə Iesu in Nəti Uhgın pəhriən.

²¹Kəni nətəmi rəfin nətəm kəmotətəu
in, kəmotəuit pik ohni, kəni mətəni
məmə, “!Ei! ?Suah u inu təmatol
nərahien kəm nətəm kəutəhatətə e Iesu
əpəha Jerusiləm aupən, uə kəpə? Kəni
in təmuva ikinu məmə otaskəlim ilah
məmki ilah muvən kəm pris asoli min.
?Mə inəha, uə kəpə?”ⁱ

²²Kəni nəghatiən iətəm Sol tətəni
pətigəm, in təsanən pik məpirəkis
nəghatiən rəha nətəm Isrel iətəm
kəutatig Təmaskis, kəni mətəgətun vivi
məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgın təməni
məmə otahli = pa. Kəni ilah kəmotəruru
məmə okotəhrəni.^j

²³Nian tepət təmuva muvən rəkis,
kəni nətəmi asoli rəha nətəm Isrel kə-
motətəi oneuən nəua kəti məmə oko-
tohamu Sol, ²⁴mətəu Sol təmətəu nəua
oneuən rəhalah. Kəni rəueiu e nərauie
mine lapin min, nətəm Isrel kəutəhtul
pəsig əpəha e namtiəluə e nipi kəmol
e kəpiel məmə okotohamu Sol.[†] ²⁵Mətəu
in min nəuvein kəmotələs lapin motaipei
e kətim asoli kəti iətəm kəmətu = pən
təulə lan, motiləfətigəm motəhlman-
əhlman lan e nəmtah nipi ihluə ikin.
Kəni in təmagim muvən Jerusiləm.^k

Sol əpəha Jerusiləm

²⁶Nian Sol təmietigəm = pa
Jerusiləm, təmalkut məmə otuvən
meruh nətəmi rəha Iesu mitəu = pən
ilah, mətəu ilah kəutəgin, nikilah təhti
məmə tətəiəu əmə e lah məmə in iətəmi
rəha Iesu.^l ²⁷Mətəu Panəpəs təmit
muvən miti = pən kəm aposil min,
məni = pən kəm lah məmə təməhrol

[†]9:24 E taun əha Təmaskis, təhmen e taun tepət, aupən aupən kəmol nikəlin asoli e kəpiel titəlau e taun.

89:15 Uək 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 ^h9:16 2Kor 11:23-28 ⁱ9:21 Uək 8:3
^j9:22 Uək 18:28 ^k9:25 2Kor 11:32-33 ^l9:26 Kəl 1:17-19

lanu Sol tameruh Iərməniġ Iesu e suaru nian təmatuvən e Təmaskis. Kəni təməni = pən min kəm lah məmə Iərməniġ təməghati kəm Sol, kəni təhro lan in tinətəni pətīgəm nərgi Iesu əpəha Təmaskis, məsəginian.^m ²⁸ Kəni ilah Sol kəmotatig kəni in tatuvən ikin min əpəha Jerusiləm mətəni pətīgəm nərgi Iərməniġ Iesu məsəginian. ²⁹ Təməghati ilah nətəm Isrel nətəm kəutəni nəghatiən Kris, kəmotoh ilah min e nəghatiən. Kəni kinautol məmə okotohamu Sol. ³⁰ Nian in min nəuvein nətəm kəutəfaki kəmotətəu, kəməhuvən motit Sol məhuvən motəsəu-pah əpəha ləuahtəni iuəkir o nitəhi e taun əha Sisəriə, kəni motahli = pən məmə otagim muvən əpəha isəu e taun əha Tasəs.

³¹ Kəni nətəm kəutəhatətə e Iesu əpəha Jutiə, mine Kaləli, mine Səmeriə kəmotatig e nəməlinuiən, iətəmi tikə məmə otol nəginian kəm lah. Kəni Narmīn Rəha Uhgīn təmətəsiru e lah mol ilah kəutəhtul əskasik, kəni ilah rəfin kəutatig mautisiai Iərməniġ. Kəni ilah tinatəpət.

Pitə təmol nəhlki Aeneas təuvir min

³² Pitə təmalieuək muvən ikin min məmə otəsəl e nətəm kəutəhatətə e Iesu. E naliuəkian rəhan, təmuvən materuh nətəmimi rəha Iərməniġ əpəha e taun əha Lita əpəha Jutiə. ³³ Təmuvən ikin əha meruh suah kəti nərgin u Aeneas, nīpətīn təmimis tinos nu eit, təməsal-iuəkian mətapili əmə e rəhan pet. ³⁴ Kəni Pitə təməni = pən kəm in məmə, “Aeneas. Iesu Kristo təmosmiəgəh ik əha rəueiu e rəham nīmisiən. Əhtul, maiu-aiu rəham nīmahan.” Kəni rəueiu agin min, Aeneas təməuvir min məhtul. ³⁵ Kəni nətəmimi rəfin əha Lita mine

ikin min rəfin əpəha Saron kəmoteruh suah u təmalieuək mətan, kəni ilah rəfin kəmotəuhlin rəhalah nətəliġian kəni minəutəfaki kəm Iərməniġ.

Pitə təmol Tokəs təmiəgəh min

³⁶ E taun kəti əha Jopə, pətan kəti əha ikin iətəm in tətəhatətə e Iesu, nərgin u Tapitə.[‡] E nəghatiən rəha nətəm Kris, kətəni məmə Tokəs. Pətan u, nian rəfin tatol təuvir kəm nətəmimi kəni mətasiru min e nanrah min.

³⁷ Mətəu e nian əha, nīmisiən kəti təmol in kəni timis. Kəni ilah kəmotəueiu kəni kəməhuvən = pən e rəhan napən, kəni motələhu e nəuan nīmə əpəha ilis agin. ³⁸ Ikin əha Lita in iuəkir əmə o taun əha Jopə. Kəni nian nətəmi rəha Iesu kəmotətəu məmə Pitə əpəha Lita, kəmotahli = pən suah mil keiu məmə okian muəsəu-pah muəni = pən kəm in məmə, “!Otuva uəhai əmə-to!”

³⁹ Kəni Pitə təmitəu = pən ilau. Nian kəmhlitīgəm = pən lahuənu, kəmotit məhuvən əpəha ilis agin. Mətəu pətəlimis min təriaueh əpəha ikin kəutasək ohni, kəni kəmotəgətun kəm Pitə rəhalah natimnati iətəm pətan əha təməhli nian in təmatəmiəgəh.

⁴⁰ Kəni Pitə təmahli pətīgəm ilah, kəni meiuaiu misin nəulin kəni məfaki. Kəni məsal = pən o pətan əha təmimis məmə, “Tapitə, əhtul.” Kəni pətan əha təməir meruh Pitə, kəni məhtul məharəg. ⁴¹ Kəni Pitə tearən ohni maskəlim nəhlmin miuvi-pəri məmə otəhtul e nəhlkin mil. Kəni mauin = pən e nətəm kəutəhatətə e Iesu mine pətəlimis min məmə okəhuva imə, kəni miti = pən pətan əha iətəm tinəməmiəgəh kəm lah. ⁴² Kəni nəghatiən e nati əha təmaiu mitələu e taun əha Jopə. Kəni tēpət kəmotəni nīpəhrīənən e Iərməniġ Iesu.

[‡]9:36 Nīpətīn rəha nərgin u Tapitə təni məmə, “tia,” u in nati miəgəh kəti.

⁴³ Kəni Pitə təmatig əha Jopə nəuветin ilau suah kəti nərgin u Saimon iətəm tətöl əpenə-penə e nilosi kau.

Uhgin təməghati kəm Koniliəs

10 E taun Sisəriə, suah kəti əha ikin nərgin u Koniliəs. In iətəm Rom, kəni in iətəmi asoli rəha soldiə min u ilah rəfin uan-hanrit. Kəni ilah kəut-sipən e “Soldiə rəha Itali.” ² In iətəmi kəti in tatisiai Uhgin rəha nətəm Isrel, mətitəu = pən nolion rəha nəfakiən rəhalah, in mine rəhan min, mine noluek min rəhan. In tətəfən rəhan məni tətət kəm ianrah min, kəni mətəfaki kəm Uhgin rəha nətəm Isrel nian rəfin. ³ Nian kəti əmeiko e tri klok ləhnaiu e nian tətəfaki lan, təmeruh nati kəti təhmen e nəməhlairiən. In təmafı vivi əmə agelo kəti rəha Uhgin tətıva ohni, kəni mauin lan məmə, “!Koniliəs!”

⁴ Nian nəhmti Koniliəs təməhtul lan, in təməgin kəni məni məmə, “?İərməniğ, təhro?”

Kəni agelo təməni = pən kəm in məmə, “Uhgin tinətəu rəkis rəham nəfakiən mineruh nəuvirəiən iətəm ik natöl kəm nanrah min, kəni nikin tinagiən ohni. ⁵ Ahli = pən nətəmimi nəuvein kəhuvən əpəha Jopə, motos suah kəti məhuva, nərgin u Saimon Pitə. ⁶ In tətətig ilau suah kəti nərgin u Saimon u tatöl əpenə-penə e nilosi kau. Rəhan nimə tətəhtul iuəkir o nitəhi.”

⁷ Nian agelo təməghati rəkis kəm in təmitəlig, kəni Koniliəs təmauin e rəhan ioluək keiu mine soldiə kəti iətəm tatöl uək kəm in, kəni in min iətəmi rəha nəfakiən. ⁸ In təməni = pən rəfin natimnati iətəm in təmeruh kəm lahal, kəni mahli = pən ilahal məmə okihluvən Jopə.

Uhgin təməghati kəm Pitə e nəməhlairiən

⁹ Kəni kəməni lauig lan, nian mitigar tinalelin, kəni suah milahal əha kəmluva e suaru iuəkir o taun əha Jopə. E nian əha, Pitə in təmuven əpəha ilis e nəhue nimə iətəm tepin-epin ikin məmə otəfaki kəm Uhgin.

¹⁰ Mətəu nəumis tinus, kəni nian kəmatöl əhanəh niğin nauəniən, in təmair mətəu təmeruh nəməhlairiən kəti iətəm Uhgin təməfən. ¹¹ E nəməhlairiən əha, təmeruh neai təmerəh, kəni nati təhmen e tapolin asoli kətəskəlim nififin min, kəni kəhlman-əhlman teiuaiu = pa e niftəni. ¹² E niğəg nati əha, təmeruh nati miğəh pişin pişin min əha ikin iətəm kəutaliuək mine məutəlkəu, mine məniğ pişin pişin min. ¹³ Kəni nəuia iətəmi kəti təməni = pən kəm in məmə, “Pitə, əhtul. Ohamu nəuvein mun.”

¹⁴ Mətəu Pitə təni məmə, “!İərməniğ, kəpə! E rəhak nəmiğəhiən iətan məsun əhanəhiən nati kəti tol lanu iətəm Lou rəham təməniəhu məmə kəsuniən təmikmik e nəhmtəm.”ⁿ

¹⁵ Kəni nəuia iətəmimi təməghati min kəm in məmə, “Səniən məmə nati kəti təmikmik iətəm iəu Uhgin iətəni məmə təuvir əmə, təsamikmikieən.”^o

¹⁶ Kəmuəghati o natimnati min əha mau kisil, kəni rəueiu agin min, tapolin əha təməri muven əpəha e neai.

Pitə təmos niğətəi nəməhlairiən

¹⁷ Kəni Pitə nikin təməhti pik məmə otəhrun niğətəi nati əha təmeh e nəməhlairiən u təmeruh. Mətəu suah milahal u iətəm Koniliəs təmahli = pən ilahal, kəmlətapuəh o nimə rəha Saimon, kəni minluva minleruh. Kəni minluvən məhləhtul əpəha e namtiəluə. ¹⁸ Kəni məh-

ⁿ10:14 Lev 11:1-47; Esik 4:14 ^o10:15 Mak 7:15,19

lauin əfəməh məmə, “!Ei! ?Suah kəti u ikinu nərgin u Saimon Pitə uə?”

¹⁹ Kəni nian Pitə tətalkut əhanəh məmə otəhrun nipəti nati əha təmeh e nəməhlairiən, kəni Narmin Rəha Uhgın təməni = pən kəm in məmə, “!Ei, ətəuto! Suah milahal kisi əpəha kələsal lam. ²⁰ Əhtul uəhai meiuaiu müvən meruh ilah. Nikim təsəhtiən məmə ko nəsu-vəniən miətəu = pən ilahal mətəu-inu iəu iəmahli = pa ilahal məmə okiluva.”

²¹ Kəni Pitə təmeiuaiu müvən məni = pən kəm lahal məmə, “Mə iəu u iətəm itəmahal nələsal lan. ?Nəkolkeikei iəu o nah?”

²² Kəni kihləni = pən kəm in məmə, “Əuəh. Iətəm tətarmənig e soldia min, u Koniliəs, təmahli = pa itəmahal məmə iəkluva. In suah kəti iətəm tatisiai Uhgın kəni in məhruahru e nəhmtin, kəni nətəm Isrel kəutisiasi pik in. Agelo kəti rəha İərmənig təməni = pən kəm in məmə in otahli = pa itəmahal iəhkluva mihlit ik kəhuvən iman ikin, məmə ik nəkanus nəghatiən kəm in pəh tətəu.”

²³ Kəni Pitə təmit ilahal məhuvən imə məmə ilah okotapili əha ikin.

Pitə təmuvən e nimə rəha Koniliəs

Kəni nian kəməni lauig lan, Pitə təmitəu = pən ilahal, kəni nəfaki min nəuvein əha Jopə, kəmohtəu = pən ilah. ²⁴ Kəməni lauig min lan, kəmohtiet = pən əpəha Sisəriə. İkin əha Koniliəs təmətapuəh o rəhan min mine nətəmimi min nəuvein məmə okəhuva məutəhtahnin Pitə. ²⁵ Nian Pitə təmətuəuin məmə tuva imə, kəni Koniliəs təmeiuaiu misin nəulin e nəhlki Pitə məmə otəfaki kəm in. ²⁶ Mətəu Pitə təmeapən kəni miuvi-pəri min kəni məni = pən kəm in məmə, “Əhtul, iəu iətəmimi əmə təhmen lam.”^p

²⁷ Kəni Pitə təmətəghati ilau Koniliəs kəni mian imə. Pitə təmeruh

məmə nətəmimi tepət kinəhuva rəkis məutəharəg. ²⁸ Kəni Pitə təməni = pən kəm lah məmə, “İtəmah rəfin nəkotəhrun vivi məmə tasim e Lou rəha nətəm Isrel məmə okəhuva motan kətiəh ilah nətəm səniə məmə nətəm Isrel, uə okəhuvən motatig pəti. Mətəu Uhgın təməni kəm iəu e nəməhlairiən məmə iəsəniən məmə suah kəti in tamikmik e nəhmtin. ²⁹ Tol = pən lanəha, nian nəmotahli = pinə nəghatiən ohniəu, iəməsəniən nati kəti, niki təmagiən əmə məmə iəkuva. ?Mətəu iəkolkeikei məmə iəkətapuəh məmə nəmotahli = pinə nəghatiən ohniəu məmə iəkuva o nak?”

³⁰ Kəni Koniliəs təni məmə, “Nian kisi tinuvən rəkis təhmen əha rəueiu e tri klok ləhnaiuv, iəmətəfaki əpəha e rəhak nimə. Kəni rəueiu aɡin suah kəti iətəm rəhan napən tagəhag tətəhtul aupən lak, ³¹ Kəni məni məmə, ‘Koniliəs. Uhgın təmətəu rəkis rəham nəfakiən, kəni məsaluian e nati təuvir min iətəm ik natol kəm ianrah min. ³² Ahli = pən nətəmimi nəuvein kəhuvən əpəha Jopə o suah kəti əha ikin, nərgin u Saimon Pitə məmə otuva. In tətətig e nimə rəha suah kəti, nərgin u Saimon, u tol əpenəpenə e nilosi kau. Rəhan nimə tətəhtul e nikali nitəhi.’ ³³ Kəni iəkahli = pinə uəhai əmə nəghatiən ohnik. Kəni təuvir pik məmə ik nəkuva. İtəmah rəfin u ikinu e nəhmti Uhgın o iəkotətəlig lam məmə onəkəni = pa rəfin natimnati iətəm İərmənig təməfinə məmə onəkəni = pa kəm timah.”

Pitə təməghati

³⁴ Kəni Pitə təməghati məni məmə, “Rəueiu inəhrun məmə səniəmə nətəm Isrel əmə iətəm Uhgın nikin tətəgiən matol təuvir kəm lah,^q ³⁵ mətəu nikin tagiən

o nətəmimi e ikin min rəfin u kəutisiai in mine mautol nati iətəm təhruahru.

³⁶“Itəmah nəkotəhrun rəkis nəghatiən iətəm Uhgın təməfən kəm nətəm Isrel. Tətəni nanusiən təuvir rəha nəməlinuian ilah Uhgın e Iesu Kristo iətəm in İərməniğ rəha nətəmimi ərəfin. ³⁷Itəmah nəkotəhrun natimnati min iətəm Iesu iətəm Nasərit təmol əpəha ikin e Jutiə təmətuəuin e Kaləli. In təmol natimnati min əha uərisiğ e uək rəha Jon Bəptais iətəm tətəni pətiğəm kəm nətəmimi məmə okəkeiki kol bəptais e lah.^r ³⁸Iesu əha, Uhgın təmitəpın məfən Narmin Rəha Uhgın mine nəsanəniən kəm in, kəni mətəu-inu Uhgın tətatiğ ilau min, in təmuvən e ikin min matol nati təuvir min, kəni matol vivi nətəmimi rəfin iətəm Setən təmələs ilah.

³⁹“Itimah iəmoteruh natimnati iətəm in təmol əpəha Jerusiləm mine ikin min əpəha Jutiə. Kəni itimah iəmoteruh nian nətəmimi kəmotoh motəu-pəri e niği kəməluau kəni timis.

⁴⁰Mətəu Uhgın təmol təmiəğəh min e nian iətəm tatol kisil lan, kəni matol əpu in kəm nətəmimi nəuvein məmə okoteruh məmə in təməmiəğəh min.

⁴¹Səniəmə nətəmimi rəfin kəmoteruh in, mətəu nətəmi min əmə u iətəm Uhgın təmitəpın ilah məmə okoteruh, itimah əha iəmotauən kətiəh itimah min nian təməmiəğəh min e nimisiən.^s

⁴²“Kəni in təməni = pa kəm timah məmə iəkotəni Iesu kəm nətəmimi, kəni motəni pətiğəm məmə Uhgın təməfəri rəkis in məmə in otakil nolien rəha nətəmimi rəfin iətəm kəutəmiəğəh mine iətəm kinohmis rəkis.^t ⁴³İəni min rəfin rəha Uhgın əupən kəməutəni pətiğəm in məmə, nətəmimi rəfin iətəm kotəni niyəhriəniən lan, Uhgın otafəl rəkis

rəhalah min nolien tərəh min e nərgi Iesu.”^u

Narmin Rəha Uhgın təmuva e Nanihlua min u səniəmə nətəm Isrel

⁴⁴Nian Pitə təmətəghati əhanəh, Narmin Rəha Uhgın təmuva məriəuəh mətatig e lah rəfin u nətəm kəutətəu nəghatiən əha.^v ⁴⁵Kəni nətəm Isrel min u kəutəni niyəhriəniən e Iesu iətəm kəmohtəu = pən Pitə əpəha Jopə məhuva, kəmotəuit pik nian kəmoteruh nati əha məmə Uhgın tətətuati min e Narmin Rəhan kəm nətəmi min u səniəmə nətəm Isrel. ⁴⁶Kinotəhrun məmə təməfən Narmin Rəhan kəm lah mətəu-inu kəmotətəu nətəmimi kəutəghati e nəghatiən iki pişin min məutəni-vivi nərgi Uhgın.

Kəni Pitə tənə məmə,^w ⁴⁷“?Pəh təhrun nəniəhuian nətəmi min u məmə ko kəsoliən bəptais e lah? Mətəu ilah kinotos rəkis Narmin Rəha Uhgın təhmen e tah.”

⁴⁸Kəni in təməni = pən məmə okol bəptais e lah e nərgi Iesu Kristo. Kəni ilah kəmotətapuəh o Pitə məmə otatiğ nəu-vetin ilah min.^x

Pitə təmanus kəm nətəm kəutəfaki əpəha Jerusiləm

11 Kəni aposil min mine nətəm kəutəfaki əpəha ikin min e nitəni Jutiə kəmotətəu məmə Nanihlua min, ilah min kinəutəni niyəhriəniən e nəghatiən rəha Uhgın. ²Kəni nian Pitə təməri muvən Jerusiləm, mətəu nətəmi rəha iəfaki min iətəm kəutəni məmə okəkeiki kəhgi = pən nətəmimi, ilah kinəutəni niyalin, ³məutəni məmə, “?Təhro ik nəmuvən mətatig e nimə rəha nətəmi kəsəhgi-pəniən ilah, mətauən itəmah min ilah?”^y

^r10:37 Mat 4:12-17 ^s10:41 Luk 24:42-43; Uək 1:8

^t10:42 Uək 17:31; 1Pitə 4:5 ^u10:43 Aes 53:5-6; Uək 2:38 ^v10:44 Uək 11:15;

15:8 ^w10:46 Uək 2:4; 19:6 ^x10:48 Uək 19:5 ^y11:3 Uək 10:28; Kəl 2:12

⁴ Kæni Pitæ tinætuæuin mætæni-vivi kæm lah nanusian ræha natimnati ræfin æpæha Sisæriæ, ⁵ tæmætæni kæm lah mæmæ, “Nian iæmætætæg æpæha Jopæ mætæfaki meruh nati kæti tæhmen e næmæhlairian. E nati æha, iæmeruh nati kæti tæhmen e tapolin asoli kæti tæmeiuaiu e neai kætaskælim nififin min kætæhlman-æhlman tæteiuaiu mætuva ohniæu. ⁶ Iæmæsal = pæn vivi e nipægnæua nati æha meruh nati miægæh pisin pisin min æha ikin iætæm kæutaliuæk, mine mæutælkæu, mine nati arpin min, mine mænig pisin pisin min. ⁷ Kæni iæmætæu næuia iætæmi kæti tætæni = pa kæm iæu mæmæ, ‘Pitæ, æhtul muhamu næuvein mun.’

⁸ “Mætæu iækæni = pæn kæm in mæmæ, ‘Iærmænig, kæpæ! E ræhak næmiægæhian iæsuniæn nati kæti tol lanko iætæm Lou ræham tætæniæhu mæmæ iæsuniæn tamikmik e næhmtæm.’

⁹ “Iæmætæu min næuia iætæmi u tæmsipæn e neai mætæni = pa kæm iæu mæmæ, ‘Sæniæn mæmæ nati kæti tamikmik iætæm iæu Uhgîn iætæni mæmæ tæuvir æmæ tæsamikmikien.’ ¹⁰ Iæmuæghati o natimnati min æha muau kisil, kæni tapolin æha tæmæri muvæn æpæha e neai.

¹¹ “Kæni ræueiu ægin e nian æha, suah milahal kisil kæmlietigæm = pa e nimæ iætæm iætætæg ikin. Iætæm Sisæriæ kæti tæmahli = pa ilahal mæmæ okiluva ohniæu, mihlit iæu mihluva. ¹² Kæni Narmin Ræha Uhgîn tæni = pa kæm iæu mæmæ iækætæu = pæn ilahal, nikik otæsæhtian mæmæ ilahal Nanihluæ min. Piatah min sikis u ilah kæmotætæu = pa iæu, iæmæhuvæn mohiet = pæn æpæha e nimæ ræha suah æha Konilias mæhuvæn imæ. ¹³ Kæni in tæmæni = pa kæm timah mæmæ tæmæhro lanu in tæmeruh ægelo kæti ræha Uhgîn tæmuva miet = pæn ohni mæmæ, ‘Ahli = pæn nætæmimi næuvein kæhuvæn

æpæha Jopæ o suah kæti nærgin u Sai-mon Pitæ. ¹⁴ In otæni = pinæ næghatian kæti kæm tæmah, kæni nian nækotætæu næghatian æha, kæni Uhgîn otosmiægæh itæmah ræfin, ik mine ræham min, mine ræham min noluæk min.^z

¹⁵ “Kæni nian iæmætuæuin mætæghati, Narmin Ræha Uhgîn tæmeiuaiu mæriæuæh matig e lah, Nanihluæ min, tæhmen æmæ e inu tæmuva e tah, nætæm Isrel, aupæn mine. ^{ab} ¹⁶ Kæni nikik tætæhti næghatian iætæm Iærmænig tæmæni mæmæ, ‘Jon tæmol bæptais e nætæmimi e næhu, mætu otæsuvæhian Uhgîn tol bæptais e tæmah e Narmin Ræhan.’ ^c ¹⁷ Kæni næmæ Uhgîn tætæfæn kæm Nanihluæ min Narmin kætiæh æmæ iætæm tæmæfa kæm tah nætæm Isrel nian kitah kæmotæni nipæhriæniæn e Iesu Kristo, iæu iætæmimi æmæ u, ko iæsæniæhuiæn Uhgîn o nati nak iætæm in tolkeikei mæmæ otol kæm lah.”

¹⁸ Nian kæmotætæu næghatian ræha Pitæ, ilah kæmæsotægæt minian, mætæu kæmotæni-vivi Uhgîn motæni mæmæ, “Nati æha tol lanæha mæmæ Uhgîn tinol rækis suaru ræha Nanihluæ min mæmæ ilah min okotæuhlin ilah e ræhalah noliæn tærah min mæmæ Uhgîn otosmiægæh ilah.”^d

Nimæfaki æpæha Antiok

¹⁹ Nian Sol mine ræhan min kæmotuhamu Stipin, kæmotol tærah e nætæm kæutæni nipæhriæniæn e Iesu. Kæni nætæm næfaki min æha kæmotægim mæhuvæn isæu æpæha ikin min æpæha Fonisæ mine Saipræs mine Antiok, mæutæni pætægæm nærgi Iesu kæm nætæm Isrel min æmæ u kæutatig æha ikin min æha.^e ²⁰ Mætæu næfaki min næuvein, nætæm Saipræs mine Saerin, kæmæhuvæn Antiok mæutæni pætægæm min nanusian tæuvir ræha Iærmænig Iesu kæm nætæmimi æp-

^z11:14 Uæk 16:31 ^a11:15 Uæk 10:9-48 ^b11:15 Uæk 2:4 ^c11:16 Uæk 1:5
^d11:18 Uæk 13:48; 14:27 ^e11:19 Uæk 8:1-4

napin min æmæ u Nanihluæ min, sæniæmæ nætæm Isrel æmæ. ²¹ Kæni Iærmænig tæmol natimnati tepæt e ræhan næsanænien kæni mætasiru pik e lah, kæni nætæmimi tepæt tepæt kæmotæuhlin ilah mæutæni nipæhriænien e Iærmænig Iesu.

²² Nætæm kæutæfaki æpæha Jerusilæm kæmotætæu nanusien u, kæni ilah kæmotahli = pæn Panæpæs mæmæ otuvæn æpæha Antiok.^f ²³ Nian tæmiet = pæn, meruh mæmæ Uhgîn tæmolkeikei pik ilah matol tæuvir kæm lah, kæni nætæmimi tepæt kæmotæni nipæhriænien e Iesu, kæni Panæpæs nikin tæmagien masiru e lah mæmæ ilah okotæhtul æskasik e Iærmænig e niki-lah ræfin. ²⁴ Panæpæs in iætæmi tæuvir kæti iætæm Narmin Ræha Uhgîn tæri-auæh mætätig lan, kæni ræhan næhatætæien in tæskasik e Uhgîn. Kæni in tæmasiru e nætæmimi tepæt ikin æha mæmæ ilah okotæni nipæhriænien e Iærmænig Iesu.

²⁵ Kæni Panæpæs tæmiet muvæn Tasæs mætæsal e Sol.^g ²⁶ Nian tæmeruh Sol, tit mian æpæha Antiok, kæni muatig ikin o nu apæpiæ kætiæh mætuæfaki ilah nætæmi ræha nimæfaki æha mætuægætun nætæmimi tepæt. Ikin æha Antiok kæmætuæuin kauin e nætæmi ræha Iesu Kristo mæmæ “Kristin.”[¶]

²⁷ E nian æha, iæni min næuvein ræha Uhgîn kæmohiet Jerusilæm mæhuvæn æpæha Antiok. ²⁸ Kæti nærgin u Akapus tæmæhtul mæghati e næsanænien e Narmin Ræha Uhgîn mæmæ næumis otan e nitæni min ræfin iætæm Rom tætærmænig e lah. (Kæni tæmuva mol nipæhriænien lan. Næumis tæman nian Klotiæs tæmæ-tærmænig e nætæm Rom.)^h ²⁹ Kæni nætæmi ræha Iesu æpæha Antiok kæmotolkeikei mæmæ okotasiru e nætæmi ræha Iesu

æpæha Jutiæ. Iætæmi kæti tæhrun næfænien mæni nak in tæhrun næfænien. ³⁰ Kæni kæmotol mæni min æha, motæfæn kæm Panæpæs mine Sol mæmæ okuos mian kæm eldæ min ræha nimæfaki æpæha Jerusilæm.ⁱ

Kig Herot Akripæ Uan tæmol nærahien kæm nimæfaki

12 E nian æha, nian Panæpæs mine Sol kæmætuægætun æpæha Antiok, Kig Herot Akripæ Uan[§] tæmahli = pæn ræhan min soldia min mæmæ okotaskælim nætæmimi næuvein ræha nimæfaki æpæha Jerusilæm mæmæ otol ilah kotætæu næhmæien e nipætilah. ² Tæmahli = pæn ræhan min nætæmimi kæmæhuvæn motaskælim Jemis pia Jon kæni motohamu e ræhalah nau asoli. ³ Nian tæmohamu Jemis, meruh mæmæ nætæm Isrel nikilah tæmagien pik. Kæni in tæmatig maskælim min Pitæ. Tæmatol nati u e nian kæmatol lafet mil lan Ræha Pasova mine Piret U Is Tikæ Lan. ⁴ Nian tæmaskælim rækis Pitæ, kæni milæfæn æpæha e kalæpus. Kæni Herot tæni mæmæ soldia sikistin okotæhtul pæsig lan, kuvæt kuvæt e auæ min ræfin e nærauiæ mine lapin. Kæni Herot tolkeikei mæmæ otiuvi pætigæm tæhtul e næhmti nætæmimi nian lafet tol naunun.

⁵ Mætæu nian Pitæ tæmætätig e kalæpus, kæni nætæmi ræha nimæfaki kæmæutæfaki = pæn æskasik ohni kæm Uhgîn.

Uhgîn tæmæfætigæm Pitæ e kalæpus

⁶ Lapin u mæ olauig lan, kæni Herot tiuvi pætigæm, Pitæ tæmætapili e nælugin e soldia keiu, kæmælis næhlmin mil e sen keiu, kætu = pæn kæti e soldia kæti, kæni kætu = pæn kæti e soldia kæti min. Kæni

[¶]11:26 E næghatien Kris, nipæti næghatien u “Kristin” tætæni mæmæ “ræha Kristo.”

[§]12:1 Iætæmi keiu e nauæuæ u Uæk Min nærgilau u Kig Herot Akripæ. In aupæn, kætauin lan mæmæ Kig Herot Akripæ Uan, kæni nætæn, kætauin lan mæmæ Kig Herot Akripæ Tu. Afin-to “Herot” e tiksineri.

^f11:22 Uæk 4:36

^g11:25 Uæk 9:30

^h11:28 Uæk 21:10

ⁱ11:30 Uæk 12:25

soldiā keiu kātuāhtul matueruh namtiħ-luā e kalēpus.

⁷Rāueiu agin, agelo kēti rāha lār-mānig tiet = pa, kēni tēmasiā mēgēhag e nīpēgnōua kalēpus. Tēmek-ek nikali Pitā kēni mēhgi pēri. Kēni mēni mēmā, “!Āhtul uāhai!” Kēni sen mil kuāmtēh aru e nēhłmi Pitā mil.

⁸Kēni agelo tēni = pēn kēm in mēmā, “Uvēn e rāham put mine natimnati.” Kēni Pitā tuvēn e lah. Kēni tēni = pēn kēm in mēmā, “Uvēn e rāham kot, kēni mītēu = pa iāu.” ⁹Kēni Pitā tēmītēu = pēn miaiet e nīpēgnōua kalēpus, mētēu in tēsēhrunīēn mēmā natimnati min u agelo tatol lan ilah nīpēhrīēnīēn. Nīkin tēhti mēmā tēhmen e nati kēti tēhmen e nēmēhłairīēn.

¹⁰Kēmualiuāk muapirākis soldiā kēti iētēm tateh kalēpus, kēni mualiuāk muapirākis min soldiā kēti min, kēni kēmīēuva e naunun doā iētēm kēmōl e aiēn. Tēuā u tētēuag = pēn e taun asoli. Nian kēmīēuva iuākīr ohni kēni terēh aru kēni kēmīaiet = pēn ikin. Nian kēmualiuāk nāuветin mian e suaru, kēni āmeiko agelo tikē aru āmā.^j

¹¹Kēni Pitā tinēhrun āha rāueiu mēmā sēniēmā nēmēhłairīēn, kēni tēni mēmā, “Rāueiu inēhrun āhruahru mēmā lār-mānig tēmāhli = pa rāhan kēti agelo tēmūva mēlēs rākis iāu e nētēligiēn u iētēm Herot tolkeikei mēmā otol lak iētēm nētēm Isrel kēmōtolkeikei mēmā okoteruh.”

¹²Nian Pitā tinēhrun mēmā Uģin tēmēlēs rākis in, kēni tēmuvēn āpēha e nīmā rāha Meri, māmā rāha Jon Mak. Nētēm kētēhatētē e Uģin tepēt kēmāhūva pēti mētēfaki = pēn kēm Uģin mēmā otasiru lan. ¹³Kēni Pitā tēmāhti-āhti doā e iat rāha nīmā āha, kēni pētān ioluāk kēti, nērgin u Rotē,

tēmāiu mūvēn mēmā kērmā pēh āha tētēhti-āhti doā. ¹⁴Nian tēmētēu nēuia Pitā, kēni tēhrun mēmā Pitā pēhrīēn. Kēni nīkin tēmāgiēn pik agin kēni talu e nerāhīēn e doā kēni māiu mītēlig mūva meruh nētēmi min u kētēfaki, kēni mēni mēmā, “!Ei, nētēmimi, Pitā āpēha ihluā e doā tētēhtul!”

¹⁵Mētēu kotēni mēmā, “!k ialmēli.” Mētēu in tēmētēkeikei mētēni mēmā, “!Kēpē! Iatēni pēhrīēn.” Kēni ilah kotēni, “Nēmā tēhro rāhan agelo teh.”

¹⁶Mētēu Pitā tētēkeikei mētēhti-āhti doā. Kēni kēmāhūvēn moterēh e doā, kēni nian kēmōteruh in, nīkilah tēmāuit pik ohni. ¹⁷Mētēu Pitā tēmēfēri nēhłmin mētēniēhu ilah mēmā okēsotagētīēn. Kēni mētēni mēmā tēmāhro lanu lār-mānig tēmos rākis in e kalēpus. Kēni mēni = pēn kēm lah mēmā, “Otēni = pēn nēghatīēn u kēm Jemis notāha Iesu** mine piatah min e nīmēfaki.” Kēni matig mītēlig min magim mūvēn iki pisin kēti min.

¹⁸Kēni kēmāni lauig lan, soldiā min nētēm kēmāuteruh Pitā e kalēpus, kēmōtētapuēh o lah min, mētēu kīnotēruru āfēmāh mēmā Pitā tēmāhruvēn.^k ¹⁹Kēni nian Herot tēmētēu mēmā Pitā tēmāgiim, kēni tēmāhli = pēn soldiā min mēmā okotēsāl lan. Mētēu nian soldiā min kēmāšoteruhīēn, kēni Herot tēmāuin e soldiā min u kēmāuteruh kalēpus mētēpuēh o lah mēmā Pitā tēmāhra magim. Mētēu ilah kotēruru, kēni in tēmāni mēmā okēmki soldiā min u kan kēhuamu ilah. Kēni Herot tēmīet Jutiā mūvēn e taun kēti Sisēriā matig ikin o nian nēuvein.

Kig Herot Akripā Uan tēmimīs

²⁰E nian āha, Kig Herot Akripā Uan niēmāha tēmāu pik kēni tētēmāki e

**12:17 Jemis notāha Iesu, in tēmūva iētēmi asoli rāha nīmēfaki āpēha Jerusilēm.

nætəm kəutətig e taun mil əha, Taea mine Saedon. Kəni nətəmi asoli min e taun mil əha kəməhuva pəti kəni məhuvən məmə okoteruh Kig məmə kotol vivi ilah min, mətəu-inu nətəm imalah ikin kautəhuvən məutos nəhmti nauəniən ima Kig ikin. Mətəu aupən ilah kəmautəhuvən məuteruh Kig, kəmotəghati ilah suah kəti nərgin u Plastus, u in iətəmi asoli kəti rəha Kig Herot, motiuvi = pən məmə otasiru e lah.

²¹ E nian Kig Herot təmos məmə otuvən meruh ilah, kəni təmuvən e rəhan napən təuvir u tətəgətun məmə in tətərməniḡ. Kəni təmuva məharəḡ e tron rəhan,^{††} kəni mətəghati kəm nətəmimi. ²² Kəni nətəmimi kəmotagət əfəməh məmə, “!Suah u tətəghati səniə məmə iətəmimi mətəu uhgin kəti!” ²³ Kəni nian nətəmimi kəmotəfən nəni-viviən kəm Herot, mətəu in təsəfəniən nəni-viviən kəm Uhgin, kəni rəueiu agin min agelo kəti rəha Iərməniḡ təmoḡ e nimisiən əskasik kəti, kəni wom min kəmotun nisigan kəni in timis.¹

²⁴ Kəni e nian əha, nətəm kəutəni niphəriəniən e Iesu kəməutəkeikei məutəni pətigəḡ nəghatiən rəha Uhgin e ikin min tepət, kəni nətəmimi tepət kəməhuva məutəni niphəriəniən e Iesu.^m

²⁵ Nian Panəpəs mine Sol kəmuol nauun e rəhalau uək əpəha Jerusiləm, kəni miatəlig mian Antiok ilahal Jon Mak.ⁿ

Uhgin təmitəpin Panəpəs mine Sol məmə okuol rəhan uək

13 E niməfaki əpəha Antiok, iəni min əha ikin mine nəgətun min. Ilah u Panəpəs mine Simion u kətəni məmə iətəmi apin, mine Lusias iətəm Saerin, mine Manaen u təmepət

ilau Herot Antipas u tətərməniḡ e Kaləli aupən, mine Sol. ² E nian kəti ilah kəmotəpəh nauəniən kəni məutəfaki = pən kəm Iərməniḡ, kəni Narmin Rəha Uhgin təməni = pən kəm lah məmə, “!əkolkeikei məmə rəueiu əha onəkotəfəri Panəpəs mine Sol məmə ilau okuol uək u iətəm iəmauin e lau ohni.”^o ³ Kəni nian kəmotəpəh rəkis nauəniən məutəfaki, kəni motələhu = pən nəhmlilah e rəhn-kapə lau məmə okotəfəri ilau, kəni motahli = pən ilau məmə okian muol uək.^p

Panəpəs mine Sol kəmuəni pətigəḡ nəghatiən rəha Uhgin əpəha Saiprəs

(Eruh map rəha naliuəkiən rəha Pol e nauun nauəuə u.)

⁴ Kəni Narmin Rəha Uhgin təmahli = pən ilau məmə okuol uək u, kəni ilau kəmian əpəha e taun Selusias, kəni ikin əha kəmian e negəu kəti mian əpəha e nitəni kəti Saiprəs. ⁵ Nian kəmiaiet = pən e taun Saləmis, kəmian e nimə min rəha nuḡapuminiən rəha nətəm Isrel mətuəni pətigəḡ nəghatiən rəha Uhgin. Kəni Jon Mak tatitəu = pən ilau mətasiru e lau.^q

⁶ Kəni kəmlaliuək əmə mihlitəlau agin e nitəni u mətəuarus milietigəḡ = pən e taun Pafos. Ikin əha kəmleuh nəuaniləuis kəti rəha Isrel iətəm tatol nati apispis e nəsanəniən rəha iərmis min, kəni in iəni eiue, nərgin u Elimas u nərgin kəti min Patisas. ⁷ Suah u tətaliuək nian tepət ilau Setias Polas u kəpmən asoli rəha nətəm Saiprəs. Setias Polas in teinatig, rəhan nətəligiən təuvir. Kəni in təmahli = pən nəghatiən məmə Panəpəs mine Sol okiəuva mueruh in, mətəu-inu tolkeikei məmə

^{††}12:21 “tron” — Ikin kig tətəharəḡ ikin mətərməniḡ e nətəmimi.

^l12:23 Dan 5:20 ^m12:24 Aes 55:11 ⁿ12:25 Uək 11:29-30; 15:37
^o13:2 Uək 9:15 ^p13:3 Uək 6:6 ^q13:5 Uək 12:12; 15:39

otətəu nəghatjən rəha Ughin. ⁸Mətəu suah u Elimas təmətəni rah ilau. (Nipəti nərgin təni məmə iətəmi tatol nati apispis e nəsanəniən rəha iərmis min). Kəni mətalkut məmə otəuhlin nətəligjən rəha Setias Polas məmə otəsənien nipəhrjənien e Iesu.

⁹Kəni Sol u kətauin lan min məmə Pol,[‡] Narmin Rəha Ughin təmərjəuəh e nikin, kəni təməsal = pən əhruahru o Elimas kəni məni məmə, ¹⁰“!Ei! Ik nətj Setən. Ik tikimir rəha natimnati ərəfin iətəm kotəhruahru. Ik nəkəri-auəh əmə e neiuəien mine nərahjən. ?Onəghin nəmanəpəh nəni rahjən suaru pəhrjən rəha Iərmənig iətəm nətəuhlin? ¹¹Rəueiu əha Iərmənig otol nalpiniən kəti kəm ik məmə nəhmtəm otəpis, onəseruhjən nəhagəhagjən kəti mine o nian nəuvein.”

Kəni rəueiu agin min təmafəu nərəuəien mine napinəpuəien kəmiəuva muəuveg nəhmtin, kəni nəhmtin təməpis agin. Kəni təməhtul mateapən əpnəpin əmə məmə suah kəti otəsiru lan mit.^r ¹²Nian kəpmən Setias Polas təmeruh nati əha, təni nipəhrjənien e Iesu mətəu-inu təmauit magjən o nəgətunien rəha suah mil e Iərmənig.

**Panəpəs mine Pol kəmian
Antiok əpəha ikin Pisitjə**

¹³Kəni Pol mine rəhan min nətəmimi kəməhiet Pafos məhuvən e negəu kəti məhuvən əpəha taun Perka e ikin Pam-filjə. Ikin əha Jon Mak təməpəh ilah mitəlig = pən Jerusiləm.^s ¹⁴Kəni ilah

kəməhiet Perka məhuvən əpəha taun Antiok əha ikin Pisitjə. Kəni e nian rəha Sapət, kəməhuvən imə e nimə rəha nuhapuminien rəha nətəm Isrel məutəharəg. ¹⁵Nian kəmotətəu nəfinien rəha Lou mine Iəni Min, kəni nətəmi asoli rəha nimə əha kəmotəhli = pən nəghatjən kəm Pol mine Panəpəs motəni məmə, “Piak min. Okəmə itəmah kəti tatos nəghatjən təuvir məmə otəni tasiru e nətəmimi, təhtul məni pətigəm.”

¹⁶Kəni Pol təməhtul məfəri nəhlmin məmə okəsotəgətjən kəni məni məmə, “Nətəm Isrel mine itəmah Nanihləu min nətəm nəutəfaki = pən kəm Ughin, otətəlig-to lak. ¹⁷Ughin rəha nətəm Isrel u təmitəpin tipitah min aupən kəni mol ilah kotepət kəni motəskasik nian ilah kəməutatig əpəha Ijip. Kəni e nəsanəniən asoli rəhan, təmiti pətigəm ilah e nitəni əha.^t ¹⁸Kəni mateh vivi ilah nati əpnəpin kəmautol nolien tərəh min o nu fote nian kəmautan əpəha ikin təpiə-məpiə ikin.^u ¹⁹In təmol nəuaniləuis min rəha nətəm Isrel kəmotəh kəpmən min rəha nitəni səpin iətəm kəutatig e nitəni Kenan, kəni məfən nitəni əha rəhalah kəm tipitah min məmə rəhalah.^v ²⁰Natimnati min əha kəmol nu fo-hanrit-fifti tinuva minuvən rəkis.

“Uərisig e natimnati min əha, Ughin təməfən kəm nətəm Isrel nətəmi asoli min məmə ilah okotərmənig e lah mətəuərus = pa e nian rəha iəni rəha Ughin Samuel.^w ²¹Kəni nətəmimi kəmotətapuəh kəm Samuel o kig,

[‡]13:9 Nərgin u Sol, in nəghatjən rəha nətəm Isrel u kətəni mə Hipru. Nərgin u Pol, in nəghatjən rəha nətəm Rom u kətəni mə Latin. Aupən e nauəuə rəha Uək Min, Luk in təmətəuin e nərgin u Pol məmə Sol. Mətəu rəueiu əha təmauin ərəg-rəg lan mətəni məmə Pol. Inu nətuəuinien e uək rəha Pol tatol mətəni pətigəm nanusien təuvir kəm Nanihləu min, kəni Luk tətəuin lan məmə Pol u nərgin rəha Nanihləu min.

^r13:11 Uək 9:8 ^s13:13 Uək 15:38 ^t13:17 Eks 1:7; 6:6; 12:51 ^u13:18 Nam 14:34; Dut 1:31-32 ^v13:19 Dut 7:1; Jos 14:1 ^w13:20 Jaj 2:16; 1Saml 3:20

kæni Uhgïn tæmæfæn Sol kæm lah u næti Kis, tæmsipæn e næuanilæuis ræha Benjæmin. Kæni in tæmarmænig e lah o nu fote.^x ²²Kæni nian Uhgïn tæmos rækis Sol, kæni in tæmol Tefit tuva kig. In tæmæni pætigæm nati kæti tæuvir lan mæmæ, 'Iæmeruh suah kæti Tefit næti Jese, in iætæmi æhruahru iætæm nikin tatitæu = pæn ræhak nætæligiæn. Kæni in otol natimnati ræfin iætæm iæu iækolkeikei mæmæ otol.^y

²³“Kæni Uhgïn tæmol mæmæ Iosmiægæh kæti, inu Iesu, otsipæn e næuanilæuis ræha suah u Kig Tefit, mæmæ otosmiægæh nætæm Isrel tæhmen = pæn æmæ mæmæ in tæmæni rækis.^z ²⁴Mætæu uærisig Iesu tætuæuin ræhan uæk, Jon tæmaupæn mæni pætigæm kæm nætæm Isrel mæmæ okotækeikei motælali e ræhalah nolien tærah min kæni kol bæptais e lah.^a ²⁵Nian Jon tæmætuvæ iuækir o nolien naunun e ræhan uæk, in tæmæni mæmæ, ‘Nik-itæmah tæhti mæmæ iæu pæh? Iæu sæniæmæ iæu u Uhgïn tæmæni rækis. !Kæpæ! In tætuærisig lak iætæm iæu iæsæhmenien mæmæ iækæpeg rækis ræhan put.^{¶¶b}

²⁶“Piak min iætæm næmotsipæn e næuanilæuis ræha Epraham, mine itæmah Nanihluæ min iætæm næutæfaki kæm Uhgïn, otætælig vivi, Uhgïn tæmahli = pa kæm tah næghatiæn u e Iesu mæmæ in otosmiægæh itah. ²⁷Kæni nætæm kæutætig Jerusilæm, mine ræhalah nætæmi asoli min kæmæsotæhruniæn mæmæ iætæmi æha inæha Iesu, Uhgïn tæmahli = pa mæmæ otosmiægæh ilah. Kæni nati æpnæpin kæmætæfin pætigæm kæm lah e Sæpæt min ræfin næghatiæn ræha iæni min

ræha Uhgïn iætæm kæmæutæni e Iesu, mætæu ilah kæmæsotæhruniæn. Kæni motol næghatiæn ræha iæni min tuva mol nipæhriæniæn lan, mætæu-inu ilah kæmotæni mæmæ okotuhæmu Iesu. ²⁸Nati æpnæpin kæmæsoteruhien nati kæti mæmæ otimis ohni, mætæu kæmotætæpuæh mæmæ Pailæt otuhæmu.^c

²⁹“Nian kæmol ræfin natimnati iætæm Næghatiæn ræha Uhgïn tæmæni mæmæ okol lan, kæni ræhan min nætæmimi kæmotælæs iæhu e nigï kæmæluæu motos mæhuvæn mohtænim e nipæg kæpiel.^d ³⁰Mætæu Uhgïn tæmol in tæmiægæh min e nimisiæn. ³¹Kæni e nian tæpæt tatiet = pæn o ræhan min nætæmimi. Nætæmi min æha, ilah Iesu kæmæutan æupæn æpæha Kalæli mætæuærus = pa Jerusilæm. Kæni ræueiu æha nætæmi æha kæutæni pætigæm kæm piatah min u næuanilæuis min ræha Isrel, mæmæ ilah kæmotæh pæhriæn Iesu, kæni in tæmæmiægæh pæhriæn.^e

³²“Kæni ræueiu æha, itimah iæutæni = pinæ kæm tæmah nanusiæn tæuvir æha, mæmæ næniæskasikiæn iætæm Uhgïn tæmol kæm tipitah min æupæn, ³³ræueiu æha, tinol ræfin næghatiæn ræhan kæm tah næuanilæuis min ræhalah nian tæmosmiægæh Iesu e nimisiæn. Tæhmen = pæn æmæ e Nauæuæ Ræha Uhgïn e Nauæuæ Ræha Næpuæn Min keiu tætæni mæmæ,

‘Ik nætik. Ræueiu inuva ræham tatæ æhruahru.^f

³⁴“Uhgïn tæmæni æskasik rækis e ræhan Nauæuæ mæmæ otæpanosmiægæh Iesu e nimisiæn, kæni ko tæsimisiæn, kæni nipætïn otæsæmnæmitiæn. Tætæni mæmæ,

^{¶¶}13:25 Ioluæk ræha iætæmi asoli in tatæpeg rækis put ræha iætæmi asoli ræhan. Uæk u in læhtæni ægin.

^x13:21 1Saml 8:5,19; 10:20-24 ^y13:22 1Saml 13:14; 16:12; Sam 89:20

^z13:23 2Saml 7:12-16 ^a13:24 Mat 3:1-2 ^b13:25 Jon 1:20,27

^c13:28 Mat 27:22-23 ^d13:29 Mat 27:59-60 ^e13:31 Uæk 1:3,8

^f13:33 Sam 2:7

‘Nipəhrīnīān, oiəkəfīnə nati təu-
vir aġin min kəm ik iətəm iəmāni
əskasik rəkis kəm Kig Tefit aupən.’^g

³⁵ “Kəni e iki pisin min kəti min e
Nauəuə Rəha Uhgīn, Kig Tefit tēmāni
kəm Uhgīn e Iosmiəgəh mēmə,

‘Kəni onəsəgəhanīān mēmə nipəti
Ioluək Əhruahru rəham otəmnəmit
məpien.’^h

³⁶ “Nian Tefit təmatəmiəgəh, təmol
natimnati min iətəm Uhgīn tolkeikei.
Uərisig lan timis, kəni kəmitənim ilah
tīpin min, kəni nipətin tēməmnəmit.

³⁷ Kəni nəghatiən əha, təməsəghatiən
e Tefit, mətəu təməghati e Iesu
mēmə in min tēmimis, mətəu Uhgīn
təmol təmiəgəh min, kəni nipətin
təməsəmnəmitiən.

³⁸ “Tol lanəha piak min, iəkolkeikei
mēmə onəkotəhrun mēmə rəueiu
iətəni = pinə kəm təmah mēmə e
Iesu, Uhgīn otos rəkis nolīən tərāh
min rəhatəmah. ³⁹ Kəni itəmah
onəkotəkeikei motəhrun mēmə e Iesu
pisin əmə, Uhgīn təhrun nos rəkisiən
nolīən tərāh rəha nətəm kəutəhatətə
lan. In otitis ilah e nolīən tərāh min
rəhalah. Mətəu suaru rəha nitəu-pəniən
Lou rəha Mosis təsəhmenīān o
nosmiəgəhiən iətəmiimi.ⁱ ⁴⁰ Kəni itəmah
onəkotəkeikei mətətəu itəmah mēmə
nəghatiən rəha iəni min rəha Uhgīn
otəsuvə minīān e təmah. ⁴¹ Kəni in
tətəni mēmə,

‘Ei, otətəlig-to, itəmah nətəm
nəutagət əuvsan mətəni rah
natimnati rəfin. Onəkotəuit
kəni mohmis, mətəu-inu e nian
nəutəmiəgəh, oiəkol nati kəti tərāh
pik o təmah iətəm ko nəsotəniən
nipəhrīnīān lan, nati əpnəpin

nēmə iətəmi kəti otəni əhruahru
kəm təmah.’”^j

Nətəmiimi kəmotəgiən o nənīān təuvir

⁴² Nian Pol mine Panəpəs kinatīaiet e
nimə rəha nuhapuminīān, nətəmiimi kə-
motətapuəh o lau mēmə, “Əui, onək-
iəuva min e Sapət u tətuvə, muəni
pətīgəm min nəghatiən əha nəuvein kəm
timah.” ⁴³ Kəni nian nətəmiimi kəmohtiet
e nimə, ilah tepət kəmohtəu = pən Pol
mine Panəpəs. Nətəmi min əha, nəuvein
nəuaniləuis min rəha Isrel, kəni nəu-
vein Nanihləu min kəmotəpəh rəhalah
nəhatətəiən kəni mətəuhtəu = pən no-
liən min rəha nəfakiən rəha nətəm Is-
rel.^{§§}

Kəni ilau kəmuəghati kəm lah mə-
tuəni = pən əskasik kəm lah mēmə,
“Onəkotəkeikei motəskəlīm nəhatətəiən
rəhatəmah e Uhgīn, mēmə in otolkeikei
pik itəmah mol təuvir kəm təmah.”

⁴⁴ Kəni e Sapət iətəm tətuvə, iuəkīr
nətəmiimi rəfin e taun asoli əha
kəməhuva mēmə okotətəu nəghatiən
rəha Uhgīn. ⁴⁵ Kəni nian nətəmi asoli
rəha nətəm Isrel u kəsotolkeikeiən
Pol kəmoteruh nimənin nətəmiimi
kəməhuva o nəghatiən rəhan,
kəni kinəutohtgərah in o lah, kəni
minotətəuvin mətəni rah Pol mine nati
nak in tətəni.

⁴⁶ Kəni Pol mine Panəpəs
kəməsueginīān kəmuəni mēmə,
“Itimlau oiəkuəkeikei muəni pətīgəm
nəghatiən u rəha Uhgīn kəm təmah
muaupən, nətəm Isrel min. Kəni itəmah
nəmotəpəh nəghatiən rəha Uhgīn, kəni
nəghatiən aru əmə rəhatəmah tətəgətun
mēmə itəmah nəsotəhmenīān o nosiən
nəmiəgəhiən itulin. Kəni rəueiu itimlau
inətian mēmə iəkuəni pətīgəm nənīān

§§13:43 Nanihləu min əha u kəutohtəu = pən nəfakiən rəha nətəm Isrel, kəməhgi = pən ilah.

^g13:34 Aes 55:3 ^h13:35 Sam 16:10 ⁱ13:39 Rom 10:4 ^j13:41 Hab 1:5

tæuvir u kêm Nanihluæ min mætæu sêniæmæ nætæm Isrel,^k 47 kæni inu, inu næghatiæn iætæm Iærmænig tæmæfa rækis kêm timlau mæmæ iækuol, in tætæni e Nauæuæ Ræha Uhgîn mæmæ,

‘Iæu iæmol ik mæmæ onækuva ik næhagæhagiæn kæti ræha Nanihluæ min, mæmæ nætæni pætigæm kêm nætæmimi e ikin min ræfin mæmæ iækolkeikei mæmæ iækosmiægæh ilah.’^m

48 Nian Nanihluæ min kæmotætæu næghatiæn æha, nikilah tæmagiæn ohni, kæni minætæni-æni kêm lah min mæmæ næghatiæn ræha Iærmænig Iesu in tæuvir pik. Kæni nætæmi min Uhgîn tæmitæpin rækis e lah mæmæ okotos næmiægæhiæn iætæm ko tæsikæiæn, ilah kæmotæni nipæhriænien lan.

49 Kæni næghatiæn ræha Iærmænig tæmaiu mitælau e nitæni ræfin æha iuækir e taun æha.

Nætæm Isrel kæmotæhgi pætigæm Pol mine Panæpæs

50 Mætæu nætæmi asoli ræha nætæm Isrel kæmæhuvæn moteruh Nanihluæ min ræha taun æha, inu nætæmi asoli, mine nipætan asoli min nætæm kæutæfaki mæutohtæu = pæn nolien ræha nætæm Isrel. Kæni motiuvi = pa mæmæ okotol niæmæha kêm Pol mine Panæpæs. Kæni ilah ræfin kæmotæhgi pætigæm ilau æha imalah ikin.

51 Mætæu ilau kæmuohrapispis niftæni e næhlkilau tæhmen e næmtætien kæti mæmæ Uhgîn tæmæuhlin næmtahn kêm lah kæni ilau kæmiaiet mian e taun æha Ikoniam.^m

52 Mætæu nætæmi ræha Iesu æpæha Antiok, Narmin Ræha Uhgîn tæmæriauæh e lah, kæni ilah nikilah tæmagiæn pik.

Pol mine Panæpæs kæmian Ikoniam

14 E Ikoniam kæmian min æpæha e nimæ ræha nuhapuminien ræha nætæm Isrel, kæni mætuæni pætigæm næghatiæn ræha Uhgîn, kæni næghatiæn ræhalau tæuvir pik, kæni tæmiuvi = pa nætæmimi tepæt mæmæ ilah kæmotæni nipæhriænien e Iesu, inu nætæm Isrel tepæt mine Ianihluæ tepæt min nætæm kæutohtæu = pæn nolien ræha næfakien ræha nætæm Isrel. 2 Mætæu nætæm Isrel min u kæmæsotæniæn nipæhriænien e ræhalau næghatiæn, kæmæhuvæn o Nanihluæ min, motol ilah kotæmæki pik e nætæmi min u kæutæni nipæhriænien e Iesu, mæutol niæmæha kêm lah. 3 Mætæu Pol mine Panæpæs kæmuatig tæfæmæh ikin, mæsuæginiæn e lah, mætuækeikei matuæni pætigæm næghatiæn ræha næuvirien ræha Uhgîn kêm nætæmimi ræfin. Kæni Iærmænig tæmol ilau kuol nati apispis mine næmtætien tepæt mæmæ nætæmimi okotæhrun mæmæ ræhalau næghatiæn in næghatiæn pæhriæn.ⁿ

4 Kæni nætæm ikin æha, kæmotæhapu ilah min, næuvein kæutohtæu = pæn nætæm Isrel u kæsotæniæn nipæhriænien e Iesu, kæni næuvein kæutohtæu = pæn aposil mil æha, Pol mine Panæpæs. 5 Kæni nætæm Isrel mine Nanihluæ min, mine nætæmi asoli min ræhalah min, kinautol næghatiæn oneuæn kæti mæmæ okotærækin ilau, kæni kotahtihmu ilau e kæpiel.^o

6 Mætæu nian kæmuætæu næghatiæn oneuæn ræhalah, ilau kæmuagim mian æpæha e profens ræha Likaonia, kæni mian æpæha e taun mil æha, Lистра mine Terpe. Kæni e taun mil æha mine ikin min titælau e taun mil æha, 7 ilau kætuæni pætigæm nanusiæn tæuvir ræha Iesu Iosmiægæh.

^k13:46 Uæk 3:26; 18:6 ^l13:47 Aes 49:6 ^m13:51 Mat 10:14; Uæk 18:6
ⁿ14:3 Mak 16:20; Hip 2:4 ^o14:5 Uæk 14:19

Pol mine Panəpəs əpəha Listra

⁸Kəni əha Listra, suah kəti əha ikin. Nian təmair mətəu nəhlkin mil kəmuəpaiu təruru naliuəkiən, təmətəharəg əmə, kəni in təmətəharəg əha ikin ⁹matətəlig e nəghatiən rəha Pol. Pol təməsal = pən əhruahru o suah kəha, minəhrun məmə in tinəhatətə rəkis məmə nəhlkin təhrun nəuviriən, ¹⁰kəni magət əfəməh lan məmə, “!Ei piak, əhtul!” Kəni əmeiko, suah u təməhtul əhruahru kəni minətaliuək.

¹¹Nian nimənin nətəmiimi kəmoteruh nati əha iətəm Pol təmol, kəmotəni əfəməh e nəghatiən Likaoniə məmə, “!Ei! Otafu-to. Uhgın min rəhatah kinotol nətəmiimi e lah, kəni minəhuva imatah ikin.”^p ¹²Kəni kəmotauin ərəgrəg e nərgi Panəpəs məmə Sus u nıpətin təni məmə in iərmənig rəha uhgın min rəhalah. Kəni motauin ərəgrəg min e nərgi Pol məmə Heremes, nıpətin u təni məmə in iətəm tətəghati rəha uhgın min rəhalah. Kəmotauin lan lanəha mətəu-inko Pol tətəghati pik, mapirəkis Panəpəs. ¹³Nimə rəha narmi nati rəha uhgın əha Sus, in tətəhtul ihluə e taun əha. Kəni pris rəha uhgın əha Sus təmasig kau min nəuvein iətəm təmətu = pən rəkis nəuginigi e lah. Kəni məmki ilah muva e namtihlua rəha lahuənu. Mətəu in mine nimənin nətəmiimi kəmotəkeiki məmə kətol sakrifais kəm lau motol nəni-viviən lan kəm Pol mine Panəpəs.

¹⁴Mətəu nian aposil mil kəmuətəu nəghatiən e nati əha kəni muəhrun, kəmuəhapu rəhalau napən.* Kəni kəmuaiu mian əpəha e nəlugin e lah. Kəni muagət əfəməh məmə, ¹⁵“!Ei,

nəman! ?Nəkotəni məmə nautol nak u? İtimlau iətəmiimi əmə təhmen e təmah. İatuos nənien təuvir mətiəuva kəm təmah, kəni iəkuolkeikei məmə iəkuəuhlin nətəligiən rəhatəmah məmə nəkotəpəh nəfakiən kəm uhgın min u iətəm rəhalah nəsanəniən tikə. Mətəu onəkotəfaki əmə kəm Uhgın iətəm tətəmiəgəh, mətatig itulin. In pisin əmə təmol neai, niftəni, nitəhi, mine natimnati rəfin iətəm kəutatig ikin min rəfin.^q

¹⁶“Aupən in təməgəhan məmə nətəmiimi ikin min rəfin məmə ilah okotohtəu = pən aru əmə suaru min rəhalah.”^r ¹⁷Mətəu nian rəfin in tatol suaru kəm lah məmə ilah kotəhrun neruhien rəhan nəuviriən iətəm in tatol. In tatol nuhuən tətəfuv, matol nauəniən min e nasumiən, kəni kautol nıpətilah e nian əhruahru rəhalah. In tətəfən nauəniən kəm təmah mol itəmah nəutətəu təuvir.”^s ¹⁸Mətəu kəmətuəni pau nəghatiən əha kəm lah, iuəkir əmə kəni kuəruru nənihuən ilah o noliən sakrifais o nəni-viviən ilau.

¹⁹Kəni nətəmiimi nəuvein e nəuaniləuis rəha nətəm İsrəl kəmotəsipən Antiok əha Pisiitiə mine İkoniam mohiet = pa Listra, kəni kəmotol nətəligiən rəha nətəmiimi tətət məmə okotəməki e Pol mine Panəpəs. Kəni kəmotələs Pol kəni motəhti e kəpiel, kəni moteikəpan məhuvən motəraki pətigəm e taun motəpəh tətəməhli. Nikilah təhti məmə təmimis.^t ²⁰Mətəu nian nətəmi rəha İesu kəməhuva motəhtul təlau lan, kəni təhtul əmeiko muvən min əpəha imə e taun. Kəni kəməni = pa lauig lan, in mine Panəpəs kəmiaiet mian Terpe.

*14:14 “kəmuəhapu rəhalau napən” məmə in ko kəmuətəu tərəh pik e noliən əha.

^p14:11 Uək 28:6 ^q14:15 Sam 146:6; Uək 10:26 ^r14:16 Uək 17:30

^s14:17 Jer 5:24 ^t14:19 Uək 17:13; 2Kor 11:25

**Pol mine Panəpəs kəmiatəligpən
Antiok əha Siria**

²¹ Kəni Pol mine Panəpəs kəmuəni pətigəm nəniən təuvir e taun əha Terpe, kəni kəmiavi = pa nətəmimi tepət kəhuva o Iesu. Kəni kəmiatəlig miəuva Listra, kəni uərisig miaiet min miəuva İkoniam, kəni kiaiet min miəuva Antiok əha Pisitiə. ²² Kəni ikin əha, kəmətuəfu əskasik e nətəmi rəha Iesu. Kəni matuəfən nəghatiən məmə okotəhtul əskasik e nəhatətiən e Iesu. Kəni matuəni məmə, “Kitah okotatig e nərahien tepət nian kəhuvən e suaru rəha nuvəniən matig ahgəl Narməniğin Rəha Uhgın. Mətəu nati əpnəpin əmə, kitah okotəkeikei məutəhtul əskasik.”^u ²³ Kəni e niməfaki min ikin min rəfin iətəm ilau kətian ikin, mətuəfəri eldə min rəhalah. Kəni mətuəpəh nauəniən matuol əmə nəfakiən, kəni mətuələhu e nəhlmi İərməniğ nətəmimi nətəm kinotəni rəkis niphəriənən lan.

²⁴ Kəni ilau kəmian = pən Pisitiə ikin muəsəu-pah mueiuaiu Pamfiliə ikin e taun əha Perka, ²⁵ ikin əha ilau kəmuəni pətigəm nəniən təuvir ikin. Kəni ilau muəsəu-pah mueiuaiu = pa min e taun kəti min Ataliə, ²⁶ kəni kəmuos negəu ikin miatəlig = pa Antiok əha Siria. Nətəm Antiok əha inəha, auppən ikin ilah kəmotahli = pən Pol mine Panəpəs məmə okian muəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın, kəni motəfaki məmə Uhgın oteh vivi ilau e ikin min iətəm ilau kətian ikin. Kəni rəueiu kinuol naunun uək rəhalau.^v

²⁷ Nian ilau kəmiatəlig = pa min, kəmuauin e nətəmimi rəha niməfaki

məmə okəhuva kətiah. Kəni ilau kəmuəni pətigəm kəm lah natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol ilau kuol e nəsanəniən rəhan, kəni muəni məmə təməhro lanu Nanihluə min, ilah kəməhuva motəni niphəriənən e Iesu.^w ²⁸ Kəni ikin əha, ilau kəmuatig tuvəh nəuvetin ilah nətəmi rəha Iesu.

**Nəfaki min nəuvein
kəmotəni məmə nətəmimi
okotohtəupən lou rəha Mosis**

15 Kəni nətəmimi nəuvein kəmot-sipən Jutiə mohiet = pa Antiok məutəgəttun piatah min məutəni məmə, “Okəmə kəsəhgi-pəniən itəmah, təhmen e inu iətəm Lou rəha Mosis tətəni, ko Uhgın təsosmiəgəhiən itəmah.”^x ² Kəni Pol mine Panəpəs ilah nətəmi əha kinəutahi ilah min o nəghatiən əha, kəni minəutagət əfəməh e nəniən əha. Kəni uərisig, nətəmimi rəha niməfaki əha Antiok kəmotitəpin Pol mine Panəpəs mine ilah min nəuvein məmə okəhuvən Jerusiləm moteruh aposil min mine eldə min rəha niməfaki o nəniən əha.^y

³ Nətəmimi rəha niməfaki kəmotahli = pən ilah kəhuvən, kəni nian ilah kəməhiet = pən Fonisiə mine Səmeriə, kəmotəni pətigəm məmə təməhro lanu Uhgın tatiuvi = pa Nanihluə min kəutəhuva rəhan nətəmimi. Kəni nəghatiən əha təmol piatah min ikin əha nikilah tətəgiən pik. ⁴ Nian kəməhuva Jerusiləm, nətəmimi rəha niməfaki mine aposil min mine eldə min rəha niməfaki, kəmotəgiən məmə okotos ilah məhuvən imalah min ikin. Kəni Pol mine nətəmimi əha kəmotəni pətigəm natimnati iətəm

[†]15:1 Nəhgi-pəniən e Oltestimin in nəmtətiən məmə nətəmimi, ilah nətəmimi rəha Uhgın. Nanihluə min tepət, kəsəhgi-pəniən ilah. Rəha nətəm Tanna, nəhgi-pəniən in nəmtətiən məmə kətəfən nəpətiən rəha kəlkələh min nəman.

^u14:22 Uək 15:32; 1Təs 3:3 ^v14:26 Uək 13:1-2 ^w14:27 Uək 15:4,12
^x15:1 Kəl 5:2 ^y15:2 Kəl 2:1

Uhgin tæmæfæn næsanænien kæm lah mæmæ okotol.^z ⁵Mætæu Faræsi næuvein æha ikin iætæm kæutæni nipæhrænien e Iesu, kæmotæhtul motæni mæmæ, “Nanihlua min, okækeikei kæhgi = pæn ilah, kæni okotækeikei motægætun ilah mæmæ okotohtæu = pæn Lou ræha Mosis.”

Aposil min mine nætæmi asoli min kæmotæghati æpæha Jerusilæm

⁶Kæni aposil min mine eldæ min ræha nimæfaki kæmotæharæg mæutæghati e nænien æha. ⁷Kæni nian kæmotæghati næfæmæh nævetin, kæni Pitæ tæmæhtul mæni mæmæ, “Piak min. Itæmah nækotæhrun vivi mæmæ nuvæh rækis Uhgin tæmitæpin iæu e nikitæmah mæmæ iækæni pætægæm nanusien tæuvir ræha Iesu kæm Nanihlua min mæmæ okotæni nipæhrænien lan.^a ⁸Uhgin tæhrun nætæligien ræha nætæmimi, kæni in tinægætun rækis mæmæ nikin tagien mæmæ otosmiægæh nætæmi min u kæsæniæmæ nætæm Isrel æmæ, mætæu-inu tæmæfa Narmin Ræha Uhgin kæm lah tæhmen æmæ mæ inu tæmæfa kæm tah.^b ⁹In tæmæsol pisinien æmæ kæm lah. !Kæpæ! In tæmafæl rækis ræhalah nolien tærah min mætæu-inu kæutæni nipæhrænien lan tæhmen = pæn æmæ mæ inu tinol rækis kæm tah.

¹⁰“?Mætæu tæhro itæmah næutæhuvæn e suaru pisin mæmæ Uhgin nikin otahmæ? ?Tæhro itæmah ninæutætu = pæn Lou e næhuvegilah mæmæ in nati figæm kæti iætæm ilah kæutælæs? !Kæpæ! Itæmah, oteruh-to. Kitah mine tipitah min kitah ræfin kæsotæhmenien mæmæ okotælæs nati figæm æha.^c ¹¹Mætæu kitah kæutæhatætæ mæmæ Iesu in Iærmænig ræhatah, kæni in

tatosmiægæh itah e ræhan næuviræn æmæ, kæni in mætøl æmæ lanæha kæm lah.”^d

¹²Næghatien æha tæmol ilah kotærruru nati okotæni, kæni mæutætælig e Pol mine Panæpæs kinætuanus pætægæm nati apispis min mine næmtætien pisin pisin min iætæm Uhgin tæmol ilau kuol e næhmti Nanihlua min.

Jemis tæmahtipæsig e næghatien

¹³Nian kæmuol naunun e næni pætægæmien uæk min ræhalau, kæni Jemis[‡] tæhtul mæni mæmæ, “Piak min. Otætælig vivi-to e ræhak næghatien.^e

¹⁴Pitæ tæmæni-vivi agin kæm tah mæmæ tæmæhro lanu Uhgin tæmaupæn miet = pæn o Nanihlua min mæmkirækis ilah næuvein mæmæ ræhan min. ¹⁵Kæni nati æha tæhmen = pæn æmæ e næghatien iætæm iæni ræha Uhgin tæmæni iætæm kæmætei e Nauæuæ Ræha Uhgin. Uhgin tætæni mæmæ,

¹⁶‘Uærisig e natimnati min æha, oiækitælig = pa min.

Oiækol vi nimæ ræha nærmænigien ræha Kig Tefit u tæmæmnæmit aupæn.

Nati æpnæpin tæmæmnæmit, mætæu iæk-læfæri mem mafæl mol tæskasik min,

¹⁷mæmæ nætæmi æpnæpin e nitæni min u Nanihlua min, iætæm iæmitæpin rækis ilah mæmæ ræhak nætæmimi min, ilah okotæsal lak.

¹⁸Iæu Iærmænig iætæni lanu, kæni iæmol nætæmimi kotæhrun rækis nati æha nuvæh aupæn.”^f

¹⁹Kæni Jemis tæmæni mæmæ, “Kæni tol lanæha, iæu iækæni mæmæ ræueiu Nanihlua min tepæt kinæutæuhlin nætæligien ræhalah minæutæhuva o Uhgin. Kæni tæsæuviræn mæmæ ræueiu æha kitah okotol tiækis pik min o lah. ²⁰Mætæu pæh

[‡]15:13 Jemis u, in notæha Iesu, kæni in iætæmi asoli ræha nimæfaki æpæha Jerusilæm.

^z15:4 Uæk 14:27 ^a15:7 Uæk 10:1-43 ^b15:8 Uæk 10:44; 11:15

^c15:10 Mat 11:30; Kæl 3:10 ^d15:11 Kæl 2:16; Efæs 2:5-8 ^e15:13 Kæl 2:9

^f15:18 Amos 9:11-12

okotātei nauēuē kēti tuvān kām lah mēmā okəsotuniēn nauēniēn mīn u kām-mol rākis sakrifais lan kām narmi nati mīn u iērmis mīn, kēni kotamīkmik e nāhmti Uhgīn. Kēni məsotoliēn tēfagē e pētān. Kēni məsotuniēn nati miēgēh iētām kēmarin nentēui mētēu-inu niran ēha ikin e nīpētīn. Kēni okəsotuniēn nīrā.⁸ ²¹ Okotēkeikei motēniēhu ilah lanēha o nēlēhuiēn nēmēlinuiēn tētatiḡ o iēfaki mīn, nētām Isrel mīne Nanihlūē mīn, mētēu-inu nētēmimi kētīsiēi Mosis, kēni tēmātuēuin nuvēh rākis e Sapēt mīn rēfin, nētēmimi kētūfīn Lou rēha Mosis ēpēha e nimē rēha nuhapūmīniēn rēha nētām Isrel. Kēni kētūni pētīgēm nēghatiēn mīn ēha e taun mīn rēfin.”

Kēmōtei nauēuē kēm nēfaki mīn u Nanihlūē mīn

²² Kēni aposil mīn mīne eldē mīn mīne nētēmimi rēha nimēfaki kēmoteḡēhan mēmā okotahli = pēn ilah mīn nēuvein kotohtēu = pēn Pol mīne Panēpēs mēhuvēn Antiok. Kēni kēmōtētḡi = pēn Sailēs mīne Jutēs u kētēni mēmā Pasapēs. Suah mil ēha nētēmimi kētīsiēi ilau. ²³ Kēni kēmōtēfēn nauēuē kēm lah mēmā okotos mēhuvēn. Nauēuē tētēni mēmā,

“Itimah aposil mīn mīne eldē mīn rēha nimēfaki, itimah pitimah u itēmah. Iēkotēni tēuvīr kām tēmah ēpēha Antiok, mīne Sirīē, mīne Silisīē u Nanihlūē mīn, mētēu rēueiu nīnēhuva piatimah mīn.

²⁴ Itimah iēmōtētēu mēmā nētēmimi nēuvein u e nīkitimah kēmōtol tiēkis pik kām tēmah, kēni itēmah nēmōtētēu tērah e nēghatiēn rēhalah. Mētēu itimah iēmōtēfēniēn nēghatiēn mēmā okēhuvēn motēni lanēha.

²⁵ Tol lanēha kēni itimah iēmōtauīn e nēghatiēn kēti, kēni motēḡēhan mēmā itimah nēuvein okotos nēghatiēn rēhatimah muītēu = pēn Pol mīne Panēpēs u itimah iēkotolkeikei pik ilau.

²⁶ Iuēkir kīamis o uēk u rēha Iērmēniḡ rēhatah, Iesu Kristo.

²⁷ Kēni itimah iētūhli = pīnē Jutēs mīne Sailēs mēmā okīauvnē mueh itēmah. Ilau okūēni ēhruahru kām tēmah nēghatiēn kētīēh ēmē iētām itimah iēmōtēti.

²⁸ Kēni Narmin Rēha Uhgīn nīkin tagiēn mīne nīkitimah tagiēn mēmā iēsōtēfīnē mīniēn lou kēti kām tēmah mēmā otēfīgēm pik o tēmah, mētēu in ēmē u nēkotēkeikei motol.^h ²⁹ onēsotuniēn nauēniēn mīn u kīnol rākis sakrifais lan kām narmi nati mīn u iērmis mīn; kēni mēsotuniēn niran; kēni məsotuniēn nati miēgēh u kēmarin nentēui mētēu-inu niran ēha ikin e nīpētīn; kēni məsotoliēn tēfagē e pētān. Nēmā nēutohtēu = pēn nēghatiēn mīn ēha, onākēhuvēn e suaru tēuvīr.

Inu naunun nēghatiēn rēhatimah.”

³⁰ Kēni nētēmi asoli mīn ēha kēmōtahli = pēn nētēmi ēha ilah kuvēt mēmā okēhuvēn ēpēha Antiok. Nīan kēmōhietīgēm = pēn Antiok, kēmōtauīn e nētēmimi rēha nimēfaki mīn ēha ikin ēha, kēni kēhuva kētīēh, kēni kotēfēn nauēuē u kām lah. ³¹ Kēni nīan kēmōtāfīn nauēuē u, nīkilah tēmāgiēn mētēu-inu nēghatiēn ēha tēmēfēri nīkilah. ³² Jutēs mīne Sailēs ilau iēni mil rēha Uhgīn. Kēmūēghati tēfēmēh kām piatah mīn ēha mētūēfēri nētēlīgiēn rēhalah mētūol ilah kētūhtul ēskasik. ³³ Ilau kēmūatiḡ tēfēmēh nēuvētīn ikin ēha, kēni piatah mīn kēmōtauīēhruin

ilau kœni motœtapuœh mœmœ Uhgïn otœfœn rœhan nœmœlinuœiœn kœm lau, kœni motahli = pœn ilau kiœtœlig = pœn o nœtœmi min u kœmotahli = pa ilau. 34-35 Kœni Pol mine Panœpœs kœmuœtig tœfœmœh nœuœvœtin œpœha Antiok, kœni ilah nœtœmimi tœpœt kœmœutœni pœtigœm nœghœtiœn rœha Iœrmœnig kœm nœtœmimi mœutœgœtun ilah lan.

**Pol mine Panœpœs
kœmuœhapu ilau min**

36 Nian nœuœvein uœrisig, Pol tœmœni = pœn kœm Panœpœs mœmœ, “Tœuvœir mœmœ kiœtœlig min mian muœruh pœlœu min e taun min rœfin u kœmuœni pœtigœm nœghœtiœn ikin rœha Iœrmœnig kœm lah, muœruh-to mœmœ kœutœhrœtig.” 37 Kœni Panœpœs tœmegœhan kœni molkeikei mœmœ otit min Jon Mak.ⁱ 38 Mœtœu Pol tœmœniœhu œskœsik mœsolkeikeiœn, mœtœu-inu Jon Mak tœmœpœh rœkis ilau œpœha Pamfiliœ mitœlig mœsitœu-pœniœn ilau mœtœuarus kinuol naunun e uœk.^j 39 Kœni kœmuœni tœskœsik e nian œha, œmeiko muœuœri ilau min. Kœni Panœpœs tœmit Mak kœni muos negœu kœti mian œpœha Saiprœs. 40 Mœtœu Pol tœmit Sailœs ilau min. Kœni nœtœm kœutœfœki kœmotœfœki mœmœ Iœrmœnig oteh vivi ilau e rœhan nœuvœiriœn, kœni motahli pœtigœm ilau. 41 Kœni kœmuœliuœk mian = pœn Siriœ mine Silisiœ ikin kœni matuem œskœsik nimœfœki min.

Timoti tœmitœupœn Pol mine Sailœs

16 Kœni Pol tœmœliuœk min muœvœn œpœha Terpe mine Listra. Kœni ikin œha, iœtœmimi kœti œha ikin rœha Iœsu, nœrgin u Timoti. Mamœ rœhan in pœtan Isrel in tatœhatœtœ e Iœsu,

mœtœu rœhan tatœ in iœtœm Kris.^k 2 Piatah min u kœutœhatœtœ e Iœsu œpœha Listra mine Ikoniœm kœmotœni mœmœ Timoti in iœtœmi tœuvœir kœti.¹ 3 Kœni Pol tolkeikei mœmœ otit ilau min. Kœni tœmœhgi = pœn in mœtœu-inu tœmœsolkeikeiœn mœmœ nœtœm Isrel min œha ikin min œha, nikilah otœhti rah mœtœu-inu ilah rœfin kotœhrun mœmœ tatœ rœha Timoti in iœtœm Kris.[¶]

4 Kœni nian ilahal kœmhluœvœn e taun min, mœhlœni pœtigœm kœm nœtœmimi rœha Uhgïn nœghœtiœn rœha aposil min mine eldœ min iœtœm kœmotœlœhu œpœha Jerusilœm. Kœni mœhlœgœtun ilah mœmœ okotœkeikei mœutohtœu = pœn nœghœtiœn min œha.^m 5 Kœni e nolœiœn œha, nimœfœki min kœmotœskœsik e rœhalah nœhatœtœiœn, kœni nian rœfin nœtœmimi tœpœt kœmœutœhatœtœ e Iœsu mœutœhuœva e nimœfœki.

**Pol tœmeruh nœmœhlœiriœn
kœti rœha Uhgïn**

6 Kœni ilahal kœmhluœvœn = pœn œpœha Fritiœ mine Kœlesiœ ikin, mœtœu-inu Narmin Rœha Uhgïn tœmœsegœhaniœn e lahal mœmœ okihluœvœn = pœn Esœ mœhlœni pœtigœm nœghœtiœn œha ikin œha.ⁿ 7 Nian kœmhluœva iuœkir e ikin Misiœ mine ikin Pitiniœ, mœhlœlœkeikei mœmœ okihluœvœn Pitiniœ. Mœtœu Narmin rœha Iœsu tœsegœhaniœn mœmœ okihluœvœn. 8 Kœni kœmhlœliuœk mihluœvœn = pœn Misiœ ikin, kœni mihleiuœiœu = pa e taun œha Troas. 9 Kœni lapin lan, Pol tœmeruh nœti kœti tœhmen e nœmœhlœiriœn. Tœmeruh mœmœ iœtœm Mœsetoniœ kœti tœtœhtul mœtœtapuœh œskœsik œhni mœmœ, “Pale, onœkuœva Mœsetoniœ masiru e timah.” 10 Nian Pol tœneruh rœkis œmœ nœti œha, kœni inœutœl œpœnœ-pœnœ mœmœ iœkœhuœvœn Mœsetoniœ, mœtœu-inu inœtœhrun mœmœ Uhgïn

[¶]16:3 Nœtœm Kris ilah Nanihluœ min, kœsœhgi = pœn ilah.

ⁱ15:37 Uœk 12:12,25 ^j15:38 Uœk 13:13; Kol 4:10 ^k16:1 Uœk 14:6; 2Tim 1:5
^l16:2 Fil 2:19-22 ^m16:4 Uœk 15:23-29 ⁿ16:6 Uœk 18:23

tətauin e timah məmə oiəkotəni pətigəm nanusiən təuvir rəha İesu kəm nətəmimi əha ikin.⁸

**Litia əpəha Filipai təməni
nıpəhrinən e İesu**

¹¹ Kəni iəmotos negəu kəti mohiet əpəha Troas motaiu əhruahru əmə o nītəni Samotres. Kəni kəməni lauig lan iəməhuvən məhuvari e taun Neapolis.

¹² Kəni iəmohtet ikinu motaliuək əmə məhuvən əpəha e taun əha Filipai, u tətəməhli aupən e nītəni asoli Masetoniə. Nətəmi ikin əha, nətəm Rom əhruahru. Kəni iəmotatig nəuvetin əha ikin.

¹³ Kəni e Sapət, nian rəha nəfakiən, iəmohtet e taun əha kəni məhuvən əpəha ləuahtəni e nəhu kəti iətəm nikitimah tətəhtə məmə nətəmimi okəhuva ikin məutəfaki. Kəni iəməhuvən motəharəg məutəghati itimah nıpətan u ilah kəmotəupən məhuva məutəharəg.** ¹⁴ Kəni pətan Tuatirə kəti əha ikin tətətəlig e timah, nərgin u Litia. In pətan kəti tatol napən u nəugi naris, kəni nian rəfin napən əha nəhmtin tiəkis pik. Pətan əha in İanilhluə kəti mətəu in tatitəu = pən nəfakiən rəha nətəm İsrəl, kəni İərmənig təmol nikin timətmətəg məmə otəni nıpəhrinən e nəghatiən iətəm Pol tətəni.

¹⁵ Kəni kəmol bəptais lan mine rəhan min, mine rəhan min noluək min. Kəni in təməni = pa kəm timah məmə, “Pale, onəkəhuva imak ikin kotatig nəuvetin mətəu-inu itimah ninotəhrun rəkis məmə iəu iətəni nıpəhrinən e İərmənig.” Kəni in tətətəkeikei kəm timah, kəni iəkəhuvən iman ikin.

**Kəmləfən Pol mine Sailəs e
kaləpus əpəha Filipai**

¹⁶ Kəni nian kəti, nian iəməhuvən ikin kətəfaki ikin, kəni pətəkəku kəti təmeruh itimah e suaru. In ioluək rəha nətəmimi nəuvein nətəm kəmotos nəhmtin. Pətan əha narmin tərəh kəti tatig lan iətəm in tatol tətəni pətigəm natimnati iətəm otəpanuva. Kəni rəhan nətəmi asoli min kəmotos məni tepət e pətan əha mətəu-inu nətəmimi kəutətəou ilah məmə ilah okotətəu rəhan nəghatiən. ¹⁷ Kəni in təmatuərisig e timah Pol, kəni mətəni əfəməh məmə, “Nətəmi min u, nətəmimi rəha Uhgın u ilis, ilis pik. Kəutəni = pinə kəm təmah suaru rəha Uhgın məmə in otosmiəgəh nətəmimi lan.”^o

¹⁸ Təmatol lanəha e timah nian tepət, mətəuərus nian kəti Pol tinətəu tərəh o nati əha minəpəou lan. Kəni in təmeirair magət e narmin tərəh əpəha məmə, “İE nərgi İesu Kristo iətəni = pinə kəm ik məmə onəkiet rəkis e pətəkəku u!” Kəni rəueiu agin min, narmin tərəh əpəha təmiet e pətəkəku əha.

¹⁹ Kəni nian rəhan nətəmi asoli nətəm kəutarmənig lan kinotəhrun məmə narmin tərəh tiniet rəkis lan, kəni rəhalah nətəligiən o nosiən məni lan, in təmiet e lah, kəni kəmotətəu tərəh. Kəni kəmotaskəlim Pol mine Sailəs motələs ilau məhuvən əpəha e taun əha kəutol makit ikin, ²⁰ məmə okuəhtul e nəhmti nətəm Rom, nətəmi rəha kot. Kəni ilah kəmotəni məmə, “Suah mil u ilau iətəm İsrəl. İlau kətuol nati tərəh tepət,

⁸**16:10** E fes 10-17, koteruh nəghatiən rəha Luk u nıpətin tətəni mə “itimah.” Inu tətəni məmə Luk ilah Pol mine e naliuəkiən rəhan. Koteruh min nati kətiəh e jəptə 20 fes 5 matuvən.

****16:13** Nian Pol tatuvən e taun kəti, nian rəfin tatuvən e nimə rəha nuhapuminiən rəha nətəm İsrəl. Mətəu nəmə təhro, kəni tikə e taun u. Kəni tol lanəha, təmuvən əpəha e nəhu asoli, ikin məutəfaki ikin.

^o**16:17** Mak 1:24

matuol nətəmimi kəutan mähli pik u imatah ikin.^p ²¹ Ilau kətuəni məmə kitah okotəkeikei motohtəu = pən suaru pişin min. Mətəu suaru min əha kəsotohtəu-pənion lou rəhatah. Kitah nətəm Rom. !Ko kitah kəsotoliən lanəha!”

²² Kəni nətəm ikin əha kəməhuva moteruh ilau minəutəni rah ilau. Kəni suah mil u rəha kot kəmuəni = pən kəm soldiə min məmə okotəpeg rəhalau napən motalis ilau e nəuanigi.^q ²³ Kəni kəmotalis ilau motau tepət, kəni uərisig motləfən ilau e kaləpus. Kəni motəni = pən kəm iətəm tateh kaləpus məmə otateh vivi ilau məmə okəsi-aietion muagim. ²⁴ Nian iətəmi rəha neruhion kaləpus təmətəu nəghation əha, təmələs ilau muvən e nəuan kəti əpəha imə agin, kəni mətəu = pən nigı e nəhlikilau təhmen e hankap.

Iətəm tateh kaləpus təməni nıpəhrionən e İesu

²⁵ Kəni e nəlugi nian lapin, Pol mine Sailəs kətuəfaki, kəni ilau mətəuani nəpuən min rəha nəni-vivion Uhgın. Kəni nətəmimi min e kaləpus kəmütətəlig e lau. ²⁶ Kəni rəueiu agin min, nəmig asoli kəti təməlauəl e nıftəni kəni mol nimə kaləpus təməlauəl pik, kəni doə min e kaləpus kəmoterəh, kəni sen u kəməlis nətəmimi lan kəmohtis. ²⁷ Kəni nian iətəmi rəha nehion kaləpus təmair, mafu məmə doə min rəha kaləpus kəmoterəh, nıkin təməhti məmə nətəmi kəutəmähli e kaləpus kinotagim rəfin. Kəni təmləferi rəhan nau məmə otagəmu aru in lan.^{††r}

²⁸ Mətəu Pol təmagət əfəməh məmə, “!Ei! !Sagəmuion ik! İtımah rəfin əpə ikin.”

²⁹ Kəni suah kəha təmauin məmə okələs lait kan, kəni in təmaiu muvən imə. Kəni misin = pən nəulin əpəha e nəhliki Pol mine Sailəs ikin mətərəmrumin. ³⁰ Kəni mit ilau mihlövən əpəha ihluə kəni mətəpuəh o lau məmə, “!Suah mil! ?Oikəhro lanu məmə Uhgın otosmiəgəh iəu?”^s

³¹ Kəni kəmuəni = pən kəm in məmə, “Onəkəkeikei məni nıpəhrionion e İərməniğ İesu, ik mine rəham min.”

³² Kəni kəmuəni = pən nəghation rəha İərməniğ kəm in mine nətəmimi u kəutatig ilah min. ³³ Nati əpnəpin lapin agin, mətəu suah kəha təmit ilau muvən məueiu mafəl nıməgim min e nıpəti lau iətəm kəmalis ilau ikin. Kəni e nian əmə əha kəmuol bəptais lan mine rəhan min.

³⁴ Kəni in təmit Pol mine Sailəs muvən iman ikin məfən nauəniən kəm lau. Kəni in mine rəhan min ərəfin nıkilah təmagion məriəuəh mətəu-inu kəmotəni nıpəhrionion e Uhgın.

³⁵ Nian təmian, iətəmi rəha kot mil əha kuəni = pən kəm soldiə min məmə, “Onəkəhuvən moterəh e suah mil əha kətian.”

³⁶ Kəni suah kəha iətəmi rəha kaləpus təməni = pən kəm Pol məmə, “İətəmi rəha kot mil kəmuəni məmə okəsuol minion nəhməion kəti kəm təlau, kəni iəkoterəh e təlau nəkətian, kəni iaiet mətian kəni muatig mətig.”

³⁷ Mətəu Pol təməni = pən kəm soldiə min əha məmə, “?Ei, mətəu təhro

††16:27 E nian əha, nəmə soldiə kəti tairarəpən e iətəm tatol kaləpus tagim, okəkeikei kohamu soldiə əha.

^p16:20 Mak 13:9 ^q16:22 2Kor 11:25; 1Təs 2:2 ^r16:27 Uək 12:18-19
^s16:30 Uək 2:37

əha? Mə itımlau iətəm Rom mil.^{‡‡} Kəni iətəmi rəha kot mil əha kəməsuəruhıən məmə iəmuol nati kəti tərəh, mətəu e nəhmti nətəmiimi kəmotalis itımlau, kəni motləfən itımlau e kaləpus. ?Kəni rəueiu kuolkeikei məmə oiəkiaiet oneuən əmə? !Kəpə! İlau əmə okuəkeikei miəuva u ikinu kəni muəfətigəm itımlau.”

³⁸ Kəni soldiə min əha kəməhuvən motəni = pən kəm iətəmi rəha kot mil əha. Kəni nian kəmuətəu məmə Pol mine Sailəs ilau iətəm Rom mil, ilau kəmuəgin pik. ³⁹ Kəni kəmian muəni = pən kəm Pol mine Sailəs məmə, “!Pale, kəsi! İəmuol tərəh e təlau.” Kəni ko miet ilau mohiet e kaləpus, kəni muəni = pən vivi kəm lau məmə okiaiet e taun əha.

⁴⁰ Kəni Pol mine Sailəs, ilau kəmi-aiet e kaləpus mian e nimə rəha Litia. Kəni mueruh piatah min əha ikin əha mine nəuviniəh min rəha niməfaki, kəni muəghati nəuəvetin kəm lah mətuəfəri nikilah. Kəni uərisig lan, kiaiet mətian.

Pol mine Sailəs kəmian əpəha Təsəlonaikə

17 Kəni Pol mine Sailəs kəmuəliuək mian = pən əha e taun mil əha Amfipolis mine Apolonıə, miəuva mi-aiet = pa e taun əha Təsəlonaikə. İkin əha, nimə rəha nuəpəminiən kəti əha ikin rəha nətəm İsrel. ² Kəni Pol təmol məmə inu tatol nian min, təmu-vən əpəha imə e nimə əha. Kəni e Sapət kisil ilah nətəm İsrel əha ikin kəmotol nəghatiən tepət o Nauəuə Rəha Uhgın. ³ In tətəni kəm lah məmə, “Nauəuə Rəha Uhgın tətəni-vivi aɡin məmə Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa, in otəkeikei mimis, kəni Uhgın otosmiəgəh

min in e nimisiən. İesu u iətəm iətəni kəm təmah, in Kristo əha.”

⁴ İlah nəuvein kəmotəni nıpəhrıənıən e nəghatiən əha, kəni kəmohtəu = pən Pol mine Sailəs. Kəni Nanihluə min tepət nətəm kəutəfaki kəm Uhgın, mine nıpə-tan asoli tepət nətəm kotepət e nıpətan min, kəmohtəu = pən ilau.

⁵ Mətəu nətəmi asoli min rəha nətəm İsrel əha ikin əha, kınəutohtgərah ilau, kəni məhuvən motəmki = pa nətəm kotərəh, əpəha e nikali suaru min mine ikin min nəuvein min, kəni minautol nərahıən tepət əpəha e taun əha. Kəni məhuvən e nimə rəha Jeson, minautəhapu doə e nimə, məutəsəl e Pol mine Sailəs. Kəmotolkeikei məmə okotləfən ilau e nəhlmi kaunsil əha ikin əha.

⁶ Nian kəməsotehiən ilau, kəni kətaskəlim Jeson mine piatah min nəuvein motəmki = pən ilah məmə okotəhtul əupən e nətəmi asoli rəha kaunsil. Kəni kəmotagət əfəməh məutəni məmə, “Suah mil əha Pol mine Sailəs kəti-asuv nəməuiən e ikin min rəfin, kəni miniəuva e taun rəhatah. ⁷ Kəni Jeson təmauin e lau kian iman ikin, mətəu ilah kəutətgəhli lou rəha Sisə iətəm tətərməniɡ e nıtəni min. İlah kəutəni məmə İərməniɡ kəti min əha ikin tətətiɡ, nərgin u İesu.”^t ⁸ Nian nətəm İsrel kəmotəni nəghatiən əha, mautil nətəmiimi mine nətəmi asoli min əha nikilah tinəpiəpei pik. ⁹ Kəni nətəmi asoli min əha kəmotol Jeson mine piatah min kəmotəfən məni kəti, məmə in nəniəskasik-iən kəti məmə okəsotol minıən nati əha, kəni motahli = pən ilah kəutəhuvən.

^{‡‡}16:37 Nəmə suah kəti in iətəm Rom, mətəu katətu = pən nəghatiən kəti lan, kəni lou kəti əha ikin rəhalah məmə əupən kəpmən otol nəlpiniən kəm in, mətəu in otəkeikei məhtul e kot məni pətiɡəm nəuəveti nəghatiən katətu = pən lan. Afin e Uək 25:16.

^t17:7 Luk 23:2; Jon 19:12

Pol mine Sailās kāmian əpəha Perea

¹⁰Nian tinapinəpu, kəni piatah min ikin əha kəmotahli = pən Pol mine Sailās məmə okian e taun əha Perea. Nian kəmiaiet = pa ikin əha, kāmian e nimə rəha nuhapuminian rəha nətəm Isrel. ¹¹Nətəm Isrel əha ikin əha nətəligiən rəhalah təuvir, mapirəkis nətəm Təsalonaikə, mətəu-inu kotolkeikei pik məmə okotətəlig e nəghatiən rəhalau. Kəni nian rəfin, kəutafin vivi e Nauəuə Rəha Uhgīn, məutəsal vivi məmə nəghatiən rəhalau təhruahru uə kəpə. ¹²Mətəu-inu e nolien əha, kəni tepət kəmotəni nīpəhrīənīən e Iesu. Kəni nīpətan asoli min Kris tepət, mine nətəm Kris tepət kəmotəni nīpəhrīənīən e Iesu.

¹³Mətəu nian nətəm Isrel əpəha Təsalonaikə kəmotətəu məmə Pol tətəni pətīgəm min nəghatiən rəha Uhgīn əpəha Perea, kəni ilah kəməhuva min əpəha ikin minəutəhlili nətəm Perea, minautol ilah məmə kotəhrun nohiən ilau. ¹⁴Kəni nian əmə əha, piatah min kəmotahli = pən min Pol tuvən əpəha itəhi muvən e negəu muvən Atens, məpəh əmə Sailās mine Timoti kətuatīg əpəha Perea. ¹⁵Kəni nətəm kəmotit Pol məhuvən Atens, kəni Pol təməni = pən kəm lah məmə okotəni = pən kəm Sailās mine Timoti məmə okuauit uəhai əmə mian mueruh min in. Kəni kəmohtəlig = pa min Perea.

Pol əpəha Atens

¹⁶Nian Pol təmətəhtahnin Sailās mine Timoti əpəha Atens, in təmətəu tərəh pik mətəu-inu nian tətaliuək mətan ikin

əha, meruh məmə ikin əha tərīauəh e narmi nati tərəh əpnəpin min. ¹⁷Mətəu-inu o nati əha, in təmuvən əpəha e nimə rəha nuhapuminian rəha nətəm Isrel ilah nətəm Isrel, mine Nanihluə min nətəm ilah kəutəfaki kəm Uhgīn, məutəghati pik o nati əha mine nanusiən təuvir. Kəni nian rəfin in tatuvən ikin katol makit ikin mətəghati kəm nətəmi əpnəpin min əmə.^u ¹⁸Kəni nəgətun min nəuvein nətəm Kris, kətəni ilah məmə Epikiurīən mine Sitoik,^f ilah min kəutəghati. Ilah nəuvein kəutəni məmə, “?Suah əha təmələs əmə nəghatiən kəti e suaru mətəni, kəmə tətəni nak əpəha?”

Kəni nətəmimi nəuvein kəmotəni məmə, “Itimah iəutətəu məmə tətəghati e uhgīn min rəha iki pisin pisin min.” Kəmotəni lanəha mətəu-inu Pol tətəghati e Iesu, mətəni məmə təmimīs mətəu Uhgīn təmosmiəgəh min.

¹⁹Kəni kəutauin = pən e Pol məmə otuva məhtul e nəhmti kaunsil rəha nətəm kəutəharəg e nitəuət əha Areopakus. Kəni kaunsil əha təməni = pən kəm in məmə, “Iəkotolkeikei məmə iəkotəhrun nīpəti nəghatiən vi u iətəm nətəni. ²⁰Nəghatiən min əha nəuvein iəmotətəu məmə tol pisin agin, kəni iəkotolkeikei məmə iəkotəhrun nīpətin.” ²¹Kəmotəghati lanəha mətəu-inu nətəm Atens mine ikin pisin min iətəm kəməhuva Atens, kəmotolkeikei məmə okotəharəg əmə motətəlig e nəghatiən vi min əha, kəni motəuhlin vivi nəniən lan.

²²Kəni Pol təhtul e nəhmti nətəmi rəha kaunsil əha məmə, “Nətəm Atens. Iəu ineruh rəkis məmə nikitəmah tatuvən pik o uhgīn min. ²³Nian iəu iətali-

^f**17:18** Epikiurīən mine Sitoik — Nəgətun min nəuvein iətəm kəutəsal e nīpəhrīənīən. Ilah Epikiurīən kəutəni məmə natimnati iətəm tatol suah kəti nīkin tətəgiən, inu nəukəti nəmiəgəhiən təuvir. Ilah Sitoik kəutəni məmə təuvir nəmə suah kəti təsətəuiən nagīənīən mine nəhməiən e nīkin.

^u**17:17** Uək 18:19

uæk u ikinu materuh ikin nautæfaki min ikin mine narmi nati min, kæni meruh næghatiæn kæti iætəm næmotætei = pæn rækis e kæpiel kæti mæmæ,

Inu ikin kætæfaki = pæn kəm uhgin kæti iætəm itimah iækotæruu.

Mætæu uhgin iætəm itamah nautæfaki = pæn kəm in, iætəm nækotæruu, Uhgin æha inæha iætəm iæu iatæni = pinæ kəm tæmah.

²⁴“Uhgin æha inæha tæmol niftæni u, mine natimnati ræfin u kæutatig lan, kæni in tæarmænig e neai mine niftæni, in tæsatigien e nimæfaki min iætəm kitah æmæ nætæmimi kæmotol. ²⁵Nati kæti tæsikæien ohni u kitah nætæmimi kotæhrun nolien mæmæ kotæfæn kəm in. Mætæu in pisin æmæ tætafa næmiægæhien kəm tah kætiæh kætiæh, mætæfa natimnati min ræfin kəm tah.^{vw} ²⁶Aupæn, aupæn agin, in tæmol æmæ iætæmi kætiæh æmæ, kæni nætæmimi ræfin kæmotsipæn æmæ e suah kæha, kæni in pisin æmæ tæmæløhu ilah ræfin e ikin min, kæni in pisin æmæ tæmæni nian iætəm ilah okotan lan, mine niftæni min ræhalah. ²⁷Uhgin æmæ tæmol lanæha mæmæ kitah ræfin okotækeikei motalkut motæsal mæmæ okoteh, tæhmen e suah kæti iætəm tæteapæn mætæsal e nati kæti e napinæpuiæn, mætæu-inu niķin tæhti mæmæ mæta tælæs nati u in tolkeikei. Mætæu niþæhriænien mæmæ Uhgin æha, sæniæm in isæu o tah.^x ²⁸Niþæhriænien mætæu-inu tæhmen e iætæmi kæti tæmæni aupæn mæmæ, ‘In æmæ tatol mæmæ kitah ræfin kæutæmiægæh, mæutaliuæk, mautol natimnati ræfin.’ Kæni mæhmen e suah kæti ræhatæmah iætəm tæmætei rækis næpuæn kæti mæmæ, ‘Kitah min, kitah nenætin min.’

²⁹“Mætæu-inu kitah nenæti Uhgin, ko kitah kæsotæniæn mæmæ in tæhmen e na-

timnati æpnapin æmæ iætəm nætæmimi kautol ilah e aien u kol tætoraip-oraip, mine silfæ, mine kæpiel. In sæniæ mæmæ nati kæti iætəm suah kæti tæhrun nolien e næhlmin uæ e ræhan næhrunien. !Kæpæ!^y

³⁰“E nian æha aupæn nætæmimi kotæruu Uhgin, kæni tæhmen e iætəm Uhgin tæmahtipæsieg e næhmtin mæmæ otæseruhien nolien tærah min æha. Mætæu ræueiu tætæni kəm tah ræfin e ikin min ræfin mæmæ, ‘Itamah ræfin onækotæuhlin itamah e ræhatæmah min nolien tærah min.’ ³¹In tæmæni lanæha, mætæu-inu in tæmitæpin rækis nian in otakil nolien lan ræha nætæmimi ræfin, kæni in otol æmæ e suaru iætəm tæhruahru. Uhgin tinitæpin rækis iætæmimi iætəm otakil nolien min ræha nætæmimi, kæni kinotæhrun rækis mæmæ in pæh, mætæu-inu tinol rækis suah kæha tæmiægæh e nimisien.”^z

³²Nian ilah kæmotætæu næghatiæn mæmæ Uhgin tæmol suah kæti tæmiægæh min e nimisien, næuvein kæmotalæh-æmu, mætæu næuvein kotæni mæmæ, “Itimah iækotolkeikei mæmæ iækotætæu min ræham næghatiæn.”

³³Næghatiæn æha tinol naunun ikin æha, kæni Pol tietigæm e kaunsil.

³⁴Mætæu nætæmimi næuvein kæmæhuvæn motæhku = pæn lan, mæutæni niþæhriænien e Iesu. Nætæmi æha kæti ikin nærgin u Taionisias, in iætæmi kæti ræha kaunsil æha, mine pætan kæti min nærgin u Tamaris, mine nætæmimi næuvein min.

Pol tæmuvæn Koræn

18 Uærisig e natimnati min æha, Pol tæmiet æha Atens, muvæn e taun pisin kæti min, nærgin u Koræn. Taun mil æha kætuatig e nitæni Akaiæ. ²Ikin æha,

^v17:25 1King 8:27; Uæk 7:48 ^w17:25 Sam 50:12

^x17:27 Sam 145:18; Jer 23:23 ^y17:29 Aes 40:18-20; 44:10-17; Uæk 19:26

^z17:31 Sam 96:13

təmeruh suah kəti, in iətəm Isrel, nərgin u Akuilə. Təmair əpəha Pontəs, mətəu təmuvən mətətiḡ əpəha Itali e taun asoli əha Rom. Uərisig, kəni iətəm Rom əha, Klotiəs iətəm tətarməniḡ e ikin min rəfin rəha Rom, təmol lou kəti məmə nətəm Isrel min əha ikin okotəkeikei mohiet Rom. Kəni Akuilə mine rəhan pətan Prisilə kəmiaiet miəuva muatig əpəha Korən. Kəməsuatigian təfəməh kəni Pol tiet=pa, meruh Akuilə. Kəni Pol təmuvən imalau ikin.^a ³Uək rəhan rəha nosian məni təhmen əmə e uək rəhalau. Ilahal nətəmi rəha nəhliən nima tapolin. Kəni təmatig ilahal min ilau, kəni mahlol pəti uək.^b ⁴Kəni e nian rəfin e Sapət, nian rəha nəfakian, Pol mine nətəm Isrel mine nətəm Kris kautol nəghatien tepət əpəha e nimə rəha nuhapuminian rəha nətəm Isrel, mətəu-inu Pol tolkeikei məmə otiuvi=pa ilah məmə okotəni niphəriənən e Iesu.

⁵Kəni Sailəs mine Timoti kəmiaiet Masetoniə, kəni nian kəmiaiet=pa ikin əha, Pol təməpəh uək rəha nəhliən tapolin, kəni mətəni pətiḡəm əmə nian rəfin nanusian təuvir kəm nətəm Isrel əha ikin məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahlı=pa.^c ⁶Mətəu ilah kəmotəməki, kəni məutahi. Kəni Pol təmorin-orin rəhan sot asoli e nəhmtilah. In nəmtətiən kəti məmə in otəpəh ilah. Kəni məni məmə, “Nəmə nəutətiḡ e nərahian lan nian Uhgın otakil nətəmimi e Naunun Nian, mətəu rəhatəmāh aru, mətəu iəmətəni rəkis mətəu-inu itəmāh nəutəpəh. Tətuəuin əha rəueiu, iəkuvən məni pətiḡəm nanusian təuvir kəm Nanihluə min.”^d ⁷Kəni in təmiet e lah muvən mətətiḡ e nimə rəha Ianihluə kəti mətəu tatitəu=pən nəfakian rəha nətəm Isrel, nərgin u Titis Jastəs. Rəhan nimə

in e nikali nimə rəha nuhapuminian rəha nətəm Isrel. ⁸Kəni Krispəs u in tətarməniḡ e nimə əha, in mine rəhan min, ilah kəmotəhatətə e İərməniḡ. Kəni nətəm Korən tepət min kəmotətəu nəghatien rəha Pol, kəni kəmotəhatətə e Iesu, kəni kol bəptais e lah.

⁹Kəni nian kəti lapin, Pol təmeruh nati kəti təhmen e nəməhlairiən. E nəməhlairiən əha, İərməniḡ təməghati kəm in məmə, “Səḡiniən. Uvən məni pətiḡəm rəhak nəghatien məsəmeiḡian, ¹⁰mətəu-inu kilau min ik. Nətəmimi ko kəsotəəkiniən ik, mətəu-inu nətəmimi tepət e taun əha, ilah rəhak nətəmimi min.”^e ¹¹Kəni Pol təmatig ikin əha o nu kətiəh kəni məuiḡ sikis, mətəḡətun nətəmimi e nəghatien rəha Uhgın.

Nətəm Isrel kəmotləfən Pol e kot

¹²Kəni nian Kalio in kəpmən rəha nətəm Akaiə, kəni nətəm Isrel kəməhuva pəti kəni motaskəlim Pol motələs məhuvən e kot. ¹³Kəni motəni məmə, “Suah u tətalkut məmə otiuvi=pən nətəmimi məmə okotəfaki kəm Uhgın e nolien kəti iətəm təsəhmenian e Lou.”

¹⁴Kəni Pol təməhtul məmə otəghati, mətəu Kalio təməni=pən kəm lah məmə, “Nətəm Isrel. Otətəlig-to. Okəmə nati u in nati kəti təsəhruahruian, uə təsitəu-pəniən lou, itəmāh ninotəhrun rəkis məmə iəkəkeikei mətəu nəghatien rəhatəmāh. ¹⁵Mətəu, nəghatien u in nənikiliniən əmə kəti rəhatəmāh e nərgin min mine natimnati min rəha Lou rəhatəmāh, kəni tətətiḡ əmə e təmah məmə onəkotəni motələhu vivi. Ko iəu iəsakiliən nati tol lanəha e kot.”

¹⁶Kəni in mahli pətiḡəm ilah e kot. ¹⁷Kəni nian kəməhuvən ihluə, əmeiko kəni motaskəlim Sostənes u iətəmi asoli rəha nimə rəha nuhapuminian

^a18:2 Rom 16:3 ^b18:3 Uək 20:34 ^c18:5 Uək 17:14-15

^d18:6 Uək 13:46,51; Uək 20:26 ^e18:10 Jos 1:9; Aes 41:10

rēha nētəm Isrel. Kēni motoh ēpēha e namtihlua e nimē rēha kot. Mētəu Kalio tēməsolkeikeiən mēmə otol nati kēti mēmə otēniəhu ilah.

Pol tēmītəlig Antiok ēpēha Siriə

¹⁸ Pol tēmātig nian tepət ēpēha Korən ilah piatah min. Kēni uərisig tēpəh ilah muvən Kegkriə.^{§§} Aupən Pol tēmol nēniəskasikiən kēti kəm Uhgīn, kēni ikin əha in tēmətēi nēuanun matol naunun nēniəskasikiən lan rəhan. Kēni in tēmos min negəu kēti ikin əha mitəlig = pa Siriə. Kēni Prisilə mine Akuilə kəmuītəu = pən in.^f ¹⁹⁻²¹ Nian kəməhuva e taun əha Efəsis, ilahal kihluvari. Kēni Pol tēmuvən ēpēha imə e nimē rēha nuhapuminien rēha nētəm Isrel, kēni mētəni nēghatiən tepət. Ilah kēmōtətapuəh ohni mēmə otatig nēu-
vetin ilah min ilah. Mētəu in tēni mēmə, “Ei kəsi, kəpə. Ko iəsatiğiən.” Mētəu nian in tēmiet mēni = pən kəm lah mēmə, “Nēmə Uhgīn tolkeikei mēmə iəkuva min, kēni iəpanuva min meruh itəmāh.” Kēni in tēmos negəu kēti miet Efəsis, mētəu tēməpəh Akuilə mine Prisilə kətuatig ikin əha.

²² Nian Pol tēmuvə e taun əha Sisəriə, kēni muvari. Kēni maliuək muvən mēmə oteruh nētəmi rēha niməfaki ēpēha Jerusiləm. Kēni uərisig, titəlig = pa min ēpēha Antiok. ²³ Tēmātig nēu-
vetin ikin əha, kēni miet min maliuək muvən = pən ēpēha Kəlesiə mine Fritiə ikin matem əskasik nētəmi rēha Iesu.

Apolos tēmuvən Efəsis mine Korən

²⁴ Kēni suah kēti tēmuvə ēpēha Efəsis, in iətəm Isrel kēti, nərgin u Apolos. In tēmair ēpēha Aleksantriə, kēni in iətəm tēuvir kēti rēha nēghatiən,

kēni mēhrun vivi min nēghatiən min e Nauəuə Rəha Uhgīn. ²⁵ Kēməgətun rəkis in e suaru rēha Iərməniğ. Kēni nian rəfin niğəm tatuəu e nikin o nēni pətigəmiən nēghatiən rēha Uhgīn. Kēni nēghatiən rəhan e Iesu in tēhruahru mēuvir. Mētəu nati kētiəh əmə, in tēhrun əmə nolien bəptais u Jon tēmətol aupən. ²⁶ Kēni in tēmətəni əskasik nēghatiən rēha Uhgīn ēpēha e nimē rēha nuhapuminien rēha nētəm Isrel. Nian Prisilə mine Akuilə kəmuətəu in, kēmiet mihluvən ēpēha e rəhalau nimə, kēni muəni pətigəm vivi kəm in suaru rēha Uhgīn, kēni tēmətəlig vivi.

²⁷ Kēni nian Apolos tolkeikei mēmə otuvən ēpēha Akaiə, kēni piatah min ēpēha Efəsis kēmōtasiru lan motətēi nauəuə kēti tuvən kəm nētəmi rēha Iesu ēpēha Akaiə, mētətapuəh o lah mēmə kotəhrun nosiən Apolos mēhuvən ēpēha imalah ikin. Ilah min əha, kēmōtaupən rəkis motəhatətə e Iesu e nēuviriən rēha Uhgīn. Kēni Apolos tēmiet = pən Korən ikin Akaiə masiru e lah lanəha mētəu-
inu in iətəm tēuvir kēti rēha nēghatiən. ²⁸ Kēni mətəni pətigəm vivi e Nauəuə Rəha Uhgīn mēmə Iesu in Kristo iətəm Uhgīn tēməni mēmə otahlī = pa. Kēni e nēhmti nētəmimi, tēmoh rəkis nēghatiən rēha nētəm Isrel.[§]

Pol tēmuvən min Efəsis

19 Nian Apolos tēmətətig əhanəh ēpēha Korən, taun kēti rēha Akaiə, Pol tēmītəu suaru kēti ēpēha ilis ikin e nitəuət min miet = pa ēpēha Efəsis. Ikin əha tēmeruh nētəmimi nēu-
vein rēha Iesu.^h ² Kēni tēmətapuəh o lah mēmə, “?Təhro? ?Narmīn Rəha Uhgīn tinuva məriəuəh mətətig e tēmāh nian nēmōtəhatətə e Iesu, uə kəpə?”

§§18:18 Kegkriə in pasis rēha Korən.

^f18:18 Nam 6:18; Uək 21:24 [§]18:28 Uək 9:22 ^h19:1 1Kor 3:6

Kæni kæmotæni = pæn kæm in mæmæ, “Itimah iæmæsotætæu aginiæn mæmæ nati kæti min æha ikin Narmin Ræha Uhgîn.”ⁱ

³Kæni Pol tæmætæpuæh o lah mæmæ, “?Mætæu kæmol bæptais æhro lanu e tæmah?”

Kæni kæmotæni = pæn kæm in mæmæ, “Kæmol bæptais e timah e noliæn bæptais iætæm Jon tæmatol.”

⁴Kæni Pol tæni mæmæ, “Noliæn bæptais iætæm Jon tæmatol, katol e nætæmi min u kæutæuhlin ilah e ræhalah noliæn tærah min. Mætæu Jon tæmætæni pætigæm mæmæ nætæmimi okotækeikei motæhatætæ e iætæmimi iætæm otæpanuærisig lan. Suah u in Iesu.”^j ⁵Kæni nian nætæmimi kæmotætæu næghatiæn æha, kæni kæmol bæptais e lah e nærgi Iærmænig Iesu. ⁶Kæni nian Pol tæmælæhu = pæn næhlmin e ræhn-kapæ lah, Narmin Ræha Uhgîn tæmuva mæriauæh mætætig e lah. Kæni kinæutæghati e næghatiæn iki pisin min, kæni mæutæni pætigæm næghatiæn iætæm Uhgîn tætæfæn kæm lah.^k ⁷Kæni nætæmimi min æha, næman ilah ræfin iuækir e tuelæf.

⁸Kæni Pol tæmatuvæn e nimæ ræha nuhapuminian ræha nætæm Isrel e mæuig kisil mætæni pætigæm æskasik næghatiæn e nanusiæn tæuvir ræha Uhgîn mæsæginian. Kæni ilah min ilah, kæmotol næghatiæn tepæt mætæu-inu in tolkeikei mæmæ otiuvi = pa ilah e Narmænigian Ræha Uhgîn. ⁹Mætæu nætæmimi næuvein, ræhn-kapæ lah tiækis pik mæmæ okotæni nipæhræniæn e ræhan næghatiæn. Kæni kæmotæni rah suaru ræha Iærmænig ræhatah e næhmti nætæmimi ræfin. Mætæu e noliæn min æha, kæni Pol tæmiet e lah kæni mit nætæm kæutæhatætæ e Iesu kæhuva mæhuærisig lan. Kæni nian ræfin ilah nætæmimi kæutæghati æpæha e nimæ sikul

asoli kæti u suah kæti, nærgin u Tiranæs, tæmætægætun ikin aupæn. ¹⁰Kæni Pol tæmatol uæk æha o nu apiæpiæ keiu. Mætæu-inu tæmatol lanæha, kæni nætæmimi nætæm kæutatig ikin æha Esia, nætæm Isrel mine Nanihlua min, ilah ræfin kæmotætæu næghatiæn ræha Iærmænig.

Nenæti Skefa min

¹¹Kæni Uhgîn tæmæfæn næsanæniæn kæm Pol mæmæ otol nati apisipis min iætæm tol pisin agin.^l ¹²Natimnati ræha Pol tæhmen e hagkisif mine napæn iætæm tæmatuvæn lan, nætæmimi kautos mæutæhuvæn mautek nætæm kæutohmis lan. Kæni nimisian min kæmotæuvir, kæni narmin tærah min kæmohiet e lah.^m

¹³Kæni nætæm Isrel næuvein kæutæhuvæn ikin pisin pisin min næuvein, mæutæhgi pætigæm narmin tærah min e nætæmimi, kæni nætæmimi min æha kæmotalkut mæmæ okotol nati æha e nærgi Iærmænig Iesu. Kæni kæmotæni = pæn kæm narmin tærah min mæmæ, “E nærgi Iesu, iætæm kætiæh æmæ iætæm Pol tætæni pætigæm, ohiet.”

¹⁴Kæni nætæm kæmautol nati æha, sæpin æha ikin nenæti suah kæti, nærgin u Skefa, u in pris asoli kæti ræha Isrel.* ¹⁵Mætæu narmin tærah tæmæni = pæn kæm lah mæmæ, “Tækæhrun suah u Iesu, kæni mæhrun min Pol. ?Mætæu itæmah nipæh min u?” ¹⁶Kæni suah u narmin tærah tætætig lan, tæmæhtul mæhti ilah mæækin ilah, mæhapu-æhapu ræhalah napæn mæpeg rækis, kæni kotaiu piæpiæ æmæ mætægim e ræhan nimæ motæmrækæmræ. ¹⁷Nian nætæm Isrel æha ikin mine Nanihlua min kæmotætæu nati æha, kæmotægim pik. Kæni nætæmimi kæmotæfæri nærgi Iærmænig Iesu tæri pik.ⁿ

*19:14 Nætæmi min u kotæhrun vi Baebol, kotæni mæmæ Skefa in sæniæmæ pris æhru-æhru, mætæu in aru æmæ in tatol mæmæ in pris.

ⁱ19:2 Uæk 8:16 ^j19:4 Mat 3:11 ^k19:6 Uæk 8:17; Uæk 10:44,46
^l19:11 Uæk 14:3 ^m19:12 Uæk 5:15 ⁿ19:17 Uæk 5:11

¹⁸Kəni nətəmimi tepət iətəm kəutəhatətə e Iesu, kəmotəni pətigəm kəm nətəmimi nati təräh min iətəm kəmotol. ¹⁹Nəuvein nətəm kəmautol nərīk, ilah min kəmotəmki nauəuə min rəhalah e nati əha məhuva, motuvan əhtuv e nəhmti nətəmimi. Nian nətəmimi kəmotafin nəhmti nauəuə min əha, təhmen e fifti-milīən vatu† ilah rəfin. ²⁰Kəni nəghatīən rəha İərməniğ təmaiu iahgin e nəsanəniən asoli rəha Uhgīn.

Norgəhuīən asoli kəti əpəha nītəni Esīə e taun Efəsis

²¹Kəni uərisiğ e nati əha, Pol tinəni e nikin məmə otitəliğ = pən əpəha Jerusiləm, mətəu otuvən = pən Masetoniə mine Akaiə ikin. Kəni in təni məmə, “Nian iəkuvən rəkis Jerusiləm, iəkəkeikei muvən min Rom.”^o ²²Kəni in təmahli = pən Timoti mine Erastəs iətəm kətuasiru lan, məmə okuapən mian əpəha Masetoniə. Mətəu in otətətiğ pipim nəuветin əpəha ikin Esīə.

²³Kəni e nian əha, norgəhuīən asoli kəti təməri əpəha Efəsis o Suaru Rəha İərməniğ.^p ²⁴Suah kəti əha ikin iətəm tatol natimnati e aiən kətəni məmə silfə, nərgin u Temetrius. İkinu nətəmimi tepət kəutəfaki kəm uhgin kəti pətan, nərgin u Atemis. Kəni Temetrius tatol narmi nimə əkəku min e silfə iətəm təhmen e nimə rəha narmi nati rəha Atemis. Kəni nətəmimi tepət kəutos nəhmtin, kəni tatos məni asoli ilah rəhan min nətəmimi u kəutol pəti uək.

²⁵Kəni təmauin e rəhan nətəmimi min mine nətəpisiin iətəm kəutol uək kətiəh əmə məmə okəhuva kətiəh. Kəni təni məmə, “İəu min, nəkotəhrun rəkis

məmə kəutos məni asoli e uək u rəhatah. ²⁶Mətəu itəmah nəmoteruh mine motətəu məmə suah u Pol tətərəkin nətəmimi tepət kəni kinəutohtəu = pən, səniə Efəsis əmə, mətəu iuəkir ikin min rəfin e nītəni əha Esīə. In tətəni pətigəm məmə uhgin min iətəm nətəmimi əmə kəmotol e nəhlmi lah, səniəmə uhgin min pəhriən. ²⁷Kəni rəueiu əha, iuəkir tinətərəkin suaru rəhatah o nosiən məni, kəni iuəkir min in tatol məmə nətəmimi okoteruh rah nimə rəha Atemis, u iətəm in ilis pik. Kəni naunun, nəmə təhro nəghatīən rəhan otərəkin nərgin Atemis iətəm ilis pik tuva mol nati ərnapin əmə lan. Mətəu ikinu Esīə mine ikin min rəfin, nətəmimi kəutəfaki kəm uhgin u rəhatah.”

²⁸Nian kəmotətəu nəghatīən əha, nik-ilah təmahmə pik, kəni əmeiko minautəgət əfəməh məmə “!Ure e Atemis u Efəsis!” ²⁹Kəni nətəmimi rəfin e taun kinotəpisi e nalməliən. Kəni nətəmimi tepət kəməhuva kətiəh məhuvən motaskəlim iətəm Masetoniə mil əha iətəm kətuəliuək ilahal Pol, nərgilau u Kəəs mine Aristakəs. Kəni kəməhuvən pəti motiuvu = pən ilau əpəha ikin nian rəfin kəutuhapumin asoli ikin.^q

³⁰Kəni Pol tolkeikei məmə otuvən məghati kəm nətəmimi əha, mətəu nətəmi rəha Iesu kəsotegəhaniən. ³¹Mine nətəmi asoli nəuvein rəha kaunsil asoli əpəha Esīə nətəm kotolkeikei Pol, kəmotahli = pən nəghatīən kəm in motəniəhu əskasik məmə otəsuvəniən əha nətəmi əha ikin.

³²Kəni ikin əha, nətəmimi kəutol vilig vilig tepət məutəgət əfəməh. Nəuvein kəutəni nati pisiin, kəni nəuvein kəutəni nati pisiin. Mətəu tepət kotəruru agin

†19:19 E nəghatīən əhruahru rəha Kris, tətəni “fifti-tausin koin məni kəmol e silfə.” Kəni koin məni kətiəh təhmen e 1,000 vatu.

^o19:21 Uək 23:11; Rom 1:13 ^p19:23 2Kor 1:8

^q19:29 Uək 20:4; 27:2; Kol 4:10; Flm 24

mæmæ kæmæhuva o nati nak. ³³Kæni nætæm Isrel min æha ikin kæmotætgi = pæn suah kæti nærgin u Aleksantæ mæmæ otuvæn mæhtul aupæn e lah. Kæni tæmfæri næhlmin mæmæ kæsotagætæn pæh tæni pætigæm neruhiæn ræhan. ³⁴Mætæu nian nætæmimi kæmotæhrun mæmæ in iætæm Isrel kæti, kæmotagæt pæti-pæti æfæmæh min mæmæ, “!Ure e Atemis æpæha Efæsis! !Ure e Atemis æpæha Efæsis!” Kæmotagæt æfæmæh motos auæ keiu.

³⁵Kæni iætæmi asoli kæti in kæpmæn asoli ræha taun Efæsis, tæmæhtul mæniæhu ilah mæmæ, “!Sotagætæn-tol!” Kæni mæni mæmæ, “Ei, nætæmimi! Atemis u in uhgin ræhatah. Kæni nærgin in ilis. Kæni nætæmi ikin min ræfin kotæhrun mæmæ in uæk ræhatah nætæm Efæsis mæmæ okoteruh vivi nimæfaki ræhan, kæni moteh vivi kæpiel asim ræhan iætæm tæmsipæn e neai muva. ³⁶Kæni suah kæti tikæ iætæm otæni mæmæ iæteiuæ. Kæni tol lanæha, tæuvir mæmæ nætæligiæn ræhatæmah teiuaiu. Tæsæuviriæn mæmæ nækotalmæli lanko.

³⁷“Næmotos suah mil u mæhuva ikinu, mætæu ilau kæsuaklæhiæn e nati kæti kæni mæsuan kæskæsiæn e nimæ ræha narmi nati ræhatah, kæni mæsuaæghati rahien e nærgi pætan æha, uhgin ræhatah. ³⁸Næmæ Temetrius mine ræhan noluæk min kauteruh = pæn næghatiæn tærah e suah kæti, nian æha ikin ræha kot mine nætæm ræha kot æha ikin. Tæuvir mæmæ okæhuvæn motæni pætigæm næghatiæn tærah min æha iætæm kæmotætæu kæm lah. ³⁹Mætæu næmæ nati kæti min æha ikin iætæm nækotalkeikei, nækotos mæhuvæn e næharægiæn æhruahru ræhan. Mætæu næharægiæn u tæthæti lou. ⁴⁰Timætig æmæ mæmæ okotæfæn kitah e kot o nolien u, mæmæ kæmotærgæhu pik u ræueiu. Iuækir kotæmæu tæpiæ æmæ ikin. ?Kæni ko kæsotæniæn nati kæti mæmæ kæmæhuva ikinu e næharægiæn u ræueiu o nak? Mætæuinu næharægiæn u, nipætæn tikæ, kæni tæsitæu-pæniæn lou.” ⁴¹Nian tæmæni rækis

næghatiæn æha, kæni mæniæhu næghatiæn mahli = pæn ilah mæmæ okotagim min.

**Pol tæmuvæn æpæha
Masetoniæ mine Akaiæ**

20 Nian nærahien æha tæmol naunun, Pol tæmauin e nætæmi ræha Iesu mæmæ okæhuva kætiæh. Kæni mætæghati kæm lah o nem æskasikiæn ilah. Kæni uærisig lan, tauiæhruin ilah miet maliuæk muvæn æpæha Masetoniæ. ²Tæmuvæn æha ikin tepæt ikin kæni mætæfæn næghatiæn tepæt kæm nætæmimi ræha Iesu matem æskasik ilah, kæni miet = pa Kris. ³Matig mos mæuig kisil ikin æha, kæni uærisig tæni mæmæ otos negæu kæti mitælig = pa Siriæ. Mætæu tæmætæu mæmæ nætæm Isrel min kinautol næghatiæn oneuæn kæti mæmæ okotohamu æpæha e negæu. Kæni tæmæuhlin ræhan nætæligiæn, kæni mæpæh negæu mætalieuæk æmæ mitælig = pæn Masetoniæ. ⁴Nætæmimi nætæm kæmæutohtæu = pæn e nian æha, kæti u Sopata næti Piræs iætæm Perea, mine Aristakæs, mine Sekantæs, iætæm Tæsalonaikæ mil, mine Kaeæs iætæm Terpe, mine Timoti, mine nætæm Esia mil u Tikikæs mine Trofimæs. ⁵Kæni e Filipai, nætæmi æha kæmotaupæn mæhuvæn mæutæhtæhnin itimah æpæha taun Troas Esia ikin. ⁶Nian Lafet ræha Piret U Is Tikæ Lan tæmol naunun, itimah iæmotos negæu kæti mohiet Filipai motaiu nian faif minæhuvæn æpæha Troas, mæhuvæn moteruh ilah kæni motatig motos wik apiæpiæ.

**Iutikis tæmimis kæni
mæmiægæh min æpæha Troas**

⁷E Sarere lapin, iæmæhuva kætiæh mæmæ iækotæfaki, kæni motauæn, kæni mautun Nauæniæn Ræha Næmtætiæn Ræha Iesu. Kæni Pol tæmæghati kæm nætæmimi mætæu-inu tæhrun mæmæ olauig tatuvæn

mæpæh ilah. Kæni tæmæghati mætæuarus nælugi nian lapin.

⁸Nipægnæua nimæ iætæm iætæharæg ikin, in e nimæ kæmol kilpin-ilpin tæri. Kæni kæmasiæpæn e lait tepæt æha ikin.

⁹Kæni iætæm aluæ kæti, nærgin u Iutikis, tætæharæg e wintæ ikin. Nian Pol tætæni pætigæm næghatiæn ræha Uhgin mætæni mætæni, kæni Iutikis, napilian tæmos, æmeiko mæmei pætigæm e wintæ misipæri morin æpæha læhtæni e niftæni. Kæni nipæg næua nimæ iætæm tæmæmei ikin, in tol kisil lan. Kæni nian kæmoteiuaiu mæhuvæn, mætæu tinimis rækis. ¹⁰Kæni Pol tæmuvæn misin næulin e nikali iætæm aluæ æha, kæni mælæs mægæu = pa e næhlmin mil, kæni mæni = pæn kæm lah mæmæ, “Nikitæmah tæsahmæiæn. In tinæmiægæh min.”

¹¹Kæni Pol tæmæri min muvæn æpæha ilis kæni mol Nauæniæn Ræha Næmtætæn Ræha Iesu ilah min ilah, kæni ko motæuæn pæti. Kæni tætæghati min kæm lah mætæuarus tian, kæni mæpæh ilah. ¹²Kæni ilah kæmotit iætæm aluæ u mæhuvæn lahuænu. Nikilah tætagiæn mætæu-inu iætæm aluæ tæmæmiægæh min.

Kæmohiet Troas mæhuvæn Mælitæs

¹³Kæni Pol tæmæni mæmæ otaliuæk æmæ muvæn æpæha e taun æha Asos, mætæu itimah iækæhuvæn e negæu mæhuvæn mæ iækotælæs æha ikin. Kæni itimah iækotos negæu motaupæn mæhuvæn æpæha Asos, kæni in tuærisig muva.

¹⁴Nian tæmiet = pa, iækotit mæhuvæn e negæu. Kæni itimah ræfin mæhuvæn æpæha Mitilen. ¹⁵Iæmotiet mæhuvæn ikin æha, kæni lauig lan iækæhuva mæutæmæhli ihluæ e nitæni æha Kios. Kæni lauig min iækæhuva e nitæni ækæku Samos. Kæni lauig min iæpanæhuva Mælitæs kæni mæhuvari ikin. ¹⁶Pol tæmæni rækis mæmæ iæsoætæhtulian Efæsis mætæu-inu tæ-

solkeikeian mæmæ iækotan pik æha e nitæni Esia. In tæmallkut mæmæ iækæhuvæn uæhai Jerusilæm mæmæ in otuvæn e lafet ræha Nauæniæn Vi kætæni mæmæ Pentekos.

Pol tæmauiæhruin nætæmi asoli min ræha nimæfaki æpæha Efæsis

¹⁷Kæni nian iæmæhuvari æpæha Mælitæs, Pol tæmahli = pæn næghatiæn æpæha Efæsis mæmæ eldæ min ræha nimæfaki mæ okæhuva-to moteh in.^f

¹⁸Nian kæmæhuva, tæmæghati kæm lah mæmæ, “Itæmah nækotæhrun rækis ræhak nolian iætæm iatol nian iæmuva apis ikinu Esia mætæuarus = pa u ræueiu.^s

¹⁹Iæu ioluæk æmæ ræha Iærmæniæg. Kæni ræhak nætæligiæn in læhtæni æmæ. Kæni nian ræfin næhu næhmtæk tætaiu o tæmah. Kæni nian ræfin iætætæg e nian æskasik min, mætæu-inu nætæm Isrel kotolkeikei mæmæ okotuhamu iæu.

²⁰“Itæmah nækotæhrun mæmæ iæmætæghati kæm tæmah mætægætun itæmah e niki nætæmimi natimnati min iætæm otasiru e tæmah, mæsæhluaigiæn e nati kæti o tæmah. Iæmæni = pinæ ræfin e nipægnæua nimæ min kæni ihluæ min e næhmti nætæmimi. ²¹Iætæni = pæn æhruahru kæm nætæm Isrel mine Nanihluæ min mæmæ okotækeikei motæuhlin ilah e ræhalah næmiægæhian mæhuva o Uhgin, kæni motæhatætæ e ræhatæmah Iærmæniæg Iesu Kristo.

²²“Kæni ræueiu æha, inatuvæn Jerusilæm mætæu-inu Narmin Ræha Uhgin tæmæni kæm iæu mæmæ iækuvæn. Iæsæhruniæn mæmæ oiækæhratæg æha ikin.

²³Nati kætiæh æmæ iækæhrun mæmæ taun min ræfin iætæm iætuvæn = pæn ikin, Narmin Ræha Uhgin tætæni = pa kæm iæu mæmæ nian iækuvæn ikin æha, iækætæg e nærahian kæti kæni muvæn e kalæpus.^t

²⁴Kæni iæu iæsæginian e natimnati min

^f20:17 Uæk 18:21 ^s20:18 Uæk 18:19–19:10 ^t20:23 Uæk 9:16; 21:11

əha. Nəmiəgəhiən rəhak in nati əpnarın əmə. Mətəu iəkolkeikei pik məmə iəkol naunun e uək u İərməniğ İesu təməfa məmə iəkol o nəni pətigəmiən nanusiən təuvir e nəuviriən rəha Uhgın.^u

²⁵“Otətəu-to. İəməghati kəm təmah e Nərməniğiən Rəha Uhgın, mətəu rəueiu əha iəkhərun məmə itəmah rəfin onə-soteruh minian iəu nian kəti. ²⁶Kəni iətəni = pinə kəm təmah əha rəueiu e nəhmti Uhgın məmə, nəmə itəmah kəti otuvən tərəh ikin, mətəu rəhan aru, səniəmə iəu iəmol. ²⁷İəməni = pinə natimnati min rəfin kəm təmah iətəm Uhgın tolkeikei məmə onəkotəhrun.

²⁸“Onəkotətəu vivi itəmah. Kəni nətəmimi nətəm Narmin Rəha Uhgın təməfən e nəhlmitəmah, inu niməfaki rəha Uhgın. Kəni onəkotəkeikei məuteh vivi ilah təhmen e iətəmi rəha sipsip min tateh vivi rəhan sipsip min. İlah min əha, Uhgın təmos nəhmti lah e nira nətın nian təmimis e nigı kəməluau.^{ıv} ²⁹İnəhrun rəkis məmə nian iəkiet rəkis e təmah, nətəmimi nəuvein iətəm kotəhmen e kuri arpin min okəhuva məmə okotus itəmah nətəmimi rəha İesu.^w ³⁰İtəmah aru min əmə nəuvein okəpanotəhtul moteiuə motəgəu nəghatiən pəhriən məmə okotit rəkis nətəmimi rəha İesu. ³¹Kəni onəkotətəu vivi itəmah kəni məsotaluiən məmə e nu kisil iəməsəpəhiən nəni-pinəiən nəghatiən u kəm təmah e nian min rəfin. Kəni nian nəuvein, iəmətasək o təmah.^x

³²“Kəni rəueiu əha, iətəfən itəmah e nəhlmi Uhgın mine nəghatiən rəha nəuviriən rəhan kəm təmah. Nəghatiən u nəsanəniən lanəha ikin məmə otol itəmah nəkotəskasik, kəni məfinə nəu-

virien iətəm Uhgın təməni rəkis məmə otəfən kəm rəhan min nətəmimi.

³³“İəu səniəmə iətəmimi iəkolkeikei pik nautə rəha iətəpisin, məni rəhan uə napən iətəm katuvən lan. ³⁴İtəmah nəkotəhrun rəkis məmə iəu aru əmə, iətol uək o nosiən natimnati iətəm iəu mine nətəmimi kəutəhuərisiğ lak kotolkeikei o natigiən.^{yz} ³⁵Nian nəmotəh rəhak nolien min, iəməgətun suaru min əha kəm təmah məmə onəkotol lanəha motasiru e nətəmimi u kəsotəskasikiən. Kəni onəsotaluiən e nəghatiən rəha İərməniğ İesu iətəm təməni məmə, “Təuvir agin o nətəmimi u nətəm kəutəfən kəm nətəmimi, məpirəkis in min u ilah kəutəhtahnin əmə məmə okəfən kəm lah.”

³⁶Nian Pol təmol naunun e rəhan nəghatiən, təmeiuaiu misin nəulın kəni məfaki ilah min ilah. ³⁷Kəni kəmətasək pik motaskəlim Pol məutəgətun nolkeikeiən rəhalah ohni, kəni motaiuəhrui. ³⁸Kəmotətəu tərəh pik məmə təməni kəm lah məmə okəsoteh minian nəhmtin. Kəni ilah min kəmotəliuək məhuvən əpəha negəu ikin.

Pol təmuvən Jerusiləm

21 Nian iəmotaiuəhrui rəkis ilah, iəməhuvən e negəu kəni mohiet, motaiu əhruahru əmə o nitəni əkəku əha, Kos. Kəni lauig lan iəkhəuva e nitəni əkəku əha, Rotes. Kəni iəməhiet min ikin əha məhuva min e ikin kəti kətəni məmə Patarə, kəni məhuvəri ikin.

²İkin əha iəmoteruh negəu kəti, kinatəni məmə otiet muvən əpəha Fonisiə. Kəni iəkotiuvig = pən lan mohiet min. ³İtəmah iəməhuva moteruh nitəni asoli əha Sairpəs, kəni motohtəu = pən e

^ı20:28 Suaru kəti min o nəuhlınian nəghatiən u “nira nətın” in tol lanu: “niran aru.”

^u20:24 Uək 21:13; 2Tim 4:7

^v20:28 1Tim 4:16; 1Pitə 5:2-4

^w20:29 Mat 7:15; Jon 10:12

^x20:31 1Təs 2:11

^y20:34 1Kor 9:11-12

^z20:34 Uək 18:3; 1Təs 2:9

nikalın u pesi ikin kəni motaiu e nitəni Sīriə. Negəu əha təmuva e taun əha Taea məmə otəmki-pari natimnati ikin. Kəni iəkəhuvəri ikin.

⁴Ikin əha iəməhuvən moteruh nətəmi rəha İesu. Kəni motatig itimah min ilah, motos nəfakiən apiəpiə kəti. Kəni Narmin Rəha Uhgın təghati kəm lah, kəni ilah kəmotəni = pən əskasik kəm Pol məmə otəsuvənien Jerusiləm.^a ⁵Mətəu nian rəhatimah natigien ikinu tinol naunun, kəni iəkohiet minautəhuvən əpəha Jerusiləm, kəni nətəmi rəha İesu ikin əha, mine rəhalah nipətan min, mine nətilah min kəmohtəu = pən itimah iəkəhuvən əpəha itəhi e nipəkil. Kəni motisin nəulitimah ikin motəfaki, kəni motaiuhruin itimah min. ⁶Kəni iəkəhuvən e negəu, kəni ilah kohtəlig = pən imalah min ikin.

⁷Kəni negəu təmiet Taea maiu o nitəni Toleme. Kəni iəkəhuvəri məhuvən moteruh piatimah min, motos nian kətiəh. ⁸Kəni lauig lan, iəkohiet min məhuvən məhuvəri əpəha e taun Sisəriə kəni məhuvən məutatig e nimə rəha Filip u iətəm tatuvən ikin min mətəni pətigəm nanusien təuvir. Kəni in tatol səpin lan e nətəmimi nətəm kəməfəri ilah aupən o nasiruiən e aposil min.^b ⁹Nətin pətan kuvət kəsotəhtəu-pəniən iərman. Nipətan min əha kəutəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfən kəm lah.

¹⁰Iəmotatig nian kisil uə kuvət ikin əha, kəni iəni kəti rəha Uhgın əpəha Jutiə təmuva, nərgin u Akapus.^c ¹¹Təmuva meruh itimah kəni mələs rəkis kətəuti rəha Pol, kəni məlis əpumin aru nəhlmin mine nəhlkin lan, kəni məni pətigəm məmə Narmin Rəha Uhgın təməni kəm in məmə, “Nətəmi asoli nəuvein rəha İrel okotəlis lanəha suah kəha rəhan u

kətəuti, kəni motəfən e nəhlmi Nanihlua min əpəha Jerusiləm.”^d

¹²Nian iəmotətəu nəghatiən əha, itimah nətəm ikin əha, iəmotəniəhu əskasik Pol məmə otəsuvənien Jerusiləm.

¹³Mətəu Pol təni = pa kəm timah məmə, “?Nəutasək onak? Nəkotol məutərəkin nikik o nuvəniən ikin əha. İəu iəsəginien o nuvəniən e kaləpus o nərgi İərməniğ İesu, mətəu iətegəhan min məmə iəkimis ohni əpəha Jerusiləm.”^e

¹⁴Nian iəmoteruh məmə ko Pol təsəuhlinien rəhan nətəligien, kəni iəkotəpəh əmə, məutəni məmə, “Pəh İərməniğ otol əmə məmə in tolkeiki mine.”

¹⁵Iəmotatig nəuветin u ikinu, kəni uərisig iəkotapei rəhatimah natimnati, motaliuek əmə məhuvən Jerusiləm.

¹⁶Nətəmimi nəuvein rəha İesu əpəha Sisəriə kəmohtəu = pa itimah motit itəmah məhuvən e nimə rəha iətəm Saiprəs kəti u in iətəmi rəha İesu nuvəh rəkis mətəuarus = pa əha rəueiu, nərgin u Nason. Kəni motapili ikin.

Pol təmuvən meruh Jemis

¹⁷Nian iəməhuva Jerusiləm, piatah min nikilah təmagien pik məmə koteruh itimah. ¹⁸Kəni lauig lan Pol mine itimah rəfin iəməhuvən məmə iəkoteruh Jemis. Kəni eldə min rəfin rəha niməfaki kəməhuva. ¹⁹Pol təməni təuvir kəm lah kəni məni pətigəm vivi kəm lah natimnati rəfin agin e rəhan naliuekiən iətəm Uhgın təmol kəm Nanihlua min.^f

²⁰Nian kəmotətəu nəghatiən əha, ilah rəfin nikilah təmagien, kəni motəni-vivi Uhgın.

Kəni motəni = pən kəm Pol məmə, “Piak. Ik ninəhrun rəkis məmə rəueiu

^a21:4 Uək 20:23 ^b21:8 Uək 6:5; 8:40 ^c21:10 Uək 11:28

^d21:11 Uək 20:23; 21:33 ^e21:13 Uək 20:24 ^f21:19 Uək 15:12

əha nətəm Isrel təhmen e tausin tepət kinotəhrun Iesu, kəni ilah rəfin kəutaskəlīm pik Lou rəha Mosis.^g ²¹ Ilah kinotətəu rəkis nəghatiən nəuvein iətəm kətəni məmə nətəgətun nətəm Isrel əpəha ikin min pisin pisin məmə okotəpəh Lou rəha Mosis. Kəni motətəu məmə ik nətəni məmə okəsəhgi-pəniən nenətīlah min, kəni məsotohtəu = pən minian kastim rəhatah.[¶] ²² Rəueiu əha ilah okotətəu məmə ik ninuva u ikinu mətətig. ?Kəni okotəhro lanu əha rəueiu?

²³ “Təuvir məmə onəkol nati u iətəm iəutəni = pinə kəm ik əha rəueiu. Nəman kuvət u ikinu kəmotol nəniəskasikien kəti ilah Uhgın. ²⁴ Olauig nəkəkeikei mit ilah məhuvən, kəni mos nəhmti rəhahlah nati miəgəh min rəha sakrifais, kəni itəmah min ilah motol sakrifais rəha nafəliən iətəmi u Lou rəhatah tətəni. Kəni ilah kotəhrun nakien rəhn-kapə lah təpiə. Nian natol natimnati min rəfin əha, kəni nətəmimi okotəhrun məmə kətəiuə lam, mətəu nipəhriənən, ik nətaskəlīm əhanəh Lou rəha Mosis.^h

²⁵ “Kəni rəueiu iəkəni Nanihlua min nətəm kəutəhatətə e Iesu. Itimah iəmotahli = pən rəkis nauəuə kəti kəm lah. Nauəuə əha tətəni lanu rəhatimah nəghatiən məmə ilah okəsotuniən nirə, mine nauəniən u katol sakrifais lan kəm narmi nati min, kəni məsotuniən nati miəgəh u kəmarin nentəui mətəu-inu niran əpəha ikin e nipətīn, kəni məsotoliən təfagə e pətan.” Kəni Pol təmegəhan e nəghatiən əha.ⁱ

²⁶ Kəni lauig lan, Pol mine nətəmi əha kuvət kəməhuvən motol natimnati iətəm

Lou tətəni. Kəni Pol təmuvən əpəha e Nimə Rəha Uhgın məmə otəni = pən kəm pris min məmə nian kuvəh əha ikin tətətig əhanəh məmə Lou tətəni, kəni pris min okotol sakrifais kuvət təhmen e nətəmi min əha.^j

Nətəm Isrel kəmotaskəlīm Pol əpəha e Nimə Rəha Uhgın

²⁷ Nian tinuva iuəkir o nian səpin iətəm sakrifais rəha nafəliən otol naurun lan, nətəm Isrel nəuvein kəmotəsipən Esia aupən, kəmotafu Pol əpəha e Nimə Rəha Uhgın kəni kinautos nətəmimi tepət əha ikin əha minautahli = pən min nigəm e nikilah, kəni nətəmimi min əha kəmotaskəlīm Pol, ²⁸ məutagət əfəməh lan məmə, “!Ei, nətəm Isrel! !Əhuva motasiru e timah! Suah əpələ in əpə iətəm tatuvən ikin min rəfin mətəgətun nətəmimi məmə okotəməki e tah mətəni kəm lah min məmə Lou rəha Mosis in nati əpnəpin əmə mine Nimə Rəha Uhgın. Kəni mit Nanihlua min məhuva ikinu imatah pisin əmə ikin e Nimə Rəha Uhgın, kəni nolien əha təmatgəhli Lou kəni minol tinamikmik u ikinu.” ²⁹ Kəmotəni lanəha mətəu-inu kəmoteruh suah kəha Trofiməs iətəm Efəsis təmətaliuək ilau Pol əpəha i taun. Kəni nikilah təhti məmə kəta Pol təmit miəuva əha ikin əha e noan rəha nətəm Isrel əmə əpəha e Nimə Rəha Uhgın.^k

³⁰ Kəni nətəmimi rəfin e taun kəmotagət əfəməh o nati əha, motaiu məhuvən motaskəlīm Pol moteikəpan mohiet e Nimə Rəha Uhgın. Kəni pris min kətahtipəsīg uəhai əmə e doə e Nimə Rəha Uhgın. ³¹ Nian kəmotalkut məmə oko-

^g21:21 Inu nəghatiən eiə məmə Pol təməni kəm nətəm Isrel məmə ilah okotəpəh nitəu-pəniən Lou, kəni məsotəhgi-pəniən nətəmimi. Mətəu təməni kəm Nanihlua min məmə nikilah təsəhtien məmə okotəkeikei motohtəu = pən Lou mine kəkeikei kəhgi = pən ilah.

^g21:20 Uək 15:1,5 ^h21:24 Nam 6:1-20; Uək 18:18 ⁱ21:25 Uək 15:29
^j21:26 1Kor 9:20 ^k21:29 Uək 20:4

tohamu Pol, kœni iætœmi asoli rœha soldiœ min rœha Rom œpœha Jerusilœm, tœmos nœghatiœn mœmœ katol nati asoli kœti œpœha i taun. ³² Kœni tœmauit mœmki rœhan min nœuvein soldiœ min mine nœtœmi asoli min lan motaiu mœhuvœn œpœha ikin nœtœmimi kœutoh Pol ikin. Nian nœtœmimi kœmotafu ilah, ilah kotœpœh nohiœn Pol, motœhtul motœpœnœpin œmœ.

³³ Kœni iætœmi asoli rœha soldiœ min tœmuva o Pol maskœlim, kœni magœt e rœhan min soldiœ min kœhuva motœlis e sen keiu. Kœni motœtapuœh o nœtœmimi mœmœ, “?Iætœmi pœh u? ?Tœmol nati tœrah nak?” ³⁴ Kœni nimœnin nœtœmimi nœuvein kœutœni nœghatiœn pisin, nœuvein kœutœni nœghatiœn pisin. Mœtœu kinotœruru œhruahru nœukœti nœghatiœn, kœni nœghatiœn tinœpœt. Iætœmi asoli rœha soldiœ min tinœruru mœmœ kœmœhro lanu, kœni magœt e rœhan min soldiœ min mœmœ okotœlœs Pol mœhuvœn e nimœ rœhalah.

³⁵ Nian Pol tinatœpag-œpag pœri mœmœ otuvœn imœ, kœni soldiœ min kœmotœpœn ohni kœni motlœfœri, mœtœu-inu nœtœmimi nikilah tœtahmœ pik mœmœ okotoh. ³⁶ Ilah rœfin kœmautœhuœrisig mœutœni œfœmœh mœmœ, “!Otohamu! !Otohamu!”¹

Pol tœmœni nipilgan nœghatiœn

³⁷ Nian kœmotœlœs mœhuvœn mœmœ okotevig = pœn imœ, kœni Pol tœni = pœn kœm iætœmi asoli rœha soldiœ min e nœghatiœn Kris mœmœ, “Iœkolkeikei mœmœ iœkœni nati kœti kœm ik.”

Kœni iætœmi asoli rœha soldiœ min tœni mœmœ, “?Nœkœhrun nœghatiœn e nœghatiœn Kris? ³⁸ Nikik tœhti mœmœ ik iætœm Ijip u nœmœtalkut mœmœ nœkœlœs iahu rœhatimah kœpœmœn œupœn, kœni mœmki nœtœmimi fo-tausin u Nœtœmi Rœha Nuhamuiœn Nœtœmimi, kœni mœhu-

vœn mœutatig œpœha ikin tœpiœ-mœpiœ ikin. ?Ik uœ kœpœ?”^m

³⁹ Mœtœu Pol tœni mœmœ, “Kœpœ. Iœu iætœm Isrel u. Iœmair œpœha e nitœni Silisiœ e taun asoli Tasœs, kœni iœu iætœmi kœti rœha taun œha. Pale, iœmœ nœkegœhan lak pœh iœkœghati-to kœm nœtœmi min œha.” ⁴⁰ Kœni tegœhan lan.

Kœni Pol tœhtul pœri œpœha kœtœgœpag-œgœpag ikin mœfœri nœhlmin mœmœ okœsotœgatiœn. Nian kœmœsotœgatiœn, kœni tœghati kœm lah e nœghatiœn Isrel mœmœ,

22 “Tœtœ min mine piak min. Otœtœlig-to lak. Pœh iœkœni rœhak kœm tœmah.” ² Nian kœmotœtœu mœmœ tœmœghati kœm lah e nœghatiœn œhruahru rœhalah, kœni nagœtiœn tœmikœ agin mœutœtœlig lan.

Kœni tœni mœmœ, ³ “Iœu iætœm Isrel. Iœmair œpœha Silisiœ e taun œha Tasœs, mœtœu iœmepœt u Jerusilœm. Kœmaliel tœmœgœtun iœu. Tœmœgœtun vivi iœu e Lou rœha tipitah min mœmœ iœkitœu = pœn œhruahru. Kœni e nian œha, iœmœtœsanœn o nolœn natimnati iætœm Uhgœn tolkeikei tœhmen e tœmah u rœueiu.”ⁿ

⁴ “œupœn iœmatitœu mœmœ iœkol nœrahœn kœm nœtœmimi nœtœm kœutohtœu = pœn Suaru Rœha Iœsu. Kœni mœtaskœlim ilah, nœman mine nipœtan, mœtœmki = pœn ilah e kalœpus kœni mol nœuvein kohmis.”^o ⁵ Nœghatiœn min u pris asoli agin mine nœtœmi asoli min rœha kaunsil rœhatah kotœhrun nœniœn mœmœ nipœhriœniœn. E nian œha, iœmos nœniœn rœhalah e nauœuœ mœutegœhan lak mœmœ iœkuvœn o nœtœm Isrel œpœha Tœmaskis. Iœu iœmuvœn ikin œha mœmœ iœkaskœlim nœtœmimi min œha rœha Iœsu mœlis ilah e sen mœmki ilah muva mœmki = pœn ilah e kalœpus œpœha Jerusilœm mœmœ kol nalpinœn kœm lah.

¹21:36 Luk 23:18 ^m21:38 Uœk 5:36-37 ⁿ22:3 Uœk 5:34 ^o22:4 Uœk 8:3

**Pol tāmēni pētīgām mēmā
tāmēhro lanu mitēupān Iesu**

(Uak 9:1-19; 26:12-18)

⁶“E nian mitigar tinalēlin ēmā, kēni inuva iuākīr o Tēmaskis, kēni nāgēhag-iān kēti tatuēu tēruēn vivi, tēmsipān e neai, masiēgāpīn iēu. ⁷Kēni iāksipāri morin e niftēni. Mētēu nēuia iētēmi kēti tētēni = pā kām iēu mēmā, ‘!Sol! !Sol! ?Tēhro natol tērah lanu lak?’

⁸“Kēni iākēmā, ‘?Mētēu Iērmēnig ik pēh?’

“Kēni tēni mēmā, ‘Iēu Iesu, iētēm Nasērīt u iētēm ik natol tērah lan.’ ⁹Nētēm kēmautuērīsīg lak e suaru kēmoteruh nēhagēhagīēn ēha, mētēu kēmāsotētēuiēn nēuia suah kēha iētēm tēmēghati kām iēu. ¹⁰Kēni iākētapuēh ohni mēmā, ‘?Iērmēnig, iākēhro lanu ēha rēueiu?’

“Kēni Iērmēnig tēni = pā kām iēu mēmā, ‘Ēhtul maliuāk muvēn ēpēha Tē-maskis. Kēni suah kēti ēha ikin ēha, in otēni = pīnē kām ik natimnati rēfin iētēm Uhgīn tīnēni rākis mēmā ik onēkol.’ ¹¹Mētēu-inu nēhagēhagīēn ēha tēsanēn pik, kēni mol nēhmtāk tēpis, kēni nētēmimi nētēm kautēhuērīsīg lak kotos ēmā nēhlmāk motit iēu iākēhuvēn Tēmaskis.

¹²“Kēni suah kēti ēha ikin ēha, nērgīn u Anēnaiēs, in suah kēti iētēm tatos vivi Lou rēhatah, kēni nētēm Isrel ēha ikin ēha kautīsiai pik. ¹³In tēmuva kēni meruh iēu mēhtul = pā iuākīr ohniēu mēmā, ‘Piak Sol, rēueiu ēha nēhmtēm otair min.’ Kēni e nian ēmā ēha, nēhmtāk tēmair min kēni inateruh in. ¹⁴Kēni tēni = pā kām iēu mēmā, ‘Uhgīn rēha tīpītah min aupēn, in tēmītēpīn rākis ik mēmā ik onēkēhrun natimnati iētēm in tolkeikei. Kēni ik onēkeruh Iētēm Ēhru-

ahru kēni onēkētēu rēhan nēghatiēn e nohlin. ¹⁵Onēkēkeikei mēni pētīgām kām nētēmimi rēfin natimnati iētēm ik nēmētēu kēni meruh. ¹⁶?Kēni rēueiu ēha, nētēhtahnin nak? Ēhtul muvēn mē-faki = pēn kām Iesu, kēni kol bēptais lam, kēni in otafēl rēham nolīēn tērah min.”

**Uhgīn tēmahlipēn Pol
kām Nanihluē min**

¹⁷Kēni tēmatēni mēmā, “Uērīsīg e nati u, kēni iākuvēn Jerusilēm. Nian iēmuvēn ikin ēha, iēmuvēn e Nimē Rēha Uhgīn mētēfaki, kēni meruh nēmēh-lairiēn kēti iētēm Uhgīn tēmēfa. ¹⁸E nēmēhlairiēn ēha, iēmeruh Iērmēnig tētēni = pā kām iēu mēmā, ‘Ēhtul uēhai ēha rēueiu agin miet Jerusilēm. Mētēu-inu nētēmi u ikinu ko kēsotētēligīēn e rēhak nēghatiēn iētēm ik nētēni.’^p

¹⁹“Mētēu iākēmā, ‘Iērmēnig, nētēmi min ēha kotēhrun vivi mēmā aupēn iē-matuvēn e nimē min rēha nuhapuminiēn mētāskēlim nētēmi u kētēhatētē lam muva mētālis ilah mētēmki = pēn ilah e kalēpus.^q ²⁰Kēni nian nētēmimi kē-motahtīmu Stipīn, kēni niran tēmai u mētēu-inu tēmatēni pētīgām ik. Mētēu iēu min, iēmatēhtul itimah milah. Kēni nīkīk tētagīēn mētēu-inu kētēhtēti Stipīn e kēpiēl, kēni mātēh rēhalah natimnati.”^r

²¹“Mētēu Iērmēnig tēmēni = pā kām iēu mēmā, ‘Uvān. Mētēu-inu iēu iē-tāhli = pēn ik ikin ēha kām Nanihluē min mēmā onēkēni pētīgām rēhak nēghatiēn kām lah.”^s

²²Kēni kēmautētēlig vivi lan mētēuārus tēni nēghatiēn ēha. Mētēu nian kēmōtētēu nēghatiēn ēha, mōtetēt mōtagēt ēfēmēh mēmā, “!Otiēfētīgām suah u, kotōhamu! !Tēsēuviriēn mēmā otēmīēgēh mētātīg!”

^p22:18 Uak 9:29-30 ^q22:19 Uak 8:3; 26:9-11 ^r22:20 Uak 8:1
^s22:21 Uak 9:15

²³ Kæmautækeikei mæutagæt æfæmæh motæraiki æpnarÏn æmæ ræhalah naræn, mæutæmki nimæulul mæutæraiki æpnarÏn æmæ lan mætæu-inu niæmæha tinol pik ilah. ²⁴ Kæni iætæm Rom u in tepæt e soldia min tæni mæmæ okælæs kan æpæha e nimæ ræha soldia min. Kæni tæni mæmæ okalis mætæu-inu tolkeikei mæmæ Pol otæni kæm in mæmæ nætæmimi kotagæt pik lan lanæha onak.

²⁵ Mætæu nian kæmautiivi-ærain vivi Pol mæmæ okotalis, kæni tæni = pæn kæm nætæmi asoli min æha kæti ræha soldia min u kæutæhtul iuækir ohni mæmæ, “!Ei! Iæu iætæm Rom u. ?Tæhruahru mæmæ onækotalis iæu nian iæsuvæn æhanæhien e kot?”^t

²⁶ Nian iætæmi asoli ræha soldia min tæmætæu næghatien æha, tæmuvæn meruh iætæmi asoli u in tepæt e lah mæni = pæn kæm in mæmæ, “Ei! ?Nak u natol? !Suah u in iætæm Rom!”

²⁷ Kæni iætæmi asoli ræha soldia min æha tætapuæh o Pol mæmæ, “!Ei! Æni-vivi-to mæmæ ik iætæm Rom pæhrÏen uæ kæpæ.”

Kæni Pol tæni mæmæ, “Æuæh. Iatæni pæhrÏen.”

²⁸ Kæni iætæmi asoli ræha soldia min tæni mæmæ, “Iæmætæou mæni asoli o negæhan-pæniæn iæu mæmæ iækuva iæu iætæm Rom.”

Mætæu Pol tæni mæmæ, “Iæu iæsætæouiæn nati kæti. Ræhak tatæ in iætæm Rom. Kæni tol lanæha, iæu iætæm Rom.”

²⁹ Kæni æmeiko soldia min nætæm kæmautæhtul maru mæmæ okotalis Pol kæmotauit motan e næmtahlah mæhuvæn iæu. Kæni nian iætæmi asoli æha tæmæhrun mæmæ Pol in iætæm Rom, kæni tæmægÏn mætæu-inu tinælis rækis e sen, kæni inu tætæhti lou ræha Rom.^u

Pol tæmæhtul aupæn e kaunsil

³⁰ Kæni lauig lan, kæni iætæmi asoli ræha soldia min æha tolkeikei mæmæ otæhrun

æhruahru mæmæ tæhro nætæm Isrel kautol lanæha e Pol. Kæni mæni kitis rækis sen lan, kæni mauin e pris asoli min mine nætæmi asoli ræha kaunsil ræha nætæm Isrel mæmæ okotæharæg motæghati, kæni muvæn mælæs Pol muva tæhtul aupæn e lah.

23 Kæni Pol tæmæsal = pæn æhruahru æmæ o nætæmimi ræha kaunsil, kæni mæni mæmæ, “Piak min. E ræhak næmiægæhien aupæn mætæuarus = pa u ræueiu, iæsitæu = pæn aginiæn e nÏkik mæmæ iæmol nati tærah kæti e næhmti UhgÏn.” ² Kæni pris asoli agin Anænaiæs tæni = pæn kæm iætæmi kæti tætæhtul iuækir ohni mæmæ, “Em = pæn nohlin.”^v ³ Mætæu Pol tæmæni = pæn kæm in mæmæ, “!UhgÏn otol min lanko lam! Ik nækæhmen e nimæ iætæm kæmoh pik e al ruæn æmæ ihluæ, mætæu tamÏkmÏk æpæha imæ. ?Tæhro nætæharæg u ikÏnu mætakil iæu e Lou ræhatah, mætæu ik næmæni mæmæ kæti otem iæu? Ik ninatgæhli rækis Lou æha.”^w

⁴ Nætæm kæmautæharæg iuækir o Pol kotæni mæmæ, “?Tæhro nætæghati rah e pris asoli agin ræha UhgÏn?”

⁵ Kæni Pol tæni mæmæ, “Piak min. Iæu iæsæhrun aginiæn mæmæ in pris asoli agin ræha UhgÏn. Mætæu iæu iækæhrun mæmæ Nauæuæ Ræha UhgÏn tætæni lanu mæmæ, ‘Sæghati rahien e nætæm koteperæt lam.’”

⁶ Kæni tæmafu mæmæ nÏkali kaunsil næuuetin ilah Satusi min, kæni nÏkalin næuuetin ilah Faræsi min. Kæni in tæmagæt æfæmæh mæmæ, “Piak min. Iæu Faræsi kæti. Ræhak tatæ mine tipik min, ilah Faræsi min. Mætæu nætæmi min u kotolkeikei æmæ mæmæ okotiivi pætÏgæm iæu e kot mætæu-inu iæmælæhu = pæn ræhak nætæligien e næhatætæien u ræhatah

^t22:25 Uæk 16:37 ^u22:29 Uæk 16:38 ^v23:2 Jon 18:22-23 ^w23:3 Mat 23:27

məmə iətəmi təmimis otəpanəmiəgəh min.^x

⁷Nian təməni rəkis əmə nəghatiən əha, kəni Farəsi mine Satusi min kəmotagət asoli e lah min əpəha imə e kaunsil, kəni minautəhapu ilah min, minautol nəniən keiu.⁸Mətəu inko Satusi min kəutəni məmə nian iətəmimi timis, ko təsəmiəgəh minian. Kəni məutəni məmə nagelo min kohkə, kəni narmin tikə. Mətəu Farəsi min kəutəni məmə, nati milahal əha, ilahal nipəhriənian.^y

⁹Mətəu-inu o nati əha, ilah kəmotagət pik ohni. Kəni nəghatiən rəhalah təməri muvən ilis.

Kəni nəgətun min nəuvein rəha Lou u Farəsi min, kəmotəni əskasik məmə, “İtimah iəsoferuh-pəniən nəghatiən tərəh kəti mine e suah u. Nəmə təhro nipəhriənian məmə narmin kəti uə agelo kəti təməghati kəm in.”

¹⁰Kəni nəghatiən təməskasik pik iuəkir kəutoh ilah min. Kəni iətəmi asoli rəha soldia min əha, təgin məmə nətəməmi rəha kaunsil okotearis-earis Pol nəmə okotaskəlim. Kəni tahlı = pən rəhan soldia min məmə okəhuvən motələs rəkis Pol məhuvən min əpəha imalah ikin.

¹¹Kəni lapin əmeiko, İərməniğ təmuva o Pol məni = pən kəm in məmə, “Nati əha, nati əpnəpin əmə. Səginian. İk nəməni pətigəm rəkis iəu u ikinu Jerusiləm. Kəni onəkol min əpəha Rom.”^z

Nətəm Isrel nəuvein kəmotəni oneuən məmə okotohamu Pol

¹²Kəni lauig lan, nətəm Isrel nəuvein kəmotəharəg e nəghatiən kəti, kəni motəni oneuən məmə okotohamu Pol. Kəni motol nəniəskasikiən kəti məmə okəsotəuəniən mine motəmnim nəhu

motətəuərus kotohamu Pol. Kəni nəmə okotətgəhli nəniəskasikiən əha, pəh Uhgın otəh ilah kohmis.¹³İlah tapirəkis fote nətəm kəmotol oneuən nəghatiən əha. ¹⁴Kəni kəməhuvən o pris asoli min, mine nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel, motəni = pən kəm lah məmə, “İəmotol nəniəskasikiən kəti məmə iəsoəuəniən mətəuərus iəkotohamu Pol. ¹⁵Kəni itəmah mine nətəmi rəha kaunsil onəkotəkeiki motahli = pən nəghatiən kəm iətəmi asoli rəha soldia min rəha Rom motətapuəh ohni məmə, otəkeiki mələs Pol muva u ikinu, kəni moteiuə lan məmə onəkoteruh o natimnati min əha rəhan. Kəni itimah oikotəhluəig e suaru məutəhtahnin məmə okotələs motəhuva, kəni iəkotaskəlim motohamu.”^a

¹⁶Mətəu rəhn iəuəniən Pol kəti iərman, nətə nəuvinin, təmətəu nəghatiən əha, kəni muvən əpəha ima soldia min ikin məni pətigəm kəm Pol.

¹⁷Kəni Pol taun e iətəmi asoli kəti rəha soldia min tuva, kəni təni = pən kəm in məmə, “Pale, onəkit iətəm aluə u muvən teh iətəmi asoli rəha soldia min. In tatos nəghatiən kəti məmə otəni kəm in.”

¹⁸Kəni soldia əha tit mian o iətəmi asoli e lah. Kəni məni = pən kəm in məmə, “Suah u Pol iətəm tətətig e kaləpus, təmauin lak məmə oikəit iətəm aluə u muva kəm ik. In tatos nəghatiən kəti məmə otəni kəm ik.”

¹⁹Kəni iətəmi asoli rəha soldia min əha, tos nəhlmi suah u mian əpəha ikin kəti ilau pisin əmə, kəni mətapuəh ohni məmə, “?Nati nak əha nəmə nəkeh iəu ohni?”

²⁰Kəni suah u təni məmə, “Nətəmi asoli min əpəha Isrel kəmotəgəhan rəkis məmə oləuig kəhuva motətapuəh ohnik məmə onəkəit Pol mian əpəha e kaun-

^x23:6 Uək 26:5 ^y23:8 Mat 22:23 ^z23:11 Uək 27:24; 28:16,23
^a23:15 Uək 25:3

sil r halah. Okoteiu  lam m m  kaun-
sil tolkeikei  m  oteruh vivi min-to
n ghati n min r ha suah k ha. ²¹ M t u
pale, seg hani n e lah kotiuvi = p n ik.
M t u r halah n t mimi tapir kis fote
ok huva mot hluaig e suaru m ut h-
tahnin. Ilah k motol n ni skasikian k ti
m m  ok sotaueni n m sot mnimi n
n hu m t uarus okotohamu Pol. K ni
min ut htul maru  m   ha r ueiu m m 
okotol nati  ha, m ut htahnin  m 
r ham n ghati n.”

²² K ni i t mi asoli r ha soldia min
 ha t ni m m , “S ni minian k m suah
k ti m m  n m ni = pa n ghati n u k m
i u.” K ni mahli = p n tatuv n.

K mahlip n Pol k m Filiks u k pm n r ha Rom

²³ K ni i t mi asoli r ha soldia
min taun e r han i t mi asoli keiu
m ni = p n k m lau m m , “Okian
mu ni k m soldia min ilah r fin
fo-hanrit-s pinte m m  okot htul maru
o nuv ni n Sis ria. K ni tu-hanrit
okotaliu k  m , k ni s pinte okotasu 
e hos, k ni tu-hanrit n t m okot mki
nir u okotaliu k  m . Okohiet e
nain klok  ha r ueiu lapin. ²⁴ K ni
mot keikei k l s hos n uvein m m  Pol
otasu  e lah, k ni mot l s m huv n
k m k pm n  ha Filiks, k ni mauteruh
vivi m m  ok soli n nati k ti lan e
suaru.”

²⁵ K ni i t mi asoli r ha soldia min
t m tei nau u  k ti m f n k m lau
m m  okuos mian mu f n k m k pm n
asoli  ha Filiks. Nau u  u t t ni m m ,

²⁶ “Filiks. Ik i t m ilis pik
p hri n. I u Kloti s Lisi s
i t tei nau u  k m ik i t m
n tarm ni g e k pm n, k ni
i t ni t uvir k m ik.

²⁷ Suah u, n t m Isrel
kinotask lim r kis, k ni iu kir
kotohamu. M t u i m t u m m 
in i t m Rom, k ni i kuv n itimah
r hak soldia min mot l s r kis
o lah.^b ²⁸ I molkeikei m m 
i keruh-to m m  nati nak t mol
t s hruahruia n koteruh = p n lan,
k ni i m ni m m  r hak soldia
min okot l s m huv n e kaunsil
r halah.^c ²⁹ K ni i meruh m m 
in t soli n nati k ti t rah mine
m m  otimis ohni, u  tuv n e
kal pus ohni. N ghati n min  ha
k ut tu = p n lan, ilah natimnati
min  m  e r halah  m  Lou.

³⁰ M t u u risig, suah k ti t muva
m ni = pa k m i u m m  n t m Isrel
kautol oneu n n ghati n k ti m m 
okotohamu, k ni nikik t hti m m 
t uvir m m  i kahli = pin  k m ik.
In ni = p n r kis k m n t mi min
 ha k ut m ki lan m m  ok huvn 
mot ni = pin  k m ik nati t rah min
i t m k uteh = p n lan.

In ha naunun r hak
n ghati n.”

³¹ K ni soldia min k motol  m  m m 
inu mine i t mi asoli r halah t m ni.
K mot l s Pol mot s u-pah e taun  ha
Antipatris lapin. ³² K ni laui  lan, soldia
min i t m k motaiu e hos min, ilah  m 
kotos Pol mot s u-pah min. K ni sol-
dia n uvein min k moht lig = pa imalah
ikin. ³³ Soldia min u k motasu  e hos
k mot l s m huv n  p ha Sis ria, k ni
mot f n nau u  k m i t mi asoli  ha Fi-
liks, k ni mot l hu = p n Pol e n hlmin.
³⁴ Nian k pm n u t mafin nau u , k ni
m tapu h o Pol m m , “?Ik i t m i ?”

K ni Pol t m ni m m , “I u i t m e
profens r ha Silisi .”

³⁵ K ni k pm n t m ni m m , “Nian
n t mimi ok huva mot ni p tig m

^b23:27 U k 21:30-33; 22:25-27 ^c23:28 U k 22:30

natimnati kauteruh = pæn æhanæh lam, iæu oiækæni kot otæharæg o nætæligiæn u ræham, kæni iæu iækakil.” Kæni mæni = pæn kæm ræhan min soldia min mæmæ okotæfæn Pol e nimæ ræha kæpmæn ræha Rom iætæm Kig Herot Asoli tæmuvlækin aupæn, mæutaskælim æha ikin.

Pol tæmæhtul aupæn e Filiks e kot

24 Nian faif tinuvæn rækis, kæni pris asoli agin nærgin u Anænaiæs, tæmuvæn Sisæriæ ilah nætæmi asoli min næuvein ræha Isrel mine iætæm tæhrun vivi lou kæti, nærgin u Tetalæs.⁵ Nian kæmohiet = pa, kæni mæhuvæn motæhtul e næhmti Filiks mæmæ okotæni næghatiæn min iætæm nikilah tæhti mæmæ Pol tæmol tæsæhruahruian. ²Kæni kæmotauin e Pol mæmæ otuva imæ e næghatiæn, kæni Tetalæs tætæni = pæn næghatiæn min ræhalah kæm Filiks mæmæ, “Iætæmi asoli. Iautisiai pik ik mætæu-inu ik ilis pæhriæn. Kæni nolian ræham e næmkian itimah in tæhruahru vivi. Imatimah ikin tæmælinu nuvæh rækis mætæuarus = pa u ræueiu matuvæn æhanæh. E narmænigiæn ræham u ikinu næmol vivi natimnati tepæt mæmæ otol næmiægæhian mine natigiæn ræhatimah tæuvir. ³Kæni nian ræfin kitah kæutætæu tæuvir e natimnati min æha, kæni iækotæni-vivi pik ik ohni. ⁴Iæsolkeikeian mæmæ iækaskælim pik ik, mætæu iækætapuæh ohnik mæmæ onækasiru e timah mætælig vivi-to e næghatiæn ækuækir u ræhatimah.

⁵“Itimah inotafu rækis mæmæ suah kæha in iætæmi tærah kæti. In næukæti nærahian tepæt e ikin min e nitæni min. In tatæhlili itimah nætæm Isrel mæmæ iækotærekin kæpmæn, kæni iætæmi asoli ræha nætæm kæutuærisig e suah æpælæ iætæm Nasærit.^d ⁶Kæni in mætalkut mæmæ otol Nimæ Ræha Uhgin tamikmik e næhmti Uhgin, kæni iækotaskælim.**e

⁸Kæni næmæ nækætapuæh ohni, nækæhrun nætæuiæn næghatiæn min u tiet e nohlin iætæm iætæni = pinæ kæm ik.”

⁹Kæni nætæm Isrel kæmotegæhan e næghatiæn ræha louiæ æha mæutæni mæmæ, “Næghatiæn min ræfin æha, in nipæhriænian.”

Pol tæmuhalpin næghatiæn

¹⁰Kæni Filiks torin = pæn ræhn-kapæ kæm Pol mæmæ otæghati. Kæni Pol tæghati mæmæ, “Iætæmi asoli Filiks. Iæu iækæhrun vivi mæmæ ik næmætakil e kot nætæmimi u ikinu imatimah ikin o nu tepæt rækis. Kæni tol lanu nikik tagiæn mæmæ iækæni pætigæm nipilgan næghatiæn ræhak kæm ik. ¹¹Iæu iæmuvæn Jerusilæm mæmæ iækuvæn mæfaki. Kæni ræueiu æha nian tuelæf æmæ tinuva minuvæn rækis. Kæni ik nækæhrun nætapuæhian o nati u mæmæ in nipæhriænian uæ neiuiæn. ¹²Nætæmi min u kæutætu = pa næghatiæn u lak, kæsoteruhian mine mæmæ iækuærgæhu itimlau suah kæti æpæha e Nimæ Ræha Uhgin. Kæni mæsoteruhian mæmæ iatol nætæmimi kæutorgæhu æpæha e nimæ ræha nuhapuminian ræha nætæm Isrel, uæ ikin min æpæha i taun. !Kæpæ! ¹³Kæni ko

§24:1 Iætæm tæhrun vivi lou u in suah kæti iætæm tætgæhati e kot.

**24:6 E kopi æuas min næuvein ræha Niutestimin iætæm kæmætei e næghatiæn Kris aupæn, næghatiæn pisin kæti min æha ikin iætæm tatilpin næghatiæn u mætæni mæmæ, “⁶ Kæni iæmotæni mæmæ iækotohtæu = pæn næghatiæn kæti lan e kot e nolian ræha Lou ræhatimah. ⁷ Mætæu Lisæs iætæm tætarmænig e soldia min, tinætæu næniæn ræhatimah, kæni ilah ræhan min nætæmimi kinautiuvæ rækis æsanæn suah u o timah. ⁸ Kæni mælæhu næniæn kæti mæmæ nætæmimi iætæm kauteruh = pæn nærahian kæti e suah u, otækeikei muva mæni = pinæ kæm ik.”

^d24:5 Uæk 17:6 ^e24:6 Uæk 21:28-30

təsəgətun əhruahruən kəm ik məmə nəghatiən iətəm kəutəni lak u rəueiu in nīpəhriənīən, mətəu-inu in neiuəiən.

¹⁴“Mətəu iəkəhrun nəni-pinəiən kəm ik məmə nīpəhriənīən məmə iatitəu = pən Suaru Rəha Iesu iətəm nətəm Isrel kotəni məmə in nəfakiən eiūə. Mətəu iəu iətəfaki kəm Uhgīn rəha tīpitīmāh mīn, kəni iəu iətəni nīpəhriənīən e nəghatiən mīn iətəm kəmətəi e Lou rəha Mosis mīne nəghatiən rəha iəni mīn rəha Uhgīn aupən. ¹⁵Iəu iatələhu = pən əmə rəhak nətəligiən kəm Uhgīn məmə in otol kəm nətəmi kəmoħmīs məmə okotəmiəgəh mīn, nətəmi mīn u kotəhruahru mīne nətəm kəsotəhruahruən. Inu nətəligiən kətīəh əmə nīkilah tətəhti.^f ¹⁶Mətəu-inu tol lanəha, kəni iətalkut pik məmə iəkol nati iəu iəkəhrun məmə təhruahru e nəħmti Uhgīn mīne nətəmimi.

¹⁷“Uərisig e nu nəuvein nian iəmiet u ikinu Jerusiləm, kəni iəmitəlig = pa mīn məmə iəkos məni muvən kəm nanrah mīn imak ikin, kəni mol sakrifais mīn əpəha e Nīmə Rəha Uhgīn. ¹⁸Kəni nian iəmatol əhanəh nati əha, kəni inəhruahru rəkis e nəħmti Uhgīn, kəmoteruh iəu əpəha e Nīmə Rəha Uhgīn. Kəni səniəmə itimah nətəmimi tepət, kəni məsotorgəhu minīən.^g ¹⁹Mətəu nətəm Isrel nəuvein kəmotəsipən Esia, kəmautəhtul əha ikin e nian əha. Kəni nəmə kəutos nəghatiən kəti tərəh lak, təuvir əmə məmə ilah okəhuva motəhtul e nəħmtəm motəni pətīgəm. ²⁰Mətəu nəmə kəpə, təuvir məmə nətəm Isrel mīn u kəutəhtul u ikinu, okotəni = pinə əhruahru kəm ik nəghatiən rəha kaunsil rəhalah nian iəməhtul e nəħmtilah. Pəh kotəni məmə nati nak iəmol təsəhmenīən. ²¹Kəmotəməki lak o nəghatiən kətīəh əmə məmə nian iəməhtul aupən e

lah, məgət əfəməh e lah məmə, ‘Itamah nəutakil iəu u rəueiu mətəu-inu iəu iətəni nīpəhriənīən məmə nətəm kəmoħmīs okotəmiəgəh mīn.’^h

²²Suah əha Filiks in təhrun vivi Suaru Rəha Iesu. Kəni təmāsisiḡ e nəghatiən əha məmə, “Nian Lisis u iətəm tətarmənig e soldia mīn otiet = pa ikinu, kəni iəmanəfinə nəghatiən e nəharəgiən u rəueiu.”ⁱ ²³Kəni Filiks təməni = pən kəm iətəmi asoli e soldia mīn məmə otaskəlim Pol, mətəu oteḡəhan lan məmə in otol natimnati nəuvein. Kəni meḡəhan e rəhan mīn məmə kotəhrun nosiən natimnati iətəm in tolkeikei məhuva kəm in.

**Pol təməḡhati kəm
Filiks mīne rəhan pətan**

²⁴Kəni uərisig e nian nəuvein, Filiks təmit rəhan pətan Trusilə muva u in pətan Isrel kəti. Kəni Filiks təni = pən kəm lah məmə okotit Pol məhuva-to təhtul aupən lan. Kəni nian Pol təmuva, kəni mətəḡhati kəm lau mətəni = pən noliən mīn rəha nəhatətəiən e Kristo Iesu. ²⁵Kəni Pol təməni pətīgəm rəhan nīpəḡnəmtin mīn kəm lau məmə otiuvi rəhalau nətəligiən. Kəni nian in təməḡhati e noliən rəha nəmiəḡəhiən iətəm təhruahru, mīne noliən iətəm suah kəti tətarmənig e rəhan nətəligiən mīne noliən mīn, mīne nian Uhgīn otakil nətəmimi lan, kəni Filiks təməḡgin pik kəni məni məmə, “Tinəħmen. Iet-tə. Nəmə iəkos nian kəti mīn, kəni iəmanauin mīn lam.” ²⁶Kəni nian tepət tətəni = pən məmə Pol otuva mətəuḡhati, mətəu-inu in tolkeikei məmə otətəu Pol, mətəu nati kəti mīn, nīkin təhti məmə təhro Pol otəfən məni kəti kəm in pəh in tahlī pətīgəm.

^f24:15 Jon 5:28-29 ^g24:18 Uək 21:17-28 ^h24:21 Uək 23:6
ⁱ24:22 Uək 23:26

²⁷ Kəni nian tinos nu keiu, Filiks təmeiuaiu e kəpmən, kəni suah kəti nərgin u Posiəs Festəs təmos nimein. Mətəu Filiks təməpəh Pol tətətig əmə e kaləpus məmə otol niki nətəm Isrel tagiən.

Pol təmətapuəh məmə oteruh Sisə

25 Nian Festəs təmol kəpmən minos əmə nian kisil, kəni miet Sisəriə muvən əpəha Jerusiləm. ² İkin əha, pris asoli min mine nətəmi asoli min rəha Isrel kəmotəni = pən kəm Festəs nakiliən rəhalah e natimnati nəuvein iətəm nikilah təhti məmə Pol təmol təşəruahruian.^j ³ Kəmotətapuəh o Festəs mə otəkeikei masiru e lah mol nəuialah, kəni motolkeikei məmə otahli = pən Pol titəlig = pən əpəha Jerusiləm, mətəu-inu ilah kəmotol oneuən nətəligiən məmə okotohamu Pol e suaru.^k ⁴ Mətəu Festəs təni məmə, “Pol otətətig əmə e kaləpus əpəha Sisəriə. Kəni otəsuvəhiən, iəkətəlig = pən əha ikin. ⁵ Kəni rəhatəmah nəuvein nətəmi asoli okotəkeikei motətəu = pa iəu iəkəhuvən Sisəriə, kəni nəmə Pol təmol nati kəti təsəhmenian, kəni okotətu = pa kəm iəu.”

⁶ Kəni Festəs təmatig mos nian eit uə ten ilah min ilah, kəni mitəlig muvən əpəha Sisəriə. Kəni kəməni lauig lan, kəni təmuvən məharəg e jeə iətəm iətəmi tətakil nəghatiən tətəharəg ikin. Kəni mahli = pən nəghatiən məmə okotit Pol məhuva, təhtul e kot. ⁷ Nian Pol təmuva imə, nətəm Isrel min u kəmot-sipən Jerusiləm kəmotəhtul mohtəlau lan məutəni pətigəm nəghatiən əskasik nəuvein e Pol, mətəu suaru tikə təməgə-tun rəhalah nəghatiən məmə kəutəni niphəriənian.^l

⁸ Kəni Pol təmuhalpən nəghatiən rəhalah məmə, “İəsoliən nati kəti tərəh e Lou rəha nətəm Isrel, mine Nime Rəha Uhgın, mine Sisə u tətərməniğ e ikin min rəfin.”

⁹ Mətəu Festəs tolkeikei məmə otol niki nətəm Isrel tagiən, kəni mətapuəh o Pol məmə, “?Nikim tagiən məmə onəkuvən Jerusiləm? ?Pəh iəkuvnə ikin makil rəham nəghatiən e nəniən min u?”

¹⁰ Kəni Pol təni məmə, “Təu iətəhtul e kot kəti rəha Rom, iətəm rəhan iətəmi asoli in Sisə. Kəni təhruahru məmə rəhak nəghatiən kakil ikin. Kəni ik nəkəhrun rəkis məmə iəsoliən nati kəti tərəh e nətəm Isrel. ¹¹ Nəmə iəmatgəhli lou uə iəmol nati kəti tərəh məmə iəkimis ohni, kəni ko iəsətapuəhiən ohnik məmə, nəkələs rəkis iəu e nati əha. Mətəu nəmə nəniən min əha kəutəni lak kəsotəhruahruian, kəni suah kəti ko təsəfəniən iəu e nəhlmiləh. Mətəu iəkolkeikei əmə məmə Sisə in otakil nəniən min u iətəm kəutəni lak.”

¹² Kəni Festəs təməghati e nəniən əha nəuvin ilah rəhan min nətəmimi iətəm kəutakil nəghatiən. Kəni uərisig təni = pən kəm Pol məmə, “İk nəməni məmə nəkolkeikei məmə onəkuvən meruh Sisə o nəghatiən u rəham. Kəni təuvir əmə. İk onəkuvən meruh Sisə.”

Pol təməhtul aupən e Kig Herot Akripə Tu

¹³ Nian nəuvein min təmuva muvən, kəni Kig Herot Akripə Tu^{††} mine nəuvinin nərgin u Pernis, ilau kəmuəsəu-pah Sisəriə məmə okueruh Festəs muəni təuvir kəm in. ¹⁴ Kəni nian kəmuatig ikin əha nian nəuvein, kəni Festəs təni = pən kəm kig natimnati nəuvein iətəm kətəni e Pol. In təməni məmə, “Suah kəti u ikinu e kaləpus, iətəm Filiks təmləfən.^m

††25:13 Afin-to futnot e Uək 12:1

^j25:2 Uək 24:1 ^k25:3 Uək 23:15 ^l25:7 Uək 24:5-6 ^m25:14 Uək 24:27

¹⁵Nian iəmuvən Jerusiləm, kəni pris asoli min mine nətəmi asoli rəha Isrel kəmotəni pətīgəm nīpəgnəmtin nəuvein lan məmə tatol kəsotəhruahruian motətapuəh məmə iəkəni pətīgəm məmə in təmol tərāh kəni otos nalpinian ohni.

¹⁶“Mətəu iəməni = pən kəm lah məmə, ‘Itimah nətəm Rom səniamə nolian u rəhatimah məmə okotegəhan əmə e iətəmiimi tuvən e nəhlmī nətəmiimi iətəm kətəni məmə təmol nati kəti təsəhruahruian. Mətəu təkəikei məhtul aupən e lah muhalpin rəhalah nəghatian iətəm kətətu = pən lan.’

¹⁷Kəni nian nətəm Isrel min əha kəməhuva, iəmsiuvī = pən minian, mətəu kəməni lauig əmə, kəni iəkəhuvən motəharəg e nimə kot kəni motauin min e Pol məmə otuva məhtul aupən. ¹⁸Nian rəhan min tīkimir min kəmotəhtul motəghati, mətəu kəsotəniən məmə təmol nati nak tərāh iətəm nīkik tətətəhti məmə okotəni. ¹⁹Ilah kəmotəni pətīgəm əmə norgəhuiən kəti rəhalah e nəfakian rəhalah, kəni mətəni nənian e iətəmi təmiimis kəti, nərgin u Iesu, iətəm Pol tətəni məmə suah kəha təməmiəgəh.

²⁰E natimnati min əha, iəu iəsəhrun vivian suaru o nəhrunian lan nəuветin, kəni mol iəkətapuəh o Pol məmə, ‘?Təhro, nīkim tagian məmə nəkuvən Jerusiləm? ?Pəh iəkuvnə ikin makil nənian min iətəm kətəni lam?’ ²¹Mətəu Pol təməsegəhanian lan, kəni mətəpuəh məmə iəkahlī = pən Rom kəm Sisə, pəh in otakil nənian min əha iətəm kətəni lan. Kəni iəməni = pən məmə rəhak nətəmiimi okotaskəlim vivi mətəuarus iəkəh suaru kəti, kəni mənahlī = pən tuvən meruh Sisə.”

²²Kəni Kig Akripə təməni kəm Festəs məmə, “Iəu min iəkolkeikei məmə iəkətəu nəghatian rəha suah kəha.” Kəni Festəs təni məmə, “Təuvir əmə. Olauig nəkətəu rəhan nəghatian.”

²³Kəməni lauig lan, kəni Kig Akripə mine Pernis kəmiəuva e nimə kot, kəni nətəmi asoli min rəha soldia min, mine nətəmi asoli agin min e taun əha Sisəria kəməhuva, kəni kəmotol nolian asoli min rəha nisiaian. Kəni Festəs tahlī = pən rəhan min soldia min məmə okəhuvən motələs Pol məhuva. ²⁴Kəni Festəs təni məmə, “Kig Akripə mine itəmah rəfin u nəutəharəg u ikinu rəueiu. Suah u iətəm tətəhtul aupən e təmah, nətəm Isrel u ikinu mine Jerusiləm kəutəghati kəm iəu ohni nian rəfin. Nian rəfin kəutəgət əskasik lak məmə təsəuvirian məmə iəkəgəhan e suah kəha tətətig, mətəu təkəikei mimis. ²⁵Mətəu iəsəruhian nati kəti lan mine, mə iəkol nalpinian kəm in e nimisian. Mətəu nian in təmətapuəh məmə otuvən meruh Sisə əpəha Rom, kəni nīkik təhti məmə iəkəgəhan lan. ²⁶Mətəu iəsosian nəghatian əhruahru kəti mine e nati u məmə iəkətei nauəuə lan mahli = pən kəm Sisə. Kəni ko, iəkos muva məmə otəhtul aupən e nəhmtəm, Kig Akripə, mine itəmah rəfin. Iəkolkeikei məmə ik, Kig Akripə, u ik iətəm Isrel, onəkəh min-to kəni məhrun natimnati min əha, kəni nian kilau okuətapuəh ohni mueruh muəhrun natimnati min əha, kəni pəh iəkətei nauəuə lan kəti mahli = pən kəm Sisə. ²⁷Iəkəhrun məmə təsəhruahruian məmə iəkahlī = pən iətəm tatol kaləpus kəti kəm Sisə, kəni məsəni = pən əhruahruian kəm in məmə nati nak təmol tərāh.”

Pol təməghati e nəhmti Kig Akripə

26 Kəni Kig Akripə təni = pən kəm Pol məmə, “Ik nəkəhrun nənian nəuветin nəghatian əha iətəm kətəni lam.” Kəni Pol təməfəri nəhlmīn e nolian rəha iətəm tətəghati, kəni muhalpin rəhalah nəghatian mənī məmə, ²“Kig Akripə. Nīkik tagian pīk agin rəueiu məmə iəkəhtul e nəhmtəm, kəni mənī pətīgəm rəfin nənian min u nətəm Isrel

kæutætu = pa lak. ³Nïkik tagiæn mætæu-inu ik nækæhrun vivi noliæn min e kastim ræha nætæm Isrel e natimnati min iætæm ilah kæutæghati pik ohni. Kæni onækætellig mætig-to e ræhak næghatiæn.

⁴“Nætæm Isrel ræfin kotæhrun natimnati ræfin e ræhak næmiægæhiæn mæmæ tæhro lanu e ræhak natigiæn, nian iæmatækæku e nætuæuinian imak ikin e ræhak niftæni, mætæuarus = pa uærisig iækuvæn Jerusilæm. ⁵Nætæmi min æha kotæhrun iæu nuvæh rækis, kæni næmæ nikilah tagiæn, kotæhrun næniæn mæmæ iæu Faræsi kæti nian iæmatækæku rækis mætæuarus = pa u ræueiu. Kæni nætæmi min æha Faræsi min, ilah kæutohtæu = pæn vivi agin Lou ræha næfakiæn ræha nætæm Isrel, mapirækis nætæmimi min ræfin.¹¹ ⁶Kæni ræueiu u, iætæhtul ikinu mæmæ ik onækakil ræhak næghatiæn min mætæu-inu iæu iætælæhu = pæn ræhak nætæligiæn e næniæskasikiæn iætæm Uhgîn tæmol aupæn ilah tîpîtimah min.¹² ⁷Næniæskasikiæn u kætiæh æmæ u ræhatimah tuelæf næuanilæuis min kæmæutæfaki kæm Uhgîn lapin mine e nærauia mæmæ okotos. Kig Akripæ, nætæm Isrel min u kæutæni = pinæ næghatiæn min æha lak nati ænnapin iæu min, iætælæhu = pæn nætæligiæn ræhak e næniæskasikiæn u.¹³ ⁸?Tæhro tiækis pik o tæmah o næniæn nîpæhriæniæn mæmæ Uhgîn tæhrun noliæn iætæm tæmimis tæmiægæh min?

⁹“Aupæn, iæu aru nïkik tæmæhti mæmæ iækækeikei mol natimnati tepæt pæh mæækin nærgi suah kæha Iesu, iætæm Nasærit.¹⁴ ¹⁰Nati æha inæha iæmatol æpæha Jerusilæm. Pris asoli min kæmotegæhan lak kæni motæfa nepætiæn. Kæni iæmæmki = pæn nætæmimi tepæt ræha

Iesu e kalæpus. Kæni nian kæmakil ilah e kot, iæu min iæmæfæn ræhak nætæligiæn mæmæ okohamu ilah. ¹¹Nian tepæt iætæuvæn e nimæ min ræha nuhapuminian ræha nætæm Isrel matol nalpinian kæm lah matol mæmæ ilah okotæni rah Iesu. Nïkik tæmætæhmæ pik mætæmæki e lah, kæni mætægæu rækis ilah nian ræfin. Kæni kotagim mæhuvæn e taun isæu min ikin pisin pisin min, mætæu iæmætægæu rækis ilah.”

**Pol tæmæni pætigæm
ræhan nuvaiæn o Iesu**

(Uæk 9:1-19; 22:6-16)

¹²Kæni Pol tæmætækeikei mætæni mæmæ, “Nian kæti iæmatuvæn æpæha Tæmaskis mæmæ iækol nati æha. Pris asoli min kæmotegæhan lak, kæni motæni æskasik kæm iæu mæmæ iækækeikei mol, kæni motahli = pæn iæu e nærgilah. ¹³Kig Akripæ, e nælugi nian, iæmatuvæn e suaru, kæni mafu næhagæhagiæn kæti tæmsipæn e neai muva masiægæpin iæu mine nætæm kautæhuærisig lak. Næhagæhagiæn æha, tatuæu tapirækis mitigar. ¹⁴Kæni itimah ræfin iæmotæmei pætigæm e niftæni, kæni iæu iæmætæu næuia iætæmi tæmsipæri e neai mætæghati kæm iæu e næghatiæn Isrel mæmæ, ‘!Sol! !Sol! ?Tæhro natol tærah pik kæm iæu lanu? Noliæn æha in tætæækin aru æmæ ik. Ik nækæhmen e kau iætæm kæmæu e nigî kæmsiplan tasilæ, nian tætatæu e næhlkin, kæni nigî tæmæha mætæu, kæni matol namæhiæn asoli aru æmæ kæm in.’

¹⁵“Kæni iækætapuæh ohni mæmæ, ‘?Mætæu Iærmænig, ik pæh u?’

“Kæni Iærmænig tæni = pa kæm iæu mæmæ, ‘Iæu Iesu iætæm natol tærah lan. ¹⁶Mætæu æhtul. Iæmitæpin rækis ik mæmæ ik ræhak iætæmimi mine ræhak ioluæk.

¹²26:6 Pol nïkin tæhti mæmæ nîpæti næniæskasikiæn mæmæ Uhgîn otol nætæmimi kotæmiægæh min e nimisiæn. Afin e Uæk Mïn 26:8; 23:6; 24:15.

¹¹26:5 Fil 3:5-6 ¹²26:7 Uæk 23:6; 28:20 ¹³26:9 Uæk 8:3

Kāni onākēni pētīgām kām nētēmimi rēfin natimnati iētām nāmeruh u rāueiu, mīne natimnati iētām iāmanol, ik nākeruh. ¹⁷Nētām Isrel mīne Nanihluā mīn okotol nārahian kām ik, mētāu iāu oiākos rākis ik e nāhlmilāh mīn. Iākāhli = pān ik māmā onākuvān māni pētīgām iāu kām lah māmā, ¹⁸onākerāh e nāhmtilāh māmā okotāuhlin ilāh mohiet e napināpuiān māhuva e nāhagāhagiān. Kāni mohiet e nāsānāniān rāha Setān māhuva o Uhgīn. Kāni Uhgīn otāfāl rāhalāh nolīān tārāh mīn, mētāu-inu kāmōtāni nīpāhriāniān e nāghatiān iētām iātāni. Kāni ilāh okāhuva imalāh ikin ilāh nētāmi u Uhgīn tīnītāpīn rākis ilāh.”^q

Pol tēmāni rāhan uāk

¹⁹Kāni Pol tēmākeikei mētāni māmā, “Kīg, iāu iātol natimnati iētām Uhgīn tēmāni kām iāu nīān in tēmāni kām iāu lanāha. ²⁰Iāu iātāni pētīgām rāhan nāghatiān iāmētūuīn āpāha Tēmāskis, kāni uārisig u iākuvān mētāni pētīgām āpāha Jerusilām, mīne ikin mīn e nītāni Jutiā, mīne ima nētām ikin mīn rēfin u Nanihluā mīn. Kāni mētāni pētīgām kām lah māmā okotākeikei mōtāuhlin ilāh e rāhalāh nolīān tārāh mīn mōtāhatātā e Uhgīn, kāni mōtol natimnati iētām tētāgātun māmā kāmōtāuhlin pāhriān ilāh. ²¹Mētāu nāti u inu āmā, kāni nētām Isrel kotālās iāu āpāha e Nīmā Rāha Uhgīn mōtolkeikei māmā okotōhamu iāu.

²²“Mētāu Uhgīn tētāsīru lak nīān rēfin mōl iātāhtul ikinu rāueiu mētāni kām nētāmi āpnāpīn mīn, mīne nētāmi kautos nārmānigīān, mētāni āmā natimnati iētām Mōsis mīne iāni mīn rāha Uhgīn kāmōtāni māmā otāpanol lanāha. ²³Kāmōtāni māmā Kristo āha iētām Uhgīn tēmāni māmā otāhli = pā,

in otātāu nāhmāiān e nīpētīn kāni mānīmīs. Kāni mētāu-inu in iētēmimi tēmāupān māmīāgāh mīn e nīmīsīān, kāni otāgātun nāhagāhagiān rāha Uhgīn kām nētām Isrel mīne Nanihluā mīn, māmā nāhagāhagiān u in suāru iētām Uhgīn otōsmīāgāh ilāh lan.”^r

Pol tēmākut māmā Kīg Akripā otāni nīpāhriāniān e Iesu

²⁴Nīān Pol tēmātāghati āhānāh, Festās tēmāgāt āfāmāh lan māmā, “!Pol ik nīnētālmāli! Rāham nāhriāniān tīnāfāmāh pik āgin, kāni rāueiu āha rāhm-kāpō nētālāli!”

²⁵Mētāu Pol tāni = pān kām in māmā, “Iētāmi āsoli rāhak Festās, iāu iāsālmāliān. Nāghatiān mīn u iātāni, kotāhruāhru āmā, kāni ilāh nīpāhriāniān. ²⁶Iāu iākāhriān nāghati āhruāhriān kām kīg, kāni ko iāsāulisīān mētāu-inu iākāhriān māmā in tāhriān rākis natimnati mīn u. Iākāhriān māmā in tāmōs rēfin nāghatiān mīn āha, kāni sāniāmā in nāti kāti iētām kāmōl onēuān = pān āha nētēmimi kohkā ikin. ²⁷?Kīg Akripā, tāhro? ?Nākotāni nīpāhriāniān e nāghatiān iētām iāni mīn rāha Uhgīn kāmōtātei? Iākāhriān āmā ik nētāni nīpāhriāniān e lah.”

²⁸Mētāu kīg tāni = pān kām Pol māmā, “?Pol. Nīkim tāhti māmā e nīān ākuākīr āmā uāha rāueiu, nākāhriān nīuvi = pāiān iāu māmā iāu iākūva Kristīn kāti?”

²⁹Mētāu Pol tāni māmā, “Nāti āpnāpīn āmā māmā in nīān ākuākīr uā nīān āfāmāh, iētāfāki = pān kām Uhgīn māmā sāniāmā ik pīsīn āmā, mētāu nētēmimi rēfin nētām kāmōtātāu rāhak nāghatiān rāueiu, Uhgīn otōsmīāgāh ilāh, kāni mōl māmā okotāhmen lak — mētāu sen āmā u iētām kāmālis iāu lan, iāsōlkeikeiān māmā okālis itāmāh lan.”

^q26:18 Aes 42:16; Efās 2:2; Kol 1:13 ^r26:23 Luk 24:44-47; 1Kor 15:20

³⁰ Kəni Kig tēməhtul ilah kəpmən u Fəstəs, mine Pernis, mine nətəmimi rəfin u kəutəharəg, ³¹ kəni mohiet, mautəni = pən kəm lah mīn məmə, “Suah əha təsoliən nati kəti tərəh məmə in otimis ohni uə tūvən e kaləpus ohni.”

³² Kəni Kig Akripə təni = pən kəm Fəstəs məmə, “Nəkəhrun nahli pətigəmiən suah kəha, mətəu in əmə u, in tinətapuəh rəkis məmə Sisə otakil nəghatiən rəhan.”

Soldiə mīn kəmotit Pol məhuvən Rəm

27 Nian kəmotegəhan məmə oiəkəhuvən Itali, kəmotələhu = pən Pol mine nətəm kautol kaləpus nəuvein mīn e nəhlmi iətəmi asoli kəti rəha soldiə mīn, nərgin u Julias. In tətarmənig e soldiə uan-hanrit. In e soldiə u kətəni məmə “Soldiə Rəha Sisə.” ² Kəni negəu kəti təmiet əpəha Atramitiam mətuvə, kəni matig minatitəlig = pən mīn əpəha Esia, kəni iəkəhuvən lan. Kəni iətəm kəti təmiuvig = pa itimah mīn, nərgin u Aristakəs, in iətəm Təsalonaikə əpəha e nitəni u Masetoniə. Kəni negəu təmietigəm.⁵

³ Kəni lauig lan iəkohiet = pa Saedon. Kəni Julias təmatol təuvir kəm Pol, kəni megəhan məmə otuvari muvən meruh rəhan nəuvein nətəmimi iətəm in təhrun ilah. Kəni ilah kəmauteruh vivi Pol.

⁴ Kəni iəmhiet mīn ikin əha, kəni məutaiu məutou pikin nimətagi, kəni motohtəlau e nikali nitəni əha Saiprəs ikin nimətagi təsəskasik pikian ikin. ⁵ Kəni iəmotaiu ihluə e Silisia mine Pamfilia, kəni mohiet = pa e taun Maerə əpəha e nitəni u Lisia. ⁶ Ikin əha, iətəmi asoli rəha soldiə mīn təmuvən meruh negəu kəti rəha taun Aleksantriə əpəha nitəni u Ijip, kəni negəu tatuvən Itali. Kəni təmki = pən itimah lan.

⁷ Kəni iəmhiet mīn, mətəu e nian tepət negəu əha tətaiu mətig əmə. Iəmotalkut nəuveitin məmə iəkotətəuarus taun Nitas, kəni iəməhuva iuəkir, mətəu tiəkis, mətəu-inu iautələs pikin nimətagi, kəni ko iəsotaiuiən məhuvən mīn. Kəni iəkotaiu e nikalin pesi ikin e nitəni u Krit. Iəmotitəlau e nipəgnəmtin nitəni əha kəti nərgin u Salmone. Kəni motohtəlau e nəuveiti niftəni əha, ⁸ iəmotaiu ipari ipari əmə, mətəu tiəkis əhanəh. Kəni iəkəhuva mohiet = pa e ikin kəti kətəni məmə, Pasis Təuvir, iuəkir o taun əha Lasea.

⁹ Mətəu-inu iəmotalkut-ərekin əmə nian tepət təmuva muvən, kəni nian təuvir o nuvəniən e negəu tinol naunun, kəni otəsuvəhiən əha rəueiu, nian rəha nimətagi kəni nitəhi tərəh. Nian asoli rəha nətəm Isrel u kətəni məmə, Nian Rəha Nafəliən Təfəgə, tinuva rəkis minuvən e məuig Oktopa. Kəni Pol təməghati məmə okotətəu vivi ilah, mətəni məmə, ¹⁰ “Piak mīn. Iateruh məmə okotatig e nərahien tepət e naliuəkiən u rəhatah. Nitəhi otərekin kako mīn u, mine negəu u, kəni nəmə təhro kitah mīn okohmis.”

¹¹ Mətəu iətəmi asoli rəha soldiə mīn tatətəlig pik e iətəmi tatələs negəu mine iətəmi u rəhan u negəu. Kəni məsətəlig pikian e nəghatiən rəha Pol. ¹² Kəni pasis əha təsəuvir pikian məmə negəu otəhtul ikin e nian rəha nətəpuian mətəu nian əha, in nian nitəhi tatəsəuəsəu pik lan. Kəni ilah tepət kotəni məmə təuvir məmə okohiet. Nikilah təməhti məmə okəhuvən əpəha e pasis əha Finiks motəhluəig ikin. Pasis əha in pasis kəti əpəha Krit iətəm təmol nohlin keiu, kəti tatəuag = pən e nəven pahav ikin, kəni kəti tatəuag = pən nəven pesi ikin. Kəni negəu təhrun nəməhliən ikin e nian rəha nəsəsəuiən.

Nimətagi asoli təmoh ilah

¹³ Kəni nimətagi təuvir kəti tinatsipesi matelel nati, kəni nətəmimi e negəu, nik-ilah təhti məmə nimətagi əha inəha kotolkeikei məmə okotaiu lan. Kəni motəni məmə pəh okohiet. Kəni motiuvi-pəri agke, motiuvi nivən, kəni mohiet. İ-motaiu ipari ipari əmə e nitəni əha Krit. ¹⁴ Mətəu təsuvəhiən nimətagi asoli kəti tinuva min, nərgin u, Luətuəm-lai,[¶] tatsipən e nitəni əha, ¹⁵ minatələs itimah, minatoh negəu. Kəni negəu tinəruru naiuiən mələs pikin nimətagi. Kəni iəkotəpəh naiuiən məutətəlig əmə e nimətagi tatələs itimah.

¹⁶ İəməhuva = pa nitəni Kauta ikin e nikalin pesi ikin. İmətəhluaig nəu-ve-tin əha ikin əha, kəni motalkut məmə iəkotiuvi-pəri bot əkəku rəha negəu u koteikəpan. Kəni nətəmi kautol uək e negəu, kəmotəkeikei motəkeikei, kəni motləfəri bot e nəhue negəu. ¹⁷ Kəni motəmki = pən təulə nəuvein ləhtəni e negəu ikin, kəni kiuvi-ərain tiəkis məmə otaskəlim negəu mol təskasik. İlah kəmotəgin mətəu-inu ihluə e Lipiə, səniəmə lokamnim pik, kəni nikilah təhti məmə negəu otələs pikin nipəkil ikin əha. Kəni kəmotiuvi iahu nivən rəhalah, kəni motəpəh əmə nimətagi tələs negəu mətən. ¹⁸ Kəməni lauig lan kəni nimətagi tatol əmə lankonu lan, kəni kotəmki pətigəm kako nəuvein e negəu. ¹⁹ Kəməni min lauig min, kotəmki pətigəm natimnati min kautol uək lan e negəu təhmen e təulə mine nəuvein min nati əpnəpin nati agin min rəha negəu. ²⁰ Kəni nimətagi təməhtul o nian tepət nəu-ve-tin kəni iəsotehiən mi-tigar lənian mine məhau min

lapin. Kəni nikitimah təhti məmə oiə-sotəmiəgəh minian.

²¹ Nian iəməsotəuənian o nian tepət nəu-ve-tin, kəni Pol təhtul əupən e timah məni məmə, “Nəman. Nəmə nə-motətəlig lak, ko kəməsəhietian Krit, kəni ko kəsotətiəgin e nərahian u kəni məsotərakiniən natimnati tepət. ²² Mətəu rəueiu iəkəni = pinə kəm təmah məmə sotəginian. Ko kitah kəti u ikinu təsimisian, mətəu negəu əmə otərah. ²³ İəu iətəmi kəti rəha Uhgın kəni iatol rəhan uək. Kəni agelo kəti rəhan təməni = pa nəghatian u kəm iəu lapin məmə, ²⁴ ‘Pol. Səginian. Onəkəkeikei muvən məhtul e nəhmti Sisə əpəha Rom. Mətəu-inu Uhgın təuvir, kəni nikin tagi-ian məmə otosmiəgəh nətəmimi min u ilah min ik nautasue e negəu.’^t ²⁵ Kəni Piak min, sotəginian. İəu iətəhatətə e Uhgın məmə natimnati min rəfin otol əmə məmə inu mine agelo təməni = pa kəm iəu. ²⁶ Mətəu nimətagi otləfəri kitah əpəha e nitəni əkəku kəti.”^u

Nitəhi təmləfari negəu

²⁷ Tinos nian ilah rəfin fotin, kəni lapin lan nimətagi tələs negəu muvən əpəha e nitəhi asoli Metiterenian. Kəni e nəlugi nian lapin, nətəm kautol uək e negəu, nikilah təhti məmə inəhuva iuəkir o nitəni kəti. ²⁸ Kəni kəmotətə = pən nati figəm kəti əpəha e nipəgnəmti təulə kəhlman-əhlman məmə lokamnim uə lokipari. Kəni moteruh məmə təhmen e nevigəpəgiən tate-səpin ilah rəfin. Kəni motaiu nəu-ve-tin min kəni motəhlman-əhlman min, mətəu tinəhmen e nevigəpəgiən ilah rəfin tuenti-eit əmə. ²⁹ Kəni nətəm kautol uək e negəu kəmotəgin məmə negəu otələs pikin kəpiel, kəni motəmki

[¶]27:14 E nəghatian Kris, nimətagi u kətəni məmə Eurakulon, u nipətin təni məmə tatsipən Not Is.

^t27:24 Uək 23:11 ^u27:26 Uək 28:1

pætigæm agke kuvæt æpæha uærisig mæutæfaki mæmæ otian uæhai æmæ.

³⁰ Kæni nætæm kautol uæk e negæu kæmotalkut mæmæ okæhuværi motagim, kæni motælæs iahu bot ræha negæu moteiuæ mæmæ okæhuvæn æpæha e nohli negæu motæmki pætigæm min agke næuvein. ³¹ Mætæu Pol tæni = pæn kæm iætæmi asoli ræha soldiæ min mæmæ, “Næmæ nætæmi min æha okæsæutæharægian u e næhue negæu, kæni nækohmis.” ³² Kæni soldiæ min kotohatuv tæulæ, kæni bot tiet = pæn itæhi.

³³ Kæni tinuva iuækir æmæ o nianian, kæni Pol tækeikei mætæni kæm lah mæmæ okotækeikei motauæn. Tæmæni mæmæ, “Nian fotin næmæutæharæg mæutægian nian ræfin mætæu mæsotunian nati kæti.

³⁴ Kæni ræueiu æha iætæni = pinæ mæmæ onækotækeikei motun nati kæti mæmæ onækotæsanæn. Kitah ræfin okotæmiægæh. Iætæmi kæti otæsätigian e nærahian.”

³⁵ Pol tæmæmki pïret, kæni mæhtul aupæn e lah mæfaki = pæn kæm Uhgin, kæni mæharu mun. ³⁶ Kæni ko nikilah tinæuvir minautos nauænian minautun. ³⁷ Itimah ræfin tu-hanrit-sæpinte-sikis e negæu.

³⁸ Nian ilah ræfin kæmotauæn rækis, kæni motæmki pætigæm pak nauænian e negæu mæmæ otæhvevig.

Negæu tæmælæs nipækil

³⁹ Kæni nian tæmian, nætæm kautol uæk e negæu kæmotafu mæmæ inæhuværi iuækir o nitæni ækæku kæti, mætæu kotæruu mæmæ nitæni nak. Kæni moteruh pæsis kæti nipækil kæti æha ikin. Kæni nikilah tæhti mæmæ okotlæfæri negæu æha ikin. ⁴⁰ Kæni kæmotætæhtuv tæulæ e agke min motæpæh ilah kotæmmim. Kæni mohtis rækis tæulæ min iætæm kæmælis-ærain nuveie asoli min lan ikin katælæs negæu ikin. Kæni motiuvi nivæn æpæha aupæn mæmæ nimætægi otælæs negæu mu-

vari. ⁴¹ Mætæu ikin æha lokipari næuveitin, kæni nohli negæu tæmæu nipækil, negæu tæmæruu nælauælian. Kæni nitæhi tinætæharu-æharu næusi negæu uærisig.

⁴² Kæni soldiæ min kinotæni mæmæ okohamu nætæm kautol kalæpus u e negæu tætæmki ilah mæta næuvein kotagim.

⁴³ Mætæu Julias u ræhalah iætæmi asoli tolkeikei mæmæ otosmiægæh Pol kæni mæniæhu mæmæ okæsotolian nati æha kæutæni. Kæni mæni = pæn kæm nætæmi min u kotæhrun neaian mæmæ okotæupæn motiuvig = pæn pætigæm læuantæhi moteai pari. ⁴⁴ Kæni mæni = pæn kæm lah ræfin æha ikin mæmæ okotæmki nipispisi timpæ u næuveiti negæu min iætæm nitæhi tæmæharu-æharu moteai lan. Iæmotol lanæha kæni mæhuværi ræfin, iætæmi kæti tæsimisian.

Pol æpæha e nitæni Moltæ

28 Nian iæmæhuværi, kæni itimah ræfin iækotæsanæn æmæ, kæni minotætæu mæmæ nitæni æha, nærgin u Moltæ. ² Nætæm ikin æha kæmotæuvir pik o timah, kæni nikilah tæmagian o nosian itimah. Kæni e nian æha nuhuan tæmatæfuv, nætæpuian tepæt. Kæni kotahli nigæm asoli kæti mæmæ otæhgi itimah.^v ³ Kæni Pol tæmæuæri nigæ mætu næuvein muva. Kæni nian tætaraki = pæn nigæ næuvein e nigæm, æmeiko sineik kæti iætæm tus iætæmi katimis, tægian e nahgi nigæm miet matus næhlmin mæhkul = pæn lan. ⁴ Nætæm ikin æha kæmoteruh sineik tætähkul = pæn e næhlmi Pol, kæni motæni kæm lah min mæmæ, “Nipæhrænian suah u in iol tæfagæ kæti iohamu itæmi. Tæmæsimisian læuantæhi, mætæu uhgin u nærgin u Nælpinian otæsegæhanian mæmæ otæmiægæh.”

⁵ Mætæu Pol tæmorin = pæn sineik æpæha e nigæm, kæni mæsætæu æginian

^v28:2 2Kor 11:27

məmə nıpətin kəti tahmə lan.^w
⁶Nətəmi nıkilah təhti məmə nıpəti Pol otasisi, uə otəsuvəhiən əha rəueiu, tsıpəri morin mimis. Kəmautəharəg mauteruh mətəu tınuvəh, mətəu təsolıən nati kəti mine. Kəni nıkilah təhti məmə nəmə təhro suah u in uhgin kəti.^x

⁷Ikin əha səniəmə isəu o nıtəni rəha suah kəti, nərgin u Pupliəs, iətəm tətarmənıg e nətəmi ikin əha. Təməmki itimah iəkəhuvən iman ikin, kəni meruh vivi itimah. Kəni iəkotatıg iman ikin motos nian kisil. ⁸Kəni tatə rəha suah u Pupliəs, in tatimis matətəpu-ətəpu, kəni mətəiu e nıř. Kəni Pol tuvən ohni əpəha iman ikin imə, mələhu = pən nəhlmin mil lan, kəni məfaki lan, kəni nımisıən rəhan təuvır min. ⁹Nian nətəmi kəmotətəu nati əha, kəni ilah rəfin e nıtəni u iətəm kəuotəhmıs kəməhuva min o Pol. Kəni Pol təfaki e lah kotəuvır. ¹⁰Nətəmi ikin əha, kəmotəfa natımnati tēpət kəm tımah. Nian inautol əpenə-penə məmə iəkohiet, kəmotəmki = pən rəfin rəhatimah natımnati mine nauəniən əpəha e negəu iətəm otasıru e tımah e suaru.

Pol təmuvən Rom

¹¹Iəmotatıg ikin əha motos məuıg kisil, kəni iəməhuvən e negəu kəti rəha Aleksantriə iətəm təməhluaıg e nıtəni əha e nian rəha nətəpuıən. E nohli negəu əha, kəməfu əupən narmi uhgin mil əha mil-mil mil, nərgi lau u Kasto mine Polakis. ¹²Iəməhuva əha taun Saerakus əpəha nıtəni Sisili, kəni motəhtul ikin motos nian kisil. ¹³Kəni mohiet ikin əha məhuva e taun kəti min, nərgin u Retiam əpəha nıtəni Itali. Kəni lauıg lan, nımətagi iasıpesi tınatelel nati, kəni iəkohiet motəiu o nian keiu, motələs = pən nati əpəha Puteoli. ¹⁴Ikin əha iəmoteruh

piatah min nəuvein əha ikin nətəm kəutəhatətə e İesu. Kəni kotətapuəh məmə oıəkotatıg itimah min ilah o nəfakiən kətiəh. Kəni uərisıg iəmotəliuək əmə məhuvən əpəha Rom. Kəni inu suaru rəhatimah iətəm iəmotəliuək lan mohiet = pa Rom.

¹⁵Kəni nian piatah min iətəm kəutəfaki əpəha Rom kəmotətəu məmə iəməhuvən, kəni kəməhuva məmə okoteruh itimah əpəha e suaru. Kəməhuva məutəharəg əpəha Apias, taun kəti katol makit ikin. Ikin əha, hotel kisil əha ikin. Kəni nian Pol təmeruh ilah, təməni-vivi Uhgin, kəni nıkin təmagıən məri məriaueh. ¹⁶Nian iəmhiet = pa Rom, kəni kəpən təmegəhan məmə Pol otətətatıg pısın əmə e nımə kəti, pəh soldıə kəti tateh.

Pol təməni pətıgəm nəghatıən rəha Uhgin əpəha Rom

¹⁷Tinos nian kisil, kəni Pol tahlı = pən nəghatıən kəm nətəmi asoli min rəha İsel məmə okəhuva o nəghatıən kəti. Nian kəməhuva, kəni təməni pətıgəm kəm lah məmə, “Piak min, iəu iəməsolıən nati kəti tərəh e nətəm imatah ikin, mine kastım rəhatah iətəm tıpi-tah min kəmautəgətun itah lan əupən. Mətəu nətəm İerusaləm kəmotəskəlım iəu kləfən iəu kəm nətəm Rom. ¹⁸Kəni nətəm Rom kəmotətapuəh o nəghatıən tēpət ohniəu. Mətəu kəməsoteruhıən nəghatıən kəti mine məmə oıəkımıs ohni. Kəni kotolkeikei məmə okotahlı pətıgəm iəu.^y ¹⁹Mətəu nətəm İsel ikin əha kəsotolkeikeiən. Kəni iəu aru əmə iəkətapuəh məmə iəkuvə ikinu Rom məhtul e kot e nəhmtı suah u Sisə, mətəu iəsəniən nəghatıən kəti tərəh e nətəm imak min.^z

²⁰“Mətəu-inu tol lanəha, kəni iəkolkeikei məmə iəkahlı = pən

^w28:5 Mak 16:18 ^x28:6 Uək 14:11 ^y28:18 Uək 26:31 ^z28:19 Uək 25:11

nəghatiən o təmah məmə iakeruh itəmah məghati lan nəuuetin kəm təmah. Kəməlis iəu e sen u, mətəu-inu o Iosmiəgəh əmə u, iətəm kitah nətəm Isrel kəutəni məmə otəpanuva.”^a

²¹ Kəni kəmotəni = pən kəm Pol məmə, “Iəsotosiən nauəu lan kəti mine iətəm təmsipən Jutiə. Kəni kitah min nəuvein kəsotsipəniən ikin əha motos nəghatiən kəhuva məmə kətəni nəghatiən tərəh nəuvein lam. ²² Mətəu iəkolkeikei məmə iəkətəu-to məmə rəham nətəligiən təhro lanu. Mətəu-inu iəkotəhrun məmə kinaatəni rah nolien rəha nəfakiən u rəhatəmah əpəha ikin min rəfin.”^b

²³ Kəni ilah kəmotələhu nian kəti o nəghatiən. Kəni e nian əha, ilah tepət min nətəm Isrel kəməhuva əha Pol tətətig ikin. Kəni in təməghati kəm lah e nian apriəpiə əha, mətəni-vivi kəm lah narməniğiən Rəha Uhgın. Kəni mətəni min Lou rəha Mosis mine iəni rəha Uhgın, məmə otiuvi ilah kəhuva o Iəsu. ²⁴ Nəuvein kəmotətəu rəhan nəghatiən, motəni nipiəhriəniən lan. Mətəu nəuvein kəsotəniən nipiəhriəniən lan. ²⁵ Kəni minautorgəhu ilah min ilah minautol məmə okotagim min. Mətəu uərisig kohiet, Pol təni = pən nəghatiən kəti min kəm lah məmə, “Nəghatiən iətəm Narmin Rəha Uhgın təməfən kəm iəni rəha Uhgın u Aiseə məmə otəni pətiğəm kəm tipitah min aupən, in təhruahru əmə. Uhgın təməni kəm iəni məmə,

²⁶ “Uvən məni pətiğəm kəm nətəmi min əha məmə iəu Uhgın iatəni məmə, “Onəutətəu məutətəu məutətəu, mətəu ko nəsotəhruniən nian kəti mine. Kəni onəkoteruh maüteruh maüteruh, mətəu ko nəsotəhruniən nian kəti mine.” ²⁷ In tol lanəha mətəu-inu nikilah tiniəkis rəkis.

Kəmotasisig e matəlgilah mine nəhmtilah. Mətəu kəmautol lanəha məmə, okəsoteruhiən e nəhmtilah, kəni okəsotətəuiən e matəlgilah, kəni nikilah təruru nəhruniən. Kəni məsəhuvaieən ohniəu məmə iəkosmiəgəh ilah.”^c

²⁸ Kəni Pol təni məmə, “Onəkotəkeikei motəhrun vivi məmə Uhgın təmol suaru u rəhan o nosmiəgəhiən nətəmimi. Tinuvən rəkis o Nanihluə min. Kəni nətəmi min əha okotətəlig e nəghatiən əha kəni motəni nipiəhriəniən lan.”^{§§}

³⁰ Kəni e nu keiu apriəpiə, Pol təmətatig əmə e nimə əha kəni matol ren lan. Kəni nikin tətəgiən o nətəmimi min rəfin kəutəhuva məutəh. ³¹ In təməkeikei mətəni pətiğəm narməniğiən Rəha Uhgın kəni mətəgətun əskasik ilah e nanusiən təuvir rəha İərməniği Iəsu Kristo. Kəni suah kəti tikə məmə otəniəhu o nəni pətiğəmiən nəghatiən əha.

§§28:28 E kopi əuas min nəuvein rəha Niutestimin iətəm kəmətei e nəghatiən Kris aupən, nəghatiən pişin kəti min əha ikin iətəm tatilpın nəghatiən u mətəni məmə, “²⁹ Nian Pol təmol nanun e rəhan nəghatiən, kəni kəməhiet, nətəligiən rəhalah təman kətiəh kətiəh kəni məutorgəhu.”

^a28:20 Uək 26:6-7

^b28:22 Uək 24:14

^c28:27 Aes 6:9,10

Rom

*Nauəuə iətəm Pol təmətəi tuvən kəm
nəfaki min ikin Rom*

**Nəghatien əkuəkir
rəha nauəuə u Rom**

?Pəh təmətəi nauəuə u? Aposil Pol təmətəi nauəuə u.

?Təmətəi tatuvən kəm pəh? Təmətəi nauəuə u tatuvən kəm nəfaki min iətəm ilah kəutatig e taun asoli u Rom.

?Natigien təhro lanu nian təmətəi? Pol tətəi məmə in tolkeikei məmə otuvən meh nəfaki min əpəha rom, uərisig in təpanuvən e kəntri u Spen. Mətəu aupən ikin, in otəkeikei muvən mos mənəi kəti o nəfənien kəm nanrah min e niməfaki rəha Jerusiləm. E niməfaki rəha Rom, Nanihluə* min tepət, mətəu nətəm Isrel tepət min.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Uərisig Pol tatuvən Rom, in tolkeikei məmə ilah okotaupən motəhrun in, kəni inəha, təmətəi nauəuə u. Nətəm Rom kəsotos əhanəhiən nəgətunien kəti rəha aposil kəti. Kəni inəha, in tolkeikei məmə otəni pətigəm suaru əhruahru rəha Uhgın o nosmiəgəhiən nətəmimi. Kəni in tolkeikei məmə otəni əhruahru məmə otəhro lanu, Nanihluə min mine nətəm Isrel, ilah rəfin okəhuva kətiəh əmə e niməfaki rəha Uhgın.

Pol təmənəi təuvir kəm lah

1 İəu Pol, u iəu slef rəha Kristo İesu†. Uhgın təmauin lak məmə iəu aposil, kəni təmitəpın məfəri iəu məmə

İəkəni pətigəm nanusien təuvir rəhan.^d
² Nanusien təuvir u, in tinəni rəkis nuvəh e rəhan İəni min iətəm kəmotətəi = pən e Nauəuə Rəha Uhgın.^e ³⁻⁴ Nanusien təuvir əha tətəghati e Nətin, İesu Kristo rəhatah İərmənig. In təmuva iətəmimi kəti, misipən e nəhlin rəha Kig Tefit. In təmimisi, kəni Uhgın təməgətun məmə in Nətin əhruahru, inəha Nəti Uhgın, nian təmosmiəgəh in e nimisien e nəsanəniən e uək rəha Narmin Asim. ⁵ E Kristo, Uhgın təmol təuvir kəm iəu, məfa kəm iəu uək təuvir məmə iəu aposil kəti. Təməfa uək u məmə İəkauin e nətəmimi e niki Nanihluə‡ mine e nəuaniləuis min rəfin məmə okotəni nıpəhrənien lan, kəni tol lanəha, mautol nəuiən. Kəni nian kautol lanəha, otəfəri nərgi İesu.^f
⁶ Kəni itəmah min əpəha Rom, Uhgın təmauin e təmah məmə itəmah rəha İesu Kristo.

⁷ Kəni rəueiu İəkətəi nauəuə kəm təmah rəfin. Uhgın tolkeikei itəmah, kəni təmauin e təmah məmə rəhan.

Pəh Uhgın Tatə rəhatah, mine İərmənig İesu Kristo okuətuati e rəhalau nəuvirien mine nəməlinuian kəm təmah.^g

Pol təmolkeikei məmə otuvən meruh nətəm Rom

⁸ Uərisig İəpanəghati, İəkəni tagkiu kəm Uhgın o təmah rəfin agin, mətəu-inu nətəmimi rəfin e nəhue niftəni kəmotətəu nanusien e nəhatətəien rəhatəmah. Natimnati iətəm İesu Kristo təmol kəm təh tatol lanəha məmə İəkəhrun nəniən tagkiu kəm Uhgın. ⁹ Kəni Uhgın təhrun məmə

*1:0 Nanihluə, İanihluə — Afin-to e tiksınəri.

†1:1 Afin-to “İesu” e tiksınəri.

‡1:5 Nəghatien u “Nanihluə” tətəghati e nətəmimi rəfin u səniəmə nəuaniləuis min rəha Isrel.

^d1:1 Uək 9:15 ^e1:2 Rom 16:25-26 ^f1:5 Uək 26:16-18; Kəl 2:7-9

^g1:7 Nam 6:25-26

e nian rəfin iətəfaki, kəni məsaluian e təmah. Iatol pik uək rəhan e nīkik ərəfin o nəni pətīgəmiən nanusiən təuvir rəha Nətin.¹⁰ Iəmətəhtahnin nuvəh məmə oiəkuvnə meruh itəmah. Kəni iətəfaki məmə rəueiu, nəmə in nətəligiən pəhriən rəha Uhgīn, in oterəh e suaru kəti məmə iəkuvnə pəhriən.^h

¹¹Iəkolkeikei pik məmə iəkuvnə meruh itəmah məmə iəkəfinə kəm təmah nəuviriən kəti rəha Uhgīn məmə otol itəmah nautəhtul əskasik təhmin min,¹² tol lanu, nəhatətəiən rəhatəmah təhrun nasiruiən lak, kəni rəhak min təhrun nasiruiən e təmah.

¹³Piak min mine nəuvinik min, təuvir məmə nəkotəhrun məmə nian tepət, rəhak nətəligiən təhti məmə iəkuvnə məsal=pən e təmah. Mətəu nian rəfin natimnati tepət tətəhtipəsīg lak o nuvnəiən. Iəkolkeikei məmə rəhak uək otəuə e nəuan e nəmiəgəhiən rəhatəmah, təhmen e nəmiəgəhiən rəha Nanihlua min ikin pisin pisin min.ⁱ

¹⁴Iəkəkeikei məni pətīgəm nanusiən təuvir kəm nətəmimi rəfin nətəm kəutətig ikin min Rom tətərməniğ ikin, mine iki pisin min rəfin, kəni ilah nətəm kəmotol vivi skul, mine ilah nətəm kəsotol viviən skul. Əuəh, iəkəkeikei məni pətīgəm kəm lah rəfin.¹⁵ Kəni o nati əha, iəkolkeikei pik məmə iəkəni pətīgəm nanusiən təuvir kəm təmah min əpəha Rom.

¹⁶Iətəghati lanu mətəu-inu, iəu iəsaulis aginiən o nanusiən təuvir. Iəsaulisiən mətəu-inu nanusiən təuvir in nəsanəniən rəha Uhgīn o nosmiəgəhiən nətəmimi rəfin nətəm kəutəhatətə lan, təmaupən muva o nətəm Isrel, uərisiğ ko, o Nanihlua min.^j ¹⁷Tol lanəha, e nanusiən təuvir, Uhgīn təmol əpu

suaru rəhan məmə Uhgīn tətəfən rəhan əmə nəhruahruian kəm nətəmimi. E nəhatətəiən əmə, Uhgīn tatol məmə nətəmimi kəhuva motəhruahru e nəhmtin. Kəni inu təhmen e Nauəuə rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “Nətəmimi nətəm kotəhruahru e nəhmti Uhgīn e nəhatətəiən rəhalah, ilah okotos nəmiəgəhiən itulin.”^k

Niəməha tatol Uhgīn o təfagə tərəh rəfin

¹⁸Mətəu Uhgīn e negəu e neai tətəgətun rəhan niəməha mine nalpiniən o nətəmimi rəfin nətəm kəutəhti nəuiən mautil noliən tərəh min rəhalah. Ilah kəutəhtul pəsīg e niəpəhriəniən rəha Uhgīn e noliən tərəh min rəhalah,¹⁹ mətəu-inu ilah kotəhrun neruhiən əhruahru natimnati min rəfin iətəm nətəmimi kotəhrun nəhruniən Uhgīn lan. Tol lanəha mətəu-inu Uhgīn aru təməgətun əhruahru ilah lan.¹ ²⁰Ko nətəmimi kəsoteruh əhruahruian Uhgīn e nəhmtilah. Mətəu təmətuəuin e nian təmol neai, mine niftəni, mine natimnati rəfin, kəni nətəmimi rəfin kotəhrun neruhiən e nəhmtilah, natimnati rəfin iətəm in təmol, kəni tol lanəha, kotəhrun neruhiən rəhan nəsanəniən iətəm tətəvən əmə lanko naunun tikə, mine niəpəhriəniən məmə in Uhgīn, kəni motəhrun nəhruniən məmə Uhgīn in təhro lanu. O nati əha, iətəmimi kəti tikə iətəm təhrun nəniən məmə in təruru məmə Uhgīn təhro lanu.^m

²¹Tol lanəha mətəu-inu, nati əpnəpin ilah kəmotəhrun Uhgīn tepət nəuan nəuvetin, mətəu kəmotəpəh nisiəiən məmə in Uhgīn, kəni məsotəniən kəm in məmə nīkilah tagiən o natimnati in təmol kəm lah. Mətəu nīkilah təmatəhti nətəligiən

^h1:10 Uək 19:21; Rom 15:23 ⁱ1:13 Uək 19:21

^j1:16 Mak 8:38; Uək 13:46; 1Kor 1:18-24 ^k1:17 Hab 2:4; Rom 3:21-22

^l1:19 Uək 14:15-17; 17:24-28 ^m1:20 Job 12:7-9; Sam 19:1

almeli min memə Uhgın təhro lanu, kəni nətəligiən rəhalah təmuva map-inəpu, minotəruuru suaru iətəm Uhgın tolkeikei memə okotəhrun.ⁿ ²²Nati əpnapin ilah kəutəni memə ilah koteinatig, mətəu ilah kəməhuva nalmeli min,^o ²³kəni kəmotəpəh nəfakiən kəm Uhgın iətəm rəhan nepətiən təhagəhag, kəni otəsimisiən məmnəmitiən, kəni tətətig itulin. Kəni minəutətuəuin məutəfaki kəm narmi nati min iətəm təhmen e nətəmimi u okotimis motəmnəmit nian kəti, uə təhmen e mənig min, uə nati miəgəh min kəutaliuək uə kəutəlkəu.^p

²⁴O nati u, Uhgın təməpəh ilah megəhan e lah memə okotohtəu = pən əmə nolien tərəh min nikilah tolkeikei memə okotol e nipətilah. Tol lanəha, ilah kəmotol nolien min e nipətilah iətəm tol əmə naulisiən. ²⁵Ilah kəmotəpəh nipəhriəniən rəha Uhgın motaskəlim neiuəiən, kəni məutəfaki mautol uək kəm natimnati tepət iətəm Uhgın təmol, mətəu kəmotəpəh nəfakiən kəm Uhgın. Mətəu pəh kitah kotəni-vivi in nian rəfin naunun tikə. Əuəh.

²⁶O nolien min əha iətəm nətəmimi kəmotol kəm Uhgın, təməpəh ilah, megəhan = pən e lah memə okotohtəu = pən əmə nolien tərəh min iətəm nikilah tolkeikei memə okotol e nipətilah iətəm tol naulisiən əmə. Nati əpnapin nipətan min, mətəu ilah kəutəpəh nitəu-pəniən rəhalah nəman, mautit aru ilah min, kəni nati u in nati pisin e inu Uhgın təmələhu. ²⁷Kəni e nolien əhmen-əhmen əmə, nəman min, ilah kəutəpəh nitien rəhalah nipətan min, mautolkeikei pik nəman pisin min. Ilah kautit aru ilah min iətəm tol naulisiən. Kəni Uhgın təməfən nalpinien əhruahru kəm lah o rəhalah nolien tərəh agin min.^q

²⁸Kəni nati kəti min. Mətəu-inu ilah kəsotolkeikeiən memə okotəhrun Uhgın, in təməpəh ilah megəhan = pən e lah memə rəhalah nətəligiən təsəhruiniən memə nati kəti in təuvir uə nati kəti in tərəh, kəni megəhan = pən memə okotol nati iətəm təsəhruahruin memə okotol.

²⁹Nikilah təməriəuəh e nolien tərəh pisin pisin rəfin, kəni ilah navərəs, kəni ilah kəutəsəl e suaru o nərəkinien nətəmimi. Kəni nikilah təməriəuəh e nolien tərəh min əha: ilah kautetət nətəmimi, ilah nohamu itəmi, ilah kautol natimnati iətəm kautiuvu = pa niəməha, ilah neiuə, ilah kautol tərəh kəm nətəmimi. Ilah kəutəni nikali nətəmimi, ³⁰mautəni rah nətəmimi, ilah kəutəməki e Uhgın, ilah nagət-rəkis, ilah nəfəri məutəghati əfəri. Ilah kəutəsəl e suaru o nolien təfagə tərəh min iətəm nətəmimi kəsotəhrun əhanəhiən. Ilah mautəhti nəuia tatə mine mamə.

³¹Nikilah təsəhtiən nati, ilah nəghati pik, nolkeikeiən rəhalah tikə o nətəmimi, kəni nati əpnapin ilah aru əmə nəuvein, ko təsətəligiən e nasəkiən o nasiruiən e nətəmimi. ³²Ilah kotəhrun pau nəghatiən əhruahru rəha Uhgın iətəm tətəni memə nətəmimi min u kautol nolien min əha, kotəkeikei mohmis. Mətəu ilah kəutəkeikei e nolien min əha, kəni ilah kautol nolien tərəh tapirəkis nati əha, nikilah tagiən o nətəmimi min nəuvein min nətəm kautol nolien tərəh min əha, kəni məutəfəri rəhalah nətəligiən memə okotol.

Uhgın otələhu nəghatiən o nakiliən təfagə tərəh

2 Tol lanəha, nati əpnapin itəmah nətəmimi nak, nəmə nəkotakil

ⁿ1:21 Efəs 4:17-18 ^o1:22 Jer 10:14; 1Kor 1:20

^p1:23 Dut 4:15-19; Sam 106:20 ^q1:27 Lev 18:22; 20:13; 1Kor 6:9

motələhu nəghatiən rəha suah kəti o noliən tərəh kəti rəhan,^f mətəu nəkotakil motələhu aru nəghatiən rəhatəmah. Kəni rəhatəmah nəghatiən tikə o nuhalpiniən, mətəu itəmah nətəm nautol lanəha, nautol noliən tərəh min təhmen-əhmen əmə e lah.^g ² Kəni kitah kotəhrun məmə nian Uhgin tətakil mətələhu nəghatiən kəm nətəmimi nətəm kautol noliən min əha iətəm iəməni rəkis u, rəhan nəghatiən in təhruahru əmə.

³ Tol lanəha, nian itəmah nətakil mətələhu nəghatiən rəha nətəmimi o nərəhiən rəhalah, mətəu itəmah nautol noliən əhmen-əhmen əmə, kəni nəkotəkeiki motəhrun məmə ko nəso-tagimien nian otakil mələhu nəghatiən rəhatəmah. ⁴ !Nikitəmah təsəhti pikiən noliən rəha Uhgin! In tatol təuvir pik kəm təmah, kəni məsəməki uəhaiən e təmah, kəni rəhan nətəligiən o təmah in tətəməh. Mətəu itəmah nautol nati əpnəpin əmə e noliən təuvir min əha rəhan. Nəkotəhrun uə kəpə, məmə tatol noliən təuvir min kəm təmah məmə onəkotəuhlin itəmah e rəhatəmah noliən tərəh min.^h

⁵ Mətəu rəhn-kəpə təmah tiəkis, kəni məsotəuhliniən itəmah e rəhatəmah noliən tərəh min. Kəni o nati u, nautoriarun niəməha mine nalpiniən rəha Uhgin o təmah. Kəni nati əpnəpin məmə nəso-teruhiən niəməha mine nalpiniən əha rəueiu, mətəu onəkotos niəməha mine nalpiniən rəhan nian Uhgin otol əpu rəhan nələhuien

nəghatiən iətəm təhruahru. ⁶ Kəni Uhgin otəfən kəm nətəmimi kətiəh kətiəh titəu = pən əmə natimnati iətəm kəmotol.ⁱ ⁷ Uhgin otəfən nəmiəgəhiən itulin kəm nətəmimi nətəm kautəhtul əskasik nian rəfin o noliən nati iətəm təhruahru. Nətəmimi min əha kəutalkut pik o noliən nati təuvir məmə Uhgin otəfən kəm lah nəni-viviən, mine nisaiən, mine nəmiəgəhiən iətəm naunun tikə.^u ⁸ Mətəu in otəfən rəhan niəməha mine nalpiniən kəm nətəmimi nəuvein nətəm kautol əmə nati nikilah əmə tolkeikei, kəni mətəuhlin nəmtəhlah e nipəhrieniən, kəni mətətohtəu = pən noliən tərəh min.^v ⁹ Nətəmimi min rəfin nətəm kautol noliən tərəh, ilah okotos nərəhiən mine nian iəkis min. Otaupən pipim e nətəm Isrel, uərisig ko Nanihluə min.

¹⁰ Mətəu nətəmimi min rəfin nətəm kautol noliən təuvir, Uhgin otəfən nəni-viviən, mine nisaiən, mine nəməlinuiən. Otaupən pipim e nətəm Isrel, uərisig ko, kəm Nanihluə min. ¹¹ Tol lanəha mətəu-inu Uhgin tatol təhmen-əhmen əmə kəm nətəmimi rəfin. Nati əpnəpin ilah nətəm Isrel uə Nanihluə min, ilah rəfin okotos nati iətəm təhruahru o lah, inu nalpiniən uə nəuviriən.

¹² Uhgin otəfən nalpiniən rəha Nanihluə min o noliən tərəh min rəhalah, nati əpnəpin kəməsotosiən Lou u Uhgin tətəfən kəm Mosis. Kəni nətəm Isrel, nətəmimi nətəm kəmotos Lou, Uhgin otakil rəhalah noliən tərəh min e nəghatiən rəha Lou, kəni

^f2:1 Nətəm Isrel kəmotəni məmə Nanihluə min, ilah rəfin nətəm kotərəh mətəu-inu Nanihluə min kəsotosiən Lou rəha Mosis.

^g2:1 Fes min u e 2:1–3:8, Pol tətəghati əhruahru kəm nətəm Isrel. Tətəghati e noliən rəhalah iətəm nikilah təhti məmə kotəhruahru e nəhmti Uhgin mətəu-inu ilah nətəm Isrel, kəni kəutohtəu = pən Lou rəha Mosis. Kəni nətəligiən rəhalah məmə inu əmə təhmen məmə tatol ilah kotəhruahru.

^h2:1 Mat 7:1-2; Jon 8:7 ⁱ2:4 Efəs 1:7; 2Pitə 3:15 ^u2:6 Sam 62:12; Prov 24:12; Mat 16:27; 2Kor 5:10 ^v2:7 Rom 8:17-18 ^v2:8 2Təs 1:8

məfən nalpinian rəhalah lan. ¹³Tol lanəha mətəu-inu səniəmə nətəmimi nətəm *kautətəu* Lou iətəm kotəhruahru e nəhmti Uhgın, mətəu nətəmimi nətəm *kautol* nati iətəm Lou tətəni, ilah əha, Uhgın otəni məmə ilah kotəhruahru e nəhmtin. ¹⁴Nipəhriənən, Nanihlua min kəməsotosian Lou rəha Mosis. Mətəu nian min nəuvein, kautohtəu = pən əmə rəhalah nətəligian mautil nati iətəm təhruahru, təhmen-əhmen əmə e inəha Lou tətəni. Inu tətəgətun məmə lou kəti əha ikin e nikilah, kəni ilah kotəhrun nati əhruahru, mine nati iətəm in təsəhruahruən, nati ənrapin ilah kəsotosian Lou rəha Mosis.^w ¹⁵Ilah kotəhrun məmə nipəti Lou əha ikin rəha Uhgın e nikilah mətəu-inu nian nəuvein, ilah *kautol* təuvir, kəni nikilah tətəhti məmə, “noliən u təuvir.” Kəni nian tepət, *kautol* noliən tərəh, kəni nikilah tətəhti məmə, “noliən u tərəh.”

¹⁶Əuəh, nian kəti otəpanuva pəhriən iətəm Uhgın otəni məmə Iesu Kristo otakil muh mələhu nəghatian rəha nətəmimi rəfin o noliən min iətəm nətəmimi kotəhrun neruhiən, mine noliən min mine nətəligian oneuən min. İətəni nəghatian u kəm nətəmimi nian iətəni pətigəm nanusian təuvir.

Nətəm Isrel mine Lou rəha Mosis

¹⁷Mətəu pəh iəkəghati kəm təmah nətəm Isrel. Nautəni məmə itəmah nətəm Isrel məutəfəri lan, kəni məutəhgəl = pən e Lou məmə in suaru rəha Uhgın o nosmiəgəhian itəmah lan, kəni məutəghati əvvsan məmə itəmah əmə nəkotəhrun Uhgın, kəni in təhrun min əmə itəmah. ¹⁸Kəni nautəni məmə

nəkotəhrun rəkis nati nak iətəm Uhgın tolkeikei, kəni itəmah nəkotəhrun suaru iətəm təhruahru vivi mətəu-inu Lou təməgətun itəmah lan. ¹⁹İtəmah nautəni pik məmə nautit nətəmi nəhmtilah təpis, kəni itəmah nəutasieğəpin suaru rəha nətəmimi kəutaliuək tapinəpu ikin, ²⁰kəni məutəgətun nanməli min mine kəlkələh min.** Nautəni lanəha mətəu-inu itəmah nautos Lou iətəm nəhrunian mine nipəhriənən rəfin kəutatig lan.^x

²¹Təuvir əmə nəutəgətun nətəmimi pisin pisin min. ?Mətəu təhro nəsotəgətun aruiən itəmah? İtəmah nəutəgətun məmə nətəmimi okəsotakləhian. ?Mətəu təhro nəutakləh?^y ²²İtəmah nəutəgətun məmə okəsakləhian e pətan. ?Mətəu təhro itəmah nəutakləh e pətan? Nautəməki e narmi nati min kəmətəi e nigı. ?Mətəu təhro nəutakləh e natimnati e niməfaki rəha narmi nati min? ²³Nəutəghati əfəri e Lou. ?Mətəu təhro nəutatgəhli Lou məutərəkin nərgi Uhgın? ²⁴Inu təhmen e Lou Rəha Uhgın iətəm tətəni məmə, “!Nətəm Isrel! Nanihlua min kəutəni rah nərgi Uhgın o noliən tərəh rəhatəmah.”^z

²⁵Noliən rəha nəhgi-pəniən rəha nətəm Isrel in nati təuvir, mətəu in otəuvir əmə nəmə nətətəu = pən Lou iətəm Uhgın təməfən kəm Mosis. Mətəu nəmə nəutatgəhli Lou, kəni təhmen əmə məmə kəsəhgi-pəniən itəmah. ²⁶Nəmə İanihlua kəti u kəsəhgi-pəniən, mətəu tatitəu = pən Lou, Uhgın oteruh suah kəha məmə kinəhgi = pən rəkis, inəha in rəhan iətəmimi.^a ²⁷Kəni nətəmimi nətəm kəsəhgi-pəniən ilah e nipətilah, mətəu kautohtəu = pən Lou, ilah okotakil motuh motələhu nəghatian

**2:20 Nian Pol tətəni “nətəmi nəhmtilah təpis,” mine “nanməli min,” mine “kəlkələh min,” in tətəghati e Nanihlua min iətəm nətəm Isrel kəutəni məmə ilah *kautol* noliən min əha.

^w2:14 Uək 10:35 ^x2:20 2Tim 3:5 ^y2:21 Mat 23:3-4 ^z2:24 Aes 52:5

^a2:26 Kəl 5:6

rəhatəmah mətəu-inu, nati əpnapin nāmotos pau Lou iətəm kəmətəi, kəni kəməhgi = pən itəmah, mətəu nəutəhti Lou.

²⁸ Nəmə iətəmi kəti təmol nolien rəha nətəm Isrel, təsolien məmə in təmuva iətəm Isrel pəhriən. Kəni nolien pəhriən rəha nəhgi-pəniən, səniəmə nati kəti rəha nipətin. ²⁹ Mətəu iətəmi kəti u in iətəm Isrel pəhriən, in iətəm Isrel e nikin. Kəni nolien pəhriən rəha nəhgi-pəniən, in nati kəti rəha niki iətəmi iətəm Narmin əmə Rəha Uhgın tatol, mətəu Lou təsolien. Kəni səniəmə nətəmi nətəm kəutəfəri nərgi iətəmi əha, mətəu Uhgın əmə təfəri nərgin.^b

Nian rəfin Uhgın tatol rəhan nəghatien

3 Kəmə təhro iətəmi kəti otəni məmə, “?Nəmə nipəti nəhgi-pəniən suah kəti e nolien rəha nətəm Isrel, in səniəmə nati kəti rəha nipətin, kəni təhro nəutəni məmə nəhgi-pəniən u in nati agin kəti? ?Kəni o nati nak in nati təuvir kəti məmə suah kəti in iətəm Isrel?” ² !Kəni iəu iəkəni məmə okəmə suah kəti in iətəm Isrel, in nati təuvir agin e nolien min rəfin! Nati tətəupən, Uhgın təmələhu = pən e nəhlmilah, nəghatien əhruahru rəhan. ³ In nipəhriənən məmə ilah nəuvein kəsotolien nəghatien rəha Uhgın. Mətəu nolien rəhalah təsolien məmə Uhgın otəsolien rəhan nəghatien. ⁴ !Kəpə! Nati əpnapin nətəmi rəfin e nəhue niftəni kəuteiua, mətəu Uhgın təseiuəiən. Təhmen əmə e Nauəuə Rəha Uhgın, tətəghati e Uhgın mətəni min lanu məmə,

“Nian nəkəghati, nəghatien rəham otəgətun məmə ik nəkəhruahru.

Nian nətəmi okotakil rəham nolien min, motəni məmə nəmol nolien

tərah min, mətəu ik onəkol win e nəghatien rəhalah.”^c

⁵ Mətəu nəmə təhro iətəmi kəti otəni e nətəligien rəha iətəmi əmə tol lanko lanu məmə, “Nətəmi kəuteruh məmə kitah kəutul təfagə tərah min, kəni uərisig məuteruh məmə Uhgın in təhruahru agin. Tol lanu lan, təfagə tərah min rəhatah tətəgətun nəhruahru rəha Uhgın, kəni in nati təuvir məmə nətəmi kəuteruh nəhruahru rəha Uhgın. Tol lanu, təsəhmenien məmə Uhgın otakil itimah mol nalpinien kəm timah o təfagə tərah min rəhatimah mətəu-inu təfagə tərah min rəhatimah kəutəgətun rəhan nəhruahru rəha Uhgın.” ⁶ !Ei, kəpə, nətəligien u tol lanu in rəha iətəmi əmə, səniəmə rəha Uhgın. Kəni nətəligien əha in neiuəiən! ?Nəmə nətəligien əha in nipəhriənən, kəni Uhgın otəhro min lanu makil muh mələhu nəghatien rəha nətəmi e nəhue niftəni, (kəni kitah kotəhrun məmə in otol)?

⁷ Kəni nəmə təhro iətəmi kəti otəni məmə, “?Nəmə iəkeiua, kəni rəhak neiuəiən otəgətun məmə Uhgın tətəni əmə nipəhriənən, kəni nətəmi kəutəni-vivi in ohni, kəni təhro lanu Uhgın otakil muh mələhu nəghatien rəhak məmə iəmol təfagə tərah?”

⁸ Mətəu iəu iətəni məmə, nəmə kotohtəu = pən nətəligien alməli min lanəha, nətəmi kotəhrun nəniən məmə, “Pəh kotol nolien tərah min məmə rəhatah min nolien tərah min okotəuə e nəuvirien.” Mətəu nəghatien u tərah. Nipəhriənən, nətəmi nəuvein kəutəni rah nərgək məuteiua məmə iəu iətəghati mətətuə = pən nətəligien alməli min lanəha. Uhgın otakil muh mələhu nəghatien rəhalah, kəni rəhan nəghatien əha in təhruahru əmə.

^b2:29 Dut 30:6; Kol 2:11 ^c3:4 Sam 51:4

Iətəmi kəti tikə in təhruahru vivi agin

⁹?Kəni təhro? ?Kitah okotəni məmə nak əha rəueiu?^{††} ?Nikitəmah təhti məmə Uhgın otol təuvir kəm nətəm Isrel mapirəkis Nanihluə min? !Kəpə! İəməni rəkis məmə nəsanəniən rəha təfagə tərəh tətarməniğ e nətəmimi rəfin, nətəm Isrel mine Nanihluə min.^d ¹⁰Inu təhmen e Nauəuə Rəha Uhgın iətəm tətəni məmə, “Iətəmi kəti tikə iətəm təhruahru, kətiəh agin mine uəha tikə;

¹¹Iətəmi kəti tikə iətəm təhrun,

iətəmi kəti tikə iətəm tətəsəl e Uhgın.

¹²Nətəmimi min rəfin agin kəmotəuhlin nəmtahləh o Uhgın,

ilah kəsotəhruniən nolien nati kəti o nolien nəuia Uhgın,

iətəmi kəti tikə iətəm in tatol nəuvirien, kətiəh agin mine uəha tikə.”^e

¹³“Nəghatien rəhalah təhmen e nəpieniən rəha suvət iətəm təməuag,

Narmilah təriauəh e neiuəien.”^f

“Poesin rəha sineik tatsipən e nohliləh.”^g

¹⁴“Nohliləh təriauəh e nəuiakəniən mine nəghatien arfu.”^h

¹⁵“Kəutaiu uəhai əmə o nohamuiən itəmi;

¹⁶ikın min rəfin kəutəhuvən = pən ikın, kəutərəkın natimnati, kəni mautil nətəmimi kautətəu tərəh,

¹⁷kəni ilah kotəruru agin suaru rəha nəməlinuiən.”ⁱ

¹⁸“İlah kəsotəginien e Uhgın, kəni nisiəien rəhan tikə agin e nətəligien rəhalah.”^j

¹⁹Kitah kotəhrun məmə natimnati min rəfin iətəm Lou tətəni, in rəha nətəmi min u Uhgın təməfən Lou kəm lah. Tol lanəha məmə iətəmi kəti tikə

təhrun nuhalpiniən nəghatien iətəm Uhgın otəni. Kəni nətəmimi rəfin e nəhue niftəni, nətəm Isrel mine Nanihluə min, okotəkeikei motəhtul aupən e nəhmti Uhgın məmə in otakıl muh mələhu nəghatien rəhalah. ²⁰Tol lanəha, iətəmimi tikə agin iətəm Uhgın otəni pətigəm məmə in təhruahru e nəhmtin mətəu-inu in təmitəu = pən Lou. Kəpə, mətəu e Lou, kitah rəfin kotəhrun məmə kitah nol təfagə tərəh.”^k

Nəhruahruien e nəhmti Uhgın tətəuva e nəhatətəien əmə

²¹Mətəu rəueiu, Uhgın tinol pətigəm rəkis rəhan suaru məmə nətəmimi okəhuva motəhruahru e nəhmtin. Suaru əha səniəmə inu okotohtəu = pən Lou. Mətəu nəghatien min e Lou, mine nəghatien rəha iəni min aupən, kəutəghati e suaru pişin əha rəha Uhgın.

²²Uhgın tatol iətəmi kəti tətəhruahru e nəhmtin nian tətəhatətə e İesu Kristo. Kəni Uhgın otol kəm nətəmimi min rəfin nətəm kəutəhatətə lan. Nətəmimi min rəfin kotəhmen-əhmen əmə,^l

²³mətəu-inu nətəmimi rəfin kəmotol təfagə tərəh kəni motəmkarəpən e suaru rəha nəhruahruien rəha Uhgın iətəm təuvir məhagəhag, ²⁴kəni e nəuvirien rəhan, Uhgın tətəni əmə məmə ilah rəfin nətəm kəmotəhatətə lan, ilah kotəhruahru əmə e nəhmtin, məhuva nətəmimi rəhan, təhmen e nəlpəkəuiən rəhan. İlah kəsotətəouiən nati kəti məsotolien nati kəti məmə okəhuva lanəha, mətəu Kristo İesu təmətəou suaru rəhalah, mitis ilah e təfagə tərəh min rəhalah e nimisien rəhan.”^m

^{††}3:9 Rəueiu Pol tətəni nəghatien kəti min e nətapuəhien rəha fes 1, “?Kəni o nati nak in nati təuvir kəti məmə suah kəti in iətəm Isrel?”

^d3:9 Rom 1:18–2:24; 3:23 ^e3:12 Sam 14:1-3; Sam 53:1-3; Pri 7:20 ^f3:13 Sam

5:9 ^g3:13 Sam 140:3 ^h3:14 Sam 10:7 ⁱ3:17 Aes 59:8 ^j3:18 Sam 36:1

^k3:20 Sam 143:2; Rom 7:7; Kəl 2:16 ^l3:22 Kəl 2:16 ^m3:24 Rom 5:1

²⁵ Uhgin tēmahlī = pa Kristo mēmā in sakrifais iētəm tēmos nalpinian mine niēmaha rēhan o tēfagē tērah min, nian nira Kristo tēmaiu. Kēni Uhgin tēmafəl tēfagē tērah min rēha nētēmimi nian nētēmimi kotāhatētē mēmā Kristo tēmimis o lah. Uhgin tēmōl suaru ēha mēmā otēgētun mēmā rēhan noliēn in tēhruahru agin, mētēu-inu e nētēligiēn əfēməh rēhan, in tēsoliēn nalpinian o tēfagē tērah min iētəm nētēmimi kēmōtol aupən. ²⁶ Tēmōl lanēha mēmā otēgētun rēueiu mēmā noliēn rēhan in tēhruahru. In tēməsalu əmāiēn e tēfagē tērah min, mētēu tēmahlī = pa Iesu mēmā in otos nalpinian o tēfagē tērah min. Kēni Uhgin aru əmā tētēni mēmā nētēmimi nētəm kotāhatētē e Iesu, ilah okotēhruahru e nēhmtin.

²⁷ ?Tol lanēha, iētēmimi kēti tēhrun nēghati əuvsaniēn o nati kēti iētəm tēmōl, mēmā in tēhruahru e nēhmti Uhgin, uə kəpə? Kəpə, nati tikə. ?Kēni iētēmimi tēruru nēghati əuvsaniēn o nak? Mētēu-inu iētēmimi kēti tikə iētəm tēhrun nitēu-pēniēn Lou mēmā tuva mēhruahru e nēhmti Uhgin. Uhgin tatol iētēmimi tēhruahru e nēhmtin e nēhatētēiēn əmā rēhan. ²⁸ Tol lanēha mētēu-inu kitah kautaskəlīm əskasik nētēligiēn mēmā iētēmimi tētēhruahru e nēhmti Uhgin e rēhan nēhatētēiēn, mētēu sēniēmā e nitēu-pēniēn Lou.

²⁹ Uhgin, in sēniēmā Uhgin rēha nētəm Isrel əmā. In Uhgin min rēha Nanihlūə min,ⁿ ³⁰ mētēu-inu Uhgin kētiēh əmā, iētəm in otol nētēmimi kotēhruahru e nēhmtin e suaru kētiēh əmā, inu nēhatētēiēn rēhalah.

Təhmen-əhmen əmā o nētəm Isrel mine Nanihlūə min.^o ³¹ ?Təhro əha rēueiu e Lou əha? ?Nēhatētēiēn əha tatol Lou əha in nati əpnapin? !Kəpə! Mētēu nian kētūhatētē əmā e Uhgin, kēni e noliēn əha, kautohtēu = pēn əhruahru suaru pēhriēn rēha Lou.^p

Uhgin tēmōl Epraham tēhruahru e nēhmtin e nēhatētēiēn

4 Epraham in nēukēti nēuanilūis min rēha Isrel aupən.[‡] Otētēlig-to e nati Epraham tēmēruh mēmā in suaru rēha nēhruahruian e nēhmti Uhgin. ²⁻³ Nauəuə Rēha Uhgin tētēni mēmā, “Epraham tēmēhatētē e Uhgin, kēni Uhgin tēmēni mēmā Epraham in tēhruahru e nēhmtin e nēhatētēiēn rēhan.”^q Tol lanēha, Uhgin tēmōl Epraham tēhruahru e nēhmtin, mētēu sēniēmā e suaru rēha noliēn tēuvir min rēha Epraham. Nēmā noliēn tēuvir min in suaru rēha nēhruahruian, kēni Epraham tēhrun nagət əfəriēn ohni. Mētēu e nēhmti Uhgin, ko Epraham tēsəfəriēn ohni. Mētēu e nēhmti Uhgin, ko Epraham tēsəfəriēn o nati kēti.^f

⁴ Nian iētēmimi kēti tatol uək o nētəuiēn, kēni rēhan iərməniēn tēsəniēn mēmā rēhan nētəuiēn in neaniēn kēti kəm in, mētēu iərməniēn tēkeikei mēfən nētəuiēn o rēhan uək. ⁵ Mētēu kitah kēsotoliēn uək mēmā okəhuva motēhruahru e nēhmti Uhgin. Kitah kotāhatētē əmā e Uhgin, kēni in tatol mēmā kitah kəhuva motēhruahru e rēhatah nēhatētēiēn. Uhgin pisin əmā in tatol nētēmimi min u kotērah kētūhuva mētūhruahru e nēhmtin. ⁶ Tēfit in min

[‡]4:1 E japtə u, Pol tēmətēkeikei mētēghati kəm nētəm Isrel mēmā noliēn rēha Uhgin o noliēn nētēmimi kētūhuva mētūhruahru e nēhmtin e nēhatētēiēn, mētēu kəsəniēn mēmā e natimnati min iētəm ilah kautol. Uhgin tēməfəri iētēmimi agin mil keiu, Epraham mine Tēfit. Uhgin tēmōl ilau kuəhruahru e nēhatētēiēn rēhalau.

ⁿ3:29 Rom 10:12 ^o3:30 Dut 6:4; Kəl 3:20 ^p3:31 Mat 5:17

^q4:2-3 Jen 15:6; Kəl 3:6 ^f4:2-3 1Kor 1:31

təməghati e nati u nian in təməni pətigəm məmə nəuvirien pəhriən tətuvən o iətəmimi iətəm Uhgīn tətəni məmə in təhruahru e nəhmtin, mətəu səniəmə e noliən təuvir iətəm iətəmi u təmol. In təməni məmə,

⁷“Nəuvirien pəhriən tətuvən o nətəmimi u Uhgīn təmafəl rəhalah noliən tərah,

kəni in təmalu e rəhalah təfagə tərah.

⁸Nəuvirien pəhriən tətuvən o iətəmi u Iərməniḡ təsaskəlīmīən e nīkin rəhan təfagə tərah.”^s

⁹Intəh. Kitah kəmotəghatati e noliən təuvir min, kəni rəueiu kotəghati e nəhgi-pəniən.

?Nīkitəmah təhti məmə nəuvirien pəhriən əha in rəha nətəmi əmə u kəməhgi = pən ilah, nətəm Isrel, uə nəuvirien pəhriən əha, in min rəha nətəmi kəsəhgi-pəniən ilah, Nanihlua min? Əuəh, rəha Nanihlua min. Iəmatəni məmə, Uhgīn təməni məmə Epraham in təhruahru e nəhmtin mətəu-inu e rəhan nəhatətəiən.

¹⁰?Kəni mətəu Uhgīn təməni e nian pəhruvən məmə Epraham in təhruahru, nian kinəhgi = pən rəkis uə nian kəsəhgi = pən əhanəhiən? Uhgīn *təmaupən* məni lanəha, *uərisig* kəpənəhgi = pən.

¹¹?Kəni təməhgi = pən Epraham o nak? In nəmtətīən əmə iətəm təməgətun pəhriən məmə in tinəhruahru rəkis e nəhmti Uhgīn e rəhan nəhatətəiən. *Tinəhruahru rəkis*, kəni *uərisig* kəmanəhgi = pən.

Kəni tol lanəha, in tatə rəha nətəmimi rəfin nətəm kəsəhgi-pəniən ilah, mətəu kəutəhatətə e Uhgīn, kəni in tətəni məmə ilah kotəhruahru e nəhmtin e

nəhatətəiən rəhalah.^t ¹²Kəni in tatə rəha nətəmimi nəuvein min, ilah nətəm kəməhgi = pən ilah, inu nətəm Isrel. Mətəu in *səniəmə* rəhalah tatə mətəu-inu kəməhgi = pən ilah, mətəu in rəhalah tatə mətəu-inu ilah min kəutohtəu = pən *suaru rəha nəhatətəiən*. Aupən ikin, rəhalah tatə Epraham təmitəu = pən suaru u nian kəsəhgi = pən əhanəhiən.

¹³Uhgīn təmol nəniəskasikīən kəm Epraham mine rəhan min nəuaniləuis min məmə niftəni otuva rəhan o nian kəti. Mətəu Lou səniəmə suaru iətəm nəniəskasikīən u otuva mol nīpəhriənīən lan. In otuva mol nīpəhriənīən e nəhruahruīən iətəm təmsipən e suaru rəha nəhatətəiən.^u

¹⁴Tol lanəha mətəu-inu nəmə nəniəskasikīən u tətuvə matol nīpəhriənīən o nətəmimi nətəm kəutarəriə əmə e Lou, kəni nīkilah təhti məmə ilah kotəhruahru lan, kəni suaru rəha nəhatətəiən in nati ənpəpin əmə, kəni nəniəskasikīən tol nati ənpəpin əmə lan.^v ¹⁵Mətəu nəghatīən u, in nīpəhriənīən: Lou tətəni məmə nalpiniən mine niəməha rəha Uhgīn tətuvən o nətəmimi nətəm kəutatgəhli Lou, kəni ikin min rəfin Lou əha ikin, nətəmimi kəutatgəhli. Tol lanəha, noliən rəha nītəu-pəniən Lou rəha nətəm Isrel tatiuvi = pə nalpiniən mine niəməha rəha Uhgīn, kəni təsoliən məmə nəniəskasikīən otuva mol nīpəhriənīən.^w

¹⁶Tol lanəha, nəniəskasikīən tətuvə matol nīpəhriənīən e nəmiəgəhiən rəhatah e suaru rəha nəhatətəiən məmə nəniəskasikīən otuva e nəuvirien iətəm Uhgīn tətətuati lan kəm tah, kəni kitah kotəhrun pəhriən məmə rəhan nəniəskasikīən in rəha nəuaniləuis min

^s4:8 Sam 32:1-2

^t4:11 Jen 17:10-11

^u4:13 Jen 17:4-6; 22:17-18; Kəl 3:29

^v4:14 Kəl 3:18

^w4:15 Rom 3:20; 5:13

rəfin rəha Epraham^f, səniəmə rəha nətəmi min əmə u nətəm Uhgın təməfən Lou kəm lah, mətəu rəha nətəmimi min u, ilah min nətəm kautohtəu = pən suaru rəha nəhatətəiən rəha Epraham. In rəhatah ərəfin tatə.^x ¹⁷Təhmen e Nauəuə Rəha Uhgın iətəm tətəni məmə, “Təmöl ik nəkuva tipī nətəmimi tepət.”^y E nəhmti Uhgın, Epraham in rəhatah tatə. In təməhatətə e Uhgın iətəm tətəfən nəmiəgəhiən kəm nətəm kəmoħmis,^z kəni in təhrun nolien natimnati e nati agin tikə.

¹⁸Uhgın təmənəkis kəm Epraham məmə in otuva tatə rəha nəuaniləuis min tepət, kəni namipin min okotepət motapirəkis. Kəni Epraham təmələhu = pən rəhan nətəligiən təskasik e Uhgın məhatətə iəkis lan məmə nəghatiən rəhan, in nīpəhrīeniən, nati əpnapin in tiəkis agin məmə nəniəskasikiən otuva mol nīpəhrīeniən.^a ¹⁹Nəhatətəiən rəhan təseiuauiuiən, nati əpnapin in təhrun məmə nīpətin tinauəhli minəhmen əmə o nimisiən mətəu-inu rəhan nu iuəkir o uan-hanrit, kəni təhrun məmə Serə tinapirəkis ikin katemək ikin kəni ko təseməkiən.^b

²⁰Epraham rəhan nəhatətəiən təməsauit-auiitiən e nəniəskasikiən rəha Uhgın. Nīpəhrīeniən, rəhan nəhatətəiən təmeviə muva məskasik təhmin min, kəni mətəfən nəni-viviən kəm Uhgın. ²¹In təməhrun vivi e nikin məmə Uhgın tatos nəsanəniən o nolien rəhan nəniəskasikiən tuva mol nīpəhrīeniən. ²²O nati əha inəha, “Uhgın təməni məmə Epraham in təhruahru e nəhmtin e nəhatətəiən rəhan.”^c ²³Nəghatiən u iətəm tətəni məmə, “Uhgın təməni

məmə Epraham in təhruahru e nəhmtin,” kəməsətəiən məmə rəha Epraham pisin əmə, ²⁴mətəu kəmətəi min məmə rəhatah, iətəm Uhgın otəni məmə kitah okotəhruahru e nəhmtin, kitah nətəm kəutəhatətə lan, inu Uhgın u təmosmiəgəh Iesu İərməniğ rəhatah e nimisiən. ²⁵Kəmegəhan = pa e Iesu tuva mimis o təfagə tərəh min rəhatah, kəni Uhgın təmöl in təmiəgəh min e nimisiən^d məmə in otol suaru məmə kitah okotəhruahru e nəhmtin.^e

Nəməlinuiən mine nagīeniən

5 Tol lanəha, Uhgın təməni məmə kitah kotəhruahru e nəhmtin e nəhatətəiən, mətəu-inu kitah kəutəhatətə e nati u Iesu Kristo təmöl o tah. Kəni rəueiu, kitah Uhgın kəutatig e nəməlinuiən. ²Kitah kəməutəhatətə e Iesu Kristo, kəni in təmos itah kəhuva e nəhmti Uhgın məmə okotos nəuiviriən iətəm Uhgın təmətuati lan kəm tah. Kəni nəuiviriən əha, kəutatig lanəha rəueiu. Kəni kitah kotagiən mətəu-inu kitah kotəhrun vivi agin məmə okotos nəpətiən əhagəhag rəha Uhgın. ³Kəni nati kəti min, kitah kəutagiən əmə nian kəutatig e nian əskasik min mətəu-inu, kitah kotəhrun məmə nian əskasik min kəutasiru e tah məmə okotəhtul əskasik e nərahien.^f ⁴Kəni nian kəutəhtul əskasik, Uhgın, nikin tagiən o tah. Kəni nian kotəhrun məmə Uhgın nikin tagiən o tah, kəni kitah kotələhu = pən rəhatah nətəligiən təskasik e Uhgın. ⁵Kəni natimnati iətəm kəutələhu = pən rəhatah nətəligiən təskasik e Uhgın ohni, kotəhrun məmə okəhuva motol nīpəhrīeniən mətəu-inu, in təməfa

^f4:16 Inu nətəm Isrel mine Nanihluə min u nətəm kautohtəu = pən suaru rəha nəhatətəiən.

^x4:16 Kəl 3:7 ^y4:17 Jen 17:5 ^z4:17 Jon 5:21 ^a4:18 Jen 15:5

^b4:19 Jen 17:17 ^c4:22 Jen 15:6 ^d4:25 Rom 4:19 ^e4:25 Aes 53:4-5

^f5:3 Jem 1:2-3; 1Pitə 1:5-7

Narmin Rəhan kəm tah, kəni Narmin tətəfa nolkeikeiən rəha Uhgın tərīauəh e nikitah.

⁶Kəni aupən, rəhatah nəsanəniən təmatikə əhanəh o nosmiəgəh aruiən itah, mətəu e nian əhruahru iətəm Uhgın təməni, kəni Kristo təmimīs o nosmiəgəhiən itah nətəm kotərəh u kəsotisiəniən Uhgın. ⁷E rəhak nətəligiən, in nati təkis agin məmə iətəmi kəti otegehan məmə in otimīs o iətəmi kəti min nati əpnapin rəhan nolīən təhruahru. Mətəu nəmə təhro iətəmi kəti otimīs o iətəmi kəti min iətəm rəhan nolīən təuvir agin o nətəmimi. ⁸Mətəu Uhgın təməgətun rəhan nolkeikeiən asoli kəm tah e nolīən u məmə, nian kitah nətəmi kəmautol əhanəh təfagə tərāh, kəni Kristo timīs o tah.⁸

⁹Tol lanəha, Uhgın təmōl itah kotəhruahru e nəhmtin e nira Kristo iətəm təmai nian təmimīs o tah. Kəni mətəu-inu nati u in nīpəhriənīən, kitah kotəhrun vivi məmə Kristo otosmiəgəh itah e niəməha mine nalpinīən rəha Uhgın e naunun nian.^h ¹⁰Nian kəmautol tiki mir kitah Uhgın, mətəu in təmōl itah kəhuva rəhn-niəli min mətəu-inu Nətin təmimīs. Kəni mətəu-inu təmōl itah kəhuva rəhn-niəli min, nati kəti iətəm tapirəkis inu məmə kitah kotəhrun vivi məmə Uhgın otosmiəgəh itah e nalpinīən mine niəməha rəhan, mətəu-inu Kristo tətəmiəgəh. ¹¹Kəni nati kəti min, nikitah tagiən məmə kəməhuva kətiəh kitah Uhgın e İərməniğ rəhatah İesu Kristo, iətəm Uhgın təmiuvi = pa itah lan kəhuva rəhn-niəli min.

Atəm təmiuvi pa nimisiən, kəni Kristo təmos nəmiəgəhiən

¹²Aupən agin, suah u Atəm, təmōl təfagə tərāh, kəni tol lanəha, iətəmi kətiəh əmə u təmos təfagə tərāh muva e nəhue niftəni. Kəni təfagə tərāh təmələs nimisiən muva ikin. Kəni tol lanəha, nətəmimi rəfin okotəkeikei mohmīs mətəu-inu ilah rəfin kəutol təfagə tərāh.ⁱ ¹³Nīpəhriənīən, nətəmimi kəmotol təfagə tərāh uərisiğ Uhgın təmanəfa Lou. Uhgın in təməsakiliən rəhalah nolīən məmə tərāh, kəni məsətəi rəkis-pəniən məmə rəhalah kəti təfagə, mətəu-inu e nian əha lou tikə əhanəh məmə okotəgəhli.^j ¹⁴Mətəu nati əpnapin Uhgın təməsətəi rəkisiən təfagə tərāh min rəhalah, nətəmimi nətəm kəutətiğ e nian rəha Atəm mətəuarus = pa Mosis, ilah rəfin kəməhmīs. Əuəh, nati əpnapin nətəmi min əha kəməsotoliən təfagə tərāh təhmen e təfagə tərāh rəha Atəm iətəm təməhti nəghatiən pəhriən rəha Uhgın, mətəu ilah rəfin kəməhmīs.^{§§k}

E nolīən min nəuvein, Atəm in təhmen e Kristo iətəm təmuərisiğ lan, mətəu-inu nati nak iətəm Atəm təmōl, tatuvən o nətəmimi rəfin, təhmen = pən əmə məmə nati nak Kristo təmōl tatuvən o nətəmimi rəfin. ¹⁵Mətəu nati nak Uhgın təməfa tol pisin agin e təfagə tərāh rəha Atəm. Təfagə tərāh rəha suah kətiəh əmə u, Atəm, təmiuvi = pa nimisiən o nətəmimi tepət, kəni inu in nati asoli. Mətəu nati asoli tapirəkis, in nəuviriən asoli rəha Uhgın iətəm in təmean pik kəm nimənin nətəmimi tepət lan o nəfəliən təfagə tərāh rəhalah, kəni

§§5:14 Təfagə rəha Atəm in nəhtiən nəghatiən əhruahru pəhriən rəha Uhgın. Uərisiğ, nətəmimi kəutol təfagə tərāh, mətəu Uhgın təməsəghati əhruahru iən kəm lah təhmen e Atəm.

§5:8 Jon 3:16; 1Jon 4:10 h5:9 Rom 1:18; 2:5; Efəs 2:3-5

i5:12 Jen 3:6; Rom 6:23 j5:13 Rom 4:15 k5:14 Jen 3

nati əha təmuva e nəuvirən rəha iətəmi kətiəh əmə u, Iesu Kristo.

¹⁶ İəkəni min məmə, nəuvirən asoli rəha Uhgın iətəm in təmətuati lan kəm nətəmimi, in tol pisin agin e nəua təfagə tərəh rəha iətəmi kətiəh əmə əha. Suah u təmol təfagə tərəh kətiəh əmə, kəni Uhgın təmakil muh mələhu nəghatiən lan məmə nətəmimi rəfin otəkeikei motos nalpinien o rəhalah təfagə tərəh min. Mətəu uərisig, nati əpnəpin nətəmimi tēpət kəmautol təfagə tərəh tēpət, əupən muvən mətəuarus rəueiu, kəni Uhgın təməfa nati təuvir agin kəm tah, kəni təmol məmə kitah kotəhruahru e nəhmtin, kəni rəhatah nalpinien tikə. ¹⁷ Nipəhrinien məmə təfagə tərəh rəha iətəmi kətiəh əmə, Atəm, təmol nimisien tətarmənig e nətəmimi rəfin, kəni inu nati asoli. Mətəu nati asoli kəti min tapirəkis məmə, nati iətəmi kətiəh əmə təmol, inu Iesu Kristo. Nətəmimi rəfin nətəm kautos nəuvirən rəha Uhgın iətəm in təmətuati əpnəpin əmə lan kəm lah, kəni motəhatətə məmə Uhgın tatol ilah kəutəhruahru e nəhmtin, ilah okotos nəmiəgəhiən itulin. Kəni ilah Kristo, okotarmənig e natimnati rəfin.

¹⁸ Əuəh, təfagə tərəh kətiəh əmə rəha Atəm təmol məmə Uhgın təmakil muh mələhu nəghatiən rəha nətəmimi rəfin məmə okotəkeikei motos nalpinien. Kəni e noliən əhmen-əhmen əmə, nati əhruahru kətiəh əmə rəha Kristo təmol suaru məmə nətəmimi kotəhrun məhuva motəhruahru e nəhmti Uhgın. Kəni nəhruahruən əha, tatol məmə nətəmimi rəfin kotəhrun nosien

nəmiəgəhiən itulin¹. ¹⁹ Nətəmimi tēpət kəməhuva nol təfagə tərəh min mətəu-inu iətəmi əha Atəm *təməhti* nəuia Uhgın. Mətəu nətəmimi tēpət okəhuva motəhruahru e nəhmti Uhgın mətəu-inu iətəmi kəti min, Kristo, *təmol* nəuia Uhgın.^m

²⁰ Uhgın təməfa Lou məmə təfagə tərəh otuva mol iahgin, kəni məmə nətəmimi okotəhrun noliən tərəh min rəhalah. Mətəu nian təfagə tərəh təmuva mol iahgin, nəuvirən iətəm Uhgın təmətuati əpnəpin əmə lan təmuva iahgin təhmin min mapirəkis, ²¹ məmə nəuvirən otəri mapirəkis təfagə tərəh min. Təfagə tərəh təmətarmənig e nətəmimi rəfin matiuvı = pa nimisien e lah. Mətəu rəueiu nəuvirən iətəm Uhgın təmətuati lan kəm tah otarmənig, kəni nəuvirən əha otol məmə nətəmimi okotəhruahru e nəhmti Uhgın, kəni motos nəmiəgəhiən itulin e Iesu Kristo rəhatah İərmənig.ⁿ

Nəsanəniən rəha təfagə tərəh ko təsəlis-ərainien itah

6 ?Kəni tol lanəha o nati əha, kitah okotəhrəni? Nətəmimi nəuvein okotəni məmə, “Təuvir məmə okotəkeikei əmə e noliən təfagə tərəh mətəu-inu Uhgın otəfa rəhan nəuvirən tēpət min kəm tah lan.” ?Mətəu kitah okotəni nəghatiən təhmen e nati u?^{*} ² !Kəpə, təsəhruahruən! Nian təfagə tərəh tətalkut məmə otiuvı = pən itah tərəh ikin, kəni nikitah təkeikei məhti məmə, təhmen əmə məmə kəmoħmis rəkis lan e təfagə tərəh, kəni ko kəsotolien nəuiən rəueiu. ³ Nəkotəhrun uə kəpə məmə, kəmol

* **6:1** Inu in nati asoli kəti u nətəm İsrəl kəsotolkeikeien e nəghatiən rəha Pol. In tətəni məmə Uhgın in tatosmiəgəh iətəmimi e nolkeikeien rəhan, mətəu səniamə e natimnati təuvir min nətəmimi kautol. İlah kəutəni məmə nəmə tol lanəha, kəni nətəmimi okotol əpnəpin əmə təfagə tərəh min! Konu, ilah kəutəni məmə nətəligien rəha Pol təsəhruahruən.

¹5:18 1Kor 15:22

^m5:19 Aes 53:11

ⁿ5:21 Rom 6:23

bəptais e tah, kəni bəptais əha tətəgətun məmə kitah kəməhuva kətiəh kitah Kristo. Kəni nian Kristo təmimis, təhmen əmə məmə kitah kəmoħmis kitah min, u nipətın təni məmə nəmiəgəhiən rəhatah e noliən təfagə tərəh, in təmimis.^o ⁴Tol lanəha, nian kəmol bəptais e tah, in təhmen məmə kəmoħmis, kəni kitənim itah kitah Kristo. Kəni Uhgın Tatə təmosmiəgəh Kristo e nimisiən e nəsanəniən asoli rəhan. Kəni təhmen-əhmen əmə məmə Kristo təmiəgəh min, kitah kotəhrun nitəu-pəniən suaru rəha nəmiəgəhiən vi.

⁵Tol lanəha mətəu-inu, kəməhuva kətiəh kitah min e nimisiən rəhan, kəni okəhuva min kətiəh kitah min e noliən iətəm Uhgın təmosmiəgəh in lan e nimisiən. ⁶Kitah kotəhrun məmə nian kəməhti = pən Kristo e nigı kəməluau, kəməhti = pən ilah rəhatah nəmiəgəhiən rəha noliən əuas min məmə, otərəkin noliən əuas rəhatah iətəm tolkeikei pik təfagə tərəh, rəhatah nəmiəgəhiən rəha noliən əuas əha təmimis. Kəni təmol məmə təfagə tərəh otəsarməniğ minin e tah,^p ⁷mətəu-inu iətəmimi iətəm təmimis, nəsanəniən rəha təfagə tərəh təsarməniğ minin lan.

⁸Mətəu-inu kəmoħmis kitah Kristo, kəni tol lanəha, kotəhatətə məmə okotəmiəgəh kitah min rəueiu, mine nian iətəm təpanuva. ⁹Kotəhatətə lanəha mətəu-inu kotəhrun məmə Uhgın təmosmiəgəh Kristo e nimisiən, kəni tol lanəha ko təsimis minin. Nimisiən təsarməniğ minin lan. ¹⁰In təmimis mau kətiəh əmə, kəni e nimisiən rəhan təmos rəkis nəsanəniən rəfin rəha təfagə tərəh. Mətəu tətəmiəgəh rəueiu, kəni e nəmiəgəhiən

rəhan, in təməmiəgəh məmə otəfəri nərgi Uhgın.

¹¹Kəni e noliən əhmen əmə əha, nikitəmah təkeikei məhti itəmah məmə nəmoħmis e təfagə tərəh. Təfagə tərəh, rəhan nəsanəniən tikə o niuvi-pəniən itəmah. Mətəu e nəmiəgəhiən rəhatəmah əha rəueiu, nikitəmah təkeikei məhti itəmah məmə nəutəmiəgəh e Uhgın mine noliən vi mətəu-inu nəmautol kətiəh itəmah Kristo İesu, kəni noliən vi əha otləfəri nərgi Uhgın.^q

¹²Tol lanəha, sotegəhaniən məmə təfagə tərəh tətərməniğ e nipətitəmah u nautos rəueiu iətəm otəpanimis nian kəti. Sotegəhaniən məmə onautol nəuia nətəliğin tərəh rəha nipətitəmah.^r

¹³Kəni sotegəhan minin e nipətitəmah min məmə nautol təfagə tərəh lan. Mətəu otegəhan = pən e nəmiəgəhiən rəhatəmah rəfin kəm Uhgın, mətəu-inu itəmah nətəmimi nətəm Uhgın təməmkirəkis itəmah e nimisiən məmki = pən itəmah e nəmiəgəhiən. Kəni otegəhan e nipətitəmah min məmə okotol noliən min iətəm kotəhruahru e nəhmti Uhgın.^s ¹⁴Tol lanəha mətəu-inu, təfagə tərəh otəsarməniğin e təmah mətəu-inu, nəsotətiğ əhğəliən Lou iətəm təsasiriən e təmah məmə nəsotolien təfagə tərəh. Mətəu nəutətiğ əhğəl nəuviriən iətəm Uhgın tətətuati lan kəm təmah, kəni e nəuviriən əha, in otəsiru e təmah məmə nəsotolien təfagə tərəh.^t

Iol əhruin min rəha noliən əhruahru

¹⁵?Kəni rəueiu iətəni min məmə, kitah okotəhrəni? Nəmə iətəmi kəti otəni məmə, pəh okotol təfagə tərəh mətəu-inu, Lou təsarməniğin e tah, mətəu nəuviriən əmə rəha Uhgın iətəm tətətuati lan kəm tah tətərməniğ e tah.

^o6:3 Kəl 3:27 ^p6:6 Kəl 5:24 ^q6:11 2Kor 5:15; Kəl 2:19 ^r6:12 Jen 4:7

^s6:13 Rom 12:1 ^t6:14 1Jon 3:6

!Kəpə, təsəhruahruian![†] ¹⁶Nəkotəhrun uə kəpə məmə, nian nəutegehān = pən e təmah kəm iətəmi kəti məmə nautol nəuian, kəni itəmah rəhan nol əhrui min, kəni itəmah nol əhrui min rəha iətəmi u nautol nəuian. Suaru keiu o nitəu-pəniən. E suaru kəti, nəutəhuva motəhmen e nol əhrui min rəha təfagə tərəh, kəni suaru u tatuvən o nimisiən. Kəni e suaru kəti min, nəutəhuva motəhmen e nol əhrui min rəha nolien nəuia Uhgīn, kəni suaru u tatuvən o nəhruahruian e nəhmti Uhgīn.^u

¹⁷Kitah kəutəni-vi Uhgīn məmə nati əpnāpin aupən nəmautol motəhmen e nol əhrui min rəha təfagə tərəh, mətəu uərisig, nəmotəuhlin itəmah məmə onəkotol e nikitəmah rəfin nəgətuniən iətəm iəmətəgətun itəmah lan. ¹⁸Uhgīn təmitis itəmah e təfagə tərəh, kəni təfagə tərəh, rəhan nəsanəniən tikə o narməniğin e təmah. Kəni nəməhuva motəhmen e nol əhrui min rəha nolien min iətəm kotəhruahru e nəhmti Uhgīn.

¹⁹Iətəghati e nətəliğin min iətəm nətəmi itəmi kotəhrun, inu iol əhrui mine iətəmi asoli, mətəu-inu nətəliğin rəhatəmah təsəhmenien o nəhrunien natimnati rəha Uhgīn. Aupən ikin, nəmotegəhan e nipətəitəmah məmə ilah iol əhrui min rəha nolien min iətəm tatol naulisən əmə, mine iol əhrui min rəha nərahien iətəm tətəri tepət. Mətəu rəueiu otegəhan = pən e lah məmə ilah iol əhrui min rəha nolien iətəm kotəhruahru, kəni nəkəhuva nətəmi nətəm Uhgīn təmələhu kalin rəkis məmə rəhan min.

²⁰Nian itəmah nəmautol iol əhrui min rəha təfagə tərəh, nolien iətəm təhruahru e nəhmti Uhgīn təsərməniğin e təmah. ²¹?Nəuan nəuviriən nak nəmotos e nəmiəgəhien rəhatəmah e no-

liən tərəh min iətəm nəutaulis ohni əha rəueiu? !Nəuan nolien tərəh min əha, in nimisiən əmə! ²²Mətəu rəueiu, Uhgīn təmitis itəmah e təfagə tərəh, kəni nəməhuva iol əhrui min rəhan, kəni nəuan nəuviriən iətəm nəutəhli, tatit itəmah məmə nəkəhuva nətəmi rəha Uhgīn e nikitəmah rəfin. Kəni uərisig lan, onautos nəmiəgəhien itulin. ²³Tol lanəha, mətəu-inu nətəuian rəha təfagə tərəh in nimisiən, mətəu neanien rəha Uhgīn in nəmiəgəhien itulin e Kristo Iesu rəhatah Iərməniğin, kəni Uhgīn tətəan ərəfin nəmiəgəhien itulin u e nikiən agiən.^v

Lou təsərməniğin e tah

7 Piak min mine nəuviniğin min. Itəmah nəkotəhrun nolien rəha lou. Lou min kəutərməniğin e nətəmi nian ilah kəutəmiəgəh əmə. ²Təhmen e nati u. Nəmə pətan kəti iətəm təmol marit, lou tətəni məmə in rəhan əmə əha iərman nian in tətəmiəgəh. Mətəu nəmə iərman əha timis, kəni lou rəha marit təsəskəlim minien pətan əha, kəni in təhrun nitəu = pən minien iərman pisin kəti. ³Mətəu nəmə in tatitəu = pən iərman pisin kəti nian rəhan iərman tətəmiəgəh əhanəh, kətəni məmə in tətəriğin rəhan iərman. Mətəu nəmə rəhan iərman təmimis, lou əha rəha marit təsəskəlim minien pətan əha, kəni nati əpnāpin tatitəu = pən iərman pisin, in təsəriğin rəhan iərman aupən.

⁴Piak min mine nəuviniğin min. E nolien əhmen-əhmen əmə, mətəu-inu ninotol kətəh itəmah Kristo, təhmen əmə məmə itəmah nəmohmis itəmah min e nigə kəməluau. Kəni mətəu-inu nəmohmis, Lou rəha Mosis təsəskəlim minien itəmah əha rəueiu. Uhgīn təmitis itəmah o nitəu-pəniən əhruahru natim-

[†]6:15 Afin-to e futnot e Rom 6:1.

^u6:16 Jon 8:34; 2Pitə 2:19 ^v6:23 Rom 5:12,15

nati rəfin aɡin e Lou məmə Uhgın oto-smiəgəh itəmah. Kəni itəmah nəkotəh-men = pən əmə e pətan kəti iətəm rəhan iərman in təmimis, kəni rəueiu in təsolian marit, kəni in təhrun nitəu-pəniən iərman pisin. Rəhatəmah iərman auppən, in Lou. Mətəu rəueiu, itəmah nəutohtəu = pən iətəmi pisin u Kristo, iətəm Uhgın təmosmiəgəh e nimisiən. Kəni nəutohtəu = pən in məmə nəkotəuə nəuan təuvir, iətəm in nolien təuvir min iətəm kəutisiai Uhgın.^w

⁵Nian nətəligiən tərəh rəha iətəmi^z tətərməniɡ e tah, nətəligiən tərəh min rəhatah kəutiui = pən itah məmə okotol nolien tərəh min e nipətita. Kəni nian Lou tətəni məmə okəsotolien nolien tərəh min əha, tol məmə nikitah tətəhti pik nolien tərəh min, kəni kəutolkeikei mautil təhmīn nolien tərəh min. Tol lanəha, kəmotol təfagə tərəh tēpət. Kəni nəua təfagə tərəh min əha, in nimisiən əmə. ⁶Mətəu rəueiu, kitah kəsotohtəu = pən minien Lou rəha Mosis məmə okotos nəmiəgəhien itulin, mətəu-inu təhmen əmə məmə kitah kə-mohmis e Lou əha. Kəni tol lanəha, Lou təsarməniɡiən e tah u rəueiu. Kəni rəueiu, kitah iol əhrui min rəha Uhgın, mətəu kəsotohtəu-pəniən suaru əuas o nitəu-pəniən Lou iətəm in nati kəti əmə iətəm kəmətei rəkis, mətəu kəutohtəu = pən suaru vi rəha Narmin Rəha Uhgın.^x

Lou tatol məmə nətəmi kəutil təfagə tərəh

⁷?Kəni ko, kitah okotəhrəni? ?Lou in nati tərəh mətəu-inu tatol məmə kitah kəutil təfagə tərəh? !Kəpə, təsəhr-ahruian! Mətəu pəhriən, iəu iəkəhrun əmə məmə təfagə tərəh təhro lanu mətəu-inu Lou tətəgətuən iəu lan. Nəmə Lou in təməsəniən məmə iəsolien nolien rəha nolkeikeien nati kəti rəha iətəmi pisin, kəni ko iəsəhrunien nolien əha məmə təhro lanu.^y ⁸Mətəu təfagə tərəh təmaskəlim nəghatiən rəha Lou, mol rəhan lan ioluək, kəni təmol məmə nolien rəha nolkeikeien nati kəti rəha iətəmi pisin təmuva tēpət e nikik. Mətəu nəmə Lou təmikə, kəni təfagə tərəh rəhan nəsanəniən təmikə lanəha, təhmen məmə təmimis.

⁹Auppən ikin, nian iəmətəruu əhanəh Lou, nikik təsəhtiən təfagə tərəh rəhak, iəmətatig vivi əmə. Mətəu nian iəməhrun məmə Lou əha ikin, kəni nəsanəniən rəha təfagə tərəh təmuva məmiəgəh məskasik, kəni inəhrun məmə inimis rəkis, inəha iəu isəu o Uhgın. ¹⁰Kəni iəmeruh məmə Lou əha iətəm təmuva məmə otol iətəmi təmiəgəh,^z mətəu nipəhriənien təmiuui = pa əmə nimisiən. ¹¹Tol lanəha mətəu-inu, təfagə tərəh təmaskəlim nəghatiən rəha Lou, mol rəhan lan ioluək, kəni təmeiuə lak. Nikik təməhti məmə nəmə iəmallut o nitəu-pəniən Lou rəha Mosis, kəni iəkos nəmiəgəhien itulin. Mətəu inəruu

^z7:5 Nətəmi rəfin kəutil təfagə tərəh mətəu-inu nətəligiən tərəh rəha iətəmi tətətig e tah rəfin. Nətəligiən tərəh əha tatiui = pən itah məmə kəutil təfagə tərəh. Rəhatah nəsanəniən tikə məmə okəsotolien təfagə tərəh motol nolien təuvir. Uhgın əmə təhrun nəfaiən nətəligiən vi kəm tah.

^y7:7 E nəghatiən min rəha fes 7:7-25, nian Pol tətəni “iəu,” mətəu nipəti nəghatiən u məmə in tətəghati e nətəmi rəfin.

^w7:4 Rom 6:2,11 ^x7:6 Rom 8:2; 6:4 ^y7:7 Eks 20:17; Dut 5:21; Jen 3

^z7:10 Luk 10:28; Lev 18:5; Sam 19:7-10; Esik 20:11; Rom 10:5

noliən, kəni e nəghatiən rəha Lou, iəkəkeikei mimis o təfagə tərəh min rəhak.^a ¹²Tol lanko, iəməgətuən məmə Lou tasim təmsipən e Uhgīn, kəni nəghatiən min rəha Lou kəmotšipən e Uhgīn motasim, motəhruahru, motəuvir motasiru e nətəmimi.^b

¹³Kəni nəmə təhro iətəmi kəti otəni məmə, “?Təhro lanu məmə Lou in nati təuvir kəti, mətəu təmol məmə iəmmis, inəha iəu isəu o Uhgīn?” !Mətəu kəpə, təsəhruahruin! Nian iəməhrun nəghatiən rəha Lou iətəm in təuvir, nikik təmuvən o noliən təfagə tərəh, kəni iəu iəmol təfagə tərəh iətəm nəuan in nimisiən. Tol lanəha, təfagə tərəh təmol məmə iəkimis. Kəni rəueiu iəkəhrun məmə noliən tərəh min rəhak, ilah təfagə tərəh pəhriən. Kəni nian iəmeruh nəghatiən rəha Lou, inəhrun məmə təfagə tərəh in nati tərəh agin.

¹⁴Kitah kotəhrun məmə Lou təmsipən e Uhgīn. Mətəu iəu, iəu iətəmimi əmə. Kəni kətuati lak məmə iəu iol əhruin kəti, kəni təfagə tərəh in rəhak iətəmi asoli. ¹⁵Nian min nəuvein, iəsəhruniən natimnati iətəm iatol, mətəu-inu nati təuvir min iətəm iəkolkeikei məmə iəkol, iəsoliən, mətəu iatol əmə nati iətəm iəsolkeikeiən.^c ¹⁶Iəkəhrun vivi məmə təfagə tərəh iətəm iatol in nati tərəh, kəni iəsolkeikeiən məmə iəkol. Kəni nian iətətəu tərəh e nikik o təfagə tərəh u, in nəmtətiən kəti məmə Lou tatol rəhan uək, kəni Lou in nati təuvir kəti. ¹⁷Tol lanəha, səniəmə iəu iətəm iatol təfagə tərəh min, mətəu noliən rəha təfagə tərəh iətəm tətətig e rəhak nətəligiən nian rəfin, tatol məmə iəkol noliən tərəh min. ¹⁸Iəkəhrun məmə nətəligiən tərəh rəhak otəsəgəhaniən məmə iəkol nati təuvir kəti. Iəkəhrun in niəpəhriən mətəu-inu iəkolkeikei

məmə iəkol nati iətəm təuvir, mətəu ko iəsoliən. ¹⁹Nati nak iatol səniəmə in nati təuvir iətəm iəkolkeikei məmə iəkol, mətəu iatol əmə təfagə tərəh iətəm iəsolkeikeiən məmə iəkol. ²⁰Kəni nəmə iəkol nati nak iətəm iəsolkeikeiən məmə iəkol, səniəmə iəu pəhriən u iatol, mətəu təfagə tərəh iətəm tətətig lak tatol.

²¹Tol lanəha, iateruh məmə noliən kəti tatol uək e nəmiəgəhiən rəhak nian rəfin. Noliən əha tol lanəha məmə, nian iəkolkeikei məmə iəkol nati təuvir, mətəu təfagə tərəh uəha iuəkir ohniəu tatiuvi = pən iəu e təfagə tərəh. ²²E nikik rəfin, iəkolkeikei Lou rəha Uhgīn, ²³mətəu iateruh min lou kəti min iətəm tatol uək e nəmiəgəhiən rəhak iətəm tətəluagin ilau rəhak nəhruniən, məlis iəu, matol məmə iəu iol əhruin rəha təfagə tərəh iətəm tatol uək e rəhak nəmiəgəhiən.^d ²⁴!Kəsi, iətətəu tərəh pik agin! Niəpətik tolkeikei məmə iəkol təfagə tərəh. !Əui! ?Kəmə pəh otitis iəu e nolkeikeiən tərəh min əha iətəm tatit iəu e nimisiən mol iəu iətətig isəu o Uhgīn? ²⁵!Pəh kotəni-vivi Uhgīn. Iesu Kristo rəhatah Iərməniəg in otol!

Kəni tol lanəha, nəmiəgəhiən rəhak tol min lanu məmə, iəu iol əhruin rəha Lou rəha Uhgīn e rəhak nətəligiən vi, mətəu e nətəligiən tərəh rəhak, iəu iol əhruin rəha lou rəha təfagə tərəh.^e

Noliən rəha niətəu-pəniən Narmin Rəha Uhgīn

8 Kəni nəua nəghatiən rəfin min əha tol min lanu lan, məmə Uhgīn tətəni məmə kitah kotəhruahru e nəhmtin mətəu-inu kəutəhatətə e nati iətəm Kristo təmol o tah. Kəni tol lanəha, Uhgīn ko təsuhien, kəni məsələhuien nəghatiən məsoliən nalpinien kəti rəha nətəmimi min u kəməhuva kətiəh ilah

^a7:11 Jen 3:13 ^b7:12 1Tim 1:8 ^c7:15 Kəl 5:17

^d7:23 Kəl 5:17; 1Pitə 2:11 ^e7:25 1Kor 15:57

Kristo Iesu, ²mətəu-inu nəsanəniən rəha Narmin, iətəm tətəfa nəmiəgəhiən vi kəm tah e Kristo Iesu, in təmitis itah e nəsanəniən rəha təfagə tərəh mine nimisiən. ³Lou təruru nitisiən lanəha itah, mol itah kotəhruahru e nəhmti Uhgīn mətəu-inu, kitah nətəmimi əmə, kəni rəhatah nəsanəniən tikə o nolien nati iətəm Lou tətəni. !Mətəu nati iətəm Lou təruru nolien, Uhgīn təmol! Inu, təmahli=pa Nətin əhruahru kəni təmuva iətəmimi məhmen e tah.^f

Kəni Uhgīn təkakil muh mələhu nəghatiən mol nalpinien o təfagə tərəh iətəm kitah nətəmimi rəfin kautol. In təmol lanəha nian təmol Nətin təmuva sakrifais o təfagə tərəh min rəfin rəhatah.^g ⁴Uhgīn təmol lanəha məmə, nəghatiən əhruahru min rəha Lou okəhuva motol nipəhrīeniən e nəmiəgəhiən rəhatah iətəm kəsotohtəu-pəniən suaru rəha nətəligiən tərəh rəha iətəmimi, mətəu kəutohtəu=pən suaru iətəm Narmin Rəha Uhgīn tətəgətun itah lan.^h

⁵Nətəmimi nətəm kəutohtəu=pən nətəligiən tərəh rəha iətəmimi, nətəligiən rəhalah tatuvən əmə o nati iətəm nətəligiən tərəh rəhalah tolkeikei nian rəfin. Mətəu nətəmimi nətəm kəutohtəu=pən nolien iətəm Narmin Rəha Uhgīn tolkeikei, nətəligiən rəhalah tatuvən əmə o nati iətəm Narmin Rəha Uhgīn tolkeikei. ⁶Nəmə nətəligiən tərəh rəha iətəmimi in tətarməniğ lan, kəni iətəmi əha tatitəu=pən əmə suaru rəha nimisiən. Mətəu nəmə Narmin Rəha Uhgīn tətarməniğ e rəhan nətəligiən, kəni iətəmi əha tatitəu=pən suaru rəha nəmiəgəhiən mine nəməlinuiən. ⁷Tol lanəha mətəu-inu, nətəligiən tərəh rəha iətəmimi, tatol tikimir ilau Uhgīn, mətəu-inu təsitəu-pəniən lou min rəha

Uhgīn, kəni in təruru agin nitəu-pəniən. ⁸Nətəmimi nətəm kəutohtəu=pən nətəligiən tərəh rəha iətəmimi, ko kəsotolien niki Uhgīn tagiən.

⁹Mətəu itəmah nəsotohtəu-pəniən nətəligiən tərəh rəha iətəmimi. Nipəhrīeniən məmə Narmin Rəha Uhgīn tətətiğ e təmah, kəni nəutohtəu=pən nolien iətəm Narmin Rəha Uhgīn tolkeikei. Iətəmimi iətəm Narmin Rəha Kristo təsatiğiən lan, in səniəmə iətəmimi rəha Kristo.ⁱ ¹⁰Mətəu Kristo tətətiğ e təmah. Kəni nati əpnapin nipətītəmah otəkeikei mimis o təfagə tərəh, mətəu narmitəmah tətəmiəgəh mətəu-inu itəmah nəkotəhruahru e nəhmti Uhgīn.^j ¹¹Narmin Rəha Uhgīn tətətiğ e təmah, inu Narmin Rəha Uhgīn u iətəm təmol Kristo Iesu təmiəgəh min e nimisiən. Nipəhrīeniən, nipətītəmah otimis nian kəti. Mətəu e Narmin Rəhan, Uhgīn otəfiənə min nəmiəgəhiən e nipətītəmah.

¹²Piak min mine nəuvinik min. Mətəu e natimnati min əha, kitah kotəkeikei motətiğ motohtəu=pən nati iətəm Uhgīn tolkeikei, mətəu kəsotətiğiən motohtəu=pən nati iətəm nətəligiən tərəh rəha iətəmimi tolkeikei məmə otol, ¹³mətəu-inu nəmə nəkotətiğ motohtəu=pən nati iətəm nətəligiən tərəh rəha iətəmimi tolkeikei, nəkotəkeikei mohmis. Mətəu nəmə e Narmin Rəha Uhgīn nəkotuhamu nolien rəha iətəmimi, kəni onəkotəmiəgəh,^k ¹⁴mətəu-inu nətəmimi rəfin nətəm Narmin Rəha Uhgīn tatit ilah, ilah nenəti Uhgīn min.

¹⁵Itəmah nəkotəhrun məmə inu in nipəhrīeniən mətəu-inu Uhgīn təməfiənə Narmin Rəhan kəm təmah, kəni Narmin təsotolien itəmah nəkotəgin min e Uhgīn, təhmen e iol əhruin nati kəti tətəgin

^f8:3 Hip 4:15 ^g8:3 Uək 13:37-39; Hip 2:14; 7:18; 10:1-2; Fil 2:7

^h8:4 Kəl 5:16,25 ⁱ8:9 1Kor 3:16; 12:3 ^j8:10 Kəl 2:20 ^k8:13 Kəl 6:8; Kol 3:5

e rəhan iətəmi asoli. Kəpə, mətəu Narmin rəhan təmol məmə Uhgın təmähli itəmah. Kəni Narmin tatol məmə kitah kotəhrun nəniən kəm Uhgın məmə, “!Ik rəhatimah tatə!”¹ ¹⁶ Kəni Narmin aru Rəha Uhgın tətəni kəm narmitəmah məmə kitah nenəti Uhgın min.^m ¹⁷ Kəni mətəu-inu kitah nenətin min, kitah okotos natimnati təuvir min iətəm Uhgın təmələhu kalin məmə rəhatah. Kəni kitah Kristo okotos natimnati min əha. Kitah kotəhrun məmə inu niphərieniən mətəu-inu kitah kautətəu nahməiən kitah min, kəni ko kotəhrun məmə Uhgın otəfa nisaiən kəm tah təhmen e iətəm otol e Kristo.ⁿ

Nepətiən əhagəhag rəha Uhgın iətəm tətəva

¹⁸ İəkəhrun məmə nahməiən iətəm kəutatig lan u rəueiu, okoteruh məmə ilah nati əpnəpin əmə nian Uhgın otol əpu nepətiən əhagəhag rəhan kəm tah. ¹⁹ Niphərieniən, natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol, inu niftəni mine natimnati iətəm kauteviə lan, mine neai, mine nati miəgəh min, ilah kəutəhtahnin motolkeikei pik məmə okoteruh nian iətəm Uhgın otol pətigəm məmə nenətin min u niphəh min.

²⁰ Kəutəsəl = pən lanəha mətəu-inu Uhgın təmol məmə natimnati rəfin iətəm in təmol, ilah kəutatig e nəhlmi nərahien, motəruru nolien uək təuvir min iətəm rəhalah əupən ikin.^o İlah kəsotolkeikeiən lanəha, mətəu in Uhgın iətəm təmol lanəha e lah. Kəni in təmolkeikei məmə ilah okotələhu = pən rəhalah nuhuiniən lan, ²¹ məmə in otitis ilah e nəmnəmitiən mine nimisiən iətəm ilah kəutatig pəhriən lan. Kəni in otitis ilah lanəha məmə in təhrun

nəfəniən nepətiən əhagəhag kətiəh əmə kəm lah iətəm otəfən kəm nenətin min.

²² Kitah kotəhrun məmə əupən agin mətəuarus = pa əha rəueiu, natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol, kəutasək təhmen e pətan kəti iətəm tətətəu nahməiən məmə otələs nətin. ²³ Kəni səniəmə natimnati min əmə iətəm Uhgın təmol, ilah kəutasək lanəha. Mətəu kitah min kəutasək lanəha, nati əpnəpin məmə Uhgın təməfa rəkis nati təuvir kəm tah, u Narmin Rəhan. Kəni Narmin in nəuvetin rəha natimnati təuvir agin min iətəm Uhgın otəpanəfa nian kəti. Kəni rəueiu kəutəhtahnin e nian əhruahru məmə Uhgın otegəhan = pa ərəfin kəm tah natimnati iətəm təmähli itah ohni. Kəni in otitis niphətitah əuas min, məfa in vi min.^p ²⁴ Təmətəuəuin e nian Uhgın təmosmiəgəh itah, kitah kəutələhu = pən əskasik rəhatah nuhuiniən e natimnati min əha. Pəhriən, kitah kəsotos əhanəhiən natimnati min u. Nəmə kinotos rəkis, kəni kəsotuhuiniən ohni. ²⁵ Mətəu kəutələhu = pən rəhalah nuhuiniən e nati kəti iətəm kəsotos əhanəhiən, kəni motol rəhalah nətəligiən təfəməh məutəhtahnin məutəhtul əskasik.

²⁶ Kəni təhmen məmə nolien rəha nuhuiniən əha tətəsi ru e tah, Narmin Rəha Uhgın tətəsi ru e tah e rəhatah nəpəouiən, təhmen lanu məmə, kitah kotəruru məmə nati nak kotəkeikei motəfaki ohni, mətəu Narmin Rəha Uhgın tətəni rəhatah lan nian kitah kəutehkimis e nolien kəti iətəm nəghatiən tikə lan. ²⁷ Kəni Uhgın iətəm in təhrun niki nətəmi mi, in təhrun nati Narmin Rəhan tətəni, mətəu-inu Narmin Rəhan tətəfaki e nəfaki min tatitəu = pən nətəligiən rəha Uhgın.^q

¹8:15 Mak 14:36; 2Tim 1:7 ^m8:16 2Kor 1:22 ⁿ8:17 Kəl 4:5-7; Nəh 21:7
^o8:20 Jen 3:17-19 ^p8:23 2Kor 5:2-4 ^q8:27 Sam 139:1

Nətəligiən rəha Uhgın

²⁸ Kitah kotəhrun məmə, Uhgın tatol məmə natimnati rəfin iətəm kəutəhuva, inko nati təuvir min mine natimnati tərəh min, ilah rəfin kəutəhuva o nasiruiən e tah nətəm kotolkeikei Uhgın, inu kitah nətəmimi nətəm in təmauin e tah e nətəligiən rəhan.^r ²⁹ Tol lanəha mətəu-inu, aupən aupən agin, Uhgın tinitəpin rəkis itah, kəni e nian əha, in təməni məmə nolien rəhatah otuva məhmen e Nətin məmə nətəmimi tepət okəhuva pian min mine nəuvinin min, kəni in ilis e tah rəfin.^s ³⁰ Kəni kitah u in təmaupən məni məmə okəhuva rəhan, in təmauin e tah. Kəni kitah u nətəm təmauin e tah, in təmol itah kotəhruahru e nəhmtin. Kəni kitah u nətəm təmol itah kotəhruahru, in otəferi məfən nisaiəin mine nepətiən əhagəhag rəhan kəm tah.

Nolkeikeiən asoli rəha Uhgın

³¹ Natimnati min rəfin əha kəutəgətun itah məmə, Uhgın in tətəhtul = pa e tah, matol natimnati rəfin məmə ilah natimnati təuvir min e nəmiəgəhiən rəhatah, kəni nati əpnəpin əmə nəmə pəh tatol tikimir kəm tah.^t ³² In təməsəginien o Nətin əhruahru məmə otimis o tah rəfin, mətəu in təmegəhan əmə lan. Kəni nəmə in təməfa Nətin kəm tah, kəni nati əkəku əmə məmə in otean itah e natimnati min rəfin. ³³ Pəh təhrun nətu = pa min nəghatiən kəti məmə kitah kəmotol tərəh? İətəmi kəti tikə, mətəu-inu, in Uhgın iətəm təmol itah kotəhruahru, kitah nətəm in təmitəpin.^u ³⁴ ?Kəni pəh təhrun nələhuiən nəghatiən məmə kitah kotəkeikei motos nalpiniən? İətəmi kəti tikə, mətəu-inu Kristo İesu təmimis o tah, kəni nati kəti min, Uhgın təmosmiəgəh in e nimisiən. Kəni rəueiu, in

tətəharəg e nikali Uhgın maru, ikin ima nisaiəin mine nəsanəniən, mətəfaki kəm Uhgın o tah.

³⁵ ?Nak təhrun nələs rəkisiən itah e nolkeikeiən rəha Kristo o tah? ?Nərahien, uə nian iəkis min, uə nərahien iətəm nətəmimi kəutol kəm tah, uə nəumis, uə rəhatah nautə tikə, uə ikin tasilə ikin, uə nətəmimi nətəm kəutərəkin motohamu kitah? Kəpə. !Nati kəti tikə! ³⁶ Nəmiəgəhiən rəhatah təhmen e nati Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,

“Uhgın. Nian rəfin, nətəmimi kəutolkeikei məmə okotohamu itimah o nərgəm.

İtimah iəkotəhmen e sipsip min iətəm okohamu ilah.”^v

³⁷ Nipəhriəniən, e natimnati min ərəfin əha, Kristo iətəm tolkeikei itah, tatol məmə kitah kotəpirəkis agin. ³⁸ Kəni iəkəhrun vivi agin məmə nati kəti tikə agin təhrun nos rəkisiən itah e nolkeikeiən rəha Uhgın, inu nimisiən, uə nəmiəgəhiən, uə nagelo min, uə iərmis min, uə natimnati iətəm tətəuə əha rəueiu, uə natimnati iətəm otəpanuva, uə nəsanəniən min rəfin, ³⁹ uə natimnati əpəha ilis, uə natimnati ipai agin, uə nati kəti e natimnati rəfin agin iətəm kotatig, ko ilah rəfin kəsotəhrunien nos rəkisiən itah e nolkeikeiən rəha Uhgın iətəm kəutos e İərməniğ rəhatah Kristo İesu.

Pol təmolkeikei pik məmə nətəm İsrəl okotəhatətə e Kristo

9 Kəni rəueiu iəkolkeikei məmə iəkəghati e rəhak min nətəmimi u nətəm İsrəl, məmə ilah tepət kəmotəpəh Kristo.

İatəni pəhriən mətəu-inu itimlau Kristo kətiəh əmə, iəseiuəiən. Rəhak nətəligiən tətəni məmə nati u iətəni in

^r8:28 Efəs 1:11 ^s8:29 Kol 1:18; Hip 1:6

^t8:31 Sam 118:6

^u8:33 Aes 50:8-9 ^v8:36 Sam 44:22

nipəhrriənian, kəni Narmin Rəha Uhgın tətəgəhan lan. ²Nikik təmitəgıt kəni mətəhmə pik o lah nian rəfin. ³Nəmə iəu iəkəhrun nosiən nalpinian mine niəməha rəha Uhgın, kəni inu otasiru e nətənimak min məmə okotəhatətə e Kristo, kəni nikik tagiən əmə. Nipəhrriənian, nikik tagiən nəmə Uhgın otos rəkis iəu e Kristo iətəm iəkolkeikei pik, nəmə in otasiru e nətənimak min məmə okotəhatətə lan. Iəkəni nəghatiən u, “nətənimak min,” mətəu-inu e nipətın, ilah nətəm Isrel təhmen lak.^w ⁴Ilah nətəm Isrel, kəni natimnati təuvir min u rəhalah: Uhgın təməhli ilah məmə nenətın min, kəni təmol əpu rəhan nepətiən əhagəhag kəm lah,^x kəni məfən min nəniəskasikiən min rəha nasiruiən,⁸ kəni məfən min Lou kəm lah, mine nəfakiən əpəha e Nimə Rəha Uhgın, mine nəniəskasikiən min. ⁵Kəni tipilah min, ilah nətəmi asoli min rəha Uhgın aupən, kəni e nipətın ikin, Kristo təmsipən e lah, kəni in Uhgın iətəm in ilis e natimnati rəfin, iətəm okotəni-vivi əmə kətan naunun tikə. Əuəh.**

Suaru iətəm Uhgın təmitəpın nətənimimi lan

⁶Nətəm Isrel kəməsotəhatətəiən e Kristo, mətəu noliən əha təməsoliən məmə nəghatiən rəha Uhgın təmei.^{††} Nətənimimi rəfin nətəm kəutəni məmə Jekəp in kəha tərəh rəhalah, ilah kəutəni

məmə ilah nətəm Isrel^{‡‡}. Mətəu səniəmə ilah rəfin u iətəm Uhgın tətəni məmə ilah nenətın min, nətənimimi pəhrriən rəha Isrel. ⁷Kəni e noliən əha in-əha, ilah nətəm kəmətsipən e Epraham, ilah səniəmə nətəmi pəhrriən rəha Epraham. Mətəu Uhgın təməni kəm Epraham məmə, “Namipim əhruahru otsipən e nira Aisək.”^y ⁸Nipətı nati u məmə, ilah u kəmətsipən e Epraham səniəmə ilah rəfin nenətı Uhgın min. Mətəu nenətı Uhgın pəhrriən, ilah nətənimimi nətəm kəmotair e nəniəskasikiən rəha Uhgın. Kəni ilah u namipı Epraham pəhrriən.^z ⁹Tol lanəha mətəu-inu Uhgın təməni əskasik kəm Epraham lanu, “E nian əhruahru lanu e nu iətəm tətəva, oiəkətəlig = pa, kəni Serə tinələs rəkis nətın kəti iərman.”^a

¹⁰Mətəu nəghatiən təsoliən naunun u ikinu. Nəti Serə u Aisək təmit Rəpekə, kəni in təmələs mil-mil keiu. Rəhalau tatə u Aisək, kəha tərəh rəha nətəm Isrel. ¹¹Mətəu nian mil-mil mil u kəməsuair əhanəhiən, kəni məsuol əhanəhiən nati kəti iətəm təuvir uə tərəh, Uhgın təməni = pən nəghatiən kəti kəm Rəpekə. Kəni nəghatiən u tətəgətun vivi məmə Uhgın tətəpın nətənimimi tatitəu = pən əmə rəhan nətəligiən, ¹²mətəu səniəmə kitah kəmotol nati təuvir kəti uə nati tərəh kəti. Uhgın təməni kəm Rəpekə məmə, “Nətim iətəmi asoli, otol əhruiən kəm

^{§9:4} Nəniəskasikiən rəha nasiruiən nəuvein tol lanu lan: (Noa) Jen 9:8-17; (Epraham) Jen 12:2-4; 15:9-21; 17:1-27; (Isrel) Eks 19–24; (Finehas) Nam 25:10-13; (Tefit) 2Saml 7:5-16; (Isrel — in vi) Jer 31:31-34.

^{**9:5} Ikin min tepət e Niutestimin, Pol tətəni-vivi Uhgın nian təni məmə tətəuvin min nikin tətəhti in, təhmen e Rom 7:25; 8:31-39; 11:33-36.

^{††9:6} Uhgın təməniasikasik kəm Epraham, Aisək, mine Jekəp məmə namipin tərəh min rəhalahal okotos nəuviriən min rəha Uhgın. Nəuviriən min əha kəməhuva pəhrriən e Iesu Kristo nian nətənimimi kəutəhatətə lan.

^{‡‡9:6} Isrel in nərgin kəti min rəha Jekəp.

^{w9:3} Eks 32:32 ^{x9:4} Eks 16:10; 24:15-18; 33:12-23; 40:34-38

^{y9:7} Jen 21:12 ^{z9:8} Kəl 4:23 ^{a9:9} Jen 18:14

nätim in äkaku lan.”^b ¹³Käni inu tatitäu = pæn ämä nəghatien e Nauäuë Rəha Uhgín iätäm tətäni mämä, “Iämítäpin Jekəp, mätäu iäməpəh Iso.”^c

¹⁴?Okotəhräni əha rəueiu? ?Okotäni mämä noliän rəha Uhgín təsəhruahruän? !Kəpə! Kotəhrun mämä in tatol təhruahru. ¹⁵Uhgín tämäni kəm Mosis mämä,

“Iäu pisin ämä iäkitäpin nətämimi nətäm oiäkasək əhruin ilah, kəni iäu pisin ämä iäkitäpin nətämimi nətäm oiäkol nəuviriän kəm lah.”^d

¹⁶Käni tol lanəha, kitah kəsotosiän nəniaskasikiän rəha Uhgín o nati kəti iätäm kautol, təhmen mämä kautolkeikei pik in, uə təhmen mämä kitah kautol uək ohni, kəpə. Kautos ämä e nasəkəhruiän rəha Uhgín.^e ¹⁷E Nauäuë Rəha Uhgín, in tətäni kəm Fero, kig rəha Ijip mämä, “Iəmləfəri ik o nati kətiäh ämä mämä nətämimi okotafu rəhak nəsənəniän e nəmiägəhiän rəham, mämä nətämimi okotäni pätigəm nərgək e nitənimtəni min rəfin.”^f

¹⁸Käni nipətä nati u mämä, Uhgín rəhan nasəkian tepət o nətämimi nəuvein mätäu-inu in aru tolkeikei mämä otol lanəha. Käni in tatol nətämimi nəuvein mämä ilah kotəpəh nətəuiän rəhan nəghatien mätäu-inu in aru tolkeikei mämä otol lanəha.

¹⁹Məta nämä itəmah kəti otətapuəh ohniäu mämä, “Nämä Uhgín tatol nətämimi nəuvein mämä ilah kotəpəh nətəuiän rəhan nəghatien, kəni ilah okotəkeikei motol lanəha. ?Käni təhro Uhgín tətäni mämä ilah kəmotol təfagə

tərah?” ²⁰Mätäu pəh iäkəni kəm ik mämä, ik iätämimi ämä. Təhro nətəgət rəkis əsanən e nəghatien rəha Uhgín. Nikitəmah təhti-to. Nilosi nati kəmol e nəuanəriäpig^{§§}, ko təsənien kəm iätämi təmol mämä, “Nəməhro mol iäu mämä iäkol lanu lan?”^g ²¹Iätämimi iätäm təmol natimnati e nəuanəriäpig, in təhrun nosiän nəuanəriäpig kəti mol nosinati lan keiu, kəti iätäm təuvir rəha noliän lafet, kəni kəti min rəha uək əpnäpin ämä.^h

²²Käni Uhgín təhrun nitäu-pəniän noliän əha e nətämimi. Nämä in tolkeikei, in təhrun noliän ilah mämä otəräkin ilah. In tolkeikei mämä otol pätigəm mämä niäməha tatol o təfagə tərah, kəni in otol nalpiniän asoli kəm nətämimi nətäm kautol təfagə tərah. Mätäu nati əpnäpin in tatol lanəha, rəhan nətəligiän təfəməh məsol uəhaiän nalpiniän kəm lah nətäm kautol mämä nikin otahmə. ²³Rəhan nətəligiän təfəməh lanəha mämä in otol pätigəm nəuviriän asoli rəhan kəm nətämi min u nətäm in tolkeikei mämä rəhan nasəkian otepət o lah. In təmol əpenə-penə ilah aupən aupən agin mämä ilah okotatig e nəuviriän rəha Uhgín əpəha e negəu e neai. ²⁴Inu kitah rəfin nətäm in tämítäpin, kəni səniamə nətäm Isrel ämä, mätäu Nanihluə min. ²⁵Təhmen ämä e nati nak Uhgín tämäni e Nauäuë u rəha Hoseə mämä, “Nətämi min əha u səniamə rəhak min nətämimi, iəkauin e lah mämä, ‘rəhak min nətämimi.’

^f9:13 Nəghatien əhruahru rəha Kris tətäni mämä, “Imolkeikei Jekəp, mätäu iämämäki e Iso.” Mätäu nipətän mämä Uhgín tämítäpin Jekəp mämä in otol rəha nəniaskasikiän lan.

^{§§}9:20 Əpəha Isrel, kəmotol sospən mine pilet mine pətəl mine e nəuanəriäpig.

^b9:12 Jen 25:23 ^c9:13 Mal 1:2-3 ^d9:15 Eks 33:19 ^e9:16 Efəs 2:8

^f9:17 Eks 9:16 ^g9:20 Aes 29:16; 45:9 ^h9:21 Jer 18:6

Kəni nətəmimi nətəm iəməsolkəikeiən ilah aupən, iəkauin e lah məmə, ‘nətəmimi nətəm iəkolkeikei.’ⁱ

²⁶ Kəni ikinu əhruahru, iətəm iəməni kəm lah məmə, ‘Itəmah səniəmə rəhak min nətəmimi,’

nətəmimi okotauin e lah məmə, ‘Ilah nenəti Uhgīn iətəm tətəmiəgəh.’^j

²⁷ Kəni iəni Aiseə tətətəghati e nətəm Isrel min e nian tətəni pətīgəm məmə, “Nati ərnapin nəmə nətəm Isrel tepət təhmen e nīpəkəl e nīkali nītəhi, mətəu Uhgīn otosmiəgəh əmə ilah nəuan nəuvein, ²⁸ mətəu-inu Iərmənig in otol rəfin uəhai əmə rəhan nəghatiən o nəfəniən nalpinien kəm nətəmimi e nītənimtəni min.”^k

²⁹ Kəni təhmen e nəghatiən iətəm iəni Aiseə tətəni aupən məmə,

“Nəmə Iərmənig Əsanən Pik Agin in təsegəhaniən e tah məmə rəhatah kəti nīrə otəmiəgəh, kəni kitah kəməhuva motəhmen e nətəm Sotəm mine Kəmorə iətəm in tətəh-apis lah.”^l

Nətəm Isrel kəməsotəhatətəiən

³⁰ ?Nīpəti nəghatiən min u nak? Nīpətīn tol lanu məmə, Nanihlə min nətəm kəsotalkut əskasikien məmə okotəhruahru e nəhmti Uhgīn, Uhgīn tətəmol ilah kotəhruahru e nəhmtin e nəhatətəiən rəhalah.

³¹ Mətəu nətəm Isrel kəmotalkut pik e suaru rəha nītəu-pəniən Lou məmə ilah okotəhruahru e nəhmti Uhgīn. Mətəu ilah kəsotəhruahru. ³² ?O nak? Mətəu-inu ilah kəmotalkut pik məmə okotəhruahru e nəhmti

Uhgīn e nolien təuvir min rəhalah, mətəu kəsotəhtəu-pəniən suaru rəha nəhatətəiən. Ilah kəutoh pikin “Kəpiel Rəha Noh Pikiniən.”^m ³³ Inu təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “!Oteruh-to! Iəmaharu Kəpiel kəti əpəha Jerusiləm* məmə nətəmimi okotəh pikin,

in Kəpiel iətəm otol ilah kotəmei.

Mətəu iətəmimi iətəm tətəhatətə e Iətəmi əhāⁿ, ko in otəsaulisien nian təhtul e nəhmti Uhgīn.”ⁿ

10 Piak min mine nəuvinik min. Iəkolkeikei pik məmə Uhgīn otosmiəgəh nətəm Isrel, kəni nian rəfin iətəfaki ohni. ² Iəu iətəni pətīgəm kəm təmah məmə ilah kəutalkut pik o nolien natimnati iətəm otol niki Uhgīn tagiən. Mətəu nolien rəhalah təsisipəniən e nəhrunien iətəm təhruahru. ³ Ko ilah kəsotəhtəu-pəniən suaru rəha Uhgīn məmə ilah okəhuva motəhruahru e nəhmtin, mətəu-inu ilah kotəruru suaru rəhan, kəni motalkut məmə okotəhtəu = pən rəhalah aru suaru, suaru rəha nītəu-pəniən Lou. ⁴ Lou tətəmkut pau məmə tol itah kotəhruahru e nəhmti Uhgīn, mətəu e suaru u təruru nolien. Mətəu Kristo tətəmol naunun e suaru u. In tətəmol suaru təuvir məmə nətəmimi rəfin nətəm kətəhatətə əmə lan, ilah rəfin okotəhruahru e nəhmti Uhgīn.

Nəmiəgəhiən iətəm Uhgīn tətəfa, in rəha nətəmimi ərəfin.

⁵ Mosis tətətei nəghatiən kəti o suaru rəha nītəu-pəniən Lou məmə iətəmi kəti tuva məhruahru e nəhmti Uhgīn. In tətəni məmə, “Iətəmimi iətəm tatol na-

* 9:33 Nəghatiən əhruahru rəha Kris tətəni məmə Saion. “Saion” in nərgin kəti min rəha Jerusiləm.

ⁱ9:33 “Kəpiel” u mine “Iətəmi” kətuəgətun Kristo.

ⁱ9:25 Hos 2:23 ^j9:26 Hos 1:10 ^k9:28 Aes 10:22,23 ^l9:29 Aes 1:9

^m9:32 Aes 8:14 ⁿ9:33 Aes 8:14; 28:16

timnati rəfin agin iətəm Lou tətəni, in otos nəmiəgəhian itulin.^o

⁶Mətəu suaru rəha nəhatətəiən məmə iətəmi kəti tuva məhruahru e nəhmti Uhgīn təpiə əmə, məmə kitah kəsotoliən nati kəti mətəu-inu Kristo tinol rəkis rəfin. Təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “Səniəmə nəkəkeikei muvən e negəu e neai,”^p məmə onəkəsəl e Kristo mələs meiuaiu muva məmə otasiru lam. ⁷Kəni tətəni min məmə, “Səniəmə nəkəkeikei muvən əpəha ipai ikin ima nətəm kəmoħmis,”^q məmə nəkəfətiğəm Kristo mol təmiəgəh min e nimisiən. Nipəhriənian. Uhgīn tinol rəkis natimnati min əha. ⁸?Mətəu, tətəni min nak? Tətəni məmə, “Nəghatiən Rəha Uhgīn in iuəkir əmə ohnik. In əpəha e noħlim mine nikim.”^r Nəghatiən u in nəghatiən rəha nəhatətəiən iətəm iəutəni pətiğəm.

⁹Tol lanəha mətəu-inu, nəmə nəkəni pətiğəm e noħlim məmə Iesu in Iərməniğ, kəni nəmə nəkəhatətə e nikim məmə Uhgīn təmosmiəgəh in e nimisiən, kəni Uhgīn otosmiəgəh ik. ¹⁰Kəni inu nipəhriənian lanəha mətəu Uhgīn tatol iətəmi kəti tətəhruahru e nəhmtin nian iətəmi əha tətəhatətə pəhriən lan e nikin. Kəni Uhgīn tatosmiəgəh iətəmi kəti nian in tətəni pətiğəm e noħlin məmə Iesu in Iərməniğ rəhan. ¹¹Təhmen e Nauəuə rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “Nətəmiimi rəfin nətəm kəutəhatətə e iətəmi əha, ilah okəsotaulisiən nian okotəhtul e nəhmti Uhgīn.”^s

¹²Nəghatiən əha rəha nətəmiimi rəfin, nati əpnapin nəmə ik iətəm Isrel, uə Ianihluə kəti, mətəu-inu Iərməniğ kətiəh əmə u tətərməniğ e nətəmiimi rəfin, mətəuati e rəhan nəuviriən kəm nətəmiimi rəfin nətəm kəutətapuəh

ohni.^t ¹³Təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “Nətəmiimi rəfin nətəm kotauin e nərgi Iərməniğ məmə otosmiəgəh ilah, in otosmiəgəh ilah.”^u

¹⁴?Mətəu nətəmiimi okotəhro motauin e Iərməniğ o nosmiəgəhian ilah, nəmə kəsotəhatətəiən lan? ?Kəni okotəhro motəhatətə lan nəmə kəsotətəuiən nanusiən lan kəti? ?Kəni okotəhro motətəu nanusiən nəmə iətəmi kəti tətəni pətiğəmiən kəm lah? ¹⁵?Kəni nətəmiimi okotəhro motəni pətiğəm nanusiən təuvir nəmə Uhgīn təsahli-pəniən ilah? Təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm tətəni məmə, “!In nati təuvir agin nian iətəmi kəti tətəuə o nəni pətiğəmiən nanusiən təuvir!”^v

¹⁶Kəni nipəhriənian, nətəm Isrel mine Nanihluə min kinotətəu rəkis nanusiən u. Mətəu səniəmə nətəm Isrel rəfin nətəm kəmotos e nikilah nanusiən təuvir. Təhmen e nəghatiən iətəm Aiseə təmətei məmə, “Iərməniğ, nətəmiimi təkəku əmə kəmotəni nipəhriənian e nəghatiən rəhatimah.”^w ¹⁷Kəni tol lanəha, nəhatətəiən tatsipən e nati iətəm natətəu, kəni nati iətəm natətəu tatsipən e nanusiən iətəm kətəni e Kristo.

¹⁸?Mətəu iəkətapuəh min məmə, ilah kəmotətəu uə kəpə? Əuəh, kəmotətəu. Nauəuə rəha Uhgīn tətəni məmə, “Nəghatiən təmuvən ikin min rəfin e nitəniimtəni min, təmuvən ikin min rəfin agin.”^x

¹⁹?Kəni iəkətapuəh əmə o nati kəti min məmə, nətəm Isrel kəmotəhrun, uə kəpə? Əuəh, kəmotəhrun. Mosis təmaupən məni məmə, “Iəkol itəmah nəkotetət nətəmiimi e nitəni əpnapin əmə iətəm iəkol təuvir kəm lah,

^o10:5 Lev 18:5 ^p10:6 Dut 30:13 ^q10:7 Dut 30:13 ^r10:8 Dut 30:14

^s10:11 Aes 28:16 ^t10:12 Efəs 3:8 ^u10:13 Joel 2:32 ^v10:15 Aes 52:7

^w10:16 Aes 53:1 ^x10:18 Sam 19:4

kəni iəkol niəməha tol itəmah mətəu-inu iəkol təuvir kəm nitəni min iətəm kəmotalməli.”^{y‡}

²⁰ Kəni uərisig Aiseə təsəginian o nənian məmə,

“Nətəmimi nətəm kəsotəsaliən lak, kə-moteruh iəu;

Nətəmimi nətəm kəsotətapuəhian lak, iəmol pətigəm aru iəu kəm lah.”^z

²¹ Mətəu Aiseə təməni nəghatien rəha Uhgın kəm nətəm Isrel məmə,

“E nian rəfin, nian rəfin, iəmuahru e nəhlmək məmə iəkasiru e təmah, itəmah nətəm nautəhti nəuiak məutəuhlin nəmtətmah kəm iəu.”^a

Uhgın tətəsəkəhruin əhanəh nətəm Isrel

11 Pəh iəkətapuəh o nəghatien kəti e nətəm Isrel. ?In pəhriən uə kəpə məmə Uhgın təməuhlin nəmtahn o rəhan nətəmimi? !Kəpə! Oteh-to iəu. In təməsəuhlinian nəmtahn kəm iəu u iətəm Isrel, iatsipən e Epraham, nərə rəha Benjəmin.^b ² Aupən aupən agin, Uhgın təmitəpin nətəm Isrel məmə in otolkeikei ilah, kəni ilah okəhuva rəhan min nətəmimi. Kəni in təməsəuhlinian nəmtahn kəm lah. Nəkotəhruən uə kəpə məmə nati nak Nauəuə Rəha Uhgın tətəni e Elaijə. In təmətapuəh əskasik o Uhgın mətəni pətigəm nərəhian iətəm Isrel təmol. ³ In təni məmə, “Iərmənig, kəmotohamu rəham iəni min motohəuaris-əuaris rəham oltə min. Kəni iəu pisin əmə iətətig, kəni məutalkut min məmə okotohamu iəu.”^c

⁴ ?Mətəu Uhgın təməni = pən nak kəm in? In təməni məmə, “Iətəskəlīm

nətəmimi səpin-tausin məmə rəhak min, nətəm kəsotəfakiən kəm uhgin eiəu u Paal.”^d

⁵ Kəni təhmen əmə əha rəueiu, nətəm Isrel nəuan nəuvein əha ikin nətəm Uhgın təmitəpin ilah e rəhan nəuvirien.

⁶ Kəni mətəu-inu Uhgın tətəsəmiəgəh ilah e nəuvirien rəhan, kəni təməsoliən e natimnati təuvir min iətəm ilah kautol. Mətəu nəmə tətəsəmiəgəh ilah mətəu-inu ilah kautol natimnati təuvir min, kəni nəuvirien iətəm Uhgın tətətuati lan kəm lah, in tikə, təhmen məmə tətətəou əmə ilah o rəhalah uək.^e

⁷ ?Kəni təhro? Nətəm Isrel tepət kəmotəsəl pik o suaru rəha nuvaiən məhruahru e nəhmti Uhgın, mətəu kəməsotəsian. Mətəu ilah Uhgın təmitəpin ilah, kəmotəs. Mətəu ilah rəfin kəməsotəsian, Uhgın təmol ilah məmə kotəpəh nətəuiən rəhan nəghatien. ⁸ Təhmen əmə e iətəm Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,

“Kəni mətəuaris = pa u rəueiu, Uhgın təmol məmə nətəligiən rəhalah tətəpili alu,

kəni mol məmə nəhmtilah təpis, kəni mol məmə nipəgtəlgilah talu.”^f

⁹ Kəni Kig Tefit təməni məmə,

“Pəh nauəniən rəhalah tepət otuva məhmen e nəuanikulu kəti, iətəm otohərain ilah, mol ilah kotəni məmə natimnati rəfin təuvir əmə.

Pəh rəhalah natimnati təuvir okəhuva kəpiel kəti rəha noh pikiniən mine nalpiniən kəm lah.

¹⁰ Pəh nəhmtilah tapinəpu məmə kəsoteruhien nati,

[‡]10:19 Nipəhriənian, nətəm Isrel kəmotəhruən nəghatien rəha Uhgın, mətəu ilah kəməsotolkeikeiən məmə okotətəlig lan. Kəni tol lanəha, Uhgın təməfən nəghatien kətiah əmə kəm Nanihluə min məmə in otol nətəm Isrel kotetət ilah ohni.

^y10:19 Dut 32:21 ^z10:20 Aes 65:1 ^a10:21 Aes 65:2

^b11:1 1Saml 12:22; Sam 94:14; Fil 3:5 ^c11:3 1King 19:10

^d11:4 1King 19:18 ^e11:6 Kəl 3:18 ^f11:8 Dut 29:4; Aes 29:10

Pəh nəkau e lah təgəu aɡin e nərahian rəhalah nian rəfin.”⁸

Suaru rəha Uhgın o nosmiəgəhian Nanihluə min

¹¹ ?Kəni iəkətapuəh min məmə, nətəm Isrel kəmotoh pikin motəmei motorin məmə ko kəsotəhtul minian? !Kəpə! O rəhalah nəmkarəpəniən, Uhgın təmol suaru o nosmiəgəhian Nanihluə min məmə otol nətəm Isrel kotetet nətəmimi min əha, kəni motolkeikei rəhan nəuvirien.^h ¹² !Tol lanəha, nəmə Nanihluə min kəmosos nəuvirien rəha Uhgın mətəu-inu nətəm Isrel kəmotəpəh nosmiəgəhian rəha Uhgın, kəni nətəm Isrel rəfin nətəm Uhgın təmitəpin rəkis, nian ilah okotəhatətə e Kristo, nəuvirien rəha Uhgın otuva mepət!

¹³ Rəueiu iətəghati kəm təmah Nanihluə min. Mətəu-inu iəu aposil rəhatəmah Nanihluə min, iəu iətəni-vivi rəhak uək ¹⁴ məmə, iəu iəkol mətə nətəmimak min nətəm Isrel kotetet Nanihluə min ohni, kəni e noliən əha Uhgın otosmiəgəh nəuvein. ¹⁵ Nian Uhgın təməuhlin nəmtahn o nətəm Isrel, kəni in məmki = pa Nanihluə min kəhuva məmə rəhan niəli min. Mətəu nian in otos nətəm Isrel kəhuva min ohni, inu in nati asoli kəti, təhmen e nətəm kəmoħmis kəmotəmiəgəh min. ¹⁶ Nəmə nətəmimi kətələhu kalin nəve piret rəha nauəniən vi məmə rəha Uhgın, kəni piret apiepiə, in min rəha Uhgın.^f Kəni e nəghatien rəha nigı, nəmə nəukətin rəha Uhgın, kəni nəhlmin min, ilah min rəha Uhgın. Nəghatien u, nipətin təni məmə nəmə Epraham

mine mipin min əupən, ilah rəha Uhgın, kəni nımənin min rəhalah, ilah min rəha Uhgın.

¹⁷ Mətəu nəhlmi nigı min nəuvein rəha nasumiən lan, Uhgın təmatgəhli rəkis, inu təhmen e nətəmimi nəuvein rəha Isrel. Kəni itəmah Nanihluə min, nəkotəhmen e nəhlmi nigı u olif ərnapin min e nikinati. Uhgın təmilpin itəmah e nəukəti nigı məmə nəkotos nimeilah, kəni rəueiu nəkotos nəuvirien iətəm Uhgın təməniəkis kəm Epraham mine nətin min u in nəukəti nigı.^{si} ¹⁸ Mətəu itəmah Nanihluə min, nəsotəghati əv-sanien məmə Uhgın təmilpin itəmah e nigı iətəm təmatgəhli rəkis ikin, u təhmen e nətəm Isrel nəuvein. Sotaluən məmə nəukəti nigı tətəugın itəmah, mətəu səniəmə itəmah nəhlmi nigı nətəugın nəukəti nigı.

¹⁹ Kəni nəmə iətəmi kəti otəfəri ohni məni məmə, “Uhgın təmatgəhli rəkis nəhlmi nigı min nəuvein məmə otılpin iəu iəkos nimeilah.” ²⁰ In nipəhriənien, mətəu tətətgəhli rəkis ilah mətəu-inu kəsotəhatətəiən e Uhgın. Kəni itəmah nəkotəpeir = pən e nəukəti nigı e nəhatətəiən əmə rəhatəmah. Kəni tol lanəha sotəgət-əfəriən ohni, mətəu itəmah nəkotəkeikei motəgin, ²¹ mətəu-inu Uhgın təmatgəhli rəkis nəhlmi nigı nəuvein lanəha, kəni nəmə nəsotəkeikeiən o nosiən nəhatətəiən əskasik lan, kəni in otətgəhli rəkis itəmah.

²² Otətəlig e noliən pəti mil rəha Uhgın kəm nətəmimi: in tatol təuvir kəm nəuvein, kəni mətələhu nəghatien

^f11:16 Nəghatien u rəha piret tatsipən e Oltestimin. In tətəghati e nian kautos nauəniən vi e nasumiən. Nətəmimi kautol piret lan, kəni motəupən mətəfən nəve piret nəuətin kəm Uhgın. Kəni in tətəgətun məmə piret apiepiə, in min rəha Uhgın, kəni ilah kotəhrun nunien. Nam 15:20

^{si}11:17 Nəghatien Kris əhruahru tətəni məmə, “Kəni rəueiu, nautos nəhu nigı təuvir rəha nəukəti nigı u olif.”

^h11:10 Sam 69:22,23

^h11:11 Uək 13:46

ⁱ11:17 Efəs 2:11-19

æskasik kəm nœuvein min. In tæmæløhu næghatiæn æskasik o nætəmimi nætəm kəmotəhti nœuiæn, mətəu in tatol tœuvir kəm tæmah, nəmæ nəkotəkeikei mœutəhatətə lan e rəhan nœuviriæn. Mətəu nəmæ nəkotəpəh nəhatətəiæn lan, kəni in otatgəhli rækis min itəmah.^j
²³ Kəni nəmæ nætəm Isrel kohtəlig = pa min mœutəhatətə e Uhgîn, kəni in otilpin min ilah e nœukətin, mətəu-inu tatos nəsənəniæn o noliæn lanəha. ²⁴ Kəni nîpəti næghatiæn u məmæ, itəmah Nanihlua min, itəmah nəkotəhmen e nəhlmi nigî u olif ərnapin e nîkinati iətəm Uhgîn tæmətəi rækis, kəni mîlpin = pən e nigî u olif e nasumiæn rəhan. Noliæn əha sənîəmə noliæn əhruahru kəti rəha nigî, o nosiæn nəhlmi nigî pişin kəti mîlpin = pən e nigî pişin kəti. Mətəu nætəm Isrel, kotəhmen e nəhlmi nigî u olif əpəha e nasumiæn. Kəni rəueiu timətig məmæ Uhgîn otilpin min ilah e nœukətilah əhruahru.

Nasəkiæn rəha Uhgîn tepət o nætəmimi rəfin

²⁵ Piak min mine nœuvinik min. İəkolkeikei məmæ nəkotəhrun nati oneuən u məmæ, itəmah nəsotəfəri pikîæn itəmah. Uhgîn tæmol məmæ nætəm Isrel nœuvein kəmotəpəh nətəuiæn rəhan næghatiæn. Mətəu noliæn əha otətətig əmə mətəuarus = pa Nanihlua min rəfin nætəm Uhgîn tæmitəpin, ilah okotəhatətə lan. ²⁶ Kəni e noliæn əha, Uhgîn otosmiəgəh rəfin nætəm Isrel. Təhmen əmə e nati Nauəuə Rəha Uhgîn tətəni məmæ,
 “İətəmi otosmiəgəh nætəmimi otsipən e nætəm Isrel;^{**}
 in otos rækis noliæn tərah rəha nætəm Isrel.

²⁷ Kəni inu nənîəskasikiæn rəha nasiruiæn rəhak kəm lah məmæ iəkafəl rækis təfagə tərah rəhalah.”

²⁸ Nætəm Isrel kəmotəpəh nanusiæn tœuvir rəha İesu Kristo, kəni tol lanəha, ilah kəməhuva tikimîr min rəha Uhgîn. Mətəu nati u in o nœuviriæn rəhatəmah mətəu-inu rəueiu, Uhgîn tæməfinə rəhan nœuviriæn kəm təmah Nanihlua min. Mətəu Uhgîn tatolkeikei əhanəh nætəm Isrel mətəu-inu in tæmitəpin ilah, kəni ilah nîrə rəha Epraham, Aisək, mine Jekəp. ²⁹ Tol lanəha mətəu-inu, nian Uhgîn tæmitəpin rækis nætəmimi kəni mol tœuvir kəm lah, ko in təsəuhlin minîæn e rəhan nətəligiæn. ³⁰ İtəmah u Nanihlua min, aypən nəmautəhti nœuia Uhgîn. Mətəu rəueiu, Uhgîn tæmasək o təmah mətəu-inu nætəm Isrel kəmotəhti nœuiæn. ³¹ Kəni təhmen-əhmen əmə, nætəm Isrel kəmotəhti nœuia Uhgîn rəueiu, məmæ nasəkəhruieniæn rəha Uhgîn təhrun nepətiæn o lah. Tol lanəha mətəu-inu rəueiu ilah kauteruh məmæ nasəkiæn rəha Uhgîn tepət o lah, kəni mətə ilah okotolkeikei məmæ Uhgîn otol min lanəha e lah. ³² Nætəmimi rəfin kəutəhti nœuia Uhgîn, kəni in tatol məmæ rəhalah noliæn tərah tətəskəlim ilah. In tæmol lanəha məmæ rəhan nasəkiæn otepət o lah ərəfin.

Noliæn rəha Uhgîn in tœuvir agin

³³ !Otafu-to! !Nœuviriæn rəha Uhgîn o nætəmimi, mine nətəligiæn rəhan mine nəhruniæn rəhan, ilah rəfin kotepət agin! Kitah kotəruru agin noliæn rəha nətəligiæn rəhan, mine rəhan suaru min. Inu təhmen = pən əmə e Nauəuə Rəha Uhgîn iətəm tətəni məmæ,

^{**} 11:26 Næghatiæn Kris əhruahru tətəni məmæ, “otsipən Saion.” Saion in nərgin kəti min rəha Jerusiləm, kəni in tətəgətun = pən nætəm Isrel.

³⁴ “Iətəmi kəti tikə təhrun natimnati iətəm tətətiḡ e nətəliḡiən rəha Uhgín.

Kəni iətəmi kəti tikə iətəm təhrun nəfəniən nəḡhatiən kəti məmə otasíru e Uhgín.”

³⁵ “Iətəmi kəti tikə iətəm təhrun nəfən aruiən nati kəti rəhan kəm Uhgín mətəu-inu, natimnati rəfin aḡin rəha Uhgín rəkis.”

³⁶ Tol lanəha mətəu-inu Uhgín təmol natimnati rəfin, kəni natimnati rəfin kəutətiḡ mətəu-inu nəsanəniən rəhan tətəskəlím ilah, kəni natimnati rəfin in təmol məmə rəhan.

!Pəh kitah kotəfən nəni-viviən kəm in tatuvən matuvən naunun tikə! Əuəh.

Sakrifais iətəm nəmiəḡhiən tətətiḡ lan

12 Piak min mine nəuviniḡ min. Mətəu-inu nasəkəhruieniən rəha Uhgín tepət o tah, iəkətapuəh əskasik o təmah məmə nəkotəfən nípətiḡməh ərəfin kəm Uhgín təhmen e sakrifais kəti iətəm tətəmiəḡəh, kəni nəkotələhu kalín məmə rəhan, kəni nikin tətəḡiən lan. Inu suaru əhruahru iətəm onəkotəfaki kəm Uhgín lan. ²Sotosiən noliən rəha nətəmiḡi rəha niftəni u, mətəu pəh Uhgín otol nəkotəuiək-to e nətəliḡiən təuvir rəhatəmah məmə noliən rəhatəmah okəhuva motəuvir. Kəni tol lanəha, itəmah onəkotəhrun nakiliən, mine nəhruniən, kəni nitəpiniən noliən təuvir min iətəm Uhgín tolkeikei, inu noliən min iətəm təuvir, mine noliən min iətəm tatol nikin tətəḡiən, mine iətəm təhruahru.

³Kəni e nəuviriən iətəm Uhgín təməfa kəm iəu, iətəni = piḡə kəm təmah rəfin məmə sotəfəri aruiən itəmah. Mətəu e nətəliḡiən əhruahru, oteruh nəsanəniən min iətəm Uhgín təməfiḡə kəm təmah e nəhatətəiən rəhatəmah e Kristo. Kəni

nian nəkotəruh nəsanəniən min əha, oteruh rəhatəmah noliən min, motakil motəruh məmə rəhatəmah noliən min təuvir məhmen motohtəu = pən nəsanəniən min iətəm Uhgín təməfiḡə kəm təmah, uə kəpə.

⁴Nípəti iətəmiḡi, rəhan nəuəli-nəuəlin tepət, kəni nəuəli-nəuəli nípətin əha, rəhalah əha iḡin uək piḡin piḡin min iətəm kautol. ⁵Kəni təhmen = pən əmə e nətəm kəutəhatətə e Kristo. Kitah tepət, mətəu kəutəhuva nípətin kətiəh əmə lan, kəni motarəriə aru əmə e kitah min.

⁶Kəni Uhgín təməfa nəsanəniən o noliən uək piḡin piḡin min tatitəu = pən nəuviriən rəhan iətəm təməfa kəm tah. Uhgín tətəfən kəm iətəmi kəti nəsanəniən o nəni pətəḡəmiən nəḡhatiən rəhan iətəm in tətəfən əhruahru kəm in. Kəni pəh iətəmi u otəni pətəḡəḡə nəḡhatiən min əha titəu = pən nəhatətəiən rəhan məmə Uhgín təməḡhati kəm in. ⁷Nəmə iətəmi kəti tatos nəsanəniən o nasiruiən, pəh in tasiru; nəmə in tatos nəsanəniən o nəḡətuniən, pəh in təḡətun; ⁸nəmə in tatos nəsanəniən o nəfəriən nətəliḡiən, pəh in otləfəri; nəmə in tatos nəsanəniən o nəfəniən məni, pəh in otəfən tepət; nəmə in tatos nəsanəniən o nitien niməfaki, pəh in tol e nikin rəfin; nəmə in tatos nəsanəniən o nasəkəhruieniən, pəh in tol e nikin aḡiən.

Suaru rəha nolkeikeiən nətəmiḡi

⁹Noliən rəha nolkeikeiən rəhatəmah o nətəmiḡi, otəkeikei mol nípəhrieniən lan. Otəməki e noliən tərəh min, kəni motəskəlím əskasik noliən təuvir min. ¹⁰Otolkeikei itəmah min təhmen məmə itəmah piatəmah min mine nəuviniḡməh min. Itəmah kətiəh kətiəh nəkotalkut pik məmə onəkotisiəi itəmah min. ¹¹Otəkeikei nian rəfin o noliən uək rəha Uhgín e nikitəmah rəfin təhmen

e niġəm tatuəu, kəni məsotəpəouiən. ¹²Otagiən mətəu-inu nəmotələhu = pən əskasik rəhatəmah nuhuiniən e Uhgın. Kəni nian nərəhiən tuva, otol rəhatəmah nətəligiən tatəfəməh. Kəni motəghati kəm Uhgın e nəfakiən nian rəfin. ¹³Otəfən kəm nətəmimi rəha Uhgın nati nak iətəm rəhalah tikə. Otəkeiki motol təuvir kəm iapispis min nətəm kəutəhuva imatəmah ikin.

¹⁴Otətapuəh o Uhgın məmə otol nəuviriən kəm nətəm kəutol nərəhiən kəm təmah. Sotəuiakəniən e lah, mətəu otətapuəh o Uhgın məmə otol nəuviriən kəm lah. ¹⁵Otagiən itəmah nətəm kəutagiən. Kəni otasək itəmah nətəm kəutasək. ¹⁶Otol rəhatəmah nətəligiən təhmenəhmen əmə e təmah min rəfin. Nīk-itəmah təsəhtiən məmə itəmah nəuvein ilis, mətəu nīkitəmah otagiən əmə məmə nəutan pəti əmə itəmah nətəmi min u ləhtəni. Nīkitəmah təsəhtiən məmə nəkotəhrun pik.

¹⁷Nəmə iətəmi kəti tatol tərəh e təmah, sotalpiniən rəhan noliən. Onəkotolkeikei motalkut məmə nəkotol noliən iətəm nətəmimi rəfin okoteruh məmə təhruahru. ¹⁸Otol natimnati rəfin iətəm nəkotəhrun noliən məmə itəmah nəkotatig e nəməlinuiən itəmah nətəmimi rəfin. ¹⁹Piak min mine nəuvinik min. Sotalpiniən nitai təfagə rəha iətəmi kəti, mətəu otəpəh əmə məmə Uhgın otəpanələhu nalpiniən mine niəməha kəm in, mətəu-inu e Nauəuə Rəha Uhgın, İərməniġ tətəni məmə, “In rəhak pişin əmə uək o nalpiniən nitai təfagə. İəu iəköl lanəha.”^k ²⁰Mətəu itəmah nautol əmə məmə Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Nəmə rəham tikimir nəumis tatus, əfən nauəniən kəm in; nəmə in tətəuəuə, əfən nati kəti in təmnim.

Nian nautol natimnati min u, in otaulis pik lan.”¹

²¹Sotəghəniən məmə noliən tərəh, otətəuərus itəmah mələs iahu itəmah, mətəu otol məmə rəhatəmah noliən təuvir otosiahu noliən tərəh.

Narməniġiən rəha kəpmən

13 Pəh kitah rəfin okotəkeikei motatig ahgəl kəpmən, mətəu-inu nəpətiən o narməniġiən rəfin tatsipən e Uhgın, kəni kəpmən min rəfin iətəm kəutatig, Uhgın pişin əmə tətəfəri ilah. ²Kəni tol lanəha, nəmə iətəmi kəti təhti nəuia kəpmən, in tətəhti nəuia nati iətəm Uhgın təmələhu, kəni nətəmimi nətəm kəutol lanəha, kəutiuvu = pa nalpiniən o lah. ³Tol lanəha mətəu-inu kəpmən iətəm Uhgın təmələhu təsolien nətəmimi nətəm kəutol noliən təuvir kotəgin, mətəu tatol əmə o nətəm kəutol noliən tərəh. Nəmə nəsolkeikeiən məmə nəkotəgin e nətəmi asoli min rəha kəpmən, nəkotəkeikei motol noliən təuvir min, kəni ilah okotəfəri itəmah ohni. ⁴Sotaluiən məmə ilah noluək min rəha Uhgın nətəm uək rəhalah məmə ilah okotos nəuviriən məhuva o təmah. Mətəu nəmə nəkotol tərəh, nəkotəkeikei motəgin, mətəu-inu ilah kəutos nəsanəniən o noliən nalpiniən. İlah noluək min rəha Uhgın nətəm otol niəməha mine nalpiniən rəha Uhgın kəm nətəm kəutol tərəh. ⁵Tol lanəha, kitah rəfin okotəkeikei motatig ahgəl kəpmən, mətəu-inu kitah kəsolkeikeiən məmə kotos nalpiniən. Kəni kitah kotəhrun əmə məmə in noliən əhruahru.

⁶Kəni o nati kətiəh min, otətəuə = pən takis kəm kəpmən, mətəu-inu nətəmi asoli rəha kəpmən, ilah noluək rəha Uhgın, kəni inu uək rəhalah. ⁷Otəfən kəm nətəmimi rəfin, natimnati iətəm

^k12:19 Dut 32:35; Mat 5:39 ¹12:20 Prov 25:21-22; Mat 5:44

təhruahru məmə onəkotəfən. Nəmə takis pisin pisin min, nəkotəkeikei motətəou ilah. Nəmə nisiaiən, otisiai ilah. Nəmə iətəmi tatos narməniğiən, kəni otatig ahgəl.

Nolkeikeiən

⁸Nəkotəkeikei motətəou rəhatəmäh kauin min. Mətəu kauin kətiəh əmə tətəkeikei mətatig o təmah, inu kauin rəha nolkeikeiən iətəm tatuvən kəm təmah min. Kəni nəkotəkeikei mautətəou nian rəfin, naunun tikə, mətəu-inu iətəm tolkeikei in kəti, in tatol pəhriən natimnati rəfin iətəm Lou tətəni. ⁹Lou tətəni məmə, “Sotakləhiən e pətan,” “Sohamuiən itəmi,” “Sotakləhiən,” “Nikim təsuvəniən e natimnati rəha iətəmi kəti,” kəni lou nəuvein min əha ikin. Mətəu nəghatiən kətiəh əmə in nəukətilah rəfin, in tətəni məmə, “Olkeikei ik kəti təhmen əmə məmə natolkeikei aru ik.” ¹⁰Nəmə iətəmi kəti tatolkeikei in kəti, ko təsoliən nərahien kəm in. Kəni tol lanəha, iətəmi iətəm tatolkeikei nətəmi, in tatol nipəti Lou rəfin.^m

Noliən əhruahru o nian rəha naunun nian

¹¹Nəkotəkeikei motol lanəha mətəu-inu itəmäh nəkotəhrun vivi nian kətatig lanu rəueiu. Nian tinətuvə məmə nəkotəkeikei motair məsotapiliən, mətəu-inu nosmiəğəhiən rəhatah nian rəfin tinətuvə iuəkir, mapirəkis nian kitah kinətəhatətə. ¹²Napinəpuiən otəsuvəhiən tikə, kəni nəhəğəhəgiən otəsuvəhiən tuva. Kəni tol lanəha, pəh kotəpəh noliən rəha napinəpuiən, kəni motəluagin o noliən təuvir min rəha nəhəğəhəgiən təhmen = pən e soldie kəti iətəm

tətəskəlīm vivi rəhan nau rəha nəluəgiəniən. ¹³Pəh kitah kotol noliən təuvir min, təhmen e nətəmi nətəm kəutaliuək e nəhəğəhəgiən kəni nətəmi okoteruh. Okəsotoliən lafet tərəh min, məsotapisiən, məsotit əpnəpiəniən itəmäh min, kəni məsotoliən noliən alməli min, məsotorgəhuiən, məsotetetiən itah min. ¹⁴Mətəu oteğəhan əmə məmə iərməniği İesu otərməniği e nəmiəğəhiən rəhatəmäh, kəni sotətəliğiən e suaru min o noliən təfəgə tərəh min iətəm nətəliğiən tərəh rəhatəmäh tolkeikei.

Nəghatiən rəha nətəmi min u rəhalah nəhatətəiən təsəskasikiən

14 Sotəuhlin-pəniən nəmtəhtəmäh o nəfaki min nəuvein nətəm rəhalah nəhatətəiən təsəskasikiən, kəni motərru məmə niki Uhgın təsəgiəniən uə kəpə e noliən min nəuvein iətəm nətəmi nəuvein kəutəniəhu. Nəkotə ilah məhuva, mətəu iəsəlkeikeiən məmə nəkotərgəhu o rəhalah nətəliğiən min. ²Iətəmi kəti, e rəhan nəhatətəiən, təuvir məmə in otun nauəniən min rəfin. Mətəu iətəmi kəti min, rəhan nəhatətəiən təsəskasikiən, kəni niki təhti məmə in təhrun nuniən nauəniən e nasumiən əmə, məpəh nuniən nəhuvegi nati. ³Iətəmi u iətəm təhrun nuniən natimnati rəfin, təsəuviriən məmə in oteh rah iətəmi iətəm təsuniən natimnati min rəfin. Kəni iətəmi in təsuniən natimnati min rəfin, təsəuviriən məmə in otəni kəm iətəmi u tatun natimnati min rəfin məmə, in tatol noliən tərəh, mətəu-inu Uhgın niki tagiən əmə ohni. ⁴Təsəuviriən məmə ik nətəni məmə ioluək rəha suah kəti min təmol noliən tərəh. Rəhan aru əmə iərməniği otəni

məmə təmol təuvir uə tərəh.^{††} Kəni Uhgín otegəhan lan mətəu-inu Iərməniḡ təhrun nəfəniən nəsanəniən kəm in o nolien nati təuvir min.

⁵Iətəmi kəti in təni məmə nian kətiəh əmə in rəha Uhgín tapirəkis nian rəfin, mətəu iətəmi kəti min təni məmə nian rəfin kotəhmen-əhmen əmə. Mətəu iətəmi otəkeikei məhtul əskasik o rəhan nətəliḡiən o nati u. ⁶Iətəmi kəti iətəm tətəni məmə nian kətiəh əmə rəha Uhgín, in tatol o nisaiəh Iərməniḡ. Kəni iətəm tatun nəhuveḡi nati, tatun o nisaiəh Iərməniḡ, mətəu-inu tətəni tagkiu kəm Uhgín o niḡin nauəniən. Kəni iətəm tətəpəh əmə nunien nəhuveḡi nati, in min tətəpəh nunien o nisaiəh Iərməniḡ, kəni in min tətəni tagkiu kəm Uhgín o niḡin nauəniən. ⁷Iətəmi kəti təsar-məniḡ aruiən e nəmiəḡəhiən rəhan, nati əpnəpin in tətəmiəḡəh uə in təmimis. ⁸Nəmə kitah kəutəmiəḡəh, kəutəmiəḡəh o nisaiəh Iərməniḡ, kəni nəmə kohmis, kəmoḡmis o nisaiəh Iərməniḡ. Kəni tol lanəha, nəmə kəutəmiəḡəh uə kəmoḡmis kitah rəha Iərməniḡ. ⁹Kristo təmimis matig məmiəḡəh min, məmə in Iərməniḡ rəha nətəmi kəutəmiəḡəh mine nətəmi kəmoḡmis rəkis.

¹⁰Kəni təsəuviriən məmə nəkəni nikali nətəm kəutəfaki kəti min məmə təmol nolien tərəh e natimnati min əha. Kəni təsəuviriən məmə nəkeh iahu piam, mətəu-inu kitah rəfin okotəhtul aupən e nəhmti Uhgín məmə in otakil itah. ¹¹Təhmen e Iərməniḡ tətəni e Nauəuə Rəha Uhgín məmə, “Inu nipəhriəniən, təhmen məmə in nipəhriəniən məmə iətəmiəḡəh, nətəmi rəfin okotisin nəulilah kəm iəu, kəni nətəmi rəfin okotəni pətiḡəm e nohlilah məmə iəu, iəu Uhgín.”

¹²Kəni tol lanəha, kitah rəfin kətiəh kətiəh okotəhtul e nəhmti Uhgín o nəni pətiḡəmiən natimnati kəmotol.

¹³Tol lanəha, pəh kotəpəh nolien rəha nəniən nikali iətəmi kəti məmə rəhan nolien in təfagə tərəh kəti. Mətəu pəh kəutəni məmə okəsotoliən nati kəti iətəm otol piatah kəti təmei e rəhan nəmiəḡəhiən. ¹⁴Iəu iəmuva kətiəh itim-lau Iərməniḡ Iesu, kəni o nati u, iəu iəkəhrun vivi məmə nauəniən rəfin kotəuvir o nunien, kəsotoliən iətəmi kəti tamikmik e nəhmti Uhgín. Mətəu nəmə iətəmi kəti nikin təhti məmə nati kəti tamikmik e nəhmti Uhgín, nati əha tamikmik aru əmə ohni. ¹⁵Nəmə piam kəti tətəpəh tərəh pik o nati kəti iətəm natun, kəni nəmə natun əmə lanko, kəni nəsalieuəkiən e suaru rəha nolkeikeiən. Solien məmə nati natun tətərekin piam kəti iətəm Kristo təmimis ohni. ¹⁶Segəhaniən məmə nati kəti iətəm ik nəkəni məmə təuvir, okəni məmə in nati tərəh. ¹⁷Tol lanəha mətəu-inu Nərməniḡiən Rəha Uhgín səniəmə nati rəha nauəniən mine nənnimien iətəm nati əpnəpin əmə, mətəu in nati rəha nəhruahruən e nəhmti Uhgín, mine nəməlinuieh, mine nagiehiən e Nərmən Rəhan, ¹⁸mətəu-inu iətəmi kəti iətəm tatol uək kəm Kristo e nolien əha, in tatol niki Uhgín tətəḡiən, kəni nətəmi kəutəh in məmə in iətəmi təuvir, kəni nikilah tagiən əmə ohni.

¹⁹Kəni tol lanəha, pəh kitah kotalkut pik o nolien nati iətəm tətələs itah e suaru rəha nəməlinuieh, kəni matəfəri nətəliḡiən rəhatah rəfin. ²⁰Sərekinien uək rəha Uhgín o nauəniən əmə. Nauəniən rəfin kotəuvir, məsotoliən iətəmi kəti tamikmik e nəhmti Uhgín. Mətəu iətəmi kəti tatol təfagə tərəh nian in tatun nati kəti iətəm tol pian tətəmei

^{††}14:4 Fes 4 u, in eksampil kəti. “Ioluək” tətəḡətun = pən kitah nəfaki min, kəni “Iərməniḡ” tətəḡətun = pən Uhgín. Nipəti nəḡhatien məmə Uhgín otakil itah, mətəu təsəuviriən məmə kitah okotakil itah min.

lan e rəhan nəmiəgəhiən. ²¹ Kəni tol lanəha, təuvir məmə nəsotuniən nəhuvegi nati, uə nəsotəmnimiən wain, uə nolien nati kəti min iətəm otol piatəmah otəmei e nəmiəgəhiən rəhan.

²² Kəni nəmə itəmāh nautos nətəligiən kəti o natimnati min u, otaskəlim oneuən əmə itəmāh Uhgīn. Iətəmi kəti tətatiğ e nəuviriən pəhriən nian in tatol əmə natimnati iətəm in təhrun məmə təhruahru məmə in otol. ²³ Mətəu iətəmi iətəm rəhan nətəligiən tatol keiu o nati iətəm in tatun, məmə in təhruahru o nuniən uə kəpə, təuvir məmə in təsunien. Mətəu nəmə in tatun, Uhgīn otəni məmə nolien rəhan in təfagə tərəh, mətəu-inu in tatun, mətəu niki təsəhtiən məmə in nati əhruahru. Kəni nəmə iətəmi kəti tatol nati kəti iətəm niki təhti məmə in tərəh, in tatol təfagə tərəh.

Nəfəriən nətəligiən rəha nəfaki pisin pisin min

15 Kitah nəuvein, nəhatətəiən rəhatah təskasik, kəni kitah kotəhrun məmə nati əlkələh min əha, ilah nati əpnəpin əmə. Mətəu kitah kəsotəkeikeiən o nolien natimnati min əha iətəm nikitah əmə tətəgiən lan. Nikitah təkeikei məhti piatah min mine nəuvinitah min nətəm rəhalah nətəligiən keiu e natimnati min əha. ² Kitah okotəkeikei motol nolien iətəm otol niki nətəpisin okotəgiən lan, məmə otasiru e lah, mol nəhatətəiən rəhalah tuva məskasik. ³ Pəh kotol lanəha mətəu-inu Kristo min, in təməsolien nolien kəti məmə in aru niki otəgiən lan. Mətəu in təmol natimnati rəfin agin iətəm Uhgīn niki tolkeikei, kəni natimnati min u, nətəmiimi kəmotəni rah in ohni. Inu təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə, “Nəni rahien min iətəm nətəmiimi pisin pisin min kəutəni lam, tətərəkin iəu.” ⁴ Natimnati min əha

kəmətei əupən e Nauəuə Rəha Uhgīn, kəmətei min məmə otəgətun itah, məmə okotələhu = pən əskasik nətəligiən rəhatah e Uhgīn. Kəni kitah kotəhrun nolien əha mətəu-inu kəutəhtul əskasik e nian iəkis min, kəni Nauəuə Rəha Uhgīn tətəfəri nətəligiən rəhatah.

⁵ Uhgīn pisin əmə tətəsiu e tah məmə kəutəhtul əskasik e nian iəkis min, kəni in pisin əmə tətəfəri nətəligiən rəhatah. Kəni rəueiu, iatətapuəh ohni məmə in otasiru e təmah e nətəligiən rəhatəmāh məmə otuva mol kətiəh əmə, təhmen əmə e nolien rəha Kristo Iesu. ⁶ Kəni iətətapuəh lanəha o təmah rəfin nətəm nautos nətəligiən kətiəh əmə, məmə nəuiatah təhrun nuvaiən məhmen e nəuia iətəmi kətiəh əmə o nəfəriən nərgi Uhgīn, iətəm in Uhgīn mine Tatə rəha İərməniğ rəhatah Iesu Kristo.

⁷ Otos nətəm kəutəfaki min nəuvein e niki təmah agiən motol təuvir kəm lah təhmen əmə məmə Kristo təmos itəmāh e niki agiən. Otol lanəha məmə nətəmiimi okotəni-vivi Uhgīn lan. ⁸ Sotəluən e nati u məmə, Kristo təmuva məhmen e ioluək rəha nətəm İsel məmə otəgətun məmə Uhgīn tatol rəhan nəghatiən, nəghatiən u məmə nəniəskasikiən min rəhan kəm tiği nətəm İsel əupən, ilah kəməhuva motol nipəhriənien e Kristo. ⁹ Kəni təmuva məmə Nanihlua min okotos nasəkəhruiniən rəha Uhgīn motəni-vivi in ohni, təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə,

“Tol lanəha, oiəkəfəri nərgəm e niki Nanihlua min,

oiəkəni nəpuən min məni-vivi nərgəm.”

¹⁰ Kəni tətəni min məmə,

“Otəgiən, Nanihlua min, itəmāh rəhan min nətəmiimi.”

¹¹ Kəni tətəni min məmə,

“İtəmāh Nanihlua min rəfin otəni-vivi İərməniğ,

kəni itəmah rəfin nətəmimi min rəfin rəha nəuaniləuis min rəfin e nəhue nitəni min, otəni-vivi in.”

¹² Kəni Aiseə tətəni min məmə, “Mipi Tefit[‡] aupən otair muva,

kəni Uhgīn otəfəri in məmə otarməniḡ e nətəmimi min rəfin rəha nəuaniləuis min rəfin e nəhue nitəni min rəfin.

Kəni Nanihlua min okotələhu = pən əskasik nuhuiniən rəhalah lan.”

¹³ Uhgīn təmasiru e tah məmə okotələhu = pən əskasik rəhatah nuhuiniən lan. Pəh in otol məmə nikitəmah otəri məriauəh e nagieniən mine nəməlinuieḡ nian nəutəhatətə lan məmə, e nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgīn, onəkotələhu = pən əskasik pik təhmin rəhatəmah nuhuiniən e Uhgīn.

Pol in aposil rəha Nanihlua min

¹⁴ Piak min mine nəuvinik min. İəkəhrun vivi məmə nəmiəḡəhiən rəhatəmah təməri məriauəh e nəuviriən, kəni nəmotos nəhruniən rəfin, kəni nəkotəhmen o nəḡətuniən itəmah min. ¹⁵ Mətəu e nauəuə u rəhak, iəməsəhluaigien e nati kəti, iəməni pətigəm e nikik rəfin natimnati min u kəm təmah, kəni molkeikei məmə nikitəmah otəkeikei məhti nəḡhatien min əha. Təhruahru əmə məmə iətəḡhati lanəha, mətəu-inu Uhgīn təmasiru lak e rəhan əmə nəuviriən ¹⁶ məmə iəu iəkuva ioluək rəha Kristo İesu o nəni pətigəmiən nanusiən təuvir kəm Nanihlua min. İəu iəkəhmen e pris kəti iətəm iətəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Uhgīn məmə, Nanihlua min nətəm kəutəhatətə e Kristo, okəhuva neaniən təuvir min nətəm Narmin Rəha Uhgīn təmafəl mələhu kalin məmə rəha Uhgīn, kəni Uhgīn nikin tagien o nosiən.

¹⁷ Kəni e uək rəfin iətəm iatol o Uhgīn, nikik tagien pik lan mətəu-inu in Kristo İesu əmə iətəm tatol uək.

¹⁸ Ko iəsəḡhati əfəri əməiən o nati kəti min, iəkəḡhati əfəri əmə o natimnati təuvir iətəm Kristo təmol nian iəmol rəhan uək o nosiən Nanihlua min kəhuva motol nəuia Uhgīn. Kristo təmol uək e rəhak nəḡhatien, mine rəhak nolien min, ¹⁹ kəni təmol uək e nəsanəniən rəha nəmtətiən min mine nati apispis min, kəni təmol ilah rəfin e nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgīn. Kəni tol lanəha, iəməni pətigəm rəfin nanusiən təuvir rəha Kristo, iəmətuəuin Jerusiləm muvən ikin min rəfin mətəuarus = pən nitəni u İlirikəm iətəm in isəu pahav ikin. ²⁰ Nian rəfin e nətuəuniən rəhak uək mətəuarus = pa u rəueiu, iəmolkeikei məmə iəkuvən məni pətigəm nanusiən təuvir e ikin min nəuvein iətəm kəsətəu aginiən nəḡḡi Kristo ikin. İəsolkeikeiən məmə iəkol uək e ikin kəti iətəm iətəmi kəti tinuvən rəkis ikin məni pətigəm nanusiən təuvir. ²¹ Mətəu təhmen əmə e Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm tətəḡhati e Kristo məmə, “Nətəmimi nətəm kəsəni pətigəmiən nanusiən təuvir kəm lah, ilah okoteruh in, kəni nətəmimi nətəm kəsotətəu əhanəhiən nanusiən təuvir, ilah okotəhrun.”

²² Nian tepət, uək u rəhak o nuvəniən iki pisin pisin min tətəhtipəsḡ lak o nuvniən meruh itəmah.

Nətəligien rəha Pol o nuvəniən Rom

²³ Mətəu rəueiu, rəhak uək u ikinu tinol naunun, kəni e nu tepət rəkis, iəkolkeikei pik məmə iəkuvnə meruh itəmah, ²⁴ kəni tol lanəha, nikik təhti məmə iəkuvnə meh itəmah nian iəku-

[‡]15:12 Nəḡhatien əhruahru rəha Kris tətəni məmə “Mipi Jese.” Jese in tatə rəha Kig Tefit.

væn æpaha kæntri u Spen. Kæni nian iækuvnæ kæni kotatig nian tækuækir æmæ, kæni iækolkeikei mæmæ nækotasiru lak e ræhak naliuækiæn.

²⁵Mætæu ræueiu, iatuvæn Jerusilæm o nasiruiæn e nætæm kæutæfaki ikin, ²⁶mætæu-inu nætæm kæutæfaki æpaha nitæni mil u Masetoniæ mine Akaiæ, nikilah tæmagiæn o næfaiæn mæni mæmæ iækasiru e nætæm kæutæfaki æpaha Jerusilæm. ²⁷Nikilah tæmagiæn æmæ o noliæn, kæni in tæhmen mæmæ kautætæou kauin kæti iætæm nætæm Isrel kæmotol kæm lah. Tol lanæha mætæu-inu næmæ Nanihlua min kæmotos næuviriæn ræha Uhgîn e suaru ræha nætæm Isrel, kæni Nanihlua min okotækeikei motasiru e nætæm Isrel e ræhalah mæni. ²⁸Oiækos mæni u kæmotæfa, muvæn mæfæn kæm nætæm kæutæfaki æpaha Jerusilæm. Kæni nian iækol naunun e uæk u, kæni oiækiet Jerusilæm muvæn æpaha nitæni u Spen, kæni e ræhak naliuækiæn oiækuvnæ meh itæmah.

²⁹Nian iækuvnæ mitælau = pa imatæmah ikin, iækæhrun mæmæ iækos natimnati tæuvir tepæt e Kristo mæmæ iækæfinæ kæm tæmah, kæni itæmah onækotætæu tæuvir lan.

³⁰Piak min mine næuvinik min, mætæu-inu kitah kæutæhatætæ e Iærmænig ræhatah Iesu Kristo, kæni Narmin Ræha Uhgîn tatol mæmæ kitah kautolkeikei itah min, iækætæpuæh æskasik o tæmah mæmæ nækotæfaki æskasik kæm Uhgîn ohniæu, kæni e noliæn æha, nækotasiru lak e nælu-aginiæn ræhak.ⁿ ³¹Otæfaki mæmæ Uhgîn otasiru lak mahtipæsig e nætæm Jutiæ nætæm kæsotæniæn nipæhræniæn e nanusiæn tæuvir mæmæ, okæsotærækinien iæu. Kæni otæfaki min mæmæ nian iækuvnæ miet = pæn Jerusilæm, nætæmi min u kæutæhatætæ e Kristo, nikilah otagiæn o ræhak uæk. ³²Kæni e noliæn æha, næmæ

Uhgîn tolkeikei lanæha, iækuvnæ meruh itæmah e nagæniæn, kæni kitah ræfin agin, nikitah otagiæn. ³³Pæh Uhgîn iætæm in næukæti næmælinuiæn tætatig itæmah min. Ðuæh.

Pol tæmauiæhruin in min næuvein

16 Iæu iætæni = pinæ kæm tæmah mæmæ næuvinitah u Fipi, iætæm tatos uæk ræha dikon e nimæfaki æpaha Kegkriæ, in pætan tæuvir kæti. ²Iækætæpuæh o tæmah mæmæ nian in otuvnæ, onækotagiæn æmæ ohni e nærgi Iærmænig ræhatah, e noliæn æhruahru mæmæ nætæmimi ræha Uhgîn okotol lanæha. Næmæ ræhan nati kæti tikæ, tæuvir mæmæ nækotasiru lan, mætæu-inu in tæmasiru lak mine nætæmimi tepæt.

³Otæni tæuvir kæm Prisilæ mine Akuilæ, iætæm itæmahal iæmahlol uæk kætiæh ræha Kristo Iesu. ⁴Kæmuæhtul maru mæmæ okiamis o nasiruiæn lak. Sæniæmæ iæu pisin æmæ, mætæu iæu mine Nanihlua min ræfin u kæutæfaki, itimah iækotæni-vivi Uhgîn o lau.

⁵Kæni otæni tæuvir kæm nimæfaki iætæm kæmotuhapumin e ræhalau nimæ. Otæni tæuvir kæm iæu kæti u Epaenetæs, u iætæm tæmaupæn mæhatætæ e Kristo e profens æpaha Esia.

⁶Otæni tæuvir kæm Meri iætæm tæmatol pik uæk o timah.

⁷Otæni tæuvir kæm Antronikæs mine Juniæs, iætæmimak mil iætæm itæmahal min ilau iæmihluvæn e kalæpus. Aposil min kæutisaiæ pik ilau, kæni ilau kæmuæpæn lak muæhatætæ e Kristo.

⁸Otæni tæuvir kæm Ampliatæs, iætæm iækolkeikei e nolkeikeiæn ræha Iærmænig.

⁹Otæni tæuvir kæm Urpanæs, iætæm kitah kautol uæk kætiæh e Kristo, kæni otæni tæuvir kæm iæu kæti u Stakis.

ⁿ15:30 2Kor 1:11; Kol 4:3; 2Tæs 3:1

¹⁰ Otəni təuvir kəm Apeles iətəm təməhtul əskasik e Kristo e nian iəkis min.

Otəni təuvir kəm Aristopulus mine rəhan min nətəmimi, mine rəhan min noluək min.

¹¹ Otəni təuvir kəm Herotiən, rəhak əhruahru.

Otəni təuvir kəm nətəmimi rəha Nasisəs mine rəhan noluək min nətəm kəutəfaki kəm İərməniğ.

¹² Otəni təuvir kəm Trifaenə mine Trifosə, pəta mil iətəm katuol pik uək rəha İərməniğ.

Otəni təuvir kəm iəu kəti u Persis, pətan kəti iətəm tatol pik uək rəha İərməniğ.

¹³ Otəni təuvir kəm Rufəs, iətəmi kəti rəha İərməniğ tətəfaki vivi, mine rəhan mamə iətəm təmatol təuvir kəm iəu təhmen e rəhak əhruahru mamə.

¹⁴ Otəni təuvir kəm Asigkritəs, mine Filegon, mine Heremes, mine Patropəs, mine Heremas, mine piatah min nətəm ilah min kəutatig.

¹⁵ Otəni təuvir kəm Filolokəs, mine Juliə, mine Nereəs mine nəuvinin, mine Olimpəs, mine nətəm kəutəfaki min rəfin nətəm ilah min kəutatig.

¹⁶ Otəni təuvir kəm təmah min təhmen məmə itəmah kətiəh əmə e Kristo. Niməfaki rəfin rəha Kristo kəutəni təuvir kəm təmah.

¹⁷ Piak min mine nəuvinik min. İəkəta-puəh əskasik o təmah məmə nəkotətəu vivi itəmah o nətəmi kəutol məmə nəkotəhapu itəmah min, kəni kəutəğə-tun natimnati iətəm kəutol nətəmimi kəutəmkarəpən e nəhatətəiən rəhalah, kəni nəgətuniən əha tol pisin ağin e nəgətuniən iətəm nəmotos rəkis.^o Otəhtul isəu o lah, ¹⁸ mətəu-inu nətəm kotol lanəha, ilah kəsotoliən uək rəha İə-

məniğ Kristo, mətəu kəutol uək əmə o nati ilah əmə kəutolkeikei. İlah kəutəni-vivi nəghatiən, kəni nəghatiən rəhalah tətəhiən, kəni ilah kəuteiuə, kəni məutərəkini nətəliğin rəha nətəmimi tətət nətəm kotəuru nati.

¹⁹ Nətəmimi kinotətəu rəkis nanusiən məmə itəmah nəutol nəuia Kristo. Tol lanəha, nikik tagiən pik o təmah. Mətəu iəkolkeikei pik məmə nəkoteinatig e noliən əhruahru min, kəni məmə nəsəhuvəniən e noliən tərəh min.

²⁰ Uhgini iətəm nəukəti nəməlinuən, otəsuvəhiən in tevig-ərain e Setən, kəni in otatig əmə ləhtəni e nəhlkitəmah.

Pəh nəuviriən rəha İərməniğ İesu tətətig itəmah min.

²¹ Timoti iətəm itimlau min iatuol uək kətiəh, tətəni təuvir kəm təmah. Kəni Lusias, mine Jeson, mine Sosipatə u nati-mak min, kəhləni min təuvir kəm təmah.

²² İəu Tesias, iətəm iəmətei nəghatiən rəha Pol e nauəuə u, iəu iətəni təuvir kəm təmah u kitah kətiəh e İərməniğ.^{¶¶}

²³⁻²⁴ Kaeəs tətəni təuvir kəm təmah. İəu Pol, iətətig e rəhan nimə, kəni nətəmi rəha niməfaki kəutuhapumin iman ikin.

Erastəs u iətəm tətərməniğ e məni rəha taun əha, mine piatah Kuartəs, ilau min kətuəni təuvir kəm təmah.

²⁵ Pəh kotəni-vivi Uhgini. In təhrun noliən məmə itəmah nəutəhtul əskasik e nəhatətəiən rəhatəmah. In otol lanəha e nanusiən təuvir rəha İesu Kristo iətəm iətəni pətigəm. Nəghatiən u təməhluaig nuvəh rəkis, ²⁶ mətəu rəueiu, təmol əpu in. Kəni in Uhgini u iətəm tətəmiəğəh nian rəfin, kəni in təməni məmə iəkotəni pətigəm nanusiən rəha Kristo iətəm iəni min əupən kəmotətəi e nauəuə min rəhalah, kəni nətəmimi okotəhrun. İəkotəni

^{¶¶}16:22 Pol təhrun əmə nəteien nauəuə, mətəu e nian əha, nətəmimi tətət kəməutos iətəmi kəti min məmə otətətəi nəghatiən min rəhalah. Suah kəti, nərgin u Tesias, təməharəğ ilau Pol mətei nəghatiən rəhan.

^o16:17 Mat 7:15; Tait 3:10

pətigəm məmə nətəmimi mɪn rəfin rəha
nəuaniləuis mɪn rəfin e nɪtəni mɪn rəfin,
pəh ilah okotəhatətə e Uhgin, kəni tol
lanəha mautol əmə nəuian. ²⁷Uhgin

pisin əmə in Uhgin, kəni in pisin əmə
in teinatig. !Pəh kotəni-vivi Uhgin nian
rəfin naunun tikə, o nati iətəm Iesu
Kristo təmol! Əuəh.

1 Korən

*Nauəuə iətəm Pol təmaupən mətei
tuvən kəm nəfaki min ikin Korən*

**Nəghatien əkuəkir rəha
nauəuə u 1 Korən**

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Pol təmətei nauəuə u.

?Təmətei tətuvən kəm pəh? Təmətei tətuvən kəm niməfaki rəha Korən.

?Natigien təhro lanu lan nian təmətei? Korən in taun asoli kəti. Ikin əha, nətəmimi tepət kotos rəhalah kaku o noliən səlim lan, kəni nətəmimi tepət kəhuva məmə okotos nəhmtin. Nətəmimi nəuvein kəhuva e negəu, nəuvein kotaliuək əmə. In taun kəti təuvir pik e profens rəha Akaiə, iətəm tətətig e nitəni asoli u Kris. Mətəu taun u, narmi nati min kəmotəriauəh lan, kəni noliən tərəh min tepət e taun əha. Niməfaki rəha Korən, Nanihlua^{§§} min kotepət lan. Pol təmətuəuin niməfaki u e nian rəha naliuəkien iətəm tatol keiu lan. Mətəu rəueiu əha, nərahien asoli min nəuvein tinatig e niməfaki. Nətəmimi nəuvein kautol noliən tərəh min, kəni nəuvein kautos nətəligien min iətəm kəsotəhruahruian.

?Təmətei nauəuə u o nak? Niməfaki rəha Korən in tətətig e taun kəti iətəm noliən tərəh min rəfin təməri-
auəh vivi lan. Noliən tərəh min nəuvein kəməhuva imə e niməfaki. Kəmotə-
tapuəh o Pol o natimnati min nəuvein iətəm ilah kəsotəhrun vivien, kəni in təmətei nauəuə u titəu = pən əhru-
ahru əmə rəhalah nətəligien. Pol təmətei nauəuə u məmə otəni pətigəm noliən tərəh min iətəm tətətig e niməfaki, mine nərahien pisin pisin min nəuvein min. Kəni təmətei nauəuə u məmə otələhu

əhruahru noliən tərəh min iətəm ilah nəuvein kəmautol. In təməni kəm lah məmə okotəhro min lanu motəkeikei mohtəlig = pa min o Uhgın, kəni noliən nak u təhruahru iətəm iətəmimi otol nəmə in iətəmimi rəha Iesu.

Pol təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pol, iətəm Uhgın təmauin lak kəni mitəpin e nəuiən məmə iəu aposil rəha Kristo Iesu. Itimlau pi-
atah Sostənes iətuəni təuvir kəm təmah. ²Nauəuə u tətuvnə kəm təmah niməfaki rəha Uhgın əpəha Korən. Uhgın təmöl asim itəmah e Kristo Iesu, kəni təmauin e təmah məmə rəhan min, nətəm nəu-
taliuək e noliən əhruahru itəmah mine nətəmimi e ikin min rəfin nətəm kəutə-
faki kəm İərmənig rəhatah Iesu Kristo iətəm in İərmənig rəhatah rəfin.

³Pəh Uhgın Tatə rəhatah mine İə-
mənig Iesu Kristo, okuəfinə nəuvirien mine nəməlinuian kəm təmah.

Pol təməni-vivi Uhgın e nəfakien

⁴Nian rəfin iətəni tagkiu kəm Uhgın mətəu-inu təməfinə rəhan nəuvirien kəm təmah e Kristo Iesu. ⁵Təməfinə rəhan nəuvirien u tepət kəm təmah e noliən min rəfin, e nasiruiən o nəni pətigəm vivien natimnati min mine neinatigien o nəhrunien nəghatien rəhan. ⁶Kəni noliən min əha kəutəgətun məmə nənusiən e Kristo in nipəhriənien, kəni itəmah nəmoteruh. ⁷Tol lanəha, nian nautəhtul maru mautəhtahnin nuvaian rəha İərmənig rəhatah Iesu Kristo, Uhgın təməfinə kəm təmah rəhan nəsanəniən e Narmın o noliən uək rəhan, nəsanəniən rəfin min əha iətəm kotəhruahru o nəmiəgəhien rəhatəmah. ⁸Kəni in otol itəmah nəutəhtul əskasik motətəuarus = pən naunun nian məmə okəseh-pəniən noliən tərəh kəti e təmah

§§1:0 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksınəri.

e Nian rəha İərməniḡ rəhatah İesu Kristo, iətəm tətuvə min lan.^p ⁹Kəni Uhgın otol nati u kəm təmah mətəu-inu nian rəfin in tatol rəhan nəghatiən. In Uhgın iətəm təmauin e təmah nəkəhuva kətiəh itəmah Nətin İesu Kristo u İərməniḡ rəhatah.^q

**Nətəmimi rəha niməfaki
kəmotəhapu ilah min**

¹⁰İətətapuəh əskasik o təmah, piak min mine nəuvinik min, e nərgi İərməniḡ İesu Kristo, məmə itəmah rəfin nəkotətəlig e təmah min, məsotoliən məmə nətəligiən kəti otuva məhapu itəmah, kəni mətəu nəkəhuva pəhriən motol kətiəh e nətəligiən mine niki kətiəh.^r ¹¹Piak min mine nəuvinik min, iətəni lanəha mətəu-inu nətəmimi nəuvein rəha Klə* kəmotəni pətiḡəm kəm iəu məmə itəmah nautorgəhu. ¹²Nipəti nəghatiən iətəm iətəni tol lanu, itəmah nəuvein kotəni məmə, “İtimah iautəhuərisig e Pol,” nəuvein kotəni məmə, “İtimah iautəhuərisig e Apolos,” nəuvein kotəni məmə, “İtimah iautəhuərisig e Pitə,” nəuvein min kotəni məmə, “İtimah iautəhuərisig e Kristo.”^s ¹³Nian nəutəuəri lanko, təhmen e nəhapu-əhapuiən Kristo! İəu Pol, iəməsəhkul-pəriən e nigı kəməluəu o təmah! Kəni nian kol bəptais e təmah, kəməsoliən e nərgək Pol. !Kəpə! !Mətəu nautol lanko məmə nautəhuərisig lak Pol, uə Apolos, uə Pitə, mətəu itəmah nəsotoliən məmə nəutohtəu = pən Kristo!

¹⁴İəu iəkəni tagkiu kəm Uhgın məmə iəmol bəptais əmə e Krispəs mine Kəəs,

mətəu iəməsoliən bəptais e təmah kəti min.^t ¹⁵Nikik tagiən lanəha mətəu-inu iətəmi kəti ko təsəniən məmə kəmol bəptais lan e nərgək məmə otuva rəhak iətəmi. ¹⁶Ei əuəh, iəmalu, iəmol bəptais min e Stefənəs mine rəhan min. Uərisig e inəha, iəmalu məmə mətə iəmol bəptais min e iətəmi kəti uə kəpə.^u ¹⁷Nipəti nəghatiən min u məmə, Kristo təsəhli = paien iəu məmə iəkol bəptais e nətəmimi, təmahli = pa iəu məmə iəkəni pətiḡəm əmə nənusiən təuvir. Kəni iəsəni pətiḡəm əməiən e nəghatiən einatig rəha iətəmimi mətəu-inu, iəsolkeikeiən məmə nəghatiən e nimisiən rəha Kristo e nigı kəməluəu in otəhvevig nəsanəniən tikə.

¹⁸Nipəhriəniən, nəghatiən e nimisiən rəha Kristo in təhvevig malməli o nətəmimi u kautohtəu suaru rəha nəvəniən e nigəm asoli. Mətəu kitah u nətəm Uhgın tatosmiəgəh itah, in nəsanəniən əmə rəha Uhgın. ¹⁹Kəni Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “İəu iəkərikin aḡin neinatigiən rəha nətəm koteinatig, kəni mahtipəsig e nəhruniən rəha nətəm kotəhrun pik nati.”^v

²⁰?Nətəmimi koteinatig iə? ?Nəḡətun min rəha Lou iə? Nətəmimi nətəm kotəhrun vivi suaru rəha nəghatiən iə? Uhgın təmol neinatigiən rəha nəhue niftəni tinuva rəkis nalməliən əmə.^w

²¹Tol lanəha mətəu-inu, e neinatigiən rəha Uhgın, təmol məmə nətəmimi rəha nəhue niftəni okəsotəhruniən in e nəhruniən əmə rəhalah iətəm kəutəni məmə neinatigiən. Mətəu in təmol məmə nəghatiən alməli min rəhatimah

*1:11 Klə in pətan kəti iətəm rəhan nautə tēpət, kəni nətəmimi kəutisai in. Pol əpəha Efəs is e nian təmətei nauəuə u, kəni nətəmimi rəha Klə kəməhuvən motəsəl = pən lan. Kəni motəni kəm in nətəligiən min əha e niməfaki Korən.

^p1:8 1Təs 3:13; 5:23 ^q1:9 1Təs 5:24; 1Jon 1:3 ^r1:10 Fil 2:2

^s1:12 Uək 18:24-28; 1Kor 3:4 ^t1:14 Uək 18:8; Rom 16:23

^u1:16 1Kor 16:15 ^v1:19 Aes 29:14 ^w1:20 Job 12:17; Aes 19:12; 33:18; 44:25

otosmiəgəh nətəmimi nətəm kəutəni nīpəhrīənīən lan.^x

²²Nəuanīləuis min rəha Isrel kəutə-tapuəh e nati apispis min, kəni Nanih-luə[†] min kəutəsal e neinatīgīən məmə okoteruh Uhgīn, ²³mətəu kitah kəutəni pətīgəm əmə nīmīsīən rəha Kristo e nigī kəməluau. Kəni nəghatīən u in təhmen e kəpiel e suaru iətəm tatol nəuanīləuis min rəha Isrel kəutəmei, kəni in təhmen e nalməlīən o Nanihluə min.^y ²⁴Mətəu nətəmimi min u nətəm Uhgīn təmauin e lah, nəuanīləuis min rəha Isrel nəuvein mine Nanihluə min nəuvein ilau pəti, kəni Kristo in nəsanənīən rəha Uhgīn mine neinatīgīən rəhan.^z ²⁵Tol lanəha mətəu-inu, nolīən u iətəm nətəmimi kəutəni məmə in nalməlīən rəha Uhgīn, mətəu nīpəhrīənīən in teinatīg tapirəkis neinatīgīən rəfin rəha nətəmimi, kəni nati u iətəm nətəmimi kəutəni məmə in nəpəouiən rəhan, in təsanən tapirəkis nəsanənīən rəfin rəha nətəmimi.^a

²⁶Piak min mine nəuvīnik min, nikitəmah otəkeikei məhti məmə itəmah nətəmi əhro nian Uhgīn təmauin e təmah. Itəmah tepət nəsoteinatīgīən e nəhmti nətəmimi, kəni məsotosīən nəsanənīən, kəni səniəmə itəmah nenəti nətəmi asoli nəuvein.^b ²⁷Mətəu Uhgīn tatitəpin nati alməli min e nəhue niftəni məmə okotol aulis nətəm koteinatīg, kəni mitəpin nati əpəou min e nəhue niftəni məmə okotol aulis nətəm kotəsanən. ²⁸In təmitəpin natimnati iətəm, e nətəlīgīən rəha nətəmimi, ilah nati əpnəpin əmə, mine iətəm nətəmimi kəsotolkeikei pīkīən, mine natimnati iətəm ləhtəni aɡīn. Kəni təmitəpin natimnati min əha məmə ilah suaru məmə in tol nati keikei e nətəlīgīən

rəha nətəmimi kəməhuva nati əpnəpin əmə. ²⁹Təmol lanəha məmə iətəmimi tīkə otəghati əfəri e nəhmti Uhgīn. ³⁰Mətəu-inu e nəuia Uhgīn, itəmah nəməhuva kətīəh itəmah Kristo Iesu. Kəni Kristo təmuva o tah məmə in rəhatah neinatīgīən rəha Uhgīn. Inəha e Kristo, Uhgīn təmol itah kotəhruahru e nəhmtin, kəni mələhu kalin itah məmə rəhan min, kəni mosmiəgəh itah.^c ³¹Tol lanəha, təhmen e Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni, “Iətəmimi iətəm tətəghati əfəri, otəghati əfəri əmə o nati iətəm Iərməniɡ təmol lan.”^d

2 Piak min mine nəuvīnik min. Nian iəmuvnə o təmah, iəməsəni pətīgəmīən nəghatīən rəha Uhgīn e nəghatīən iətəm nətəmimi kəutəni məmə koteinatīg, mine nolīən rəha iətəmimi iətəm təhrun vivi nəghatīən. ²Kəni nian iəmətatīg kitah min itəmah, nīkīk təskasik məmə iəkəni pətīgəm əmə Iesu Kristo, mine nīmīsīən rəhan e nigī kəməluau. ³Iəmuva o təmah e nəpəouiən mine nəɡīnīən mine nərəmrumīnīən asoli.^e ⁴Kəni nian iəməni pətīgəm rəhak nəghatīən e nanusīən təuvīr, iəməsəniən e neinatīgīən rəha nətəmimi, mine nəghatīən asoli min iətəm otīuvi itəmah, mətəu nian iəməghati, nəmoteruh nəsanənīən rəha Uhgīn mine uək rəha Narmin Rəha Uhgīn.^f ⁵Iəmol lanəha məmə nəhatətəiən rəhatəmah otəsəhtul əməiən e neinatīgīən rəha nətəmimi, mətəu in otəhtul e nəsanənīən rəha Uhgīn.

Neinatīgīən rəha Narmin Rəha Uhgīn

⁶Mətəu nīpəhrīənīən məmə itimah iəutəni pətīgəm nəghatīən einatīg kəm

[†]1:22 Nanihluə, Ianihluə — Afin-to e tiksīnəri.

^x1:21 Mat 11:25 ^y1:23 Rom 9:32; 1Kor 2:14 ^z1:24 Kol 2:3

^a1:25 2Kor 13:4 ^b1:26 Mat 11:25; Jem 2:5 ^c1:30 Jer 23:5-6

^d1:31 Jer 9:24 ^e2:3 Uək 18:9; 2Kor 10:1 ^f2:4 1Təs 1:5

nətəm koteinatig kəni minoteinatig rəkis e nəmiəgəhiən rəhalah. Mətəu səniəmə neinatigien rəha nətəmimi min rəueiu, uə nətəmimi nətəm kəutarməniḡ u rəueiu. İlah okəhuva nati əpnəpin min əmə. ⁷Kəpə. İtimah iəutəḡhati e neinatigien rəha Uḡgin əupən iətəm tətətəməhli oneuən, kəni in neinatigien iətəm tətətəhluaig, kəni Uḡgin tətəmöl nəlpəkəuiən əupən əupən aḡin məmə, neinatigien əha, in otol nəuviriən kəm tah e nəsanəniən mine nəḡəḡəḡəḡiən. ⁸Nətəm kəutarməniḡ e niftəni əha rəueiu, ilah kinotəruru nəlpəkəuiən əha rəha Uḡgin, mətəu nəmə ilah kəmotəhrun, ko kəsotətu-pəriən İərməniḡ rəha nəsanəniən əḡəḡəḡəḡ rəfin e niḡi kəməluau təhmen e iətəmimi kəti əpnəpin əmə iətəm tətərəkən lou. ⁹Mətəu Nauəuə Rəha Uḡgin tətəni məmə, “İtəmi tikə tətəruh, iətəmi tikə tətətəu, iətəmi tikə təhrun, nati nak iətəm Uḡgin tətəmöl əpenə-penə lan rəha nətəmi min u kotolkeikei in.”⁸

¹⁰Mətəu Uḡgin tətəmöl əpu nəlpəkəuiən oneuən əha rəhan kəm tah e Narmin. Kəni Narmin təhrun natimnati rəfin, kəni məhrun min natimnati rəha Uḡgin iətəm iətəmimi kəti ko təsəhruniən. ¹¹?Tol lanəha, iətəmimi pəh təhrun nətəliḡiən rəha iətəmimi kəti, mətəu narmin əmə? ?E nolien kətiəh əmə, iətəmimi pəh təhrun nətəliḡiən rəha Uḡgin, mətəu Narmin əmə? ¹²Uḡgin tətəməsəfaiən kəm tah nətəliḡiən rəha nətəmimi e nəhue niftəni, mətəu tətəfa Narmin iətəm tatsipən ohni. In tətəfa kəm tah məmə kitah okotəhrun nati nak iətəm Uḡgin tətəfa əpnəpin əmə kəm tah. ¹³Inu nəḡətiən iətəm itimah iəutəni, kəni neinatigien rəha nətəmimi

təsəḡətuniən itimah e nəḡətiən min əha, mətəu Narmin Rəha Uḡgin tətəḡətun itimah, kəni iəkotəni pətigəm natimnati pəhriən rəha Narmin Rəha Uḡgin e nəḡətiən min iətəm tətəmipən lan.

¹⁴Iətəmimi iətəm Narmin Rəha Uḡgin tikə lan, tətəpəh natimnati iətəm tatsipən e Narmin Rəha Uḡgin mətəu-inu ilah nati əpnəpin min əmə ohni, kəni ko in təsəhruniən ilah mətəu-inu Narmin Rəha Uḡgin əmə təhrun nasiruiən e nətəmimi o nəhruniən natimnati rəha Uḡgin. ¹⁵Kitah nətəm kəutos Narmin Rəha Uḡgin kəmotəh motəhrun motakil natimnati min əha, mətəu nətəmimi əpnəpin, ko kəsoteruhiən məsotəhrun aḡiniən mine məsotakil aḡiniən itah. ¹⁶Tol lanəha mətəu-inu Nauəuə Rəha Uḡgin tətəni məmə, “?Pəh u təhrun nətəliḡiən rəha İərməniḡ məmə in otəḡətun in?”^h Mətəu kitah kotəhrun nətəliḡiən rəha Kristo kəni tol lanu lan motəhrun natimnati min əha.

Nəhapu-əhapuiən e niməfaki

3 Piak min mine nəuviniḡ min. Nian iəmətətiḡ kitah min itəmah, iəməsəḡətiən kəm tətəh təhmen e nətəmimi nətəm kinotəskasik rəkis e nəmiəgəhiən rəhalah e Narmin Rəha Uḡgin, kəpə. İəməḡəti kəm tətəh məmə itəmah nətəmimi rəha nəhue niftəni əmə, kəni iəməḡəti kəm tətəh təhmen e kəlkələh min əmə e nəmiəgəhiən vi rəhatəmah e Kristo. ²Nian iəmətəḡətun itəmah, təhmen məmə iəmətəuḡin itəmah e milik əmə, iəməsəfiniən nauəniən əskasik kəm tətəh mətəu-inu itəmah nəməsotəhmenien o nuniən.ⁱ Kəni ni-pəhrieniən, itəmah nəsotəhmen əhanəhiən o nuniən, ³mətəu-inu nolien rəhatəmah təhmen əmə e rəha

nətəmini rəha nəhue niftəni. Tol lanəha mətəu-inu itəmah nautetet itəmah min, kəni mautorgəhu, kəni təhmen əmə məmə itəmah nətəmini rəha nəhue niftəni əmə u. Nəkotəhmen e nətəmini əpnapin min.^j ⁴Nian iətəmi kəti tətəghati əfəri məni məmə, “Iəu rəha Pol,” kəni kəti təni məmə, “Iəu rəha Apolos,” nolien əha tətəgətun məmə itəmah nətəmini rəha nəhue niftəni əmə.^k

⁵Oteruh-to. ?Apolos in pəh, kəni Pol in pəh? Itimlau iəkuəhmen əmə e ioluək iətəm iəmuasiru e təmah o nuvaiən o Iesu. Itimlau iatuol əmə uək iətəm Iərməniğ təməfa pisin pisin kəm timlau məmə iəkuol. ⁶Təhmen əmə məmə iəu iəmərfeni nikitə nati, kəni Apolos in təueiu e nəhu, mətəu Uhgın əmə tatol tateviə.^l ⁷Tol lanəha, iətəmini iətəm tətərfeini nati, uə iətəmini tətəueiu e nəhu, in nati əpnapin əmə, mətəu Uhgın pisin əmə in nati keikei iətəm tatol natimnati kəutəmiəgəh mauteviə. ⁸Iətəm tətərfeini, mine iətəm tətəueiu, ilau kuəhmen-əhmen əmə mətian əmə o nati kətiəh əmə. Kəni Uhgın otətəou ilau kətiəh kətiəh e rəhalau uək pisin pisin min. ⁹Itimlau ioluək mil rəha Uhgın, kəni itəmah nəkotəhmen e nasumiən rəha Uhgın, uə nimə rəha Uhgın.^m

¹⁰E nəuviriən iətəm Uhgın təməfa kəm iəu, iəmuvləkin vivi nəhlki nimə təhmen e iətəm təhrun vivi nuvləkinian nimə. Kəni iətəmi kəti min tatuvləkin nimə nəuветin. Mətəu ilah rəfin okotəkeikei mauteh vivi uək rəhalah

rəha nuvləkinian nimə, ¹¹Nəhlki nimə kətiəh əmə, inu Iesu Kristo. Iətəmi kəti tikə təhrun nuvləkinian nəukəti nimə pisin kəti min.ⁿ ¹²Nəmə iətəmi kəti tuvləkin-pəri rəhan nimə iətəm nəhlki nimə in Iesu Kristo, kəni in təhrun nuvləkinian nimə e aiən u kol tətəraip-oraip, uə e silfə, uə e kəpiel nəhmtin tiəkis, uə e nigə, uə e niuig, uə e nimanie.^o ¹³Kəni nian kəti nətəmini okoteruh uək rəhan, mətəu-inu e nian Iesu tuva min, rəhan uək otuva e nəhəgəhəgiən. Rəhan uək okələhu = pən e nigəm, kəni nigəm otəgətun məmə rəhan uək təuvir uə tərəh.^o ¹⁴Nəmə nigəm otəsusiən rəhan nimə, in otos rəhan nətəouiən. ¹⁵Mətəu nəmə nigəm otus rəhan nimə, kəni rəhan natimnati rəfin təmikə. In əmə, Uhgın otosmiəgəh, mətəu təhmen-əhmen əmə e iətəmi kəti iətəm rəhan nimə nigəm tatus kəni tiuvig pətigəm maiu, kəni nigəm tus nimə mauəris.

¹⁶?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, itəmah u Nimə Rəha Uhgın, kəni Narmin Rəha Uhgın tətətiğ e təmah? ¹⁷Nəmə iətəmi kəti tərəkkin Nimə Rəha Uhgın, kəni Uhgın otərəkkin in, mətəu-inu Nimə Rəha Uhgın, in tasim rəhan pisin əmə. Kəni Nimə u Rəha Uhgın, itəmah.

¹⁸Təsəuviriən məmə iətəmi kəti tətəuiə aru əmə lan. Nəmə iətəmi kəti tətakil aru in e nətəligiən rəha nəhue niftəni, kəni nikin təhti məmə in teinatig u rəueiu, in otəkeikei muva ialməli kəti e nəhmtiləh məmə in otuva iəinatig pəhriən. ¹⁹Tol lanəha

^{3:12} Nolien rəha nitəu-pəniən Kristo təhmen e nolien rəha nuvləkinian nimə. Iətəmi tətəitəu = pən vivi nolien rəha Kristo, in təhmen e iətəmi kəti tatuvləkin vivi rəhan nimə. Nolien təuvir min rəhan təhmen e pos min əskasik rəha nimə, uə aiən u kol uə aiən u silfə. Iətəmi tətəitəu = pən viviən nolien rəha Kristo, təhmen e iətəmini kəti tatuvləkin rah rəhan nimə, təhmen əmə e nimauvluvl əmə kəti. Afin-to Mat 6:19-20.

^{j3:3} 1Kor 1:10-11 ^{k3:4} 1Kor 1:12 ^{l3:6} Uək 18:4,11,27-28

^{m3:9} Mat 16:27; Efəs 2:20-22 ^{n3:11} Aes 28:16; 1Pitə 2:4-6 ^{o3:13} 1Kor 4:5

mətəu-inu neinatigian rəha nətəmimi rəha nəhue niŧtəni, in talməli e nəhm̩ti Uhg̩in. Təhmen e Nauəuə Rəha Uhg̩in tətəni məmə, “Uhg̩in tatol laliḡ e nəghatigian rəha iətəmi kəti iətəm tətəni məmə in teinatig̩ vivi, kəni Uhg̩in taskəlim in.”^p ²⁰Kəni Nauəuə Rəha Uhg̩in tətəni m̩n məmə, “Iərməniḡ təhrun məmə, nətəligian rəha nətəm̩ koteinatig̩, ilah nati əpnəpin əmə.”^q

²¹Kəni tol lanu lan, uətəniən məmə itəm̩ah rəha suah u sətə rəha suah kəha məmə onəkotləfəri aru itəm̩ah ohni. Uhg̩in tətəfən itim̩ah nətəmi asoli m̩n rəfin kəm təm̩ah məmə otasiru e təm̩ah. ²²Tol lanu sotəfəriən itəm̩ah kəni motəni məmə rəhatəm̩ah u Pol uə Apolos uə Pitə.^f Nipəhriən aḡin, Uhg̩in tinəfinə natim̩nati m̩n rəfin e nəhue niŧtəni o nasiruən e təm̩ah. Kəni nəmiəḡəhiən uə nimisiən, kəni natim̩nati m̩n u kətəthuva rəueiu uə natim̩nati m̩n u kəmanəhuva nian kəti, natim̩nati rəfin m̩n əha m̩ne nətəm̩imi m̩n əha okotasiru e təm̩ah, təhmen əmə ilah rəfin rəhatəm̩ah. ²³Tol lanu lan, itəm̩ah onəkotəkeikei motəfəri itəm̩ah o Iesu pisin əmə, səniəm̩ə o nətəmi asoli m̩n rəhatəm̩ah, mətəu-inu səniəm̩ə itəm̩ah rəha iətəmi asoli kəti, mətəu itəm̩ah rəha Kristo, kəni Kristo in rəha Uhg̩in.

Aposil m̩n rəha Kristo

4 Tol lanəha, nətəm̩imi okotəkeikei moteh itim̩ah təhmen e noluek m̩n rəha Kristo iətəm̩ Uhg̩in təm̩ələhu = pən e nəhlmitim̩ah məmə itim̩ah iəkotol əpu nəlpəkauien oneuən rəha Uhg̩in. ²Kəni nətəm̩imi nətəm̩ kauteh natim̩nati rəha iətəmi asoli kəti, ilah kotəkeikei mo-

tol rəhalah uək təuvir e noliən iətəm̩ iətəmi asoli tolkeikei.^r ³Nati əpnəpin əmə kəm iəu nəm̩ə itəm̩ah, uə nətəpisin nəuvein kotəni pətigəm̩ nətəligian rəhalah e rəhak uək. Kəni iəu aru iəsakiliən e rəhak uək. ⁴E rəhak nətəligian, məmə iəmol əmə nati iətəm̩ in təuvir, mətəu nati u təsəniən məmə iəu iəkəhruahru. Iərməniḡ əmə təhruahru o nakiliən rəhak uək. ⁵Tol lanəha, sotəuit-auiŧien o nakiliən natim̩nati, mətəu nautəhtəhnin nian Iərməniḡ otuva lan. In otəfətiḡəm̩ = pən e nəhəḡəhəḡian natim̩nati iətəm̩ kətəthluaiḡ e napinəruən, kəni in otəni pətigəm̩ nati nak tətətiḡ e niki nətəm̩imi o noliən m̩n rəhalah. E nian əha Uhg̩in otəni-vivi ilah kətiəh kətiəh e noliən əhruahru.^s

⁶Piak m̩n m̩ne nəuvinik m̩n. Iəm̩əni = pinə nəghatigian m̩n əha kəm təm̩ah itim̩lau Apolos məmə itəm̩ah onəkotos nəhruniən ikin. Kəni nəm̩ə nəkotos nipəti nəghatigian m̩n u, “Nəkotəkeikei motol əmə nəghatigian m̩n iətəm̩ kinətəi rəkis,” kəni nəsotəfəriən nətəmi asoli nəuvein motosiahu nəuvein.^t ⁷?Təhro? Itəm̩ah nəsotəpətiən motəpirəkis nətəm̩imi m̩n rəfin. Uhg̩in təm̩əfinə kəm təm̩ah natim̩nati m̩n rəfin nətəm̩ nəmautos. ?Kəni təhro nautəḡhati əuvsan o natim̩nati iətəm̩ Uhg̩in təm̩əfinə kəm təm̩ah təhmen əmə məmə inu itəm̩ah əmə nəmotol natim̩nati m̩n əha?^u

⁸Nikitəm̩ah təhti məmə ninotos rəfin rəkis natim̩nati rəha Uhg̩in. Nikitəm̩ah təhti məmə ninotos rəfin rəkis nautə rəha Uhg̩in. Noliən rəhatəm̩ah təhmen məmə nəməhuva kig m̩n rəha Uhg̩in, mətəu itim̩ah iəutatig̩ ləhtəni əmə.

^f3:22 Nəghatigian əhruahru rəha Kris tətəni məmə, “Pol, uə Apolos, uə Kefəs...” Kefəs in nəḡin kəti m̩n rəha Pitə. Kəni e nauəuə u, e nəghatigian Kris əhruahru, Pol tətəuin lan məmə “Kefəs,” mətəu kətəni əmə məmə Pitə.

^p3:19 Job 5:13

^q3:20 Sam 94:11

^r4:2 Luk 12:42

^s4:5 1Kor 3:8

^t4:6 Rom 12:3

^u4:7 Rom 12:6

!Mətəu kəpə, səniəmə nīpəhrīeniən!
 !Nəman! Nəmə nīpəhrīeniən məmə
 itəmah nəməhuva kig min rəha Uhgīn,
 nikitimah otagiən pik, kəni nəmə tol
 lanəha, itimah min iəkotol kig kitah min
 itəmah. Mətəu təsoliən lanəha. ⁹Itimah
 aposil min, mətəu nīkik təhti məmə
 Uhgīn təmələhu itimah əpəha ləhtəni
 agin, iəutatig təhmen e nətəm kəmakil
 rəkis məmə okotəkeikei mohmis.
 Nikitəmah tətəhti lanəha mətəu-inu
 təhmen məmə itimah nətəmimi nətəm
 kəməsotoliən win e nəluaginīən, kəni
 mətəhtul e nəhmti nagelo min mine
 nətəmimi rəfin məmə ilah okoteruh
 məmə oiəkohmis. ⁸ ¹⁰!Nətəmimi tepət
 kəutəni məmə itimah nanməli min o
 nərgi Kristo, mətəu nikitəmah təhti
 məmə itimah nəkoteinatig vivi e Kristo!
 Mətəu səniəmə nīpəhrīeniən. !Nətəmimi
 tepət kəutəni məmə rəhatimah nepətiən
 tikə, mətəu nəutəghati əfəri məmə
 rəhatəmah nepətiən iahgin! Mətəu
 səniəmə nīpəhrīeniən. Nətəmimi tepət
 kautisiai itimah, mətəu kətəni rah
 itimah.

¹¹Mətəu, inu nīpəhrīeniən.
 Mətəuarus = pa u rəueiu matuvən,
 nəumis tatus itimah, kəni mətəuauə,
 kəni iautəhuvən e napən əharu-əharu,
 nətəmimi kautoh itimah, kəni
 rəhatimah nimə tikə. ^v ¹²Itimah aru
 əmə iautol pik uək e nəhlmitimah
 məmə iəkotos məni o nauəniən. Nian
 okotəni rah itimah, mətəu itimah
 iəkotəfaki o nəuviriən o lah. Nian
 nətəmimi kautol nərahīən kəm timah,

mətəu itimah iəkotəpnarīn əmə. ^w
¹³Nian nətəmimi kəutəni rah itimah,
 mətəu itimah iəutəghati vivi əmə kəm
 lah. Mətəuarus = pa u rəueiu matuvən
 itimah iəkotəhmen e nīmənərik rəha
 nətəmimi rəfin, uə namikmikīən rəha
 nitəni min rəfin.

Ilah okotəkeikei motohtəupən nolīən rəha Pol

¹⁴Iəsəteiən nəghatiən u məmə iəkol
 itəmah nəkotalis, mətəu mə otəghi-pəri
 itəmah, mətəu-inu itəmah nenətik min
 nətəm iəkolkeikei itəmah. ¹⁵Rəhatəmah
 nəgətun min tepət nətəm okotəgətun
 itəmah e Kristo, kəni nəmə təhro ilah
 kotəhmen əmə e tatə kalin min ilah ten-
 tausin, mətəu rəhatəmah tatə əhruahru
 kətiəh əmə, inu iəu, mətəu-inu e Kristo
 Iesu iəmuva rəhatəmah tatə əhruahru
 nian iəməni pətiğəm nanusiən təuvir
 kəm təmah aupən. ^x ¹⁶Tol lanəha, iəkə-
 tapuəh əskasik o təmah məmə onəkoto-
 htəu = pa rəhak nolīən min. ^y ¹⁷Mətəu-
 inu o nati u, iətahli = pinə nətik e Kristo
 u Timoti iətəm iəkolkeikei. In tətaiu
 əskasik e Iərməniğ matol vivi rəhan uək.
 In otəni min kəm təmah suaru rəha
 nəmiəgəhiən rəhak e Kristo Iesu iətəm
 tətitəu = pən natimnati iətəm iətəgətun e
 nīməfaki min ikin min rəfin. ^z

¹⁸Kəni itəmah nəuvein nəutəgət əfəri
 pik o rəhatəmah nepətiən mətəu-inu
 nikitəmah təhti məmə iəsuvnə
 minīən məsəghati əskasikiən kəm
 təmah o rəhatəmah nolīən. ¹⁹Mətəu
 otəsuvəhiən, iəkəkeikei muvnə meruh

§4:9 Nian kig kəti təmol win e nəluaginīən, minatitəlig matit rəhan soldiə min
 mine rəhan tikimir min. Rəhan soldiə min kautəhuərisig lan, kəni tikimir min
 kautəhuərisig e lah, kəni nətəmimi rəfin kotəhrun məmə tikimir min okohmis.
 Nətəmimi kəmotol lafet kəti, kəni nətəmimi rəfin kəutarfu e tikimir min kautoh aru
 ilah min, uə nəmə təhro kautəluagin ilah nati arpin min təhmen e laion. Kəni Pol
 tətəni məmə in mine rəhan min nətəmimi kotəhmen e tikimir min nətəm okohmis,
 kəni nətəmimi rəfin kauteruh.

^v4:11 2Kor 11:23-27 ^w4:12 Mat 5:44; 2Təs 3:8 ^x4:15 Kəl 4:19

^y4:16 Fil 3:17 ^z4:17 Uək 19:22

itəmah (nəmə İərməniğ tegəhan lak.) Kəni oiəkəhrun nəmə nətəm kəutagət əfəri kautos pəhriən nəsanəniən rəha Uhgın, uə kəpə. ²⁰ Mətəu-inu Narməniğian Rəha Uhgın səniəmə in nati kəti rəha nəghatiən, mətəu in nati kəti rəha nəsanəniən.^a ²¹ ?Kəni nəkətolkeikei nak? ?İəkuvnə malis itəmah, uə iəkuvnə e nolkeikeiən u e nikiik teiuiəu əmə?

Pian kəti, rəhan nolian tərəh agin

5 Kəməni pətiğəm kəm iəu məmə iətəmi kəti u e nikitəmah tətəkləh e pətan kəti, kəni təmol e nolian tərəh kəti iətəm tapirəkis nolian rəha nətəm kəsotəfakiən. In tətəkləh e pətan vi rəha rəhan tatə.^b ² !Kəni itəmah nəutəfəri o nəfakiən əskasik rəhatəmah! !Kəsitin min! Mətəu nəfəriən təsəhrualhruian, mətəu onəkotəkeikei motətəu tərəh o təfagə tərəh əha. Kəni nəso-tahli pətiğəmiən iətəmi kəha iətəm təmol nolian tərəh əha e nikitəmah. Mətəu onəkotəkeikei motahli pətiğəm.^{**}

³ Nati əpnəpən iəsatiğian kitah min itəmah, mətəu e narmin iətətiğ kitah min itəmah. Kəni təhmen əmə nəmə kitah kəutətiğ, inəni rəkis e nərgi İərməniğ İesu məmə təhro in təhrualhru məmə kitah okotol e iətəmi kəha.^c

⁴ Nian nəkəhuva kətiəh, kəni e narmin, iətətiğ kitah min itəmah, kəni nian nəsanəniən rəha İərməniğ rəhatah İesu inəha ikin kitah min,⁵ kəni otəfən iətəmi u əha rəueiu e nəhlmi Setən məmə otərəkin nipətən. Mətəu İərməniğ otəsmiəgəh narmin nian in tətəuva min e naunun nian.^{d††}

⁶ Rəhatəmah nagət əfəriən tərəh. ?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, is nəuan nəuvetin əmə tinpi rəfin e niki flauə iətəm kəmalikin?^{††e} ⁷ Otəfəl rəkis is əuas min rəhatəmah, inu təfagə tərəh min e nikitəmah, məmə itəmah flauə vi iətəm kəmalikin u is tikə lan, kəni nipəhriənian itəmah nəkotəhmen əhrualhru e piret vi əha. Tol lanəha mətəu-inu Kristo iətəm in nəti sipsip rəha lafet rəha Pasova, təmimis rəkis təhmen e sakrifais o nolian tərəh min rəhatah.^f ⁸ Tol lanəha, pəh kotol lafet əha, mətəu kəsotolien e is əuas, iətəm təhmen e nolian tərəh min u nətəmiimi kotolkeikei pik nolian kəm nətəmiimi, mine nolian tərəh min rəfin. Mətəu pəh kotol lafet e piret u is tikə lan, təhmen e nolian rəfin iətəm kotol nipəhriənian motəhrualhru.^g

⁹ İəmətəi rəkis nauəuə kəm təmah məmə nəsotan pətian itəmah nətəm kəutəkləh e nipətan.^{††} ¹⁰ İəsəniəhuiən məmə nəsotəniən itəmah nətəm kəsotəfakiən

^{**}5:2 Məta Pol tətəni u ikinu məmə təsəuvirien məmə ilah okotəgiən əmə kəni məutəfəri ilah nian təfagə tərəh əsoli kəti tətətiğ əha ilah ikin e niməfaki.

^{††}5:5 Pol tətəni məmə kəraki lan e niməfaki. Kəni ihluə e niməfaki, suah u otuvən e nəhlmi Setən, kəni Setən otərməniğ lan kəni mol nalpinian kəm in e nipətən. Kəni məta, suah u təhrun nitəliğ rəkisian e nolian tərəh min rəhan, kəni Uhgın təhrun nosmiəgəhiən min in.

^{††e}5:6 Təhmen əmə nian kətətəi nati miəgəh kəti, nəmə kətarereh kuənkamik lan, otol = pən mərəkin rəfin nəhuvegin. Təhmen əmə nəmə iəfaki kəti e niməfaki tatol təfagə tərəh. Təfagə tərəh u tinpi rəfin niməfaki.

^{†††}5:9 Nauəuə u Pol tətəghati lan e fes 9 tikə əha rəueiu. Pol təmətəi nauəuə kuvət kəni mahli = pən kəm niməfaki Korən. Mətəu nauəuə əupən, mine nauəuə iətəm tatol kisil lan kiakə u rəueiu. Nauəuə iətəm tatol keiu lan, in 1 Korən, kəni nauəuə iətəm tatol kuvət lan, inu 2 Korən.

^a4:20 1Kor 2:4 ^b5:1 Lev 18:7-8; Dut 22:30 ^c5:3 Kol 2:5 ^d5:5 1Tim 1:20

^e5:6 Kəl 5:9 ^f5:7 Aes 53:7; 1Pitə 1:19 ^g5:8 Dut 16:3

nati ərnəpən noliən rəhalah tol lanəha: ilah kəutakläh e niyətən, ilah navərəs, ilah nakläh min e neiuəiən, kəni ilah kəutəfaki kəm narmi nati min. Nətəmimi tēpət agin kotal lanu lan u rəueiu e nəhue niyətəni. Nəmə nəsotaniən itəmäh min ilah, kəni nəkotəkeikei mohiet agin ikinu e nəhue niyətəni. ¹¹Mətəu niyətəni nauəuə iətəm iəmətei kəm təmäh məmə onəsotan pətəiən itəmäh iətəmi kəti iətəm tətəni məmə in piatəmäh kəti, mətəu in tətəkläh e pətən, uə in tətəvərəs, uə in tətəfaki kəm narmi nati min, uə in tətəni rah nətəmimi, uə in tətəpis nian tēpət, uə in tətəkläh e neiuəiən. Sotoliən nati kəti itəmäh min ilah, nati ərnəpən in nati əkəku əmə təhmen e nauən pətəiən.^h

¹²⁻¹³Səniəmə in rəhak uə mine rəhatəmäh kəti uək məmə okotakil nətəmimi nətəm kəsotəfakiən. Uhgın otakil Nanihluə min. Mətəu in uək rəhatəmäh məmə onəkotakil noliən rəha nətəmimi əpəha e niməfaki nətəm kautol təfagə e noliən min u. Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Otaħli pətəgəm e nikitəmäh iətəm tatol noliən tərəh.”ⁱ

Noliən rəha nakiliən itəmi

6 Nian nəmə itəmäh kəti tatorgəhu ilau in kəti, tol naulisiən məmə otələs muvən kəm nətəmimi nətəm kəsotəfakiən məmə okotiuvı pətəgəm ilau motakil rəhalau norgəhuiən. Mətəu nəkotəkeikei motos məhuvən kəm nəfaki min. ²?Nəkotəhrun uə kəpə məmə nəfaki min, ilah okotakil nətəmimi rəfin e nəhue niyətəni?^{§§} ?Kəni nəmə itəmäh onəkotakil nətəmimi e nəhue niyətəni, kəni təhro nikitəmäh təhti məmə

nəsotəhmeniən o nakiliən rəhatəmäh norgəhuiən əlkələh min?^j ³?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, kitah okotakil nagelo min? !Kəni natimnati min rəha nəhue niyətəni, ilah kotimətəg əmə o nakiliən!

⁴?Kəni tol lanəha, nəmə nautorgəhu o nətəligiən min nəuvein, təhro nəutəhuvən o nətəm ihluə məmə okotakil norgəhuiən rəhatəmäh? İlah kəsotəsiən nisaiəiən rəha niməfaki. ⁵Iətəni lanəha məmə nəkotaulis lan. ?Təhro? ?İtəmäh kəti tikə iətəm teinatəg məmə in təhrun nələhuiən nəniən min əha? ⁶!Mətəu kəpə! İtəmäh piatəmäh min nautorgəhu, kəni məutəhuvən o nətəm ihluə məmə ilah okotakil rəhatəmäh norgəhuiən min. Kəsi.

⁷İtəmäh məutəhuvən o iətəmi kəti məmə otakil rəhatəmäh norgəhuiən. İnu tətəgətun məmə nəmotəmkarəpən agin e suaru rəha Uhgın e nəmiəgəhiən rəhatəmäh. ?Təhro? Nəmə iətəmi kəti tatol tərəh kəm ik, təuvir məmə nəkalu əmə lan. Nəmə tətəiəu əmə lam mətakläh kəm ik, alu min əmə lan. ⁸Mətəu kəpə. Nautol tərəh pik! İtəmäh piatəmäh min əmə, mətəu itəmäh aru nautol tərəh kəm təmäh min, kəni məuteiəu e təmäh min məutakläh kəm təmäh min.

⁹Sotəligiən e neiuəiən. Nəkotəkeikei motəhrun məmə, nətəmi kautol nərahieən, ko kəsəhuvəniən e Narməniəgəiən Rəha Uhgın: ilah nətəm kəutakläh e pətən, mine nətəm kəutəfaki kəm narmi nati min, mine nəman nətəm kinotol rəkis marit kəutakläh e pətən, mine nəman nətəm kautit aru ilah min, ¹⁰mine nakläh min, mine navərəs min, mine nətəm kəutəpis e wain, mine nətəm kəutəghati

^{§§}6:2 E Japtə 5 kəutəfin məmə ko kəsotakiliən nətəmimi ihluə e niməfaki, mətəu e fes u tətəni məmə kitah okotakil ilah. Niyətəni u təni məmə, RƏUEIU kitah okəsotakiliən nətəm ihluə e niməfaki, mətəu nian Kristo otuva min, nian əha inəha, kitah okotakil ilah.

^h5:11 2Təs 3:6; Tait 3:10 ⁱ5:12-13 Dut 13:5; 17:7 ^j6:2 Nəh 20:4

rah e nergı nətəmimi, mine nətəm kəuteiuə məutakləh kəm nətəmimi, ilah min u ko kəsəhuvəniən e Narmənigiən Rəha Uhgın.^k ¹¹ Kəni itəmah nəuvein, nəmautol lanəha. Mətəu, Narmin Rəha Uhgın rəhatah təmafəl itəmah, mələhu kalın itəmah məmə rəhan, mol itəmah nəkotəhruahru e nəhmtin e nergı İərməniğ İesu Kristo.^l

Noliən rəha nakləhiən e pətan in təfagə tərəh

¹² Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə, “Natimnati rəfin təuvir əmə məmə iəkol.” Mətəu, səniəmə ilah rəfin kotəhrun nasiruiən lak. Kəni, ko iəsegəhaniən məmə natimnati nəuvein okotarməniğ e rəhak nəmiəgəhiən.^m ¹³ Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə, “Nauəniən mine nərfitəmi, kəmol o lau min,” inu kotəhrun nunian nauəniən min rəfin. Mətəu nauəniən mine nərfitəmi, Uhgın otol naunun e lau pəti, konu, nati mil u səniəmə nati kəti. Kəni nati u in nıpəhriəniən. Mətəu nəghatiən u səniəmə e nıpətətəmi. Uhgın təməsolian nıpəti tah məmə kitah okotapili ənnapin kitah nəman uə nıpətan min u səniəmə nəman mine nıpətan min rəhatah. Nıpətətah mine İərməniğ, ilau rəhalau min. Uhgın təmol nıpətətah məmə okotisiəi İərməniğ, kəni ko otəsoliən naunun e lah, təhmen e nauəniən mine nərfitəmi.ⁿ ¹⁴ Kitah okohmis. Mətəu o nian kəti e rəhan nəsanəniən, Uhgın otosmiəgəh min itah e nimisiən mol vivi nıpətətah. Kəni inu təhmen əhmen əmə məmə nian

İərməniğ təmimis, Uhgın təmosmiəgəh in e nimisiən mol vivi nıpətin.^o

¹⁵ ?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, nıpətətah, ilah nəuəli-nəuəli nıpəti Kristo? ?Kəni nikitəmah təhti məmə iəkəfən nıpətik iətəm in kətiəh ilau Kristo, kəni mol kuol kətiəh ilau pətan rəha suaru? !Kəpə! Ko təsolian lanəha.^p ¹⁶ Nıpəhriəniən ağin məmə iətəm tətən ilau pətan rəha suaru, ilau kətiəuva kətiəh əmə e nıpətin. Mətəu-inu nəghatiən rəha Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “İlau okiəuva nıpətin kətiəh əmə.”^q ¹⁷ Mətəu iətəmimi iətəm tatol kətiəh ilau İərməniğ, tətəva kətiəh ilau min e narmin. Kəni tol lanəha, nıpətin tatol kətiəh ilau İərməniğ Kristo məmə rəhan. Kəni tərəh ağin nəmə otos rəkis e Kristo məfən kəm pətan kəti rəha suaru.^r

¹⁸ Otagim rəkis məhuvən isəu e noliən rəha nıtəu-pəniən nıpətan. Noliən tərəh rəfin iətəm iətəmi kəti tatol iətəm tol pisin e inu, in ihluə e nıpətin. Mətəu təfagə tərəh u, in tatol kəm nıpətin aru.^s ¹⁹ Nəkotəkeikei motəhrun məmə nıpətətəmah in nati asoli, nıpətətəmah in nimə kəti rəha Uhgın iətəm Narmin Rəha Uhgın tətətig ikin, kəni Uhgın təməfinə Narmin kəm təmah, mətətig e təmah. Kəni itəmah səniəmə rəhatəmah aru u itəmah. ²⁰ Uhgın təmətəou rəkis itəmah e nətəouian iətəm nəhmtin tiəkis. Tol lanəha, otisiəi Uhgın e noliən min rəha nıpətətəmah.^s

Nəghatiən o marit

7 Rəueiu iəkəni = pınə nəniən e nauəuə rəhatəmah iətəm nəmotətəi

***6:18** Təfagə tərəh u, in tatol kəm nıpətin aru mətəu-inu tinuva rəkis kətiəh ilau Kristo, tol məmə tatol təfagə e Kristo.

^k**6:10** Kəl 5:19-21; Efəs 5:5; Nəh 22:15 ^l**6:11** Tait 3:3-7 ^m**6:12** 1Kor 10:23

ⁿ**6:13** 1Təs 4:3-5 ^o**6:14** Rom 8:11; 1Kor 15:20; 2Kor 4:14 ^p**6:15** Efəs 5:30

^q**6:16** Jen 2:24; Mat 19:5 ^r**6:17** Jon 17:21-23; Rom 8:9-11

^s**6:20** 1Kor 7:23; 1Pitə 1:18-19

kəm iəu. Əuəh, in təuvir məmə iətəmimi kəti təsoliən marit. ²Mətəu nətəmimi tepət nətəm kautohtəu = pən nipətan. Tol lanəha, təuvir məmə iətəmimi otəkeikei mos aru rəhan pətan, kəni pətan tatos rəhan iərman kəni muol marit. ³Nian kuol marit, iərman otəkeikei mətəpili ilau rəhan pətan nəmə pətan tolkeikei, kəni pətan otəkeikei mətəpili ilau rəhan iərman nəmə iərman tolkeikei. ⁴Pətan təsarmənig aruiən e nipətin, mətəu rəhan iərman tətarmənig lan. Kəni təhmen-əhmen əmə e iərman, in təsarmənig aruiən e nipətin, mətəu rəhan pətan tətarmənig lan. ⁵Təsəuvirien məmə pətan uə iərman təgin o nipətin nəmə kəti tolkeikei. Mətəu nəmə ilau pəti kuegəhan məmə təuvir əmə okuəpəh napili pətiən nəmə kəti təni məmə otəfaki o nian nəuvein, kəni təuvir əmə. Mətəu okuəkeikei miəuva min kətiəh. Nəmə kəsuliən, kəni Setən oteh suaru o nəfən-əfəniən kəm lau. İatəni lanu mətəu-inu itəmah rəfin nəsotəskasikiən.

⁶Nəghatiən əha məmə, “okuəpəh o nəfakiən o nian nəuvein,” iətəni məmə iətegəhan lan, mətəu iəsəniən məmə in lou kəti. ⁷E rəhak nətəligiən, təuvir məmə nətəmimi rəfin okəsotoliən marit təhmen lak. Mətəu Uhgın tatol suaru pisin pisin min kəm tah kətiəh kətiəh, kəni tatol məmə nəuvein kautol marit, kəni nəuvein kəutan əmə.

Nətəm kəmotol marit mine pətalimis min

⁸Kəni iətəni kəm nətəm kəsotoliən marit mine pətalimis min məmə, təuvir məmə kəutan əmə məmə iəu mine. ⁹Mətəu nəmə tiəkis o lah nətəm kəsotoliən marit məmə okotaliuek e suaru əhruahru kəti, inəha kəsotəpiliən e pə-

tan uə iərman kəti, kəni təuvir məmə okotəkeikei motol marit pəh nikilah təsəhti pikien ilau pətan uə iərman nian min rəfin.^t

Nətəm kəmotol marit kəsotəhapuiən

¹⁰İtəmah nətəm nəmotol marit, iəkəni = pinə nəghatiən u kəm təmah, səniəmə rəhak mətəu rəha İərmənig məmə, pətan otəsəpəhiən rəhan iərman.^u ¹¹Mətəu nəmə in otol, kəni təuvir məmə otəsitəu = pən minien suah kəti min, uə nəmə təhro, titəlig = pən min əmə o rəhan iərman. Kəni iərman otəsəpəhiən rəhan pətan.

Nəmə ilau kəti təsəfakiən

¹²Pəh iəkəni nəghatiən kəti kəm təmah nətəm rəhatəmah nəman uə nipətan kəsotəfakiən. Inu rəhak əmə nəghatiən, səniəmə rəha İərmənig əhruahru. Nəmə itəmah kəti, rəhan pətan təsəfakiən, mətəu tolkeikei məmə ilau kətuatig, iərman otəsəpəhiən. ¹³Kəni nəmə itəmah kəti, rəhan iərman təsəfakiən, mətəu tolkeikei məmə ilau okuəatig, pətan otəsəpəhiən. ¹⁴Otol lanəha mətəu-inu nian pətan kəti tətəfaki, kəni Uhgın tətələhu kalin min rəhan iərman məmə rəha Uhgın. Kəni nian iərman kəti tətəfaki, kəni Uhgın tətələhu kalin min rəhan pətan məmə rəha Uhgın. Nəmə təsoliən lanu, kəni rəhatəmah kəlkələh min, ilah rəha nəhue niftəni əmə, mətəu tol lanəha, Uhgın tətələhu kalin ilah məmə rəhan min, mətəu-inu təmələhu kalin rəkis tatə mine məmə.

¹⁵Mətəu nəmə iətəmi təsəfakiən tolkeikei məmə otəpəh rəhan pətan uə iərman iətəm tətəfaki, otegəhan əmə lan. İətəm tətəfaki, iərman uə pətan, Uhgın təsəskəlimiən in e marit əha. Mətəu, Uhgın təmauin e tah məmə okotəatig mətig e nəməlinuiən.^v ¹⁶Pətan,

kəmә təhro Uhgın otosmiəgəh rəham iərman e noliən təuvir rəham. Kəni iərman, nəmә təhro Uhgın otosmiəgəh rəham pətan e noliən təuvir rəham.^w

**Otagiən əmə
o rəhatəmah nəmiəgəhiən**

¹⁷Mətəu in əmə u, nian Uhgın təmauin e təmah, nəmotatig e natigiən pisin pisin min iətəm İərməniğ təmələhu, kəni təuvir məmә nəkotatig əmə lan. Inu rəhak nəghatiən iətələhu kəm niməfaki min rəfin. ¹⁸Nian Uhgın təmauin e suah kəti, nəmә kəməhgi = pən in, kəni otəsəhluaiğiən e nəhgi-pəniən iətəm kəmol lan. Kəni nian Uhgın təmauin e suah kəti min, nəmә kəsəhgi-pəniən, kəni təuvir məmә təsalkutiən məmә okəhgi = pən. ¹⁹In nati əpnəpən əmə nəmә kəməhgi = pən suah kəti uə kəsəhgi-pəniən. Nati keikei məmә kitah kotohtəu = pən əmə nəghatiən min rəha Uhgın.^x ²⁰Nian Uhgın təmauin e təmah, nəmotatig e natigiən pisin pisin min, kəni təuvir məmә nəkotatig əmə e lah.

²¹?Nian Uhgın təmauin lam, ik slef əmə kəti? Nikim təsəhti pikian, (mətəu nəmә nəkəhrun nitəu-pəniən suaru iətəm kəmitis slef min lan, itəu = pən əmə.) ²²Tol lanəha mətəu-inu iətəmi u slef əmə nian İərməniğ təmauin lan, in iətəmi rəha İərməniğ iətəm kəmitis rəkis. Kəni təhmen-əhmen əmə, iətəmi səniəmә slef kəti nian İərməniğ təmauin lan, in slef rəha Kristo.^y ²³Uhgın təmətəou rəkis itəmah e nətəouiən iətəm nəhmtin tiəkis. Sotoliən məmә itəmah nəkəhuva slef min rəha nətəmimi. ²⁴Piak min mine nəuvinik min, nian Uhgın təmauin e təmah, nəmotatig e natigiən pisin pisin

min, kəni təuvir məmә nəkotatig əmə e lah itəmah Uhgın.

**Nətəm vi nətəm
nəsotol əhanəhiən marit**

²⁵Inu nəghatiən kəti rəhatəmah nətəm vi nətəm nəsotol əhanəhiən marit. İəsos əhruahruian nəghatiən kəti o İərməniğ, mətəu iəkəni əmə rəhak nətəligiən. Mətəu itəmah nəkotəhrun məmә rəhak nəghatiən in nipəhrəniən, mətəu-inu İərməniğ təmasəkəhruiən iəu. ²⁶Mətəu-inu nərahian asoli u rəueiu iətəm nəutətig lan,[†] rəhak nətəligiən tol lanu lan məmә, nəkotatig əmə lanu lan məmә nəutətig lan u rəueiu. ²⁷?Təhro? ?Nəmol marit? Səsalien e suaru o nəpəhiən rəham pətan. ?Təhro? ?Nəsolien marit? Səsalien o nosien rəham kəti pətan. ²⁸Mətəu nəmә natol marit, inu səniəmә təfagə tərəh. Kəni nəmә pətan vi tatol marit, in təsolien təfagə tərəh. Mətəu nətəm kəmotol marit, okotətig e nərahian tepət e rəhalah natigiən, kəni iəkolkeikei məmә nəsəhuvəniən e nərahian min əha.

²⁹Piak min mine nəuvinik min, inu nipəti nəghatiən rəhak. Natigiən rəha nətəmimi e nəhue niftəni in tinəkuəkir əmə. Kəni rəueiu mine matuvən, nətəm kəmotol marit, təuvir məmә okəsotətəlig pikian e noliən rəha marit rəhalah. ³⁰Nəmә iətəmi kəti tətəsək, uə tətəgiən, uə tatos nəhmti nati kəti, kəni təuvir məmә otəsəgəhaniən məmә rəhan nasəkiən, uə nagəniən, uə rəhan nati vi otəriəuəh e rəhan nətəligiən. ³¹Kəni təuvir məmә nətəmimi nətəm kautol bisnis e nəhue niftəni, ilah okotətəlig lan məmә rəhalah bisnis in nati əpnəpən əmə, mətəu-inu nəhue niftəni mine nəu-

[†]7:26 E nian əha, kəpmən rəha Rom tatol tərəh e nətəm kəutəfaki.

^w7:16 1Pitə 3:1 ^x7:19 Rom 2:25; Kəl 5:6; 6:15 ^y7:22 Flm 16; 1Pitə 2:16

virian rəhan mine nolian min rəhan otəpanikə.^z

³² İəkölkeikei məmə nikitəmah təsəhti pikian nati kəti rəha nəhue niftəni u. Tol lanəha, nəmə iətəmi kəti təsolian marit, nikin tətəhti pik uək rəha İərmənig məmə təhro lanu mol İərmənig nikin tagian o uək iətəm in tatol.

³³ Mətəu iətəm təmol marit, nikin tətəhti pik əmə natimnati rəha nəhue niftəni məmə otəhro lanu mol niki rəhan pətan tagian, ³⁴ kəni rəhan nətəligian tətəvan o nati keiu, rəhan pətan mine uək rəha İərmənig. Kəni pətan iətəm təsolian marit, uə pətan mitə, nikin tətəhti pik uək rəha İərmənig məmə təhro lanu in otətəuəkəm o İərmənig e nipətin mine narmin. Mətəu pətan iətəm təmol marit, in tətətəlig pik əmə o natimnati rəha nəhue niftəni məmə otəhro lanu mol rəhan iərman nikin tagian.

³⁵ İətəni = pinə nəghatian min u o nəuvirian aru əmə rəhatəmah, səniəmə iətəniəhu itəmah, mətəu məmə nəko-tohtəu = pən suaru rəha nəmiəgəhian iətəm təhruahru, kəni nikitəmah tətəhti pik uək rəha İərmənig.

³⁶ Mətəu e nikalin rəha iərman vi kəti mine pətan vi kəti. Nəmə tol lanu lan məmə, kinəniəkis məmə ilau okuol marit. Uərisig, kəni iərman təni məmə okuəpəh pipim. Mətəu rəueiu, nikin tətəhti məmə təsolian nolian əhruahru e pətan əha, kəni iərman nikin tətəhti məmə təkeikei mol-tə marit e pətan əha, kəni təuvir məmə, in təhrun nolian. In təsolian təfəgə tərəh, mətəu təuvir məmə in otol marit. ³⁷ Kəni e nikalin kəti min e rəha inu. Nəmə keiu min lanəha kuolkeikei məmə okuol marit. Mətəu iərman nikin tinəhti rəkis məmə okuəpəh marit. Kəni nati kəti tikə məmə otəkeikei kəm in məmə otol marit. Kəni iərman in tətərmənig vivi e nikin. Kəni nəmə nikin

tinəhti rəkis məmə otəsolian marit e pətan əha, kəni iətəmi əha, in min tatol nolian əhruahru. ³⁸ Tol lanəha, iərman iətəm tatol marit e pətan vi, in tatol əhruahru, mətəu iərman iətəm təsolian marit, in tatol təuvir mapirəkis agin.

Pətalimis min kotəhrun nolian marit

³⁹ Pətan otəkeikei mətətig ilau rəhan iərman e nian rəfin, mətəu nəmə rəhan iərman timis, in təhrun nolian marit e suah kəti min iətəm in tolkeikei, mətəu nati kətəh əmə, in təkeikei mol marit e iərman kəti iətəm tətəfaki kəm Uhgın.^a ⁴⁰ Mətəu e rəhak nətəligian, nəmə in tətətig əmə lanəha məsolian marit, kəni nikin otəgian tapirəkis nəmə in tatol marit. Kəni niki tətəhti məmə Narmin Rəha Uhgın tətətig min lak məfa nəghatian u kəm iəu.

Nəuənian iətəm katol sakrifais lan kəm narmi nati min

8 Kəni rəueiu, iəkəghati e nəuənian min iətəm katol = pən sakrifais lan kəm narmi nati min. Kitah kotəhrun nəghatian rəha nətəmimi nəuvein məmə, “Kitah rəfin kautos nəhrunian.” Mətəu “nəhrunian” in nati kəti iətəm iətəmi kəti tətəfəri ohni, mətəu nolkeikeian tətəvləkin iətətimi.^b ² Nəmə iətəmi kəti nikin tətəhti məmə in təhrun pik nati, mətəu in təsəhrun əhanəhian natimnati iətəm in otəkeikei məhrun.^c ³ Mətəu iətətimi iətəm tolkeikei Uhgın, Uhgın təhrun in misiaian in.

⁴ ?Kəni tol lanəha, təhro e nəuənian min iətəm katol = pən sakrifais lan kəm narmi nati min? Nipəhrənian, kitah kəutəhrun məmə narmi nati in nati əpəpən əmə kəti e nəhue niftəni, kəni uhgın əlkələh min kohkə, mətəu Uhgın

^z7:31 1Jon 2:17

^a7:39 Rom 7:2-3

^b8:1 Uək 15:29

^c8:2 Kəl 6:3

kətiəh əmə.^d ⁵Kətəni məmə, “uhgin əlkələh” min mine “iərməniğ əlkələh” min tepət əha ikin, kəni niphəriənən nətəmimi nəuvein kautəfaki kəm lah. Mətəu nati əpnapin nəmə uhgin əlkələh min əha ikin, əpəha e neai uə əpəha ləhtəni e nəhue niftəni, ⁶o kitah, Uhgin kətiəh əmə pəhriən, Tatə Uhgin. Natimnati rəfin təmsipən lan, kəni təməfa nəmiəgəhiən kəm tah məmə kitah okotol nəuiən. Kəni İərməniğ kətiəh əmə, İesu Kristo, kəni Uhgin təmol natimnati rəfin agin e Kristo, kəni e Kristo kitah kautəmiəgəh.^e

⁷Mətəu səniəmə nətəmimi rəfin kotəhrun nəghatiən u, kəni nətəmimi nəuvein, nikilah təhti məmə narmi nati kautəmiəgəh pəhriən kəni ilah nati agin min. Aupən, nətəmimi nəuvein kəmotəfaki kəm narmi nati min nian rəfin. Kəni tol lanəha, rəueiu, nian kautun nəhuvegi nati iətəm kəmol sakrifais lan kəm narmi nati, nikilah təhti məmə kautəfaki kəm uhgin əlkələh min pəhriən. Kəni ilah kautətəu məmə kautol təfagə tərəh mətəu-inu nətəligiən rəhalah təsəskasikiən təhmen məmə natimnati min u ilah nati əpnapin əmə. ⁸Mətəu nauəniən təsolian itah kautəhuva iuəkir o Uhgin. Nəmə kəsotuniən nəhuvegi nati əha, uə kotun nəhuvegi nati əha, nətəligiən rəha Uhgin o tah in təhmen əmə.

⁹Təuvir əmə, nəkotəhrun nitəu-pəniən suaru iətəm nəkotolkeikei, mətəu nəutətəu itəmah. Sotolien nati kəti iətəm nəkotolkeikei mətəu nati u otol məmə piatəmah kəti uə nəuvinitəmah kəti u nətəligiən rəhan təsəskasikiən təhmen, otəmei e rəhan nəmiəgəhiən.^f ¹⁰Iətəni lanu mətəu-inu nəmə iətəmi kəti iətəm nətəligiən

rəhan təsəskasikiən təhmen, in tateh itəmah nətəm nəutəni məmə nəutos “nəhruniən” əha məmə narmi nati min kəsotəmiəgəhiən, kəni nautəhuvən e nimə rəha narmi nati min məmə nəutəuən, kəni təhro? Tol lanəha rəhatəmah nolien otuvi = pən rəhan nətəligiən, kəni in min otuvən mun nəhuvegi nati iətəm kəmol sakrifais lan kəm narmi nati min, kəni in tatol təfagə tərəh kəti mətəu-inu nikin təhti məmə nolien əha tətəgətun məmə in tətəfaki kəm narmi nati matol in tamikmik e nəhmti Uhgin. ¹¹Kəni nəhruniən iətəm nikitəmah təhti məmə nəutos, in tətərəkin iətəm nətəligiən rəhan təsəskasikiən təhmen. Mətəu in piatah kəti iətəm Kristo təmimis ohni.^g

¹²Nian nautol nolien tərəh kəm itəmah kəti e nolien əha, mautərəkin nətəligiən rəhan u təsəskasikiən təhmen, kəni nautol təfagə tərəh e Kristo. ¹³Tol lanəha, nəmə nati kəti əmə iətəm iatun tol piak tətəmei e rəhan nəmiəgəhiən, kəni təuvir məmə iəsun miniən nəhuvegi nati nian kəti min məmə otəsəmeiən e rəhan nəmiəgəhiən.^h

Pol təmuhalpın nəghatiən iətəm kətəni lan.

9 Nikitəmah təhti məmə iəkəhrun nolien nati nak iətəm iəkolkeikei, uə kəpə? !Əuəh! İəu aposil kəti, uə kəpə? !Əuəh! ?İəmeruh İesu İərməniğ rəhatah e nəhmtək, uə kəpə? !Əuəh! ?İtəmah u nəua rəhak uək e İərməniğ, uə kəpə? !Əuəh!ⁱ ²Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə səniəmə iəu aposil, mətəu niphəriənən, itəmah nəsotəhruniən nəniən lanəha, mətəu-inu nəmiəgəhiən

^d8:4 Dut 4:39; 6:4; Kəl 4:8 ^e8:6 Efəs 4:5,6 ^f8:9 Rom 14:13-15; Kəl 5:13

^g8:11 Rom 14:15,20 ^h8:13 Rom 14:21 ⁱ9:1 Uək 22:17-18; 26:16; 1Kor 15:8-9

rəhatamah e İərməniǵ tətəǵətun məmə iəu aposil kəti.^j

³ İəkuhalpın nəǵhatıən rəha nətəmimi nəuvein nətəm kəutəni məmə iəu səniəmə aposil kəti. Kəutəni lanəha mətəu-inu e rəhalah neruhıən, iəsoliən noliən rəha aposil kəti, inəha itimah iəsotətapuəhiən o nati kəti o təmah məmə inəha aposil min nəuvein kautol. ⁴?Təhruahru məmə itimah aposil min oiəkotətapuəh o təmah o nauəniən mine nəmnimiən, uə kəpə? Əuəh, itimah nəkotəhrun. !Mətəu iəu iəməsolıən!^k ⁵Aposil min nəuvein, mine pia İərməniǵ min, mine Pitə,^z rəhalah nıpətan nətəm kəutəfaki kautəhuərisig e lah nian ilah kəutaliuək mautol uək rəha İərməniǵ. ?In təhruahru məmə kitah kotol təhmen-əhmen əmə, uə kəpə? Əuəh, itimah nəkotəhrun. !Mətəu iəu iəməsolıən! ⁶?Uə nıkitəmah təhti məmə iəu əmə mine Panəpəs, itımlau pisin əmə iəkuəkeikei muol aru uək o nauəniən rəhatımlau?

⁷Otətəlig-to, tol lanəha. Pəh tatol uək rəha soldıə kəni məsosıən nətəouiən lan? ?Uə, pəh tətəsum məsuniən nauəniən lan? ?Uə, pəh tətaugin nati miəǵəh min məsuniən kəti mine?

⁸?Nıkitəmah təhti məmə natımnati min iətəm iətəǵhati lan, kautsipən əmə e nətəligiən rəha nətəmimi? !Kəpə! Lou tətəni nati kətiəh əmə. ⁹Kəmətəi e Lou rəha Mosis məmə, “Nian nəkotəsisig kau məhuva məmə otol uək meuiǵeuig e wit, sotəlisıən nohlin. Pəh ton nıpisipi wit nəuvein.”^f ?Təhro? ?Niki Uhgın tətəhti əmə kau min,^l ¹⁰uə nıkin tətəhti min itah? Əuəh, kəməfa lou u o rəhatah

nəuviriən, mətəu-inu nətəmimi nətəm kəutaupən mautərfei nati e nasumiən, mine nətəm kautəhuərisig mautəulək ikin, ilah rəfin nətəligiən rəhalah kətiəh əmə məmə okotos pəti nauəniən e nasumiən u.^m

¹¹E uək min rəhatimah, təhmen əmə məmə iəmotasum kəti məmə itimah nəkotəuən ikin, inu nauəniən rəha narmitəmah. ?Kəni təhro, tiəkis o təmah məmə nəkotəfa nauəniən kəti rəha nıpətin kəm timah?ⁿ ¹²Nətəpisiən nəuvein kotəhrun nətətapuəhiən o nauəniən o təmah, kəni in təhruahru əmə, mətəu ilah kautol uək rəha Uhgın. ?Kəni təhro e timah? !Nətətapuəhiən rəhatimah in təhruahru aǵın!

İtimah iəsotolkeikeiən məmə oiəkotol nati kəti məmə otəhtul pəsig e nanusiən təuvir rəha Kristo, tol lanəha iəsotətapuəhiən itəmah o nati kəti, nati əpnapın itimah iəkotəhrun noliən. Tol lanəha, itimah iəmotos pik nərəhiən, mətəu iəməsotətapuəhiən itəmah o nati kəti mətəu-inu iəsotolkeikeiən məmə iəkotəhtul pəsig e nanusiən təuvir rəha Kristo.^o ¹³?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, nətəmimi nətəm kautol uək e Nımə Rəha Uhgın, kautos niǵlah ikin nauəniən? Kəni nətəmimi nətəm kautol uək e oltə, ikin katol sakrifais ikin, kautos niǵlah ikin nauəniən.^p ¹⁴E suaru kətiəh əmə, İərməniǵ təməni əskasik məmə, nətəmimi nətəm kəutəni pətigəm nanusiən təuvir, rəhalah natımnati o natigıən otəkeikei misipən ikin.^q

¹⁵Mətəu iəsətapuəhiən kəm təmah o nati nak iətəm təhruahru əmə kəni iəkəhrun nətətapuəhiən. Kəni iəməsətəiən

^z9:5 Nəǵhatıən Kris əhruahru tətəni məmə, “Kefəs” u nərgin kəti min rəha Pitə, kəni ikin pisin min e Niutestimin kətauin e Pitə məmə “Kefəs.”

^f9:9 “wit” — Afin-to e tiksınəri.

^j9:2 2Kor 3:2-3 ^k9:4 Luk 10:8 ^l9:9 Dut 25:4; 1Tim 5:18

^m9:10 2Tim 2:6 ⁿ9:11 Rom 15:27 ^o9:12 Uək 20:34; 2Kor 11:9

^p9:13 Dut 18:1-3 ^q9:14 Mat 10:10; Kəl 6:6

nauəuə u məmə itəmah nəkotol natimnati min əha nəuvein kəm iəu. Iətəfəri nəuəvetin məmə iətəni pətigəm nanusiən təuvir kəsətəouiən iəu lan. Kəni iəsolkeikei aginiən məmə iəkītəu = pən suaru pisin. !Nimisien in təuvir tapirəkis suaru pisin!

¹⁶Mətəu iəsəfəriən iəu məmə iətəni pətigəm nanusiən təuvir mətəu-inu, iəkəkeikei məni pətigəm. !Kəsi, nərahien asoli otuva ohniəu nəmə iəsəni pətigəmian nanusiən təuvir!¹⁷

¹⁷Nəmə iətəni pətigəm nəghatien rəha Uhgın mətəu-inu iəkolkeikei mol lanu lan, kəni təhruahru məmə iəkos nətəouiən lan. Mətəu in Uhgın əmə iətəm təmitəpın iəu məmə iəkol uək u, kəni tol lanəha, iəkəkeikei mol nati ənpapın katətəou iəu uə kəpə. ¹⁸?Kəni rəhak nətəouiən in nati nak? In əmə u, məmə nian iəkəni pətigəm nanusiən təuvir, rəhak nətəouiən tikə. Kəni tol lanəha iəsətapuəhien o nati kəti, nati ənpapın in təhruahru məmə iəkol.

¹⁹Suah kəti təsarməniğin lak, mətəu iəu iəmosiahu aru iəu məmə iəu slef əmə rəha nətəmimi rəfin. Iatol lanu məmə iəkiuvi = pa tepət kəhuva o Krsto.

²⁰Nian iəmətan itimah nətəm Isrel nətəm kəutohtəu = pən Lou, iəmuva məhmen e nətəm Isrel məmə iəkiuvi = pa ilah kəhuva o Krsto. Kəni nati ənpapın Lou təsarməniğin lak, nian iəmətan itimah nətəm kəutohtəu = pən Lou, in əha nətəm Isrel, kəni iəmuva məhmen e lah, məmə iəkiuvi = pa ilah kəhuva o Krsto.^s ²¹Nian iəmətan itimah Nanihlua min nətəm kəsotohtəu-pəniən Lou, iəmuva məhmen e lah. (Mətəu iəsərakien Lou rəha Uhgın, kəpə. Lou rəha Krsto tətarməniğ lak.) Iəmol lanəha

məmə iəkiuvi = pa ilah kəhuva o Krsto. ²²Nian iəmətan itimah nətəm rəhalah nəhatətəien təsəskasikiən, iəmuva məhmen e lah məmə iəkiuvi = pa ilah kəhuva o Krsto. Iəmuva məhmen e nətəmimi rəfin məmə e nolien min rəfin iəkiuvi = pa nəuvein kəhuva o Krsto.^t ²³Iatol lanəha o nanusiən təuvir məmə iəu min iəkos natimnati təuvir min rəhan.[§]

²⁴?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, e naiuiən, nətəmimi rəfin kəutəiu, mətəu kətiəh əmə tatol win? Kəni təuvir məmə nəkotəiu e nolien rəha naiuiən iətəm nəutalkut pik məmə onəkotol win.

²⁵Nətəmimi nətəm kotolkeikei məmə kəhuvən e naiuiən, kotətuakəm əskasik o rəhalah naiuiən. Kautol məmə okotol win e nati kəti iətəm otəpanikə, mətəu kitah kautol məmə kitah okotol win e nati kəti iətəm tətətig itulin.^u ²⁶Tol lanəha, təhmen e naiuiən, iəsəiu ənpapiniən, kəni təhmen e boksig, iəsətahrə-pəniən təhmen e iətəm təhtəhti nimagəuagəu. ²⁷!Kəpə! Iətətuakəm əskasik o nipətik məmə otuva rəhak slef. Iatol lanəha məmə, nian iəməni pətigəm nanusiən təuvir kəm nətəmimi tepət rəkis məmə ilah okəhuva e naiuiən əha, kəni iəu iəsuvaiən məhmen e iətəmimi iətəm təmatəghli lou rəha naiuiən kəni kəraki lan e naiuiən.^v

Pol təməni pətigəm nolien rəha nətəm Isrel aupən

10 Piak min mine nəuvinik min, iəkolkeikei məmə nəkotəhrun məmə nian tıpitimah min kəmohtie Ijip, ilah rəfin nəpuə təmətahgəl pəsig e lah,^w kəni ilah rəfin kəməhuvən = pən itəhi u kətəni məmə Nitəhi Ərarəuv. ²Kəni e nəpuə mine nitəhi, Uhgın təmol

§9:23 Pol tətəni min məmə nikin tagien məmə in otəni pətigəm nanusiən təuvir nati ənpapın kəsətəouiən in lan.

^r9:16 Jer 20:9 ^s9:20 Uək 21:20-26 ^t9:22 2Kor 11:29 ^u9:25 Fil 3:14; 2Tim 2:4-5; 4:7-8 ^v9:27 Rom 8:13; 13:14 ^w10:1 Eks 13:21-22; 14:22

bəptais e lah rəfin məmə okəhuva nətəmimi rəha Mosis. ³Kəni ilah rəfin kəmotun nauəniən kətiəh əmə iətəm təmsipən e Narmin Rəha Uhgın,^x ⁴kəni motəmnim nəhu kətiəh əmə iətəm təmsipən e Narmin Rəha Uhgın, mətəu-inu kəmotəmnim nəhu e kəpiel iətəm təmsipən e Narmin Rəha Uhgın iətəm təmətan ilah min,^y kəni kəpiel əha in Kristo.** ⁵Nati əpnəpın ilah kəmotol lanəha, mətəu Uhgın nıkin təməsəgəniən o lah tēpət nəuəvetin, kəni ilah tēpət kəməhmis əpəha ikin pisin pisin min tēpiə-məpiə ikin.^z

⁶Kəni Uhgın təmol natimnati min əha məmə ilah nəmtətiən min məmə otəhgi-pəri nıkitah motəgətun itah, kəni kitah okəsotoliən nitai lah motələhu = pən rəhatah nətəligiən e noliən təräh min təhmen e natimnati iətəm kəmotol əupən.^a ⁷Sotohtəu-pəniən noliən rəha nəfakiən kəm narmi nati min təhmen e lah nəuvein kəmotol əupən. Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Nətəmimi kəmotəharəg məmə okotəuən motəmnim, kəni motəhtul məmə okotol danis u tiuvi = pən ilah təräh ikin.”^b ⁸Təräh məmə kitah okotit oneuən nıpətan təhmen e lah nəuvein kəmautol əupən, kəni ilah rəfin tuenti-tri-tausin kəməhmis e nian kətiəh əmə.^c ⁹Təräh məmə kitah okotol natimnati iətəm otiuvi niəməha rəha İərməniğ^{††} təhmen e lah nəuvein kəmautol əupən, kəni sineik tus ilah kohmis.^d ¹⁰Təräh məmə nəkotəni nikali Uhgın təhmen e lah nəuvein kəmautol əupən,^e kəni əgelo rəha niimisən tohamu ilah.

¹¹Kəni Uhgın təmol natimnati min əha məmə okəhuva e nəmiəgəhiən rəhalah, məmə ilah nəmtətiən min, kəni kəmətei ilah məmə okotəhgi-pəri nıkitah motəgətun itah, nətəm kəutatig rəueiu məmə naunun nian tətəva iuəkır. ¹²Kəni nəmə nıkitəmah təhti məmə nəutəhtul əskasik, autətəu vivi itəmah, mətəu-inu itəmah min nəkotəhrun nəmeiən e noliən təräh min əha. ¹³Nəfeifeiən iətəm tətəva e nəmiəgəhiən rəhatəmah təhmen əmə e iətəm katol lan e nətəmimi rəfin. Mətəu nian rəfin, kitah kotəhrun nəhatətəiən e Uhgın, kəni otəsegəhanien e nəfeifeiən otəva e nəmiəgəhiən rəhatəmah məmə in təskasik məpirəkis nəsanəniən rəhatəmah. Mətəu nian nəfeifeiən tətəva e nəmiəgəhiən rəhatəmah, Uhgın otol suaru kəti məmə onəkotəhrun nosiən nəhtulien rəhatəmah, məmə nati əha otəsiuvi-pəniən itəmah e nərahien.

Narmi nati min mine nəfaki min

¹⁴Tol lanəha rəhak min, otəgim rəkis e noliən rəha nəfakiən kəm narmi nati min. ¹⁵İtəmah nəkotəni məmə nəkoteinatig, kəni otakil aru nəghatiən rəhak məmə in təuvır uə təräh. ¹⁶Nian kitah kotəuən e Nauəniən Rəha Nəmtətiən Rəha İesu, kəni motəni kəm Uhgın məmə nıkitah tagiən o nəmnimiən, kəni məutəmnim nəmnimiən əha, təhmen məmə kitah kəutəhuva mautil kətiəh kitah Kristo e niran. ?İtəni pəhriən, uə kəpə? Kəni nian kitah kautun pıret iətəm kəməmaris kəuəri, kitah kəutəhuva

**10:4 “Kəpiel” u, kəsafiniən e Oltestimin. Nətəligiən u təmıet e nəghatiən min rəha nətəm İsrəl.

††10:9 Tətəghati e noliən rəha nətəmimi nətəm kautol noliən təräh kəti, nati əpnəpın ilah kotəhrun məmə Uhgın təməni məmə noliən əha in noliən təräh kəti.

^x10:3 Jon 6:31; Eks 16:4,35 ^y10:4 Eks 17:6; Nam 20:11

^z10:5 Nam 14:29-30 ^a10:6 Nam 11:4,34; 1Kor 10:11 ^b10:7 Eks 32:4,6,19

^c10:8 Nam 25:1-9 ^d10:9 Eks 17:2; Nam 21:5,6 ^e10:10 Nam 16:41-50; 17:5,10

kātiāh kitah Kristo. ?Iētāni pāhriēn, uē kēpā?^f ¹⁷Kitah u nētāmimi tēpēt, mētēu kotāhmen e nīpētīn kātiāh ēmā, mētēu-inu pīret kātiāh ēmā, kēni kitah rēfin kautun ēmā pīret ēha.^g

¹⁸Nikitāmāh tētēhti nolīēn rēha nētām Isrel. Nīan iētām tatol sakrifais kām Uhgīn, kēni nētāmimi nēuvein kautun nēhuvēgi nati iētām kāmōl sakrifais lan, tēhmen ēmā mēmā ilah rēfin kāmōhuva kātiāh ilah Uhgīn e sakrifais ēha. ?Inu nīpēhriēniēn, uē kēpā? ?uēh, in nīpēhriēniēn.^h

¹⁹?Nīpētī nēghatiēn mīn rēhak nak? ?Tēhro? ?Iētāni mēmā nēhuvēgi nati iētām katol sakrifais lan kām narmī nati mīn in nati agīn kēti, uē nati ēpnarīn ēmā? Ilah nati ēpnarīn ēmā. ?Uē tēhro? ?Iētāni mēmā narmī nati mīn, ilah nati agīn mīn nēuvein, uē ilah nati ēpnarīn ēmā? Ilah nati ēpnarīn ēmā.ⁱ ²⁰Mētēu iētāni mēmā nīan nētāmimi kautol sakrifais kām narmī nati mīn, kautol kām iērmīs mīn, kēni nati u in nati kēti, kēni kēsotolīēn kām Uhgīn. Kēni iēsōlkeikeiēn mēmā nēkēhuva kātiāh itāmāh iērmīs mīn.^j

²¹Itāmāh onēsēhuvēniēn motos pīret mīne wain e Nauēniēn Rēha Nēmtētīēn Rēha Iesu, kēni motatīg mēhuvēn mīn e nīmēfaki rēha narmī nati mīn mōtun sakrifais mīne motēmmīm wain rēha iērmīs mīn itāmāh nētām kētūfaki lan.^k ²²?Tēhro? ?Nautol mēmā Iērmēnīg otēmāki e tēmāh tēhmen e nētām Isrel? ?Nikitāmāh tēhti mēmā nēsānēniēn rēhatah tēpēt mārīrēkis rēha Uhgīn?^l

²³Itāmāh nētūni mēmā, “Tēuvīr ēmā mēmā iēkol natīmīnati rēfin iētām iēkolkeikei.” Mētēu iēu iēkēni mēmā, sēniēmā natīmīnati mīn rēfin kētūasīru

e tēmāh motasīru e nēmīēghēiēn rēhatāmāh.^m ²⁴Tēsēuvīriēn mēmā itāmāh kēti tētēsāl aru e rēhan nēuvīriēn, mētēu tēkeikei mētēsāl mīn e nēuvīriēn rēha nētāmimi mīn nēuvein.ⁿ

²⁵Kēni tēuvīr ēmā. Otun ēmā nēhuvēgi nati mīn rēfin iētām katos e makīt, kēni mēsōtēpūēhēn e nēghatiēn lan mēmā kāmōl sakrifais lan kām narmī nati mīn, uē kēpā. Kēni nikitāmāh tēsēhti pīkiēn. ²⁶Nolīēn ēha tēuvīr ēmā mētēu-inu Nauēuē Rēha Uhgīn tētāni mēmā, “Nīftāni mīne natīmīnati rēfin ēha ikin ilah rēha Iērmēnīg.”^o

²⁷Kēni nēmā iētām tēsēfakiēn kēti tētēpūēh ik mēmā nēkuvēn e rēhan nīmā muauēn, kēni nīkim tagiēn mēmā onēkuvēn, un ēmā nauēniēn nak iētām tētēfīnē, mēsōtēpūēhēn mēmā kāmōl sakrifais lan kām narmī nati mīn uē kēpā. Nīkim tēsēhti pīkiēn. ²⁸Mētēu nēmā kēti tēni = pīnē kām ik mēmā, “Kāmōl sakrifais e nēhuvēgi nati u kām narmī nati mīn,” kēni tēuvīr mēmā nēsūniēn. Nīkim otētēhti iētāmi u mētēu-inu e rēhan nētēligiēn tēmōl, kēni nēsūniēn.^p ²⁹Sēniēmā nati tērah kēti ohnik, mētēu in nati tērah e nētēligiēn ēmā rēhan. ?Mētēu tēhro nētēligiēn rēha iētāmi kēti mīn otakil rēhak nolīēn iētām iēkolkeikei mēmā iēkol, kēni mahtīpēsīg lak mēmā iēsōliēn nati kēti? ³⁰?Nēmā iētāni kām Uhgīn mēmā nīkik tagiēn o nauēniēn, tēhro okēni rah iēu e nati kēti iētām iēmāni rēkis kām Uhgīn mēmā nīkik tētēgiēn ohni?^q

³¹Nēukēti nēghatiēn rēfin ēha tol lanēha, nati nak iētām onēkol, uē nēkauēn, uē nēkēmmīm, nēkēkeikei mol ilah rēfin e nolīēn iētām otlēfēri nērgī Uhgīn lan.^r ³²Sōliēn mēmā iētāmi kēti

^f10:16 Mat 26:26-28 ^g10:17 Rom 12:5 ^h10:18 Lev 7:6 ⁱ10:19 1Kor 8:4

^j10:20 Dut 32:17; Nēh 9:20 ^k10:21 2Kor 6:15-16 ^l10:22 Dut 32:21

^m10:23 1Kor 6:12 ⁿ10:24 Rom 15:1-2 ^o10:26 Sam 24:1

^p10:28 1Kor 8:7 ^q10:30 1Tim 4:4 ^r10:31 Kol 3:17

təmei e rəhan nəmiəgəhiən, nəmə in nəuaniləuis rəha Isrel, uə Ianihluə, uə iətəmi kəti e niməfaki rəha Uhgın.^s
³³Otol nolian əha təhmen e nolian rəhak iətəm iətalkut məmə iəkol niki nətəmimi rəfin kotagian e nolian min rəfin. İatol lanəha mətəu-inu iəsəsal aruiən e rəhak nəuviriən, mətəu rəha nətəmimi tēpət, məmə Uhgın otosmiəgəh ilah.^t

11 Otisikəuvin iəu təhmen məmə iəu iatisikəuvin Kristo.^u

Nolian rəha nəfakiən

²Iətəni-vivi itəmah mətəu-inu nikitəmah tətəhti iəu e natimnati rəfin iətəm iəmol kəni məgətun, kəni nəu-taskəlīm nəgətunian min təhmen əmə məmə iəməgətun itəmah lan.

³Mətəu iəkolkeikei məmə itəmah rəfin nəkotəhrun məmə rəhn-kapə pətan in rəhan iərman iətəm tarməniğ lan, rəhn-kapə nəman rəfin in Kristo iətəm tarməniğ e lah, kəni rəhn-kapə Kristo in Uhgın iətəm tarməniğ lan.^v

⁴Iərman kəti tatol aulis Kristo nəmə tətəhtərain rəhn-kapə nian in tətəghati kəm Uhgın e nəfakiən uə tətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın təməfən kəm in.

⁵Mətəu pətan tatol aulis rəhan iərman nəmə təsəhtərainian rəhn-kapə nian in tətəghati kəm Uhgın e nəfakiən uə tətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın təməfən kəm in. Nolian əha təhmen əmə məmə təkəki rəhn-kapə.^{‡‡}

⁶!Nəmə pətan kəti təsolkeikeiən məmə otəhtərain rəhn-kapə lanəha, təuvir məmə otətəi əmə nəuanun! Mətəu nəmə

in tətəulis o nəteien nəuanun, uə nakian rəhn-kapə, kəni təuvir məmə otəhtərain rəhn-kapə. ⁷Təuvir məmə iərman kəti təsəhtərainian rəhn-kapə mətəu-inu nian Uhgın təmol iətəmimi, iətəmimi təmos narmi Uhgın, kəni matol pətigəm nəuviriən rəha Uhgın; mətəu pətan tatol pətigəm nəuviriən rəha iərman rəhan.^w

⁸Tol lanəha mətəu-inu iərman təsisipəniən e pətan, mətəu pətan təmsipən e iərman, ⁹kəni Uhgın təməsoliən iərman məmə in iasiru rəha pətan, mətəu təmol pətan məmə in iasiru rəha iərman.^x ¹⁰Tol lanəha, pətan otəkeikei məhtərain rəhn-kapə iətəm tətəgətun məmə tatisiai rəhan iərman mətəu-inu nəgelo min kəuteruh.

¹¹Mətəu kitah u kəməhuva kətiəh kitah İərməniğ, pətan otəsətiğ aru əməiən e iərman, kəni iərman min otəsətiğ aru əməiən e pətan, ¹²mətəu-inu pətan təmsipən e iərman, kəni təhmen min əmə, pətan təmələs iərman. Mətəu natimnati rəfin kəutsipən e Uhgın.

¹³Otakil aru nati u. ?Otəhruahru məmə pətan iətəm tətəfəki kəm Uhgın təsəhtərainian rəhn-kapə, uə kəpə?

¹⁴Nətəmimi rəfin kotəhrun məmə iərman iətəm nəuanun təfəməh, tatol aulis in. ¹⁵Mətəu nəmə pətan kəti nəuanun təfəməh, nikin tagian lan kəni katisiai in lan, mətəu nəuanun əha Uhgın təməfən məmə otəhtərain rəhn-kapə. ¹⁶Mətəu nəmə iətəmi kəti tolkeikei məmə otorgəhu o nati əha, kəni iətəni lanəha məmə nolian kəti min

‡‡11:5 Nəmə pətan kəti təkəki rəhn-kapə, in nati kəti rəha naulisən. Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə in nəmtətian kəti məmə katol nalpinian kəti kəm in, kəni nətəmimi nəuvein kəutəni məmə in nəmtətian kəti məmə in pətan rəha nəfəriən.

^s10:32 Rom 14:13 ^t10:33 1Kor 9:20-22 ^u11:1 1Kor 4:16

^v11:3 Jen 3:16; Efəs 5:23 ^w11:7 Jen 1:26-27 ^x11:9 Jen 2:18-23

tikə o nati u, kəni niməfaki pisin pisin min rəfin kautol təhmen-əhmen əmə.^{¶¶}

Nauəniən Rəha Nəmtətəiən Rəha Iesu

¹⁷Nəghatiən min iətəm iəkəni kəm təmah əha rəueiu, oiasəni-viviən itəmah mətəu-inu nəharəg pətəiən rəhatəmah təsasiruiən, mətəu tətərəkən əmə itəmah. ¹⁸Iəmaupən mətəu məmə nian nəutuhapumİN itəmah min məmə nəkotəfaki, kəni məutəharu-əharu itəmah min. Kəni nikik təhti məmə nəghatiən min əha, nəuvein nipəhriənən,^y ¹⁹mətəu-inu nəharu-əharuiən min okotəkeikei məhuva məmə okeruh əhruahru məmə pəh tətəfaki pəhriən.

²⁰!Nian nəutuhapumİN itəmah min, mautəni məmə nautun Nauəniən Rəha Nəmtətəiən Rəha Iesu, mətəu oteruh-to nolien u rəhatəmah! Səniəmə Nauəniən Rəha Nəmtətəiən Rəha Iesu, ²¹mətəu-inu nian nəutauən, itəmah kətiah kətiah kautəkeikei əmə, məsotəhtahniniən ilah min nəuvein. Kəti tinapis rəkis, kəni kəti min nəumis tatus əhanəh. ²²?Rəhatəmah lahuənu tikə məmə nəkotaupən motauən ikin? ?Uə itəmah nəsotisiaiən niməfaki rəha UhgİN, kəni mautol aulis nanrah min? ?Kəni iəkəni məmə nak kəm təmah? ?Iəkəni-vivi itəmah o nolien əha? !Kəpə, tiəkis agin!

²³Mətəu-inu iəməgətun rəkis itəmah e nəgətuniən min iətəm təmsipən o İərməniğ. E nian lapin əha uərisig kegəhan = pən lan e nəhlmİ tikimİR min rəhan, in təmos piret, ²⁴kəni məni

tagkiu kəm UhgİN ohni, kəni məharu, kəni məni məmə, “Inu nipətik iətəm otitəgit o təmah.^{§§} Onəkotol lanu lan kəni nikitəmah tətəhti iəu.” ²⁵E nolien əhmen min əmə, nian kinotauən rəkis, in tos kap wain məni məmə, “Kap wain u tətəgətun = pən nəniəskasikien vi rəha nasiruiən rəha UhgİN kəm nətəmiimi, kəni nəniəskasikien vi u tətəhtul mətəmiəgəh e nİrak iətəm otaiu o təmah. Nian rəfin nəkotəmnim kap wain u, nikitəmah otəhti iəu.”^z ²⁶O nati əha, nian rəfin nəkotun piret u, uə nəkotəmnim kap u, onəkautəni pətigəm nimisiən rəha İərməniğ mətəuarus titəlig = pa min.^a

²⁷Tol lanəha, iətəmiimi pəh iətəm tatun piret, uə tətəmnim kap wain u rəha İərməniğ e nolien kəti iətəm təsəhruahruien, in tatol təfagə o nərəkiniən nipətİN mine nİra İərməniğ.^b

²⁸Iətəmiimi otəkeikei maupən makil rəhan nəmiəgəhiən, uərisig təpanun piret mine məmnim kap wain, ²⁹mətəu-inu iətəmiimi iətəm tatun mine mətəmnim, mətəu nikin təsəhti viviən piret mine wain məmə tətəgətun = pən nipətİ İərməniğ, nunien mine nəmnimiən iətəm in tatol tatiuvi = pa aru əmə nalpiniən kəm in. ³⁰Mətəu o nati əha, itəmah tepət nəkotəpəou kəni mautohmis, kəni itəmah nəuan nəuvein kinohmis rəkis. ³¹Mətəu nəmə kitah kotakil aru nolien min rəhatah, İərməniğ təsakiliən itah mol nalpiniən kəm tah. ³²Nian İərməniğ takil itah

¶¶11:16 Nətəmiimi nəuvein kotəni məmə nəniən min u o nəhtərainiən nəuanutəmi mine nəuanutəmi u təfəməh okətəkeikei katol rəueiu. Mətəu nəhtərainiən nəuanutəmi mine nəpəhiən nəuanutəmi təfəməh, nipətİ lau e nian əha rəha Pol kuol pisin e nian u rəueiu.

§§11:24 Rəhn-kapə lahuənu otəharu (mətəu otəsəteiən) piret tol nipispisin kəni məfən kəm rəhan min famli. Piret tətəgətun = pən nipətİ Kristo, mətəu səniəmə nipətİN əhruahru pəhriən. Mine wain tətəgətun = pən nİran, mətəu səniəmə nİran əhruahru pəhriən.

^y11:18 1Kor 1:10-12 ^z11:25 Eks 24:6-8; Hip 8:8-13

^a11:26 Mat 26:26-29; Mak 14:22-25; Luk 22:14-20 ^b11:27 Hip 10:29

mol nalpiniən kəm tah, in tatol məmә kitah okotəhruahru, məmә nian in otakil nətəmiimi e nəhue niftəni məni nalpiniən rəhalah məmә okohmis, kəni kitah okəsotosiən nalpiniən əha kitah min ilah.^c

³³Tol lanəha piak min mine nəuvinik min, nian nəkəhuva kətiəh məmә nəkotauən, əutəhtahnin itəmah min. ³⁴Nəmә iətəmi kəti nəumis tus, təuvir məmә otəuən iman ikin lahuənu, məmә nian nəkotuhapumin, Uhgın otəsəfinəiən nalpiniən kəm təmah o noliən min əha rəhatəmah.

Nian iəkuvnə, oiəkəfinə suaru e natim-nati pisin nəuvein min iətəm nəkotətəpuəh ohni.

Nəsanəniən pisin pisin min rəha Narmin Rəha Uhgın

12 Piak min mine nəuvinik min, pəh iəkəghati e nəsanəniən pisin pisin min rəha Narmin Rəha Uhgın iətəm tətəfa kəm tah, mətəu-inu iəkolkeikei məmә itəmah nəkotəkeikei motəhrun. ²Itəmah nəkotəhrun məmә aypən, nian nəməsotəfakiən kəm Uhgın, katiuvi = pən rəhatəmah nətəligiən katit itəmah e suaru o nəfakiən kəm narmi nati min iətəm kəsotəghatiən.^d ³Tol lanəha, iəkəni kəm təmah məmә iətəmi kəti tikə iətəm tətəghati e nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın mətəni rah Iesu, kəni iətəmi kəti min ko təsəniən məmә, “Iesu in Iərməniğ,” mətəu Narmin Rəha Uhgın, in əmə tol iətəmiimi tətəni.^e

⁴Nəkotəkeikei motəhrun vivi nati u məmә, nəsanəniən pisin pisin min rəha Narmin Rəha Uhgın iətəm tətəfa kəm tah, mətəu kautsipən e Narmin Rəha

Uhgın kətiəh əmə.^f ⁵Kitah kautol uək pisin pisin min tətət o nasiruiən e nətəmiimi, mətəu Iərməniğ kətiəh əmə iətəm kitah kautol uək rəhan. ⁶Kitah kautol uək e noliən pisin pisin tətət, mətəu Uhgın kətiəh əmə iətəm tatol uək e nəmiəghəhiən rəha nətəmiimi rəfin məmә ilah okautol uək rəfin min əha.

⁷Kəni Narmin Rəha Uhgın tətəfa rəhan nəsanəniən pisin pisin min kəm tah kətiəh kətiəh məmә kitah okotasiru e tah min rəfin. ⁸Iətəmi kəti, Narmin tətəfən nəghatiən rəha neinatigəni kəm in. Kəni kəti min, Narmin kətiəh əmə tətəfən nəghatiən rəha nəhruniən nati kəm in. ⁹Kəni kəti min, Narmin kətiəh əmə tətəfən nəhatətəiən kəm in. Kəni kəti min, Narmin kətiəh əmə əha tətəfən nəsanəniən o nol viən nımisiən kəm in.

¹⁰Kəni kəti min, tətəfən nəsanəniən o noliən nati apispis min kəm in. Kəni kəti min, tətəfən nəghatiən min iətəm Uhgın tətəfa kəm in. Kəni kəti min, tətəfən nəsanəniən o nakiliən narmin pisin pisin min kəm in. Kəni kəti min, tətəfən nəsanəniən rəha nəniən nəghatiən iki pisin pisin min kəm in.* Kəni kəti min əha, tətəfən nəsanəniən o nəniən niyəti nəghatiən iki pisin pisin min əha kəm in. ¹¹Nəsanəniən min əha ilah rəfin, kautsipən əmə e Narmin kətiəh əmə, kəni tətəfa kəm tah kətiəh kətiəh e suaru min iətəm in əmə tolkeikei.^g

¹²Niyəti iətəmiimi kətiəh əmə, mətəu nəuəli-nəuəlin tətət; kəni nati əpnəpin nəuəli-nəuəlin pisin pisin min, ilah kautilpin e niyətin kətiəh əmə. Kəni tol lanəha, təhmen-əhmen əmə e Kristo.^h

¹³Kitah nəuvein, kitah nəuaniləuis min rəha Isrel, kitah nəuvein Nanihluə min, nəuvein slef min əmə, nəuvein səniəmә

***12:10** Nəsanəniən rəha nəniən nəghatiən iki pisin pisin min, tətəghati e nəghatiən min iətəm iətəmi kəti təsəhruniən. Afin-to 1Kor 13:1, mine Uək 2:4.

^c11:32 Hip 12:5-6 ^d12:2 Hab 2:18-19 ^e12:3 1Jon 4:2-3

^f12:4 Rom 12:6 ^g12:11 1Kor 7:7 ^h12:12 1Kor 10:17

slef min, mətəu Narmin Rəha Uhgın kətiəh əmə təmöl bəptais e tah rəfin agın mol məmə kəməhuva nipətın kətiəh əmə, kəni kitah kəmotos Narmin Rəha Uhgın u kətiəh əmə.ⁱ

¹⁴ Pəhriən. Nipəti iətəmimi kəməsolian nəuəlin kətiəh əmə, mətəu nəuəlin tepət. ¹⁵ Nəmə nəhlkin təni məmə, “Səniəmə iəu nəhlmin, kəni tol lanəha, səniəmə iəu nəuəli nipətın kəti,” kəni nəghatiən rəhan təsolian məmə nəhlkin in səniəmə nəuəli nipətın nəuəvetin. ¹⁶ Kəni nəmə matəlgin təni məmə, “Səniəmə iəu nəhmtin, kəni tol lanəha, səniəmə iəu nəuəli nipətın kəti,” kəni nəghatiən rəhan təsolian məmə matəlgin in səniəmə nəuəli nipətın nəuəvetin.

¹⁷ ?Nəmə nipətın in nəhmtin rəfin əmə, kəni otəhra mətəu nati? ?Kəni nəmə nipətın in matəlgin rəfin əmə, kəni otəhra məmiəvin nati. ¹⁸ Mətəu kəpə, Uhgın təməuəri nəuəli-nəuəli nipətın ilah rəfin iətəm in tolkeikei məmə ilah okotol lanəha. ¹⁹ Nəmə nipəti iətəmimi kəti in nəuəli-nəuəlin əmə kəti, təhmen e nəhlkin, mətəu səniəmə in nipətın kəti pəhriən. ²⁰ Mətəu nipəhriənian, nəuəli-nəuəlin tepət, mətəu nipətın kətiəh əmə.

²¹ Nəhmtin ko təsəniən kəm nəhlmin məmə, “İəu iəkəpəh ik, iəu inəhmen rəkis.” Kəni rəhn-kəpə ko təsəniən kəm nəhlkin mil məmə, “İəu iəkəpəh itəlau, iəu inəhmen rəkis.” ²² Təsəliən lanəha. Kəni tapirəkis inu, nəuəli-nəuəli nipətıtah iətəm nikitah təhti məmə ilah kotəpəou agın, ilah nati keikei o nipətıtah. ²³ Kəni nəuəli-nəuəli nipətıtah iətəm nikitah təhti məmə ilah nati əpnapin əmə, kəutol nolien rəha nisaiən e lah. Kəni nəuəli-nəuəlin rəha naulisən, kitah kauteh vivi ilah. ²⁴ Mətəu nəuəli-nəuəli nipətıtah iətəm təsolian naulisən, kitah kəsotolien nati agın e lah. Mətəu Uhgın təmuəpəmin

nəuəli-nəuəli nipətıtah min, kəni matisiai nəuəli-nəuəlin min iətəm kitah kauteh = pən əmə ilah. ²⁵ Kəni e nolien əha, nəuəli-nəuəli nipətıtah okəsotəhəpu əhəpuən ilah min, mətəu ilah okoteh vivi rəfin ilah min. ²⁶ Nəmə nəuəlin nəuəvetin tətətəu nəhməiən, kəni nəuəlin min ilah rəfin okotətəu nəhməiən ilah min. Kəni nəmə nəuəlin nəuəvetin kətəfən nisaiən kəm in, kəni nəuəlin min rəfin okotəgiən ilah min.

²⁷ Nipəti nəghatiən u məmə itəmah nipəti Kristo, kəni itəmah rəfin kətiəh kətiəh itəmah nəuəlin min rəha nipəti Kristo.^j ²⁸ Kəni e niməfaki, Uhgın təməupən mələhu = pən aposil min, kəni uərisig ko, iəni min, kəni uərisig ko, nəgətun min. Kəni təmələhu = pən nətəm kəutol nati apispis, mine ilah nətəm kəutol vivi nimisən min, kəni nətəm kəutasiru e nətəmimi, kəni nətəm koteinatig nətəm kəutasiru o nəniən rəha niməfaki, kəni nətəm kəutəghati e nəghatiən ikin pisin min.^k ²⁹ ?Nətəmimi rəfin aposil min? ?Uə nətəmimi rəfin iəni min? ?Uə nətəmimi rəfin nəgətun min? ?Uə nətəmimi rəfin kəutol nati apispis min? ³⁰ ?Uə nətəmimi rəfin kəutol vivi nimisən min? ?Uə nətəmimi rəfin kəutəghati e nəghatiən ikin pisin min? ?Uə nətəmimi rəfin kəutəni pətigəm nipəti nəghatiən ikin pisin min? Kəpə, təsolian lanəha. ³¹ Mətəu təuvir məmə nəkotələhu = pən əskasik nətəligiən rəhatəmah o nosiən nəsanəniən pisin pisin min iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəfa, ilah min əha kotəuvir agın.^l

Mətəu rəueiu iəkəni = pinə suaru təuvir agın.

Nolkeikeiən

13 Nəmə iətəghati e nəghatiən rəha nətəm ikin pisin min, uə

ⁱ12:13 Kəl 3:28

^j12:27 Rom 12:5

^k12:28 Efəs 4:11-12

^l12:31 1Kor 14:1

nəghatiən rəha nagelo min, mətəu iəsosian nolkeikeiən e nikik, rəhak nəghatiən in nəuian ərnapin əmə təhmen e nəuia dirəm uə nəuia bel.² Nəmə iatos nəsanəniən iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəfa o nəni pətigəmiən nəghatiən min iətəm Uhgın tətəfa, mətəu iəsosian nolkeikeiən e nikik, iəu nati ərnapin əmə. Kəni nəmə iəkəhrun nati oneuən rəfin mine nəhruniən rəfin, mətəu iəsosian nolkeikeiən e nikik, iəu nati ərnapin əmə. Kəni nəmə rəhak nəhatətəiən təskasik məmə otol nitəuət kəti tiet, mətəu iəsosian nolkeikeiən e nikik, iəu nati ərnapin əmə.^m ³Nəmə iəkəfən rəfin rəhak natimnati kəm nanrah min, uə iəkegəhan e nipətik məmə nigəm otus, mətəu iəsosian nolkeikeiən e nikik, iəsolian win e nati kəti.

⁴Nolian rəha nolkeikeiən tol lanu: iətəmi kəti rəhan nətəligiən təfəməh, kəni matol təuvir kəm nətəmimi, kəni məsətgərahian e nətəmimi, kəni məsəri pikian, kəni məsəfəri aruiən in, ⁵kəni məsol-pəniən nətəmimi, məsalkutiən o nərfin, kəni nikin təsahmə uəhaiən, kəni məsaskəlim pikian nərəhian iətəm iətəmi kəti tatol lan. ⁶Kəni nikin təsəgiəniən o nolian tərəh min, mətəu nikin tagiən əmə o nolian təuvir min rəha nipəhrionian.ⁿ ⁷Nolian rəha nolkeikeiən tol lanu: nati ərnapin suaru rəha iətəmi kəti tiəkis, mətəu nian rəfin iətəmi əha tatitəu = pən əmə, məsəhlmanian e rəhan nəhatətəiən nian kəti, kəni nian rəfin tətələhu = pən əskasik rəhan nətəligiən e Uhgın, rəhan nəhatətəiən tətəhtul əmə lanko e nian rəha nərəhian.^o

⁸Nolian rəha nolkeikeiən naunun tikə. Mətəu rəha nəni pətigəmiən nəghatiən iətəm Uhgın tətəfa,

otəpanikə. Rəha nəghatiən iki pisin min, okəpanohkə. Rəha nəhruniən nati, otəpanikə. ⁹Tol lanəha mətəu-inu nəhruniən rəhatah nəuan nəuətin əmə, kəni kəutəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfa mətəu nəghatiən u tatol əru nəuan nəuətin əmə. ¹⁰Mətəu nian Iesu Kristo otuva min mol əhruahru natimnati min rəfin, kəni nəsanəniən min iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəfa rəueiu okohkə. ¹¹Nian iəmətəkəku, iəmətəghati təhmen e iəpəou, kəni nəhruniən rəhak təhmen e rəha iəpəou, kəni nolian rəha nətəligiən rəhak təhmen e rəha iəpəou. Mətəu nian iəmuva mol iətəmi asoli lak, iəmələhu nolian min rəha iəpəou e nəmtahk. ¹²Rəueiu, kitah kauteruh nəuan nəuətin əmə təhmen e iətəmi kəti tateh narmin e kilas iətəm təuau. Mətəu e nian əha, kitah okoteruh əhruahru nəhmti Uhgın. Rəueiu, iəkəhrun nəuan nəuətin əmə, mətəu e nian əha, iəpanəhrun əhruahru natimnati rəfin, təhmen məmə Uhgın təhrun ərəfin iəu mine əha rəueiu.

¹³Kəni rəueiu, nolian milahal u kisiil kələhtul: nolian rəha nəhatətəiən, nolian rəha nuhuinian e Uhgın, mine nolian rəha nolkeikeiən. Mətəu iətəm in təuvir pik agin e lahal, in nolian rəha nolkeikeiən.^p

**Nəni pətigəmiən nəghatiən iətəm
Uhgın tətəfa, mine nəniən
nəghatiən ikin pisin min**

14 Otalkut əskasik məmə nolkeikeiən otarməniğ e nəmiəgəhian rəhatəmah, kəni motalkut əskasik məmə onəkotos nəsanəniən min iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəfa, kəni otalkut pik təhmin min o nəsanəniən rəha nəni pətigəmiən nəghatiən

^m13:2 Mat 17:20

ⁿ13:6 Rom 12:9

^o13:7 1Pitə 4:8

^p13:13 1Təs 1:3

iətəm Uhgín tətəfa.¹ ²Iəkəni lanəha mətəu-inu itəmah kəti iətəm tətəghati e nəghatiən iki pisin min, təsəghatiən kəm nətəmimi, mətəu tətəghati əmə kəm Uhgín. Pəhriən, iətəmi kəti tikə iətəm təhrun nəghatiən iətəm in tətəni, mətəu in tətəni pətigəm nəghatiən oneuən min e Narmin Rəha Uhgín. ³Mətəu nətəmimi rəfin nətəm kətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgín tətəfən e nəghatiən rəhalah, kətəni kəm nətəmimi o nol əskasikiən ilah, o nəfəriən nətəligiən rəhalah, kəni o nasiruiən məfəri nikilah. ⁴Iətəmimi iətəm tətəghati e nəghatiən ikin pisin min, tatol əskasik aru əmə in, mətəu iətəmimi iətəm tətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgín tətəfən e nəghatiən rəhalah, tatol əskasik niməfaki.

⁵Iəkolkeikei məmə itəmah rəfin agin nəkotəghati e nəghatiən iki pisin min, mətəu təuvir pik məmə nəkotəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgín tətəfinə. Iətəmimi iətəm tətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgín tətəfən, in tətəsi ru pik e niməfaki tapirəkis agin iətəmimi iətəm tətəghati e nəghatiən ikin pisin min mətəuarus in təni nipətín məmə otol əskasik niməfaki.

⁶Piak min mine nəuvinik min. ?Nəmə iətuva o təmah kəni mətəghati e nəghatiən iki pisin, təhro lanu iəu iəkəuvir o təmah? Mətəu nəmə iatol pətigəm nəghatiən nəuvein iətəm kəmutəhluaig auppən, uə iətos nəhrunian nəuvein, uə nəghatiən iətəm Uhgín tətəfa, uə nəghatiən rəha nəgətuənian, kəni oiəkəsiru e təmah. ⁷Otətəlig-to e natimnati təhmen e bambu iətəm kətahli, uə

kitar iətəm katoh. Natimnati min əha kəsotəmiəgəhiən, iətəmimi əmə tatol ilah kəutagət. Mətəu nəmə kəsotagət əhruahruian, kəni itəmah onəkotəru ru məmə nəpuən nak ilah kəutani. ⁸Kəni nəmə təui təsasək əhruahruian, kəni nətəmimi okotəru ru məmə kətəkeikei motol əpenə-penə o nəluaginian.[†]

⁹Mətəu təhmen əmə e təmah. ?Nəmə nəutəghati e nəghatiən iətəm nətəmimi kotəru ru, okotəhro lanu motəhrun nipəti nəghatiən nəutəni? Itəmah onəkotəghati əmə kəm niməgəuəgəu, mətəu nətəmimi kəsotosian nipətín. ¹⁰Pəhriən məmə nəghatiən min tepət e nəhue niftəni, mətəu ilah rəfin nipətilah əha ikin. ¹¹Kəni nəmə iəsəhrunian nipəti nəghatiən iətəm iətəmi kəti tətəni = pa kəm iəu, iəu iapispis ohni, kəni in iapispis ohniəu. ¹²Təhmen əmə e təmah. Itəmah nəkotolkeikei nəsanəniən min rəha Narmin Rəha Uhgín, kəni tol lanəha, otalkut məmə nəkotuvləkin niməfaki e nəsanəniən min iətəm okotasiru pik lan.

¹³Mətəu-inu o nati əha, okəmə itəmah kəti tətəghati e nəghatiən ikin pisin min, otəkeikei məfaki min məmə Uhgín otəfən nipəti nəghatiən u məmə otəni pətigəm kəm niməfaki. ¹⁴Nəmə iətəfaki e nəghatiən ikin pisin min, nikik tətəfaki mətəu nətəligiən rəhak tətəhtul əpnapin əmə. ¹⁵?Kəni iəkəhro? Iəkəfaki e nikik, mətəu iəkəfaki min e nətəligiən rəhak e nəghatiən iətəm iəkəhrun. Kəni iəkəni nəpuən e nikik, mətəu iəkəni min nəpuən e nətəligiən rəhak e nəghatiən iətəm iəkəhrun. ¹⁶?Nəmə nətəni-vivi Uhgín e nikim e nəghatiən pisin, təhro iətəmi kəti iətəm təruru nəghatiən u in otəni “Əuəh” e rəham nəfakiən, mətəu-

[†]14:8 E nian rəha Pol, soldia kəti tətahli nati kəti təhmen e təui nian nərahian tətuva təhmen e nəluaginian. Nəpuən kəti, nipətín təni məmə, “Otol əpenə-penə o nəluaginian!” Kəni nian nətəmimi kətətəu, ilah kotol əpenə-penə o nəluaginian.

inu in təruru nati iətəm nətəni? ¹⁷ Nəmә təhro nətəni-vivi pəhriən Uhgın, mətəu nəsasiruiən e iətəmimi pisin kəti min.

¹⁸ İtəni tagkiu kəm Uhgın məmә iətəghati e nəghatiən ikin pisin min tapirəkis itəmah rəfin. ¹⁹ Mətəu e niməfaki, nəmә iətəgətun nətəmimi e nəghatiən faif əmə iətəm kotəhrun, inu təuvir mapirəkis agin nəmә iəkəni nəghatiən ten-tausin e nəghatiən pisin iətəm kinotəruru.

²⁰ Piak min mine nəuvinik min. Sotoliən nətəligiən rəhatəmah təhmen e kəlkələh min. E nəmiəgəhiən rəhatəmah, təuvir məmә nəkotəhmen e kəlkələh min nətəm kotəruru əhanəh noliən tərəh. Mətəu e nətəligiən rəhatəmah, təuvir məmә nəkohmətə.^f ²¹ Kəmətəi lanəha e Lou rəha Mosis məmә,

“İəkol məmә nətəmimi kautəghati e nəghatiən ikin pisin min okotəni rəhak nəghatiən kəm rəhak nətəmimi.

Kəni ilah okotətəu nəghatiən min rəha napispis min.

Mətəu nati əpnəpin ilah okotətəu nati əha iətəm tol pisin, ko kəsotətəligiən lak.

İərməniğ tətəni lanu.”^s

²² Tol lanəha, nəghatiən ikin pisin min, in nəmtətiən kəti rəha nətəmimi nətəm kəsotəfakiən, səniəmә nəmtətiən kəti rəha nəfaki min. Mətəu nian iətəmimi kəti tətəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfən, in rəha nəfaki min, səniəmә rəha nətəm kəsotəfakiən. ²³ ?Tol lanəha, nəmә niməfaki apirəpiə tətuhapumin, kəni nətəmimi rəfin kautəghati e nəghatiən ikin pisin min, kəni ilah nəuvein nətəm kəsotəhruniən, uə nətəm kəsotəfakiən kəhuva imə, ilah okotəni məmә itəmah nəutalməli, uə

kəpə?^t ²⁴ Mətəu nəmә iətəmi təsəfakiən kəti, uə iətəmi təruru tuva imə nian nətəmimi rəfin kəutəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfən, kəni nəghatiən rəhatəmah otek nikin, kəni in otəhrun məmә in iol təfagə tərəh, kəni nəghatiən min əha okotakil rəhan noliən,^u ²⁵ kəni rəhan təfagə tərəh min iətəm kəutəhluaig otuva e nəhagəhagiən. O nati əha, in otasiəulin e nisiaiən məfaki kəm Uhgın, mətəni pətigəm məmә, “İtəmah pəhriən Uhgın nəutan!”

Nələhu əhruahruiən noliən rəha nəfakiən

²⁶ Piak min mine nəuvinik min. Pəh iəkəni nipəti rəhak nəghatiən min u rəueiu. Nian itəmah rəfin nəkəhuva kətiəh e nuhapuminien o nəfakiən, itəmah rəfin kətiəh kətiəh rəhatəmah əha ikin uək o noliən, nəuvein kəutani nəpuən, nəuvein kəutəgətun ilah, nəuvein kautol əpu nəghatiən nəuvein u kəmotəhluaig əupən, nəuvein kautəghati e nəghatiən ikin pisin min, nəuvein kəutəni nipəti nəghatiən min əha. Onəkotəkeikei mautol natimnati min əha o nuvləkinien niməfaki təskasik.^v ²⁷ Nəmә nətəmimi nəuvein kautəghati e nəghatiən iki pisin, keiu uə kisil əmə okotəghati. Kəti otəni rəhan, uərisig kəti, konu kəti min təni rəhan, kəni iətəmi kəti otəkeikei məni nipəti nəghatiən min əha. ²⁸ Nəmә iətəmimi tikə o nəni pətigəmiən nipəti nəghatiən min əha, iətəmimi iətəm otəghati e nəghatiən pisin, otəkeikei məsəghatiən e niməfaki, kəni məghati oneuən əmə kəm Uhgın.

²⁹ Kəni iəni min, təuvir məmә iəni keiu uə kisil okotəghati, kəni nətəmimi nəuvein okotakil vivi nəghatiən kəutəni.^w

^f14:20 Efəs 4:14 ^s14:21 Aes 28:11,12

^u14:24 Jon 16:8 ^v14:26 1Kor 12:8-10

^t14:23 Uək 2:13

^w14:29 1Təs 5:21

³⁰ Kəni nəmə Uhgın tatol əpu nəghatiən kəti iətəm təmatəhluaig aupən tətuvə o iətəmi kəti iətəm tətəharəg, təuvir məmə iətəm təmaupən mətəghati otəpəh nəghatiən. ³¹ Tol lanəha, itəmah nətəm nəutəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfinə, kəti otaupən məghati, konu kəti min, ko kəti min məmə nəkotəgətun nətəmini rəfin, motəfəri nətəligiən rəhalah. ³² Sotaluiən məmə iəni min kəutarməniğ e nikilah məmə okotəhrun nəni pətigəmiən nəghatiən rəhalah e nian iətəm in təhruahru o nəniən, ³³ mətəu-inu Uhgın səniəmə in Uhgın rəha noliən nəruuiən e nati, mətəu in Uhgın rəha nəməlinuiən, təhmen e niməfaki min rəfin.

³⁴ Nian kətəfaki lan, nipətan okotəharəg mohkə agin, mətəu-inu təsəhruahruən məmə okotəghati. Mətəu okotəkeikei mətətəlig e nətəmi asoli rəha niməfaki, təhmen əmə e iətəm Lou tətəni mine.^x ³⁵ Nəmə kotolkeikei məmə kotəhrun nati kəti, okotəkeikei motətapuəh o rəhalah nəman min əpəha lahuənu, mətəu-inu tol naulisiən məmə pətan otəghati əpəha e niməfaki.

³⁶ ?Təhro? ?Nikitəmah təhti məmə nəghatiən rəha Uhgın təmaupən miet pətigəm o təmah? ?Uə nikitəmah təhti məmə nəghatiən rəha Uhgın təmuva əmə o təmah? ³⁷ Nəmə itəmah kəti nikin təhti məmə in iəni kəti, uə Narmin Rəha Uhgın təməfən nəsanəniən kəti kəm in, in otəkeikei məni nipəhrəniən e nəghatiən iətəm iətətei kəm təmah məmə in nəuia İərməniğ.^y ³⁸ Nəmə təpəh nəniən nipəhrəniən e nəghatiən u, okəsəni minien nipəhrəniən e rəhan nəghatiən.

³⁹ Tol lanəha, piak min mine nəuvinik min, təuvir məmə nəkotəkeikei məmə nəkotəni pətigəm nəghatiən iətəm Uhgın tətəfinə, kəni məsotəhtul pəsigiən e nəniən nəghatiən ikin pisin min. ⁴⁰ Mətəu e natimnati rəfin agin iətəm nautol e nəfakiən, otol e noliən iətəm in təhruahru o niməfaki, motohtəu = pən vivi noliən rəha nəfaki ən.

Kristo təməmiəgəh min e nimisiən

15 Piak min mine nəuvinik min. İəkolkeikei məmə iəkəni pətigəm kəm təmah nanusiən təuvir iətəm iəmatəni pətigəm kəm təmah aupən, nəmotos e nikitəmah, kəni motos rəhatəmah ikin nəhtuliən lan. ² Nəmə nəkotəskəlim əskasik nanusiən təuvir əhruahru iətəm iəu iəməni pətigəm kəm təmah, Uhgın otosmiəgəh itəmah lan. Mətəu nəmə nəkotəpəh nati əhruahru, motəhatətə e nəghatiən pisin, kəni nəhatətəiən rəhatəmah in nati əpnəpin əmə.

³ Inəni = pinə rəkis kəm təmah natimnati agin min iətəm iəmətəu məmə, Kristo təmimis o rəhatah noliən tərəh min təhmen e Nauəuə Rəha Uhgın təməni rəkis mine,^z ⁴ kəmitənim, kəni təmiəgəh min e nimisiən e nian iətəm tatol kisil lan təhmen əmə e Nauəuə Rəha Uhgın təməni rəkis mine,^a ⁵ kəni təmaupən miet pətigəm o Pitə, uərisig ko, o rəhan min nətəmini tueləf rəfin.^b ⁶ Uərisig lanko, in təmiet pətigəm min o piatah min tapirəkis faif-hanrit e nian kətiəh əmə, u ilah tepət kəutəmiəgəh əhanəh, mətəu nəuvein kinohmis rəkis. ⁷ Kəni uərisig, tiet pətigəm = pən o pian

^x14:34 1Kor 11:3; 1Tim 2:12 ^y14:37 1Jon 4:6 ^z15:3 Aes 53:5-12

^a15:4 Mat 12:40; Uək 2:24-32 ^b15:5 Mat 28:16-17; Luk 24:34

Jemis,[‡] kəni mine o aposil min rəfin.^c
⁸Kəni uərisig e lah rəfin, in təmiet pətigəm min ohniəu, nati əpnapin iəu iəkəhmen e iəpəou iətəm iəmair pahi. Iəmuva məmə iəu aposil e suaru pisin agin.^d

⁹Tol lanəha, iəu ləhtəni agin e aposil min rəfin, kəni iəsəhmenien məmə nətəmimi okotauin lak məmə iəu aposil kəti, mətəu-inu iəu iəmatol nərahien kəm niməfaki rəha Uhgın aupən.^e ¹⁰Mətəu e nəuvirien iətəm Uhgın təməfa kəm iəu, iəmuva məhmen lanu rəueiu, kəni nəuvirien əha təsuva əpnapinien, mətəu nəuan əha ikin. !Nipəhriənien, iəmol uək tapirəkis rəfin aposil min! Mətəu səniəmə e rəhak əmə nəsanəniən, mətəu e nəuvirien əmə iətəm Uhgın təməfa kəm iəu.^f ¹¹Nati əpnapin iəu iəməni pətigəm, uə ilah kəmotəni pətigəm nanusien təuvir kəm təmah, mətəu nəghatien u inu iətəm iətəni pətigəm, nanusien təuvir iətəm nəmotəni nipəhriənien lan.

Nəmiəghien e nimisien rəha nətəm kəmoħmis

¹²Iəmətəu məmə itəmah nəuvein nəutəni məmə nətəm kəmoħmis ko kəsotəmiəgh minien. ?Mətəu nəmə kəmətəni pətigəm məmə Kristo təməmiəgh min e nimisien, kəni təhro itəmah nəuvein nəutəni məmə nətəm kəmoħmis ko kəsotəmiəgh minien?
¹³Mətəu nəmə nəghatien rəhatəmah in nipəhriənien, məmə nətəm kəmoħmis kəsotəmiəgh minien, kəni ko Iesu min təsəmiəghien e nimisien. ¹⁴Kəni

nəmə Kristo təsəmiəghien e nimisien, kəni uək rəhatiməh o nəni pətigəmiən nanusien təuvir, in nati əpnapin əmə, təhmen min əmə e nəhatətəien rəhatəmah.

¹⁵Nati kəti min lanəha, nəmə Kristo təsəmiəghien e nimisien, itiməh iəmotəiuə e Uhgın mətəu-inu iəmotəni pətigəm məmə Uhgın təmosmiəgh Kristo e nimisien. Mətəu nəmə nətəm kəmoħmis ko kəsotəmiəgh minien e nimisien, təhmen itəmah nəuvein kəutəni, kəni ko Uhgın təməsosmiəghien Kristo e nimisien!

¹⁶Mətəu-inu nəmə nətəm kəmoħmis ko kəsotəmiəgh minien e nimisien, kəni ko Kristo təsəmiəgh minien e nimisien.

¹⁷Kəni nəmə Kristo təsəmiəgh minien e nimisien, kəni nəhatətəien rəhatəmah nipətin tikə, kəni itəmah nəutatig əhanəh e təfəgə tərəh min. ¹⁸Kəni nətəmimi nətəm kəmotəni nipəhriənien e Kristo nətəm kinohmis rəkis, ilah min kəmotəmkarəpən rəkis e nəmiəghien itulin.

¹⁹!Nəmə kautələhu = pən əskasik rəhaləh nətəligien e Kristo o nəmiəghien əmə rəha nəhue niftəni, kəsi, təuvir əmə məmə nətəmimi okotətəu tərəh o təmah tapirəkis agin nətəmimi rəfin mətəu-inu, kəmotəmkakiah! Kəni rəhatah nosien nahməien o Kristo otol nati əpnapin əmə lan.

²⁰!Mətəu kəpə! Nipəhriənien məmə Kristo təməmiəgh pəhriən min e nimisien. In təmaupən e nətəmimi rəfin nətəm kəmoħmis kəni məmiəgh min

[‡]15:7 Jemis, in pia Iesu, kəni rəueiu in təmuva iətəmi asoli rəha niməfaki əpəha Jerusiləm.

[¶]15:7 Nian Pol tətəni “aposil min,” nian nəuvein, tətəghati e nətəmimi min tuələf rəha Iesu, kəni nian nəuvein tətəghati e rəhan min nətəmimi tuələf mine nəuvein min.

^c15:7 Uək 1:3-4 ^d15:8 Uək 9:3-6 ^e15:9 Efəs 3:8; 1Tim 1:15

^f15:10 2Kor 11:23

e nimisiən, kəni ko təsimis minian.[§]
²¹ Otətəlig lan. Nimisiən tinuva e nəhue niftəni e iətəmimi kəti, kəni tol min əmə lanəha, nəmiəgəh minian e nimisiən təmuva e iətəmimi kəti.^g ²² Tol lanəha, nətəmimi rəfin okohmis mətəu-inu kəmotspən e Atəm, kəni təhmen əmə, nətəmimi rəfin nətəm kəməhuva kətiəh ilah Kristo okotəmiəgəh min.

²³ Mətəu ilah min u, okotəmiəgəh min e nian əhruahru rəhalah. Kristo in təmaupən məmiəgəh min, kəni nian in otuva min, rəhan min okotəmiəgəh min.^h ²⁴ Kəni naunun nian otuva. In otərəkin narmənigiən min rəfin, mine nöpətiən min rəfin, mine nəsanəniən min rəfin. Uərisig lan, in otəhlman = pən e narmənigiən rəhan e nəhlmi Uhgın Tatə.

²⁵ Tol lanəha mətəu-inu, in təkəikei mətərmənig mətəuarus məmki = pa rəhan tikimir min mevig-ərain e lah e nəhlkin.ⁱ ²⁶ Naunu rəhan tikimir iətəm otərəkin, in ko nimisiən. Kəni nimisiən otikə min,^j ²⁷ mətəu-inu “tinəmki = pa natimnati rəfin mevig-ərain lan e nəhlkin.” Otətəlig-to lan, nian tətəni məmə natimnati rəfin agin tinatevig-ərain e nəhlkin, nəkotəruh məmə səniəmə Tatə Uhgın min əha ikin e nəhlkin. In Uhgın iətəm təmələhu = pən natimnati rəfin agin ləhtəni e nəhlki Kristo.^k ²⁸ Nian Uhgın tinol natimnati min əha, kəni Nətin aru otuva ləhtəni e Narmənigiən Rəha Uhgın iətəm təmələhu = pən natimnati

rəfin e nəhlkin, məmə Uhgın əmə otərmənig e natimnati rəfin.

²⁹ Otətəlig-to lan. ?Təhro e nətəmimi nətəm katol bəptais e lah o nətəm kinohmis rəkis? ?Nəmə nətəm kəmohtmis kəsotəmiəgəh minian nian kəti, kəni təhro katol bəptais e nətəmimi o lah? ^{**} ³⁰ ?Kəni təhmen əmə e timah, təhro iautələs pikin nian əskasik min e nəmiəgəhiən rəhatimah nian rəfin? ^{! 31} !latos nonauvil, piak min mine nəuvinik min, məmə nətəmimi kotalkut məmə okotohamu iəu e nian tepət! Nəkotəhrun məmə inu nipəhriənən təhmen əmə məmə iətasiru o nəhatətəiən rəhatəmah e Kristo Iesu İərmənig rəhatah. ³² ?Nəmə iəməluagin kəm nati miəgəh min iətəm kauton iətəmi əpəha Efəsis^{††} o nətəligiən rəha nətəmimi əmə, iəmol win e nak? Nəmə nətəm kəmohtmis kəsotəmiəgəh minian, pəh kotol əmə təhmen e nəghatiən u iətəm tətəni məmə,
 “Pəh kotauən motəmmim,
 mətəu-inu olauig kohmis.”^m

³³ Sotoliən nətəmimi koteiua e təmah. Inu nipəhriənən iətəm iətəmi kəti təməni, “Nian nətəmimi rəhalah nolien təuvir kəutan ilah nətəm kotərəh, nətəm kotərəh kəutərəkin nolien təuvir rəhalah.” ³⁴ Ohtəlig = pa min motos əhruahru min nətəligiən rəhatəmah iətəm təhruahru, kəni motəhlman e təfagə tərəh min, mətəu-inu itəmah nəuvein kotəruu əhanəh Uhgın, kəni inu nati kəti rəha naulisiən.

[§]15:20 Kristo in təhmen e nəniəskasikiən rəha Uhgın məmə nətəmimi rəfin okotəmiəgəh min e nimisiən.

^{**}15:29 Pol təsəni əhruahruən məmə in tolkeikei məmə nətəmimi okotol bəptais e lah o nətəmimi nətəm kinohmis rəkis, mətəu təməni əmə məmə nətəmimi nəuvein kəmautol lanəha. Kəni kitah u rəueiu, tiəkis o nəhruniən nipəti nəghatiən u.

^{††}15:32 Pol tətəghati e tikimir min rəhan əpəha Efəsis, mətəu səniəmə nati miəgəh min pəhriən.

^g15:21 Rom 5:12 ^h15:23 1Təs 4:16; Nəh 20:5 ⁱ15:25 Mat 22:44

^j15:26 Nəh 20:14 ^k15:27 Sam 8:6 ^l15:30 Rom 8:36 ^m15:32 Aes 22:13

Nipəti iətəm təmimisi tətəmiəgəh min

³⁵ Mətəu nəmə nətəmimi nəuvein kotətapuəh məmə, “?Nətəm kəmoħmis okotəmiəgəh əħro lanu? ?Okotos nipəti nak məhuva?” ³⁶ !Nəghatiən əha talməli! Nati u təħmen e nikiti nati iətəm kotəħru rəkis. Nikiti nati iətəm nəmərfei, otəkeikei maupən mimis, uərisig təpanəmiəgəh.ⁿ ³⁷ Nian nəkərfei nikiti nati, nəsərfeiən nəukətin iətəm otuva, mətəu nikiti nati əmə, nəmə nikiti wit uə nati pisin kəti. ³⁸ Mətəu Uħgin tol tateviə e nəukətin iətəm in tolkeikei, kəni nikiti nati rəfin, in əmə tətəfa nipətilah. ³⁹ Nipətilah rəfin kəsotəħmen-əħmenien. Nipəti iətəmimi tol pisin e rəha nati miəgəh min, mine mənig min, mine nəmu itəhi. ⁴⁰ Əpəha e neai, natimnati əha ikin, kəni e nəhue niftəni natimnati min əha ikin tol pisin. Nian koteruh nati əpəha ilis e neai məmə in təuvir, rəhan nəuviriən in tol pisin e nəuviriən rəha nati əpəha ləhtəni e nəhue niftəni. ⁴¹ Kəni nəhəgəhəgiən rəha mitigar tol pisin e nimihliən rəha məuig mine nasiəiən rəha məhau min. Kəni nasiəiən rəha məhau min nəuvein, kotol pisin e rəha nəuvein min.

⁴² Kəni təħmen əmə e nipəti nətəm kəmoħmis nətəm kautəmiəgəh min. Nipətin iətəm kəmitənim otəmnəmit, mətəu nian otəmiəgəh min, otəsəmnəmit minien. ⁴³ Nian katitənim, in nati kəti iətəm nətəmimi kəsotolkeikeiən, mətəu nian otəmiəgəh min, in nati kəti iətəm nətəmimi okoteruh rəha nəuviriən. Nian katitənim, nəsanəniən rəhan tikə, mətəu nian otəmiəgəh min, təsanən.^o ⁴⁴ Nian katitənim nipətitah, in nati rəha nəhue niftəni, mətəu nian otəmiəgəh min, in nati rəha negəu e neai.

Nəmə nipətin əha ikin rəha nəhue niftəni, rəha negəu e neai min əha ikin. ⁴⁵ Nauəuə Rəha Uħgin tətəni məmə, “İətəmi təmaupən əgin, Atəm təmos nipətin miəgəh.”^p Kəni naunun Atəm, inu Kristo, təmuva narmin u tətəfa nəmiəgəhiən. ⁴⁶ Nati rəha narmin təməsaupəniən muva, mətəu nati rəha nəhue niftəni, uərisig lan nati rəha narmin təpanuva. ⁴⁷ İətəm təmaupən əgin, kəmol e niməulul rəha niftəni, mətəu iətəm təmuərisig u Kristo, təmsipən e negəu e neai. ⁴⁸ Nətəmimi rəfin e nəhue niftəni, nipətilah təħmen e nipəti Atəm, mətəu nətəmimi nətəm okəhuvən e negəu e neai nipətilah otəħmen e nipəti Kristo, u təmsipən ikin. ⁴⁹ Rəueiu kitah kotəħmen e Atəm u rəha nəhue niftəni, kəni tol lanəha, nian kəti okotəħmen e Kristo u rəha negəu e neai.

⁵⁰ İətəni pətigəm kəm təmah, piak min mine nəuvinik min məmə, nipətin mine nira iətəmimi təruru nuvəniən e Narməniəgiən Rəha Uħgin, kəni təħmen əmə, nati iətəm otəmnəmit otəsosiən nati iətəm tətətig itulin. ⁵¹ Otətəlig-to, kəni oiəkəni nati oneuən məmə, səniəmə kitah rəfin okoħmis, mətəu Uħgin otol nipətitah rəfin okotəuiək vivi,^q ⁵² in otol uəhai əmə təħmen e norairiən, nian naunu təui rəha Uħgin otasək. Mətəu-inu təui otasək, kəni nətəm kəmoħmis okotəmiəgəh min məsoħmis minien, nipətilah otəuiək. Kəni kitah u kəutəmiəgəh e nian əha, Uħgin otol nipətitah min təuiək vivi.^r ⁵³ Tol lanəha mətəu-inu, nati iətəm otəmnəmit, in-əha nipətitəmi, otəkeikei muvən e nati iətəm otəsəmnəmitiən, kəni nipətitəmi iətəm otimisi otəkeikei muvən e nati iətəm otəsimiəniən mətətig itulin.^s ⁵⁴ Nian nati u tuva mol nipəħriəniən lan, kəni

ⁿ15:36 Jon 12:24^o15:43 Fil 3:20-21^p15:45 Jen 2:7^q15:51 1Təs 4:15-17^r15:52 Mat 24:31^s15:53 2Kor 5:4

nəghatiən iətəm iəni Aiseə kəmətei otuva nīpəhrīniən, tətəni məmə, “Nəluaginīən tīnol naunun. Uhgīn təmol win agīn. Nīmisiən tīnikə.”^t

⁵⁵ “!Ei! !Nīmisiən! ?Onəkəhro lanu lan mol win e timah?

!Ei! !Nīmisiən! ?Onəkəhro lanu lan mus itimah?”^u

⁵⁶ Rəueiu, təfagə tərəh in təhmen e nati kəti tatus iətəmi kəni mətuvə in nīmisiən, kəni Lou tatol təfagə tərəh nəsanəniən rəhan tatepət.^v ⁵⁷ !Mətəu pəh kotəni-vivi Uhgīn! Tatol məmə e İərmənig İesu Kristo, kitah kautol win.

⁵⁸ Tol lanəha, piak min mine nəuvinik min, otəhtul əskasik. Sotegəhaniən məmə nati kəti təlauəl e təmah. Nian rəfin, otol uək rəha İərmənig e nikitəmah rəfin, mətəu-inu nəkotəhrun məmə uək rəha İərmənig iətəm nautol, səniəmə nati əpnəpīn əmə mətəu in nati agīn.

Məni o nasiruiən e nəfaki min əpəha Jerusiləm

16 Rəueiu iəkəni məni o nasiruiən e nəfaki min əpəha Jerusiləm. Otol təhmen əmə məmə iəməni mine kəm nīməfaki min əpəha profens əha Kələsiə.^w ² E Sante min rəfin, itəmah rəfin kətiəh kətiəh onəkətəkeikei motələhu kalīn məni nəuvein. İətəmimi iətəm in tatos məni asoli, otələhu kalīn tēpət, kəni iətəmimi iətəm tatos məni əkəku, otələhu kalīn nəuan nəuvinin əmə. Tol lanəha, nian iəkuvnə, kəni kəsalkut mininən o noriarunin rəfin məni. ³ Kəni otəfu pətīgəm itəmah nəuvein məmə okotos məni məhuvən. Kəni nian iəkuvnə, iəkətei nauəuə məni pətīgəm ilah kəm nətəm Jerusiləm, kəni mahli = pən ilah kotəmki məni məhuvən əpəha ikin.

⁴ Nəmə iəkəruh məmə təuvir məmə iəu min iəkuvnən, kəni ilah okotohtəu = pa iəu.

Nəliuəkiən min rəha nətəmi asoli min nəuvein

⁵ Uərisig iəmanuvnə məsal = pīnə e təmah, iəkuvnən = pən Masetoniə, mətəu-inu iəkaupən muvnən məsal = pən e nīməfaki min əpəha ikin.^x ⁶ Kəni nəmə təhro iəkatig nəuvinin min kitah min itəmah, mə kəmə təhro, kotatig əmə motətəuarus nətəpuinən tol naunun. Tol lanəha, nəkotəhrun nasiruiən lak e rəhak nəliuəkiən iətəm iətvən = pən ikin.^y ⁷ İəsolkeikeiən məmə iəkuvnə meruh itəmah ko miet min uəhai əmə, mətəu iəkolkeikei məmə iəkuvnə kotatig nəuvinin nəmə İərmənig tegəhan lak. ⁸ Mətəu iətətig əmə Efəsis mətəuarus nian rəha Pentekos, lafet rəha Nauəniən Vi, ⁹ mətəu-inu Uhgīn təmerəh e suaru asoli ohniəu məmə iəkol uək təuvir iətəm otəuə e nəuan tēpət, nati əpnəpīn nətəmimi tēpət kəutalkut məmə kotaiu-əpəsīg lak o nolīən uək.^z

¹⁰ Nəmə Timoti tuvnə meruh itəmah, otol təuvir kəm in motəfən nisiəin kəm in, sotolīən nati kəti iətəm otol nikin tərəh o təmah, mətəu-inu in tatol uək rəha İərmənig təhmen əmə lak.^a

¹¹ Sotolīən məmə itəmah kəti oteh iəhu in. Otahli = pa tuva kəni motasiru lan e rəhan nəliuəkiən məmə otitəlig = pa ohniəu. İətəhtahnin piatah min ilah Timoti məmə okəhuva moteh iəu.^b

¹² Kəni e piatah Apolos, iəmətəpuəh əskasik məmə in otəkeikei mītəu = pən piatah min muvnə meruh itəmah. In təsolkeikei pikiən məmə otuvnə əha

^t15:54 Aes 25:8 ^u15:55 Hos 13:14 ^v15:56 Rom 7:13

^w16:1 Rom 15:25-26; 2Kor 8:1-9 ^x16:5 Uək 19:21 ^y16:6 Rom 15:24

^z16:9 Uək 19:8-10; 2Kor 2:12 ^a16:10 1Kor 4:17 ^b16:11 1Tim 4:12

rəueiu, mətəu in otuvnə e nian iətəm otəhruahru ohni.^c

¹³ Onəkəutair, məutəhtul əskasik e nəhatətəiən rəhatəmah. Məsotəginian, motol nətəligian rəhatəmah təskasik.

¹⁴ Natimnati rəfin agin iətəm itəmah nautol, otol e nolkeikeiən.

¹⁵ Itəmah nəkotəhrun məmə Stefənəs mine rəhan min, ilah kəmotəupən motəni niphəriənian e Iesu əpəha Akaiə, kəni ilah kəutalkut əskasik o nasiruiən e nəfaki min.^d İətəni əskasik kəm təmah piak min məmə, ¹⁶ otisiai ilah motol nəuialah, mine nətəmimi rəfin nətəm kautol pik uək o niməfaki.

¹⁷ Nəfik təmagian nian Stefənəs, mine Fotunətəs, mine Akaekəs kəmhliet pətigəm, mətəu-inu nati əpnəpin itəmah nəkohkə, mətəu nian iəmeruh ilahal, təhmen əmə məmə iəmeruh itəmah.

¹⁸ İlahal kəmləfəri pik rəhak nətəligian təhmen əmə məmə kəmhəl e təmah. Nətəmi kotol lanəha, okəkeikei kisiai ilah.

Naunun nəghatian rəha Pol

¹⁹ Niməfaki min u ikinu e profens əpəha Esia kəutəni təuvir kəm təmah. Akuilə mine Prisilə kuolkeikei pik məmə okuəni təuvir kəm təmah e nərgi İərməniğ ilah nəfaki min nətəm kəmotuhapumin e nimə rəhalau.^e ²⁰ Piak min rəfin ikinu kəutəni təuvir kəm təmah. Otəni təuvir kəm təmah min təhmen məmə itəmah kətiəh əmə e Kristo.

²¹ İəu Pol, iatos pen o iətəmi u tatətəi nauəuə u, kəni matətəi əmə e nəhlmək nəghatian u rəha nəniən təuvir kəm təmah.^{‡‡}

²² Nəmə iətəmi kəti təsolkeikeiən İərməniğ, pəh nalpinian rəha Uhgın tətuvən ohni.

!İərməniğ rəhatiməh, va-tə!^f

²³ Pəh İərməniğ Iesu təfinə rəhan nəuvirən kəm təmah.

²⁴ İəkahli = pinə rəhak nolkeikeiən kəm təmah rəfin e Kristo Iesu. Əuəh.

^{‡‡}16:21 E nian əha, nian tepət nətəmimi kotəhmen e Pol kəutəni rəhalah nəghatian kəm iətəmimi kəti, kəni in tətəi rəkis. E fes 21 u, Pol aru tatos pen mətətəi nəghatian rəhan.

^c16:12 1Kor 3:6 ^d16:15 1Kor 1:16 ^e16:19 Uək 18:2,18,26

^f16:22 Kəl 1:8-9; Nəh 22:20

2 Korən

Nauəuə iətəm tatol keiu lan iətəm Pol tətətei tuvən kəm nəfaki min ikin Korən

Nəghatiən əkuəkir rəha nauəuə u 2 Korən

?Pəh tətətei nauəuə u? Aposil Pol tətətei nauəuə u.

?Tətətei tatuvən kəm pəh? Tətətei tatuvən kəm niməfaki rəha Korən, mine nəfaki min rəha Akaiə profens rəfin. Korən in əpəha Akaiə profens.

?Natigian təhro lanu nian tətətei? Pol tətətei rəkis nauəuə kisił mahlı = pən kəm niməfaki rəha Korən. Inu nauəuə iətəm tatol kuvət lan. Mətəu nauəuə iətəm tatol kətiəh, mine nauəuə iətəm tatol kisił, ilau kəmiakə. Nauəuə iətəm tatol keiu, kətəni məmə 1 Korən, kəni e nauəuə u in təməghati əskasik kəm lah məmə okotəgəu əhruahru nolian tərəh min rəhalah, kəni in təməgətun min ilah e natimnati pisin min nəuvein. İlah tətət e niməfaki kautətəu = pən nətəligian rəha Pol iətəm tətətei e nauəuə 1 Korən. Mətəu nəuvein əha ikin, ilah kəutəni məmə Pol in səniəmə iətəmi asoli, kəni təsəhruahruian məmə in otəghati lanəha. Kəni ilah kəutəni məmə in tatol uək rəhan o nosian əmə məni.

?Tətətei nauəuə u o nak? Pol in tətətei nauəuə u mətəgətun məmə in aposil kəti, kəni Uhgın in təməfən uək u kəm in, kəni təhruahru əmə məmə in otəghati lanəha kəm lah. Kəni in tolkeikei məmə otəniəhu nəgətunian eiue min iətəm kəutatig Korən.

Pol təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pol, iətəm Uhgın təmitəpin e nəuian məmə iəu aposil rəha Kristo

İesu, iatətei nauəuə u itimlau piatah Timoti. Nauəuə u tatuvnə kəm təmäh, niməfaki rəha Uhgın əpəha Korən, mine nəfaki min ilah rəfin əpəha ikin Akaiə. ²Pəh Uhgın Tatə rəhatah mine İərməniğ İesu Kristo, okuəfinə nəuvirion mine nəməlinuian kəm təmäh.

Uhgın iətəm tətəfəri nətəligian rəha nətəmimi

³Pəh kotəni-vivi Uhgın, u in Uhgın mine Tatə rəha İərməniğ rəhatah İesu Kristo. In Tatə iətəm in nəukəti nasəkəhruinian, kəni in Uhgın iətəm nasiruian rəfin o nəfərian nətəligian tatsipən ohni.^g ⁴In tətəfəri nətəligian rəhatah e nərahian rəfin rəhatah məmə kitah kotəhruən nəfərian nətəligian rəha nətəmimi e nərahian pisin pisin min. Kəni kitah kotəfəri nətəligian rəhalah e nolian rəha nəfərian nətəligian iətəm Uhgın təmol kəm tah. ⁵Təhmen əmə e nahməian iətəm Kristo təmos, təmuva min e nəmiəgəhian rəhatah. Kəni e nolian əhmen əmə, Kristo in suaru məmə nasiruian o nəfərian nətəligian rəhatah təmuva pik e nəmiəgəhian rəhatah, kəni rəueiu nasiruian rəhatah o nəfərian nətəligian tatuvən min o nətəmimi pisin pisin min.^h

⁶Nəmə itimah iəutətəu nahməian, nahməian əha tətəuə o timah nian iəutəni pətigəm nanusian təuvir, kəni nanusian təuvir əha tətəfəri nətəligian rəhatəmah mosmiəgəh itəmah. Nəmə Uhgın təməfəri nətəligian rəhatimah, tatol məmə itimah iəkotəhruən nəfərian nətəligian rəhatəmah. Kəni nəuan rəha nəfərian nətəligian əha, tətəuə e nəmiəgəhian rəhatəmah, məmə otətasiru e təmäh məmə onəkotəhtul əskasik əmə lanko nian nəutatig e nahməian kətiəh əmə iətəm kitah kəutatig lan. ⁷İtimah iəmotələhu = pən

^g1:3 Rom 15:5 ^h1:5 Sam 34:19

əskasik rəhatimah nətəligiən e Uhgın o təmah məmə onəkotəhtul əskasik. Tol lanəha mətəu-inu kitah rəfin kəutatig e natigiən kətiəh əmə məmə, itəmah nəkotətəu nahməiən iətəm iəutatig lan. Kəni təhmen əmə məmə Uhgın otəfəri nətəligiən rəhatah, kəni in otəfəri min nətəligiən rəhatəmah.

⁸ Piak min mine nəuvinik min, iəktolkeikei məmə nəkotəhrun vivi nian əskasik min iətəm iəmotatig lan e profens ikin Esia. Nərəhiən asoli min kəmotəfigəm pik o timah, tapirəkis nəsanəniən rəhatimah, təmol nikitimah təhti məmə no-iəkohmis.ⁱ ⁹ Nipəhriənən, itimah iəmotətəu məmə kəmegəhan rəkis e timah məmə iəkohmis. Mətəu nian əskasik min əha kəməhuva məmə iəsotarəriəiən e timah, mətəu iəutarəriə e Uhgın iətəm tatol iətəmi təmimis təmiəgəh min. ¹⁰ In təmosmiəgəh itimah e nərəhiən asoli əha iətəm təmatuvən o nimisiən, kəni in otosmiəgəh itimah e nərəhiən iətəm otəmanuva. Iəmotələhu = pən əskasik rəhatimah nətəligiən lan məmə in otosmiəgəh min itimah.^j ¹¹ Kəni in otol lanəha nian nəutəfaki o timah məmə, nətəmimi tepət okotəni-vivi Uhgın o natimnati təuvir iətəm in otol kəm təmah mətəu-inu nətəmimi tepət kəmotəfaki o timah.

Pol təməuhlin rəhan nətəligiən o rəhan naliuəkien

¹² Rəueiu iəkəni nəghatiən u mətəgiən əmə lan. İəkotəhrun vivi e nikitimah məmə iəsotoliən nati kəti tərəh e nolien rəhatimah. E nolien min rəfin iətəm iəmotol, itimah iəmotohtəu = pən suaru iətəm Uhgın təmitəpin məmə

iəmotəghati əhruahru əmə mautəni tagəhag nəghatiən. Iəmotol nolien əha kəm nətəmi əpnəpin əmə rəha nəhue niftəni, kəni mautol tapirəkis kəm təmah. İəsotəghatiən e nəhruniən əmə rəhatimah rəha nəhue niftəni, mətəu iəmotarəriə əmə e nəuviriən rəha Uhgın. ¹³⁻¹⁴ İatəni lanəha mətəu-inu, iəsotəteiən nəghatiən kəti iətəm tiəkis o təmah o nəfiniən, uə nəhruniən nipətin. Rəueiu, nəkotəhrun nipilgan nətəligiən rəhatimah, mətəu iəkolkeikei pik məmə nian kəti onəkotəhrun rəfin. Kəni e nolien əha, nian İərməniğ İesu otuva min, itəmah onəkotəgiən o timah təhmen min məmə itimah iəutəgiən o təmah.^k

¹⁵⁻¹⁶ Mətəu-inu inəhrun məmə nəkotəgiən o timah, aupən ikin niki təhti məmə nian iəkuvən Masetoniə, iəkaupən muvnə meruh itəmah, kəni nian iəkətəlig Masetoniə, iəkuvnə min meruh itəmah. Tol lanəha, nəkotos nəuviriən motau keiu. Kəni uərisig lanko itəmah min, onəkotasiru lak motahli = pən iəu iəkuvən e nitəni Jutiə.¹⁷ ?Nikitəmah təhti məmə, nian iəmol nətəligiən min əha, mətəu iəmol əpnəpin əmə? Uə, kəmə təhro nətəligiən rəhak təmsipən e nolien rəha nəhue niftəni, təhmen e nətəmimi nətəm kəutəni “əuəh” mine “kəpə” e nəghatiən kətiəh əmə?

¹⁸ İtəmah nəkotəhrun məmə Uhgın nian rəfin tatol rəhan nəghatiən, kəni iəu min, rəhak nəghatiən kəm təmah səniəmə, “əuəh” mine “kəpə,” ¹⁹ mətəu-inu rəhak nəghatiən o Nəti Uhgın İesu Kristo, iətəm iəmhləni pətəgəm kəm təmah itimahal Sailəs[¶] mine Timoti, səniəmə, “əuəh” mine “kəpə,” mətəu e Kristo, nian rəfin rəhak nəghatiən in

[¶]**1:19** Nəghatiən Kris tətəni nərgin u məmə, “Silfanus” iətəm in nərgin əkuəkir u “Sailəs.”

ⁱ**1:8** Uək 19:23; 1Kor 15:32 ^j**1:10** 2Tim 4:18 ^k**1:13-14** 2Kor 5:12; Fil 2:16
^l**1:15-16** 1Kor 16:5-6

“əuəh,” in niyəhrriənien.^m ²⁰Tol lanəha mətəu-inu, nəniəskasikien min rəfin iətəm Uhgın təmöl, ilah rəfin kəutəhuva niyəhrriənien e Kristo, inu nəghatien “əuəh” rəha Uhgın. Tol lanəha, e Kristo, kitah kəutəni “Amen, Əuəh” kəm Uhgın, kəni mautəfəri nərgin lan.ⁿ ²¹Uhgın əmə tatol itiməh iəutəhtul əskasik e Kristo kitah min itəmäh. In təmitəpin itah, ²²kəni təmöl mak e nəmiəgəhiən rəhatah məmə kitah rəhan min, kəni təmələhu = pən rəhan Narmin e niki-tah məmə kitah okotəhrun rəueiu məmə rəhan nəniəskasikien min, ilah rəfin okəhuva niyəhrriənien e nəmiəgəhiən rəhatah o nian kəti.^o

²³Uhgın əmə təhrun məmə rəhak nəghatien in niyəhrriənien. İəməsuvaiən Korən, mətəu nəmə iəkuvnə, iəkəkeikei məfinə nəghatien əskasik kəm təmäh o noliən rəhatəmäh, kəni iəməsolkəikeien məmə iəkol lanəha. ²⁴Iəsotolkəikeien məmə iəkotarməniğ e nəhatətəien rəhatəmäh, kəpə. Mətəu iautol uək kitah min itəmäh o nəgiənien rəhatəmäh, mətəu-inu itəmäh ninəutəhtul əskasik rəkis e nəhatətəien rəhatəmäh.^p

2 Tol lanəha, inəni rəkis e nikik məmə ko iəsuvnə minien meruh itəmäh mol nikitəmäh tahmə.^q ²?İəməni lanəha mətəu-inu, nəmə iəkol nikitəmäh tahmə, pəh u ikin ko otol iəu nikik tagiən? İtəmäh əmə, nətəm iəkol nikitəmäh tahmə.

³Kəni iəmətəi nauəuə əha, məmə nian iəkuvnə, iəsətəuiən tərəh e nikik mətəu-inu nəmə mətə iəkəkeikei məni nəghatien əskasik kəm təmäh. İəsolkəikeien məmə nətəmimi nətəm okotəkəikei motol nikik tagiən, ilah okotol məmə iəkətəu tərəh. İəmətəi

nauəuə kəha e noliən əha, mətəu-inu inəhrun məmə kitah kətiəh əmə, kəni nian nikik tagiən, kəni nikitəmäh min tagiən. ⁴Tol lanəha, nian iəmətəi nauəuə əha kəm təmäh, nikik təpəu pik o təmäh, kəni nikik titəgit, nəhu nəhmtək taiəh o təmäh. İəsətəien nauəuə əha məmə otol nikitəmäh təpəu. !Kəpə! Mətəu iəmətəi məmə onəkotəhrun rəhak nolkeikeien asoli o təmäh.^f

Alu e noliən tərəh min rəha nol təfəgə

⁵İətəmi iətəm təmöl nərahien, təmöl iəu iəkətəu tərəh, mətəu təmöl itəmäh rəfin nəkotətəu tərəh pik, mətəu iəsolkəikeien məmə nəghatien rəhak e nati u in təskasik pik.^{§§} ⁶Nalıpiniən iətəm itəmäh tēpət nəmotəfən kəm in tinəh-men. ⁷Mətəu rəueiu əha, nəkotəkəikei motalu e rəhan noliən tərəh kəni motol vivi nikin, məmə nikin otəsəpəu pikien mol təmei e rəhan nəmiəgəhiən. ⁸İətə-təpəuəh əskasik o təmäh məmə nəkəhu-vən motol təuvir kəm in məmə in otəhrun rəhatəmäh nolkeikeien ohni. ⁹İəmətəi nauəuə əha kəm təmäh məmə iəkəruh məmə onəkotol nəuiak e nətimnati rəfin, uə kəpə. ¹⁰Nəmə itəmäh nəkotəlu e noliən tərəh rəha iətəmi kəti, iəu min iəkalu e rəhan noliən. Nəmə iətəmi kəti əha təmöl nati tərəh nəu-vein məmə iəu iəkəkeikei malu e rəhan noliən, mətəu inalu rəkis e rəhan noliən e nəhmti Kristo. İəmol lanəha məmə otasiru e təmäh ¹¹məmə Setən otəsəiueiən e tah kəni rəhan nərahien min məmə təsəəkiniən itah lan, mətəu-inu kitah kotəhrun rəkis rəhan nətəliğin o noliən nərahien.^s

§§2:5 Nəmə təhro, Pol tətəghati e iətəmi kəti u təməni rah in nian in əpəha Korən. Uə nəmə təhro, tətəghati e iətəmi u e 1Kor 5.

^m1:19 Uək 18:5 ⁿ1:20 Nəh 3:14 ^o1:22 2Kor 5:5; Efəs 1:13-14

^p1:24 1Pitə 5:3 ^q2:1 1Kor 4:21 ^r2:4 Uək 20:31 ^s2:11 Luk 22:31

**Nətəmimi nətəm kəutəni
pətigəm nanusiən təuvir**

¹²Nian iəmuvən əpəha Troas o nəni pətigəmian nanusiən təuvir rəha Kristo, iəmeruh məmə İərməniğ təmol suaru kəm iəu.^t ¹³Mətəu iəsətiğ əməlinuian e rəhak nətəliğin mətəu-inu, iəməseruhiən piak Taitəs ikin əha.* Kəni iəmauiəhrui ilah, miet muvən Masetoniə.^u

¹⁴Pəh kotəni-vivi Uhgın, mətəu-inu in təmol win e rəhan tikimir min e nəluaginian. Kəni təhmen e kig kəti iətəm təmol win e nəluaginian minitəliğ matit rəhan soldiə min mine rəhan min tikimir, Uhgın tatit itimah e Kristo. Kəni itimah rəhan min nətəmimi nətəm iəutəni pətigəm neinatigian rəha Kristo, kəni neinatigian əha in təhmen e nəmiəvi səntə kəti iətəm tatuvən ikin pisin pisin min. ¹⁵E nəhmti Uhgın, itimah iəmotəhmen e nəmiəvi səntə rəha Kristo kəm nətəmimi rəfin, nətəmimi nətəm Uhgın tatosmiəgəh ilah, mine nətəmimi nətəm okəhuva e nalpiniən rəha Uhgın. ¹⁶İtimah nəmiəvin rəha nimisiən kəm nəuvein iətəm tətəgə-tun ilah məmə okohmis. Kəni itimah nəmiəvin rəha nəmiəgəhiən kəm nəuvein, iətəm tətəgə-tun ilah məmə Uhgın otosmiəgəh ilah. ?Kəni pəh u təhrun noliən uək asoli əha?^v ¹⁷Mətəu itimah iəsotəhmeniən e nətəmi tərət min, nətəm kəutəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın o nos əməian məni. Kəpə, mətəu Uhgın təmahli = pən itimah, kəni e Kristo,

itimah iəutəni pətigəm nanusiən təuvir e nəhmti Uhgın, kəni nəghatiən rəhatimah təmsipən e nikitimah iətəm təhruhru əmə.

3 Nəmə təhro nikitəmah təhti məmə inəutəfəri itimah[†] məmə itimah onəkotegəhan lan. Nətəmimi nəuvein okotəkeikei motos nauəuə kəti iətəm kəmətəi e lah nian kautəhuvən o nətəm kotəruru ilah. ?Təhro nikitəmah təhti məmə iətəmi kəti otəkeikei mətei nauəuə lanəha e timah kəm təmah? ?Uə, təhro itəmah əmə nəkotolkeikei məmə onəkotətəi? !Kəpə!^w ²İtimah aru əmə nəkotəhmen e nauəuə iətəm tatol əpu uək rəhatimah. Nauəuə kəha kəmətəi = pən e nikitimah. Nian nətəmimi kəuteruh itəmah, kəni kəutəfin nauəuə u mautəhrun.^x ³İtimah nəua uək rəhatimah. Kəni nəmiəgəhiən rəhatəmah tətəgə-tun məmə itəmah nauəuə kətafin iətəm Kristo təmətei. Kristo təmətei nauəuə kəha e Narmin Rəha Uhgın iətəm tətəmiəgəh, mətəu təsətəiən e nəhlmə iətəmimi. Kəni in təməsətəi-pəniən e kəpiel epin-epin, mətəu təmətei = pən e niki nətəmimi.^{‡y}

⁴İtimah iəsotəginian o nəniən lanəha kəm təmah mətəu-inu itimah iəutatig e Kristo, kəni məutəhatətə əskasik e Uhgın. ⁵Nikitimah təsəhtiən məmə itimah əmə iəkotəhmen o noliən uək u, kəni mauteruh nəuan rəha uək. Mətəu Uhgın əmə tatol məmə itimah iəkotəhrun noliən uək. ⁶In təmol məmə itimah iəkotəhmen məmə iəkəhuva rəhan noluək min rəha nəniəsəkasiən

*2:13 Aupən ikin, Pol təmahli = pən Taitəs e Korən. Nəmə təhro, rəueiu Pol tolkeikei məmə Taitəs otos nəghatiən kəti rəha Korən.

†3:1 E fes 1, nian Pol tətəni "itimah," in tətəghati aru əmə lan.

‡3:3 Nian Pol tətəghati e nəghatiən "kəməsətəi-pəniən e kəpiel epin-epin," tətəghati e Lou iətəm Uhgın təməfən kəm Mosis, kəni Mosis təmətei = pən e kəpiel.

†2:12 Uək 14:27; 1Kor 16:9 †2:13 Uək 20:1 †2:16 Luk 2:34; 2Kor 3:5-6

‡3:1 Uək 18:27; 2Kor 5:12 ‡3:2 1Kor 9:2

‡3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esik 36:26-27

vi rəha nasiruiən iətəm Uhgın təməni. Nəniəskasikiən vi əha təsisipəniən e Lou iətəm kəmətəi, mətəu təmsipən e Narmin Rəha Uhgın. Mətəu-inu Lou iətəm kəmətəi tatol məmə nətəmimi kautəhuvən e nimisiən, mətəu Narmin Rəha Uhgın tətəfa nəmiəgəhiən.²

Nəhəgəhagiən rəha Nəniəskasikiən Vi Rəha Nasiruiən

⁷ Otətəlig-to lan. Nian Uhgın təmətəi Lou e kəpiel, məfən kəm Mosis, nəhəgəhagiən əha ikin rəha Uhgın, kəni nəhəgəhagiən əha təmauveg nəhmti Mosis, kəni nətəm Isrel kəməsotafuiən nəhmtin, nati ərnapin nəhəgəhagiən tinatiəuəi. Kəni uək rəha Lou in suaru iətəm tatuvən o nimisiən, kəni in təhəgəhag.^a ⁸ Mətəu uək rəha Narmin Rəha Uhgın otəhəgəhag pik. ⁹ !Nəmə uək iətəm tatol nətəmimi məmə okotəkeikei mohmis, in təhəgəhag, kəni uək iətəm tatol nətəmimi kəutəhruahru e nəhmti Uhgın, in tətəhəgəhag pik agin!^b ¹⁰ Nipəhriəniən, nəniəskasikiən əuas rəha nasiruiən iətəm təməhəgəhag əupən, rəueiu in təsəhəgəhagiən, mətəu-inu nəniəskasikiən vi iətəm təhəgəhag pik agin, tinapirəkis in əupən. ¹¹ !Kəni nəmə uək rəha Lou iətəm otəpanikə, tinuva e nəhəgəhagiən, kəni uək rəha Narmin Rəha Uhgın iətəm otatig itulin, təhəgəhag pik agin pəhriən!

¹² Tol lanəha, mətəu-inu iəmotəluə = pən əskasik rəhatimah nətəligiən e uək əha rəha Narmin Rəha Uhgın, nətəligiən rəhatimah təskasik e Uhgın, kəni məsotəginin o nəni pətigəm rəhan nəghatiən. ¹³ Itimah iəsotəhmenin e Mosis, iətəm

təmətəuveg nəhmtin e napən əgeiəgei məmə nətəm Isrel okəsoteruhiən məmə nipəhriəniən, nəhəgəhagiən teiuəi muvən mikə.^c ¹⁴ Mətəu Uhgın təmöl nətəligiən rəhalah təskasik. Kəni mətəuərus = pa əha rəueiu, nati kəti tətəuveg nətəligiən rəhalah nian kotafin Nauəuə Rəha Nəniəskasikiən Əuas, kotəhrun nəniən məmə napən, təhmen e napən iətəm təmətəuveg nəhmti Mosis.^f Napən əha təsiet rəkis əhanəhiən, mətəu-inu tiet rəkis əmə e Kristo. ¹⁵ Əuəh, mətəuərus = pa kəha rəueiu mine, nian kotafin Lou rəha Mosis, napən kəti tətəhtərain əhanəh nikilah. ¹⁶ Mətəu nəmə iətəmimi pəh təuhlin məsal = pən o İərməniğ, napən əha otiet rəkis.^d

¹⁷ Otətəlig-to, İərməniğ əha, in Narmin. Kəni ikin Narmin rəha İərməniğ tətətig ikin, in tatitit itah.^e

¹⁸ Kəni kitah, nətəm kəsotəhtərainin nəhmtitah e napən, kəuteruh nəhəgəhagiən asoli rəha İərməniğ, kəni nətəmimi kəuteruh nəhəgəhagiən əha e nəmiəgəhiən rəhatah. Kəni in tətəuhlin nəmiəgəhiən rəhatah məmə okəhuva motəhmen lan. Kəni nəhəgəhagiən rəha İərməniğ e nəmiəgəhiən rəhatah tətəri mətəri pik isəu. Kəni nəhəgəhagiən əha təmsipən o İərməniğ iətəm in Narmin Rəha Uhgın.

Nati keikei e kipiəhau əuas

4 Tol lanəha, nikitəmah təsəpəuəiən o uək mətəu-inu itimah iəmotos e nasəkəhruiniən rəha Uhgın. ² İəsotəliən uək rəha Uhgın təhmen e nətəmimi nəuvein nətəm kautol e noliən tərəh. Mətəu e noliən rəhatimah, iəsotəgəhaniən e noliən iətəm tətəhluəig

^f3:14 “Nauəuə Rəha Nəniəskasikiən Əuas” in “Oltəstimin.”

^a3:6 Jer 31:31; Jon 6:63; 1Kor 11:25 ^a3:7 Eks 34:29

^b3:9 Dut 27:26; Rom 1:17 ^c3:13 Eks 34:33 ^d3:16 Eks 34:34

^e3:17 Jon 8:36; Rom 8:2

mine noliən aulis min. Ko iəsoteiuəiən məsotəuhliniən nəghatiən rəha Uhgın. !Kəpə! Mətəu itimah iəutəni əhruahru əmə nipəhriənən, kəni e noliən əha, e nəhmti Uhgın, iəmotol pətigəm e nəhmti nətəmimi rəfin məmə rəhatimah noliən in təhruahru.^f ³ Kəni nəmə təhro nanusiən təuvir iətəm iətəni pətigəm in tətəhluaig o nətəmimi nəuvein, mətəu kəpə, tətəhluaig əmə o nətəmimi nətəm kəutohtəu = pən suaru o nuvənən e nigəm asoli. ⁴ Ilah kəsotəhatətəiən e Kristo, məutohtəu = pən suaru əha mətəu-inu Setən, u in İərmis iətəm tətərmənig e nəhue niftəni u, təməuveg nətəligiən rəhalah, məmə kəsoteruhiən nəhagəhagiən təuvir rəha nanusiən təuvir iətəm tatuəu mətəsiəgəpin ilah. Nəhagəhagiən əha təmsipən e Kristo. Kəni nian kitah koteruh Kristo, kəni kitah koteruh məmə Uhgın in təhro lanu.^g

⁵ Itimah iəsotəni pətigəm aruiən itimah, mətəu iəutəni pətigəm İesu Kristo məmə in İərmənig, kəni itimah noluək min rəhatəmah o nərgi İesu. ⁶ Tol lanəha mətəu-inu Uhgın u təməni məmə, “Pəh nəhagəhagiən tuəu məsiəgəpin ikin tapinəpu ikin,” in təməsiəgəpin nikitah məmə kitah kotəhrun nəhiən nəpətəiən əhagəhag rəha Uhgın, kəni kitah kauteh natimnati min əha e nəhmti Kristo.^h

⁷ Mətəu kitah kautos nati keikei əhanəh e kipəhau əuas, inu nipətəitah.⁸ Tol lanəha məmə otəgətun məmə nəsanənən təuvir əha tapirəkis, təmsipən e Uhgın, təsisipənən o təmah.ⁱ ⁸ Nərahən tepət kəutələs pikin itimah e suaru min rəfin, mətəu təsərəkinən

itimah. Nian nəuvein iəkotərruru suaru, mətəu iəsotəpəhiən nalkutiən.^j ⁹ Nətəmimi kautol nərahən kəm timah, mətəu Uhgın təsəpəhiən itimah. Kautoh itimah, mətəu kəsotərəkinən itimah. ¹⁰ İkin pəhruvən iəutəhuvən ikin, katohamu nipətəitimah təhmen e kəmoəhamu İesu. Tol lanəha məmə, nətəmimi okoteruh nəmiəgəhiən rəha İesu e nipətəitah.^k ¹¹ Kəni itimah nətəm iautəmiəgəh, nian rəfin iuəkir iəkohmis o nərgi İesu. Tol lanəha məmə nətəmimi okoteruh rəhan nəmiəgəhiən e nipətəitah iətəm otəpanimis nian kəti.^l ¹² Konu, nian rəfin itimah iəutələs pikin nimisiən məmə itəmah onəkotəhrun nəmiəgəhiən itulin.

¹³ Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “İəməhatətə, kəni tol lanəha iətəghati.”^m Kəni e noliən kətiəh əmə rəha nəhatətəiən, itimah min iəkotəhatətə, kəni tol lanəha iautəghati, ¹⁴ mətəu-inu itimah iəkotəhrun məmə, iətəmi təmol İərmənig İesu təmiəgəh min e nimisiən, in otol itimah min itəmah, kitah rəfin kotəmiəgəh min e nimisiən kitah İesu, kəni məfu pətigəm itah e nəhmtin.ⁿ ¹⁵ Natimnati rəfin u o nəuviriən rəhatəmah, kəni nian nəuviriən rəha Uhgın tatiuvi = pa nətəmimi tepət təhmin min okəhuva o Kristo, kəni okotəfən nəni-viviən tepət kəm Uhgın, kəni okotəfəri nərgin ilis ilis agin.

¹⁶ Tol lanəha, nikitimah təsəpəəuiən. Nati əpnəpin məmə nipətəitah təteiuaiu əha rəueiu, mətəu Uhgın tatol nikitəmah tatuvi rəueiu matuvən nian rəfin əmə.^o

¹⁷ Tol lanəha mətəu-inu, nərahən iətəm kəutatig lan, ilah nati əpnəpin əmə,

§4:7 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “kautos nati u e nilosi nati kəmol e nəriəpig.”

^f4:2 2Kor 2:17; 1Təs 2:5 §4:4 Efəs 2:2; Kol 1:15; Hip 1:3 ^h4:6 Jen 1:3; Aes 9:2; 2Kor 3:18 ⁱ4:7 2Kor 5:1 ^j4:8 2Kor 1:8; 7:5 ^k4:10 1Kor 15:31
^l4:11 Rom 8:36 ^m4:13 Sam 116:10 ⁿ4:14 1Kor 6:14 ^o4:16 Efəs 3:16

kəsotatigian tuvəh. Mətəu nəualah in nəhagəhagian təuvir iətəm otətətig itulin, kəni in təuvir məfigəm tapirəkis ilah.^p ¹⁸Kəni tol lanəha, nəhmtilah kəsotəhtulian e nati iətəm kateruh, mətəu kəutəhtul e nati iətəm kəsehian. Mətəu-inu nati iətəm kateruh in nati rəha rəueiu əmə, otəpanikə, mətəu nati iətəm kəsehian in naunun tikə.^q

Nipətin vi əpəha e negəu e neai

5 Tol lanəha, kotəhrun məmə nipətinə təhmen e nimaavlulv^{**} iətəm kitah kəutətig lan u ikinu e nəhue niftəni, kəni nian kəti otərah məmnəmit mikə. Kəni nian nimaavlulv əha tikə e nəhue niftəni, mətəu əpəha e negəu e neai, rəhatah nimə vi əha ikin iətəm səniəmə iətəmi təmol, mətəu Uhgın əmə təmol, nipətitah vi iətəm otətig itulin.^r ²Mətəu rəueiu e nipətitah rəha nəhue niftəni, kəutəhgi nikitah, kəni kotolkeikei pik məmə nian otuva iətəm kitah okotos nipətitah vi o negəu e neai, təhmen mə kəutəhuvən e nəpən vi.^s ³Tol lanəha mətəu-inu səniəmə kitah okəhuva narmin əmə nipətin tikə, mətəu okotos nipətin vi rəha negəu e neai. ⁴Nipətitah iətəm otimis tol itah kəutətəu tərəh pik məutəhgi nikitah e nəpəouiən, mətəu səniəmə kəutolkeikei əmə məmə okohmis kəni nipətitah otikə, kəpə. Mətəu kitah kotolkeikei məmə okəhuvən e nipətitah vi məmə nəmiəgəhian itulin otəuiək agin e nipətitah rəha nəhue niftəni iətəm otimis. ⁵Kəni Uhgın pisin əmə təmol itah o natimnati min əha, kəni təməfa Narmin Rəhan məmə otəgətun vivi kəm tah məmə rəhan nəniəskasikien min otuva pəhrin.

⁶Kəni tol lanəha, nətəligian rəhatah təkəsik, kəni kitah kotəhrun vivi məmə

nian kəutətig əhanəh u ikinu maautos əmə nipətin rəha nəhue niftəni u, kitah kəutəhtul əhanəh ihluə ima İərmənig ikin rəhatah.^t ⁷İateruh nipətik, kəni nian rəfin tətəuəhli kəni mətəpəu təhmen, mətəu rəhak nəhatətəian in e Uhgın, kəni iəu iətətig nian min rəfin mətəhatətə lan, kəni mətəhatətə məmə in otəfa kəm iəu nipətik vi. Rəhatah nəhatətəian tatit itah e nəmiəgəhian u ikinu e nəhue niftəni, səniəmə natimnati iətəm kəuteruh. ⁸Iətəni məmə nətəligian rəhatah təkəsik, kəni kotolkeikei məmə kotəpəh nipətitah məhuvən e nipətin vi rəhatah, inəha nimə vi rəhatah, kitah İərmənig.^u ⁹Tol lanəha, nəmə kotətig e nipətitah u rəha nəhue niftəni u, uə nəmə kotəpəh nipətitah, kitah kotalkut pik məmə kotol natimnati iətəm kəutol niki İərmənig tagian.^v ¹⁰Kotol lanəha mətəu-inu kitah rəfin okotəkeikei motəhtul əpən e Kristo məmə in otakil rəhatah nolian min, kəni kitah kətiəh kətiəh okotos nətəouiən titəu = pən natimnati iətəm kəmotol e nəhue niftəni, nəmə nati təuvir uə nati tərəh.^w

Iəni əhruin min rəha Uhgın

¹¹Kəni rəueiu əha, mətəu-inu iəutəgin məutisiai İərmənig, kəni motalkut məmə iəkotiuvı = pa nətəmi. Uhgın təhrun itimah mine uək rəhatimah, kəni iəkotolkeikei məmə itəmah min onəkotəhrun vivi itimah. ¹²Iəsotolkeikeian məmə iəkotəfəri itəmah e nəhmtitəmah, mətəu iəkotəfinə rəhatimah nətəligian məmə nəmə təhro nikitəmah otagian o timah. Kəni rəueiu, nəkotəhrun nuhalpinian nəghatian rəha nətəmi nətəm kəutəfəri o nolian iətəm nətəmi

****5:1** Nəghatian Kris əhruahru tətəni məmə, “nipətitah təhmen e nima tapolin.”

p4:17 Rom 8:17-18 **q4:18** Kol 1:16 **t5:1** 2Kor 4:7 **s5:2** Rom 8:23

v5:6 Hip 11:13-16 **w5:8** Fil 1:23 **v5:9** Kol 1:10; 1Təs 4:1 **w5:10** Pri 12:14

kauteruh, mətəu nikilah təsəhtian nati iətəm tətətig e niki iətəmimi.¹³ Nəmə itimah ialməli min, mətəu o nərgi Uhgın. Kəni nəmə rəhatimah nətəligian təhruahru əmə, in nati kəti iətəm otasiru e təmah.

¹⁴Tol lanəha mətəu-inu, nolkeikeian rəha Kristo tətarməniḡ e timah, mətəu-inu itimah iəkotəhrun vivi məmə iətəmi kətiəh əmə təmimisi o nətəmimi rəfin, kəni tol lanəha, nətəmimi rəfin kinohmis.^x ¹⁵Kəni təmimisi o nətəmimi rəfin məmə ilah nətəm kautəmiəḡəh, okotəpəh nolian natimnati iətəm ilah əmə kotolkeikei, mətəu ilah kotəkeikei motol nolian min iətəm Iesu tolkeikei, u iətəm təmimisi o lah kəni məmiəḡəh min e nimisiən.^y

¹⁶Tol lanəha, rəueiu mine, itimah iəsotakilian nətəmimi e nolian iətəm nətəmimi rəha nəhue niftəni kotakil nətəmimi lan. Nati ərnapin nian kəti iəmotakil Kristo e nolian əha, mətəu rəueiu iəsotolian.¹⁷ Tol lanəha, nəmə iətəmi kəti təmuva kətiəh ilau Kristo, in təmuva iətəmimi vi. !Nati əuas təmiəkə, kəni nati vi tinuva!^z ¹⁸Natimnati rəfin min əha tatsipən e Uhgın. Aupən kitah tikimir min kitah Uhgın, mətəu e Kristo, in təməmki itah kəhuva iuəkir ohni, mol itah rəhn-niəli min. Kəni təməfa kəm timah uək u rəha niuvi = paian tikimir min rəha Uhgın okəhuva rəhn-niəli min.^a ¹⁹Inu tətəni məmə Uhgın təmiuvi = pa rəhan tikimir min e nəhue niftəni məmə okəhuva rəhn-niəli min e Kristo, kəni məsafin minian rəhalah nolian tərəh min. Kəni təməfa kəm timah nəḡhatian u rəha niuvi = paian tikimir min rəhan okəhuva rəhn-niəli min.^b

²⁰Tol lanəha, itimah iəni əhrui min rəha Kristo, kəni təhmen məmə Uhgın tətəuin e nətəmimi e nəuiatimah. Kəni

iəutətapuəh əskasik o təmah e nərgi Kristo məmə nəkotəpəh nolian tikimir, kəni məhuva niəli min rəha Uhgın. ²¹Uhgın təmol iətəmi u rəhan nolian tərəh tikə, məmə in sakrifais rəha nolian tərəh min rəhatah, məmə e Iesu, kitah okotəhruahru e nəhmti Uhgın.

6 Mətəu-inu itimah iautol uək kətiəh itimah Uhgın, iəkotətapuəh əskasik o təmah məmə nian Uhgın tətəfinə rəhan nəuviriən kəm təmah, nəsosian təhmen e nati ərnapin əmə, ²mətəu-inu Uhgın tətəni məmə,

“E nian əhruahru, iəmətəu ik, kəni e nian rəha nosmiəḡəhian, iəmasiru lam.”^c

Iəkəni kəm təmah, məmə rəueiu, in nian əhruahru rəha Uhgın, rəueiu in nian rəha nosmiəḡəhian.

Nian əskasik min e nəmiəḡəhian rəha Pol

³Iəsolian nati kəti iətəm iətəmi kəti otəmei lan e rəhan nəhatətəian, mətəu-inu iəsotolkeikeian məmə okəni rah uək rəhatimah. ⁴Mətəu nolian min rəfin e nəmiəḡəhian rəhatimah kautəḡətun məmə itimah noluək min pəhriən rəha Uhgın: itimah iəutəhtul əskasik e nian rəha nərahian, mine nian iəkis min, mine nian itimah iəkotətəu tərəh. ⁵Nətəmimi kəmotəh itimah, kəni kəmki = pən itimah e kaləpus, kəni katitəu itimah məmə okoh itimah. Iəmotol pik uək, məsotapilian lapin, kəni nəumis tus itimah.^d ⁶Iəsotolian nolian kəti iətəm tatol nikitimah tamikmik, itimah iəkoteinatig, nətəligian rəhatimah təfəməh, iautol təuvir kəm nətəmimi, Narmin Rəha Uhgın tətəri e nikitimah, kəni iəkotolkeikei nətəmimi e nolkeikeian

^x5:14 Hip 5:9 ^y5:15 Rom 14:7-8 ^z5:17 Rom 8:1; Kəl 6:15

^a5:18 Rom 5:10 ^b5:19 Rom 3:23-25 ^c6:2 Aes 49:8 ^d6:5 2Kor 11:23-27

pəhrion.^e ⁷Iəutəni əmə nıpəhrionian, kəni nəsanəniən rəha Uhgın tətətig e timah. Soldiə min kəutəmki natimnati min rəha nəluaginian o nohiən mine nələhu pəsigiən. Mətəu nian kitah kəutohtəu = pən suaru rəha Uhgın, nolien əhruahru min rəhatah kotəhmen e natimnati min rəha nəluaginian nian nətəmimi kəutəni rah nəghatien rəha Uhgın. ⁸Nətəmimi nəuvein kauteh iahu itimah, nəuvein kautisiai itimah, nəuvein kautəni rah itimah, nəuvein kautəni-vivi itimah, nəuvein kautəni məmə itimah iauteiuə məmə itimah noluək min rəha Uhgın, mətəu itimah noluək min pəhrion rəhan. ⁹Nətəmimi nəuvein kəsotəghəhanian məmə itimah aposil min pəhrion, mətəu nətəmimi tepət kautəni məmə itimah aposil min pəhrion. Nian rəfin nimisien tətatu itimah, mətəu iəutəmiəgəh əhanəh. Katoh itimah, mətəu kəsəhamu əhanəhian itimah.^f ¹⁰Nikitimah təpəou, mətəu nian rəfin iəutəgiən əhanəh. Rəhatimah nautə tikə, mətəu itimah iəkotol nətəmimi tepət rəhalah nautə tepət. Rəhatimah nati kəti tikə, mətəu iautos natimnati min rəfin.

¹¹Piak min əpəha Korən, iəmotəni rəfin nəghatien kəm təmah məsotəpəhiən kəti, kəni iəkotolkeikei itəmah e nikitimah rəfin. ¹²Itimah iəsotahtipəsigiən e nolkeikeiən rəhatəmah o timah, mətəu itəmah nəutahtipəsig e rəhatəmah o timah. ¹³Rəueiu əha, iətəghati kəm təmah məmə itəmah nenətik əhruahru min. Təhruahru əmə məmə itəmah min, nəkotolkeikei itimah e nikitəmah rəfin.^g

¹⁴Sotəniən kəm nətəm kəsotəfakien məmə nautol uək kəti itəmah min ilah. ?Nolien əhruahru mine nolien

tərah kuəhrun nol pətien nati kəti? ?Uə, nəhəghəgiən mine napinəpuien kuəhrun niəuvaian muəharəg pəti muəghati? !Kəpə! ¹⁵Kəni e nolien kətiah əmə, Kristo mine Setən, ko ilau kəsuanian nəghatien kətiah nian kəti. ?Iəfaki mine iətəmi təsəfakien kuəhrun nolien nati e nətəligien kətiah? Kəpə! ¹⁶E Nimə Rəha Uhgın, ikin kəti tikə əha ikin o narmi nati min, mətəu-inu kitah u Nimə Rəha Uhgın u iətəm tətəmiəgəh. Kəni Uhgın təməni məmə, “Iəkətig itimah min ilah, kəni maliuək itimah min ilah, kəni iəkuva iəu Uhgın rəhalah, kəni ilah okəhuva rəhak min nətəmimi.”^h

¹⁷Kəni Iərməniəg təməni məmə, “Tol lanəha, ohiet rəkis e nətəm kəsotəfakien, motan isəu o lah.

Kəni məsotekien nati iətəm tamikmik e nəhmte Uhgın,

kəni nikik tagien mə iəkos itəmah.”ⁱ

¹⁸“Kəni iəkuva rəhatəmah tatə, kəni itəmah onəkəhuva nenətik min.”^j Inu nəghatien rəha Iərməniəg iətəm in ilis agin tətəskəlim nəsanəniən min rəfin.

7 Rəhk-iəli min. Nəniəskasikien min u rəhatah. Kəni tol lanəha, pəh kotafəl nikitah, motos rəkis natimnati min rəfin iətəm kautol nıpətətah mine narmıtah kəutamikmik. Kəni pəh kotələhu kalın itah məmə rəha Uhgın əmə motohtəu = pən rəfin suaru iətəm nikin otəgiən lan. Kəni okautol mətəu-inu kəutisiai Uhgın.

Niki Pol təmagien o lah

²Oterəh e nikitəmah kəm timah. Iəsotolien tərah kəm iətəmi kəti, iəsotiuvipəniən iətəmi kəti tərah ikin, iəsotalkutien məmə iəkotos nati kəti rəhatəmah

^e6:6 1Tim 4:12 ^f6:9 2Kor 4:10 ^g6:13 1Kor 4:14

^h6:16 Lev 26:12; Esik 37:27; 1Kor 3:16

ⁱ6:17 Aes 52:11; Esik 20:34,41; Nəh 18:4 ^j6:18 2Saml 7:14; 7:8; Jer 31:9

e noliən ekəu-ekəu. ³ Iəsəniən nəghatiən u məmə inu nəmotol noliən tərəh. Iəməni rəkis kəm təmah məmə iəko-tolkeikei pik itəmah nian rəfin, kəni nati əpnəpin nīmisiən uə nəuviriən otuva e nəmiəgəhiən rəhatimah, mətəu itəmah əpəha imə e nikitimah. ⁴ Iəu iətəhatətə əskasik e təmah. Iətəfəri o təmah. Itəmah nəmotəfəri pik rəhak nətəligiən. Iəmos nərahien tepət təmuva e rəhak nəmiəgəhiən, mətəu nīkik tagiən mapirəkis o təmah.

⁵ Tol lanəha mətəu-inu, nian iəməhuva Masetoniə, iəsotəmeigian, mətəu nian rəfin, nərahien tətələs itimah təmsipən ikin pisin pisin min. E nəmiəgəhiən rəhatimah, nətəmimi kəmotorgəhu motol nərahien kəm timah, kəni itimah iəkotəgin.^k ⁶ Mətəu Uhgın tatol vivi niki nətəmimi nətəm nətəligiən rəhalah təpəou, kəni təmol vivi nikitimah e nuvaiən rəha Taitəs u təmsipinə e təmah. ⁷ Kəni səniəmə e nuvaiən əmə rəhan iətəm təmol nikitimah tagiən, mətəu e nəghatiən təuvir rəha nol viviən iətəm nəmotəni = pən kəm in. In təməni = pa kəm timah məmə itəmah nəkotolkeikei pik məmə nəkotəruh iəu, kəni məmə nikitəmah tətətəu tərəh o nəghatiən rəhak, kəni məni məmə nəkotolkeikei pik iəu mautəhtul əskasik o nərgək. Nian iəmətəu, nagiənien e nīkik təməri məriəuəh.

⁸ Nati əpnəpin nəmə rəhak nauəuə əupən təmol itəmah nəkotətəu tərəh, mətəu iəsətəuiən tərəh ohni. Mətəu əupən, iəmotətəu tərəh ohni, mətəu-inu iəmeruh məmə nauəuə u təmol itəmah nəkotətəu tərəh, mətəu rəha nian əkuəkir əmə.¹ ⁹ Mətəu rəueiu, nīkik tətəgiən, kəni səniəmə məmə nəmotətəu tərəh, kəpə. Nīkik tagiən məmə nian nə-

motətəu tərəh, e nian əkuəkir əmə, nə-motəuhlin itəmah e rəhatəmah noliən tərəh min. Nipəhriənien, Uhgın tolkeikei məmə kitah okotətəu tərəh o noliən min lanu lan. Kəni mətəu-inu nəmotəuhlin itəmah, kəni natimnati iətəm iəmotəni əupən kəm təmah təməsolien məmə itəmah nəmotəmkarəpən e rəhatəmah nəhatətəien.

¹⁰ Kəni nian kautətəu tərəh e noliən iətəm Uhgın tolkeikei, kəni kotəuhlin itah e rəhatah noliən tərəh, kəni Uhgın tatosmiəgəh itah. Kəni nipəhriənien nikitah otəsəpəouien o noliən əha. Mətəu nian kautətəu tərəh e noliən rəha nəhue niftəni, kəni noliən əha təsəuhlinien iətəmi kəti e rəhan noliən tərəh titəlig = pən o Uhgın, kəni noliən əha tatiuvi = pən nətəmimi e nīmisiən.^m

¹¹ Oteruh-to nəmiəgəhiən rəhatəmah nian nəmotətəu tərəh e noliən iətəm Uhgın tolkeikei. Noliən əha, nəuan tepət: narmitəmah təmiuwig nəmotəuit motəgin e noliən tərəh min, kəni motəməki e noliən tərəh min, kəni motalkut əskasik məmə nəkotəgəu əhruahru rəhatəmah noliən tərəh min, kəni nəkotolkeikei motalkut əskasik məmə nəkotol noliən əhruahru. Nəmotolkeikei məmə nəkotəruh min iəu, kəni nəmotolkeikei pik məmə nəkotəhtul əskasik o nərgək. Kəni nəmautəhtul maru məmə nəkotol nalpiniən kəm nətəm kautol noliən tərəh. E noliən min rəfin rəhatəmah, nəmotəgəgun məmə nəsolien nati kəti tərəh e natimnati u.

¹² Iətəmi kəti e nīməfaki rəhatəmah təmol noliən tərəh. Kəni iəmətei nauəuə u kəm təmah. Mətəu iəməsətəien nauəuə u o iətəmi u iətəm təmol noliən tərəh, kəni iəməsətəien o iətəmi in təmərəkin.^{††} Kəpə. Iəmətei pəhriən məmə iətəm

^{††}7:12 Iətəmi iətəm suah kəti təmərəkin, in Pol.

^k7:5 2Kor 2:13 ^l7:8 2Kor 2:4 ^m7:10 Mat 27:3-5; Hip 12:16-17

onəkoteruh əsas e nəhmti Uhgın məmə nautəhtul əskasik o nərgək. ¹³Natimnati rəfin min əha kautəfəri nətəligiən rəhatimah.

Səniəmə itimah əmə nətəm nəmutəfəri nətəligiən, mətəu nikitimah tagiən pik o Taitəs, mətəu-inu nikin tagiən məmə nəmutəfəri min nətəligiən rəhan. ¹⁴Iəməni = pən kəm in məmə iətəfəri pik o təmah, kəni itəmah nəməsotoliən iəu iəkaulis. Natimnati rəfin iətəm iəmotəni kəm təmah, ilah nipehrəniən. Kəni e noliən kətiəh əmə, natimnati rəfin iətəm iəmotəni kəm Taitəs e təmah, kəni motəfəri ohni, ilah min nipehrəniən. ¹⁵Taitəs, nikin tətəhti əhanəh məmə itəmah rəfin agin nəmotol nəuiən, kəni mautəgin mautərəmrumin nian nəmotəgəhan lan məmə otuva meruh itəmah. Kəni nian nikin tətəhti natimnati min əha, nolkeikeiən rəhan o təmah tətəri təhmin. ¹⁶Nikik tagiən pik mətəu-inu iətəhatətə əskasik e təmah məmə nəkotol nak iətəm təhruahru.

Pol təmətapuəh məmə okotəfən məni kəm nəfaki min əpəha Jerusiləm

8 Piak min mine nəuvinik min, iəkolkeikei məmə nəkotəhrun nəuvirəhən rəha Uhgın iətəm təməfən kəm niməfaki min əpəha Masetoniə. Nəuvirəhən rəhan təmol məmə ilah kotəhrun nasiruiən e nətəmimi nəuvein min.ⁿ ²Ilah kəmotatig e nərahən asoli kəti mine nian əskasik min, kəni nati əpnəpin ilah nanrah, kəni rəhalah nautə tikə agin, mətəu nəmiəgəhiən rəhalah təriəuəh vivi e nagəniən. Kəni nanrahən mine nagəniən kəmuəuə e noliən təuvir. E noliən əha, kəmotəraki e məni tepət motəfən kəm nəfaki min əpəha Jerusiləm nətəm kəutətig ikin motolkeikei nasiruiən. ³Iətəni

pətigəm kəm təmah məmə ilah kəmotəfən tepət, tapirəkis iətəm nətəmimi nikilah tətəti. Kəni ilah aru kəmotol. ⁴Kəmotətapuəh pəhriən o timah məmə itimah iəkotəgəhan pəh ilah kotasiru e uək rəha nəfəniən məni kəm nəfaki min əpəha Jerusiləm. ⁵Kəmotəpən motəfən nəmiəgəhiən rəhalah kəm İərməniəg, kəni uərisig, kəm timah, e noliən iətəm Uhgın tolkeikei. Nikitimah təməsəhtiən məmə okotol tepət lanəha, mətəu kəmotol.

⁶Kəni tol lanəha, iəmotuh niki Taitəs məmə otitəlig = pinə o təmah. In təmaupən məghati kəm təmah o noliən nati u, kəni tol lanəha, iəmotətapuəh məmə in otəghati kəm təmah məmə nəkotəkeikei motol naunun e uək təuvir rəha nəfəniən əha iətəm nəmotətuəuin. ⁷E natimnati rəfin min u, itəmah nəmotol təuvir pik mapirəkis, inu nəhatətəiən rəhatəmah, mine nəghatiən rəhatəmah, mine nəhruniən rəhatəmah, mine noliən rəha nəhtul əskasikiən, mine nolkeikeiən rəhatəmah o timah. Kəni rəueiu, iəkolkeikei məmə nəkotol uək kəti min e noliən təuvir pik mapirəkis, inu uək təuvir rəha nəfəniən.^o

⁸Iəsəniən məmə nəkotəkeikei motol. Mətəu iəmotəgətun itəmah məmə nətəmi pisin pisin min nikilah tagiən o nasiruiən e uək əha. Kəni rəueiu əha, iəkolkeikei məmə iəkeruh vivi məmə nolkeikeiən rəhatəmah in nipehrəniən təhmen e lah, uə kəpə. ⁹İtəmah nəkotəhrun vivi nəuvirəhən rəha İərməniəg İesu Kristo iətəm təməfənə kəm təmah, məmə nati əpnəpin rəhan nautə tepət, mətəu təmol o təmah məmə in rəhan nautə tikə. Kəni mətəu-inu təmol məmə rəhan nautə tikə, kəni mol itəmah rəhatəmah nautə tepət e narmin e İesu Kristo.^p

¹⁰ Kēni inu rēhak nātēligiēn e natimnati min u, iētām otasiru e tēmah. Otol naunun e uāk rēha nāfēniēn rēhatēmah mēni iētām nēmōtētūēuin e nu uērisig. E nimāfaki min rēfin, nikitēmah tēmaupēn māhti mēmā nēkotol uāk ēha, kēni itēmah nēmōtaupēn mōtētūēuin mōtol. ¹¹ Tol lanēha, rēueiu otol naunun e uāk rēha nāfēniēn. Kēni rēhatēmah nātēligiēn o nolīēn uāk iētām nēkotolkeikei pik mēmā nēkotol, in otuva nīpēhriēniēn, kēni itēmah onēkotēfēn mēni iētām nēkotēhrun nāfēniēn e nahgītēmah. ¹² Nēmā nikitēmah tagiēn o nāfēniēn, kēni Uhgīn nīkin tagiēn ēmā o nosiēn natimnati nautos mētēfēn. Kēni in otēsētāpuēhiēn e natimnati iētām tikē o tēmah.^q

¹³ Iēsōlkeikeiēn mēmā nēmiēgēhiēn rēha nētēmimi nēuvein otimētīg mētēuinu kēmōtos rēhatēmah mēni, kēni tol lanu lan, nēmiēgēhiēn rēhatēmah otīēkis mētēuinu nēmōtasiru e lah. Kēpē. Iēkolkeikei mēmā tēhmen-ēhmen ēmā o tēmah rēfin. ¹⁴ Rēueiu, itēmah nautos tēpēt kēni mōtēhrun nasiruiēn e lah. Kēni o nian min nēuvein, ilah kotēhrun nēuēriēn kēm tēmah nēmā rēhatēmah tikē. Kēni itēmah nēkotēhmen-ēhmen ēmā, ¹⁵ tēhmen e iētām Nauēuē Rēha Uhgīn tētēni mēmā,

“Nētēmimi nētām kēmōtēulāk tēpēt, tēhmen ēmā, tēsāpirākisiēn.

Kēni nētēmimi nētām kēmōtēulāk tēkēku, rēhan nauēniēn tēhmen ēmā, tēsikēiēn.”^r

Taitēs tēmuvēn Korēn otem ēskasik ilah o nāfēniēn mēni

¹⁶ Iētēni-vivi Uhgīn mēmā tēmālēhu = pēn e nīki Taitēs nātēligiēn o nasiruiēn e tēmah, tēhmen-ēhmen e rēhak. ¹⁷ Tol lanēha mētēuinu, nian iēmēni = pēn kēm Taitēs mēmā tuvne

meruh itēmah nīkin tagiēn. Kēni mētēu nīkin tagiēn māpirākis agin o nasiruiēn e tēmah, kēni in rēhan ēmā nātēligiēn mēmā in otuvnē meruh itēmah. ¹⁸ Kēni itēmah iētāhli = pinē min piatah kēti min tuvne ilau min. Suah u, nētēmimi e nimāfaki min kētūisiēni o rēhan uāk o nēni pētīgēmiēn nanusiēn tēuvir. ¹⁹ Kēni tapirākis agin inu, nimāfaki min kēmōtītēpin mēmā otuva itēmah min o nosiēn mēni u muvēn ēpēha. Kēni itēmah iēkotarmēnig lan o nēuēriēn mēmā otēfēri nērgi Iērmēnig, kēni mētēgētun mēmā nikitēmah otagiēn pik o nasiruiēn. ²⁰ Itēmah iēsōlkeikeiēn mēmā iētēmi kēti otēni rah itēmah o nolīēn rēha nēuēriēn mēni asoli ēha. ²¹ Tol lanēha, itēmah iētālkut pik mēmā iēkotol nati ēhruahru, mētēu sēniēmā e nēhmti Iērmēnig ēmā, mētēu e nēhmti nētēmimi min.

²² Kēni iētāhli = pinē piatah kēti min ilahal suah mil u. Iētēmimi ēha, e uāk tēpēt mīne nolīēn tēpēt, iēmōteruh vivi mēmā in tolkeikei pik mēmā otasiru. Kēni rēueiu, in tolkeikei pik mēmā otasiru mētēuinu in tētēhatētē pik e tēmah mēmā onēkotēfēn mēni tēpēt.

²³ Kēni Taitēs, itēmlau min iēkuol uāk kētiēh ēmā, kēni in min tatol uāk e nikitēmah o nasiruiēn e tēmah. Kēni piatah mil u ilahal Taitēs, ilau iēni ēhrūin mil rēha nimāfaki min, kēni nolīēn tēuvir min e nēmiēgēhiēn rēhalau kētiasiai Kristo. ²⁴ Tol lanēha, otēfēn tēpēt mōtēgētun kēm lahal mēmā nēkotolkeikei pēhriēn nēfaki min. Kēni ilahal okilēhrun mēmā nak itēmah nīkitēmah tagiēn o tēmah, kēni nimāfaki min okōteruh min.^s

9 Nēmā iēsētēiēn nauēuē u kēm tēmah, in tēuvir ēmā mētēuinu nīnōtēhrun rēkis uāk u rēha nasiruiēn e nēfaki min ēpēha Jerusilēm.^t ² Iatēni

^q8:12 Mak 12:43-44

^r8:15 Eks 16:18

^s8:24 2Kor 7:13-14

^t9:1 2Kor 8:1-7

lanəha mətəu-inu iəu iəkəhrun məmə nəkotolkeikei məmə onəkotasiru. Kəni iəmətəfəri nolian təuvir rəhatəmah o nətəm Masetoniə, mətəni kəm lah məmə e nu iətəm tinuvən rəkis, itəmah əpəha Akaiə, nəmautəhtul maru o nəfəniən. Kəni nian kəmoteruh məmə nikitəmah tagiən pik o nasiruiən, təmol min ilah tepət kotolkeikei məmə okotasiru min.

³Mətəu rəueiu, iətahli = pinə piatah milahal u məmə ilahal okihleruh itəmah məmə itəmah onəkotol nati iətəm nəmotəni, təhmen əmə məmə iəməni mine, kəni tol lanəha rəhatimah nəghatiən o nəfəriən nolian təuvir rəhatəmah, səniəmə nati əpnəpin əmə. ⁴Mətəu nəmə nəsotolien, kəni nian iəkuvnə itəmah nətəm Masetoniə nəuvein, kəni okoteruh məmə itəmah nəsotol əhanəhiən, kəni nolian əha otol itəmah iəkotaulis, mətəu-inu itəmah inəutəfəri rəkis itəmah. Kəni otol itəmah nəkotaulis tapirəkis. ⁵Tol lanəha, niki təhti məmə iəkəkeikei mətəpuəh o piatah milahal məmə okihlaupən mihlunə rəkis pipim mihleruh itəmah, kəni mihlol naunun uək o nəmki = paiən məni asoli iətəm nəmotəni-əskasik məmə nəkotəfən. Mətəu iəkolkeikei məmə in nəfəniən kəti iətəm tatsipən aru e nikitəmah, səniəmə iətəmi kəti tətəkeikei kəm təmah məmə nəkotəfən.

Nolian rəha nəfəniən

⁶Sotaluiən e nati u. Iətəm tətərfei nati nəuan nəuətin, mətəulək e nəuan nəuətin əmə. Kəni iətəm tətərfei nati tepət, mətəulək lan tepət.^u ⁷Itəmah kətiəh kətiəh nəkotəkeikei motəfən nati nak nəməni e niki məmə nəkəfən. Nəmə niki təsəgiənən ohni, təsəuviriən məmə nəkəfən. Kəni

nəmə nəkəfən mətəu-inu iətəmi kəti tətəkeikei kəm ik məmə nəkəfən, in min təsəuviriən. Iəkəni lanəha mətəu-inu Uhgın tolkeikei iətəmi u tətəfən e niki pəhriən. ⁸Kəni Uhgın təhrun nəfəniən nəuviriən rəfin agin kəm təmah məmə e nian rəfin e natimnati rəfin, nəkotos natimnati rəfin iətəm təhruahru məmə nəkotəkeikei motos, kəni mautos tepət min əha ikin məmə nəkotəuəri kəm nətəmi. ⁹Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, "In tətəuəri rəhan natimnati tepət kəm nanrah min,

kəni rəhan nolian əhruahru tətəti it-ulin."^v

¹⁰Kəni Uhgın iətəm tətəfinə niki nati o iətəm tətərfei, kəni mətəfinə nauəniən o nunian, e suaru kətiəh əmə in otəfinə nati tepət kəm təmah mol in tepət min məmə, itəmah nəkotəhrun nasiruiən e nətəmi nəuvein min, kəni in otol nəuan tepət iətəm təmsipən e nolian əhruahru rəhatəmah.^w ¹¹E natimnati rəfin e nəmiəgəhiən rəhatəmah, Uhgın otəfinə rəhan nəuviriən kəm təmah məmə itəmah nəkotəhrun nəfəniən nian rəfin. Kəni nian iətəuəri rəhatəmah nasiruiən, nətəmi okotəni-vivi Uhgın ohni.^x

¹²Uək u iətəm itəmah nautol, tətəfən məni o nauəniən kəm nətəmi rəha Uhgın u nəumis tatus ilah, mətəu tatol nati təuvir kəti min tapirəkis, inu nəni-viviən iətəm təməri məriəuəh e niki nətəmi matuvən o Uhgın. ¹³Nian nəkotol uək u, natol pətəgəm nolian rəhatəmah kəm nətəmi tepət. Kəni ilah okotəfəri nərgi Uhgın ohni, mətəu-inu itəmah nautol pəhriən nolian rəha nətəmi nətəm kətiəni nipiəhriənən e nanusiən təuvir rəha Kristo. Kəni okotəfəri nərgi Uhgın o nəfəniən rəhatəmah məni asoli kəm

^u9:6 Prov 11:24-25

^v9:9 Sam 112:9

^w9:10 Aes 55:10

^x9:11 2Kor 1:11; 4:15

lah mine nətəmimi rəfin. ¹⁴Kəni nian kautəfaki o təmah, nikilah tuvən o təmah mətəu-inu Uhgın təməfinə rəhan nəuvirən kəm təmah tapirəkis agin məmə nəmotasiru pik e lah. ¹⁵!Pəh kotəni kəm Uhgın məmə nikitah tagiən o Nətin iətəm təməfa kəm tah, u in nati təuvir agin tapirəkis!

Pol təmuhalpın nəghatiən rəha nəgətun eiue min e rəhan uək

10 Kristo, in rəhan nətəligiən ləhtəni, kəni in iətəmi mətig. Kəni nətəmimi nəuvein kautəni məmə nian kitah min itəmah, rəhak nolien in timətig əmə, mətəu nian iəkiet rəkis e təmah, rəhak nolien təskasik pik agin.^y İəu Pol, iəu aru, iətəkeikei e nati kəti kəm təmah e nolien mətig rəha Kristo. ²Iətətapuəh o təmah məmə, onəkotol nolien rəhatəmah təhruahru məmə nian iəkuvnə, məsahi pikien itəmah. Mətəu iəkəhrun məmə iəkahi nətəmimi nəuvein u kautəni məmə iautohtəu = pən nolien rəha nəhue niftəni u,^z ³mətəu-inu nati əpnapin iəutatig e nəhue niftəni u, itimah iəsotəluaginiən e nolien rəha nəhue niftəni u. ⁴Natimnati rəha nəluaginiən iətəm itimah iəutəluagin lan, səniəmə nati iətəm nəhue niftəni tətəluagin lan. Kəpə, natimnati rəhatimah, ilah kautos nəsanəniən rəha Uhgın o nərəkinien ikin tiəkis o nuvəniən ikin ima tikimir min.^a ⁵Itimah iautosiahu nəghatiən eiue min mine nətəligiən əfəri min, natimnati min u kautəniəhu nətəmimi o nəhrunien Uhgın. Nətəligiən min rəfin u tikimir min rəha Uhgın, itimah iəutəlis-ərain ilah, mautehpahu ilah, motol məmə ilah rəfin okotol nəuia Kristo. ⁶Kəni nian itəmah nəkotohtəu = pən vivi

nəuia Kristo, itimah iəutəhtul maru o nolien nalpiniən kəm nətəmimi rəfin nətəm kəutəhti nəuiən.

⁷Itəmah nauteruh nati iətəm ihluə, mətəu nəkotərru nikilah. Nəmə iətəmi kəti təhrun pəhriən məmə in iətəmi rəha Kristo, kəni in otətəlig vivi min məmə itimah min rəha Kristo təhmen lan. ⁸Nati əpnapin iətəghati əfəri nəuветin o nepətiən iətəm İərməniğ təməfa, ko iəsaulisən ohni. Təməfa o nuvləkinien itəmah, səniəmə o nələs iahuiən itəmah.^b ⁹İəsolkeikeiən məmə nikitəmah təhti məmə iəkətei nauəuə min kəm təmah e nolien iətəm nətəmimi nəuvein kautəni, məmə otol itəmah nəkotəgin. ¹⁰İlah kautəni rah iəu məmə, “Rəhan nauəuə təfigəm kəni masilə, mətəu nian tətən kitah min, in səniəmə iətəmi əskasik kəti, kəni rəhan nəghatiən in nati əpnapin əmə.” ¹¹Nətəmimi kotol lanəha kotəkeikei motəhrun məmə, nolien rəhatimah iətəm kauteruh e nauəuə min iəmotahli = pinə nian itimah isəu, mətəu nian iəkəhuvnə, iəkotol rəfin nolien min əha.

¹²İəsotəkeikeiən məmə iəkoteruh əhmen itimah mine nətəmi pisin nəuvein nətəm kəutəfəri aru ilah. !Kəsi, itimah iəsotəhmenien! !Kəpə, iətəvsan əmə! Nian ilah aru əmə kauteruh əhmen ilah min, kəni kautakil aru əmə ilah min, tol rəhalah nəhrunien talməli. ¹³Mətəu itimah, iəsotəghati əfəriən tapirəkis nepətiən rəhatimah, mətəu iəutəghati əfəri e uək iətəm Uhgın təmələhu = pən məmə rəhatimah, kəni uək u, itəmah min əpəha ikin.^c ¹⁴Kəni nəghatiən əfəri e nepətiən rəhatimah o təmah in təhruahru əmə, in təsepət pikien. Nəmə iəsəhuvnəniən o təmah, ko iəsotəghatiən lanu. Mətəu nipəhriənien, iəmotəupən məhuva motətəuarus = pa

^y10:1 1Kor 2:3 ^z10:2 1Kor 4:21 ^a10:4 Efəs 6:13-17 ^b10:8 2Kor 13:10

^c10:13 Rom 12:3

itəmah nian iəməutan məütəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Kristo.^{‡‡}

¹⁵Nətəmiimi nəuvein kəutəghati əfəri o uək iətəm iətəmi pisin təmol. Mətəu iəutəghati əfəri əmə e uək iətəm Uhgın təmələhu = pən kəm timah. Itimah iəmotələhu = pən əskasik nətəligiən rəhatimah məmə nəhatətəiən rəhatimah oteviə təhmin min, kəni tol lanəha, rəhatimah uək e nikitəmah otol iahgin mepət, ¹⁶kəni tol lanəha, iəkotəhrun nuvəniən motəni pətigəm nanusiən təuvir e ikin min e nikali imatəmah ikin muvən təhmin min. Kəni e nolien əha, itimah iəsotolien uək e ikin kəti iətəm iətəmi kəti tinol rəkis uək ikin, kəni məsotəghati əfəriən o uək rəha iətəpisin, təhmen e nolien rəha nəgətun eiuə min. ¹⁷Mətəu Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Pəh iətəmiimi tətəghati əfəri, in otəghati əfəri əmə e natimnati iətəm İərməniğ təmol.”^d ¹⁸Iətəni lanəha mətəu-inu, kəsisiəiən iətəmiimi iətəm tətəfəri aru in, mətəu kətsisiəi əmə iətəmiimi iətəm İərməniğ tətəfəri.^e

Pol mine aposil eiuə min

11 İəkolkeikei məmə nəkotegəhan lak pəh iəkəni rəhak nəuəvetin nalməliən kəm təmah. Mətəu pəhriən, nautol rəkis. ²Iateh vivi itəmah, məsolkeikeiən məmə iətəmi kəti min otəmki rəkis itəmah e nəhlmək, kəni nolien əha rəhak təmsipən əmə o Uhgın. İəu tatə rəhatəmah, kəni itəmah nəkotəhmen e pətan mitə kəti iətəm kinəni rəkis məmə okos rəhan kətim kan məmə otitəu = pən suah kətiəh əmə, nərgin u Kristo. Kəni iateh vivi rəhak pətan mitə əha məmə iəkegəhan = pən

lan kəm rəhan iərman, kəni in təruru əhanəh iərman.^f

³Mətəu iətəgin məmə onəkotəhmen e pətan u İv iətəm Setən təmeiuə lan e nəghatiən ətəhiən. İətəgin məmə iətəmi kəti otiuvi = pən rəhatəmah nətəligiən tuvən ikin pisin, kəni nəkotəpəh rəhatəmah nolkeikeiən e Kristo, iətəm in təhruahru məpiə vivi.^g ⁴Iətəni lanəha mətəu-inu nian iətəmi kəti tətəva o təmah mətəni pətigəm İesu iətəm tol pisin e İesu iətəm iəutəni pətigəm, uə nəmə itəmah nautos narmin iətəm tol pisin e Narmin nəmotos rəkis, uə nəkotətəu nanusiən təuvir iətəm tol pisin e iətəm nəmotos rəkis, mətəu itəmah iəlməli min, nəkotegəhan əmə lan.^h ⁵Aposil min əha nətəm itəmah nəutəni məmə ilah “aposil min ilis pik,” mətəu e rəhak nətəligiən, ilah ko kəsotəpərikəsiən iəu e nati kəti.ⁱ ⁶Nəmə təhro kəsəgətun viviən iəu e nəghatiən, mətəu iəkəhrun vivi nəukəti nanusiən təuvir. Itimah iəmotəgətun nati əha kəm təmah e nolien min rəfin nian tətət.^j

⁷Nian iəmotəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Uhgın kəm təmah, iəsolien məmə nəkotətəu nati kəti. İəu aru əmə iəmosiahu iəu o nəfəriən itəmah. ?Kəni təhro? ?Nolien əha in təfəgə tərəh kəti? !Kəpə!^k ⁸Nian iəmatol uək kitah min itəmah, niməfaki min ikin pisin kəməutətəu iəu. İuəkir təhmen məmə iəmakləh kəm lah məmə iəkəsiru e təmah. ⁹Kəni nian kəməutan, kəni rəhak nati kəti tikə, iəsətapuəhiən o iətəmi kəti o nasiruiən mətəu-inu pi-atah min nətəm kəmotsipən Məse-toniə kəmotəfa natimnati iətəm rəhak

^{‡‡}10:14 Pol in təmətəni məmə nəgətun eiuə min ilah kəutəgət əfəri o uək u səniəmə rəhalah, nəuvein e ikin min ilah kəsəhuvəniən ikin.

^d10:17 Jer 9:24; 1Kor 1:31 ^e10:18 1Kor 4:4 ^f11:2 Efəs 5:26-27

^g11:3 Jen 3:4,13 ^h11:4 Kəl 1:8-9 ⁱ11:5 1Kor 15:10; 2Kor 12:11

^j11:6 1Kor 2:1,13 ^k11:7 1Kor 9:18

tikə. Tol lanəha, iəsətapuəhiən o nati kəti o təmah, kəni məsəfinəiən uək əskasik kəm təmah o nehien iəu, kəni iəkol lanəha nian rəfin.¹ ¹⁰Təhmen e niphəriənion rəha Kristo tətətig lak, iətəni pəhriən məmə iətəmi kəti tikə ikin min rəfin əpəha Akaiə o nəniəhuien iəu o nəghati əfəriən məmə iəsətapuəhiən o təmah o nasiruiən. ¹¹?Kəni təhro iəsətapuəhiən o nati kəti o təmah? Nikitəmah təhti məmə iəsolkəikeiən itəmah? !Kəpə! Ughin təhrun məmə iəkolkeikei pik itəmah.

¹²Nətəmini nəuvein kotolkeikei məmə nikitəmah təhti ilah məmə kotəhmen e timah e uək iətəm kəutəghati əfəri ohni. Mətəu iətəkeikei o noliən rəha nəsetapuəhiən o natimnati məmə rəhalah nəghatiən otəmei. ¹³Nətəmini kotol lanəha, ilah aposil eiue min, kəni kəuteiue e nətəmini e uək rəhalah. !Kəni ilah kəutan təhmen məmə ilah aposil min pəhriən rəha Kristo, mətəu kəpə! ¹⁴Mətəu kəsotauitiən e noliən əha, mətəu-inu Setən aru, tətən təhmen e agelo kəti rəha nəhəgəhəgiən. ¹⁵Kəni səniəmə in nati kəti məmə okotauit lan, nəmə noluək min rəha Setən kotan təhmen məmə ilah noluək min rəha noliən əhruahru. E naunun nian, ilah okotos rəhalah nətəouiən titəu=pən əmə noliən rəhalah.

¹⁶Iəkisimaru min. Pəh iətəmi kəti tikə nikin təhti məmə iəu ialməli. Mətəu nəmə nikitəmah təhti lanəha, kəni otegəhan lak pəh iəkol noliən rəha ialməli nəuветin, kəni pəh

iəkəghati əfəri nəuветin. ¹⁷Nəghatiən u rəhak səniəmə nati iətəm Iərməniğ təməni=pa kəm iəu məmə iəkəni. Mətəu iətəghati əmə təhmen e ialməli kəti. ¹⁸Nətəmini tepət kəutəghati əfəri o noliən min rəha nəhue niftəni, kəni tol lanəha, iəu min, iəkəghati əfəri. ¹⁹!E! !Nəkoteinatig vivi, kəni tol lanəha, motegəhan lan məmə nalməli min kotəgəhun itəmah!^{¶¶} ²⁰Nəkotegəhan əmə məmə iətəmi əpnəpin kəti tatol itəmah slef, uə nəmə tatos nati kəti rəhatəmah e noliən ekəu-ekəu, uə tətəfəri aru in, uə tatem=pən nəhmtitəmah. ²¹!Iətəulis məmə nətəligiən rəhatiməh təpəu pik məmə iəsotoliən noliən tərah min əha!

Rəhak nəghatiən in talməli, mətəu noliən nak iətəm nətəmini min əha kotəni məmə okotəghati əfəri ohni, iəu min, iəkəghati əfəri ohni. ²²?Təhro? ?Ilah kəutəni məmə ilah nətəm Hipru? Iəu min. ?Kəutəni məmə ilah nətəm Isrel? Iəu min. Kəutəni məmə ilah namipi Eprəham? Iəu min.^m ²³?Kəutəni məmə ilah noluək min rəha Kristo? Iəu min, mətəu iəkəpirəkis ilah. Kəsi, iətəghati təhmen e ialməli kəti. Iəmol pik uək tapirəkis ilah, kəni kləfən iəu e kaləpus nian tepət tapirəkis ilah, kəni kəmalis iəu tapirəkis ilah, kəni iuəkir iəkimis nian tepət.ⁿ

²⁴Nian faif, nətəm Isrel kəmotəlis iəu motəu tate-nain.^{§§o} ²⁵Nian kisil, kəmalis iəu e nikilkil. Nian kəti kəməhti iəu e kəpiel apin. Nian kisil iəmuven e negəu kəni negəu tamnim, kəni nian kəti iəmeai əpəha itəhi lokəmmim o nian

^{¶¶}11:19 E fes 19-21, Pol tətəghati əuvsan e lah. Niphəriənion, in tətəniəhu ilah.

^{§§}11:24 Lou rəha Mosis tətəni məmə nəmə kol nalpinion kəm iətəmini kəti məmə okəlis, okəsəlisəni motəpirəkis motəu fote. Iətəm tətəkil iətəmi təsolkəikeiən məmə otətgəhli lou, kəni kol məmə nəmə kalis kəsəpirəkisən kau fote, kotalis kau tate-nain, nəmə mətə kotəmkəpən e nafiniən.

^l11:9 2Kor 12:13; Fil 4:15-16 ^m11:22 Fil 3:5 ⁿ11:23 Uək 16:23

^o11:24 Dut 25:3

apriəpiə kəti, lapin mine nərauiə.^{p 26} Nian rəfin iətalieuək o nolian uək rəhak. Kəni iuəkir naruəh asoli tələs iəu iəkimis, kəni iəmətatig ikin tasilə ikin ima nakləh min, kəni ikin tasilə ikin ima nətənimak min nətəm Isrel, kəni ikin tasilə ikin ima Nanihluə min, kəni ikin tasilə ikin e taun asoli, kəni ikin tasilə ikin əpəha təpiə-məpiə ikin, kəni ikin tasilə ikin əpəha itəhi, kəni ikin tasilə ikin ima piak eiue min.^{q 27} Iəmol pik uək, kəni nian tepət iəsapiliən lapin. Nian min nəuvein, nəumis tus iəu, kəni mətəuauə, kəni nian tepət nəgək nauəniən tikə. Kəni nian tepət iətəpəru, kəni rəhak napən təsəhmenien o nətəpuien.

²⁸ Kəni tapirəkis natimnati min əha, nian rəfin nikik təhti pik niməfaki min rəfin. ²⁹ Nəmə iətəmi kəti rəha niməfaki rəhan nəmiəgəhiən teiuaiu, kəni iəu min, rəhak nəmiəgəhiən teiuaiu. Nəmə iətəmi kəti tatit iətəmi kəti min e təfəgə tərah, kəni nikik təhmə pik ohni.

³⁰ Nəmə iəkəkeikei məghati əfəri, kəni iəkəghati əfəri o nati iətəm tətəgətun məmə rəhak nəsanəniən tikə. ³¹ Kəni Uhgın, u in Uhgın mine Tatə rəha İərməniğ İesu, iətəm kətəfəri nərgin nian min rəfin naunun tikə, in təhrun məmə iəu, iəseiuəiən. ³² Əpəha Təmaskis, iətəmi asoli rəha Kig Aretəs təməlin rəhan soldia min o neruh vivien namtiuluə rəha taun məmə okotəsal lak motaskəlim iəu motləfən iəu e kaləpus. ³³ Mətəu kəmləfən iəu e kətim asoli kəti, kətu = pən niləuis lan, kləfən e wintə e nipai asoli kəmol e kəpiel, kəni kəhlman-

əhlman teiuaiu muvən əpəha ləhtəni, kəni inəha suaru iəmagim lan.^r

Nihlin kəti mine nati təhmen e nəməhlairiən

12 Iəkəkeikei mətəghati əfəri, nati əpnəpin təsolien win e nati kəti ikin, mətəu iəkəkeikei mətəni natimnati min təhmen e nəməhlairiən mine nəghatiən vi min iətəm İərməniğ təmol əpu kəm iəu. ² Iəkəhrun iəfaki kəti iətəm tətəhatətə e Kristo.* E nu fotin tinuvən rəkis, Uhgın təmələs muvən əpəha ilis e negəu e neai ima Uhgın.[†] Iəkəruu nəmə nipətin tinatuvən, uə narmin əmə, Uhgın əmə təhrun. ³ Kəni iəkəni min məmə iəkəruu nəmə nipətin tinatuvən, uə narmin əmə, Uhgın əmə təhrun. Mətəu iəkəhrun məmə iətəmi kəha, ⁴ Uhgın təmələs muvən əpəha iman ikin.[‡] Kəni in təmətəu nati oneuən min iətəm təsəruahruien məmə iətəmi rəha nəhue niftəni otəni. ⁵ Iəkəhrun nəghati əfəriən o iətəmi tol lanəha, mətəu iəsəghati əfəri aruiən ohniəu, mətəu iəkəghati əfəri əmə o rəhak nolien min iətəm nəsanəniən tikə e lah. ⁶ Mətəu nəmə iətəghati əfəri, ko iəsəlməliən, mətəu-inu iətəghati e nipəhriəniən. Mətəu iəsəghati əfəriən lanəha, kəni tol lanəha, iətəmi kəti tikə iətəm otəfəri iəu ilis tapirəkis nati iətəm təhruahru. Iəkəkeikei məmə oteruh əhmen iəu e nati nak iətəm iəkəni, uə iəkəol. ⁷ Uhgın təsolkeikeiən məmə iətəfəri o nəghatiən vi min iətəm in təmol əpu kəm iəu, kəni nəghatiən min əha kotəuvir motapirəkis. Kəni tol lanəha

* 12:2 Pol tətəghati aru lan.

† 12:2 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “neai tatol kisil lan.” Mətəu nipətin tətəni məmə, “negəu e neai ima Uhgın.”

‡ 12:4 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “Paradais” iətəm nipətin tətəni məmə “negəu e neai,” ikin iətəm nətəmiimi nətəm kotəruahru kautəhuvən ikin nian okohmis.

təmahli = pa nərəhiən kəm iəu təhmen e nihlin kəti tətəu nipətik. Nərəhiən əha in iol əhruiən kəti rəha Setən məmə tol nahməiən e nipətik, kəni tol lanəha iəsəfəriən.^s ⁸Iəmeasiə o Uhgın mau kisil məmə otos rəkis ohniəu. ⁹Mətəu təni kəm iəu məmə, “Rəhak nəuviriən asoli təhrun naskəlimiən ik, mətəu-inu nian rəham nəsanəniən tikə, nəsanəniən rəhak təhrun nuvaiən mol iahgin e rəham nəmiəgəhiən.” Tol lanəha, iətagiən pik məmə iəghati əfəri e rəhak nəmiəgəhiən iətəm nəsanəniən tikə, məmə nəsanəniən rəha Kristo otatig e nəmiəgəhiən rəhak.^t ¹⁰O nati əha, iətagiən nian nəsanəniən tikə e nipətik, kəni iətagiən nian kətəni rah iəu, kəni iətagiən e nian iəkis min, kəni iətagiən nian katol nərəhiən kəm iəu. Iətagiən e lah rəfin o nərgi Kristo, mətəu-inu nian rəhak nəsanəniən tikə, kəni iətəsanən.

¹¹Iəmol nolien rəha ialməli, mətəu itəmah əmə nəmotəkeikei kəm iəu məmə iəkol. Nəməsotəfəriən nərgək, mətəu təməuvir pik nəmə nəmotol, mətəu iəu səniəmə ləhtəni e “aposil min ilis pik min” e nati əkəku əmə kəti, nati əpnəpin iəu iətəmi əpnəpin əmə.^u ¹²Nian iəmətan kitah min itəmah, iəmatol natimnati iətəm tətəgətun iəu məmə iəu aposil pəhriən kəti. Iəmatol nəmtətiən min, mine nati asoli min iətəm tol narmi nətəmiimi tatiuvig, mine nati apispis min e nikitəmah, kəni iəmol e nətəligiən rəhak təfəməh nati əpnəpin iəmətatig e nian iəkis min.^v ¹³Nati kətiəh əmə iəməsolien e nikitəmah, iəməsətapuəhiən e məni kəti o təmah. !Otalə e təfəgə tərəh u rəhak!^w

¹⁴Rəueiu iatəhtul maru məmə iəkuvnə məsal = pinə e təmah iətəm otol kisil lan. Kəni iəsətapuəhiən o məni

kəti o təmah, mətəu-inu iəsəlkeikeiən rəhatəmah nautə, mətəu iəkolkeikei əmə itəmah. Otətəlig-to. Səniəmə uək rəha iəpəou məmə oteh vivi rəhan tatə mine məmə. Mətəu in uək rəha tatə mine məmə okueruh vivi rəhalau iəpəou. ¹⁵Tol lanəha, nikik tagiən məmə iəkəfinə rəfin rəhak natimnati o təmah, kəni məfinə min rəhak nəmiəgəhiən o təmah. Rəhak nolkeikeiən o təmah in tərət. Mətəu rəhatəmah ohniəu in təkəku əmə. !Inu təsəhruahruie! ¹⁶Nəutegəhan məmə iəsətapuəhiən e məni o təmah. Mətəu itəmah nəuvein kautəni məmə iəmos natimnati o təmah e nolien ekəu-ekəu. ¹⁷?Təhro? ?Iəu iəmos natimnati e nolien ekəu-ekəu nian iəmahli = pinə nətəmiimi kəm təmah, uə kəpə? !Kəpə! ¹⁸Iəmuh niki Taitəs məmə otuvnə o təmah, kəni mahli = pinə piatah kəti ilau min. ?Taitəs təsosiən natimnati o təmah e nolien ekəu-ekəu, uə kəpə? ?Nəkotəhrun uə kəpə məmə, rəhatimlau nətəligiən kətiəh əmə, kəni matuol nolien kətiəh əmə?^x

¹⁹Nəmə təhro nikitəmah təhti məmə e nəghatiən min rəfin əha, iəmautalkut e nuhalpiniən nəghatiən kəm təmah iətəm iətəmi kəti təməni kəm timah. Kəpə. E nəhmti Uhgın, iəmautəghati təhmen e nətəmiimi rəha Kristo. Kəni niəli min, natimnati rəfin iətəm kautol, kautol məmə itəmah nəkotəsanən. ²⁰Iətəni lanu mətəu-inu iətəgin məmə nian iəkuvnə, kəni nəmə təhro iəkeruh məmə nəsotolien məmə inu iəkolkeikei. (Kəni itəmah min nəkotəruh məmə iəu iəsolien məmə inu nəkotolkeikei.) Iətəgin məmə iəkeruh itəmah nəuvein kotərgəhu, nəuvein kautetət, nəuvein kəutəmərit e niəməha, nəuvein kəutəhapu-əhapu ilah

^f12:13 Pol tatol əuvsan e lah e nəghatiən u.

^s12:7 Job 2:6 ^t12:9 Fil 4:11-13 ^u12:11 2Kor 11:5 ^v12:12 Rom 15:19

^w12:13 2Kor 11:9 ^x12:18 2Kor 8:6,16-18

min, nəuvein kautəni rah nətəmimi, nəuvein kautəni nikali nətəmimi, nəuvein kautəfəri, nəuvein kautol əpnapin nati.

²¹Iətəgin məmə nian iəkuvnə min, rəhak Uhgın otələs iahu iəu e nəhmtitəmah, kəni nikik otitəgit kəni oiakasək o təmah nəuvein nətəm nəmotal noliən tərəh aupən, kəni məsotuhliniən ilah e noliən tərəh min rəhalah iətəm kautol nian rəfin, inu kautol noliən tərəh iətəm tol naulisiən o nəniən, kəni nəman mine nipətan kautan oneuən, kəni kautol lanəha əpnapin əmə.^y

Naunun nəghatiən rəha Pol o nəhgi-pəriən ilah.

13 Inu rəhak naliuəkien iətəm tatol kisil lan o təmah. Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Nian iətəmi kəti tətətu = pən nəghatiən e iətəmi kəti min, iətəmimi keiu uə kisil okotəkeiki motəni nəghatiən kətiəh, kəni tol lanəha nətəmimi kotəhrun məmə nəghatiən kautətu = pən lan, in nipəhriənien.”^{sz} ²Nian iəmuvnə o təmah iətəm tatol keiu lan, iəməni pətigəm rəkis nəghatiən o nəhgi-pəriən e nətəmimi nətəm kautol təfagə tərəh min mine itəmah rəfin məmə onəkotəpəh təfagə tərəh min. Kəni rəueiu iəkəni min nian iəu əpəha isəu. Nian iəkuvnə min, iəkol nalpiniən kəm lah nətəm kəsotəpəhiən təfagə tərəh. ³Iatol lanəha mətəu-inu nikitəmah təhti məmə rəhak nəsanəniən tikə, kəni itəmah nəkotəkeiki motəhrun əsas məmə nian iətəghati, in nəghatiən rəha Kristo əmə. In təsəpəuieən o noliən uək itimah min, mətəu rəhan nəsanəniən tepət e nikitəmah. ⁴Nipəhriənien,

nian kəmətu-pəri e nigı kəluau, rəhan nəsanəniən tikə e nipətın. Mətəu tətəmiəgəh rəueiu e nəsanəniən rəha Uhgın. Kəni e noliən əhmen əmə, rəhatimah nəsanəniən tikə e nipətitimah, mətəu itimah iəutəmiəgəh itimah Kristo e nəsanəniən rəha Uhgın, kəni nian iəkəhuvnə motəghati kəm təmah, onəkoteruh nəsanəniən əha.^a

⁵Itəmah aru, otakil vivi nəmiəgəhiən rəhatəmah. ?Nəhatətəiən rəhatəmah in pəhriən, uə kəpə? Itəmah aru, nəkotəruh vivi rəhatəmah noliən. ?Nəkotəhrun uə kəpə, məmə Kristo Iesu tətətig e nəmiəgəhiən rəhatəmah? !Mətəu nəmə rəhatəmah nəmiəgəhiən təsitəu-pəriən noliən rəha nəhatətəiən, kəni Kristo təsatigien e nəmiəgəhiən rəhatəmah!^b ⁶Kəni iəmələhu = pən əskasik rəhak nətəligien məmə nian nauteruh mətig nəmiəgəhiən rəhatimah, kəni motəhrun məmə itimah aposil min pəhriən.

⁷Kəni rəueiu, iəutəfaki kəm Uhgın məmə itəmah kəti təsolien nati kəti tərəh. İəsotolkeikeiən lanəha məmə otəgətun məmə rəhatimah uək e nikitəmah in təuvir məhruahru. Mətəu iəkotolkeiki əmə məmə itəmah onautol noliən iətəm təhruahru, nati əpnapin nətəmimi nəuvein kautəni məmə uək rəhatimah tərəh. ⁸Tol lanəha mətəu-inu ko itimah iəsotolien nati kəti iətəm tahtipəsıg e nipəhriənien, mətəu iəkotəhrun noliən əmə nati iətəm tətəfəri nipəhriənien. ⁹Nikitimah tagien nian rəhatimah nəsanəniən tikə, mətəu itəmah nəkotəsanən. Kəni nəfakien rəhatimah o təmah məmə nəmiəgəhiən rəhatəmah təhmen o nitəu-pəriən suaru əhruahru. ¹⁰Nian iəu əpəha isəu

§13:1 Dut 19:15 Kəmə təhro, Pol tətəni məmə rəhan naliuəkien kisil təhmen e nəghatiən rəha iətəmimi keiu uə kisil.

^y12:21 2Kor 13:2 ^z13:1 Dut 19:15; Mat 18:16; 1Tim 5:19 ^a13:4 Fil 2:7-8

^b13:5 1Kor 11:28

o t mah, i k tei lan ha o nati k ti. I rm nig tin fa r kis nep t n k m i u, m t u i solkeikei n m m  nian i kuvn  o t mah, m keikei m fin  t fig m k m t mah e nep t n  ha. In t m fa nep t n  ha m m  i k f ri it mah, s ni m  m m  i k r kin it mah lan.^c

Naunun n ghat n

¹¹ Piak min mine n uvinik min. Inu r hak naunun n ghat n. Otag n. Ot uhlin r hat mah nol n min.

Ot t u r hak n ghat n.  huva e n t ligi n k ti h. Otatig e n m linu n. K ni Uhg n r ha nolkeikei n mine n m linu n otatig it mah min.

¹² Ot ni t uvir k m t mah min t hmen m m  it mah k ti h  m  e Kristo. ¹³ N faki min r fin kaut ni t uvir k m t mah.

¹⁴ P h I rm nig Iesu Kristo ot fin  r han n uviri n k m t mah r fin. K ni p h Uhg n ot fin  r han nolkeikei n k m t mah r fin. K ni p h Narmin R ha Uhg n otol nikit mah r fin tol k ti h.

Kəlesia

*Nauəuə iətəm Pol təmətəi tuvən
kəm nəfaki min ikin Kəlesia*

**Nəghatiən əkuəkir
rəha nauəuə u Kəlesia**

?Pəh təmətəi nauəuə u? Aposil Pol təmətəi nauəuə u.

?Təmətəi tatuvən kəm pəh? Təmətəi tatuvən kəm niməfaki min u kəutatig pesi ikin e nitəni Kəlesia, inu İkoniam, Listra, mine Terpe. Pol in təmətəuəuin niməfaki min əha nian in təmaupən mal-iuək e rəhan naliuəkiən min.

?Natigian təhro lanu nian təmətəi? Nərahian asoli kəti e niməfaki e nian əha rəha Pol. Nətəm İanihlua tepət kəmautəni niphəriənən e İesu Kristo. Kəni nətəm İsrəl tepət kəutəni niphəriənən e İesu. Mətəu nətəm İsrəl nəuvein kəutəni məmə Nanihlua** min nətəm kotəni niphəriənən e İesu, okotəkeikei motətəu = pən lou min rəha Mosis, təhmen e nəhgi-pəniən. İlah kəmautəni məmə Nanihlua min okəkeikei kəhgi = pən ilah nəmə kotolkeikei məmə okəhuva motəhruahru e nəhmti Uhgın. Nian Pol təmətəi nauəuə u, in təmətəu tərah mətəu-inu nətəmimi nəuvein kəmotəni rah nərgin, məutəgətun nəghatiən eiüə min.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Pol in təmətəi nauəuə u, məmə otəgəu əhr-ahru nətəligiən rəha nətəm İsrəl nətəm kəutəni məmə Nanihlua min okotəkeikei motətəu = pən lou rəha Mosis nəmə ilah kotolkeikei məmə Uhgın in otosmiəgəh ilah. Pol tolkeikei məmə nəfaki min okotəhrun məmə nəhatətəiən

in suaru iətəm Uhgın təmol məmə iətəmimi otəhruahru e nəhmtin, kəni in tatosmiəgəh ilah e nikin agiən. Mətəu noliən rəha nəhgi-pəniən, uə noliən rəha uək əskasik min, uə noliən rəha nitəu-pəniən lou, kəsotosmiəgəhiən iətəmimi. Nətəmi asoli rəha niməfaki u nətəm İsrəl kəmautəharəg əpəha İerusiləm məutəghati e nətəligiən min əha. Kəni məutəni məmə təuvir əmə məmə Nanihlua min okəsotohtəu-pəniən lou rəha Mosis. Afin e Uək Min 15:1-35.

Pol təmətəuəuin mətəghati kəm lah

1¹⁻² Piak min mine nəuvinik min nətəm kəutəfaki lahuənu pisin pisin min ikin Kəlesia, iəu Pol, iəu aposil kəti rəha Uhgın, iətəm İesu Kristo mine Tatə Uhgın kəmuəfəri iəu məmə iəu rəhalau aposil. Səniəmə iətəmimi əp-nəpin əmə kəti təmauin lak kəni məfəri iəu, mətəu Uhgın. Uhgın u, in təməfəri İesu tair = pa min e rəhan nımisiən. !Tol lanəha, onəkotəkeikei motətəu!

İəkətəi nauəuə u, mətahli = pənə kəm təmah. İəu mine piatah min nəuvein nətəm kəutəfaki u ikinu, iəkotolkeikei məmə iəkotəni "təuvir" kəm təmah.

³Pəh Uhgın, u Tatə rəhatah, mine İesu Kristo, u İərməniğ rəhatah, ilau okuəfinə nəuviriən rəhalau kəm təmah, kəni muələhu nəməlinuiən tətətig o təmah. ⁴İesu Kristo təmegəhan aru lan məmə in otimis o noliən tərah rəhatah, kəni miuvi rəkis itah e noliən tərah min mine nətəligiən tərah min rəha nəhue niftəni. In təmimis mətəu-inu Tatə Uhgın tolkeikei məmə in otol lanəha.^{d 5} Kəni tol lanəha, təuvir məmə kitah okotəni-vivi pik Uhgın u rəhatah, tatuvən, mətəvən, naunun tikə. Əuəh.

**1:0 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksinəri.

^d1:4 Kəl 2:20

Nanusian Təuvir kətiəh əmə

⁶İəmauit pik o təmah mətəu-inu rəueiu agin uəha Uhgın təmauin pau e təmah e nəuvirən rəha İesu, təməfinə əpnarın əmə kəm təmah. Mətəu rəueiu itəmah ninotəpəh Uhgın, məutagim, mautohtəu = pən nəghatiən eiüə min. ⁷Nəghatiən min əha səniəmə Nanusian Təuvir rəha Uhgın. Nətəmimi nəuvein kəmotəuhlin Nanusian Təuvir rəha Uhgın maütəni in pisin, kəni maütəni məmə nanusian təuvir, kəni maütivüvü kalin itəmah lan, kəni məutərəkin rəhatəmah nətəligiən lan. !Mətəu Nanusian Təuvir kətiəh əmə, kəni kəti min tikə!^e ⁸Nati əpnarın nəmə iəu, uə agelo kəti rəha negəu e neai, uə nətəmi əpnarın kəutanus pətigəm nəghatiən kəti min, iətəm təsəhmenien e inu iəmətəni pətigəm rəkis kəm təmah aupən, pəh Uhgın otləfən e nigəm asoli.^f ⁹Kəni iəkisimaru min, mətəni məmə, nəmə iətəmi kəti otanus pətigəm nəghatiən pisin u, təsəhmenien e Nanusian Təuvir iətəm itəmah nəmotəhrun rəkis, pəh Uhgın otləfən e Nigəm Asoli.

¹⁰Rəhak nəghatiən əha in təskasik, kəni nati əpnarın əmə nəmə nətəmimi nəuvein kəsotagiəniən ohniəu ohni. İəkolkeikei əmə məmə niki Uhgın otagiən o nəghatiən rəhak. Nəmə iətəghati əhanəh məmə nətəmimi nəuvein nikilah otagiən ohniəu ohni, kəni ko səniəmə iəu ioluək pəhriən kəti rəha Kristo.^{g††}

Uhgın təmauin e Pol

¹¹Piak min mine nəuvinik min, iəkolkeikei məmə iəkəni = pinə əhruahru kəm təmah məmə Nanusian Təuvir iətəm iətəni pətigəm nian rəfin səniəmə nati kəti iətəm təmsipən e nətəligiən rəha iətəmimi əmə.^h

¹²Nanusian Təuvir u, səniəmə iətəmi kəti təməfa kəm iəu, kəni məgətun iəu lan, mətəu İesu Kristo əmə in təmerəh e rəhk-kapə.

¹³İtəmah ninotəhrun rəkis rəhak noliən min iətəm iəmatol aupən e nian iəmətəfaki itimah nətəm İsrəl. Kəni iəməni məmə oiəkoh rəfin nətəmimi min rəha İesu, mərəkin-ərəkin agin niməfaki, kəni matol nalpinien əskasik kəm lah.ⁱ

¹⁴E nian əha, iəməhrun tapirəkis iəu min nəuvein, nətəm iəmotair əhmen. Kəni iəu iəmətəhtul əskasik o nəukəti kastim rəha nətəm İsrəl, iətəm rəhak kəha min kəmotəgətun iəu lan aupən.^j

¹⁵Nati əpnarın iəmətərəkin pau rəhan min nətəmimi, mətəu Uhgın təmasəkəhruiən iəu. In təmitəpən rəkis iəu nian iəmətan əhanəh e nərfi rəhak məmə. Kəni təmuva e nian əhruahru rəhan, in təmauin lak məmə iəküva iəu, rəhan iətəmimi.^k ¹⁶Kəni Uhgın təmerəh e rəhk-kapə, məgətun iəu e nətin İesu, məmə oiəkəhrun vivi in, kəni muvən manus pətigəm Nanusian Təuvir rəhan kəm nətəmimi min u səniəmə ilah nətəm İsrəl, kətəni ilah məmə Nanihlüə^{‡‡} min. E nian əha, iəu iəməsüvəniən meh iətəmi kəti məmə otəgətun iəu e Nanusian Təuvir əha. ¹⁷Kəni iəu iəməsüvəniən

^{††}**1:10** Nəghatiən rəha Pol u ikinu tətəgətun məmə in tətuhəlpin nəghatiən eiüə min nəuvein. Nətəmimi nəuvein kəutəni lan məmə in tətəghati əmə məmə otol nətəmimi kəutətəu təuvir əmə lan.

^{‡‡}**1:16** Nanihlüə, İanihlüə — Afin-to e tiksinəri.

^e**1:7** Uək 15:1,24 ^f**1:8** 1Kor 16:22 ^g**1:10** 1Təs 2:4 ^h**1:11** Mat 16:17

ⁱ**1:13** Uək 8:3 ^j**1:14** Uək 22:3 ^k**1:15** Aes 49:1; Kəl 2:7

əpəha ilis Jerusiləm məmə oiakeruh nətəmimi min u kəmautol aposil aupən. İəməsuvənian məmə okotəgətun iəu e Nanusian Təuvir rəha İesu. E nian əha, iəu iəməsəu-pesi = pən əpəha ikin kəti Arepiə[¶], kəni matig tuvəh nəuветin konu mitəlig = pa min muvən əmə lahuənu kəti, nərgin u Təmaskis.

¹⁸ Matuvən nu kisi kinluva minluvən rəkis kəni ko, iəu iəmatig mitəlig = pən min Jerusiləm məmə iəkeh Pitə. Kəni iəməsatigian tuvəh, iəmuatig muos nian fiftin əmə.¹⁹ Kəni e nian əha, iəməh əmə Jemis u, pia İesu, İərməniğ rəhatah, mətəu iəməsehian aposil min u nəuvein. ²⁰ İətəni pəhriən e nəhmti Uhgın məmə nəghatien u, nıpəhriənian, səniəmə neiuəian. İəmos nəghatien u o Uhgın əmə, mətəu səniəmə o iətəmi kəti.

²¹⁻²² İəməsatigian tuvəh əpəha ilis Jerusiləm. Kəni ko uərisig, iəmuvən əpəha nitəni Siria mine Silisia. Kəni e nian əha, nətəmimi nətəm kəutəfaki kəm Kristo lahuənu pisin pisin min e nitəni Jutiə, (nitəni asoli rəha Jerusiləm), ilah kəməsoteruh əhanəhian iəu motəruru nəhmtək.^m ²³ Mətəu kəmotətəu əmə nanusian u, nətəmimi nəuvein kəmotəni məmə, “Suah əpəha in əpəha, rəhatah tikimir, təmatoh itah o nəfakiən, mətərəkin nəmiəğəhian rəhatah, kəni mətəlkut məmə otərəkin min rəhatah nəhatətəian. !Mətəu rəueiu əha, in min tinətəni pətigəm Nanusian Təuvir rəha İesu!” ²⁴ Kəni ilah kəmotəni-vivi pik Uhgın o natimnati min iətəm in təmol e rəhak nəmiəğəhian, in təməuhlin iəu iəkol lanu.

Aposil min nəuvein kəmotəgəhan e uək rəha Pol

2 Nian nu fotin təmuva muvən, kəni iəmuvən min əpəha ilis Jerusiləm itimlau Panəpəs, kəni miet Taitəs itimah min mihluvən.ⁿ ² İəmuvən mətəu-inu Uhgın təməni = pa rəkis kəm iəu məmə iəkəkeikei muvən ikin. E nian iəmhliet = pən kəni iəmotuhapumin itimah nətəmimi əmə nətəm kətəni məmə nətəmi asoli min rəha niməfaki. Nian iəmotəharəg e nuhapuminian əha, iəu iəmətəni = pən vivi nəghatien min iətəm iəkuvən mətəni pətigəm kəm Nanihlua min, ilah səniəmə nətəm Isrel. İəməni = pən vivi natimnati min rəfin agin kəm lah mətəu-inu iəməsolkeikeian məmə rəhak nəghatien təsəhruahruian, kəni uək rəfin rəhak tol nati əpnəpin əmə lan. ³ Kəni e nian əha, nikik təməhti pik məmə kəta kotahi iəu məmə iəkəkeikei məni = pən kəm Nanihlua min, məmə okəkeikei kəhgi = pən ilah. Mətəu kəmosotəian. Kəni iəu kəti u, Taitəs itimlau min, in iətəm Kris, səniəmə iətəm Isrel, kəsəhgi-pəniən əha. Mətəu ilah kəməsotəian mə okəkeikei kəhgi = pən.

⁴ Nəniən rəha nəhgi-pəniən təmsipən e nətəmimi nəuvein kəmauteiuə əmə məmə ilah piatah min. Kəni ilah kəməütəsal vivi məmə okoteh to məmə itimah iəutətəu = pən əhanəh Lou, uə kəpə. Mətəu itimah inohiet rəkis minəhuvən o İesu Kristo, kəni minotol kətiah itimah min, kəni itimah səniəmə slef rəha Lou. Mətəu nətəmimi min əha, nikilah təməsəgiənian o rəhatimah nəghatien min u iətəm tətəni məmə təuvir əmə nəmə iəsitəu-pəniən Lou,

[¶]1:17 Məta nətəmimi nəuvein kəutəni məmə Pol təmos rəhan nanusian təuvir o iətəmi pisin kəti, kəni tol lanəha rəhan nəghatien təsəhruahruian. Mətəu nian təmeruh rəkis İesu, in təmuvən isəu kəti e nitəni Arepiə, kəni nətəmimi kohkə ikin məmə okotəfən nanusian təuvir kəm in, mətəu Kristo əmə.

^l1:18 Uək 9:26-27

^m1:21-22 Uək 9:30

ⁿ2:1 Uək 15:2

kəni motolkeikei məmə okotəgəu = pən itah rəfin e Lou mine kastim rəha nəfakiən rəha nətəm Isrel. Kəni kəmotəni məmə okəkeikei kəhgi = pən Nanihlua min təhmen e Taitəs.^o ⁵Mətəu iəmotəniəhu ilah məsotolien məmə ko rəhalah nəghatiən otəri mapirəkis rəhatimah. Kəni itimah iəmotaskəlim əskasik nəghatiən pəhriən tətətig e Nanusiən Təuvir, məmə itəmah onəkotətəu nəghatiən əhruahru u iətəm nətəmimi kəsotəuhliniən.

⁶Kəni nətəmimi min əha, kətəni ilah məmə ilah nətəmi asoli min rəha niməfaki, (mətəu e nehien rəhak, iətəmi tatos nərgin asoli, mine iətəm təsosiən nərgin asoli, ilau kuəhmen-əhmen əmə. Kəni e nəhmti Uhgın, in təseruhiən nərgin min əha). Kəni nətəmi min əha kəməsotəgətuniən iəu e nəghatiən vi kəti, məmə iəkuvən manus pətigəm.⁷⁻⁸ !Kəpə! Kəməsotolien, mətəu-inko ilah kəmotəhruən əmə məmə, e nəsanəniən rəha Uhgın, in təməfəri iəu məmə iəu aposil, kəni mətəhli-pəniən iəu məmə iəkuvən məni pətigəm Nanusiən Təuvir kəm Nanihlua min. Kəni e nəsanəniən əha, tinəfəri min Pitə lanəha, məmə in min in aposil, kəni otəni pətigəm Nanusiən Təuvir kəm nətəm Isrel.^p

⁹Kəni Jemis mine Pitə^{ss} mine Jon, kətəni ilahal məmə nəukəti niməfaki milahal. Nian kəmleruh, kəni miləhruən məmə e nəuviriən rəha Uhgın, in təməfa uək u e nəhlmək. Kəni kihluva mihllofə e itmlau Panəpəs məmə itimah iəkotol əmə kətiəh. Kəni iəmotəni məmə iəkotəuəri uək min. Itimlau oiəkian muanus pətigəm Nanusiən Təuvir kəm Nanihlua min, kəni ilahal okihluvən məhləni pətigəm kəm nətəm Isrel. ¹⁰Kəni ilah kəmotəni = pa əskasik

nəghatiən kətiəh əmə məmə nikitimlau otəkeikei matəhti nanrah min əpəha Jerusiləm məmə iəkuasiru e lah. Mətəu, nikitik tinagien rəkis o uək əha.^q

Pol təməhi Pitə

¹¹Nian Pitə təmuərisig muva Antiok, iəu iəməhtul e nəhmtin, kəni mahi məniəhu əskasik, mətəu-inu in təməmkarəpən. ¹²Pitə təmətauən ilah nətəm kətəfəki, mətəu ilah Nanihlua min. Kəni nian nətəmimi min rəha Jemis, nətəm kəmətsipən Jerusiləm mohietigəm = pa, kəni Pitə təpəh nauəniən ilah Nanihlua min mətəu-inu ilah kəmotəhi Pitə, motəni məmə, “Nanihlua min u, okəkeikei kəhgi = pən ilah.” Kəni in təməgin e lah. Kəni nəghatiən u kəməutəni təmərəkin Pitə, mol taulis kəni məgin e nuvən minien mauən ilah nətəmi kəsəhgi-pəniən ilah.^r ¹³Kəni piatah min nəuvein u nətəm Isrel, ilah min kəmotəgin, kəni kəmotol kəuit kəsua məhuərisig lan. Kəni Panəpəs min təmitəu = pən ilah mol kəuit kəsua min.

¹⁴Mətəu nian imeruh məmə ilah kəsotəliuəkien e suaru əhruahru, titəu = pən Nanusiən Təuvir u, mol iəkagət əskasik e Pitə e nəhmtilah rəfin. İəməni məmə, “İk iətəm Isrel, mətəu nəmos rəkis noliən rəha İanihlua. İk nəsaskəlimiən noliən rəha nətəm Isrel. ?Təhro nətəkeikei kəm piatah min u səniəmə nətəm Isrel məmə okotos noliən rəha nətəm Isrel?”

İətəmimi iətəm otəhatətə e İesu, Uhgın otasiru lan

¹⁵Kəni e nian əha, iəu iəməni = pən vivi kəm Pitə məmə nipəhrieniən məmə itimlau iəmiəsipən əhruahru e nətəm Isrel. İtimlau səniəmə İanihlua mil iətəm nətəm Isrel nikilah tətəhti məmə ilah rəfin nol təfagə mətəu-inu kəsotəhtəu-

^{ss}2:9 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni nərgi Pitə u ikinu məmə, “Kəfəs.”

^o2:4 Kəl 1:7; 5:1,13

^p2:7-8 Uək 22:21

^q2:10 Uək 11:29-30

^r2:12 Uək 11:3

pānīān lou. ¹⁶Mətəu rəueiu iəkuəhrun māmə Uhgīn təsafinīān iətəmimi kəti māmə in təhruahru e nəhmtīn mətəu-inu in tətətəu = pən əhruahru Lou rəha nətəm Isrel. Iətəmimi iətəm tətəhatətə pəhriān e Iesu Kristo, in əmə u, u təhruahru e nəhmtī Uhgīn. Nətəlīgīān əha inəha, tol itimah min nətəm Isrel, iəkotəkeikei motəhatətə əmə e Iesu Kristo māmə iəkotəhruahru e nəhmtī Uhgīn. Uhgīn təsafinīān itimah mətəu-inu iəutohtəu = pən Lou, mətəu in tətəfin əmə itimah mətəu-inu iətəhatətə e Iesu Kristo. Ko iətəmimi kəti tikə otəhruahru e nəhmtī Uhgīn mətəu-inu in tatitəu = pən Lou.^s

¹⁷Itimah u nətəm Isrel, kəni iəkotəhatətə e Iesu Kristo māmə iəkəhuvə motəhruahru e nəhmtī Uhgīn. Mətəu nətəm Isrel nəuvein, nikilah tətəhti māmə rəueiu itimah nol təfagə mətəu-inu iəsotohtəu-pānīān lou təhmen e nətəm e lah. !Inu təhmen māmə Kristo in tatol māmə itimah nol təfagə! !Kəpə! Səniəmə tol min lanəha. ¹⁸Mətəu təfagə pəhriān in tol min lanəha, nəmə iəkītəu = pən nətəlīgīān rəhalah mitəlīg = pən min mətītəu = pən lou māmə iəkəhruahru e nəhmtī Uhgīn. Nəmə iətol min lanəha, kəni iəu iəsəhruahruīān e nəhmtī Uhgīn. Nolīān əha tətəgətun pətīgəm əmə māmə iəu iol təfagə tərāh. ¹⁹Lou təmāni māmə iəkəkeikei mimis. Kəni tol lanəha e nikalīn rəha lou, iəu iəmmimis rəkis, in əha, iəsalkutiān māmə iətol nəghatiān min rəfin agīn rəhan. Kəni rəueiu, nəmiəgəhiān rəhak in rəha Uhgīn, kəni natimnati rəfin iətol, iətol rəhan. ²⁰Təhmen māmə kəmətu-pəri iəu e nigī kəməluau itimlau Kristo, kəni iəkimis itimlau min. Kəni rəueiu u, səniəmə iəu iətəmiəgəh, mətəu Kristo in tətəmiəgəh e nikik. Kəni e nəmiəgəhiān rəfin rəhak,

iətəhatətə əmə e Nəti Uhgīn, iətəm təmolkəikei pik iəu, kəni muva mimis mos miəgəh iəu.^t ²¹Nolkeikeiān u, Uhgīn təməfa kəm tah, in iahgīn agīn. Kəni ko iəsərəkiniān nolkeikeiān əha u Uhgīn təməfa əpnāpīn əmə. Mətəu nəmə nəutohtəu = pən nəgətun eiūə min, motohtəu = pən Lou māmə otol itəmāh nəkotəhruahru e nəhmtī Uhgīn, kəni itəmāh nautol nati əpnāpīn əmə e nimisiān rəha Kristo.

Nətəm Kālesīə kəmotəpəh suaru

3 !Nətəm Kālesīə, itəmāh ninotalmāli pik! ?Pəh tēmāsīg itəmāh ninautəhuvən e suaru ekəu-ekəu lankə? Iəmotəni pətīgəm vivi pau kəm təmāh māmə Iesu təmos nəhməiān e nigī kəməluau māmə otəfəl rəkis təfagə tərāh min rəhatəmāh. ?Mətəu təhro? ?Nəmə təhro iətəmi kəti təmeiūə rəkis e təmāh kəni miuvi rəkis itəmāh mol itəmāh ninotalmāli pik? ²!!Uhgīn təsəfinīān Narmīn Rəhan kəm təmāh mətəu-inu itəmāh nautəhtəu = pən Lou!! !!Kəpə!! In təməfinə kəm təmāh mətəu-inu itəmāh nəutəhatətə e Nanusiān Təuvīr rəha Iesu Kristo. ³?Təhro? ?Nəutalmāli pik lan əpətu lan? !Itəmāh nəmotətuəuin vivi nəmiəgəhiān vi rəhatəmāh e Iesu Kristo e nasiruiān rəha Narmīn Rəha Uhgīn, kəni mətəu rəueiu, itəmāh ninəutalkut māmə onəkotəpəh, kəni məhuvə nətəmi əhruahru e rəhatəmāh əmə nəsanəniān! ⁴Nəmautətəu nəhməiān tēpət mətəu-inu nəmotəhatətə e Nanusiān Təuvīr. ?Nəmautətəu nəhməiān əha əpnāpīn əmə? !Kəpə! !Nəhməiān əha səniəmə rəha nati əpnāpīn əmə! ⁵Uhgīn təməsəfinīān Narmīn Rəhan kəm təmāh mol nati apispis min kəm təmāh mətəu-inu nəutohtəu = pən Lou. In təmōl mətəu-inu itəmāh nəmotətəu Nanusiān Təuvīr rəha Iesu Kristo kəni itəmāh nəutəhatətə lan.

**Nitəu-pəniən Lou,
mine nəhatətəiən e Iesu**

⁶Otətəlig-to e tipitah asoli, Epraham. Nauəuə Rəha Uhgın təməghati pətīgəm rəkis lanu lan məmə:

“Epraham in təməhatətə əskasik e Uhgın, kəni tol lanəha, Uhgın təməni məmə in təhruahru e nəhmtin.”^u

⁷Kəni təuvir, məmə itəmah onəkotəkeikei motəhrun məmə nətəmimi nətəm kəutəhatətə e Uhgın, ilah min u, in tətəfin ilah məmə nenəti Epraham pəhriən min e narmin, mətəu səniəmə ilah nətəm kəutarəriə e Lou.

⁸Nauəuə Rəha Uhgın təməni rəkis aupən məmə Uhgın otos Nanihlə min, kəhuva ohni mol ilah kotəhruahru e nəhmtin e nəhatətəiən rəhalah. Aupən, Uhgın təməni pətīgəm nanusiən təuvir kəm Epraham məmə:

“İəu oiəköl nəuviriən tisiyən lam muvən o nəuaniləuis min rəfin e nəhue nitəni min.”

⁹Kəni Uhgın təməfən rəhan nəuviriən kəm Epraham mətəu-inu in təməhatətə əskasik lan. Kəni nətəmimi okotəhatətə pəhriən lan kotos nəuviriən təhmen lan.

¹⁰Mətəu nətəmimi min u, nətəm niki-lah təhti məmə ilah okotos nəmiəgəhiən mətəu-inu ilah kəutohtəu = pən rəfin nati nak iətəm Lou tətəni, nətəmimi min əha, ilah kinotatig rəkis e nəhlmi nərahien. Tol lanəha mətəu-inu, Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə:

“Nətəmimi nətəm kəsotol əhruahruieən natimnati min rəfin iətəm kəutatig e nauəuə rəha Lou, ilah kinotatig rəkis e nəhlmi nərahien, kəni okotəkeikei motos nalpinien kəti.”^v

¹¹Kəni nati kəti min, təhlan vivi əmə o tah məmə iətəmi kəti tikə iətəm tətəuə

mətəhruahru e nəhmti Uhgın mətəu-inu in təmītəu = pən Lou. Mətəu in tətəhruahru mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgın tətəni min lanəha məmə:

“İətəmimi iətəm tətəhatətə e Uhgın, iətəmimi əha inəha, in tətəuə mətəhruahru e nəhmtin, kəni in otos nəmiəgəhiən pəhriən.”^w

¹²Nəghatiən əha, tətəghati e nəhatətəiən rəhatah e Uhgın. Suaru rəha nitəu-pəniən Lou, in suaru rəha nolien natimnati, mətəu in təsəhmen-əhmenien e suaru rəha nəhatətəiən e Uhgın. Inəha, mətəu-inu suaru rəha nitəu-pəniən Lou, təhmen = pən əmə lanəha, Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə:

“İətəmimi iətəm tolkeikei məmə otos nəmiəgəhiən pəhriən mətəu-inu tətītəu = pən əhruahru Lou, in otəkeikei mol natimnati min rəfin agin iətəm Lou tətəni.”^x

¹³Nətəmimi rəfin agin kəsotol əhruahruieən nati nak iətəm Lou tətəni. Tol lanəha, Lou in təmələhu nalpinien tətətig o tah rəfin, kəni kitah rəfin kəutatig e nəhlmi nərahien. Mətəu Iesu Kristo təmimis e nigə kəməluəu, mos nalpinien o tah, kəni miuvi rəkis itah e nəhlmi nərahien əha. Təhmen = pən əmə e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,

“İətəmimi kəti, iətəm kəmohamu kətu-pəri e nigə, nolien əha tətəgə-tun = pən məmə Uhgın in təmöl nalpinien kəm in.”^y

¹⁴Mətəu rəueiu, Iesu təmimis lanəha məmə Nanihlə min, ilah kotəhrun nosien nəuviriən iətəm Uhgın təməni kəm Epraham məmə, in otəfən kəm nəuaniləuis min rəhan. Kəni nati əha tol lanəha məmə rəueiu u kitah nətəm kəutəhatətə e Iesu, kitah kotəhrun

nosian Narmin Rəha Uhgın iətəm Uhgın tēməni mēmə otəfən kəm nətəmimi.

**Uhgın tēmaupən mol
nəniəskasikiən rəhan,
mətəu Lou tēmuərisig təsəfəliən**

¹⁵⁻¹⁶ Piak min mine nəuvinik min, pəh iəkəghati e natigien rəhatah rəueiu. Kitah kotəhrun noliən u rəha nəniəskasikiən. Nian iətəmi kəti tatol, ko kəsərəpei rəkisiən, kəsətu-pəniən nəghatiən kəti min lan. Təhmen əmə lanəha, Uhgın tēmöl nəniəskasikiən kəti kəm Epraham mine rəhan kəti nəuaniləuis.^z Kəni e nəghatiən əha, tēməsəniən mēmə Uhgın tēməni kəm nətəmimi tēpət, mətəu tēməni əmə kəm iətəmimi kətiəh əmə otəsipən lan, iətəmimi u, in Iesu Kristo.

¹⁷ Kəni rəhak nəghatiən, nipətin tol lanu lan mēmə, aupən, Uhgın tēməniəskasik mēmə otaskəlim nəghatiən rəhalau Epraham, mətəu uərisig nu fo-hanrit-tate tēmuvən rəkis, kəni Lou tēmuva. Mətəu Lou əha, iətəm tēmuərisig e nəniəskasikiən əha, ko təsərəkiniən nəghatiən iətəm in tēməni kəm Epraham, ko təsərəpei rəkisiən nəniəskasikiən rəhan, ko təsətu-pəniən lan.^a ¹⁸ Kəni nəmə niphəriənən mēmə kitah kəutatig e nəuviriən rəha Uhgın mətəu-inko kitah kəutohtəu = pən Lou u, tətəgətun = pən mēmə nəniəskasikiən iətəm Uhgın tēmöl aupən in nati əpnapin əmə. Mətəu təsəliən lanəha. Mətəu-inu kitah koteruh Epraham in tēmətətig e nəuviriən min rəha Uhgın mətəu-inu in tēməskəlim iəkis nəniəskasikiən rəha Uhgın.^b

Lou rəhan əha ikin uək

¹⁹ Iətəmi kəti otəpanətapuəh mēmə, “?Nəmə tol lanəha, kəni konu Uhgın tēməfən Lou o nak?” Kəni iəkəhrun

nəniən kəm tēmah u rəueiu mēmə nəniəskasikiən iətəm Uhgın tēmöl kəm Epraham in tēmaupən matig, mətəu Lou in tēmuərisig lan. Tēmuva mēmə otəgətun əmə itah nətəmimi mēmə okotəhrun mēmə kitah nol təfəgə tərəh. Mətəu Uhgın tēmələhu Lou əha mēmə otətig matuvən əmə lanko mətəuarus iətəmimi u otəsipən e Epraham otair = pa o tah. Kitah kotəhrun mēmə Lou əha, rəhan uək təuvir, mətəu nikitah otəkeikei matəhti mēmə Lou əha, Uhgın tēmaupən məfən kəm nagelo min, uərisig tēmanəfən kəm iətəmimi kəti u Mosis. Mosis, in suaru o nəfaiən min Lou kəm tah. Mətəu nian Uhgın tēmöl nəniəskasikiən ilau Epraham, tēməsəliən lanəha. ²⁰ Kəni nian Uhgın tēməghati kəm Epraham, təsəghatiən e suaru kəti təhmen e nagelo min uə iətəmi kəti təhmen e Mosis. Mətəu in əhruahru əmə tēməghati məni = pən nəniəskasikiən rəhan e nəhmti Epraham əmə.

²¹ Kəni səniəmə Lou əha tēmuva mə otərəkin nəniəskasikiən rəha Uhgın. Kəpə, təsəliən lanəha. Nəmə Lou təhrun nəfaiən nəmiəgəhiən vi kəm tah, kəni kitah okotəhrun nəhuvaiən motəhruahru e nəhmti Uhgın. Mətəu təsəliən lanəha.^c ²² Mətəu Lou kəti tol lanəha tikə. Mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgın tətəni mēmə noliən tərəh tēməlis rəfin itah, kəni otəkeikei mol pəhriən lanəha. Tol lanəha mēmə, suaru kətiəh əmə mēmə kitah okotos nəuviriən min rəha Uhgın iətəm tēməni əskasik rəkis. Kəni suaru u mēmə kəutəhatətə e Iesu Kristo.

**Nian u rəueiu rəha
nəhatətəiən e Iesu Kristo**

²³ Aupən, Lou iətəm Uhgın tēməfən kəm Mosis, in tēməskəlim itah tiəkis, təhmen əmə mēmə kitah kəmotətig e

^z3:15-16 Jen 12:7; 13:15; 24:7 ^a3:17 Eks 12:40 ^b3:18 Rom 4:14

^c3:21 Rom 8:2-4

kaləpus, mətəuarus = pa u rəueiu, Uhgın təmerəh e nəhmtitah koteruh suaru rəha nəhatətəiən.^d ²⁴ Kəni Lou əha, in təhmen əmə e hedmasta kəti iətəm tətarmənig e tah muva mətəuarus kautol nawnun e skul. Kəni təhmen əmə, Lou təmətarmənig e tah muva mətəuarus = pən nian Kristo təmuva, məmə e nian əha, kitah kinəhuva motəhruahru e nəhmti Uhgın, mətəu-inu, kitah kəmotəhatətə lan.^e ²⁵ Mətəu rəueiu əha, Lou ko təsarmənig minian e tah, mətəu-inu nian rəha nəhatətəiən e Iesu Kristo tinuva rəkis.

İtəmah rəfin kətiəh əmə e Iesu

²⁶ Kəni mətəu-inu itəmah nəmotəhatətə e Iesu Kristo, itəmah rəfin nenəti Uhgın min.^f ²⁷ Kəni kinol bəptais rəkis e təmah, məmə itəmah nəkəhuva motol kətiəh əmə itəmah min. Tol lanəha məmə, itəmah ninotos nolian təuvir min rəha Iesu təhmen əmə məmə nəməhuvən e napən vi.^g ²⁸ Kəni itəmah rəfin agin nəməhuva motol əmə kətiəh itəmah Iesu Kristo, kəni itəmah rəfin ninotəhmen əmə. Təuvir məmə kitah kəsotəuari minian nətəmimi, nati əpnəpin nəmə in iətəm İsrəl uə in

Ianihlua kəti, in slef kəti uə in səniəmə slef kəti, in iərman kəti uə pətan kəti.^h ²⁹ İtəmah rəfin nətəmimi rəha Iesu. Tol lanəha, itəmah nəuaniləuis pəhriən rəha Epraham. Kəni e suaru kətiəh əmə, nəuviriən min iətəm Uhgın təməni rəkis kəm Epraham, itəmah onəkotos motatig lan.ⁱ

Kitah nenəti Uhgın

4 Rəueiu əha, oiəkəghati nəuvetin min e nolian rəhatah. Pəh iəkəghati lan e nəghatiən əuhlin. Nəmə iətəmi kəti in otimis, kəni nətin in otos rəhan nəuviriən min rəfin, mətəu nəmə nətin tətəkəku əhanəh, kəni ko təsos pipimiən nəuviriən rəhan. Nətin təhmen əmə e slef kəti, nati əpnəpin rəhan nəuviriən min rəfin. ² In otəkeikei mətatig əmə e nəhlmi rəhan min, mətəuarus = pən nian rəhan tatə təməni in təhrun nosiən natimnati min iətəm rəhan tatə təmələhu kəm in. ³ Kəni kitah min kotəhmen = pən əmə lanəha. Aupən kitah kəmotəhmen əmə e suakəku əha. Kitah slef min rəha nəukəti lou* min iətəm tətəghati e natimnati rəha niftəni əmə.^j ⁴ Mətəu tinuva e nian əhruahru iətəm Uhgın təməni,

*4:3 “Nəukəti lou min” — E nian əha, Nanihlua min nikilah təhti məmə iətəmimi kəti təkeikei mītəu = pən suaru kəti mol lou min nəuvein, kəni “nəsanəniən min,” ilah okəsotoliən nərahian kəm in, mətəu okotol nəuviriən kəm in motəfən natimnati təuvir kəm in. “Nəsanəniən min” əha təhmen e uhgın min rəhalah, uə iərmis min, uə nati kəti əpəha e neai. Məta nolian təuvir min u iətəm suah kəha təkeikei mol kotəhmen məmə suah kəha təkeikei məfaki kəm narmi nati kəti, uə məta in təkeikei mətuakəm (afin-to fes 10), uə məta in təkeikei mohamu nati miəgəh kəti məfən kəm rəhan uhgın. Nətəligiən rəhalah məmə iətəmimi təkeikei mol nolian min tol lanəha, kəni in otos nəuviriən min. Nətəm İsrəl tepət, rəhalah nətəligiən iuəkir əmə e nətəligiən rəha Nanihlua min e nati u. Nikilah təhti məmə kəkeikei məhgi = pən suah kəti, kəni in təkeikei mītəu = pən lou min rəha Mosis. Kəni nian otitəu = pən nolian min u, kəni Uhgın otosmiəgəh in, mol təuvir kəm in. Kəni lou min əha kəutarmənig e nətəmimi, motol məmə nətəmimi min u slef rəhalah. Nətəmimi kəutəkeikei motol natimnati iətəm lou min kəutəni. Mətəu Pol təməni məmə nətəm İsrəl u kəutalkut pik o nitəu-pəniən lou rəha Mosis mine Nanihlua min nətəm kəutalkut pik o nolian natimnati təuvir min, suaru mil u kəsuliən nikitəmi kəti tatuvi min, məsoliən məmə in təhruahru e nəhmti Uhgın.

^d3:23 Kəl 4:3 ^e3:24 Rom 10:4 ^f3:26 Jon 1:12 ^g3:27 Rom 6:3

^h3:28 Rom 10:12 ⁱ3:29 Rom 4:13 ^j4:3 Kol 2:20

kəni Uhgın təmahli = pa nətın tuva, pətan kəti təmələs tair = pa e nəhue niftəni, kəni təkəkeikei mətıtəu = pən Lou iətəm Uhgın təməfən kəm Mosis. ⁵Tol lanəha məmə otitis rəkis itah u, Lou təməlis-ərain itah, konu Uhgın otəhli itah, mələs rəkis itah təhmen əmə e nenətın əhru-əhru min.^k

⁶Konu rəueiu əha, Uhgın tolkeikei məmə in otol pəh kitah kotəhrun məmə kitah nenətın min, kəni tol lanəha, təmahli = pa Narmin rəha Nətın təmuva e nikitah min rəfin, kəni matol itah kəutauin e Uhgın məmə, “Tatə.” ⁷Kəni in-əha, kitah səniəmə slef min əmə, mətəu nenəti Uhgın pəhriən min. In tətəfa natimnati təuvir min kəm tah, iətəm in təməni rəkis məmə otəfən kəm nenətın min.¹

Pol nikin tətəhmə o nətəm Kəlesie

⁸Aupən itəmah nəmotəruru Uhgın. Itəmah nəməutəfaki əmə kəm natimnati min məmə rəhatəmah uhgın min. İlah kəmotəlis-ərain itəmah, mətəu ilah, səniəmə ilah uhgın pəhriən min. ⁹Mətəu rəueiu əha, ninotəhrun Uhgın. (Uə təuvir pəhriən məmə iəkəni lanəha məmə Uhgın tinəhrun rəkis itəmah.) !?Kəni təhro nautohtəlig = pən o nəukəti lou min o nak!? Rəhalah nəsanəniən tikə o nasiruiən e təmah, kəni ko kəsotolien nati təuvir kəti kəm təmah nian kəti mine. Təhro nəkotəni məmə ilah okautəlis min itəmah? ¹⁰?Təhro itəmah nautohtəu = pən nətuakəmiən rəhalah e nian min rəhalah, mine məuig min rəhalah, mine nian asim min rəhalah, mine nu min rəhalah? ?Nikitəmah təhti məmə ko Uhgın nikin tagiən o təmah ohni? ¹¹!Kəsi nəman! !İəu iətəgin agin o təmah! !Nəmə təhro iəmol pik uək e təmah o nati əpnapin əmə!

¹²⁻¹³Piak min mine nəuvinik, iəu iətəni əskasik kəm təmah məmə, aupən itəmah nəməsotatigien e Lou kəti, kəni nian iəu iəmuva meh natigien rəhatəmah, iəu iəmos nolien rəhatəmah. İəməsitəu-pəniən Lou. Kəni rəueiu, iəkolkeikei məmə itəmah min onəkotos nolien rəhak, iəsolien məmə Lou otaskəlim pik iəu tiəkis. Otətəlig e nati u məmə, aupən, iəmatimis kəni imətətig kitah min itəmah məmə oikəsanən. Kəni nian iəmətatig, mətəni pətigəm Nanusiən Təuvir kəm təmah. Mətəu nati əpnapin məmə iəu iəmatimis e nian əha, mətəu itəmah nəməsotolien iəu iəkətəu tərəh. ¹⁴Nimisiən rəhak təmol mirə itəmah, mətəu nikitəmah təməsəhti rahien iəu, kəni məsotəni rah minien iəu. Itəmah nəmautos vivi iəu mautəhuvən e nimə min rəhatəmah, təhmen əmə məmə iəu agelo kəti rəha Uhgın, uə iəu, iəu İesu Kristo.

¹⁵Aupən itəmah nəmautolkeikei pik iəu, kəni mə nəkotəhrun nolien nati asoli agin kəti kəm iəu. İəmeruh məmə ko nəmotəhrun nolien nati u, nəmotiəlgi rəkis nəhmtitəmah motəfa. ?Mətəu tinəhrol əha rəueiu? ¹⁶İəməni nəghatiən pəhriən min kəm təmah. !?Nati u tatol məmə iətuva tikimir rəhatəmah!?

¹⁷Nəgəتون eiuə min ko, kəutalkut pik məmə onəkotəuhlin rəhatəmah nətəligiən mautohtəu = pən ilah. Mətəu ilah kəsotolien məmə okotasiru e təmah. Kotolkeikei əmə məmə okotiuvi rəkis itəmah ohniəu məmə itəmah onəkotalkut pik o nitəu-pəniən ilah. ¹⁸!Əui! In nati təuvir məmə nəkotalkut pik o nolien natimnati, mətəu nəkotəkeikei motalkut o nati iətəm təuvir, inu nəgəتونien rəhak, mətəu səniəmə rəhalah! Kəni onəkotəkeikei mautil nian min, nati əpnapin iətətig

^k4:5 Jon 1:14; Rom 1:3 ¹4:7 Rom 8:15-17

kitab min itəmah, uə iəsatiğiən kitab min itəmah.

¹⁹ İəu min nəuvein, iəu iətətəu tərəh agin min o təmah, təhmen = pən əmə e pətan iətəm nəmtahn tinətahmə məmə otemək, matuvən mətəuarus itəmah nəkotos noliən əhruahru rəha İesu Kristo e rəhatəmah nəmiəğhiən. ²⁰ İəkolkeikei pik məmə iətətiğ kitab min itəmah u rəueiu mətəu-inu nəmə iətətiğ, ko iəsagət pikien e təmah. Mətəu rəueiu iətətiğ isəu o təmah lanəha, kəni məruru məmə iəkəhro lanu masiru e təmah.

Namsu rəha Həkər mine Serə^m

²¹ Onəkotuhəlpin-to rəhak nəğhatien. ?Nipəhriənien məmə itəmah nəkotolkeikei pik nitəu-pəniən Lou? !Mətəu itəmah nəsotəhrunien nati Lou tətəni! Rəueiu pəh iəkəni kəm təmah. ²² Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə Epraham təmələs nətin iərman keiu. Kəti iətəm slef rəha pətan rəhan təmələs, kəni kəti rəhan pətan əhruahru təmələs, səniəmə in slef mətəu pətan əhanəh rəhan. ²³ Suakəku iətəm pətan slef təmələs in təmair e nətəliğiən əmə rəha nətəmimi. Mətəu suakəku iətəm pətan əhruahru əha rəhan təmələs, in təmair mətəu-inu Uhgın in təməni rəkis məmə pətan əha otələs, kəni in təmol nati apispis lan.

²⁴⁻²⁵ Kəni kitab kotəhrun nəniən namsu rəha pəta mil əha kəni motəuhlin = pa nipətin e tah. Pəta mil əha ilau kətəuəgətuən nəniən mil əha iətəm Uhgın təmol kəm nətəmimi. Pətan u Həkər, in mine nətin min ilah slef min əmə, okatol mirə ilah. Kəni pətan əha Həkər, in təhmen e nəniən iətəm Uhgın təmol e nitəuət Sainai

əpəha e nitəni asoli Areqiə, ikin əha inəha Uhgın təməfən Lou ikin kəm Mosis. Kəni in təhmen min e taun asoli kəti u Jerusiləm iətəm nətəm ikin kətətaskəlim əskasik Lou, kəni ilah kotəhmen e slef min iətəm Lou tətəlis-ərain ilah. ²⁶ Mətəu Jerusiləm kəti min əpəha ilis e neai, in təhmen e pətan iətəm səniəmə slef, iətəm Lou təsəlis-ərainien, kəni in məmə rəhatah. ²⁷ Inu nəğhatien kəti e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni lanəha məmə, “!Ik u inu, nəseməkien. !Ağiən!†

Ik u inu, nəməsosien nəhməien kəti o neməkien. !Ağət əfəməh, mətəu-inu nikim tətəgiən!

Ik nəməsələsien iəpəou nian kəti mine, mətəu rəueiu əha, nənətim min tinol tətət pik agin, tapirəkis nənəti pətan iətəm tətətiğ ilau rəhan iərman nian rəfin.”

²⁸ Piak min mine nəuviniğ min, itəmah nənəti Uhgın min mətəu-inko təməni əskasik məmə otol. İtəmah onəkotəhmen e Aisək u əupən, nəti Serə. ²⁹ Kəni suakəku u İsməel, nəti Həkər, iətəm təmair e nətəliğiən əmə rəha iətəmimi, in təmətərəkın pik suakəku u Aisək iətəm təmair e nəhgin rəha Narmin Rəha Uhgın. Konu rəueiu əha mine, noliən əha tətuvən əmə lanəha, ilah nətəm slef min rəha Lou kətətərəkın itah nətəm kəmotair vi e Narmin Rəha Uhgın e nəhatətəien. ³⁰ ?Mətəu Nauəuə Rəha Uhgın təməni məmə nak? In təməni məmə,

“Ik onəkəkeikei mahli pətəgiəm pətan u slef mine nətin. İlau kuagiğ rəkis u ikinu mətəu-inko, nəti pətan əha, in ko təsosien nəuviriən kəti rəha tatə. Nəuviriən min rəfin rəha tatə otuvən kəm nəti pətan iətəm səniəmə slef.”

†4:27 Aes 54:1. Serə təməseməkien mətəuarus təni məmə pətauhli. Mətəu Həkər təməmək uəhai əmə.

³¹ Mətəu kitah u, kitah səniəmə nenəti pətan slef, kitah nenəti pətan iətəm səniəmə slef.

Iesu təmitis rəhan min nətəmimi

5 Nian Iesu Kristo təmitis rəkis itah, təmol məmə nati kəti tikə təhrun nəlis-ərainiən min itah. O nati əha inəha, itəmah onəkotəkeikei motəhtul əskasik. Sotohtəu-pəniən Lou, məmə otarməniğ e təmah. Lou əha, tatol mirə itəmah, məmə itəmah onəkəhuvən motol uək min rəhan.

² Otətəlig-to lak. İəu Pol iətəni nəghatiən u kəm təmah. Nəmə itəmah onəkotegəhan məmə ilah okotəhgi = pən itəmah, konu nati u iətəm Iesu təmol təsasiruiən ağin e təmah. ³ Kəni iəu iətagət əskasik o təmah məmə iətəmimi iətəm otegəhan məmə okəhgi = pən[‡] in, in otəfən aru əmə in e nəhlmi Lou. Kəni iətəmimi iətəm tətətiğ e nəhlmi Lou, otəkeikei mītəu = pən rəfin ağin natimnati min iətəm Lou tətəni məmə otol. ⁴ İtəmah u, nətəm nəutalkut-alkut o nitəu-pəniən Lou məmə otol itəmah nəkotəhruahru e nəhmti Uhgın, itəmah ninotətəi rəkis aru itəmah e Iesu Kristo. İtəmah ninotəuhlin = pən rəkis nəmtəhtəmah o nəuviriən rəha Uhgın. ⁵ Kəni mətəu kitah u, okotələhu = pən əmə rəhatah nətəligiən e Uhgın, pəh in otol itah kotəhruahru e nəhmtin, mətəu-inu kitah kəutəhatətə əmə e Iesu Kristo. Narmin Rəha Uhgın, in otol itah kautəhtul əskasik kəni məutəhtahnin mətəuərus nati konu otiet pətigəm = pa. ⁶ Nian kitah kəhuva motəhkul = pən e Iesu Kristo, nati əpnapin nəmə iətəmimi kəməhgi = pən uə kəsəhgi-pəniən, mətəu nati asoli konu, in rəhatah əmə nəhatətəiən e Iesu Kristo. Nəhatətəiən əha, in tol itah kotolkeikei Uhgın,

motətiğ mautol min nolkeikeiən kəm nətəmimi min.

⁷⁻⁸ Aupən, iəmeruh itəmah məhrun məmə itəmah nəutəu əsanən e suaru əhruahru e nəmiəgəhiən rəhatəmah, məmə nəkotətəuərus mak, mətəu rəueiu, nəmohtəlig. Uhgın təmauin rəkis e təmah. ?Tol lanəha, iəkolkeikei məmə iəkətapuəh-to məmə, pəh min kəutəu pəsığ e rəhatəmah suaru, mautiuvu kalin itəmah məmə onəkotohtəu = pən min Lou? !İəkəhrun məmə ko Uhgın tisəniəhuviən itəmah lanəha!

⁹ In təhmen e nəghatiən kəti iətəm kətəni lanəha məmə, “İlah kəmoəhsuv nəuan nigı tərəh kəti, tinateviə, mətərəkin nətəligiən rəfin rəhatəmah.”

¹⁰ Mətəu iəkəhrun məmə nıpəhriəniən İərməniğ otol nətəligiən rəhatəmah tuva min mol kətiəh kitah min iəu. Kəni iəkəhrun vivi məmə iətəmimi u iətəm tətərəkin rəhatəmah nətəligiən lanko, nati əpnapin in iətəmi asoli uə in iətəmi əhro kəti, mətəu Uhgın otol nalpinin kəm in.

¹¹ Piak min mine nəuvinik min, nəghatiən nəuvein kətəni məmə iəu, iətəni pətigəm əhanəh məmə nətəmi kəmotəhatətə e Uhgın okəkeikei kəhgi = pən ilah məmə Uhgın otasiru e lah. Mətəu nəghatiən əha səniəmə nıpəhriəniən. Nəmə iəu iətəni pətigəm lanəha, kəni nətəmimi min u nətəm kəutan itəmah min ilah, nikilah otəgiən əmə ohniəu. !Mətəu oteruh-to! Nətəm İsrəl nəuvein, kəutərəkin əhanəh iəu, kəutohtəu iəu, mautoh iəu, mətəu-inu iəu iətəni pətigəm məmə nimisiən rəha Iesu e nigı kəməluau, in əmə u, in otosmiəgəh itah. ¹² !E rəhak nətəligiən, nətəmimi min ko nətəm kəutərəkin nətəligiən rəhatəmah mautəni məmə okəkeikei kəhgi = pən itəmah, təuvir

[‡]5:3 E nauəuə u, nian Pol tətəghati e nolien rəha nəhgi-pəniən, in tətəghati e nolien rəha nəhgi-pəniən rəha nətəm İsrəl. Nolien rəhalah in tol pisin e nolien rəha nətəm Entəni. Afin-to “əhgi = pən” e tiksınəri.

məmə ilah okəhuvən motətəi motərəkin aru ilah min!

¹³Mətəu piak min mine nəuvinik min, Uhgın təmauin e təmah, kəni mītis rəkis itəmah, məmə Lou iətəm Uhgın təməfən kəm Mosis in otəsələsian itəmah. !Onəutətəu vivi itəmah! Nik-itəmah rəsəhtian məmə, “Təuvir, iəu inagim təkis e Lou əha. Rəueiu əha, iəu iəkəhrun noliən natimnati rəfin iətəm nikik aupən tolkeikei.” Itəmah, onəsotəniən lanəha. Mətəu nolkeikeiən rəhatəmah otəkeikei mol itəmah nik-itəmah tagiən məmə onəkotasiru e təmah min.

¹⁴Noliən əha, in tatitəu = pən vivi nəghatian kəti rəha Lou, u iətəm tətəmkərain rəfin nəghatian pisin pisin min rəha Lou, in tətəni məmə, “Ik, onəkolkeikei nətəmimi rəfin, kəni matol təuvir kəm lah, təhmen əmə mə ik natol aru kəm ik.” ¹⁵Itəmah onəkotəkeikei motətəu vivi itəmah. Nəmə itəmah nautol tərəh kəm təmah min, nəkotəhmen əmə e kəi min, kəutus aru əmə ilah min, kəni nəghatian rəhatəmah otərəkin itəmah.

Noliən rəha Narmin Rəha Uhgın mine noliən rəha nətəmimi

¹⁶Iəu, iəkolkeikei mə iəkəni nəghatian kəti kəm təmah. Itəmah, Narmin Rəha Uhgın otəkeikei matit itəmah kəni itəmah nəkotohtəu = pən, kəni itəmah məsotələsian noliən tərəh aupən rəhatəmah, iətəm nəmotos motair mohietigəm = pa. ¹⁷Noliən tərəh aupən əha, inu u, nautol natimnati tərəh iətəm nətəligiən əuas rəhatəmah tolkeikei. Mətəu noliən əha, in təməki e noliən rəha Narmin Rəha Uhgın in təsolkeikei minian noliən tərəh aupən kəmotos motair = pa mautol. Noliən mil əha katuol tikimir kəm lau min, kəni tatol məmə nəsotoliən noliən təuvir min iətəm nəkotolkeikei məmə onəkotol.

¹⁸Sotaluian e nati u. Nəmə Narmin Rəha Uhgın tatit itəmah, konu Lou in təsəlis-ərain minian itəmah.

¹⁹Kitah kotəhrun əmə noliən tərəh aupən rəha nətəmimi nətəm kəmos motair = pa mautol. Nipətan mine nəman mine, kəutit oneuən ilah min; kəni ilah kəutol noliən tərəh rəfin iətəm tol naulisian o nəniən; rəhalah nətəligiən tatuvən pik o noliən tərəh min əha. ²⁰İlah kəutəfəki kəm narmi nati min, məutəmki nərik, mautos təmafə tərəh min, mautol kləpə, mine. Kəni mautol min timəti, məutəməu, məutetet, mautol niəməha, məutəfəri aru əmə ilah, məutəuəri ilah min, kəni nəmə rəhalah nətəligiən tol pisin pisin, kəni ilah kəutahi ilah min. ²¹Nikilah tətəkləh e natimnati rəha nətəmimi pisin, məutəm-nim nəmnimian min məutəpis lan, kəni mautol lafet məutəgiən lan o noliən tərəh min əmə, mautol min natimnati tēpət min tol lanəha. !Iətəni min təhmen = pən əmə məmə iəməni aupən məmə, autətəu vivi itəmah! Mətəu nətəmimi kəutol noliən min əha, ko ilah kəsəhuvaian motatig əhgəl narməniğin Rəha Uhgın iətəm tatol əpenə-pənə lan.

²²Mətəu nəua Narmin rəha Uhgın iətəm tateviə e nəmiəghian rəha nətəmimi rəha Uhgın, in tol lanu lan. İlah kotolkeikei nətəmimi, kəni nikilah tətəgiən, konu nəməlinuian tətətig e nikilah, kəni rəhalah nətəligiən təfəməh, kəni məutasəkəhrui iətəmimi, kəni rəhalah noliən in təuvir pik. Kəni nətəmimi kotəhrun məmə ilah nətəmi əhruahru, kəutol nəuə. ²³Kəni ilah nətəmi mətig min. Kəni ilah kəutarməniğ e nətəligiən min mine noliən min rəfin rəhalah. Nəmə nautol noliən min u, kəni nautol natimnati min rəfin əgin iətəm Lou tətəni! ²⁴Kitah u nətəmimi rəha İesu Kristo, kitah kinotəpəh rəkis noliən tərəh min rəhatah, u kəmautol natimnati min

iətəm nətəligiən tərəh əmə rəhatah tolkeikei. Təhmen əmə lanəha məmə, kəməhti = pən nətəligiən tərəh min rəhatah e nigı kəməluau.

²⁵ !Koteruh-to! Narmin Rəha Uhgın in təməfa rəkis nəmiəgəhiən kəti kəm tah, kəni təuvir məmə kitah okotaliuek e noliən təuvir min rəhan. ²⁶ Tərəh məmə kitah okotəfəri kəni motəfəri aru itah, motiuvı-pəri nərahıən, kəni mauteset itah min.

Təuvir məmə kotasıru e katıpe əfigəm rəhatah min

6 Piak min mine nəuvinik min, məmə itəmah kəti təmei e rəhan nəmiəgəhiən, təuvir məmə itəmah ko, Narmin Rəha Uhgın tatit itəmah, onəkotəkeikei motasıru lan motəgəu əhruahru. Mətəu onəsotagət pikien lan, onəkotəghati mətig əmə kəm in, motol məmə nikitəmah min tətahmə ohni. Mətəu autətəu min itəmah, məmə nati kətiəh əmə iətəm itəmah onəkotəniəhu itəmi ohni, otəsekəu = pa minien o təmah. ² Itəmah onəkotasıru lanəha e təmah min. Onəkotəlis pəti nati figəm rəhatəmah min. Nəmə nautol lanəha, kəni itəmah nəkotətəu = pən vivi nati nak iətəm Lou rəha Kristo tətəni.

³ Təsəuviriən məmə kitah okotəfəri aru itah. Nəmə iətəmi kəti nikin təhti məmə “İəu, iəu iətəmi agin kəti,” iətəmi u, nikin tətəiue lan, mətəu in təruru məseruhiən məmə in nati əpnəpin əmə. ⁴⁻⁵ Mətəu itəmah onəkotəkeikei moteruh vivi-to natimnati iətəm nautol. Tol lanəha məmə, ko nəsakil aruiən rəham uək mine uək rəha iətəmi kəti min. Mətəu nateruh vivi əmə rəham uək. Mətəu-inu, nətəmi rəhalah uək min tol pisin pisin. Kəni ilah kautos katıpe figəm pisin pisin min e nəmiəgəhiən

rəhalah kətiəh kətiəh. Mətəu təuvir məmə nıkim otəgiən o rəham uək, nəmə rəham uək təuvir əmə.

⁶ Itəmah u, təuvir məmə itəmah nəkotətəuati e natimnati min nəuvein kəm rəhatəmah nəgətun min, nətəm kəutəgətun itəmah e nəghatiən rəha Uhgın.

⁷ Ətətəu itəmah, soteiue aruiən e təmah min məmə itəmah nəkotəhrun noliən nati əpnəpin kəti iətəm nikitəmah tərəh aıpən tolkeikei. Kəni ko nəsolian ialməli e Uhgın. Nikitəmah təsəhtiən məmə Uhgın otəsoliən nalpinien kəm təmah. Ik nəmisuv nəua nigı nak e rəham nasumiən, kəni onəkəhli aru min nəuan, mun. ⁸ İətəmi iətəm tətəsum e noliən tərəh aıpən, iətəm kəmosot motair = pa mautil, təhmen e nəua nigı tərəh e rəhan nəmiəgəhiən, in otəkeikei məhli nəuan tərəh mun, konu nəua nigı u, otəue e nəuan, nıpətin u, Nımiəsiən. Mətəu iətəmi iətəm tətərfei nəua nigı təuvir, iətəm Narmin Rəha Uhgın təməfən, Narmin Rəha Uhgın otol təue e nəuan təuvir kəti, kəni in otəhli. Nərgi nəua nigı u, in Nəmiəgəhiən İtulın iətəm naunun tikə.

⁹ Sotəpəouiən e noliən iətəm təuvir, mətəu-inu kitah okotəhli nəua nigı təuvir əha, e nian əhruahru rəhan, nəmə kəsotəpəhiən uək. ¹⁰ Kəni tol lanəha, nian min rəfin iətəm kotəhrun noliən, pəh kautol təuvir kəm nətəmi rəfin, kəni motatig mautil tepət min kəm nətəmi min u kotəhmen e piatah min mine nəuvinitah min e İesu Kristo.

Naunun nəghatiən rəha Pol

¹¹ Oikətəi rəkis naunun nəghatiən rəhak e nauəue e nəhlmək əmə. [¶] Itəmah onəkoteruh məmə letə min rəhak, ilah iahgin min.

¶6:11 Pol təhrun əmə nəteien nauəue, mətəu e nian əha, nətəmi tepət kəməutos iətəmi kəti min məmə otətətei nəghatiən min rəhalah. Suah kəti təməharəg ilau Pol mətei nəghatiən rəhan. Kəni Pol aru təmətei fes 11 u.

¹²Nətəm Isrel u kəutəni məmə okəkeikei kəhgi = pən itəmah, ilah kotolkeikei məmə okəutəfəri əmə e nəhmti ilah min nəuvein o nati u. Mətəu ilah kəutəni lanəha o nati kətiəh əmə. Nəmə kəutəni pətigəm məmə nimisiən rəha Kristo əmə əpəha e nigə kəməluau təhrun nosmiəgəhiən nətəmimi, kəni nətəm Isrel nəuvein min okautol nərahien kəm lah. ¹³Kəni mine nati kəti min, nətəmi min əha, kotolkeikei məmə okəhgi = pən itəmah mətəu-inu kəutəfəri əmə məmə okotiuvi kalin nətəligiən rəhatəmah lan. Kəni motiuvi kalin itəmah, nəkotohtəlig məhuvən min e nəhlmi Lou rəha nətəm Isrel. Mətəu oteruh-to, ilah min kəsotohtəu = pən vivien natimnati min iətəm Lou tətəni.

¹⁴Mətəu iəu rəhak, iəu iəsəni-vivi aruiən iəu o nati kəti iəu iəmol. Mətəu iəkolkeikei məmə iəkəni-vivi əmə nati nak İərməniğ İesu Kristo təmol e nian in təmimis e nigə kəməluau. Nati əha

inəha, iəsolkeikei minien nati kəti rəha nəhue niftəni u, kəni nətəmimi rəha nəhue niftəni u, kəsotolkeikeien məmə kotəhrun iəu. ¹⁵Nəmə Uhgın otol iətəmi kəti tuva in iətəmimi vi, kəni in otol iətəmi əha təhruahru e nəhmtin, nati əpnapin nəmə kəməhgi = pən uə kəməsəhgi-pəniən. ¹⁶Kəni rəueiu, iətəfaki o nətəmimi min u kəutohtəu = pən vivi nəghatiən u, ilah nəuaniləuis əhruahru min rəha Uhgın. İətəfaki məmə, pəh nəməlinuian rəha Uhgın mine rəhan nasəkəhruien otatig o lah.

¹⁷Rəhak u naunun nəghatiən. İəu iəsolkeikeien məmə iətəmi kəti otəni min nati tərək lak. Mətəu-inkonu iatəmki əhanəh nimei niməgim iətəm kəməhti iəu e kəpiel apin kəni kəmalis iəu. Nimei niməgim min u, tətəgətun məmə iəu, slef rəha İesu.

¹⁸Piak min mine nəuvini kəni min, iətəfaki məmə İərməniğ İesu Kristo otəfinə rəhan nəuviriən kəm təmah. Əuəh.

Efəsis

*Nauəuə iətəm Pol təmətəi tuvən
kəm nəfaki min ikin Efəsis*

Nəghatən əkuəkir rəha nauəuə u Efəsis

?Pəh təmətəi nauəuə u? Aposil Pol təmətəi nauəuə u.

?Təmətəi tətuvən kəm pəh? Təmətəi nauəuə u tətuvən kəm niməfaki əpəha Efəsis, kəni molkeikei məmə ilah okotafin kəni motahli = pən tuvən kəm niməfaki pisin pisin min iuəkir.

?Natigən təhro lanu nian təmətəi? Pol təmətuəuin niməfaki əpəha Efəsis, kəni mətətig ilah min ilah o nu ksil. Kəni in tolkeikei pik ilah, kəni ilah kolkeikei pik in. Efəsis in taun asoli kəti e nitəni asoli u Esie, kəni in ikin təuvir kəti məmə Pol otəni pətigəm nəghatən ikin rəha Uhgın.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Pol tolkeikei məmə otəfəri nətəligən rəhah. In tolkeikei məmə otəni pətigəm nolien əhruahru, mine uək rəha niməfaki, kəni nəghatən u tətuvən kəm niməfaki e ikin min rəfin.

1 İəu Pol, u iəu aposil kəti rəha Kristo İesu, iətəm Uhgın təmītəpın rəkis məmə iəu rəhan aposil. İətəni təuvir kəm təmäh rəfin nəfaki min əpəha Efəsis iətəm nautaskəlim əskasik nəhatətəien rəhatəmah e Kristo İesu.¹

²Pəh Uhgın u Tatə rəhatah, mine İərməniq İesu Kristo, okuətuati e nəuvirən mine nəməlinuian kəm təmäh.

Nəuvirən iətəm Uhgın təməfən e Kristo

³Nəni-vivien tətuvən o Uhgın u Tatə rəha İərməniq İesu Kristo rəhatah. E

Kristo, in təmətuati e narmitah nəuvirən rəfin əha iətəm təmsipən e negəu e neai.^o

⁴Tol lanu, mətəu-inu nian Uhgın təməsol əhanəhien neai mine niftəni, mətəu in təmītəpın itah məmə kəhuva kətiəh kitah Kristo, kəni məmə e nəhmtin, kitah kotəhruahru kəni kəseh-pənien nolien tərəh kəti e kitah.^p ⁵Mətəu-inu Uhgın tolkeikei pik itah, uərisig in təmöl natimnati, mətəu in təmītəpın rəkis itah məmə okəhuva nenətin min e İesu Kristo. Nati əha tatitəu = pən əmə nəuian mine nati nak iətəm in tolkeikei.^q ⁶Təmöl lanəha məmə kitah okotəni-vivi Uhgın o rəhan nəuvirən iətəm in təuvir tapirəkis, nəuvirən əha iətəm təmətuati əpnəpın əmə kəm tah e Nətin iətəm in tolkeikei pik. ⁷Mətəu-inu nira Kristo təmāiu, kitah kəməhuva kətiəh lan, kəni Uhgın təmītis itah e rəhatah nolien tərəh min, inəha təmāfəl rəkis nolien tərəh min rəhatah. !Nipəhriənien, nəuvirən rəha Uhgın in iahgin tapirəkis!^r ⁸Kəni təməfa nəuvirən əha iətəm təfigəm məpirəkis.

E neinatigən mine nəhrunien min rəfin rəhan, ⁹nikin tagien məmə təmöl əpu kəm tah nati oneuən e nəlpəkəuiən e rəhan nəghatən, iətəm in otol e Kristo.^s ¹⁰Kəni inu nətəligən rəha nəlpəkəuiən inəha. O nian kəti, e nian əhruahru rəhan, in otəhlman e natimnati rəfin e neai mine niftəni okəhuva məutatig əhğəl e narməniqən rəha Kristo.^t

¹¹Uhgın tatol natimnati rəfin tətəva təhmen əmə məmə inu təməni tol lanəha. Aupən aupən əgin in təmītəpın itah məmə okəhuva rəhan min nian təmīuvi = pa itah kəhuva motol kətiəh kitah Kristo.^u ¹²Təmöl lanəha məmə itimah nəuaniləuis min rəha İsrəl u iəmotəupən motəhatətə e Kristo, itimah iəkotol məmə nətəmimi okotləfəri nərgi

¹1:1 Uək 18:19-21; 19:1 ^o1:3 Efəs 2:6 ^p1:4 Jon 15:16 ^q1:5 Jon 1:12 ^r1:7
Efəs 2:7; Kol 1:14 ^s1:9 Rom 16:25 ^t1:10 Kol 1:16,20 ^u1:11 Rom 8:28-29

Uhgin iətəm nəsanəniən asoli rəha nəhagəhagiən tətatiğ lan.

¹³Kəni itəmah Nanihluə[§] min, nəməhuva kətiəh itəmah Kristo nian itəmah min nəmotətəu nəghatiən pəhriən, nanusiən rəha nosmiəgəhiən. Nəmotəhatətə lan, kəni Uhgin təfinə Narmin Rəhan kəm təmah təhmen e nəmtətiən kəti məmə itəmah rəhan min.

¹⁴Mətəu-inu kitah kəmosos Narmin Rəha Uhgin, kəni kitah kotəhrun vivi məmə Uhgin otəfa natimnati təuvir min kəm tah iətəm in təməniəkis məmə in otol. Kitah okotos natimnati min əha nian Uhgin otitis itah u rəhan min. Inu otol məmə nətəmiimi okotəni-vivi Uhgin mətəu-inu in ilis tapirəkis.^v

Nəni-viviən mine nəfakiən rəha Pol

¹⁵⁻¹⁶Mətəu-inu o natimnati min u, iətəfaki o təmah nian rəfin mətəuarus=pa u rəueiu, kəni iatəni tagkiu kəm Uhgin o təmah nian rəfin. Noliən əha iəmətuəuin nian iəmətəu nanusiən e rəhatəmah nəhatətəiən e İərməniğ İesu, mine rəhatəmah nolkeikeiən o nətəm kəutəfaki min rəfin. ¹⁷Iətəfaki o təmah kəm Uhgin iətəm in Uhgin rəha İərməniğ İesu Kristo rəhatah, kəni in Tatə iətəm kətəni-vivi katisiai pik agin. Iətəfaki məmə in otəfinə narmin rəha neinatigiən mine nəhruniən məmə nəkotəhrun vivi in təhmin min.^w

¹⁸Kəni iətəfaki min məmə in oterəh e rəhatəmah nətəligiən məmə onəkotəhrun nati nak nəmotələhu=pən əskasik rəhatəmah nətəligiən lan, itəmah nətəm Uhgin təmauin e təmah.

Kəni iətəfaki min məmə onəkotəhrun məmə Uhgin otəfinə nati təuvir tapirəkis kəm təmah u nəutəhatətə e Kristo.^{**}

¹⁹Kəni iətəfaki min məmə onəkotəhrun nəsanəniən rəhan məmə in iahgin pik agin, kəni nəsanəniən əha tatol uək e nəmiəgəhiən rəhatah nətəm kəutəni nipəhriən e İesu.^x Kəni nəsanəniən əha in təhmen əmə e rəhan nəsanəniən asoli ²⁰iətəm təmol İesu təmiəgəh min e nimisiən, kəni təmol məmə in təmuva mətəharəg e nikali Uhgin maru e negəu e neai, ikin ima nəsanəniən mine nisaiəu.^y ²¹Kəni İesu in ilis e nətəmi asoli min mine nəpətəiən min rəfin, mine narməniğiən min rəfin, mine nərgin min rəfin, e nian u rəueiu, mine e nian iətəm otəpanuva.^z ²²Kəni Uhgin təmələhu=pən natimnati rəfin agin kəutatiğ ahgəl narməniğiən rəhan, kəni mol in tuva rəhn-kapə natimnati rəfin, kəni inu otasiru e niməfaki.^a ²³Kəni niməfaki in nipətəi İesu, kəni nəlpəkəuiən rəha Uhgin e Kristo tətuva nipəhriən e niməfaki, kəni e noliən min əmə əha, nəlpəkəuiən rəha Uhgin o natimnati rəfin tətuva pəhriən e Kristo.^b

Nəmiəgəhiən vi e İesu

2 Itəmah u, auppən təhmen əmə məmə nəməhmis e narmitəmah mətəu-inu nəmotəhti nəuia Uhgin, kəni motol noliən tərəh min. ²Nəmautan mautol noliən tərəh rəha niftəni, kəni mautol nəuia iətəmi tətərməniğ e nəsanəniən rəha nərahien rəha niməgəuagəu, u Setən. In əmə əha narmin tərəh iətəm tatol

§1:13 Nanihluə, İanihluə — Afin-to e tiksineri.

**1:18 Nati təuvir u tətəghati e nəmiəgəhiən itulin itəmah Uhgin əpəha e negəu e neai.

v1:14 2Kor 1:22 w1:17 Kol 1:9 x1:19 Kol 1:11

y1:20 Sam 110:1; 2Kor 13:4; Kol 2:12 z1:21 Kol 1:16; 2:10 a1:22 Sam 8:6

b1:23 Rom 12:5; Efəs 4:10,15; Kol 1:18

uək ræueiu e nəmiəgəhiən rəha nətəmi u kəutəhti nəuia Uhgīn.^c ³Itimah min iəmautatig lanəha təhmen əmə e lah nian kəti aupən. Nikitimah tolkeikei nolien tərəh min, kəni itimah iəmautol nərahien əha iətəm kəmotol nikitimah tagiən. Nati nak iətəm təmsipən e nikitimah mine nətəligiən tərəh min rəhatimah, mətəu itimah iəmautohtəu = pən əmə ilah. Kəni nian iəmotair, mətəu nolien tərəh tinatig rəkis e nikitimah, təhmen əmə məmə nolien tərəh tinatig rəkis e nətəmi ənpapin min. Kəni niki Uhgīn tətəhmə o nolien tərəh min rəhatimah, kəni in otəkeikei mol nalpinien kəm timah.^d

⁴Mətəu Uhgīn, in tərīauəh e nolkeikeien o tah, kəni rəhan nasəkəhruien o tah in iahgin pik.^e ⁵Kəni nati ənpapin e nian əha təhmen məmə kəmoħmis e narmitah o nolien tərəh min, mətəu in təmol itah kotəmiəgəh kitah Kristo mətəu-inu in tolkeikei pik itah. (Otətəlig-to lan. E nəuviriən rəhan, in təmosmiəgəh itəmah.)^e ⁶Kəni Uhgīn təməfəri itah, kitah Kristo, kəni təmol məmə kitah kotəharəg kitah Kristo e negəu e neai.^f

⁷Uhgīn təmol lanəha məmə e nian iətəm otəpanuva, in otəgətun rəhan nəuviriən iətəm in iahgin tapirəkis agin, kəni kitah kauteruh rəhan nəuviriən e nolien təuvir rəhan kəm tah e Kristo İesu. ⁸E nəuviriən asoli rəha Uhgīn iətəm in təmətuati lan kəm təmah, in təmosmiəgəh itəmah e nəhatətəiən, kəni natimnati min əha, səniəmə itəmah aru nəmotol, mətəu in nati kəti iətəm Uhgīn tətəfa ənpapin əmə kəm təmah, ⁹səniəmə e uək kəti iətəm itəmah nəmotol, kəni tol lanəha ko iətəmi kəti tətəfəri aruiən in ohni.^g ¹⁰Tol lanəha

mətəu-inu in Uhgīn iətəm tatol uək e nəmiəgəhiən rəhatah, kəni in təmol itah e Kristo məmə kitah okotol uək min iətəm kotəuvir. Uək min u, Uhgīn tinol əpenə-penə rəkis lan məmə kitah okotol ilah.^h

Ilah kəməhuva kətiəh e Kristo

¹¹Tol lanəha, itəmah onəsotaluiən məmə nian nəmotair, kəni itəmah səniəmə nəuaniləuis rəha İsel. Kəni nətəm İsel nətəm kinəhgi = pən rəkis ilah, ilah kəmotəni məmə itəmah Nanihləu min mətəu-inu kəsəhgi-pəniən itəmah. Mətəu nati u, in nati kəti iətəm katol əmə e nipəti iətəmi, mətəu tətəkien nikilah. ¹²Kəni onəsotaluiən məmə e nian əha, itəmah nəmotəhtul isəu o Kristo, itəmah səniəmə nətəm İsel əhruahru, mətəu itəmah Nanihləu min əmə, kəni nəniəskasikien min rəha nasiruiən rəha Uhgīn kəm nətəm İsel aupən iətəm kəməlis ilah lan e Uhgīn, ko təsuvaieən məmə rəhatəmah. Nəmiəgəhiən rəhatəmah e nəhue nitəni u in təmol lanəha məmə, itəmah nəmotəruru agin Uhgīn, kəni rəhatəmah nuhuinien tikə agin məmə onəkəhuvən məutatig itəmah Uhgīn əpəha e negəu e neai.ⁱ ¹³Mətəu itəmah min u aupən nəmotan isəu o Uhgīn, nəməhuva kətiəh itəmah Kristo İesu, kəni ræueiu nəməhuva pəhriən o Uhgīn e nira Kristo.^j

¹⁴Tol lanəha mətəu-inu Kristo pisin əmə təmələhu nəməlinuiən, təməlis nəuaniləuis rəha İsel mine Nanihləu min kəhuva kətiəh məmə ilah nətəm kətiəh min əmə. Aupən, Lou rəha nəuaniləuis min rəha İsel təməuəri ilah mine Nanihləu min matol məmə ilah kautol tikimiri, təhmen = pən əmə

^c2:2 Kol 3:7; Tait 3:3 ^d2:3 Kol 3:6 ^e2:5 Kol 1:21; 2:13 ^f2:6 Kol 2:12

^g2:9 1Kor 1:29-31; 2Tim 1:9 ^h2:10 Tait 2:14 ⁱ2:12 Rom 9:4; Kol 1:21

^j2:13 Kol 1:20

e nipəgləuahtəniəkis kəti tətəuəri nətəmimi əpəha e nitəuət kəti mine nətəmimi əpəha e nitəuət kəti min. Mətəu Kristo təmirəuei nipəgləuahtəni əha.^k ¹⁵Təmöl lanəha nian in təmimis e nigı kəməluau, kəni təmol məmə kitah okotəpəh nitəu-pəniən Lou min rəfin rəha nətəm Isrel məmə okotəruahru e nəhmti Uhgın. Kristo təmol lanəha məmə in otol nətəm Isrel mine Nanihluə min kəhuva kətiəh lan. Kəni e nolien əha, in təmələhu nəməlinuəin.^l ¹⁶Kəni e nimisən rəhan e nigı kəməluau, Kristo təmos ilah kəhuva kətiəh, kəni mit ilah mohtəlig = pən o Uhgın, kəni mol rəhalah timəti tamis.^m ¹⁷In təmuva mətəni pətigəm nəməlinuəin kəm təmah u aupən nəməutatig isəu o Uhgın, kəni mətəni pətigəm nəməlinuəin kəm timah u iəməutatig iuəkir o Uhgın.ⁿ ¹⁸Kəni rəueiu e nati nak iətəm Kristo təmol, kitah rəfin nətəm Isrel mine Nanihluə min, kotəhrun nuvaiən o Tatə Uhgın e Narmin Rəhan kətiəh əmə.

¹⁹Kəni tol lanəha, səniəmə itəmah iapispis min uə nətəm ihluə, mətəu rəueiu itəmah natig min e negəu e neai itəmah nətəm kəutəhatətə e Iesu, kəni itəmah nenəti Uhgın min.^o ²⁰Kitah kotəhmen e nimə kəti rəha Uhgın iətəm nəhlki nimə in Kristo Iesu, kəni aposil min mine iəni min, ilah nəhlmi nimə asoli min,^p ²¹⁻²²kəni Kristo tatilpin itəmah Nanihluə min e nimə əha təhmen e nəhlmi nimə min, kəni tatu- vləkin nəhlmi nimə min rəfin məmə ilah okəhuva nimə əhruahru rəha nəfəkiən kəm İərmənig, iətəm Uhgın tətətig ikin e Narmin Rəhan.^q

Pol təməni pətigəm nəlpəkəuiən oneuən rəha Uhgın

3 İəu Pol, iəməni pətigəm nanusien rəha Kristo Iesu kəm təmah Nanihluə min, kəni kəməfa iəu e kaləpus ohni, kəni iətətig ikinu rəueiu.^r

²İtəmah nəkotəhrun rəkis məmə Uhgın təməfa uək asoli u kəm iəu məmə iəkəni pətigəm nəuvirien rəhan kəm təmah.^s ³Təhmen e nəghatien iətəm iəmətei rəkis kəm təmah, iətəni məmə Uhgın pisin əmə təmol əpu nati oneuən rəhan kəm iəu.^t ⁴Nian onəkotəfin nəghatien əha, kəni onəkotəhrun rəhak nəhrunien e nipəti nəghatien rəha nəlpəkəuiən oneuən rəha Uhgın e Kristo. ⁵Uhgın təməsol əpuən nati u kəm nətəm aupən, mətəu rəueiu tinol əpu e Rəhan Narmin kəm rəhan min aposil min mine iəni min iətəm təmitəpin rəkis. ⁶Nati oneuən əha məmə e nanusien təuvir əmə, Nanihluə min, ilah min kəməhuva motəhmen e nətəm Isrel o nosien nəuvirien rəha Uhgın, kəni ilah kəməhuva kətiəh, kəni kautos pəti nəuvirien rəha Uhgın e nəniəskasikiən rəhan e Kristo Iesu.^u

⁷E nəuvirien asoli iətəm Uhgın təməfa əpnəpin əmə kəm iəu e nəsanəniən asoli rəhan, in təməfa uək u rəha nəni pətigəmiən nanusien təuvir əha.^v ⁸Nati əpnəpin iəu ləhtəni agin e nətəmimi rəfin rəha Uhgın, mətəu e nəuvirien rəhan, Uhgın təməfa uək u, məmə iəkəni pətigəm kəm təmah u Nanihluə min, nəuvirien min rəha Kristo iətəm ko kitah kəsotəhrunien ilah rəfin mətəu-inu ilah tepət naunun tikə,^w ⁹kəni iəköl əpu kəm nətəmimi rəfin nolien iətəm Uhgın təmol rəhan nəlpəkəuiən oneuən otuva

^k2:14 1Kor 12:13 ^l2:15 Kol 2:14 ^m2:16 Sek 9:10; Kol 1:20,22

ⁿ2:17 Aes 57:19 ^o2:19 Efəs 3:6 ^p2:20 1Kor 3:11 ^q2:21-22 1Kor 3:16; 1Pitə

2:5 ^r3:1 Fil 1:7,13 ^s3:2 Kol 1:25 ^t3:3 Efəs 1:9-10; Kol 1:26

^u3:6 Efəs 2:13,16-19 ^v3:7 Kol 1:25 ^w3:8 1Kor 15:9-10

miet pätigəm. Uhgín u təmól natimnati rəfin, in təmətəhluaiɡ e nəlpəkaiuən əha nuvəh rəkis.

¹⁰In təmól lanəha məmə rəueiu in otól pätigəm kəm iərməniɡ min mine nepətian min əpəha e magəuagəu rəhan neinatigian iətəm suaru rəhan tepət tepət. Kəni ilah okoteruh rəhan neinatigian nian okoteh niməfaki. ¹¹Inu nəlpəkaiuən rəhan iətəm tətatiɡ itulin, kəni təmuva nípəhriəniən e Kristo Iesu, Iərməniɡ rəhatah. ¹²Kəni mətəu-inu e Kristo mine rəhatah nəhatətəian lan, kitah kotəhrun nuvaiən nian rəfin otəhtul e nəhmti Uhgín məsotəɡiniən.^x

¹³Tól lanəha, iəkətapuəh o təmah məmə sotolien məmə nətəligian rəhatəmah teiuaiu e nahməian iətəm iətatiɡ lan ikinu. Iətətəu nahməian o təmah, kəni in otasiru e rəhatəmah nəmiəɡəhian.

Nəfakiən rəha Pol

¹⁴Mətəu e natimnati min əha iətəm iəu iəməni rəkis, kəni iətasiulin mətəfaki kəm Uhgín Tatə, ¹⁵iətəm in təmól nətəmimi min rəfin e nəhue nítəni min mine əpəha e negəu e neai. ¹⁶Nəsanəniən mine nolkeikeian mine neinatigian rəha Uhgín in tepət təuvir tapirəkis, kəni iəkətapuəh o Uhgín məmə Narmin Rəhan otól nikitəmah təsanən e nati təuvir min əha rəhan ¹⁷məmə e nəhatətəian rəhatəmah e Kristo, in otatiɡ kətiəh e nikitəmah. Kəni iətəfaki min məmə nəmiəɡəhian rəhatəmah oteiuaiu mamnim vivi e nolkeikeian rəha Uhgín ¹⁸məmə itəmah nətəmi rəfin iətəm nəutəhatətə e Kristo, onəkoteh vivi nolkeikeian asoli rəha Kristo iətəm naunun tikə. In teiuaiu tapirəkis lokammim apin. In təri tapirəkis məhau min. Suaru rəhan taiu tapirəkis suaru rəha mitigar. In

iahgin tapirəkis nəhue niftəni rəfin agin. ¹⁹Nolkeikeian əha rəha Kristo, ko kəsotəhrun rəfinian mətəu-inu in iahgin pik, mətəu iətəfaki məmə onəkotəhrun vivi nolkeikeian əha məmə Uhgín otəriəuəh e nəmiəɡəhian rəhatəmah e nolien təuvir min rəfin rəhan.

²⁰!Kəni pəh kotəfəri nərgi Uhgín! E nəsanəniən rəhan iətəm tatol uək e nəmiəɡəhian rəhatah, in təhrun nolien natimnati tapirəkis agin natimnati rəfin iətəm nikitah tətəhti uə kəutətapuəh ohni. ²¹Pəh kitah niməfaki kotól kətiəh kitah Kristo Iesu mautəni-vivi Uhgín nian rəfin matuvən matuvən əmə lanko naunun tikə. !Əuəh!

Kitah kətiəh e Kristo

4 Uhgín aru təmauin e təmah məmə itəmah nəkəhuva rəhan min nətəmimi, kəni təmauin itəmah məmə nəkəutaliuək e nəmiəɡəhian iətəm təhruahru agin. Tól lanəha, iəu Pol u iətatiɡ e kaləpus o Iərməniɡ, iəkətapuəh əskasik o təmah məmə onəkotatiɡ e nəmiəɡəhian təuvir kəti tol lanəha. ²Otosiahu aru itəmah e natimnati rəfin, kəni məhuva itəmah nətəmi mətiɡ, kəni nətəligian rəhatəmah otəfəməh, kəni nian suah kəti otól nati kəti təsəhmenian e nəhmtitəmah, kəni nikitəmah otəsahmə uəhaiən ohni e nolkeikeian rəha Uhgín.^y

³Narmin Rəha Uhgín təmuhapumin itəmah, tol lanəha onəkotalkut əskasik məmə nəkotatiɡ kətiəh e nəməlinuiən.^z

⁴Kitah nípətin kətiəh əmə, kəni Narmin Rəha Uhgín kətiəh əmə, kəni itəmah nautələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəligian e nati kətiəh əmə, nəuviriən iətəm Uhgín təmauin e təmah ohni.

⁵Kəni Iərməniɡ kətiəh əmə, nəɡətuniən kətiəh əmə, bəptais kətiəh əmə; ⁶kəni kitah kəutəfaki kəm Uhgín kətiəh əmə

^x3:12 Jon 14:6; Rom 5:2 ^y4:2 Kol 3:12-13 ^z4:3 Kol 3:14-15

u in rəhatah rəfin Tatə. In tətarməniḡ rəfin e tah, kəni tatol rəhan uək e nəmiəḡəhiən rəfin rəhatah, kəni mətətiḡ e nikitah rəfin.^a

⁷Mətəu Kristo təməuəri rəhan nəsanəniən kəm kitah rəfin aḡin kətiəh kətiəh o noliən uək pisin pisin min.^b

⁸Tol lanəha, Nauəuə Rəha Uḡin tətəni məmə,

“Nian in təməri ilis aḡin,

kəni miti pətiḡəm rəhan tikimir min iətəm təmehpahu ilah.

Kəni təməfən nati təuvir kəm nətəmimi.”^c

⁹Eruh to nəḡhatien əha məmə, “In təməri.” Nipətin təni məmə, Kristo təmaupən meiuaiu ləhtəni aḡin, ikinu e nəhue niftəni.^d ¹⁰Suah u iətəm təmeiuaiu = pa, in iətəmi kətiəh əmə iətəm in təməri min ilis aḡin mapirəkis neai məmə in otəriauəh e ikin min rəfin.

¹¹In iətəmi kətiəh əmə iətəm in təməfən nəsanəniən rəhan kəm nətəmimi pisin pisin min məmə nəuvein okəhuva aposil min, nəuvein okəhuva iəni min, nəuvein okəhuva nətəmimi rəha nəni pətiḡəmiən nanusiən təuvir, nəuvein okəhuva pastə min mine nəḡətun min.^e ¹²Kristo təmol lanəha məmə ilah okotasiru motol əpenə-penə e nətəmimi rəha niməfaki, kəni nətəmimi rəha niməfaki okotol uək rəha Uḡin məmə nipəti Kristo otəskasik, ¹³mətəuarus kitah rəfin kəhuva motol kətiəh e nəhatətəien rəhatah, mine nəhruniən e Nəti Uḡin, kəni motepət məhuva motəhmen e Kristo iətəm in təhruahru aḡin.^f

¹⁴Kəni kitah okotəpəh noliən min rəha kəlkələh min u nian rəfin kəutəuḡlin rəhalah nətəliḡiən e nati kinotəhatətə rəkis lan, təhmen e kinu kəti iətəm

naieh tatos. Nətəliḡiən rəhatəmāh tatol lanəha mətəu-inu suah kəti tətəḡətun nati pisin, uə suah kəti min tatiuvi rəhatəmāh nətəliḡiən e nəḡhatien rəhan iətəm nikitəmāh təhti məmə in təuvir, mətəu nipəhrieniən, suah kəha təteiuə. ¹⁵Mətəu kəpə, kitah okəsotolien lanəha. E nolkeikeiən, okotəni əmə nipəhrieniən. Kəni e noliən əha, e natimnati rəfin iətəm kautol, okotepət məhuva motəhmen e Kristo, iətəm in rəhn-kapə niməfaki. ¹⁶Kəni Kristo tatol məmə rəhan min nətəmimi kəhuva kətiəh, təhmen = pən əmə e nəuaniləuis min iətəm kautilpin nipəti iətəmimi. Nian nəuəli-nəuəli nipətin kautol vivi uək əhruahru rəhalah e nolkeikeiən, mol nipətin tatepət mətəskasik.^g

Noliən vi rəha iəfaki min

¹⁷E nəḡḡi İərməniḡ iətəni əskasik kəm təməh məmə onəsotohtəu = pən minien noliən rəha nətəmi min u kəsotəniən nipəhrieniən e Uḡin. Nətəliḡiən rəhalah tol nati əpnəpin lan.^h ¹⁸Nəhruniən rəhalah tətən əmə əpəha tapinəpu ikin, kəni mautan isəu o nəmiəḡəhiən iətəm Uḡin tətəfa mətəu-inu rəhn-kapə lah tiəkis kəni kəsotolkeikeiən məmə okotəhrun Uḡin, kəni kinotərruru nati. ¹⁹Kəni məsotəulisien e rəhalah noliən tərəh min, kəni minotəḡəhan e noliən tərəh min kəutarməniḡ e nəmiəḡəhiən rəhalah, təhmen e nitəuiən nipətan, mine noliən min lanəha. Kəni nian rəfin kautolkeikei min məmə okotol təhmin min.

²⁰!Mətəu nian kəmotəḡətun itəmāh e Kristo, nəḡətuniən əha in tol pisin aḡin e inəha! ²¹Kəmətəḡətun itəmāh e noliən rəha Kristo, kəni itəmāh rəhan min, kəni kəḡətun itəmāh e nipəhrieniən iətəm tətətiḡ lan. ²²Kəni kəməḡətun itəmāh

^a4:6 1Kor 12:6 ^b4:7 Rom 12:3,6 ^c4:8 Sam 68:18 ^d4:9 Jon 3:13

^e4:11 1Kor 12:28 ^f4:13 Kol 1:28 ^g4:16 Kol 1:18; 2:19

^h4:17 Rom 1:21; 1Pitə 1:14

mämə onəkotəhlman e rəhatəmah noliən əuas min u kotərəh, təhmen e nati pien kəti. Kəni motəpəh nətəligiən əuas min u kotərəh. Nolkeikeiən tərəh min mine neiuə min koatərəkin noliən min mine nətəligiən min.ⁱ ²³Nəmiəgəhiən mine nətəligiən rəhatəmah otəkeikei muva məuvir vivi min.^j ²⁴Kəni itəmah onəkotəkeikei məhuva nətəmiimi vi min e noliən min mine nətəligiən min rəhatəmah, iətəm Uhgın təmol mämə okotəhmen lan, inu noliən min iətəm nikin tətəgiən lan, mine noliən min əhruruəhru pəhriən.^k

²⁵Tol lanəha, itəmah rəfin nəkotəkeikei motəpəh noliən rəha neiuəiən, mətəu nəkotəni niphəriənən kəm təmah min, mətəu-inu kitah nəuəli-nəuəli niphəti Kristo.^l ²⁶Nian nikiim tətəhmə, solien noliən tərəh, kəni alu uəhai əmə məsolien niəməha tətəti lam mətəuarus miətiyar tuvən miuviə,^m ²⁷kəni məsəfəniən nəua niəmah kəti kəm Setən. ²⁸Iətəm tətəkləh otəkeikei məhlan e noliən əha, mətəu in aru otəkeikei mol uək kəti e nəhlmin mämə otos məni nəuvein iətəm təhrun nəfəniən nasiruiən kəm ianrah min.

²⁹Səniən nəghatiən tərəh e nohlim, mətəu əni əmə nati təuvir iətəm otasiru e nətəmiimi nian kotəliuək e suaru pisin pisin min, mämə nəghatiən min əha otasiru e lah.ⁿ ³⁰Sotolien Narmın Rəha Uhgın tətəu nəhməiən o noliən rəhatəmah, mətəu-inu in nəmtətiən rəhatəmah mämə itəmah rəha Uhgın, kəni in otos rəkis itəmah e noliən tərəh min e nian rəha nosmiəgəhiən.^o ³¹Kəni əraki rəfin e natimnati min u: nəhməiən e nikitəmah iətəm tətəti tətəvəh o nati

kəti tərəh iətəmi təmol e təmah; kəni əraki min e noliən niəməha; mine noliən rəha nəni rəhiən nətəmiimi; mine noliən rəha nikitəmah mine nohlitəmah titətipərəh pik təhmen e kaluəluə; mine noliən rəha norgəhuəiən; mine noliən min rəfin iətəm okotol nərahien kəm nətəmiimi.^p ³²Mətəu otəuvir o təmah min, kəni motol nikitəmah timətətiə o təmah min. Kəni nəmə itəmah kəti otol nati tərəh kəti kəm təmah kəti min, kəni otalu əmə lan, təhmen = pən əmə mämə Uhgın təmalu e rəhatəmah noliən tərəh min mətəu-inu Kristo təmimis o təfəgə tərəh min rəhatəmah.^q

Nəmiəgəhiən e nəghəghəgiən

5 Tol lanəha, otalkut əskasik mämə onəkotisikəuvin Uhgın mətəu-inu itəmah nenəti Uhgın min iətəm in tolkeikei pik itəmah.^r ²Kəni otəskəlim əskasik noliən rəha nolkeikeiən, təhmen əmə mämə Kristo təmolkeikei itah lan kəni muva mimiis o tah, kəni niəmišien rəhan təhmen e sakrifais kəti iətəm kəmuvan e niəgəm nəmiəvi nəhniəgəm təuvir iətəm kətəfən kəm Uhgın mol nikin tagiən lan.^{††s}

³Mətəu-inu itəmah nətəmiimi rəha Uhgın iətəm nəkotəhruruəhru, kəni itəmah onəsotol aəiniən noliən nati kəti mämə okəni rah itəmah ohni. İatəni noliən tərəh min təhmen e niphətan mine nəman mine, kautit oneuən ilah min; mine noliən tərəh rəfin iətəm tol naulisien o nəniən; mine nətəmiimi min u nəvərəs min. ⁴Kəni təsəuviriən mämə nəkotəni nəghatiən iətəm taulis o nəniən, uə nəghatiən əlməli min, uə nəuəvsəniən tərəh, uə nəpəuəiən. Təsəhruruəhruəiən

††5:2 Uvən meruh e tiksınəri nəghatiən u “sakrifais.”

ⁱ4:22 Rom 8:13; Kol 3:9 ^j4:23 Rom 12:2 ^k4:24 Jen 1:26; Kol 3:10

^l4:25 Sek 8:16; Kol 3:8-9 ^m4:26 Sam 4:4; Jem 1:19-20 ⁿ4:29 Kol 4:6 ^o4:30 Aes 63:10; Efəs 1:13-14; 1Təs 5:19 ^p4:31 Kol 3:8 ^q4:32 Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 ^r5:1 Mat 5:48 ^s5:2 Eks 29:18; Hip 10:10

məmə nəkotəni nəghatiən tərəh min əha. Mətəu otəni nəghatiən təuvir min kəm Uhgın, məmə nikitəmah tagiən o natimnati iətəm in təmol o təmah.⁵ Kəni nəkotəkeiki motəhrun nati u məmə, nətəmimi nətəm kautohtəu nıpətan, uə nətəmimi nətəm kaulot noliən tərəh iətəm tol naulisiən o nəniən, uə nətəm kəutaumis, ilah min əha ko kəsəhuvəniən e negəu rəha Kristo mine Uhgın, (nətəm kəutaumis kotəhmen e nətəmimi kəutəfaki kəm narmi nati min, rəhalah nautə in uhgın rəhalah).^t

⁶Sotəghaniən məmə suah kəti otiuvi = pən itəmah e nəghatiən eiue min rəhan u nıpəhriən lan tikə. Mətəu-inu o noliən tərəh min əha, Uhgın nikin otərəh kəni tol nalpiniən kəm nətəmimi iətəm kəutəhti nəuiən.^u ⁷Tol lanəha, nə səhuvəniən motan pəti itəmah min ilah motol noliən tərəh min iətəm kaulot.

⁸Nian kəti aupən, napinəpuiən təmatarməniğ e təmah, mətəu rəueiu itəmah ninəhuvə o Kristo kəni nəhəgəhəgiən tinətarməniğ e təmah.^v Tol lanəha, otəni təhmen e nətəmi rəha nəhəgəhəgiən, ⁹mətəu-inu nəhəgəhəgiən e nəmiəgəhiən rəhatəmah tətəuə e nəuviriən, mine nəhruahriuiən, mine nıpəhriəniən. ¹⁰Kəni otalkut məmə onəkotəsəl motəhrun noliən min iətəm okotol Uhgın nikin tagiən lan. ¹¹Sotohtəu-pəniən nətəmimi rəha napinəpuiən motol noliən tərəh min itəmah min ilah. Nati təuvir min e noliən min əha tikə. Mətəu otəmki = pa noliən min əha e nəhəgəhəgiən, kəni nətəmimi okotun məmə noliən min əha kotərəh. ¹²Noliən oneuən min rəha nətəmi u nətəm kəutəhti nəuia Uhgın, ilah noliən min rəha naulisiən,

kəni naulisiən asoli o nəni pətəgəmiən noliən min əha. ¹³Mətəu natimnati rəfin iətəm kəhuvə e nəhəgəhəgiən, nətəmimi koteruh vivi məmə ilah kotəhro lanu.^w ¹⁴Tol lanəha mətəu-inu nian nəhəgəhəgiən tətəsiəgəpin nati kəti, kəni nətəmimi kauteruh əhruahru. O nati u kətəni məmə, “Itəmah u nəutəpili, otair-tə, otəmiəgəh e nimisiən, pəh Kristo otəsiəgəpin itəmah.”^x

¹⁵Kəni əutətəu vivi itəmah o rəhatəmah noliən min, məsotətiğiən məmə nətəm kəutəlməli mine, mətəu nəkotətiğ e neinatəğiən, ¹⁶kəni nian rəfin okəmə nəkoteruh suaru o noliən nəuviriən kəti, autol, mətəu-inu rəueiu kəutətiğ e nian rəha nərahəniən tətəpət.^y ¹⁷Kəni tol lanəha, sotəlməliən-tə, mətəu otəkeiki motalkut məmə onəkotəhrun nati nak iətəm İərməniğ tolkeiki. ¹⁸Sotəpisiən e wain mətəu-inu otiuvi = pən itəmah e nalməliən, mətəu təuvir məmə nəmiəgəhiən rəhatəmah otəriəuəh əmə e Narmin Rəha Uhgın.^z ¹⁹Otəghati kəm təmah min e nəpuən min e Nauəuə rəha Nəpuən, mine nəpuən min rəha niməfaki, mine nəpuən min iətəm tatsipən e Narmin Rəha Uhgın.^a Otəni, kəni otəni nəpuən min e nikitəmah kəm İərməniğ, ²⁰kəni nəkotəkeiki məutəni kəm Tatə Uhgın məmə nikitəmah tagiən o natimnati rəfin, kəni otəni e nərgi İərməniğ İesu Kristo.^b

Noliən rəha nətəm kəmotol marit

²¹Nian itəmah kəti tətəghati, so-taskəliəmiən e rəhatəmah əmə nətəliğiən, mətəu otətəliğ-to e nəghatiən rəhan, kəni motol mətəu-inu nəkotisiəi Kristo.

^t5:5 1Kor 6:9-10; Kol 3:5 ^u5:6 Rom 1:18; Kol 2:4,8 ^v5:8 Jon 12:36; Efəs 2:13; Kol 1:13; 1Pitə 2:9 ^w5:13 Jon 3:20-21 ^x5:14 Aes 26:19; Rom 13:11
^y5:16 Kol 4:5 ^z5:18 Luk 21:34 ^a5:19 Kol 3:16 ^b5:20 Kol 3:17

²²Itəmah nıpətan nətəm ninotol rəkis marit, otətəlig kəni motol nəghatiən rəha nəman min rəhatəmah təhmen məmə nautol kəm İərmənig. ²³Otol lanəha mətəu-inu iərman in tarmənig e rəhan pətan təhmen e Kristo in tarmənig e niməfaki u nıpətin, kəni in rəhan İosmiəgəh. ²⁴Niməfaki tətətəlig lan kəni matol nəghatiən rəha Kristo, kəni təhmen-əhmen əmə, nıpətan nətəm kinotol rəkis marit okotəkeikei mautətəlig lan kəni motol nəghatiən rəha rəhalah min nəman e natimnati rəfin.

²⁵Kəni itəmah nəman nətəm ninotol rəkis marit, otolkeikei rəhatəmah nıpətan təhmen əmə məmə Kristo təmolkeikei niməfaki, kəni məfən rəhan nəmiəgəhiən ohni. ²⁶Təmol lanəha məmə in otol niməfaki otəhruahru, kəni təmeikuas lan e nəghatiən rəha Uhgın, təhmen e nəhu tətəikuas e nətəmimi. ²⁷Təmol min lanəha məmə Kristo təhrun nosiən rəhan niməfaki muva ohni, kəni niməfaki u təhruahru vivi, kəni kəseh-pəniən noliən tərəh kəti lan, kəni in təuvir məhəgəhəg. Niməfaki əha in təhmen e pətan kəti iətəm kəmol = pən malə-malə kəm in məmə otol marit, kəni nati kəti tikə e nıpətin iətəm təsəhruahruin.

²⁸Kəni təhmen əmə lanəha, nəman okotəkeikei motolkeikei rəhalah nıpətan min təhmen məmə kautolkeikei aru əmə nıpətılah. İətəmi u in tolkeikei pik rəhan pətan, tolkeikei aru in. ²⁹Otətəligto, iətəmi kəti tikə iətəm tətəməki aru e nıpətin, mətəu in tətəugin vivi kəni materuh vivi, təhmen əmə məmə Kristo

tatol kəm niməfaki, ³⁰mətəu-inu kitah nəuvetin nıpətin. ³¹Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Kəni o nati əha, suah kəti otiet rəkis e rəhan tatə mine məmə, kəni mol kətiəh ilau rəhan pətan, kəni ilau okiəuva matuol kətiəh e nıpətılau mine nəmiəgəhiən rəhalau.”^c ³²Nəghatiən əha in nəghatiən təuvir kəti iətəm təfigəm, kəni nıpətin tətəhluəig. Mətəu iətəni məmə in nəghatiən əuhlin kəti məmə Kristo mine niməfaki, ilau kətiəh. ³³Mətəu nəghatiən əha tətuva min o təmah. Kəni itəmah nəman kətiəh kətiəh onəkotolkeikei rəhatəmah nıpətan min təhmen e nautolkeikei aru min itəmah. Kəni nıpətan, nəkotəkeikei motisiai rəhatəmah nəman.

Noliən rəha kəlkələh min mine tatə mine məmə

6 Itəmah kəlkələh min. Otol nəuia tatə min mine məmə min rəhatəmah mətəu-inu itəmah rəha İərmənig, kəni noliən u in təhruahru məmə itəmah onəkotol.^d ²Nəghatiən kəti e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Otəfən nisaiən kəm rəhatəmah tatə mine məmə.” Nian Uhgın təməni lou u, məfən nəniəskasikiən tatig lan. Kəni lou u, təmaupən miet e lah iətəm nəniəskasikiən tətətig e lah.^{‡‡} ³Nəmə nəkotol lou əha, nəniəskasikiən əha tətəni lanəha məmə, “natimnati min e nəmiəgəhiən rəhatəmah otaiu təuvir, kəni natigian rəhatəmah e nəhue niftəni u otəfəməh.”^e

⁴Tatə min. Sotoliən təskasik e nenətitəmah min məmə otol nıkilah tərəou mahmə, mətəu oteh vivi ilah,

^{‡‡}6:2 Uhgın təməfən lou tepət, kəni nəuvein nəniəskasikiən tikə e lah. Mətəu nian təməni lou u, məfən nəniəskasikiən tatig lan. Uərisig e lou u, təməni lou min nəuvein iətəm nəniəskasikiən tətətig e lah. Mətəu lou u, təmaupən miet e lah iətəm nəniəskasikiən tətətig e lah.

motəgəu ilah e nolian rəhalah kəni motəgəatun ilah e suaru rəha İərməniğ.^f

**Nolian rəha slef min mine
rəhalah iətəmi asoli min**

⁵Slef min. Onəkotol nəuia nətəmi asoli min rəhatəmah e nəhue nitəni u, onəkotol e nisialən, mine nəğiniən, kəni onəkotol e nikitəmah pəhriəniən təhmen əmə məmə rəhatəmah iətəmi asoli in Kristo.^g ⁶Kəni onəkotol nəuialah, mətəu səniəmə nian əmə iətəm ilah kauteruh itəmah lan məmə nikilah otagiən o təmah. Mətəu onəkotol nəuialah təhmen məmə itəmah slef min rəha Kristo, kəni mautol nolian min iətəm Uğin tolkeikei e nikitəmah pəhriən. ⁷Onəkotol rəhatəmah uək e nikitəmah rəfin, təhmen = pən əmə İərməniğ in rəhatəmah iətəmi asoli, səniəmə iətəmi kəti əmə in rəhatəmah iətəmi asoli, ⁸mətəu-inu nəkotəhrun məmə İərməniğ otəfinə nətəouiən kəm nətəmi ərəfin e nati təuvir min iətəm kəmotol, nati əpnəpin nəmə in slef uə in iətəmi əpnəpin əmə kəti.^h

⁹Kəni itəmah nətəmi asoli min. Onəkoteh vivi min əmə rəhatəmah slef min lanəha. Məsotəğhati əskasikiən kəm lah məmə ilah okotol nəuiatəmah, mətəu-inu nəkotəhrun məmə İətəmi asoli rəhatəmah min ilah kətiəh əmə əpəha e nəgəu e neai, kəni in tatol təhmen-əhmen əmə kəm nətəmi rəfin.ⁱ

**Nuvəniən e natimnati
rəha Uğin o nəluəğiniən**

¹⁰Naunun nəğhatiən rəhak tol lanu. Otəhtul əskasik e İərməniğ mine rəhan nəsanəniən asoli. ¹¹Əhuvən e natimnati

rəfin rəha Uğin o nəluəğiniən məmə nəkotəhrun nosiən nəhtuliən rəhatəmah nian Setən tatol nəlpəkəuiən eiüə o nohiən itəmah.^j ¹²İətəni lanu mətəu kitah kəsotəluəğiniən kitah nətəmi rəha niftəni, mətəu kəutəluəğiniən nati pisin iətəm kəsotəfuəniən, inəha İərməniğ min, mine nəpətiən min, mine nati iətəm kotəsanən e nərahian rəha nəpinəpuiən rəuei e niftəni, mine İərmis min mine narmin min e nimagəuəgəu.^k ¹³Tol lanəha, əhuvən e natimnati rəfin rəha Uğin o nəluəğiniən məmə nian nərahian iətəm Setən tatol otuva, nəkotəhrun nəluəğiniən o nərahian əha, kəni nian nəmotol əpenəpenə rəfin o nəluəğiniən, nəkotəhrun nosiən nəhtuliən rəhatəmah.

¹⁴!Kəni, otol əpenə-penə! Nian nəkotəhtul əskasik o nəluəğiniən, rəhatəmah natimnati rəha nəluəğiniən tol lanu:

Otaskəlim əskasik nəğhatiən pəhriən, inu təhmen e kətəuti iətəm nəmotəlis nəlugitəmah lan.

Otol nolian rəhatəmah otəhruahru e nəhmti Uğin e nəhatətəniən, inu təhmen e aiən iətəm tatol pəsiz e mankiəhatəmi.^l

¹⁵Otol rəhatəmah nətəliəniən təskasik e nənuəniən təuvir rəha nəməlinuəniən, inu təhmen e put əskasik iətəm tətəsiu e təmah o nəhtul əskasikiən.^m

¹⁶Kəni mine, nati kəti min, otəhatətə əskasik e Uğin, inu təhmen e sil u in timpə asoli kəti iətəm təhrun nəuiəpisiən nifəgə rəha Setən iətəm tatuəu.

¹⁷Otəni nipiəhriəniən məmə Uğin təmosmiəgəh itəmah. Inu təhmen məmə natuvən e kəfəfəu əskasik kəmol e aiən iətəm tətəhtərain rəhn-kəpə təmi.

^f6:4 Sam 78:4; Prov 22:6; Kol 3:21 ^g6:5 Kol 3:22-23; Tait 2:9-10; 1Pitə 2:18

^h6:8 2Kor 5:10; Kol 3:24-25 ⁱ6:9 Rom 2:11; Kol 4:1

^j6:11 Rom 13:12; 2Kor 10:4 ^k6:12 1Pitə 5:8-9

^l6:14 Aes 11:5; 59:17; 1Təs 5:8 ^m6:15 Rom 10:15

Otəhrun vivi Nauəuə Rəha Uhgın, inu təhmen məmə natos e nau rəha nəluaginian iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəfinə kəm təmah.¹⁷

¹⁸ Kəni oteğəhan = pən məmə Narmin Rəha Uhgın otit itəmah e rəhatəmah nəghatian kəm Uhgın e nian rəfin, kəni otəghati kəm Uhgın e nəfakiən e nolian pisin pisin min mine nətapuəhian min. Tol lanu, otəsal vivi, kəni motəfaki nian rəfin o iəfaki min rəfin.¹⁹

¹⁹ Kəni otəfaki min ohniəu məmə nian rəfin iətəghati, kəni Uhgın otəfa nəghatian kəm iəu, məmə iəkəni pətigəm e nikin əsanən rəfin rəhak nati oneuən rəha nəniən təuvir iətəm Uhgın təmol əpu kəm tah.²⁰ Kəni rəueiu, iəu iəni əhruin rəha İesu Kristo, mətəu iətətig əmə e kaləpus kəməlis iəu e sen u aian, mətəu-inu iətəni pətigəm nəniən

təuvir əha. İəkəkeikei məni pətigəm nəniən təuvir əha məsəginian. Kəni otəfaki ohniəu məmə iəkol lanu.¹⁹

Naunun nəghatian rəha Pol

²¹⁻²² İəu iəkolkeikei məmə itəmah nəkotətəu nəniən rəhak, kəni tol lanəha, iəkahli = pinə Tikikəs tuvnə. In piatah keikei kəti iətəm tətaiu əskasik o uək rəha İərməniğ ikinu. In otəni pətigəm nəniən rəhatimah kəm təmah məmə iəu iətəhratig lanu, kəni nəniən əha otəfəri nətəligian rəhatəmah.²¹

²³ Pəh Uhgın Tatə mine İərməniğ İesu Kristo okuəfinə nəməlinuian, mine nolkeikeian, mine nəhatətəian. ²⁴ Pəh Uhgın otətuati e nəuvirian rəhan kəm nətəmimi rəfin iətəm kotolkeikei rəhatah İərməniğ İesu Kristo e nolkeikeian iətəm naunun tikə.

¹⁷6:17 Hip 4:12 ¹⁸6:18 Luk 18:1; Kol 4:2; 1Təs 5:17

¹⁹6:19 Kol 4:3-4; 2Təs 3:1 ²⁰6:20 2Kor 5:20; Flm 9

²¹6:21-22 Uək 20:4; Kol 4:7-8; 2Tim 4:12

Filipai

*Nauəuə iətəm Pol təmätei tuvən
kəm nəfaki min ikin Filipai*

Nəghatiən əkuəkir rəha nauəuə u Filipai

?Pəh təmätei nauəuə u? Aposil Pol təmätei nauəuə u.

?Təmätei tatuvən kəm pəh? Təmätei tatuvən kəm niməfaki əpəha Filipai.

?Natigiən təhro lanu nian təmätei?

Nətəm Isrel, kəməhgi = pən ilah, mətəu Nanihlua^f min tepət, kəməsəhgi-pəniən ilah. Pol in təmem niməfaki əpəha Filipai e rəhan naliuəkiən iətəm tatol keiu lan. Əpəha e niməfaki əpəha Filipai, nətəm Isrel mine Nanihlua min kəutəfaki pəti, nati ərnapin Nanihlua min tepət, kəməsəhgi-pəniən ilah. Mətəu e nian əha, nəgətun eiua min nəuvein kəməhuva motəni məmə okəkeikei kəhgi = pən ilah, kəni nəmə kəsotoliən, Uhgın otəsosmiəgəhiən ilah.

?Təmätei nauəuə u o nak? 1. Nian Pol təmətətig e kaləpus əpəha Rom, nətəmimi rəha niməfaki əpəha Filipai, kəmotahli = pən Epafrotaetəs məmə otəmki məni nəuvein muvən kəm in. Niməfaki əha inəha, əpəha Filipai in təmaupən mahli = pən məni kəm Pol. Pol təmätei nauəuə u məmə otəni tagkiu o niməfaki əpəha Filipai o natimnati iətəm kəmotahli = pən kəm in. 2. E nauəuə u, Pol təmahtipəsəg e nəgətun eiua min u kəutəni məmə Nanihlua min okəkeikei kəhgi = pən ilah məmə Uhgın təhrun nosmiəgəhiən ilah. 3. Pol tolkeikei məmə otəfəri nətəligiən rəhalah, kəni məni = pən kəm lah məmə suaru kətiəh əmə məmə okotəgiən lan. Iesu Kristo pisin əmə təhrun noliən nik-

ilah tagiən, nati ərnapin məmə kəutətig e nian təuvir uə nian iəkis min.

Pol təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pol, mine Timoti, slef mil rəha Kristo İesu, iətəni təuvir kəm təmah rəfin nətəm kəutəfaki kəm Kristo İesu əpəha Filipai, mine nətəmi asoli rəha niməfaki, mine dikon min.

²Pəh Uhgın u Tatə rəhatah, mine İərmanig İesu Kristo, otətuati e nəuviriən mine nəməlinuiən kəm təmah.

Pol təməfaki o nətəm Filipai

³İəkolkeikei məmə iəkəni kəm təmah məmə nian min rəfin iətəm nikik tətəhti itəmah, iətəni kəm rəhak Uhgın məmə nikik tagiən o təmah. ⁴Kəni nian rəfin e rəhak rəfin nəfakiən o təmah rəfin, iətəfaki əmə e nəgiəniən, ⁵mətəu inko rəhatəmah nasiruiən lak e uək rəha nəni pətigəmiən nanusiən təuvir, e nətuəuiəniən, nian nəmotəhatətə e nanusiən təuvir, mətəuərus = pa u rəueiu. ⁶Tol lanəha iəkəhrun vivi məmə Uhgın iətəm təmətuəuin uək təuvir e nəmiəgəhiən rəhatəmah, in otəkeikei matol lanəha, kəni otəpanol naunun lan e nian Kristo İesu otitəlig = pa min.⁵

⁷Nian rəfin, iəkolkeikei pik itəmah, kəni iəkəkeikei mətəu nəgiəniən lanu mətəu-inko Uhgın təməfa rəhan nəuviriən nian təməfa uək u kəm tah. E nian iəmətətig e kaləpus, mine nian iəmətan əmə mətəhtul pətigəm o nanusiən təuvir məmə in niphəriəniən, mətəu itəmah nəmətasiru lak. ⁸Uhgın təhrun məmə iətəni pəhriən məmə iəkolkeikei məmə iəkəruh itəmah, mətəu-inu iəkolkeikei pik itəmah təhmen əmə məmə İesu Kristo tolkeikei itəmah.

⁹Kəni inu rəhak nəfakiən məmə rəhatəmah nolkeikeiən oteviə təhmin

^f1:0 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksınəri.

^s1:6 1Kor 1:8

min e nāhruniān nati mine neinatigiān rāfin ¹⁰māmā itēmah onəkotāhrun neruhiān nati nak u in tēuvir pik agin, kēni māmā onəkotāhruahru vivi, kāsēruh-pāniān nati tērah kēti e tēmah rāueiu mātēuārus nian iētēm Kristo otuva min lan. ¹¹Pēh rēhatēmah nēmiāgēhiān otēuā e nēuan nēuviriān mine nāhruahruān iētēm Iesu Kristo tatol e nēmiāgēhiān rēhatēmah, o nēni-viviān mine nēfēriān nērgi Uhgīn.

Nian Pol āpēha e kalēpus, nētēmimi kēmōtētēu nanusiān tēuvir

¹²Iāu min nēuvein, iēkolkeikei māmā onəkotāhrun māmā nati āpnapin nah-mēiān u kēmōl lak, mātēu tēmasiru pik o nēni pētīgēmīān nanusiān tēuvir kēm nētēmimi tēpēt, ¹³mātēu-inu tol lanēha, soldīā min iētēm kautol kat o nimē rēha Sisē, mine nētēmi pisin pisin min tēpēt, kinōtāhrun rākis māmā iāu iētātīg e kalēpus mātēu iāu ioluāk rēha Kristo.^t ¹⁴Kēni rēhak natīgīān e kalēpus tēmōl māmā iākēfaki min iuākīr ilah rāfin kēmōtēhatētē āskasik tēhmin min e Iērmānīg, kēni matol nētēligiān rēhalah tēskasik o nēni pētīgēmīān nēghatiān rēha Uhgīn mēsōtēgīniān.

¹⁵Nipēhriāniān, nēuvein kēmōtēni pētīgēm nanusiān tēuvir rēha Kristo mātēu-inu kētētēt iāu kēni motolkeikei māmā okōtēpēt lak. Mātēu nēuvein kētēni pētīgēm āmā nanusiān tēuvir rēha Kristo e nētēligiān āhruahru. ¹⁶Nētēmi min u nētēligiān rēhalah tēhruahru āmā, ilah kētēni pētīgēm nanusiān tēuvir mātēu-inu kotolkeikei iāu, kēni motāhrun māmā Uhgīn tēmālēhu = pēn iāu ikinu e kalēpus māmā iatēhtul pētīgēm o nanusiān tēuvir māmā in nipēhriāniān. ¹⁷Mātēu nēuvein iētēm kautētēt iāu, kēsōtēni pētīgēmīān Kristo e nikilah pēhriān,

mātēu kautol āmā mātēu-inu kotolkeikei māmā okēfēri aru ilah, kēni nikilah tēhti māmā okōtol nērahīān kēm iāu rāueiu, nian iētātīg e kalēpus. ¹⁸Mātēu nati āha, in nati āpnapin āmā. Nēmā kautol e nikilah pēhriān uē kēpē, mātēu nati asoli māmā kētēni pētīgēm nanusiān tēuvir rēha Kristo, kēni inu tatol nikik tētēgīān.

¹⁹Pēhriān, kēni nikik otagiān min mātēu iākēhrun māmā e nēua nēfakiān rēhatēmah, mine nasiruiān rēha Narmin rēha Iesu Kristo, in otēmiāgēh iāu e nērahīān u,^u ²⁰tēhmen āmā māmā iākēhrun vivi kēni matālēhu = pēn rēhak nētēligiān māmā Uhgīn otēsēghāniān māmā oīkōl nati kēti iētēm otol aulis iāu e nēhmti Uhgīn, kēni iākēhrun mē iāu oīsēgīniān o nēni pētīgēmīān nanusiān tēuvir rēha Kristo. Mātēu rāueiu mine nian min rāfin, nikik tēskasik māmā, nēmā iatēmiāgēh uē iākimis, mātēu iatisiai Kristo e nēmiāgēhiān rēhak.

²¹Tol lanēha mātēu-inu nēmiāgēhiān rēhak in Kristo āmā, kēni nēmā iākimis, in nati tēuvir tapirākis.^v ²²Okēmā iētēmiāgēh āhanēh, in tēuvir o nolīān uāk nēuvētīn min rēha Uhgīn e nēhue nitēni. ?Kēni iākītēpin iētēm pēhruvēn? !Iākēruu! ²³Rāueiu āha suaru keiu kētūēmāhli aupēn lak, mātēu iēkolkeikei ilau pēti. Iēkolkeikei pik māmā iākēpēh natīgīān u ikinu muvēn meruh Kristo iētēm in tēuvir agin mapirākis natīgīān u ikinu.^w ²⁴Kēni iākafu māmā iākēkeikei matēmiāgēh e nēhue nitēni u o nasiruiān e tēmah. ²⁵Kēni mātēu-inu iākēhrun māmā inu in nipēhriāniān, kēni iākēhrun māmā oīkēmiāgēh o nasiruiān e tēmah māmā nēhatētēiān rēhatēmah oteviā, kēni onəkōtagiān e nēhatētēiān rēhatēmah. ²⁶Kēni e nolīān āha, nian iākūva min

^t1:13 Uāk 28:30^u1:19 2Kor 1:11^v1:21 Kēl 2:20^w1:23 2Kor 5:8

meruh itamah, nikitamah otagiæn nækotæni-vivi Kristo Iesu, mætæu-inu iæu iæmitælig = pa min o tæmah.

Næhtuliæn æskasik

²⁷ Kæni nati asoli, itamah onækotækeikei motol mæmæ noliæn min ræfin e næmiægæhiæn ræhatæmah okotæfæn nisaiæn kæm nanusiæn tæuvir ræha Iesu Kristo. Kæni nati ærnapin næmæ iækuvnæ uæ iæsuvnæiæn, pæh oiækætæu mæmæ næutalkut æskasik e nætæligiæn kætiæh æmæ, kæni mæmæ itamah ræfin, itamah næutalkut e nætæligiæn kætiæh æmæ o næhtul æskasikiæn o nanusiæn tæuvir,^x ²⁸ kæni mæmæ næsotæginæiæn e ræhatæmah min tikimir. Inu næmtætæiæn pæhriæn kæti o lah mæmæ Uhgîn otærækin ilah, mætæu in otosmiægæh itamah. Uhgîn otol natimnati min æha ræfin. ²⁹ Otol lanæha mætæu-inu in tæmegæhan mæmæ onækotæhatatæ e Kristo, kæni nati kæti min, mæmæ onækotos min nahmæiæn ohni. ³⁰ Kitah ræfin, nærahæiæn æhmen æmæ tatos itah, iætæm itamah næmoteruh e ræhak næmiægæhiæn aupæn, kæni ræueiu næutætæu mæmæ iætati gæhanæh lan.

Kotækeikei mæutohtæupæn suaru ræha Iesu Kristo

2 Nikitamah tæskasik e Kristo mætæu-inu nautol kætiæh itamah min, uæ kæpæ? !Æuæh! ?Næutætæu tæuvir e nolkeikeiæn ræhan, uæ kæpæ? !Æuæh! ?Mætauilim itamah Narmin Ræha Uhgîn, uæ kæpæ? !Æuæh! ?Mautol tæuvir kæm tæmah min kæni mæutasækæhruin pik itamah min, uæ kæpæ? !Æuæh! ² Tæuvir, pæh nætæligiæn ræhatæmah tuva matol kætiæh; kæni motolkeikei itamah min; kæni mautol pæti uæk e nætæligiæn kætiæh mine nikin tæuvir. Konu, næmæ

nautol natimnati min æha, in otol nikik tagiæn pik agin. ³ E noliæn kætiæh æmæ, sotoliæn nati mæmæ itamah nækotæuvir motapirækis itamah min næuvein, kæni sotoliæn nati kæti mæmæ nækotæfæri aru itamah lan. Mætæu otosiahu aru itamah, kæni otætælig pik e tæmah min næuvein tapirækis itamah æmæ. ⁴ Kæni otasiru e tæmah min e næmiægæhiæn ræhatæmah. Tææuviriæn mæmæ suah kæti tateh aru æmæ ræhan næmiægæhiæn.^y

⁵ Ræhatæmah nætæligiæn otækeikei mæhmen e nætæligiæn ræha Kristo Iesu iætæm tol lanu lan: ⁶ Kristo in tæhmen æmæ e Uhgîn

mætæu in tæmæsalkutiæn mæmæ in otaskælim nepætiæn ræha Uhgîn,^z

⁷ mætæu tæmæpæh ræhan nepætiæn, kæni tæmuva mæhmen e ioluæk æmæ kæti, kæni tæmair e næhue niftæni muva iætæmimi æmæ kæti.^a

⁸ Kæni nian in iætæmi kæti, nipætin tæhmen æmæ e tah, in tæmosiahu aru in, mol næuia Tatæ Uhgîn e natimnati ræfin muva mætæuarus mimis. Kæni kæmol aulis in e nimisiæn e nigî kæmæluau.^b

⁹ Mætæu-inu tæmol lanæha, Uhgîn tæmlæfæri agin in, kæni mæfæn nærgin kæm in iætæm tapirækis nærgin min ræfin,^c

¹⁰ mæmæ e nærgi Iesu, natimnati ræfin iætæm kæutæmiægæh ikin min ræfin e neai, mine næhue niftæni, mine niki nitæni læhtæni u ikin nætæmi kæmohmis ikin, okotasæuliæn motæfæn nisaiæn kæm in,^d

¹¹ kæni ilah ræfin okotæni pætigæm mæmæ Iesu Kristo in Iærmæni g. Kæni noliæn æha tætæfæn nisaiæn kæm Tatæ Uhgîn.^e

^x1:27 Efæs 4:1; 1Tæs 2:12 ^y2:4 1Kor 10:24 ^z2:6 Jon 1:1-2; 17:5

^a2:7 Jon 1:14; 2Kor 8:9 ^b2:8 Hip 5:8; 12:2

^c2:9 Uæk 2:33; Efæs 1:20-21; Hip 1:3-4 ^d2:10 Rom 14:11 ^e2:11 Rom 10:9

Itamah nəkotəhmen e nəhagəhagiən

¹²Rəhak nətəmiimi min iətəm iəkolkeikei pik, nian kitah kəməutan, itamah nəmautol nəuiak nian min rəfin. Kəni rəueiu, mətəu-inu iətətig isəu o təmah, itamah aru nəkotəkeikei məutalkut pik təhmin məmə nəkotol nəuiak e natimnati min u: mətəu-inu ninotəhrun rəkis nolien əha rəha Kristo, otalkut əskasik o nitəu-pəniən suaru rəha nosmiəgəhiən. Otitəu=pən suaru əha e nəhmti Uhgın motərəmrumin motəgin. ¹³Kəni otitəu=pən suaru əha mətəu Uhgın tatol uək e nəmiəgəhiən rəhatəmah məmə onəkotolkeikei məmə nəkotol nəuian, kəni tətəfinə nəsanəniən kəm təmah məmə onəkotol pəhriən nəuian.

¹⁴E natimnati rəfin iətəm nautol, sotəgahti-əghatiən ohni, kəni məsotorgəhuian itamah min ohni ¹⁵məmə nəmiəgəhiən rəhatəmah otəhruahru vivi, kəni kəseh-pəniən nərahian kəti lan, kəni itamah nenəti Uhgın nətəm nolien ekəu-ekəu tikə e təmah, nian nəutətig e nəlugi nətəm kotekəu-ekəu, iapınəpu min. Kəni itamah nəkotagəhag təhmen e məhau min e nəhue niftəni, ¹⁶nəutaskəlim vivi nəghatiən e nəmiəgəhiən. Kəni otol natimnati ərəfin məmə nian Kristo tuva min, kəni iəkəfəri o təmah kəni oiəkəhrun məmə iəsaiu ənpəniən, nəhgik təsikəiən o nati ənpəniən əmə.^f ¹⁷Nolien rəhatəmah rəha nəhatətəiən e Uhgın təhmen e sakrifais^{§§} kəti kəm Uhgın. Nəmə iəkəimis, kəni muva məhmen e sakrifais e wain iətəm katiuvi=pən ilau sakrifais rəhatəmah.

Mətəu nati ənpəniən əmə, nīkik tagiən əmə kitah min itamah. ¹⁸Kəni e nolien kətiəh əmə, nīkitəmah təkeikei magiən kitah min itamah.^g

Timoti mine Eprofrotaetəs

¹⁹Nəmə İərməniğ İesu tegəhan, iəkolkeikei məmə iəkəhli=pinə Timoti tuvnə meruh itamah məmə nian iəkətəu nanusiən e təmah, iəu min, nīkik otəgiən. ²⁰Suah kəti tikə min u ikinu rəhan nətəligiən təhmen e rəha Timoti, iətəm nikin təhti pik itamah. ²¹Nətəmi pisin pisin kəutətəlig aru e uək min rəhalah, məsotətəligiən e uək rəha İesu Kristo.^h

²²Mətəu itamah nəkotəhrun məmə nian rəfin Timoti tatol əhro uək rəha Uhgın lanu, kəni rəhan uək in təu-vir, kəni təhmen e suakəku tatol uək ilau rəhan tatə, in təmasiru lak e uək rəha nanusiən təu-vir. ²³Mətəu-inu o nati əha, nīkik tətəhti məmə nian oiəkəhrun məmə rəhak natigian otəhro lanu, oiəkəhli=pinə uəhai əmə tuvən meh itamah, ²⁴kəni iətəhatətə e İərməniğ məmə otəsuvəhiən iəu min iəku-vnə meh itamah.

²⁵Mətəu nīkik təhti məmə oiəkəkeikei məhli=pinə Eprofrotaetəs titəlig=pinə meh itamah. In piak iətəm iətiəuva kətiəh matuol uək kətiəh, kəni mətuəlu-əgin e nəluəginian kətiəh rəha Uhgın. Aupən, nəmotəhli=pa e nərgitəmah məmə otuva məni pətigəm kəm iəu nanusiən rəhatəmah, kəni məmə otəsiru lak.ⁱ ²⁶Mətəu rəueiu, in tolkeikei pik məmə oteruh rəfin itamah, kəni mətətəu tərəh pik mətəu-inu itamah ninotətəu

§§2:17 Nian tepət nətəm İşrel kotoh nati miəgəh min məutuvan e niğəm əpəha e Nīmə Rəha Uhgın məmə okotəfaki. Nian nəuvein katiuvi=pən wain o nəhu e nati miəgəh iətəm niğəm tatus təhmen e nəfəniən kəm Uhgın.

^f2:16 Dan 12:3; Fil 1:10; 1Təs 2:19 §2:18 Fil 3:1; 4:4 ^h2:21 2Tim 4:10

ⁱ2:25 Fil 4:18

rækis mämə in tatimis.* ²⁷ Pəhriən, in tēmatimis pik, iuəkir əmə timis. Mətəu Uhgīn tēmasək əhruin pik in. Kəni masək əhruin min iəu, nian tēmol vivi in e nimisiən rəhan. Mətəu nəmə tēmimis pəhriən, otol nikik titəgīt pik. ²⁸ Mətəu-inu Uhgīn tēmol vivi in, kəni nikik tagiən pik o nahli-pinəiən mämə nikitəmah otagiən nian onəkoteruh, kəni mämə iəu iəkalu lan nikik təsəhti minin nimisiən əha tēmos. ²⁹ Nikitəmah otəkeikei magiən mämə onəkoteruh min, təhmen mämə in piatəmah kəti e Iərməniḡ. Kəni otəfən nisiəiən kəm nətəmi kotəhmen əmə lan, ³⁰ mətəu-inu iuəkir in timis o uək rəha Kristo, məsəḡinən o rəhan nemiəḡəhiən e nian əskasik min mämə in otasiru lak nian rəhatəmah suaru tikə o nasiruiən.

Suaru pəhriən o nosiən noliən əhruahru

3 Rəhak min nətəmimi iətəm iəkolkeikei pik, pəh iəkəni nipilga nəḡhatiən nəuветin min. Otagiən o Iərməniḡ. Kəni iəkətei min əmə nəḡhatiən kətiəh iətəm iəmətei kəm təmah aupən, mətəu səniəmə in nati tiəkis ohniəu, kəni in otasiru e təmah mahtipəsḡ e təmah o nəḡhatiən eiəu min.

² Rəueiu, iətəni kəm təmah mämə, !Onəutətəu itəmah o nətəmi u kəutəni mämə okəkeikei kəḡḡi = pən suah kəti

mämə in otəhruahru e nəhmti Uhgīn! !Nətəliḡiən rəhalah tərəh! !Ilah kəutuh mətərəkīn əmə nəman! !Ilah kotəhmen e kuri arpin min![†] ³ Mətəu kitah u nenəti Uhgīn pəhriən min iətəm in tēmətei rækis noliən tərəh min e nikitah, kəni Narmin Rəha Uhgīn tatol mämə kitah kotəhruin nəfakiən kəm Uhgīn e rəhatah nemiəḡəhiən. Kəni kitah okotəfəri pik itah o Kristo Iesu kəni moutarəriə əmə lan, mətəu səniəmə in nati kəti iətəm kitah aru kəmotol e nipətītah o nosmiəḡəhiən itah.^j ⁴ Mətəu aupən, rəhak natimnati lanəha iətəm iəmətərəriə lan o nosmiəḡəhiən iəu, nətəm Isrel kəmotakīl mämə ilah kotəuvir agin.

Kəni nəmə suah kəti nikin təhti mämə təhruin narəriəiən əmə e natimnati tol lanəha, mətəu rəhak natimnati kotal lanəha tapirəkis agin.^k ⁵ Tipik min ilah nətəm Isrel əhruahru, kəni iəmsipən e nəuaniləuis rəha Benjəmin. Nian iəmos nian eit əhruahru, kəni kəḡḡi = pən iəu.[‡] Nəmə kətəni nətəm Isrel əhruahru, mə iəu kəti u! Aupən, iəu Farəsi kəti, kəni iəmatitəu = pən vivi Lou.^l ⁶ Iəmolkeikei pik mämə nəfakiən kəm Uhgīn in təhruahru agin, tol lanəha, iəmol nərahīən kəm nətəm kəutəhatətə e Iesu. Mətəu-inu e rəhak nətəliḡiən, ilah kəmotol nəfakiən kəm Uhgīn tamikmik.[¶] Kəməseh = paiən nati tərəh kəti mine e nemiəḡəhiən rəhak mətəu-inu

*2:26 Məta Epafrotaetəs tēmətəu tərəh mətəu-inu təsəlkeikeiən mämə nikilah otahmə ohni o rəhan nimisiən.

†3:2 Nətəmimi nəuvein rəha Isrel kəməutəḡətun niməfaki mämə okəkeikei kəḡḡi = pən suah kəti, kəni in təkēikei mītəu = pən Lou rəha nətəm Isrel mämə in otəhruahru e nəhmti Uhgīn. Mətəu Pol təsəlkeikeiən ilah mətəu ilah kəuteiəu mətərəkīn nəhatətəiən rəha niməfaki. Nətəmi min əha kotəhmen e kuri arpin min u kautol nərahīən.

‡3:5 Lou rəha nətəm Isrel tətəni mämə nian iəpəou iərman tinos nian eit əhruahru, kəni okəkeikei kəḡḡi = pən in.

¶3:6 Aupən Pol nikin təhti mämə Iesu Kristo in ieiəu kəti, kəni tol lanəha, Pol tēmol nərahīən kəm niməfaki. Afin-to Uək 8:3; 22:4; 26:9-11.

iəmitəu = pən rəfin lou min rəha nati Isrel.^m

⁷ Mətəu natimnati min rəfin əha iətəm iəmətarəriə e lah aupən, kəni nīkik təhti ilah kotəuvir pik agin, mətəu rəueiu əha iateruh məmə ilah nati əpnapin əmə mətəu-inu inəhrun nati iətəm Kristo təmol.ⁿ ⁸ Mətəu təsolian naunun əha ikin əha. Kəni rəueiu iətakil məmə natimnati rəfin agin, ilah nati əpnapin əmə mətəu-inu iateruh nati kəti iətəm in təuvir pik agin, məmə iəkəhrun Kristo Iesu, Iərməniġ rəhak. Iəməpəh rəfin ilah o Iesu. Iətakil ilah təhmen e nīmənərik məmə iəkəhrun vivi Kristo, ⁹ kəni məmə iəkuol kətiəh itimlau min. Kəni nəmə iəu aru iətalkut məmə iəkitəu = pən Lou, kəni Uhgīn təseruhian iəu məmə iəkəhruahru. Mətəu nəmə iətəhatətə əmə e Kristo, kəni in tətəruh iəu məmə iəkəhruahru. Uhgīn tatol əmə iəu iətəmi əhruahru e nəhatətian rəhak.^o

¹⁰ Iəkolkeikei məmə iəkəhrun təhmin min Kristo, mine nəsanəniən iətəm Uhgīn təmol in təmiəgəh min e nīmisiən. Kəni iəkolkeikei məmə iəkuva iuəkir ohni nian iəkətəu nahməiən təhmen e nahməiən iətəm in təmətəu.^p Kəni iəkolkeikei məmə iəkuva məhmen lan e nīmisiən rəhan, ¹¹ kəni e suaru əha, iəkəhrun nələhu-pəniən əskasik rəhak nətəligiən lan məmə, iəu min, Uhgīn otol iəkəmiəgəh min.

**Pol təmalkut əskasik məmə
in otəhrun təhmin Kristo**

¹² Iəsəniən məmə inos rəkis natimnati min əha, kəni məmə e nəmiəgəhian rəhak əha rəueiu, iəu iəkəhruahru vivi. Kəpə. Mətəu iəmitəu mətalkut pik məmə iəkos maskəlim natimnati min əha rəhak, mətəu-inu Kristo Iesu təmitəu iəu

kəni maskəlim tiəkis. Mol iəu rəhan, məmə iəkos natimnati min əha.^q ¹³ Piak min, iəsəniən məmə inos rəkis natimnati min əha. Kəpə. Mətəu iəu iəkəhmen e suah kəti tətəiu e naiuian kəti, kəni nati kətiəh əmə iətəm iətalkut ohni, məmə iəkalu e natimnati e nəmtahk, mətalkut pik matos nəmnəhəgiən o nati iətəm tətəməhli aupən lak, ¹⁴ kəni təhmen e suah kəti iətəm tətəiu məmə otəupən mos nətəouiən, kəni iəu iətəiu o nosiən nəua nalkutiən rəhak. Kəni nəua nalkutiən əha in nəmiəgəhian vi e Kristo Iesu iətəm Uhgīn təmauin lak məmə iəkos.^f

¹⁵ Kəni kitah rəfin nətəm kinotəskasik rəkis e nəmiəgəhian rəhatah, okotəkeikei motəskəlim nətəligiən min əha. Mətəu nəmə itəmah nəuvein nətəligiən rəhatəmah tol pišin e nati u, pəh Uhgīn otol tagəhag kəm təmah nətəligiən iətəm təhruahru.^s ¹⁶ Mətəu nati agin ko məmə kotohtəu = pən suaru iətəm kinotəhrun rəkis.

¹⁷ Piak min, əhuva kətiəh məutohtəu = pən nimei nəhlkək, iətəm iəu inol rəkis nəkotəruh, kəni motəruh mətiġ nətəm kəutohtəu = pən nimei nəhlkitimah.^t ¹⁸ Otitəu = pən nimei nəhlkitimah mətəu-inu inəni = piən rəkis kəm təmah nian tēpət, kəni rəueiu nəhu nəhmtək tətəiu ohni məmə, nətəmimi tēpət rəhalah naliuəkiən tətəgətun məmə ilah tikimir min rəha nanusiən təuvir rəha Kristo məmə in təmimis e niġi kəməluau. ¹⁹ Uhgīn otərəkin ilah. Kautətəlig pik əmə e natimnati min tərəh u nīkilah tolkeikei. Kəni natimnati min əha, in uhgīn rəhalah, kəni məutəfəri ilah o nolian natimnati iətəmi tol naulisiən, kəni motəfəri ilah o natimnati rəha nəhue niftəni.^u

^m3:6 Uək 8:3 ⁿ3:7 Mat 13:44-46 ^o3:9 Rom 3:21-22

^p3:10 Rom 6:3-5; 8:17 ^q3:12 1Tim 6:12,19 ^r3:14 1Kor 9:24

^s3:15 1Kor 2:6 ^t3:17 1Kor 4:16 ^u3:19 Rom 16:18

²⁰ Mətəu kitah nətəmi rəha negəu e neai, kəutəhtahnin Iosmiəgəh iətəm ot-sipən e negəu e neai, u Iərməniğ Iesu Kristo.^v ²¹ Kəni in otəuhlin nipətətah əpəu rəha nəhue niftəni u, kəni mol təhmen e rəha Kristo nian təməmiəgəh e nimisiən. In otol lanəha e nəsanəniən rəhan iətəm otələhu = pən natimnati rəfin e rəhan narməniğian.^w

4 Tol lanəha, rəhak min, otəhtul əskasik lankonu lan e Iərməniğ. İəkolkeikei itəmah kəni molkeikei pik məmə iəkeruh min itəmah. Rəhak min nətəmimi, nəmiəgəhiən rəhatəmah iətəm təhruahru tatol nikik tətəgiən, kəni itəmah nəua nalkutiən rəhak iətəm təuvir agin.^x

Pol təməfəri nətəliğin rəhalah

² İuotə mine Sintike, iəkəni = pinə əskasik kəm təlau məmə nəkuəpəh nolian u məmə nəsuətəliğin e təlau min, mətəu-inu Iərməniğ rəhatəlau pəti.

³ Əuəh, kəni ik min,[§] iətəm kilau min ik kəmuol uək nuvəh rəkis, iəkolkeikei məmə nəkasiru e pəta mil u, mətəu-inu iəmol pik uək itimahal mil lau. Kəmuasiru lak mətəuəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Iesu Kristo, itimah Klemən mine piak min nəuvein min iətəm kəmotasiru e uək. Uhgın təmətəi nərgilah e nauəuə rəha nəmiəgəhiən.^y

⁴ Otəgiən o Iərməniğ nian rəfin. !Kəni iəkəni min, otəgiən! ⁵ Otol kəm nətəmimi məmə okoteruh məmə itəmah nətəmi rəhatəmah nətəliğin timətig. Kəni məsotaluian məmə otəsuvəhiən Iərməniğ titəliğ = pa min.^z ⁶ Nikitəmah təsəhti pikian natimnati min, nati əpnəpin in nati asoli uə

nati əkəku əmə, mətəu e natimnati min rəfin, otəfaki = pən əmə kəm Uhgın o nati itəmah nəkotolkeikei. Kəni nian nəkotəfaki motətapuəh ohni, motəni kəm in məmə nikitəmah tagiən o rəhan nəuviriən.^a ⁷ Kəni Uhgın otəfinə kəm təmah nəməlinuian iətəm iahgin pik tapirəkis nəhrumiən rəfin rəha nətəmimi. Kəni nəməlinuian əha otərməniğ vivi e nikitəmah mine nətəliğin rəhatəmah mətəu-inu nəutəhatətə e Kristo Iesu.^b

⁸ Kəni rəueiu piak min, otətəliğ e natimnati min iətəm tol nipəhrəniən, iətəm tətəkəlim nisiaiən, iətəm təhruahru, iətəm nolian tərəh tikə lan, iətəm kitah kətolkeikei, iətəm nərgilah kotəuvir, iətəm kotəuvir pik, iətəm nətəmimi kəutəni-vivi. Otətəliğ e natimnati min əha. ⁹ Otol nati nak iətəm iəməgətun itəmah lan, iətəm nəmotos e nəmiəgəhiən rəhatəmah, kəni otol min nati nak iətəm iəu iəməni, kəni otol nati nak nəmotəh = pa lak. Nian nəkotol lanəha, kəni Uhgın iətəm tətəfinə nəməlinuian kəm təmah, otətan itəmah min e nian min rəfin.^c

Pol nikin tagiən o nasiruiən rəhalah

¹⁰ Nikik tagiən iətəni-vivi Iərməniğ mətəu-inu nuvəh nəuvetin nəməsotasiruiən lak, mətəu əha rəueiu nikitəmah təhti min iəu. Nipəhrəniən nəməutətəliğ pik lak, mətəu suaru tikə məmə nəkotasiru lak. ¹¹ İəsəniən nati u mətəu-inu natimnati iətəm iəu iəkolkeikei tikə ohniəu, kəpə. Mətəu-inu rəueiu iəkəhrun suaru məmə nikik tagiən əmə nian rəfin, nati əpnəpin rəhak natigian in təuvir uə

§4:3 Kəruru məmə iətəmi pəh u. Məta ioluək əha kəti rəha Pol, təhmen e Timoti uə Sailəs uə Luk uə suah kəti min.

v3:20 Efəs 2:6,19 w3:21 1Kor 15:28,42-53 x4:1 1Təs 2:19-20

y4:3 Luk 10:20 z4:5 Hip 10:25; Jem 5:8-9 a4:6 Mat 6:25-34; Kol 4:2

b4:7 Aes 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 c4:9 Rom 16:20

tərah. ¹²Iəkəhrun suaru rəha nagianən nəmə rəhak natimnati tikə, uə nəmə rəhak natimnati tepət. Inəhrun rəkis suaru oneuən əha e nian rəfin, nəmə nəgək nauənən tepət uə təkəku əmə, nəmə rəhak nautə tepət uə təkəku əmə. ¹³Mətəu-inu Kristo tətəfa rəhan nəsanənən kəm iəu, kəni iəkəhrun naliuəkian e nəuvirən uə nərahien.^d

¹⁴Mətəu itəmah nəmotol nolien təuvir nian nəmotasiru lak e nərahien iətəm iəmatig lan. ¹⁵Nipəhrənən, itəmah nətəm Filipai ninotəhrun rəkis məmə nian nəmotətuəuin mətətəu nanusien təuvir e Iesu Kristo, nian iəmiet imatəmah ikin Masetoniə, itəmah əmə u nəmotasiru lak e məni. Niməfaki kəti min tikə iətəm təməfa natimnati nəuvein kəm iəu.^e ¹⁶Kəni nian iəmuven iuəkir əmə, e taun Təsalonaikə, mətətig əpəha ikin, nəmotahli = pa min məni kəm iəu, kəni səniəmə mau kətiəh əmə. ¹⁷Səniəmə iətəsal e məni məmə nəkotəfa kəm iəu, mətəu iəkolkeikei məmə Uhgın oteruh nəuvirən əha kəni mətəu itəmah lan.

¹⁸Iəmos rəfin məni iətəm nəmotahli = pa kəm iəu, kəni in təhmen

mapirəkis, mətəu nian Epafrotaetəs təmos natimnati min u muva kəm iəu, rəueiu rəhak natimnati rəfin tepət. Itəmah nəmotəfən nati kəti kəm Uhgın təhmen e sakrifais iətəm nəmiəvin təuvir. In tatos əmə, nikin tətəgien ohni.

¹⁹Kəni Uhgın rəhak in otəfinə kəm təmah natimnati rəfin iətəm təhruahru o nəmiəgəhiən rəhatəmah. Kəni rəhan rəfin nəfənən kəutsipən e rəhan nautə tepət təuvir, kəni məutsipən e Kristo Iesu.

²⁰Pəh nətəmini rəfin okotisiai Uhgın Tatə rəhatah tatuvən mətuvən naunun tikə. Əuəh.

Naunun nəghatien rəha Pol

²¹Iətəni təuvir kəm təmah rəfin iətəm nəutəhatətə e Kristo Iesu. Piatah min, itəmah milah u ikinu kəutəni min təuvir kəm təmah. ²²Nətəmini min rəfin iətəm kəutəhatətə e Kristo Iesu, kəutəni = pinə təuvir kəm təmah, kəni ilah min əpəha e nimə rəha Sisə kəutəni təuvir pik kəm təmah.

²³Pəh Iərmənig Iesu Kristo otətuati e rəhan nəuvirən kəm təmah rəfin.

Kolosi

*Nauæuæ iætəm Pol tæmætei tuvən
kəm nəfaki min ikin Kolosi*

Nəghatiən ækuækir rəha nauæuæ u Kolosi

?Pəh tæmætei nauæuæ u? Aposil Pol tæmætei nauæuæ u.

?Tæmætei tatuvən kəm pəh? Tæmætei tatuvən kəm niməfaki əpəha Kolosi, taun asoli kəti əpəha nitəni asoli Esia.

?Natigian təhro lanu nian tæmætei? Kətəni məmæ nəmæ təhro Epafras tæmætuəuin niməfaki əha Kolosi. Pol tæsu-vəniən meruh niməfaki əha, mətəu nəgə-tun eiua nəuvein kəməhuva e nimə-faki. Kətəni məmæ okotəkeikei mo-tohtəu = pən suaru nəuvein rəha nətuakəmiən rəha nauəniən mine nəm-nimiən, kəni motəfaki kəm nagelo min, mautəni məmæ Kristo in səniəmæ ilis pik. Kautəni məmæ kautos nəhruniən nəuvein iætəm kəutəhluaiɡ, mautəni məmæ nəhruniən mine nolian rəha iætəmimi in nati kəti iætəm tepət pik.

?Tæmætei nauæuæ u o nak? Pol tæmætei nauæuæ u məmæ otətei rəkis nəgətuniən eiua min iætəm kəutatig e niməfaki. Molkeikei məmæ otəni pətigəm məmæ Kristo in ilis tapirəkis natimnati rəfin, kəni nəfaki min okəsotarəriə e nəgətuniən eiua min əha, mətəu-inu ilah nati əpnapin əmə.

Pol tæmætuəuin rəhan nəghatiən

1 Iəu Pol, u iəu aposil kəti rəha Kristo Iesu, iætəm Uhgın tæmitəpən rəkis iəu. Itimlau piatah Timoti iətuatig, ²kəni nikitimlau tətəgiən məmæ iəkuəghati kəm təmah e nauæuæ u, iætəm iətuətəi mətəuahli = pənə kəm təmah nətəmimi rəha Uhgın əpəha Kolosi, inu piak

min mine nəuvinik min e Kristo iætəm nəutəhatətə əskasik lan. Itimlau iətuə-faki məmæ nəuviriən mine nəməlinuian rəha Uhgın Tatə rəhatah in otəkeikei mətətig o təmah.

Pol tæməni-vivi Uhgın o nətəm Kolosi

³Nian iəkəutəfaki o təmah kəm Uhgın u tatə rəha Iərməniɡ Iesu Kristo, kəni nian rəfin iəutəni tagkiu kəm in o rəhan uək e nəmiəgəhiən rəhatəmah, ⁴mətəu-inu itimah iəmotətəu məmæ rəhatəmah nəhatətəiən təkəsik ohni mine nolkeikeiən rəhatəmah tatuvən o nətəmimi nətəm kəutəfaki.^f ⁵Nəhatətəiən mine nolkeikeiən rəhatəmah tol lanu lan mətəu itəmah nəkotəhrun vivi e nikitəmah məmæ Uhgın otəfinə kəm təmah nati nak iætəm təmol əpenə-penə lan əpəha ilis e negəu e neai. Nəmotətəu rəkis natimnati min əha e nəghatiən pəhriən, inu nanusiən təuvir rəha Iesu Kristo.

⁶Ikın min rəfin e nəhue nitəni min, nətəmimi kəutəni pətigəmiən nanusiən təuvir, kəni tətəuə e nəuan mateviə matol vivi nəmiəgəhiən rəha nətəmimi tepət. Tol əmə məmæ inu nian itəmah nəmotətəu motəhrun niphəriənən əha e nəuviriən rəha Uhgın, kəni tateviə min matəuə e rəhatəmah nəmiəgəhiən.^g ⁷Inu suah u Epafras, tinəni rəkis nəghatiən u kəm təmah. In iætəmimi təuvir kəti iætəm in slef kəti rəha Kristo itimlau min iætəm tatos rəhatimlau nəghatiən. In iætəmimi kəti tətəhtul əskasik o nolian uək rəha Kristo, kəni mətəsiru e təmah. ⁸In təməni kəm timlau nolkeikeiən rəhatəmah iætəm Narmin Rəha Uhgın təməfinə kəm təmah, kəni nautolkeikei nətəmimi lan.^h

⁹Tol lanu, nian itimah iəmotətəu nanusiən əha, kəni iəutəfaki e nian rəfin o təmah. Iəutətapuəh o Uhgın məmæ

^f1:4 Efəs 1:15-16

^g1:6 Efəs 1:13; 1Pitə 1:4

^h1:8 Kol 4:12; Flm 23

in otətəlmīn itəmāh e rəhan nətəligiən mine neinatigiən pəh nəkotəhrun vivi rəfin nəuiān.¹

¹⁰Iautəfaki lanu məmə naliuəkiən rəhatəmāh otəfən nisīaiən kəm Uhgīn pəh tol nīkin tagiən ohni, kəni məmə rəhatəmāh nəmiəgəhiən otəuə e nəuan iətəm təuvir o uək rəfin rəha Uhgīn iətəm nautol. Pəh Uhgīn otasiru e təmāh məmə nəkotəhrun vivi in.

¹¹Iautəfaki məmə nəsanəniən asoli rəha Uhgīn otol itəmāh nəkotəsənən e nian nərahīən otuva. Pəh onəutəhtul əskasik kəni nətəligiən rəhatəmāh təfəmāh, kəni nagīniən tətətig e təmāh,^j

¹²kəni nəkotəni kəm Tatə Uhgīn məmə nikitəmāh tətəgiən o natimnati iətəm təmōl. In təmōl itəmāh nəkotəhrū-ahru, məmə nəkotəhrun nosiən nautə rəha Uhgīn iətəm otəpanuva. Onəkotos rəhatəmāh nautə təhmen e nətəmimi rəfin iətəm kəutəfaki mautaliuək e nəhəgəhəgiən rəha Uhgīn.

¹³Kəni Uhgīn təmōl lanəha nian in təmos rəkis itah e narməniğiən rəha narpinəuiən, minol itah kinəhuva e narməniğiən rəha Nətin iətəm in tolkeikei pik.^k ¹⁴Nətin təmos nimeitah, mos nalpiniən rəhatah, kəni mitis itah e nalpiniən rəha təfagə, inəha təmafəl itah e təfagə tərāh min rəhatah.^l

Kristo in ilis tapirəkis natimnati rəfin

¹⁵Nəti Uhgīn iətəm nətəmimi kəmoteruh, in təhmen = pən əmə e rəhan tatə iətəm nətəmimi kəsotehiən.

Aupən aupən agin, nian niftəni mine neai mine natimnati min rəfin kəmautohkə əhanəh, mətəu Nətin, in təmaupən matig rəkis. Kəni

tol = pən in, in ilis tətərməniği e natimnati min rəfin u.^m ¹⁶In ilis mətəu-inu in təmōl natimnati min rəfin e nəhue niftəni u, mine neai, natimnati iətəm kateh ilah uə kəsehiən ilah, u nagelo min, mine iərmis min, mine narmin tərāh min, mine iərməniği min rəfin. Kəni in təmōl natimnati min rəfin u məmə rəhan.

¹⁷Kəni in təmaupən matig rəkis e natimnati min rəfin. Kəni natimnati min rəfin kəutatig mətəu-inu nəsanəniən rəhan tətəskəlim ilah.ⁿ

¹⁸Kəni in əmə tətəhtul aupən o niməfaki, kəni niməfaki in tatol uək təhmen = pən e nipətin, kəni in rəhnkapə.

Kəni in nəukəti niməfaki, inəha in iətəmi iətəm in təmaupən məmīəgəh itulin e nimisiən.

Tol lanəha, in ilis e natimnati min rəfin.^o

¹⁹Uhgīn nīkin tagiən məmə e nətəligiən rəhan, nəmiəgəhiən mine nəsanəniən rəfin rəhan tətətig əmə e Kristo, kəni tol lanəha Kristo in ilis e natimnati min rəfin.^p

²⁰Kəni e Kristo, Uhgīn təmələhu nəməlinuiən nian nira Kristo təmaiu e nigī kəməluau, kəni nətəmimi, mine nati miəgəh min, mine nagelo min, mine iərmis min, mine natimnati min rəfin kəməhuva motuhapumin ilah min e Narməniğiən Rəha Uhgīn.

E Kristo əmə Uhgīn təmōl natimnati min əha.^q

²¹Aupən ikin, itəmāh nəməutan isəu o Uhgīn, kəni itəmāh tikimir min rəhan e nətəligiən rəhatəmāh, kəni nəmautol təfagə tərāh.^r ²²Mətəu rəueiu əha, Uhgīn təmōl məmə itəmāh nəməhuva

¹1:9 Efəs 1:16-17 ^j1:11 Efəs 1:19; 3:16 ^k1:13 Luk 22:53; Efəs 2:2

^l1:14 Efəs 1:7 ^m1:15 Jon 1:18; 2Kor 4:4 ⁿ1:17 Jon 1:1; 8:58

^o1:18 Uək 26:23; Efəs 1:22-23; Nəh 1:5 ^p1:19 Kol 2:9 ^q1:20 Efəs 1:10

^r1:21 Rom 5:10; Efəs 2:12

motol kätiah e tāmāh min e nimisiān rāha Kristo u nipätin tāmāhku e nigi kāmāluau. Uhgīn tāmōl lanāha māmā otos itāmāh nākāhuva iuākīr ohni, kōni mātāhruahru e nāhmtin, kōni rāhatāmāh noliān tārāh min tikā, kōni Uhgīn otāsēruhīān nipāgnāmtin tārāh kēti e tāmāh mātāu nākotāpiā.⁵ ²³Natimnati min u tol lanāha nāmā itāmāh nūtāhtul āskasik e rāhatāmāh nāhatātāiān e Iesu. Nāmōtātāu nanusiān tāvīr iētām tātēgātun natimnati iētām Uhgīn otol kām tāmāh āpāha e negāu e neai, kōni rāhatāmāh nātēligiān otākeikei mātāhtul āskasik e natimnati min āha. Nanusiān tāvīr u, iētām nāmātātāu rākis, kāmētānus pētīgēm ikin min e nitāni min, kōni iāu Pol, Uhgīn tāmāuin lak māmā iētāni pētīgēm nanusiān tāvīr āha.

Pol tatol uāk rāha nimāfaki

²⁴Nīkik tagiān māmā iākātāu nahmāiān e nipātik o rāhatāmāh nāhatātāiān. Kristo tāmātāu nahmāiān e nipātin māmā nimāfaki otair. Kōni e suaru kätiah āmā, iāu min iātātāu nahmāiān e nipātik o nipāti Kristo, u inu in nimāfaki, māmā oteviā māsкасik. Kōni tol lanu, uāk iētām Iesu tāmātāuin, iākolkeikei māmā iākasīru e uāk rāha Iesu o nimāfaki, kōni mātātāu namāhiān ohni. ²⁵Uhgīn āmā tāmlāfāri iāu māmā iākol uāk e nimāfaki rāhan. Rāueiu āha, iākāhru nāsīruīān e tāmāh e uāk iētām Uhgīn tāmālāhu = pōn e nāhlmāk. Rāhak uāk māmā iētāni pētīgēm nāghatiān min rāfin rāha Uhgīn pāh nākotāhru nivi, ²⁶nāghatiān āha in nālpākāuiān oneuān rāha Uhgīn iētām tāmātāluaiāg o nātāmimi rāfin āupān ikin, mātāu

rāueiu āha Uhgīn tinitis nipātin kām rāhan min nātāmimi.[†]

²⁷Kōni Uhgīn nīkin tagiān āmā māmā otāni pētīgēm natimnati tāvīr min rāha Iesu kām tāmāh, nātām Nanihluā** min u kāsēniā māmā itāmāh nātām Isrel, māmā onākotāhru n min. Nālpākāuiān oneuān iētām tāvīr rāha Uhgīn, tol lanāha, Kristo tāmōs nīkitāmāh, kōni nākotāhru motāhatātā lan māmā onākotos rāhan nāvīriān iētām tāvīr āgin u āpāha e negāu e neai.

²⁸Kōni itimāh iūtāni pētīgēm Kristo kām nātāmimi rāfin. Kōni iūtāni āskasik mātāhgi-pāri nīkilāh lan, kōni mātāgātun ilāh e neinatigiān tāvīr, māmā ilāh kāhuva nāfaki min iētām kūtāhtul āskasik e rāhalāh nāhatātāiān e Kristo. ²⁹Iatol uāk āskasik o nati āha, kōni nīān rāfin iatol uāk āskasik pīk e nāsānāniān asoli rāha Kristo iētām tatol uāk e nāmīgāhiān rāhak.[‡]

Nākotākeikei mātāhatātā āskasik e Iesu

2 Iākolkeikei māmā nākotāhru nāmā iāu iatol uāk āskasik āgin o tāmāh nātām Kolosi, mine nātām Laotisiā, mine nāuvein min nātām kūtāfaki mātāu iāsehiān ilāh. ²Iatol uāk lanu o nāfāriān nātēligiān rāhatāmāh rāfin, kōni māmā nīkitāmāh rāfin otāsānān. Iākolkeikei māmā itāmāh onākotolkeikei itāmāh min, kōni tol lanāha, onākāhuva kätiah e nātēligiān mine nīkin. Iatol uāk o tāmāh māmā onākotāhru nivi motāhru n rāfin nāghatiān pāhriān rāha Uhgīn iētām āupān tāmātāluaiāg mātāu rāueiu tīnetīgēm = pā. Kōni nālpākāuiān oneuān āha, in Kristo, ³iētām Uhgīn tāmōriāru nēinatigiān mine nāhruīān tāvīr min rāfin rāhan tātātig lan.[‡]

**1:27 Nanihluā, Ianihluā — Afin-to e tiksināri.

†1:22 Rom 5:10; Efās 5:27 †1:26 Rom 16:25-26; Efās 3:2-9

‡1:29 Efās 3:7,20; Fil 4:13 ‡2:3 1Kor 1:24,30

⁴Iəu iətəghati lanu kəm təmah o nasisigiən e nəghatiən eiüə min rəha nətəmimi iətəm tətəhiən o niuvi rəkisiən rəhatəmah nətəligiən.^w ⁵Tol mə iətətig pau isəu o təmah, mətəu nikik təhti pik itəmah. Kəni nikik tagiən pik mətəu-inu iəmətəu məmə rəhatəmah nətəligiən kətiəh əmə, kəni itəmah nətəhatətə əskasik əmə e Kristo.^x

**Rəhatəmah nəmiəghəhiən
otəkeikei mətətig əmə e Kristo.**

⁶Mətəu inko itəmah nəmotos Kristo Iesu məmə in İərməniğ rəhatəmah, kəni onəkotəkeikei məutohtəu = pən əskasik in. ⁷Otaskəlim Kristo tiəkis təhmen e noki niği tətəiuaiu mələs niftəni, kəni pəh rəhatəmah nəmiəghəhiən teviə məskasik lan. Pəh rəhatəmah nəhatətəiən otəkeikei meviə mətəskasik e nian rəfin, nəhatətəiən inu kəməgətun itəmah lan aupən. Kəni nian rəfin otəkeikei məutəni kəm Uhgın məmə nikitəmah təməri məriəuəh e nagəniən o natimnati iətəm təmol o təmah.^y

⁸Otətəu vivi itəmah məmə nətəmimi kəsotaskəlimiən kəni məsotiüvi mininən itəmah e nəgətuniən eiüə min rəhalah. Nəgətun eiüə min əha tatitəu = pən nətəligiən rəha nətəmimi əmə mine nəukəti lou min iətəm tətəghati e natimnati rəha niftəni əmə. Nəghatiən min əha tatsipən e nətəligiən əuas min rəha nətəmimi, mətəu kəsotsipəniən e Kristo.

⁹Kəni Kristo in Uhgın. Kəni in təmuva mos nipəti iətəmimi təhmen e tah, kəni natimnati rəfin rəha Uhgın tətətig lan.^z ¹⁰Kəni nian nəmotəhatətə e Kristo, kəni Uhgın in təməfən natim-

nati rəfin rəha nəuviəriən kəm təmah. Kəni Kristo tətərməniğ e nətəmimi mine natimnati rəfin u kəutərməniğ e nəhue niftəni mine neai.^a ¹¹Kəni nati kəti min e Kristo. Nian itəmah nəmotəhatətə lan, kəni in təməghi = pən itəmah. Mətəu səniəmə nəhgi-pəniən rəha nipətin u nətəmimi kautol, mətəu nəhgi-pəniən rəha nikitəmah iətəm Iesu təmol. In təmətəi rəkis nətəligiən mine nolien tərəh min e rəhatəmah nəmiəghəhiən.^b ¹²Kəni e nian kəməueiu itəmah e nəhu, in nəmtətiən kəti məmə nəmiəghəhiən aupən rəha təfagə tərəh rəhatəmah kəutohmis kəni katitənim ilah Iesu. Kəni Uhgın təməmiəghə min itəmah e nəmiəghəhiən vi min itəmah Iesu, mətəu-inu nəməutəhatətə e nəsanəniən asoli rəha Uhgın iətəm təmol Iesu təmiəghə min e nimisiən.^c

¹³Aupən ikin, nian Uhgın təməsətəi rəkis əhanəhiən nolien tərəh min e nikitəmah, kəni e nəhmtin, təhmen məmə itəmah nəmohmis rəkis e nolien tərəh min əha.^{††} Mətəu nian nəməhuva motol kətiəh itəmah Iesu, kəni Uhgın təmosmiəghə min itəmah min. Uhgın təməfəl rəkis nolien tərəh min rəhatah malu lan.^d ¹⁴Nian kitah kəmautol nolien tərəh, kəni kəmautəhti Lou rəha Mosis iətəm tətəni məmə okohmis o nolien tərəh min əha, kəni tatətu = pa nipəgnəmti nəghatiən min kəm tah. Mətəu Uhgın təməhti = pən nəghatiən min əha e niği kəməluau, kəni nəsanəniən rəhalah tikə.^e ¹⁵E niği kəməluau əha, Kristo in təməhpəhu nəsanəniən rəha iərməniğ min rəfin, kəni təmərəkın narməniğiən rəha iərmis

^{††}**2:13** Nian iətəmimi kəti təsəhatətə əhanəhiən e Iesu Kristo, rəhan təfagə taskəlim matig isəu o Uhgın. Rəhan nəmiəghəhiən pəhriən ilau Uhgın tikə, kəni təhmen məmə narmin təmimis.

^w**2:4** Rom 16:18 ^x**2:5** 1Kor 5:3 ^y**2:7** Efəs 3:17 ^z**2:9** Jon 1:14,16

^a**2:10** Efəs 1:21-22 ^b**2:11** Rom 2:29 ^c**2:12** Rom 6:4 ^d**2:13** Efəs 2:1,4-5

^e**2:14** Efəs 2:14-16; 1Pitə 2:24

min tǎhmen = pǎn mǎmǎ in tǎmehpahu ilah e nǎluaginian asoli kǎti. Kǎni rǎueiu ǎha, in tǎmol rǎhan tikimír min kǎmǎhuva nati ǎpnarín ǎmǎ e nǎhmti nǎtǎmimi.

Iesu tǎtǎrmǎnig e tǎmah

¹⁶Tol min lanǎha, nǎsotǎtǎligian e nǎghatian rǎha nǎtǎmimi nǎtǎm kǎutǎlǎhu pǎsig mǎmǎ nǎsotolien natimnati nǎuvein, mǎsotunian nauanian kǎti uǎ mǎsotǎnmimian nǎnmimian kǎti. Sotǎtǎligian e nǎghatian rǎhalah iǎtǎm kǎutǎni mǎmǎ nǎkol natimnati min u e nian asim min, uǎ e nian rǎha mǎuig vi min, uǎ e nian rǎha Sapǎt.^f ¹⁷Lou min u rǎhalah ǎha kǎutǎghati lan, kǎutǎgǎtun = pǎn nǎpǎhrǎnian kǎti iǎtǎm tǎtuva, mǎtǎu nǎpǎhrǎnian ǎha, in Kristo pisin ǎmǎ.^g

¹⁸Nǎtǎmimi nǎuvein kǎutǎfǎri pik mǎtǎu-inu ilah kǎutǎni mǎmǎ kǎnauteruh nǎmǎhlairian min nǎuvein iǎtǎm nǎpǎtilah tatig. Ilah kǎutǎni kǎm tǎmah mǎmǎ nǎkotǎkeikei motol natimnati nǎuvein iǎtǎm tǎtǎgǎtun mǎmǎ rǎhatǎmah nǎtǎligian teiuaiu, kǎni iǎmah onǎkotǎkeikei mǎutǎfaki kǎm nagelo min. Sotǎhtǎu-pǎnian nǎtǎligian rǎhalah. Nǎtǎligian min ǎha iǎtǎmimi ǎmǎ tatol. Kǎni nǎmǎ nǎkotohtǎu = pǎn nǎghatian rǎhalah, iǎmah onǎkotǎmkarǎpǎn e rǎhatǎmah nǎmiǎgǎhian. Mǎtǎu nǎtǎmi min ǎha kǎutǎfǎri ilah o nati nǎpǎtin tikǎ.

¹⁹Nǎtǎmi min ǎha kǎsotǎskǎlimian nǎgǎtunian pǎhrǎn rǎha Kristo tiǎkis mǎsotolien kǎtiǎh ilah Kristo. Mǎtǎu Iesu tǎhmen = pǎn mǎmǎ in rǎhn-kapǎ nimǎfaki konu nimǎfaki in nǎpǎti Kristo. E nolien kǎtiǎh min tǎhmen = pǎn e nǎpǎti iǎtǎmimi, u iǎtǎm tatilpin ikin e nǎuanilǎuis min tatuvǎn e nikǎilkǎlin,

kǎni Kristo tatol min nati kǎtiǎh e nimǎfaki rǎhan mǎmǎ nimǎfaki otǎskasik, kǎni matevia e nǎmiǎgǎhian vi iǎtǎm Ughin tatol tǎtevia.^h

Nǎmotos nǎmiǎgǎhian vi mǎtǎu iǎmah nǎmotol kǎtiǎh e Kristo

²⁰Nian nǎmotǎhatǎtǎ e Kristo, in tǎhmen mǎmǎ nǎmohmis iǎmah min. Kǎni mǎtǎu-inu lou tǎsuvaian o iǎtǎmimi iǎtǎm tǎmimis, kǎni nǎukǎti lou min iǎtǎm tǎtǎghati e natimnati rǎha nǎhue nǎftǎni ǎmǎ, nǎsanǎnian rǎhalah tikǎ mǎmǎ okotǎrmǎnig e tǎmah. Tol lanǎha, iǎtǎtapuǎh o tǎmah mǎmǎ, tǎhro iǎmah nautǎhtǎu = pǎn lou min rǎha nǎhue nǎftǎni mine, inǎha nǎghatian ǎuas min iǎtǎm kǎutǎni mǎmǎ, ²¹“Saskǎlimian nati u,” uǎ “Sun askǎuviniian nati u,” uǎ “Sekiǎn nati u.”ⁱ ²²Mǎtǎu nǎghatian min u tǎmsipǎn e nǎtǎligian rǎha iǎtǎmimi. Ilah kǎutǎghati ǎmǎ e natimnati rǎha nǎhue nǎftǎni u, tǎhmen = pǎn e nauanian nǎuvein, mine nǎnmimian nǎuvein. Mǎtǎu natimnati min u, ko tǎsasiruiǎn, kǎni tǎsǎrǎkinian nǎkitǎmah, mǎtǎu-inu e nian onǎkotos uǎ nǎkotun, kǎni tikǎ min.^j

²³Iǎkǎhrun mǎmǎ nian nǎuteruh nǎghatian min ǎha, nǎkotǎni mǎmǎ kǎta nǎghatian agin min nǎuvein. Ilah kǎutǎni mǎmǎ nǎtǎmimi okotǎfaki lanu lan uǎ lanǎha lan, kǎni ilah kǎutǎni mǎmǎ okotol rǎhalah nǎtǎligian teiuaiu lanu uǎ lanǎha, kǎni ilah kǎutǎni min mǎmǎ nǎtǎmimi okotǎkeikei mǎuteruh vivi nǎpǎtilah min lanu uǎ lanǎha e nolien iǎtǎm in tiǎkis o nǎpǎtilah. Mǎtǎu iǎtǎni = pinǎ kǎm tǎmah mǎmǎ nǎghatian min ǎha, rǎhalah nǎsanǎnian tikǎ mǎmǎ otǎhtǎpǎsig e nǎtǎligian tǎrah min mine nolien tǎrah min u nǎtǎmimi kǎutol e nǎpǎtilah.

^f2:16 Rom 14:1-13 ^g2:17 Hip 8:5 ^h2:19 Efǎs 2:21; 4:16

ⁱ2:21 Kǎl 4:3,9; 1Tim 4:3 ^j2:22 Mat 15:9

3 Mätəu-inu Uhgın təmosmiəgəh min itəmah min Kristo, kəni tol lanəha, rəueiu əha itəmah onəkotəkeikei mautol nikitəmah tətətiḡ əskasik e natimnati iətəm tətətiḡ əpəha e negəu rəha Uhgın, ikin əha Iesu tətəharəḡ ikin e nikali Uhgın maru, ikin əha, ikin ima nəsanəniən mine nisiaien.^k ²Itəmah onəkotəkeikei mautol rəhatəmah nətəliḡiən tətətiḡ əmə e negəu rəha Uhgın, kəni pəh nətəliḡiən rəhatəmah otəsətiḡiən e natimnati rəha nəhue niftəni u,¹ ³mätəu-inu itəmah nəmohmis itəmah Kristo, inəha nolien rəha nəmiəḡəhiən əuas rəhatəmah kəmohmis, kəni nəmiəḡəhiən pəhriən rəhatəmah kəutəhluaig ilah Kristo iətəm tətətiḡ e negəu e neai ilau Uhgın. Nəmiəḡəhiən vi u, nətəmimi kəsoteruhien. ⁴Nəmiəḡəhiən pəhriən rəhatəmah in e Kristo əmə. Kəni nian Kristo otitəliḡ = pa min, kəni Uhgın otəḡətun Kristo kitah min kəm nətəmimi rəfin, kəni ilah okoteruh nəuviriən mine nəsanəniən rəhan.

Suaru əhruahru

⁵Mätəu itəmah onəkotəkeikei motəpəh aḡin nolien tərəh min rəha nəhue niftəni, nolien tərəh tol min lanu; nipətan mine nəman mine, kautit oneuən ilah min; ilah kautol nolien tərəh tol naulisien o nəniən; ilah kotolkeikei pik ilah min o nolien tərəh; təfəḡə tərəh tepət e rəhalah nətəliḡiən; ilah navərəs, kəni nolien əha təhmen = pən məmə kəutəfaki kəm narmi nati min, inəha, kəutləfəri natimnati min rəha nəhue niftəni ilis tapirəkis Uhgın. ⁶Nolien tərəh min əha tatol niki Uhgın tətəhmə, kəni in otol nalpinien asoli kəm nətəmimi nətəm

kautol nolien tərəh min əha.^m ⁷Aupən ikin, nolien tərəh min əha kəutarməniḡ e rəhatəmah nəmiəḡəhiən, nəmautol ilah nian rəfin.

⁸Mätəu rəueiu əha, nəkotəkeikei motos rəkis ilah e rəhatəmah nəmiəḡəhiən, kəni otol min lanəha: niəməha təsol minien itəmah; nikitəmah mine nohlitəmah təsatipahal-atipahal pikiən təhmen e kaluəluə; solien tərəh kəm nətəmimi; səni rəhiən nətəmimi; səniə nəḡhatien iətəm tol naulisien o nəniən.ⁿ ⁹Soteiuəien e təmah min mätəu-inu itəmah nəmotəpəḡ rəkis nətəliḡiən əuas rəhatəmah, kəni motəpəh rəhan nolien tərəh min,^o ¹⁰kəni nəməhuvən e nətəliḡiən vi. Uhgın tətəfinə nəmiəḡəhiən vi u kəm təmah, matol məmə itəmah onəkəhuva motol əmə məmə in mine. Kəni pəh nəkotəhrun vivi in.^p

¹¹Mätəu e natimnati min əha, in nati əpnəpin əmə nəmə ik iətəm Isrel, uə səniəmə ik iətəm Isrel; nəmə kəməḡi = pən ik uə kəsəḡi-pəniən ik; nəmə nəmol vivi skul uə nəsol vivien skul; nəmə ik slef əmə kəti uə ik səniəmə slef kəti. Mätəu nati asoli in Kristo, kəni tətətiḡ e nəmiəḡəhiən rəhatah rəfin u kəutəhatətə lan.^q

¹²Uhgın təmolkeikei itəmah, kəni mitəpin itəmah məmə rəhan min. Kəni tol min lanu: nikitəmah otəkeikei matitəḡit o nətəmimi; mautol təuvir kəm nətəmimi; rəhatəmah nətəliḡiən otəkeikei mətətiḡ ləhtəni; itəmah nətəm mətiḡ; kəni nətəliḡiən rəhatəmah otəfəməh. Otol nəḡhatien min əha, təhmen = pən məmə nəutəhuvən e napən vi rəha Uhgın. ¹³Nian suah kəti otol nati kəti otəsəhmenien e nəhmtitəmah, kəni nikitəmah otəsəhmə

^k3:1 Mak 12:36; 16:19; Efəs 1:20 ^l3:2 Mat 6:33

^m3:6 Rom 6:6,11; Efəs 4:19; 5:3-6 ⁿ3:8 Efəs 4:25-29; 5:4

^o3:9 Efəs 4:22,25 ^p3:10 Efəs 4:24 ^q3:11 Kəl 3:28

uəhaiən ohni. Nəmə suah kəti tatol tərəh e təmah kəti, pəh nəsotalpiniən motos əmə timis e nikitəmah, mətəu nəkotəkeikei məutalu lan kəni mautil təuvir əmə kəm iətəmi u. Sotaskəlim iəkisien noliən tərəh rəha iətəmiimi təmol kəm təmah e nikitəmah, mətəu nəkotol təuvir kəm in, təhmen = pən əmə məmə İərməniğ təsaskəlim iəkisien noliən tərəh rəhatah e nikin, mətəu in tatol təuvir əmə kəm tah.^r ¹⁴Nati agin u iətəm otəkeikei mətatig e nikitəmah, in nolkeikeiən. Otos məhuvən lan təhmen = pən məmə napən təuvir rəha Uhgın. Nian onəkotolkeikei itəmah min, kəni tol itəmah nəkəhuva kətiəh.

¹⁵Otos nəməlinuian rəha Kristo pəh in tətərməniğ e nikitəmah, mətəu inko Uhgın təmauin e təmah məmə nəkəhuva motol kətiəh, kəni məutatig əmə e nəməlinuian. Kəni nian rəfin otəni kəm Uhgın məmə nikitəmah tətəgiən o natimnati iətəm in təmol kəm təmah.

¹⁶Otəgətun itəmah min e nəghatiən rəha Kristo, kəni motəni e nətəligiən təuvir kəm təmah min məmə nəkotəkeikei mautil, məsotəpəhiən. Otəni nəpuən min e Nauəuə rəha Nəpuən, mine nəpuən min rəha niməfaki, mine nəpuən min iətəm tatsipən e Narmın Rəha Uhgın. Otəni ilah rəfin təhmen = pən e nəni-viviən kəti iətəm tatsipən e nikitəmah matuvən kəm Uhgın. İnəha e noliən min əha, pəh nəghatiən təuvir rəha Kristo tətətig matəmiəgəh mateviə vivi e nikitəmah e nian min rəfin. ¹⁷Kitah u nəhlmi İərməniğ İesu min, kəni tol lanəha, natimnati rəfin u nautol, mine nəghatiən min rəfin u nautəni, mətəu nəkotol əmə e nərgi İərməniğ İesu. Kəni nian rəfin itəmah onəkotəkeikei motəni kəm Uhgın, tatə rəhatah, məmə nik-

itəmah tətəgiən o natimnati iətəm İesu təmol kəm təmah.^s

Noliən əhruahru rəha tatə, mine mamə, mine kəlkələh min

¹⁸Nipətan, otisiai narməniğiən rəha nəman min rəhatəmah, təhmen = pən əmə məmə pətan u in tətəfaki in otəkeikei mol lanəha.^t

¹⁹Kəni nəman, otolkeikei rəhatəmah nipətan, kəni motol təuvir kəm lah, mətəu sotoliən rəhatəmah narməniğiən məmə nəkotol = pən əmə rəhatəmah nipətan.^u

²⁰Kəlkələh min, otisiai rəhatəmah tatə mine mamə nian rəfin, mətəu-inu İərməniğ rəhatah nikin otəgiən o noliən əha.^v

²¹İtəmah tatə min, sotoliən nalpiniən tapirəkis nərahien iətəm kəlkələh min kautol, məmə nikilah otəhmə ohni. Mətəu nəmə nəkotol lanəha e lah, kəni rəhalah nətəligiən in oteiuaiu.^w

Noliən rəha slef mine rəhan iərməniğ

²²Slef min, nian rəfin onəkotəkeikei motol nəuia nətəmi asoli min rəhatəmah, mətəu səniəmə nian əmə iətəm ilah kəuteh itəmah lan məmə nikilah otəgiən o təmah. Mətəu itəmah onəkotəkeikei motol uək e nikitəmah pəhriən o nəfəniən nisaiən kəm Uhgın.^x ²³Uək nak iətəm nautol, otol e nikitəmah rəfin təhmen əmə məmə nautol uək rəha İərməniğ rəhatah, səniəmə nautol uək rəha iətəmiimi əmə. ²⁴Mətəu-inu onəkotəkeikei motəhrun vivi məmə İərməniğ rəhatah in otəfinə nətəouiən əhruahru rəha natimnati min iətəm nautol ilah. Nətəouiən əha Uhgın tinəni rəkis məmə otəfinə kəm nenətin min. ?Kəni nəkotəhrun nati u? Nautol uək rəha suah əha İərməniğ pəhriən

^r3:13 Efəs 4:2,32 ^s3:17 1Kor 10:31; Efəs 5:20 ^t3:18 Efəs 5:22

^u3:19 Efəs 5:25 ^v3:20 Efəs 6:1 ^w3:21 Efəs 6:4 ^x3:22 Efəs 6:5-8

rəhatah, in Iərməniḡ Kristo. ²⁵Mətəu iətəmi iətəm tatol tərəh, in otos əhruahru min nəuan nətəouiən rəhan o nolien tərəh, mətəu-inu Uhgın, in tatol təhmen-əhmen əmə kəm nətəmi rəfin.^y

4 Itəmah nətəmi asoli min u nəutar-məniḡ, onəkotəkeikei mautol təhruahru kəni məhmen o rəhatəmah slef min, mətəu-inu itəmah min nəkotəkeikei mətəhrun məmə rəhatəmah min Iətəmi asoli in tətatiḡ min əpəha e negəu e neai.^z

Pol təməḡətun ilah

²Itəmah onəkotəkeikei məutəḡhati = pən kəm Uhgın e nəfakiən e nian rəfin. Kəni nian onətəfaki, rəhatəmah nətəliḡiən otəkeikei mətatiḡ lan, kəni nian rəfin aḡin nəkotəkeikei məutəni kəm Uhgın məmə nikitəmah tətəḡiən o natimnati iətəm in təmol kəm təmah. ³Kəni iəu iəkolkeikei məmə itəmah nəkotəkeikei məutəfaki min o təmah min, məmə Uhgın oterəh e suaru məmə iəkotəni pətəḡəm nəlpəkəuiən oneuən rəha Uhgın e Kristo. Iəmatəni pətəḡəm nəḡhatiən u inu, kəni kahtipəsḡ = pən lak ohni e kaləpus. ⁴Otəfaki məmə iətəni pətəḡəm nəḡhatiən əha təhruahru kəni məpə vi vi təhmen əmə məmə iəkəkeikei mol lanəha.

⁵Itəmah nətəm nəutəfaki, pəh nətəm kəsotəfakiən kotəh = pən Iesu e nolien min rəhatəmah, kəni e nian rəfin onəkotəkeikei məuteh vi vi məmə nolien min mine nəḡhatiən min rəhatəmah otuvi Nanihluə min kəhuva o Iesu.^a

⁶Itəmah nəkotəkeikei məutəḡhati vi vi kəm lah e nəḡhatiən min əmə u iətəm təuvir kəni mətəhiən, kəni pəh ilah okotətəu nəḡhatiən min əha məmə

kotəuvir. Kəni itəmah onəkotəkeikei mətəhrun vi vi suaru min o nuhalpiniən nəḡhatiən min rəhalah iətəm kəutəta-puəh o rəhatəmah nəhatətəiən e Iesu.

Pol təmahlipən suah mil kətian o lah

⁷⁻⁸Iətəhli = pinə piatah iətəm təuvir, Tikikəs, in tatuvnə o təmah o nati keiu əmə məmə in otanus nəḡhatiən rəfin rəhatimah kəm təmah, kəni in otəfəri nətəliḡiən rəhatəmah. In piatah kəti iətəm iəu iəkolkeikei pik. Nian rəfin in tətəhtul maru o nasiruiən lak e uək rəha Iərməniḡ.^b ⁹In tatuvnə ilau piatah Ones-iməs. Nian rəfin in tətəhatətə əskasik e Iesu, kəni itəmah iəkotolkeikei pik in. In iətəmi kəti rəhatəmah. Ilau okuəni kəm təmah nanusiən rəha natimnati rəfin u ikinu.^c

Naunun nəḡhatiən rəha Pol

¹⁰Aristakəs in tətatiḡ e kaləpus itimlau min. In tətəhli = pinə nəḡhatiən təuvir kəm təmah. Kəni Mak, in pia Panəpəs, in min tətəhli = pinə nəḡhatiən təuvir rəhan kəm təmah. Itəmah nəmotos rəkis rəhak nəḡhatiən ohni. Nəmə in otuvnə imatəmah ikin, kəni nəkotit məhuvən mauteh vi vi.^d ¹¹Kəni Josuə Jastəs, in min tətəhli = pinə nəḡhatiən təuvir rəhan kəm təmah. E nəuaniləuis min rəha Isrel iətəm kəutəhatətə e Iesu, suah milahal əmə əha, ilahal kəhlasiru lak e uək rəha negəu rəha Uhgın. Kəni suah milahal əha, ilahal kəhlasiru pik lak e nian əskasik min iətəm tətəva e rəhak nəmiəḡhiən.

¹²Epafras in rəhatəmah kəti iətəmi, in min tətəhli = pinə nəḡhatiən təuvir kəm təmah. In iətəmi kəti nian rəfin tatol uək rəha Iesu Kristo, kəni e nian rəfin in tətəfaki əskasik o təmah. In tətətapuəh o Uhgın məmə itəmah

^y3:25 Rom 2:11 ^z4:1 Efəs 6:9 ^a4:5 Efəs 5:15-16 ^b4:7-8 Efəs 6:21-22

^c4:9 Flm 10-12 ^d4:10 Uək 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Tim 4:11

onəkotəhtul əskasik, kəni mohməhtə motəhrun vivi natimnati rəfin iətəm Uhgın tolkeikei.¹³ İəkəhrun nəniən kəm təmah məmə suah u in tatol uək əskasik o nasiruiən e təmah, mine nətəm Laotisiə, mine nətəm Hierapolis.

¹⁴ Toktə Luk iətəm kitah kotolkeikei pik, mine suah u Timəs, ilau min kətuahli = pinə nəghatiən təuvir kəm təmah.^e

¹⁵ Otahli = pən min rəhak nəghatiən təuvir kəm piatah mine nəuvinitah min əpəha Laotisiə, mine pətan əha Nimfa, mine nətəm kəutəfaki e nian min rəfin əha iman ikin.

¹⁶ Mətəu e nian onəkotafin rəkis rəhak u nauəuə, kəni motəkeikei motahli = pən

kəm nətəm Laotisiə məmə ilah okotafin min kəm nətəmimi rəha niməfaki əha ikin. Kəni e noliən kətiəh min, itəmah onəkotəkeikei motafin min nauəuə rəha nətəm Laotisiə.

¹⁷ Kəni itəmah nəkotəkeikei motəni = pən kəm Akipəs məmə in otəkeikei mol rəfin uək iətəm İərməniğ rəhatah in təməfən kəm in məmə otol.^f

¹⁸ İəu Pol, iatos pen mətətei əmə e nəhlmək nəghatiən u rəha nəniən təuvir kəm təmah. Sotaluiən məmə kəməfən iəu e kaləpus, kəni kəlis iəu e sen, kəni iətətiğ əhanəh.

Pəh Uhgın otətəuati e rəhan nəuviriən tətətiğ o təmah.^g

^e4:14 Kol 1:7; Flm 23-24

^f4:17 Flm 2

^g4:18 1Kor 16:21

1 Təsalonaikə

*Nauəuə iətəm Pol təmaupən mətei
tuvən kəm nəfaki min ikin Təsalonaikə*

Nəghatiən əkuəkir rəha nauəuə u 1 Təsalonaikə

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Pol təmətei nauəuə u.

?Təmətei tətuvən kəm pəh? Təmətei tətuvən kəm niməfaki əpəha Təsalonaikə.

?Natigian təhro lanu nian təmətei? Pol təmətuəuin niməfaki əpəha Təsalonaikə e nu keiu o ksil əmə tinuven rəkis, kəni in niməfaki vi kəti. Nətəmimi rəha niməfaki okotəkeikei moteviə e nəmiəgəhiən rəhalah. İlah nəuvein, kəməhuvən e nian iəkis min mətəu-inu kəutəhatətə e Kristo. Kəni nəuvein kəsotəhrun viviən nian iətəm İesu otitəlig = pa min lan e nəhue niftəni. Nəuvein nikiilah təhti məmə İesu otuva uəhai min əmə. Kəni motəruru məmə nətəmimi kəmoħmis uərisig e İesu titəlig = pa min, otəhro e lah.

?Təmətei nauəuə u o nak? Pol təmətei nauəuə u məmə otəfəri nətəligiən rəhalah, kəni mol nəhatətəiən rəhalah təskasik. Kəni molkeikei məmə otəfən nəgətuniən nəuvein iətəm təhruahru o nitəlig = pa minin rəha İesu Kristo.

Pol təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pol, mine Sailəs,^{††} mine Timoti, iəhləni təuvir kəm təmah min u niməfaki ikin Təsalonaikə, u itəmah u nətəmimi rəha Tatə Uħgin mine İərməniğ İesu Kristo.

Pəh Uħgin otətuati e rəhan nəuviriən mine nəməlinuiən kəm təmah.

²Nian rəfin, iəhləni = pən kəm Uħgin məmə nikitimahal tətagiən o təmah rəfin, kəni məhləfaki o təmah e nəfakiən rəhatimahal. ³Nian iəhləfaki kəm Tatə Uħgin, nikitəmahal tagiən mətəu-inu nian rəfin nikitimahal tətəhti nati ksil, kəti u rəhatəmah uək iətəm tatsipən e nəhatətəiən rəhatəmah, mine rəhatəmah uək əskasik o nasiruiən e nətəmimi iətəm tatsipən e nolkeikeiən rəhatəmah, mine noliən rəha nəhtul əskasikiən rəhatəmah e nian iəkis min iətəm kəutəhuva e rəhatəmah nəmiəgəhiən, kəni nəkotol lanəha mətəu-inu nəmotələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəligiən e İərməniğ İesu Kristo.

⁴Piak min mine nəuvirik min iətəm Uħgin tolkeikei itəmah. Nikitimahal tagiən min o təmah mətəu-inu iəkləhrun məmə Uħgin təmitəpin itəmah. ⁵Kəni iəkləhrun nati u, mətəu-inu nanusiən təuvir iətəm iəməhləni kəm təmah, səniəmə təmuva e nəghatiən əmə, mətəu təmuva min e nəsanəniən, mine Narmin Rəha Uħgin, kəni kitah kotəhrun vivi məmə in nipiəhriəniən. Kəni nian kitah kəməutatig, nəkotəhrun məmə noliən rəhatimahal in təuvir məmə otasiru e təmah. ⁶Kəni iəmleruh məmə itəmah nəmotisikəuvin itəmah mine İərməniğ e noliən u: nəmotos pau nəhməiən asoli, mətəu nəmotos nəghatiən e nikin agiən iətəm Narmin Rəha Uħgin təməfinə.

⁷Tol lanəha, e noliən rəhatəmah nəmotəgəgun suaru təuvir kəti kəm nəfaki min əpəha Masetoniə mine Akaiə kotisikəuvin itəmah. ⁸Nəmotəni pətigəm nəghatiən rəha Uħgin təhmen e təui təmasək kətəu ikin min rəfin, kəni səniəmə əpəha Masetoniə mine Akaiə əmə, mətəu nətəmimi ikin min rəfin kinotəhrun rəkis rəhatəmah nəhatətəiən. Tol lanəha, iəsləni

^{††}1:1 E nəghatiən Kris, nərgin u Sailəs in "Silfanus"

pətigəmiən nanusiən rəha nəhatətəiən rəhatəmah, ⁹mətəu-inu nətəmimi rəha Masetoniə mine Akaiə, ilah aru kəutəni pətigəm məmə nian iəməhuva moteruh itəmah, nikitəmah tagiən o nətəuiən nəghatiən rəhatimahal. Kəutəni pətigəm məmə itəmah nəmotəuhlin nəmtəhtəmah e narmi nati min u kəmol əmə ilah, kəni mautəhuərisig e Uhgın iətəm tətəmiəgəh, kəni in Uhgın pəhriən, ¹⁰kəni nəutəhtahnin Nətin məmə otitəlig = pa min e nəgəu e neai muva min e nəhue niftəni. Nətin u in Iesu, iətəm təmimis e nigı kəluau, kəni Uhgın təmosmiəgəh in e nimisiən. Kəni in otosmiəgəh itah e nalpinien mine niəməha rəha Uhgın iətəm tətəuva.

Uək rəha Pol əpəha Təsalonaike

2 Piak min mine nəuvinik min. Nəkotəhrun məmə nian itəmahal iəmluva mihleruh itəmah, nuvaiən rəhatimahal, in səniəmə tol nati əpnəpin əmə lan, mətəu təmol nəuan. ²Kəni itəmah nəkotəhrun məmə inəha Filipai, nətəmimi kəmotol tərəh e timahal, kəni motəhi motəni rah itəmahal, mətəu Uhgın rəhatah təmasiru e timahal, kəni itəmahal iəsləginien e nəni pətigəmiən rəhan nanusiən təuvir kəm təmah, nati əpnəpin nətəmimi kəmotalkut məmə okotəniəhu itəmahal.^h ³Tol lanəha mətəu-inu rəhatimahal nəghatiən o niuviən rəhatəmah nətəligiən təsisipəniən e nətəligiən tərəh min uə nikin iətəm təsəhruahruien, kəni iəslalkutiən o neiuəiən e təmah. ⁴Kəpə, iəslolien lanəha. Mətəu nian iəhləghati, iəkləhrun məmə Uhgın təməsal = pən rəkis e nikitəmahal, kəni məni məmə itəmahal iəkləhmen məmə iəkləni pətigəm nanusiən təuvir, kəni in təmələhu = pən e nəhlmitəmahal. Kəni iəsləghatiən məmə nətəmimi nikilah

otagiən o timahal, mətəu iəhləghati məmə Uhgın nikin otagiən o timahal, kəni in Uhgın iətəm tətəsal = pən e nikitəmahal.ⁱ ⁵Nəkotəhrun məmə itəmahal iəsluvaiən o təmah məmə iəkliuvi nətəligiən rəhatəmah e nəghatiən ətəhiən min. Kəni iəsləni pətigəmiən nanusiən təuvir kəm təmah məmə iəkləs rəhatəmah məni. Kəni Uhgın, in təhrun nikitəmahal məmə nəghatiən u in niəpəhriənien. ⁶Itəmahal iəsluvaiən məmə itəmah kəti uə iətəmimi əpnəpin əmə kəti otəfəri itəmahal.

⁷Kəni nati kəti min, mətəu-inu itəmahal aposil milahal rəha Kristo, iəkləhrun nəniən məmə nəkotəkeikei motisiai itəmahal təhmen e iətəmi asoli milahal, mətəu iəməslolien. Nian kəməutatig, nolien rəhatimahal timətig təhmen e məmə kəti iətəm tətəh vivi nənətin min, matol timətig o lah. ⁸Nikitəmahal tagiən məmə iəkləni pətigəm nanusiən təuvir, mətəu səniəmə məmə iəhləni pətigəm əmə, mətəu iəmhəl natimnati rəfin iətəm iəkləhrun nolien məmə otasiru e təmah. In təhmen məmə iəmhələfinə nəmiəgəhiən rəhatimahal, mətəu-inu itəmahal iəmhəlkeikei itəmah, kəni nəməhuva rəhatimahal nətəmimi. ⁹Piak min mine nəuvinik min. ?Nikitəmah tətəti, uə kəpə, uək əskasik iətəm iəmahəl? Nian itəmahal iəməhləni pətigəm nanusiən təuvir rəha Uhgın kəm təmah, itəmahal iəmahəl uək e nəhlmitəmahal ləpləpin mətəuarus = pən lapin o nosiən məni məmə iəslətapuəhiən o məni o təmah.^j

¹⁰Itəmah mine Uhgın, nəmoteruh kəni motəhrun nəni pətigəmiən məmə nian iəməhlatig kitah min itəmah nəfəki min, nolien rəhatimahal in təhruahru, kəni Uhgın tətəgiən lan, kəni iətəmimi kəti təsosiən niəpəgnəmtin kəti iətəm

^h2:2 Uək 16:19-24; 17:1-9 ⁱ2:4 Kəl 1:10 ^j2:9 Uək 20:34

tərəh o timahal. ¹¹ İtəmah nəkotəhrun məmə itimahal iəmahlol təuvir kəm təmah rəfin təhmen e tatə kəti tateh vivi nenətin min. ¹² Kəni e nolian kətiəh əmə, iahlem əskasik itəmah, kəni mahləferi rəhatəmah nətəligiən, məhlətapuəh əskasik məmə nəmiəgəhiən rəhatəmah otəhruahru e nəhmti Uhgın, kəni nikiin tagiən lan. Uhgın u, tətəuin e təmah məmə nəkəhuva e narmənigiən mine nəuviriən rəhan.^k

¹³ Kəni nian rəfin, itimahal iəhləni tagkiu kəm Uhgın mətəu-inu nian nəmotos nəghatiən rəha Uhgın iətəm nəmotətəu o timahal, kəni motos tatig e nikitəmah, kəni nikitəmah təsəhtiən məmə in nəghatiən rəha nətəmimi əmə, mətəu nikitəmah təhti məmə in nəghatiən rəha Uhgın, kəni pəhriən in nəghatiən rəhan. Kəni nəghatiən u tatol uək e nəmiəgəhiən rəhatəmah, u nətəm nəutəni niphərieniən lan.¹⁴ Kəni piak min mine nəuvinik min. Nətəmimi imatəmah əhruahru ikin, kəmotol tərəh e təmah mətəu-inu nəməutəhatətə e Kristo İesu. İtəmah nəkotəhmen e nətəmimi rəha niməfaki min rəha Uhgın əpəha ikin Jutiə. İlah nətəm İsel əhruahru, mətəu rəhalah aru nətəmi asoli min kəmotol nərahien e lah nian kəmotəhatətə e Kristo İesu.^m ¹⁵ Nətəmi asoli min u, kəmotuhamu İərməniğ İesu, mine iəni min, kəni motəghi pətiğəm itimah iəkohiet. Nolian rəhalah tatol niki Uhgın təsəgiəniən, kəni ilah tikimir min o nətəmimi rəfin,ⁿ ¹⁶ mətəu-inu nətəmi asoli min u kəutalkut məmə okotəniəhu itimah o nəghatiən kəm Nanihluə^o min məmə Uhgın otosmiəgəh ilah. E nolian əha, ilah kotoriarun rəhalah nolian tərəh

mətəuarus təhmen. Mətəu rəueiu əha, niəməha mine nalpiniən rəha Uhgın tinuva o lah.

Pol təmolkeikei məmə oteruh ilah

¹⁷ Piak min mine nəuvinik min. Nian iəmhluvən isəu o təmah nian nəuan nəuvetin əmə, mətəu iəmhlokeikei pik məmə iəkləruh min itəmah. Niphərieniən, niphətitah isəu o tah min mətəu nətəligiən rəhatəh kətiəh. Kəni iəməhlalkut pik məmə iəklitəlig mihləruh itəmah, ¹⁸ mətəu-inu iəmhlokeikei məmə iəkləvnə o təmah. İəu, Pol, iəmallkut nian tepət, mətəu Setən təmətipəsəğ e suaru o timahal. ¹⁹ ?Təhro iəklolkeikei pik məmə iəkləruh min itəmah? ?Tol lanəha mətəu-inu, nian İərməniğ İesu otuva min, pəh min u iəmləluə = pən nətəligiən əskasik rəhatimahal e lah məmə ilah nəua uək təuvir rəhatimahal? ?Kəni nikitimahal otəgiən min o pəh min? ?Kəni pəh min u in rəhatimahal nətəuiən iətəm nikitimahal otəgiən e lah? ?İtəmah, uə kəpə? Əuəh, itəmah u.^o ²⁰ Niphərieniən, itimahal iəhlətəu təuvir o təmah, kəni nikitimahal tagiən o təmah.

3 Tol lanəha, nian nikitimahal təməpəou kəni iuəkir nikitimahal titəgit, mətəu-inu itimahal iəkləruu məmə nəutatig təuvir uə kəpə, kəni itimahal iəmhlegəhan məmə iəu mine Sailəs iəkuatig Atens,^p ² iəmuahli = pinə Timoti məmə in otəvnə meruh itəmah. In piatah kəti iətəm tatol uək rəha Uhgın itimahal min o nəni pətiğəmiən nanusiən təuvir rəha Kristo. In təmuvnə o təmah məmə otasiru e təmah məfəri rəhatəmah nətəligiən, kəni mol

^o2:16 Nanihluə, İanihluə — Afin-to e tiksiniəri.

^k2:12 Uək 20:31 ^l2:13 2Təs 2:13 ^m2:14 Uək 17:5

ⁿ2:15 Uək 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 ^o2:19 Fil 2:15-16; 4:1; 2Təs 1:4

^p3:1 Uək 17:15

itəmah nəutəhtul əskasik e rəhatəmah nəhatətəiən,^q ³məmə nərahien iətəm tətuvə o təmah rəueiu, ko təsəliən nikitəmah təhti pik. Nəkotəhrun rəkis məmə in nətəligiən rəha Uhgın məmə nətəmimi okotol tərəh e tah lanəha.^r ⁴Nipəhriənien, nian iəməhlatig kitah min itəmah, iəməhləkeikei məhləni kəm təmah məmə okol tərəh e təmah. Kəni itəmah nəkotəhrun vivi məmə tinuva mol nipəhriən lan təhmen əmə məmə itimahal iəməhləni mine. ⁵Kəni o nati əha, nian iəməsəhrunien məmə natigien rəhatəmah təhro, kəni nikiik təməpəou kəni iuəkir nikiik titəgit, kəni iəmahli = pinə Timoti məmə otuvnə meruh-to rəhatəmah nəhatətəiən, məmə tatəskasik əhanəh, uə kəpə. Iəməgin məmə e suaru kəti, Setən u iətəmimi rəha nəfən-əfəniən, in təməfən-əfən kəm təmah, kəni nəkotəmkarəpən e nəhatətəiən rəhatəmah, kəni uək rəhatimahal in tol nati əpnəpin əmə.

Timoti təməni pətigəm nanusiən təuvir

⁶Kəni rəueiu əha, Timoti təmitəlig = pa min o timlau, kəni matos nanusiən təuvir e rəhatəmah nəhatətəiən mine nolkeikeiən. Təməni = pa kəm timlau məmə nikitəmah tətəhti əhanəh itimahal, təhmen əmə məmə itimahal iəklolkeikei məmə iəkleruh itəmah.^s ⁷Tol lanəha, piak min mine nəuvinik min, nati əpnəpin iəməhlatig e nərahien, kəni mihlətəu nahməiən, mətəu nanusiən rəha nəhatətəiən rəhatəmah təməfəri rəhatimahal nətəligiən o təmah. ⁸Nian iəmləos nanusiən məmə nautəhtul əskasik əhanəh o İərməniğ, kəni iəklətəu məmə inhlos min nəmiəgəhiən. ⁹Nian iəkləhtul e nəhmti Uhgın, nagiəniən rəhatimahal o təmah in

iahgin, kəni iəkləni kəm Uhgın məmə nikitəmahal tagiən pik o təmah. ¹⁰E nian rəfin, lənian mine lapin, iəhləfəki əskasik məmə iəkleruh min itəmah, kəni mihləgətun itəmah e nati nak nəkotəruu əhanəh məmə rəhatəmah nəhatətəiən oteviə məskasik.

¹¹Kəni pəh rəhatah Uhgın aru, u Tatə rəhatah, mine İərməniğ İesu rəhatah, kuol suaru rəhatimahal məmə iəkləvnə mihleh itəmah. ¹²Pəh İərməniğ otol nolkeikeiən rəhatəmah otepət məri məriəuəh o təmah mine nətəmimi rəfin, təhmen e nolkeikeiən rəhatimahal o təmah tepət. ¹³Pəh in otol nikitəmah otəsanən məmə, nian İərməniğ İesu tətuvə min ilah rəhan min nətəmimi, kəni nəkotəhtul e nəhmti rəhatah Uhgın u Tatə rəhatah, kəni nəkotəhlan kəni nolien tərəh tikə e təmah.

Nəmiəgəhiən rəhatəmah təkeikei mol Uhgın nikiin tagiən

4 Piak min mine nəuvinik min, rəueiu iəkəkeikei məghati e natimnati min nəuvein. İəmləgətun rəkis itəmah e nolien iətəm nəkotol məmə Uhgın nikiin otəgiən o təmah. Kəni pəhriən, onəkotol lanəha. Kəni rəueiu iəhlətapuəh o təmah kəni məhlətapuəh əskasik e İərməniğ İesu məmə nautol təhmin min lanko. ²Otol lanəha mətəu-inu itəmah nəkotəhrun suaru iətəm iəmləgətun itəmah lan, kəni İərməniğ İesu təməfa nepətiən məmə iəkləgətun itəmah lan.

³Nətəligiən rəha Uhgın məmə in təmələhu kalin itəmah məmə rəhan min məmə nəkotol nati iətəm təhrəuhru vivi: sotohtəu-pəniən suaru rəha nipətan mine nəman iətəm kəutit oneuən ilah min.^t ⁴İtəmah kətiəh kətiəh nəkotəkeikei motərməniğ e nipətitəmah e nolien iətəm təuvir

məhruahru kəni kisiai. ⁵Sotoliən nolian rəha nitəu-pəniən nətəligiən əskasik o nit oneuəniən pətan uə iərman. Noliən əha rəha nətəm kəsotəfakiən motəruru Uhgın.^u ⁶Kəni e natimnati min əha, sotoliən tərəh e piatəmahi min e nakləhiən e pətan rəha iətəmi pisin. İərməniğ otol nalpiniən kəm nətəmiimi min u iətəm kautol nolian min iətəm tol lanəha, kəni iəhləni rəkis nati u kəm təmah o nəhgi-pəriən itəmah. ⁷Tol lanəha mətəu Uhgın təməsəuniən e tah məmə okotamikmik e nəhmtin, okotatig e nəmiəgəhiən iətəm kəmotələhu kalın məmə rəhan.^v ⁸Tol lanəha, iətəm tətəuhlin nəmtahn e nəghatiən əha, səniəmə tətəuhlin nəmtahn kəm iətəmiimi, mətəu tətəuhlin nəmtahn kəm Uhgın iətəm təməfa Narmin Rəhan kəm təmah.^w

⁹Nəkotəhrun rəkis nolian rəha nolkeikeiən itəmah iəfaki min, kəni təsəhmeniən min məmə iəkətei e nauəuə, mətəu Uhgın tinəgətun rəkis itəmah o nolkeikeiən itəmah min.^x

¹⁰Kəni pəhriən, nəkotolkeikei piatah min rəfin ikin Masetoniə. Mətəu, piak min mine nəuvinik min, iəklətapuəh əskasik məmə nəkautol təkəsik təhmin lanko lan.

¹¹İtəmah nəkotəkeikei motalkut o nitəu-pəniən suaru rəha nəmiəgəhiən iətəm in təməlinu, kəni motol aru rəhatəmahi uək, kəni nəkautol uək e nəhlmitəmahi məmə nauəniən rəhatəmahi mine natimnati min otəhmen, təhmen əmə məmə iəmhləni mine kəm təmah.^y ¹²Otol lanəha məmə rəhatəmahi nəmiəgəhiən otivi = pa nisaiəni rəha nətəm ihluə min, kəni itəmah nəsotarəriəniən e suah kəti.

Nuvaiən rəha İərməniğ

¹³Piak min mine nəuvinik min. İəkləlkeikei məmə itəmah onəkotəhrun itəmah min nəuvein u kinohmis rəkis, məmə kinəhro e lah. Kəni iəsəlkeikeiən məmə itəmah nəkotasək təhmen e nətəmiimi nətəm kəsotələhu-pəniən rəhalah nətəligiən e Uhgın u təhrun nauməhtuliən e nətəmiimi e nimisiən. İlah okotəkeikei motasək pik. Mətəu kitah okəsotasək pikiən, mətəu inu ¹⁴kitah kəutəhatətə məmə İesu təmimis kəni məmiəgəh min, kəni nikitah təhrun məmə nian İesu otuva min, kəni Uhgın otol məmə, nətəmi min u nətəm kinotəhatətə rəkis e İesu nian kəmoħmis, okəhuva min ilah İesu.^z ¹⁵Kəni iəhləni kəm təmah nəghatiən əhruahru rəha İərməniğ məmə, kitah u nətəm kəutəmiəgəh əhanəh məutətiğ mətəuarus nuvaiən rəha İərməniğ, pəhriən kitah okəsotaupəniən e nətəmi min u nətəm kəmotəupən moħmis.

¹⁶Mətəu İərməniğ əhruahru əmə ot-sipəri e negəu e neai meiuaiu = pa, kəni məni pətiğəm əfəməh, kəni iətəmi asoli rəha nagelo min otəgət əfəməh, kəni nətəmiimi okotətəu təui rəha Uhgın, kəni nətəmi min u nətəm kinotəhatətə rəkis İesu nian kəmoħmis, okotəmiəgəh mo-təupən motəri.^a ¹⁷Kəni uərisiğ lan, kitah nətəm kəutəmiəgəh əhanəh, okotəri kitah min ilah e nimali nəpuə məmə okoteruh İərməniğ e magəuəgəu. Kəni tol lanəha, okotatig kitah İərməniğ nuanun tikə. ¹⁸Tol lanəha, otəfəri nətəligiən rəhatəmahi min e nəghatiən min u.

5 Piak min mine nəuvinik min. Təu-vir əmə məmə iəsətəiən kəm təmah e nian əhruahru rəha natimnati min əha, ²mətəu-inu itəmah nəkotəhrun rəkis

^u4:5 1Kor 6:13 ^v4:7 Hip 12:14 ^w4:8 Luk 10:16; 2Kor 1:22

^x4:9 Jon 13:34 ^y4:11 Efəs 4:28 ^z4:14 Rom 14:9; 1Kor 15:3-4,12

^a4:16 1Kor 15:51-52

məmə nian iətəm İərmənig otuva min e nəhue niftəni u təhmen e iakləh iətəm tətuvə lapin, nian nətəmimi əpnəpin kotəuru məsotəhtul maruiən ohni.^b

³Nian nətəmimi kəutəni məmə, “Nətimnati rəfin təməlinu, kəni nərahian tikə,” kəni nalpinian mine niəməha rəha Uhgın otuva uəhai əmə o lah, kəni ko nətəmimi kəsotəgimian, təhmen e pətan iətəm nətəahn tətəhmə o neməkiən, nəhməian tətuvə uəhai əmə, kəni ko pətan əha otəsəgimian.^c

⁴Mətəu piak min mine nəuvinik min, iateruh məmə nəsotəhtulian e napinəpuian e nətimnati min əha, kəni nuvaian rəha nian əha otəsolian itəmah nəkotəuit təhmen e nətəmimi u kotəuit nian iakləh kəti təmuva. ⁵İtəmah rəfin nenəti nəhəgəhəgian mine nenəti nianian. Kitəh səniəmə nətəmimi rəha lapin mine napinəpuian.^d ⁶Kəni tol lanəha, pəh kəsotolian təhmen e nətəmi min u kəutəpili, mətəu pəh kotair kəni maüteruh vivi rəhatah nətəligian mine rəhatah nolian min, ⁷mətəu nətəmimi min u kəutəpili, ilah kəutəpili lapin, kəni nətəmi min u kəutəpis, ilah kəutəpis lapin. ⁸Mətəu pəh kitəh kotərmənig e nolian min rəhatah, mətəu inu kitəh nətəmi rəha nianian. Pəh kotəskəlim nolian rəha nəhatətəian mine nolkeikeian məmə nəpəlian kəti, inu təhmen e soldia kəti iətəm tətəfən napən təhmen e aian iətəm tətəməhli pəsəg e nımankiləhatəmi məmə nəpəlian kəti. Kəni pəh kotələhu = pən əskasik rəhatah nətəligian e Uhgın məmə nəpəlian kəti, inu təhmen e soldia kəti iətəm tita haru = pən kəfəfau əskasik kəmol e aian iətəm tətəhtərain rəhn-kapə təmi məmə nəpəlian kəti.^e

⁹Pəh kotol lanəha mətəu Uhgın təməsauin rəkisian e tah məmə niəməha mine nalpinian rəhan otuva o tah, mətəu təmitəpin itəh məmə in otosmiəgəh itəh e rəhatah İərmənig İesu Kristo. ¹⁰Təmimis o tah məmə kitəh kotəhrun natigian pəti kitəh min nəmə kəutəmiəgəh uə kəməhmis.^f ¹¹Tol lanəha, onəkotəfəri rəhatəmah min nətəligian, kəni otəsiru e təmah min məmə nəkotol nəhatətəian rəhatəmah təkəsik. Pəhrin, inu nolian itəmah nəkotol u rəueiu.

Naunun nəghatian rəha Pol

¹²Piak min mine nəuvinik min. Rəueiu iəklətapuəh o təmah məmə nəkotisai nətəmi min u kəutol uək əskasik itəmah min ilah, kəni məutərmənig e təmah e İərmənig, kəni məutəgət əsoli e təmah nian nəkotəmkəpən motol tərəh. ¹³Otisai vivi ilah motolkeikei ilah o uək iətəm kəutol, kəni motatig e nəməlinuian kəni məsotətəian e təmah min.

¹⁴Kəni piak min mine nəuvinik min, iəhlətapuəh əskasik məmə nəkotəgət əskasik e nətəmi min u kəutəlpəh məsotolian nati kəti. Otəfəri nətəligian rəha nətəmi nikiəh təpəou. Otəsiru e nətəmi rəhalah nəsanəian tikə. Otol rəhatəmah nətəligian təfəməh o nətəmimi rəfin.^g

¹⁵Nəmə iətəmi kəti otol nati kəti təsəhmenian e təmah, kəni itəmah nəsotəlpinian nitai nərahian, mətəu nian rəfin, itəmah nəkotəkeikei motəlkut məmə nəkotol təvür kəm təmah min mine nətəpəsin pəsin min.^h

¹⁶Nikitəmah otəkeikei mətagian nian rəfin;ⁱ ¹⁷kəni motəghati kəm Uhgın e nəfəkiən nian rəfin; ¹⁸kəni nian rəfin otəni kəm Uhgın məmə nikitəmah tagian,

^b5:2 Mat 24:42-43; 2Pitə 3:10; Nəh 3:3 ^c5:3 Mat 24:39; Luk 21:34-35

^d5:5 Rom 13:12 ^e5:8 Aes 59:17; Efəs 6:14,17 ^f5:10 Rom 14:8-9; 1Təs 4:14

^g5:14 2Təs 3:6,11 ^h5:15 Rom 12:17; 1Pitə 3:9 ⁱ5:16 Fil 4:4

nati әрнарпін нәкотатиг е нәувирән, уә нәрахән. Otol nati milahal әһа мәтәу-ину ilahal нәуиа Уһгин о тәмәһ е Кристо Iесu.^ј

¹⁹Sotalifu әpisiән nigәм рәһа Нар-мин Rәһа Уһгин;^k ²⁰sotәniән mәмә nәghatiән iәtәм Уһгин тәмәфән кәм iәtәmi кәti in tol nati әрнарпін әмә lan. ²¹Otaupән pipim moteruh кәni motakil vivi natimnati рәfin, кәni otaskәlim tiәkis nati iәtәм тәувир, ²²kәni motәрәһ natimnati рәfin iәtәм тәрәһ.^l

²³Pәһ Уһгин pisin әмә iәtәм in Уһгин рәһа нәмәlinuиән, otol itәmah mәмә рәһан pisin әмә u itәmah. Pәһ Уһгин otol mәмә нәmiәgәһiән рәfin

rәһatәmah okotәһruahru, e narmitәmah mine e nәtәligiән rәһatәmah mine e nipәtitәmah. Kәni nipәgnәmtin кәti tikә mә otәhkul = рән е тәмәһ, nian rәһataһ Iәrmәnig Iесu Kристо tәtuva min.^m ²⁴Iәtәм tәtauin e тәмәһ, nian рәfin tatol рәһан nәghatiән, кәni in otol natimnati min әһа.

²⁵Piak min mine нәуvinik min. Otәfaki o timah.ⁿ ²⁶Otәni тәувир кәм тәмәһ min тәһmen mәмә itәmah кәtiәһ әмә е Кристо. ²⁷E нәrgi Iәrmәnig, iәtәni әskasik кәм тәмәһ mәмә нәkotafin nauәuә u кәм piak min mine нәуvinik min рәfin.

²⁸Pәһ rәһatәmah Iәrmәnig Iесu Kристо otәtuati e рәһан нәуviriән кәм тәмәһ.

2 Təsalonaikə

*Nauəuə iətəm tatol keiu lan
iətəm Pol təmətei tuvən kəm
nəfaki min ikin Təsalonaikə*

**Nəghatiən əkuəkir rəha
nauəuə u 2 Təsalonaikə**

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Pol təmətei nauəuə u.

?Təmətei tatuvən kəm pəh? Təmətei tatuvən kəm niməfaki əpəha Təsalonaikə.

?Natigiən təhro lanu nian təmətei? Nətəmimi tepət e niməfaki, kautol nəruruən e nuvaiən rəha Iesu. Kəutos nian iəkis tepət, kəni nəuvein nikilah təhti məmə inəha nəmtətiən iətəm tətəgətun məmə otəsuvəhiən, Iesu titəlig = pa min. Kəsotəhrun vivien nıpəti nauəuə aıpən rəha Pol (inu 1 Təsalonaikə). Kəni nəuvein kətəni məmə Iesu otitəlig = pa uəhai əmə, kəni ko kəsotol uək pikien. Mətəu ilah kəuteiuə əmə məutəlpəh, məutəpəh nolien rəha uək. Kəni Pol tətəni kəm lah məmə ilah kotəkeikei mautil uək nian kəutəhtahnin nitəlig = paian rəha Iesu.

?Təmətei nauəuə u o nak? Pol təmətei nauəuə u məmə otələhu əhruahru nətəligiən rəhalah e nitəlig = paian rəha Iesu. Kəni in təmolkeikei məmə ilah okotəhtul əskasik mitəu = pən suaru əhruahru.

Pol təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pol, mine Sailəs^{§§}, mine Timoti, iəhləni təuvir kəm təmah u niməfaki ikin Təsalonaikə. İtəmah nəməhuva kətiəh o Uhgın rəhatah Tatə, mine İərməniğ Iesu Kristo.

²Pəh Uhgın Tatə, mine İərməniğ Iesu Kristo okuətuati e rəhalau nəuviriən mine nəməlinuian kəm təmah.^o

Nəni-vivien mine nəfakiən rəha Pol

³Piak min mine nəuvinik min. Nian rəfin itimahal iəhlətəu məmə iəkləkeikei məhləni kəm Uhgın məmə nikitimahal tagiən o təmah. Kəni təhruahru əmə məmə iəklol lanəha, mətəu-inu nian rəfin nəhatətəiən rəhatəmah tətəva mətəskasik, kəni nian rəfin itəmah rəfin nautolkeikei pik itəmah min, kəni nolkeikeiən mine nəhatətəiən əha katueviə mətuəri mətuəskasik. ⁴Tol lanəha, itimahal iəhləni pətigəm kəm nətəmimi rəha niməfaki rəha Uhgın e ikin min rəfin məmə nikitimahal tagiən pik o təmah. İtimahal iəhləni lanəha mətəu-inu nian rəfin, itəmah nautəhtul əskasik e nəmiəgəhiən rəhatəmah e Kristo, kəni məutəskəlim əskasik əhanəh nəhatətəiən rəhatəmah, nati ənpəpən nətəmi ihluə kautol tərəh e təmah, kəni mol itəmah nəutətəu nahməiən tepət.^p

⁵Natimnati min əha tətəgətun məmə nolien rəha Uhgın o nakilien nətəmimi, in təhruahru əmə. Nautos nahməiən o Nərməniğiən Rəha Uhgın, kəni nəuan nəhtulien əskasik e nərahien rəhatəmah, okeruh = pən itəmah məmə itəmah nəkotəhruahru o nuvəniən e Nərməniğiən Rəha Uhgın. ⁶Tol lanəha mətəu-inu nolien rəha Uhgın in təhruahru, kəni in otol nalpiniən kəm nətəmi min u kautol nərahien kəm təmah,^q ⁷kəni o nian kəti in otəfiən nəmeigiən kəm təmah iətəm nautos nahməiən, kitah min itəmah. Natimnati min əha okəhuva motol nıpəhrieniən nian Uhgın otol pətigəm İərməniğ Iesu iətəm otsipən e nəgəu e neai. In

§§1:1 E nəghatiən Kris, nərgin u Sailəs in “Silfanus.”

^o1:2 Rom 1:7 ^p1:4 2Kor 7:4; 1Təs 2:19 ^q1:6 Rom 12:19

otuva e nigəm iətəm tatuəu pik ilah rəhan nagelo min iətəm kotəsanən.^r ⁸In otol nalpinian kəm iətəmi min u kotəruru Uhgın kəni məsotohtəu-pəniən nanusiən təuvir rəha İərməniğ İesu rəhatah.^s ⁹Uhgın otol nalpinian kəm lah e nərahian iətəm naunun tikə. Kəni otahtipəsiz itulin ilah e nəhmti İərməniğ mine nəhagəhagiən asoli rəha nəsanəniən asoli rəhan.^t ¹⁰Nati u otuva e nian İesu tətuva min. In otos nəni-viviən o natimnati iətəm təmol kəm nəfaki min rəhan, kəni narmilah otuuvig ohni, itəmah min itəmah min ilah mətəu-inu nəmotəhatətə e rəhatimahəl nəghatiən iətəm iəmhələni kəm təmah.^u

¹¹Kəni o natimnati min u, nian rəfin iəhləfaki o təmah məmə okeruh = pən itəmah məmə itəmah nəkotəhruahru o nuvəniən e Narməniğiən Rəha Uhgın. Kəni iəhləfaki məmə Uhgın otol uək e nəsanəniən rəhan məmə, nətəliğiən təuvir iətəm nəkotolkeikei məmə nəkotohtəu = pən, mine uək min iətəm tatsipən e nəhatətəiən rəhatəmah, okotol nəuan.^v ¹²İtimahəl iəhləfaki lanəha məmə kəfəri nərgi İərməniğ İesu o natimnati iətəm təmol e nəmiəgəhiən rəhatəmah, kəni in otəfəri itəmah. Natimnati min əha otuva e nəuviriən rəha Uhgın rəhatah mine İərməniğ İesu Kristo.

Iətəmi Tatol Təfagə Tərah Agin Nian Rəfin

2 Piak mine nəuvinik min. Pəh iək-ləghati o nian rəha İərməniğ İesu Kristo otuva min lan, kəni Uhgın otuhapumin kitah min Kristo lan. ²Iəhlətapuəh məmə nikitəmah təsəhti pikiən,

kəni məsotauitiən e nəghatiən eiua kəti u nətəmimi nəuvein kətəni məmə Nian Rəha Uhgın tinuva rəkis.* Kəpə, neiuəiən əmə. Mətəu kətəni məmə itimahəl iəmhələtei nəghatiən u e nauəuə kəti, uə məhləni pətigəm nəghatiən kəti rəha Uhgın, uə məhləni pətigəm nəghatiən nanusiən kəti. Mətəu kəpə, nəghatiən əha təsisipəniən e timahəl. ³⁻⁴Sotoliən iətəmi kəti teiuə e təmah e nəghatiən kəti e Nian Rəha Uhgın, mətəu-inu nian əha otəsuva iən mətəuarus nian nətəmimi okəhuva tikimir min rəha Uhgın motol nəluaginən ilah min. Kəni Uhgın otol pətigəm İətəm Tatol Təfagə Tərah Agin Nian Rəfin,^w In otuva tikimir e natimnati min rəfin iətəm nətəmimi kəutəfaki ohni, mine natimnati rəfin iətəm kəutəni məmə rəhalah uhgın min. In əmə u otəfəri aru in ilis e natimnati min rəfin. Kəni in otuvən məharəg e Nimə Rəha Uhgın, kəni məni məmə in Uhgın. Mətəu Uhgın otərəkin pəhriən tətəu = pən əmə rəhan nəlpəkəuiən əupən rəkis.^x

⁵?Təhro? ?Nəmotəlu məmə nian iəmətatig kitah min itəmah, iəmətəni = pinə natimnati min u? ⁶Kəni ninotəhrun nati nak iətəm tətahtipəsiz e iətəmi əha rəueiu, məmə Uhgın otol pətigəm in e nian əhruahru rəhan. ⁷Nəsanəniən onəuən rəha Təfagə Tərah Agin tinatol rəkis uək. Mətəu iətəmi iətəm tətahtipəsiz e nəsanəniən əha, in otol lanəha mətəuarus = pən Uhgın otos rəkis. ⁸Kəni Uhgın otol pətigəm İətəm Tatol Təfagə Tərah Agin Nian Rəfin. Nian İərməniğ İesu otuva min, in otərəkin suah u e nimətagi e nəhlin, kəni mərəkin agin e nəhagəhagiən rəhan.^y ⁹Iətəm Tatol Təfagə Tərah Agin

*2:2 Nian Rəha Uhgın, in nian iətəm İərməniğ İesu Kristo otitəlig = pa min lan makil nətəmimi rəfin.

^r1:7 1Təs 3:13 ^s1:8 Aes 66:15 ^t1:9 Aes 2:10 ^u1:10 Kol 3:4

^v1:11 Kol 1:9; 1Təs 1:2-3 ^w2:3-4 1Tim 4:1; 1Jon 2:18; 4:3

^x2:3-4 Esik 28:2; Dan 11:36 ^y2:8 Aes 11:4; Nəh 19:15

Nian Rəfin otuva mol uək rəha Setən e nəsanəniən rəhan, kəni in otol nati apispis eiua min, mine nəmtətiən eiua min, mine nati eiua min iətəm otol narmi nətəmimi tiuvig,¹⁰ mine nərahien pisin pisin min rəfin iətəm kəuteiua e nətəmi min u kəutaliuək e suaru tatuvən e nalpinien. Uhgın otərəkin ilah mətəu-inu kəmotəni əskasik məmə kəsotolkeikeiən niphərieniən iətəm təhrun nosmiəgəhiən ilah.¹¹ O nətəligiən əha, Uhgın tahlı = pən kəm lah nati kəti təsanən iətəm tatol nətəligiən rəhalah tətəlməli məmə okotəni niphərieniən e neiuaen.¹² Kəni tahlı = pən məmə otəni pətigəm nalpinien rəha nətəmimi rəfin nətəm kəsotəniən niphərieniən e niphərieniən, mətəu kautətəu təuvir agin e nolien tərəh min.

Nəfaki min okotəkeikei motəhtul əskasik

¹³ Piak min mine nəuvinik min iətəm İərməniğ tolkeikei itəmah. Nian rəfin iəkləkeikei məhləni tagkiu kəm Uhgın o təmah, mətəu-inu e nətuəuinien Uhgın təmitəpin itəmah məmə otosmiəgəh itəmah. In otol lanəha e uək rəha Narmin Rəhan iətəm tətələhu kalın itəmah məmə rəhan, kəni otosmiəgəh itəmah e nəhatətəiən rəhatəmah e niphərieniən.^z ¹⁴ Uhgın təmauin e təmah o natimnati min əha e nənusiən təuvir iətəm iəhləni pətigəm, məmə kitah kəhuva kətiəh kitah rəhatah İərməniğ İesu Kristo e rəhan nisiaiən, mine nəsanəniən, mine nəhagəhagiən.¹⁵ Tol lanəha, piak min mine nəuvinik min, otəhtul əskasik kəni motaskəlim nəgətuniən iətəm iəmhələfinə kəm təmah e nəghatiən iətəm təmiet e nohlitəmahal, mine nəghatiən iətəm nəmotəfin e nauəuə iəmlahlı = pinə.

¹⁶ Uhgın rəhatah Tatə təmolkeikei itah, kəni e nəuviriən rəhan təməfəri nikitah naunun tikə, kəni təmol məmə kitah okotələhu = pən əskasik rəhatah nətəligiən lan. Kəni pəh rəhatah İərməniğ İesu Kristo aru ilau Uhgın Tatə,¹⁷ okuəfəri nikitəmah kəni muol itəmah nəkotəsanən e nolien təuvir min rəfin iətəm nautol, mine nəghatiən təuvir min rəfin iətəm nautəni.

Pol təmətapuəh o nəfakiən

3 Piak min mine nəuvinik min. Inu naunun nəghatiən. Otəfaki o timahal məmə nəghatiən rəha İərməniğ otuvən uəhai əmə ikin min rəfin, kəni nətəmimi okotisiai motohtəu = pən, təhmen əmə e təmah nətəm nəmotisiai in məutohtəu = pən.² Kəni otəfaki o timahal məmə Uhgın otos rəkis itəmahal o nətəm kotərəh, mətəu-inu səniəmə nətəmimi rəfin kəutəhatətə e İərməniğ.³ Mətəu İərməniğ, nian rəfin tatol rəhan nəghatiən, kəni in otol itəmah nəkotəsanən, kəni məteh vivi itəmah o Setən məmə otəsərəkinien itəmah.⁴ Kəni kitah kotəhrun vivi e İərməniğ məmə rəueiu itəmah nautol nati nak itəmahal iəmhələni = pinə kəm təmah, kəni onəkotəkeikei mautol lankonu.^a ⁵ Pəh Uhgın otit nikitəmah e suaru rəha nolkeikeiən rəha Uhgın mine nolien rəha Kristo o nəhtul əskasikiən nian nərahien otuva.

Solien nolien rəha nəlpahien

⁶ Piak min mine nəuvinik min. E nərgi İərməniğ İesu Kristo, iəhləni əskasik kəm təmah məmə nəkotəhtul isəu o piatah min iətəm kautol nolien rəha nəlpahien, kəni məsotətiğien mətitəu = pən nəgətuniən iətəm nəmotos o timahal.^b ⁷ İtəmah aru nəkotəhrun məmə nəkotəkeikei

məutohtəu = pən noliən iətəm iəmahlol. Nian iəməhlatig kitah min itəmah, iəməsləpahiən,^c ⁸kəni iəmləs nəhmti nauəniən o nətəmimi, iəməsləs ənpəniən. Mətəu iəmahlol uək pik, lapin mine ləniən, iəmahlol uək e nəhlmitəmahal mahlös mənə o nauəniən məmə iəsləfniən uək əskasik o təmah e nehien itimahal.^d ⁹Təhruahru o təmahal məmə iəklətapuəh o təmah məmə nəkotəruh itimahal, mətəu itimahal iəməsloliən lanəha mətəu-inu itəmahal iəklolkeikei məmə iəkləgətun itəmah e noliən iətəm təhruahru məmə nəkotohtəu = pən.^e ¹⁰Kəni nian iəməhlatig əha kitah min itəmah, iəmhləfniə lou u məmə, “Nəmə iətəmi təlpah, kəni kəsəfəniən nauəniən kəm in.”

¹¹Iəhləni lanu mətəu-inu iəmlətəu məmə nətəmimi nəuvein ko itəmah min ilah kəutəlpah, ilah kəsotoliən uək kəti, ilah kəutəfən rəhalah kərəsei məmə kotəu rəkis nəghatiən min lan, mətəu kəsotoliən uək.^f ¹²E nərgi İərməniğ İesu Kristo, iəhləni kəni məhləkeikei kəm nətəmimi iətəm kotol lanəha məmə okotəkeikei motəpəh nəgəsiən motatig mətig əmə, kəni motol uək o nətəouiən nauəniən niğlah^g ¹³Kəni itəmah piak

min mine nəuvinik min, sotəpəouiən e noliən nati əhruahru.^h

¹⁴Nəmə nətəmimi nəuvein kəsotohtəu-pəniən rəhatəmahal nəghatiən e nauəuə u, kəni nəkotəkeikei motol məmə nətəmimi okotəhruən məmə ilah pəh. Kəni məsotəghatiən əgin kəm lah pəh nəkotol ilah kotaulis o nəlpahiən rəhalah. ¹⁵Mətəu nəsoteruhiən ilah məmə rəhatəmah tikimir min, mətəu ilah piatəmah min, kəni təuvir məmə nəkotəgət asoli e lah məmə okotair asoli e rəhalah nətəliğin.ⁱ

Naunun nəghatiən

¹⁶Kəni pəh İərməniğ rəha nəməlinuən, in pisin əmə otəfniə nəməlinuən nian rəfin e noliən min rəfin. Pəh İərməniğ tətətig itəmah min itəmah.

¹⁷Iəu Pol, iatos pen mətətei əmə e nəhlmək nəghatiən u rəha nəniən təuvir kəm təmah. Kəni e nauəuə min rəfin iəkətei lanu məmə nəkotəhruən in rəhak nauəuə. Inu noliən rəha nəteien rəhak.

¹⁸Pəh rəhatah İərməniğ İesu Kristo otətuati e rəhan nəuviriən kəm təmah rəfin.

1 Timoti

*Nauæuæ iætəm Pol tæmaupən
mætei tuvən kəm Timoti*

**Nəghatien əkuəkir rəha
nauæuæ u 1 Timoti**

?Pəh tæmætei nauæuæ u? Aposil Pol tæmætei nauæuæ u.

?Tæmætei tatuvən kəm pəh? Tæmætei tatuvən kəm Timoti. Timoti in iætəm aluæ kəti iætəm tæair e taun u Lистра. Mamə rəhan in nəuaniləuis kəti rəha Isrel, kəni rəhan tatə in Ianihluæ[†] kəti. Timoti in niəli kəti rəha Pol, kəni nian rəfin kətian əpəha ikin min matuəni pətigəm nanusiən təuvir rəha Iesu Kristo. Pol tolkeikei pik Timoti, tol lanəha kəni in tətəuin e Timoti məmə təhmen e nətin əhruahru.

?Natigien təhro lanu nian tæmætei? Pol tæmætəu məmə nəgətun eiue nəuvein e niməfaki əpəha Efəsis, kəni mol in tahli = pən Timoti məmə otuvən mələhu əhruahru neiuəien əha. Nəmə təhro, Timoti təmuva təhmen e pastə rəha niməfaki əha Efəsis, nati əpnəpin məmə in iætəm aluæ əmə. Nəgətun eiueien min əha kautəgətun məmə nətəmimi okotəkeikei motətəu = pən nətəligien rəhalah e noliən rəha nətəmimi o nosien nəmiəgəhien iætəm naunun tikə. Kəutəni məmə nətəmimi okotəkeikei motəhrun nipəti nəghatien oneuən min, kəni motol natimnati nəuvein iætəm ilah kəmautəni.

?Tæmætei nauæuæ u o nak? Pol tæmætei nauæuæ u mətəni pətigəm nətəligien nəuvein rəhan kəm Timoti mətəfəri rəhan nətəligien, kəni məmə otasiru e niməfaki rəha Efəsis. Pol tətəghati e noliən təuvir min rəha

nəfakiən, mine neruh vivien nətəm kəutəfaki. Kəni mətəni pətigəm noliən təuvir min iætəm nətəmi asoli min rəha niməfaki mine nəfaki min u okotohtəu = pən. Kəni naunun nəghatien iætəm Pol təməni kəm Timoti tətəni məmə, in otəkeikei muva iətəmi təuvir kəti rəha noliən uək rəha Iesu Kristo. Kəni rəhan noliən otəkeikei məhruahru vivi.

Pol tæməni təuvir kəm Timoti

1 Timoti. Iəu Pol, iatəni təuvir kəm ik. Kəni iəu aposil kəti rəha Kristo Iesu mətəu-inu Uhgın u iætəm təmosmiəgəh itah, mine Kristo Iesu iætəm tətəfa nuhuiniən, ilau əmə kəmuahli = pa iəu məmə iəkol uək u.² Rəhalau nəhatətəien e Kristo təhmen-əhmen əmə, kəni tol lanəha, in təhmen = pən əmə məmə ik nətik pəhriən.

Pəh Uhgın Tatə rəhatah ilau Kristo Iesu, Iərməniəg rəhatah, okuətuati e rəhalau nəuviriən kəm ik, kəni muasəkəhruin ik, kəni muələhu nəməlinuiən tətətig ohnik.^j

Pol təmolkeikei məmə Timoti otahtipəsig e nəgətun eiue min

³ Aupən ikin e nian iəmatuvən Masetoniə, kəni iəu iəməni kəm ik məmə iəu iəkolkeikei pik məmə onətətig Efəsis, kəni rəhak nətəligien tatol əmə lankonu lan. Nətəmimi nəuvein əha ikin kəutatig nətəm ilah kautəgəu nəgətunien pəhriən rəha Uhgın mətəgətun nətəmimi lan. Mətəu ik onakəhtipəsig e lah məmə okəsotoliən noliən əha.⁴ Ilah okotəkeikei motəpəh noliən min əha iætəm kəutəni namsu eiue min mautos nərgi lus min aupən min ikin mautol məmə nərgi lus min rəhalah təfəməh. Kəni okotəfəri ilah aru lan. Nəghatien min

[†]1:0 Nanihluæ, Ianihluæ — Afin-to e tiksineri.

^j1:2 Uək 16:1-3; Tait 1:4

əha kautiuvu = pa əmə timəti, mətəu inko kəsotasiruiən e nətəmimi məmə ilah okotəhrun nəlpəkauien rəha Uhgın inu okotəhatətə əmə lan.^k

⁵Mətəu nəua nəghatiən u rəhalau məmə nolkeikeiən tətəri e nikitəmah. Nolkeikeiən tətəri e niki iətəmi kəti nian noliən tərəh min rəfin iətəm təhrun məmə kəməutatig lan aupən, in təməpəh rəkis ilah, nikin təuvir vivi, kəni tətəhatətə pəhriən əmə e Iesu. ⁶Nətəmimi nəuvein kinotəpəh noliən əhruahru u, kəni ilah kinotərru rəkis rəhalah suaru, mətəu kəutohtəu = pən nəghatiən alməli min əha. ⁷Ilah koltolkeikei məmə nətəmimi kəutəni məmə ilah koteinatig vivi e Lou rəha Uhgın, mətəu ilah kəsotəhrun aginiən nipəti nəghatiən iətəm kəutəni, nati əpnapin nikilah təhti məmə kotəhrun agin.

⁸Kitah kotəhrun vivi lou rəha Uhgın məmə təuvir nəmə kitah kotəhrun vivi uək rəha Lou kəni mautohtəu = pən e noliən iətəm Uhgın tolkeikei.³¹ ⁹Nian rəfin kitah okotəkeikei motəhrun məmə Lou təməsuvaieən o nətəm kotəhruahru, mətəu Lou təmuva məmə otəgətun kəm nətəmimi məmə ilah nətəmimi rəha nol rahien: nətəm kəsotisiaiən Uhgın mine nol təfagə tərəh; nətəm rəhalah noliən tekəu-ekəu kəutəuhlin nəmtahlah o nəfakiən; nətəm kəmotuhamu rəhalah tatə mine mamə; nətəm kəutuhamu əhanəh itəmi; ¹⁰nəman mine nipətan nətəm kinotol rəkis marit, mətəu kautan əpnapin; nəman kautit aru ilah min kəni nipətan kautit aru ilah min; nətəmimi kəutələs iətəmi kəti motaskəlim mautil səlamin təhmen e iol əhruin; mine nətəm kauteiuə e nian kəutəghati e kot;

mine nətəm kauteiuə əpnapin əmə; mine nətəm kautol noliən tərəh pişin min nəuvein. Əuəh, in nipəhriən məmə Lou in rəha nətəmimi nətəm kautol natimnati rəfin əha iətəm tətərkəkin nəghatiən əhruahru min. ¹¹Nəghatiən əhruahru min u, kəutəni pətigəm nanusiən təuvir rəha nəsanəniən əhagəhag rəha Uhgın, Uhgın u iətəm təuvir məhruahru. Nanusiən u in təməfa kəm iəu məmə iəkəni pətigəm.

Pol nikin təmagiən o Kristo

¹²Iəu iətəni tagkiu kəm Kristo Iesu, Iərməniğ rəhatah, iətəm tətəfa nəsanəniən kəm iəu o uək u, mətəu-inu in tateh iəu məmə iəkaskəlim vivi rəhan uək məsəpəhiən, kəni in təmələhu = pa uək u mətəhli = pa iəu məmə iəkol.^m ¹³Aupən iəmətəghati rah e nərgin, kəni iəmatoh nətəm kəutəfaki matol tərəh e Iesu. Nati əpnapin iəu iəmatol pau lanu lan, mətəu in təməsək ohniəu mətəu-inu iəməsəni əhanəhiən nipəhriən lan, kəni iəmərru məmə nati nak iətəm iəu iəmatol in tərəh.ⁿ ¹⁴Mətəu nolkeikeiən rəha Iərməniğ rəhatah in iahgin pik ohniəu, mapirəkis noliən tərəh min rəhak. Kəni tatətəlmin nikik o nəhatətəiən lan mine nolkeikeiən iətəm tatsipən e Kristo Iesu.

¹⁵Inu nəghatiən tətəni pəhriən, kəni kitah kotəkeikei motəni nipəhriən lan: Kristo Iesu təmuva e nəhue niftəni məmə otosmiəgəh nətəm kotərah. Kəni iəu iətəmi iəkərah agin mapirəkis rəfin ilah.^o ¹⁶Mətəu Uhgın təməsək ohniəu, iətəm iəkərah agin, təhmen e nəmtətiən kəti iətəm tətəgətun məmə nətəligiən rəhan təfəməh, naunun tikə, tatuvən o

³¹1:8 Nəgətun eiəu min əha, nian rəfin kəutəghati pik e Lou. Kəni məutəni məmə ilah kəutəhruahru mətəu-inu ilah kotəhrun vivi Lou. Mətəu nol rah nati min, Uhgın təməfən Lou kəm lah məmə Lou otəgətun ilah məmə ilah nətəm kotərah.

^k1:4 1Tim 4:7; Tait 1:14 ^l1:8 Rom 7:12,16 ^m1:12 Uək 9:15; 1Kor 15:9-10; Kəl 1:15-16 ⁿ1:13 Uək 8:3; 9:1-5 ^o1:15 Luk 19:10

nätəm kotərəh, pəh nätəmimi nəuvein koteruh kəni məhuərisig e suaru kətiəh əmə məmə okotəhatətə e Iesu kəni in tosmiəgəh ilah məfən nəmiəgəhiən it-ulin kəm lah. ¹⁷!Kotəni-vivi Uhgīn! Pəh kotisiai Uhgīn rəhatah. In Iərmənig it-ulin; in təsimisiən; kəsəruhiən in; kəni in pisin əmə in Uhgīn. Pəh kotəfəri nərgin tatuvən matuvən matuvən naunun tikə. Əuəh.

¹⁸Kəni inəha nətik Timoti. Inu rəhak nəghatiən təhmen = pən e nəghatiən rəha iəni min nätəm kəmautəni kəm ik auppən. Ik onəkəkeikei maskəlīm nəghatiən min əha pəh tol rəham nətəligiən təskasik, kəni ik onəkəluagin vivi e nəluaginien rəha nəhatətəiən. ¹⁹Askəlīm rəham nəhatətəiən təskasik, kəni ol nolien iətəm ik nəkəhrun məmə in təhruahru e nəhmti Uhgīn. Mətəu nätəmimi nəuvein ilah kautol nolien nəuvein iətəm ilah kotəhrun məmə tərəh, kəni kəmotərəkin rəkis rəhalah nəhatətəiən, təhmen e iətəmi kəti təmləfən negəu təri e nimas təhapu-əhapu agin mərəh. ²⁰Suah mil u Haemeneəs mine Aleksantə ilau kəmian motol kətiəh əmə ilah nətəmi min u. Iəu in-egəhan = pən rəkis e lau e nəhlmi Setən məmə okuəhrun məmə okuəkeikei məsuəni rahien Uhgīn.^P

Nolien rəha nəfakiən

2 Nati auppən iətəm iəkolkeikei məmə iəkəni, in tol lanu lan. Iəu iətəni əskasik kəm təmah məmə itəmah nəkotəkeikei motəfaki kəm Uhgīn o nätəmimi rəfin, kəni motəni tagkiu kəm Uhgīn o natimnati iətəm in təmol ilah. ²Kəni e nian rəfin itəmah onəkotəkeikei mautəfaki o nätəm kəutarməniḡ mine nətəmi asoli min

rəhatah məmə kitah rəfin okotətig e nəməlinuian kəni motətig mətig, pəh kitah kotisiai vivi Uhgīn kəni rəhatah naliuəkiən in təhruahru. ³Nolien rəha nəfakiən min u in təuvir pik, kəni in otol Uhgīn Iosmiəgəh rəhatah nikin otəgiən lan. ⁴Uhgīn u, in tolkeikei məmə otosmiəgəh nätəmimi rəfin, kəni molkeikei məmə ilah okotəhrun motəni nīpəhriənien e nəghatiən pəhriən rəhan.

⁵Otəfaki o nätəmimi rəfin məmə ilah okotəhatətə e Uhgīn mətəu-inu Uhgīn kətiəh əmə tətətig, kəni suah kətiəh əmə tətəhtul in suaru o nosiən nätəmimi muvən motol kətiəh ilah Uhgīn, iətəmimi əha Kristo Iesu. ⁶E nian əhruahru, in əmə təməfa rəhan nəmiəgəhiən o nətəouiən suaru rəha nätəmimi rəfin məmə otitis ilah e təfəgə tərəh rəhalah. Kəni inu tətəgətun məmə Uhgīn tolkeikei məmə otosmiəgəh nätəmimi rəfin.^q ⁷Kəni e nəghatiən əha, Uhgīn təməfəri iəu məmə iəu aposil kəti rəhan o nəni pətigəmiən nanusiən təuvir u kəm Nanihluə^f min, nətəmimi nətəm kəsəniə məmə nətəm Isrel, kəni təməfəri iəu məmə iəgətun kəti rəha nəhatətəiən pəhriən. Iəu iətəni pəhriən, iəseiuəiən.^r

⁸Kəni ikin min rəfin, iəkolkeikei məmə nəman okotəghati kəm Uhgīn e nəfakiən. Kəni nian kautəfəri nəhlmilah məmə okotəfaki kəm Uhgīn, iəkolkeikei məmə nəmiəgəhiən rəhalah otəhruahru, kəni nikilah təsahməiən, kəni məsotəhiən ilah min.

⁹Kəni iəu iəkolkeikei məmə nīpətan u nəfaki min okəhuvən e rəhalah napən iətəm təhruahru kəni mətəhtərain vivi ilah, məsotiuviən nətəligiən rəha nəman, kəni məsotolien məmə nätəmimi okotəh o nəfəriən. Kəni ilah kəsotolien nəuanulah məmə okotəfəri ohni. Kəni

^f2:7 Nanihluə, Ianihluə — Afin-to e tiksineri.

^P1:20 1Kor 5:5; 2Tim 4:14-15 ^q2:6 Rom 3:29-30; Kəl 1:4

^r2:7 Uək 9:15; Kəl 2:7-8; 2Tim 1:11

ilah kəsəhuvəniən e natimnati min o ni-
uviən nətəligiən rəha nətəmimi, iətəni
natimnati min təhmen = pən e napən
min iətəm nəhmtilah tiəkis, uə nati kəti
kəmöl e aiən u kol tətoraip-oraip, uə
nati kəti kəmöl e perəl inu kəpiel iətəm
nəhmtin tiəkis.^s ¹⁰Mətəu iəkolkeikei
məmə nīpətan u nəfaki min, rəhalah
nətəligiən otəsuvəniən o malə-malə rəha
nīpətīlah məmə okeruh, mətəu okotol
malə-malə e nəmiəgəhiən rəhalah, inəha
ilah okotol nolien min iətəm otasiru e
nətəmimi, nolien min iətəm təhruahru o
nīpətan nətəm kəutəni məmə ilah kəutə-
faki kəm Uhgīn.^t

¹¹Nian nəman okotəgətun e nimə-
faki, nīpətan okotəkeikei mautətəlig
məsotagətīən, kəni motəkeikei motosi-
ahu ilah, kəni motisai nəgətun min,
kəni motətəu = pən nəgətun min əha
nətəm kəutəgətun. ¹²Iəu iəsegəhanien
e nīpətan məmə okotəgətun kəni mo-
tarməniğ e nəman.^u Ilah okotəkeikei
məsotagətīən, ¹³mətəu-inu aupən ikin,
Uhgīn təmaupən mol Atəm, uərisiğ ikin
təpanol Iv.^v ¹⁴Kəni səniəmə Atəm u
Setən təmeiuə lan aupən kəni tol nəuian,
mətəu Iv u təmol nəuia Setən kəni mat-
gəhli lou rəha Uhgīn.^w ¹⁵Mətəu Uhgīn
otosmiəgəh nīpətan nian ilah kautol
əhruahru uək rəhalah, inu neməkien
mine neh viviən kəlkələh min. Mətəu
ilah kotəkeikei mətaskəlīm əskasik no-
liən rəha nəhatətəiən, mine nolien rəha
nolkeikeiən nətəmimi, mine nolien rəha
nəmiəgəhiən iətəm təhruahru.^x

Nətəmi asoli min rəha niməfaki

3 Inu nəghatiən tətəni pəhriən məmə,
“Nəmə iətəmimi kəti tolkeikei məmə

in otuva iətəmi asoli kəti rəha niməfaki,
kəni uək u, in uək təuvir ağin kəti iətəm
in tolkeikei.”

²Kəni iətəmi asoli tol lanəha:
okəkeikei kəseh-pəniən nolien tərəh kəti
lan;

in məsol-pəniən rəhan pətan;
in təhrun nəni aruiən e nikin məmə
otəpəh nolien natimnati iətəm tərəh
kəni mol əmə nati iətəm təuvir;

tatol natimnati e nəhruniən;
katisai in;
tateh vivi nətəmimi nətəm kautəhuvən
iman ikin;

in iəgətun təuvir kəti;
³səniəmə iətəmimi kəti rəha napisən uə
nəhtiən itəmi;

mətəu in iətəmi mətīg;
səniəmə in iətəmi rəhan nəghatiən ti-
tatipərəh pik təhmen e kaluəluə;
nikin təsuvən pikien e məni;

⁴in otəkeikei mətarməniğ vivi e rəhan
min, kəni mol məmə rəhan kəlkələh
min kautol nəuiən mautisai vivi.

⁵?Mətəu nəmə in təruru narməniğ
viviən o rəhan min, kəni in otəhro
əhanəh marməniğ e niməfaki rəha
Uhgīn?

⁶Iətəmimi tətəhatətə vi əmə e Iesu, in
təsəhmeniən məmə otos uək u, mətə
in tətəfəri pik in, kəni Uhgīn tol
nalpiniən kəm in təhmen e inəha tə-
mol e Setən u iəfəri pik.^y

⁷Kəni iətəmi asoli, rəhan nolien
otəkeikei məuvir məhruahru məmə
nətəm kəsotəfakiən okotəni məmə in
iətəmi təuvir. Nəmə təsolien, mətə
nəuanikulu rəha Setən toh pikin, kəni
nərgin otərəh.^z

^s2:9 1Pitə 3:3-5 ^t2:10 1Tim 5:10 ^u2:12 1Kor 14:34

^v2:13 Jen 2:7,21-22; 1Kor 11:8-9 ^w2:14 2Kor 11:3; Kəl 3:1-6

^x2:15 Jen 3:6-16 ^y3:6 Tait 1:6-9 ^z3:7 2Kor 8:21

**Dikon min,
nätəm kəutasiru e niməfaki**

⁸E noliən əhmen əmə, dikon min, rəhalah nəmiəgəhiən otəkeikei məhruahru vivi, kəni məutəni əmə niphəriənion e nian rəfin. Nətəm kəutəpis uə kotolkeikei pik məni, kəsotəhmenion o naskəlīmion uək u. ⁹Ilah nətəmimi nətəm kotəhrun məmə noliən tərəh kəti təsatigən e lah, kəni məutaskəlīm əskasik nəghatiən pəhriən min rəha Iesu Kristo iətəm Uhgın təmol əpu. ¹⁰Nətəmimi kotol lanəha, niməfaki otəkeikei makil vivi rəhalah nəmiəgəhiən, nəmə kəseh-pəniən nati kəti tərəh e lah, kəni ilah okotos uək rəha dikon.

¹¹Kəni təhmen-əhmen əmə, niphətan rəha dikon min,⁸ ilah min okotəkeikei motol rəhalah nəmiəgəhiən təhruahru vivi. Təsəuviriən məmə ilah niphətan nətəm kəutəni nikalitəmi, uə niphətan rəha napisiən, mətəu ilah niphətan nətəm nətəmimi kəutəhatətə e lah e nian rəfin.^a

¹²Suah kəti iətəm tatos uək rəha dikon, in otəkeikei mos rəhan pətan kətiəh əmə, kəni in otəkeikei mətar-məniğ vivi e rəhan min kəlkələh min mine rəhan lahuənu. ¹³Nətəmimi nətəm kautol vivi uək rəha dikon, nərgilah in təuvir lan, kəni rəhalah nətəligiən in otəskasik pik o naskəlīmion nəhatətəiən rəhalah e Kristo Iesu.

Nəukəti nəhatətəiən rəhatah

¹⁴Rəueiu əha, nian iətətei nauəuə u kəm ik, nikik tətəhti məmə, otəsuvəhiən kəni iəkuvnə meruh ik. ¹⁵Mətəu nəmə iəsuvnə uəhaiən, kəni nauəuə u in otəni natimnati rəfin iətəm kitah nenəti Uhgın okotohtəu = pən. Inu

kitah u nətəm kəutəfaki, kəni Uhgın rəhatah tətəmiəgəh mətatig naunun tikə. Kitah nətəm kəutəfaki u kəutaskəlīm nəghatiən pəhriən, kəni məuteh vivi. ¹⁶Niphəriənion, nəghatiən pəhriən rəha Iesu Kristo iətəm Uhgın təmol əpu, in nati apispis iətəm in iahgin, kəni tol lanəha:

Kristo in təmuva iətəmimi kəni nətəmimi kəmoteruh.

Kəni Narmin Rəha Uhgın tətəgətuən vivi məmə Iesu təhruahru vivi pik.

Kəni nagelo min kəmoteruh in.

Kəni nətəmimi kəutəni pətigəm nanusiən təuvir rəhan kəm nətəmimi ikin pisin pisin min.

Kəni nətəmimi rəha nəhue niftəni u kəutəhatətə lan.

Kəni Uhgın təmos muvən ilis e neai mətatig ilau min.^b

Nəgətuən eiuə min

4 Narmin Rəha Uhgın tətəni pətigəm vivi məmə e nian min uərisig Iesu otəpanuva lan, nətəmimi nəuvein okotəpəh nitəu-pəniən noliən pəhriən rəha nəhatətəiən e Uhgın. Ilah okotohtəu = pən narmin eiuə min kəni motohtəu = pən nəgətuənion rəha iərmis min. ²Nəgətuənion min əha kautsipən e nəgətuən min nətəm kəutəni məmə rəhalah nəghatiən in niphəriənion, mətəu ilah kəuteiuə, kəni məsotolion nati iətəm kəutəni. Nətəmi min əha, nətəligiən rəhalah tekəu-ekəu agin, kəni kinotəruuə nakiliən məmə nəghatiən pəhriən iə, kəni nəghatiən eiuə iə. ³Ilah kəutəgətuən nətəmimi məutəni məmə okəsotolion marit, kəni məutəgətuən ilah məmə okəsotuniən nauəniən min nəuvein. Mətəu Uhgın təmol nauəniən min əha məmə okotun ilah. Kəni kitah

⁸3:11 Suaru keiu o nəuhliniən nəghatiən u “niphətan” e fes u. 1. Niphətan rəha dikon min 2. Niphətan nətəm kautos uək rəha dikon.

^a3:11 Tait 2:3 ^b3:16 Mak 16:19; Kol 1:23; 1Jon 2:18

u kəutəfaki kotəhrun nīpəhrīənīən, kotəhrun nosiən, motəfaki motəni tagkiu kəm Uhgīn ohni, kəni motun,^c ⁴mətəu-inu natimnati rəfin iətəm Uhgīn təmōl ilah kotəuvir əmə.^d Nati kəti tikə məmə okəsotuniən. Kitah kotəhrun nuniən natimnati rəfin nəmə kitah kotəfaki motəni tagkiu kəm Uhgīn ohni, ⁵mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə ilah kotəuvir, kəni kitah kəutəfaki ohni. Kəni rəueiu, nauəniən min əha kotəuvir əmə.

Ioluək təuvir rəha Kristo Iesu

⁶Nəmə nətəni pətīgəm nəghatiən u kəm piatah min mine nəuvinitah min, kəni ik ioluək təuvir kəti rəha Kristo Iesu. Kəni tətəgətun məmə ik iətəmimi kəti iətəm natun nəghatiən təuvir min rəha nəhatətəiən mine nəgətuniən əhruahru, kəni mətəmiəgəh lan, kəni rəham nəmiəgəhiən tatitəu = pən nəghatiən rəfin min əha.

⁷Əpəh, sətəligiən e nəghatiən eiua min iətəm nətəligiən rəha Uhgīn tikə lan, nəghatiən min təhmen e namsu əp-napin min iətəm nīpətīn tikə. Mətəu əgətun aru rəham nəmiəgəhiən məmə tətītəu = pən Nauəuə Rəha Uhgīn.^e ⁸Nolīən rəha neruh viviən nīpətīm məmə in otəsənən, in təuvir o natimnati min nəuvein, mətəu nəmə natəgətun aru rəham nəmiəgəhiən e nolīən rəha Uhgīn, kəni in təuvir məmə otasiru e natimnati rəfin e nəmiəgəhiən rəha nəhue niftəni u, mine rəha nəmiəgəhiən itulīn.

⁹Inu nəghatiən tətəni pəhrīən, kəni kotəkeikei motəni nīpəhrīənīən lan. ¹⁰Konu kitah kautol pik uək o nəgətun aruiən rəhatah nəmiəgəhiən e nolīən əha, mətəu-inu kīnotəhatətə rəkis e Uhgīn u tətəmiəgəh kəni mətətig

itulīn, kəni in Iosmiəgəh mətəhan nəhlmin kəm nətəmimi rəfin, mətəu in tatosmiəgəh əmə nətəmi min u nətəm kəutəhatətə lan.^f

¹¹Əgətun natimnati min əha kəm nətəmimi, kəni məni = pən kəm lah məmə okotəkeikei mautohtəu = pən. ¹²Segəhaniən lam məmə nətəmimi okotəh iahu ik mətəu-inu ik iətəm aluə əmə kəti. Mətəu ol rəham nəmiəgəhiən təhruahru vivi məmə nətəmimi okoteruh məmə ik iətəm təmiməhtə, kəni ilah kotəhrun nitəu-pəniən ik e nəghatiən min, mine naliuəkiən, mine nolkeikeiən, mine nəhatətəiən, mine nol əhruahruīən.^g ¹³Ol natimnati min əha, kəni nati kisil min əha ikin. Onəkəkeikei mol vivi ilahal mətəuarus iəkuvnə: afin Nauəuə Rəha Uhgīn kəm nətəmimi, kəni məni pətīgəm Nauəuə Rəha Uhgīn, kəni məgətun Nauəuə Rəha Uhgīn. ¹⁴Timoti. Uhgīn təməfinə rəhan nəsanəniən kəm ik o nolīən uək rəhan nian eldə min rəha nīməfaki kəmotələhu = pən nəhlmilah lam, kəni iəni min nəuvein rəhalah kəmotəni pətīgəm nəghatiən iətəm Uhgīn təməni lam. Səpəhiən nəsanəniən əha, mətəu ol uək rəha Uhgīn lan.^h

¹⁵Ik onəkəkeikei matol uək min u, kəni rəham nətəligiən otəkeikei mətətig əskasik e natimnati min u pəh nətəmimi kotəhrun nehīən məmə rəham nəmiəgəhiən mine rəham uək tətəviə vivi. ¹⁶Ateh vivi nolīən min e nəmiəgəhiən rəham, kəni ol rəham nəgətuniən məmə in tətəhruahru e nian rəfin. Onəkəkeikei mətəlkut əskasik məmə onəkōl natimnati min əha, mətəu-inu nəmə nəkol, kəni onəkōsmiəgəh itəmah nətəm kəutətəlig lam.

^c4:3 Jen 9:3; Rom 14:6; 1Kor 10:30-31 ^d4:4 Jen 1:31 ^e4:7 1Tim 1:4

^f4:10 1Tim 2:3-4 ^g4:12 Tait 2:15 ^h4:14 2Tim 1:6

**Noliän rəha nisiaiän
o nəghatiän kəm nətəmimi**

5 Sagət əskasikiän e nauəhli min, mətəu əghati kəm lah e nisiaiän məmə nəkiuvi rəhalah nətəligiän, təhmen əmə məmə ilah rəham tatə əhruahru min. E noliän kətiəh min əmə, ol təhmen əmə kəm nətəm aluə təhmen əmə məmə ilah piäm əhruahru min. ²Əghati mətiğ e nisiaiän kəm niyətauəhli min təhmen məmə rəham məmə əhruahru min. Rəham nəghatiän mine noliän min kəm niyətan miətə otəkeikei məhruahru agin, təhmen məmə ilah nəvinim min.

**Noliän rəha neruh viviän
niyətəlimis min**

³Niməfaki otəkeikei mateh vivi niyətəlimis min u kəmimis ərin ilah, kəni iətəmi kəti tikə mə otateruh ilah. ⁴Mətəu niyətəlimis kəti u nenətin min əha ikin uə namipiän min əha ikin, ilah okotəkeikei motaupən motəhrun məmə uək rəha nətəm kəutəfaki, ilah okotəhrun mətəh vivi aru rəhalah min. Noliän u təhmen əmə məmə kəutəfən nitai nati kəm məmə mine tatə mine kəha min, kəni nati u tatol niki Uhgın tətəgiän ohni.

⁵Mətəu niyətəlimis iətəm tətətiğ pişin agin əmə, iətəmimi tikə o neruhiän, in tətəlähu = pən əskasik rəhan nuhuiniän tətətiğ e Uhgın. Inəha e nian rəfin, lapin mine e nərauiə, in tətəfaki kəm Uhgın məmə otətasiru lan. Niyətəlimis tol lanəha, təhruahru agin məmə niməfaki otətasiru lan. ⁶Mətəu niyətəlimis u tətətəliğ pik e natimnati rəha niyətəni o nətəuiän təuvir

lan, in tətəmiəgəh, mətəu e narmin in tinimis rəkis. ⁷Ik onəkeikei mənə = pən nəghatiän min əha kəm niməfaki məmə ilah okotəkeikei motol pəh nətəmimi kəsotəni rəhiän ilah. ⁸Suah kəti otəkeikei meh vivi rəhan min, kəni maupən meh vivi rəhan əhruahru min. Mətəu nəmə in təsoliän, tətəgətun məmə təməuhlin nəmtahn e noliän rəha nəfakiän, in tərəh mapirəkis iətəm təsəfakiän.

⁹Nəmə nəkətei = pən nərgi niyətəlimis kəti e nauəuə rəha nasiruän məmə niməfaki otətasiru lan, rəhan nu in otəkeikei mos sikiste, pətan u təmətətiğ vivi ilau rəhan u iərman. ¹⁰Kəni in niyətauəhli kəti iətəm nətəmimi kəutisai in o rəhan noliän təuvir mine nasiruän min iətəm in tatol, təhmen məmə in tətəh vivi rəhan nəsuəlkələh; kəni nian iəpişpiş min okəhuva iman ikin, tatol təuvir kəm lah; kəni matəsiəhu aru in mətasiru e nətəm kəutəfaki; ^{**}kəni mətasiru e iənrəh; kəni rəhan nətəligiän təskasik məmə otol uək min iətəm təuvir.

¹¹Mətəu sətəi-pəniän nərgi niyətəlimis min nətəm kəsotəniyətauəhli əhanəhiän e nauəuə rəha nasiruän, mətəu-inu uərisiğ nəmə nətəligiän rəha nol minian marit tinuva məskasik e nikilah e Kristo, kəni ilah kotəni məmə okotol min marit. ¹²Kəni Uhgın in otakil mol nalpiän kəm lah mətəu-inu kəmotətiğəhli rəhalah nonəvil iətəm kəmotol kəm in əupən. ^{††} ¹³Kəni nati tərəh kəti min, məta ilah kotəlpəh kəni motos noliän rəha nuvəniän e nimə min rəfin məutəni nəghatiän iətəm niyətin tikə. Uərisiğ ilah kəhuva mətərah pik

^{**}**5:10** Nəghatiän Kris əhruahru tətəni məmə, “Kəni tətəikuas e nəhliki nətəmimi rəha Uhgın.” — Noliän əha tətəgətun məmə in pətan kəti tətəsiəhu aru in; kəni nikiän tagiän o nasiruän e nətəmimi.

^{††}**5:12** E nian əha, niyətəlimis min nəuvein kəmotos nonəvil rəhalah kəm Uhgın məmə okəsotoliän marit, kəni ilah okol əmə uək rəha niməfaki. Kəni nəmə niyətəlimis kəti tolkeikei məmə in otol min marit, kəni in otətiğəhli rəhan nonəvil iətəm təmol kəm Uhgın.

o nosiæn musmus e næghatiæn ræha iætæpisiin, kæni ilah kotalkeikei mæmæ okotæni pik næghatiæn ræha nætæpisiin, kæni ilah kætæni næghatiæn min næuvein iætæm tæsæhmeniæn mæmæ okotæni.ⁱ ¹⁴ Kæni iæu iætæni kæm nipætæn mitæ min kæmimis ærin ilah mæmæ tæuvir ilah okotol min marit, kæni motos nætilah min, kæni moteh vivi ilah. Kæni næmæ kotal lanæha, kæni mæsotæfæniæn næua nimahan kæm tikimir mæmæ okotæni rah itah.^j ¹⁵ Mætæu pætælimis næuvein kinotalelin ilah e suaru tæuvir kæni minautohtæu = pæn Setæn.

¹⁶ Nipætæn min u kætæfaki okotækeikei mauteruh vivi pætælimis min ræhalah, mæsotæhlman-pæniæn e lah kæm nimæfaki mæmæ oteruh ilah. Kæni nimæfaki in otateruh æmæ pætælimis min u ræhalah nætæmimi kohkæ agin mæmæ okauteruh ilah.

Uæk ræha nætæmi asoli ræha nimæfaki

¹⁷ Eldæ min nætæm kætarmænig vivi e uæk ræha nimæfaki, nimæfaki otækeikei misiai ilah, kæni motætæou ilah. Kæni nægætun min mine nætæm kætæni pætigæm Nauæuæ Ræha Uhgîn, ilah kautæhtul aupæn mæmæ okisiai ilah kætæou ilah. ¹⁸ Mætæu-inu Nauæuæ Ræha Uhgîn tætæni mæmæ, “Nian nati miægæh kæti tatol ræham uæk, kæni nakækeikei maugin.”[‡] Kæni tætæni min mæmæ, “Nian iætæmi kæti tatol uæk, mætæu okækeikei kætæou in lan.”^k

¹⁹ Sætæligiæn e næghatiæn ræha iætæmimi kætæih æmæ iætæm tætæni mæmæ eldæ kæti ræha nimæfaki tæmol noliæn tærah, mætæu næmæ iætæmimi keiu uæ

kisil kæhlæni, kæni nætætælig e ræhalalah næghatiæn.^l

²⁰ Kæni næmæ iætæmi asoli kæti ræha nimæfaki tatol nati kæti tærah, kæni nætagæt æskasik lan e næhmti nætæmimi ræfin ræha nimæfaki, kæni tol lanæha nætæmimi okotægin e noliæn nati tærah min.^m

²¹ E næhmti Uhgîn, mine Iesu, mine nagelo min iætæm Uhgîn tæmitæpin rækis ilah, iæu iætæni æskasik kæm ik mæmæ ik onækækeikei mætætæu = pæn næghatiæn ræhak e noliæn iætæm in tæhruahru. Ik onæsoliæn noliæn kæti kæm iætæmi kæti, kæni matig mol noliæn pisiin min kæm iætæmi kæti min. Mætæu onækol tæhmenæhmen æmæ kæm lah ræfin.

²² Sæfæri uæhaiæn iætæmi kæti mæmæ in otos uæk kæti ræha nimæfaki, inu mæ nækotælhæu = pæn næhlmitæmah motæfaki lan. Mætæu-inu næmæ in iætæmi kæti iætæm ræhan æha ikin noliæn tærah, kæni ræhan noliæn tærah otatig lam, tæhmen lanu mæmæ ik min næmos ræhan noliæn tærah. Mætæu ol æmæ ræham næmiægæhiæn tætæuvir vivi mætæhruahru e nian ræfin.

²³ Sæmnim æmæiæn næhu. Os wain næuan næuветin mol o ræham nimisiæn, pæh otasiru e nærfæm.

²⁴ Nætæmimi næuvein kitah ræfin kotæhrun mæmæ ilah nolrah nati, kæni kotæhrun mæmæ Uhgîn otol nalpinian kæm lah. Mætæu nætæmimi næuvein min, ræhalah tæfagæ tærah tæthluaig æhanæh æha ræueiu, mætæu uærisig okæpaneruh.

²⁵ Kæni tæhmenæhmen æmæ, nian tepet uæk tæuvir min, kitah kotæhrun æmæ. Mætæu næuvein æha ikin iætæm kætæthlu-

[‡]5:18 Næghatiæn æhruahru ræha Kris tætæni mæmæ, “Nian kau kæti tatol uæk ræham tætevig-evig e næua wit, kæni næmæ tolkeikei mæmæ otun kæti, kæni sælis-ærainiæn nøhlin.” Eruh mafin e tiksinæri e noliæn ræha nætæm Isrel e noliæn uæk e wit. Pol tætgæhati e nati miægæh, mætæu nipæhriæniæn, nipæti næghatiæn tætgæhati e nætæmimi.

ⁱ5:13 2Tæs 3:11 ^j5:14 1Kor 7:9 ^k5:18 Dut 25:4; Mat 10:10; 1Kor 9:9

^l5:19 Dut 17:6; 2Kor 13:1 ^m5:20 Efæs 5:11

aig əha rəueiu, mətəu nıpəhrıenıen, okə-maneruh ilah.

Nolıen əhruahru o slef min

6 Slef min nətəm kəutəfaki okotəkeıkeı motısiadı nətəmi asolı min rəhalah. Nolıen əha in otahtıpəsıg e nətəmımi u kəsotəfakıen məmə kəsotəni rəhıen nərgı Uhgın, mıne nəgətunıen rəhatah.¹ ²Mətəu slef min nətəm rəhalah nətəmi asolı ilah min nəfaki, ilah okəsotolıen nolıen əha u kotəni məmə, “Eı. İətəmi asolı əha in piatah əmə kəti,” kəni ilah məsotısiadı vıvıen. Mətəu ilah okotəkeıkeı motol əhrıın pik nadı kəm lah e nıkilah pəhrıen, mətəu-ınu rəhalah nətəmi asolı min ilah nəfaki min nətəm nolüək min kotolkeıkeı ilah.⁰

Nəgətunıen neıuəıen min mine natımnadı vıvı min pəhrıen

Natımnadı min u, ik onəkəkeıkeı mətəgətun nətəmımi lan. Kəni e nıan rəfın, ik onəkəkeıkeı mətəghadı əskasık kəm lah o nıtəu-pənıen.

³Mətəu nətəmımi nəuveın kəutəgətun nəghatıen nəuveın iətəm tol pısın e nəghatıen əha rəhak, kəni ilah kəutəni məmə nəgətunıen rəha İərmənıg rəhatah İesu Krısto, in neıuəıen, mautəni məmə nəgətunıen rəha nolıen rəha nəmıəgəhıen iətəm Uhgın tolkeıkeı, in neıuəıen.^p ⁴Nətəmımi min əha kautol lanəha ilah kəsotəhrun agınıen nadı kəti, kəni ilah nətəm kəutəfəri pik ilah. İlah kəutəlməlı o nıvənıen məghadı pik o nəghatıen min iətəm tadııvı = pa nıəməha, o nəghatıen min iətəm nətəmımi kəutəməki e lah min ohnı. Nolıen u in

tatol nətəmımi kəutıtgərah ilah min, kəni mətəhəpu-əhəpu ilah min, kəni mətəghadı rah e nərgılah min, kəni mətətəlıg rah e lah min. ⁵Kəni e nıan rəfın ilah kautol tıməti. İnu nolıen rəha nətəmımi nətəm rəhalah nətəlıgıen tərəh, ilah kəutəıueı e nəghatıen pəhrıen. İlah, nıkilah təhtı məmə nolıen rəha nəhatətəıen e Uhgın in nolıen kəti o nosıen məni mıne nautə min.^q

⁶Mətəu nadı təıvır pik sənıəmə kıtah kautos məni mıne nautə. Nadı təıvır pik məmə kıtah okotalııək e nolıen iətəm Uhgın tolkeıkeı. Kəni mətugıen əmə, nadı əpnəpın nəmə rəhatah nautə təkəku uə tepət,^r ⁷mətəu-ınu nıan kıtah kəmotair = pa e nəhue nıftəni u, kəni kəməsotosıen nadı kəti məhuva. Kəni e nıan okohmıs lan, ko kəsotos mınıen nadı kəti mohtəlıg.^s ⁸Mətəu nəmə nıgtağ nauənıen mıne nəpən təhmen əmə, kəni kıtah kotagıen.

⁹Nətəmımi nətəm kotolkeıkeı pik məmə rəhalah nautə otepət, tımətıg əmə o lah məmə okotol nolıen tərəh min tepət. In təhmen = pən e nalıg kəti iətəm otələs ilah e nəıan nalməlıen rəha nərahıen, kəni ilah kotolkeıkeı məmə okotol natımnadı tepət rəha nalməlıen, kəni natımnadı tepət iətəm tərəh o lah. Kəni nolkeıkeıen rəha natımnadı tərəh min əha okotərəkın-ərəkın nəmıəgəhıen rəhalah. ¹⁰Mətəu-ınu nolıen rəha nolkeıkeı pikıen məni, in nəükəti natımnadı tərəh tepət. Kəni nətəmımi nəuveın ilah kəutəhtul İəkıs o nıtəu-pənıen suaru u, kəni ilah kınəhııvən rəkıs İsəu o nolıen rəha nəhatətəıen, kəni ilah kautol natımnadı min nəuveın iətəm tətərəkın aru nıkilah, kəni kautos nərahıen tepət lan.^t

¹6:1 Efəs 6:5 ⁰6:2 Flm 16 ^p6:3 Kəl 1:6-9 ^q6:5 2Tim 3:8; 4:4; Tait 1:14

^r6:6 Fil 4:11-12; 1Tim 4:8; Hip 13:5 ^s6:7 Job 1:21 ^t6:10 Efəs 5:5

Nəghatiən təuvir rəha Pol tatuvən kəm Timoti

¹¹ Mətəu ik Timoti, iətəmi rəha Uhgın, aiu = pən isəu o noliən tərəh min əha. Ik onəkəkeikei malkut pik o nitəu-pəniən noliən əhruahru, iətəm Uhgın tolkeikei. Rəham nəhatətəiən otəkeikei məskasik, kəni ik onəkəkeikei molkeikei nətəmimi. Askəlim əmə rəham nəhatətəiən lanko, tatuvən naunun tikə. Kəni onəkəikei muva ik iətəmi mətig kəti.^u ¹² Onəkəlu-agin vivi e nəluaginən rəha nəhatətəiən. Kəni məskəlim vivi nəmiəgəhiən itulin iətəm Uhgın təmauin lam ohni. Aupən rəkis, in təmauin lam ohni nian nəməni pətigəm nəhatətəiən rəham e İesu e nəhmti nətəmimi tēpət.^v

¹³ E nəhmti Uhgın, iətəm tətəfa nəmiəgəhiən kəm natimnati rəfin, kəni e nəhmti Kristo İesu iətəm təməni pətigəm vivi nəghatiən pəhriən e nəhmti Pontias Pailət, iətəghati əskasik kəm ik lanu lan:^w ¹⁴ Ol natimnati min u, kəni məsəpəhiən kəti mətəuarus = pən İərmənig rəhatah İesu Kristo otuva ¹⁵ e nian əhruahru iətəm Uhgın təməni. Uhgın iətəm kitah okotəkeikei mautəni-vivi e nian rəfin, in pisin əmə tətərmənig e natimnati rəfin. In Kig rəha kig min rəfin, kəni İərmənig rəha İərmənig min rəfin.^x ¹⁶ In əmə təsimisən mətatig itulin, rəhan nətuəuinən tikə, kəni naunun tikə. İkin tətətig ikin, nəhagəhəgiən təsiə matitəlau lan, kəni ko kəsənən iuəkir ohni. Suah kəti təseh əhanəhiən in, kəni ko iətəmi kəti təsəhruniən nəhiən nian kəti. Nian rəfin kitah okotəkeikei motisiai in, kəni mətəni pətigəm rəhan nəsanənən mine narmənigən

mautəhuvən mautəhuvən naunun tikə. Tol lanəha lan. Əuəh.

Nəfaki min u rəhalah nautə tēpət

¹⁷ Əghati əskasik kəm nətəm kəutə-faki nətəm rəhalah nautə rəha nəhue niftəni u tēpət. Əni məmə ilah okə-sotəfəri pikien ilah, kəni kəsotəhatətəiən e rəhalah məni u tēpət. Məni in rəha rəueiu əmə, mətəu olauig mine tikə min. İlah okotəkeikei motəhatətə əmə e Uhgın iətəm tətəfa natimnati təuvir tēpət kəm tah məmə kitah okotətəu təuvir lan.^y ¹⁸ Əghati əskasik kəm lah məmə rəhalah noliən təuvir min, mine rəhalah nasiruiən təuvir min otepət. Kəni nikilah otəkeikei magiən o nətu-atiən kəm nətəmimi. ¹⁹ E noliən əha, in təhmen məmə ilah kəutələhu natimnati təuvir min tēpət, təhmen = pən əmə məmə kəmotasə təuvir o nəmiəgəhiən iətəm otəpanuva. Kəni ilah kotəhrun nosiən nəmiəgəhiən, iətəm nəmiəgəhiən pəhriən.^z

Naunun nəghatiən rəha Pol

²⁰ Timoti, ik onəkəkeikei məteh vivi natimnati min iətəm Uhgın təmələhu = pən rəkis e nəhlməm. Əpəh kəni məhtul isəu o nəghatiən min iətəm nipətəlah tikə kəni kəsotəfəniən nisaiən kəm Uhgın, kəni nəghatiən min iətəm kəsotəhruahruən e Nauəuə Rəha Uhgın. Nəghatiən min əha kətəni məmə kəutəfa nəhruniən, mətəu kəpə, kəuteiuə. ²¹ Mətəu nətəmimi nəuvein kəutəhuərisig e nəghatiən eiue min əha, kəni minotəmkarəpen e suaru rəha nəhatətəiən pəhriən.

Pəh Uhgın otətəuati e rəhan nəuviriən kəm təmah.^a

^u6:11 2Tim 2:22 ^v6:12 1Kor 9:25-26; 2Tim 4:7 ^w6:13 Jon 18:36-37 ^x6:15 Nəh 17:14 ^y6:17 Luk 12:20-21 ^z6:19 Mat 6:20 ^a6:21 1Tim 1:6; 2Tim 2:18

2 Timoti

*Nauæuæ iætəm tatol keiu lan iætəm
Pol tәмәtei tuvән kәм Timoti*

Nəghatiən əkuəkir rəha nauæuæ u 2 Timoti

?Pəh tәмәtei nauæuæ u? Aposil Pol tәмәtei nauæuæ u.

?Tәмәtei tatuvән kәм pəh? Tәмәtei tatuvән kәм Timoti. Kəni in molkeikei məmә ilah min əpəha e niməfaki rəha Efəsis, məmә okotafin. Afin e “Nəghatiən Əkuəkir Rəha Nauæuæ u 1 Timoti” o nəhrunian məmә Timoti in pəh.

?Natigian təhro lanu lan nian tәмәtei? Nian kəpmən rəha Rom tətəskəlīm Pol əpəha Rom, in təsatiğian e kaləpus, mətəu in təmətatiğ e rəhan kəti nimə, kəni soldia min kəmautatiğ ilah min mauteruh vivi məmә in otəsəgimian. Naunun japtə rəha Uək Min tətəghati e nian min əha. Kəni əmeiko kəpmən təmahlı pətiğəm in, kəni taliuək əmə mətan o nu keiu. Mətəu rəueiu əha, tinuvən min e kaləpus əpəha Rom, kəni kaləpus əha in tərəh pəhriən ikin. Nauæuæ rəha Uək Min təsəghatiən e nian əha, nauæuæ tinol naunun rəkis. Kaləpus əha in tətəpu ikin, kəni tiəkis o nətəmimi o nuvəniən məsal = pən lan. Luk əmə ilau min. Pol təmölkeikei məmә Timoti otuva meh mətəu-inu in rəhan niəli təuvir. Kəni in molkeikei məmә Timoti in otəmki nauæuæ min rəhan.

?Təmәtei nauæuæ u o nak? Pol təməhrun məmә otəsuvəhiən kohamu in timis. Tol lanəha, in təmәtei nauæuæ u o nələhu-pəniən niməfaki e nəhlmi nətəmi asoli pişin min nəuvein təhmen e Timoti. Nian iəkis min kəutəhuva o niməfaki, kəni Pol in tolkeikei məmә Timoti otə-

taskəlīm Nanusiən Təuvir, kəni matəhtul əskasik e nəhatətəin rəhan, kəni məsəginiən e nəni pətiğəmiən Nanusiən Təuvir, kəni in otəhtul maru o nətəuiən nəhməiən e nipətin nəmə nərahian otuva.

Pol təmәni təuvir kəm Timoti

1 İəu Pol, u iəu aposil kəti rəha Kristo İesu, iætəm Uhgın təmitəpin rəkis iəu məmә rəhan, kəni mahli = pa iəu məmә iəkəni pətiğəm rəhan nəniəskasikiən rəha nəmiəgəhiən itulin e Kristo İesu. ²İətəni təuvir kəm ik Timoti, nətik iætəm iəkölkeikei pik ik.

Pəh Uhgın Tatə mine Kristo İesu rəhatah İərməniğ okuəfinə rəhalau nəuviriən, mine nasəkəhruiən, mine nəməlinuiən kəm ik.^b

Pol təmәfəri nətəliğian rəha Timoti

³Nian rəfin lapin mine lənian, iətəfaki ohnik, kəni mətəni tagkiu kəm Uhgın ohnik. Kəni iatol uək rəhan təhmen = pən əmə e tipik min, kəni iəkəhrun məmә noliən tərəh kəti təsatiğian lak.^c ⁴Nikik tətəhti nəhu nəhmtəm, kəni iəkölkeikei pik məmә iəkəruh min ik pəh nikik otəgiən. ⁵Nikik tətəhti nəhatətəiən pəhriən rəham iætəm təhmen = pən əmə e nəhatətəiən iætəm təmaupən mətatiğ e rəham kəha Lois mine rəham mamə lunis, kəni iəkəhrun pəhriən məmә rəueiu in tinatig lam.^d

⁶Kəni tol lanəha, iətəni min kəm ik məmә onəkelel niğəm rəha nəsanəniən iætəm Uhgın təməfinə o noliən rəhan uək. Uhgın təməfinə nəsanəniən əha nian iəmələhu = pən nəhlmək mətəfaki = pinə lam.^e ⁷Ol uək e nəsanəniən əha, mətəu-inu Uhgın təsəfaiən kəm tah nikin rəha nəginiən, mətəu təməfa nikin rəha nəsanəniən,

^b1:2 Uək 16:1; 1Tim 1:2 ^c1:3 Uək 23:1 ^d1:5 Uək 16:1 ^e1:6 1Tim 4:14

mine nîkin ræha nolkeikeiæn, mine nîkin iætəm tatol noliæn min iætəm in tæhrun mæmæ kotæhruahru.^f

⁸Kæni inæha, saulisian o næni pætigæmian Iærmænig, kæni saulisian lak iætəm iætätig e kalæpus o nærgin. Iætätæu nahmæian o nanusian tæuvir, kæni næmæ nian æskasik tætuva ohnik, nækækeikei mol mæmæ iæu mine e næsanænian iætəm Uhgîn tætäfinæ kæm ik. ⁹Uhgîn tæmosmiægæh itah kæni mauin e tah mæmæ kitah okæhuva ræhan min nætæmimi nætəm kotasim, kæni tæmæsoliæn o nati kæti iætəm kitah kæmotol, mætæu in tæmol e ræhan aru æmæ nætæligiæn, mine næuviriæn. Nian Uhgîn tæmæsol æhanæhian niftæni mine, mætæu in tæmælæhu rækis nælpækauian mæmæ in otæfæn ræhan næuviriæn kæm tah e Kristo Iesu,^g ¹⁰mætæu ræueiu, in tæmol æpu næuviriæn æha kæm tah e nuvaiæn ræha Iosmiægæh ræhatah, Kristo Iesu. Kæni Kristo tæmohapis nimisian mine ræhan næsanænian, kæni tæmasiægæpin mol æpu suaru ræha næmiægæhian u naunun tikæ, kæni kitah kauteh e nanusian tæuvir æha.^h

¹¹Kæni Uhgîn tæmitæpin iæu mæmæ iæu iægæhati, mine aposil, mine iægætun o nanusian tæuvir æha.ⁱ ¹²Tol lanæha iætätæu pik nahmæian ohni u ikinu e kalæpus. Mætæu iæsaulisian, mætæu-inu iækæhrun mæmæ pæh u iætæhatætæ lan, kæni mæhrun vivi mæmæ in tæhrun neh viviæn nati nak iætəm in tæmælæhu = pa e næhlmæk o naunun nian.^{¶f}

¹³Itæu = pæn æmæ suaru ræha nægætunian u tæhruahru iætəm iæmæni kæm ik, kæni ol nati u e næhatætæian mine nolkeikeiæn e Kristo Iesu. ¹⁴E nasiruiæn ræha Narmin Ræha Uhgîn iætəm tæ-

tätig e nikitah, kæni ateruh vivi nati tæuvir iætəm Uhgîn tæmælæhu = pæn e næhlmæm.^j

¹⁵Nækæhrun mæmæ ræhak min nætæmimi æpæha Esia, ilah Fukelæs mine Hermokenæs, ilah ræfin kæmotagim rækis motæpæh iæu.

¹⁶Pæh Iærmænig otasækæhruin One-siforæs mine ræhan min, mætæu-inu nian tepæt tæmasiru lak mætæfæri ræhak nætæligiæn. Kæni tæmæsaulisian mæmæ iætætätig e kalæpus. ¹⁷Nipæhrænian, nian in tæmuva Rom, tæmæsäl pik lak mætæuarus meruh iæu. ¹⁸!Pæh Iærmænig otasækæhruin in e naunun nian! Ik nækæhrun vivi natimnati tæuvir min iætəm tæmol kæm iæu æpæha Efæsis.

Soldiæ tæuvir ræha Kristo Iesu

2 Ik u nætik, pæh Uhgîn otol nîkim tæsanæn e næuviriæn iætəm tatsipæn e Kristo Iesu. ²Næmætæu rækis natimnati min u iætəm iægætun ik lan e næhmti nætæmimi tepæt. Kæni os ræhak næghatian mælæhu = pæn e næhlmæ nætæmimi næuvein nætəm nætæni nipæhrænian e lah, kæni ilah okotæhrun nægætunian nætæmimi næuvein min lan. ³Nian nærahian otuva, mætæu æhtul æskasik kitah min ik, tæhmen e soldiæ tæuvir kæti ræha Kristo Iesu.^k ⁴E nian ræha næluaginiæn, soldiæ kæti tæsolian natimnati ræha nætæmimi ænæpin æmæ, mætæu tatol æmæ uæk ræha soldiæ mætæu-inu, in tolkeikei mæmæ ræhan iætæmi asoli ræha soldiæ min, nîkin otagiæn lan. ⁵Kæni e noliæn æhmen æmæ lanæha, iætæmi tætaiu mæmæ in otol win, in otækeikei mitæu = pæn lou min ræha naiuiæn, mætæu næmæ tæsolian, kæni in otæsosian nætæouian ræha nol winiæn.^l

¶**1:12** Suaru pisin o næuhliniæn fes 12b: “kæni mæhrun vivi mæmæ in tæhrun neh viviæn nati nak iætəm iæu iægæmælæhu = pæn e næhlmæm o naunun nian.”

^f1:7 Rom 8:15 ^g1:9 Efæs 2:8-9; Tait 3:5 ^h1:10 Hip 2:14 ⁱ1:11 1Tim 2:7
^j1:14 1Tim 6:20 ^k2:3 2Tim 1:8 ^l2:5 2Tim 4:8

⁶Təhruahru əmə min lanəha məmə iətəmi tatol pik uək e nasumiən, in otaupən məulək lan.^m ⁷Ətəlig vivi e nati nak iətəni kəm ik. İərməniğ otasiru lam o nəhruniən niyəti nəghatiən min u.

⁸Ətətləiğ e İesu Kristo u nəuaniləuis rəha Tefit, kəni Uhgın təmosmiəgəh in e nimisiən. Kəni inu nanusiən təuvir iətəni pətiğəm.ⁿ ⁹Kəni iətətəu nahməiən o nanusiən təuvir əha, kəni niyəhriniən, kəməlis iəu e sen təhmen = pən məmə iəu iəkləh kəti uə iohamu itəmi. Mətəu kəsəlisiən nəghatiən rəha Uhgın.^o ¹⁰Tol lanəha, iətəhtul əskasik e nahməiən min rəfin rəhak o nasiruən e nətəmimi nətəm Uhgın təmitəpən ilah, məmə in otosmiəgəh ilah e Kristo İesu, kəni ilah okotatiğ e nəuviriən əhagəhag rəha Uhgın, iətəm naunun tikə.

¹¹Inu nəghatiən tətəni pəhriən məmə, Okəmə kəhuva kətiəh e Kristo e nimisiən rəhan,

kəni okotəmiəgəh min kitah min.^p

¹²Okəmə kautəhtul əskasik e nian əskasik min,

kəni kitah okotarməniğ min kitah min.

Okəmə kitah kotəniapən lan,

kəni in otəniapən e tah.^q

¹³Okəmə kitah kəsotoliən rəhatah nonauvil,

mətəu in tatol rəhan nonauvil,

mətəu-inu Uhgın otəkeikei matol rəhan nolien nian rəfin.^f

Ioluək təuvir rəha Uhgın

¹⁴Natimnati min u, onəkəkeikei mətəni mətisimaru lan kəm rəham min nətəmimi. Əni əskasik kəm lah lanəha məmə, “İatəni e nərgi Uhgın

məmə itəmah nəsotorgəhuiən o niyəti nəghatiən min.” Norgəhuiən lanəha təsasiruən e iətəmi kəti, mətəu tətərəkin əmə nətəmimi nətəm kəutətəu.^s ¹⁵Alkut əskasik məmə onəkəuva ioluək təuvir iətəm nian Uhgın tateruh rəham uək, in təhrun nəniən məmə, “Əuəh, nəmol təuvir,” kəni nəsaulisien o rəham uək, mətəu-inu nətəgətun əhruahru nəghatiən rəha niyəhriniən.^t

¹⁶Mətəu əpəh nəghatiən min u tol tanpən əmə iətəm kotərah məsotisi-aiən Uhgın, mətəu-inu nətəmimi nətəm kəutəghati lanəha, nəmiəgəhiən rəhalah tatuvən matuvən əmə o nolien min iətəm Uhgın təməki lan.^u ¹⁷Nəgətu-niən rəhalah in təhmen = pən əmə e niməgim pien iətəm tətəmahali matepət matol iahgin. Suah mil u kuol lanu lan, ilau u Haemeneəs mine Filitəs,^v ¹⁸iətəm kinəmkarəpən rəkis e suaru rəha niyəhriniən. Katuəni məmə Uhgın təmol itah kotəmiəgəh min rəkis e nimisiən, kəni ko Uhgın təsəfa minien niyətitah vi nian İesu tuva min. Kəni suah mil u kətuərəkin nəhatətəiən rəha nətəmimi nəuvein. ¹⁹Mətəu tol pau lanəha, nimə iətəm Uhgın tatuvləkin tətəhtul tiəkis, kəni təmətei = pən lan məmə, “İərməniğ təhrun nətəmi min u rəhan min,” mine, “Nətəmi min u kəutəni məmə ilah nətəmimi rəha İərməniğ okotəkeikei motəpəh nolien tərəh min.”^w

²⁰Ətəlig-to lan. E nimə rəha iətəmi rəhan nautə tepət, kətim pisin pisin min tepət. Kəməu nəuvein e nimaniviuv təuvir agin. Kəməu nəuvein e nimasiə

^m2:6 1Kor 9:7 ⁿ2:8 Rom 1:3; 1Kor 15:4 ^o2:9 Efəs 3:1,13; Fil 1:12-14

^p2:11 2Kor 4:11 ^q2:12 Mat 10:33 ^r2:13 Rom 3:3-4; Tait 1:2

^s2:14 1Tim 6:4; Tait 3:9 ^t2:15 1Tim 4:6 ^u2:16 1Tim 4:7

^v2:17 1Tim 1:20 ^w2:19 Nam 16:5; Aes 52:11; Jon 10:14; 1Kor 8:3

mätu.^{§§} Uæk ræha kätim vi, in uæk asoli iätəm katisiai. Kəni uæk ræha kätim əuas, in uæk əpnarəin əmə iätəm tol naulisian təhmen əmə o nosian nimənərik. ²¹Okəmə iätəmi kəti tatol rəhan nəmiəgəhiən tətəhlan vivi mətəpəh nolian uæk asoli iätəm katisiai, kəni Uhgīn otələhu kalin məmə rəhan pisin əmə, kəni mol əpenə-penə məmə otol uæk təuvir min.

²²Aiu muvən isəu o nolian tərəh min iätəm tateviə e niki nətəm aluə. Kəni itəu = pən vivi suaru rəha natimnati min u: nolian iätəm təhruahru, mine nəhatətəiən, mine nolkeikeiən, mine nəməlinuiən. Itəu = pən suaru əha itəmah nətəmi min u nətəm kautətapuəh o nasiruiən rəha Iərməniğ e nikilah iätəm təuvir.^x ²³Əpəh magim rəkis e nəghatien alməli min iätəm nipətilah tikə. Nəghatien min əha kautiuvi = pa əmə norgəhuiən.^y ²⁴Ioluək rəha Iərməniğ, ko in təsorgəhuiən, mətəu in otəkeikei matol təuvir kəm nətəmimi rəfin, kəni otəkeikei muva iätəmi rəha nəgətuniən, kəni rəhan nətəligiən təfəməh. ²⁵Okəmə nətəmimi nəuvein kəutəni rah rəhan nəgətuniən, kəni in otəkeikei mægətun vivi ilah e nolian mətig əmə. Kəni nəmə təhro Uhgīn otegəhan məmə ilah okotəuhlin rəhalah nəmiəgəhiən, məmə ilah okotəhrun nipəhriən. ²⁶Kəni ilah okəhuva min e nətəligiən təuvir, kəni motagim rəkis e laliğ rəha Setən, iätəm təmaskəlim ilah kəni kautol nəuiən.

Nolian tərəh min iuəkir o Naunun Nian

3 Mətəu onəkəkeikei məhrun nəghatien u məmə nian əskasik min okəhuva iuəkir o Naunun Nian.^z

²Tol lanəha mətəu-inu, nətəmimi okautətəlig aru əmə e lah min, kəni ilah okotolkeikei pik məni. Nətəmimi nətəm kəutəni aru əmə nati, məutəfu aru ilah min, məutəni rah nətəmimi mine Uhgīn, məutəhti nəuia tatə mine məmə, məutəpəh nəniən tagkiu e nikilah, kəni okəsotisiaiən Uhgīn. ³Rəhalah nolkeikeiən otarfū, məsotaluiən e nərahien kəti okol e lah. Okəsotarməniğiən e nolian min rəhalah. Nikilah otagiən o nərəkinien nətəmimi mine nərgilah. Okotəməki e nati iätəm təuvir. ⁴Ilah kəuit kəsua min, kəni okotol natimnati tərəh nəuvein mətəu kəsotətəligiən məmə nati nak otiet lan. Kəni ilah okotəfəri aru ilah, kəni ilah okotolkeikei pik natimnati o nətəuiən təuvir e nipətilah, mətəu ilah okəsotolkeikeiən Uhgīn. ⁵Okotol nolian min rəha nəfaki min məmə nətəmimi okoteruh, mətəu ilah okəsotolkeikeiən məmə nəsanəniən rəha Uhgīn otəuhlin nikilah. Uvən isəu o nətəmimi min u.^a

⁶Əpəh əmə ilah mətəu-inu nəuvein kautəh suaru o nuvəniən lahuənu min, kəni mautiuvi rəkis nətəligiən rəha nipətan nətəm rəhalah nətəligiən təsəskasikiən. Təfagə tərəh min rəha nipətan min u, in tiəkis pik o lah, kəni nolian tərəh min tepət iätəm ilah kautolkeikei, kautiuvi = pən ilah. ⁷Kəni nipətan min əha kautətəlig vivi e nəghatien min rəfin rəha nətəmi min əha, mətəu ko kəsotəhruniən

§§2:20 Nəghatien əhruahru rəha Kris tətəni məmə, “E nimə rəha iätəmi rəhan nautə tepət, pilet pisin pisin min tepət. Kəmol nəuvein e aiən u kol tətəraip-oraip, nəuvein e silfə, nəuvein e nigī, nəuvein e niftəni.”

^x2:22 1Tim 6:11 ^y2:23 1Tim 4:7 ^z3:1 1Tim 4:1 ^a3:5 Mat 7:15,21; Tait 1:16

nəghatiən rəha niṗəhriənien. ⁸ Aupən ikin, Janes mine Jampres kəmətuəməki e Mosis,* kəni e nolien əhmen əmə lanəha, nətəmimi min əha kautəhti nəghatiən rəha niṗəhriənien. Nətəmimi min u, rəhalah nətəligiən tərīauəh e nolien tərəh min, kəni nolien rəha nəhatətəien rəhalah in neiuəien əmə in əmə.^b ⁹ Mətəu nəgətunien eiuə rəhalah, ko təsəhtulien tuvəh, mətəu-inu nətəmimi rəfin okoteruh məmə ilah kasotəhrunien nati iətəm kəutəghati lan, kotəhmen = pən əmə e suah mil əha.

Nəghatiən rəha Pol kəm Timoti

¹⁰ Mətəu ik, Timoti, ik nəmətəu = pən rəhak nəgətunien, mine nolien rəha nəmiəgəhien rəhak, mine nati nak iətəm iəkolkeikei məmə iəkol, mine rəhak nəhatətəien, mine nolien rəha nətəligiən rəhak iətəm təfəməh, mine rəhak nolkeikeiən, mine nəhtul əskasikiən rəhak, ¹¹ kəni nəkəhrun nian əskasik min iətəm tətuvə e rəhak nəmiəgəhien, mine nolien tərəh min iətəm katol lak. Kəni nəkəhrun nolien əskasik min iətəm kəmol lak əpəha Antiok, mine lkoniəm, mine Listra.^c Mətəu Iərməniḡ təmos rəkis iəu e natimnati min rəfin əha.^d ¹² Niṗəhriənien, nətəmimi rəfin nətəm kotolkeikei məmə okotol nolien iətəm Uhgīn tolkeikei, kəni motol e Kristo Iesu, nətəmimi okotol tərəh kəm lah,^e ¹³ mətəu nian kətiəh min əmə,

nol təfagə tərəh min mine nətəmimi rəha neiuəien,[†] ilah okotol nolien tərəh məhuvən motol nətəm kotərəh agin. Ilah nətəm kəteiuə e lah,[‡] kəni ilah okoteiuə pik agin e nətəmimi.

¹⁴ Mətəu ik, Timoti, onəkeikei mətītəu = pən əmə natimnati təuvir min iətəm kəməgətun ik lan nətəm nəməni əskasik rəkis niṗəhriənien lan, mətəu-inu ik nəkəhrun vivi nətəmimi nətəm kəmotəgətun ik lan. ¹⁵ Kəni nian nəmatəkəku mətəuarus = pa u rəueiu, nəməhrun Nauəuə Rəha Uhgīn iətəm təhrun nəfinəien neinatigiən məmə nəkəhrun nosiən nəmiəgəhien itulin lan o nəhatətəien e Kristo Iesu.

¹⁶ Nəghatiən min rəfin e Nauəuə Rəha Uhgīn, kəmotəpən əmə e nohli Uhgīn, kəni kəutasiru e tah. Kəutəgətun itah natimnati tepət. Mautəni əpu nolien tərəh min rəhatah, mautəgəu əhruahru itah, kəni mətəgətun itah e nolien min iətəm kotəhruahru.^f ¹⁷ Kautol əpenə-penə itah u nətəmimi rəha Uhgīn məmə kitah kəhuva nətəmimi nətəm kotəhrun nolien uək təuvir min rəfin.

4 Timoti, oiəkəni = pinə nəghatiən keikei kəti kəm ik e nəhmti Uhgīn mine Kristo Iesu iətəm otakil nolien rəha nətəmimi rəfin, nətəm kautəmiəgəh mine nətəm kəməhmis, kəni oiəkəni = pinə nəghatiən u mətəu-inu in otuvə min mətərməniḡ. Kəni inəha, iətəkeikei mətəuvahag əskasik mətəni kəm ik məmə, ² ni

***3:8** Janes mine Jampres, ilau iəmki nərik mil rəha kig rəha Ijip. Nərgilau tikə e Nauəuə Rəha Uhgīn, mətəu ilau əha ikin e nauəuə pisin min rəha nətəm Isrel.

†**3:13** “nətəmimi rəha neiuəien” — Niṗətin məmə ilah nətəmimi nətəm kəutəni məmə ilah kautol nati kəti məmə okoteiuə e nətəmimi nəuvein. Inu təhmen e nətəmimi nətəm Pol tətəni kəm Timoti. Ilah kəutəni məmə ilah nəgətun min rəha niməfaki, mətəu kəpə, kəteiuə. Səniəmə rəha niməfaki. Kəutəni əmə rəhalah əmə nətəligiən min məmə okoteiuə e nətəmimi.

‡**3:13** Setən uə nətəmimi pisin min okoteiuə e lah.

^b**3:8** Eks 7:11 ^c**3:11** Uək 13:50; 14:5; 14:19 ^d**3:11** Sam 34:19

^e**3:12** Mat 16:24; Jon 15:20; Uək 14:22 ^f**3:16** Rom 15:4

pätigəm nəghatiən rəha Uhgīn, kəni əhtul maru o nəni pätigəmiən, nati əpnəpin məmə otimətig əmə, uə tiəkis. Uhalpin nati mægəu əhruahru nolian rəha nətəmimi, əniəhu nolian tərəh rəha nətəmimi, kəni məuvahag məfəri nətəligiən rəha nətəmimi. Kəni nian natol uək min u, rəham nətəligiən otəkeikei məfəməh, kəni rəham nəgətuniən otəkeikei məhruahru vivi məuvir.

³Nəkəkeikei mol lanəha mətəu-inu, nian iətəm tətuvə, nətəmimi okəsotolkeikeiən məmə okotətəlig e nəghatiən pəhriən. Mətəu nikilah əmə otit ilah min, kəni ilah okotos iəgətun pisin pisin min motolkeikei məmə nəgətun min okotəhli matəlgiləh motəgətun nəghatiən min iətəm ilah əmə kotolkeikei.⁸ ⁴Kəni ilah okotəuhlin nimatəlgiləh o nətəligiən e nəghatiən pəhriən, kəni məhuvən məutətəlig e nonagei eiue min.

⁵Mətəu ik, ateh vivi rəham nətəligiən mine rəham nolian min e nian min rəfin, nati əpnəpin nati pisin pisin min kəutəhuva e rəham nəmiəgəhiən, kəni əhtul əskasik nian nərahian tətuvə, kəni uvən məni pätigəm nanusiən təuvir, kəni ol rəfin uək iətəm Uhgīn təməfinə kəm ik məmə onəkol.

⁶Timoti, ol natimnati min əha, mətəu-inu otəsuvəhiən, iəu iəkimis. Kəni rəueiu nəmiəgəhiən rəhak təhmen e wain iətəm kinatiuvi = pən e oltə məmə okol sakrifais lan.^h^f ⁷E rəhak nəluəginian təuvir rəha nəhatətəiən, iəmatu vivi e nəhlmək, kəni e rəhak naiuiən, iəu iə-

maiu vivi rəkis mətəuarus = pa naunun naiuiən, kəni iəu iəmətəskəlīm vivi nolian əhruahru rəha nəhatətəiən kəni iəməsəpəhiən uək rəha nəni pätigəmiən nanusiən təuvir.ⁱ ⁸Kəni rəueiu, Iərməniğ iətəm rəhan nakilian təhruahru vivi, in təmol əpenə-penə e nətəouien rəhak, inu kəfəfau rəha iətəm tatol win e rəhan naiuiən, kəni in otəfəfau = pa kəm iəu e nian rəha nakilian mətəu-inu in təmakil iəu məmə rəhak nəmiəgəhiən təhruahru. Kəni səniəmə iəu pisin əmə, mətəu otəfən kəm nətəmimi rəfin nətəm kotolkeikei məutəhtahnin məmə in otuvə min.^j

Pol təməni pätigəm nanusiən rəha in min nəuvein

⁹Əsal uəhai əmə rəham suaru məmə onəkuva meh iəu, ¹⁰mətəu-inu Timəs, u tolkeikei pik nati rəha niftəni u, in tinəpəh iəu minuvən Təsalonaikə. Kresens tinuvən rəkis Kələsiə, kəni Taitəs tinuvən rəkis Talmesiə. ¹¹Mətəu Luk pisin əmə itimlau min. Təuvir məmə nian nətuvə, onəkit Mak itəlau min, mətəu-inu in təhrun nasiruiən e uək rəhak.^k ¹²Iəmahli = pən rəkis Tikikəs tuvən əpəha Efəsis. ¹³Kəni nian nəkuva, onəkos rəhak kot iətəm iəmələhu kəm Karpəs əpəha Troas, kəni onəkos min rəhak nauəuə min iətəm kəmaiu-aiu,[§] kəni iəkolkeikei pik min məmə onəkos nauəuə min u kəmol e nilosi sipsip.^l

¹⁴Suah u Aleksantə u iətəmimi rəha nolian uək e aiən, in təmatol tərəh lak. Iərməniğ otəfən nitai nətəouien rəhan

^f4:6 Nian nəuvein, nian nətəm Isrel kautol naunun e lafet, kəni mətauvəregin wain məmə kautol sakrifais lan tətuvən kəm Uhgīn. Təsuvəhiən nəmiəgəhiən rəha Pol tol naunun, kəni in təməni məmə nəmiəgəhiən rəhan təhmen e wain u tatol naunun e lafet lan.

[§]4:13 E nian əha, nauəuə rəfin kəmaiu-aiu. Kotos mapepe əfəməh kəti kəni kəmaiu-aiu.

^g4:3 1Tim 4:1 ^h4:6 Fil 2:17 ⁱ4:7 1Tim 6:12 ^j4:8 1Kor 9:24-25

^k4:11 Uək 15:37-39; 2Kor 8:23; Kol 4:14 ^l4:13 Uək 20:6

o natimnati min əha.^m ¹⁵ Kəni ik min, atətəu ik o suah konu, mətəu-inu təhtaipəsīg e nəghatiən min rəhatah.

¹⁶ Nian iəmaupən məhtul e kot məmə iəkəni pətīgəm nəghatiən min rəhak, suah kəti təməsəhtul pətīgəmiən masiru lak, mətəu nətəmimi rəfin kəmotagim motəpəh iəu. Pəh Uhgim nikin otəsəhtiən natimnati rəfin iətəm ilah kəmotol. ¹⁷ Mətəu İərməniğ təməhtul e nikalik məfa nəsanəniən kəm iəu məmə iəkəni pətīgəm vivi nəghatiən rəhan, kəni pəh Nanihlua^{**} min okotətəu. Kəni təmləfətīgəm iəu e nohli laion.^{††} ¹⁸ İərməniğ otos rəkis iəu e nərahian min rəfin iətəm okol kəm iəu, kəni in otaskəlim vivi iəu, kəni mos iəu iəkuvən e negəu e neai, ikin tətərməniğ ikin. Pəh okətəfəri nərgin tatuvən matuvən naunun tikə. Əuəh.

Naunun nəghatiən

¹⁹ İatəni təuvir kəm Prisilə mine Akuilə, mine Onesiforəs mine rəhan min.ⁿ ²⁰ Erastəs təməsitəu = paion iəu, in əpəha Korən. Kəni nian iəmiət Maelitəs, mupəh Trofiməs tətətiğ mətəu-inu in tatimis.^o ²¹ Alkut pik məmə nəkuva uəhai əmə u ikinu, uərisiğ nian rəha nətəpuiən. İupuləs tətəni təuvir kəm ik, kəni Putens, mine Linus, mine Klotiə, mine piatah min rəfin u ikinu kəutəni təuvir kəm ik.

²² Pəh İərməniğ tətətiğ itələu min. Pəh Uhgim otəfinə rəha nəuviriən kəm təmah.

^{**}4:17 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksinəri.

^{††}4:17 Nəghatiən min nəuvein e fes min 9-17, təhmen əmə e nəghatiən min nəuvein e Sam 22.

^m4:14 Aes 59:18; Rom 2:6 ⁿ4:19 Uək 18:2; 2Tim 1:16-17

^o4:20 Uək 19:22; 20:4; Rom 16:23

Taitəs

*Nauəuə iətəm Pol təmətəi
tuvən kəm Taitəs*

Nəghatien əkuəkir rəha nauəuə u Taitəs

?Pəh təmətəi nauəuə u? Aposil Pol təmətəi nauəuə u.

?Təmətəi tatuvən kəm pəh? Pol təmətəi nauəuə u tatuvən kəm Taitəs. Taitəs in Ianihluə^{**} kəti iətəm təməhatətə e Kristo. Pol təmiuvi = pa in o Kristo, kəni Taitəs təmöl uək tepət ilau Pol təhmen əmə e Timoti. Kauteh nərgin nian tepət e Niutestimin.

?Natigien təhro lanu lan nian təmətəi? Pol mine Taitəs kəmian e nitəni u Krit, kəni ilau kəmuətuəuin niməfaki kəti u ikinu. Pol təmiet min, mətəu təməni = pən kəm Taitəs məmə in otətətig mol rəfin uək iətəm tətətig ikin əha. Krit in nitəni kəti iətəm təriaueh vivi e noliən tərəh min, nətəmimi kauteiuə pik nian rəfin, məutuəuən pik, kəni məutəlpah. Nəuvein kautəhuva e niməfaki kəni məutəni nəghatien kauteiuə tepət məmə okotos məni lan.

?Təmətəi nauəuə u o nak? Pol tolkeikei məmə otasiru e Taitəs e rəhan min uək əpəha e niməfaki əpəha Krit. Taitəs otəkeikei məfəri nətəmimi məmə okəhuva eldə min o nehien niməfaki. Kəni Pol tətəghati e noliən rəha nəghatien kəm nətəmimi min u kəsotohtəu-pənien nətəligien rəha Taitəs. Kəni məfən nəgətunien nəuvein rəha nəhatətəien mine naliuəkiən əhruahru. Kəni in təməni məmə Taitəs otasisiğ vivien e nəgətunien eiue min. Nauun nəghatien təməni məmə otahli = pa

iətəmimi kəti tuva masiru e niməfaki, kəni Taitəs in otəkeikei muva min masiru e Pol.

Pol təməni təuvir kəm Taitəs

1 Taitəs. İəu Pol, iətətəi nauəuə u kəm ik. İəu slef kəti rəha Ughin, kəni iəu aposil kəti rəha İesu Kristo. Təmahlı = pa iəu məmə iəkəsiru e nətəmimi nətəm Ughin təmitəpin rəkis ilah məmə rəhan min, məfəri nəhatətəien rəhalah, masiru e lah məmə okotəhrun nəgətunien pəhriən. Nian nətəmimi kəutohtəu = pən nəgətunien pəhriən əha, kəni rəhalah nəmiəghien otəhruahru kotəhmen = pən e noliən iətəm Ughin tolkeikei. ² Kitah kotəhrun nıpəhriənien əha, kəni motəhatətə lan. Kəni e noliən əha, rəhatah nətəligien tətətig əskasik rəkis məmə okotos nəmiəghien itulin. Aupən rəkis agin iətəm Ughin təməsöl əhanəhien natimnati rəfin, mətəu Ughin tinəni rəkis nəmiəghien itulin əha, məmə in otol lanəha. Kəni kitah kotəhrun əmə in təseiueien nian kəti mine.^p ³ Kəni e nian əhruahru iətəm Ughin təməni, in təmöl məmə nətəmimi okotəhrun nəghatien rəhan. İlah kotəhrun mətəu-inu Ughin İosmiəgəh rəhatah təməni mələhu nəghatien kəti məmə təməfa uək u tətətig e nəhlmək məmə iəu iəkəni pətigəm nəghatien əha rəha nəmiəghien itulin.

⁴ Taitəs, rəhalau nəhatətəien kətiəh, kəni e noliən rəha nəhatətəien, in təhmen əmə məmə ik nətik pəhriən.

Rəhak nəfakien məmə Ughin Tatə rəhatah ilau Kristo İesu, İosmiəgəh rəhatah, pəh okuəfinə rəhalau nəuvirien kəm ik, kəni muələhu nəməlinuəin tətətig ohnik.^q

^{**}1:0 Nanihluə, Ianihluə — Afin-to e tiksınəri.

^p1:2 Kol 1:27 ^q1:4 Rom 1:7; 2Kor 8:23; Kəl 2:3

Уәк рәһа Тәитәс әрәһа Крит

⁵ E nian iәmiet Kрит, kәni iәmәlәһu ik nәtatig mәmә onәkol rәfin uәk iәtәm tәtatig, kәni mәmә onәkәfәri eldә min rәһa nimәfaki min, e taun min rәfin e nitәni Kрит tәһmen әmә mә inu iәmәni mine kәm ik.

⁶ Eldә min rәһa nimәfaki, nәmiәgәһiәn rәһalah otәkeikei mәһruahru agin, kәni nolian tәrah kәti tikә lan. Kәni ilah mәsotol-pәniәn rәһalah min nipәtan, kәni rәһalah kәlkәlәһ min okotәkeikei motәhatәtә e Uһgin, kәni mәsotan әnnapiniәn motol natimnati tәsәһmeniәn, kәni mәsotәhtiәn nәuia rәһalah tatә mine mamә mәmә nәtәmimi okotәni rah ilah ohni. ⁷ Nәmiәgәһiәn rәһa eldә min rәһa nimәfaki otәkeikei mәһruahru vivi mәtәu-inu ilah kautos uәk asoli rәһa Uһgin. Ilah nәtәm kәuteһ vivi nәtәmimi, okotәkeikei motol lanәһa mәmә kәsotәfәri aruiәn ilah, mәutәkeikei kәm nәtәmimi mәmә okotohtәu = pәn nәtәligiәn rәһan kәni nikilah tәsәmei uәһaiәn. Kәni okәsotol uәһaiәn niәmәһa. Sәniәmә ilah nәtәmimi rәһa nәpisiәn uә nәmәuiәn, kәni sәniәmә ilah nәumis min nәtәm kautolkeikei pik mәni mәutәiu e nolian tәrah min mәmә okotos.

⁸ Mәtәu nәmiәgәһiәn rәһalah in otәkeikei mol min lanu. Ilah okotәkeikei mauteruh vivi nәtәmimi nәtәm kәutәһuva imalah ikin. Ilah nәtәm kotalkeikei mәmә okotol әmә natimnati iәtәm tәuvir, kәni nolian rәһalah in tәtәgәtun mәmә ilah nәtәm mәtәһ, kәni koteinatig. Ilah nәtәmi rәһa nitәu-pәniәn nәghatiәn rәһa Uһgin. Rәһalah nәmiәgәһiәn in otәkeikei mәһruahru vivi e nәһmti Uһgin. Ilah kotәһrun nәni aruiәn e nikilah mәmә

okotәpәһ nolian natimnati iәtәm tәrah kәni mautol әmә nati iәtәm tәuvir. ⁹ Ilah okotәkeikei motәhatәtә әskasik e nәghatiәn rәһa nanusiәn tәuvir mәmә in nipәһriәniәn tәһmen = pәn mәmә kәmәgәtun ilah lan. Kәni inәһa, ilah koteinatig vivi o nәgәtuniәn nәtәmimi e nәgәtuniәn pәһriәniәn iәtәm in tәһruahru mәmә ilah okotohtәu = pәn. Kәni nian nәtәmimi nәuveilәn okotәni nәghatiәn min iәtәm tol piәin e nәgәtuniәn pәһriәn, kәni nәtәmi asoli min rәһa nimәfaki okotәgәtun әһruahru ilah motәni = pәn kәm lah mәmә rәһalah nәgәtuniәn in neiuәiәn.^f

¹⁰ Iәtәghati min lanu mәtәu-inu nәtәmimi tәpәt e nimәfaki әрәһa Kрит kotәmәki e nipәһriәniәn u. Ilah, nәghatiәn rәһalah tәtatiperәһ pik tәһmen e kaluәluә, mәtәu nuһuәn lan tikә, kәni mautiuvi rәkis nәtәmimi nәuveilәn e nәgәtuniәn eiüә min rәһalah. Nәtәmimi tәpәt rәһa Isrel nәtәm kәutәhatәtә e Kristo, ilah kәutәhtul әskasik o Lou rәһalah, mәutәni mәmә okәkeikei kәһgi = pәn nәtәmimi mәmә Uһgin otosmiәgәһ ilah. Ilah nәgәtun eiüә min.^s ¹¹ Ahtipәsig e nәghatiәn rәһalah mәmә okәsotәgәtuniәn e nimәfaki nәgәtuniәn әһa kotәrah iәtәm kәsotәһruahruәn mәmә okotәgәtun, mәtәu-inu nәgәtuniәn rәһalah tәtәrәkin-rәkin nәһatәtәiәn rәһa nәuanilәuis min rәfin rәһa nәtәmimi nәuveilәn. Ilah kautәgәtun neiuәiәn әһa mәtәu-inu kotalkeikei mәmә okotos mәni lan, mәtәu kәsotәulisәn ohni.^t

¹² Iәtәm Kрит kәti әupәn, in iәni kәti rәһalah, in min tәmәni min lanu mәmә, “Nәtәm Kрит, ilah nәtәmi rәһa neiuәiәn nian rәfin. Kәni ilah kotәһmen e kuri әpәin min. Kәni ilah nәlpәһ, nian rәfin ilah kotalkeikei әmә mәmә kәutәuәn.”

¹³ Mәtәu nәghatiәn rәһa iәni u, in tol

^f1:9 1Tim 3:2-7; 2Tim 2:24-26 ^s1:10 1Tim 4:7 ^t1:11 2Tim 3:5-6; 1Pitә 5:2

әмә нипәһриәнiән. Кәни тол ланәһа, аһи илаһ мәни = пән кәм лаһ мәмә рәһаләһ нәғәтунiән in neiuәiән, пәһ илаһ окотәһатәтә әмә е нәғһатиән пәһриән,^u ¹⁴кәни илаһ окәсототәһтәу-пәниән nonagei рәһа нәтәм Isrel mine нәғһатиән рәһа нәтәм кәүтәрәһ нәғһатиән пәһриән.^v ¹⁵Кәни нәкотәһрун мәмә нәтәмими нәтәм котәһруаһру е нәһһтi Уһгин, нәти тикә iәтәм отол илаһ котәһмикмик. Мәтәу нәтәмими нәтәм кәүтәһмикмик е нәһһтi Уһгин мәтәу-ину илаһ кәсотәһатәтәiән е Iesu, кәти нәлиән кәти тикә iәтәм отол илаһ котәһруаһру. Кәни тол ланәһа, нәтәлиғiән mine никилаһ пәти кәсуәһруаһруiән, кәни илаһ котәруру наkil- iән нәти iәтәм тәүвир, mine нәти iәтәм тәрәһ. ¹⁶Илаһ кәүтәни мәмә котәһрун Уһгин, мәтәу нәлиән рәһаләһ тәтәғәтун мәмә кәүтеiuә, илаһ кәүтәһһлиn нәһтәһләһ кәм Уһгин. Нәтәмими мiн әһа котәрәһ ағин, мотәһмәли мәүтәһти нәуia Уһгин, кәни ко илаһ кәсотолиiән нәти тәүвир кәти mine.^w

Нәғәтунiән iәтәм тәһруаһру

2 Мәтәу ик Тәитәс, ик онәкеikei мәғә- тун vivi нәтәмими е нәғәтунiән iәтәм тәтиtәу = пән нәғһатиән әһруаһру е Iesu. ²Ик онәкәкеikei нәғәтун науәһли мiн мәмә е наliуәkiән рәһаләһ, илаһ окотән мәтиғ, кәни мәсотәһһним пик- iән wain, кәни нәлиән рәһаләһ отәкеikei мәһруаһру vivi пәһ нәтәмими окотәһиәi илаһ, кәни илаһ окотәкеikei мәүтәни аруiән е никилаһ мәмә котәрәһ нә- liән нәтиһнәти тәрәһ кәни мәүтол әмә нәти iәтәм тәүвир. Нәһатәтәiән рәһа- лаһ отәкеikei мәһһним vivi е нәғһатиән рәһа Уһгин. Кәни илаһ окотәкеikei мо- толкеikei нәтәмими. Кәни мотәкеikei мотәһтүл тiәkis е нiән iәkis мiн u кәүтәһууа е рәһаләһ нәмиәғәһиән.

³Кәни е нәлиән әһһмен әмә ланәһа, нәкәкеikei мәғәтун vivi нипәтәуәһли мiн мәмә илаһ окотәкеikei мотол нә- liән iәтәм тәһруаһру мәмә отәфән нәси- әiән кәм Уһгин. Кәни илаһ окәсотәниән никәли нәтәмими. Кәни сәниәмә нипәтән рәһа нәписiән. Мәтәу илаһ окотәкеikei мотәғәтун нәмиәғәһиән әһруаһру.^x ⁴In- әһа, илаһ окотәғәтун нипәтән мiн е суару iәтәм илаһ окотолкеikei рәһаләһ мiн нәһһан mine нәһтiләһ мiн. ⁵Илаһ окотәкеikei мотәғәтун нипәтән мәмә илаһ нипәтән мәтиғ нәтәм котәһрун нәни аруiән е никилаһ мәмә котәрәһ нә- liән нәтиһнәти тәрәһ кәни мәүтол әмә нәти iәтәм тәүвир. Кәни илаһ кәсотән әп- нәпiнiән, кәни мәүтәһиәi рәһаләһ мiн нә- һһан, кәни мәүтәһ vivi нәтиһнәти мiн рәһа лаһуәнү, кәни илаһ мәүтол тәүвир кәм нәтәмими. Нiән кәүтол нәлиән тол мiн ланәһа, кәни мотәһиәһу нәтәмими мәмә кәсотәни рәһиән нәғәтунiән рәһа Уһгин.

⁶Кәни тәһһмен әмә мiн, отәғһати әскәsik кәм нәтәм әлуә мәмә илаһ котәһрун нәни аруiән е никилаһ мәмә котәрәһ нәлиән нәтиһнәти тәрәһ кәни мәүтол әмә нәти iәтәм тәүвир. ⁷Кәни ик, е нәтиһнәти рәһфин, онәкол әмә нәти әһруаһру мiн, пәһ илаһ окотәтәу = пән нәти наk natol. Нiән онәкәғәтун, нәмиәғәһиән рәһәһ отәкеikei мәһруаһру, мот нәғһатиән рәһәһ тәһфиғәһ.^y ⁸Ик онәкәкеikei мәтәни әмә нәғһатиән пәһриән, мәмә нәтәмими окәсотәниән neiuәiән лан. Пәһ in отол рәһәһ тiкiмiр мiн окотәүлис лан мәтәу-ину илаһ кәсотәһ-пәниән нәлиән тәрәһ кәти mine лан, кәни мәсотәниән нәти тәрәһ кәти е тәһ.^z

⁹Әғәтун vivi сләф мiн мәмә илаһ око- тол нәуia рәһаләһ iәтәһи әсоли мiн е нә- тиһнәти рәһфин, мәмә никилаһ отәғiән о

^u1:13 2Tim 4:2 ^v1:14 1Tim 4:7 ^w1:16 1Jon 1:6; 2:4 ^x2:3 1Tim 3:11
^y2:7 1Tim 4:12 ^z2:8 1Pitә 2:15

уәк рәһаләһ. Slef мiн окәсотәниән нитәи нәғһатиән рәһа нәтәми асоли мiн рәһаләһ,^a ¹⁰кәни мәсотәкләһиән кәм лаһ, мәтәу нiән рәфин иләһ окотәкейкей мәутол нәтиммәти әһруәһру мiн, мәмә рәһаләһ нәтәми асоли мiн окотәни нiпәһриәниән е рәһаләһ уәк. Кәни окәкейкей мотәһрун мәмә нiән рәфин уәк рәһаләһ октәкейкей мәтәувир. E нәлиән иәтәм окотол е нәтиммәти рәфин, отәғәтун мәмә нәғәтүниән рәһа Уһгин Iосмиәгәһ рәһатаһ, ин тәһруәһру мәувир, кәни нәтәми мiн окотолкейкей мәутоһтәу = пән.

¹¹Ik onәкәкейкей мәғәтун нәтиммәти мiн рәфин әһа мәтәу-ину Уһгин тәмерәһ рәкис е суару о нәтәми мiн рәфин мәмә отосмиәгәһ иләһ лән нiән отәфән рәһан нәувириән кәм лаһ. ¹²Нәувириән әһа рәһа Уһгин тәтәғәтун мәмә нiән китәһ кәутәтиг әһанәһ е нәһуе нiftәни, котәкейкей мотәпәһ нiтәу-пәниән нәлиән тәрәһ мiн мiнә нәтиммәти тәрәһ мiн рәһа нәһуе нiftәни иәтәм кәутәвиә е никиләһ, мәтәу окотән мәтиг, кәни нәмиәгәһиән рәһатаһ отәһруәһру виви мотәһмен = пән мәмә китәһ нәтәми мiн рәһа Уһгин.^b ¹³Нәмиәгәһиән рәһатаһ ин отәкейкей матол мiн лән лән нiән китәһ окәутәһтәһнин нiән Iесу Кристо, рәһатаһ Уһгин әсанән мiнә рәһатаһ Iосмиәгәһ, ин отува мiн лән е нәпәтиән әһәгәһәг рәһан. Nиән әһа ин тәувир пик әгин, кәни китәһ котәһрун мәмә отәпанува, кәни матол никитәһ тәтагиән. ¹⁴Iесу никин тәмагиән мәмә отимис о тәһ, кәни мәтәу нәмиәгәһиән рәһатаһ мөс рәкис е нәсанәниән рәһа нәлиән тәрәһ мiн рәфин, кәни мәфәл виви итәһ мәмә китәһ окәһува рәһан мiн нәтәми мiн нәтәм котолкейкей мәмә кәутол әмә нәти иәтәм тәувир.^c

¹⁵Nәтиммәти мiн у, онәтәғәтун иләһ е нiмәфәки. Әфәри нәтәлигиән рәһаләһ мәмә окәутәһтәу = пән Iәрмәниг, кәни мәғһати әскәсик кәм нәтәм кәутәһтәу = пән нәғһатиән еиуә мiн. Уһгин тәмәфинә уәк әһа кәм ик, кәни әғһати мiн лән лән. Soliән мәмә иәтәми кәти отәни рәһ ик. Segәһаниән мәмә иәтәми кәти отәни мәмә рәһам нәғһатиән ин нәти әһнәпән әмә. Nәтәми мiн рәфин окотәкейкей мотисийә рәһам нәғһатиән.^d

Nәлиән рәһа нәфәки мiн

3 Tәитәс, әни = пән виви мiн кәм рәһам нәтәми мiн мәмә окотисийә нәтәми асоли мiнә кәпмән рәһаләһ. Okотәкейкей мәутол нәуиәләһ, кәни мәутоһтәул мару е нiән рәфин о нәлиән уәк иәтәм отәсиру е нәтәми мiн.^e ²Кәни иләһ окәсотәғһати еиуәиән о нәрәкинiән нәргә нәтәми мiн, кәни окәсотәлиән тiмәти, мәтәу иләһ нән мәтиг әмә кәни мәутол тәувир кәм нәтәми мiн, кәни мәутоһсiәһу рәһаләһ нәтәлигиән мәутоһсiәһу нәтәми мiн рәфин.

³Kәутол мiн лән лән мәтәу әүпән китәһ котәрәһ кәмотәһмен әмә е лаһ. Кәни Уһгин тәмасиру е тәһ нiән китәһ мiн кәмәутол нәлиән тәрәһ мiн әһа, китәһ иәһмәли мiн. Кәмәсотәлиән нәуиә Уһгин. Nәфән-әфәниән рәһа нәһәһиән тәмәрәкин итәһ. Кәни нәлиән тәрәһ мiн рәһатаһ иәтәм китәһ кәмәутолкейкей, кәмәутәрмәниг е тәһ. Китәһ кәмәутол әмә нәуиәләһ, кәни кәмәутол нәлиән тәрәһ рәфин. Кәни кәмәутолкейкей нәтиммәти мiн рәһа нәтәписин. Nәлиән тәрәһ рәһатаһ тәмәл мәмә нәтәми мiн котәмәки е тәһ, кәни китәһ кәмәутәмәки е тәһ мiн.^f

⁴Mәтәу нiән нәлкейкей мiнә нәувириән рәһа Уһгин Iосмиәгәһ рәһатаһ тәмиетигәм = па, ⁵кәни ин тәмосмиәгәһ итәһ, мәтәу сәниәмә

^a2:9 1Tim 6:1 ^b2:12 1Jon 2:16

^c2:14 Eks 19:5; Dut 7:6; Esik 37:23; Kәl 1:4; 1Pitә 2:9 ^d2:15 1Tim 4:12

^e3:1 Rom 13:1-7; 1Pitә 2:13-14 ^f3:3 1Kor 6:9-11; Efәs 2:1-2; 5:8

təmol mətəu-inu kitah nətəmi əhruahru. !Kəpə! In təmosmiəgəh itah mətəu-inu təmasəkəhruin itah. In təmosmiəgəh itah nian Narmin Rəha Uhgın təmafəl rəkis noliən tərəh min, kəni kotair vi min, kəni Narmin təməuiək e nikitah.⁸ ⁶Iesu Kristo Iosmiəgəh rəhatah, in suaru iətəm Uhgın tatətəlmin nikitah tətəri e Narmin Rəhan, kəni tatol e nikin agiən.^h ⁷In təmol itah kotəhruahru e nəhmtin e nəuviriən rəhan məmə okotəhatətə e rəhan nəghatiən iətəm təməni kəm tah məmə o nian kəti, kitah kotatig itulin kitah min. ⁸Inu nəghatiən kəti in nəghatiən pəhriən.

Kəni iəu iəkolkeikei məmə onəkəgətun vivi nətəmimi lan məmə okotəhruin vivi. Nəgətuniən min əha okotasiru e nəfaki min məmə rəhalah nətəligiən otətətig əskasik əmə e noliən natimnati iətəm təuvir. Nəgətuniən min u ilah kotəuvir kəni okotasiru vivi e nətəmimi. ⁹Mətəu nəkəpəh nəghatiən alməli min iətəm nətəmimi kəutəni tol min lanu lan: kautos nərgi lus min aupən min ikin mautil məmə nərgi lus min rəhalah təfəməh, kəni okotəfəri ilah aru lan; kəni mautetet ilah min kəni mautəniəhu ilah min o nipəti nəghatiən rəha Lou rəha Mosis. Əpəh əmə nəghatiən min u mətəu-inu ko təsasiruiən e iətəmi kəti mine, kəni rəhan nəuviriən tikə.ⁱ ¹⁰Nəmə iətəmi kəti tatol nətəmimi kəutəuəri ilah min o nəghatiən tol min lanəha, onəkuvən məghati əskasik kəm in kəni məniəhu. Mətəu nəmə tatol min, kəni nəkuvən

min məniəhu min. Nəmə nəməniəhu pau mau keiu, mətəu in tatəkeikei e rəhan noliən, kəni otəhtul = pən isəu ohni motəpəh.^j ¹¹Mətəu ik nəkəhruin məmə iətəmi kəti tol lanu lan, rəhan nətəligiən tərəh kəni tatol kekəu-ekəu, kəni matol təfagə tərəh e nəhmti Uhgın. Rəhan əmə noliən tətəgətun məmə in iol rah nati.

Naunun nəghatiən rəha Pol

¹²Oiəkahli = pinə suah mil u kəti, Ateməs uə Tikikas otuvnə meh ik. Nian otuvnə, ik onəkəkeikei məsal uəhai əmə e suaru mə onəkuvnə meh iəu əpəha taun Nikopolis, mətəu-inu iəu iəmolkeikei məmə iəkuvən matig ikin e nian rəha nətəpuiən.^k ¹³Kəni iətəmimi keiu, Apolos mine Sinəs u in ieinatig e lou,^l ilau katualiuək e rəhalau naliuək-iən, mətəu ik onəkəsiru e lau məmə natimnati rəfin rəhalau otəkeikei matig.¹

¹⁴Rəhatah nətəmimi okotəkeikei motəhruin vivi suaru o noliən uək kəni mautil nati iətəm təuvir məmə ilah kotəhruin nasiruiən e nətəmimi nəuvein nətəm rəhalah natimnati təsəhmenien. Təsəuviriən məmə ilah kotatig əpnəpin əmə.^m

¹⁵Nətəmi min u nətəm itimah iəutətig kəutahli = pinə nəghatiən təuvir kəm təmah. Kəni əni təuvir kəm nəfaki min nətəm kotolkeikei itimah.

Pəh Uhgın otəfinə rəhan nəuviriən kəm təmah.

^l3:13 Ieinatig e lou — Suah kəti iətəm təhruin vivi lou rəha kot, kəni in tətəghati rəha nətəmimi nətəm kautəhuvən e kot.

83:5 2Tim 1:9; Hip 10:22 ^h3:6 Uək 2:17-18 ⁱ3:9 2Tim 2:14,16

^j3:10 Mat 18:15-17 ^k3:12 Efəs 6:21-22; Kol 4:7-8

^l3:13 Uək 18:24; 1Kor 3:5-6 ^m3:14 Efəs 4:28

Filimon

*Nauəuə iətəm Pol
təmətei tuvən kəm Filimon*

Nəghatien əkuəkir rəha nauəuə u Filimon

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Pol təmətei nauəuə u.

?Təmətei tatuvən kəm pəh? Təmətei tatuvən kəm Filimon əpəha e niməfaki ikin Kolosi. Ilau niəli təuvir mil. Filimon in iətəmimi kəti iətəm tatos slef min.

?Natigien təhro lanu lan nian təmətei? E nian əha, nətəmimi tepət kautos slef. Kəni nəfaki min nəuvein min, ilah min kautos slef min. Filimon, rəhan kəti əha ikin slef, nərgin u, Onesiməs. Mətəu Onesiməs, mətə in təkəkləh e məni nəuvein rəha Filimon, kəni əmeiko, in magim. Nəmə Filimon oteruh Onesiməs, lou rəha Rom tətəni məmə Filimon təhrun nohamuian timis. Mətəu Onesiməs təmeruh Pol əpəha e kaləpus ikin Rom, kəni Pol təməni pətigəm Nanusiən Təuvir kəm in, kəni təməhatətə e Iesu Kristo. Kəni Onesiməs in təmasiru e Pol. Kəni Pol təmahlı = pən in titəlig = pən o Filimon. Pol təməni kəm Filimon məmə nati əpnapin Onesiməs in slef rəhan, mətəu rəueiu in pian e Iesu Kristo.

?Təmətei nauəuə u o nak? Pol təmətei nauəuə u mətətapuəh o Filimon məmə otalu e nolien rəha Onesiməs, kəni mos in titəlig = pa min. Nati əpnapin məmə in rəhan slef, mətəu Pol tolkeikei məmə Filimon oteruh Onesiməs təhmen əmə məmə in pian kəti e Iesu Kristo. Nətəmimi nəuvein, nikilah təhti məmə Apia (fes 2) in pətan rəha Filimon, kəni Akipəs in nətin.

1 İəu Pol, iətəm iətətig e kaləpus o Kristo İesu, itimlau piatah Timoti, iətuəni təuvir kəm ik Filimon. İk iətəmi keikei iətəm iəkuolkeikei pək, kəni kitahal kahlol uək kətiəh əmə rəha İesu. ²Kəni iətuəni təuvir kəm nəuvinitah Apia, mine Akipəs iətəm kitah soldia min kəutəluagin rəha Ughin, kəni iətuəni təuvir kəm nətəmimi rəha niməfaki nətəm kəutəhuva mautəfaki e rəham nimə.ⁿ

³Pəh Ughin u Tatə rəhatah, mine İərmənig İesu Kristo okuəfinə nəuvirien mine nəməlinuian kəm təmahl.

Nəfakien rəha Pol

⁴E nian min rəfin iətəm iətəfaki ohnik, mətəni tagkiu kəm Ughin ohnik, ⁵mətəu-inu iəmətəu nəhatətəien rəham e İərmənig İesu, mine nolkeikeian rəham iətəm tatuvən o niməfaki min rəfin. ⁶Kəni iateruh nolien rəham, məmə nətəfən e nikim agien mətəu-inu e rəham nəhatətəien. Kəni iətəfaki məmə nolien əha otasiru lam məmə onəkəhrun vivi, kəni mos nati vi min rəfin rəha Ughin iətəm tətəfa kəm tah e Kristo. ⁷Piak, iətəfaki lanu lan mətəu-inu rəham nolkeikeian təmol niki nətəm kəutəfaki kotətəu təuvir, kəni nian iəmətəu, iəu min, nikik təmagien kəni tətəfəri rəhak nətəligien.^o

Nətəpuəhien rəha Pol

⁸Tol lanəha, e Kristo iəsəginien o nəniən kəm ik məmə onəkol nati kəti iətəm nəkəkeikei mol, ⁹mətəu iəsəliən lanəha. İətətapuəh əmə e nolkeikeian. İəu Pol iəuəhli kəti iətətig e kaləpus o Kristo İesu. ¹⁰İətətapuəh e suah kəti e rəhak nıpəhrıənien məmə nəkos e nikim agien. İətəmi əha in təmuva təhmen = pən e nətik nian iəmətatig e kaləpus, inu Onesiməs, rəham slef.^p

¹¹ Aupən, in təməsol vivien uək kəm ik, mətəu rəueiu in təhrun nol vivien uək təuvir kəm lau pəti.^{§§}

¹² Kəni rəueiu, iətahli = pinə min suah u, iətəmimi iətəm iəkolkeikei pik. ¹³ Nəmə tətətig itimlau min, nikik tagien ohni, kəni in otatos nimeim mətəsiu lak nian iətətig u ikinu e kaləpus o nanusien təuvir. ¹⁴ Mətəu iəsolkeikeien məmə iəkol nati kəti ik nəsegəhanien lan. Kəni nəmə natol nati təuvir, iəkolkeikei məmə tatsipən əmə e nikim agien, mətəu səniəmə nati iəu iatəkeikei kəm ik məmə nəkol.

¹⁵ Iəsəhrunien, nəmə təhro Onesiməs təmagim o nian əkuəkir məmə onəkos min in titəlig = pa min nəutatig agin, ¹⁶ mətəu səniəmə in otol min əmə slef rəham, kəpə. Mətəu rəueiu əha, in iətəmimi təuvir tapirəkis agin slef kəti, in pialau təuvir. Iəu iəkolkeikei pik in, mətəu ik onəkolkeikei pik in tapirəkis, mətəu-inu in slef rəham, kəni in piam e Iərməniḡ.^q

¹⁷ Nəmə nateruh iəu məmə kilau kəmiəuva kətiəh e uək mine nolkeikeien rəha Kristo, kəni tol lanəha, iətətapuəh məmə nian in otuvnə, nəkos in e nikim agien təhmen = pən əmə lak. ¹⁸ Nəmə təmol nati kəti tərəh lam, uə təmos nati kəti rəham kəni

məsətəouiən, pəh nəkələhu = pən tətətig e kauin rəhak. ¹⁹ Kəni inəha rəueiu, Iəu Pol, iətətei e nəhlmək — *pəh iəu iəpanətəou*. * Mətəu təuvir məmə nəsaluiən e rəham kauin asoli agin ohniəu, u tol lanu məmə, iəmasiru lam kəni nəmos rəham nəmiəgəhiən itulin. ²⁰ Piak, iəkolkeikei məmə onəkətuəuin matətəou rəham kauin kəm iəu, kəni ol nati u iətətapuəh ohni e nərgi Iərməniḡ, kəni ol nikik tətəu təuvir e Kristo. ²¹ Iətətei nauəuə u kəm ik mətəu-inu iəkəhrun məmə onəkol nəuiak, kəni onəkol tapirəkis nati nak iətəm iətətapuəh ohni.

²² Kəni nati kəti min, ol əpenəpenə rəhak kəti rum mətəu-inu iəmələhu = pən rəhak nətəligien e Uhgim məmə in otos iəu iəkətəlig = pinə min o təmah, inu nəua nəfakien rəhatəmah.^r

Naunun nəghatien rəha Pol

²³ Epafras, itimlau min iətuatig e kaləpus o nərgi Kristo Iəsu, kəni in tətəni təuvir kəm təmah.^s ²⁴ Kəni Mak, mine Aristakəs, mine Timəs, mine Luk, nətəm itimah iautol pəti uək, ilah min kəutəni = pinə təuvir kəm təmah.^t

²⁵ Pəh Iərməniḡ Iəsu Kristo otəfina rəhan nəuvirien kəm təmah rəfin.

§§1:11 Nərgin u “Onesiməs” in təni məmə, “iətəmimi iətəm təhrun nolien uək təuvir.”

*1:19 Pol təhrun əmə nəteien nauəuə, mətəu e nian əha, nətəmimi tepət kəməutos iətəmi kəti min məmə otətətei nəghatien min rəhalah. Suah kəti təməharəḡ ilau Pol mətəi nəghatien rəhan. Kəni Pol aru təmətei fes 19 u.

Hiprus

*Nauəuə iətəm kəmätei
tuvən kəm nətəm Isrel*

Nəghatiən əkuəkir rəha nauəuə u Hiprus

?Pəh təmätei nauəuə u? Kitah kotəruu məmə pəh təmätei nauəuə u. İətəm təmätei nauəuə u təməsəniən nərgin e nauəuə. İətəm təmätei təməsehian İesu Kristo. Mətəu təmətəu Nanusian Təuvir o nətəmimi pisin pisin min nətəm kəmoteruh İesu. Kəni iətəmi u, in təhrun nəghatiən rəha Oltestimin, mine noliən rəha nətəm Isrel aupən. Kəmə təhro Panəpəs uə Apolos kəti təmätei nauəuə u mətəu-inu ilau kuəhrun natimnati min əha. Kəni ilau kuepət e niməfaki. Nətəmimi nəuvein, nikhlah təhti məmə Pol təmätei, mətəu nikitah təsəhtiən lanəha mətəu-inu e letə tepət rəha Pol, təmələhu = pən nərgin, mətəu nərgin tikə e nauəuə u.

?Təmätei tatuvən kəm pəh? Təmätei nauəuə u kəm nətəm Isrel nətəm kəutəhatətə e Kristo İesu, mətəu nəmə təhro nəuvein kəmohtəlig = pən nəuvein e noliən rəha nitəu-pəniən Lou rəha Mosis. Nəmə təhro ilah kəsotəhrun vivian nəukəti Nanusian Təuvir.

?Natigian təhro lanu nian təmätei? E nian əha, nətəm Isrel kəutərkən nətəm Isrel nətəm kəutəhatətə e İesu Kristo. Nikhlah təpəou ohni. Təuvir məmə ilah okotətəu məmə nəhatətəiən rəhalah in niphəriənian, kəni İesu in Kristo iətəm Ughin təməni məmə otahli = pa.

Təmätei nauəuə u o nak? E nian əha nətəmimi nəuvein e niməfaki, nikhlah təhti məmə noliən rəha nitəu-pəniən Lou rəha Mosis e Oltestimin, in ilis tapirəkis noliən rəha nəhatətəiən e İesu Kristo. Mətəu noliən min lanəha rəha Oltestimin, ilah narmin min əmə rəha natimnati min iətəm İesu otol. Kəmotətəi nauəuə u məmə nətəmimi okoteruh motəhrun məmə İesu Kristo in ilis tapirəkis natimnati min rəfin, təhmen e iəni min, mine nagelo min, mine Mosis, mine Eron mine pris min. Noliən rəha nəhatətəiən e İesu Kristo in təuvir pik tapirəkis noliən rəha nitəu-pəniən lou rəha Mosis. Inu, in niphəriənian mətəu-inu natimnati rəfin rəha Oltestimin təmuva mol niphəriənian lan e İesu Kristo. Kəni nimisian əmə rəhan in təhmen əmə məmə otos rəkis noliən tərah min rəha nətəmimi.

Kristo təmol əpu Ughin kəm tah

1 Aupən ikin, Ughin təmətəni[†] nəghatiən rəhan, mətəu təmətəni asoli əmə kəm tipitah min e iəni min e nian tepət mine e suaru pisin pisin min. ²Mətəu rəueiu əha, kinotevig = pən e naunun nian,[‡] kəni tinətəghati əhruahru kəm tah e Nətin, iətəm in təməfəri məmə otarməniğ e nautə rəfin rəha tatə rəhan.[¶] Kəni e Nətin əha, in təmol natimnati rəfin e nəhue niftəni.[§] ³Nəti Ughin in nəhəgəhəgian rəha nəuvirian mine nəsanəniən rəha Ughin.^{**} In təməru əhruahru əmə rəhan tatə e natimnati rəfin.^{††} In tətəmkərain natimnati rəfin e nəsanəniən rəha

[†]1:1 Hip 2:2

[‡]1:2 1Pitə 1:20

[¶]1:2 Sam 2:8

[§]1:2 Jon 1:1-3; Kol 1:16

^{**}1:3 Jon 1:14; 12:41; Aes 6:1-4

^{††}1:3 Jon 14:9; Fil 2:6-7; Kol 1:15; 2Kor 4:4

nəghatiən rəhan.[‡] Nian in təmimis rəkis məmə otafəl rəkis rəhatah nolian tərəh min,[¶] kəni in təməharəg e nəven maru rəha kig, ikin ima rəha nepətiən mine nisaiəni, e negəu e neai.^{§§}

Nəti Uhgın u, in ilis tapirəkis nagelo min

⁴Tol lanəha, Uhgın təməfəri rəkis Nətin u, kəni in ilis tapirəkis nagelo min, təhmen = pən məmə nərgin u iətəm Uhgın təməfən kəm in, in ilis pik tapirəkis nərgilah rəfin.* ⁵Uhgın təməsəni aginiən kəm agelo kəti rəhan məmə,

“Ik nətik.

Rəueiu inuva rəham tatə əhruahru.”[†]

Mətəu in təməghati lanəha kəm Iesu. Kəni Uhgın təməsəni aginiən kəm agelo kəti məmə,

“Təu tatə rəham,

kəni ik onəkuva nətik.”

Mətəu in təməghati lanəha kəm Iesu.[‡]

⁶Mətəu e nian Uhgın təhli = pa Nətin iətəm təmaupən mair[¶] tuva e nətuəuiniən, kəni in təni məmə,

“Pəh rəhak rəfin nagelo min,

nipənəgilah tek niftəni e nisaiəni, motəni-vivi in.”

⁷Nian Uhgın tətəghati e nagelo min, in tətəni məmə,

“Təu iəmol rəhak nagelo min

ilah kotəhmen e nimətagi iətəm tətən ikin min rəfin, matol rəhak uək.

Ilah noluek min rəhak, təhmen e nigəm.”^{§**}

⁸Mətəu təmətəghati e Nətin kəni mətəni məmə,

“Uhgın, rəham narməniğiən otətətig itulin, naunun tikə.

Nətarməniği maskəlim neim rəham, kəni rəham narməniğiən in təhruahru agin.

⁹Ik nəmolkeikei əmə nəhruahruian

kəni mətəməki e nolian ekəu-ekəu min.

Tol lanəha, iəu u, rəham əhruahru Uhgın,

iəu iəmələhu aupən ik, kəni ik ilis e ik min nəuvein.

Kəni iəmol = pən kaliku e rəhm-kapə e nisaiəni,

matol nəkim tagiən tapirəkis ik min nəuvein.”^{††}

¹⁰Kəni Uhgın tətəni = pinə min kəm in məmə,

“Tərməniği, e nətuəuiniən, ik nəmol natimnati min e nəhue niftəni u, mol in təskasik.

Kəni e nəhlməm aru əmə,

ik nəmol natimnati rəfin iətəm kəutatig e neai.

¹¹Natimnati min rəfin u, ilah okəpanohkə,

[‡]1:3 Kol 1:17

[¶]1:3 Tait 2:14

^{§§}1:3 Fil 2:5-11; Kol 1:15-18.

*1:4 Efəs 1:20-21; Fil 2:9

[†]1:5 Sam 2:7; Uək 13:33; Hip 5:5; 1Kron 17:13

[‡]1:5 Mat 3:17

[¶]1:6 Kətəni məmə in təmaupən mair mətəu-inu tatos nepətiən mine nisaiəni lanəha təhmen e iəpəu iətəm təmaupən mair. Kəni natimnati min rəfin, rəhan əmə. Kolosi 1:15 tətəni məmə, “Aupən aupən agin, nian niftəni mine neai mine natimnati min rəfin kəmautohkə əhanəh, mətəu Nətin, in təmaupən matig rəkis. Kəni tol = pən in, in ilis tətərməniği e natimnati min rəfin u.” Sam 89:27; Hip 2:10; Rom 8:29.

[§]1:7 Sam 104:4

^{**}1:7 Nimətagi mine nigəm kəmiəuva nian Uhgın təməfa Lou. Hip 2:2; 12:18-21.

^{††}1:9 Sam 45:6-7

ilah okotəuas təhmen e napən iətəm
təməmnəmīt,
mətəu ik nətətig itulin əmə.^{‡‡}

¹²Ik onəkaiu-aiu ilah,
təhmen əmə məmə iətəmimi təmaiu-aiu
rəhan napən.

Ik onəkəuhlin natimnati min u,
təhmen e iətəmimi tēmītis rəhan napən,
məmə in otətəuti e in pišin.

Mətəu ik, nətətig itulin əmə lanko,
kəni ko nəsimisiən nian kəti.”^{¶¶}

¹³Uhgīn təməsəni = pən aginiən kəm
agelo kəti rəhan məmə,

“Ik əharəg e rəhak maru, ikin ima rəha
nepətiən mine nisiaiən,
kəni mətəhtahnin.

Pəh iəu iəkosiəhu rəham min tikimir
min,

mol ilah kotəhmen e napən kəti iətəm
nətəfəl nəhlkəm lan.”^{§§*}

¹⁴Mətəu nagelo min, ilah noluək min
əmə. Nagelo min, ilah narmin min nətəm
Uhgīn təmahlī = pa ilah məmə kətəsəl o
nətəmimi nətəm otosmiəgəh ilah.

Nəniəhuiən iətəmi o nuvəniən e naiəh

2 Iesu in ilis pik. Tol lanəha, tə-
vir məmə kitah okotətəlig vivi e
nati nak iətəm kitah kəmotətəu,[†] məmə
nəghatiən eiūə min u otəsələsiən itah

təhmen e naiəh rəha nitəhi tatələs
nəhlin. ²Nəghatiən rəha Lou[‡] iətəm
nagelo min kəməutəni pətigəm[¶] in
nipəhriəniən, kəni nətəmimi ilah oko-
tos nalpiniən o nəhtiən nipilga Lou
nati əpnapin iahgin uə təkəku agin.

³?Tol lanəha, kəni kitah okotəhro lanu
motəgin nəmə kitah kəutol nati əp-
napin əmə e nosmiəgəhiən asoli əha
rəha Iesu? Nosmiəgəhiən u, Iərməniğ
Iesu təmaupən məni pətigəm, kəni
nətəmimi min u nətəm kəmotətəu,
ilah kəmotəgətun kəm tah məmə in
nipəhriəniən.[§] ⁴Uhgīn təmatig mol min
nəfigəmiən o nəghatiən əha e nolien
nəmtətəiən min, mine natimnati min
iətəm narmi nətəmimi tatiuvig ohni,
mine nati apispis min, mine nəfaiən
nəsənəniən min rəha Narmin Rəha
Uhgīn o nolien uək.^{**}

Iesu təmuva məhmen e pian min

⁵Nagelo min ko kəsotərməniğiən e
nəhue niftəni iətəm otəpanuva, iətəm
kətəgəhati lan.^{††} ⁶Mətəu-inu Nauəuə
Rəha Uhgīn tətəni məmə,
“Iətəmimi in nati əpnapin əmə,
mətəu ik, nəkim tətəhti in, ik nəsaluie
lan,

^{‡‡}1:11 Aes 34:4; 51:6; Nəh 6:12-17

^{¶¶}1:12 Sam 102:25-27

^{§§}1:13 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “iəkol rəham tikimir min ilah kotəh-
men e nati kəti iətəm nətəharəg mətəfu-pəri nəhlkəm lan,” kəni nipətin u məmə,
“Oiəkol ik ilis agin tapirəkis rəham tikimir min.”

*1:13 Sam 110:1

†2:1 Rom 11:22

‡2:2 Nəghatiən u tətəgəhati lan, in Lou rəha Mosis.

¶2:2 Nətəm Isrel, ilah kəutəni məmə nagelo min ilah suaru Uhgīn təmaiu lan kəni
məfən Lou kəm Mosis, kəni mətəni məmə ilah nagelo min ilis pik pəhriən. Tol lanu,
kitah koteruh nəghatiən asoli tətəgətun məmə Iesu in ilis pik agin tapirəkis nagelo
min. Uək 7:53.

§2:3 Hip 10:28-29; 12:25

**2:4 Mak 16:20

††2:5 Nətəm Isrel ilah kəutəni məmə nipəhriəniən məmə nagelo min ilah kəutar-
məniğ rəueiu ikin min rəfin e nəhue niftəni.

kəni ik nateh vivi nəti iətəmimi.^{‡‡}

⁷Ik nəmosiahu in, teiuaiu ləhtəni məkəku e nagelo min, konu məfən narmənigiən mine nepətiən mine nisaiən kəm in.

⁸Kəni ik məfən nepətiən məmə in otar-mənig e natimnati rəfin.^{¶¶§§}

Rəueiu əha, tətəni məmə, “natimnati rəfin,” nipətin u məmə Uhgın təsəpəhiən nati kətiəh mine məmə iətəmimi təsarmənigiən lan. Mətəu kitah kəsoteh əhanəhiən natimnati min əha kəhuva. ⁹Mətəu nati kətiəh kitah kauteh, inu Iesu, iətəm “e nian əkuəkir əmə nəmosiahu in teiuaiu ləhtəni məkəku e nagelo min,” kəni rəueiu əha “kinəfən nepətiən mine nisaiən kəm in” mətəu-inu in təmos nahməiən mimis o tah. Əuəh, e nəuviriən rəha Uhgın, Iesu təmimis o nətəmimi rəfin e nəhue niftəni.*

¹⁰Uhgın təmol natimnati min rəfin mətəu-inu in təmolkeikei lanəha, kəni natimnati rəfin kəutatig = pən e nəhlmin.[†] Tol lanəha, in təuvir agin mine məhruahru məmə Uhgın təmol məmə Iesu otuva suaru o nosmiəgəhiən nimanən nətəmimi tepət kəhuva nenəti Uhgın məhuva motatig e nəhəgəhagiən

rəha nəuviriən mine nəsanəniən rəhan. Kəni təuvir məhruahru məmə e nətəligiən rəha Uhgın, Iesu təkəikei mətəu nahməiən e nimisiən məmə in otuva iətəmi təhmen agin məmə otosmiəgəh ilah.^{¶¶}

¹¹Iesu in tatol rəhan nətəmimi kotasim, məmə rəha Uhgın əmə, kəni mətəfəl rəhalah nolien tərəh min.[§] Kəni Iesu mine rəhan min nətəmimi, rəhalah tatə kətiəh əmə. Tol lanəha, kəni Iesu in təsaulisiən məmə otəuin e lah u məmə pian min mine nəuvinin min.^{**}

¹²In təməni = pən kəm Uhgın məmə, “Iəu, oiəkəni pətigəm ik mine natimnati min iətəm ik nəmol kəm piak min mine nəuvinik min.

Oiəkəni nəpuən mənivi-ik e nuhapuminiən asoli e nəhmtilah.”^{††}

¹³In tətəni min məmə,

“Iəu oiəkələhu = pən nəhatətəiən rəhak e Uhgın.”^{‡‡}

Kəni mətəni min məmə,

“Iəu u, itimah kəlkələh min iətəm Uhgın təməfa kəm iəu.”^{¶¶}

¹⁴Kəlkələh min əha, Iesu tətəghati e lah, ilah nipətəlah mine niralah əha ikin. İlah u nətəmimi agin min. O nati u, Iesu

^{‡‡}2:6 “nəti iətəmimi” — nipətin keiu: 1. iətəmimi 2. Iesu.

^{¶¶}2:8 Sam 8:4-6

^{§§}2:8 Jen 1:26; Nəh 20:4,6; 22:5

^{*}2:9 Fil 2:8-9

[†]2:10 Rom 11:36

[‡]2:10 Iesu Kristo in otəkəikei mos nahməiən məmə otəgətun məmə in tatuərisig e Uhgın nian rəfin. (Hip 5:8-9) In təmos nahməiən kəni mine nian iəkis, kəni in mimis. Mətəu nian rəfin, in tətəhatətə e Uhgın, kəni matol nəuiən, kəni təmənivi-ik Uhgın. In təməsəhti aginiən nəuia Uhgın nian kəti mine, nian rəfin in tətətu = pən əmə nəuia Uhgın nati əpnəpin in tətətig e nərahien. In təmuvən e nərahien asoli tepət, mətəu in təmatol nolien təuvir min əmə, konu in təhmen məmə otuva İosmiəgəh rəhatah, mine in təhmen o nitien itah məmə kəhuva nenəti Uhgın əhruahru min, məmə kəhuva motol məmə in mine. (Hip 8:1-2; 12:2-3)

[¶]2:10 Hip 5:8-9; Luk 24:26; Rom 8:17; 2Təs 2:14; 1Pitə 5:1; Hip 2:7; 4:15

[§]2:11 Hip 13:12; Efəs 5:26

^{**}2:11 Mat 28:10

^{††}2:12 Sam 22:22

^{‡‡}2:13 Aes 8:17

^{¶¶}2:13 Aes 8:18; Jon 10:29

təməkeikei muva e nəhue niŋtəni mos niŋətən mine niran təhmen əmə e lah, məmə in otuva pialah pəhriən.^{§§} Təmol lanəha məmə in otimis, kəni nimisiən rəhan, in otharis oharis nəsanəniən rəha İərmis u Setən, iətəm tətəskəlīm nəsanəniən rəha nimisiən.*¹⁵ Nətəmimi kəutəgin e nimisiən,[†] nəginien rəhalah tətəskəlīm-ərain ilah nian rəfin, təhmen əmə məmə ilah slef min. Mətəu İesu in təmimis məmə otuvi rəkis nətəmi min u, məmə səniəmə ilah slef min. In təmitis ilah.¹⁶ Kotəhrun əsas məmə səniəmə in təmasiru e nagelo min, mətəu in təmasiru e nəuaniləuis min rəha Epraham.[‡]

¹⁷ İesu təkeikei mos niŋətən mine niran lanəha, məmə in otuva mol təhmen e pian min e nolien min rəfin,[¶] məmə in təhrun nasəkəhruiniən[§] itah, kəni kəutarəriə lan. In otəkeikei muva mol lanəha, təgətun məmə in pris asoli agin pəhriən, tatol uək rəha Uhgın, kəni məmə in otılpin niəməha rəha Uhgın.¹⁸ Kəni rəueiu əha, nian Setən təfən-əfən kəm lah, kəni İesu təhrun nasiruiən e lah, mətəu-inu in min, in tinətəu rəkis nahməiən nian Setən təməfən-əfən = pən kəm in.**

İesu in tapirəkis Mosis

3 Piak min mine nəuvinik min, Uhgın təmauin^{††} pəti e tah o nuvəniən e

negəu e neai, kəni mol məmə kitah nətəmi asim. Mətəu-inu İesu tətəsirə lanəha e tah, itəmah onəkotəkeikei motətəlig pik e İesu əha, in aposil^{‡‡} kəni in pris asoli agin rəha nəfəkiən rəhatah iətəm kitah kəutəni pətigəm.² Uhgın təməfəri İesu məmə in otol uək u, kəni in təmol nəuia Uhgın e natimnati rəfin, təhmen e Mosis aupən təmol nəuia Uhgın e rəhan uək min rəfin, məmə in tateh vivi nimə rəha Uhgın, inu nətəmimi rəha Uhgın.^{¶¶}³ İlau pəti kətuol nəuia Uhgın, mətəu iətəmi təmuvləkin nimə, nətəmimi kəutəfəri nərgin ohni tapirəkis nimə iətəm in təmol. Kəni e nolien əhmen əmə, təhruahru məmə Uhgın otəfəri İesu tapirəkis Mosis.⁴ Kəni nimə min rəfin, nətəmimi kəutəvləkin, mətəu Uhgın in təmuvləkin natimnati rəfin iətəm tətətig.⁵ Mosis in ioluək kəti e niŋəgnəua nimə rəha Uhgın, iətəm tatol nəuia Uhgın, mateh nimə rəhan, inu nətəmimi rəha Uhgın. Kəni nəmiəgəhiən rəha Mosis tətəgətun = pən natimnati iətəm Uhgın otəpanəgətun.

⁶ Kristo, in min tatol nəuia Uhgın. Mətəu səniəmə in ioluək əmə kəti təhmen e Mosis. In Nətin, kəni tatos nepətiən o narmənigiən e rəhan nimə. Kəni nəmə kitah kəsotəginien, kəni motalkut məmə okotəhtul əskasik^{§§} o nati u iətəm kitah kəmotələhu = pən nətəligiən rəhatah lan, kəni motəfəri

§§2:14 Jon 1:14

*2:14 Jen 3:15; 1Kor 15:54-57; 2Tim 1:10; 1Jon 3:8

†2:15 2Tim 1:7

‡2:16 Aes 41:8-9; Luk 3:8

¶2:17 Fil 2:7; Hip 2:10; 4:15; 5:1,8-9

§2:17 Hip 5:2

**2:18 Hip 4:15

††3:1 Rom 8:28

‡‡3:1 Eruh niŋətəni nəghatien u “aposil” e tiksinəri.

¶¶3:2 Nam 12:7

§§3:6 Hip 3:14; 4:14; Rom 11:22

ohni, kəni nɪpəhrɪənɪən məmə kitah u, nətəmimi rəhan, kitah rəhan nɪmə.*

**Auteh məha-məha itəmah
e nəhatətəiən rəhatəmah**

⁷Nəghatɪən u inu, Narmin Rəha Uhgɪn təmənɪ kəm iətəmɪ u təmətəi e Nauəuə Rəha Uhgɪn, kəni Uhgɪn təmənɪ məmə, “Rəueiu əmə, onəkotəkeikei məutətəlig e nəuiak,

⁸məsotoliən rəhn-kapə təmah təkaskik pik,

təhmen e tipitəmah min ilah kəmautol lanəha aupən məutəhti nəuiak, Uhgɪn rəhalah,

nian ilah kəmautek askəuvin iəu, Uhgɪn rəhalah, əpəha ikin təpiə-məpiə ikin. †

⁹Ikin əha, tipitəmah min kəmotəkeikei kəm iəu məmə okoteruh rəhak nəsanənɪən,

nati əpnapɪn ilah kəmoteruh pau natimnati min iətəm iəmatol o nu fote. ‡

¹⁰Kəni iəu iəmol niəməha kəm lah, kəni mətəni məmə,

‘Nikilah tətən isəu ohniəu nian rəfin.

Kəni ilah motəpəh noliən nati iətəm iətəni kəm lah.’

¹¹Niəməha təmol iəu,

kəni iəmos nonauvil kəti mənɪ məmə,

‘Ilah ko kəsəhuvənɪən ikin katos nəmeigɪən ohniəu ikin.’”¶§

¹²Piak min mine nəuvinik min, auteh vivi itəmah min o nati u. Otol məmə nikitəmah aru otəsərahɪən kəni kəti təsəpəhiən nəhatətəiən, mol

məmə nəkotəuhlin = pən itəmah isəu o Uhgɪn iətəm tətəmiəgəh məsanən agin. ¹³Uhgɪn təmənɪ “Rəueiu əmə,” kəni nian u “rəueiu” tətətig əhanəh. Tol lanəha, nəkotəkeikei məutəghati rəueiu kəm təmah min, mauteh məha-məha itəmah min nian rəfin,

məmə noliən tərah otəsəiəuəiən e təmah kəti mol rəhn-kapə təkaskik o Uhgɪn. ¹⁴Mətəu-inu nəmə kitah kotəhtul məha-məha motətəuarus = pən naunən, motəhatətə e Uhgɪn təkaskik miəkis,

təhmen əmə məmə inu kəmotəuəiən motəhatətə vi əmə lan, kəni tətəgətun məmə kitah kɪnautos pəti natimnati min rəha Kristo. ¹⁵Mətəu sotaluɪən e nəghatɪən iətəm kəmənɪ məmə,

“Rəueiu əmə, onəkotəkeikei motətəlig e nəuiak

məsotoliən rəhn-kapə təmah təkaskik pik,

təhmen e tipitəmah min ilah kəmautol lanəha aupən

mautəhti nəuiak, Uhgɪn rəhatəmah.”**

¹⁶?Kəni pəh min u nətəm kəmotətəu pau nəuia Uhgɪn, məsotoliən? Ilah u Mosis təmit rəkis ilah Ijip. †† ¹⁷?Nɪpəh min u kəmotol Uhgɪn niəməha tol o nu fote? Ilah u, nətəm kəmotol noliən tərah, kəni motəmei mohmis mautəməhl-məhli əpnapɪn əmə əpəha təpiə-məpiə ikin. ‡‡ ¹⁸?Kəni nɪpəh min u Uhgɪn təmətəghati e lah, matos nonauvil məmə ilah okəsəhuvənɪən mohiet pətigəm ikin katos nəmeigɪən ohni ikin? In təmətəghati kəm nətəmimi nətəm kə-

*3:6 1Kor 3:16; 1Pitə 2:5

†3:8 Eks 17:1-7; Nam 20:2-5

‡3:9 Nam 14:3; Dut 1:3; Uək 7:36

¶3:11 Nam 14:21-23

§3:11 Sam 95:7-11

**3:15 Sam 95:7-8; Hip 3:7-8

††3:16 Nam 14:1-35

‡‡3:17 Nam 14:29; 1Kor 10:1-13

motəhti nəuian.[¶] 19 Kəni kitah koteruh məmə kəməsegəhanian e lah məmə okohiet pətigəm ikin katos nəmeigian ikin ohni, mətəu-inu ilah kəsotəhatətəian lan.

Ikin katos nəmeigian o Uhgın ikin

4 Mətəu kitah u, Uhgın təməniskasik rəkis məmə kitah kotəhrun nuvəniən ima ikin katos nəmeigian ohni ikin, kəni nəniəskasikiən u, tətəhtul əhanəh, materəh o tah. Tol lanəha, pəh kitah kotətəu itah, kəni motəgin məmə kitah kəti kol mətə təsosian nəmeigian əha, 2 mətəu-inu kitah kinotətəu rəkis nanusian təuvir məmə Uhgın təmol əpenə-penə ikin kəti o nəmeigian rəhatah, təhmen əmə məmə inu nətəmi əupən kəmotətəu nəghatian lan. Mətəu nəghatian əha, təməsasiruian e lah, mətəu-inu ilah kəmautətəu əmə, məsotəhatətəian lan. 3 Kitah nətəm kəmotəhatətə əmə lan, kitah kotəhrun nuvəniən imə, ikin katos nəmeigian ohni ikin. Mətəu rəha nətəmimi min u nətəm kəsotəhatətəian lan, Uhgın təməni məmə,

“Niaməha təmol iəu, kəni iəkos nonauvil kəti, məni məmə,

‘Ilah ko kəsəhuvəniən ikin katos nəmeigian ikin ohniəu ikin.’”^{§§}

Təməni lanəha, nati əpnəpin məmə tinol əpenə-penə rəkis ikin katos nəmeigian ohni ikin nian in təmətuəuin matol nəhue niftəni. 4 Kitah kotəhrun məmə tinol əpenə-penə rəkis lan, mətəu-inu

Nauəuə Rəha Uhgın in tətəghati e Sapət, mətəni məmə, “Təmol nəhue niftəni, kəni e nian səpin lan, Uhgın təməmeig e rəhan uək.”* 5 Mətəu ikin min nəuvein e Nauəuə Rəha Uhgın, Uhgın tətəni məmə, “Ilah ko kəsəhuvəniən ikin katos nəmeigian ohniəu ikin.”†

6 Tol lanəha, ikin katos nəmeigian o Uhgın ikin əha, in tətətig əhanəh məmə nətəmimi okəhuvən ikin. Mətəu nətəmimi min u əupən nətəm kəmotətəu nanusian təuvir, ilah kəmotəmkarəpən e nuvəniən ikin katos nəmeigian ohni ikin, mətəu-inu kəmotəhti nəuia Uhgın. 7 Konu, uərisig lan, tol=pən Uhgın təmələhu min nian kəti min o nuvəniən ikin katos nəmeigian ohni ikin. Nian əha, inu rəueiu. Uhgın təməni pətigəm nati u kəm Tefit məmə,

“Rəueiu əmə, onəkotəkeikei motətəlig e nəuian

məsotolian rəhn-kapə təmah təskasik pik.”‡

8 Nīkitəmah təhti to suah u Josuə[¶] əupən. Nəmə Josuə təməfən nəmeigian pəhriən kəm lah nian in təmit ilah məhuvən Kenan, konu Uhgın ko təsəni minian məmə otələhu nian kəti min məmə in nian rəha nuvəniən ima ikin katos nəmeigian ohni ikin.[§] 9 Kəni tol lanəha, kəni in təməni nian pisin kəti min, nian əha ikin tətətig əhanəh o rəhan nətəmimi məmə okəhuvən motos nəmeigian, e noliən kətiəh əmə iətəm Uhgın təməmeig lanəha e rəhan uək min əupən, e nian rəha Sapət. 10 Mətəu-

^{¶¶}3:18 Nam 14:22-23; Sam 95:11; Hip 3:11

^{§§}4:3 Sam 95:11; Hip 3:11

*4:4 Jen 2:2

†4:5 Sam 95:11

‡4:7 Sam 95:7-8; Hip 3:7-8

[¶]4:8 Josuə in nərgin kəti e nəghatian rəha Isrel. Kəni nərgin u Iesu, nərgiləu təhmen-əhmen əmə e Josuə e nəghatian rəha nətəm Kris. Nian Josuə təməfən nəmeigian kəm nətəm Isrel əpəha Kenan, nəmiəgəhiən rəha Josuə in tətəgəgun nati iətəm Iesu otəpanol, məfa nəmiəgəhiən pəhriən kəm tah.

[§]4:8 Dut 31:7; Jos 22:4

inu iätəmi tatuvən imə məmə otos nəmeigian u, in otəmeig e rəhan uək, təhmen əmə e Uhgın iätəm təməmeig e rəhan uək aupən.^{**} ¹¹O nati u, kitah okotalkut əskasik məmə okəhuvən imə motos nəmeigian u. Təsəuvirian məmə kitah kəti, otitəu = pən nolian rəha nətəm aupən nətəm kəmotəhti nəuia Uhgın, motəmei.

¹²Mətəu-inu Nəghatian Rəha Uhgın,^{††} in tətəmiəgəh məsanən e uək rəhan.^{‡‡} Kəni in təhmen e nau rəha nəluaginian tasilə e nikalin pəti mil.^{¶¶} In təhrun nətarerehian materuh əhruahru nətəligian min mine nikin pisin pisin min e nətəmiimi, təhmen əmə e nau iätəm tətətarereh materuh ikin tətəhtərain min ikin e nikilkilitəmi mine nəhu imə ikin. In tətakil nətəligian min mine nolian oneuən min e nikitəmi.^{§§} ¹³Uhgın tateruh natimnati min rəfin e nəhue niftəni tətəməhli pətigəm əmə e nəhmtin. Kəni kitah okotəkeikei motəni pətigəm rəfin agin natimnati iätəm kəmotol kəm Uhgın u inu.*

Iesu in təmuva pris asoli agin iätəm təuvir mapirəkis

¹⁴Tol lanəha, pəh kitah kotaskəlim əskasik nəhatətəian rəhatah iätəm

kinotəni pətigəm rəkis, mətəu-inu kitah kautos pris asoli agin kəti rəhatah in iahgin. Inu Iesu, Nəti Uhgın, iätəm tinuvən rəkis imə e negəu e neai.[†] ¹⁵Rəhatah pris asoli agin, in Pris kəti iätəm tətətu vivi nikitah, mətətu vivi məmə otəhro itah kəsotəhmenien; mətəu-inu natimnati rəfin iätəm tatek askəuvin itah e nəmiəgəhian rəhatah, natimnati kətiəh min əmə, kinotek askəuvin rəkis in e rəhan nəmiəgəhian. Rəhatah pris asoli agin, in tinəhrun rəkis rəhatah nəpəouian min.^{*} (Mətəu nati kətiəh əmə ko, in təsolian nati tərəh kəti.) ¹⁶O nati u, pəh kitah kəsotəginian o nuvənian iuəkir o jeə rəha kig u,[¶] tətəfən rəhan nəuvirian kəm tah. Kəni ikin əha, in otasəkəhrui itah, kəni məfa nəuvirian kəm tah e nikin agian, e nian rəha nərahian otuva o tah.[§]

5 Kitah kotəhrun məmə nian rəfin Uhgın tatitəpin suah kəti kəni mətəfəri in məmə otuva pris asoli agin, məmə in suaru rəha nətəmiimi okəhuvən o Uhgın. In suaru rəhalah o nəfənian natimnati kəm Uhgın, kəni in matol sakrifais o rəhalah nolian tərəh min.^{**} ²Rəueiu əha, pris asoli agin u, in iätəmiimi kəti, kəni in təhrun

^{**}4:10 Jen 2:2; Hip 4:4

^{††}4:12 1Pitə 1:23; Aes 49:2; Nəh 19:13-15; Jon 12:48

^{‡‡}4:12 Aes 55:11; Jer 23:29

^{¶¶}4:12 Efəs 6:17

^{§§}4:12 1Kor 4:5

^{*}4:13 Nəh 2:23

[†]4:14 Hip 7:25

[‡]4:15 Hip 2:17

[¶]4:16 Jeə rəha kig u, in Uhgın tətəharəg ikin, kəni mətərməniğ, mətəu o natimnati min iätəm Iesu təmol, jeə rəha kig u, in tətəva təhmen e Ikin Katilpin Niəməha rəha Uhgın Ikin iätəm Oltestimin tətəghati lan (Onəkafin e Eks 25:18-22; Lev 16:1-15). Ikin əha inəha, iätəm Uhgın tətəsəkəhrui konu mətəhlman e nəuvirian rəhan ikin kəm tah kəni mətəfəl rəkis nolian tərəh min rəhatah. In təhrun nolian e nira Iesu iätəm təmaiu o tah, kəni təmosiahu rəhan niəməha.

[§]4:16 Eks 25:18-22; Lev 16:2,14,15; Hip 9:5

^{**}5:1 Hip 2:17; 7:27; 8:3; 9:9

noliän timätig əmə o nətəmimi,^{††} nətəm kotəruu agin nati iətəm təruahru, ilah kotagim rəkis e suaru. In təhrun noliän timätig o nətəmimi mətəu-inu in min təsəhmeniän, mətəu-inu in min təhrun noliän təfagə tərəh.^{‡‡} ³In tatol təfagə tərəh lanəha, kəni tol məmə e nian rəha sakrifais, in otəkeikei mol sakrifais o rəhan aru təfagə, kəni matig mol min rəha nətəmimi min.^{¶¶}

⁴Iətəmi kəti ko təsəniän məmə in otol uək rəha pris asoli agin, mətəfəri aru in. Kəpə, Uhgın otəkeikei mauin e rəhan kəti iətəmimi məmə in otol uək u, təhmen əmə məmə inu təmauin e Eron aupən.^{§§*} ⁵Tol lanəha, Kristo in tətəsəfəri aruiän in məmə in pris asoli agin. Mətəu Uhgın in təmītəpən, kəni mənəi = pən kəm in məmə,
“Ik nətik.

Rəueiu inuva rəham tatə əhruahru.”[†]

⁶Kəni ikin kəti min e Nauəuə Rəha Uhgın,[‡] in tətəni məmə

“Ik pris kəti təhmen e Melkisitek aupən,^{¶§}

kəni ik onəkol uək rəha pris nian rəfin, matuvən matuvən naunun tikə.”

⁷E nəmiəgəhiän rəha Kristo e nəhue niftəni u, in tətəfaki kəm Uhgın, mətətəpuəh o nasiruiän, mətəsək əfəməh, nəhu nəhmtin tətəiəh. Uhgın tatos nəsanəniän o nosmiəgəhiän in e nimisiän. Kəni in tətəmissai Uhgın, kəni matol nəuiän,^{**} kəni o nati u, Uhgın tətətəu in.^{††} ⁸Nati əpnapən məmə Kristo in Nəti Uhgın, mətəu in tətətəu nəhməiän. Tol lanəha, nəhməiän rəha Iesu, təmol in təhrun vivi niptəti noliän nəuia Uhgın,^{‡‡} ⁹kəni təmuva iətəmi təhmen agin rəha noliän uək rəha pris asoli agin rəhatah. Kəni in tətəmol suaru o nosmiəgəhiän itulin rəhan nətəmimi min u kautol nəuiän, matos vivi ilah, matuvən matuvən naunun tikə. ¹⁰Kəni Uhgın tətəfən nərgin u kəm in, məmə in pris asoli agin təhmen əmə e suah u Melkisitek aupən.^{¶¶}

¹¹Itimah iəmotos nəghatiän tətətə məmə iəkotəni = pənə kəm təmäh, məmə Iesu in pris asoli agin təhmen e Melkisitek. Mətəu tiəkis pik o nəni-viviän ilah rəfin kəm təmäh, mətəu-inu itəmah nəutəlpah pik o nətəuiän nati kəti kəni motəhrun.

¹²Itimah nəmotəhatətə nuvəh rəkis,

^{††}5:2 Hip 2:17-18

^{‡‡}5:2 Hip 4:15; 7:28

^{¶¶}5:3 Lev 9:7; 16:6-15; Hip 7:27; 9:7

^{§§}5:4 Hip 5:1-4 kəutəghati əhruahru e uək iətəm pris asoli agin min kəmotol aupən, muva mətəuərus nian nətəm Rom kəmotərəkin Nime Rəha Uhgın e nu fote tinuvən rəkis uərisig Iesu təpanimis.

*5:4 Eks 28:1; Nam 18:7

†5:5 Sam 2:7; Uək 13:33; Hip 1:5

‡5:6 Sam 110:4

¶5:6 Jen 14:18-20; Sek 6:13; Hip 5:10; 6:20; 7:1-22

§5:6 Melkisitek (Jen 14:18) in kig rəha Salem (Salem u, niptətin u, Nəməlinuiän) kəni in pris rəha Uhgın Iis Pik. In tətətətig e nian rəha Epraham. Kristo in təhmen e Melkisitek mətəu-inu in pris mine in kig min. Mətəu nəuaniləuis rəha Eron min, ilah pris min əmə, mətəu səniəmə kig min; Kəni Melkisitek in pris itulin iətəm Uhgın tətəfəri aupən agin, uərisig tətəri Eron. Hip 7:2.

**5:7 Luk 22:42

††5:7 Mat 26:36-46; Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

‡‡5:8 Fil 2:6-8

¶¶5:10 Sam 110:4; Hip 5:6

kəni təuvir məmə itəmah nənəhuva rəkis nəgətun min rəha nəghatiən rəha Uhgın. Mətəu kəpə, itəmah nautol əmə lanəha. Rəueiu əha, kəkeikei kəgətun min itəmah, tətəuvin min, e nəukəti nəghatiən min rəha Uhgın. Nipəhriənən u, itəmah nəsotəhmenien o nunien nauəniən əskasik min, mətəu nəkotəhmen əmə məmə nəutəmah əhanəh.^{§§} ¹³Mətəu e nətəmimi min u nətəm kəutəmah əhanəh lanəha, ilah u iəpəou mətmətig min, kəutəkəku əhanəh, kəsoteinatig vivi əhanəhien o nəhrunien nəgətunien min rəha nolien əhruahru. ¹⁴Mətəu nauəniən əskasik in nig nətəmi rəhalah nəhrunien tiniməhtə rəkis, nətəm kəmotəgətun rəhalah nətəligien o nəhrunien natimnati pisin pisin min iətəm təhruahru mine iətəm tərəh, kəni ilah mautol iətəm təuvir, * in əmə in əmə.

6 Tol lanəha, təuvir məmə kitah okə-sotəgətun minien nəukəti[†] nəgətunien rəha nəhatətəien e Kristo, mətəu pəh kitah okautəkeikei mautol məmə okohməhtə e Iesu Kristo. Kitah kinotəuhlin rəkis itah e nolien min iətəm kotəhrun niti-pəniən itəmi e nimisien.[‡] Kitah kinotəhatətə rəkis e Uhgın. Təhmen əmə məmə kinotəfəl rəkis nimei nimə. Nian əha rəueiu in rəha nuvləkinien nimə. ²Kitah kinotəhrun rəkis nəgətunien min rəha nolien pisin pisin min rəha nəueiuiən mine nələhu-pəniən nəhlmitəmi e rəhn-kapə iətəmimi o nəfakien lan. Kəni kitah kinotəhrun

rəkis məmə kitah okotauməhtul min e nimisien, kəni motəhrun min məmə Uhgın otakil nətəmimi, kəni məfən nalpinien itulin rəhan kəm nətəm kəutol təfagə tərəh. Natimnati min u, kitah kinotəghati rəkis lan, təsəuvirien məmə kitah kəutisimaru e nəghatiən kətiəh min əmə nian rəfin. ³Kəni kitah okəhuva nətəmimi nətəm kinohmətə rəkis okəmə Uhgın təmegəhan e tah.

⁴?Okotalkut məmə okotol lanu lan, mətəu təhro e nətəmimi nətəm kəməhuva o Uhgın mətəu rəueiu kinotəpəh Uhgın motəuhlin min nəmtəhlah o Kristo? Ilah kəha, ilah nətəm kəmotəh nəhagəhagien,[¶] kəni kinotun askəuvin rəkis nauəniən e negəu e neai iətəm Uhgın tətəfa,[§] kəni minautəhrun məmə in təuvir, kəni minautos rəkis o Narmin Rəha Uhgın.**

⁵Kəni ilah u, nətəm kinotəhrun askəuvin rəkis məmə nəghatiən rəha Uhgın in təuvir,^{††} ilah kinotətəu rəkis nəsanəniən rəha Narməniəniən Rəha Uhgın iətəm otəsəvəhien tuva. ⁶Mətəu nəmə ilah kəmotəuhlin nəmtəhlah o Uhgın, suaru kəti tikə min məmə okotəuhlin = pa min ilah o Uhgın.^{‡‡} Ilah kəmotəəkəkin aru əmə ilah, mətəu-inu təhmen = pən əmə məmə kinotəhti = pən min əmə Nəti Uhgın e nigə kəməluau, motəfəri min e nəhmti nətəmimi, kəni ilah minəutəuvsan min lan, məutəəkəkin.

⁷Nikim təhti-to nati u. Niftəni u tatos vivi nuhuən iətəm tətəfuv, in nauəniən

§§5:12 1Pitə 2:2

*5:14 Rom 16:19

†6:1 Hip 5:12

‡6:1 Hip 9:14

¶6:4 Hip 10:32

§6:4 Efəs 2:8

**6:4 Kəl 3:2

††6:5 Sam 34:8

‡‡6:6 2Pitə 2:21

tepət lan rəha nətəmi min u kautol uək ikin. Uhgın nikin tagiən pik ohni, kəni nəuviriən rəhan tətətiḡ lan.⁸ Mətəu niftəni iətəm kapili-apili mine manu-vehli tateviə əmə ikin, in təsəuviriən o nati kəti. Tinətəiu əmə o nərəkinien. E naunun, nigəm otus natimnati iətəm kəutətiḡ lan.

⁹ Piak min, nati əpnapin iəu iətəḡhati lanu kəm təmah, mətəu iəkəhrun vivi məmə itəmah nəsoətəhmenien e niftəni tərəh kəha. Iəkəhrun vivi məmə itəmah nautos natimnati min u iətəm təuvir mapirəkis, iətəm Uhgın təməfinə kəm təmah mətəu-inko in tatosmiəḡəh itəmah.¹⁰ Uhgın ko təsaluiən e rəhatəmah uək min nəmotol mətəu-inu Uhgın rəhan nolien təhruahru əmə nian rəfin. Kəni ko in təsolien nati əpnapin e nolien təuvir rəha nolkeikeien iətəm nəmotol kəm in, kəni mautol əhanəh, nian nəmotasiru e rəhan min nətəmi.^{¶¶}

¹¹ Itimah iəkotolkeikei məmə itəmah rəfin nəkəutəkeikei mautos nolkeikeien iətəm nəkəutol, mautol məmə otatuvən e naunun, kəni itəmah nəkotos nati konu iətəm nəmautələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəliḡiən lan.^{§§} ¹² Itimah iəsotolkeikeien məmə nəkotəlpah, mətəu iəkotolkeikei məmə onəkotos

nolien* rəha nətəmi min ko nətəm kəmotəiu əupən. İlah kəmotəhatətə əskasik e Uhgın kəni mautol rəhalah nətəliḡiən təfəməh.[†] Mautol lanəha, kəni rəueiu, ilah kinotos rəkis natimnati iətəm Uhgın təməni əskasik rəkis məmə rəhalah.[‡]

Rəhatəh aḡke tətətiḡ e nəḡəu e neai

¹³ Nəniəsəkasiḡiən kəti tol lanu, iətəm Uhgın təməni kəm Epraham əupən. Nian Uhgın təmol nəniəsəkasiḡiən rəhan, kəni nərgin kəti tikə min məmə in otos mol nəniəsəkasiḡiən lan rəhan təfiḡəm. Mətəu-inu nərgin in ilis tapirəkis nərgin min rəfin. Tol lanəha, Uhgın təmos nonəuvil aru əmə e nərgin, mətəni məmə,[¶] ¹⁴ “İəu oiəkəhlman e rəhak nəuviriən kəm ik, iahgin. İəu oiəköl rəham nəuaniləuis otepət.”[§] ¹⁵ Mətəu-inu Epraham rəhan nətəliḡiən təfəməh, in təmətəhtəhmin matuvən matuvən, mətəuarus nian in təmos natimnati min u iətəm Uhgın təməniəkis məmə otəfən kəm in.^{**}

¹⁶ Nian iətəmi tatos nonəuvil e nərgi iətəmi əsoli kəti rəhan,^{††} kəni nonəuvil u rəhan tətəlis rəhan nəḡhatien təfiḡəm. Kəni nətəmi okotəkeikei motəhatətə e rəhan nəḡhatien, ko kəsərgəhu minien ohni.^{‡‡}

^{¶¶}6:10 Mat 10:40,42

^{§§}6:11 Hip 3:6

*6:12 Hip 13:7

†6:12 Jem 1:3; Nəh 13:10; 14:12

‡6:12 Hip 10:36

¶6:13 Jen 22:16

§6:14 Jen 22:17

**6:15 Jen 21:5

††6:16 E nolien rəha nəlisien nəḡhatien təskasik, nəmə kitəh kəti tolkeikei məmə otol lanəha, kəni in tatos nonəuvil e nəmanin uə nəuvinin. Mətəu nətəm İsrəl əupən, ilah kəmautos nonəuvil e nərgi iətəmi əsim kəti, uə nati kəti iətəm tasim, kəni nian nətəmi nəuvein kəutətəu, kəni ilah kəutəhatətə e nəḡhatien iətəm kəutəni. Ko kəsotərgəhu minien ohni, mətəu-inu nərgin əha kəmotəni, in tətəlis-ərain nəḡhatien təskasik.

‡‡6:16 Eks 22:11

¹⁷Uhgin tamos nonauvil e nergin lanəha, mətəu-inu in tolkeikei məmə otol nətəmimi min u nətəm okotos natimnati min iətəm in təməniaskasik,^{¶¶} ilah okotəhrun vivi məmə rəhan nəlpekəuiən, ko təsəuhliniən nian kəti.^{§§}
¹⁸Uhgin tatos nonauvil lanəha məmə otəfəri nətəligiən rəhatah u, nətəm kinohiet rəkis motagim kəni məutarəriə lan. Kəni pəh kitah kotaskəlim əskasik noliən əha iətəm Uhgin tinəfa rəkis kəm tah, məmə kitah okotarəriə əskasik e nəniaskasikiən min rəhan. Nati mil u, nəniaskasikiən mine nonauvil rəhan, ilau ko kəsəuhlin miniən nian kəti, mətəu-inu Uhgin, təsəiuəiən nian kəti.

¹⁹Kitah kotələhu = pən rəhatah nətəligiən təskasik o nosiən natimnati min əha, tol lanəha, mol məmə nuhuiniən u, in təhmen e agke kəti iətəm tətəskəlim vivi rəhatah nəhatətəiən,* məmə nati kəti otəsəlauəliən lan kəni məsiuvi rəkis miniən itah. Nuhuiniən u tatiti = pən itah kautəhuvən = pən e napən rəha Ikin Tasim Agin Ikin mautəhuvən ikinu ima Uhgin əpəha ilis e negəu e neai.[†] ²⁰Ikin əha, Iesu tinuvən rəkis ikin rəhatah lan, məmə oterəh e suaru rəhatah.[‡] In təmuva rəkis pris asoli agin[¶] təhmen əmə e pris u Melkisitek[§] aupən, kəni in otatos uək u nian rəfin, naunun tikə.

Melkisitek

7 Suah u, Melkisitek,^{**} in kig rəha Salem,^{††} kəni in pris rəha Uhgin u Ilis Pək Agin. Aupən, nian Epraham təmuvən e nəluaginiən ilah kig min, kəni in təmöl win e lah. Kəni in minitəlig minətuva. Melkisitek, in təmuvən meruh Epraham e suaru, kəni in təməfəki mətəpuəh = pən kəm Uhgin məmə otəhlman e nəuviriən kəm Epraham. ²Kəni Epraham, tamos rəkis tait^{‡‡} e rəhan natimnati min iətəm təmöl win lan e nəluaginiən, kəni məfən kəm Melkisitek. Melkisitek u, nipəti nergin konu, “Kig rəha Nəhrəuhriən.” Kəni nergin kəti min u, kətauin lan məmə Kig rəha Salem, nipətin u məmə, “Kig rəha Nəməlinuiən.” ³Nəuəuə Rəha Uhgin təməsəghatiən e rəhan tatə mine məmə mine nəuaniləuis min. Kəni təsəniən nian təmair lan, mine nian iətəm təmimis lan. Təhmen əmə məmə in təməsəmisəiən, in tatol əhanəh uək rəha pris. Tol lanəha, nəkeruh məmə in təhmen nəuəvetin e Nəti Uhgin u in pris itulin kəti.^{¶¶}

⁴Nikim təhti-to Melkisitek. In iətəmi asoli kəti. Nati ənpərin məmə tipitah u Epraham in iətəmi asoli, mətəu in təmətəsiəi pək Melkisitek, mətəfən rəhan tait kəm in rəha natimnati min iətəm

^{¶¶}6:17 Rom 4:16

^{§§}6:17 Nam 23:19; Tait 1:2

* 6:19 Fil 3:12

† 6:19 Lev 16:2; Hip 9:2,3,7

‡ 6:20 Hip 4:14

¶ 6:20 Hip 2:17

§ 6:20 Hip 5:16

** 7:1 Jen 14:17-20

†† 7:1 Nərgin əha, Salem, in nərgin əuas rəha Jerusiləm aupən. Nərgin əha, Salem, nipətin u “nəməlinuiən.”

‡‡ 7:2 Tait u məmə: Nəmə iətəmi kəti tatos nati ilah ten, nəmə pəkəh uə nəuanigi uə məni, kəni tos rəkis kətiəh e natimnati ten konu məmə təfən kəm Uhgin uə kəm iətəmi kəti, nati kətiəh konu kəutəni məmə “tait.”

¶¶ 7:3 Sam 110:4

təmöl win lan e nəlugaŋiən.^{§§} ⁵Kitah kotəhrun məmə, e nu min rəfin, nətəm Isrel ilah kotəkeikei mautəfən rəhalah tait kəm nəuaniləuis min rəha Lifai, ilah u pris min, təhmen=pən əmə məmə inu Lou rəha Uhgīn tətəni mine. Nati ənpapin məmə pris min əha ilah min nəuaniləuis min rəha Epraham, təhmen e nətəmimi min rəfin rəha Isrel, mətəu pialah min u nətəm Isrel, kotəkeikei mautəfən tait kəm lah.

⁶Melkisitek u, in səniəmə nəuaniləuis kəti rəha Lifai. Mətəu in təmos tait min u rəha natimnati rəha Epraham. Kəni in təməfaki=pən kəm Uhgīn məmə otəhlman e nəuviriən rəhan* kəm Epraham u, Uhgīn təməfən rəhan nəniaskasikiən kəm in. ⁷Kəni təhruahru aŋin məmə iətəmimi iətəm tatos nərgin asoli otəfaki məmə Uhgīn otəhlman e nəuviriən tatuvən e iətəmimi iətəm ləhtəni əmə lan. ⁸Kəni pris min nətəm kautos tait u, ilah nətəmimi əmə, nətəm okəmanohmis. Mətəu Melkisitek u, in tatos tait, kətəni məmə in tətəmiəgəh.^{†‡} ⁹Epraham təmətəou rəhan tait tatuvən kəm Melkisitek lanəha, kəni kəhrun nənien məmə Lifai iətəm tatos tait rəha Isrel, in min təməfən tait kəm Melkisitek mətəu-inu Lifai in mipin tərəh rəha Epraham. ¹⁰Mətəu-inu nian Melkisitek təmeruh Epraham,

Lifai təməsair əhanəhiən. Mətəu nian Epraham təmətəou lanəha tait tuvən kəm Melkisitek, in təhmen əmə məmə rəhan u nəuaniləuis, Lifai, in min təmətəou=pən tait kəm Melkisitek, mətəu-inko in tinətətig rəkis e nipətī rəhan kəha.[¶]

Kristo təhmen e Melkisitek

¹¹Pris min rəfin rəha Isrel kəmotšipən e nəuaniləuis rəha Lifai. Uhgīn təməni məmə pris min kəha okautol natimnati pišin pišin min. Kəni uək rəhalah, in nəukəti Lou iətəm Uhgīn təməfən kəm nətəm Isrel. Mətəu uək min rəfin iətəm pris min kəmotol, kəsotəhmenien[§] o nolien rəfin natimnati iətəm Uhgīn tolkeikei e nətəligiən mine niki nətəmimi.** Tol lanəha, pris kəti min təkeikei muva. In təsisipəniən e nəuaniləuis rəha Lifai mine Eron,^{††} mətəu-inu uək rəha pris min əha təsəhmenien. Kəpə. Pris pišin kəti təkeikei muva iətəm in təhmen e Melkisitek. ¹²Nian nolien rəha nitəpinien pris tətəuhlin, kəni Lou okəkeikei kəuhlin min. ¹³Otəkeikei mol lanu lan mətəu-inu, kitah kəutəghati e Iərməniŋ rəhatah, iətəm təmsipən e nəuaniləuis pišin kəti iətəm iətəmi kəti tikə e nəuaniləuis əha təmöl uək e oltə təhmen e pris kəti. ¹⁴Kitah kinotəhrun

§§7:4 Jen 14:20

*7:6 Jen 14:19,20

†7:8 Kətəni məmə Melkisitek tətəmiəgəh mətəu inu Nauəuə Rəha Uhgīn təsəniən məmə təmišis nian kəti mine. Hip 7:3

‡7:8 Hip 5:6

¶7:10 Nati kisil kəhləgətuən məmə Melkisitek in ilis tapirəkis pris min u nəuaniləuis rəha Lifai. Kətəh u, Melkisitek in təməsimišien, tətəmiəgəh əmə. Keiu u, tipī Lifai u Epraham, in təmətəfən tait rəhan kəm Melkisitek. Kisil u, Melkisitek təməfaki=pən kəm Uhgīn məmə otəhlman e nəuviriən rəhan kəm Epraham, mətəu səniəmə Epraham təməfaki=pən rəha Melkisitek.

§7:11 Hip 7:18,19; 8:7

**7:11 Hip 10:1

††7:11 Nian Uhgīn təməfən Lou kəm Mošis, təməni məmə pris min rəfin okohiet e nəuaniləuis rəha Lifai. Eron in təmsipən e nəuaniləuis rəha Lifai, kəni in təmaupən pris asoli aŋin rəha Isrel.

rækis mēmā Iærmænig rəhatah in tæmsipən e nəuaniləuis rəha Juta,^{‡‡} kəni nian Lou rəha Mosis tæmætəghati e uək rəha pris min, in tæməsəghati aginiən e nəuaniləuis u.

¹⁵ Mətəu təuvir əmə, mətəu-inu kitah kinotəhrun mēmā pris kəti min təmuva rækis, iətəm təhmen e Melkisitek. ¹⁶ Lou tæmāni mēmā pris min kotəkeikei mot-sipən e nəuaniləuis rəha Lifai, kəni nati ənpapin Iesu tæsisipənien e nəuaniləuis əha, mətəu in təmuva pris kəti. Kəni in təmos uək rəha pris e nati kəti iətəm təsanən mapirəkis Lou, mapirəkis nəuaniləuis rəha Lifai. In təmos uək rəha pris e nəsanəniən rəha nəmiəgəhiən u rəhan iətəm naunun tikə. ^{¶¶17} Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni mēmā, “Ik pris kəti təhmen e Melkisitek^{§§} aupən,

kəni ik onatol uək rəha pris nian rəfin, matuvən matuvən naunun tikə.”

¹⁸ Kəmələhu kalin Lou aupən, mətəu-inu rəhan nəsanəniən tikə, in təsasiruiən, ko təsoliən nati kəti.* ¹⁹ Mətəu-inu Lou əha, təruru nələhu əhruahruien nati kəti.† Kəni rəueiu əha, noliən pisin kəti iətəm təuvir mapirəkis, in tinos nimein, mēmā kitah okotələhu = pən rəhatah nətəligiən lan. Kəni in suaru rəhatah u, o nuvəniən iuəkīr o Uhgīn.‡

²⁰ Uhgīn tæmāni əskasik mēmā Kristo in otol uək rəha pris matuvən matu-

vən naunun tikə, kəni təmos nonauvil ohni, mēmā rəhan nəghatiən otəfigəm. Mətəu tæməsosiən nonauvil lanəha o pris min aupən. ²¹ Mətəu Uhgīn təmos əmə nonauvil nian Iesu təmuva pris. Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni mēmā, “Iærmænig təmos nonauvil kəti, kəni ko otəsəuhliniən nətəligiən rəhan.¶ In tətəni mēmā,

‘Ik onəkol uək rəha pris nian rəfin,[§] matuvən matuvən naunun tikə.’”

²² Uhgīn təmos nonauvil lanəha, matol mēmā Iesu tuva mol suaru iətəm tatol kitah kotəhrun əsas mēmā nəniəskasikiən rəha nasiruiən in təuvir, mapirəkis nəniəskasikiən u aupən.**

²³ Aupən, pris min ilah tepət, mətəu-inu kətiəh tol uək matuvən matuvən mimis ko, kəti tos nimein, mol uək matuvən matuvən, mimis mautol əmə lanəha. Ilah kəsotol ituliniən uək. ²⁴ Mətəu Iesu, in otos uək rəha pris rəhatah matuvən matuvən naunun tikə, mətəu-inko, in tətətig itulin. ²⁵ Tol lanəha, in təhrun nosmiəgəh itulin aginiən itah u, kotilpin itah min mēmā kəhuvən o Uhgīn, mətəu-inu in tətəmiəgəh itulin mətəghati rəhatah lan kəm Uhgīn.††

²⁶ O nati u inu, in pris asoli agin‡‡ iətəm in təhmen o nasiruiən e tah. In tasim, kəni məhruahru vivi, in təsoliən noliən tərah. In tol pisin agin e nətəm kautol təfagə tərah, kəni in ilis tapirəkis ilah əpəha e negəu e neai. ²⁷ In tol pisin

‡‡7:14 Jen 49:10; Mat 1:3; 2:6; Nəh 5:5

¶¶7:16 Jon 1:4; 5:26; Hip 7:25

§§7:17 Jen 14:18; Sam 110:4; Sek 6:13; Hip 5:6,10; 6:20; 7:1-22

*7:18 Rom 8:3; Kəl 3:21; Hip 9:9; 10:1

†7:19 Rom 3:20

‡7:19 Hip 4:16; 10:22; Jem 4:8

¶7:21 1Saml 15:29; Mal 3:6

§7:21 Sam 110:4; Hip 5:6; 6:20; 7:17

**7:22 Luk 22:20; Hip 8:6; 12:24

††7:25 Rom 8:34; 1Jon 2:1

‡‡7:26 Hip 2:17; 4:14; 6:20; 8:1

e pris asoli agin min u aupən. Nian rəfin, e nian ilah kautol sakrifais rəha nian əha, kotəkeikei motaupən mautil sakrifais o nafəl rəkisiən təfagə tərəh rəhalah.[¶] Uərisig lanko, ilah kəpanotol min sakrifais kəti min, o nafəl rəkisiən təfagə tərəh rəha nətəmimi min.^{§§} Mətəu nian Iesu tategəhan məmə in otol sakrifais aru e rəhan nəmiəgəhiən, o nolien tərəh min rəha nətəmimi,^{*} kəni mau kətiəh əmə[†] in təhmen məuaou.²⁸ Lou in tətəfəri pris min nətəm kəsotəhmenien.[‡] Mətəu nonauvil rəha Uhgın, iətəm tatuərisig e Lou, in tətəfəri Nətin u,[¶] iətəm təuvir məhmen agin[§] o nolien uək u, matuvən naunun tikə.

Iesu in pris asoli agin təuvir mapirəkis

8 Kitah kəutəghati e nati u,^{**} mətəu nəukətın tol lanu. Kitah kautos pris asoli agin kəti, təhruahru əmə e iətəmi u iəmatəni.^{††} In tinətəharəg rəkis^{‡‡} e nikalın maru rəha Iətəmi asoli əpəha ilis e negəu e neai, ikin ima rəha nəpətian mine nisaiəən.² In tatol uək

əpəha Ikin Tasim Ikin e negəu e neai, inu Nima Tapolin pəhriən^{¶¶} iətəm Uhgın əmə təmiuvi. Səniəmə iətəmimi iətəm təmiuvi Nima Tapolin əha.^{§§*}

³ Kəməfəri rəfin pris asoli agin min u aupən, məmə okautəfən natimnati min kəm Uhgın, kəni mautil sakrifais. E suaru kətiəh əmə, rəhatah u pris asoli agin, in min otəkeikei məfən sakrifais kəti kəm Uhgın.[†] ⁴ Nəmə in tətətig əha e nəhue niftəni u, kəni ko səniəmə in pris kəti, mətəu-inu pris min əpəha ikin kəutətig nətəm kautəfən natimnati kəm Uhgın, təhmen əmə məmə inu Lou təməni mine.⁵ Pris min u, ilah kautol rəhalah uək e narmi nimə əmə iətəm tatisikəuvin[‡] natimnati min iətəm tətətig e negəu e neai. Tol lanəha nian Uhgın təməni = pən kəm Mosis aupən, məmə otem Nima Tapolin Asim, in təməni məmə,

“Onəkəkeikei mateh vivi məmə onəköl natimnati min u təhruahru təhmen əmə e rəhak mak iətəm iəmol mətəgətun rəkis ik lan əpəha ilis e nitəuət asoli.”[¶]

^{¶¶}7:27 Lev 9:8; 16:6,

^{§§}7:27 Lev 9:15; 16:15; Hip 5:1,3

^{*}7:27 Efəs 5:2

[†]7:27 Rom 6:10; Hip 9:12,26,28; 10:10; 1Pitə 3:18

[‡]7:28 Hip 5:1-2

[¶]7:28 Hip 1:2

[§]7:28 Hip 2:10

^{**}8:1 Hip 1:3; 2:17; 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 9:11; 10:12; 12:2

^{††}8:1 Hip 7:24-28

^{‡‡}8:1 Afın-to futnot e 1:3

^{¶¶}8:2 Hip 3:6; 10:21; 1Pitə 2:5; Nəh 13:6

^{§§}8:2 Nəkeruh məmə e nauəuə u iətəmi təmətei in tətəsal uərisig = pən e Nima Tapolin Rəha Uhgın aupən, in aupən e Nimə Rəha Uhgın rəha Solomən. In tətəghati nəkeruh nəmə inu katol əhanəh sakrifais kətan lanko, nati əpnəpin in tətətei nauəuə uərisig e AD 70, mətəu-inu in təmitəlig = pən uərisig e nətəligiən rəhan e nətuəuinien rəha natimnati min əha.

^{*}8:2 Hip 9:11,24

[†]8:3 Hip 9:14

[‡]8:5 Kol 2:17; Hip 9:23

[¶]8:5 Eks 25:40

⁶Mətəu rəueiu, Iesu, pris asoli agin u rəhatah, in tinos rəhan uək iətəm təuvir pik agin mapirəkis uək rəha pris min aupən. Kəni e noliən kətiəh əmə, Iesu in suaru rəha nəniəskasikiən vi rəha nasiruiən u iətəm in təuvir mapirəkis nəniəskasikiən əuas rəha nasiruiən, mətəu-inu nəniəskasikiən vi u, in tətəhtul-pəri e nəghatiən min iətəm kotəuvir motapirəkis.[§]

⁷Nəmə nəniəskasikiən əuas təməhmen pəhriən agin, kəni Uhgın təməsəniən məmə nəniəskasikiən vi otuva mos nimein. Mətəu nəniəskasikiən u əuas təsəhmenien,** tol lan əha, nəniəskasikiən vi təkəikei muva. ⁸Mətəu Uhgın təmeruh nərahien rəha nətəmimi, kəni məni məmə, “Nian əha ikin otəpanuva, iətəm iəu, oiəköl nəniəskasikiən vi rəha nasiruiən rəha nəuaniləuis min rəha Isrel mine nəuaniləuis min rəha Juta.

⁹Nəniəskasikiən rəha nasiruiən u, in otol pisin agin e nəniəskasikiən əuas rəha nasiruiən, iətəm iəu iəmol kəm tīpilah min aupən, e nian u iətəm iəu iəmos nəhlmilah matit ilah mohiet rəkis Ijip.

Oiəköl nəniəskasikiən vi rəha nasiruiən, mətəu-inu ilah kəməsotaskəlimiən nəniəskasikiən u iətəm iəu iəmol kəm lah aupən, kəni tol məmə iəu iəməpəh ilah məuhlin = pən nəmtahk kəm lah.^{††}

¹⁰Kəni iəu, Iərməniğ, iətəni pətīgəm məmə, e nian iətəm otəpanuva, iəu oiəköl nəniəskasikiən vi kəti rəha nasiruiən^{‡‡} kəm nəuaniləuis min rəha Isrel.

Oiəkəfən rəhak lou min e rəhalah nətəligiən, kəni iəkətei rəkis = pən e nikilah,^{¶¶} kəni iəu iəkuva mol Uhgın əhruahru rəhalah, kəni ilah okəhuva motol rəhak əhruahru nətəmimi.^{§§}

¹¹Ilah kəti ko təsuvəniən məğətun nətəm iman ikin məmə, ‘Ik onəkəkeikei məhrun Iərməniğ u.’ Kəni iətəmimi kəti ko təsuvəniən məni = pən nəghatiən u kəm pian, mətəu-inu ilah rəfin okotəhrun iəu,* tətəuəin e nətəmi ənnapin min muvən mətəuarus = pən nətəm kautos nərgin asoli min.

¹²Mətəu-inko, iəu, oiəkəskəhruiən ilah o rəhalah noliən min iətəm təsəhruahru aginiən.

Iəu oiəkəfəl rəkis noliən tərah min rəhalah, kəni iəu oiəkəlu e noliən tərah min rəhalah.^{”††}

¹³Nian Uhgın tətəghati e nəniəskasikiən rəha nasiruiən u, məmə in nəniəskasikiən vi, in tətəni məmə tateruh nəniəskasikiən rəha nasiruiən aupən, tənəuas rəkis, məmə ko təsəlian min nati kəti əha rəueiu. Kəni nati u

[§]8:6 Hip 8:8-13; Luk 22:20; Hip 7:22; 9:15; 12:24

^{**}8:7 Hip 7:11,18; 10:1

^{††}8:9 Eks 19:5-6

^{‡‡}8:10 Rom 11:27

^{¶¶}8:10 Lou əuas min u, kəmətei = pən e kəpiel keiu kuepin-epin. 2Kor. 3:3; Hip 10:16

^{§§}8:10 Esik 11:20

^{*}8:11 Aes 11:9; Jon 6:45

[†]8:12 Aes 43:25; 64:9; Maeka 7:19; Hip 10:17; Jer 31:31-34

[‡]8:12 Hip 10:16

tinəuas u ko təsol minian nati kəti, otəsuvəhian təsatig minian.

Ikin Tasim Ikin e nəhue niftəni mine
Ikin Tasim Ikin e negəu e neai

9 Kəni e nəniəskasikian rəha nasiruiən iətəm təmaupən matig, nətəm Isrel kəmotəkeikei motohtəu = pən suaru əhruahru min o nəfakian. Kəni Nima Tapolin Asim, in rəha nəhue niftəni əmə u. ²Nətəmi aupən u, kəmotiuvi Nima Tapolin Asim u,¹ mautol nəuan kəti əpəha nəlugin əhruahru, kəmotətihli nəuan keiu. Nəuan iətəm tətaupən lan, kautəni məmə Ikin Tasim Ikin.⁵ E nəuan əha, kəmotələhu = pən nati kətaharu-pəri lait lan ** ikin, mine tēpəl kəti iətəm kəməlin-pəri pīret asim min lan.^{††}

³Kəmiuvi pəsīg = pən napən e nəuan uərisīg, kəni nəuan əha, kətəni məmə, “Ikin Tasim Agin Ikin.”**⁴ Ikin əha, nati kəti əha ikin kəmol e aiən u

kol tətoraip-oraip, iətəm katəmki = pən nati pien-pien lan, katuvan. Kəni ikin əha, Bokis rəha Nəniəskasikian Rəha Nasiruiən^{¶¶} tətəharəg əha ikin. Bokis u kəmol e nigī, kəni kəuveg e aiən u kol tətoraip-oraip. Kəni e nipəgnəua Bokis əha, pətəl kəti əha ikin kəmol e aiən u kol tətoraip-oraip, kəmargin = pən pīret u mana,^{§§} nəuan nəuветin ikin. Konu kəmələhu = pən min kasikin rəha Eron e Bokis u, kasikin u aupən Uhgīn təmol tēviə min.* Kəni kəpiel mil keiu əha ikin, iətəm kuepin-epin, kəmətei rəkis = pən Lou ilah ten e lau.^{†5} Kəni ilis e rəhn-kapə Bokis u, narmi Jerəb rəha Nəhagəhag-iən,[‡] ilau keiu əha ikin. Kətiauvi pəsīg niməlməiləu o Ikin Katilpin Niəməha rəha Uhgīn Ikin.^{¶§} Mətəu ko iəsəniən natimnati min u, mətei əlkələh.

⁶Nian kəmotələn vivi rəfin natimnati min u, pris min kotəhrun nuvəniən imə miet e nəuan iətəm tətaupən nian ilah

^{¶¶}9:2 Eks 25:8,9

^{§§}9:2 Eks 26:33,34

**9:2 Eks 25:31-40; Jon 8:12; Nəh 1:20

††9:2 Eks 25:23-29; Jon 6:35,48

‡9:3 Eks 26:31-33

¶9:4 Bokis rəha Nəniəskasikian Rəha Nasiruiən u, in “Covenant Box,” uə “Bokis we i Saen blong Promes.” Eks 25:10-22

§§9:4 E nian rəha Mosis, Uhgīn təməfən pīret təmsipən e neai, nərgin u mana. Eks 16:31-33; Jon 6:48-51.

*9:4 Nam 17:1-10

†9:4 Eks 31:18

‡9:5 Jerəb mil u ilau, kətəni məmə Jerəb mil rəha Nəhagəhag-iən, mətəu-inu nəhagəhag-iən asoli rəha nəuvir-iən mine nəsanəniən rəha Uhgīn tətətig e nəlugin e lau. Nian nəuvein ilau katuos nəhagəhag-iən rəha Uhgīn mətian əha kəti. (Esik 1:4-21; 10:9-22; Sam 18:10)

¶9:5 Ikin Katilpin Niəməha rəha Uhgīn Ikin, inko, rəhn-kapə Bokis rəha Nəniəskasik-iən ilis ikin. Ikin əha, nəhagəhag-iən asoli rəha nəuvir-iən mine nəsanəniən rəha Uhgīn tətətig ikin. Nətəmi in kotəhrun nuvəniən imə Ikin Tasim Agin Ikin məmə okeruh nati min u, mətəu pris asoli agin əmə. Kəni in təsuvəniən nian rəfin. Nian kətəh əmə e nu kətəh tətuvən. Pris asoli agin təhrun nuvəniən imə Ikin Tasim Agin Ikin, in təmki nīrə rəha sakrifais kəni muvən kəni mol nīrə təfələfəl = pən e rəhn-kapə bokis u. Noliən əha, in nəmtətiən təuvir kəti, iətəm tətəgətun məmə nətəmi okotəkeikei mohmis o rəhalah noliən tərah min. Mətəu e nimis-iən rəha sakrifais iətəm nīrə in nəmtətiən lan, in tatilpin niəməha rəha Uhgīn.

§9:5 Eks 25:17-22; Hip 4:16

kautol uæk ræha næfakiæn. ** 7 Mætæu pris asoli agin, in æmæ tæhrun nuvæniæn imæ e Ikin Tasim Agin Ikin. Mætæu ko tæ-suvæniæn nian ræfin.†† In tæhrun nu-væniæn nian kætiæh æmæ e nu min ræfin.‡‡ Kæni nian in tatuvæn, in tækeikei mos nira, kæni mol sakrifais lan o nolien tærah tærah,¶¶ kæni matig mol min o nolien tærah ræha nætæmimi,§§ iætæm ilah kotæruu mæmæ kautol tæfagæ tærah.

8 Kæni e natimnati min u, Narmin Ræha Uhgîn tætægætun mæmæ, nian Nima Tapolin Asim aupæn tæmætæhtul æhanæh, kæni suaru* tikæ æhanæh o tah o nuvæniæn e Ikin Tasim Agin Ikin. 9 In tæhmen æmæ e narmi nati kæti† iætæm tætægætun e nian u iætæm kotatig lan u ræueiu. Natimnati min iætæm pris min kautæfæn kæm Uhgîn, mautol sakrifais lan kæm in,‡ natimnati min u, kæsotæhmenien o nælæhu æhræ-ahruæn niki nætæmimi nætæm kæutæhuva o næfakiæn. 10 Mætæu-inu næfakiæn æuas aupæn, in tætægætun æmæ suaru min iætæm kautæni pik nolien ræha nauæniæn¶ mine næmmimien§ mine neikuasien.** Natimnati min u, ilah nati ræha nipætitiæmi æmæ. Mætæu nolien min æha, ilah katipæ figæm æmæ kæti ræha nætæmimi, matuvæn mætæuarus = pæn nian Uhgîn otæuhlin natimnati min ræfin kæhuva motivi min.††

Nimisiæn ræha Iesu in sakrifais kæti iætæm in tæuvir mapirækis agin

11 Mætæu ræueiu æha, Kristo tinuva rækis, kæni in pris asoli agin iætæm tæmæmki natimnati tæuvir min, minuva.‡‡ Kæni in tæmuvæn imæ e Nima Tapolin Asim iætæm tæuvir tæhmin min, mapirækis iætæm tæmaupæn.¶¶ Nimæ æha, in sæniæmæ nati kæti iætæm nætæmimi kæmotol, kæni sæniæmæ nati kæti ræha næhue niftæni u. 12 Nian Kristo tæmuvæn imæ e Ikin Tasim Agin Ikin, tæmæsvæniæn e nu min ræfin, tæhmen e pris asoli agin min aupæn kæmautol. In tæmol mau kætiæh æmæ, kæni tæhmen, mætæu-inu in tæsosien nira næni mine nira kau muvæn imæ mæmæ otos rækis tæfagæ tærah. Kæpæ, in tæmos aru æmæ niran, muvæn imæ, kæni in æmæ tæmætæou næhmtitah mitis itah e tæfagæ tærah min.§§

13 E nolien ræha næniæskasikien ræha nasiruiæn aupæn, kæmol = pæn nira næni mine kau, uæ næuanæhmtau e kau iætæm kæmuvan æhtuv e oltæ, kol = pæn e iætæmi kæti iætæm tamikmik e næhmti Uhgîn mæmæ nipætin taruætuæh, namikmikien

** 9:6 Nam 28:2-4

†† 9:7 Lev 16:2

‡‡ 9:7 Lev 16:34

¶¶ 9:7 Lev 16:3,11,14; Hip 5:3

§§ 9:7 Lev 16:15

* 9:8 Luk 23:45; Jon 14:6; Hip 10:19-20

† 9:9 Hip 10:1-2

‡ 9:9 Hip 5:1; 8:3

¶ 9:10 Lev 11:2-23

§ 9:10 Nam 6:3; Kolosi 2:16

** 9:10 Lev 11:25,28,40

†† 9:10 “Nian Uhgîn otæuhlin natimnati min ræfin kæhuva motivi min” tætæghati e nian Kristo tæmimis o nolien tærah.

‡‡ 9:11 Hip 10:1

¶¶ 9:11 Hip 8:2; 9:24

§§ 9:12 Rom 3:25

tikə lan. ¹⁴Mətəu nira Iesu* in tatos nəsanəniən asoli tapirəkis natimnati min u.† Kristo in təmol aru sakrifais lan, e nəsanəniən rəha Narmin iətəm tətətatig itulin. In sakrifais kəti iətəm təhrulahru agin, nərahien kəti tikə lan. Tol lanəha, kəni niran in tatos nəsanəniən, təhmen o nafələn nikitəmah‡ o nolien min iətəm kotəhrun niti-pəniən itəmi e nimisiən, məmə itəmah onəkotəfaki əmə kəm Uhgın iətəm tətəmiəgəh.¶

¹⁵O natimnati min u iətəm Iesu təmol, in suaru o nosiən nəniəskasikiən vi rəha nasiruiən.§ Uhgın təmauin e nətəmimi rəhan, kəni məni əskasik kəm lah məmə natimnati təuvir min u, in rəhalah. Kəni natimnati min u, ko kəsəhkəiən nian kəti,** mətəu okəutətatig itulin. Ilah okotos natimnati min u, mətəu-inu rəueiu nimisiən rəha Kristo in tinətəu rəkis nəhmti təfagə tərəh rəha nətəmimi min u nətəm kəmotatgəhli Lou rəha nəniəskasikiən rəha nasiruiən iətəm təmaupən matig.

¹⁶Nəmə Iesu təsimisiən lanəha, kəni rəhan nətəmimi okəsotosiən natimnati təuvir min iətəm in təməniəkis məmə rəhalah. Mətəu-inu nəmə iətəmi kəti tol nəniəskasikiən kəti məmə rəhan natimnati otuvən o iətəmi pisin kəti nian in otimis, kəni iətəmi u in otəkeikei mimis pipim, konu nəniəskasikiən rəhan in otətətatig mətəmiəgəh. ¹⁷Nəniəskasikiən kəti tol lanəha, təsətiəgən məsəmiəgəhiən nian

iətəmimi təməni tətətatig əhanəh. Rəhan nəniəskasikiən in otətətatig matəmiəgəh əmə nian in tinimis rəkis. ¹⁸O natimnati min u, e nəniəskasikiən rəha nasiruiən aupən, nira nati miəgəh kəti təkəikei maiəh, təgətun məmə nati kəti təmimim, kəni otol məmə nəniəskasikiən in tətəmiəgəh mətətatig.

¹⁹Tol lanəha, nian Mosis in təməni pətigəm rəkis nəghatiən min rəfin rəha Lou kəm nətəmimi, kəni uərisig lan, in təmos nimeimei sipsip kəmol tərəarəuv mine nəhlmi nigı u hisop, mauveri = pən e nira nəti kau mine nira nəni mine nəhu, kəni morarəgrəg = pən nırə e nauəuə rəha Lou mine nətəmimi min.††

²⁰Kəni in təməni = pən kəm lah məmə, “Inu nira nati miəgəh kəti iətəm təmimim o nolien nəniəskasikiən rəha nasiruiən rəha Uhgın tətətatig mətəmiəgəh. Kəni itəmah nəkotəkeikei mautisai, mautiləu nəuiən.”‡‡ ²¹E nolien kətiəh əmə, Mosis təmol = pən nırə e Nima Tapolin Asim mine natimnati min iətəm kəmos o nəfakiən. ²²Lou tətəni məmə pris otəkeikei matol = pən nırə e natimnati tətət, iuəkir natimnati rəfin, məmə ilah okotasim. Kəni nəmə nırə təsəiuiən ohni, kəni Uhgın ko təsəfəliən təfagə tərəh.¶¶

²³Tol lanəha, nırə rəha nolien sakrifais, in təmaiəh o nolien natimnati min u kotasim. Mətəu Nima Tapolin Asim mine natimnati min rəhan əha ikin, ilah narmi natimnati min əmə§§ iətəm tətəpsen = pən natimnati iətəm kəutətatig

*9:14 1Pitə 1:2,18-19

†9:14 Hip 10:4

‡9:14 Sek 13:1; Hip 10:2,22; 1Jon 1:7

¶9:14 Tait 2:14

§9:15 Luk 22:20

**9:15 Hip 10:34

††9:19 Eks 24:6-8

‡‡9:20 Eks 24:8; Luk 22:20

¶¶9:22 Lev 17:11

§§9:23 Hip 8:5

e negäu e neai. Mätäu náfakiän o nati-mnati iätäm tol nipäti nati agin min, iätäm kätatig e negäu e neai, nira nati miägäh täsähmenian o noliän ilah kotasim. Okäkeikei kol sakrifais kätä iätäm täuvir mapiräkis. ²⁴Iesu in täsuvänian imä e Ikin Tasim Ikin rähä nähue niftäni u, iätäm nätämimi ämä kämotol. Nimä kähä, in narmi nati ämä rähä Ikin Tasim Ikin pähriän äpähä ilis e negäu e neai. Mätäu Iesu tämuvän e negäu e neai, kani räueiu äha in tätähtul e nähmti Uhgün, kani nimisian rähän in sakrifais rähatah matos nimeitah.*

²⁵Kani nian Iesu tämol aru sakrifais e rähän nämiägähian, in rähän noliän tol pisin e pris asoli agin u aupän. E näniäskasikien rähä nasiruiän u aupän, pris asoli agin otäkeikei müvän imä e Ikin Tasim Agin Ikin kani mos nira nati miägäh, säniämä niran aru, mol sakrifais lan. Täkeikei matol lanäha e nu min räfin. Mätäu Kristo tämuvän e Ikin Tasim Agin Ikin e negäu e neai, tämos aru niran kani mol sakrifais lan mau kätiah ämä kani tinähmen. ²⁶Nämä Kristo tämatol sakrifais lanäha e nu min räfin, tähmen e pris min u aupän, in otäkeikei mätäu nahmäian nian tepät tätuäuin e nian Uhgün tämol niftäni. Mätäu räueiu, kitah kinotatig e naunun nian, in tämiet pätigäm = pa mau kätiah ämä,† mämä otol aru sakrifais e rähän nämiägähian o nos räkisän täfagä täräh. Kani rähän sakrifais, in naunun.

²⁷Kitah nätämimi, Uhgün tinälähu nian ähruahru rähatah kätiah kätiah

mämä okohmis lan, mau kätiah ämä. Kani uärisig lanko, in otakil rähatah noliän min.‡ ²⁸Kani Kristo tämol aru sakrifais lan, mau kätiah ämä,¶ mämä in otatipä e täfagä rähä nätämimi tepät.§ Kani uärisig, nian otatitälüg = pa min,** in otäsuväian min o nos räkisän täfagä täräh. Kani nätämimi nätäm kätähatah-nin, näumis tus ilah ohni, ilah u, Kristo otäsuvä minian mämä in otakil ilah, mätäu otuva min mämä in otosmiägäh ilah.††

Sakrifais rähä Iesu, tämol nian kätiah ämä, kani in tinähmen

10 Natimnati min rähä Lou, ilah kotähmen e narmi nati†† iätäm otäsuvähian kähüva, mätäu ilah säniämä nipäti nati. E nu kätiah kätiah min räfin pris min kotäkeikei mautol ämä sakrifais lanko. Mätäu nati änpäpin mämä ilah kautol sakrifais, mätäu Lou in täruru noliän näfaki min nätäm kähüva o Uhgün kotähruahru e nähmtin, mätäu-inu ilah narmi sakrifais agin ämä, mätäu ilah säniämä nipäti nati. ²Nämä sakrifais min ilah kotähmen, motährun noliän nätämimi kotähruahru. Kani näfaki min kotährun nälhüian motäpäh noliän rähä sakrifais, mätäu-inko nikilah tinärüän räkis mau kätiah ämä tähmen. Kani nämä tinäfäl räkis nikilah lanäha, kani ilah kätätäp minian täräh o rähalah noliän täräh. Mätäu, kähä, ilah kautätäu ähanäh täräh. ³Tol lanäha, e nu min räfin, ilah kautol pau sakrifais, mätäu nati u tatol ämä mämä ilah ko kähä

*9:24 1Jon 2:1; Rom 8:34

†9:26 Hip 9:12,28

‡9:27 2Kor 5:10

¶9:28 Hip 7:27; 9:12,26; 10:10

§9:28 Aes 53:12

**9:28 Mat 16:27

††9:28 2Tim 4:8

‡‡10:1 Kol 2:17; Hip 8:5

sotaluën e nolien tērah min rēhalah,
⁴ mētəu-inu nira nēni mine kau in təruru
 agin nos rəkisien tēfagə tērah.^{¶¶}

⁵ Tol lanəha, nian Kristo tuva e nəhue
 niftəni, in təməni = pən kəm Uhgín
 məmə,

“Ik nəkəpəh sakrifais min mine natim-
 nati min kəutəfinə kəm ik.

Mətəu ik nəmól = pən nípətik kəti məmə
 iəkuvən lan.”^{§§}

⁶ Kəmotuvan əhtuv natimnati e oltə
 təhmen e nəfakiən rēhalah otuvnə
 ohnik,

kəni mautól sakrifais o nafəl rəkisien
 tēfagə.

Mətəu nati əpnapin kautól lanəha,
 mətəu kəsotolien məmə nīkim tagien o
 lah.

⁷ Kəni iəu iətəni məmə,

“Kəmətei nəghatien kəti tətətig e
 Nauəuə Rəha Uhgín iətəm tətəghati
 lak məmə,

‘Uhgín, iəu u, iəmuva o nolien rəham
 nətəligien.’^{***}

⁸ E nəghatien u aupən ikin, Kristo tə-
 maupən məni məmə,

“Ik nəkəpəh sakrifais min
 mine natimnati min iətəm kautəfinə kəm
 ik,

mine natimnati min iətəm katuvan əh-
 tuv e oltə,

mine sakrifais min iətəm katól o nafəl
 rəkisien tēfagə.

Natimnati min u, ik nəkəpəh,

kəni kəsolien məmə nīkim tagien o lah,”
 (nati əpnapin məmə ilah kautó-
 htəu = pən suaru iətəm Lou təməni.)

⁹ Kəni uərisig, Kristo tətəni min
 məmə, “Iəu u, iəmuva məmə iəkol
 nətəligien rəham.” E nəghatien u
 rəhan, in tatoh rəkis nəniaskasikien
 əuas rəha nasiruien, məmə in otələhu
 nəniaskasikien vi rəha nasiruien kəti.

¹⁰ Kəni Iesu Kristo təmol nətəligien rəha
 Uhgín tol lanu. In təmol sakrifais aru
 e nípətin,[†] mau kətiəh əmə,[‡] məmə
 otól kitah kotasim, kitah u rəhan min
 nətəmimi.[¶]

¹¹ Nian rəfin, pris min ilah kautəht-
 tul mautól uək rəha nəfakiən, mau-
 tól sakrifais, mautól nati kətiəh əmə
 nian rəfin, o nafəl rəkisien nolien tērah.
 Mətəu sakrifais min u, ilah kəsotəhmen
 aginien o nos rəkisien tēfagə tērah nian
 kəti. ¹² Mətəu pris u rəhatah, tinól rəkis
 rəhan sakrifais mau kətiəh əmə, kəni
 sakrifais əha in təhmen məuaou o nafəl
 rəkisien nolien tērah rəha nətəmimi
 tatuvən matuvən naunun tikə. Kəni nian
 tinələhu rəkis lanəha rəhan sakrifais,
 kəni in tinətəharəg[§] e nəhlmí Uhgín
 maru, ikin ima nepətien mine nisiaien.

¹³ Kəni ikin əha, in tətəhtahnin əmə
 məmə Uhgín otól rəhan tikimír min
 kotəhmen e napən iətəm tətəfəl nəh-
 lkin lan,^{**} ¹⁴ mətəu-inu e nolien sakrifais
 mau kətiəh əmə əha, Kristo təmol məmə
 rəhan nətəmimi nətəm Uhgín təmələhu

^{¶¶}10:4 Hip 9:12-14

^{§§}10:5 Hip 2:14; Sam 40:6-8

^{*}10:7 Mat 26:39

[†]10:10 Hip 2:14

[‡]10:10 Hip 7:27

[¶]10:10 Hip 10:14; Efəs 5:26

[§]10:12 Pris min, ilah kautəhtul əmə nian ilah kintól rəkis sakrifais min rəha-
 lah, mətəu-inko rəhalah sakrifais min ko təsolien naunun nian kəti. Mətəu Iesu in
 təməharəg, mətəu-inu in, rəhan sakrifais, tatól nian kətiəh əmə o nafəlien rəhatah
 nolien tērah min. Rəhan sakrifais in təhmen agin mapirəkis. Kəni Iesu tətəharəg
 itulin. Eruh min-to Hip 1:3; 7:26-27; 9:12; 9:25-26; 10:11-14.

^{**}10:13 Afin-to futnot e Hip 1:13

məmə rəhan, ilah min u kinotəhruahru e nəhmtin, matuvən matuvən, naunun tikə.

¹⁵ Kəni Narmin Rəha Uhgın, in min tətəni-vivi natimnati min u kəm tah. In tətəni məmə,

¹⁶ “İərməniğ tətəni məmə, ‘Nian iətəm tətəpanuva, oiəkol nəniəskasikien vi rəha nasiruiən kəm rəhak nətəmimi tol lanu lan. İəu oiəkəfən lou min rəhak e nikilah, kəni oiəkətei rəkis = pən e nətəligiən rəhalah.’”††

¹⁷ Kəni in tətəni min məmə, “İəu oiəkalu e rəhalah noliən tərəh min, kəni nikik otəsəhti miniən noliən min rəhalah nətəm kəutatgəhli Lou.”‡‡

¹⁸ Nian Uhgın tətəfəl rəkis noliən tərəh min rəha iətəmi kəti, kəni tol məmə ko təsəhmenien, məmə in otol min sakrifais tuvən kəm Uhgın ohni.

Pəh kotəhtul əskasik e rəhatah nəhatətəiən

¹⁹ Piak min mine nəuvinik min. Tol lanəha, kəni nira İesu təmöl məmə kitah kotəhrun nuvəniən imə İkin Tasim Agin İkin, kəni məsotəginien. ²⁰ Rəueiu əha, İesu in tətətei suaru vi kəti, iətəm tətəmiəgəh. In tətəharu napən iətəm tətəhkułpəsığ İkin Tasim Agin İkin, tətəgətun = pən niətən. Kəni mol suaru vi u rəhatah məmə kitah kotəhrun nuvən-pəniən ikin, məhuvən o Uhgın.¶¶

²¹ Kəni pris asoli agin rəhatah, in iətəmi

asoli iətəm tətərməniğ^{§§} e nimə rəha Uhgın, inu rəhan nətəmimi.*

²² Tol lanu, pəh kəhuvən iuəkir e nəhmti Uhgın,† e nikitah iətəm tərüaüh e nəhatətəiən pəhriən. Mətəu-inu Kristo təmöl = pən niran e nikitah məmə kitah okotasim.‡ Kəni in tətəueiu rəkis niətəitah e nəhu əhlan, in əmə in əmə.¶

²³ Kitah kotəni məmə kəmotələhu = pən nətəligiən rəhatah e Kristo. Tol lanəha, pəh kotəhtul məha-məha lan, məsotəlauəl-auəliən, mətəu-inu kitah kotəhrun nahgəliən e rəhan nəghatiən min iətəm tətəni əskasik rəkis kəm tah. ²⁴ Pəh kotəhgi-pəri nətəligiən rəhatah min, məmə kitah okotolkeikei kitah min, kəni mautol təuvir agin kəm tah min tatuvən təhmin min lanəha. ²⁵ Təsəuviriən məmə okotəhlman e noliən rəha nuhapuminiən kitah min. Nətəmimi nəuvein ilah kautol lanəha, mətəu pəh kitah kautem məha-məha itah min nian rəfin.[§] Kəni rəueiu koteruh məmə nian rəha nuvaiən rəha İesu tətüva iuəkir, təuvir məmə kitah kautəkeikei e nem əskasikien itah min, mautol tətəri təhmin min.

²⁶ Təuvir məmə kautem əskasik itah min lanəha, mətəu-inu nəmə kitah kinotəhrun rəkis pau niətəriənien, mətəu kitah kautohtəpin suaru pisin mautəkeikei e noliən tərəh, kəni tatol məmə sakrifais kəti min tikə agin o nos rəkisien təfəgə tərəh rəhatah.** ²⁷ Kəni nəmə sakrifais kəti min tikə məmə

††10:16 Jer 31:33; Hip 8:10

‡‡10:17 Jer 31:34; Hip 8:11

¶¶10:20 Lev 16:2; Mat 27:51; Efəs 2:18; Hip 9:8

§§10:21 Sek 6:13

*10:21 Hip 3:6

†10:22 Hip 7:19; Efəs 3:12

‡10:22 Esik 36:25; Hip 9:14; 12:24

¶10:22 1Pitə 3:21

§10:25 Hip 3:13

**10:26 Hip 6:4-8; 2Pitə 2:20-21

otos rækis təfagə tərəh rəhatah lanəha, kəni nati kətiəh əmə əha ikin tətətig. Inko, kitah kautəgin, məutərəmrumin, mətəu-inko kitah kotəhrun vivi məmə kitah kautəhtahnin əmə nalpinian əskasik, mine nigəm asoli rəha niəməha rəha Uhgın iətəm otəkeikei mus rəhan tikimir min.^{††}

²⁸E Lou əuas rəha Mosis aupən, nəmə iətəmi kəti tatol nati əpnəpin e Lou matgəhli, kəni iətəmi keiu uə kisil okləni pətigəm in, kəni iətəmi u təkəikei mimis. Ko kəsəginian ohni.^{‡‡}
²⁹?Mətəu təhro e iətəmimi u iətəm tatevig-ərain Nəti Uhgın?^{¶¶} Uhgın təmol nəniəskasikien rəha nasiruiən kəm tah, kəni nira Kristo təmol nəniəskasikien u tətətig mətəmiəgəh.^{§§} Niran əmə u, təhrun nolien iətəmimi tasim, kəni in iətəmimi rəha Uhgın.* ?Mətəu təhro e iətəmimi iətəm tateh əpnəpin nire u, məmə in səniəmə nati asim kəti? ?Narmin Rəha Uhgın in tətəuəri nəuvirien rəhan kəm nətəmimi, mətəu təhro e iətəmimi iətəm tətərəkin əfəməh Narmin əha, mətəu mətəuhlin = pən nəmtahn lan məpəh nəuvirien rəhan? Iətəmi u, təhruahru agin əmə məmə nalpinian rəhan in otəskasik mapirəkis nalpinian rəha iətəm tətətgəhli Lou rəha Mosis.[†] ³⁰Mətəu-inu kitah kinotəhrun rækis Uhgın u iətəm təməni məmə,

“Nalpinian nitai nati, inu uək əmə rəhak. Kəni iəu oiəkalpin nitai nolien rəhalah təhmen əhmen əmə.”^{‡‡}

Kəni in təməni məmə,

“Tərməniəgin in otakil nolien rəha nətəmimi rəhan.”^{¶¶}

³¹Uhgın u iətəm tətəmiəgəh mətəsanən agin, tətətig mətətig. Kəni nəmə kitah kotətig əhanəh e təfagə tərəh, kəni in otələs itah e nəhlmin mol nalpinian kəm tah. Nati u in nati kəti məmə okəgin pəhrion lan.

³²Təuvir məmə nikitəmah təhti nian u aupən, nian nəhəgəhəgin təmətəsiəgəpin itəmah aupən. E nian u, itəmah nəmotətig e nəluəginian asoli e nəmiəgəhian, kəni in nian iəkis kəti, iətəm nəmotətig e nəhməian asoli.[§] Mətəu itəmah nəməutəhtul əskasik.

³³Nian nəuvein nətəmimi kəutəni rah itəmah e nəhmti nətəmimi,^{**} kəni mautol min natimnati tərəh min nəuvein e təmah. Nian nəuvein, itəmah nəmotos mautəhtul = pən o nətəmi min ko nətəm katol tərəh e lah lanəha.

³⁴Itəmah nəmotos mautəhtul = pən o lah lanəha, kəni nian kəməhuvən e kaləpus, kəni itəmah nəmotəsiəru e lah motətu tərəh o lah e nian iəkis min rəhalah.^{††} Kəni nian nətəmimi kəmotəkləh e natimnati min rəhatəmah, kəni itəmah nikitəmah təmagian əmə,

^{††}10:27 2Təs 1:7-9; Hip 12:29

^{‡‡}10:28 Dut 17:6,7

^{¶¶}10:29 Hip 6:6

^{§§}10:29 Mat 26:28

^{*}10:29 Nəh 1:5

[†]10:29 Nəmə nətəmimi nəuvein u kəmotəhatətə rækis e Iesu, konu motətig mohtəlig = pən min e nolien aupən mautol nolien tərəh, ilah kautol nolien tərəh e fes u tətəghati lan.

[‡]10:30 Dut 32:35

[¶]10:30 Dut 32:36; Sam 135:14

[§]10:32 Fil 1:29,30

^{**}10:33 1Pitə 4:14

^{††}10:34 Hip 13:3

‡‡mätəu-inu itəmah nəmotəhrun rəkis məmə rəhatəmah natimnati nəuvein əha ikin kəutatig e neai, iətəm kotəuvir motapirəkis. Kəni natimnati min u, ko kəsokhəiən nian kəti.^{¶¶}

³⁵Inəha, in nətəouiən asoli rəhatəmah iətəm Uhgīn otəpanəfinə kəm təmah. Kəni mätəu-inko o nati təuvir min əha iətəm kautəməhli aupən e təmah, təsəuviriən məmə onəkotəmkarəpən e nəhatətəiən əskasik rəhatəmah. ³⁶Itəmah nəkotəkeikei motol rəhatəmah nətəligiən təfəməh,^{§§} məmə nəkotol natimnati iətəm Uhgīn tolkeikei. Kəni itəmah onəpanotos natimnati min iətəm in təməni əskasik məmə otəfinə kəm təmah.* ³⁷Mätəu tol lanu lan, inko Uhgīn təməni mine məmə, “Otəsuvəhiən, kəni iətəmi u iətəm tətəva, in otiet pətigəm = pa, otəsan təlig-təligiən.[†]

³⁸Mätəu rəhak iətəmi iətəm təhruahru e nəhmtək, in otətəkeikei e rəhan nəhatətəiən.[‡] Mätəu nəmə iəkeruh məmə təpəh iəu, minətan təlig-təlig, kəni nikik otəsəgiəniən ohni.”

³⁹Mätəu kitah u, kəsotoliən lanəha. Kitah ko kəsotan təlig-təligiən məmə Uhgīn otərəkin itah. Kəpə. Kitah nətəmiimi rəha nəhatətəiən e Uhgīn, məmə kitah kautos nəmiəgəhiən.

Nəhatətəiən

11 ?Nati nak u, in nəhatətəiən? Kitah kotələhu = pən rəhatah nətəligiən e natimnati min u, iətəm otəpanuva, konu nəhatətəiən rəhatah in tatol məmə kitah okotəhrun vivi məmə natimnati min u, ilah niphəriəniən. Nati əpnapin məmə kəsotehiən[¶] natimnati min u, mätəu kitah kotəhrun vivi məmə kitah okotos mätəu-inko nəhatətəiən tətəgətun lanəha kəm tah. ²Kəni Uhgīn təməni-vivi nətəmi min u aupən o rəhalah nəhatətəiən.

³Nəhatətəiən tatol məmə kitah kotəhrun vivi məmə natimnati rəha nəhue niftəni u, Uhgīn təməghati əmə, kəni ilah kəmotatig.[§] Natimnati iətəm kauteruh u rəueiu, in təməsosieən nati kəti iətəm tinatig rəkis mol ilah lan.

⁴Epil in təməhatətə əskasik e Uhgīn, tol lanəha in təməfən nati kəti kəm Uhgīn iətəm təuvir mapirəkis rəha Ken.** Kəni mätəu-inu in təməhatətə əskasik e Uhgīn lanəha, kəni Uhgīn təməni pətigəm məmə in iətəmi əhruahru kəti, kəni nikin tagiən o nosiən rəhan natimnati. Kəni nati əpnapin məmə iətəmi u təmimis rəkis, mätəu nolien rəha nəhatətəiən rəhan in tətəghati əhanəh kəm tah.^{††}

⁵Kəni Inok təməhatətə əskasik e Uhgīn, tol lanəha in təməsimisiən. Uhgīn təmos rəkis in e nəhue niftəni u, məmə otuvən əpəha ilis e negau e

‡‡10:34 1Pitə 4:13

¶¶10:34 Hip 11:16; 1Pitə 1:4,5

§§10:36 Rom 5:3,4; Hip 12:1; Jem 1:3,4,12; 5:11

*10:36 Hip 6:15; 9:15

†10:37 Nəh 22:20

‡10:38 Hab 2:3-4; Rom 1:17; Kəl 3:11

¶11:1 2Kor 4:18

§11:3 Jen 1

**11:4 Jen 4:4-5

††11:4 Hip 12:24

neai. Nätəmimi kəsoteh minian, mətəu-inu Uhgın təmos rəkis in.^{‡‡} Mətəu nian Uhgın təməsos rəkis əhanəhiən, Uhgın təməgətun kəm in məmə nikin tagiən ohni. ⁶Mətəu nəmə iətəmimi təsəhatətəiən e Uhgın, in təsolian Uhgın nikin tagiən ohni, mətəu-inu nian iətəmi kəti tolkeikei məmə otuva o Uhgın,^{¶¶} in otəkeikei məhatətə məmə Uhgın tətəti, kəni mətətəu nätəmimi min ko nətəm kotalkut o nəhruniən in.

⁷Noa in təməhatətə əskasik e Uhgın. Tol lanəha, nian Uhgın təmətəni = pən natimnati min kəm in əpən, iətəm nätəmimi kəsoteruh əhanəhiən,^{§§} Noa təmatisiai matol nəuiən. Kəni in təmuvləkin negəu asoli kəti* məmə otosmiəgəh rəhan min. E rəhan nəhatətəiən, təhmen əmə məmə Noa təmətakil nätəmimi. Kəni e rəhan nəhatətəiən, Uhgın təmol in təhruahru e nəhmtin.[†]

⁸Epraham in təməhatətə əskasik e Uhgın. Tol lanəha, e nian Uhgın təmauin rəkis lan məmə otuvən e nitəni pişin kəti, in təmol nəuia Uhgın. Niftəni əha, Uhgın təməni əskasik rəkis kəm in məmə otəfən kəm in. Kəni Epraham təmiet, mətəu in təruru məmə tətuvən iə mine.

⁹Təməhatətə əskasik e Uhgın lanəha, kəni mətəti e niftəni u iətəm Uhgın təməni əskasik əpən məmə otəfən kəm in.[‡] Mətəu təmətəti ikin əha e nima tapolin əmə, təhmen e iapispi kəti. Kəni Aisək mine Jekəp iətəm Uhgın təməfən nəniəskasikiən u kəm lahal pəti, ilau min kəmətəti əmə e nima tapolin.[¶] ¹⁰Epraham təmol lanəha, mətəu-inu in tətəhtənin məmə otuvən e taun kəti[§] iətəm nəukətin tiəki, otətəti təfəməh.^{**} Taun u, Uhgın təmol plan ohni, mol mak e nəmein muvləkin mələhu, kəni minol rəkis tətəti.^{††}

¹¹Serə təməhatətə əskasik e Uhgın nati əpnapin məmə in tinəpətauəhli agin, mətəu Uhgın təməfən nəsanəniən kəm in məmə in otemək. In təmələs nətin u, mətəu-inu in təməhatətə lan məmə otol nəniəskasikiən rəhan tuva miet pətəgəm.^{‡‡} ^{¶¶}¹²Epraham tinəuəhli rəkis təsuvəhiən timis,^{§§} mətəu nəuaniləuis min tepət kəmətsipən lan. Nati əpnapin məmə in iətəmimi kətiəh əmə, mətəu nəuaniləuis min əha rəhan, ilah tepət pik, təhmen əmə e məhau min e neai mine nipəkil e nikalkali nitəhi kəruru nafiniən.*

^{‡‡}11:5 Jen 5:21-24

^{¶¶}11:6 Hip 7:19

^{§§}11:7 Hip 11:1

*11:7 Jen 6:13-22

†11:7 Jen 6:9

‡11:9 Uək 7:5

¶11:9 Jen 12:1-8

§11:10 Hip 12:22; 13:14

**11:10 Nəh 21:2,14

††11:10 Hip 11:16

^{‡‡}11:11 Suaru kəti min rəha nəuhliniən nəghatiən u tol lanu. “Epraham təməhatətə əskasik e Uhgın, nati əpnapin Serə tinəpətauəhli rəkis. Mətəu Uhgın təməfən nəsanəniən kəm in məmə otol nərfin. In təmələs nətin u mətəu-inu Epraham təməhatətə e Uhgın məmə in otol rəhan nəniəskasikiən tuva miet pətəgəm.”

^{¶¶}11:11 Jen 17:19; 18:11-14; 21:2

^{§§}11:12 Rom 4:19

*11:12 Jen 22:17

¹³Nətəmi min u, ilah kəmotəhatətə əskasik e Uhgın, mətəu nian kəmoħmıs, ilah kəməsotos əhanəhiən natimnati min u iətəm Uhgın təməni əskasik məmə otəfən kəm lah.[†] İlah kauteruh natimnati min u məmə natimnati min kautan isəu əhanəh o lah, mətəu niki-lah tagiən məmə okoteruh.[‡] Kəni ilah mautəni pətigəm məmə kautatig e nəhue niftəni u mətəu ilah kotəħmen əmə e iapispis min əmə.[¶] Nəhue niftəni u, səniəmə in imalah pəħriən ikin.¹⁴ Nian nətəmi kəutəghati lanəha, in tətəgətun əsas əmə, məmə ilah kətəsəl e imalah əħruahru ikin.¹⁵ Rəhalah nətəligiən təsitəlig-pəniən e niftəni rəhalah aypən, iətəm kinotəpəh rəkis. Nəmə nikilah təhti lanəha, kotəħrun nitəligiən min, mətəu təsəliən lanəha.[§] ¹⁶ İlah kətolkeikei imalah iki pisin kəti iətəm təviri mapiəkis, inu e negəu e neai.^{**} Kəni o nati u, in təsəulisien^{††} məmə okəni məmə in rəhalah Uhgın.^{‡‡} Kəni Uhgın təmol əpenə-penə rəkis e taun kəti^{¶¶} ikin əha o lah.

¹⁷⁻¹⁸ Epraham təməhatətə e nəniəskasikiən min iətəm Uhgın təməni = pən kəm in. Kəni nəghatiən kəti iətəm Uhgın təməniəkis kəm in

tol lanu, “Kəni okəni Aisək u məmə in nəuaniləuis əħruahru rəham,^{§§} kəni e Aisək u, oiəköl rəham nəuaniləuis otepət otepət.” Mətəu e nəhatətəiən rəha Epraham, nian Uhgın təmek askəuvin in, in təməhtul maru əmə məmə tohamu nətin nəuan kətiəh əmə^{*} u Aisək məmə otöl sakrifais lan kəm Uhgın.[†] ¹⁹ Mətəu-inu Epraham nikin tətəhti məmə Uhgın təħrun nolien iətəmiimi təmiəgəh min e nimisiən.[‡] Kəni in təmos min nətin, iuəkir əmə təħmen məmə in təmiəgəh min e nimisiən.

²⁰ Aisək təməhatətə əskasik e Uhgın, kəni tol lanəha, təməfaki məmə Uhgın otəħlman e nəuviriən rəhan tuvən kəm Jekəp mine Iso, mətəni pətigəm natimnati min iətəm otəpanuva nian kəti.[¶]

²¹ Jekəp təməhatətə əskasik e Uhgın. Tol lanəha, nian iuəkir əmə in timis, in təməfaki məmə Uhgın otəħlman e nəuviriən kəm nəti Josip mil.[§] In təməfu kasikin, məhtul əməhli-əməhli, kəni in mətəni-vivi Uhgın.^{**}

²² Josip təməhatətə əskasik e Uhgın. Tol lanəha, iuəkir əmə in timis, kəni in təmətəghati e nian nəuaniləuis min rəha İsrəl kəpanohiet İjip. Kəni in təmətəni

[†]11:13 Hip 11:39

[‡]11:13 Mat 13:17

[¶]11:13 Jen 23:4; Lev 25:23; Fil 3:20; 1Pitə 1:17; 2:11

[§]11:15 Jen 24:6-8

^{**}11:16 2Tim 4:18

^{††}11:16 Mak 8:38

^{‡‡}11:16 Jen 26:24; 28:13; Eks 3:6,15

^{¶¶}11:16 Hip 11:10; 13:14

^{§§}11:17-18 Jen 21:12; Rom 9:7

^{*}11:17-18 Nati əpənəpin nətin kəti min u İsməil, rəhan slef təmələs, mətəu nətin u Aisək kətəni məmə in nəuan kətiəh əmə mətəu-inu Uhgın təməni rəkis aypən məmə otəfən kəm Epraham, kəni in nəti pətan əħruahru rəhan u Serə. Afin-to e Jon 3:16.

[†]11:17-18 Jen 22:1-10; Jem 2:21

[‡]11:19 Rom 4:21; Jon 5:21

[¶]11:20 Jen 27:27-29,39,40

[§]11:21 Jen 48:1,8-22

^{**}11:21 Jen 47:31

rækis əmə kəm lah məmə okotəhro e nīkilkilin.^{††}

²³Tatə mine mamə rəha Mosis kəmuəhatətə əskasik e Uhgīn. Tol lanəha, nian Mosis təmair,^{‡‡} ilau kəmuəruh məmə in suakəku təuvir kəti, kəni ilau kəmətuəhluəig lan o məuig kisil. Kəni ilau kəməsuağiniən e natgəhliən nəghatiən rəha kig.^{¶¶}

²⁴Mosis təməhatətə əskasik e Uhgīn. Tol lanəha, nian in təmol iahgin, kəni təməsolkeikeiən məmə okəni məmə in nəti pətan Ijip kəti u rəhan tatə in Fero, kig rəha Ijip.^{§§} ²⁵In təməsolkeikeiən məmə otətətig e nagieniən rəha təfagə tərāh mətəu-inu nagieniən rəha təfagə, in tətətig o nian əkuəkir əmə. In nīkin təmagiən məmə otuvən məutətig ilah nətəmimi rəha Uhgīn, mautətəu tərāh ilah min ilah. ²⁶Nīkin təmatəhti məmə nəmə nətəmimi okotaləh əmu* in mətəu-inu in tətəhatətə e Kristo iətəm otəpanuva, kəni in ko təsaulisiən. In nīkin otagiən təhmīn min o nati u tapirəkis aɡin məmə otətətəu təuvir e natimnati təuvir min e nəmiəgəhiən əpəha Ijip.[†] In təmatol lanəha mətəu-inu nian rəfin in tətəsəl = pən o nətəouiən iətəm Uhgīn otəfən kəm in.[‡]

²⁷Mosis in təməhatətə əskasik lanəha e Uhgīn, kəni təmagim Ijip[¶] məsəğiniən e kig u iətəm niəməha tatol pik. In təmə-

seirairiən mitəlig, in təməkeikei matuvən, təhmen məmə inu tateruh Uhgīn u, iətəm iətəmimi təseruhiən e nəhmtin.

²⁸Təməhatətə əskasik e Uhgīn lanəha, kəni in təmətuəuin nolien lafet rəha Pasova. In təməni pətigəm kəm nəuaniləuis min rəha Isrel məmə okotəkeikei motorin = pən nira sipsip e doə e nimə min rəhalah. Okotol lanəha məmə aɡelo iətəm Uhgīn otahli = pa o nuhamuiən iətəmi,[§] in otəsuhamuiən nenətilah min u nəman,^{**} iətəm kəmotəupən motair.

²⁹Nəuaniləuis min rəha Isrel kəmotəhatətə əskasik e Uhgīn. Tol lanəha, ilah kotəhrun nohapuminiən e Nitəhi Ərarəuv, iətəm təməuəri, kəni kotaliuek lan təhmen əmə e nitəni asik. Mətəu nian nətəm Ijip kəmotalkut o nitəu-pəniən ilah, kəni nitəhi təmelərmin ilah, kəni kotamnīm.^{††}

³⁰Nəuaniləuis min rəha Isrel kəmotəhatətə əskasik e Uhgīn, kəni tol lanəha, ilah kotaliuek mohtəlau e nipai asoli e Jeriko. Nipai asoli u, kəmol e kəpiel. Ilah kəmautohtəlau, mautohtəlau e nipai asoli əha, motətəuarus nian səpin, kəni əmeiko nipai asoli u, titəgit miməris-məris.^{‡‡}

³¹Rehap u, pətan e suaru, təməhatətə əskasik e Uhgīn. Kəni tol lan əha, nīkin təmagiən məmə otos suah mil

^{††}11:22 Josip təməni məmə nian nətəm Isrel okautohiet Ijip, kotos nīkilkilin məhuvən e niftəni Uhgīn təməniəkis məmə otəfən kəm lah. Inu kətəgətun məmə Ijip səniəmə imalah əhruahru ikin. Jen 50:24,25; Eks 13:19; Jos 24:32

^{‡‡}11:23 Eks 2:2

^{¶¶}11:23 Eks 1:16,22

^{§§}11:24 Eks 2:10

*11:26 Hip 13:13

†11:26 Luk 14:33

‡11:26 Hip 10:35

¶11:27 Eks 12:50-51

§11:28 1Kor 10:10

**11:28 Eks 12:21-23

††11:29 Eks 14:21-31

‡‡11:30 Jos 6:12-20

u nəuaniləuis mil rəha Isrel, iətəm kəmiəuva oneuən məmə okueruh kəni muəhrun vivi natimnati ikin. Ilau kəmiəuva e rəhan nimə.[¶] Kəni o nati u, nəuaniləuis min rəha Isrel kəməsotohamuiən pətan u nian ilah kəmotohamu nətəm ikin əha nətəm kəmotəhti nəuia Uhgīn.^{§§}

³² Mətəu ko iəsəniən tuvən təhmin. Ko iəsəghatiən təfəmäh məni Kition,* mine Pərak,[†] mine Samsin,[‡] mine Jefatə,[¶] mine Tefit,[§] mine Samuel,** mine iəni min. ³³ Ilah u kəmotəhatətə əskasik e Uhgīn, kəni tol lanəha, ilah kəmotol natimnati tepət. Ilah kəmotit nəuaniləuis min rəha Isrel məhuvən motəluagin ilah nətəm iki pisin pisin min, kəni mautol win e lah.^{††} Ilah kəmautol nolien əhruahru min, kəni mautos natimnati təuvir min iətəm Uhgīn təməni-əskasik məmə otəfən kəm lah. Kəmotəhtipəsīg e nohli laion min məmə okəsotuniən ilah,^{‡‡} ³⁴ kəni ilah kəmotohapis nigəm asoli iətəm tatuəu,^{¶¶} kəni ilah motagim rəkis e nətəm kotəni məmə okotohamu ilah e nau u nisə rəha nəluaginien.^{§§} Ilah

rəhalah nəsanəniən tikə, mətəu Uhgīn təməfən nəsanəniən kəm lah.* Kəni ilah kautol win e soldia min rəha nitəni pisin pisin min.[†] ³⁵ Nipətan nəuvein əha ikin nətəm kotəhatətə əskasik e Uhgīn, kəni tol lanəha Uhgīn tətəl nenətilah kətair = pa min e nimisiən.[‡]

Mətəu nətəmimi nəuvein əha ikin nətəm kotəhatətə əskasik e Uhgīn, ilah kotəghəhan e rəhalah tikimir min kautol nərahien mine nahməien kəm lah e nipətilah, kəni nikilah təsəhtien nati u. Ilah kəməsotəpəhien rəhalah nəhatətəien, məmə rəhalah tikimir min okohtis ilah. Ilah kəutəhatətə məmə Uhgīn in otol ilah kotəmiəghə min e nəmiəghəhien kəti iətəm təuvir mapirəkis. ³⁶ Kəni ilah nəuvein, nətəmimi kəutəläh əuvsan e lah, kəni kautalis ilah.[¶] Kəni ilah nəuvein, nətəmimi kəutəlis-ərain ilah e sen, kəni mautəmki = pən ilah e kaləpus.[§] ³⁷ Ilah nəuvein, kəmahtimu ilah e kəpiəl apin,** kəni ilah nəuvein, nətəmimi kəmotəatuv ilah e so kohmis. Kəni ilah nəuvein, kəmətəamu ilah e nau u nisə

^{¶¶}11:31 Jos 2:1-16

^{§§}11:31 Jos 2:1,9-14; 6:22-25; Jemis 2:25

* 11:32 Jaj 6-8

[†]11:32 Jaj 4-5

[‡]11:32 Jaj 13-16

[¶]11:32 Jaj 11-12

[§]11:32 1Saml 16:1,13

** 11:32 1Saml 1:20; 3:19-4:1

^{††}11:33 2Saml 8:1-3

^{‡‡}11:33 Dan 6:22

^{¶¶}11:34 Dan 3:19-27

^{§§}11:34 Eks 18:4

* 11:34 2King 20:7; Jaj 16:28

[†]11:34 Jaj 15:8

[‡]11:35 1King 17:22,23; 2King 4:36-37

[¶]11:36 Jer 20:2; 37:15

[§]11:36 Jen 39:20

** 11:37 2Kron 24:21

rəha nəluaginien.^{††} Kəni ilah nəuvein kautəhuvən əmə e niłosi nəni mine sipsip.^{‡‡} İlah nanrah min agin, nian rəfin nətəmimi kautərəkin ilah, mautil tərəh agin e lah.³⁸ İlah, nətəmi təuvir min. Nəhue niftəni u, təsəhmenien məmə ilah okotatig ikin. Mətəu ilah kəmautatig əpnəpin əmə, əpəha ikin təpiə-məpiə ikin mine e nitəuət min, mine e nipəg kəpiel min,^{¶¶} mine nipəg min əpəha e niftəni.

³⁹Nətəmimi min u, ilah rəfin kəmotəhatətə əskasik lanəha e Uhgın, kəni in təməfən nərgin təuvir kəm lah.^{§§} Mətəu ilah kəməsotos əhanəhien nati u iətəm Uhgın təməni əskasik rəkis məmə otəfən kəm lah,^{*} ^{†40}mətəu-inu in tinol rəkis nəlpəkəuiən kəti rəhan, məmə in otol təuvir mapirəkis kəm tah. Kəni e nətəligien rəhan, in tolkeikei məmə otılpin kitah min ilah u əupən, məmə kitah min ilah min u əmə, otol pəti itah kotəhruahru agin.^{‡¶}

Uhgın tətəgəu əhruahru nenətin min

12 Kəni nətəmi min u, ilah tepət pik, kəutatig titəlau

e tah, kautəhtul pətigəm o Uhgın, məutəhatətə əskasik lan, kəni rəhalah nəmiəgəhien in tətəfəri nəhatətəien rəhatah. O nati u, pəh kotəlin rəfin nati figəm iətəm otəskəlim-ərain itah məmə kəsotəiu pikien, mine təfəgə tərəh iətəm tətəpeir=pən e tah. Kəni pəh kitah kotəiu[§] məsotəpəouiən^{**} e nəuiən iətəm Uhgın təmələhu əupən e tah.² Kotəhrun nolien nian nəhmtitah otəhtul=pən əmə e İesu,^{††} iətəm in nəukəti nəhatətəien rəhatah,^{‡‡} kəni inko iətəm otol məmə kitah kotətuərus mak e nəhatətəien rəhatah. Pəh kitah nikitah otəhti nolien rəha İesu, inkonu in rəhan nətəligien təfəməh, nian in təmimis e nigə kəməluau, kəni mətəu nəhməien.^{¶¶} Mətəu in təmol nati əpnəpin lan, megəhan e naulisien rəha nımisien e nigə kəməluau, mətəu-inu təmol rəhan nətəligien təskasik o nagienien iətəm in otəpanos. Kəni rəueiu, in tətəharəg e nəhlmın maru rəha Uhgın u in Kig,^{§§} ikin nepətien mine nisaien tətətig ikin.³ Təuvir məmə nikitəmah otəhti İesu, mine rəhan nəhtul əskasikien e nian nol təfəgə min kəmotəraki=pən

^{††}11:37 1King 19:10; Jer 26:23

^{‡‡}11:37 2King 1:8

^{¶¶}11:38 1King 18:4; 19:9

^{§§}11:39 Hip 11:2,4

^{*}11:39 E fes 33 kitah koteruh məmə nətəmi min u nəuvein kəmautos natimnati təuvir min iətəm Uhgın təməni əskasik məmə otəfən kəm lah. Mətəu nəniəskasikien kəti əha ikin iətəm kəsotos əhanəhien. İlah kotəsal=pən o nian iətəm Uhgın otahli=pə Kristo tuva, mətəu ilah u, kəməsotəhien e rəhalah nəmiəgəhien,

[†]11:39 Hip 11:13; 10:36

[‡]11:40 Nəh 6:11; Hip 2:10

[¶]11:40 Suaru kəti min rəha nəniən “məmə kitah min ilah min u əmə, otol pəti itah kotəhruahru agin,” tol lanəha, “məmə kitah min ilah min u, okotətuərus əhmen əhmen əmə mak e naunun nəuiən.”

[§]12:1 1Kor 9:24

^{**}12:1 Hip 10:36

^{††}12:2 Sam 25:15

^{‡‡}12:2 Hip 2:15

^{¶¶}12:2 Fil 2:8,9; Hip 2:9

^{§§}12:2 Mak 16:19

e nəghatiən tərəh min kəm in, məmə nikitəmah otəsəpəouiən* kəni motəpəh nəhatətəiən rəhatəmah.

⁴Iəkəhrun məmə itəmah, nəutəluagin o noh rəkisiən təfagə tərəh e nəmiəgəhiən rəhatəmah, mətəu itəmah kəti tikə əhanəh iətəm niran təmaiu o nəluagin iən u.[†] ⁵Itəmah ninotalu rəkis e nəghatiən iətəm tətəfəri nətəligiən rəhatəmah. E nəghatiən u, Uhgīn təməghati lanu kəm təmah, təhmen e nenətin əhruahru min, mətəni məmə, “Nətik, nian İərmənig tətəgəu əhruahru ik,

mətagət pik lam,
kəni solian nikim təpəou,
məsolian nati ərnapin lan.

⁶Mətəu-inu nəmə İərmənig tolkeikei pik iətəmi kəti,
mos in məmə nətīn,[‡]
kəni in otəkeikei məgəu əhruahru iətəmi u,
məkeikei mətəlis.”[¶]

⁷Tol lanəha, otəhtul məha-məha e nian iəkis min. Uhgīn tətəfa nian əskasik min u o nəgəu əhruahru iən itəmah. Itəmah nenəti Uhgīn min, mol məmə in tətəgəu əhruahru lanəha itəmah.[§] ?Mətəu suakəku nak ko iətəm tatə rəhan in təsəgəu əhruahru iən? ⁸Uhgīn tətəgəu əhruahru rəfin nenətin əhruahru min.** Nəmə Uhgīn təsolian lanəha e təmah,

kəni nīpətīn u məmə səniəmə itəmah nenətin əhruahru min, itəmah kəlkələh min e suaru. ⁹Rəhatah tatə min e nəhüe niftəni u, kəutəgəu əhruahru itah. Kəni kitah, kautisiasi ilah. ?Kəni okotəhro lanu lan e tatə rəha narmitah^{††} iətəm tətətig e negəu e neai? Təuvir məmə okotosiahu agin itah, kəni motətig ahgəl.^{‡‡} Kəni e nolian əha, kitah okotos nəmiəgəhiən.^{¶¶} ¹⁰Rəhatah min tatə, kəutəgəu əhruahru itah o nian əkuəkīr əmə, e rəhalah əmə nətəligiən. Mətəu Uhgīn tətəgəu əhruahru itah məmə otasiru e təh, konu otol itah kotasim təhmen lan.^{§§} ¹¹Nəmə Uhgīn tətəgəu əhruahru itah, in təhmen e nati kəti iətəm nian kitah kəmotun, mətəu tisiu, kəni marfu. Mətəu uərisig, nəmə kotegəhan məmə nəgəu əhruahru iən əha otiuvi asilə e rəhatah nətəligiən, kəni in otəuə e nəuan təuvir, inu nəməlinuiən* iətəm tatsipən e nolian əhruahru.

¹²Tol lanəha, nati ərnapin məmə itəmah nəutətig e nian iəkis, mətəu otləfəri nəhlmitəmah iətəm təpəou, məmə otəsənən. Mine nəulitəmah iətəm tətərmrumin, kəni nəkotol məmə təsanən o naiuiən.[†]

¹³“Otol suaru rəhatəmah təhruahru vivi,[‡]
məmə pəh u iətəm nəutəliuək pəti, nəh-
lkin təmimis,

*12:3 Kəl 6:9; Nəh 2:3

†12:4 Hip 10:32-34

‡12:6 Sam 94:12; 119:75; Nəh 3:19

¶12:6 Prov 3:11-12

§12:7 Dut 8:5; 2Saml 7:14; Prov 13:24

**12:8 1Pitə 5:9

††12:9 Nam 16:22; 27:16

‡‡12:9 Jem 4:7

¶¶12:9 Aes 38:16

§§12:10 2Pitə 1:4

*12:11 Aes 32:17; Jem 3:17,18

†12:12 Aes 35:3

‡12:13 Prov 4:26

nəhlkin ko təsərah aginiən, miet rəkis,[¶]
mətəu in otəpanəuvir min.”[§]

**Iətəmi təsəhatətəiən e Uhgın,
in otəkeikei mos nalpinian**

¹⁴ Otalkut məmə onəkotatig vivi itəmah nətəmiimi rəfin e nəməlinuiən.^{**} Kəni motalkut məmə nəkotol itəmah məmə rəhatəmah nəmiəgəhiən tasim.^{††} Iətəmiimi iətəm təsasimiən, ko təsəruhiən nəhmti İərmənig nian kəti.^{‡‡} ¹⁵ Autətəu vivi itəmah məmə mətə itəmah kəti iətəm tətaiu matuvən otəpəu e nəlugi suaru, kəni məsosian nəuviriən rəha Uhgın.^{¶¶} Autətəu vivi itəmah məmə noki nigı akonə kəti^{§§} in otəsuvəniən e nikitəmah, kəni meviə, mol nəuan tēpət e nəmiəgəhiən rəhatəmah. Kəni nəhuin təhrun nərəkiniən nəmiəgəhiən rəha nətəmi asim nəuvein min. ¹⁶ Autətəu vivi itəmah məmə iətəmi kəti təsit ənpəpiniən iərman uə pətan.^{*} Itəmah kəti otəsəhmeniən e Iso u rəhan nəmiəgəhiən təsəruahruin, in tatol nati ənpəpin e Uhgın. In təmaupən mair, mətəu in tətətuati e nepətiən rəha suakəku iətəm təmaupən mair.[†] Mətəu nəhmti nati u in tətətuati lan, in nəuəniən iətəm təmün mau kətiəh əmə. ¹⁷ Itəmah nəkotəhrun məmə uərisig,

nikin təmanuvən min e nepətiən rəha suakəku iətəm təmaupən mair. Kəni təmalkut pik məmə rəhan tatə otəfaki məhlman e nəuviriən kəti kəm in. Mətəu nati ənpəpin məmə tətəfasək pik pau ohni,[‡] mətəu nati u iətəm təmöl, in təruru nəuhliniən mol nati pisin. Kəni rəhan tatə ko təsəfakian məhlman e nəuviriən kəm in, məruru məfən kəm in nepətiən rəha suakəku iətəm təmaupən mair.

**Lou təhro lanu lan
mol pisin e nanusiən təuvir**

¹⁸ Aupən nətəm Isrel kəməhuva e nitəuət asoli Sainai, nitəuət u e nəhue niftəni u iətəm nətəmiimi kotəhrun neruhiən mine nekian. Kəmoteruh nəm-nami nigəm tatuəu, nəpinəpuiən, mine norəuiən mine nımətəgi asoli, ¹⁹ kəmotətəu təui təmasək əfəməh,[¶] kəni motətəu nəuiən kəti tətəgəhati kəm lah.[§] Kəni nian kəmotətəlig e rəhan nəghatiən min, kəni ilah kəmautəni əskasik məmə ilah kotəpəh agin nətəu minian nəuiən u.^{**} ²⁰ Kəmotəgin pik e nəghatiən u, təməni məmə, “Nəmə nati miəgəh əmə kəti otuvən e nitəuət u, mətəu itəmah onəkotəkeikei motəhtimu e kəpiel apin timis.”^{††} ²¹ Nian Mosis təmeruh natim-nati min u, in min tətətəu tərəh

[¶]12:13 Kəl 6:1

[§]12:13 Aes 35:3; Hip 10:36-39; 12:1-3; Prov 4:26

^{**}12:14 Rom 14:19

^{††}12:14 Rom 6:22

^{‡‡}12:14 Mat 5:8

^{¶¶}12:15 Hip 3:12; 4:1

^{§§}12:15 Dut 29:18; Hip 3:12

^{*}12:16 1Kor 6:18

[†]12:16 Jen 25:29-34

[‡]12:17 Jen 27:30-40

[¶]12:19 Eks 19:12-22; 20:18; Dut 4:11

[§]12:19 Dut 4:12

^{**}12:19 Eks 20:18-19; Dut 5:5,25; 18:16

^{††}12:20 Eks 19:12,13

kəni məni məmə, “İəu inəgin u inəgin, minətərəmrumin.”^{‡‡}

²²Mətəu itəmah nə səhüvə minian u ikinu, e nitəuət kəti rəha nəhue niftəni.^{¶¶} Itəmah ninəhüvə rəkis e nitəuət u Saion,^{§§} mine taun asoli* u imə Uhgın ikin iətəm tətəmiəgəh, tətətig itulin. Inu Jerusalem vi əpəha ilis e negəu e neai,[†] u nagelo min tausin tausin kəmuha-pumin ilah ikin o nagianian asoli.²³ Kəni itəmah nəməhüvə e nuhapuminian asoli rəha nətəmi rəha Uhgın, iətəm kotəh-men e nətəm kəmotəupən motair u rəhan min,[‡] nərgiləh kəməte rəkis e negəu e neai.[¶] Kəni itəmah nəməhüvə o Uhgın, iətəm otəpanakil nətəmi min rəfin.[§] Itəmah nəməhüvə motol kətiah itəmah narmi nətəmi əhruahru nətəm kinohmis rəkis, kəni Uhgın tinol ilah kinotətuərus mak.^{**††} ²⁴Itəmah nəməhüvə o İesu u, in suaru rəha nəniəskasikən vi rəha nasiruiəu u iətəm Uhgın təmol kəm tah. Kəni nəməhüvə o nira İesu, iətəm in təmol = pən^{‡‡} mol itəmah nəkotəsim. Nirə əha in tətəni

pətiğəm natimnati min u iətəm kotəu-vir motəpirəkis natimnati min iətəm nira Epil təməni pətiğəm.^{¶¶§§}

²⁵O natimnati min u, autətəu vivi itəmah, məmə itəmah onəsotəuhlinian nəmtahtəmah o Uhgın* u tətəghati kəm təmah.[†] Kitah kotəhrun məmə nətəmi əupən kəməsotətəligiən e nəghatien rəha Mosis o nəhgi-pəriən ilah. Kəni nati əpnəpin məmə in iətəmi əmə rəha nəhue niftəni, mətəu ilah kəməsotəgim rəkisən e nalpinian rəhalah. ?Kəni nəmə tol lanəha, kəni okəhro itah nəmə kəsotətəligiən e nəghatien rəha Uhgın iətəm təmsipən e negəu e neai muvə məmə otəhgi-pəri itah?[‡] ?Kitah okotəgim rəkis əhro lan lanu?

²⁶Nian əupən, nəuia Uhgın təmari-grig e niftəni.[¶] Mətəu rəueiu əha, təməni əskasik kəm tah məmə, “Nian kəti min əha ikin, iəu iəkarigrig min e nəhue niftəni. Kəni o nian əha, səniəmə nəhue niftəni əmə iəkarigrig lan tari-grig, mətəu neai min otərigrig.”[§] ²⁷Nian Uhgın tətəghati məmə, “Nian kəti min

^{‡‡}12:21 Dut 9:19

^{¶¶}12:22 Eks 19:16-19; 20:18-21; Dut 4:11-12

^{§§}12:22 Aes 24:23; 60:14; Nəh 14:1

*12:22 Hip 11:10; 13:14; Mat 16:16

[†]12:22 Kəl 4:26

[‡]12:23 Eks 4:22

[¶]12:23 Nəh 20:12

[§]12:23 Jen 18:25; Sam 94:2

**12:23 Fıl 3:12

^{††}12:23 Suaru kəti min o nəuhlinian nəghatien u, “Uhgın tinol ilah kinotəhruahru agin.”

^{‡‡}12:24 Hip 9:19; 10:22; 1Pitə 1:2

^{¶¶}12:24 Jen 4:10; Hip 11:4

^{§§}12:24 Nira Epil in təməni pətiğəm məmə Uhgın otol nalpinian, mətəu nira İesu tətəni pətiğəm məmə Uhgın otəh rəkis nalpinian.

*12:25 Hip 3:12

[†]12:25 Hip 1:1

[‡]12:25 Hip 2:2,3; 10:29

[¶]12:26 Eks 19:18

[§]12:26 Hag 2:6

əha ikin,” nipət̄in u mēm̄ə in otarigrig** e natimnati rəha nəhue niŋtəni əmə iətəm in təmol, mēm̄ə otoh rəkis ilah. Otoh rəkis lanəha natimnati, mēm̄ə natimnati iətəm okəsotəluəuəl-əluəuəl̄iən, ilah okotatig, kəni inu, natimnati iətəm okotatig itulin.

²⁸ O nati u, təuvir mēm̄ə kitah kotəni tagkiu o Uhḡin, mətəu-inu kitah kautos negəu rəha Uhḡin u, kəruru nəluəuəl-əluəuəl̄iən lan, kəni ko təsiet̄iən nian kəti.^{††} Təuvir mēm̄ə kitah kotəfaki kəm in, e nol̄iən iətəm nikin tagiən lan, mēm̄ə kitah okotisiai, kəni motəgin min,^{‡‡} ²⁹ mətəu-inu Uhḡin rəhatah, in təhmen e niğəm asoli kəti iətəm tətuvan əhtuv natimnati rəfin.^{¶¶}

Naunun nəghat̄iən

13 Təuvir mēm̄ə nəkotəkeikei mautil nolkeikeiən kəm təmah min təhmen e piatəmah min.^{§§}

² Sotaluēn e neh̄iən iapispis min nətəm kəutəhuva imatəmah ikin.* !Nəmə təhro ilah nagelo min! Nətəmimi nəuvein nətəm kəmautil lanu, ilah kəmauteruh vivi nətəmimi, məsotəhrun̄iən mēm̄ə ilah nagelo min.[†]

³ Sotaluēn e nətəm kəutatig e kaləpus.[‡] Nikitəmah otatəhti ilah, mətəhmə

o lah təhmen əmə mēm̄ə inu ik min nətatig e kaləpus. Otətəu pəti nahməiən e nikitəmah, itəmah nətəmi min ko nətəm katol tərəh e lah, təhmen əmə mēm̄ə inu ik natətəu nahməiən e nipət̄im aru.

⁴ Pəh nətəmimi rəfin kotisiai natigiən rəha marit, mēm̄ə in tasim nian rəfin.[¶] Pəh nətəmimi rəfin kotəgin o pet rəhalah min, məsotoliən tamikmik. Uhḡin otakil iətəm aluə mine pətan mitə iətəm kətuap̄ili pəti, kəni makil min iərman mine pətan iətəm kətuap̄ili pəti, iərman iətəm tətəp̄ili ilah pətan u səniəm̄ə rəhan pətan, mine pətan iətəm tətəp̄ili ilau iərman u səniəm̄ə rəhan əhruahru iərman.[§]

⁵ Əhtul = pən isəu o nolkeikeiən rəha məni.** Nikim təkeikei magiən əmə o rəham natimnati natos təhmen^{††} mətəu-inu Uhḡin tətəni mēm̄ə,

“Ko iəsəpəhiən ik, məsəhlman̄iən lam nian kəti.”^{‡‡}

⁶ Kəni tol lanəha kitah kotəhrun əsas, kəni mautəni mēm̄ə, “Tərmən̄ig in iasiru rəhak, tol lanəha iəsəgin̄iən.

Oiəsəgin̄iən e nati kəti iətəm iətəmimi əmə otol kəm iəu.”^{¶¶}

⁷ Nikitəmah otəkeikei matəhti nətəmi asoli min u rəhatəmah^{§§} nətəm kəmo-taupən motəgətun itəmah e nəghat̄iən

**12:27 Aes 34:4; 54:10; 1Kor 7:31; Hip 1:11,12; 2Pitə 3:10; 1Jon 2:17

††12:28 Sam 15:5; Dan 2:44

‡‡12:28 Mal 2:5; 4:2

¶¶12:29 Eks 24:17; Dut 4:24; 9:3; Sam 97:3; Aes 33:14; 2Təs 1:7

§§13:1 Rom 12:10

*13:2 Job 31:32; Mat 25:35; Rom 12:13

†13:2 Jen 18:1-33

‡13:3 Mat 25:36; Hip 10:34

¶13:4 Mal 2:15

§13:4 Dut 22:22

**13:5 1Tim 3:3

††13:5 Fil 4:11; 1Tim 6:6-8

‡‡13:5 Dut 31:6,8; Jos 1:5

¶¶13:6 Sam 118:6,7

§§13:7 Hip 13:17,24; 1Kor 16:16

rəha Uhgín. Otətəlig-to e natimnati təu-
vir min iətəm təmiet e nəmiəgəhiən
rəhalah, kəni motəhatətə e lərməniğ təh-
men əmə e lah.*

⁸ Iesu Kristo in tatol əmə lankonu lan,
nəniuv, mine rəueiu, kəni otəpanatig
əmə lankonu lan, naunun tikə.†

⁹ Sotoliən məmə nəgətuniən vi pišin
pišin min tiuvi rəkis itəmah e suaru
əhruahru.‡ Itəmah otəsəl=pən əmə
o Uhgín, iətəm tətəsiru e təmah e
nikin agiən məmə otol rəhatəmah
nətəligiən təkaskik.¶ Təsəuviriən məmə
kitah okotohtəu=pən nətuakəmiən
rəha nauəniən,[§] məmə in otol itah
kotəkaskik, mətəu-inu in nipiəhrieniən,
nətuakəmiən əha, ko təsəsiruəni e
nətəm kautol.

¹⁰ Rəhatah oltə tatig. Mətəu pris min
nətəm kautol uək rəhalah əpəha imə
e tapolin rəha nəhue niftəni u,** ilah
u, kəsegəhaniən e lah məmə okotun††
nauəniən‡‡ kəti e oltə u rəhatah.¶¶

¹¹ E noliən rəha pris asoli agin, nian
in tohamu rəkis nati miəgəh, kəni matos
niran kəni muvən əpəha imə e Ikin
Tasim Agin Ikin, kəni məfən kəm Uhgín
o nafəl rəkisiən təfagə rəha nətəmimi.^{§§}
Mətəu uərisig, katiləfətigəm nati miəgəh
u əpəha ihluə ikin e nima tapolin min
rəhalah, motuvan əhtuv.* ¹² E noliən əh-
men əmə, Iesu təmiet rəkis e taun,†
kəni ikin əha in tətətəu nahməiən e
nipətin, kəni mimis ikin əha, məmə
niran‡ təhrun nafəl rəkisiən təfagə tərāh
rəha nətəmimi, mol ilah kotəhruahru,
motasim, məmə ilah rəha Uhgín.¶¶

¹³ Tol lanəha, pəh kitah kotal məmə
inu okohiet ihluə imatah ikin, mo-
tol kətiəh kitah min əpəha ihluə.^{§**}
Kəni okotəkeikei motəhtul maru məmə
nətəmimi okotol naulisiən kəm tah, təh-
men əmə mə inu, kəmotol lan.†† ¹⁴ E
nəhue niftəni u, rəhatah kəti ləhuənu
əhruahru imatah ikin tikə, iətəm otə-

*13:7 Hip 6:12

†13:8 Sam 102:27; Hip 1:12

‡13:9 Efəs 4:14

¶13:9 Kol 2:7

§13:9 1Kor 8:8; Hip 9:10

**13:10 Hip 8:5

††13:10 1Kor 9:13; 10:18

‡‡13:10 Jon 6:48-58

¶¶13:10 “Nauəniən” iətəm katol sakrifais lan e “rəhatah oltə” inu Kristo pišin əmə
(Jon 6:48-58). Pris min aupən, ilah kəmotəhrun nuniən nəhuvegi nati miəgəh min e
sakrifais min nəuvein ilah kautol o nəfəniən kəm Uhgín. Mətəu kəsegəhaniən e lah
o “nuniən” Kristo, nipətin u məmə kəsotosiən ohni.

§§13:11 Lev 16:15

*13:11 Eks 29:14; Lev 4:12,21; 9:11; 16:27

†13:12 Jon 19:17

‡13:12 Rom 3:25

¶13:12 Efəs 5:26

§13:13 Luk 9:23

**13:13 Nipəti nati u məmə, pəh kotəpəh nitiəu-pəniən noliən rəha sakrifais rəha
nətəm Isrel məmə kitah kotəhruahru e nəhmti Uhgín, kəni pəh kəhuvən o Iesu
motəhatətə lan motəhatətə məmə nimisiən rəhan in sakrifais iətəm tatol itah
kotəhruahru e nəhmti Uhgín.

††13:13 Hip 11:26

tatig itulin.^{‡‡} Mətəu kitah kəutəsal maru əhanəh o rəhatah lahuənu əhruahru iətəm kotəhrun məmə otəpanuva.^{¶¶}

¹⁵Tol lanəha, e nasiruiən rəha Iesu, pəh kitah kotəfən sakrifais rəhatah kəm Uhgın nian rəfin.^{§§} Sakrifais min u rəhatah, inu, okautəfəri nərgi Uhgın nian rəfin, məutəni pətigəm nərgin.*

¹⁶Sotaluiən məmə nautol nol əhruiən iətəm mine nəutuən e natimnati rəhatəmah kəm nətəmi min u rəhalah nati kəti tikə,[†] mətəu-inu in min təhmen e sakrifais[‡] iətəm niki Uhgın tagiən ohni.[¶]

¹⁷Otol nəuia nətəmi asoli min e niməfaki,[§] kəni motatig ahgəl ilah. İlah u, kəutəsal vivi o nəmiəgəhiən rəhatəmah,^{**} məsotəmeigən, mətəu-inu ilah kotəhrun məmə okotəkeikei motəni = pən kəm Uhgın məmə ilah kəmotol uək u, təhro lanu lan. İtəmah nəkotəkeikei motol nikilah tagiən o uək u. Nəmə itəmah nautol nikilah təsagəniən ohni, noliən u ko təsasiru aginən e təmah.

¹⁸Otəfaki o timah,^{††} mətəu-inu iəkotəhrun əsas məmə rəhatimah noliən

in təhruahru əmə,^{‡‡} kəni iəkotolkeikei agin məmə nian rəfin itimah iautol noliən təuvir əmə. ¹⁹Iəu iəkolkeikei pik məmə itəmah onəkotəkeikei motətapuəh o Uhgın, məmə iəu iəkotəhrun nitəlig = pa uəhai mininən əmə o təmah.

²⁰Iətəfaki min o təmah min məmə, Uhgın otasiru e təmah. Uhgın u, in nəukəti nəməlinuiən.^{¶¶} Kəni in təmol rəhatah İərməniğ Iesu təmiəgəh min e nimisiən,^{§§} mətəu-inu niran təmaiu o noliən nəniəskasikiən itulin* in tətatig mətəmiəgəh.[†] Iesu əha, in iətəmi təuvir məpirəkis o neh viviən sipsip min rəhan.[‡] İətəfaki məmə Uhgın u, ²¹in otəfinə natimnati təuvir min rəfin kəm təmah, iətəm otol itəmah nəkotəhmen o noliən nati iətəm in tolkeikei. Kəni iətəfaki məmə, Uhgın otol uək e nəmiəgəhiən rəhatah kətiəh kətiəh,^{¶¶} kəni e nasiruiən rəha Iesu Kristo, in otol rəhatah noliən təuvir vivi, kəni nikin otagiən pik ohni. Kəni pəh kotəfəri nərgi Kristo ilis nian rəfin, matuvən matuvən naunun tikə. Əuəh.[§]

^{‡‡}13:14 Hip 12:27

^{¶¶}13:14 Fil 3:20; Hip 11:10; 12:22

^{§§}13:15 1Pitə 2:5

* 13:15 Sam 50:2-15; Hos 14:2; Aes 57:19

[†]13:16 Rom 12:13

[‡]13:16 Fil 4:18

^{¶¶}13:16 Sam 50:21-15; Hos 14:2

[§]13:17 Hip 13:7,24

^{**}13:17 Aes 62:6; Uək 20:28

^{††}13:18 1Təs 5:25

^{‡‡}13:18 Uək 23:1

^{¶¶}13:20 Rom 15:33

^{§§}13:20 Uək 2:24

* 13:20 Jen 17:7,13,19; Aes 55:3; 61:8; Esik 37:26; Mat 26:28

[†]13:20 Hip 9:20

[‡]13:20 Jon 10:11

^{¶¶}13:21 Fil 2:13

[§]13:21 Rom 11:36

²²Piak min mine năuvinik min. Nauəuə u rəhak təsəfəməh pikiən. Mətəu iəkətapuəh əskasik o təmah məmə, otol-to rəhatəmah nətəligiən təfəməh min məmə nəkotətəlig e rəhak nəghatiən min iətəm otəfəri nətəligiən rəhatəmah.

²³Iəkolkeikei məmə onəkotəhrun məmə piatah u Timoti, ilah

kəmotiləfətigəm e kaləpus. Nəmə in otuva uəhai əmə, kəni itimlau min, iəkiauvnə.

²⁴Itəmah otəni təuvir kəm nətəmi asoli min rəhatəmah, mine nəfaki min u imatəmah ikin. Nətəm Itali kotəni təuvir kəm təmah.

²⁵Pəh Uhgın otəfinə rəhan năuviriən kəm təmah rəfin. Əuəh.

Jemis

Nauəuə iətəm Jemis təmətēi

Nəghatjən əkuəkir rəha nauəuə u Jemis

?Pəh təmətēi nauəuə u? Jemis, u in nəuətəha Iesu, in təmətēi nauəuə u. In iətəmi asoli rəha niməfaki əpəha Jerusiləm.

?Təmətēi tətuvən kəm pəh? Jemis təmətēi nauəuə u tətuvən kəm nətəm Isrel nətəm kəutəhatətə e Iesu Kristo motatig e nitəni pisin min rəha Nanihlua** min.

?Natigjən təhro lanu nian təmətēi? Nətəmi asoli min rəha nətəm Isrel kəmotohamu Stipin, uərisig kotol noljən tərəh min e niməfaki min əpəha Jerusiləm. Kəni nətəmi tətət nətəm kəutəhatətə e Iesu kəməhiet əha Jerusiləm məhuvən ikin pisin pisin min. Mətəu kəutatig e nian əskasik min tətət.

?Təmətēi nauəuə u o nak? Jemis təmətēi nauəuə u mətəu-inu nətəmimi nəuvein kautol nərahjən kəm nətəmimi rəha niməfaki, kəni nəfaki min kəutatig e nian əskasik min. Kəni Jemis tolkeikei məmə otəfəri nətəligjən rəhalah. Kəni nati kəti min, in molkeikei məmə otəgə-tun ilah e nəukəti nəhatətəiən iətəm təhruahru. Nian iətəmimi kəti tətəhatətə pəhriən e Iesu Kristo, kəni rəhan noljən tərəh min kəutəuhlin məhuva motəuvir. Tətəpəh noljən tərəh min, kəni matol noljən təuvir min.

Jemis təməni təuvir kəm lah

1 İəu Jemis, iəu slef rəha Uhgjn mine Iesu Kristo, İərməniğ rəhatah. İətəni təuvir kəm təmah nəuaniləuis min rəha Isrel u tuələf nətəm nəutəhatətə e Iesu,

nətəm nəməhiet məutatig ikin min rəfin e nəhue niftəni.^u

Nəhatətəiən mine neinatigjən

²Piak min mine nəuvinik min. Nian nərahjən pisin pisin min kəhuva e rəhatəmah nəməgəhijən, kəni oteh natimnati min əha təhmen e natimnati iətəm nikitəmah tətəgijən pik əmə lan.^v ³Kəni nikitəmah tətəgijən əmə mətəu-inu, itəmah nəkotəhrun məmə nian nərahjən min kautələs pikin rəhatəmah nəhatətəiən e Uhgjn, kəni nian nautol win lan, ilah okotol məmə nəkotəhrun nəhtul əskasikjən nəuvetin min.^w ⁴Kəni nian onəkotəhtul əskasik e nərahjən min əha, kəni onəkəhuva motəskasik e nəhatətəiən, kəni nikitəmah timəhtə, noljən min mine nətəligjən min rəfin rəhatəmah okotəhruahru motəsanən, kəni nəkotəskəlīm noljən təuvir min rəfin.

⁵Nəmə itəmah kəti, rəhan neinatigjən təsəhmenijən, kəni tolkeikei məmə in otəhrun natimnati min iətəm Uhgjn tolkeikei məmə otol, pəh in tətəpuəh lan o Uhgjn, kəni Uhgjn otəfən kəm in e nikin agijən. Uhgjn tətəfən natimnati min kəm nətəmimi rəfin e nikin agijən, kəni məsəgət rəkisijən e lah o nati kəutəpuəh ohni. ⁶Nian iətəmi kəti in tətəpuəh o Uhgjn lanəha, in otəkeikei məhatətə lan, kəni rəhan nətəligjən otəsolijən keiu. Mətəu iətəmi rəhan nətəligjən keiu, rəhan nətəligjən tətən əpnəpin əmə, in təhmen e peau-peau min əpəha itəhi nimətəgi tatos ilah. ⁷Nəmə təhro nikin tətəhti məmə İərməniğ otəfən nati kəti kəm in, mətəu kəpə, otəsosijən. ⁸İətəmimi iətəm tatos nətəligjən keiu lanəha, ko təsəhtul əskasikjən e nati kəti iətəm nikin tətəhti məmə otol.

**1:0 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksinəri.

^u1:1 Mat 13:55; Uək 15:13; Kəl 1:19; 1Pitə 1:1 ^v1:2 Rom 5:3-5 ^w1:3 1Pitə 1:7

⁹Piatah kəti uəha in tanpən-tanpən əmə, kəni rəhan nautə tikə, nikin otəkeikei magiən mətəu-inu in iətəmi asoli e nəhmti Uhgīn. ¹⁰Kəni pəh iətəmi u rəhan nautə tepət, nikin tagiən min o nati u in təhrun məmə in nīpəhriənən, məmə Uhgīn otosiahu, mətəu-inu in təhmen e nəuginigi iətəm otəpanikə. ¹¹Nian mitigar tətəri, nəpiəpiən rəhan tepət pik, kəni təhgi nəuginigi taukei məmēi, kəni rəhan nəuviriən təmikə.^x Təhmen əmə e nətəmimi rəhalah nautə tepət. Nian kautol rəhalah uək min mautos nautə tepət lan, kəni ilah min okəpanohkə.

¹²Iətəmimi iətəm tətəhtul əskasik nian nərahien tətuvə e rəhan nəmiəgəhiən, in tətətig e nəuviriən pəhriən, mətəu-inu, nian tinol win e nərahien min əha, kəni Uhgīn otəfən rəhan nətəouiən kəm in, inu nəmiəgəhiən itulin. Uhgīn təməni əskasik rəkis məmə nəmiəgəhiən itulin u, in rəha nətəmimi nətəm kotolkeikei in.

¹³Nian nati kəti tatiuvi = pən iətəmi kəti məmə in otol təfagə tərəh, ko in təsəniən məmə Uhgīn tətəfən-əfən kəm in o noliən təfagə tərəh min, mətəu-inu ko nati kəti təsiuvi-pəniən nətəligiən rəha Uhgīn məmə in otol təfagə tərəh, kəni Uhgīn təsəfən-əfəniən təfagə tərəh kəm iətəmimi. ¹⁴Mətəu nətəligiən tərəh rəha iətəmimi aru əmə, in tətəfən-əfən kəm in, kəni matiuvi = pən in məmə in otətətəlig lan. ¹⁵Nətəligiən tərəh tətəuə e təfagə tərəh, kəni nian təfagə tərəh tinuva minepət, kəni tətəuə e nimisiən.

¹⁶Piak min mine nəuvirik min nətəm iəkolkeikei pik itəmah. Sotəgəhanien məmə iətəmi kəti oteiūə e təmah məmə Uhgīn in iətəmi rəha nəfən-əfəniən kəm nətəmimi o noliən təfagə tərəh. ¹⁷Na-

timnati təuvir min rəfin mine natim-nati rəfin iətəm kotəhruahru, kautsipən əmə o Uhgīn. In təsol pisiənən kəti. Nian rəfin tatol təuvir kəm tah. In təsəhmenien e nəhagəhagiən min iətəm in təmol əpəha ilis e neai.^{††} Ilah kəu-taliuək e neai, kəni nian kəti kotasiə, nian kəti kəsotasiəiən. Mətəu Uhgīn təhmen əmə nian rəfin. ¹⁸Kəni e rəhan əmə nətəligiən, Uhgīn təmitəpin itah məmə kəməhuva nenətin min nian kəmotəhatətə e nəghatiən pəhriən rəhan. In təmol lanəha məmə e nətəmimi rəfin nətəm təmol, kitah kəmotəupən məhuva rəhan pisin əmə.^y

Ətəlig lan kəni mol nəghatiən rəha Uhgīn

¹⁹Piak min mine nəuvirik min nətəm iəkolkeikei pik itəmah. Nikitəmah otəkeikei mətəhti nəghatiən u. Pəh itəmah kətiəh kətiəh onəkotəkeikei motətəlig vi nian nətəmimi kəutəghati, mətəu onəsotəuit-əuit pikien o nəghatiən, sotoliən məmə niəməha tatol uəhai əmə itəmah, ²⁰mətəu-inu nian niəməha tatol iətəmi kəti, niəməha u, təsəuəiən e nəuan iətəm təhruahru Uhgīn tolkeikei.^z ²¹Otərəkin rəkis noliən min rəfin iətəm tamikmik, mine təfagə tərəh min u kotepət e nəmiəgəhiən rəhatəmah. Uhgīn təmələhu = pən rəhan nəghatiən e nikitəmah, kəni nəghatiən əha rəhan təhrun nosmiəgəhiən itəmah. Kəni təuvir məmə nəkotosiahu rəhatəmah nətəligiən, kəni motətəlig vivi e nəghatiən u.

²²Sotətəligiən əmə e nəghatiən rəha Uhgīn, mətəu otətəlig lan kəni motol nati nak iətəm tətəni. Okəmə nautətəlig məsotoliən nəghatiən u, kəni nauteiūə

^{††}1:17 Nəghatiən u “nəhagəhagiən min” tətəghati e mitigar, mine məuiğ, mine məhau min.

^x1:11 Aes 40:6-8 ^y1:18 Jon 1:13 ^z1:20 Pri 7:9

aru əmə e təmah məmə nəutəfaki pəhriən.^a ²³Iətəm tətətəu kəni məsolian nəghatiən u, in təhmen = pən e iətəmimi iətəm tətəsəl = pən vivi e kilas materuh narmin, ²⁴kəni nian tineruh rəkis magim, malu min uəhai əmə məmə nəhmtin təhro lanu. ²⁵Mətəu iətəmimi iətəm tətəsəl = pən əskasik e lou iətəm təhruahru agin u tatitis nətəmimi,^{‡‡} matol e nian min rəfin, məsaluiən nati iətəm təmətəu, mətəu in tatol, in otətətig e nəuviriən pəhriən nian in tatol lanəha.^b

²⁶Nəmə iətəmi kəti nikin təhti məmə in tatitəu = pən vivi noliən min rəha nəfakiən, mətəu tətəghati = pən əmə, təruru naskəlimiən rəhan nəghatiən, kəni rəhan noliən min rəha nəfakiən in nati əpnapin əmə. In tətəiuə aru əmə lan məmə rəhan noliən rəha nəfakiən in təuvir agin. ²⁷Noliən min rəha nəfakiən iətəm rəhatah Tatə Uhgın tateruh məmə in təhruahru vivi kəni nərahian tikə lanko lanu: iəfaki kəti təkeikei materuh vivi kəlkələh min u kəmimis ərin mine pətəlimis min e nərahian rəhalah. Kəni mətəkeikei mateh vivi nəmiəgəhiən rəhan məmə noliən tərah min rəha nəhue niftəni otəsoliən məmə in otamikmik lan.

**Sotəhiən nətəmimi
nəuvein məmə ilah ilis
kotəpirəkis nətəmimi nəuvein**

2 Piak min mine nəuvinik min. Itəmah nəutəhatətə e Iesu Kristo, Iərməniğ rəhatah iətəm ilis agin kəni katisiai pik in. Tol lanəha, təsəuviriən məmə nəkəuteh iətəmi kəti məmə in ilis, kəni

mautol təuvir kəm in; mətəu mauteh iahu iətəmi kəti min mautol tərah kəm in.^c ²Tol mə inu mine. Iətəmimi keiu kətiəuva e niməfaki rəhatəmah. Kəti tatuvən e napən təuvir min u nəhmtiləh tiəkis, mine nəuanati min kəmol e aien u kol tətəraip-oraip. Kəni suah kəti min tatuvən e napən tərah min əmə. ³Təsəuviriən məmə nəkotəfən nisiaiən kəm iətəmimi iətəm tatuvən e napən təuvir min, motəni = pən məmə, “Va, məharəg u ikin təuvir ikin.” Mətəu iətəm tatuvən e napən tərah min, nəkotəni = pən kəm in məmə, “Əhtul = pən əpəha,” uə “Əharəg əmə e niftəni.” ⁴Nian nautol noliən tol min lanəha, nauteh nətəmimi nəuvein məmə ilah ilis tapirəkis nətəmimi nəuvein min, kəni nəutakil nətəmimi e rəhatəmah nətəligiən tərah.

⁵Piak min mine nəuvinik min iətəm iəkolkeikei pik. Otətəlig-to. Uhgın təmitəpin rəkis nanrah min rəha nəhue niftəni məmə rəhalah nəhatətəiən e Kristo otepət. Kəni təmitəpin min ilah məmə okotos Nərməniğiən Rəha Uhgın iətəm təməni rəkis məmə rəha nətəmimi nətəm kotolkeikei in.^d ⁶Mətəu itəmah nəmotəh iahu nanrah min. ?Mətəu nətəmimi pəh min u kautol nahməiən kəm təmah, kəni mautiuvu = pən itəmah e kot? ?Nətəmi rəhalah nautə tēpət, uə kəpə? Əuəh, ilah kəha. ⁷Kəni nətəmimi min u kəutəghati rah e nərgin u ilis, nərgi Iesu iətəm rəhan u itəmah.

⁸Lou rəha Kig iətəm tətətig e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Olkeikei ik kəti təhmen əmə məmə nəkolkeikei aru ik.” Nəmə nəutətəu = pən pəhriən

^{‡‡}**1:25** Nəghatiən u, “lou iətəm təhruahru agin u tatitis nətəmimi,” tətəghati e suaru rəha nəhatətəiən məmə iətəmi kəti otuva məhruahru e nəhmti Uhgın. Kəni nəmə iətəmi kəti tətətəu = pən suaru əha, Uhgın tatitis in e nəsanəniən rəha təfəgə tərah, kəni tatitis in e nalpiniən iətəm in təkeikei mos. Afin-to Kəl 5:13-14.

^a**1:22** Mat 7:24-26; Rom 2:13

^b**1:25** Rom 8:2; Jem 2:12

^c**2:1** Uək 10:34-35; Jem 2:9

^d**2:5** Mat 5:3; Luk 6:20; 1Kor 1:26-28

nəghatiən u, nautol noliən əhruahru.^e
⁹Mətəu təfagə tərəh kəti tol lanu, nəmə nauteh nətəmimi nəuvein məmə ilah ilis tapirəkis nətəmimi nəuvein min. Kəni nəghatiən rəha Lou tətəni məmə nətəmimi kautol lanəha, ilah nətəmi rəha natgəhliən Lou.¹⁰ Tol lanəha mətəu-inu, nəmə iətəmimi kəti tətətgəhli nəghatiən kətiəh əmə rəha Lou, uə nəmə in tətətgəhli nəghatiən min rəfin agin rəha Lou, kəni e nəhmti Uhgın, in iol təfagə,¹¹ mətəu-inu, Uhgın u iətəm tətəni məmə, “Sakləhiən e pətan,” in Uhgın kətiəh əmə iətəm tətəni məmə, “Sohamuiən itəmi.” Kəni nəmə nəsotakləhiən e nipətan, mətəu nəmotohamu nətəmimi, itəmah nətəmimi nətəm nəmotatgəhli Lou.^f

¹²Nəghatiən mine noliən rəhatəmah otəkeikei mitəu = pən lou iətəm təmitis itəmah. Motol noliən rəha nətəmimi nətəm kotəhrun məmə Uhgın otakil ilah e lou əha.^g ¹³Otol lanəha mətəu-inu nəmə itəmah nəsotasəkəhruiniən nətəmimi, kəni Uhgın otəsasəkəhruiniən itəmah nian in otakil nətəmimi. Mətəu nəmə itəmah nəutasəkəhruin nətəmimi, kəni Uhgın otasəkəhruin itəmah, kəni məni = pinə məmə onəsotosiən nalpiniən e nian in otələhu = pən nəghatiən rəha nalpiniən kəm nətəmimi.^h

Nəhatətəiən mine uək təuvir min

¹⁴Piak min mine nəuvinik min. Nəmə iətəmi kəti tətəni məmə tətəhatətə e Iesu Kristo, mətəu in təsoliən uək təuvir min, kəni rəhan nəhatətəiən tol lanəha, ko təsosmiəgəhiən iətəmi kəha. ¹⁵Tol mə inu mine. Piatah kəti uə nəuvinitah kəti, rəhan napən tikə, kəni nigın nauəniən təsəhmenien.ⁱ ¹⁶Itəmah kəti

tətəni = pən kəm in məmə, “Atuvən, pəh Uhgın otasiru lam, kəni onəsətpəuiən, onəkəuən vivi.” ?Mətəu nəmə in təsoliən nati kəti məmə otasiru lan, in təmol nati təuvir nak? ¹⁷E noliən əha in əha, nəmə iətəmi kəti tatos nəhatətəiən pisin əmə, mətəu təsoliən uək təuvir kəti titəu = pən, kəni rəhan nəhatətəiən təmimis, nipətin tikə.

¹⁸Mətəu nəmə təhro iətəmi kəti otəni məmə, “Nətəmimi nəuvein kautos nəhatətəiən, kəni nətəmimi nəuvein kautol uək təuvir min.”

Mətəu iətəni kəm ik lanu lan məmə, “Nəmə iəsehiən rəham uək təuvir min, kəni iəsəhruniən nəmə rəham nəhatətəiən in nipəhrieniən, uə kəpə. Mətəu nian onəkəruh uək təuvir min rəhak, kəni tətəgətun məmə nəhatətəiən rəhak in nipəhrieniən.”^j

¹⁹Nətəni məmə nəhatətəiən rəham in nipəhrieniən mətəu-inu nətəni nipəhrieniən e nəghatiən u məmə, “Uhgın kətiəh əmə.” !Təuvir ohnik! Mətəu nati əpnəpin iərmis min, ilah min kəutəni nipəhrieniən e nəghatiən əha, mətəu ilah kəutərəmrumin məutəgin pik mətəu-inu kotəhrun məmə Uhgın otol nalpiniən kəm lah.

²⁰!Ik rəhm-kəpə tikə! Iətəmimi iətəm tətəhatətə, mətəu təsoliən uək təuvir min, rəhan nəhatətəiən in nipətin tikə. Pəh iəkəgətun ik e nati kəti iətəm otəni kəm ik məmə inu nipəhrieniən.

²¹Nikim otəhti tipitah u Epraham. Uhgın təmeruh məmə in təhruahru e nəhmtin e uək iətəm təmol, mətəu-inu təmos nətin u Aisək, muvən mələhu-pəri e oltə.^k ²²Kəni rəhan nəhatətəiən mine rəhan uək min katuoł nati kətiəh əmə, kəni rəhan nəhatətəiən təməuə e nəuan, inu rəhan uək min. ²³Kəni nəghatiən u

^e2:8 Mat 19:19; Kəl 5:14 ^f2:11 Eks 20:13-14; Rom 13:9

^g2:12 Jem 1:25; 1Pitə 2:16 ^h2:13 Mat 5:7; 18:21-35 ⁱ2:15 1Jon 3:17

^j2:18 Kəl 5:6 ^k2:21 Jen 22:9-12

rəha Nauəuə Rəha Uhgín təmuva mol nípəhriənían, tətəni məmə, “Epraham təməhatətə e Uhgín, kəni Uhgín təməni məmə Epraham in təhruahru e nəhmtín o nəhatətəiən əha.”¹ Kəni kətəni məmə niəli rəha Uhgín. ²⁴Kəni rəueiu nəkəhrun nehíən məmə, nəhatətəiən pisin əmə təsəhmeníən məmə otol nətəmimi kotəhruahru e nəhmti Uhgín, mətəu nətəmimi kotəkeikei motol min nolíən təuvír min, inəha nolíən təuvír min iətəm tatsipən e nəhatətəiən pəhriən.^{1f}

²⁵Kəni e nolíən əha inəha, Uhgín təmeruh məmə Rehap u, pətan rəha suaru, in təmuva məhruahru e nəhmti Uhgín o uək iətəm təmol,^m iətəmimi mil keiu rəha Isrel kəmian oneuən əpəha Jeriko məmə oteruh vivi taun əha. Kəni Rehap u, təmāteh vivi ilau, kəni mahli=pən ilau e suaru pisin ki-atəlig mətían. ²⁶Nípəti iətəmimi, nəmə nəmiəgəhiən tikə lan, təmimis. Kəni təhmen əmə, kitah kəti iətəm tatos nəhatətəiən, mətəu təsolíən uək təuvír min, rəhan nəhatətəiən təmimis.

Namitəmi mine rəhan uək

3 Piak min mine nəuvínik min. Təsəuvíríən məmə itəmāh tepət nəkəhuva nəgətun min rəha níməfaki, mətəu-inu nəkotəhrun məmə Uhgín in oteruh vivi kəni makil nəmiəgəhiən rəhatəmāh nəgətun min, tapirəkis məmə oteruh vivi kəni makil nəmiəgəhiən rəha nətəmimi əpnāpin. ²Nípəhriənían, kitah rəfin kəutəmei e nəmiəgəhiən rəhatah nian tepət. Mətəu nəmə iətəmi kəti təsəmeiən e rəhan nəghatíən, nati u tətəgətun məmə in iətəmimi tiníməhtə, kəni nətəligíən rəhan təhrun neh vivíən rəhan min nolíən min rəfin.

³Tol məmə nati min u mine. Kətətu=pən pít e nohli hos məmə otol nəuia iətəmimi, kətealelin rəhn-kapə, kəni tətəuhlin nípətin rəfin. ⁴Kəni negəu, in iahgin, kəni nímətagi asoli tətərag lan, mətəu stiə in nati əkəku kəti iətəm nian kəptin tətalelin, kəni nípəti negəu asoli rəfin tatuvən=pən əha kəptin tolkeikei məmə okian=pən ikín. ⁵E nolíən əha inəha, namitəmi in nati kəti təkəku, mətəu təhrun niuvi=paiən nati asoli min. Nikitəmāh təhti-to, nəmtahli nigəm əkəku kəti təhrun nuəuiən mol nəmegəm asoli lan mus nati. ⁶Kəni nípəhriənían, namitəmi in təhmen e nigəm. Namitəmi in nəuəli nípəti iətəmimi iətəm nərahíən min rəfin rəha nəhue niftəni u kotəriaueh vivi lan. Kəni nərahíən min rəhan kəutərəkin nəmiəgəhiən rəfin rəhatah. Kəni Setən əmə tətahli=pən nigəm e namitəmi. Kəni namitəmi tətahli=pən nigəm tərah e suaru rəfin e nəmiəgəhiən rəhatah.

⁷Nətəmimi kotəhrun nolíən nati rərpín min məmə okəhuva motəpəu, u natimiəgəh min, mine mənig min, mine natimnati min u kəutəlkəu, mine natimnati min kəutan ləuantəhi. Nətəmimi kəmotol ilah kotəpəu. ⁸Mətəu iətəmi təruru nolíən namitəmi təpəu. In nati rərpín tatol uaiəl, məriaueh e nərahíən mine nakonəiən rəha nímisíən.ⁿ

⁹E namitah, kəutəni-vivi Iərməniɡ Tatə Uhgín rəhatah, kəni e namitah kəutəni rah nətəmimi lan iətəm Uhgín təmol ilah kotol məmə in mine. ¹⁰Nohlitəmi kətiəh əmə tətəni pətigəm nəni-vivíən mine nəni rahíən. Piak min mine nəuvínik min. Pəh okəsoliən min lanəha. ¹¹Nəhu təuvír mine nəhu arfu,

^{1f}2:24 Nolíən təuvír min iətəm kəutsipən e nəhatətəiən pəhriən rəha suah kəti tətəgətun məmə rəhan nəhatətəiən in nípəhriənían.

ko kəsiasi:pəniən e nəhmti nəhu kətiəh.
¹²Piak min mine nəuvini:k min. ?Nigi u fik otəuə e nəua olif? ?Kəni nīləuis u krep otəuə e nəua fik? !Kəpə! Kəni nəhmti nəhu arfu təsəfaiən nəhu təuvir.

Neinatigiən təuvir iətəm tatsipən o Uhgīn

¹³?Iətəmimi kəti əha ikin e nəlugin e təmah iətəm nikin təhti məmə in teinatig vivi kəni məhrun nati nak iətəm Uhgīn tolkeikei? Təuvir. Kəni pəh in otol uək təuvir min e nolien iətəm tatsipən e neinatigiən, inəha nolien rəha iətəmimi iətəm rəhan nətəligiən ləhtəni. Kəni nolien əhruahru rəhan otəgətun neinatigiən mine nəhruniən rəhan. ¹⁴Mətəu nəmə nikitəmah təhti məmə nəkoteinatig, mətəu nikitəmah tərīauəh e netetiən, kəni nəutətəlig aru əmə e təmah o nəfəriən itəmah, tol lanəha, nəuteiuə aru əmə e təmah. Sotəghati əfəri pikien o neinatigiən eiua rəhatəmah min, mətəu-inu səniəmə nolien u rəha iətəmimi u teinatig. ¹⁵Neinatigiən tol lanəha təsisipəniən e negəu e neai, mətəu rəha nəhue niftəni əmə u, mine nətəligiən rəha iətəmimi, mine rəha Setən. ¹⁶Tol lanəha mətəu-inu nian nətəmimi kautetet motolkeikei məmə kautəfəri aru ilah, kəni nətəmimi kəutohtəu = pən əmə rəhalah aru nətəligiən mautol nərahien, kəni nolien tərāh rəfin kohiet pətigəm.

¹⁷Mətəu iətəmimi iətəm tatos neinatigiən iətəm tatsipən e negəu e neai, rəhan nolien tol lanu lan. Nati aupən, rəhan nəmiəgəhien in təhruahru vivi, kəni in tolkeikei pik nəməlinuiən, kəni in iətəmi mətig, in tatisiai nətəligiən rəha nətəmimi pisin pisin min, kəni in tərīauəh e nasəkəhruniən, kəni matəuə e nəuan tətət e nəmiəgəhien rəhan, in tətəh

nətəmimi məmə kotəhmen-əhmen əmə, kəni nian tətəni nati kəti mə otol, matol əmə. ¹⁸Nətəmimi rəha nəniən nəməlinuiən, kotəhmen = pən e nətəmimi nətəm kəmotərfei nīkiti nati e nasumiən, kəni tateviə mətəuə e nəuan. Nəmə kotol natimnati min əha motasiru e nətəmimi o nələhuiən nəməlinuiən, kəni ilah okoteruh nəuan məmə in nəhruahruən.^o

Nolien rəha nuvaiən iuəkīr o nəhue niftəni, uə Uhgīn

4?Nak u nəukəti nəməuiən mine norgəhuiən rəhatəmah? Natimnati min əha kəutəhuva mətəu-inu itəmah nəkotolkeikei nətəuiən təuvir e nipətītəmah, kəni nətəligiən min əha rəha nətəuiən təuvir, ilah kəutəluagin e nikitəmah kətiəh kətiəh məmə okəhuva nətəmi asoli min e nəmiəgəhien rəhatəmah.^p ²Nikitəmah tatuvən o natimnati rəha iətə-pisin, mətəu nəsotosiən, kəni nautorgəhu məutəməu ohni. Nautolkeikei natimnati nəuvein, mətəu nəsotosiən. Kəni mətə onəkohamu nətəmimi ohni. Nəsotosiən natimnati mətəu-inu nəsotətapuəhien lan o Uhgīn. ³Kəni nian nəkotətapuəh lan, mətəu nəsotosiən, mətəu-inu nəmotətapuəh lan e nətəligiən tərāh məmə otol itəmah aru əmə nəkotətəu təuvir lan.

⁴Itəmah nəmotəpəh Uhgīn kəni mautəhtəu = pən natimnati rəha nəhue niftəni, təhmen e pətan iətəm təsisiaien rəhan iərman, məpəh kəni mətītəu = pən əpnəpīn əmə nəman. Nəkotəhrun uə kəpə məmə, iətəmimi iətəm tolkeikei pik natimnati rəha nəhue niftəni, in tətəməki e Uhgīn. Kəni iətəmimi kəti iətəm tatītəpīn məmə otolkeikei natimnati rəha nəhue niftəni, in tətəuva məmə in tikimīr rəha Uhgīn.^q

⁵ Kəni nəghatiən u rəha Nauəuə Rəha Uhgın səniəmə nəghatiən əpnapin əmə. Tətəni məmə, “Uhgın tolkeikei pik məmə nikitah iətəm in təməfa kəm tah, otolkeikei pik in matuvən əmə ohni.” ⁶ Mətəu Uhgın tətəfa əuau rəhan nəuviriən tətəva kəm tah məmə otasiru e tah. Kəni tol lanəha, Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,

“Uhgın tətəhtipəsığ e nətəmimi min u kəutəfəri, mətəu tətəfən rəhan nəuviriən kəm nətəmimi min u kautosiahu rəhalah nətəligiən.”^r

⁷ Kəni tol lanəha, otosiahu itəmäh kəni mautil nəuia Uhgın. Otəhtul əskasik nian Setən tətəva mətəfən-əfən kəm təmäh, kəni in otaiu muvən isəu o təmäh.^s ⁸ Əhuvən iuəkir o Uhgın, kəni in otuva iuəkir o təmäh. Itəmäh u nol təfagə tərəh, otafəl nəhlmitəmäh. Kəni itəmäh u rəhatəmäh nəhtulien keiu, otol nikitəmäh tuva kətiəh məhruahru.^t ⁹ Təuvir məmə nikitəmäh otahmə məpəou, kəni nəkotasək əfəmäh o rəhatəmäh təfagə tərəh. Otəuhlin rəhatəmäh naləhiən otuva nasəkien, kəni rəhatəmäh nagieniən otuva misiu. ¹⁰ Otosiahu rəhatəmäh nətəligiən tuvən kəm İərməniğ, kəni in otəfəri itəmäh.^u

¹¹ Piak min mine nəuvinik min. Sotəni rahien itəmäh min. Nəmə iətəmi kəti tətəghati rah e pian kəti, uə in tətələhu nəghatiən kəti məmə in təmol təfagə tərəh kəti,^{ss} kəni iətəmi kəha, in tətəni rah lou* mətələhu nəghatiən məmə lou

təsəhmenien məmə otol rəhan uək, uə lou in nati əpnapin əmə. Kəni nian nəkotələhu = pən lou məmə in təsəhmenien, itəmäh nəsotohtəu-pəniən lou, mətəu nəmotəri motəharəg-pəri e lou, kəni məsotatig əhğəliən lou. ¹² Uhgın əmə in təməfa lou, kəni in əmə tətakil nətəmimi mətələhu nəghatiən lan. Kəni in təhrun nosmiəğəhiən, kəni məhrun nəəkiniən. ?Mətəu itəmäh, nikitəmäh tətəti məmə itəmäh Uhgın min, məmə nəkotakil təfagə tərəh min rəha piatəmäh min motəni pətigəm nalpinien rəhalah? !Kəpə!^v

Nəghatiən əfəri

¹³ Otətəlig-to, itəmäh nətəmimi nəutəni məmə, “Rəueiu uə olauig, kəhuvən itaun u uə taun əha, motatig o nu kəti, motol bisnis ikin, kəni motol məni.” ¹⁴ ?Nəkotəhra motəhrun məmə nak otuva olauig? ?Nəmiəğəhiən rəhatəmäh in nak? Itəmäh nəkotəhmen e nahnigəm iətəm otəmanikə min.^w ¹⁵ Mətəu nəghatiən iətəm təhruahru məmə onəkotəni in tol lanu, nəkotəkeikei motəni məmə, “Nəmə in nəuia İərməniğ pəhriən, kəni iəkotatig kəni motol natimnati min u, uə natimnati min əha.” ¹⁶ Mətəu rəueiu, nəutagət əfəri məutəfəri pik itəmäh. Kəni nəghatiən min əha iətəm nautəni, ilah rəfin kotərəh.

¹⁷ Tol lanəha, in təfagə tərəh kəti nəmə iətəmimi təhrun nati kəti təuvir iətəm təkəikei mol, mətəu təsəliən.^x

^{ss}4:11 Nəghatiən u rəha Jemis nipətin təsəniən məmə kitah okəsotəgətunien təfagə tərəh rəha nətəmimi. Nəghatiən min tətə e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə kitah kotəkeikei motəgətun təfagə tərəh rəha nətəmimi məmə okohiet rəkis lan. Mətəu kotəkeikei motol e nətəligiən təuvir. Kəl 6:1; Luk 17:3; 2Tim 3:16; Jem 5:20; Kəl 5:21; 1Təs 5:14; 2Təs 3:15; Tait 3:10.

*4:11 “lou” e fes u tətəghati e “lou rəha nolkeikeiən.” Eruh e Jemis 2:8.

^r4:6 Prov 3:34; 1Pitə 5:5 ^s4:7 Efəs 6:12 ^t4:8 Aes 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7

^u4:10 Job 5:11; 1Pitə 5:6 ^v4:12 Rom 2:1; 14:4

^w4:14 Sam 39:5,11; Prov 27:1 ^x4:17 Luk 12:47

Nəghatiən tətuvən o nətəmimi rəhalah nautə tepət

5 Itəmah nətəm rəhatəmah nautə tepət. Otətəlig-to e nəghatiən u. Təuvir məmə nəkotətəu tərəh motasək əfəmäh o nərahien iətəm tətəva o təmah. ²Rəhatəmah nautə tinəmnəmit rəkis, kəni uvni min kinəutoarehre rəhatəmah napən.^y ³Namrəien tatus rəhatəmah aiən u kol tətəraip-oraip, mine silfə. Kəni namrəien in otəni pətigəm nolien tərəh min rəhatəmah kəni motus nipətətəmah təhmen e nigəm. Nian rəha naunun nian tətəva iuəkir, mətəu itəmah nəmotoriarun rəhatəmah nautə min. ⁴!Otətəlig-to e nati u! Rəhatəmah noluək min kəmotəulək e rəhatəmah nasumiən min, mətəu nəməsotətəouiən e məni nəuvetin rəhalah. Kəni nətəouiən iətəm nəməsotəfəniən kəm lah, kəutəni pətigəm rəhatəmah nolien tərəh min. İərməniğ Əsanən Pik Agin, tinatətəu nasəkien rəha noluək min rəhatəmah.^z ⁵E nəhue niiftəni u, itəmah nəmotatig e natigien iətəm timətig əmə, nəmotol nikitəmah tagien o rəhatəmah nautə e nian iətəm otəsuvəhien Uhgın otakil rəhatəmah nolien min. Itəmah nəkotəhmen e nati miəgəh min iətəm kətaugin ilah, kəni kotasisi o nian rəha nuhien ilah.^a ⁶Nəmotiivi pətigəm nətəmimi nətəm kotəhruahru e kot, kəni motakil ilah motəni nalpinien rəhalah, kəni mautohamu ilah, kəni ilah kəməsotolien nati kəti məmə okotəniəhu itəmah.

Nətəligien əfəmäh e nian rəha nərahien

⁷Piak min mine nəuvinik min. Otol məmə rəhatəmah nətəligien otəfəmäh

nian nətəhtahnin İərməniğ otitəlig = pa min. Nikitəmah tətəhti nolien rəha iətəmi kəti rəha nasumiən. Tətəhtahnin nian əhruahru rəha nəteien nimai, kəni mətəhtahnin nian rəha nərfəien, kəni mos rəhan nətəligien təfəmäh nian mətəhtahnin mətəuarus = pən timəhtə, kəni matəulək e rəhan nauəniən təuvir agin.^b ⁸E nolien əha təhmen əmə, itəmah min, otol məmə rəhatəmah nətəligien otəfəmäh, kəni motəhtul əskasik, mətəu-inu otəsuvəhien İərməniğ otitəlig = pa min.^c

⁹Piak min mine nəuvinik min. Sotəghati-əghatiən uə nəni rahien itəmah min məmə nikitəmah təsəgiəniən o natimnati min nəuvein. Nəmə nautol lanu lan, Uhgın otakil nəghatiən o rəhatəmah nolien tərəh min. !Rəueiu əha in tətəhtul maru, kəni otəsuvəhien tuva mol!

¹⁰Piak min mine nəuvinik min. Nik-itəmah tətəhti-to iəni min əupən nətəm kəməutəni pətigəm nəghatiən min e nərgi İərməniğ. Rəhalah nəmiəgəhien tətəgətu itah məmə rəhatah nətəligien otəkeikei məfəmäh e nian nərahien tətəva. ¹¹Kəni nəkotəhrun inu, kətəni məmə nətəmimi nətəm kəutəhtul iəkis e nian nərahien tətəva, ilah kautatig e nəuviriən pəhriən. Nəmotətəu nanusiən rəha Job məmə təməhtul əskasik e nian iəkis min, kəni motəhrun nəlpəkəuiən təuvir rəha İərməniğ o Job, kəni uərisig e nian tepət rəha nərahien, İərməniğ təmol təuvir agin kəm in. Kəni tol lanəha, sotaluiən məmə niki İərməniğ təməri

^y5:2 Mat 6:19 ^z5:4 Dut 24:14-15 ^a5:5 Luk 16:25

^b5:7 Dut 11:14; Jer 5:24 ^c5:8 Rom 13:11-12; 1Pitə 4:7

məriauəh e nasəkəhruiniən itah, kəni nīkin tepət o tah.^d

¹² Piak min mine nəuvinik min. Nati u in nati keikei, məmə nəstosiən nonauvil. Sotosiən nonauvil e negəu e neai, uə nəhue niiftəni, uə nati kəti min. Nian rəfin, otəni əmə nīpəhriəniən. Nian itəmāh kəti otəni məmə, “Əuəh,” kəni rəhan nəghatiən otəkeikei mol nīpəhriəniən. Kəni nian itəmāh kəti otəni məmə, “Kəpə,” kəni rəhan nəghatiən otəkeikei mol nīpəhriəniən. Nəmə iətəmi kəti təsoliən lanəha, kəni Uhgīn otələhu = pən nəghatiən rəha nalpinien kəm in.^e

Nəfakiən iətəm nəuan əha ikin

¹³ Nəmə itəmāh kəti tətətig e nərahien, təuvir məmə otəghati kəm Uhgīn e nəfakiən. Nəmə itəmāh kəti nīkin tagiən, təuvir məmə otəni nəpuən min rəha nəni-viviən. ¹⁴ Nəmə iətəmi kəti tatimis, təuvir məmə otəuīn e eldə min rəha nīməfaki məmə okəhuva motəfaki lan, kəni motol = pən oiēl e nərgi lərməniḡ.^f ¹⁵ Kəni nian ilah kəutəhatətə məmə Uhgīn otol vivi iətəmi əha, kəni motəfaki lan, rəhalah nəfakiən in suaru məmə lərməniḡ otol məmə iətəm tatimis otətəu təuvir min. Kəni

nəmə in təmol təfagə tərəh kəti iətəm tatiuvi = pa nīmisiən, kəni Uhgīn otəfəl rəhan təfagə tərəh.^g ¹⁶ Tol lanəha, təuvir məmə nəkotəni pətīgəm rəhatəmāh nolien tərəh min kəm təmah min, kəni motəfaki o təmah min pəh motəmiəḡəh. Iətəmi kəti iətəm təhruahru, rəhan nəfakiən in təsanən, kəni təuə e nəuan.

¹⁷ Inu təhmen e Elaiḡə u əupən. In iətəmi kəti təhmen əmə e tah. Kəni in təməfaki pik məmə otəsəfuvien, kəni nuhuən təməsəfuvien mos nu kisil mine məuiḡ sikis.^h ¹⁸ Kəni təməfaki min, kəni Uhgīn təməhli = pa nuhuən tuva min, kəni nasumiən rəfin, nəuəniən təmatig min e lah.ⁱ

Iuvipa min nətəmi kəməhuvən isəu e rəhalah nəhatətəiən

¹⁹ Piak min mine nəuvinik min. Nəmə itəmāh kəti tətəkəu mətəpəh suaru rəha nīpəhriəniən, kəni nəmə iətəmi kəti min tatiuvi = pa min,^j ²⁰ təuvir məmə nəkotəhrun nati u məmə, iətəmi u iətəm otol iol təfagə otitəliḡ = pa min e suaru rəha nīpəhriəniən, in otosmiəḡəh iol təfagə u e nīmisiən, kəni tol suaru məmə Uhgīn otəfəl rəkis təfagə tərəh min tepət rəha iətəmi kəha.

^d5:11 Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8 ^e5:12 Mat 5:34-37

^f5:14 Mak 6:13 ^g5:15 Mat 17:18-20 ^h5:17 1King 17:1; 18:1

ⁱ5:18 1King 18:42-45 ^j5:19 Kəl 6:1

1 Pitə

Nauəuə iətəm Pitə təmaupən mətei

Nəghatiən əkuəkür rəha nauəuə u 1 Pitə

?Pəh təmətei nauəuə u? Pitə təmətei nauəuə u.

?Təmətei tətuvən kəm pəh? Təmətei nauəuə u tətuvən kəm nətəmimi rəha Uhgın nətəm kəutatig ikin pisin pisin min e profens min rəha Pontəs, mine Kələsiə, mine Kapətosia, mine Esia, mine Pitinia (1Pitə 1:1). Rəueiu kətəni nərgin nitəni min əha məmə Teki.

?Natigien təhro lan nian təmətei? E nian əha, iətəmi asoli rəha Rom, nərgin u Niro, təmərəkın pik niməfaki. Təməh nəfaki min nəuvein kohmis, kəni moh nəuvein. Otəsuvəhiən toh Pitə.

?Təmətei nauəuə u o nak? Pitə tolkeikei məmə otəfəri nətəligiən rəha nəfaki min nətəm kəutatig e nərahien. In tolkeikei məmə okotəhtul əskasik e rəhalah nəhatətəien kəni mautil nati kəti iətəm təuvir, nati əpnapin nərahien tətuvə.

Pitə təməni təuvir kəm lah

1 İəu Pitə, iəu aposil kəti rəha İesu Kristo. İətəni təuvir kəm təmah nətəmi rəha Uhgın nətəm nəutatig ikin min rəfin e profens min u Pontəs, mine Kələsiə, mine Kapətosia, mine Esia, mine Pitinia. Uhgın təmitəpin rəkis itəmah, kəni imatəmah ikin səniəmə nəhue niftəni u, itəmah napispis min əmə u ikinu. ²Tatə Uhgın təmitəpin itəmah mətəu-inu, aupən aupən agin,

təmol rəhan nəlpəkəuiən mələhu, kəni in təməhrun rəkis suaru min rəfin rəha nəmiəgəhiən rəhatəmah. Kəni Narmin Rəhan tatol itəmah nəutəhtul pisin mətasim məmə, nəkotol nəuia İesu Kristo, kəni niran tafəl itəmah e noliən tərəh min rəhatəmah.[†]

Pəh Uhgın otəfən rəhan nəuviriən mine nəməlinuian tərət kəm təmah.

Otəni-vivi Uhgın o nəlpəkəuiən rəhan

³!Pəh kotəni-vivi Uhgın iətəm in Uhgın mine Tatə rəha İərməniğ İesu Kristo rəhatah! E nəsekəhruiən asoli rəhan, in təmol məmə kitah kotair = pən e nəmiəgəhiən vi, kəni məutələhu = pən əskasik rəhatah nətəligiən lan. Tətuvə min lanəha mətəu-inu İesu Kristo təməmiəgəh min e rəhan nimisiən. ⁴Kəni e nəmiəgəhiən vi u, kitah okotos natimnati təuvir min əpəha e nəgəu e neai iətəm Uhgın təmələhu pisin məmə rəhatah. Kəni nati u ko təsəmnəmitiən, kəni ko təsamikmikien, kəni ko rəhan nəhəgəhəgiən təsikəien.^k ⁵E nəhatətəien rəhatəmah, nəsanəniən rəha Uhgın tətəhtul pəsığ e təmah mətəuərus = pa in otosmiəgəh itəmah, kəni Uhgın otol əpu rəhan nosmiəgəhiən e naunun nian.¹

⁶Nikitəmah tətəgiən o nati u, nati əpnapin nəmə nian iəkis pisin pisin min kəhuva pau e rəhatəmah nəmiəgəhiən. Mətəu kəhuva o nian əkuəkür əmə.^m ⁷Nian iəkis min əha kəutəhuva məmə okotəgətun məmə itəmah nəutəhatətə pəhrion. Aiən u kol tətəraip-oraip, in nati kəti iətəm nigəm tatus mətafəl rəkis iətəm tərəh min lan. Kəni nian iəkis min əha kotəhmen e nigəm iətəm

[†]1:2 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, Uhgın “təmorin = pa nira İesu tafəl-afəl itah” u niptətin məmə tətəikuas e təmah e noliən tərəh min. Afın min e nəghatiən min u “təmorin = pa niran tafəl-afəl” mine “niran tətəikuas e nətəmimi”: Lev 14:6-7; Sam 51:7; Eks 24:5-8; Hip 9:19; 1Jon 1:7.

^k1:4 Kol 1:12 ¹1:5 Jon 10:28; 17:11 ^m1:6 Jem 1:2; 1Pitə 5:10

tatus rəhatəmah nəhatətəiən mətafəl rəkis iətəm tərəh min lan. Aiən u kol, in nati təuvir, mətəu otəpanikə min nian kəti. Mətəu rəhatəmah nəhatətəiən, in nati təuvir tapirəkis aiən u kol. Kəni e rəhatəmah nəhatətəiən, Uhgın otəni-vivi itəmah, məfəri nərgitəmah, məfən nisiaiən asoli kəm təmah e nian Iesu Kristo otuva mietigəm = pa lan.ⁿ
⁸Nati ənnapin nəməsoteruh pauian Iesu Kristo, mətəu nautolkeikei in. Kəni nati ənnapin nəsotəhian u rəueiu, mətəu nəutəhatətə lan. Kəni nikitəmah təməri məriauəh e nəgəniən iətəm in təuvir pik agin tapirəkis, kəni ko iətəmi kəti təruru nəni ərəfiniən nəuviriən rəha nəg-iəniən əha.^o ⁹Nikitəmah tətəgiən lanəha mətəu-inu itəmah nautos nati u iətəm nəutəhatətə lan, u məmə Uhgın otəsmiəgəh rəhatəmah nəmiəgəhiən.

¹⁰Suaru rəha Uhgın o nosmiəgəhiən nətəmimi lan, in nati kəti iətəm iəni min aupən kəmotolkeikei pik məmə okotəhrun tuvən təhmin min, kəni tol lanəha kəmotəfin motəsal vivi e nəghatiən min lan. Kəni ilah kəməutəghati e nəuviriən u iətəm otuva o təmah.^p ¹¹Narmin rəha Kristo təmətatig ilah min, kəni mətəghati kəm lah, kəni aupən ikən mətəni pətigəm nəhməiən iətəm otuva e nəmiəgəhiən rəha Iesu, kəni uərisig lan e nəsanəniən asoli rəhan. Mətəu iəni min kəmotalkut o nəhruniən suaru iətəm natimnati min əha okəhuva lan, mine rəhalah nian əhruahru.^q ¹²Uhgın təmol əpu kəm iəni min aupən məmə, nəghatiən min iətəm ilah kəmotəni, kəməsotəghatiən e nian iətəm ilah kəmotatig lan, mətəu kəmotəghati əmə e nian rəhatah. Kəni rəueiu, nətəmimi kintəni pətigəm nəghatiən rəha nanusiən təuvir kəm

təmah e nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın iətəm tatsipən e negəu e neai. Kəni natimnati min u kotəuvir agin məmə nagelo min, ilah min kotolkeikei məmə okoteruh kəni motəhrun natimnati min rəha nosmiəgəhiən e Kristo iətəm kəməhuva.

Noliən rəha nəmiəgəhiən iətəm təhruahru

¹³Tol lanəha, nəkotəkeikei motol rəhatəmah nətəligiən təhtul maru o noliən uək, kəni motəgətun vivi rəhatəmah nətəligiən. Otələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəligiən e nəuviriən iətəm Uhgın otəfinə kəm təmah nian Iesu Kristo otuva min.

¹⁴Otol nəuia Uhgın təhmen = pən əmə məmə kəlkələh min nətəm kotəuvir kautol nəuia tatə min. Aupən rəkis, itəmah nəməsotəhruniən niphərieniən rəha Uhgın, kəni nəmautol noliən tərəh min iətəm nikitəmah əmə tolkeikei. Mətəu rəueiu, sotəgəhaniən e nətəligiən min əha okotiuvir rəkis min itəmah.^f

¹⁵Uhgın u iətəm təmauin e təmah, in tasim məhruahru. Kəni ko itəmah min, onəkotəkeikei motəsim motəhruahru e natimnati rəfin iətəm nautol.

¹⁶Nəkotəkeikei motol lanəha mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Nəkotəkeikei motəsim motəhruahru mətəu-inu İəu iəkəsim məhruahru.”^s

¹⁷Itəmah nəkotətapuəh e nasiriən o Uhgın u təhmen məmə in rəhatəmah Tatə, mətəu nəsotaluiən məmə Uhgın tətəkil noliən min rəha nətəmimi rəfin, kəni in tatol əmə e noliən iətəm təhmen-əhmen əmə. Tol lanəha, nəsotaluiən məmə itəmah iəpispis min əmə e nəhue niftəni u. Sotohtəu-pəniən noliən min rəhan. Mətəu nian nəutəmiəgəh əhanəh

ⁿ1:7 Prov 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 ^o1:8 Jon 20:29; 2Kor 5:7

^p1:10 Mat 13:16-17 ^q1:11 Sam 22; Aes 53; Luk 24:26-27

^r1:14 Rom 12:2; Efəs 2:3; 4:17-18 ^s1:16 Lev 11:44,45; 19:2; 20:7

e nəhue niftəni u, onəkotəgin motisiai Uhgın e noliən təuvir min rəhatəmah.^t
¹⁸Nəkotəkeikei motol lanəha mətəu-inu itəmah nəmotəhrun rəkis nati keikei iətəm Uhgın təmətəou rəkis itəmah lan. Otətəlig-to e noliən rəha nəmiəgəhiən rəhatəmah aupən iətəm nipətın tikə u təmsipən o tipitəmah min. Mətəu Uhgın təmitis rəkis itəmah e noliən tərəh kəha. Kəni Uhgın təməsosian nəhmti nəmiəgəhiən rəhatəmah e nati kəti rəha nəhue niftəni iətəm otəpanikə, təhmen e silfə mine aien u kol tətəraip-oraip,
¹⁹mətəu in təmos nəhmti təmah e nira Kristo iətəm in nati keikei təuvir pik agin. Kristo in təhmen e nəti sipsip təuvir iətəm nimisian uə nərahian tikə agin lan.^{ku}

²⁰Aupən aupən agin, nian Uhgın təməsol əhanəhiən nəhue niftəni u, təmitəpin rəkis Kristo məmə otol uək əha. Mətəu rəueiu iuəkir o naunun nian, Uhgın təmol əpu in, məmə otuva masiru e təmah.^v ²¹Kəni e natimnati min əha Iesu təmol, itəmah nəkotəhatətə e Uhgın, iətəm təmosmiəgəh Iesu Kristo e nimisian, kəni məfəri in məfən nəsanəniən iətəm təhagəhag mine nisialən kəm in. Kəni tol lanəha, nəkotəhatətə e Uhgın, kəni mautələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəligian lan.^w

²²Nəmotəikuas e rəhatəmah nəmiəgəhiən tinuva minivi min rəkis mətəu-inu nəmotətəu = pən nəghatian rəha nipəhrənian. Kəni o natimnati min u, nəkotos nolkeikeian pəhrən tətəva o təmah min nəuvein. Kəni tol lanəha, otolkeikei pik itəmah

min e nikin pəhrən.^x ²³Otol lanəha mətəu-inu, nəmotair vi rəkis min, kəni nəmiəgəhiən vi rəhatəmah təmsisipənian o nətəmimi nətəm ilah rəfin okəpanohmis. Mətəu nəmiəgəhiən vi u rəhatəmah in otətətig naunun tikə, mətəu-inu təmsipən e nəghatian kəti iətəm tətəmiəgəh mətətig naunun tikə, inu nəghatian rəha Uhgın. ²⁴Nauəu Rəha Uhgın tətəni məmə,

“Nətəmimi rəfin kotəhmen e nimali nimanuvehli,

kəni nəuvirian rəfin rəhalah təhmen əmə e nəuginigi əpəha e nikinati.

Nimanuvehli əha tətəukei, kəni nəuginigi min kəutəmei,

²⁵mətəu nəghatian rəha İərməniğ tətətig itulin naunun tikə.”^y

Kəni inu nəghatian rəha nanusian təuvir iətəm nətəmimi kəmotəni pətigəm rəkis kəm təmah.

2 Mətəu-inu o nəghatian min əha, otəraki e noliən min u kohiet rəkis e rəhatəmah nəmiəgəhiən: noliən rəfin rəha nəməkiən e nətəmimi kəni mətol nərahian kəm lah; noliən rəfin rəha neiuəin; noliən rəha nətəm kəutəni pik nati, mətəu kəsotolian; noliən rəha netetian; noliən rəfin rəha nəni rahian nətəmimi.^z ²⁻³Itəmah nəmotəhrun rəkis məmə İərməniğ təmol təuvir kəm təmah. Təhmen = pən məmə nəmotun askəuvin nəua nig iətəm tətəhiən.^a Kəni rəueiu nəkotəkeikei məhuva motəhmen e iəpəou mətmətig min u kəutasək o nəmahian. Itəmah nəkotəkeikei motolkeikei pik nauəniən mine nəmnimian iətəm təhruahru məuvir məmə nəkotəgin nikitəmah lan. Kəni natimnati

[†]1:19 E nian rəha Oltestimin, nətəmimi kəmautol sakrifais kəm Uhgın o təfagə tərəh min e nəti sipsip min iətəm nərahian tikə e lah. Afın e Eks 12:5.

[†]1:17 Rom 2:11; Nəh 2:23 ^u1:19 Uək 20:28; Hip 9:12-14

^v1:20 2Tim 1:9-10 ^w1:21 Jon 14:6; Rom 5:1-2

^x1:22 Jon 13:34; Rom 12:10 ^y1:25 Aes 40:6-8 ^z2:1 Efəs 4:22; Jem 1:21

^a2:2-3 Sam 34:8

min əha okotol nəkotepət e rəhatəmah nəmiəgəhiən iətəm Uhgın təmosmiəgəh itəmah lan.

Kəpiel miəgəh e Nimə Rəha Uhgın

⁴Uhgın tolkeikei məmə otuvləkin rəhan kəti nimə e tah nətəmimi. Kəni tətətipərin Kəpiel kəti iətəm nətəmimi kəmotəpəh, mətəu in kəpiel keikei tətəmiəgəh məmə Uhgın otətuəuin nimə lan. Kəni nian nəkəhuva o kəpiel u Kristo e suaru rəha nəhatətəiən, ⁵itəmah min, nəkotəhmen e kəpiel miəgəh min iətəm Narmin Rəha Uhgın tatos itəmah matuvləkin Nimə lan Rəha Uhgın. Kəni itəmah pris asim min, nətəm nautəfən sakrifais min kəm Uhgın iətəm nikin tətəgiən ohni mətəu-inu o natimnati iətəm Iesu Kristo təmol. ^b ⁶Təhmen = pən e Nauəuə Rəha Uhgın tətəni lanu məmə,

“Oteruh-to. İətələhu kəpiel əpəha Jerusiləm, ^f inu kəpiel keikei pik agin iətəm iəu iəmitəpin,

kəpiel u in rəha nətuəuinian nimə, kəni iətəmimi iətəm otəhatətə lan, in otəsaulisən.”^c

⁷Kəpiel u in nati keikei o təmah nətəm nəutəhatətə lan. Mətəu o nətəmimi min nətəm kəsotəhatətəiən lan, kəpiel u in təhmen = pən e nəghatiən u e Nauəuə Rəha Uhgın iətəm tətəni məmə,

“Kəpiel u iətəm nətəmimi rəha nuvləkinian nimə kəmotəraki lan, mətəu Uhgın təmol tuva kəpiel rəha nətuəuinian nimə,”^d

⁸kəni Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə, “Kəpiel u tatol nətəmimi kautələs pikian,

kəni in kəpiel iətəm tatol məmə nətəmimi kəutəpitətəl lan maütəmei.”^e

İlah kəutələs pikin kəpiel u mətəu-inu kəutəhti nəuia nəghatiən, kəni inu nəlpəkəuiən iətəm Uhgın təmol o lah.

⁹Mətəu Uhgın tinitəpin rəkis itəmah məmə rəhan min, kəni itəmah pris min rəha Kig, kəni itəmah nətəmi asim min nətəm Uhgın tətərmənig e təmah, kəni itəmah nəuaniləuis min kəti iətəm Uhgın təmaskəlīm məni məmə rəhan. In təmol itəmah lanəha məmə nəkotəhrun nəni pətigəmiən nəni-vivian iətəm tətəfəri in o rəhan nəuvirian mine natimnati iətəm in təmol. In təmauin rəkis e təmah məmə onəkohiet e napinəpuian məmə nəkəhuvən e nəhəgəhəgiən təuvir rəhan. ^f ¹⁰Aupən rəkis, itəmah nətəmimi əpnəpin min əmə, mətəu rəueiu, itəmah nauənələuis min rəha Uhgın. Aupən ikin, nəməsotəhrunian nasəkəhrunian rəha Uhgın, mətəu rəueiu, nəkotəhrun nasəkəhrunian rəha Uhgın.

¹¹Rəhak min nətəmimi, nikitəmah otəkeikei mətəhti məmə nəhue niftəni u səniəmə imatah əhruahru ikin. Kitah kotəhmen e iəpispis min mine Nanihlua[§] min ikinu. Tol lanəha, iətəni əskasik kəm təmah məmə nəkotəhtul əskasik isəu o nolian tərəh min iətəm nətəligian rəhatəmah tolkeikei. Nətəligian min əha, ilah tikimir min rəhatəmah kəni kəutəluagin e nikitəmah. ⁸ ¹²Nian rəfin kitah kəutatig e nəlugin e nətəmimi nətəm rəhalah nəhatətəiən tikə. Kəni nəmiəgəhiən rəhatəmah in otəkeikei məhruahru vivi agin məmə nati əpnəpin ilah okotətu = pinə nəghatiən tərəh e təmah, mətəu okoteruh nolian təuvir

^f2:6 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “Saion,” nərgin kəti min rəha Jerusiləm. [§]2:11 Nanihlua, İanihlua — Afin-to e tiksənəri.

^b2:5 Rom 12:1; Efəs 2:21-22; Nəh 1:6 ^c2:6 Aes 28:16; Efəs 2:20

^d2:7 Sam 118:22 ^e2:8 Aes 8:14

^f2:9 Dut 7:6; 14:2; Aes 9:2; Uək 26:18; Efəs 5:8 [§]2:11 Kəl 5:17,24

min rəhatəmah, kəni ilah okotəfən nisi-
aiən kəm Uhgın e nian in otuva min
makil nətəmimi lan.^h

Nisiaiən nətəmi asoli

¹³ Kitah nətəmimi rəha İərməniğ, kəni
kotalkeikei məmə okotisiai nərgin. Tol
lanəha, nəkotol nəuia nətəmi asoli min
rəfin nətəm nətəmimi kəutəfəri ilah
məmə okotarməniğ. İətəghati e nətəmi
asoli təhmen e kig, iətəm in iətəmi asoli
agin,ⁱ ¹⁴ uə təhmen e rəhan nətəmi asoli
min iətəm tətahli pətigəm ilah o nolien
rəhan uək. İlah okəhuvən motələhu
nalpinien kəm nətəmimi nətəm
kəutəhti lou rəhalah, kəni məutəni-vivi
nətəm kautol nolien təuvir. ¹⁵ Nautol
lanəha mətəu-inu Uhgın tolkeikei
məmə rəhatəmah nolien təuvir min
okotəniəhu nəghatien alməli min rəha
nətəmimi min u rəhalah nəhrunien tikə
kəni tətəni rah itəmah.^{**j} ¹⁶ İtəmah
səniəmə slef min rəha təfagə tərəh min,
mətəu-inu Uhgın təmitis rəkis itəmah.
Tol lanəha, otətəu = pən nolien rəha
iətəmi kəti lanəha. Mətəu sotəniən
məmə, “Uhgın təmitis rəkis iəu, kəni tol
lanəha, iəkəhrun nolien nati nak iətəm
iəkolkeikei, nati ənəpin in təfagə
tərəh.” Kəpə. İtəmah slef min rəha
Uhgın, kəni tol lanəha, otətəu = pən
nolien min iətəm kotəhruahru.
¹⁷ Otəfən nisiaiən iətəm təhruahru kəm
nətəmimi rəfin. Otolkeikei nəfaki min,
inu nətəmimi min rəha Uhgın, kəni
onəkotəgin motisiai Uhgın, kəni otisiai
kig.^k

¹⁸ İtəmah slef min, onəkotəkeikei mo-
tol nəuia rəhatəmah nətəmi asoli min,

kəni motəfən nisiaiən kəm lah. Nəko-
tol lanəha kəm lah rəfin, nətəm kau-
tol timətig kəni motəuvir o təmah, mine
nətəmi min u kautol nolien əskasik
min kəm təmah.¹ ¹⁹ Nəmə təhro nau-
tol əmə nati əhruahru min əmə, mətəu
rəhatəmah nətəmi asoli min kautol tərəh
e təmah kəni nəutətəu tərəh lan. Uhgın
otəni-vivi itəmah nəmə nəutos əmə nian
iəkis min əha kəutəhuva mautohmis əmə
e nikitəmah mətəu-inu nəutəsəl = pən
əmə o Uhgın. ²⁰ Mətəu kəsəniən məmə
itəmah nətəm nəkotəuvir nəmə nautol
nolien tərəh kəti, kəni nətəmi asoli kau-
toh itəmah ohni, kəni nəsotaiuiən mo-
tagim. Nalpinien u, in rəhatəmah aru
əmə. Mətəu Uhgın otəni-vivi itəmah
nəmə nautos nahməiən mətəu-inu nau-
tol nati təuvir əmə, kəni məsotagimien.^m

²¹ Uhgın təmauin e təmah məmə nautol
nolien təuvir u, mətəu-inu Kristo təmos
nahməiən o təmah. In təmaupən mägə-
tun nolien əhruahru əha məmə itəmah
nəkotohtəu = pən əmə nimei nəhlkin.ⁿ

²² Nauəuə Rəha Uhgın tətəni məmə,
“In təməsolien təfagə tərəh kəti,
kəni in təməsəniən nəghatien eiəu min
nian kəti mine.”^o

²³ Nian nətəmimi kəmotəghati rah lan,
mətəu in təməsəhien ilah. Nian in
təmətəu nahməiən e nipətin, mətəu
in təməsəniən məmə in otalpin nitai
nərahien. Mətəu in təmələhu = pən na-
timnati rəfin e nəhlmi Uhgın iətəm
nian rəfin rəhan nakilien in təhru-
ahru əmə.^p ²⁴ Nian İesu təməhkul e
nigi kəməluau, kəni təmos nalpinien
rəha təfagə tərəh min rəfin rəhatah e
nipətin. In təmimis məmə təfagə tərəh

****2:15** E nian rəha Pitə, nətəmimi nəuvein kəmotəməki nətəm kəutəfaki
motətu = pən nəghatien min e lah məmə ilah kəmautol nati pisin pisin min iətəm
kəməutatgəhli e lou.

h2:12 Mat 5:16 **i2:13** Tait 3:1 **j2:15** 1Pitə 3:16 **k2:17** Rom 12:10

l2:18 Efəs 6:5 **m2:20** 1Pitə 3:14,17 **n2:21** Mat 16:24; Jon 13:15

o2:22 Aes 53:9; Jon 8:46; 2Kor 5:21; 1Jon 3:5 **p2:23** Aes 53:7; 1Pitə 3:9

min okohmis e nēmiēgēhien rēhatah, kēni kitah okotēmiēgēh mēmē okotohtēu = pēn suaru rēha nēhruahruaiēn. Tēmosmiēgēh itah e nahmēiēn rēha nīmēgim e nipētīn.^q ²⁵ Aupēn, itēmah nēkotēhmen e sipsip min iētēn kēmotəluei. Mētēu rēueiu, nēmotēuhlin itēmah mēhuva o Iētēn Tateh Vivi Sipsip, inu Iētēn Tateh Vivi nēmiēgēhien rēhatēmah.^f

Noliēn tēuvir rēha iērman mine pētān u kēmuol marit

3 Kēni e noliēn ēhmen ēmē rēha nisiaiēn Iērmanig, itēmah nipētān nēkotēkeikei motol nēuia rēhatēmah min nēman mētēu-inu o nati u. Nēmē ilah kēsotēhatētēiēn e nēghatiēn rēha Uhgīn, kēni rēhatēmah noliēn tēuvir min ēmē okotiūvi = pēn rēhalah nētēligiēn o Uhgīn. Noliēn tēuvir min rēhatēmah kotēhmen, motapirēkis nēmē nētēghati kēm lah.^s ² Nian ilah koteruh mēmē noliēn rēhatēmah in tēhruahru vivi, kēni kauteruh nisiaiēn e nēmiēgēhien rēhatēmah, inu tēhmen ēmē mēmē otiūvi = pā ilah kēhuva o Uhgīn. ³ Pēh malē-malē rēhatēmah in sēniēmē rēha nipētītēmah, tēhmen e noliēn rēha nēlisiēn nēuanutēmi, uē nuvēniēn e natimnati kēmol e aiēn u kol tētōraip-orai^p,^{††} uē nuvēniēn e napēn vi min.^t ⁴ Mētēu otol malē-malē e nikitēmah iētēn nēuviriēn rēhan ko tēsikēiēn. Malē-malē u tol lanu, in noliēn ēpēou ēmē, mine noliēn mētig nēmēlinuēn ēha ikin. Noliēn ēha in noliēn keikei kotēuvir e nēhmti Uhgīn. ⁵ Inu noliēn rēha nipētān nēfaki min aupēn nētēn kēmotēlēhu = pēn ēskasik rēhalah

nētēligiēn e Uhgīn. Ilah kēmotol nēuia rēhalah min nēman, kēni noliēn ēha, kēmautol malē-malē e nikilah,⁶ tēhmen e Serē iētēn tēmol nēuia Epraham, kēni mētēuⁿ lan mēmē in rēhan iētēmi asoli. Kēni itēmah nēnētī Serē nēmē itēmah nautol noliēn min iētēn kotēhruahru, kēni mēsotēginiēn.^u

⁷ Kēni itēmah nēman nētēn nēmotol marit, e noliēn ēha inēha rēha nisiaiēn Iērmanig, nēkotēkeikei motos nēinatigiēn o neruh viviēn rēhatēmah min nipētān e nēmiēgēhien rēhatēmah mētēu-inu, ilah kēsotēsiēn nēsānēniēn tēhmen e tēmah. Kēni motisaiⁱ ilah e rēhatēmah noliēn min mētēu-inu ilah min okotos min nati tēuvir u, nēmiēgēhien itulin. Otol lanēha mēmē nati kēti otēsasiēgiēn e rēhatēmah nēfakiēn.^v

Nēfaki min rēfin

⁸ Naunun nēghatiēn ēha. Itēmah rēfin nēkotēkeikei motol noliēn min u: otos nētēligiēn kētiēh, otasēkēhruin itēmah min, otolkeikei itēmah min, otol nīk-itēmah timētig o tēmah min, otosiahu rēhatēmah nētēligiēn. ⁹ Nēmē nētēmimi kautol tērah e tēmah, mētēu nēsotalpiniēn nitai nērahien. Nēmē nētēmimi kēutēghati rah e tēmah, mētēu nēsotalpiniēn. Mētēu otēfaki motēni = pēn kēm Uhgīn mēmē in otol tēuvir kēm lah. Nēkotol lanēha mētēu-inu Uhgīn tēmauⁿ e tēmah mēmē onēkotol noliēn ēha, pēh onēkotos nēuviriēn rēhan. ¹⁰ Nauēuē Rēha Uhgīn tētēni mēmē, “Iētēmimi iētēn tolkeikei nēmiēgēhien tēuvir,

^{††} **3:3** Nati kētēuan kēmol e aiēn u kol tētōraip-orai^p, uē iēring, uē ring, uē nēuanati katēlis nēhlmitēmi lan.

q2:24 Aes 53:5-6; Rom 6:11

f2:25 Esik 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hip 13:20-21 **s3:1** Efēs 5:22

t3:3 1Tim 2:9 **u3:6** Jen 18:12 **v3:7** Efēs 5:25

kəni molkeikei məmə otətəu təuvir nian rəfin,
in otəkeikei məsəniən nəghatiən tərəh min,
kəni in otəkeikei məsəniən neiuəiən.

¹¹In otəkeikei məuhlin in, miet rəkis e nolien tərəh min,
kəni mol əmə natimnati min iətəm kotəuvir.

In otəkeikei malkut pik məmə otatig ilah nətəmimi rəfin e nəməlinuəiən.

¹²In otəkeikei mol lanəha mətəu-inu İərməniğ tateh vivi nətəm kotəhruahru,

kəni matətəlig vivi e rəhalah nəfakiən, mətəu tatol tikimir ilah nətəm kautol təfagə tərəh.^w

¹³?Nəmə nəkotalkut pik o nolien natimnati min iətəm kotəuvir, pəh otol nərahien kəm təmah? ¹⁴Mətəu nəmə niphəriənien nautətəu nahməiən o nolien əhruahru rəhatəmah, kəni nəutatig e nəuvirien pəhriən. Sotəginien e nərahien iətəm nətəmimi kotəhrun nolien kəm təmah, kəni pəh nikitəmah təsəhti pikiən.^x ¹⁵Mətəu e nikitəmah, otisiai Kristo məmə in İərməniğ. Otəhtul maru e nian rəfin o nuhalpiniən nəghatiən rəha iətəmimi pəh iətəm tətətapuəh o təmah məmə təhro nəutələhu = pən əskasik rəhatəmah nətəligiən e İesu. Mətəu otəghati mətig kəm lah e nisiaien. ¹⁶Kəni nian rəfin

nəkotəkeikei motəhrun e nətəligiən rəhatəmah məmə rəhatəmah nolien in təhruahru əmə. Kəni nəmə nətəmimi kotəghati rah e nolien təuvir min rəhatəmah mətəu-inu itəmah rəha Kristo, ilah okotaulis e nəghatiən tərəh min rəhalah.^y

¹⁷Nian nautol nolien təuvir min, mətəu nautos nahməiən lan, kəni nahməiən u, in nati təuvir nəmə nahməiən u in nətəligiən rəha Uhgın. Mətəu nəmə nautol nolien tərəh min, in nati tərəh, nati əpnəpin məmə nautos nahməiən lan. ¹⁸Tol lanəha mətəu-inu, Kristo təmimis o təfagə tərəh min, təmimis nian kətiəh əmə tinəhmen, ko təsimis minien nian kəti. In iətəmi in təhruahru agin, mətəu təmimis o nətəm kəsotəhruahruien məmə otos itəmah muvən kəm Uhgın. Kəmotuhamu in kəni niphətin timis, mətəu Uhgın təmol məmə in təmiəgəh min e nimisiən, e nəmiəgəhiən kəti rəha negəu e neai. ¹⁹Kəni e nəmiəgəhiən əha, təmuvən məni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın kəm narmi nətəm kəməhmis u kəutatig e kaləpus,^{‡‡} ²⁰ilah u kəməutəhti nəuia Uhgın əpən əpən agin nian Uhgın təmotos rəhan nətəligiən əfəməh mətəhtahnin ilah e nian suah u Noa təmatu-vləkin negəu. E nian əha rəha nəhu asoli, Uhgın təmosmiəgəh nətəmimi eit əmə nətəm ilah kəməutatig e negəu nian

^{‡‡}**3:19** Nətəmimi nətəm kotəhrun vivi Baebol, kəutəni məmə suaru keiu o nəhrunian fes 19 u. Suaru 1: Aupən suah u Noa təmətəni pətigəm nəghatiən rəha Uhgın kəm nətəmimi. Nian in təmətəni pətigəm nəghatiən təhmen lanu, təhmen əmə məmə ilau İesu kəmətuən. Kəni nəghatiən rəha Noa in təhmen əmə e nəghatiən rəha İesu. Mətəu nətəmimi e nian əha kəmətəuhlin = pən nəmtəhlah e nəghatiən rəhan, kəni rəueiu əha ilah kəutəməhli e kaləpus. Suaru 2: Kəmotətu-pəri İesu e nigı kəməluau e Fraide. Kəni e Sarere, nian niphətin təmətəməhli əhanəh e niphəg, mətəu narmın rəhan təmuvən meruh nətəmimi min u ilah kəutəməhli e kaləpus u fes 19 tətəni. Kəni məghati kəm lah. In təmuvən məmə təni = pən kəm lah məmə in təmol win e rəhan uək. Mətəu in təməseğəhanien e lah məmə okotəuhlin rəhalah nətəligiən kəni motəhatətə lan, mətəu ilah kəmətəmkarəpən rəkis.

^w**3:12** Sam 34:12-16 ^x**3:14** Aes 8:12-13; Mat 5:10; 1Pitə 2:20; 4:14

^y**3:16** 1Pitə 2:12

negəu təmuvən = pən e nəhu.^z ²¹ Kəni nəhu əha, in narmi nolien bəptais iətəm tatosmiəgəh itəmah min rəueiu. Nolien bəptais u, nipətin səniəmə tətəfəl rəkis nəmit e nipəti iətəmimi, mətəu in təhmen məmə nəkotətapuəh o Uhgın məmə in otəfa kəm təmah nəhrunien məmə rəhatah təfagə tərəh min təmikə. Kəni nəsanəniən asoli iətəm Uhgın təmol Iesu Kristo təmiəgəh min e nimisən lan, in nəsanəniən iətəm tatosmiəgəh itəmah e nolien bəptais. ²² Kəni Iesu Kristo tinuvən rəkis əpəha e negəu e neai, kəni mətətig e nikali Uhgın maru, ikin nisaiən tətətig ikin, mine nəsanəniən, mine nepətiən. Kəni Uhgın təmol məmə nagelo min, mine natimnati rəfin iətəm kautos nepətiən mine nəsanəniən, ilah rəfin kəutətig ahgəl narməniəniən rəha Iesu.

Suaru rəha nolien nəuia Uhgın

4 Tol lanəha natimnati min əha, itəmah onəkotəkeikei motos nətəliəniən rəha Kristo kəni mautəhtul maru o nətəuiən nahməiən e nipətiətəmah, mətəu-inu in tətətəu nahməiən asoli e nipətin. Nautol lanəha mətəu-inu nəmə itəmah ninotətəu tərəh e nipətiətəmah, nati əpnapin nautol nolien təuvir min, kəni tətəgətun məmə ninotəpəh nolien rəha təfagə tərəh.^a ² Tol lanəha, nian itəmah nəutətig e nəhue niftəni u, nəsotohtəu-pəniən suaru rəha nolien natimnati tərəh min iətəm tətətig e rəhatəmah nətəliəniən, mətəu onəkotohtəu = pən suaru rəha nolien nəuia Uhgın. ³ Nəmotərəkin rəkis nian tepət o nitəu-pəniən nolien min rəha nətəmimi min u kəsotəniən

nipəhriəniən e Uhgın. Aupən, itəmah nəmautit əpnapin nipətan; kəni nətəliəniən rəhatəmah təmatuvən o natimnati tərəh min; kəni nəməutəpis; kəni nəmautol lafet rəha nitəuiən nipətan; kəni nəməutəmmim alikol məutəpis məutəlməli; kəni nəməutəfəki kəm narmi nati min iətəm in nolien tərəh agin.^b ⁴ Nətəmimi min əha kəsotəniən nipəhriəniən e Uhgın, narmilah təmiəvig mətəu-inu itəmah nəmotəpəh nitəu-pəniən ilah məhuvən motəmmim e təfagə tərəh rəhalah iətəm təhmen e naruəh asoli iətəm tətəiu. Kəni ilah kəutəni rah pik itəmah ohni.

⁵ Mətəu ilah okotəkeikei motəni pətəgəm natimnati min rəfin e nəmiəgəhiən rəhalah kəm Uhgın iətəm in tətəhtul maru məmə otakil məni nəghatiən rəha nalpiniən rəha nətəm kəməhmis, mine nətəm kəutəmiəgəh.^c ⁶ Tol lanəha, nətəmimi min u nətəm kəməhmis rəkis, ilah kəmotətəu nanusiən təuvir^d məmə nati əpnapin kəməhmis təhmen e nətəmimi rəfin, mətəu Uhgın təhrun nolien ilah okotəmiəgəh min e narmin, təhmen lan.

⁷ Kitah kəutəhuva iəkir e nian rəha naunun natimnati rəfin. Tol lanəha, otol rəhatəmah nətəliəniən otərman-ərman məmə nəkotəhrun nəghatiən kəm Uhgın e nəfəkiən iətəm təsanən.^d ⁸ Kəni nati keikei in ilis tapirəkis natimnati rəfin məmə, nəkotolkeikei itəmah min e nik-itəmah rəfin mətəu-inu e nian nautol lanəha, kəni nian rəfin, nəutəhtul maru o naluiən e nolien tərəh min rəhatəmah.^e ⁹ Kəni nəkotəkeikei motit itəmah min məhuvən lahuənu min rəhatəmah məmə nəkotəuən itəmah min, kəni motəgətun

^f4:6 Nəmə təhro nəghatiən u, “Nətəmimi min u nətəm kəməhmis rəkis,” tətəghati e nətəmimi nətəm kəmotəhatətə e Kristo, kəni uərisig lan kohmis. Uə nəmə təhro tətəghati e nətəmimi nətəm kəməhmis e nian rəha Noa (eruh-to 3:19).

^z3:20 Jen 6–7 ^a4:1 Rom 6:2,7 ^b4:3 Efəs 2:2-3 ^c4:5 Uək 10:42

^d4:7 1Pitə 1:13; 5:8; Rom 13:11-12 ^e4:8 1Pitə 1:22

ikin nətəmimi okotapili ikin. Kəni məso-
toliən məmə nikitəmah təsəgiənən ohni.

¹⁰ Uhgın təməfınə nəsanəniən pisin
pisin min kəm təmah kətiəh kətiəh.
Təuvir məmə nəkotol uək e nəsanəniən
min əha məutasiru e təmah min. Kəni
otol uək əha e noliən rəha noluək min
nətəm kautol uək əhruahru rəha Uhgın
nian rəfin. Onəkotəuəri nəuviriən rəhan
e suaru pisin pisin min iətəm in tətəfinə.

¹¹ Tol lanu, nəmə Uhgın təməfən kəm
iətəmi kəti nəsanəniən rəha nəni
pətiğəmiən, kəni təuvir məmə in otəni
pətiğəm təhmen əmə məmə rəhan
nəghatiən in rəha Uhgın. Nəmə Uhgın
təməfən kəm iətəmi kəti nəsanəniən
rəha nasiruiən, kəni təuvir məmə in
otasiru e nətəmimi e nəsanəniən iətəm
Uhgın təməfən məmə, e natimnati
rəfin, nətəmimi okotəni-vivi Uhgın o
nati iətəm Iesu Kristo təmol. Pəh kitah
kəutəni pətiğəm rəhan nəuviriən mine
nəsanəniən əmə lanko matuvən naunun
tikə. Əuəh.^f

Nəfaki min okotos nahməiən e nipətilah

¹² İəu min nəuvein nətəm iəkölkeikei
pik itəmah, iəkəhrun məmə rəueiu
nərahien əskasik tatələs pikin itəmah
təhmen e nigəm, kəni nautətəu nah-
məiən asoli lan. Mətəu təsəuviriən məmə
narmitəmah otivig pik o nərahien min
əha. Nərahien min əha kəutəhuva o
nətəmimi tepət, səniəmə itəmah əmə.

¹³ Mətəu təuvir məmə nikitəmah otətag-
iən əmə mətəu-inu nəutətəu nahməiən
təhmen = pən əmə e Kristo. Kəni nəmə
nautol lanəha, kəni nikitəmah otətag-
iən pik agin nian in otol əpu rəhan
nəhəgəhəgiən asoli rəha nəuviriən mine
nəsanəniən rəhan.^g ¹⁴ Nəmə nətəmimi
kəutəni rah itəmah o nərgi Kristo, kəni

onəkotətiğ e nəuviriən pəhriən, mətəu-
inu nian kəutəni rah itəmah o Kristo,
inu tətəgətun məmə Narmin Rəha Uhgın
iətəm təsanən məhəgəhəg mətətiğ o
təmah.^h ¹⁵ Tərah məmə itəmah kəti
otol noliən rəha nohamuiən itəmi, uə
nakləhiən, uə natgəhliən lou, uə təfəgə
tərah əkəku kəti təhmen e nəghati pik-
iən. Nəmə in tatos nalpiniən mətətəu
nahməiən ohni, kəni təhruahru əmə.

¹⁶ Mətəu nəmə itəmah nautos nah-
məiən mətəu-inu itəmah Kristin min,
sotaulisiən ohni, mətəu nəkotəkeikei
motəni-vivi Uhgın məmə nautos nərgin
u Kristin. ¹⁷ Tol lanəha mətəu-inu nian
rəha nakiliən nətəmimi rəha Uhgın tinə-
tuəuin. !Kəni nəmə nakiliən əha tinə-
tuəuin e nətəmimi rəha Uhgın, kəni okə-
manəhro e nətəmimi min u kəutəhti
nanusiən təuvir rəha Uhgın! ¹⁸ Nauəuə
Rəha Uhgın tətəni məmə,

“Nəmə in tiəkis o nətəm kotəhruahru
məmə Uhgın otosmiəgəh ilah,
kəni otiəkis pik o nətəmimi kotəruu
Uhgın mautol təfəgə tərah məmə in
otosmiəgəh ilah.”ⁱ

¹⁹ Kəni tol lanəha, nətəmimi nətəm
kautətəu nahməiən mətəu-inu in
nətəligiən rəha Uhgın, təuvir məmə
ilah okotələhu = pən nəmiəgəhiən
rəhalah e nəhlmi Uhgın iətəm təmol
neai min niftəni mine natimnati rəfin,
kəni nian rəfin in tatol rəhan nəghatiən.
Kəni təuvir məmə ilah okautəkeikei
mautohtəu = pən min əmə suaru rəha
noliən təuvir.

Nəghatiən tatuvən kəm eldə min mine nətəm aluə

5 Kəni rəueiu, iəkölkeikei məmə
iəkəghati nəuvin kəm təmah
eldə min rəha niməfaki. İəu eldə kəti
iəkəhmen e təmah, kəni iəu əhruahru

^f4:11 Rom 12:6-8 ^g4:13 Uək 5:41; Jem 1:2; 1Pitə 1:6-7 ^h4:14 1Pitə 2:20

ⁱ4:18 Prov 11:31

iəmeruh nahməiən rəha Kristo, kəni Uhgīn otəfa kəm tah rəhan nəuvetin nəhagəhagiən asoli rəha nepətiən mine nəsanəniən rəhan, iətəm in otol əpu.^j ²Inu rəhak nəghatiən kəm təmah məmə, otol uək rəha neh viviən nətəmimi rəha Uhgīn nətəm kəutətiḡ e nəhlmitəmah, təhmen e iətəmi rəha sipsip iətəm tateh vivi rəhan sipsip min. Kəni otol e nikin agiən mətəu-inu nəkotolkeikei məmə nəkotol. Inu nətəligiən iətəm Uhgīn tolkeikei. Mətəu təsəuiviriən məmə nəkotol nikitəmah təsəgiəniən məmə nəkotol. Kəni sotoliən mətəu-inu nikitəmah təhti məmə onəkotos pik məni lan. Mətəu otol əmə mətəu-inu nikitəmah tətagiən məmə onəkotasiru.^k ³Kəni təsəuiviriən məmə itəmah nəkəhuva motəhmen e iətəmi asoli iətəm tatol təskasik kəm rəhan noluək min, mətəu itəmah onəkotol noliən iətəm in təhruahru məuvir məmə iəfaki min kotəhrun neruhiən kəni motohtəu = pən noliən rəhatəmah.^l ⁴Iətəmi asoli rəha nətəmi kəutəsəl vivi o sipsip min otiet pətiḡəm = pa min, kəni e nian əha, in otəfiən nətəuiviriən təuvir rəha nisiəiən kəm təmah iətəm ko rəhan nəuiviriən təsikəiən.

⁵Kəni e noliən kətiəh əmə, itəmah nətəm aluə, otisiəi motol nəuiə eldə min rəha niməfaki. Kəni itəmah rəfin agiən onəkotosiahu rəhatəmah nətəligiən teiuaiu mautisiəi itəmah min rəfin. Otol lanəha mətəu-inu Nauəuə Rəha Uhgīn tətəni məmə,

“Uhgīn təsəgiəniən e nətəm kəutəfəri mətəhtipəsḡ e lah,

mətəu tətəfən rəhan nəuiviriən kəm nətəm kautosiahu aru ilah.”^m

⁶Kəni tol lanəha, otosiahu aru itəmah motatiḡ ahḡəl nəhlmi Uhgīn əsanən, məmə in otəfəri itəmah e nian əhruahru rəhan.ⁿ ⁷Kəni otos rəfin natimnati min nəutətəlig lan məhuva motələhu = pən kəm Uhgīn mətəu-inu, in tolkeikei itəmah mateh vivi itəmah.^o

⁸Otair mauteh vivi mətəu-inu rəhatəmah tikimir Setən in təhmen = pən e laion kəti iətəm tətəiu oneuən kəni nikin tətərkərik mətəsəl e iətəmi məmə otun.^p ⁹Otəhtul əskasik e nəhatətəiən rəhatəmah nian Setən tətəvu o təmah,^q mətəu-inu itəmah nəfaki min nəuvein əpəha ikin min rəfin e nəhue niftəni, kautos əmə nahməiən əhmen əmə.^r

¹⁰Mətəu uərisḡ lan nəmotətəu rəkis nahməiən e nian əkuəkir əmə, kəni Uhgīn otol nəkotətəu təuvir min e rəhatəmah nəmiəḡhiən, kəni mol nəkotəsənən e rəhatəmah nəhatətəiən, motəhtul əskasik, kəni nati kəti otəsiuvi rəkisiən itəmah. Nəuiviriən min rəfin tatsipən əmə o Uhgīn, kəni in təmauin e təmah nəkəhuva e Kristo məmə nəkəhuvən e nəhagəhagiən asoli rəha nəuiviriən rəhan, mine rəhan nəsanəniən iətəm tətətiḡ itulin. ¹¹Pəh kotəni pətiḡəm nəsanəniən rəha narməniḡiən rəhan, tatuvən əmə lanko naunun tikə. Əuəh.

Naunun nəghatiən

¹²Sailəs^{ss} itimlau min, təmasiru e nauəuə u, kəni iateh məmə in piak

^{ss}5:12 Nəghatiən Kris tətəni nərgin u məmə, “Silfanus” iətəm in nərgin əkuəkir u “Sailəs.”

^j5:1 Rom 8:17-18; 2Kor 1:5-7; Efəs 3:13; Fil 1:29

^k5:2 Jon 21:15-17; Uək 20:28 ^l5:3 2Kor 1:24; Fil 3:17; Tait 2:7

^m5:5 Prov 3:34; Efəs 5:21; Jem 4:6 ⁿ5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10

^o5:7 Mat 6:25-30 ^p5:8 1Təs 5:6 ^q5:9 Efəs 6:10-18; Jem 4:7

^r5:9 Efəs 6:11-13; Jem 4:7

təuvir kəti, kəni rəhak nıpəhrıənıən tətətig lan. İətətei nauəuə əkuəkir u kəm təmah məmə iəkəfəri rəhatəmah nətəligiən, kəni iatəni pətigəm məmə natinmati iətəm iəmətei rəkis, kəutəghati e nəuviriən pəhriən rəha Uhgın. Otəhtul əskasik lan.^s ¹³ Piatəmah min mine nəuvinitəmah min e niməfaki u ikinu

Rom kəutəni təuvir kəm təmah.* Uhgın təmitəpın itəmah min ilah. Kəni nətik u Mak, in min tətəni təuvir kəm təmah.^t ¹⁴ Otəni təuvir kəm təmah min təhmen məmə itəmah kətiəh əmə e Kristo.

Pəh Uhgın otəfinə rəhan nəməlinuiən kəm təmah rəfin u nətəmimi rəha Kristo.

^s**5:13** Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “Pətan iətəm tətətig Papilon,” mətəu nıpətin məmə “niməfaki əpəha Rom.” E nian rəha Oltestimin, Papilon in taun asoli kəti iətəm nıpətiən mine nəsanəniən rəfin rəha nəhue niftəni tətətig lan, kəni nətəmimi ikin kautol tikimır kəm nətəmimi min rəha Uhgın. Kəni təhmen = pən əmə e nian rəha Pitə, Rom tətərməniğ e lahuənu min rəfin mətəməki e nətəm kəutəfaki kəm Uhgın.

^s**5:12** Uək 12:2,25; 13:13; 15:22,30 ^t**5:13** Uək 12:2; 2Tim 4:11

2 Pitə

*Nauəuə iətəm tatol keiu
lan iətəm Pitə təmətei*

**Nəghatiən əkuəkir
rəha nauəuə u 2 Pitə**

?Pəh təmətei nauəuə u? Pitə təmətei nauəuə u.

?Təmətei tatuvən kəm pəh? Təmətei tatuvən kəm nətəmimi rəha niməfaki ikin min rəfin.

?Natigiən təhro lanu nian təmətei? Pitə təhrun məmə otəsuvəhiən timis, kəni molkeikei məmə otəfən rəhan nau-nun nəghatiən kəm niməfaki.

?Təmətei nauəuə u o nak? Tolkeikei məmə otəghi-pəri kəni məgətun nətəmimi rəha niməfaki məmə nəgətun eiuə min okəhuva e nəlugin e lah. Mətəu niməfaki otəkeikei matəhtul əskasik mətītəu = pən əmə nəgətuniən iətəm təhruahru. Kəni molkeikei məmə nəhatətəiən rəhalah e Iesu otəkeikei muva məskasik, kəni nəhruniən rəhalah e Iesu otəkeikei meviə.

Pitə təməni təuvir kəm lah

(Jut 4-13)

1 İəu Saimon Pitə, iəu slef mine aposil rəha Iesu Kristo. İətəni təuvir kəm təmah nətəm nəmotos nəhatətəiən iətəm in təuvir təhmen e rəhatimah. Nəmotos nəhatətəiən əha e suaru rəha Iesu Kristo iətəm təhruahru. In rəhatah Uhgın mine İosmiəgəh.

²Pəh Uhgın otəfinə rəhan nəuviriən mine nəməlinuian tapirəkis agin kəm təmah nian rəhatəmah nəhruniən rəha Uhgın mine Iesu rəhatah İərməniğ tətəviə matepət.

**Uhgın təmauin e lah məmə
rəhan min nətəmimi**

³E nəsanəniən rəha Uhgın, təməfa kəm tah natimnati rəfin iətəm okotəkeikei motos məmə kitah kautos nəmiəgəhiən, kəni məmə kəutaliuək e suaru əhruahru iətəm Uhgın tolkeikei. Tətəfa e nəhruniən rəhatah ohni. In təmauin e tah e rəhan aru əmə nəsanəniən mine nəuviriən. ⁴Kəni e nəsanəniən mine nəuviriən rəhan, in təməfa rəhan nəniəskasikiən min iətəm iahgin kəni məuvir pik. Təməfa lanəha məmə e nəniəskasikiən min əha, nəkotəhrun nuvaiən motol kətiəh e noliən rəha Uhgın, kəni motagim rəkis e nərahien rəha nəhue niftəni iətəm təmsipən e nolkeikeiən tərəh min e niki nətəmimi.

⁵Kəni tol lanəha, nəkotəkeikei motalkut pik məmə noliən rəhatəmah otuva məuvir agin. Rəhatəmah nəhatətəiən əha ikin, kəni nəkotəkeikei motol min noliən min u: otol təuvir kəm nətəmimi, kəni otos nəhruniən, ⁶otəh vivi rəhatəmah nətəligiən min, kəni otəhtul əskasik e Uhgın nian nərahien tətəva, kəni otəfən rəhatəmah nəmiəgəhiən rəfin kəm Uhgın kəni motol nəuiən,^u ⁷kəni otolkeikei nəfaki min, kəni otolkeikei nətəmimi rəfin. ⁸Təuvir məmə nəkotol noliən min əha, mətəu-inu nian nautol mautol ilah, kəni rəhatəmah nəhruniən e rəhatah İərməniğ Iesu Kristo otəuə e nəuan tēpət min e nəmiəgəhiən rəhatəmah. ⁹Mətəu nəmə iətəmimi kəti təsolien natimnati min əha, kəni in təmalu məmə Uhgın təmafəl rəkis noliən tərəh min rəhan aupən, kəni tətəgətun məmə in təhmen e iətəmi kəti iətəm in təruru nəsal-pəniən isəu, uə nəmə təhro nəhmtin tēpis.

^u1:6 Kəl 5:22-23

¹⁰Tol lanəha piak min mine nəuvinik min, nəkotəkeikei motalkut əskasik məmə nəkotol noliən min əha, kəni ilah okotəgətun məmə niphəriənən, Uhgın təmitəpən itəmah, kəni mauin e təmah məmə rəhan nətəmimi. Mətəu-inu nəmə nəkotol natimnati min əha, kəni ko nəsotəmeiən nian kəti, ¹¹kəni Uhgın nikin otagiən məmə oterəh e doə o təmah məmə nəkotəhrun nuvəniən ikin iətəm Iesu Kristo, rəhatah İərməniğ mine İosmiəgəh, in otərməniğ itulin ikin.

¹²Tol lanəha, nian rəfin iəkəkeikei mətəni = pinə natimnati min u kəm təmah məmə nikitəmah otəhti min, nati əpnəpən nəkotəhrun ilah, kəni motəhtul tiəkis e niphəriənən iətəm nəmotos rəkis. ¹³E nian iətəmiəgəh əhanəh e nəhüe niftəni u, niki kə təhti məmə təhruahru məmə iəkəni pətiğəm min natimnati min əha məmə nikitəmah otəhti min, ¹⁴mətəu-inu iəkəhrun məmə otəsu vəhiən iəkimis, təhmen məmə rəhatah İərməniğ Iesu Kristo təmol əpu əhruahru kəm iəu. ¹⁵Kəni iəkəkeikei malkut pik rəueiu məmə onəsotaluən natimnati min u nian o iəkimis rəkis.

¹⁶Nian iəmotəni pətiğəm kəm təmah məmə Iesu Kristo otuva min e nəsanəniən, iəməsəniən namsu min iətəm iətəmi kəti təmol e rəhan əmə nətəliğən, mətəu itimahal iəmleruh əhruahru e nəhmtitimahal məmə rəhan nəsanəniən min nəhəgəhəgiən in ilis agin. ¹⁷⁻¹⁸İtimah Iesu əpəha ilis e nitəuət rəha Uhgın nian Uhgın Tatə təməfən nisaiən kəm in, kəni mol in nəhəgəhəgiən təsiə miət e niphətin, kəni təmətəu nəuia Uhgın u Nəhəgəhəgiən

Asoli təməni kəm in məmə, “İnu nətik iətəm iəkəkeikei, niki kə tagiən pik ohni.” İtimahal min iəmhletəu nəuiən əha təmsipən e negəu e neai.^w

¹⁹Natimnati min əha təmol itimah iəkotəhrun vivi məmə nəghatiən rəha iəni min əupən in niphəriənən. Nəghatiən əha təhmen e lait kəti tətəsiə e napinəpuən. Kəni təuvir məmə itəmah min onəkotətəu vivi nəghatiən əha mətəuərus = pən Iesu Kristo otuva min. Kəni Iesu Kristo təhmen e fətukai^x iətəm tətəri, kəni nian rəhan otuva min lan, təhmen e nəhəgəhəgiən rəha nianən. Kəni nəhəgəhəgiən rəhan otəsiə e nikitəmah məgətun vivi Uhgın kəm təmah.

²⁰Kəni nati asoli e natimnati min u, nəkotəkeikei motəhrun məmə nəghatiən rəha iəni min e Nauəuə Rəha Uhgın, səniəmə nətəliğən mine nəghatiən əmə rəhalah, [†] ²¹mətəu-inu nəghatiən rəha iəni min təsisipəniən e nətəliğən rəha nətəmimi əmə, mətəu nətəmimi kəmotəni pətiğəm nəghatiən iətəm təmsipən e Uhgın nian Narmin Rəhan təmek niki lah masiru e lah o nəghatiən.^y

Nəgətun eiüə min

2 Mətəu iəni eiüə min əha ikin e niki nətəm İsrəl əupən, kəni e noliən kətiəh əmə, nəgətun eiüə min okəhuva min e nikitəmah. E noliən oneuən, okotəni pətiğəm nəgətuniən eiüə min iətəm otərəkin rəhatəmah nəhatətəiən, kəni tapirəkis nati u, ilah okotəuhlin nəmtahləh e rəhalah İətəmi asoli, nati əpnəpən in təmos nəhmti lah. Kəni otəsuvəhiən, Uhgın otərəkin ilah e nalpinən

[†]1:20 Suaru kəti min o nəuhliniən nəghatiən Kris e 1:20 tol lanu: “Kəni nati asoli e natimnati min u, nəkotəkeikei motəhrun məmə iətəmi kəti tikə məmə, in pisin əmə otəni niphəti nəghatiən rəha iəni min iətəm kəmətəi e Nauəuə Rəha Uhgın,”

^v1:14 Jon 21:18-19; 2Kor 5:1 ^w1:17-18 Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35

^x1:19 Nəh 22:19 ^y1:21 2Tim 3:16; 1Pitə 1:11-12

iətəm ilah aru əmə kautiuvı = pa.² ²Kəni nətəmimi tepət okotohtəu = pən nolıən tərəh mın rəhalah iətəm tol naulisıən. Kəni tol lanəha, nətəmimi tepət okotəni rah suaru rəha nıpəhrıənıən. ³Kəni mətəu-inu ilah kotalkeikei pik məni, kəni okotos rəhatəmah natimnati e nolıən ekəu-ekəu e nəuanagei mın iətəm kəmotıpən əmə e nətəligıən aru əmə rəhalah. Nuvəh agın, Uhgın təməni pətıgəm nalpınıən rəhalah, kəni otəsuvəhiən in otərəkin ilah.

⁴İtəmah nəkotəhrun məmə in otol nalpınıən əha mətəu-inu nəmoteruh nolıən rəhan aupən. Nian nagelo mın kəmotol təfagə, Uhgın təsaskəlim əməiən rəhalah nalpınıən, mətəu təməraki = pən e lah e nıpəg asoli teıuıuı agın, ima nətəm kotərəh, kəni təməlis ilah e sen, kəni kətətatıg e napınəpuıən mətəuarus = pa in otələhu nəghatıən o nalpınıən rəhalah.^a ⁵Kəni Uhgın təməsaskəlim əməiən nalpınıən rəha nətəmimi aupən nətəm kəmautəhti nəuıan e nian rəha Noa, mətəu təməhamu ilah e naruəh asoli iətəm təmııu. Mətəu Noa təmətəni pətıgəm nəghatıən rəha nolıən iətəm təhruahru e nəhmtı Uhgın, kəni Uhgın təmosmiəgəh in, mıne rəhan nətəmimi səpın.^b ⁶Kəni Uhgın təmol nalpınıən o nərahıən rəha nətəm Sotəm mıne Kəmorə, kəni təmıvan taun mil əha e nıgəm, kuol nəhmtahu e lau. Inu tətəgətun nati nak iətəm otol kəm nətəmimi mın u nətəm kautəhti nəuıan.^c ⁷Mətəu in təmosmiəgəh iətəmi u Lot. In iətəmi əhruahru e nəhmtı Uhgın, kəni nıkin tətəhmə o nolıən tərəh mın iətəm tol naulisıən rəha nətəmi mın əha ikın əha

u kəmautəhti nəuıa Uhgın.^d ⁸Kəni in təmətətatıg ilah mın ilah, kəni nian rəfin in təmeruh nolıən tərəh mın rəhalah, kəni mətətəu nəghatıən tərəh mın rəhalah, kəni nian rəfin əmə, nıkin iətəm təhruahru əmə, təmahmə pik o nolıən tərəh mın rəhalah.

⁹Natimnati mın əha tətəgətun məmə İərməniğ Uhgın təhrun nosmiəgəhiən nətəmimi nətəm kotəhatətə lan, kəni təhrun nəmki rəkisıən ilah e nərahıən iətəm kətətatıg lan. Mətəu nətəmimi nətəm kəsotəhruahruıən, Uhgın təhrun naskəlimıən mol nalpınıən kəm lah rəueıu muvən mətəuarus nian in otələhu nəghatıən o nalpınıən rəha nətəmimi. ¹⁰Uhgın otol nalpınıən kəm nətəm kotərəh rəfin, mətəu in otol nalpınıən asoli kəm nətəmimi nətəm kautol natimnati rəha naulisıən iətəm nıpətılah tolkeikei məmə okotol, kəni natimnati u kautol ilah tamıkmık, kəni nətəmimi mın əha kəsotolkeikeiən məmə iətəmimi kəti uə Uhgın otərməniğ e lah.^e

Nəgətun eıuə mın əha kətəfəri məsotəgıniən nati kəti, kəni məsotəgıniən nəni rahıən natimnati e nəgəu e neai iətəm kautəmiəgəh u ilah ilis pik. ¹¹Nati əpnəpın nagelo mın u ilah kotəsənən kəni nahgilah tepət tapırekis nətəmimi mın əha, mətəu nagelo mın kəməsotəhiən nəgətun eıuə mın əha,[‡] məsotəpəniən nəghatıən kəti e lah e nəhmtı İərməniğ Uhgın.^f ¹²Mətəu nəgətun eıuə mın əha kətəni rah natimnati mın iətəm ilah kəsotəhrunıən. İlah kotəhmen e nati arpın mın, iətəm rəhalah nətəligıən tıka, mətəu kautol əmə nati iətəm nıpətılah tolkeikei. Nati arpın mın əha kəmotair məmə nətəmimi okotəıu o

[‡]2:11 Suaru kəti mın o nəuhlınıən fes u təhmen inu: Nati əpnəpın nagelo mın u ilah kotəsənən kəni nahgilah tepət tapırekis nətəmimi mın əha, mətəu nagelo mın kəməsotəhiən natimnati ilis pik əha.

^a2:1 Mat 24:11; Jut 4 ^a2:4 Jut 6 ^b2:5 Jen 6–8; 2Pitə 3:6

^c2:6 Jen 19:24; Jut 7 ^d2:7 Jen 19:1-16 ^e2:10 Jut 7-8,16 ^f2:11 Jut 9

lah motohamu ilah. Kəni Uhgın otərəkin min nətəm kotərah min əha təhmen e nətəmimi motarpin kəni motohamu nati rarpin min əha.^g ¹³Uhgın otətəou ilah e nərahian mətəu-inu ilah kəmotol nərahian kəm nətəmimi.

Kəni nəgətun eiua min əha, nikilah tagian məmə okotauən mine motəmnim pik, səniəmə lapin əmə mətəu e nərauiə. Ilah kotəhmen e napiniən e napən, uə kotəhmen e niməgim iətəm tatol aulis itəmah, mautərəkin nərgi niməfaki. Kəhuva motauən itəmah min ilah, mətəu kəuteiua e təmah, mautol nolian tərəh. ¹⁴Nian rəfin rəhalah nətəligiən tatuvən o nakləhian e nipətan u rəhalah nətəligiən timətig əmə. Kəni nian rəfin kautol təfagə tərəh məsotəpəhiən. Kautiuvu kalin rəkis nətəmimi nətəm rəhalah nətəligiən təsəskasikiən kautəhuvən o nolian tərəh. Ilah kəutəgətun aru ilah e nolian rəha navərəsian. Uhgın təməni rəkis nalpiniən rəhalah. ¹⁵Ilah kəmotəpəh suaru iətəm təhruahru, kəni motekəu motohtəu = pən suaru rəha Paləm nəti Peor, iətəm təmolkeikei pik nosian məni e nolian tərəh.^h ¹⁶Mətəu togki kəti təmahi o rəhan nolian tərəh min. Kitah kotəhrun məmə togki min kəsotəghatiən, mətəu Uhgın təmol togki rəha Paləm təghati e niki iətəmimi məmə otəniəhu nolian ekəu-ekəu rəha iəni u.ⁱ

¹⁷Nəgətun eiua min əha kotəhmen e nəhmti nəhu iətəm təmamir, uə kotəhmen e nəpuə iətəm nimətəgi asoli təməmki rəkis kəni nuhuən tikə lan, mətəu-inu nəgətuniən rəhalah kotərah. Uhgın təmələhu kalin napinəpuian asoli məmə okotətig lan.^j ¹⁸Ilah kəutəgət əfəri e nəghatiən iətəm nipətin tikə. Kəutəghati e nəghatiən min rəha nolian

min iətəm nipəti nətəmimi kotolkeikei, kəni mautiuvu = pa nətəmimi kəhuva e nərahian iətəm kəmoħiet vi əmə lan. ¹⁹Kəutəni əskasik məmə nətəmimi kotəhrun nitəu-pəniən natimnati iətəm ilah kotolkeikei, lou kəti tikə lan. Mətəu ilah aru slef min rəha nolkeikeiən tərəh min rəhalah, mətəu-inu iətəmi kəti in slef rəha nati nak iətəm tətərməniğ lan. ²⁰Mətəu nəmə kotəgim rəkis e nərahian rəha nəhue niftəni nian kotəhrun lərməniğ mine Iosmiəgəh rəhatah Iesu Kristo, kəni uərisig lan kohtəlig e nolian rəha təfagə tərəh, məhuva slef rəhan, ilah kotətig e nərahian iətəm in tərəh tapirəkis in aupən.^k ²¹Nəmə ilah kəmotəruu əgin suaru rəha noləhruahruian, kəsi, in nati tərəh nəuuetin o lah. Mətəu tərəh pik əgin o lah nəmə ilah kinotəhrun suaru əha rəha noləhruahruian, kəni uərisig lan kotəuhlin nəmtahlah e nəghatiən rəha Uhgın iətəm təməfən kəm lah.^l ²²Nolian rəhalah kotəhmen e nəghatiən əuhlin mil u keiu, “Kuri kəti təmitəlig muvən maton nati iətəm in təmeuə rəkis lan,” mine “Pikəh iətəm təmaig, kəni mitəlig min muvən mətaig e nəmit.”^m

Nian rəha lərməniğ

3 Rəhk-iəli min, inu rəhak nauəuə iətəm tatol keiu lan tatuvnə o təmah. Iəmətei ilau pəti məmə nikitəmah otəhti min natimnati min əha, kəni məmə okuəhgi-pəri itəmah muol nətəligiən rəhatəmah təhruahru. ²Iəkolkeikei məmə onəkotətig min e nəghatiən min iətəm iəni min rəha Uhgın kəmotəni aupən, mine nəghatiən rəha lərməniğ Iosmiəgəh rəhatah iətəm rəhatəmah aposil min kəmotəni pətiğəm kəm təmah.ⁿ

^g2:12 Jut 10 ^h2:15 Nam 22:7; Jut 11; Nəh 2:14 ⁱ2:16 Nam 22:28-35

^j2:17 Jut 12-13 ^k2:20 Mat 12:45 ^l2:21 Luk 12:47-48 ^m2:22 Prov 26:11

ⁿ3:2 Jut 17

³Nati kəti iətəm nəkotaupən motəhrun məmə, e nian Naunun Nian tətuvə iuəkir, nətəmimi nəuvein okəhuva nətəm kəutətəu = pən əmə nati nıpətıləh tolkeikei məmə okotol, kəni ilah okotagət əfəri motəni rah nəghatiən rəha Uhgın.^o ⁴Okotəni məmə, “?Təhro? ?Təməni-əskasik rəkis məmə otuva mın, mətəu in iə? E nian iətəm tipitah mın kəmoħmis mətəuarus = pa u rəueiu, natimnati rəfin təsol pisinian kəti tatol əmə lanko. Kəni aupən aupən agin, nian Uhgın təmol niftəni mətəuarus = pa rəueiu, natimnati rəfin kautol əmə nati kətiəh.” ⁵Kəutəni lanəha, mətəu ilah kəsotolkeikeiən məmə okotətəlig e nıpəhriənian u məmə Uhgın təməghati, kəni təmol neai mine niftəni e nəghatiən rəhan. Kəni mol niftəni tiet e nəlugi nəhu, kəni mos nəhu mol ikin mın rəfin e nəhue niftəni.^p ⁶Kəni təmatig mos mın nəhu əha mauitarmin mərəkin niftəni aupən ikin lan.^q ⁷Kəni nəghatiən əha rəha Uhgın tətəskəlīm neai mın niftəni kətuatig rəueiu, kəni ilau okuatig muətəuarus = pa nian in otuvan ilau e nigəm e nian rəha nakiliən mine nalpiniən rəha nətəm kəutəhti nəuia Uhgın.

⁸Mətəu iəu mın nəuvein, sotaluiən e nati kətiəh u məmə, e nətəligiən rəha İərməniğ Uhgın, nian kətiəh in təhmen e nu uan-tausin, kəni nu uan-tausin in təhmen e nian kətiəh.^f ⁹Nətəmimi nəuvein, nikilah təhti məmə Uhgın təpəou o nol uəhaiən nəniəskasikiən mın rəhan, mətəu səniəmə tol lanəha. Rəhan nətəligiən təfəməh o təmah, kəni nikin təsəgiənian məmə in otəkeikei mol nalpiniən kəm nətəmimi, mətəu tolkeikei məmə nətəmimi rəfin okotəuh-

lin nəmtahləh e nolian tərəh mın rəhalah mohtəlig = pən ohni.^s

¹⁰Mətəu Nian Rəha İərməniğ otuva təhmen e iətəmimi təmuva məmə otakləh, otuva e nian iətəmi təruru. E nian əha, kotətəu nərəkərikiən asoli, kəni neai otikə. Kəni nigəm otus nəhue niftəni mine natimnati mın rəfin kəutətig lan, kohkə agin.^t

¹¹Kəni mətəu-inu Uhgın otərəkin rəfin agin natimnati mın əha e nolian əha, itəmah nəkotəkeikei motətəlig e nolian rəha nəmiəğəhiən rəhatəmah. Nəkotəkeikei motohtəu = pən suaru iətəm nəmiəğəhiən rəhatəmah otəhruahru e nəhmti Uhgın motasim.

¹²Nikitəmah otəkeikei magiən o nian əha iətəm tətuvə, kəni motol natimnati iətəm okotol nian əha otuva uəhai əmə. E nian əha, nigəm otus mərəkin neai, kəni nəpiəpiən otol mitigar, mine məuiğ, mine məhau mın okotaiəh mohkə. ¹³Mətəu Uhgın təməniəkis məmə otol neai vi mine niftəni vi, ikin rəha nətəmimi nətəm kotəhruahru e nəhmtin. Kəni kəutəhtahnin nati əha o nəniəskasikiən əha.

¹⁴Tol lanəha, iəu mın nəuvein. Kəni mətəu-inu nəkəutəhtahnin nian əha iətəm tətuvə, otalkut əskasik o nati milahal u məmə, aupən Uhgın otəsehiən napiniən kəti e nəmiəğəhiən rəhatəmah, kəni uərisiğ məmə təfəğə tərəh kəti tikə lan, kəni naunun nəkotətig e nəməlinuiən itəmah mın.

¹⁵Nəkotəkeikei motos e rəhatəmah nətəligiən nati u məmə, nolian rəha nətəligiən əfəməh rəha İərməniğ o tah, tatol məmə in otosmiəğəh nətəmimi nəuvein mın. Inu təhmen e nəghatiən iətəm piatah təuvir Pol təmətei kəm təmah e neinatigiən iətəm

^o3:3 1Tim 4:1; Jut 18 ^p3:5 Jen 1:6-9

^q3:8 Sam 90:4 ^r3:9 Hab 2:3; 1Tim 2:4

^s3:10 Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Təs 5:2

^t3:6 Jen 7:11; 2Pitə 2:5

Uhgin tэмэфэн кэм in.^u ¹⁶Tэтэгhati e natimnati min əha e nauəuə min rəfin rəhan. E nauəuə min əha, natimnati nəuvein əha ikin iətəm tiəkis məmə okotəhrun. Kəni nətəmi kotenəu-enəu məsotəhrunien nati, kəni rəhalah nətəligien tətəliuək-aliuək, ilah kautəuhlin nəghatien min rəha Pol, e noliən kətiəh əmə iətəm kautəuhlin nəghatien rəha nauəuə nəuvein min rəha Uhgin. Kəni Uhgin otərəkin ilah ohni.

otair məmə nəghatien alməli rəha nətəmimi nətəm kəutəhti nəuia Uhgin, okəsotiuvi rəkisien itəmah e ikin rəhatəmah nəhatətəien təskasik ikin, kəni nəkotəmei e rəhatəmah nəhatətəien.^v ¹⁸Mətəu otol rəhatəmah nəhatətəien teviə məskasik e nəhrunien rəha Iərməniğ mine Iosmiəgəh rəhatah Iesu Kristo, kəni teviə min e nəuviriən iətəm təməfinə kəm təmah. !Pəh kotəni-vivi in nian rəfin, rəueiu tatuvən matuvən əmə lanko naunun tikə! Əuəh.

Naunun nəghatien

¹⁷Kəni tol lanəha, iəu min nəuvein. Mətəu-inu nəkotəhrun rəkis nati u,

1 Jon

Nauæuæ iætəm Jon tæmaupən mætei

Nəghatiən əkuəkir rəha nauæuæ u 1 Jon

?Pəh tæmætei nauæuæ u? Aposil Jon tæmætei nauæuæ u. In pia Jemis, kəni ilau nəti Səpəti mil. In kəti rəha nətəmi tuələf rəha Iesu. Kəni in iætəmi u iætəm Iesu tolkeikei pik. In tæmætei nauæuæ min u: Nanusian Təuvir Iætəm Jon Tæmætei, 1 Jon, 2 Jon, 3 Jon, mine Nol Əruian.

?Tæmætei tatuvən kəm pəh? Tæmætei nauæuæ u tatuvən kəm nətəmimi rəha niməfaki min ikin min rəfin. In tolkeikei məmə nətəmimi ikin kətiəh kətiəh okotafin, kəni motahli = pən nauæuæ u tatuvən e niməfaki min ikin pisin pisin min.

?Natiğən təhro lanu nian tæmætei? Nətəmimi nəuvein kotəni məmə Iesu Kristo səniəmə in Nəti Uğin pəhriən iætəm təmuva iætəmimi pəhriən kəti. Kəutəni məmə narmin rəha Kristo təmuva e nipəti suah kəha Iesu nian Jon Bəptais təmol bəptais lan. Kəni narmin rəha Kristo tiet e nipəti Iesu, uərisig tımis e nigə kəməluau. Mətəu nəgətunian əha in neiuəiən. Kəni mautəgətun məmə nolien tərəh in tikə. İlah nəuvein kotəni məmə təuvir əmə məmə nətəmimi okotol əpnapin əmə nolien tərəh mətəu-inu e rəhalah nəgətunian, nipəti iætəmimi in

nati əpnapin əmə. Nərgi nəgətunian min əha, kətəni məmə “Nostisisim.”

?Tæmætei nauæuæ u o nak? Tæmætei nauæuæ u məmə otəgətun min nəghatiən iætəm təhruahru, kəni məmə otəni pətiğəm neiuə minian rəha nəgətun eiuə min. Kəni tæməgətun məmə nolkeikeiən in nati asoli. Kəni molkeikei məmə otasiru, kəni mol nəhatətəiən rəha nəfaki min tuva məskasik kəni motəhruvivi məmə Uğin təmosmiəgəh pəhriən ilah, kəni ilah mautos nəmiəgəhiən itulin.

Nəghatiən Miəğəh

1 Nəghatiən iætəm in Nəukəti Nəmiəgəhiən[¶] tæmaupən matig e nətuəuinian nian,[§] inu, itimah^{**} iəmotətəu kəni moteruh e nəhmtitimah əhruahru.^{††} İəmotəh, kəni motek e nəhlmitimah əhruahru.^{‡‡} Inu u, in Nəghatiən iætəm in Nəukəti Nəmiəgəhiən iætəm iəutəghati lan, məutəni pətiğəm. ²Nəukəti Nəmiəgəhiən əha təmietiğəm = pa;^{¶¶} iəmoteruh kəni mautəhtul pətiğəm o nəni pətiğəmiən,^{§§} kəni məutəni = pinə kəm təmah məmə in nəmiəgəhiən itulin, in tæmətatig ilau Tatə Uğin kəni təmiet = pa o timah.^{*} ³İəutəni pətiğəm kəm təmah natimnati min iætəm iəmotəh kəni motətəu rəkis, məmə itəmah min onəkəhuva motol kətiəh kitah min itəmah. Okəhuva kətiəh kitah Tatə Uğin mine Nətin, Iesu Kristo.[†]

[¶]1:1 Jon 14:6

[§]1:1 Jon 1:1,3

^{**}1:1 Nauæuæ u, Aposil Jon in tæmætei. Nati əpnapin məmə in tətəni pik “itimah,” mətəu Jon pisin əmə tæmætei. Nian tæmætei nəghatiən u “itimah,” nian nəuvein tətəghati aru əmə lan, kəni nian nəuvein tətəghati aru lan mine aposil min nəuvein.

^{††}1:1 Luk 24:48; Jon 1:14; 19:35; 2Pitə 1:16; 1Jon 4:14

^{‡‡}1:1 Jon 20:27

^{¶¶}1:2 Jon 1:1-4; 11:25; 14:6

^{§§}1:2 Jon 15:27

^{*}1:2 Jon 1:1-4

[†]1:3 1Kor 1:9

⁴Iautətei natimnati min u məmə otol nagianian e nikitimah təri məriauəh.

Okotaliuek e nəhagəhagian

⁵Nəghatian u inu, itimah iəmotətəu ohni kəni iəutəni = pinə kəm təmah, məmə Uhgīn in nəhagəhagian,[‡] kəni napinəpuian tikə agin lan. ⁶Nəmə kitah kotəni məmə kinautol kətiah kitah min, mətəu kitah kəutaliuek əhanəh e napinəpuian,[¶] kəni kitah kəuteiuə, kəni məsotatigian e nipəhriənian.[§] ⁷Mətəu in tətatiɡ e nəhagəhagian, kəni nəmə kotaliuek e nəhagəhagian təhmen lan,^{**} kəni kitah kautol kətiah kitah min, kəni nira Nətin, Iesu, tətəruətuəh e tah o nolian tərəh min rəfin.^{†††}

⁸Nəmə kitah kotəni məmə səniəmə kitah nol təfagə tərəh,^{¶¶} kitah kauteiuə aru əmə e tah min, kəni nipəhriənian tikə e tah.^{§§} ⁹Uhgīn in iətəm kitah kotəhruan narəriən lan, kəni rəhan nolian in təhruahru əmə. * Tol lanəha, nəmə kitah

kotəni = pən nolian tərəh min rəhatah kəm Uhgīn,[†] kəni in otafəl itah kəni malu e rəhatah nolian tərəh min, kəni maruətuəh rəkis e nolian tərəh min rəfin rəhatah məmə okotəhruahru e nəhmtin.[‡] ¹⁰Mətəu nəmə kitah kotəni məmə kəsotol aginian nolian tərəh, kəni kitah kəutəni məmə Uhgīn tateiuə, kəni rəhan nəghatian təsatig aginian e nəmiəgəhian rəhatah.[¶]

Iesu Kristo in iətəmi rəha nasiruiən e tah

2 Rəhak min kəlkələh min,[§] iətətei natimnati min u kəm təmah, mətəniəhu itəmah məmə onəsotolian təfagə tərəh. Mətəu nəmə iətəmi kəti otol təfagə tərəh, rəhatah kəti əha ikin iətəm tətəghati rəhatah lan kəm Tatə Uhgīn,^{**} inu Iesu Kristo in Iətəmi Təhruahru. ²In ko, iətəm təmol sakrifais aru e rəhan nəmiəgəhian o rəhatah nolian tərəh min, kəni o nati u,

[‡]1:5 1Tim 6:16

[¶]1:6 Jon 3:19-21; 8:12; Efəs 5:8; 1Jon 2:11

[§]1:6 1Jon 2:4; 4:20

^{**}1:7 Aes 2:5

^{††}1:7 Nəmə kəutəhlan vivi e nəhmti Uhgīn, okotəni pətigəm əmə təfagə tərəh min kəmautol kəsotəhmenian e nəhmti Uhgīn. Mətəu səniəmə təhmen e naruətuəhian iətəm kətaig e nien o nos rəkisian nətuakəmian kəti e nipətitiəmi. Nira Iesu otəkeikei maruətuəh e tah, məmə in otos rəkis nolian tərəh min rəhatah. (Nipəti nəghatian u “nira Iesu” tətəni məmə Iesu təmimis təhmen e sakrifais kəti təmol o təfagə tərəh min.) Tol lanəha, kitah kəutəhlan vivi, motəhruahru e nəhmti Uhgīn, kəni in təseruhian nolian tərəh rəhatah, mətəu-inu nira Iesu təmafəl rəkis.

^{‡‡}1:7 Hip 9:14; Nəh 7:14

^{¶¶}1:8 Jer 2:35; Rom 3:9,19; Jem 3:2

^{§§}1:8 1Jon 2:4

* 1:9 Uhgīn tətalu təfagə tərəh min rəha nol təfagə min, mətəu in tatol e nəhruahruian, mətəu-inu nimisian rəha Iesu in təmətəu rəkis nolian tərəh min. Tol lanəha, təhruahru məmə Uhgīn otalu nolian tərəh min rəhatah mətafəl rəkis.

[†]1:9 Sam 32:3-5; 51:2; Prov 28:13

[‡]1:9 Jer 31:34; Maeka 7:18-20; Hip 10:22

[¶]1:10 Jon 5:38

[§]2:1 1Təs 2:11

^{**}2:1 Rom 8:34; 1Tim 2:5; Hip 7:25

niəməha otəsol minian Uhgín.^{††‡} Kəni təməsolian o rəhatah pisin əmə nolian tərəh min, mətəu rəha nətəmimi min rəfin agin e nəhue niftəni.[¶]

³ Kitah okotəhrun əsas məmə kotəhrun Uhgín^{§§} nəmə kitah kautol nəuian.^{*†} ⁴ Iətəmi u tətəni məmə “Iəkəhrun Uhgín,”[‡] mətəu təsolian nəuian, in ieiua, kəni nípəhríanian tikə lan.^{¶§} ⁵⁻⁶ Mətəu iətəmi u tatol rəhan nəghatian,^{**} nolkeikeian rəha Uhgín təmatig minpi vivi pəhrían e nikin.^{††} Iətəmi u tətəni məmə tətəhtul = pən lan,^{‡‡} otəkeikei mitəu suaru kətiəh əmə iətəm Iesu təmitəu.^{¶¶} Nolian u tətəgətun əsas^{§§} məmə kitah kautatig lan.*

Kitah kotəkeikei motol nolkeikeian kəm tah min

⁷ Níkik keikei min, iəu iəsətəian nəghatian vi kəti kəm təmah məmə onəkotol, kəni mətəu iətətəi in əuas[†] iətəm nəmotos rəkis e nətuəuinian, nian nəmotətəu nanusian təuvir;[‡] nəghatian əuas u in nəghatian ninotəhrun rəkis məmə nəkotolkeikei itəmah min. ⁸ Mətəu e neruhian kəti min, nəghatian u iətəm iətətəi tatuvnə o təmah məmə onəkotol, in tətəuhlin məmə nəghatian vi,[¶] mətəu-inu kineruh e suaru vi kəti e nəmiəgəhian rəha Iesu mine rəhatəmah. Mətəu-inu rəueiu, napinəpuian

^{††}2:2 Rom 3:25; 1Jon 4:10

^{‡‡}2:2 Iesu in təmol sakrifais aru e nəmiəgəhian rəhan o rəhatah nolian tərəh min, kəni nati əha, niəməha təsolian minian Uhgín. Iesu in sakrifais, kəni in pris min iətəm təmol sakrifais u. Iesu təsətapuəhian o Uhgín məmə otəni məmə kitah kəməsotolian nolian tərəh kəti, mətəu təmətapuəh o Uhgín məmə oteruh itah məmə kitah nətəmimi rəhalah nolian tərəh min kəmotos rəkis nalpínian. Inu nətəligian min rəfin rəha Uhgín, kəni nati u, in təməhmen.

^{¶¶}2:2 Jon 3:17

^{§§}2:3 1Jon 4:13; 5:2

^{*}2:3 Nolian nəuian u, təsolian itah kotəhruahru, mətəu tətəgətun əmə məmə kitah kotəhrun Uhgín.

[†]2:3 Jon 14:15

[‡]2:4 Tait 1:16; 1Jon 3:6; 4:7,8

[¶]2:4 Nətəmimi nətəm kəutohtəu = pən Nostisisim, kəutəni məmə ilah kəutəhrun vivi Uhgín, mətəu nolian rəhalah təəhruahruian. Afin-to e Nəghatian Əkuəkir Rəha Nauəuə u 1 Jon məmə nəkəhrun nətəligian rəha Nostisisim.

[§]2:4 1Jon 1:6,8

^{**}2:5-6 Jon 14:15

^{††}2:5-6 1Jon 4:12

^{‡‡}2:5-6 Nian tətəni məmə suah iətəmi kəti tətəhtul = pən e Iesu, nípətin u məmə in tətətig lan məsietian, tatsipən lan, tatos rəfin nəsanənian rəhan ohni, tətəhgəl lan, tatilpín ilau min.

^{¶¶}2:5-6 Mat 11:29

^{§§}2:5-6 1Jon 2:3

^{*}2:5-6 Jon 15

[†]2:7 Dut 6:5; Lev 19:18

[‡]2:7 1Jon 2:24; 3:11,23; 4:21; 2Jon 5,6

[¶]2:8 Jon 13:34

tinətagim,[§] konu nəhagəhagiən pəhriən** tinətasia rəkis.††

⁹Kəni iətəmi u tətəni məmə in tətətig e nəhagəhagiən mətəu tətəməki e pian,^{‡‡} in tətətig əhanəh e napinəpuian.^{¶¶} ¹⁰Iətəmi u iətəm tolkeiki pian, in tətəhtul e nəhagəhagiən,^{§§} kəni nati kəti tikə e nikin məmə otapitətəl lan, morin.* ¹¹Mətəu iətəmi u iətəm tətəməki e pian, in tətətig e napinəpuian,[†] kəni mətən e napinəpuian, kəni məruru ikin tatuvən = pən ikin, mətəu-inu napinəpuian tətəveg nəhmtin.*

¹²Rəhak kəlkələh min, iətətei nauəuə u kəm təmah, mətəu-inu Uhgın təmafəl rəkis nolien tərəh min rəhatəmah e nati u iətəm Iesu təmol.

¹³Tatə min, iətətei nati u kəm təmah, mətəu-inu itəmah nəkotəhrun in, iətəm təmaupən matig e nətuəuinien.[¶] Nətəm aluə min, iətətei nati u kəm təmah, mətəu-inu itəmah nəmotəhpahu rəkis[§] iətəmi tərəh, Setən.

¹⁴Kəlkələh min, iətətei nati u kəm təmah,

mətəu-inu nəkotəhrun Tatə Uhgın.

Tatə min, iətətei nati u kəm təmah, mətəu-inu itəmah nəkotəhrun in, iətəm təmaupən matig e nətuəuinien.**

Nətəm-aluə min, iətətei nati u kəm təmah, mətəu-inu itəmah nəkotəsanən,^{††}

kəni nəghatiən rəha Uhgın tətətig e nikitəmah,

kəni nəmotol win e iətəmi tərəh, Setən.^{‡‡}

Sotolkeikeiən natimnati rəha nəhue niftəni

¹⁵Sotolkeikeiən nəhue niftəni^{¶¶} uə natimnati min rəha nəhue niftəni. Nəmə iətəmi kəti tatolkeikei nəhue niftəni, kəni nolkeikeiən rəha Tatə Uhgın təsatigien e nikin.^{§§} ¹⁶Mətəu-inu natimnati rəfin u rəha nəhue niftəni, ilah u, kəsotsipəniən o Tatə Uhgın, mətəu kəutsipən e nəhue niftəni əmə. Natimnati rəfin u rəha nəhue niftəni, ilah u, nolkeikei pikien natimnati rəha nəhuvegin əmə,* kəni nolkeikeiən natimnati iətəm tatiuvirəkis

§2:8 Rom 13:12

**2:8 Jon 1:9

††2:8 Efəs 5:8; 1Təs 5:5

‡‡2:9 1Jon 3:10,15,16; 4:20,21

¶¶2:9 1Jon 1:5

§§2:10 1Jon 3:14

*2:10 Sam 119:165

†2:11 1Jon 1:6

‡2:11 Jon 11:9; 12:35

¶2:13 Jon 1:1

§2:13 Jon 16:33

**2:14 Jon 1:1

††2:14 Efəs 6:10

‡‡2:14 1Jon 2:13; Sam 119:9-11; Jon 5:38; Hip 4:12; 1Jon 1:10

¶¶2:15 Rom 12:2

§§2:15 Jem 4:4

*2:16 Jen 3:6; Rom 13:14; Efəs 2:3

nəhmtitəmi,[†] mine nəfəriən o rəhalah nautə, mine nepətian. ¹⁷Kəni nəhue niftəni u otəpanikə. Kəni nolkeikei pikian nautə min otəpanikə. Kəni nolkeikei pikian o noliən min rəha nəhue niftəni iətəm kautiuvi nətəligiən rəha nətəmi otəpanikə.[‡] Mətəu iətəmi iətəm tatol nəuia Tatə Uhgīn,[¶] in otətəti itulin.

**Tikimir min rəha
Kristo kinəhuva rəkis**

¹⁸Kəlkələh min, kinotevig = pən e naunun nian.[§] Nəmotətəu məmə Tikimir rəha Kristo^{**} otuva.^{††} Kəni rəueiu tikimir min rəha Kristo tēpət, kinəhuva rəkis.^{‡‡} Tol lanəha, kitah kotəhrun məmə, kinotevig = pən e naunun nian. ¹⁹Nətəmi min u, kəmotəpəh rəhatah niməfaki min^{¶¶} mətəu ilah səniəmə rəhatah agin min, aupən agin mətəuarus = pa u rəueiu mine. Nəmə rəhatah agin min, kəməsohietian e tah. Mətəu ilah kəməhiet e tah, kəni tətəgətun məmə ilah səniəmə rəhatah min əhruahru.

²⁰Mətəu itəmah ko, Iətəmi Əhruahru, in təmaliku = pinə^{§§} kəm təmah e Narmin Rəha Uhgīn,^{*} kəni itəmah rəfin nəkotəhrun nati u. ²¹Iətətəi nati u kəm təmah, səniəmə nəkotəhruru niphəriənian, mətəu itəmah ninotəhrun rəkis niphəriənian, kəni motəhrun məmə niphəriənian təsəuəiən e neiuəiən.[†] ²²?Pəh u in ieiua? Iətəmi u iətəm tətəni məmə Iesu səniəmə in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa. Iətəmi u inu, tikimir rəha Kristo. In təsəniən niphəriənian e Tatə Uhgīn mine Nətīn.[‡] ²³Iətəmi təsəniən niphəriənian e Nətīn təruru nosian Tatə. Iətəmi tətəni niphəriənian e Nətīn, in tatos min Tatə Uhgīn.[¶]

²⁴Otaskəlim tiəkis mautol nati nak nəmotətəu e nətuəuinian, nian nəmotətəu nanusian təuvir. Nəmə nautol, kəni itəmah onəkotəhtul = pən e Nətīn, mine Tatə Uhgīn.[§] ²⁵Kəni nati u inu, nəmiəgəhian itulin, in təməni əskasik məmə otəfa kəm tah.

²⁶Iətətəi nəghatian min u kəm təmah mətəni pətigəm nətəmi min u nətəm

[†]2:16 Prov 27:20

[‡]2:17 Hip 12:27

[¶]2:17 Mat 12:50

[§]2:18 Rom 13:11

^{**}2:18 Tikimir rəha Kristo in “antichrist” e Inglis.

^{††}2:18 1Jon 2:22; 4:3; 2Jon 1:7

^{‡‡}2:18 1Jon 4:1

^{¶¶}2:19 Uək 20:30

^{§§}2:20 Nətəm Isrel kəutaliku = pən e rəhn-kapə pris min e oiel, mautol kəni tətəgətun məmə ilah u, səniəmə nətəmi ənpərin əmə, mətəu ilah u, nətəmi rəha Uhgīn əmə, nətəm in təmitəpin o noliən uək u. Kəni e noliən əhmen əmə, Iesu in tətəfa Narmin Rəha Uhgīn kəm nətəmi min əha nətəm kəutəni niphəriənian lan, mətəgətun məmə Kristo təmitəpin ilah məmə rəhan əmə. Nətəmi min u nətəm kəutos nalikuən e Narmin Rəha Uhgīn, in təhmen e nəmtətiən kəti məmə ilah u, rəhan min nətəmi. Tətəliku = pən e Narmin Rəha Uhgīn e lah məmə ilah kotəhmen o noliən uək rəhan.

^{*}2:20 1Jon 2:27; 2Kor 1:21-22

[†]2:21 2Pitə 1:12

[‡]2:22 1Jon 4:3; 2Jon 1:7

[¶]2:23 Jon 8:19; 14:7; 1Jon 4:15; 5:1; 2Jon 1:9

[§]2:24 Jon 14:23; 15:4; 1Jon 1:3; 2Jon 9

okotiivi rækis itamah.** 27 Mətəu Narmin Rəha Uhgın iətəm nəmotos e Kristo,†† in tətətig əhanəh e nikitəmah. ?Tol lanəha, pəh min təhrun nəgətuniən nati vi kəti kəm təmah? Narmin Rəha Uhgın tətəgəton natimnati rəfin kəm təmah,‡‡ kəni nəgətuniən əha rəhan, in nıpəhriəniən, səniəmə neiuəiən. Tol lanəha, otəhtul = pən əskasik e Kristo,¶¶ təhmen = pən əmə məmə Narmin rəhan təməgətun itamah məmə nəkotol.

28 Kəni rəueiu əha, kəlkələh min, otəhtul = pən lan, məmə nian in otuva§§ kəni kitah kəsotəginiən məsotaulisən e nəhmtin* e rəhan nuvaieən.

29 Nəmə nəkotəhrun məmə in təhruahru,† onəkotəhrun əsas məmə nətəmimi rəfin nətəm kautol nolien əhruahru, ilah u, nenətin min.‡

Kitah u nenəti Uhgın min

3 !Oteh-to! !Nolkeikeiən asoli agin Tatə Uhgın təmolkeikei itah lan,¶ məmə tətəuın e tah məmə nenətin min!§ Kəni nıpəhriəniən məmə kitah əha. Nətəmimi rəha nəhue niftəni

kəsotəhrunian məmə kitah nenətin min,** mətəu-inu ilah kotəruru Uhgın.††

2 Nıkkik min, kitah nenəti Uhgın min u rəueiu. Kitah kəsotəhrunian məmə okotəhro lanu motol pisin nian Kristo otitəlig = pa. Mətəu kitah kotəhrun məmə nian otitəlig = pa,‡‡ kitah okotəhmen lan,¶¶ mətəu-inu e nian əha, okoteruh əhruahru məmə in tol lanəha.§§ 3 Kəni iətəmimi iətəm tətəhuin məmə otəhmen e Kristo, in otəkeikei mol nəmiəgəhiən rəhan təhlan məuvir* aru nolien min rəhan,† mətəu-inu Kristo in min in təhruahru vivi agin.

4 Iətəmimi iətəm tatol nolien tərəh, in tətətgəhli min lou rəha Uhgın, mətəu-inu nəghatiən u nolien tərəh, nıpətin u, natgəhliən lou rəha Uhgın. 5 Kəni itəmah nəkotəhrun məmə Kristo təmuva məmə otos rækis rəhatəmah nolien tərəh min,‡ kəni nolien tərəh tikə lan.¶ 6 Tol lanəha, nəmə kitah kəutəhtul = pən lan, tol = pən ko kəsotəkeikeiən e nolien tərəh min. Mətəu nətəmimi min u nətəm kautəkeikei e nolien tərəh min, tol = pən kotəruru agin in, məsoteruhien in.§

**2:26 1Jon 3:7

††2:27 1Jon 2:20

‡‡2:27 1Kor 2:12

¶¶2:27 Jon 15:4

§§2:28 1Jon 3:2; Kol 3:4

*2:28 Efəs 3:12

†2:29 1Jon 3:7

‡2:29 Jon 1:13

¶3:1 Jon 3:16

§3:1 Jon 1:12

**3:1 Jon 15:21; 16:2,3

††3:1 Jon 15:21; 16:2,3

‡‡3:2 Kol 3:4; 1Jon 2:28

¶¶3:2 Rom 8:29; 2Pitə 1:4

§§3:2 Jon 17:24; 2Kor 3:18

*3:3 Təhlan məuvir, nıpətin u, tətəfəl rækis.

†3:3 2Kor 7:1; 1Jon 1:7; 2Pitə 3:13,14

‡3:5 1Jon 3:8

¶3:5 2Kor 5:21

§3:6 1Jon 3:9; 2:4; 5:18; 3Jon 1:11

⁷ Kalkələh min, sotolian iətəmi kəti teiuə e təmah e nati u. Iətəmi tatol nati əhruahru, nīpətin u məmə in iətəmi əhruahru təhmen e Kristo məmə in iətəmi əhruahru. ⁸ Mətəu iətəmi iətəm tatəkeikei əhanəh e nolian tərəh min, tətəgətun məmə in rəha Setən, u iətəm təmatol nolian tərəh e nətuəiniən mətuəarus = pa u rəueiu mine. ^{**} Mətəu Nəti Uhgīn təmuva o nərəkinian uək min əha rəha Setən. ^{††} ⁹ Nətəmi min u nətəm kəmotair vi min məhuva nenəti Uhgīn min, [‡] ilah ko kəsətəkeikeian e nolian tərəh, [¶] mətəu-inu ilah kautos nian mitə rəha Uhgīn. Kəni o nati u, ko ilah kəsətəkeikeian e nolian tərəh, mətəu-inu ilah nenəti Uhgīn min. ^{§§} ¹⁰ Tol mə, kotəhrun nəniən məmə pəh min u nenəti Uhgīn, ^{*} kəni pəh min u nenəti Setən. [†] Iətəmi u iətəm təsol əhruahruian, kəni in məsolkeikeian pian kəti, [‡] in səniəmə nəti Uhgīn kəti.

Kitah kotəkeikei motolkeikei itah min

¹¹ Nəghatian u inu, nəmotətəu e nətuəiniən e nanusian təuvir, [¶] məmə kitah okotəkeikei motolkeikei itah min. [§] ¹² Sotolian nitai Ken, iətəm in iətəmi rəha Setən kəni təhuamu pian. ^{**} ?Kəni təmohamu pian o nak? Təmohamu mətəu-inu rəhan nolian min tərəh, konu rəha pian, nolian min in təhruahru. ^{††} ¹³ Piak min, narmitəmah təsiuvig pikian nəmə nətəmi rəha nəhue niftəni u kəutəməki e təmah. [‡] ¹⁴ Nəmə kitah kotolkeikei piatah min, tətəgətun məmə kitah kinotapirəkis rəkis nimisian, minotevig = pən e nəmiəgəhiən. [¶] Mətəu iətəmi u nolkeikeian tikə lan, in tətətig əhanəh e nimisian. ^{§§} ¹⁵ Iətəmi u iətəm tətəməki e pian ^{*} in təhmen e iətəm tətəhuamu iətəmi, [†] kəni itəmah nəkotəhrun məmə iətəm tətəhuamu itəmi, in təsosiən nəmiəgəhiən itulin. [‡]

^{**} 3:8 Jon 8:44

^{††} 3:8 Hip 2:14

[‡] 3:9 Jon 1:13

[¶] 3:9 1Jon 5:18

^{§§} 3:9 Nikiti nati tateviə mətəuə e nəuan. E suaru əhmen əmə, Uhgīn tatələhu = pən rəhan nian mitə e iətəmi kəti, kəni in tateviə təhmen e nikiti nati iətəm kəmərfei e nəmiəgəhiən rəha iətəmi u, kəni mətəuə e nəuan e nolian min rəha Uhgīn. Tol lanəha, nətəmi min u nətəm kəmotair vi min motuva nenəti Uhgīn min, ilah kəsətəkeikeian e nolian tərəh.

^{*} 3:10 1Jon 3:1,2; Jon 1:12

[†] 3:10 1Jon 3:8

[‡] 3:10 1Jon 2:9; 4:8

[¶] 3:11 1Jon 2:7

[§] 3:11 Jon 13:34-35; 15:12; 1Jon 4:7,11,21; 2Jon 1:5

^{**} 3:12 Jen 4:8

^{††} 3:12 Prov 29:10

[‡] 3:13 Jon 15:18,19; 17:14

[¶] 3:14 Jon 5:24

[§] 3:14 1Jon 2:9

^{*} 3:15 1Jon 2:9

[†] 3:15 Mat 5:21,22; Jon 8:44

[‡] 3:15 Kəl 5:20,21

¹⁶ Kitah kotəhrun vivi məmə nolkeikeiən in tol lanu, mətəu-inu Iesu təməfa rəhan nəmiəgəhiən o tah.[¶] Kəni təhmen əmə lanəha, təuvir məmə kitah min kotəfən nəmiəgəhiən rəhatah o piatah min.[§] ¹⁷ ?Nəmə iətəmi kəti rəhan natimnati tepət kəni pian kəti rəhan nati kəti tikə, mətəu in təsolkeikeiən məmə təhrun e pian,^{**} məsolian nati agin lan, nolkeikeiən rəha Uhgīn otəhro lanu matig e iətəmi u?^{††} ¹⁸ Nenətik min, pəh kitah kəsotəniən nolkeikeiən e nohlitah əmə, mətəu okotol əpu nolkeikeiən pəhriən e nolian min rəhatah.^{‡‡} ¹⁹ Nolian min rəhatah kautəgətun məmə kitah nətəmimi rəha niṗəhriənian, kəni tol lanəha, nian okotəhtul e nəhmti Uhgīn, kəni kəsotəginian.²⁰ Kəni nati ənpəpin nəmə kotətəu = pən e nikitah məmə okotos nalpinian o natimnati nəuvein, mətəu Uhgīn in ilis tapirəkis nikitah, kəni in təhrun natimnati rəfin, kəni otəni məmə kitah kotəhruahru uə kəpə.

²¹ Piak min, nəmə kotətəu = pən e nikitah məmə okəsotosian nalpinian, kitah okəsotəginian e nəhmti Uhgīn,^{¶¶} ²² kəni motos natimnati rəfin ohni iətəm kəutə-

tapuəh = pən ohni,^{§§} mətəu inu kitah kautol nəuian^{*} kəni mautol nolian iətəm in tolkeikei.[†] ²³ Konu nəghatian u rəhan tətəni məmə kotəkeikei motəhatətə e Nətin,[‡] Iesu Kristo,[¶] kəni motolkeikei itah min, təhmen məmə inu in təməni kəm tah.[§] ²⁴ Nətəmimi min u nətəm kau-tol nəuian,^{**} ilah kautəhtul = pən vivi lan,^{††} kəni in tətəhtul = pən vivi e lah. Kəni kitah kotəhrun məmə in tətətig e nikitah, mətəu-inu Narmin Rəha Uhgīn iətəm in təməfa, in tətəgətun kəm tah.^{‡‡}

Onəkakil meruh mətig narmin min

4 Nikik min, nəmə iətəmimi kəti tətəni məmə Narmin rəha Uhgīn tətətig lan, matol in tətəni pətigəm rəhan nəghatian, kəni təuvir pik məmə onəkoteruh vivi motakil mətig məmə narmin əha tətətig lan, in rəha Uhgīn pəhriən, uə səniəmə rəha Uhgīn.^{¶¶} Kitah okotəkeikei moteh vivi mətəu-inu iəni eiua min tepət kinohiet rəkis məutəghati e nəhue niṗtəni.^{§§} ² Tol lanəha, itəmah onəkotəhrun vivi məmə in Narmin Rəha Uhgīn iətəm tətətig e iətəmimi kəti, inu, Narmin iətəm tətəni pətigəm məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə

[¶]3:16 Jon 10:11

[§]3:16 Jon 15:13; 1Təs 2:8

^{**}3:17 Dut 15:7,8; Jem 2:15,16

^{††}3:17 1Jon 4:20

^{‡‡}3:18 Esik 33:31; Rom 12:9

^{¶¶}3:21 Efəs 3:12; 1Jon 5:14

^{§§}3:22 Mat 7:7

^{*}3:22 Jon 14:15

[†]3:22 Hip 13:21

[‡]3:23 Jon 6:29

[¶]3:23 Jon 1:12; 3:18; 20:31

[§]3:23 Jon 13:34

^{**}3:24 1Jon 2:3

^{††}3:24 1Jon 2:6; 4:15

^{‡‡}3:24 1Jon 4:13

^{¶¶}4:1 Jer 29:8

^{§§}4:1 Mat 7:15; 1Jon 2:18

otahli = pa, kəni in təmuva e nīpətīn,* narmin əha in Narmin əhruahru rəha Uhgīn.†‡ 3 Mətəu iətəmimi kəti iətəm təsəni pətīgəmiən məmə Iesu in Kristo iətəm Uhgīn təməni məmə otahli = pa, narmin rəha iətəmimi əha, səniəmə rəha Uhgīn. Inəha, in narmin rəha tikimir rəha Kristo,§ iətəm nəmotətəu rəkis məmə in otəpanuva, kəni rəueiu tinətətīg rəkis e nəhue niftəni.**

4 Kəlkələh min, itəmah nətəmimi rəha Uhgīn min, kəni nəmotəhgi rəkis iəni eiua min əha,†† mətəu-inu Narmin iətəm tətətīg e nikitəmah in tapirəkis narmin iətəm tətətīg e nəhue niftəni u.‡‡ 5 İlah nətəmimi rəha nəhue niftəni u,¶ i tol lanəha, nəghatiən min rəhalah kəutəni, ilah rəha nəhue niftəni əmə, kəni nətəm kəutətəlig e lah, ilah min nətəmi rəha nəhue niftəni u. 6 Mətəu itimah rəha Uhgīn. Tol lanəha, nətəmimi nətəm kotəhrun Uhgīn, ilah kotətəlig e timah. Mətəu nətəmimi nətəm ilah səniəmə rəha Uhgīn, ilah kəsotətəligiən

e təmah.§§ Kəni tol lanəha rəueiu, kitah okotəhrun əhruahru nətəmimi nətəm Narmin rəha nīpəhrīəniən tətətīg e lah,* mine nətəmimi nətəm narmin rəha neiuaən tətətīg e lah.†

Nolkeikeiən rəha Uhgīn mine rəhatah

7 Nīkik min, pəh kitah kotəkeikei mautilkeikei itah min,‡ mətəu-inu nolkeikeiən in tatsipən e Uhgīn, kəni iətəm tatol nolkeikeiən, in təmair vi min muva nati Uhgīn kəti,¶ kəni təhrun Uhgīn.§ 8 Mətəu iətəmi u rəhan nolkeikeiən tikə, in təruru Uhgīn, mətəu-inu Uhgīn in nəukəti nolkeikeiən. 9 Uhgīn təmol əpu rəhan nolkeikeiən kəm tah lanu, məmə in təmahli = pa Nətīn nəuan kətiəh əmə,** tuva e nəhue niftəni, məmə kitah okotos nəmiəghīən ohni.†† 10 Nati u in nolkeikeiən pəhrīən, səniəmə kitah kəmotolkeikei Uhgīn, mətəu in təmolkeikei itah.‡‡ Uhgīn təmahli = pa Nətīn tuva, kəni in təmol sakrifais aru e rəhan nəmiəghīən

* 4:2 Jon 1:14; 1Jon 2:23

† 4:2 Jon təməni tol lanu mətəu-inu nətəmimi nətəm kəməutohtəu = pən Nostisisim, nəgətuniən rəhalah tətəni məmə Iesu, nīpətīn pəhrīən tikə, mətəu in narmin əmə, kəni in təmos narmin iətəmi kəti. Mətəu nīpəhrīəniən, nīpətīn əha ikin. Nīpəhrīəniən, Iesu Kristo in iətəmimi pəhrīən, kəni in min Uhgīn pəhrīən.

‡ 4:2 1Kor 12:3

¶ 4:3 1Jon 2:22; 2Jon 1:7

§ 4:3 E İnglis, kətəni məmə “antichrist,” kəni nīpətīn u məmə in tikimir rəha Kristo.

** 4:3 1Jon 2:18

†† 4:4 Jon 16:33

‡‡ 4:4 2King 6:16; Rom 8:31

¶¶ 4:5 Jon 15:19; 17:14,16

§§ 4:6 Jon 8:47

* 4:6 Jon 14:17

† 4:6 Mak 13:5

‡ 4:7 1Jon 3:11

¶ 4:7 Jon 1:15

§ 4:7 1Jon 2:4

** 4:9 Jon 1:18

†† 4:9 Jon 3:16,17; 1Jon 5:11

‡‡ 4:10 Rom 5:8,10

o rəhatah nolian tərāh min, məmə niəməha otəsol minian Uhgīn.^{¶¶}

¹¹ Piak min, Uhgīn təmolkeikei pik itah lanu,^{§§} kəni tol lanu lan, kitah min okotəkeikei motol min nolkeikeian əha kəm tah min.* ¹² Iətəmi kəti təsehian Uhgīn nian kəti mine.† Mətəu nəmə kitah kotolkeikei itah min, kəni Uhgīn tatig e nikitah, kəni nolkeikeian rəhan təmatig minpi vivi pəhriən e nikitah.‡

¹³ Kitah kotəhrun^{¶¶} məmə kitah kotatig lan, kəni in tətatig e tah, mətəu-inu tinəfa rəkis rəhan Narmin kəm tah.[§] ¹⁴ Kəni itimah iəmoteruh rəkis mətəni pətīgəm** məmə Tatə Uhgīn in təmahli = pa Nətin məmə in Iosmiəgəh rəha nəhue niftəni.†† ¹⁵ Iətəmi iətəm tətəni pətīgəm məmə Iesu in Nəti Uhgīn, kəni Uhgīn tətatig lan, kəni in min tətatig = pən e Uhgīn.‡‡ ¹⁶ Kəni tol lanəha, kitah kotəhrun nolkeikeian rəha Uhgīn o tah, kəni mətərarəiə lan.

Uhgīn in nolkeikeian.^{¶¶} Iətəmi tətatig e nolkeikeian, tətatig = pən e Uhgīn, kəni

Uhgīn min tətatig lan.^{§§} ¹⁷ Nian kəutatig lanəha e Uhgīn, kəni nolkeikeian rəhan təmatig minpi vivi pəhriən e nikitah,* məmə kitah kəsotəginian† e nian Uhgīn otakil itəmi, mətəu-inu e nəhue niftəni u rəhatah nolian təhmen e Kristo. ¹⁸ Iətəmi u tərīauəh e nolkeikeian, ko təsəginian e Uhgīn. Mətəu-inu nolkeikeian pəhriən u, iətəm tinatəuə rəkis e nikitah, tətəhgi rəkis nəginian.‡ Nətəligian rəha nosian nalpinian tatol itah kəutəgin, kəni nati u tətəgətun məmə rəhan nolkeikeian pəhriən təsəuə əhanəhian e nikitah.

¹⁹ Kitah kotolkeikei itah min mine Uhgīn mətəu-inu Uhgīn təmaupən molkeikei itah. ²⁰ Mətəu nəmə iətəmi kəti təni məmə, “Iəu iəkolkeikei Uhgīn,” mətəu tətəməki əhanəh e pian u tətəhatətə min e Kristo,^{¶¶} in ieiūə,[§] mətəu-inu iətəmi təsolkeikeian pian u in tateh e nəhmtin,** ko təsolkeikeian

^{¶¶}4:10 Rom 3:25

^{§§}4:11 Jon 3:16

*4:11 Jon 15:12; 1Jon 3:11

†4:12 Jon 1:18

‡4:12 1Jon 4:17; 2:5

^{¶¶}4:13 1Jon 2:3

[§]4:13 1Jon 3:24

**4:14 Jon 15:27

††4:14 Luk 2:11; Jon 3:17

‡‡4:15 1Jon 3:24

^{¶¶}4:16 1Jon 4:8

^{§§}4:16 1Jon 3:24

*4:17 1Jon 4:12; 2:5

†4:17 Efəs 3:12

‡4:18 Rom 8:15

^{¶¶}4:20 1Jon 2:9

[§]4:20 1Jon 1:6; 2:4

**4:20 1Jon 3:17

Uhgin, iätəm in təsehian.^{††‡‡} ²¹ Kəni in təməfa rəhan nəghatien kəm tah məmə: iätəmimi pəh tolkeikei Uhgin in otəkeikei molkeikei min pian.^{¶¶}

**Kitah kautol win mətəu-inu
kitah kəutəhatətə e Iesu**

5 Iätəmimi iätəm tətəhatətə^{§§} e Iesu məmə in Kristo iätəm Uhgin təməni məmə otahli = pa, iätəmi inu, in nəti Uhgin,^{*} kəni iätəmimi iätəm in tolkeikei Tatə Uhgin, in tolkeikei min nenətin min.[†] ² Kəni nəmə kotolkeikei Uhgin kəni mautil nəuian,[‡] konu kitah kotəhrun məmə kotolkeikei min nenətin min.[¶] ³ Mətəu-inu nəmə kotolkeikei Uhgin, nipətin u məmə, okotol nəuian.[§] Kəni rəhan nəghatien otəhmen e katipə iätəm təhvevig əmə.^{**} ⁴ Nətəmi min u ilah nenəti Uhgin min,^{††} ilah kautol win e noliən min rəha nəhue niftəni. Konu nəhatətəien rəhatah in tətəfa nəsanəniən o noliən win e noliən min rəha nəhue niftəni. ⁵ ?Pəh min u ilah kəutəhtul əskasik motol win e noliən min rəha nəhue niftəni u? Ilah əmə əha,

nətəm kəutəhatətə məmə Iesu in Nəti Uhgin.

**Iəruəsən kisil kahlol əpu
Iesu Kristo kəm tah**

⁶ Iesu Kristo, in iätəmi u iätəm təmuva, kəni nəhu mine niran^{‡‡} katuol əpu in kəm tah məmə in Nəti Uhgin. Səniəmə nəhu əmə iätəm tatol əpu in, mətəu nəhu mine niran. Narmin Rəha Uhgin in tətəruəsən nəghatien mil u rəha nəhu mine nirə, mətəni pətīgəm, kəni rəhan nəghatien in nipəhrəniən mətəu-inu Narmin Rəha Uhgin in nipəhrəniən. ⁷ Kəni nuhapuminien kisil kəhləruəsən ilahal min.^{¶¶} ⁸ Ilahal u, Narmin Rəha Uhgin, mine nəhu, mine nirə. Kəni ilahal u, kəhlegəhan lan mahlol əpu nəghatien rəhalahal min. ⁹ Nian min, kitah kautətəu nəghatien min iätəm nətəmimi kəutəni pətīgəm, məutəhatətə e lah.^{§§} Mətəu nian Uhgin tətəni pətīgəm nati kəti, in iahgin tapirəkis, kəni kitah okotəhrun nəhatətə təhmin min e rəhan nəghatien, mətəu-inu in Uhgin,^{*} kəni in tətəhtul pətīgəm o Nətin.

^{††}4:20 Rəhatah noliən tətəgətun əhruahru nati nak tətətig e nikitah. Nəmə iätəmimi kəti in tolkeikei pik Uhgin, nolkeikeiən rəha Uhgin tatig e nikin, kəni ko in otolkeikei min nətəmimi, kəni in otol noliən təuvir min əmə kəm lah. Mətəu nəmə kitah kəsotolkeikeiən Uhgin, kəni ko kitah kəsotolkeikeiən minian nətəmimi. Kəni nəmə kitah kəsotolkeikeiən nətəmimi, tətəgətun məmə kəsotolkeikeiən Uhgin

^{‡‡}4:20 1Jon 4:12; Jon 1:18

^{¶¶}4:21 1Jon 2:7,9

^{§§}5:1 Jon 3:15

^{*}5:1 Jon 1:13; 1Jon 2:22; 1Jon 2:23

[†]5:1 1Jon 2:23

[‡]5:2 1Jon 2:3

[¶]5:2 1Jon 3:14

[§]5:3 Jon 14:15

^{**}5:3 Mat 11:30

^{††}5:4 Jon 1:13

^{‡‡}5:6 Jon 19:34,35

^{¶¶}5:7 Jon 14:17

^{§§}5:9 Jon 5:33,34

^{*}5:9 Mat 3:16,17; Jon 5:32,37; 8:17,18

¹⁰Iətəmimi iətəm tətəhatətə e Nəti Uhgín, in tətəni nípəhriəniən e níkin o nəghatiən u rəha Uhgín. Mətəu iətəmimi iətəm təsəhatətəiən e nəghatiən u rəha Uhgín, təhmen əmə məmə in tətəni məmə Uhgín in ieiua əmə,[†] mətəu-inu Uhgín təməhtul pətigəm o Nətin, məni pətigəm Nətin kəm in, mətəu in təsəniən nípəhriəniən lan. ¹¹Konu nəghatiən iətəm Uhgín təməni pətigəm o Nətin, in tol lanu. Uhgín təməfən nəmiəgəhiən itulin[‡] kəm tah, konu nəmiəgəhiən u, katos o Nətin.[¶] ¹²Iətəm tatos Nəti Uhgín, in tatos nəmiəgəhiən. Mətəu iətəm təsosiən Nəti Uhgín, in təsosiən nəmiəgəhiən.[§]

Naunun nəghatiən

¹³Iətətəi nəghatiən min u kəm təmah nətəm nəutəhatətə e Nəti Uhgín, məmə onəkotəhrun məmə itəmah nəkotos nəmiəgəhiən itulin.^{**} ¹⁴Pəh kəsotəginiən,^{††} mətəu kotəskasik o nətapuəhiən o nati kəti e nəhmti Uhgín.

Nian okotətapuəh o nati kəti kəm in iətəm təuvir e rəhan nətəligiən, kəni kitah kotəhrun vivi məmə in otətəu rəhatah nəfakiən.^{‡‡} ¹⁵Kəni məmə kotəhrun məmə in otətəu itah, kəni nati nak okoteasiə=pən ohni, kəni kinotəhrun rəkis məmə okotos.^{¶¶}

¹⁶Nəmə kotəh piatah kəti tatol noliən tərəh, mətəu səniəmə noliən tərəh iətəm təhrun niti-pəniən e nímisiən, ik onəkəfaki ohni, kəni Uhgín otəfən nəmiəgəhiən kəm iətəmi u.^{§§} Mətəu noliən tərəh kəti əha ikin iətəm tatiti=pən iətəmi e nímisiən,^{*} kəni iəu iəsəniən məmə onəkotəfaki o nətəmi min iətəm kautol noliən əha.^{††} ¹⁷Noliən tərəh min rəfin, ilah təfagə tərəh,[¶] kəni mətəu təfagə tərəh min əha ikin iətəm kəsotiti-pəniən iətəmi e nímisiən.[§]

¹⁸Kitah kotəhrun məmə iətəm tətair e Uhgín^{**} təsəkeikeiən e təfagə tərəh, mətəu-inu Nəti Uhgín tətəskəlim-ərain vivi in, kəni iətəmi tərəh u Setən, təruru nekian.^{††} ¹⁹Kitah kotəhrun məmə ki-

[†]5:10 Jon 3:33; 1Jon 1:10

[‡]5:11 Mat 25:46

[¶]5:11 Jon 1:4

[§]5:12 Jon 3:15,16,36

^{**}5:13 1Jon 5:11

^{††}5:14 Efəs 3:12; 1Jon 3:21

^{‡‡}5:14 Mat 7:7

^{¶¶}5:15 1King 3:12

^{§§}5:16 Jem 5:15

^{*}5:16 Hip 6:4-6; 10:26

[†]5:16 Jer 7:16; 14:11

[‡]5:16 E fes u, mine fes 17, Jon tətəghati e təfagə tərəh iətəm tatiti=pən itəmi e nímisiən. Jon tətəghati e təfagə tərəh iətəm kətəuhlin nəmtəhtəmi o Kristo. Noliən tərəh əha, tətəgətuən məmə nətəmimi kautol ilah kəsotosən nəmiəgəhiən itulin, konu nəuvetin min u məmə narmilah tinimis. Nati u inu, Jon tətəni əhagəhag kəm tah e 1Jon 5:12 mine 1Jon 3:14. E Mat 12:31-32 kitah kəutəfin nəuvetin min e nol təfagə u, nəni rahiən Narmin Rəha Uhgín.

[¶]5:17 1Jon 3:4

[§]5:17 1Jon 5:16; 1Jon 2:1

^{**}5:18 Jon 1:13

^{††}5:18 Jon 14:30

tah nenəti Uhgín mín,^{‡‡} mətəu nətəmimi rəha nəhue niftəni rəfin, ilah u kəutətiḡ e nəhlmi Setən.^{¶¶} ²⁰ Kitah kotəhrun mín məmə Nəti Uhgín təmuva kəni məfa neinatigian kəm tah,^{§§} məmə kitah okotəhrun in, u in nīpəhrīənīən.* Konu kitah kautəhtul=pən e Uhgín u

in nīpəhrīənīən, mətəu-inu kitah kautəhtul=pən e Nətin Iesu Kristo. In u, in Uhgín pəhrīən, kəni in nəukəti nəmiəḡəhīən itulin.[†]

²¹ Nenətik mín, otagim rəkis e natimnati mín iətəm okotos nimeī Uhgín e nīkitəmah.^{‡¶}

^{‡‡}5:19 1Jon 4:6

^{¶¶}5:19 Jon 12:31; 14:30; 17:15

^{§§}5:20 Luk 24:45

^{*}5:20 Jon 17:3

[†]5:20 1Jon 5:11

[‡]5:21 1Kor 10:14; 1Təs 1:9

[¶]5:21 Nəḡhatīən Kris əhruahru tətəni məmə, “onəkəḡim e narmin nati mín.” Mətəu Jon tətəḡhati e təfəḡə tərah, məmə in təhmen e narmi nati. Nəmə kotalkeikei rəhatah təfəḡə tərah, kəni in təhmen e narmi nati. In tatos nimeī Uhgín e nīkitah.

2 Jon

*Nauəuə iətəm tatol keiu
lan iətəm Jon təmətei*

**Nəghatien əkuəkir
rəha nauəuə u 2 Jon**

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Jon təmətei nauəuə u.

?Təmətei tatuvən kəm pəh? Təmətei tatuvən kəm pətan kəti rəha niməfaki. Mətəu nəmə təhro nəghatien u “pətan,” nipətin təni məmə niməfaki kəti. Kəni “nenətin min,” ilah nətəmimi rəha niməfaki. Jon təmətei nəghatien min əha, təhmen e nəghatien kəti tətəhluəig. Təsolkeikeien məmə otəni pətigəm nərgin mətəu-inu, kol mətə nətəmimi nəuvein kotol nolien tərəh e lah.

?Natigien təhro lanu nian təmətei? E nian əha, nəgətin min tepət kəutaliuək e ikin pişin pişin min. Nətəmimi nətəm kəmotətəu nəghatien rəhalah kinotəfən nauəniən kəm lah. Kəni motəfən ikin min rəha napiliən, kəni məutasiru e lah. Mətəu nəgətin eiuə min kəutəhuvən əpnəpin min o niuvi rəkisiən nətəmimi rəha niməfaki məmə okotəpəh nəghatien pəhriən.

?Təmətei nauəuə u o nak? Nian nəgətin eiuə min kəutəhuva, Jon təni məmə nətəmimi nətəm kəutəhatətə e nəghatien pəhriən rəha Uhgın, okotəkeikei motəhtipəsığ e nəgətin eiuə min əha, kəni motəpəh nolien mine nəgətinian rəhalah, kəni məsotasiruiən e lah. Mətəu Jon tolkeikei məmə nətəmimi rəha niməfaki okotəkeikei

motolkeikei nətəmimi pəhriən rəha niməfaki. Inu nəlpəkəuiən rəha Uhgın.

Nətuəuinien

1 Nauəuə u rəha eldə tatuvən kəm pətan Uhgın təmitəpin[§] mine nenətin min. Nipəhriənien məmə iəkolkeikei pik itəmah. Mətəu səniəmə iəu pişin əmə iəkolkeikei itəmah, mətəu nətəmimi min rəfin u nətəm kotəhruən min nipəhriənien,^{**} kotolkeikei itəmah. ²Kəni iəkolkeikei itəmah, mətəu-inu o nipəhriənien iətəm tətətig e nikitah^{††} kəni otətig itulin e nikitah.

³Pəh Tatə Uhgın mine Nətin Iesu Kristo okuəfinə rəhaləu nəuviriən, mine nasəkəhruiniən, mine nəməlinuiən kəm tah nətəm kotohtəu = pən suaru rəha nipəhriənien mine nolkeikeien.

Kitah okotohtəupən nəghatien pəhriən min

⁴Nikik təmagiən asoli nian iəmeruh nenətin min nəuvein, kəni meruh məmə kəutaliuək e suaru rəha nipəhriənien,^{‡‡} təhmen əmə məmə inu, Tatə Uhgın təməni kəm tah məmə kotəkeikei motol. ⁵Kəni rəueiu əha, nəuvinik, iəu iəsətəiən nəghatien vi kəti kəm təmah, mətəu in əmə u kinotətu rəkis e nətuəuinien.^{¶¶} Kəni iəkətapuəh məmə okotol əmə nolkeikeien kəm tah min. ⁶Kəni nolkeikeien u, nipətin u nolien nəuia Uhgın. Kəni in tətəni məmə kitah okotəkeikei motohtəu = pən suaru rəha nolkeikeien, təhmen əmə məmə inu nəmotətəu e nətuəuinien.

⁷Mətəu-inu nəgətin eiuə min tepət kəutan e nəhue niftəni.^{§§} Ilah

§1:1 1Pitə 5:13

**1:1 Jon 8:32

††1:2 Jon 14:17

‡‡1:4 3Jon 1:3,4

¶¶1:5 1Jon 2:7

§§1:7 1Jon 4:1

kəsotəhatətəiən məmə İesu in Kristo iətəm Uhgın təməni məmə otahli = pa,* in təmuva iətəmimi pəhriən, e nıpətın pəhriən.†‡ İətəmimi tol lanəha in İeiüə kəni in tikimır rəha Kristo.¶
 § Tol lanəha, autətəu itəmah məmə nəsoəmkarəpəniən e nəua uək asoli rəhatah, pəh itəmah onəkotos nətəouiən rəfin lan.§ 9 Nəmə iətəmi tətətu = pən aru əmə nəgətuniən kəti rəhan e nəgətuniən rəha Kristo, kəni məsəkeikeiən e nəgətuniən rəha Kristo,** noliən rəhan tətəgətun məmə Uhgın təsətiğiən e niki. Mətəu iətəmimi pəh iətəm tətətiğ əskasik e nəgətuniən rəha Kristo, in tatos Tatə Uhgın mine Nətin ilau pəti e niki.†† 10 Nəmə iətəmi kəti tuva ohnik,

kəni məsəniən nəgətuniən əhruahru rəha Kristo, nəsitəu in muvən imam İki, məsəniən “təuvir” kəm in.‡‡
 11 Mətəu-inu iətəmi tətəni “təuvir” kəm in, tətəsiru lan matol suaru o rəhan nəgətuniən tərah.¶¶

Naunun nəghatən

12 İatos nəghatən tərət məmə İəkətei kəm təmah, mətəu İəsəlkeikeiən məmə İəkətei e nima nauəuə mine pən. Mətəu niki tətəhti pik məmə İəkuva meruh itəmah kəni məghati əhruahru kəm təmah e nəhmtitəmah, pəh nəğiəniən rəhatah otəriəuəh.§§

13 Nənəti piam* nətəm Uhgın təmitəpən, İlah kətəni təuvir kəm İki.

*1:7 1Jon 2:22; 4:2,3

†1:7 Jon təməni tol lanu mətəu-inu nətəmimi nətəm kəməutohtəu = pən Nostisisim, nəgətuniən rəhalah tətəni məmə İesu, rəhan nıpətın pəhriən tikə, mətəu in narmın əmə, kəni in təmos narmi iətəmimi kəti. Mətəu nıpəhriəniən, nıpətın əha İki. Nıpəhriəniən, İesu Kristo in iətəmimi pəhriən, kəni in Uhgın pəhriən e nian kətiəh əmə.

‡1:7 Jon 1:14

¶1:7 1Jon 2:18

§1:8 1Kor 3:8; Hip 10:35,36; 11:26

**1:9 Jon 8:31

††1:9 1Jon 2:23

‡‡1:10 Rom 16:17

¶¶1:11 1Tim 5:22

§§1:12 Jon 3:29

*1:13 Pia pətan əha in nıməfaki kəti min, Jon in tətətiğ İki əha. Kəni nənəti pian u, İlah nımənin rəha nıməfaki əha.

3 Jon

*Nauəuə iətəm tatol kisil
lan iətəm Jon təmətei*

**Nəghatien əkuəkir
rəha nauəuə u 3 Jon**

?Pəh təmətei nauəuə u? Aposil Jon təmətei nauəuə u.

?Təmətei tatuvən kəm pəh? Təmətei tatuvən kəm Kaeəs u in iətəmi asoli kəti rəha niməfaki, kəni in təhrun Jon.

?Natigien təhro lanu nian təmətei? E nian əha, nəgətun min rəha niməfaki kautəhuvən iki pisin pisin min, kəni məutəgətun. Nətəmi nətəm kautətəu rəhalah nəgətunien kəutəfən nauəniən kəm lah, kəni məutəfən ikin rəha napilən, kəni mətasiru e lah.

?Təmətei nauəuə u o nak? Kaeəs, in iətəmi kəti iətəm tətəsiru e nəgətun min iətəm kəutəliuək iki pisin pisin min. Jon təmətəu nanusien kəti e noliən təuvir rəha Kaeəs, kəni Jon təmətei nauəuə u məmə otəfəri nətəligien rəhan.

Nətuəuinien nəghatien

1 Kaeəs, ik piak keikei kəti. İəu, eldə[†] rəha niməfaki, iətətei nauəuə u kəm ik. Nipəhränien u, məmə iəu iəkölkeikei pik ik.[‡]

²Piak keikei, iəu inəhrun rəkis məmə nikim təsənən məuvir e nəhmti Uhgın, kəni iətəfaki məmə onəsımisien mətatig vivi əmə, kəni natigien rəfin rəham otəuvir. ³Nikik təmagien pik nian iəmətəu piatah min nəuvein kəməhıva məutəni məmə nətəhtul

əskasik o nipəhränien, kəni mətəkeikei mətəliuək e nipəhränien.[¶] ⁴Nian iətətəu məmə nenətik min kautəliuək e nipəhränien, kəni nikik tagien pik məriaıuəh mətapirəkis natimnati min rəfin.

Kaeəs təmol uək təuvir

⁵Piak ruən, ik nətəhtul əskasik o nati nak iətəm ik natol kəm piatah min nətəm kautəhuvnə, nati ənpapın məmə ilah nətəm iki pisin.[§] ⁶İlah kəmotanus rəham nolkeikeien u ikinu e niməfaki. İk nəmol təuvir kəm lah, masiru e lah. Kəni nian okautəhuvən e rəhalah suaru, təuvir məmə onəkəsiru e lah^{**} e noliən iətəm Uhgın tolkeikei, ⁷mətəu-inu ilah kəutəliuək o nəni pətigəmiən nəghatien rəha İesu Kristo, kəni məsotosien nasiruiən kəti o nətəm kəsotəfakien. ⁸Tol lanəha, kəni kitah u, kotəkeikei mətasiru e nətəmi kotol lanəha, məmə kitah okotos nəhlmitah min kətiəh o nəni pətigəmiən nipəhränien.

Tiotrefes mine Temetrius

⁹İəmətei nauəuə kəti kəm niməfaki rəham, mətəu Tiotrefes, in tolkeikei pik məmə otəfəri aru in, məmə in iətəmi asoli kəti, kəni in təsətəligien e timah. ¹⁰Nəmə iəu iəkuvnə, kəni iəu oıəkanus əhrıuahru natimnati min nəuvein iətəm in tatol, mine nəni oneuəniən nikalitimah iətəm in tətəni. In sənıəmə təsitien əmə piatah min muvən iman ikin, mətəu tətəniəhu min nətəmi min u nətəm kotolkeikei məmə okotit piatah min məhıvən imalah ikin, kəni mətahli pətigəm ilah e niməfaki.

[†]1:1 2Jon 1:1

[‡]1:1 İnu nauəuə rəha aposil Jon, mətəu in təsəni pətigəmiən in, mətəu təmətəhlıualan, təhmen = pən əmə e noliən kətiəh əmə iətəm in təmol e Nanusien Təuvir iətəm Jon Təmətei.

[¶]1:3 2Jon 1:4

[§]1:5 Rom 12:13; Hip 13:2

^{**}1:6 1Kor 16:11; 2Kor 1:16

¹¹ Piak ruən, sosiən o noliən tərah rəha nətəmimi, tərəkin ik. Os əmə o iətəmimi iətəm rəhan noliən təuvir. Ətəlig-to lan məmə nətəmimi min u nətəm kautol təuvir, tətəgətun məmə ilah nenəti Uhgın min,^{††} mətəu nətəmimi min əha nətəm kautol tərāh, tətəgətun məmə ilah kotəruru Uhgın.¹² Mətəu Temetrius, nətəmimi rəfin kəutəni-vivi in.^{‡‡} Kəni rəhan noliən min u nian rəfin kəutəgətun min məmə tatitəu = pən nəghatiən pəhriən. Kəni itimah min iəutəni pətigəm kəm nətəmimi məmə in iətəmi təuvir, kəni nəkotəhrun məmə itimah iəutəni nipəhriən.^{¶¶}

Naunun nəghatiən

¹³ Iatos nəghatiən tərət məmə oiəkətei məni = pinə kəm ik, mətəu iəsolkəikəiən məmə oiəkətei e pen,¹⁴ mətəu-inu nikik tətəhti pik məmə otəsuvəhiən iəkəruh ik, kəni kilau kuəghati əhruahru kəm lau min.

¹⁵ Iətəfaki məmə pəh Uhgın otəfinə kəm təmah rəhan nəməlinuiən.^{§§}

Ik min nəuvein kəutəni = pinə “təuvir” kəm ik. Kəni onakəni = pən “təuvir” rəhatimah kəm piatah min nəuvein ko ikin ko.

^{††}1:11 1Jon 2:29

^{‡‡}1:12 1Tim 3:7

^{¶¶}1:12 Jon 19:35; 21:24

^{§§}1:15 Rom 1:7; Efəs 6:23

Jut

Nauəuə iətəm Jut təmətēi

**Nəghatiən əkuəkīr
rəha nauəuə u Jut**

?Pəh təmətēi nauəuə u? Jut təmətēi nauəuə u. In pia Jemis mine Iesu. Nətəmimi nəuvein, nikilah təhti məmə Jut təmos nauəuə rəha 2 Pitə, kəni mafin nian in təmətēi nauəuə u rəhan.

?Təmətēi tatuvən kəm pəh? Kitah kotəruru əhruahru məmə Jut təmətēi nauəuə u tatuvən kəm pəh. Nəmə təhro təmətēi tatuvən kəm nətəm Isrel nətəm kəutəni nīpəhriənīən e Iesu Kristo.

?Natigīən təhro lanu nian təmətēi? E nian əha, nəgətun eiuə min nəuvein kəməhuvən motaliuək iki pisin pisin min, məutəgətun nətəmimi. Mətəu ilah kəməutəgətun rah ilah, məutəni məmə təuvir əmə məmə nətəmimi rəha niməfaki kautol nolīən tərəh əpnarīn min. Ilah kəutəni məmə təuvir əmə o nolīən lanəha, mətəu-inu nəuvirīən rəha Uhgīn in iahgīn, kəni ko təsolīən nalpinīən kəm lah.

?Təmətēi nauəuə u o nak? Jut tolkeikei məmə iəfaki min ikin min rəfin okotətəu məmə nəghatiən rəha nəgətun eiuə min in tərəh, kəni in neiuəiən əmə. Kəni tolkeikei məmə niməfaki otəhtul əskasik e nəghatiən iətəm in nīpəhriənīən.

Jut təməni təuvir kəm lah

1 Iəu Jut, slef rəha Iesu Kristo, kəni iəu pia Jemis, iətəni təuvir kəm təmah u Uhgīn təmauin e təmah. Uhgīn Tatə tolkeikei pik itəmah, kəni Iesu Kristo taskəlīm vivi itəmah.^w

²Pəh nasəkəhruinīən, mine nəməlīnuīən, mine nolkeikeiən rəha

Uhgīn otəri məriauəh e nəmiəgəhiən rəhatəmah.

**Nolīən min rəha nətəm kəutəuhlin
nəmtahlah e Uhgīn**

(2Pitə 2:1-17)

³Iəu min nəuvein, aupən, iəmolkeikei pik məmə iəkətēi nauəuə u tuvnə o təmah o nəghatiən e suaru iətəm Uhgīn tatos o nosmiəgəhiən itah. Mətəu rəueiu, iətətəu məmə iəkəkeikei mətēi nəghatiən u tuvnə o təmah məmə iəkol əskasik nikitəmah məmə onəkotəluagin əskasik o naskəlīmīən nəghatiən pəhriən rəha nəhatətəiən rəhatah. Uhgīn təmələhu = pən nəghatiən u e nəhlmi iəfaki min e nian kətiəh əmə, kəni ko təsəuhlinīən. ⁴Iətəni lanu mətəu-inu nətəmimi nəuvein kəməhuva oneuən e nikitəmah. Kəmətēi aupən agīn məmə ilah okotos nalpinīən. Ilah kəutəhti nəuia Uhgīn, kəni mautəuhlin nəghatiən pəhriən rəha nəhatətəiən rəhatah mautəni məmə tətəgəhan e nakləhiən e pətən mine nolīən əhmen min lanu nəuvein. Kəni kəmotəuhlin nəmtahlah e Iesu Kristo iətəm in pisin əmə in Kig mine Iərməniɡ rəhatah.^x

⁵Nəghatiən u, nəkotəhrun rəkis ilah rəfin, mətəu iəkolkeikei məmə iəkəni misimaru min kəm təmah məmə Iərməniɡ təmosmiəgəh rəhan nətəmimi mohiet Ijip, mətəu uərisig təmərəkīn ilah u nətəm kəsotəhatətəiən lan.^y ⁶Kəni otətəlig-to e nagelo min nətəm kəmotəmkarəpən e nepətīən rəhalah, mətəu kəmotəpəh ikin əhruahru rəhalah. Uhgīn təməlis ilah e sen iətəm ko təsitəgitiən nian kəti, kəni mahtipəsīg e lah e napinəpuīən mətəuərus = pa Nian Asoli iətəm okakil

^w1:1 Mat 13:55 ^x1:4 Kəl 2:4; 2Pitə 2:1

^y1:5 Eks 12:51; Nam 14:29-30

ilah lan, kəni mol nalpinian kəm lah.^z

⁷Kəni təhmen əmə e Sotəm mine Kəmorə mine taun min titəlau e lau. Nətəmimi ikin min əha kəmotəpəh nolian əhruahru mautəhuvən e nolian rəha nakləhian e pətan mine nolian rəha nəman kautit aru ilah min mine nipətan kautit aru ilah min. Kəni Uhgın təmol nalpinian kəm lah e nigəm iətəm ko təsəpisiən nian kəti mine, məmə nətəmimi okoteruh nəua nolian tərəh min əha kəni məutəgin e nalpinian rəha Uhgın.^a

⁸Nati əpnapin nətəmimi min əha kotəhru nati min nati min əha, mətəu e nolian kətiəh əmə, ilah kəutəni məmə kəmoteruh nati kəti təhmen e nəməhlairian iətəm təmegəhan e nolian tərəh min rəhalah, kəni tol lanəha kotəni məmə təuvir əmə məmə kautol nolian tərəh e nipətilah mautəhuvən əmə lanəha, kəni kəutəpəh narməniğin min rəfin, kəni kəutəni rah nagelo min u ilah ilis pik.⁹ Mətəu Maikil, nati əpnapin in iətəmi asoli rəha nagelo min, təməsolian lanəha nian in mine Setən kəmatuorgəhu o nipəti Mosis. Təməsahian Setən məsətu-pəniən nəghatian kəti lan, mətəu təməni əmə məmə, “!Pəh İərməniğ otəni rəham nalpinian!”^b ¹⁰Mətəu nətəmi min əha kəutəni rah nətəmimi nətəm kotəru. Kəni e nolian rəha nati miəgəh min, ilah kautol nati min iətəm nipətilah tolkeikei məmə okotol, kəni nolian əha tatərakin ilah.^c

¹¹!Kəsi, nərahian asoli o lah! İlah kautəhtəu = pən suaru iətəm nəti Atəm u Ken təmitəu = pən. Kəni ilah kinotəfən rəfin nikilah e nolian tərəh iətəm Paləm təmol əpən mətəu-inu in tolkeikei pik məni. Kəni ilah kəmotol nolian rəha

Kora məutəhti nəuia nətəmi asoli min, kəni e nolian əmə əha iətəm Uhgın təmərakin Kora mine rəhan min, Uhgın otərakin ilah.^d

¹²Nian nautol lafet təuvir min mətəu-inu itəmah nəkotolkeikei itəmah min, kəni ilah kəhuva motəuən pik əpnapin əmə itəmah min ilah, nikilah təsəhtian nətəmimi nəuvein, mətəu ilah kotəhmen e nimas kəti əpəha ihluə iətəm tətəhlu-aig iətəm nəgəu təhru nələs pikinian kəni məhapu. İlah nətəm kəsoteruhian sipsip min, mətəu kautun pik əmə sipsip min. İlah kotəhmen e nimali nəpəu iətəm nimətagi təmələs muva, mətəu ko nuhuən təsəfuvian. İlah kotəhmen e nig min iətəm tinuva e nian əhruahru rəhalah məmə okotəuə, mətəu kəsotəuəian, kəni in təhmen əmə məmə kəməhmis, kəni nətəmimi kotiuvi-pəri ilah kəni kohmis agin.^e ¹³Peau-peau ləuantəhi kəutorasilig məutəruən əpnapin əmə, kəni kitah rəfin kəuteruh əmə. Kəni təhmen əmə, kəuteruh naulisian rəha nətəmimi əha nətəm kautol pətiğəm əmə nolian tərəh e rəhalah nəmiəgəhian. İlah kotəhmen e məhau min iətəm kəmotəmkarəpən e suaru rəhalah. Tol lanəha, Uhgın tətaskəlim imalah ikin əpəha e napinəpuiən iətəm nəhəgəhagian tikə agin ikin.

¹⁴Suah u İnok u əpən, in nəuaniləuis iətəm tatol səpin lan e nəuaniləuis min rəha Atəm, təməni pətiğəm nəghatian rəha Uhgın iətəm təməfən kəm in məmə, “Oteruh-to, İərməniğ tətuva ilah rəhan min nagelo min tausin tausin min tepət pəhriən,^f ¹⁵tətuva məmə otakil nətəmimi rəfin, kəni otəni pətiğəm nalpinian rəha nətəmimi rəfin min u nətəm kəutəhti nəuiən. In otol nalpinian

^z1:6 2Pitə 2:4 ^a1:7 Jen 19:1-25; 2Pitə 2:6,10

^b1:9 Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pitə 2:11; Nəh 12:7 ^c1:10 2Pitə 2:12

^d1:11 Jen 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pitə 2:15; 1Jon 3:12 ^e1:12 2Pitə 2:13,17

^f1:14 Jen 5:18,21-24

mätəu-inu kəmotol nərahian tərəh min e nolian tərəh pik, kəni nol təfagə min əha kəmotəraki e nəghatian min iətəm tərəh kəm Uhgın.”

¹⁶Nian rəfin, nətəmimi min əha kəməutəghati-əghati kəm lah min məmə nikilah təsagianian o natimnati, kəni məutəni rah natimnati rəfin. Ilah kəutətəu = pən aru nətəligian tərəh e nikilah iətəm ilah aru kətolkeikei məmə okotol, kəni məutəghati əvsan e lah min, kəni kəutəghati e nəghatian tətəhian məmə okotol nətəmimi okotohtəu = pən rəhalah nətəligian.

Nəghatian o nəhgi-pərian ilah

¹⁷Mətəu rəhak min nətəmimi, nik-itəmah tətəhti nati nak aposil min rəha rəhatah İərməniġ İesu Kristo kəmotəni aypən, məmə otuva. ¹⁸Kəmotəni kəm təmah məmə, “E nian iətəm naunun nian tətəva iuəkir, nətəmimi nətəm kəutəghati əvsan məutəni rah natimnati rəfin, ilah okotohtəu = pən aru əmə rəhalah nətəligian tərəh e nikilah iətəm ilah aru kətolkeikei məmə okotol.”^g ¹⁹Inu nətəmimi nətəm kəutəhapu itəmah. Ilah kəutohtəu = pən aru əmə rəhalah nətəligian rəha nəhue niftəni, kəni Narmin Rəha Uhgın tikə e lah.

²⁰Mətəu itəmah, rəhak min nətəmimi, otol itəmah motəsanən e rəhatəmah nəhatətəian iətəm təhruahru vivi, iətəm təmsipən o Uhgın. Kəni otəghati kəm Uhgın e Narmin Rəhan.^h ²¹Kəni mo-

tos nolkeikeian rəha Uhgın tətətig o təmah nian nəutəhtahnin nasəkəhru-inian rəha İərməniġ İesu Kristo məmə in otos itəmah nəkəhuvən e nəmiəġəhian itulin.

²²Onəkotasəkəhruin nətəmimi min u nətəm rəhalah nəhatətəian təsəkəsik pikiən motəruu nəġətunian nak in nıpəhriəian. ²³Motəmkirəkis uəhai nətəm kəutətig iuəkir o niġəm asoli motosmiəġəh ilah. Otasəkəhruin nəuvein min, mətəu nəkotəgin pik e nolian tərəh min rəhalah, iətəm kəutol nəmiəġəhian rəhalah rəfin tamikmik. Autətəu itəmah məmə nolian tərəh rəhalah otəsekian nəmiəġəhian rəhatəmah.ⁱ

Nəfakian o nəni-vivian Uhgın

²⁴Pəh kotəni-vivi Uhgın iətəm in təhrun naskəlīmian itəmah məmə onə-sotəmeian, kəni təhrun nolian itəmah məmə ni mei təfagə tərəh tikə agin e nəmiəġəhian rəhatəmah, nian otos itəmah nəkəhuvən e nəhəġəhian rəha nəhmtin, kəni nikitəmah otəġian pik agin ikin əha. ²⁵Uhgın kətiəh əmə, kəni in İosmiəġəh rəhatah. Kəni İesu Kristo rəhatah İərməniġ in suaru rəhan o nos-miəġəhian itah. Pəh kotəni məmə nəni-vivian, mine nepətiən, mine nəsanəniən, mine narməniġian rəfin agin, in rəha Uhgın, aypən agin mətəuarus = pa u rəueiu, matuvən naunun tikə. !Əuəh!^j

§1:18 2Pitə 3:3 ^h1:20 Kol 2:7 ⁱ1:23 Sek 3:2; Nəh 3:4

^j1:25 Rom 16:27; 2Pitə 3:18

Nəhan-əhanian

Nəhan-əhanian natimnati kəm Jon

Nəghatian əkuəkir rəha nauəuə u Nəhan-əhanian

?Pəh təmətəi nauəuə u? İətəmi kəti nərğin u Jon təmətəi nauəuə u. Məta suah u inu in aposil Jon, uə məta Jon pisin kəti təmətəi. Kəsotəhrun vivian.

?Təmətəi tatuvən kəm pəh? In təmətəi nauəuə u tatuvən kəm niməfaki səpin, ilah kəutatig e nitəni min ikin Esia, (rəueiu, kətəni ikinu məmə Wes Teki — Western Turkey), mine matuvən min kəm niməfaki min ikin min rəfin.

?Natigian təhro lanu nian təmətəi? Nian u iətəm təmətəi nauəuə lan, kəpmən rəha Rom təməni məmə nətəmimi okotəkeikei motəfaki kəm iətəmi asoli rəha kəpmən təhmen əmə məmə in uhgin rəhalah. Mətəu nətəmimi rəha niməfaki kəmotəni məmə iətəmimi kətiəh əmə in ilis agin, iətəmimi u in İesu Kristo. In əmə u, in İərməniğ. Kəni kəutəni məmə okəsotəfakiən kəm iətəmi asoli rəha Rom. Tol lanəha, kəpmən rəha Rom tinol nərahian kəm nəfaki min. Kəmotahli = pən Jon tuvən isəu e nitəni kəti u, kətəni məmə Patmos, məmə otətətig pisin əmə. Uhgin təfən nəməhlairian təuvir agin kəti kəm Jon məmə oteruh İesu Kristo əpəha e negəu e neai. Kəni in mafu min natimnati iətəm otəpanuva, təhmen əmə məmə inu: nolian iətəm Uhgin otol win e Setən mine rəhan min nətəmimi e nəluaginian; mine nolian rəha Uhgin o nakilian nətəmimi e naunun nian.

?Təmətəi nauəuə u o nak? In təmətəi nauəuə u məmə otol əpu məmə İesu Kristo in İərməniğ, konu məgəgun rəhan nəsanəniən. Kəni in tolkeikei məmə otəni kəm nəfaki min məmə okotəhtul

əskasik nəmə nian iəkis min okəhuva, konu ilah okəsotəfakiən kəm iətəmi asoli rəha Rom məmə in Uhgin. Otəsuvəhian konu Setən otol nərahian kəm nəfaki min mətəu ilah okotəkeikei motəhtul əskasik, kəni in tolkeikei məmə otəfəri nətəligian rəha nəfaki min mine nətəmimi u ilah kəutatig e nian iəkis min u rəueiu. Nian İesu Kristo otitəlig = pa min, kəni in otəfəri ilah, mol nalpinian kəm rəhan tikimir min.

Nəghatian min mine nətəligian min tepət kəutafin e nauəuə u Nəhan-əhanian kəutsipən e nauəuə min u rəha Oltestimin: Isikiəl, Daniəl, Aiseə, mine Jerimaia.

?Okafin əhro nauəuə u? Nauəuə u, in tol pisin e nauəuə min e Nitestimin mətəu-inu İesu təməgəgun natimnati tepət e Jon u kotal pisin agin. Tol lanəha, in otəkeikei mos narmı nati kəti məghati lan. Nəghatian min u ilah nipətillah tatig, təhmen e nəghatian əuhlin. Konu, nian kitah kotafin nauəuə u, koteruh nəghatian əuhlin min u, təuvir məmə kitah kotətəlig e nipətillah min kətiəh kətiəh. Təuvir məmə kotafin futnot ko ləhtəni e nimali nauəuə o nəhrunian məmə narmı nati min nipətillah tənı məmə nak. Kəni kotəkeikei motəpən motətəlig e nipətəi nəghatian min u Kristin min e nian əha kəmotəhrun vivi.

Nauəuə u səniəmə in təhmen e suaru kəti uə kalendə, məmə kotəhrun neruhian məmə nati nak otuva e nu nak, konu nati nak min otuva e nu təm tətuva, mətəuva mətəuarus nian İesu otuva min lan. Mətəu e nauəuə u, kotəhrun neruhian nəukəti nətəligian asoli tol lanu lan:

- Uhgin in ilis in tepət pik mine nəsanəniən rəhan tepət, mine rəhan nətəligian təuvir e natimnati min rəfin;

- Setən in tatol nahməiən asoli e nəhue niftəni;
- Kristin min okotəkeikei motəhtul əskasik e rəhalah nəhatətəiən məmə okəsotəginieən, nati əpnəpən ilah kəutatig e nian rəha nərahieən;
- otəsuvəhieən Uhgın otələs iahu Setən kəni məfən nalpiniən kəm Setən mine iərmis min rəhan;
- e Nian Uərisig, Uhgın o tol nalpiniən kəm nətəmimi min kəsotəhatətəiən e Iesu;
- Iesu Kristo otarməniğ e natimnati min rəfin;
- Iesu otos nətəmimi rəhan məhuvən məutatig e neai, ikin tətətig ikin.

Nətuəuiniən nəghatiən

1 Nauəuə u, in tətəghati e natimnati min iətəm Iesu Kristo təmol əpu.* Natimnati min u, Uhgın təməfən kəm Iesu, məmə in otəgətun kəm rəhan nolüək min natimnati iətəm otəsuvəhieən təkeikei muva. Kristo təmahli = pən rəhan kəti agelo tuva, kəni məgətun natimnati min u kəm rəhan ioluək, Jon. ²Jon təməhtul pətigəm o nəni əhruahruieən natimnati rəfin iətəm in təmeruh, kəni mətei rəkis ilah e nauəuə u. Natimnati min u iətəm in təmeruh, in nəghatiən rəha Uhgın mine nəni pətigəmiən rəha Iesu Kristo. ³Iətəmi u iətəm tətəfin pətigəm nəghatiən min u, iətəm Uhgın təməfa, in otatig e nəuviriən pəhriən. Kəni nətəmimi min u nətəm kəutətəu kəni

mautos e nikilah kəni mautil, okotatig min e nəuviriən pəhriən, mətəu-inu nian rəha natimnati min u nauəuə u tətəghati e lah, tinuva iuəkir agin.

Jon təmətei nauəuə kəm niməfaki min ilah səpin

⁴Iəu Jon, iətəhli = pinə nauəuə u tatuvnə kəm niməfaki min ilah səpin əpəha e nitəni Esie.

Pəh Uhgın u iətəm tətətig u rəueiu, təmətatig itulin, kəni otəpanatig itulin min, in otəfinə rəhan nəuviriən mine nəməlinuieən kəm təmah. Kəni pəh narmin ilah səpin[†] iətəm kəutatig əupən e jeə rəha kig, ilah min okotol lanko e təmah. ⁵Kəni Iesu Kristo min, in otəfinə min lanko kəm təmah. Kristo ko təməhtul pətigəm əskasik o nipəhrieniən, konu inəha, in iətəmimi iətəm in təmaupən məmiəgəh itulin e nimisiən,[‡] kəni in tətarməniğ e kig min rəha nitəni min.[¶]

Pəh nəni-vivieən tuvən o Iesu Kristo u, in təmolkeikei itah, kəni niran təmaiəh məmə otitis itah e nolieən rəha təfagə tərəh. ⁶In Kig rəhatah, kəni təmol məmə kitah kotatig ahgəl rəhan narmanigieən, kəni mol itah kəhuva pris min rəha Uhgın rəhan, kəutol uək rəha Tatə rəhan. !Pəh nəni-vivieən o rəhan nepətiən mine nəsanəniən tuvən o Iesu Kristo, naunun tikə! !Pəh in otarməniğ itulin! Pəh otol lanu lan. Əuəh. Amen.

⁷!Oteruh-to! In tətuvə e nəpuə, [§]kəni nətəmimi rəfin okotəsəl = pən moteruh e nəhmtilah əhruahru, kəni nətəmi min

*1:1 “Təmol əpu,” nipətin u, məmə tətəgətun nati kəti iətəm əupən, nipətin tətəhluəig. E Bislama, kətəni məmə, “rivilem” uə “soem.”

†1:4 Narmin ilah səpin iətəm kəutatig əupən e rəhan tron, (Nəh 3:1; 4:4; 5:6), nəmə təhro in suaru rəha nəniən Narmin Rəha Uhgın; mətəu nəmə təhro ilah nagelo səpin u kotəsənən (Nəh 1:20; 8:2) iətəm kəutatig əupən e tron. Nəmpə səpin u, kəməh kau fifti-fo e nauəuə u Nəhan-əhanieən. E Nauəuə Rəha Uhgın, nian nəuvein tətəni “ilah səpin” mətəu nipətin məmə ilah rəfin agin.

‡1:5 Kol 1:18; Sam 89:27

¶1:5 Sam 89:27; Nəh 17:14; 19:16

§1:7 Dan 7:13; Uək 1:9

aupən u kəmotəni məmə okəu, okoteruh min, kəni nətəmimi e nəuaniləuis min rəfin e nitəni min, nīkilah otahmə, mo-tasək əfəməh mətəu-inu kəmotafu.**

In otəkeikei mol lanu lan. !Əuəh! Amen!

⁸Iərməniğ Uhgın tətəni məmə, “Iəu Nəukətın mine Naunun.†† Iəu u iətətiğ rəueiu, kəni iəmətətiğ itulin, kəni iə-pənətətiğ itulin min, kəni iəu u, Nahgik Təpət Pīk Agin.”

Jon təmeruh Nəti İətəmimi

⁹Iəu Jon, piatəmāh u, iətəm kitah kautos pəti nəhlmitah min kətiəh e İesu o nahməiən, mine natigən e nar-məniğən rəhan, mine nəhtul əskasikien e nian rəha nahməiən. Kəməraki = pən lak e nitəni u Patmos,‡‡ mətəu-inu iətəni pətiğəm nəghatiən min u iətəm Uhgın təməfa, kəni mətəhtul pətiğəm o İesu.

¹⁰In Nian rəha İərməniğ rəhatah,¶¶ kəni iəməriəuəh e Narmin Rəha Uhgın, u rəhan nəsanəniən təmol kəm iəu, kəni iəkətəu nəuiān asoli kəti e nəmtahk, təhmen əmə e təui, ¹¹kəni nəuiān u tətəni məmə, “Ətei rəkis e nauəuə na-timnati min rəfin iətəm nateruh, kəni mahli = pən kəm niməfaki səpin. Nauəuə min u okəhuvən kəm Efəsis, kəni Smanə,

kəni Perkaməm, kəni Tuatirə, mine Satis, mine Filitelfiə, mine Laotisiə.”

¹²Kəni əmeiko, iəkeirair məmə iəkeruh-to, məmə pəh tətəghati kəm iəu. Kəni nian iəmeirair, mafu nati kətətu-pəri lait lan, ilah səpin, kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, ¹³kəni e nəlugi nati kətəharu-pəri lait min u lan, mafu suah kəti təhmen e Nəti İətəmimi,§§ rəhan napən təfəməh u təfəməh pəhriən. Kəni kəməlis mankilahan e kətəuti, kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip.* ¹⁴Rəhn-kapə mine nəuanun tərūən tərūən təhmen e nəuəui nitəhi,† ‡kəni nəhmtin təhmen e nəmnami niğəm.¶ ¹⁵Nəhlkin təhmen e prons,§ iətəm kəmuvan e niğəm məmə otaiəh rəkis e namrəiən, mafəl iətəm təuuir, kəni uərisig ko, kərəpei məmə otəuuir mətəraip-oraip. Kəni nəuiān iahgin təhmen e nitəhi asoli kəti tatitəgit e nimas; ¹⁶In tatos məhau ilah səpin e nəhlmin maru, konu nau kəti rəha nəluaginien in tasilə e nīkalin pəti mil,** tatsipən e nipəgnəuan, kəni iətəmi u təhagəhag mətəsiə, təhmen e mitigar əpə e nərauiə.

¹⁷Nian iəmafə iətəmi əha, iəmeiuiān morin iəu əha e nəhlkin, təhmen əmə məmə iəmimis.†† Mətəu in təməa = pa mek iəu e rəhan maru kəni məni məmə,

** 1:7 Sek 12:10

†† 1:8 Nəghatiən əhruahru u rəha İesu tətəni məmə, “Iəu u, Alfə mine Omekə.” Alfə u, in letə tətəhtul aupən e alfəbit rəha nəghatiən Kris, kəni Omekə u, in letə iətəm tatol naunun lan, təhmen e A mine Z e Inglis.

‡‡ 1:9 Nitəni u Patmos, in ailən kəti isəu agin o ima Jon.

¶¶ 1:10 Nian rəha İərməniğ u, in Sante.

§§ 1:13 Kitah kəuteruh nərgin u “Nəti İətəmimi” e nauəuə rəha Daniel (Dan 7:13), mine e nauəuə min rəha Matiū, Mak, Luk, Jon, Uək mine Ol Sam.

* 1:13 Napən əha kətəni, in napən rəha pris asoli agin. İesu in rəhatah pris asoli agin.

† 1:14 Nəghatiən Kris əhruahru tətəni məmə, “in tərūən tərūən təhmen e sno.”

‡ 1:14 Dan 7:9

¶ 1:14 Esik 1:28

§ 1:15 Prons, in aiən kəti, kalə rəhan təhmen e kol.

** 1:16 Hip 4:12; Jon 12:48

†† 1:17 Dan 8:17; 10:15; Mat 17:6

“Səginian. İəu u, iəu iəmaupən matig, kəni iəu matol naunun agin. ¹⁸İəu u, İətəm Tətəmiəgəh. ^{‡‡} !İəmimis aupən, kəni mətəu eruh-to, iatəmiəgəh itulin! Kəni iəu iatos ki rəha Nəmisian mine ki rəha Nəuan = pən. ^{¶¶}

¹⁹“Tol lanəha, ətei rəkis nati nak iətəm nateruh, inu natimnati min rəha rəueiu, mine natimnati nəuvein min iətəm tətəva. ²⁰Mətəu iəkuahpik e nipəti nati təməhluaiğ, u məhau min ilah səpin iətəm nəmeruh iatos e nəhlmək maru, mine nati kətəharu-pəri lait lan, ilah səpin, kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip. Məhau min u ilah səpin, nipətin u nagelo min rəha niməfaki səpin. Konu nati kətəharu-pəri lait lan, ilah səpin, kəmol e kol, nipətin u, niməfaki min u ilah səpin.

Nəghatien təmuvən kəm nəfaki min ikin Efəsis

2 “Ətei nauəuə u kəti tuvən o agelo ^{§§} rəha niməfaki e taun Efəsis, məni = pən məmə,

Nəghatien u rəhan, iətəm tatos məhau səpin e nəhlmən maru* kəni mətəliuək e nəlugin e nati kətəharu-pəri lait lan, [†] u iətəm kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, kəni ilah səpin.

²İəu iəkəhrun rəhatəmah noliən min. İəkəhrun nalkut pikiən o uək min rəhatəmah, kəni məhrun min

məmə nautəhtul əskasik. İəkəhrun məmə itəmah nəsotagliən o nətəm kautol noliən tərəh. Nəmotakil nətəmi min u nətəm ilah kotəni məmə ilah aposil min, mətəu səniəmə ilah aposil pəhrin min, kəni nəmoteruh rəkis məmə ilah neiuə min. ³İəkəhrun min məmə itəmah nautos nətəligiən əfəməh. Nərahien təmələs pau itəmah, mətəu nautəhtul əskasik o nərgək, məsotəpəouiən.

⁴Mətəu iateh nipəgnəmtin kəti əha ikin nəmotol, təsəhmenien e nəhmtək. Nəmotəpəh nolkeikeiən[‡] aupən rəhatəmah. ⁵Nikitəmah təhti-to nolkeikeiən iətəm nəməutətiğ lan aupən. Otəuhlin itəmah, kəni motol natimnati min u nəmautol aupən. Nəmə nəsothien, kəni iəkuva, mələs rəkis rəhatəmah nati kətəharu-pəri lait lan e nimein. ⁶Mətəu nati kətiəh əha ikin, nautol təuvir. İtəmah nəkotəməki e noliən tərəh min rəha nətəmi rəha Nikoləs,[¶] təhmen əmə lak, təhmen mə inu iatol mine.

⁷İtəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəliğ vivi, kəni motəhrun nəghatien min u iətəm Narmin Rəha Uğin tətəni = pinə kəm niməfaki min. İətəm otol win e nəluəginien u, iəu iatəgəhan

^{‡‡}1:18 Sam 42:2

^{¶¶}1:18 “İəu iatos ki rəha Nəmisian mine ki rəha Nəuan = pən,” nipətin u məmə iatos nəpətien o nəhtipəsigiən mine nərahien e ket rəha İma Nətəm Kəmoħmis İkin, kəni mol nətəmi kəmoħmis ilah kotəmiəgəh min.

^{§§}2:1 Nian iətəmi u tətəni “agelo,” nəmə təhro tətəghati e agelo pəhrin, uə nəmə təhro tətəghati e pastə rəha niməfaki.

*2:1 Nəh 1:16

[†]2:1 Nəh 1:12-13

[‡]2:4 Jon 13:35; Jer 2:2-5

[¶]2:6 Nətəmi rəha Nikoləs min əha, kitah kəsotəhrun viviən natimnati tərət e lah uə rəhalah iətəmi asoli. İlah nətəmi nəuvein rəha niməfaki, mətəu ilah kautəni məmə kəhrun nəfakiən kəm narmi nati min, konu kəhrun nit ənpərinien itəmi. İlah kautəni məmə noliən min əha, təsərkiniən narmitəmi.

lan məmә in otun nəuanigi rəha nəmiəgəhiən iətəm tateviə e nasumiən rəha Uhgın.”§

**Nəghatiən təmuvən
kəm nəfaki min ikin Smanə**

⁸ Kəni in tətəghati əhanəh mətəni = pa kəm iəu məmә, “Ətei nauəuə kəti tuvən o agelo rəha niməfaki e taun Smanə, məni = pən məmә,

Nəghatiən u rəhan, iətəm təmaupən matig, kəni in otol nauun agin. In təmimis kəni məmiəgəh min,* kəni in tətəni məmә,

⁹ Nətəm Smanə, iəkəhrun rəhatəmәh nahməiən. Iəkəhrun məmә itəmәh nanrah min, mətəu səniəmә itəmәh nanrah min pəhriən. !Itəmәh, rəhatəmәh nautə tepət agin! Iəkəhrun məmә neiüə min nəuvein nətəm kautəni nəghatiən mautauvlək e təmah lan, mətəni məmә ilah nətəm Isrel, mətəu kəpə.†† Rəhalah nimə rəha nuhapuminiən in nuhapuminiən rəha Setən əmə.‡‡

¹⁰ Sotəginien e nahməiən min iətəm otəsuvəhiən kəhuva e təmah. İətəni = pinə kəm təmah, məmә Setən otəpanəmki = pən itəmәh nəuvein e kaləpus məmә otek askəuvin nəhatətəiən rəhatəmәh,

kəni itəmәh onəkotatig e nahməiən o nian ilah ten.¶¶ Otəhtul əskasik, nati ərnapin nəmә itəmәh nəuvein okohmis, kəni iəu iəkəfinə rəhatəmәh nətəuiəu, təhmen = pən əmə məmә kətəfəfau = pən e nati kəti e rəhn-kəpə iətəm təmol win e naiuiən, kəni rəhatəmәh nətəuiəu in nəmiəgəhiən itulin.

¹¹ Itəmәh rəfin matəlgitəmәh tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəni = pinə kəm niməfaki min. Nətəmimi okotol win e nəluaginiən u, nian nimisiən tisimaru min muva, ko kəsəhmis miniən. İnəha, okəsəhuvəniən e nəmnami nigəm asoli, inu nimisiən tatol keiu.”§§

**Nəghatiən təmuvən kəm
niməfaki min ikin Perkaməm**

¹² Kəni in tətəghati əhanəh mətəni = pa kəm iəu məmә, “Ətei nauəuə kəti tuvən o agelo rəha niməfaki e taun Perkaməm, məni = pən məmә,

Nəghatiən u rəhan, iətəm tatos nau rəha nəluaginiən kəti iətəm tasilə e nəven pəti mil.*

¹³ Iəkəhrun ikin nəutatig ikin. İkin əha, Setən tətəharəg, mətərməniğ ikin.† Mətəu

§2:7 Jen 2:9; 3:22-24; Luk 23:43; Rom 5:12,18; 6:23; Nəh 22:2

**2:8 Nəh 1:17-18

††2:9 ?Nəghatiən u, “mətəni məmә ilah nətəm Isrel, mətəu kəpə,” nipətin nak? In tətəghati əhruahru nətəmi min u nəuaniləuis rəha Isrel. Mətəu nian İesu tətəni məmә ilah səniəmә nətəm Isrel pəhriən, nipətin u məmә nətəmimi pəhriən rəha Uhgın, inu, nətəmi kəutəfaki kəm in, mətəu səniəmә “nəuaniləuis min rəfin rəha Isrel” u ilah nətəmimi min əhruahru rəha Uhgın. (Kəl 6:15-16).

‡‡2:9 Jon 8:33-47

¶¶2:10 “Nian ten” nipətin ko, məmә nian rəha nahməiən otəkeikei mol nauun mətəu-inu Uhgın təməni lanəha.

§§2:11 Nəh 20:11-15; 21:8

*2:12 Nəh 1:16

†2:13 İətəmi asoli rəha Rom, kətəni məmә Empərə, in təhmen e kig asoli kəti. Nətəmimi tepət tepət kəutəfaki kəm in əha Perkaməm.

itəmah nautəhtul iəkis ohniəu. Nəməsotəuhliniən rəhatəmah nəhatətəiən lak. Imatəmah Setən tətətiğ ikin, kəni kəməhamu rəhak iətəmiimi Antipas, iətəm təməhtul əskasik o nəni pətigəmiən iəu. Nati əpnəpin məmə nian əha təmiəkis pau o təmah, mətəu itəmah nəmotəhatətə əskasik lak.

¹⁴Mətəu in əmə ko, iateh nipeğnəmtin min nəuvein iətəm itəmah nautol iətəm təsəhruahruieən e nəhmtək. Itəmah nəuvein u ko ikin ko, nəutəgətuən nətəmiimi ko ikin ko məmə okotos nəgətuiniən rəha Paləm. Paləm u, in təmol suaru kəm Kig Palək məmə in otəfən-əfən kəm nətəm Isrel, kəni pəh ilah kotol noliən tərəh, mautun nauəniən iətəm kəmol sakrifais lan tatuvən kəm narmi nati iətəm kəmisikəuvin e nigə, kəni mautit əpnəpin ilah min.[‡] ¹⁵Kəni e noliən kətiəh əmə ilah nətəm Isrel min əha, itəmah nəuvein u ikin nautohtəu = pən nəghatiən rəha nətəmiimi rəha Nikoləs.[¶] ¹⁶Tol lanəha, onəkotəkeikei motəuhlin uəhai əmə nətəligiən rəhatəmah e noliən tərəh min rəhatəmah! Nəmə nəsotoliən, otəsuvəhiən oiəkuvnə o təmah, kəni iakoh nətəmiimi min ko, kəni mətəi ilah e nau rəha nəluəginieən iətəm tatsi = pən e nipeğnəuak.

¹⁷Itəmah rəfin matəlgitəmah tətig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun

nəghatiən min u iətəm Narmin Rəha Uhgəin tətəni = pinə kəm niməfaki min. Iətəmiimi iətəm tatol win e nəluəginieən, iəu iəkəfən nauəniən oneuən u mana[§] kəm in. Oiəkəfən min kəpiel ruən kəti kəm in, iətəm kəmətei = pən nərgin vi lan, kəni in pisin əmə kəha iətəm otos, təhrun nərgin.”

Nəghatiən təmuəvən kəm nəfaki min ikin Tuatirə

¹⁸Kəni in tətəghati əhanəh mətəni = pa kəm iəu məmə, “Ətei nauəuə kəti tuvən o agelo rəha niməfaki e taun Tuatirə, məni = pən məmə,

Nəghatiən u, in nəghatiən rəha Nəti Uhgəin. Nəhmtin təhmen e nəm-nami nigəm, mine nəhlkin təhmen e prons^{**} iətəm tətoraip-oraip.^{††} Tətəni məmə,

¹⁹Inəhrun rəkis noliən min rəhatəmah, nətəm Tuatirə. İəkəhrun rəhatəmah nolkeikeiən mine nəhatətəiən, mine nasiruiən e nətəmiimi, kəni iəkəhrun min məmə nətəligiən rəhatəmah təfəməh o nəhtul əskasikiən. İəkəhrun məmə noliən min rəhatəmah nautol u rəueiu, təuvir mapirəkis agin noliən min rəhatəmah aupən.

²⁰Mətəu iateh nipeğnəmtin kəti əha ikin nautol iətəm təsəhruahruieən e nəhmtək. Itəmah nauteğəhan e noliən rəha pətan əha iətəm təhmen e pətan aupən

[‡]2:14 Nam 22-24; 25:1-2; 31:16

[¶]2:15 Afin-to futnot e Nəh 2:6.

[§]2:17 Jon 6:31-33,35,48,51

^{**}2:18 Prons, in aiən kəti, mətəu rəhan kalə təhmen e kol.

^{††}2:18 Dan 10:6; Nəh 1:14-15

u, Jesepel.^{‡‡} In tətəni məmə in iəni kəti, mətəu nəgətuniən rəhan tatit rah rəhak min noluək, matol məmə ilah kautit əpnapin ilah min, kəni mautun nauəniən u iətəm katol sakrifais lan kəm narmin nati iətəm kəmisikəuvin e nigil.²¹ İəmətəhtahnin pətan əha məmə in otəuhlin rəhan noliən rəha nitəu = pən əpnapiniən nəman, mətəu in təpəh.²² Tol lanəha, rəueiu əha, iəkol in timis pik e rəhan pet. Kəni nətəmimi min u nətəm kəmotit əpnapin ilah min, ilah Jesepel u, nəmə ilah kəsotəuhliniən ilah e nosiən noliən rəha pətan əha, oiəkol ilah min kotətəu tərəh pik, kəni misuə e lah e pet u rəha nahməiən.²³ Kəni oiəkəu kətiəh əmə e nenətin min, moh ilah kohmis.^{¶¶} Tol lanəha, kəni niməfaki min rəfin okotəhrun məmə iəu əmə u, iəkəhrun nətəligiən min rəha nətəmimi, mine nikilah. Kəni iəu iəkəfinə nətəouiən rəhatəmah tətəu = pən əmə rəhatəmah noliən min iətəm nəmautol.^{§§}

²⁴Mətəu itəmah u, nətəm Tuatirə nətəm nəməsotosiən o nəgətun min rəha Jesepel əha, iətəghati kəm təmah rəueiu. İəkəhrun məmə itəmah nəməsotosiən natimnati iətəm kətəni məmə nati agin min rəha Setən iətəm tətəhluəig e nəmtahn. İəsələhu-pəniən nati figəm kəti min kəm təmah, mətəu

iəkolkeikei məmə nəkotol nati kətiəh əmə, inko,²⁵ otaskəlim tiəkis əmə e nati iətəm ninotos rəkis, mətəuarus iəu iəkitəlig = pa.

²⁶⁻²⁷Iətəm tatol win e nəluəginiən u, kəni tətəhtul əskasik o noliən nəuiak, matuvən, matuvən mətəuarus naunun, kəni iəu iəkəfən nerpətiən u kəm in, iətəm rəhak tatə təməfa kəm iəu, məmə in otarməniğ e kəntri pisin pisin min. Kəni in otos rəhan neim iətəm in nəmtətiən rəha nərgin asoli rəhan, kəmol e aiən, kəni in otatgəhli-atgəhli nətəm e nəhue niftəni, təhmen = pən əmə məmə aiən iətəm təmohəplis-ohəplis sospən kəmol e nəriəpig.²⁸ Kəni iəu iəkəfinə min məhəu u fətukai kəm in.*

²⁹İtəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəni = pinə kəm niməfaki min.

**Nəghatiən təmuvən
kəm nəfaki min ikin Satis**

3 “Ətei nauəuə kəti tuvən o əgelo rəha niməfaki e taun u Satis, məni = pən məmə,

Nəghatiən u rəhan, iətəm tatos narmin rəha Uhgın ilah səpin,[†] kəni matos min məhəu səpin.[‡] Nəghatiən u rəhan iətəm tətəni = pinə kəm təmah məmə,

^{‡‡}2:20 Jesepel u aupən, in pətan rəha Kig Ehap (1King 21:25-26). In təmit nətəmimi e suaru kəti məmə okotol sakrifais kəm narmin nati min, kəni motohtəu = pən noliən rəha nit əpnapin nəman mine niəpətan. Pətan kəti rəha Tuatirə təmol noliən əha, kəni Jon tətəni lan məmə Jesepel. Nəmə təhro noliən rəhan təhmen e Nikoləs iətəm təməni e Nəh 2:6,15.

^{¶¶}2:23 Nəghatiən u “nenətin min” tətəgətun nətəmimi u kəutohtəu = pən in.

^{§§}2:23 Jer 17:10

*2:28 Nəh 22:16

[†]3:1 Afin-to futnot e Nəh 1:4

[‡]3:1 Nəh 1:16

Iəkəhrun rəhatəmah noliən min. Iəkəhrun məmə kətəni məmə itəmah nautəmiəgəh, mətəu kəpə, itəmah ninohmis rəkis. ²!Otair-tə! Noliən təuvir min rəhatəmah nəmautol aupən, otəsuvəhiən tikə agin. Mətəu itəmah nəkotəkeikei motalkut məmə onəkotəfəri min noliən rəhatəmah, motol tuva məskasik, mətəu-inu rəhatəmah noliən təuvir min iətəm təhruahru e nəhmti Uhgın, iəseh əhanəhiən kəti iətəm nəmotol məhuvən motol naunun lan. ³Tol lanəha, nikitəmah təhti nəghatiən iətəm nəmotos, kəni mautətəu aupən. Otol, kəni motəuhlin itəmah. Mətəu nəmə nəkotapili alu, oiəkiet pətiğəm o təmah təhmen e iakləh, kəni itəmah ko nəsotəhruniən məmə nian nak iəkuvnə o təmah.

⁴Mətəu itəmah nəuan nəuvein əmə ko Satis, iətəm kəməsotoliən napən rəhalah tamikmik. İlah kotəhruahru, motəhmen o naliuəkiən itəmah min iəu e napən ruən.^f ⁵Iətəm in otol win e nəluaginiən, in otuvən lanəha e napən ruən. Kəni ko iəsafəl rəkisiən nərgin e nauəuə rəha nəmiəgəhiən, kəni iəu iəkəni pətiğəm nərgin e nəhmti rəhak Tatə mine rəhan nagelo min, məmə in rəhak əhruahru iətəmi.⁸

⁶Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəni = pinə kəm niməfaki min.”

Nəghatiən təmuvən kəm nəfaki min ikin Filitelfiə

⁷“Ətei nauəuə kəti tuvən o agelo rəha niməfaki e taun Filitelfiə, məni = pən məmə,

Nəghatiən u rəhan, Iətəm Tasim, kəni in Nipəhrioniən. Kəni in tatos ki rəha Tefit u aupən.** Nəmə in terəh e doə kəti, kəni ko iətəmi kəti təsahtipəsigiən. Kəni nəmə in tahtipəsig e doə kəti, kəni ko iətəmi kəti təserəhiən lan.^{††} Nəghatiən u rəhan iətəm in tətəni = pinə kəm təmah məmə,

⁸Iəkəhrun rəhatəmah noliən min, nətəm Filitelfiə. Iəkəhrun məmə rəhatəmah nəsanəniən in nəuan nəuветin əmə, mətəu itəmah nəmautol nəuiak məsotəpəhiən, kəni məsotəhluaigian məmə rəhak u itəmah. Oteruh-to. İəmerəh e doə o təmah. Ko iətəmi kəti təsahtipəsigiən. ⁹Oteruh-to. Nətəmiimi min ko e Nuhapuminiən rəha Setən, ilah kautəni məmə ilah nətəm Isrel, mətəu kəpə. İlah neiuə min.^{‡‡} Oteruh-to. Oiəkol ilah kəhuva motasiəulin-pinə e nəhlkilah e nisiaiən, kəni okotəni

^f3:4 E fes u, “napən” tətəgətun noliən min rəhalah.

⁸3:5 Mat 10:32; Luk 12:8; Mak 8:38; Luk 9:26; 1Jon 2:23

**3:7 “Ki rəha Tefit” u, tətəgətun = pən nepətiən iətəm otos e Jerusiləm vi. In ko, in tatos nepətiən məmə oterəh kəni mahtipəsig e iətəmi kəti iətəm tatuvən imə; Nəh 1:18.

^{††}3:7 Aes 22:22

^{‡‡}3:9 Nəghatiən u “kautəni məmə ilah nətəm Isrel, mətəu kəpə,” in tətəghati əhruahru e nətəmi min u nəuaniləuis rəha Isrel min. Mətəu nian İesu tətəni məmə ilah səniəmə nətəm Isrel pəhriən, nipətin ko məmə nətəmiimi pəhriən rəha Uhgın, inu, nətəm kəutəfaki kəm in. Mətəu səniəmə nəuaniləuis rəha Isrel u ilah nətəmiimi min əhruahru rəha Uhgın (Kəl 6:15-16).

məmə nıpəhrıriənıən iəu iəkolkeikei itəmah.^{¶¶} ¹⁰Iəməni = pınə kəm təmah məmə itəmah onəkotos nətəligiən əfəməh o nəhtul əskasikiən, təhmen əmə lak, kəni itəmah nəmautol rəhak nəghatiən.^{§§} O nati u, iəu oiəkəpali vivi o təmah e nian iətəm nərahiən otəsuvəhiən tuva e nəhue niftəni min rəfin,* məmə otek askəuvın-to nətəmimi rəha nəhue niftəni.

¹¹Otəsuvəhiən iəkuva. Otaskəlim iəkis natimnati min iətəm itəmah ninotos rəkis, məmə iətəmi kəti otəsosiən rəham nətəouiən[†] iətəm ninol win rəkis lan. ¹²Iətəm otol win e nəluaginiən, kəni iəu oiəkol in təhmen e niği asoli kəti iətəm tətəruəsən Nimə Rəha Uhgın rəhak. Kəni in ko təsietiən e Nimə əha nian kəti. Kəni iəu, iəkətei = pən nərgi Uhgın rəhak lan, mine nərgi taun rəha Uhgın rəhak lan. Taun u, in Jerusiləm vi, iətəm Uhgın rəhak otahli = pa, otisi-pəri e negəu e neai, meiuaiu = pa. Kəni iəu oiəkətei = pən min nərgək vi e iətəmi u.

¹³İtəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u iətəm Narmin Rəha Uhgın tətəni = pınə kəm niməfaki min.”

Nəghatiən təmuvən kəm nəfaki min ikin Laotisiə

¹⁴“Ətei nauəuə kəti tuvən o agelo rəha niməfaki e taun Laotisiə, məni = pən məmə,

!Nəghatiən u rəhan, iətəm kətəni məmə in Nıpəhrıriənıən! In ko, in iətəm kəhrun nərəriəiən lan məmə tətəhtul pətigəm o nəni pətigəmiən nıpəhrıriənıən əmə, kəni in nəukəti natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol.[‡] ¶Nəghatiən u rəhan iətəm in tətəni = pınə kəm təmah məmə,

¹⁵Iəkəhrun rəhatəmah nolıən min, nətəm Laotisiə. Iəkəhrun məmə nəmiəğəhiən rəhatəmah təhmen e nəhu iətəm tareuən əmə. Təuvir məmə onəkotəhtul əmə e kətiəh, onəkotətəpu uə onəkotəpiapei. ¹⁶İtəmah nəutəhtul əmə e nəlugın, nəkotareuən əmə — nəsotəpiapeiən məsotəpuiən — tol lanəha, oiəkəgəh rəkis e təmah rəueiu, ¹⁷mətəu-inu itəmah nəkotəni məmə, ‘Rəhatiməh nautə tətət, iautos məni asoli, rəhatiməh nəmiəğəhiən təuvir, natimnati rəfin tatig, kəni nati kəti təsikəiən o timəh.’ Mətəu itəmah nəkotəruru məmə itəmah ninotatig rəkis e nərahiən; nətəmimi okotasəkəhruin o təmah; rəhatəmah nautə tikə

¶¶3:9 Jon 8:44; Nəh 2:9

§§3:10 Hip 12:1-3

*3:10 Jon 17:15

†3:11 “Nətəouiən” əha, tətəğhati lan, in kəfəfau kəti kəmol e nimali niği, uə narmi nimali niği kəmol e kol, kəni kətəfəfau = pən e rəhn-kapə iətəm təmol win e naiuiən. Kəni Kristo otəfəfau = pınə kəfəfau e rəhn-kapə iətəmimi o rəhan nəhtul əskasikiən. İtəmimi u otəkeikei matəh vivi o nətəmi min ko nətəm kəkolkeikei məmə okotos rəkis ohni. Inu, in nəghatiən əuhlin məmə ilah okəsotəpəhiən nəhtul əskasikiən məmə ilah okəsotəmkarəpəiən e nətəouiən rəhalah, inu, nəmiəğəhiən itulin ilah Kristo.

‡3:14 “Nəukəti natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol,” nıpətın keiu e nəghatiən Kris. İesu in Nəukətın, nıpətın ko, in təmol natimnati rəfin; kəni in min in İərməniğ e natimnati rəfin.

¶3:14 Jon 1:1-3; Kol 1:16; Nəh 1:17

agin; nəhmtitəmah təpis; kəni nəutaiu piəpiə əmə.[§] ¹⁸O nati u, iətəni = pinə əhruahru kəm təmah, təuvir məmə onəkotos nəhmti aien u kol tətoraip-oraip ohniəu, iətəm kəmuvan e nigəm tus rəkis namrəiən lan,** kəni pəh itəmah, rəhatəmah nautə oterəpət. Kəni onəkotos nəhmtin min napən ruən o nuvnəiən lan, məmə onəkotəuveg niyətitəmah ko, iətəm tol naulisiən. Kəni mautos nəhmtin min mərsin ohniəu, motol = pən e nəhmtitəmah, məmə nəhmtitəmah otəhlan, nəkoteruh vivi nati lan.

¹⁹Nətəmini min ko rəfin nətəm iəkolkeikei pik ilah, iəu iətəghati əskasik kəm lah mətəgəu əhruahru ilah. Tol lanəha, təuvir məmə nikitəmah otimis = pa lak, kəni motəuhlin = pa e noliən tərəh min rəhatəmah. ²⁰!Otətəlig-to! Iəu iatəhtul e namtiəluə, mətəhti-əhti doə o nuvnəiən imə. Nəmə iətəmi kəti tətəu nəuiak kəni terəh e doə, kəni iəkuvən imə kəni mauən itimlau min.

²¹Iəu iəmol win e nəluəginieən kəni mətəharəg-pəri itimlau rəhak Tatə e rəhan jeə, mətuarmənig. Kəni e noliən kətiəh əmə, iətəmi otol win e nəluəginieən, iəu iəkegəhan məmə otəharəg itimlau min e rəhak jeə, mətuarmənig itimlau min.

²²Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatiən min u iətəm Narmin

Rəha Ughin tətəni = pinə kəm niməfaki min.”

Nəfakiən e negəu e neai

4!Uərisig e natimnati min u, iəməsəl = pən əha, kəni mafu doə kəti təmerəh = pən əpəha e neai! Kəni nəuiən kətiəh əmə iətəm iəmətəu aupən, inko iətəm in iahgin iahgin təhmen əmə e təui, tinatəghati min kəm iəu, kəni tətəni = pa məmə, “Əri-to muva ikinu, iəkəgatun ik e natimnati min u, iətəm okəpanol.”

²E nian kətiəh əmə, nəsanəniən rəha Narmin Rəha Ughin təmol kəm iəu, kəni iəkəsəl = pən əpəha aupən mafu kig, tətəharəg-pəri e rəhan jeə, mətarmənig e negəu e neai.^{††} ³Kəni iətəmi tətəharəg ikin əha, iəmeruh in təuvir matəlu, mətoraip-oraip, təhmen e kəpiel təuvir keiu nərgiləu ko jaspə mine kanilian. Kəni mərai-mərai kəti təmuvən mitəlau e jeə rəhan, kəni mərai-mərai əha tətəsiə təhəgəhəg təhmen e kəpiel təuvir kəti u, emirəl.^{‡‡} ⁴Kəni mitəlau e jeə asoli rəha kig əha, jeə nəuvein min ilah tuenti-fo, kəutiəhtul, kəni nətəmi asoli min nətəm kəmotəhuitən, ilah tuenti-fo, kəutiəharəg-pəri e jeə. Kəməhuvən e napən ruən, kəni motəfəfau e hat min rəha nisaiən, iətəm kəmol e aien u kol tətoraip-oraip. ⁵Kəni ikin əha, jeə rəha kig tətətig ikin, tətoraip, kəni kaluəluə titatipərəh matiet ikin. Aupən e jeə rəha kig, nəuanisiə ilah səpin kəutohuəu. In-əha, narmin rəha Ughin ilah səpin.^{¶¶} ⁶Kəni ikin əha aupən e jeə rəha kig, nati

§3:17 Jon tətəni nəghatiən əuhlin u niyətin təni məmə, e nəhmti Ughin, nəmiəgəhiən rəhalah təsəhruahruieən məsəhmenieən.

**3:18 Job 23:10; Mal 3:2-3; 1Pitə 1:6-9

††4:2 Esik 1:26-28

‡‡4:3 Jaspə nəmə təhro in kəpiel əmehmtə, kəni kanilian nəmə təhro in kəpiel ərarəuv. Emirəl min əha, kəpiel əmehmtə min. Kitəh kotəruu əhruahru kalə rəhalah iətəm in tətəni, mətəu nati nak iətəm Jon təmeruh, inko, kalə təuvir min, kotəuvir, mətoraip-oraip.

¶¶4:5 Afin-to futnot e Nəh 1:4.

kəti min əha ikin təhmen e nıtəhi, mətəu təhmen e kilas, iətəm tatəlu, mətoraip-oraiip.

E nəlugin ikin əha, kəni titələu e jeə rəha kig u, nati nəuvein əha ikin, ilah kuvət, iətəm kautəmiəgəh, kautəhtul. Kəni nəhmtiləh tepət tepət, tatəpeir = pən əmə e nərfiləh mine nəmtahləh mine. ⁷In əupən, təhmen e laion, kəni iətəm tol keiu lan, təhmen e kau iərman nahgin tepət, kəni iətəm tatol kisil lan, rəhn-kapə təhmen e iətəmimi, kəni iətəm tatol kuvət lan, təhmen e məlikim iətəm tatiuvig. ⁸Nati min əha iətəm kautəmiəgəh, ilah kuvət, mətəu nıməlməliəh kətiəh kətiəh ilah sikis, kəni nəhmtiləh tirəuei əpnəpən əmə ilah, muvən əpəha e nəve nıməlməliəh ləhtəni ikin mine. Nian rəfin ilah kəutani nəpuən lapin mine lənian, məsətəmeigian, kəutani məmə:

“!İərməniğ Uhgın
Nahgin Tepət Pik Agin
in tasim, tasim, tasim pik agin,
iətəm in tətətiğ rəueiu,
təmətətiğ itulin,
otəpanatig itulin!”^{§§}

⁹Kəni nati min kəha u kəutəmiəgəh, kautəni nıpəhrəniən e nepətian rəha Uhgın, kəni mautəfən nisaiəni kəm in, kəni mautəni tagkiu kəm kig iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə, mətərməniğ, mətətiğ itulin, naunun tikə. ¹⁰Kəni nian nati min kəha u kəutəmiəgəh kautol lanəha, kəni nətəmi asoli nətəm kəmotəhuitən, ilah tuenti-fo, koteiuaiu mautisin nəuliləh kəm in, iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə, mətərməniğ, kəni mautəfəki kəm in iətəm tətətiğ itulin, naunun tikə. İlah kəutisin nəuliləh kəm in, kəni nıpənəgiləh təou

niftəni, kəni ilah kautəpeg rəkis rəhaləh kəfəfəu min rəha nisaiəni, kəni mautəlin əupən e rəhan jeə, kəni mautəni məmə, ¹¹“Rəhatimah İərməniğ Uhgın,
İk nəkəhrəuhru, məhmen agin məmə onəkəs nəni-viviən rəfin,
mine nisaiəni rəfin,
mine nəsanəniən rəfin,
mətəu-inu ik nəmol natimnati rəfin.
İk nəmol ilah mətəu-inu ik nəmolkeikei məmə ilah okotətiğ.
Kəni mətəu-inu ik nəmolkeikei lanəha lan, ilah kəutətiğ əhanəh.”

Nəti sipsip təmuəhru e nauəuə iətəm kəmai-u-aiu

5 Kəni əmeiko, iəmafu kig tətəharəg-pəri e rəhan jeə, kəni matos nauəuə kəti e nəhlmin maru iətəm kəmai-u-aiu, kəni nauəuə ko kəməte = pən nati e nikəlin pəti mil, kəni kəmai-u-aiu kuvən-ərain kau səpən məmə otəkəlim tiəkis.* ²Kəni iəmeruh əgelo əsanən kəti tətəgət əfəməh mətəni pətiğəm məmə, “?Pəh u in təhmen məhrəuhru məmə otoh rəkis nati iətəm kəmuven-ərain e nauəuə u lan, kəni migaru lan?” ³Mətəu iətəmimi kəti tikə u ilis e negəu e neai, uə ləhtəni e nəhue niftəni, uə niki niftəni, kəti ko in təsəhrəuhrəniən o nigaruən e nauəuə u, mafin. ⁴Kəni iəmətasək mətasək, mətəu-inu kəşəhiən iətəmimi kəti iətəm təhmen məhrəuhru o nigaruən e nauəuə u mafin. ⁵Kəni eldə asoli min u kəti iəhuitən təni = pa kəm iəu məmə, “!Sasəkiən! Məsal = pən-to meruh, Laion rəha Nəuaniləuis rəha Juta,[†] in nəukəti Təfit,[‡] in tinol win rəkis e nəluəginian rəhan. Tol lanəha, in təhrəuhru agin o nigaruən e nauəuə kəha, kəni meatuv

§§4:8 Eks 3:14

*5:1 E nian əha, nauəuə rəfin kəmai-u-aiu. Kotos məpepe əfəməh kəti kəni kaiu-aiu. Kəni nəmə iətəmi asoli kəti tolkeikei məmə nətəmimi əpnəpən əmə okəsotəfinian, kəni in tuvan-ərain = pən nati kəti e nififin, məmə taskəlim tiəkis məpepe.

†5:5 Jen 49:9-10

‡5:5 Aes 11:1

rəkis nati əha ilah səpin iətəm kəmuvan-ərain lan.”

⁶Kəni əmeiko iəkafu Nəti Sipsip, tətəhtul əpəha e nəlugin e jeə rəha kig mine nati kuvət u kəutəmiəgəh mine nətəmi asoli min nətəm kəmotəhuitən. Nəti Sipsip u, nəkafu məmə kəmo-hamu rəkis. Kəni rəhnəpati ilah səpin,[†] kəni nəhmtin ilah səpin min, ilah kəha, kəutəhtul o narmin rəha Uhgın ilah səpin iətəm təmahli pətigəm ilah kəhuvən e nəhue niftəni. ⁷Nəti Sipsip əha, təmuvən meapən mos rəkis nauəuə u e rəhn maru kig iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə. ⁸Kəni nian in tinas-kəlīm nauəuə kəha, kəni nati min əha u kəutəmiəgəh ilah kuvət, mine nətəmi asoli nətəm kəmotos nəhuitən ilah tuenti-fo, ilah kəutasəulīn nəulilah o Nəti Sipsip, moteiuaiu, nīpənəgilah tatek niftəni. Ilah rəfin kautos hap[§] min mine pesin min iətəm kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, tərīauəh e nati pien-pien min iətəm nəmiəvin təuvir. Kəni nati pien-pien u, in təhmen e nəfakiən min rəha nətəmimi rəha Uhgın.**

⁹Kəni nati min kəha kəutəmiəgəh ilah kuvət mine nətəmi asoli nətəm kəmotəhuitən, kəmutani nəpuən vi kəti məmə,
 “Ik nəkəhruahru, məhmen agin o nələsiən nauəuə u,
 kəni meatuv rəkis nati min iətəm kəmuvan-ərain lan,
 mətəu-inu kəmo-hamu ik,
 kəni məmos nəhmti nətəmimi e niram məmə ilah rəha Uhgın.
 Kəni ilah kəmotəsi = pən e nəuaniləuis min rəfin,
 mine nəghatiən min rəfin,
 mine nitəni mine rəfin,

mine nətəmi nilosilah tol pisin pisin min,
¹⁰kəni nəmol ilah kotatig ahgəl rəhan narmənigiən,
 kəni ilah rəham pris min,
 kautol uək rəha Uhgın rəhatimah.
 Ilah okotarmənig e nəhue nitəni.”

¹¹Kəni iəkəsəl-pen min mafu, kəni mətəu min nəuia nagelo min tepət tepət, ko kəruru nafiniən. Kəmotəhtul, motitəlau e jeə rəha kig, mine nati min iətəm kəutəmiəgəh, mine nətəmi asoli min nətəm kəmotəhuitən. ¹²Kəni ilah kəutani əfəməh nəpuən məmə:
 “!Nəti Sipsip iətəm kəmo-hamu, in təhruahru məhmen agin məmə kotəni-vivi in,
 mətəu-inu tatos rəfin nəsanəniən,
 mine nautə, mine neinatigiən,
 mine nahgin, mine nəpətiən əhagəhag!
 !Təuvir agin məmə kautisiai in!”

¹³Kəni iəmətəu min natimnati rəfin iətəm Uhgın təmol e negəu e neai, mine nəhue niftəni, mine Ima Nətəm Kə-mohmis İkin, mine e niki nitəhi, mine natimnati min rəfin iətəm kautatig e lah, ilah rəfin kautəni məmə:
 “Pəh nəni-viviən mine nisaiən tatuvən o kig iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə mine Nəti Sipsip,
 mətəu-inu in tatos nəpətiən əhagəhag mine narmənigiən.
 !Pəh nəni-viviən mine nisaiən tuvən o lau,
 kəni tatuvən, matuvən, matuvən, nau-nun tikəl!”

¹⁴Kəni nati min kəha ilah kuvət u kəutəmiəgəh, kotəni məmə, “!Əuəh!” kəni nətəmi asoli min nətəm kəmotəhuitən kotisin nəulilah ohni, məuteiuaiu, nīpənəgilah tatek niftəni, məutəfaki kəm in.

[†]5:6 Afın-to futnot e Nəh 1:4

[§]5:8 “Hap,” in nati kəti katoh tətani nəpuən, təhmen e kitar.

**5:8 Sam 141:2

**Nəti Sipsip təmatgəhli nati
iətəm kəmuvan-ərain
e nauəuə iətəm kəmaiu-aiu lan**

6 Kəni iəmeruh Nəti Sipsip nian in təmatgəhli rəkis nati kəti iətəm kəmuvan-ərain e nauəuə kəmaiu-aiu lan. Kəni əmeiko, nati kəutəmiəgəh u kəti ilah kuvət tagət əfəməh e nəuian kəti təhmen e kaluəluə, məmə, “!Va-to!”² İəkəsəl-pəri mafu əhos kəruən kəti. İətəm tətasuə lan tatələs nifagə, kəni kəməfəfau = pən e hat rəha nisaiən kəm in, təhmen e hat rəha iətəm tinol win rəkis e nəluəginian. In təmaiu matuvən təhmen e iətəm təmol win e nəluəginian, kəni matuvən min məmə otol min win.

³Nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol keiu lan, iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, kəni iəmətəu nati miəgəh u iətəm tatol keiu lan təni məmə, “!Va-to!”

⁴Kəni əhos pisin kəti min iətəm tərəu- varəuv təhmen e nirə, təmaiu muva. İətəmi tətasuə lan, kəməfən nisə asoli rəha nəluəginian kəm in. Kəni Uhgın təmegəhan = pən e nepətiən məmə otos rəkis nəməlinuiən iətəm tətətig e nəhue niftəni, məmə nətəmimi kəutəluəgin əmə mautohamu ohamu ilah min ikin min rəfin.

⁵Kəni nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol kisil lan, kəni iəkətəu nati miəgəh iətəm tatol kisil lan, təni məmə, “!Va-to!” Kəni iəkəsəl-pəri mafu əhos kapin kəti. İətəm tətasuə lan tətələs skel^{††} kəti. ⁶Konu iəmətəu nəuian kəti tatsi = pən e nəlugin e nati kəutəmiəgəh min ilah kuvət, mətəni məmə, “Uvən, kəmegəhan lam məmə nəkəhrun nosiən nəumis e nitəni min, kəni ilah okotəkeikei motərəkin məni asoli o nosiən nauəniən nəuan nəuətəin

əmə. Mətəu onəsərəkinian nəukəti nigı olif min iətəm katol oiel e nəuan, kəni nəsərəkinian nəukəti niləuis u krep iətəm katol wain lan.”

⁷Nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol kuvət lan, iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, kəni iəkətəu nati miəgəh iətəm tatol kuvət lan, tətəni məmə, “!Va-to!”⁸ !Kəni iəkəsəl-pəri mafu əhos kəhm- tau kəti! İətəm tətasuə lan, nərgin u Nimişian, ilau iətəmimi kəti, nərgin u, Nəuanpən tatuərisig lan mətian. Kəmuos nepətiən məmə okohamu nətəmimi e nau mine nəumis mine nimişian mine nati miəgəh arpin min. Kəmuos nepətiən lanəha, təhmen e nəven nəhue niftəni kətiəh, muəpəh əmə nəuətəin kisil.

⁹Kəni nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol faif iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, iəkəsəl = pən əpəha e nəve oltə,^{‡‡} ləhtəni ikin, mafu nətəm kəmohamu ilah mətəu-inu ilah kəmotəhtul əskasik o nəni pətigəmiən nəghatian rəha Uhgın. ¹⁰İlah kəutəuin əfəməh mautəni = pən kəm Uhgın məmə, “İk nəkarməniğ e natimnati rəfin, ik nəkasim, kəni ik nipiəhriənian. ?O nəhgın mine kəni ik onəkələhu nəghatian məmə nətəmimi rəha nəhue niftəni kəmotol tərəh, kəni mol nalpiniən kəm lah o nati iətəm kəmotol e timah? ?Onəhgın nəkalpin nitai niratimah e nətəmi min əha?”

¹¹Kəmotəni lanəha, kəni kəməfən napən ruən kəm lah rəfin. Mətəu kəməni = pən kəm lah məmə okotəmeig min nəuan nəuətəin əmə mətəuarus nəmpə apiəpiə rəha pialah min mine nəuvinilah min, otuva pipim məhmen. Pialah min mine nəuvinilah min u, nətəmimi min rəha İesu, nətəm okə- panohamu ilah o rəhalah nəhatətəiən.

^{††}6:5 E nian rəha nəumis, kəni nətəmimi kotakil natimnati o nəuəriən nauəniən.

^{‡‡}6:9 Oltə u, in tepil kəti tətəhtul əpəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni katol sakrifais min ikin. Kəni nətəmi min u, nəmə təhro ilah kotəhmen əhruahru e sakrifais kəti iətəm tatuvən o Uhgın.

¹²Kəni nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol sikis iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, kəni əmeiko, nəmig asoli kəti təməlauəl. Mitigar təmap-ınəpu agin, kəni məuig təmərarəuəv agin təhmen e nırə.[¶] ¹³Kəni məhau min əpəha ilis e neai kəmotəmei = pən e nəhue niftəni, təhmen e nəua nigı iətəm nımətəgi asoli təmarıgrıg e nəuan pikis tıməəgrəg. ¹⁴Kəni neai təmikə təhmen e napən kəmaıu-aiu kələs kagim.^{§§} Kəni nıtəuət min mine niftəni min kəmotəgim e nimeilah min.

¹⁵Kəni nətəmiimi rəfin agin, inu kig min rəha nəhue niftəni mine iərməniğ min, nətəmi asoli min rəha soldıə min, nətəmi rəhalah nautə tepət, mine nətəmi kautos nepətian, mine slef min rəfin, mine nətəmi səniəmə slef min, ilah rəfin kəmotəhluaiğ e nıpəg kəpiel asoli min, mine nıkali kəpiel asoli min, mine nıkali kəpiel min əpəha e nıkalkali nıtəuət asoli min.* ¹⁶Kəni ilah kəmotasək əfəməh = pən o nıtəuət min mine kəpiel asoli min məmə, “Okotəmei, motoh-ərain itimah, motəhluaiğ e timah o nəhmti kig u iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə, mine o niəməha rəha Nəti Sipsip,[†] ¹⁷mətəu-inu nian asoli kəgin agin lan rəha niəməha rəhalau tınuva. ?Kəni pəh u in təhrun nəhtulian?”[‡]

144,000 kəmol mak e lah məmə rəha Uğin

7 Kəni əmeiko iəkafu agelo kuvət kəutəhtul = pən e kaugə ilah kuvət e nəhue niftəni. Kəmotəmkərain rəfin nımətəgi kuvət e kaugə kuvət rəha nəhue niftəni, məmə nımətəgi otikə e nəhue niftəni, mine nıtəhi, mine nigı min.[¶] ²Kəməfən nəsanəniən kəm lah o nərəkiniən niftəni mine nıtəhi. Kəni iəkəsəl = pən mafu agelo kəti min tatsi-pah, tatələs nati kəti iətəm Uğin u iətəm tətəmiəgəh, otos o nolian mak rəhan lan. Kəni in tətəghati əfəməh = pən kəm nagelo min u kuvət, məmə,³ “!Otəpəh pıpım! Sotəhlmanian e nımətəgi məmə otəsərəkiniən nəhue niftəni mine nıtəhi mine nigı min, pəh iəkotol = pən pıpım mak rəha Uğin rəhatah e nıpənəgi noluək min rəhan.”[§]

⁴⁻⁸Kəni iəmətəu nəmpə rəha nətəm kəmotos mak u rəha Uğin. Nətəmiimi 144,000 kəmoħiet rəkis e nəuaniləuis min rəha Isrel, ilah kəmotos mak əha.**

rəha Juta	12,000
rəha Rupin	12,000
rəha Kat	12,000
rəha Aser	12,000
rəha Naptali	12,000
rəha Mənase	12,000
rəha Simion	12,000
rəha Lifai	12,000
rəha Isəkar	12,000

[¶]6:12 Joel 2:31; Uək 2:20

^{§§}6:14 Aes 34:4

*6:15 Aes 2:10,19-22

[†]6:16 Hos 10:8

[‡]6:17 Joel 2:11; Mal 3:2

[¶]7:1 Nımətəgi kuvət əha, ilah nımətəgi rəha nərəkiniən təhmen əmə e inəha e Dan 7:2 mine Jer 49:36-38.

[§]7:3 2Kor 1:22; Efəs 1:13

**7:4-8 144,000 = 12 × 12 × 1000. Nəmpə u 12 tətəgətun nətəmiimi rəha Uğin, təhmen e nəuaniləuis min rəha Isrel e Oltestimin, mine 12 aposil min e Niutestimin. 1,000 = 10 × 10 × 10. Kəni nəmpə u 10 tətəgətun nətəligian u “təməhmen vivi.” Kəni ko tol lanu məmə 144,000 tətəgətun “nətəmiimi min rəfin rəha Uğin.”

rəha Sepulun 12,000
 rəha Josip 12,000
 rəha Benjəmin 12,000

**Nimənin nətəmi nətəm
 kəməhuvən e napən ruən**

⁹Uərisig e natimnati min u, iəməsal = pən əpəha aupən, mafu nimənin nətəmi tepət tepət, ko kəruru nəfiniən.^{††} İlah kautsi = pən e nitəni min rəfin, mine nəuaniləuis min rəfin, mine nəghatiən min rəfin, kəni nilosilah tol pisin pisin min. İlah kautəhtul aupən e jeə rəha kig, mine Nəti Sipsip. İlah kautəhuvən e napən ruən min, kəni mautos nimali nəmil e nəhlmilah. ¹⁰Kəni mautagət əfəməh mautəni məmə,

“Uhgın rəhatah iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə, mətərməniğ, ilau Nəti Sipsip, ilau əha kəmuol suaru o nos-miəğhiən itah.”

¹¹Nagelo min rəfin ilah kautəhtul motitəlau e jeə rəha kig, kəni mitəlau min e nətəmi asoli min nətəm kəmos nəhuitən, mine nati kəutəmiəğəh min u, ilah kuvət. İlah mautisin = pən nəuililah aupən e jeə rəha kig, moteiuaiu, nipənəgilah tatek niftəni, kəni mautəfaki kəm Uhgın, ¹²mautəni məmə:

“!Əuəh! !Amen! !Nipəhrriənən! Rəhatah Uhgın təvür pik, mətəhagəhag vivi. !In teinatig teinatig, təsanən, nəhgin tepət!

!Pəh kotəni-vivi in, motisiai in, kəni motəni tagkiu kəm in mautəhuvən mautəhuvən naunun tikə! !Əuəh!”

¹³Kəni əmeiko, nətəmi asoli nətəm kəmos nəhuitən min u kəti tətapuəh

ohniəu məmə, “?Pəh min əha kautəhuvən e napən ruən? ?Kəni ilah kə-motsi = pən iə?”

¹⁴Kəni iəkuhalpin məmə, “Tətəmi asoli. Ik əmə nəkəhrun.”

Kəni in təni məmə, “Nətəmi min əha, ilah kəha kəmohiət rəkis e nəhməiən asoli; ilah kəmotəikuas e rəhalah napən kəni motol tərueən e nira Nəti Sipsip.

¹⁵Kəni tol lanəha, ilah kautəhtul aupən e nəhmti Uhgın, iətəm tətəharəg mətərməniğ, kəni mautəfaki kəm in e nərauie mine lapin e Rəhan Nimə; kəni kig u Uhgın iətəm tətəharəg-pəri e jeə,

in otahgəl kəm lah min nian rəfin.

¹⁶İlah, ko nəumis təsus minien ilah, kəni ko kəsotəuauə minien.

Kəni nərauie təsəhgi minien ilah, nəpiəpəiən asoli rəha mitigar otəsəhgi minien ilah,

¹⁷mətəu-inu, Nəti Sipsip iətəm tətəharəg e nəlugin e jeə rəha kig, in otateh ilah təhmen e iətəmi rəha nehien sipsip.

In otit ilah, matuvən o nəhmti nəhu miəğəh,^{‡‡}

kəni Uhgın otafəl rəfin nəhu nəhmtilah.”

Pesin rəha nati pien-pien

8 Nian Nəti Sipsip təmatgəhli rəkis nati tatol səpin iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, kəni nəgətiən təmikə əpəha e nəgəu e neai o nian əkuəkir kəti, təhmen e uan haf auə.^{¶¶}

²Kəni əmeiko iəkafu nagelo min səpin u kəutəhtul aupən e nəhmti Uhgın, kəni ilah rəfin kautos təui.^{§§}

^{††}7:9 Jen 15:5

^{‡‡}7:17 Sam 23:2; Aes 49:9-10; Jon 4:10; 7:37-38; Nəh 22:1,17

^{¶¶}8:1 Hab 2:20; Sef 1:7-8; Sek 2:13

^{§§}8:2 Təui min e Baebol, səniəmə nilosi nati itəhi, mətəu təui əha kəmol e rəhnəpati nati kəti. Mətəu kəruru məmə e nəgəu e neai kəmol təui e nak.

³ Kəni agelo kəti min, in tatitol pesin kəti iətəm kəmol e aien u kol tətoraip-oraip, kəməmkı = pən nati pien-pien lan. Təmitol muva məhtul aıpən e oltə. Kəməfən nati pien-pien tepət* kəm in, məmə otol = pən e nəfakiən min rəha nətəmimi rəha Uhgın, kəni məfən ilau kəm Uhgın, muvan əpəha e oltə kəmol e aien u kol tətoraip-oraip, iətəm tətəhtul aıpən e jeə rəha kig. ⁴ Nəhanigəm rəha nati pien-pien min, mine nəfakiən min rəha nətəmimi rəha Uhgın, iətəm agelo tətəmki e nəhlmin, kəmotəri məhuvan o Uhgın. ⁵ Kəni əmeiko agelo təmitol pesin, kəni məmkı = pən nigəm lan, iətəm tatuəu e oltə, kəni mauvəregın pətigəm e nəhue niftəni. Kəni əmeiko, kaluəluə təmatiperəh, kəni nəmig təməluə.†

Təui min

⁶ Kəni nagelo səpın nətəm kautos təui min, kəmotəhtul maru o nahliən təui.

⁷ Kəni agelo iətəm tətəupən, təmahli rəhan təui. Kəni əmeiko, nıpıspısi ais mine nigəm iətəm kəmol filəh-filəh ilahəl nırə, kəmauvəregın = pən e nəhue niftəni. Təmuəu mus nəuветi niftəni kətiəh, məpəh əmə nəuветin keiu, konu təmuəu mus nigı min nəuветin kətiəh, məpəh əmə nəuветin keiu, kəni təmuəu mus nımanuvehli mıtə tuəu rəfin.

⁸ Kəni agelo iətəm tatol keiu lan in təmahli rəhan təui, kəni nati kəti təhmen e nıtəuət asoli, iətəm tatuəu, kəmərakı = pən lan əpəha itəhi. Kəni nəuветi nıtəhi kətiəh təmol nırə, məpəh əmə nəuветin keiu. ⁹ Kəni təmərəkin nati miəgəh min iətəm kautatig itəhi nəuветin kətiəh, məpəh əmə nəuветin keiu,

kəni mərəkin min negəu min nəuветin kətiəh, məpəh əmə nəuветin keiu.

¹⁰ Kəni agelo iətəm tatol kisil lan, təmahli rəhan təui. Kəni məhau asoli kəti təmsipəri, matuəu təhmen e nəuanisiə. Təmsipəri əpəha ilis e neai, meiuaiu mimərəgrəg mus nəuветi nəhu min mine nəhmtı nəhu min nəuветin kətiəh, məpəh əmə nəuветin keiu.

¹¹ Məhau u, nərgın u Tarfu Tarfu. Kəni əmeiko, nəhu min nəuветin kətiəh kəmotarfu, motarfu, məpəh əmə nəuветin keiu. Kəni nətəmimi tepət nətəm kəmotəmnım nəhu arfu, kəməhmıs.

¹² Agelo iətəm tatol kuvət lan, təmahli rəhan təui. Kəni nati kəti təməh mıtigar, mine məuig mine məhau min, mol nəuветi mıtigar kətiəh təmapınəpu, məpəh əmə nəuветin keiu kətiəuəu. Kəni nəuветi məuig kətiəh təmapınəpu, məpəh əmə nəuветin keiu kətiəuəu, kəni nəuветi məhau min kətiəh kəməhmıs, kəni nəuветin keiu əmə kautohuəu. E nərauiə, kəni tətərauiə e nəuветin keiu əmə, məpəh kətiəh. Kəni nıan lapın, tatımihli e nəuветin keiu əmə, məpəh kətiəh.‡

¹³ Kəni əmeiko iəməsal = pən, kəni mətəu məlikim kəti tatiuvig ilis e nəpuə, kəni mətasək əfəməh mətəni məmə, “!Əui! !Əui! !Əui! !Mətəu-inko nagelo kisil min əha ikin okəpanəhləhli min rəhalahəl təui rəueiu, mənahlıl nərahıən asoli okəpanlıuva e nətəmimi rəha nəhue niftəni!”

Agelo iətəm tatol faif lan təmahli təui

9 Agelo iətəm tatol faif lan, təmahli rəhan təui, kəni iəmafı məhau kəti iətəm tınsı-pəri e neai məməi = pən e nəhue niftəni. Kəməfən ki kəti kəm

*8:3 Nati pien-pien təhmen e nigıpsısi, kəni kətuvan məmə nəhanigəm lan otos nəmiəvin u iətəm tətəpien vivi muvən o Uhgın.

†8:5 Eks 19:16-18

‡8:12 Aes 13:10; Mak 13:24

məhau kəha, o nerəhiən e nipəg asoli iətəm teiuaiu agin. ²Nian təmerəh e nipəg əha, nəhanigəm təməri, təhmen e nəhanigəm rəha iəhuei. Mitigar mine nəpuə kəmuaripəpu e nəhanigəm rəha nipəg asoli.

³Konu nati kəti təhmen e pitu, ilah tēpət agin əha, kəməhiet rəkis e nəhanigəm əha, moteiuaiu e niftəni, kəni kəməfən nəsanəniən kəm lah o nusien itəmi e nipikilah kəni tətəhmə tətəhmə.

⁴Kəməni = pən kəm pitu min məmə kəsotərəkinien nimanuvehli mine nigim min, mine natimnati iətəm kauteviə e nəhue niftəni, mətəu okotərəkin əmə nətəmi min ko nətəm kəsotosien mak rəha Uhgın e nipənəgilah. ⁵Kəni kəmegəhan e nəsanəniən kəm lah məmə okotus nətəmimi motol nahməien kəm lah o məuig faif, mətəu kəsotohamuiən ilah. Kəni nahməien əha, iətəm ilah okotətəu tərəh lan, tapirəkis agin nəmə nipiki velau tətəi itəmi, kətəhmə.[†] ⁶E nian min əha, nətəmimi okotəsal e suaru o nimisien, mətəu ko kəsotehiən. Okotolkeikei məmə okohmis, mətəu ko kəsəhmisien.

⁷Iəmafəu pitu asoli min əha, ilah kotəhmen e əhos min iətəm kəmotəhtul maru o nəluaginien. Ilah kəmotəfəu e nati kəti təhmen e kəfəfəu rəha kig iətəm kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, kəni rəhn-kəpə lah təhmen e rəha iətəmimi. ⁸Nəuanulah təfəməh təhmen e nəuanu pətan, kəni nəhluvlah tasilə təhmen e nəhluv laion. ⁹Nilosilah tikimkim təhmen e nati katuvən lan o nəluaginien, kəmol e aiən, kəni niməlməliləh kəutəlipə təhmen e niləkəit-ləkəitien rəha əhos min kəutiuvə jaritot min tēpət kəu-

təu e nəluaginien. ¹⁰Nipikilah tatus itəmi kətəhmə tapirəkis agin nian velau tətəi itəmi e nipikin.[§] Ilah kəutos nəsanəniən e nipikilah o nolien nahməien kəm nətəmimi o məuig faif. ¹¹Ilah, rəhalah kəti əha ikin iətəmi asoli, in iərməniğ rəha nipəg asoli iətəm teiuaiu agin. E nəghatiən rəha nətəm Isrel, kətəni nərgin məmə Apaton, nipətin u Iərəkin, kəni e nəghatiən Kris, kətəni məmə Apolion.

¹²!Əui! Nərəhiən əupən tinol naunun, mətəu əui, əui, nərahien keiu min əha ikin okəpaniəuva.

¹³Kəni əmeiko, agelo iətəm tatol sikis lan təmahli rəhan təui. Kəni iəmətəu nəuiən kəti təmsi = pən əpəha e niki rəhnəpati ilah kuvət rəha oltə u kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, kəni tətəhtul əupən e nəhmti Uhgın.^{**} ¹⁴Kəni nəuiən əha təməni = pən kəm agelo iətəm tatol sikis lan u tətələs təui, məmə, “Itis nagelo min u ilah kuvət iətəm kəməlis ilah kəmkə = pən əpəha e nəhu asoli Iufretis.” ¹⁵Tol lanəha, təmitis ilah. Nagelo min əha, ilah kuvət, kəməlin ilah kəutəhtul maru u rəueiu o əuə əhruahru u, mine nian əhruahru u, mine məuig əhruahru u, mine nu əhruahru u, məmə okotohamu nətəmimi rəha nəhue niftəni nəuvin kətiəh, motəpəh keiu. ¹⁶Kəni iəmətəu nəmpə rəha soldia min rəhalah, nətəm kəutasuə e əhos, kəni ilah rəfin tuhanrit-milien nətəmimi.

¹⁷Kəni e nəməhlairien rəhak, iəmafəu əhos min əha mine nətəmimi kəutasuə e lah kotol lanu lan. Rəhalah aiən iətəm tətəuveg nimankiləhalah, in tərəuvarəuv təhmen e niğəm, mol vivi nəugi naris, kəni mauiəh. Rəhn-kəpə əhos min u, kotəhmen e rəhn-kəpə

[†]9:5 Nəghatiən Kris əhruahru təməsəniən nahməien rəha nipiki velau. In təməni nahməien rəha “skopion,” in nati kəti tətəu itəmi e nipikin.

[§]9:10 Afin-to futnot rəha Nəh 9:5.

^{**}9:13 Oltə u, in tēpil kəti tətəhtul əpəha e Nimə Rəha Uhgın, kəni katol sakrifais min ikin. Rəhnəpati min əpəha e kaugə min.

laion min, kəni nigəm mine nəpienən tərəh^{††} mine nəhanigəm kəhalisi = pən e nipəgnəualah.

¹⁸ Kəni nərahien asoli milahal u iətəm kəmhliet e nipəgnəualah, ilahal kəmlöhamu nətəmimi e nəhue niftəni nəuветin kətiəh, miləpəh əmə nəuветin keiu. ¹⁹ Nəsanənien rəha əhos min əha, tatsi = pən e nipəgnəualah mine nipikilah. Mətəu-inu nipikilah təhmen e sineik, iətəm rəhn-kapə tətətig e nipikilah. Kəni əhos min əha, kautus min nətəmimi e nipikilah.

²⁰ Kəni nətəmimi min u, nərahien milahal əha kəməsohamuən ilah, ilah kəməsotəuhliniən nətəligiən rəhalah e natimnati min iətəm ilah kautol. Kəməsotəpəhiən nəfakiən kəm iərmis min mine narmi nati min iətəm kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip, mine silfə, mine prons,^{‡‡} mine kəpiel, mine nigə, nati əpnəpən məmə, ilah u narmi nati əmə, iətəm kəsotəfuiən nati, mine məsotətəuiən nati, mine məsotaliuekiən.

²¹ Kəni ilah kəməsotəuhliniən nətəligiən rəhalah o nohamuən itəmi, nəmk-iən nərik, nolien kləpə, nolien masig, nitəuiən iərman mine nipətan, mine nakləhiən.

Agelo iətəm təmos nauəuə əkəku

10 Kəni əmeiko iəkafu agelo kəti min nahgin tepət tatsi-pəri e negəu e neai. Tatuvən e nəpəu təhmen e rəhan napən, kəni mərai-mərai titəlau e rəhn-kapə. Kəni in təhagəhag mətəsiə, təhmen e mitigar, kəni nəhlikin təhmen e pos asoli mil u kəti-aueu e nigəm. ² In tatos nauəuə əkəku kəti iətəm kinəg rəkis tətəməhli = pən e nəhlmin. In təməfu = pən nəhlikin maru e nitəhi kəni məfu = pən nəhlikin məuil e niftəni, ³ kəni in təmagət

əfəməh, nəkətəu nəuiən təhmen e laion. Nian təmagət əfəməh, kəni kaluəluə təmatiperəh mau səpin, mətuhalpən. ⁴ Kəni nian kaluəluə təmatiperəh mau səpin mətuhalpən rəhan nəghatiən, kəni nikik natəhti məmə oiəkətei rəkis nəghatiən iətəm in tətəni. Mətəu inətəu nəuiən kəti tatsi-pəri e negəu e neai mətəni məmə, “Əhluaig e nəghatiən u iətəm kaluəluə tətəni, sətei rəkisiən.”

⁵ Kəni əmeiko, agelo əpəha iətəm iəmafə tətəhtul = pən e nitəhi mine niftəni, tiləfəri nəhlmin maru, mətəgə-tun pəri e negəu e neai. ⁶ Kəni matos nonauvil e iətəmi tətətig itulin, iətəm təmol negəu e neai mine natimnati rəfin iətəm kəutətig lan, mine nitəhi mine natimnati rəfin iətəm kəutətig lan, kəni məni məmə, “!Uhgın otəsəhtah-nin minien! ⁷ Mətəu nian agelo iətəm tatol səpin lan otahli rəhan təui, kəni nəlpəkəuiən oneuən rəhan Uhgın iətəm tətəhluaig lan, in otuva mol nipəhriənien lan u rəueiu. In otiet pətigəm = pa təhmen əmə məmə in təməni pətigəm əupən kəm rəhan noluek min u, iəni min rəhan.”

⁸ Kəni əmeiko, iəkətəu min nəuiən əha təmsi = pən e negəu e neai, mətəni = pa min kəm iəu məmə, “Uvən, mələs nauəuə iətəm kəmeg tətəməhli = pən e nəhlmi agelo iətəm tətəhtul = pən e nitəhi mine niftəni.”

⁹ Kəni əmeiko, iəkuvən mətapuəh o agelo məmə otəfa nauəuə əkəku kəm iəu. In təni = pa kəm iəu məmə, “Os mun. Nati u otərəkin nərfəm, mətəu nian onəkun, tətəhiən təhmen e sukəpak.”

¹⁰ Kəni əmeiko iəkələs rəkis e nəhlmi agelo, kəni mun mərgei. İəmun mətəu taurehi taurehi, təhmen e sukəpak, mətəu nian iəmərgəi, təmərəkin nərfək, nərfək təmərah lan. ¹¹ Kəni kəməni = pa

^{††}9:17 Nəpienən tərəh əha, in təhmen e nəmiəvi nəruəas.

^{‡‡}9:20 Prons, in aiən kəti, mətəu rəhan kalə təhmen e kol.

kəm iəu məmə, “Ik onəkəkeiki məni pətigəm min nəghatien iətəm Uhgın təməfinə kəm ik kəm nətəmimi nilosilah tol pisin pisin min, mine nətəmimi e nitəni pisin pisin min, mine nətəmimi kəutəni nəghatien pisin pisin min, mine kig min.”

Iətəmimi mil iətəm kəmuəhtul pətigəm o Iesu

11 Kəni əmeiko kəməfa nəua niuig kəti rəha nosien mak e nati, kəni kəni = pa kəm iəu, məmə “Uvən, mos mak e Nimə Rəha Uhgın, mine oltə, konu mafin rəfin nətəmi kəutəfaki əha imə. ²Sosien mak e iat, mətəu natos əmə mak e nimə. Sosien mak lan mətəu-inko kinəfən rəkis iat əha kəm Nanih-luə min. Ilah okotevig əpevin e rəhak taun asim mautəhuvən mautəhuvən motos məuig ilah fote-tu.”^{¶¶} ³Kəni iəu iəkəfən nəsanəniən kəm rəhak iətəmimi mil iətəm kətuəhtul pətigəm ohniəu. Kəni okatuos əmə nati əpən, matuəhtul pətigəm o nəni pətigəmiən rəhak nəghatien min o nian uan-tausin tuhanrit sikiste.”

⁴Ilau u, nəukəti nigı olif mil, mine nati kətəharu-pəri lait mil lan, iətəm kətuəhtul əupən e İərmənig rəha nəhue niiftəni. ⁵Nəmə iətəmi tətəlkut o nərəkiniən ilau, kəni nəmnamı nigəm otisi = pən e nohlilau, kəni mus rəhalau tikimir min.^{§§} Iətəmimi iətəm tolkeikei nərəkiniən ilau, in otəkeikei mimis

lanəha. ⁶Iətəmimi mil u, ilau katuos nəsanəniən o nahtipəsigiən e nəpuə məmə nuhuən otəsəfuvien nian ilau okatuəghati matuəni pətigəm nəghatien min rəha Uhgın.* Kəni ilau matuos min nəsanəniən məmə okuəuhlin nəhu min kəhuva nırə[†], konu muəhrun min nərəkiniən nətəmimi rəha nəhue niiftəni e nərahien pisin pisin min iətəm ilau kuolkeikei məmə okuol.[‡]

⁷Konu nian ilau kinətuəhtul pətigəm rəkis, kinuəni rəkis natimnati rəfin, kəni nati miəgəh[¶] iətəm otəri = pa e nıpəg teiuaiu əgin, məriauəh kəni moh ilau, mol win e lau mohamu ilau. ⁸Nipətılau otəməhli əpəha e suaru rəha taun asoli əha, ikin əha kəməhti = pən min rəhalau İərmənig e nigı kəməluau[§] ikin, kəməuhlin nərgin, məmə Sotəm uə İjip, tətəgətun = pən nolien tərəh ikin əha. ⁹Kəni nətəmimi nilosilah pisin pisin min, nətəmimi e nəuaniləuis rəfin, mine nətəmimi e nəghatien min rəfin, mine e kəntri min rəfin, okotarfu əmu nıpətılau, motos nian apiəpiə kisil, kəni mine nıpilgan, kəni okəsotegəhaniən məmə kitənim ilau. ¹⁰Kəni nətəmimi rəfin rəha nəhue niiftəni okotol lafet, motəgiən mətəu-inu ilau kiniamis, kəni mətəfən natimnati kəm lah min, məutəgiən mətəu-inu iəni mil iətəm kəmatuol pik nərahien kəm lah, kiniamis.

¹¹Mətəu uərisig e nian apiəpiə kisil mine nıpilgan tinuvən rəkis, kəni Uhgın təməfən nehəgiən e nıpətılau kəni ilau

^{¶¶}11:2 “Məuig fote-tu” (11:2; 13:5), in təhmen əmə e “nu kisil mine nıpilgan,” kəni kuəhmen əhmen min e “nian uan-tausin tuhanrit sikiste (1,260),” kəni kihləhmen əhmen e “nian kətiəh, mine nian keiu min, mine nian nıpilgan” (12:14). Nəmpə u təsəghatien e nəmpə əhruahru əmə kəti, mətəu tətəgətun = pən məmə nian kəti tətəva o nian rəha nian iəkis min mine nərahien, mətəu otol naunun nian kəti.

^{§§}11:5 2King 1:10,12

*11:6 1King 17:1

†11:6 Eks 7:17-21

‡11:6 Suah mil u rəhalau nəsanəniən təhmen e Mosis mine Elaijə.

¶11:7 Dan 7

§11:8 “İkin əha kəməhti = pən min İərmənig e nigı kəməluau,” tətəghati e Jerusiləm.

kəmuəhtul e nəhlkilau. Kəni nətəmimi rəfin nətəm kəmoteruh ilau, nəhmtiləh təməpis, narmiləh tikə. ¹²Kəni ilah kəmotətəu nəuian asoli kəti təmsipəri e negəu e neai, mətəni = pən kəm lau məmə, “Uəri miəuva u ikin u.” Kəni nəpuə təmələs ilau məri muvən e neai. Kəni rəhalau tikimir min kəmotəhtul mauteruh ilau.

¹³Kəni e nian əhruahru əha, nəmig asoli kəti təman mərəkin nipilga lahuənu əha kətiəh mupəh əmə nain. Nəmig təmoəhamu nətəmimi ilah rəfin səpin-tausin, kəni nətəmimi rəfin nətəm kəməsohmisiən, kəmotəgin motərəmrumin, kəni motəni nipəhrisiən məmə Uəgin e negəu e neai tatos nepətiən.

¹⁴!Əui! Nərəhiən asoli iətəm tatol nəmpə tu lan, tinol naunun. Mətəu, nərahiən iətəm tatol kisil lan otəsuvəhiən tuva.

Agelo iətəm tatol səpin lan təmahlı təui

¹⁵Agelo iətəm tatol səpin lan təmahlı rəhan təui, kəni əmeiko nəuian asoli min kəmotəsi = pən e negəu e neai motəni məmə,

“Narmənigiən e nəhue niftəni rəfin agin tinuva rəha İərmənig Uəgin rəhatah mine rəha Kristo rəhan. Kəni in otarmənig itulin, naunun tikə.”

¹⁶Kəni nətəmi asoli nətəm kəmotos nəhuitən min ilah tuenti-fo, nətəm kəutəharəg-pəri e rəhalah jə min aupən e nəhmti Uəgin, ilah kəmotisin nəuiləh, məuteiuiəu, nipənəgiləh tatek niftəni, kəni məutəfaki kəm Uəgin, ¹⁷motəni məmə,

“İəkotəni tagkiu kəm ik, İərmənig Uəgin Nahgin Təpət Pik Agin, iətəmi ko ik nətatig ko iətəm nətatig rəueiu, kəni nəmətatig aupən,

mətəu-inu ik nəmos rəham nəsanəniən asoli, kəni minətuəuin mətərmənig.

¹⁸Kəntri min, kəutol pik niəməha, mətəu ik rəham niəməha asoli tinuva.

Nian tinuva o nakiliən nətəm kəmoəhmis. Kəni onəkətəu iəni min u ilah rəham noluək min, kəni mətəu min nətəmimi rəham, mine nətəm kəutisiəi ik, ilah rəfin, nati əpnəpin nəmə ilah kəutos nepətiən asoli uə nepətiən əkəku.

Kəni nian u rəham, o nərəkinien nətəmi min u kəutərəkin nətəmimi e nəhue niftəni.”

¹⁹Nian kəmerəh e Nime Rəha Uəgin əpəha ilis e neai, kəni kəmafə Bokis rəha Nəniəskasikiən Rəha Nasiruiən** tətəharəg əpəha imə. Kəni tətətorəip mətəsiə, kəni kaluəluə tətətatipərəh, kəni iəmətəu nəgətiən asoli min, kəni tətəmatəmig, kəni ais təmimərəgrəg.

Pətan mine ialkitə asoli

12 Kəni nəmtətiən asoli kəti təmiet e neai. Pətan kəti təmuvən e mitigar təhmen e nəpən, kəni təməharəg məfu-pəri nəhlkin e məuiəg, kəni mətəfəfəu e hat rəha nisaiən kəti, kəmol = pən məhəu tueləf lan. ²In tətəsək əfəməh, tətəu nəhməiən mətəu-inko in tinamki-amki otəsuvəhiən təmək.

³Kəni əmeiko nəmtətiən kəti min təmiet min əpəha ilis e neai, iətəm tuəpəsiəpə ohniəu. İnəha, ialkitə asoli kəti, tərəuvarəuv, təhmen e nigəm, rəhn-kəpə təmisim-isim ilah səpin, kəni rəhnəpati ilah ten, kəni kəməfəfəu = pən hat ilah səpin e rəhn-kəpə min, kəni hat min əha rəha kig asoli agin. ⁴Nipikin tatoh rəkis məhəu min əpəha ilis e neai, mətəmkiahu = pa ilah nipilgan kətiəh e nəhue niftəni, məpəh nipilgan keiu. Kəni e nian əha, ialkitə əha təmuva məh-

** 11:19 Bokis rəha Nəniəskasikiən Rəha Nasiruiən u, in “Ark of the Covenant.” Eks 25:10-22.

tul aıpən e pətan u iətəm otəsuvəhiən temək, məmə nəmə nətin tinair, kəni in ton.^{††}

⁵Pətan əha təmələs nətin iərman, iətəm in otarmənig e kəntri min rəfin, konu nəmtətiən rəha narmənigiən rəhan təhmen e neim kəti kəmol e aiən. Mətəu Uhgın təmiuvi rəkis suakəku u o ialkitə, miləfəri ilis e rəhan jeə, məmə otarmənig. ⁶Pətan u, təmagim = pən əpəha ikin təpiə-məpiə ikin, iətəm Uhgın təmol əpenə-penə lan məmə otətətiğ ikin, kəni kateh, kətəuarus = pən nian uan-tausin tu-hanrit sikiste (1,260) tinuva minuvən rəkis.^{‡‡}

⁷Kəni əmeiko, nəluaginiən kəti tinəhtul əpəha e negəu e neai. Maikil ^{¶¶}mine rəhan nagelo min, kinautəluagin ilah ialkitə, kəni ialkitə mine rəhan min nagelo kinautoh min ilah. ⁸Mətəu ialkitə, nahgin tikə, təsəhmeniyən. Kəni əmeiko, Maikil mine kinotol win e lah, kəni kəmahli pətiğəm ilah əpəha e negəu e neai. ⁹Kəmotələs ialkitə asoli kəha, motəraki iahu = pən e nəhue niftəni. Kəni inu, in sineik nuvəh əha aıpən,^{§§} kətəni məmə İərmis, uə Setən, iətəm təmeiuə e nəhue niftəni rəfin agin. Kəməraiki pətiğəm lan,* tuva e nəhue niftəni, ilah rəfin nagelo min rəhan.

¹⁰Kəni əmeiko iəmətəu nəuiən asoli kəti əpəha ilis e negəu e neai. Təmə, “!Rəueiu əha, Uhgın rəhatah in tinosiəmiəgəh itah!
!Rəueiu əha in tinol pətiğəm məmə in tatos nəsanəniən,
kəni rəueiu əha, in tinətarmənig!
Kəni rəueiu əha, Kristo rəhan təmol məmə in tatos min nəsanəniən mine nepətiən e natimnati min rəfin.

Tol lanəha mətəu-inu rəueiu əha, kinəraki iahu e Setən e nəhmti Uhgın. Setən u, iətəm tətəni rah piatah min lapin mine lənian, mətəni pətiğəm nipəgnəmtin min rəhalah mətətu = pən e lah e nəhmti Uhgın.

¹¹Kəni piatah min kəmotəməu ilah min, kəni motol win rəkis lan e nəsanəniən rəha nimisiən rəha Nəti Sipsip o nosmiəgəhiən nətəmiimi nian niran təmaiu e nigə kəməluau,
motətiğ motol win min lan e nəhtul əskasikiən o nəni pətiğəmiən nəghatiən rəha Nəti Sipsip.

Motol win min lan mətəu-inu niki-lah təməsəhti pikiyən nəmiəgəhiən rəhalah,
mətəu kəmotəhtul maru əmə məmə okohmis.

¹²!Negəu e neai, mine itəmah u nəutətiğ ikin, otəgiən mətəu-inu kinəraki pətiğəm e ialkitə!

!Mətəu əui, kəsi o nəhue niftəni mine nitəhi,
mətəu-inu Setən təmeiuaiu muvən ohnik!

In, niəməha təməu pik,
mətəu-inko in təhrun məmə nian rəhan təkuəkir əmə.”

¹³Nian ialkitə asoli u, təmafı minəhrun məmə kinəraki pətiğəm lan tuvən e nəhue niftəni, əmeiko minatitəu pətan u iətəm təmələs nətin iərman.

¹⁴Kəni kəməfən niməlməli məlikim keiu kəm pətan u, məmə in otos miuvig lan muvən əpəha ikin kəmol əpenə-penə rəkis ikin təpiə-məpiə ikin. İkin əha, otətətiğ ikin, kəni in tətəgim o sineik, kəni kateh vivi in o nian kətiəh, mine

^{††}12:4 Mat 2:13-14

^{‡‡}12:6 Afin-to futnot rəha Nəh 11:2.

^{¶¶}12:7 Dan 10:13,21; 12:1

^{§§}12:9 Jen 3:1

* 12:9 Jen 3:14-15; Luk 10:17-18; Jon 12:30-31; Kol 2:15

nian keiu min, mine nian nipilgan. ¹⁵Kəni sineik u, təmeuə təhmen e naruəh asoli kəti, məmə otelərmin pətan u mələs magim. ¹⁶Mətəu niftəni təmasiru e pətan u. Niftəni təməuag kəni mərgei rəfin nəhu iətəm ialkitə təmeuə lan e nipəgnəuan.

¹⁷Kəni əmeiko, ialkitə əpəha, niəməha təmol təmol o pətan u, kəni in tagim muvən məmə otəluagin ilah rəhan min nəuvein nəuaniləuis, ilah u nətəm kautol nəuia Uhgın, kəni mautəhtul əskasik o nəni pətigəmiən məmə ilah nətəmimi rəha İesu Kristo. ¹⁸Kəni in təməhtul əpəha e nipəkil itəhi.

Nati miəgəh

iətəm təmagərə rə nitəhi məri

13 Konu iəmafı nati miəgəh asoli kəti təməhapu nitəhi məri. Rəhnəpati ten, rəhn-kapə təmisim-isim ilah səpın, kəməfəu = pən e hat min rəha kig asoli agin e rəhnəpati min. Kəni kəmətei = pən nərgin min e rəhn-kapə lah kətiəh kətiəh, nərgin min u kotəuiakən e Uhgın e rəhn-kapə min. ²Nati miəgəh əha iəmafı, təhmen e pusi asoli agin kəti, lepət, mətəu nəhlkin min kotəhmen e nati miəgəh kəti u, beə. Kəni nipəgnəuan təhmen e laion. Kəni ialkitə u, təməfən rəhan nəsanəniən mine narməniğien mine nepətien asoli kəm nati miəgəh u.

³Rəhn-kapə nati miəgəh u kəti, nati kəti təmol, kəni nəkafı məmə tina-tol pau o nimisien, mətəu nəuvir min. Kəni əmeiko, nətəmimi rəfin e nəhue niftəni narmilah təmiuvig pik ohni, kəni mautəhuərisig e nati miəgəh kəha. ⁴Kəni

ilah rəfin kəmotəfaki kəm ialkitə, mətəu-inu təməfən nepətien rəhan kəm nati miəgəh u. Kəni ilah kəmotəfaki min kəm nati miəgəh u, kəni motəni məmə, “?Pəh in təhmen e nati miəgəh u? ?Pəh təhrun nohiən?”

⁵Kəni kəmegəhan e nati miəgəh u, məmə in otəghati əfəri, mətəuiakən e Uhgın. Kəni kəmegəhan = pən e nepətien kəm in, məmə təhrun nolien nati nak in tolkeikei o məuiğ fote-tu. ^{†‡} ⁶Kəni in təməni nəghatien tərəh tepət e Uhgın, mine nərgin, [¶] mine nətəmimi nətəm kəutatieg e negəu e neai, [§] ilah u rəhan niməfaki. ⁷Kəməfən min nəsanəniən kəm in, məmə otəluagin ilah nətəmimi rəha Uhgın, kəni mol win e lah. Kəni kəməfən min nepətien kəm in o narməniğien e nətəmimi e nəuaniləuis min rəfin, mine nətəmimi nilosilah tol pisin pisin min, mine nətəmimi e nəghatien min rəfin, mine kəntri min rəfin. ⁸Nətəmimi rəfin rəha nəhue niftəni, okotəfaki kəm nati miəgəh u, in-əha, nətəmimi rəfin nətəm kəməsətəien nərgilah e Nauəuə rəha Nəmiəgəhiən, nian nəhue niftəni təmatikə əhanəh. Nauəuə u, in nauəuə rəha Nəti Sipsip iətəm kəmoəhamu.

⁹Itəmah rəfin matəlgitəmah tatig. Otətəlig vivi, kəni motəhrun nəghatien min u.

¹⁰Nəmə iətəmi kəti otuvən e kaləpus, pəh in otuvən əmə.

Nəmə okoəhamu iətəmi kəti e nau, pəh okoəhamu əmə e nau.

Nəghatien u, nipətın u məmə nətəmimi rəha Uhgın okotəkeikei motol tikuvhuv, kəni motəhatətə əmə e Uhgın.

[†]13:5 Afin-to futnot e Nəh 11:2.

[‡]13:5 2Təs 2:1-12

[¶]13:6 Dan 8:10-11

[§]13:6 Efəs 2:6

**Nati miəgəh
iətəm təməhapu niftəni məri**

¹¹ Kəni əmeiko, iəmafu min nati miəgəh kəti min iətəm təməhapu niftəni məri. Rəhnəpati keiu təhmen e nəti sipsip kəti, mətəu tətəghati, nəuian təhmen e ialkitə kəti. ¹² Nati miəgəh iətəm rəhn-kapə səpin, tətəfən rəfin rəhan nepətiən kəm in, kəni nian nati miəgəh iətəm rəhn-kapə keiu tətətig ilah nati miəgəh rəhn-kapə səpin, in tatol nəuian. Kəni nati miəgəh iətəm rəhn-kapə keiu tətəkeikei kəm nətəmimi rəfin e nəhue niftəni, məmə ilah okotəfaki kəm nati miəgəh iətəm təmaupən, iətəm rəhn-kapə kəti tinol pau o nimisiən mətəu tinəuvir min.

¹³ Kəni nati miəgəh u iətəm rəhn-kapə keiu, tatol nəmtətiən asoli min mine nati apispis min tepət, matig mol min nigəm tatsi-pəri e neai, mətəu e nəhue niftəni, matol e nəhmti nətəmimi.

¹⁴ Uhgın təmegəhan = pən e nəsanəniən kəm nati miəgəh u iətəm rəhnəpati keiu, məmə təhrun nolien nəmtətiən min nian tətətig ilah nati miəgəh rəhn-kapə ilah səpin. Kəni in təmateiə e nətəmimi rəha nəhue niftəni e nəmtətiən min əha in təmol, kəni məni = pən kəm lah məmə okotəkeikei motətei narmin iətəm tatisikəuvin nati miəgəh əha iətəm rəhn-kapə səpin, nati miəgəh u, iətəm kəməu pau rəhn-kapə e nisə, mətəu tətəmiəgəh. ¹⁵ Kəni Uhgın təmegəhan = pən e nəsanəniən kəm nati miəgəh iətəm rəhnəpati keiu, məmə otehağ = pən e narmin iətəm

kəmisikəuvin e nigı, pəh təghati. Kəni narmin iətəm kəmisikəuvin e nigı kəha, təməghati, məni əskasik məmə okəkeikei kohamu nətəmimi rəfin nətəm kəsotəfakiən kəm in.

¹⁶ Kəni in tətətəkeikei kəm nətəmimi rəfin məmə okotos mak kəti rəhan e nəhlmiləh maru uə e nipənəgiləh. Nətəmimi rəfin agin kotəkeikei motos, ilah u, nətəmimi asoli min, mine nətəmimi ərnapin əmə, nətəmimi rəhalah nautə tepət, mine nətəmi rəhalah nautə tikə, slef min, mine nətəmi səniəmə slef min, məmə okotos mak kəti rəhan e nəhlmiləh maru uə e nipənəgiləh. ¹⁷ Nəmə iətəmi təsosiən mak u, təruru nosiən nəhmti nati kəti, mine nolien səlim mətəuarus in təkəikei mos mak rəhan. Mak u, in nərgi nati miəgəh iətəm rəhn-kapə ilah səpin, uə nəmpə iətəm tətəgətun = pən nərgin.

¹⁸ O nati u, onəkeikei mos neinatigien tepət o nəhruniən nəmpə rəha nati miəgəh u. Kəni nəmə ik nəkeinətig təhmen, kəni nəkəhrun nəniən nipətin. Kəni nəmpə u, in sikis-hanrit-sikiste-sikis (666), kəni in tətəgətun = pən iətəmimi kəti.**

Nəti Sipsip mine nətəmimi 144,000

14 Kəni əmeiko, iəkəsəl = pən əpəha aupən lak mafu nəti Sipsip tətəhtul-pəri əpəha e Nitəuət Saion, kəni nətəmimi 144,000 kautəhtul ilah min. Kəni kəmətei = pən nərgi Nəti Sipsip mine rəhan Tatə e nipənəgiləh.††

² Kəni iəkətəu nati kəti əpəha ilis e negəu e neai tətəgət, nəuian təhmen e nitəhi tatem nəuanaluəluə, kəni məh-

** 13:18 E nian əha ilah kəməsəteiən nəmpə min u 1, 2, 3, təhmen e təh u rəueiu, mətəu ilah kəmautos əmə letə min rəha nəmpə; kəni ko nərgi nətəmimi rəfin tatos nəfigəmiən rəha nəmpə. Nərgin u Niro in tatos nəfigəmiən rəha sikis-hanrit sikiste sikis (666). Niro u in iətəmi asoli rəha Rom e nian əha. Suah u in təmatol nərahien asoli kəm nətəm kəutəfaki kəm Iesu.

†† 14:1 Afin-to e futnot rəha Nəh 7:8. In təhmen əmə e inu. Nəmpə u 144,000 tətəgətun “nətəmimi min rəfin rəha Uhgın.”

men min e kalueluə titatiperəh, kəni iəkətəu təhmen min e nəuia hap^{‡‡} tepət, nətəmimi kautoh. ³Kəni ilah kəutani nəpuən vi kəti əpəha əpən e jeə rəha kig, mine nati min kəutəmiəgəh kuvət, mine nətəmi asoli nətəm kəmotos nəhuitən min. İətəmi kəti təsəhrunian nəpuən əha, nətəmimi min əmə kəha ilah 144,000 nətəm Uhgın təmos nəhmti lah,^{¶¶} mos rəkis ilah e nəhue niftəni. Nətəmi min əmə kəha ilah əmə, ilah kotəhrun naniən nəpuən əha. ⁴Nətəmi min u ilah u, nətəm kəmotəh vivi rəhalah nəmiəgəhiən, məmə namikmikien tikə e lah, kəni ilah kəməsotitien pətan, ilah nətəmi vi.^{§§} İlah kautəhuərisig e Nəti Sipsip u, mautəhuvən ikin min rəfin iətəm in tatuvən ikin. Uhgın tinos rəkis nəhmti nətəmimi min əha. İlah rəha Uhgın əmə, mine Nəti Sipsip u. İlah kotəhmen e nauəniən iətəm kəməfaki vi əmə e nasumien, iətəm kətəfən kəm Uhgın mine Nəti Sipsip. ⁵İlah kəsoteiuəiən e nian kəti mine, kəni nati əkəku kətiəh mine tikə məmə tol ilah kətamikmik e nəhmti Uhgın.

Nagelo kisil

⁶Kəni əmeiko iəkətig mafu min agelo kəti min, tatiuvig əpəha ilis e nimaguəgəu. In tətəni pətigəm nanusien təuvir iətəm otətətig naunun tikə* kəm nətəmimi rəha nəhue niftəni, e kəntri min rəfin, e nəuaniləuis min rəfin, mine nəghatien min rəfin, mine nətəmimi nilosilah tol

pisin pisin min. ⁷In tətəni əfəməh məmə, “Otəgin motisiai Uhgın, kəni motəni nipəhriəniən e rəhan nepətien, mətəu-inu nian əhruahru rəhan tinuva, o nəfəniən nalpinien kəm nətəmimi. Otəfaki kəm in, iətəm təmol natimnati rəfin agin: neai mine niftəni, nitəhi mine nəhmti nəhu min.”

⁸Kəni agelo kəti min, iətəm tatol nəmpə tu lan, tətəitəu = pən mətəni məmə, “!Papilon təməmei! !Papilon təməmei! !Papilon Əsanə Nahgin Tepət təməmei, meiuaiu! In təhmen e pətan rəha suaru iətəm təmiuvi = pa nəman e kəntri min rəfin kəhuva motəmnim wain ilah min. Wain u nimin, inko, nitəuiən nalməliən min, mətəkeikei kəm nətəmimi məmə kautol nolien tərəh ilah min. Kəni nian nəman kotəmnim wain u, ilah kautiuvi = pa niəməha rəha Uhgın o lah.”

⁹Kəni agelo kəti min, iətəm tatol kisil lan, tatuərisig e lau, kəni mətəni əfəməh məmə, “Nəmə iətəmi kəti təfaki kəm nati miəgəh əha rəhn-kapə səpin, mine narmi nati iətəm kəmisikəuvin e nig, kəni matos rəhan mak e nipənəgin uə nəhlmin, ¹⁰kəni in təkeikei məmnim min wain u inu, in niəməha rəha Uhgın. Wain u inu, kəməsəgələkləkien e nəhu. In otətəu nəhməiən e nigəm mine nəruəas iətəm tatuəu okios in əpəha e nəhmti nagelo asim min mine Nəti Sipsip. ¹¹Kəni nəhanigəm rəha nigəm iətəm tatus ilah matol nəhməiən kəm lah u, in tətəri nian rəfin, naunun tikə. Nətəmimi

‡‡14:2 Hap min əha, nati katoh ilah o naniən nəpuən, təhmen e kitar.

¶¶14:3 1Pitə 1:19

§§14:4 Inu təsəniən məmə nətəmimi min u kəmotol marit ko kəsəhuvəniən e negəu e neai, kəpə. Inu in nəghatien əuhlin min kəti. Inu tətəni məmə, nətəmi kəutəfaki okəsotamikmikien e nolien tərəh min təhmen nətəmimi nətəm kəutəfaki kəm narmi nati min. Mətəu kəutaskəlim məha-məha İesu əmə. İlah kotəhmen e iətəmimi kəti u in təsapilien ilah nipətan əpnəpin min, in təhlan əmə. 2Kor 11:2; Efəs 5:25-27; Nəh 21:9

*14:6 Kətəghati lanəha məmə Nanusien Təuvir naunun tikə mətəu-inu in tətəghati e nəlpəkəuiən itulin min rəha Uhgın, kəni mətəu-inu in tətəni nipəhriəniən nian rəfin.

min kəha kəutəfaki kəm nati miəgəh rəhn-kapə ilah səpin mine narmin iətəm kəmisikəuvin e nigı, kəni motos mak rəha nərgin, ilah okəsotəmeigian e nərauiə mine lapin.”¹² Nəghatian u, nıpətin u məmə nətəmimi rəha Uhgın nətəm kəutohtəu = pən nəuia Uhgın, kəni məutəhatətə e İesu, ilah kotəkeikei motəhtul əskasik.

¹³ Kəni əmeiko iəmətəu nəuian kəti təmsipəri e negəu e neai mətəni məmə, “Ətei rəkis nati u: rəueiu mine matuvən, nətəmimi rəha İərməniğ, mətəu nəmə okohmis, ilah okotatig e nəuvirian pəhriən.”

Kəni Narmin Rəha Uhgın təni məmə, “!Əuəh! İlah okotəmeig e rəhalah uək, mətəu-inu okotos nəua rəhalah uək min.”

Nəuləkiən e nətəmimi e nəhue nıftəni

¹⁴ İəməsal = pən min əpəha əupən lak mafu nimali nəpuə kəti tərueən, kəni iətəmi kəti tətəharəg-pəri e nimali nəpuə kəha. İətəmi u, təhmen e Nəti İətəmimi. In tətəfəfau e hat rəha kig, kəmol e aien u kol tətəraip-orai, kəni mətələs nau ekəu kəti iətəm tasilə. ¹⁵ Kəni əmeiko agelo kəti min təmsipən əpəha e Nimə Rəha Uhgın muva, kəni mauin əfəməh e iətəmi u, tətəharəg-pəri e nimali nəpuə məmə, “Os rəham nau ekəu mos muvən məulək, mətəu-inu nian rəha nəuləkiən tinuva, kəni nauəniən əpəha e nəhue nıftəni tiniməhtə.”¹⁶ Kəni əmeiko iətəmi u iətəm tətəharəg-pəri e nimali nəpuə, təmauəh e nəhue nıftəni e rəhan nau ekəu, kəni məulək e nətəmimi e

nəhue nıftəni, təhmen e nauəniən iətəm tiniməhtə o nosiən.

¹⁷ Kəni agelo kəti min təmiet e Nimə Rəha Uhgın əpəha e negəu e neai. In tətələs min rəhan kəti nau ekəu iətəm tasilə. ¹⁸ Agelo kəti min, iətəm tatos nepətiən rəha nigəm e oltə, təmsi = pən əpəha e oltə, kəni mauin əfəməh e agelo iətəm tətələs nau ekəu məmə, “Ələs rəham nau ekəu ko, muvən e nəhue nıftəni, kəni mətei rəkis nətəmimi nətəm kotəhmen e nəua krep marəg u nəmiəvin min, əpəha e nəukətin. Nəhue nıftəni təhmen e nəukətin.”

¹⁹⁻²⁰ Tol lanəha, agelo kəha təmauəh e rəhan nau ekəu, tuvən e nəhue nıftəni, kəni mətei rəkis nətəmi min əha kotəhmen e nəua krep iətəm tinimarəg rəkis. Kəni in məraki = pən e ikin katevig-evig e nəua krep min ikin, məmə nəhuin otiet. İkin əha, in ihluə e taun, Uhgın tətəfətigəm rəhan niəməha, kəni matol nalpinian ikin kəm nətəmimi. Kəni katevig-ərain nətəmimi min u, kəni niralah iətəm tətəiəh mətaiu ikin əha, in təhmen e nəhu asoli kəti nəfəməhiən rəhan təhmen e 1,600 statia,[†] kəni mol lokannim agin lan. Nəmə əhos kəti tiuvig = pən ikin, nırə təhrun nəriən mek nohlin.^{‡¶}

Nətəmimi rəha Uhgın kəmotəni-vivi in

15 İəməsal = pən əpəha e negəu e neai mafu min nəmtətiən kəti min iətəm tuhapispis ohniəu. Nagelo ilah səpin kautos nauu nalpinian min, ilah səpin. Nalpinian min əha, ilah kau-

[†]14:19-20 1,600 statia təhmen e 300 kilomitə. 1,600 = 4 × 4 × 10 × 10. Nəmpə u 4 tətəgətin “nəhue nıftəni rəfin.” Kitah kotəfin e nauəuə u kaugə 4 rəha nəhue nıftəni, mine nimətagi 4. Nəmpə u 10 tətəgətin “ilah rəfin.” Ko nəghatian e fes u tətəgətin əpiəpiə rəfin nalpinian rəha Uhgın tatuvən o nətəmimi rəfin ikin min rəfin e nəhue nıftəni iətəm ihluə e taun rəha Uhgın.

[‡]14:19-20 Nətəm İsel ilah kautevig-evig e nəua krep məmə nəhuin otiet; inu katos nəmtətiən lan məmə tətəgətin nalpinian rəha nətəm kotərah.

[¶]14:19-20 Aes 63:1-6

tol niəmaha ariəpiə rəha Uhgın tol nau-nun lan. ²Kəni əmeiko, iəmafu nati kəti təhmen e nitəhi, mətəu kəmol e kilas mine nigəm filəh-filəh, kəni nətəmimi nəuvein kautəhtul e nikalkali nitəhi u, ilah kəha nətəm kəmotəluagin ilah nati miəgəh kəha rəhn-kapə səpin mine narmın iətəm kəmisikəuvin e nigı, kəni kotol win e lau, mine nəmpə iətəm tətəhtul o nərgin. Kəni Uhgın təməfən hap[§] min kəm lah, ³kəni kautoh, məutani nəpuən rəha Nəti Sipsip mine Mosis u, ioluək rəha Uhgın, kəutani məmə, “İərməniğ Uhgın Nahgim Terət Pik Agin Rəham noliən min kotuhapispis e timah. !Kig itulin, noliən min rəham kotəhruahru pəhriən!

⁴?Pəh otəsəginian lam, İərməniğ?^{**}
?Kəni pəh otəsəfiniən nəni-viviən o nərgəm?

Mətəu-inu ik pisin əmə nəkasim.
Nətəmimi e kəntri min rəfin okəhuva kəni motəfaki e nəhmtəm,
mətəu-inkonu nəmol pətigəm rəham noliən əhruahru min.”

⁵Kəmotani rəkis nəpuən əha, iəməsalpəri e negəu e neai, mafu kəmerəh = pən İkin Uhgın Tətətiğ İkin, inu, Nima Tapolin rəha Uhgın. ⁶Nagelo min ilah səpin kəmoħiet e İkin Uhgın Tətətiğ İkin, kautos nalpinian min ilah səpin. İlah kautəhuvən e napən təuvir u, linən, iətəm tatipitipit, kəni kəməlis nimankilahaləh e kətəuti iətəm kəmol e aiən u kol tətəraip-oraip. ⁷Kəni əmeiko, nati miəgəh min kəha ilah kuvət kəti təməfən pesin min iətəm kəmol e aiən u kol ilah səpin, kəm nagelo min u səpin. Pesin min u, kotəriauəh e niəmaha rəha Uhgın u, iətəm tətətiğ itulin.^{††} ⁸Kəni

nəhanigəm təməriauəh əha İkin Uhgın Tətətiğ İkin, nəhanigəm in nepətiən əhagəhəg rəha Uhgın mine nəsanəniən rəhan, kəni ko iətəmi kəti təsuvəniən əha imə e İkin Uhgın Tətətiğ İkin mətəuarus nalpinian min ilah səpin iətəm nagelo səpin kautəmki, okotol naunun.

Pesin ilah səpin, kəmotəriauəh e niəmaha rəha Uhgın

16 Kəni əmeiko, iəmətəu nəuiən kəti təmagət əfəməh əpəha e İkin Uhgın Tətətiğ İkin, mətəni = pən kəm nagelo min u səpin məmə, “Əhuvən, motəuvəregin pətigəm e nəhue niftəni pesin ilah səpin iətəm kəmotəriauəh e niəmaha rəha Uhgın.”

²Agelo iətəm tətəupən, təmuvən məuvəregin pətigəm pesin rəhan e niftəni. Kəni əmeiko, nətəmimi nətəm kautos mak rəha nati miəgəh e rəhn-kapə lah səpin, kəni mautəfaki kəm narmın iətəm kəmisikəuvin e nigı, niməgim təməmirəuei niptətilah.

³Kəni agelo nəmpə tu, təməuvəregin pətigəm rəhan pesin əpəha itəhi. Kəni nitəhi təmol nira lan, təhmen e nira iətəmi təmimis. Kəni nati itəhi min rəfin kəmoħmis.

⁴Kəni agelo nəmpə tri, təməuvəregin pətigəm rəhan pesin e nəhmti nəhu min mine nəlugi nəhu min, kəni ilah kəməhuva motol nira e lah. ⁵Kəni əmeiko iəmətəu agelo iətəm tətərməniğ e nəhu min təni məmə,

“İk pisin əmə ik Uhgın, nəkəhruahru, ik ko iətəm nətətiğ kəni nəmətətiğ, kəni təhruahru əmə məmə onəköl nalpinian kəm lah lanəha.

⁶Rəhalah aru əmə,

§15:2 Hap min kəha, nati katoh ilah o naniən nəpuən, təhmen e kitar.

**15:4 Jer 10:7; Sam 86:9-10

††15:7 Təuvir məmə koteruh məmə, nati ilah səpin iətəm kəmuvan-ərain nauəuə lan, təui səpin, mine təhro lanu, pesin səpin rəha nalpinian; ilahal kəhləgətun məmə nati kətiəh əmə kətsimaru kəni o noliən təhagəhəg o nəhruniən. İnəha tətəni nalpinian rəha Uhgın.

mətəu-inu ilah kəmotiuvı nıra rəham nətəmimi min mine iəni min, kəni ik nəkəfən nıra nımlah məmə okotəmnim.”

⁷ Kəni iəkətəu oltə tətəghati əfəməh məmə,

“!Əuəh! İərmənig Uhgın Nahgın Təpət Pik Agın, rəham nəghatiən nəməh nətəmimi lan, in təhruahru agın, kəni nıpəhrıənıən.”

⁸ Kəni əmeiko, agelo nəmpə fo, təmauvəregın pətıgəm rəhan pesin e mitıgar, kəni kəməfən nasanəniən kəm mitıgar məmə otəghi nətəmimi təhmen e nıgəm. ⁹ Kəni nəpiəpeiən təmus ilah, kəni kotəuiakən e nərgi Uhgın, iətəm in tətərmənıg e nalpinıən min u, mətəu ilah kotəpəh nəuhlınıən nətəligiən rəhalah, kəni motısiəi rəhan nəpətiən.

¹⁰ Kəni agelo nəmpə faif təuvəregın pətıgəm rəhan pesin əpəha nati miəgəh tətərmənıg ikın, kəni əmeiko, ikın min rəfin in tətərmənıg ikın in təməpınəpu. Kəni nətəmimi kəutətəu nəhməiən, məutus nəmılah məutaəhtuv-əəhtuv. ¹¹ Kəni ilah məutəuiakən e Uhgın əpəha e nəgəu e nəi o nəhməiən min mine nıməgım min rəhalah, mətəu ilah kəməsotəuhlınıən nətəligiən rəhalah o nati iətəm kəmotol.

¹² Kəni agelo nəmpə sikis, təmauvəregın rəkis rəhan pesin e nəhu əsoli, nərgın u, İufretis, kəni əmeikonu nəhu təməmir mol suaru rəha kig min kotalıuək lan məutısipah. ¹³ Kəni əmeiko, iəkəfu min nərmın tərəh kisil kılhəhmen e fırok. Kəti təmıet e nıpəgnəua ialkitə, kəti tiet e nıpəgnəua nati miəgəh rəhnkəpə lah səpin, kəni kəti tiet e nıpəgnəua iəni eıuə.[‡] ¹⁴ İlahal nərmı iərmis min, iətəm kəutol nəmtətiən min, kəni ila-

hal kılhıet mılhıuvən o kig min e nəhue nıftəni rəfin, məhluhapumın ilah məmə okotəluagin e Nıan Əsoli rəha Uhgın Nahgın Təpət Pik Agın.

¹⁵ Kəni İesu təməni məmə, “!Əsal = pəto! !İətuva təhmen e iəkləh! İətəmimi iətəm təsapılıən mətair, məsəpəgiən rəhan nəpən o nəpılıən məmə in otəsaiu piəpiəiən kəni məulis ohni, in otatıg e nəuviriən pəhriən.”[¶]

¹⁶ Kəni ilah kəmotəriarun rəfin kig min əpəha ikın kəti, kətəni e nəghatiən rəha nətəm İsrəl, məmə, “Armaketon.”

¹⁷ Kəni nəunu agelo iətəm in nəmpə səpin, təmauvəregın rəkis = pən rəhan pesin əpəha e nıməgəuəgəu, kəni əmeiko əpəha e İkin Uhgın Tətətig İkin, nəuiən əsoli kəti tişipən əpəha e jəə rəha kig məmə, “!Tınoł nəunun!” ¹⁸ Kəni əmeiko təməraip, kəmətəu nəgətiən əsoli, kəni kaluəluə təmətipərəh atıperəh, kəni nəmig əsoli təmələuəl e nıftəni. Nəmig u, in iəhgın iəhgın, kəseh əhanəhiən nəmig kəti iəhgın tol lanəha nıan kəti. ¹⁹ Kəni təun əsoli təməhapu nəvetin kisil, kəni təun min e kəntri min rəfin kəməhməəgrəg motol nati tikə e lah. Uhgın, nıkin təməhti nolıən tərəh min rəha Pəpilon Əsoli, kəni təfən kap iətəm təməriəuəh e wain e nıməməhə rəhan, təməkeikei kəm in məmə otəmnim rəfin agın. ²⁰ Nıtəni əlkələh min rəfin kəmətagım, məhkə, kəni nıtəuət min kəseh minıən ilah. ²¹ Ais u iətəm təhmen e kəpiəl əsoli kəutısi = pən e nıməli nəpuə, kəmətəmei = pən e nətəmimi. Ais u, kətiəh əmə təhmen e fıfti kilo, kəni nətəmimi kəmətəuiakən e Uhgın o nəhli = pəiən ais iətəm təməmei = pən

[‡]16:13 “İəni eıuə” u, in nati miəgəh iətəm təməhapu nıftəni məri, rəhnəpati keıu, iətəm təməghati lan e Nəh 13:11-18.

[¶]16:15 İnu nəghatiən əuhlın. Nolıən rəha nəfəniən nəpən in tətəgətun məmə iətəmimi in tatol nolıən təuvir mine mətəhtul maru o İesu nıan otıtəlig = pə. Mətəu nolıən rəha nəpəgiən nəpən tətəgətun nolıən rəha təfəgə tərəh.

e lah, mətəu-inu nalpinian u in tərəh tərəh agin.

Pəta-ionəhan tərəh agin

17 Kəni əmeiko, agelo min səpin əha kəti u kəutəmki pesin ilah səpin təmuva məni = pa kəm iəu məmə, “Va-to, pəh iəkəgətun kəm ik nalpinian rəha pəta-ionəhan^{§§} tərəh agin, iətəm tətəharəg = pən e nəhu tepət. ²Pətan əha, kig min rəha nəhue niftəni ilah kəmutit, kəni nətəmimi rəha nəhue niftəni ilah kəmutəmnim nimin wain, məutəpis ilah min kəni məutit.”

³Kəni nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın təmol kəm iəu, kəni agelo təmit rəkis iəu iəkian əpəha ikin təpiə-məpiə ikin. Kəni ikin əha, iəmafə pətan əha tətəsüə e nati miəgəh ərarəuv kəti. Kəmətei = pən nərgin min iətəm tətəni rah Uhgın, tirəuei rəfin nipiətın, kəni rəhn-kapə təmisim ilah səpin, konu rəhn-pəti ten. ⁴Pətan əha, tətuvən e napən iətəm tol nəugi naris mine mərarəuv təhmen e kwin kəti, in təmol malə-malə e nipiətın, tətəuan nəuanati mine iəring, iətəm kəmol e aiən u kol, mine kəpiel iətəm nəhmtin tiəkis, mine nati kəti təuvir pik u, perəl.* Kəni in tatos kap kəti e nəhlmin, iətəm kəmol e aiən u kol, kəni təriəuəh e nati tərəh min, iətəm kotamikmik agin e nəhmti Uhgın, kəni ilah kəha nəua nolien tərəh rəhan. ⁵Kəni in əha e nipiənəgin, kəmətei = pən nərgin kəti əha ikin, iətəm nipiətın tətəhluaig u, tətəni məmə,

Tauin Əsanən Nahgin Tepət u Papi-lon. In iti nipiəta-ionəhan min rəfin. Kəni in nəukəti nolien nati kotamikmik agin min.

⁶Kəni iəkəfu məmə pətan u, in tinəpis e nira nətəmimi min rəha Uhgın, nira nətəmimi kəmutəhtul pətigəm o nəni pətigəmiən İesu.

Nian iəmafə, kəni narmək təmiuvig pik pəhriən. ⁷Kəni əmeiko agelo təməni = pa kəm iəu məmə, “?Narməm tatiuvig lankonu lan o nak? İəu iəkitis nəghatien oneuən e pətan u mine nati miəgəh iətəm tətəsüə-pəri lan, iətəm rəhn-kapə təmisim ilah səpin kəni rəhn-pəti ten. ⁸Nati miəgəh iətəm nəmeruh, təmətatig, kəni təsatigien rəueiu, kəni otəsüvəhiən otəri e nipiəg asoli iətəm teiuaiu agin, kəni tinətaiu matuvən məmə Uhgın otərəkin.

“Kəni nətəmimi rəha nəhue niftəni nətəm kəməsətəien nərgilah e nauəuə rəha nəmiəgəhiən, ilah, narmilah otivig pik nian okotafu nati miəgəh u, mətəu-inu əupən in təmətəmiəgəh, mətəu təsatigien əha rəueiu, mətəu in otiet pətigəm min.

⁹“İətəmimi otəkeikei mos neinatigien o nəhrunien nipiəti nəghatien u. Rəhn-kapə nati miəgəh u, ilah səpin, kəutəgətun = pən nitəuət min iətəm pətan əha tətəharəg-pəri e lah.†

¹⁰Kəutəgətun = pən min kig ilah səpin. Kig faif ilah kinohiet rəkis, kətiəh tətəmiəgəh rəueiu, kəni kəti min təsuva əhanəhiən. Mətəu nian tuva, in otəkeikei mətatig o nian əkuəkir əmə.

¹¹Nati miəgəh u iətəm təmətatig, kəni rəueiu in təsatigien, in min in kig kəti, iətəm tatol nəmpə eit lan, mətəu in min in kig kəti rəha kig min u ilah səpin, kəni tinətaiu minatuvən e naunun suaru kəti məmə Uhgın otərəkin mau kətiəh lan.

§§17:1 Pəta-ionəhan, nipiətın pətan rəha suaru.

*17:4 Perəl u, in kəpiel təuvir əpəha e niki kəuvin.

†17:9 Nətəmimi tepət nikilah təhti məmə nati u tətəgətun Rom, in kəmuvləkin-pəri e nitəuət ilah səpin lan.

¹²“Rəhnəpati ilah ten iətəm nəmafu ilah, kəutəgətun = pən kig ilah ten, iətəm ilah kəsotos əhanəhiən narməniğian rəhalah. Mətəu ilah okəpanotos nepətiən məmə ilah kig min, motarməniğ ilah nati miəgəh, mətəu o nian əkuəkir əmə. ¹³Nətəliğin rəhalah kətiəh əmə o nəfəniən rəhalah nəsanəniən mine nepətiən kəm nati miəgəh. ¹⁴Ilah okotəluagin ilah Nəti Sipsip, mətəu Nəti Sipsip otol win e lah, mətəu-inu Nəti Sipsip in İərməniğ rəha iərməniğ min, mine Kig rəha kig min. Kəni in otuva ilah min nətəmi min u təmitəpin ilah, kəni ilah kautəhtul əskasik e rəhalah nəhatətəiən.”

¹⁵Kəni əmeikonu, agelo təni = pa min kəm iəu məmə, “Nəhu min u nəmafu, iətəm pəta-ionəhan tətəharəg-pəri e lah, tətəgətun = pən nətəmimi nilosilah tol pisin pisin, nımənin nətəmimi, kəntri min, mine nəghatiən pisin pisin min. ¹⁶Nati miəgəh mine rəhnəpati ilah ten iətəm nəmafu, ilah okotəməki e pəta-ionəhan u. Kəni ilah okotərəkin in, motol in taiu piəpiə. Ilah okoton niyətin kəni motuvan aru niyətin e niğəm. ¹⁷Okotol lanəha, mətəu-inu Uhgın təmələhu = pən nati u e nikilah, məmə okotol nətəliğin rəhan, kəni mol nikilah kətiəh əmə o nəfəniən rəhalah nəsanəniən kəm nati miəgəh, məmə in otarməniğ, mətəuarus nəghatiən rəha Uhgın tuva mol niyəhriənlan.

¹⁸“Pətan əha nətafu, in taun nahgin tepət iətəm tətərməniğ e kig min rəha nəhue niftəni.”

Papilon təməmei

18 Uərisig e natimnati min u, iəmafu agelo kəti min təmsipəri e neai. In tatos nepətiən asoli, kəni in tətasiəgəpin rəfin nəhue niftəni e rəhan nəhagəhagiən. ²Təməmərət əfəməh e nəuiən kəti iətəm iahgin, məmə,

“!Təməmei! !Papilon Əsanən Nahgin Tepət təməmei!

İərmis tərəh min kinəhuva motatig ikin. In nəuaniprasin rəha narmin tərəh min. In nəuaniprasin rəha mənig tərəh min, kəsuniən, iətəm kotamikmik e nəhmti Uhgın.

³Mətəu-inko kəntri min rəfin kinotapis e nimin wain u, mautitəu nalməliən, mautit in.

Kig min rəha nəhue niftəni kəmotit min, kəni nətəmi kautol səlim e natimnati min e nəhue niftəni, rəhalah nautə nepət rəkis e rəhan nolien iətəm

tətaumis o natimnati rəhan.”

⁴Kəni əmeiko iəmətəu nəuiən kəti min e negəu e neai təni məmə,

“Ohiet rəkis lan, rəhak min nətəmimi, məmə rəhan nolien tərəh otəsələs pikiniən itəmah,

kəni itəmah nəsotosiən rəhan kəti nalpinien,

⁵mətəu-inko in təmətəriarun rəhan nolien tərəh təri iuəkir əmə tek neai, mol Uhgın təsaluiən e rəhan nolien tərəh min.

⁶Otalpin nitai nati təhmen e iətəm in təmol kəm rəham nətəmimi.

Otəfən rəhan nətəouiən mau keiu.

Otiuvi rəkis nimin wain iətəm in tarfu məskasik,

rəhan nəsanəniən tepət məpirəkis iətəmi ko iətəm in təməfən kəm lah.

⁷Pətan konu, təmatəfəri aru in, mətətəu təuvir e nautə rəhan,

mətəu rəueiu əha, əfən nətəouiən rəhan e nahməiən mine nasəkien,

mətəu-inu tətəghati əfəri e nikin mətəni məmə, ‘İəu kwın kəti. İkinu iətəharəg, mətərməniğ. Səniəmə iəu pətəlimis. Ko iəsəsəkien nian kəti.’

⁸O nəfəriən rəhan, rəhan nalpinien min otələs in o nian kətiəh əmə.

In otatimis, mətətəu tərəh mətasək.

Kəni in otatig e nian iəkis o nosiən nauəniən,
 kəni nigəm otus in,
 mətəu-inu İərməniğ Uhgın əha, nahgin tərət,
 in tətəfən rəhan nalpinian.”

⁹“Kəni nian kig min rəha nəhue niftəni nətəm kəmautit kəni mautos pəti nautə min rəhan, koteruh nəhanigəm e nigəm iətəm tatus, kəni ilah okotasək, mautətəu tərəh ohni. ¹⁰Rəhan nahməiən otol ilah kotəgin, kəni motəhtul = pən əmə isəu mautəni məmə,
 ‘!Kəsi! !Kəsi o taun asoli!

!Əui, Papilon, taun iətəm təmətəsanən pik! Mətəu rəueiu agin uəha, kəmau kətiəh əmə lan, in tinatos rəhan nalpinian!’

¹¹“Nətəmimi kautol səlim e natimnati e nəhue niftəni, ilah min okotasək motasək o pətan u, mətəu-inu iətəmimi kəti min tikə o nosiən nəhmti rəhalah natimnati. ¹²Iətəmi kəti min otəsosiən nəhmti aiən u kol, mine silfə, mine kəpiel təuvir min, mine perəl[‡] rəhalah, kəni iətəmi kəti otəsosiən nəhmti napən təuvir u linən, mine napən təuvir u silik, mine napən u iətəm tətərarəuv, iətəm nəhmtilah tiəkis agin. Iətəmimi otikə o nosiən nəhmtin nigə pisin pisin min iətəm kəutəpien vivi, mine natimnati min iətəm katol e rəhnəpati eləfən, mine nigə əskasik min u nəhmtin tiəkis agin, mine prons,[¶] mine aiən, mine kəpiel təuvir kəti u, mapil. ¹³Iətəmimi otikə o nosiən nəhmti nati nəmiəvilah tətəpien vivi min, inu sinəmon, mine səntə, mine insens, mine frankinsens, mine fomat u mir. Nətəmimi okohkə o nosiən nəhmti wain mine oiəl mine flauə mine wit rəhalah. Kəni iətəmimi otikə min o nosiən nəhmti kau min, mine sipsip min, mine

əhos min, mine kat min, mine slef min rəhalah.

¹⁴“Kəni nətəmimi rəha noliən səlim e natimnati min, ilah okotasək pik, nikilah tahmə. İlah okotəni məmə, ‘Nəua uək asoli min rəham iətəm ik rəham nətəligiən təmuvən pik lan, kəni nəmatol, ilah kinotagim motəpəh ik. Rəham nautə min mine malə-malə min rəham kinotagim, ko nəsos minien ilah.’

¹⁵Nətəmimi kautol səlim e natimnati min rəhalah kəm pətan u, mautos nautə asoli min lan, ilah kautəhtul = pən isəu ohni, mətətərmurmin o rəhan nahməiən. İlah nikilah otahmə kəni kotasək motasək əfəməh, ¹⁶motəni məmə,

‘!Əui, kəsi! Taun əsanən iətəm təmatuvən e napən təuvir min u linən, iətəm tatol nəugi naris min tərərəuv mine, kəni matol malə-malə e nipətin tətəuan nəuanati mine iəring, iətəm kəmol e aiən u kol, mine kəpiel min nəhmtin tiəkis, mine nati təuvir min u perəl mine.

¹⁷Mətəu rəueiu agin uəha, kəmau kətiəh əmə lan, kəmərəkin rəfin nautə asoli min rəhan.’

“Kəni əmeikonu nətəmi kautələs negəu min rəfin, nətəmi kəutaliuək e negəu, mine kuru min rəha negəu, mine nətəmimi rəfin iətəm kautos məni rəhalah o natigian e nəhue nitəhi, ilah okotəhtul = pən isəu ohni. ¹⁸Nian kotafu nəhanigəm lan tatuəu, kəni ilah okotəni məmə, ‘!Kəsehiən taun kəti təsanən təhmen e taun asoli u!’ ¹⁹Kəni ilah okotatu rəhn-kapə lah e niməsulul, tətəgətun = pən məmə nikilah tətəhmə, kəni motasək pik məmə,

‘!Əui, kəsi! !Taun asoli u iətəm nətəmimi rəfin iətəm kautos negəu min itəhi, ilah rəhalah nautə təmepət e rəham natimnati!

[‡]18:12 Perəl u, in kəpiel təuvir əpəha e niki kəuvin.

[¶]18:12 Prons in aiən kəti, mətəu rəhan kalə təhmen e kol.

Mətəu rəueiu aɡin uəha, kəmau kətiəh əmə lam, kəməərəkin aɡin ik.’

²⁰ !Mətəu itəmah e negəu e neai, itəmah nətəmimi rəha Uhgın, mine aposil min mine iəni min,

itəmah nikitəmah təkeikei maɡiən, mətəu-inu Uhgın təmos rəkis neim e təmah mələhu = pən o pətan u!”

²¹ Kəni əmeiko, agelo əsanən kəti təmələs kəpiel asoli kəti, matu = pən e nahɡin rəfin əpəha itəhi, kəni məni məmə,

“Kəməəraki = pən lanəha Papilon Əsanən Nahɡin Təpət əpəha itəhi.

Kəni okol in təsəhtul mininən.

²² Kəni ko kəsətəu mininən nəuia hap[§] mine nəpuən min, mine nəuia nahliən nau mine təui u ikin u.

Iətəmimi rəha nəlpəkəuiən təuvir e natimnati otikə u ikin u,

kəni okəsətəu mininən nərkərikin rəha kəpiel min iətəm kətəuei əris-əris wit katol flauə lan.** ²³ Nəhəgəhəɡiən rəha lait min ko kəsotasiə mininən,

kəni ko kəsətəu mininən nəuia pətan mine iərman iətəm katuol nəniəskasikin rəhalau e nian rəha marit,

mətəu-inu aypən, nətəmimi u kautol səlim e natimnati rəham,

ilah kautol win e nəhue niftəni min rəfin,

kəni ik nətaugın asim nətəmimi e kəntri pisin pisin min məmə kəhuva o rəham narməniɡiən, e noliən masig rəham.

²⁴ Taun asoli u Papilon in təmos nalpininən

mətəu-inu kəmatiui nira iəni min mine nətəmimi min rəhan Uhgın ikin min rəfin e nəhue niftəni.

Nipəhrinən, nira nətəmimi rəfin nətəm kəməhamu ilah,

in tətətiɡ e taun asoli u.”

Nətəmimi ilis e negəu e neai kəmotəni-vivi Uhgın

19 Uərisig e nəghatiən rəha agelo kəha, iəkətəu nəuiən asoli kəti təhmen e nətəmimi təpət təpət kəutaɡət əfəməh, əpəha e negəu e neai, mautəni məmə,

“!Aleluia! !Pəh kotəni-vivi Iərməniɡ!

!In Uhgın u, təmosmiəɡəh itah!

Nepətiən əhəgəhəɡ mine nəsanəniən in rəhan pisin əmə,

² mətəu-inu nakiliən rəhan in təhruahru pəhrin.

Rəhan nəghatiən tinoh rəkis pəta-ionəhan u, iətəm təmit əpnəpin nətəmimi,

kəni tinətalpin nira rəhan noluək min.”

³ Kəni kəmotəɡət əfəməh min motəni məmə,

“!Pəh kotəni-vivi Iərməniɡ Uhgın! Nəhanigəm e niɡəm iətəm tatus pətan u, tətəri tətəri naunun tikə.”

⁴ Nətəmi asoli nətəm kəmotəhuitən min ilah tuenti-fo, mine nati miəɡəh ilah kuvət, kəmotasiəulin nəuilah kəm Uhgın. Ilah kəmotəuiəui, nipənəɡilah tek niftəni, motəfaki kəm in, iətəm tətəharəɡ-pəri e rəhan jeə, mətərməniɡ. Kəni ilah motəni məmə,

“!Əuəh! !Pəh Kotəni-vivi Iərməniɡ!”

Marit rəha Nəti Sipsip

⁵ Kəni əmeiko, nəuiən kəti təmsi = pən əpəha e jeə rəha kig, mətəni məmə,

“!Otəni-vivi Uhgın rəhatah!

!Itəmah rəhan noluək min rəfin, otəni-vivi in!

!Itəmah u, nəutisiai, mautəɡin e Uhgın, otəni-vivi in!

[§]18:22 Hap in nati kəti katoh o naninən nəpuən, təhmen e kitar.

**18:22 Aypən ikin, kəmotos kəpiel keiu, motələhu = pən nikitə wit e nəlugiləu motəuei əris-əris nikitə wit lan məmə otol niauın mol flauə lan. Suaru kəti o nəuhlininən fes u məmə, “kəni okəsətəu mininən kəkiəh nien.”

!Nati ərnəpən nəmə itəmah nautos nərətən asoli min, o nətəmi ərnəpən əmə, mətəu otəni-vivi Uhgın!”

⁶ Kəni əmeiko iəmətəu nəuia nati kəti təhmen e nətəmi tərət kəutagət, kəni məhmen min e nitəhi iətəm tatem nəuanaluəluə, mine kaluəluə tətətipərəh atipərəh motəni məmə,

“!Pəh kotəni-vivi İərmənig!

Mətəu-inu İərmənig Uhgın rəhatah, Nahgin Tərət Pik Agin, in tinətmənig.

⁷ Pəh nikitah tərəuəh e nagienən,

kəni motəni niphəriənən e rəhan nərətən,

mətəu-inu tinuva e nian əhruahru rəha marit rəha Nəti Sipsip.

Kəni rəhan pətan tətəhtul maru mətəhtahnin əmə.

⁸ Kəni Uhgın təməfən napən təuvir kəm in, məmə otuvən lan.

Napən təuvir u linən, tətoraip-oraip, məruən.”

(Napən təuvir u linən, tətəgətun = pən nolien əhruahru rəha nətəmi rəha Uhgın.)

⁹ Konu əgelo u, təni = pa kəm iəu məmə, “Əte rəkis natimnati min u. ‘Nətəmi min u inu nətəm kəmauin e lah məmə okəhuvən e nauənən rəha marit rəha Nəti Sipsip, ilah okotatig e nəuvirən pəhriən.”

Kəni matig məni məmə, “Nəghatien min u, ilah nəghatien pəhriən rəha Uhgın.” ¹⁰ Təməni lanəha, kəni iəmisin = pən nəulik e nəhlkin, meiuaiu, niphənəgək tek niftəni, məmə iəkəfaki kəm in. Mətəu in təni = pa kəm iəu məmə, “!Səfakien kəm iəu! Kilau min ik ioluək mil əmə, kitah piəm min nətəm ilah kəutəhtul əskasik o nəni

pətigəmiən nanusien təuvir rəha İesu. Əfaki əmə kəm Uhgın, mətəu-inu nəhtul-pətigəmiən rəha İesu, in nəukəti nəghatien min rəha iəni min.”

Iətəm təmasuə e əhos kəruən

¹¹ Kəni əmeiko iəkəfu nəgəu e neai təmerəh, kəni mafu əhos kəruən kəti. Iətəm tətəsuə-pəri lan, nərgin ko, “Iətəmi Kəhrun Nəhatətə Əskasikien Lan, kəni in Niphəriənən.” In tətəməu, kəni mətəfən nalpinien kəm nətəmi e nolien iətəm təhruahru əmə. ¹² Nəhmtin təhmen e nəmnami nigəm, kəni kəməfəu = pən kəfəu tərət tərət e rəhn-kəpə, kəfəu min u, ilah kəfəu min rəha kig asoli agin. Kəməte = pən nərgin kəti lan, mətəu iətəmi kəti təsəhrunien nərgin əha, in pisin əmə təhrun. ¹³ In tətuvən e napən kəti iətəm kəmel e nərə,^{††} kəni nərgin kəha, Nəghatien Rəha Uhgın.^{‡‡} ¹⁴ Kəni soldia min rəha nəgəu e neai kəutəhuərisig lan. İlah rəfin kəutəharəg e əhos kəruən min, kəni məutəhuvən e napən təuvir u, linən, təruən məuvir. ¹⁵ Iətəmi kəha, rəhan kəti əha ikin nau iətəm tatsipən e niphənəuan.^{¶¶} Kəni in otətəmu nətəmi e kəntri min e nau əha. “In otərmənig e lah, kəni nəmtəien rəha nərətən u, in neim iətəm kəmol e aien.”^{§§} In otol təkəsik agin kəm lah, təhmen əmə məmə katol e nəua krep min iətəm nətəmi kəutevig-əvig lan məmə nəhuin otəiəh kəni kol wain lan. Nolien əha inəha, Uhgın Nahgin Tərət Pik Agin tatol pətigəm rəhan niəməha asoli. ¹⁶ Kəməte = pən nərgin e rəhan napən, mine nuvan, məmə,

^{††}19:13 Aes 63:1-6

^{‡‡}19:13 Jon 1:1,14

^{¶¶}19:15 Aes 49:2; Hip 4:12; Nəh 1:16; 2:12

^{§§}19:15 Sam 2:9

Kig Rəha Kig Min Mine İərməniḡ Rəha İərməniḡ Min*

¹⁷ Kəni əmeikonu iəkəsəl = pən mafu agelo kəti tətəhtul = pən e mitigar, in tətəsək əfəməh mətəni = pən kəm mənig min iətəm kautiuvig əpəha e niməgəuagəu, məmə, “Əhuva, motuhapumin itəmah min o nauəniən asoli rəhan Uhgın, ¹⁸ məmə itəmah onəkoton nəhuvegi kig min, mine nətəmi asoli rəha soldiə min, mine nətəmi nahgilah tepət, mine əhos min, mine nətəmi kəutasə-pəri e lah, mine nəhuvegi nətəmi rəfin, nətəmi səniəmə slef, mine slef min, nətəmi kautos nepətian asoli min, mine nətəmi əpnəpin əmə.”

¹⁹ Kəni əmeikonu, iəkətiḡ mafu min nati miəgəh əpələ, mine kig min rəha nəhue niḡtəni, mine rəhalah soldiə min. İlah kəmotuhapumin ilah min məmə okotəluagin ilah iətəm tətəsə e əhos kəruən, mine rəhan soldiə min. ²⁰ Mətəu kəmotəskəlim nati miəgəh kəha, mine iəni eiə min iətəm təmatol nəmtətian əpiḡpiḡ min nian təmətətiḡ ilau nati miəgəh. In təmatol nəmtətian min əha, o neiuəniən e nətəmi min u nətəm kautos mak rəha nati miəgəh, kəni məutəfaki kəm narmin iətəm kəmisikəuvin e niḡi. Kəmotəraki = pən ilau pəti kətuəmiəgəh əmə, əpəha e niḡəgnəua nəmnami niḡəm asoli iətəm təpiəpei matuəu matəpien. ²¹ İətəm tətəsə e əhos kəruən, təməhamu kig min mine soldiə min rəfin e nau rəha nəluəniən iətəm tatsipən e niḡəgnəuan kəni mənig min rəfin kəmoton niḡətəlah, moton, nərfilah tasisi vivi.

Kristo təmuva mol Kig kəni marməniḡ e nətəmi nətəuaruspən nu uan-tausin

20 Kəni əmeikonu, iəmafu agelo kəti tatsipəri e negəu e neai, tatos

ki rəha niḡəg asoli iətəm teiuəiu agin,† mine sen asoli kəti. ² Kəni in təmaskəlim ialkitə asoli u, sineik nuvəh əpələ əupən, in İərmis, uə Setən, kəni məlis-ərain o nu uan-tausin. ³ Təməraki = pən lan e niḡəg asoli iətəm teiuəiu agin, kəni mahtipəsəḡ lan tiəkis, məmə in otəseiuə minian e nətəmi rəha kəntri min nətəuarus = pən nu uan-tausin otol nawnun. Nu uan-tausin otol nawnun rəkis, okəkei kerəh min lan o nian əkuəkir min əmə.

⁴ Kəni əmeiko, iəkəfu jeə rəha kig min nəuvein, kəni nətəmi nətəm kəutəharəḡ-pəri e lah. Uhgın təməfən nepətian kəm lah məmə ilah okotakil nətəmi. Kəni iəkəfu min nətəmi nətəm kəmətahtuv nentəuilah mətəu kəmotəhtul pətiḡəm o nəni pətiḡəmiən nawnun təuvir rəha İesu mine nəḡhatian rəha Uhgın. İlah kəməsətəfakiən kəm nati miəgəh mine narmin iətəm kəmisikəuvin nati miəgəh mine narmin iətəm kəmisikəuvin e niḡi, kəni məsotəniən rəhan mak e niḡəniḡəlah mine nəhlmilah. Kəni rəueiu ilah kəmotəmiəgəh min, kəni məutarməniḡ ilah Kristo u nu uan-tausin. ⁵ Nati əha, in nair = pa minian e nimisən iətəm otaupən. Mətəu nətəmi min nəuvein nətəm kəməhmis rəkis, ilah kəmotos mak rəha nati miəgəh əpəha, kəməsətəmiəgəh minian mətəuarus nu uan-tausin. ⁶ Nətəmi min kəha, nətəm kəmaupən kos ilah e nair = pa minian e nimisən, ilah okotətiḡ e nəuvirən pəhriən, mətəu-inu ilah nətəmi asim min rəha Uhgın. İlah okəsəhuvəniən e nəmnami niḡəm asoli, mətəu ilah okəhuva motol pris min rəha Uhgın mine rəha Kristo, kəni ilah okəarməniḡ ilah min o nu uan-tausin.

*19:16 1Tim 6:15; Nəh 17:14

†20:1 Nəh 1:18

Uhgin təmol nalpinian kəm Setən

⁷Nian nu uan-tausin tinol naunun, okahli pətigəm min Setən e nıpəg asoli. ⁸Kəni in otuvən əpəha e kaugə kuvət rəha nəhue niftəni, o nətəmimi iətəm kətəni məmə Kok mine Makok,[‡] məmə oteiuə e lah, kəni mos rəfin ilah moriarun ilah o nəluaginian. Ilah rəfin oterət oterət, nəmpə rəhalah in təhmen e nıpəkil əpəha e nikali nitəhi. ⁹Ilah kəmotaliuək məhuvən isəu isəu min mohrəuei rəfin nəhue niftəni. Kəni ilah kəmotəhtul mohtəlau e ikin nətəmimi rəha Uhgin okotatig ikin, mine taun asoli u iətəm Uhgin tolkeikei pik.[¶] [¶]Mətəu nigəm kəti təmsipəri e negəu e neai, muva mus ilah. ¹⁰Kəni kəmərakı = pən e İərmis iətəm tətəfən-əfən kəm lah, kəmərakı = pən əpəha e nəmnami nigəm asoli iətəm tətəpien. İkin əha, kəmərakı = pən rəkis nati miəgəh mine iəni eiua. İlahal okəhlətəu nahməian itulın e nərauiə mine lapın, naunun tikə.

Naunun nakiliən

¹¹Kəni əmeiko iəkafu min jeə asoli kəti, tərueən. Kəni kig tətəharəg-pəri lan. Nəhue niftəni mine neai kəmuagim e nəhmtin, miakə agin.

¹²Kəni əmeikonu iəkafu nətəmi kə-mohmis, nətəmi kautos nepətiən asoli, mine nətəmi əpnəpin əmə. İlah rəfin kəutəhtul əupən e jeə rəha kig u, kəni kəmeg nauəuə min.[§] Kəni kəmeg min nauəuə kəti, inu nauəuə rəha nəmiəgəhiən. Okəh nakiliən rəha nətəm kəmohtis e nauəuə min u, kəni kinətakil ilah kətiəh kətiəh o nati ilah kəmotol. ¹³Nitəhi təməhlman e nətəmimi kəmohtis = pən itəhi, kəni Nəmisian

mine Nəuanpən kəmuəhlman min lah, ilah kinohiet rəkis e lau, kəni kinətakil ilah kətiəh kətiəh o nati ilah kəmotol. ¹⁴Kəni kəmələs Nəmisian mine Nəuanpən, kərakı = pən e lau e nəmnami nigəm asoli. Nəmnami nigəm asoli u, in nəmisian mau keiu. ¹⁵Nəmə kəsehiən nərgi iətəmi kəti e nauəuə rəha nəmiəgəhiən, kəni okərakı = pən lan e nəmnami nigəm asoli.

Jerusiləm vi

21 Kəni əmeiko iəkafu neai vi mine nəhue niftəni vi, mətəu-inu neai əuas mine nəhue niftəni əuas kiniakə. Kəni nitəhi təmikə min. ²Kəni əmeiko iəkafu taun asim rəha Uhgin, inko Jerusiləm vi, tatsi-pəri o Uhgin e negəu e neai mətəuəu = pa. Kəmol malə-malə lan təhmen e pətən iətəm kəmol malə-malə kəm in məmə otuvən meh rəhan iərman muol marit. ³Kəni əmeikonu iəkətəu nəuiən asoli kəti təmsipəri əpəha e jeə rəha kig mətəni məmə, “İafu-to! Rəueiu əha, Uhgin tinol lahuənu rəhan ilah nətəmimi. In otətətig ilah min, kəni ilah okəhuva rəhan min nətəmimi. Kəni Uhgin əhruahru otətətig ilah min, kəni in rəhalah Uhgin. ⁴In otəfəl rəkis rəfin nəhu nəhmtiləh. Nəmisian mine nəsəkian mine nahməian min okohkə. Natimnati nuvəh min u, ilah kinəhuvən rəkis, ko kəsəhuva minian.”

⁵Kig iətəm tətəharəg-pəri e rəhan jeə, təni məmə, “İatəuhlin natimnati min rəfin kəhuva motuvi.” Kəni məni məmə, “Ətei rəkis natimnati min u, mətəu-inu nəghatiən min u, kəhrun narəriən e lah məmə nıpəhrəriən.”

⁶Kəni matig məni = pa min kəm iəu məmə, “Kinol naunun e natimnati

[‡]20:8 Esik 38:2,9,15

[¶]20:9 “Taun asoli u, iətəm Uhgin tolkeikei pik,” in tətəghati e Jerusiləm.

[§]20:12 Natimnati rəfin iətəm nətəmimi kəmotol, kəmətei rəkis e nauəuə min u.

rəfin. İəu Nəukətin mine Naunun.** İəu nətuəuinian, kəni iəu iatol naunun lan. Nətəmimi nətəm kautəuauə, iəu oiəkəfən nəhu kəm lah, nətəmimi okotəmnim məsotosiən nəhmtin. Kəni nəhu u tatsipən e nəhmti nəhu iətəm tətəri mətəfən nəmiəgəhiən itulin.††
 7 İətəmimi iətəm otatəhtul iəkis mol win e nəluəginian rəhan, iəu iəkəfən nətimnati iətəm iəməni iəkis rəkis kəm in. İəu iəkuva rəhan Uhgın, kəni in otuva nətik. 8 Mətəu nətəmi kəutəgin, nətəmi kəsotəhtul əskasikiən e rəhalah nəhatətəiən məutəpəh iəu, nətəmi kotamikmik, nətəmi kəutohamu itəmi, nətəmi kəutit oneuən əmə ilah min, nətəmi kəutol kləpə, nətəmi kəutəmki nərik, nətəmi kəutəfaki kəm narmı nati min, mine neiuə min rəfin, imalah əhruahru u in nəmnamı nigəm asoli, tatəpien ikin. Nati u, in nəmpə tu nimisiən.”

9 Kəni əmeikonu, agelo əupən u kəti tətəghati kəm iəu. In agelo səpin min u kəti iətəm kəməutəmki pesin ilah səpin iətəm kotəriəuəh e naunu nəlpinian ilah səpin iətəm Uhgın otol kəm nətəmimi. In təmuva məni = pa kəm iəu məmə, “Vato, pəh iəkəgətun pətan rəha Nəti Sipsip kəm ik, iətəm okuol marit ilau min.”

10 Kəni nəsanəniən rəha Narmin Rəha Uhgın təmol kəm iəu, əmeiko agelo tit

rəkis iəu iəkian əpəha e nitəuət asoli kəti, nitəuət kəha, in ilis ilis pəhriən. Kəni in tətəgətun kəm iəu Taun Asim rəha Uhgın u, Jerusiləm vi, iətəm təm-sipəri o Uhgın əpəha ilis e negəu e neai. 11 In təhəgəhəg e nəpətian rəha Uhgın. Tatipitipit təhmen e kəpiel təuvir kəti u jaspə, iətəm təhlan məhmen e kilas. 12 Nəkalin təfəməh məri ilis, mitəlau e taun, ket lan ilah tueləf. Nagelo min tueləf kəutəhtul o ket min u. Kəmətəi = pən nərgi nəuaniləuis rəha nənəti İsrəl ilah tueləf e ket min u. 13 Ket kisil e nəkalin pah ikin, ket kisil min e nəkalin pahav ikin, ket kisil min e nəkalin pari ikin. 14 Nəukəti nəkali taun u kəmotəhtul pəri e kəpiel asoli ilah tueləf. Konu kəmətəi rəkis = pən nərgi tueləf aposil rəha Nəti Sipsip e kəpiel min u.

15 Agelo iətəm tətəghati kəm iəu, in tatos nati kəti kəmol e aiən u kol, o nosiən mak rəha taun əha, mine ket min, mine nəkalin rəhan. 16 Taun u, kəugə lan kuvət. Mak rəha nəkalin min rəfin kotəhmen əhmen əmə. Taun əha təfəməh, kəni mak rəha nəkalin min rəfin mine nəfəməhiən rəhan, ilah rəfin tueləf-tausin (12,000).‡‡ 17 Nəkalin u, tikimkim, mak rəhan nəhlmin uanhanrit-fote-fo (144).¶¶ Agelo əha, təmos mak lan e nolian rəha nətəmimi, nətəm

**21:6 Nəghatiən əhruahru u rəha İesu, “İəu u, Alfə mine Omekə.” Alfə ko, in letə tətəhtul əupən e əlfəbit rəha nəghatiən Kris, kəni Omekə ko, in letə iətəm tatol naunun lan, təhmen e A mine Z e Inglis.

††21:6 Aes 55:1-2; Jon 4:10; 6:35; 7:37-39

‡‡21:16 Nəghatiən əhruahru təni məmə “tueləf-tausin (12,000) statia,” təhmen e tu tausin tu-hanrit-tuenti kilomitə (2,220 km). Mak əhruahru rəha nəfəməhiən səniəmə nati kəti, mətəu nəmpə u 12,000, nəpətin əha ikin. Nətəmimi nəuvein kotəni məmə nəmpə u tətəgətun məmə taun u in iahgin iahgin kəni təuvir pik agin, məhruahru agin. Nətəmimi nəuvein kəutəni məmə nəmpə u tətəgətun nətəmimi rəfin agin rəha Uhgın. $12,000 = 12 \times 1,000 = 12 \times 10 \times 10 \times 10$. Nəmpə min u 12 mine 10, ilau nəmpə kətuəgətun nati təuvir əhruahru agin kəti. Afin-tə Nəh 7:8.

¶¶21:17 Mak u “nəhlmin uanhanrit-fote-fo (144)” təhmen e sikiste-faif mitə (65 m). “Nəhlmin,” in mak tətuəuin e nəuanəhlmin mətəuarus nikiəhlmin, təhmen e 500 cm. $144 = 12 \times 12$. Nəmpə u 12 tətəgətun nətəmimi rəha Uhgın. Kəni mine nəmpə u 144 tətəgətun nətəmimi rəfin agin rəha Uhgın.

ilah kautos mak lanəha e nati. ¹⁸ Nikalın u, kəmol e kəpiel təuvir u jaspə, kəni kəmol taun e aien u kol, in əmə in əmə. Kəni kol u in təuvir, in təhlan məmə kilas. ¹⁹ Kəpiel min iətəm kəmu- vləkin nəukəti nikalın lan, kəmol malə- malə e lah e kəpiel təuvir min. Kə- motaupən motəlin = pən kəpiel təuvir min u jaspə; kəni nəmpə tu lan, kə- motəlin = pən kəpiel təuvir min u safaiə; kəni nəmpə tri lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir min u akat; kəni nəmpə fo lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir min u emirəl. ²⁰ Nəmpə faif lan, kə- motəlin = pən kəpiel təuvir u oniks; kəni nəmpə sikis lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u kanilian; kəni nəmpə səpin lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u kriso- lait; kəni nəmpə eit lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u malakait; nəmpə nain lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u topəs. Kəni nəmpə ten lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u kalsetoni; kəni nəmpə lepin lan, kəmotəlin = pən kəpiel təuvir u takuoēs; kəni nəmpə tueləf lan, kə- motəlin = pən kəpiel təuvir u ametis.

²¹ Ket asoli min u kəmol e perəl ilah tueləf. Kəmol ket kətiəh kətiəh e perəl^{§§} kətiəh kətiəh. Kəni suaru min əpəha imə e taun u, kəmol e aien u kol in əmə in əmə, təhlan vivi, təhmen e kilas.

²² İkin əha, iəməsafuiən nimə kəti okətəfaki ikin kəm Uhgın, mətəu-inu Uhgın əmə, iətəm Nahgın Terət Pik Agin, mine Nəti Sipsip, ilau nimə rəha nəfakiən. ²³ Kəni ikin əha, nikitəmi təsəhtien mitigar mine məuig, mətəu- inu nepətiən əhagəhag rəha Uhgın in tə- tasiəgəpin rəfin taun u, konu Nəti Sip- sip kəha, in lait rəhan.* ²⁴ Kəni kən- tri min e nəhue niftəni okotaliuek e nəhagəhagien rəhan, kəni iərməniğ min

rəha nəhue niftəni okəhuva, kəni motos rəhalah nautə təuvir min, məhuva e nisi- aien motələhu e taun u. ²⁵ Kəsasisigien e rəhan ket min nian kəti, mətəu-inu lapin tikə ikin əha. ²⁶ Nətəmini e kəntri pisin pisin min e nəhue niftəni, okotos nautə təuvir min rəhalah, ilah okotəmki məhuva o nisaiiən, motələhu e taun u. ²⁷ Mətəu natimnati min iətəm kotamik- mik e nəhmti Uhgın, mine nətəmini nətəm kautol nati iətəm tol naulisien, mine nətəm kəuteiuə, nətəmi min u ko ilah kəsəhuvəniən imə e taun asoli u. Nətəmi min əmə ko nətəm kəmətei rəkis = pən nərgilah e nauəuə rəha nəmiəgəhiən iətəm Nəti Sipsip tatos, ilah əmə kəha kotəhrun nuvəniən imə.

Nəhu miəgəh

22 Kəni nian agelo təməgətun rəkis taun vi kəm iəu, kəni təməgə- tun min nəhu miəgəh kəm iəu iətəm tə- taiu. In təhlan təhlan təhmen e kilas. Tatsi = pən əpəha e jeə rəha Uhgın mine Nəti Sipsip, ² maiu matuvən mətələs nəlugi suaru asoli rəha taun u. Nigi rəha nəmiəgəhiən tətəhtul u e nikalkali nəhu u, in tətəuə mətəu tueləf e nu min rəfin, e məuig min rəfin. Kəni nətəmini e kəntri min rəfin kautol nimalin o nol viviən nimisien. ³ Nati tikə agin ikin əha iətəm təkeikei mos nalpiniən rəha Uhgın. Kəni jeə rəha Uhgın mine Nəti Sipsip in əha ikin əha, kətuarməniğ ikin. Kəni rəhan noluək min okotəfaki kəm in. ⁴ İlah okotəfu nəhmtin,† kəni okətei = pən nərgin e nipənəgilah. ⁵ Nian lapin otikə. Nikilah otəsəhtien lait kəti o nasiəpəniən lan, kəni nikilah otəsəhtien min nəhagəhagien rəha mitigar, mətəu- inu İərməniğ Uhgın in lait rəhalah. İlah okotarməniğ itulin, naunun tikə.

§§21:21 Perəl u, in kəpiel təuvir əpəha e niki kəuvin

*21:23 Aes 60:19

†22:4 Mat 5:8; 2Kor 4:6

⁶ Kəni agelo təni = pa kəm iəu məmə, “Nəghatien min u inu, kəhrun narəriəniən. İərməniğ Uhgın təməni = pən kəm rəhan iəni min əupən natimnati min iətəm okəpanəhuva, kəni in təmahlı = pən rəhan agelo məmə otəgətun kəm rəhan noluaək min natimnati min iətəm otəsuvəhiən təkəikei muva.”

⁷ Kəni əmeiko, İesu təməni məmə, “!Otətəlig-to! !Otəsuvəhiən iəkiet pətigəm = pinə! Nətəmi min u nətəm kəutaskəlīm mautol nəghatien iətəm Uhgın təməni pətigəm əupən e nauəuə u, ilah okotatig e nəuviriən pəhrıən.”

⁸ İəu Jon, iəu u iəmətəu kəni mafu natimnati min u. Kəni nian iəmətəu kəni mafu rəkis ilah, kəni iəmisin nəulik e nəhlki agelo iətəm təmit iəu muvən mətəgətun ilah kəm iəu. Kəni iəmeiuaiu, nıpənəgək tek nıftəni, məmə iəkəfaki kəm in. ⁹ Mətəu in təni = pa kəm iəu məmə, “!Səfakiən kəm iəu! Kilau min ik u ioluək mil əmə rəha Uhgın, kitah pıam min u iəni min, mine nətəmi min u nətəm kəutaskəlīm nəghatien min e nauəuə u. !Əfaki əmə kəm Uhgın!”

¹⁰ Kəni in təməni = pa kəm iəu məmə, “Suvan-ərainiən nati kəti e nauəuə u məmə otaskəlīm tiəkis, mətəu-inu natimnati min u, otəsuvəhiən, kohiet pətigəm = pa. ¹¹ Nətəmi kəutol nərahıən, pəh ilah kotəkeikei mautol nərahıən. Nətəmi rəhalah nətəliğin tamikmik, pəh ilah kotəkeikei e nətəliğin amikmik rəhalah. Mətəu nətəmi kotəuvir, pəh ilah kotəkeikei e nolıən əhruahru. Kəni pəh nətəmi asim rəha Uhgın, okotəhruahru nian rəfin, motəkeikei e nasimien rəhalah.”

¹² Kəni İesu tatig məni min kəm iəu, “!Afu-to! !Otəsuvəhiən iəkuvnə! Kəni

iatos rəhak nətəuiən təuvir kəni iəkəfən kəm nətəmi min rəfin u, titəu = pən natimnati min iətəm ilah kəmotol. ¹³ İəu Nəukəti mine Naunun. [‡] İəu iəmaupən matig, kəni iəu oiəköl naunun ağin. İəu nətəuieniən, kəni iəu iatol naunun lan.

¹⁴ “Nətəmi nətəm koteikuas e rəhalah napən təruən, ilah okotatig e nəuviriən pəhrıən, məmə inu, okegəhan e nepətien kəm lah məmə kotun nəua nigı rəha nəmiəgəhiən, kəni məhuvən = pən e ket min rəha taun u. ¹⁵ Mətəu nətəmi nəuvein min əha ikin nətəm ko kəsəhuvaıen imə. İlah u, nətəm kotamikmik, mine nətəmi min ko nətəm kəutol kləpə mine mautəmki nərik, mine kəutit oneuən ilah min, mine mautohamu itəmi, mətəufaki kəm narmi nati min, mine nətəmi rəfin nətəm kətolkeikei neıuəniən.

¹⁶ “İəu İesu, iəmahlı = pinə rəhak agelo məmə otəni pətigəm natimnati min u kəm niməfaki min. İəu u, Nəukəti Təfit, mətəu Nəuaniləuis min rəhan. İəu iəkəhmen e məhau u fətukai iətəm tətasiə vivi.”

¹⁷ Narmin Rəha Uhgın ilau Pətan rəha Nəti Sipsip kətuəni məmə, “!Va!” Kəni pəh nətəmi min u kotətəu, ilah min kotəni məmə, “!Va!” İətəmi pəh iətəm tətəuəuə, pəh in tuva. Kəni iətəmi pəh iətəm in tolkeikei, pəh in otəmnim nəhu miəgəh kəsosiən nəhmtin.[¶]

¹⁸ İəu Jon, iətəghati əskasik mətəni kəm nətəmi nətəm kəmotətəu nəghatien rəha Uhgın iətəm tətətig e nauəuə u. Nəmə iətəmi kəti tətəu = pən aru nəghatien kəti rəhan e nauəuə u, Uhgın otəfən nalpiniən min u nauəuə u tətəghati, kəni milpın = pən e nalpiniən rəha iətəmi u. ¹⁹ Nəmə iətəmi kəti tatos rəkis nəghatien

[‡]22:13 Nəghatien əhruahru u rəha İesu, “İəu ko, Alfə mine Omekə.” Alfə ko, in letə tətəhtul əupən e əlfəbit rəha nəghatien Kris, kəni Omekə ko, in letə iətəm tatol naunun lan, təhmen e A mine Z e İnglis.

[¶]22:17 Aes 55:1; Jon 7:37

նաւեւն ե նաւսսս ս, Սիցն օտօս ռէկիս
 նաււիրն մին իտմ նաւսսս ս ին
 տտէցհատի լան մմմ ռհա իտմիմի ս.
 Ինս, նսսսս նիցի ռհա նմիցցհիւն, կնի
 մսսցցհանիւն մմմ օտատից ե տան սսիմ
 ճհա.

²⁰ Իտմիմի իտմ տտնի թտիցցմ նա-
 տիմնատի մին ս, տնի մմմ, “Ճսսս, օտ-
 սսսսսհիւն իէկսսսնս.”

!Ճսսս! Մա-տէ Իրմնից Իսսս.

²¹ Քհ Սիցն տտստի ե նաււիրն ռհա
 Իրմնից Իսսս տսսն կմ նտմիմի
 ռհան. Քհ օտլ լանհա. Ճսսս.